OPVS EPISTOLARVM DES. ERASMI ROTERODAMI

DENVO RECOGNITVM ET AVCTVM

PER

P. S. ALLEN, M.A.

COLLEGII MERTONENSIS SOCIVM

OPERAM DANTE ADSIDVAM

H. M. ALLEN

TOM. III

1517–1519

OXONII

IN TYPOGRAPHEO CLARENDONIANO

Oxford University Press, Walton Street, Oxford OX2 6DP
Oxford New York Toronto
Delhi Bombay Calcutta Madras Karachi
Petaling Jaya Singapore Hong Kong Tokyo
Nairobi Dar es Salaam Cape Town
Melbourne Auckland
and associated companies in
Berlin Ibadan

Oxford is a trade mark of Oxford University Press

Published in the United States
by Oxford University Press, New York

First published 1913
Re-issued 1992

British Library Cataloguing in Publication Data
Data available

Library of Congress Cataloging in Publication Data
Data available

ISBN 0-19-820343-8

Printed and bound in
Great Britain by Biddles Ltd,
Guildford and King's Lynn

PREFACE

As this work proceeds I have an increasing sense of what it owes to others. Erasmus was a great traveller; and his letters, too, have wandered into many lands—not always those to which they were addressed. It is a continual pleasure to recall not merely the ready welcome accorded to us in the numerous libraries and archives it has been necessary to visit, but also the sympathetic interest which has led these welcoming friends to remember our studies, and to report, and even to make, discoveries likely to be of value.

The most important of these has been contributed by Professor Roersch of Ghent; who found a clue which enabled him to trace the de Ram collection of Erasmus' letters to Schetus and Vander Noot in the possession of M. Louis Nève of Louvain. Though engaged himself in widely different pursuits, M. Nève at once recognized the importance of the discovery, and with the utmost generosity allowed Professor Roersch to place them in our hands at Ghent in June 1910, to be copied. Since then, with the instinct of a true scholar, he has made it easy for them to pass in two divisions into the British Museum and the Bodleian, rather than submit them to be scattered by the chances of the market-place.

For other discoveries, less important, perhaps, but scarcely less acceptable, for the loan of books, for advice given, and for researches cheerfully undertaken our thanks are due:

in Belgium to MM. Ferdinand Vander Haeghen (†) and R. Vanden Berghe, to Fr. L. Rousseau, to Dr. H. de Vocht, and again to Professor Roersch;

in France to MM. Delcourt and de Ricci and Ph. Renouard and Weiss, the first of whom has repeatedly helped in inquiries, unhappily fruitless, after the letters of More used by Stapleton at Douay;

in Germany to Dr. Bellesheim and Dr. Müller of Aachen, Professor Hippe of Breslau, Dr. Keussen of Cologne, Dr. Ritter of Emden, Dr. Reicke of Nuremberg, Dr. Claussen of Rostock;

in Holland to Dr. Molhuysen, Dr. Muller and Dr. van Rijn;
in Italy to Dr. Brom of the Dutch Historical School at Rome, and to Count Ugo Balzani;
in Spain to Sr. Menendez y Pelayo (†) and Professor Bonilla y San Martin;
in Switzerland to Dr. Bernoulli and Dr. Schiess;
in America to Professor J. L. Gerig of Columbia University and Professor Preserved Smith of Amherst;
and in this country to Mr. Loveday of Williamscote, Dr. Seebohm (†), and Professor W. H. Woodward.

The three whom we mourn as dead need no memorial here; their names are known far and wide. M. Vander Haeghen as a librarian and bibliographer, Dr. Seebohm as a historian and owner of books gave prompt help and encouragement to this work at its first beginning, nearly twenty years ago. I delight to count them as masters and to remember how much I have owed to them at every stage. Of him whom his countrymen affectionately call 'Don Marcelino' I cannot even say 'Vidi tantum'; but the fragrance of the welcome extended by his letters, written in illness, will not fade. I should like to be able to render to this trio of famous scholars the tribute they would most have valued, of handing on to those that come after the spirit of high endeavour and ample generosity that characterized all their work.

With this volume we are practically finished with the two Deventer manuscripts. Ten years have elapsed, almost to the day, since they first entered the Bodleian: and they are now on the point of returning to their northern Athenaeum. All scholars know how great is the advantage of having originals at hand, when printing: but only we who have turned to these manuscripts again and again can be conscious of the numerous occasions on which their presence here has made it possible to advance nearer to the standards of accurate reproduction which such work as this requires. Our most grateful thanks are due to Dr. van Slee and the Curators of the Deventer Library for the far-sighted patience with which they have acquiesced in this long delay. The assistance they have rendered us is incomparable.

P. S. ALLEN.

23 Merton Street, Oxford.
26 March 1913.

LIST OF MANUSCRIPTS ABOUT WHICH INFORMATION IS DESIRED.

A letter of Erasmus, dated 16 Dec. (or ? May) 1526: sold in the Fran. Gräffer sale at Vienna, April 1838, and purchased by Artaria for the Duke of Lucca.

A letter of Erasmus to Antony Fugger, dated Freiburg, Aug. 22: sold by Charavay among Fillon's autographs, 1878.

A letter of Erasmus to George Agricola, dated Freiburg, 24 March 1533: sold by List and Franke of Leipzig to Charavay, 1896.

A letter of Erasmus to a friend, 1533: sold by List and Franke to W. Känzel, 21 May 1883.

The originals of Epp. 210, 217, 223, 251, 257, 705.

The Codex Horawitzianus.

I am also unable to find any copy of Hillen's edition of the *Ratio Verae Theologiae*, Antwerp, 1523; see pp. 175,6.

BRIEF TABLE OF EDITIONS OF ERASMUS' LETTERS

(*A fuller description will be found in vol. i, app.* 7)

A = Iani Damiani Senensis Elegeia. 4°. Basle. J. Froben. Aug. 1515.
B = Epistole aliquot ad Erasmum. 4°. Louvain. Th. Martens. Oct. 1516.
C = C^1 C^2
C^1 = Epistole sane quam elegantes. 4°. Louvain. Th. Martens. Apr. 1517.
C^2 = Idem. 4°. Basle. J. Froben. Jan. 1518.
D = D^1 D^2
D^1 = Auctarium selectarum epistolarum. 4°. Basle. J. Froben. Aug. 1518.
D^2 = Idem. 4°. Basle. J. Froben. March 1519.
E = Farrago noua epistolarum. Fol. Basle. J. Froben. Oct. 1519.
F = Epistolae ad diuersos. Fol. Basle. J. Froben. 31 Aug. 1521.
G = Selectae epistolae. 4°. Basle. J. Herwagen & H. Froben. 1528.
H = Opus epistolarum. Fol. Basle. H. Froben, J. Herwagen & N. Episcopius. 1529.
J = Epistolae floridae. Fol. Basle. J. Herwagen. Sept. 1531.
K = Epistolae palaeonaeoi. Fol. Freiburg. J. Emmeus. Sept. 1532.
L = De praeparatione ad mortem. 4°. Basle. H. Froben & N. Episcopius. ⟨c. Jan.⟩ 1534.
M = De puritate tabernaculi. 4°. Basle. H. Froben & N. Episcopius. ⟨c. Feb.⟩ 1536.
N = N^1 N^2 N^3
N^1 = Operum tertius tomus. Fol. Basle. H. Froben & N. Episcopius. 1538.
N^2 = Idem. Fol. Ibid. 1541.
N^3 = Idem. Fol. Ibid. 1558.
O = O^1 O^2
O^1 = Vita Erasmi. 4°. Leiden. T. Basson. 1607.
O^2 = Idem. 12°. Leiden. G. Basson. 1615.
P = Pirckheimeri opera. Fol. Frankfort. J. Bringer. 1610.
Q = Epistolae familiares. 8°. Basle. C. A. Serin. 1779.
Lond. = Epistolarum libri xxxi. Fol. London. M. Flesher & R. Young. 1642.
LB. = Opera omnia. Tomus tertius. Fol. 2 vols. Leiden. P. Vander Aa. 1703.

NOTE.—I have printed at the head of each letter a list of the editions in which it is found, with the necessary references. The references to Lond. serve also for H and N. Sources, printed or ms., other than the editions above catalogued, are indicated, when necessary, by Greek letters.

In the critical notes any of these editions or sources which is not specified by the sigla must be understood to follow the reading of its immediate predecessor. Thus, in Ep. 106. 1, E stands for E, F, H, N^1, N^2, N^3, Lond. and LB. Similarly, with the Greek alphabet this principle is generally followed; but occasionally, when the sources are diverse or there is some special reason for it, e.g. in Ep. 296, all the authorities are specified by their sigla.

The Corrigenda found in some of the volumes of letters have usually been treated as the true readings of those editions; but occasionally the uncorrected text and the correction have both been given; the latter following immediately after the former.

The small superior figures attached to letter-numbers refer to letters answered, the inferior to letters answering.

Angular brackets ⟨ ⟩ denote additions by an editor, square brackets [ ] denote omissions.

TABLE OF LETTERS

[* Not in LB. ** Printed here for the first time. ‡ Autograph.
Letters indented are written to Erasmus.]

1506

*187[A].	Julius II. Religionis . .	4 Jan. 1506	Rome.

1511

240[A].	Warham. Post . .	11 Nov. ⟨1511⟩	Lambeth.

1517 (*continued*)

594.	B. Rhenanus. In . .	8 July 1517	Basle.
**‡595.	Br. Amorbach. Quod . .	⟨c. 8 July 1517	Basle.⟩
**596.	⟨Warham ?⟩ Amplissime . .	⟨c. 10 July 1517	Louvain.⟩
597.	More. Quod . .	⟨c. 10 July 1517	Louvain.⟩
598.	Utenheim. Incredibile . .	13 July 1517	Basle.
599.	Paliurus. Egone . .	13 July 1517	Basle.
600.	Capito. Tandem . .	15 July 1517	Basle.
601.	More. In . .	16 July ⟨1517⟩	London.
**‡602.	Froben. S. D. Badius . .	⟨July 1517	Louvain.⟩
603.	Philip of Burgundy. Gratularer . .	⟨July ? 1517	Louvain.⟩
604.	Glareanus. Ante . .	⟨July 1517	Louvain.⟩
605.	Oecolampadius. Ita . .	⟨c. July 1517	Louvain.⟩
606.	Ruser. Quod . .	⟨July ?⟩ 1517	⟨Louvain.⟩
607.	Tunstall. Louanium . .	17 July ⟨1517⟩	Louvain.
608.	Barbirius. Nos . .	17 July ⟨1517⟩	Louvain.
609.	Budaeus. Matutino . .	17 July ⟨1517	Paris.⟩
610.	Caesarius. Erasmo . .	20 July ⟨1517 ?⟩	Cologne.
611.	Hutten. Si . .	20 July 1517	Bamberg.
612.	Schürer. Salue . .	21 July 1517	Strasburg.
613.	N. Barbirius. Reuerende . .	24 July 1517	Middelburg.
614.	Stromer. S. D. Eloquentissime . .	24 July 1517	Mainz.
615.	Caesarius. Magister . .	30 July ⟨1517⟩	Cologne.
616.	Gilles. Charissime . .	⟨c. 1 Aug. 1517	Louvain.⟩
617.	Clava. Pridie . .	3 Aug. ⟨1517⟩	Ghent.
618.	Glareanus. Si . .	5 Aug. 1517	Paris.
*619.	Pace. Iam . .	5 Aug. ⟨1517⟩	Constance.
620.	Brixius. Epistola . .	⟨c. Aug. 1517⟩	Louvain.
621.	Barbirius. Salue . .	12 Aug. 1517	St. Cybardeaux.
622.	Caesarius. Magnopere . .	16 Aug. 1517	Antwerp.
623.	More. Dilatus . .	19 Aug. ⟨1517⟩	London.
624.	Sixtin. Quanquam . .	19 Aug. ⟨1517	London.⟩
625.	Utenheim. S. P., reuerendissime . .	⟨c. 23 Aug.⟩ 1517	Louvain.
626.	Paliurus. Quod . .	23 Aug. 1517	Louvain.
627.	Ber. Quod . .	23 Aug. 1517	Louvain.
628.	B. Rhenanus. De . .	23 Aug. ⟨1517⟩	Louvain.
629.	Lachner & Froben. Mitto . .	⟨c. 23 Aug. 1517	Louvain.⟩
630.	Nesen. Belle . .	23 Aug. ⟨1517⟩	Louvain.
631.	Stromer. S. P., eruditissime . .	24 Aug. 1517	Louvain

1518

805. Robyns. S. P., honorande . .	26 March 1518	Louvain.
806. Sampson. Ingens . .	⟨March⟩ 1518	Louvain.
807. Lypsius. Vide . .	⟨March 1518 ?	Louvain.⟩
808. Caesarius. Adieci . .	5 April 1518	Louvain.
809. Laurinus. Accepi . .	5 April 1518	Louvain.
810. Budaeus. Ecce . .	12 April ⟨1518⟩	Paris.
811. Geldenhauer. Amicorum . .	⟨c. 13 April 1518⟩	Louvain.
812. Geldenhauer. Quid . .	17 April ⟨1518⟩	Louvain.
813. Budaeus. S. P. Misi . .	17 April ⟨1518⟩	Louvain.
814. Ja. Faber. S. D. Doctissime . .	17 April ⟨1518⟩	Louvain.
815. Badius. Vtinam . .	17 April ⟨1518⟩	Louvain.
816. Nesen. Quid . .	17 April ⟨1518⟩	Louvain.
817. Viterius. Miror . .	17 April ⟨1518⟩	Louvain.
818. Gilles. S. D. Per . .	17 April ⟨1518⟩	Louvain.
819. Budaeus. Scripsi . .	20 April ⟨1518⟩	Paris.
820. Gonell. Gratum . .	22 April ⟨1518⟩	Louvain.
821. Pace. O vere . .	22 April 1518	Louvain.
822. Vannes. Misisti . .	23 April ⟨1518⟩	Louvain.
823. Bedill. Nonnihil . .	23 April ⟨1518⟩	Louvain.
824. ⟨Fisher⟩. S. P., reuerende . .	23 April ⟨1518⟩	Louvain.
825. Colet. S. P., patronorum . .	23 April ⟨1518⟩	Louvain.
826. Bullock. Video . .	23 April ⟨1518⟩	Louvain.
827. Croke. Gratulor . .	23 April ⟨1518⟩	Louvain.
828. Sixtin. S. P., doctissime . .	23 April ⟨1518⟩	Louvain.
829. More. Quorsum . .	⟨c. 23 April 1518	Louvain.⟩
830. Busch. Dissidium . .	23 April 1518	Louvain.
831. Grolier. Ego . .	24 April 1518	Louvain.
832. Tunstall. S. P. Contemptis . .	24 April 1518	Louvain.
833. Wentford. Quod . .	24 April ⟨1518⟩	Louvain.
834. Henry VIII. Salutem . .	25 April 1518	Louvain.
835. Grimani. Salutem . .	26 April 1518	Louvain.
836. Lascaris. S. P., vir . .	26 April 1518	Louvain.
837. Geldenhauer. Etiam . .	26 April ⟨1518⟩	Louvain.
838. Lister. Scripsi . .	⟨c. 26 April 1518	Louvain.⟩
839. C. Batt. Charissime . .	29 April ⟨1518⟩	Louvain.
840. Laurinus. Scripsit . .	29 April ⟨1518⟩	Louvain.
841. Clava. Nuper . .	29 April ⟨1518⟩	Louvain.
*842. Marcaeus. Vnius . .	⟨May init. 1518 ?	Cologne ?⟩
843. Lypsius. Annon . .	7 May 1518	⟨the Rhine.⟩
844. Eck. Agnosco . .	15 May 1518	Basle.
*845. More. Rhenanum . .	⟨May 1518 ?	Oxford ?⟩
**‡846. Gilles. Nunc . .	24 May ⟨1518⟩	Antwerp.
847. Barbirius. Ipso . .	31 May 1518	Basle.
848. More. Ipso . .	31 May ⟨1518⟩	Basle.
849. Gilles. Video . .	19 June ⟨1518⟩	Antwerp.
**850. Turzo. Summa . .	⟨c. 20 June 1518	Breslau.⟩
851. Ursinus. Superiori . .	20 June 1518	Breslau.
852. Dorp. Literas . .	14 July 1518	Louvain.
853. Le Sauvage. Subinde . .	15 July 1518	Basle.
854. A. Leo. Hactenus . .	19 July 1518	Venice.
855. Bombasius. Imo . .	26 July 1518	Basle.
856. Pirckheimer. Nescio . .	⟨c. Aug.⟩ 1518	Basle.
857. Zasius. Recte . .	13 Aug. 1518	Freiburg.
858. Volz. Quanquam . .	14 Aug. 1518	Basle.
‡859. Zasius. Non . .	22 Aug. 1518	Basle.
860. A. Pucci. Salutem . .	26 Aug. 1518	Basle.
861. Myconius. Amice . .	26 Aug. 1518	Basle.
862. Bo. Amorbach. Magna . .	31 Aug. 1518	Basle.
*863. Spiegel. Pro . .	31 Aug. 1518	Augsburg.
864. Leo X. Dilecte . .	10 Sept. 1518	Rome.

865. Bombasius Literae . .	1 Oct. 1518	Rome.
*‡866. Eicholtz. Noli . .	6 Oct. 1518	Cologne.
867. B. Rhenanus. Accipe . .	⟨c. 15 Oct.⟩ 1518	Louvain.
868. A. Leo. Quo . .	15 Oct. ⟨1518⟩	Louvain.
869. Budaeus. Prolixam . .	15 Oct. 1518	Louvain.
870. Mutianus. Illud . .	17 Oct. 1518	Louvain.
871. Draco. Vt . .	17 Oct. 1518	Louvain.
*872. J. Lang. Boni . .	17 Oct. ⟨1518⟩	Louvain.
*873. Bemyng. Redamare . .	17 Oct. ⟨1518⟩	Louvain.
874. Eobanus. Iam . .	19 Oct. 1518	Louvain.
875. Werter. Equidem . .	19 Oct. 1518	Louvain.
876. Jonas. Nae . .	19 Oct. ⟨1518⟩	Louvain.
877. Capito. Spire . .	19 Oct. ⟨1518⟩	Louvain.
878. ⟨Herm. of Neuenahr⟩. S. P. Risi . .	19 Oct. 1518	Louvain.
879. Eschenfelder. S. P. Quid . .	19 Oct. 1518	Louvain.
880. ⟨Zobel ?⟩ S. P. Agnosco . .	19 Oct. 1518	Louvain.
881. Longicampianus. S. P. Reddidit . .	20 Oct. ⟨1518⟩	Louvain.
882. Hatten. Hoc . .	20 Oct. 1518	Louvain.
883. Gerbell. Vt . .	20 Oct. 1518	Louvain.
884. Busch. Indicatum . .	21 Oct. ⟨1518⟩	Louvain.
885. J. Froben. Mitto . .	22 Oct. ⟨1518⟩	Louvain.
886. Tunstall. Hoc . .	22 Oct. 1518	Louvain.
887. Pace. Totus . .	22 Oct. 1518	Louvain.
888. ⟨Mountjoy⟩. S. P., Moecenas . .	23 Oct. ⟨1518⟩	Louvain.
889. ⟨Fisher⟩. S. P., reuerende . .	23 Oct. ⟨1518⟩	Louvain.
890. Bullock. Quid . .	⟨c. 23 Oct. 1518	Louvain.⟩
891. Colet. Et . .	23 Oct. 1518	Louvain.
892. Bedill. Vtcumque . .	23 Oct. ⟨1518⟩	Louvain.
893. ⟨Warham⟩. S. P., reuerende . .	24 Oct. 1518	Louvain.
*894. Nic. of Malaise. Quod . .	24 Oct. 1518	Louvain.
895. Smith. Demiror . .	25 Oct. ⟨1518⟩	Louvain.
896. Budaeus. Memini . .	31 Oct. ⟨1518⟩	Paris.
897. Lypsius. S. P. Vir . .	⟨c. Oct.⟩ 1518	⟨Louvain.⟩
**898. Lypsius. S. P. De . .	⟨c. Oct. 1518	Louvain.⟩
*899. Lypsius. Nimirum . .	⟨c. Nov. 1518	Louvain.⟩
*900. Lypsius. Legi . .	⟨c. Nov. 1518⟩	Louvain.
*901. Lypsius. Gaudeo . .	⟨c. Nov. 1518⟩	Louvain.
**902. Hovius to Lypsius. S. P. Mitto . .	⟨1518 ?⟩	Louvain.
903. Glareanus. Literas . .	⟨c. Dec.⟩ 1518	Louvain.
‡904. Hollonius. Pridie . .	5 Dec. 1518	Basle.
905. Bombasius. O pectus . .	13 Dec. 1518	Louvain.
906. Budaeus. Post . .	22 Dec. 1518	Louvain.
*907. More. Clemens . .	⟨1518 ?	London ?⟩

1519

908. More. Vt nusquam . .	1 Jan. ⟨1519	Louvain.⟩
*909. The Reader. Non me . .	1 Jan. 1519	Louvain.
910. Melanchthon. Salutem . .	5 Jan. 1519	Leipzig.
911. Mosellanus. Ita . .	6 Jan. 1519	Leipzig.
*912. Lypsius. Cum Leo . .	⟨c. Jan. 1519	Louvain.⟩
**‡913. de Hondt. Post . .	22 Jan. 1519	Louvain.
914. Longolius to Lucas. Nunquam . .	29. Jan. ⟨1519⟩	Rome.
915. Budaeus. Vidi . .	1 Feb. ⟨1519⟩	Paris.
916. E. de la Marck. Cum . .	5 Feb. 1519	Louvain.
917. de la Parra. Si non . .	13 Feb. 1519	Louvain.
918. E. de la Marck. Reuerendissime . .	19 Feb. 1519	Louvain.
*919. The reader. Si laudem . .	23 Feb. 1519	Louvain.
920. Carinus. Quod . .	27 Feb. 1519	Louvain.
*921. Lypsius. Salue . .	⟨c. March 1519	Louvain.⟩
*922. Lypsius. Facile . .	⟨c. March⟩ 1519	Louvain.

LIST OF ABBREVIATIONS COMMONLY USED

(For A, B, C, ... Q, Lond., LB., denoting editions of Erasmus' letters, see p. vi and vol. i. pp. 599–602.)

Collections of Letters

AE. = Les correspondants d'Alde Manuce, 1483–1514; par P. de Nolhac. (Studi e documenti di storia e diritto, 1887, 8.) Rome, 1888.

Agr. E. = Epistolae Henrici Cornelii Agrippae ad familiares et eorum ad ipsum: pp. 681–1061 in Agrippae . . . Operum pars posterior, Lugduni per Beringos fratres, s. a. ⟨c. 1601⟩.

Al. E. = i. Lettres familières de Jérôme Aléandre, 1510–40; par J. Paquier. Paris, 1909.
ii. Jérôme Aléandre et la principauté de Liège; par J. Paquier. Paris, 1896.

Am. E. = Bonifacius Amerbach und die Reformation; von Th. Burckhardt Biedermann. Basel, 1894.

BE.[1] = Epistolae Gulielmi Budaei. Paris, J. Badius, 20 Aug. 1520.

BE.[2] = Epistolae Gullielmi Budaei posteriores. Paris, J. Badius, March 1522.

BE.[3] = G. Budaei Epistolarum Latinarum lib. v, Graecarum item lib. i. Paris, J. Badius, Feb. 1531.

BE.[4] = Répertoire de la correspondance de Guillaume Budé; par L. Delaruelle. Toulouse—Paris, 1907.

Bemb. E. = Petri Bembi . . . Epistolae omnes . . ., quarum libri sexdecim Leonis x. Pont. Max. nomine scripti sunt, sex autem reliqui familiares epistolas continent. ⟨Basileae c. 1567.⟩

Bl. E. = Briefwechsel der Brüder Ambrosius und Thomas Blaurer, 1509–1548; bearbeitet von T. Schiess. t. 3 (Badische historische Kommission). Freiburg i. Br., 1908–12.

Boh. E. = i. Listář Bohuslava Hasišteinského z Lobkovic: ed. J. Truhlar. Praze, 1893.
ii. Dva Listáře Humanistické: (a) Dra. Racka Doubravského, (b) M. Václava Píseckého s Doplňkem Listáře Jana Šlechty ze Všehrd: ed. J. Truhlar. Praze, 1897.
(Sbírka Pramenův ku Poznání Literárního Života v Čechách, na Moravě a v Slezsku. Skupina Druhá: Korrespondence a Cizojazyčné Prameny, číslo 1, 3).

BRE. = Briefwechsel des Beatus Rhenanus; herausgeg. von A. Horawitz und K. Hartfelder. Leipzig, 1886.

Calc. E. = Epistolicarum quaestionum et Epistolarum familiarium libri xvi, pp. 1–217 in Caelii Calcagnini Ferrariensis . . . Opera aliquot. Basileae, H. Froben & Nic. Episcopius, March 1544.

Calv. E. = Thesaurus epistolicus Caluinianus (1528-64), ed. G. Baum, E. Cunitz, E. Reuss (CR. XXXVIII-XLVIII). t. 11. Brunsuigae, 1872-79.

Cam. E. = i. Ioachimi Camerarii Bapenbergensis Epistolarum familiarium libri VI, . . . a filiis editi. Francofurti, haer. A. Wecheli, 1583.
ii. Ioachimi Camerarii Pabepergensis Epistolarum libri quinque posteriores. A filiis . . . editae. Francofurti, Palthen, 1595.

Cat. E. = Epistole Cataldi Siculi. Pt. 1, Vlyxbone, ⟨Val. Fernandez⟩, 21 Feb. 1500; Pt. 2, s. a. et l.

CE. = i. Claude Chansonnette, jurisconsulte Messin, et ses lettres inédites, par A. Rivier. Bruxelles, 1878 (Mémoires couronnés par l'Académie royale de Belgique, t. XXIX).
ii. Briefe des Claudius Cantiuncula und Ulrich Zasius von 1521-1533; von A. Horawitz. Wien, 1879. (Sitzungsberichte der phil.-hist. Classe der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften, 1879.)

Cog. E. = Epistolae aliquot G. Cognati et amicorum: t. i, pp. 295-322, t. iii, p. 207 in Gilberti Cognati Nozereni Opera. t. 3. Basileae, H. Petri, 1562.

EE. = Briefe an Desiderius Erasmus von Rotterdam; herausgeg. von J. Förstemann und O. Günther. (XXVII. Beiheft zum Zentralblatt für Bibliothekswesen.) Leipzig, 1904.

EE.[2] = Briefe an Desiderius Erasmus von Rotterdam; herausgeg. von L. K. Enthoven. Strassburg, 1906.

EHE. = Helii Eobani Hessi . . . et amicorum ipsius Epistolarum familiarium libri XII. Marpurgi Hessorum, C. Egenolphus, March 1543.

FE. = Caroli Fernandi Brugensis, musici regii, . . . Epistole familiares. s.a. et l.

GE. = Roberti Gaguini epistole et orationes; ed. L. Thuasne. t. 2. Paris, 1904.

GHE. = Georg Helts Briefwechsel: herausg. von O. Clemen (Archiv für Reformations-Geschichte. Ergänzungsband II). Leipzig, 1907.

HE. = Epistolae Vlrichi Hutteni; ed. E. Böcking. t. 2. Lipsiae, 1859.

Hor. E. = N. Horii Remensis praefecti auxiliaris Epistolarum liber: ff. lz (= k) v° – p6. Bk. 14 in Nic. Horii Opus, Lugduni, J. Sacon, 27 Sept. 1507.

JE. = Der Briefwechsel des Justus Jonas; herausgeg. von G. Kawerau. (Geschichtsquellen der Provinz Sachsen, XVII.) t. 2. Halle, 1884, 5.

La. E. = Lasciana; herausgeg. von H. Dalton. Berlin, 1898.

LE. = Dr. Martin Luthers Briefe, Sendschreiben und Bedenken; herausgeg. von W. M. L. de Wette. t. 5. Berlin, 1825-8.

LE.[2] = Dr. Martin Luther's Briefwechsel; bearbeitet von E. L. Enders. Frankfurt am Main, 1884- .

Lo. E. = Epistolarum libri quatuor: ff. 65-163 in Christophori Longolii Orationes duae. Florentiae, haer. Ph. Juntae, Dec. 1524.

Marin. E. = Lucii Marinei Siculi Epistolarum familiarium libri decem et septem. Vallissoleti, A. G. Brocarius, 28 Feb. 1514.

Mart. E. = Opus Epistolarum Petri Martyris Anglerii Mediolanensis. Amstelodami, Elzevir, 1670. (The first edition, Alcala de Henares, 1530, is not accessible to me.)

ME. = Philippi Melanthonis epistolae, praefationes, consilia, iudicia, schedae academicae; ed. C. G. Bretschneider (CR. I-X). t. 10. Halis, 1834-42.

MHE. = i. Michael Hummelberger; von A. Horawitz. Berlin, 1875.
ii. Analecten zur Geschichte des Humanismus in Schwaben; von A. Horawitz. Wien, 1877.
iii. Analecten zur Geschichte der Reformation und des Humanismus in Schwaben; von A. Horawitz. Wien, 1878.
iv. Zur Biographie und Correspondenz Johannes Reuchlin's; von A. Horawitz. Wien, 1877.
(ii, iii, iv in Sitzungsberichte der phil.-hist. Classe der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften, 85, 86, 89.)

MRE. = Der Briefwechsel des Mutianus Rufus; bearbeitet von C. Krause. (Zeitschrift des Vereins für hessische Geschichte, N. F., IX. Supplement.) Kassel, 1885.

MRE.[2] = Der Briefwechsel des Conradus Mutianus; bearbeitet von K. Gillert. (Geschichtsquellen der Provinz Sachsen, XVIII.) t. 2. Halle, 1890.

NE. = Epistolarum miscellanearum ad Fridericum Nauseam Blancicampianum . . . libri x. Basileae, J. Oporinus, March 1550.

OE. = Oláh Miklós Levelezése; közli Ipolyi Arnold. (Monumenta Hungariae historica: diplomataria, XXV.) Budapest, 1875.

Ra. E. = Religiosissimi viri fratris Ioannis Raulin, artium et theologiae professoris scientissimi, epistolarum . . . opus eximium. Lutetiae Parisiorum, A. Ausurdus expensis I. Petit, 1521, Cal. Ian.

RE. = Johann Reuchlins Briefwechsel: herausgeg. von L. Geiger. (Bibliothek des litterarischen Vereins in Stuttgart. CXXVI.) Tübingen, 1875.

Sad. E. = i. Iacobi Sadoleti Epistolae ⟨pontificiae⟩. Romae, 1759.
ii. Iacobi Sadoleti Epistolae ⟨familiares⟩. t. 3 & app. Romae, 1760–7.

SE. = Christoph Scheurl's Briefbuch; herausgeg. von F. von Soden und J. K. F. Knaake. t. 2. Potsdam, 1867–72.

Sep. E. = Epistolarum libri VII: t. iii, pp. 71–389 in Ioannis Genesii Sepuluedae Cordubensis Opera. t. 4. Matriti, 1780.

TE. = Ioannis Tritemii, abbatis Spanhemensis, epistolarum familiarium libri duo. Haganoae, P. Brubachius, 1536.

VE. = Vadianische Briefsammlung; herausgeg. von E. Arbenz und H. Wartmann. (Mitteilungen zur vaterländischen Geschichte, 24, 5, 27–30.) ⟨6 parts and 5 supplements (s^1–s^5).⟩ St. Gallen, 1890–1908.

Vi. E. = Ioannis Lodouici Viuis Valentini Epistolarum . . . Farrago. Antuerpiae, G. Simon, 1556.

VZE. = Viglii ab Aytta Zuichemi Epistolae selectae ad diuersos: t. ii, pt. 1 in C. P. Hoynck van Papendrecht's Analecta Belgica, Hagae Comitum, 1743.

ZE. = Vdalrici Zasii epistolae; ed. J. A. Riegger. t. 2. Vlmae, 1774.

Zw. E. = Huldrici Zuinglii Opera, voll. VII, VIII, Epistolae; ed. M. Schuler et J. Schulthess. t. 2. Turici, 1830–42.

Zw. E.[2] = Zwinglis Briefwechsel; bearb. von E. Egli, herausg. von G. Finsler (CR. XCIV). t. 1 (1510–22). Leipzig, 1911.

Other Sources

ADB. = Allgemeine deutsche Biographie. t. 56. Leipzig, 1875–1912.

Agric.[1] = Rodolphi Agricolae opuscula; ed. Petro Aegidio. Anuerpiae, T. Martinus, prid. cal. Feb. 1511.

Agric.[2] = Rodolphi Agricolae lucubrationes, tomus posterior; ed. Alardo Aemstelredamo. Coloniae, J. Gymnicus, ⟨1539⟩.

Agric.[3] = Unedierte Briefe von Rudolf Agricola; von K. Hartfelder. (Festschrift der badischen Gymnasien.) Karlsruhe, 1886.

AHVN. = Annalen des historischen Vereins für den Niederrhein. Köln, 1855– .

ANGB. = Acta nationis Germanicae universitatis Bononiensis; ed. E. Friedländer et C. Malagola. Berolini, 1887.

Anselme = Histoire généalogique et chronologique de la maison royale de France; par le P. Anselme. 3e édition, t. 9, Paris, 1726–33.

Athenae Cantab. = Athenae Cantabrigienses, 1500–1609; by C. H. Cooper and T. Cooper. 2 vols. Cambridge, 1858–61.

BEr.[1] = Bibliotheca Erasmiana, listes sommaires. Gand, 1893.

BEr.[2] = Bibliotheca Erasmiana; extrait de la Bibliotheca Belgica, publiée par F. Vander Haeghen, R. Vanden Berghe, et T. J. I. Arnold.
Adagia. Gand, 1897.
Admonitio etc. Gand, 1900.
Apophthegmata. Gand, 1901.
Colloquia. t. 3. Gand, 1903–7.

Bergenroth. = Calendar of letters, despatches, and state papers, relating to the negotiations between England and Spain, preserved in the archives at Simancas and elsewhere, 1485– ; edited by G. A. Bergenroth, and continued by P. de Gayangos and M. A. S. Hume. London, 1862– .

BN. = Biographie nationale. Bruxelles, 1866– .

Böcking = Index biographicus et onomasticus; cur. E. Böcking. (Vlrichi Hutteni Operum supplementum: tomi posterioris pars altera.) Lipsiae, 1870.

Brewer = Letters and papers, foreign and domestic, of the reign of Henry VIII; arranged by J. S. Brewer, and continued by J. Gairdner and R. H. Brodie. London, 1862– .

Brown = Calendar of State Papers and MSS. relating to English affairs, existing in the archives and collections of Venice and in other libraries of Northern Italy, 1202– ; edited by Rawdon Brown and continued by G. C. Bentinck, H. F. Brown, and A. B. Hinds. London, 1864– .

Bulaeus = Historia vniuersitatis Parisiensis; authore C. E. Bulaeo. t. 6. Parisiis, 1665–73.

Burchard = Iohannis Burchardi Argentinensis, capelle pontificie sacrorum rituum magistri, Diarium (1483–1506); ed. L. Thuasne. t. 3. Paris, 1883–5.

Butzbach = Beiträge zur Geschichte des Humanismus am Niederrhein und in Westfalen; von C. Krafft und W. Crecelius. (Zeitschrift des Bergischen Geschichtsvereins, VII, pp. 213–97.) Heft I. Elberfeld, 1870.

Butzbach[2] = Zur Kritik des Johannes Butzbach; von G. Knod. (AHVN, lii, pp. 175–234.) Köln, 1891.

Butzbach[3] = Beiträge zur Geschichte des Humanismus in Schwaben und Elsass; von W. Crecelius. (Alemannia, VII, pp. 184–9.) Bonn, 1879.

BWN. = Biographisch woordenboek der Nederlanden. Haarlem, 1852–78.

Campbell = Annales de la typographie néerlandaise au XVe siècle; par M. F. A. G. Campbell. La Haye, 1874.

Chevalier = Répertoire des sources historiques du moyen âge: Bio-bibliographie; par U. Chevalier. 2e édition. t. 2. Paris, 1905–7.

Ciaconius = Vitae et res gestae Pontificum Romanorum et S. R. E. Cardinalium, opera A. Ciaconii; ab A. Oldoino recognitae. t. 4. Romae, 1677.

Copinger = Supplement to Hain's Repertorium bibliographicum; by W. A. Copinger. 2 parts. London, 1895–1902.

CPR. = Das Chronikon des Konrad Pellikan; herausgeg. durch Bernhard Riggenbach. Basel, 1877.

CR. = Corpus Reformatorum. Voll. 1–28. Melanthonis Opera; ed. C. G. Bretschneider et H. E. Bindseil. Halis et Brunsvigae, 1834–60.
Voll. 29–87. Calvini Opera; ed. G. Baum, E. Cunitz, E. Reuss. Brunsvigae et Berolini, 1861–1900.
Voll. 88– . Zwingli's Werke; herausgeg. von E. Egli und G. Finsler. Berlin, 1904– .

Creighton = A history of the Papacy during the period of the Reformation; by M. Creighton. 5 vols. London, 1887–94.
(Vols. 1 and 2; new edition. London, 1892.)

de Jongh = L'ancienne Faculté de Théologie de Louvain au premier siècle de son existence (1432–1540); par H. de Jongh. Louvain, 1911.

de Nolhac = Érasme en Italie; par P. de Nolhac. 2e édition. Paris, 1898.

de Reiffenberg = Histoire de l'ordre de la Toison d'Or; par le Baron de Reiffenberg. Bruxelles, 1830.

DNB. = Dictionary of national biography. London, 1885–1901.

Ducange = Glossarium mediae et infimae Latinitatis, conditum a Carolo du Fresne, domino Du Cange; ed. L. Favre. t. 10. Niort, 1883–7.

Dugdale = Monasticon Anglicanum, by Sir Wm. Dugdale; edited by J. Caley, H. Ellis, and B. Bandinel. 8 vols. London, 1817–30.

Eev. = Epistolae aliquot eruditorum virorum, ex quibus perspicuum quanta sit Eduardi Lei virulentia. Basle, J. Froben, Aug. 1520.

EHR. = The English Historical Review. London, 1886– .

Eov. = Epistolae obscurorum virorum, ed. E. Böcking. t. 2. Lipsiae, 1864–70.

Fantuzzi = Notizie degli scrittori bolognesi, raccolte da G. Fantuzzi. t. 9. Bologna, 1781–94.

Foppens = Bibliotheca Belgica; cur. J. F. Foppens. t. 2. Bruxellis, 1739.

Gachard = Collection des voyages des souverains des Pays-Bas; publiée par L. P. Gachard et C. Piot. (Collection de Chroniques Belges inédites.) t. 4. Bruxelles, 1874–82.

Gams = Series episcoporum Ecclesiae Catholicae; ed. P. B. Gams. Ratisbonae, 1873.

GC. = Gallia Christiana; opera D. Sammarthani, monachorum congregationis S. Mauri, et B. Hauréau. t. 16. Parisiis, 1715–1865.

Giustinian = Four years at the Court of Henry VIII (1515–9); selection of despatches written by the Venetian Ambassador, Sebastian Giustinian: tr. Rawdon Brown. t. 2. London, 1854.

Goethals = Dictionnaire généalogique et héraldique des familles nobles du royaume de Belgique; par F. V. Goethals. t. 4. Bruxelles, 1849–52.

Hain = Repertorium bibliographicum; opera L. Hain. t. 2. Stuttgartiae et Lutetiae Parisiorum, 1826–38.

Henne = Histoire du règne de Charles-Quint en Belgique; par A. Henne. t. 10. Bruxelles—Leipzig, 1858–60.

Herminjard = Correspondance des Réformateurs dans les pays de langue

française (1512–44), recueillie . . . par A. L. Herminjard. t. 9. Genève, 1866–97.

Herzog = Realencyklopädie für protestantische Theologie und Kirche; begründet von J. J. Herzog. 3e Auflage; herausgeg. von A. Hauck. t. 21. Leipzig, 1896–1908.

Heumann = Documenta literaria varii argumenti in lucem prolata cura Iohannis Heumanni. Altorfii, 1758.

Hody = De Graecis illustribus libri duo; e codd. potissimum MSS. deprompsit H. Hodius. Londini, 1742.

Horawitz = i–iv. Erasmiana; von A. Horawitz. Wien, 1878, 80, 83, 85.
v. Erasmus von Rotterdam und Martinus Lipsius; von A. Horawitz. Wien, 1882.
(in Sitzungsberichte der phil.-hist. Classe der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften, 1878, 79, 82, 84, 82.)

Jänig = Liber confraternitatis B. Marie de Anima Teutonicorum de Vrbe; ed. C. Jänig. Romae—Vindobonae, 1875.

Jortin = The life of Erasmus; by J. Jortin. 2 vols. London, 1758–60.

Knight = The life of Erasmus; by S. Knight. Cambridge, 1726.

Krafft = Briefe und Documente aus der Zeit der Reformation im 16. Jahrhundert; herausg. von K. und W. Krafft. Elberfeld, 1876.

LB. i–x = Desiderii Erasmi Roterodami opera omnia; ed. J. Clericus. t. 10. Lugduni Batavorum, 1703–6.

Le Glay = Négociations diplomatiques entre la France et l'Autriche durant les trente premières années du XVIe siècle, publiées par E. Le Glay. (Documents inédits sur l'histoire de France: première série.) t. 2. Paris, 1845.

Legrand = Bibliographie hellénique ou description raisonnée des ouvrages publiés en grec par des Grecs aux XVe et XVIe siècles; par Émile Legrand. t. 4. Paris, 1885–1906.

Le Neve = Fasti Ecclesiae Anglicanae, by J. Le Neve; continued by T. D. Hardy. 3 vols. Oxford, 1854.

Luc. Ind. = Lucubrationum Erasmi Roterodami index. Louanii, T. Martinus. Cal. Ian. 1519.

Mazzuchelli = Gli scrittori d'Italia, ⟨A–B⟩, del Conte G. Mazzuchelli. t. 2. Brescia, 1753–62.

Molinet = Chroniques de Jean Molinet, 1474–1506; publiées par J. A. Buchon. (Collection des chroniques nationales françaises, XLIII–XLVII.) t. 5. Paris, 1827–8.

MSH. = Messager des sciences historiques. Gand, 1823– .

Muratori = Rerum Italicarum scriptores, 500–1500; ed. L. A. Muratorio, t. 25. Mediolani, 1723–51.

NAKG. = Nederlandsch Archief voor kerkelijke Geschiedenis. Leiden, 1829– .

NBG. = Nouvelle biographie générale. Paris, 1855–66.

Nève = Mémoire sur le collège des trois-langues à l'université de Louvain; par F. Nève. (Mémoires couronnés par l'Académie Royale de Belgique, XXVIII.) Bruxelles, 1856.

Nicéron = Mémoires pour servir à l'histoire des hommes illustres dans la république des lettres, par J. P. Nicéron. t. 43. Paris, 1729–45.

Nichols = The Epistles of Erasmus, from his earliest letters to his fifty-first year, arranged in order of time. English translations . . . with a commentary . . .; by F. M. Nichols. 2 vols. London, 1901–4.

NNBW. = Nieuw Nederlandsch biografisch woordenboek; ed. P. C. Molhuysen and P. J. Blok. t. 2. Leiden, 1911– .

OHS. = Publications of the Oxford Historical Society. Oxford, 1885– .

Opmeer = Opus Chronographicum . . . usque ad annum M.DC.XI. auctore Petro Opmeer Amstelrodamo. Antverpiae, 1611.

Panzer = Annales typographici, opera G. W. Panzer. t. 11. Norimbergae, 1793–1803.

Pastor = The History of the Popes from the close of the Middle Ages; from the German of Dr. Ludwig Pastor. t. 12. (1–6 ed. F. I. Antrobus; 7–12 ed. R. Kerr.) London, 1906–13.

Proctor = Index to the early printed books in the British Museum; by R. Proctor.
Part I, to MD: 4 sections, London, 1898, 9; and 4 supplements, 1899–1902.
Part II, MDI–MDXX: London, 1903– .

Reich = Erasmus von Rotterdam. Untersuchungen zu seinem Briefwechsel und Leben in den Jahren 1509–18; von M. Reich. (Westdeutsche Zeitschrift für Geschichte und Kunst: Ergänzungsheft ix, p. 121.) Trier, 1896.

Renouard = Annales de l'imprimerie des Alde; par A. A. Renouard. 3e édition. Paris, 1834.

Renouard, Badius = Bibliographie des impressions et des œuvres de Josse Badius Ascensius; par Ph. Renouard. t. 3. Paris, 1908.

Richter = Erasmus-Studien; von A. Richter. Dresden, 1891.

Rot. Parl. = Rotuli Parliamentorum. 6 voll. fol. s. a. et l.

Ruelens = Notice sur la jeunesse et les premiers travaux d'Érasme; dans Erasmi Roterodami Silva Carminum, reproduction photo-lithographique. Bruxelles, 1864.

Rymer = Foedera, conventiones, literae, . . . inter reges Angliae et alios quosvis imperatores, reges, etc., 1101–1654; accur. T. Rymer et R. Sanderson. t. 20. Londini, 1704–35.

Sanuto = I diarii di Marino Sanuto (1496–1533); pubblicati per cura di N. Barozzi, G. Berchet, R. Fulin, F. Stefani, M. Allegri. t. 58. Venezia, 1879–1903.

Schmidt = Histoire littéraire de l'Alsace (xve–xvie); par C. Schmidt. t. 2. Paris, 1879.

Seebohm = The Oxford Reformers, John Colet, Erasmus, and Thomas More; by F. Seebohm. 3rd edition. London, 1887.

Steiff = Der erste Buchdruck in Tübingen (1498–1534); von K. Steiff. Tübingen, 1881.

Stokvis = Manuel d'histoire, de généalogie et de chronologie de tous les états du globe; par A. M. H. J. Stokvis. t. 3. Leide, 1888–93.

Stow = A survey of the cities of London and Westminster, by J. Stow; edited by J. Strype. 2 vols. London, 1720.

Sweert = Athenae Belgicae, ed. F. Sweert. Antuerpiae, 1628.

Tiraboschi = Storia della letteratura italiana; del Cavaliere Abate G. Tiraboschi. 2a edizione. t. 9. Modena, 1787–94.

Trith.[1] = Liber de scriptoribus ecclesiasticis disertissimi patris domini Iohannis de Trittenhem. Basileae, Jo. de Amerbach, 1494.

Trith.[2] = Cathalogus illustrium virorum Germaniam suis ingeniis . . . exornantium domini Iohannis Tritemii. ⟨Moguntiae, P. Friedberger, c. 1495.⟩

Trith.[3] = Disertissimi viri Iohannis de Trittenhem . . . de scriptoribus eccle-

siasticis collectanea, additis nonnullorum ex recentioribus vitis et nominibus. Parrhisius, B. Rembolt et Jo. Paruus, 1512, die xvi m. Octobris.

Trith.[4] = Dn. Iohannis Tritthemii ... de scriptoribus ecclesiasticis ... liber. ... Appendicum istarum prior ⟨Trith.[3]⟩ nata est nuper in Galliis: posterior nunc recens additur, authore Balthazaro Werlino Colmariensi. Coloniae, P. Quentel, m. Martio, 1546.

Trith.[5] = Zusätze des Trithemius zu seinem Catalogus illustrium virorum Germaniae aus der in der Würzburger Universitätsbibliothek befindlichen Handschrift: in Johannes Trithemius, von I. Silbernagel, pp. 253–63. Regensburg, 1885.

van Heussen = Historia episcopatuum foederati Belgii; ed. H. F. van Heussen. t. 2. Lugduni Batavorum, 1719.

van Iseghem = Biographie de Thierry Martens d'Alost; par A. F. van Iseghem. Malines-Alost, 1852.

Vischer = Erasmiana; von W. Vischer. Basel, 1876.

Voigt = Die Wiederbelebung des classischen Alterthums; von G. Voigt. 3e Auflage. t. 2. Berlin, 1893.

Wilkins = Concilia magnae Britanniae et Hiberniae, 446–1717; ed. D. Wilkins. t. 4. Londini, 1737.

Zedler = Universal-Lexikon aller Wissenschafften und Künste. t. 64. Halle & Leipzig, J. H. Zedler, 1732–50.

ZKG. = Zeitschrift für Kirchen-Geschichte. Gotha, 1876–

ADDENDA AND CORRIGENDA

Vol. I

P. 47, II. 1 n. Brown (v. 222) gives the following evidence as to early tradition about Erasmus' birthplace, in an abstract of a letter from Franc. Contarini, Venetian ambassador with the Emperor, to the Signory: '29 July 1540. Proceeded from Dort to Rotterdam, the birthplace of Erasmus; and but few were the courtiers who abstained from inspecting not only his house, but the chamber in which he was born.'

P. 73. For various spellings of the name Erasmus see Henry Bradshaw's *Collected Papers*, 1889, pp. 350–3: from the churchwardens' accounts of Trinity Church, Cambridge, 1504–30. The church had an endowment for the maintenance of a light before St. Erasmus' altar. Out of 64 entries of payments for the upkeep of this light the name occurs spelt in 36 different ways. Bradshaw also draws attention to the 'great devotion to St. Erasmus developed towards the end of the fifteenth century', and gives indications.

P. 75. Opmeer, i, p. 454, gives a more favourable account of Peter Gerard: 'non malus poeta et perhumanus, vt testantur canonici Grauesandenses, apud quos honeste vixit et sepultus est.'

P. 125, Ep. 32 introd. For the Canter family see a note by Dr. F. Ritter in *Jb. f. Kunst u. Altert. zu Emden*, xviii (1913) pp. 123–8. James Canter was a parish priest at Emden in 1508, and perhaps earlier, and seems to have died c. 1529. See also G. Bauch, *Mainzer Humanismus*, in *Arch. f. hess. Gesch.* N.F. v (1907) pp. 38,9.

P. 159. The *Oratio Episcopi* was first printed in Martens' edition of the *Querela Pacis*, c. 30 March 1518; see Ep. 604. 10 n.

P. 174, Ep. 58 introd. *For* Colet *read* Colt; cf. Ep. 829. 27.

P. 198, Ep. 71 introd. Traces of the original draft of the *De conscribendis epistolis* appear in Despauterius' *Ars epistolica*, Paris, J. Badius, 24 June 1513.

P. 208. Anne of Borsselen died 8 Dec. 1518, and Louis of Montfort 10 Nov. 1505: see J. Reygersberch, *Cronijcke van Zeelandt*, 1551, f°. 𝔓^{2}, and J. Ermerins, *Zeeuwsche Oudheden*, iii (1786), pp. 122, 129.

P. 229, l. $_{3}$. *For* About 1513 *read* On 18 June 1509.
l. $_{2}$. *For* eldest *read* second.
l. $_{1}$. *For* in *read* 28. See Ermerins, *op. cit.*, pp. 127, 132.

P. 266, ll. 3,4. The words 'videlicet septimo die Februarii' are added above the line by the same hand. This may mean that they were a later addition; in which case the necessary correction in the date would most easily be made at this point, and More's birth be determined at 6 Feb. 1478.

P. 268, Ep. 116. 4. ille] Varro, *Men.* 335.

P. 306. Large extracts from Ep. 132 are embodied in a letter from Oxford University to Linacre, 1523: Bodleian MS. 282, no. 116.

P. 321, Ep. 138. 45. vmbelicum *E*: vmbilicum *N*.

P. 329, Ep. 140 introd. A letter of Pyrrhus d'Angleberme dated Milan, 1 May 1515, is printed by Goldast, *Phil. epist. cent.*, 1610, no. 32.

P. 341, Ep. 144 introd. *Read* Martens' second edition (c. Nov. 1519; see BEr.[2] *Colloq.* 1, p. 62).

P. 384. For MSS. owned by J. Faber of Deventer see Jortin ii. 712.

P. 443, l. 18. *Read* accompanied Pucci's nephew, Antony.

P. 488, Ep. 243. 60 n. Rimaclus' preface to his *Palamedes* (Ep. 411 introd.) praises Griphus because 'alimentarios per Anglie achademias ab iniuria subleu⟨at⟩ inedie'.

P. 514, Ep. 263 is reproduced in an admirable facsimile by M. Renouard, *Badius*, vol. i. p. 288.

P. 520, Ep. 268. There is now a copy of Pynson's edition, London, 28 July 1513, in the British Museum; and Dr. Bruno Claussen, now of Rostock, has drawn my attention to one in the library of Freiburg University.

P. 521. *Read*, l. 21, patriae.
l. 23, Aeginita.
l. 25, verum etiam lima emendatius.
l. 26, idipsum.

P. 557, Ep. 291 introd. J. Reygersberch, *op. cit.*, f°. B, calls Becar 'Ioannes Beecker Borsalus'.
l. 10 of introd. *For* the Bp. of Utrecht *read* John of Bergen (Ep. 737).

P. 608, l. 25: *For* 43 *read* 42. l. 26: *For* 51 *read* 52.

A note among Dr. Knaake's papers has supplied the clue to solve the question of Leclerc's relation to the Breslau MS. Rehdiger 254. In 1684 John Fecht, the Director of the Ducal school at Durlach in Baden, published in his *Hist. ecclesiasticae seculi xvi supplementum*, bk. viii, a collection of 53 letters. Of these 44 are addressed to Erasmus and 1 is concerned with him: of the remainder 4 are addressed to Nicholas Gerbell (Ep. 342 introd.), 2 to Wolfgang Musculus, 1 to Nicholas Episcopius, and 1 to John Papp. In his 'Apparatus' (p. 164) Fecht says that he had received them from the library of Matthias Bernegger, the celebrated Strasburg scholar (1582–1640), 'qui aliunde acceptas fideliter conseruauit.' After the last letter he prints (p. 877) a colophon: 'Praecedentes epistolas Robertus Robertinus ex autographis plerasque descripsit, a Ioanne Pappo mecum communicatis, qui Nicolai Gerbelii (cuius e bibliotheca haec veniunt) neptem vxorem habet. 1629. mense Martio.'

The correspondence of Bernegger printed by Dr. Reifferscheid (*Briefe G. M. Lingelsheims, M. Berneggers und ihrer Freunde*, 1889, 265, 268, 293; and pp. 831, 844, 908–9) shows that the young Prussian scholar, Robert Roberthinus (1600–1648; see ADB), was staying with him in his house at Strasburg in the winter of 1628–9; and thus it is clear that Bernegger was the author of the colophon quoted, and that it was to him that John Papp (perhaps a son of the John Papp, 1549–1610, who was the leader of the Lutherans at Strasburg) lent the MSS.

The history of the Rehdiger MS. may thus be traced down to the present day. Clearly Gerbell (†1560) had acquired it from Erasmus or his heirs. In March 1629 it was in the hands of Gerbell's granddaughter at Strasburg: by 1645 one of the Rehdigers had purchased it and placed it in the Town Library at Breslau, where it still is; the agent in the transaction being perhaps Roberthinus, who probably made the Rehdigers' acquaintance in 1622 (Reifferscheid, *op. cit.* 97. 71).

The relation of Leclerc's appendix to Fecht's book remains to be considered. In quantity they are identical. Each has 43 letters from the Rehdiger MS. (one of Leclerc's is in the body of the work, 1093) and 2 (LB. App. 325, 375) from some other source. In both many of the letters are abridged, to exactly the same extent. Leclerc's text, too, apart from inevitable depravations and one conjectural amplification of a heading, appears to agree with Fecht's. The asterisk which he adds to these letters merely denotes that they had not been included in earlier editions of Erasmus' letters. The inference seems therefore to be plain that Leclerc derived them, not from the originals, but from Fecht's book; and further that the abridgment of the letters was done by Roberthinus.

It is noticeable that some of Gerbell's papers were accessible to the Durlach circle at about the same time; cf. J. H. Maius' *Vita Reuchlini* printed there in 1687, p. 253 (quoted in HE. 21).

P. 609, l. 27. *For* 13 *read* 14; and *after* 325 *insert* 328.
l. 28. *Delete* nearly.

Vol. II

P. 1. The Cato &c. had been completed *iampridem* in April 1514 (Ep. 292. 2–4). The date assigned for Nevius' death is confirmed by a letter of Goclen 14 July ⟨1530⟩ which states that he died *paulo post* the summer of the year after Erasmus left Louvain for Basle, i.e. 1522 (Basle MS. Goclenii Epist. f. 31).

Bk. ii of Despauterius' *Ars versificatoria*, with preface 23 Dec. 1510, is dedicated to Nevius.

P. 8, l. 14 n. In a letter dated Schlettstadt, 2 Nov. 1524, Wimpfeling speaks of Rudalfingius as 'D. Io. Rud., magister ceremoniarum capelle Domine nostre in templo maiori': see J. Ficker and O. Winckelmann, *Handschriftenproben*, 1905, ii. 48.

P. 11. Other books dedicated to Dorp are Agric.[1] and Despauterius' *Ars versificatoria*, bk. v, with preface 7 May 1511, and *Syntaxis*, with preface 10 July 1513.

P. 22, l. 196 n. Finiger died in 1520: see P. Ochs, *Gesch. d. Stadt Basel*, v (1821), p. 381.

P. 32, Ep. 312 introd. The *Parabolae* were completed by April 1514 (Ep. 292. 4,5).

P. 55. Three letters of P. Sancteramus are printed in Marin. E., ff. d^8, d^8 v°., g: the first dated Messina, 10 July 1497, the second Naples, 6 Aug. 1504.

P. 124. To Engelbrecht's literary work may be added an edition of Valerius Flaccus' *Argonautica*, Strasburg, J. Knoblouch, 1525, with a preface dated Freiburg, May 1525, 'in mediis militum gladiis.'

P. 144. In 1512 Kirher edited Suetonius for John Philippi at Paris.

P. 161, Ep. 370. 18 n. MRE. 533, MRE.[2] 507 should be dated 1516; cf. Ep. 967. 72 n.

P. 162. Books dedicated to John de Molendino are: 1. Badius' edition of the *Commentarii Vrbani* of Raphael of Volaterrae, with a preface 13 Aug. 1511, which describes de Molendino as Canon of Tournay and *compater* to Badius; 2. Despauterius' *De Figuris*, with a preface 2 Feb. 1519, which speaks of him as 'Latine lingue doctissimus neque Grece imperitus'.

P. 183. The introduction of a more accurate translation is announced in §§ 3,4 of the *Apologia* prefixed to the second edition of the New Testament, March 1519, p. 69. Erasmus says: 'Quod in aeditione prima parcius fecimus, veriti ne tantam nouitatem non ferrent quidam, nunc hortantibus amicis magnis et eruditis animumque addentibus vberius praestitimus, vt totus Noui Testamenti sermo simplex quidem sed tamen Latinus esset, exceptis verbis aliquot et idiomatibus quae receptiora videbam quam vt mutari possent.'

P. 225, Ep. 401. 2,3. Egli is clearly right in correcting the MS. to 'capaciorem ... postulans', : Zw. E.[2] 13.

P. 234, Ep. 404. 21 n. The form *Glareana* occurs also in BRE. 133.

P. 241, l. 8 n. There are many letters to Marlianus in Mart. E. No. 722 mentions his death at Worms in the epidemic of plague which ravaged the Imperial household there and carried off Chièvres (Ep. 532. 27 n.): therefore c. May 1521.

P. 269, Ep. 433 introd. The 1532 woodcut of Alard is found also in the posthumous edition of R. Agricola's Aphthonius, Cologne, J. Soter, 1532.

P. 288, Ep. 445. 48. Herminjard, 6, identified Faber's pupil with Francis Vatablus (†15 March 1547), who was afterwards Professor of Hebrew in the Collège de France.

P. 291. The identity of Florence and Antony with Erasmus and his brother was known to Hand B in the Gouda MS. 1323, f. 85 v°. (App. 9).

O.[2] p. 49 has a very corrupt text of Ep. 447. The only reading of note is *collectaneum* in l. 338.

P. 308, l. 4 of note. *For* July *read* March.

P. 356, Ep. 476. 12 n. For Barbirius' preferment in the Indies see Ep. 913. 6 n.

P. 359, Ep. 477. 4 n. *For* 418 *read* 488.

P. 373, Ep. 482. It appears from Boh. E. i. 194 that Hexapolis was a region that might be traversed on the way from Breslau to Prague ; ? Saxony.

P. 380, Ep. 487. 14 n. The date of Fonseca's death is found on his tomb at Coca : 18 May 1473.

P. 400, Ep. 493. 368 n. *For* 48th *read* 49th.

P. 416. Spalatinus also translated into German Erasmus' translation from Plutarch, *De discrimine adulatoris et amici*, 1520, and the new preface to the *Enchiridion* (Ep. 858), 1521 (preface 19 April 1520).

P. 419. Before the end of 1517 Scheurl (SE. 137, 158), Luther (LE.[2] 50), and Pirckheimer (Heumann, p. 117) were all attributing the *Iulius* to Erasmus; so too Grebel in Paris in Oct. 1518 (VE. 137). For the *Iulius* see also Ep. 877. 10–1, Bl. E. 20, 22 and Zw. E.[2] 148. G. Loesche, *Analecta Lutherana*, 1892, p. 58, quotes from Mathesius a dictum of Luther about it: 'quem ego volui vertere, sed non potui eum apte reddere: man mus in aber nicht vmbkommen lassen.'

P. 422, Ep. 504. 2. The Greek MS. of the Gospels perhaps belonged to Wessel (cf. Hegius' letter to him, printed at the end of Hegius' *Dialogi*, Deventer, R. Paffroet, 31 Dec. 1503, and reprinted in Butzbach ii. p. 9), and may have been brought by him from Rome. Hardenberg (Munich MS. Lat., Cam. 1, ff. 9, 17; printed in Wessel's *Opera*, 1617, f°. **[3] v°,[7]) states that some of Wessel's last years were spent at Mt. St. Agnes, and that his books remained there after his death.

P. 428, ll. 3–5. Goswin's letter is printed in Wessel's *Opera*, 1617, f. **[5] v°.

P. 430, Ep. 512. 21–4. Narratives of Falck's two journeys are given by M. de Diesbach in *Arch. de la soc. d'hist. du canton de Fribourg* v (1891), pp. 209–27, 264–74. On the former the pilgrims embarked at Venice 1 July 1515 and landed at Jaffa 20 Aug. ; but the date of their return is not known. On the latter the expedition left Venice 21 June 1519 and arrived there again 14 Nov. See also R. Röhricht, *Deutsche Pilgerreisen nach dem Heiligen Lande*, 1900, pp. 206–7, 211–3.

The former narrative—a contemporary MS. in private hands, from which de Diesbach prints some extracts—enumerates several Englishmen in the party. Watson was accompanied by John Reyston, M.A., of Cambridge, who may be identified with John Rayston, Reston, or Ryston of St. John's College, who was B.A. 1505-6, M.A. 1508–9, D.D. 1519-20, Prebendary of St. Paul's 1529, Master of Jesus College 1546, †a. 24 Aug. 1551. See Cambridge Grace Books B, ed. M. Bateson, 1903–5, i. 199, 205, 216, ii. 27, 78, and Γ. ed. W. G. Searle and J. W. Clark, 1908, 73, 196 : also *Athenae Cantab.* i. 106.

449, Ep. 523. 16 n. Beatus Rhenanus, in giving a list of Erasmus' writings, styles the book 'De Principis institutione Aphorismi' (BRE. 170).

P. 450. Giustinian (ii. p. 30) writes on 10 Feb. 1517 of great cold in England ; and Fabyan's Chronicle states that in the winter of 1516-7 the Thames was frozen and carts passed over from Westminster to Lambeth.

Pp. 476, 479, Epp. 532, 34 n., 534. 67 n. *For* John Smith *read* John of Friesland ; see Ep. 637. 13 n.

P. 495. There is a letter from Accard in Marin. E (f°. h[3]), with a reply from Marineus ; both undated, but apparently written in Spain. Accard refers with praise to Marineus' History of the Kings of Aragon, Saragossa, G. Cocus Alemanus, 30 April 1509.

P. 511, Ep. 556. 18 n. In an undated letter ⟨from Venice, c. Dec. 1516⟩ John de Pins gives 13 June as the date of Musurus' appointment to Monembasia (Nîmes MS. 215, f. 164 v°.).

P. 524, Ep. 563. 44 n. The prologue of Oecolampadius' *Nemesis Theophili*, addressed to Pirckheimer, is printed by Heumann, pp. 319–21.

P. 545, Ep. 573. 14. Joannes Brechtius is clearly John Custos (De Coster) of Brecht, NE. of Antwerp (†1526), who in 1496 was first in the promotions of the Faculty of Arts at Louvain, and in 1498 was teaching in the Collège du Château there. For a time he was Master of the Latin school at

Groningen, but later, when P. Gilles dedicated to him an edition of Politian's *Epistolae*, Antwerp, Th. Martens, 4 May 1510, was Master of the school attached to Notre Dame at Antwerp. He was author of a well-known Latin *Syntaxis*, and Despauterius was among his pupils. See BN.

P. 558, Ep. 581. 30 n. *For* Ticino *read* Pavia.
For Calvus' interest in the printing of Luther's *Acta* (Ep. 904. 19 n.) see SE. 179, 180, 185.

P. 591, app. crit. l. 3. *For* 55 *read* 54.

Vol. III

P. 53, Ep. 629. 5 n. The word *estimare* is used in a different sense in a passage in *Adag.* 1001, where Erasmus complains of owners of MSS. who are so ungenerous with their treasures 'vt rogati vel celent vel pernegent, vel iniquo precio vendant vsum, decuplo aestimatorum codicum'.

P. 71, Ep. 648. 56,7. In a letter to Grolier, directed to Paris from Venice, 5 Jan. $151\frac{8}{9}$, Egnatius bitterly resents the suggestion that he differed from Budaeus; and criticizes Erasmus severely for the hastiness of his writing. 'Ita fit vt, dum verborum copiae studet, minus res obseruet.' See Goldast, *Phil. epist. cent.*, 1610, no. 35.

P. 131, Ep. 705. 8. Cf. BRE. 133.

P. 137, Ep. 710 introd. The importance long attached by divines to Erasmus' work may be illustrated from a letter of W. Howley, Bp. of London, written 28 June 1829 to Hugh James Rose on a course of study in St. Paul's Epistles, and advising him 'to look with attention at Erasmus' Paraphrase'. See J. W. Burgon, *Lives of Twelve Good Men*, 5th edit. 1889, i. p. 138.

LIST OF PLATES

187A. FROM JULIUS II.

Vatican Archives, Reg. Later. 1174, f 345 v°. Rome.
EHR. xxv. 124. 4 January 150$\frac{5}{6}$.

[For the document that follows I am indebted to Dr. Brom, Director of the Dutch Historical Institute at Rome, who has very kindly placed it at my disposal. It was discovered by him in the course of his systematic researches for the *Archivalia in Italië*; and an abstract of it is given in his second volume, 1909, no. 1877. Its main interest is that it brings to light a transaction in Erasmus' life of which hitherto nothing has been known. The dispensation confers upon him the power to hold benefices of certain kinds; and in form it closely resembles a similar brief which he received from Leo x in 1517 (Ep. 518). As to the purpose for which it was obtained, at first sight a clue seems to be offered by a letter of Erasmus to Servatius at Steyn in 1505; in which he speaks of 'spes istic non contemnendae', which might have been expected to deter him from going to England (Ep. 185. 6,7). But Dr. Brom points out that the reference to Otho le Blanc and Ottoboni Fieschi, papal legates in England in 1237 and 1268, and the dispensation from their constitutions (Wilkins i. 649 seq., ii. 1 seq.)—evidently those requiring residence—implies conclusively that the patronage expected by Erasmus was English; and this is borne out by the facts. In the summer or autumn of 1505 he came to England in quest of endowment (I. 120–2) and was there for more than a year. The greater part of that time he spent in London, in close intimacy with Colet (Ep. 384 introd.) and with other ecclesiastics and noblemen; and in April 1506 he mentions a promise of a benefice from Henry VII (Ep. 189. 3,4). It may therefore be presumed that on arrival in England he had at once set on foot negotiations at Rome to enable him to enjoy an English living; and that this letter is the answer. It is even possible that he may have been helped in the matter by Ammonius and Sylvester Gigli, who afterwards secured for him the dispensation from Leo x (see Ep. 447 introd.). Both were in England at the time (Ep. 218 introd.), and Ammonius had influential friends at Julius' court (Ep. 243. 25–32). But Henry's promise was not fulfilled; and thus the dispensation was of no avail to Erasmus until 1512 (Ep. 255 introd.).

The letter also contributes something to the question of Erasmus' parentage. The statement that his father was an unmarried layman (*solutus*) seems to dispose of the legend that he was the son of a priest. But it is considerably discounted by the language used about him in Ep. 517. 7,8, where his *defectus natalium* is said to consist in being *ex illicito et, vt timet, incesto damnatoque coitu genitus*: a description which suggests that he may in the interval have learnt more about the circumstances of his birth; while, as Vischer notes, it also implies some uncertainty remaining in his mind as to the date when his father took orders.

There can be no question as to the authenticity of this document; for it occurs in one of the registers in which letters were regularly entered by the papal secretaries before dispatch. In this case the copy was made carelessly and with some abbreviations of formulas by 'etc.' The first of these I have amplified from comparison with Ep. 518; the last three omit stereotyped forms. I have also in a few places taken the liberty of writing *c* for *t* to avoid such forms as *loto* or *simplititer*. For permission to reprint from EHR. I am obliged to Dr. R. L. Poole.]

IVLIVS &C. DILECTO FILIO DESIDERIO ERASMO, CANONICO MONASTERII DE STEYN IN HOLLANDIA, ORDINIS SANCTI AVGVSTINI, TRAIETENSIS DIOCESIS, SALVTEM &C.

RELIGIONIS zellus, vite ac morum honestas, aliaque laudabillia probitatis et virtutum merita, super quibus apud nos fidedigno commendaris testimonio, nos inducunt vt te specialibus fauoribus et graciis prosequamur. Hinc est quod nos volentes te, qui, vt asseris, deffectum natalium pateris, de soluto genitus et vidua,

premissorum meritorum tuorum intuitu fauore prosequi graciosso, teque a quibusuis excommunicationis, (suspensionis, et interdicti, aliisque ecclesiasticis sententiis, censuris, et poenis a iure vel ab homine quauis occasione vel causa latis, si quibus quomodolibet innodatus existis, ad effectum presentium duntaxat consequendum, harum serie absoluentes) et absolutum fore censentes; tuis in hac parte supplicationibus inclinati tecum, vt quodcunque benefitium ecclesiasticum cum cura vel sine cura per clericos seculares teneri solitum, etiam si parrochialis ecclesia vel eius perpetua vicaria aut cantoria, libera capella, hospitale, vel annuale seruitium eisdem clericis in titulum perpetui benefitii ecclesiastici assignari solitum et de iure patronorum laycorum aut cuiuscunque taxe seu annui valoris illius fructus, redditus, et prouentus fuerint, si tibi alias canonice conferantur aut presenteris vel alias assumaris ad illud et instituaris in eo, recipere et retinere, illudque simpliciter vel ex causa permutacionis, quociens tibi placuerit, dimitere, et loco dimissi aliud simile vel dissimile benefitium ecclesiasticum cum cura vel sine cura, vt premititur, qualificatum similiter recipere et, vt preffertur, retinere libere et licite valeas, deffectu predicto ac Pictauen. concilii et quibusuis aliis apostolicis ac bo. me. Octonis et Octoboni, olim in regno Anglie apostolice sedis legatorum, necnon in prouincialibus et sinodalibus conciliis editis generalibus vel specialibus constitutionibus et ordinationibus, statutis quoque et consuetudinibus monasterii de Stein in Hollandia, ordinis Sancti Augustini, Traiectensis diocesis, cuius canonicus et, vt etiam asseris, ordinem ipsum expresse professus existis, ac dicti ordinis iuramento confirmacione apostolica vel quauis firmitate alia roboratis ceterisque contrariis nequaquam obstantibus, auctoritate apostolica tenore presentium de specialis dono gratie dispensamus. Nulli ergo, etc., nostre absolutionis et dispensationis infringere, etc. Si quis, etc.

Datum Rome apud sanctum Petrum anno incarnationis dominice millesimo quingentessimo quinto. Pridie Non. Ianuar. Anno tertio.

A. Colotius.

240^{A}. From William Warham.

Deventer MS. 91, f. 108. Lambeth.
LB. App. 205. 11 November ⟨1511⟩.

[The severe cold mentioned in Epp. 665–9 led Leclerc into affixing the date 1517; and with Dr. Reich and Mr. Nichols I accepted this, though having the advantage, which they had not, of knowing that the date is not in the manuscript. But the probable identification of Hand A with John of Friesland (cf. Ep. 637. 13 n.) precludes this date; and indeed it is clear that this letter should follow Ep. 240 in 1511. In that year Erasmus writes from Cambridge on 2 Nov. that he is coming to London on 1 Jan. and is suffering from a cold (Ep. 238. 2–4, 14; cf. Ep. 239. 56–8). On 11 Nov. he refers to a 'caluus nebulo' (Ep. 240. 20; cf. Ep. 243. 7), whose return he is expecting, and who was probably a letter-carrier; and on 18 Nov. Ammonius writes of money coming from Warham (Ep. 243. 17). In 1511, too, Warham was still Chancellor and would be found in Westminster Hall.

Erasmus' two letters to Warham are not extant, but they may probably be dated 29 Oct. and 2 Nov.; the former being the one which More should have delivered (cf. Epp. 240. 58, 243. 63–5).]

GVILIELMVS CANTVARIENSIS ARCHIEPISCOPVS ERASMO SVO S. D.

Post salutem. Binas a te accepi litteras, primas quidem et eas prolixas in aula Westmonasterii, loco omni pleno ocio; quibus, si earum lator postea comparuisset, libenter respondissem: alteras vero quidam caluus, cuius caput vix vnicus crinis contegit, ad me heri attulit; quibus te pituita molestatum (de quo doleo) intellexi. A quo malo vt citius liberari posses, misi impraesentiarum ad te per praedictum tabellarium viginti angelos aureos; inter quos Raphaelem salutis medicum reperies, qui tibi mederi et pristinam restituere sanitatem facile queat. Gaudeo te proximas Calendas Ianuarias Lundinum, vt scribis, venturum. Cura vt valeas.

Ex Lamhitha xi^{o} Nouembris.

Tuus Guilielmus Cantuariensis.

7. angelatos *LB*, *perperam*.

---

7. angelos] Warham jests in a similar tone in Ep. 286.

594_{628} FROM BEATUS RHENANUS.

Deventer MS. 91, f. 46. | Basle.
LB. App. 146. | 8 July 1517.

[The year-date is unquestionable: for a possible correction in the month-date see Ep. 598 introd.]

BEATVS RHENANVS ERASMO ROTERODAMO S. D.

In his que misisti libens istos iuuarem, si modo nostri non puderet. Scribent per suum a secretis, quo nunc vtuntur formarum emaculatore, quid facturi sint. Lachnerus ad Argent⟨inense⟩ emporium profectus est. Lodouicus Berus agit Tannis: quo factum est vt hic tabellarius nihil ad te litterarum ab illo ferat. Fuit hiis diebus apud nos Clemens quidam Paleologus Constantinopolitanus, monachus coenobii diuae Catharinae ad montem Sina in Syria. Collegit argentum per Germaniam ex condonationibus Pontificis pro reparatione eius monasterii, quod a Saracenis nescio quid detrimenti superioribus annis passum est. Graece scit pulchre; cum hoc igitur ἐψελλίσαμεν Bruno noster et ego. Episcopus interim sepe prandio nos accepit; de te semper honorifice sentit et loquitur, id quod etiam suis facit litteris quas nunc misit. Frobenius duobus prelis

9. monesterii *MS.*

1. istos iuuarem] For the better printing of the *Utopia* etc. (cf. Ep. 550 introd.). Erasmus had proposed to Froben (cf. Epp. 597. 44, 628. 1, 732. 1) that he should re-engage the assistance of Beatus; who since the autumn of 1516 (cf. Epp. 460. 14, 5 and 575. 44–6) had not been working for him.

2. a secretis] Probably Angst; cf. Ep. 575. 46 n.

4. Tannis] Cf. Ep. 460. 12 n.

6. Paleologus] A letter from Christopher Monetarius to Bruno Amorbach (Basle MS. G. II. 30. 70) dated Strasburg, 11 July ⟨1517⟩, describes the reception of Paleologus, who had come there from Basle. As he knew no Latin, conversation was difficult; but Nachtgall (Ep. 302. 16 n.) acted as interpreter. Monetarius finally passed him on to the Bishop of Strasburg. In Aug. 1520 Erasmus commended to Wolsey on a similar errand a Christopher Palaeologus from Mt. Sinai, who is probably the same person.

9. a Saracenis] Franc. Suriano, who visited Sinai, probably in the winter of 1493–4, learnt that the Abbot of St. Catharine's and several monks had recently been killed by the Arabs; and this deterred Pietro Casola from going to Sinai in 1494. See Casola's *Pilgrimage*, ed. M. M. Newett. 1907. pp. 345, 385, 6. Felix Fabri, *Euagatorium*, i. 73a, 76b (ed. C. D. Hassler, 1843–9, i. 190, 198), heard a similar rumour at Jaffa in 1483; but it was probably false. For the continual oppression of the monastery by the Arabs see, besides Fabri, Arnold von Harff (1497) and Martin von Baumgarten (1507); cf. Röhricht, *Deutsche Pilgerreisen*, 1900.

Fabri, ii. 61, 2 (ii. 506, 7), mentions an earlier visit of a monk from St. Catharine's, collecting for the same purpose, perhaps in 1484; and his own opposition on the ground that the monastery belonged to the Greek Church and owed no allegiance to the Pope.

13. litteris] Ep. 598.

Chrysostomum, et alteris duobus Elucidatorium ecclesiasticum Clithtouei Neoportuensis imprimit. Scripsit is scholia quaedam in hymnos, sequentias, canonem misse, responsoria et antiphonas. Saluta Ioannem Symith Britannum. Bene vale, praecaeptor et pater obseruande.

Basileae viii Iulii die. Anno M D XVII.

595_{632} FROM BRUNO AMORBACH.

Basle MS. Amorbachiana. ⟨Basle.⟩
⟨c. 8 July 1517.⟩

[An autograph rough draft, from the same source as Epp. 464 (β) and 557: probably contemporary with Ep. 594, since the answer is contemporary with Ep. 628.]

QVOD me vno neglecto ad ceteros amicos scribis, admodum dolenter ferrem, nisi, vt est in adagio, mihi ipsi ταύτην ἀμνηστίαν meopte iumento aduexissem, qui adhuc domi tanquam claudus sutor desideam, cum me ad proximum Pasca Romam petiturum scripserim. Caue hanc moram desidie ascripseris. Gulielmus Nesenus noster me detinuit vsque ad autumnum,

ὅτε λαβρότατον χέει ὕδωρ
Ζεὺς, ὅτε δήγ' ἀνέρεσσι κοτεσσάμενος χαλεπαίνει.

Ego autem amici causa hanc temporis iacturam fero, modo Callipedes ille me non fallat.

Iacobum tuum ad te proficiscentem non passus sum te adire

594. 16. responsoria *scripsi, secundum libri titulum*: responsaria *MS.* 595. 7. ὕδορ *MS.*

594. 14. Chrysostomum] Cf. Ep. 575. 36 n.

Elucidatorium] Froben's edition, published in Aug. 1517, is a reprint of the first, Paris, H. Stephanus, 19 Apr. 1516. The contents of the book are given in the next sentence.

Clithtouei] Josse Clicthove (c. 1472—22 Sept. 1543), of Nieuport, in Flanders. He went to Paris, c. 1488, and was a pupil first of Chas. Fernand and then of Faber Stapulensis, to whom he became attached (cf. Ep. 597. 13 n.) and many of whose books he afterwards edited. After becoming Fellow of the Sorbonne, c. 1499 and D.D. 1506, he resided at Cluny as tutor to the Abbot's nephews. Then, 1513-7, he was in Paris as tutor to the young Bp. of Tournay, L. Guillard (Ep. 360. 18 n.); whose fortunes he thenceforward followed, receiving a benefice at Tournay in 1519, and c. 1525 a canonry at Chartres, which he held until his death. He wrote and edited numerous works, educational and theological. Many of the latter being against Luther, he was invited to, and took a prominent part in, the Synod of Paris, 1528.

See *Bibl. Belgica*, Ghent. 1888, and a thesis by J. A. Clerval, 1894.

595. 2. adagio] Cf. *Adag.* 50, and Ep. 771. 2,3.

4. scripserim] Ep. 464. 10-14.

5. Nesenus] In 1518 he was still hoping to go to Italy; cf. Ep. 816. 1.

7. ὅτε] Cf. Hom. *Il.* 16. 385,6.

9. Callipedes] A procrastinator; cf. *Adag.* 543.

11. Iacobum] Nepos (? Näf). He entered Erasmus' service at Antwerp in 1516 (*Apologia qua respondet*, f°. A[3]: Jortin ii. 497), and was the trusty messenger who carried the *Utopia* to Basle in May 1517 (Epp. 584. 15, 597. 43, 4, 733. 10). The letters of this period show him returning in July—Aug. through Strasburg, Mainz, Cologne. Erasmus

vacuum. Malui enim ineptiae quam negligentie a te accusari. Tu, si ad nos scribere contingat, si non propriis literis dignaris, saltem alienis salutem scribe. Bonifacius frater ⟨et⟩ Chonradus te non vulgariter salutant.

596. To ⟨William Warham ?⟩.

Deventer MS. 91, f. 64 v°. ⟨Louvain.⟩
⟨c. 10 July 1517.⟩

[This fragment was disregarded by Leclerc. It follows Ep. 597 in the manuscript; but after a few lines, though there is more space below, the copyist (Hand D) scratched it through, perhaps intending to copy it on a new sheet, now lost. As to the person addressed only conjecture is possible. Warham is suggested by the invitation given in Ep. 558, especially ll. 13–5, and by the fact that Ep. 597 is addressed to England. An approximate date may be assigned from the similarity to Epp. 597 and 607, and from the movements of Charles; who remained in Ghent (cf. Ep. 584. 29 n.) till 20 June and then left for Bruges, arriving at Middelburg 5 July (Brewer ii. 3378,9, 3426, 3453). Erasmus was still at Antwerp on 5 June (Ep. 586), but then followed the Court to Ghent and Bruges (cf. Epp. 597.16 n., 608.5, 621.12, 651.7, 739.1), perhaps in his official capacity as Councillor. It was even proposed that he should accompany Charles to Spain (*Apol. ad Iac. Fabrum*, LB. ix. 17A; cf. Epp. 694. 4,5, 809. 127,8, 853. 2,3): but he declined, and on the King's departure for Middelburg betook himself to Louvain, this choice of residence being, as he afterwards represents (Lond. i. 2 : LB. 587), dictated by Charles.]

Amplissime pater, salutem plurimam. Nos Louanium commigrauimus, donec dispiciamus que sedes sit aptissima senectuti iam pulsanti, imo iam vrgenti. Princeps Carolus Middelburgi est, illinc, vt putant, soluturus in Hispaniam . . .

597_{601} To Thomas More.

Deventer MS. 91, f. 64. ⟨Louvain.⟩
LB. App. 241. ⟨c. 10 July 1517.⟩

[The text, as copied by Hand D (John Smith : cf. Ep. 772 introd.) in the Deventer Letter-book, is inaccurate, and has needed frequent correction in LB. The limits of date possible are given by Epp. 596 and 601.]

ERASMVS MORO SVO S. D.

Qvod nihil abs te redditur, intelligo quot negociis distinearis. Mihi sat erat quod ex Tunstallo cognoui tibi res letas aut certe

---

took him to Basle in 1518 to correct the new edition of the New Testament (Ep. 886); and he succeeded so well (cf. Froben's letter, 5 Feb. 1519, p. 566 of *Nouum Test.* 1519), that he remained in Basle working for Froben (BRE. 125 and Zw. E.). After visits to Berne in Oct. 1519 (BRE. 128,9) and Feb.—March 1520 (BRE. 152,7), he married in May and set up as a teacher of Greek at Basle (Zw. E.^{2} 133, 137–8, 140, 148); his wife being a daughter of Mich. Furter, the printer (BRE. 166). His name occurs in Zw. E. up to 1523. 34; but after that there is no trace of him until 1534, when Jo. Rütiner notes in his Diary (St. Gallen MS., Vadiana), no. 502, that Nepos was printing with (probably, i. e., correcting for) his 'brother-in-law', H. Froben, in a house near St. Alban's ch. at Basle. See Egli, *Zwingliana*, 1897–1904, pp. 12, 456.

14. Chonradus] Fonteius.

incolumes esse. Tandem intellexi quis mihi inter aulicos tantopere sit refragatus. Est quidam Magister Parisiensis, ex Carmelita spe abbatiole factus Benedictinus, licet omnium homo maledicentissimus, mox Suffraganeus, hoc est facticius Episcopus, Cameracensis. Mihi non in aula solum fortiter oblatrauit, verum nulla est compotatio in qua ille non declamat in Erasmum, Moriae peculiariter infensus, homo nimirum pius, haud ferens Christop⟨h⟩orum ac Georgium attactos. Et tamen hoc portentum valet apud dominum de Ciuers, cuius nutu hic aguntur omnia, et fortassis valet apud Regem: cui nuper coepit esse a confessionibus, reiecto Iudoco Clithoueo, in hoc ascito, nec ob aliud reiecto nisi quod macilentior et vix decem pilos haberet in capite. Multum addidit inuidie D. Heloinus, qui Moriam Gallice vertit; nunc enim et theologi intelligunt qui Gallice sciunt. Tunstallo adhesi quoad licuit, et collationem Noui Testamenti absoluimus. Eo confecto, cum apud me

13. Clothoueo *MS.*: *corr. LB.* 15. D. Heloinus *scripsi*, *cf. Ep.* 794. 84,5: Deloinus *MS.*: Haloinus *LB.*

---

4. Magister] John Briselot († 11 Sept. 1520) of Mons in Hainault. In Nov. 1499, when J. Badius dedicated to him an edition of Bapt. Mantuanus' *De calamitatibus temporum*, Paris, T. Kerver, 4 Sept. 1499, he was 'scholasticus regius', had been for some time B.D., and was nearing his D.D.; which he obtained in the Sorbonne in 1502. Badius speaks of him also as intimate with his fellow-Carmelite, Laur. Burell, Bp. of Sisteron 1499–1502. On 4 April 1505 (? $\frac{5}{6}$), being Prior of the Carmelites at Valenciennes, he was elected Suffragan Bp. of Cambray and titular Bp. of Beirut; and in 1506–8 received the Benedictine Abbey of Hautmont, near Maubeuge. He also held the Benedictine Priory of St. Saulve, near Valenciennes, and a canonry at Mons, besides other preferment. After his appointment as confessor to Charles, he was created Abp. of Oristano and Primate of Sardinia, 23 Dec. 1517; but in 1519–20 resigned and returned to Hautmont. He is credited with a knowledge of Greek and Hebrew, and left numerous theological works in MS.

See Sweert; Leglay, *Cameracum Christianum*; Gams; GC. iii; and BN. For Erasmus' opinion of him see Epp. 608, 628, 641, 695, 794; and cf. Ep. 739, 20 n. For his age cf. l. 56.

9. Christophorum] LB. iv. 450 D.

11. Ciuers] Chièvres; cf. Ep. 532. 27 n.

12. a confessionibus] In succession to Michael of Pavia, †17 May 1517; cf. Ep. 85. 10 n.

13. Clithoueo] Cf. Ep. 594. 14 n. Clerval, p. 25, shows that he may have declined the post through reluctance to leave Paris. He had returned thither by 7 June 1517. As an adherent of Faber he would now be out of favour with Erasmus (cf. l. 32 n.).

15. Heloinus] In view of Ep. 641 Leclerc's identification may safely be accepted; the corruption in the MS. being perhaps due to an aberration of Erasmus himself. There is no other evidence for a translation of the *Moria* by Deloynes (Ep. 494).

16. Tunstallo adhesi] Tunstall's movements may be traced in Brewer ii as follows: at Antwerp, 28, 31 May; at Hal, on his way to Tournay, 4 June (3338. 3343); at Brussels, returning to join Charles' court, 7 June; at Ghent, 9, 17, 19 June; at Bruges, 2 July; at Middelburg, 9, 13 July. After leaving Antwerp he probably met Erasmus again at Ghent; cf. Ep. 596 introd.

collationem] Cf. Epp. 373, 384 introdd. and for Tunstall's help see the *Apologia qua respondet*, &c., f°. A3, Jortin ii. 497: 'Hinc Gandauum, mox Brugas profecti totum Nouum Testamentum collatis vtriusque linguae voluminibus excussimus. Cutbertus Tunstallus vnum exemplar sat emendatum suppeditauit, et in conferendis Graecis codicibus, quoniam id ab vno praestari non poterat, fidelissimam atque amicissimam nauauit operam, nec paucis de rebus admonuit.'

sollicitus essem quibus verbis illi gratias agerem, ille vltra quinquaginta scutatos Gallicos addidit, nec vlla ratione licuit excusare. Dispeream si quid habet hec etas cum eo viro conferendum. Petrus Aegidius haud satis prospera valetudine etiamnum est; sepe relabitur et timet nescio quid, quod diuino magis quam scio, quod sane nolim accidere. Vxor illius a reditu meo ex Anglia abortiuit, opinor mariti periculo expauefacta.

Louanium commigraui totus, cum theologis aliquot menses acturus, qui me satis benigne acceperint. Pensionis partem de suo soluit Cancellarius, hoc est ducentos florenos, eam pecuniam arte quadam reparaturus. Centum adhuc expecto: sed quis hanc numerabit omnibus digressis? Cancellarius supremis verbis iussit me optimo esse animo. Destinauit, vt intelligo, mihi episcopatum. Adeo facilius est istis episcopum facere quam promissam pecuniam soluere.

Faber amicus haud admodum amice mecum egit in proxima editione Epistolarum Apostolicarum; odiosius enim tuetur suam sententiam, arrodens etiam nonnulla que ad ipsius causam nihil attinebant. Ilico

20. Disperiam *MS.* 23. aboruit *MS.* 28. expecto *LB*: ex pacto *MS.* 33. enim *scripsi*: etiam *MS.* 34. arrodens *LB*, *cf. Ep.* 607. 7: errodens *MS.* attinebat *MS.*

18. vltra] 'In addition to his services with the New Testament'; not *supra*, as in Ep. 296. 126, 129. But perhaps *vltro* should be read; for Erasmus habitually lays great stress on the spontaneity of gifts made to him; cf. I. pp. 42-5, Epp. 295. 23-5, 296. 126-30.

quinquaginta] Probably the sum mentioned in Ep. 651 as received by Erasmus at Bruges.

26. Pensionis] as Councillor; cf. Ep. 565. 12 n. The amount now due to Erasmus was 300 florins (cf. Epp. 628. 49, 695. 36), of which Le Sauvage advanced him 200 at Ghent (cf. Ep. 621. 9 n., 11). The third hundred was sent by Barbirius from Lille (Ep. 621) after collection of money due from some Spanish agent; and reached Erasmus at Louvain through de Marques between 17 July (Ep. 608. 7) and c. 1 Aug. (Ep. 616. 1; cf. Epp. 651, 695); but this included 65 from his pension at Courtray (Epp. 613, 621).

30. episcopatum] Cf. Ep. 475. 4 n.

32. Faber] In the *Nouum Instrumentum* Erasmus had criticized some remarks made by Faber on Hebr. 2 in his Commentaries on the Epistles, Paris, H. Stephanus, c. 25 Dec. 1512. In his second edition, Paris, F. Regnault, 1517, which reached Erasmus just at this time (cf. Epp. 731, 755, and *Apol. ad Iac. Fabrum*, LB. ix. 17 A), Faber had replied at length, ff. 182 v°–185 v°; and though he had spoken of Erasmus with the utmost admiration and affection, testifying his desire to seek only the truth and to avoid all offence, he unfortunately allowed himself (f. 183) to describe one of Erasmus' opinions as impious. 'Hunc sermonem, Christum scilicet non paululum imminutum fuisse a Deo, immo infra abiectissimos etiam homines, animose refutabimus tanquam impium et Christo Deoque indignissimum.' Erasmus replied hotly with an *Apologia*, dated 5 Aug. 1517, resenting the charge of blasphemy and deploring the publicity of the controversy, which would cause the foes of advanced theology to rejoice; and in the notes, completed 23 Aug. 1518, to the second edition of the New Testament (Ep. 864) he recapitulated his rejoinder under fifty-seven heads (pp. 494–500), protesting with undiminished warmth against the accusation of blasphemy. Faber did not pursue the matter further.

Erasmus' note and Faber's rejoinder are reprinted at the end of the first edition of the *Apologia*, Louvain, Th. Martens, *s. a.* ⟨Aug. 1517⟩. See BEr[2].

animum tetigit, Homo est: cui mox edita epistola respondebo, sed stomacho temperans, ne contentio, non disputatio, videatur. Si rem voles cognoscere, lege annotationes nostras in secundum caput Epistolae ad Hebreos et illius in eundem locum examinationes; sed secundam editionem illius agnosces ex subscriptione Fabri in prima statim pagina.

Louanii diuersor apud Ioannem Paludanum, huius Achademie Rethorem; et tamen quicquid ad Petrum Aegidium miseris, tuto miseris. Tuas Lucubrationes iam Basileam missas scripsi, nempe Vtopiam, Epigrammata et Lucianum. Admonui vt aut non susciperent negotium aut rem sua cura ornarent. Misi autem huius rei gratia fidum ministrum, virum satis eruditum et diligentem. Nondum statui quam sedem mihi deligam. Non placet Hispania; nam huc rursus vocat Cardinalis Toletanus. Alemanica hypocausta et vie latrociniis obnoxie non placent. Hic multum est oblatrationis, praemii nihil; et, si maxime cupiam, ne possim quidem hic durare diu. Et Anglie motus timeo et seruitutem horreo. Tu si quod habes praesens consilium, imperti; nam plane despero me eo posse euadere apud meos, vt monachorum ac theologorum inuidiam superem. Et indies sese agglomerant furciferi ac ducem aliquem desyderant. Illud bene, quod Suffraganeus ille Hyspanias adit, haud dubie illic moriturus; est enim septuagenarius. Ceterum Praedicatores et Carmelite quidam incipiunt et populum ad lapides vocare, et nusquam pestis illa magis valet quam apud nostrates: et tamen nemo verbum in os nec apud aulicos nec apud vulgus. Timent dentatum leonem, opinor, et prorsus experientur aculeos se dignos, nisi parum hoc deceret Christianam moderationem. Huc certe pertinaci animo pergam tendere, vt prosim, qua licet, bonis studiis.

37. cōgnoscere *MS.* 47. quem *MS.* 48. Cardinaris *MS.* 51. seruitutum *MS.* 54. indies *LB*: indices *MS.* 55. suffraganius *MS.* 60. experirentur *LB, oblitterato MS.* auculeos *MS.*

---

35. Homo est] Cf. Ep. 607. 8–10; where there is evident allusion to the central theme of the dispute with Faber, the humanity of Christ.

39. secundam] On the title-page of the first edition Faber's name is not given.

43. scripsi] Ep. 584. 15.

45. sua cura] Cf. Ep. 594. 1 n.

46. ministrum] Nepos; see Ep. 595. 11 n.

48. Toletanus] Cf. Ep. 582. 9 n.

51. motus] Such as the riot against foreigners on 'Evil May Day' 1517. Threats of this were uttered freely in London beforehand (see Giustinian ii. 69–75), and had doubtless led to the hurried departure from England indicated in Ep. 577.

seruitutem] For Henry's tenacity of his officials see Ep. 388. 86–90, of Warham; Ep. 388. 94–136, and Lond. x. 30, LB. 447 (476 BC), of More.

57. Carmelite] Perhaps a note of Erasmus' contests with Nicholas Egmondanus (Ep. 878); see also Epp. 627,8. On 31 May 1517 Erasmus had heard a Carmelite preacher attack the *Nouum Instrumentum* in a sermon at Antwerp; see Ep. 948.

598_{625} FROM CHRISTOPHER OF UTENHEIM.

Deventer MS. 91, f. 50. Basle.
D. p. 186: F. p. 159: HN: Lond. iii. 28: LB. 258. 13 July 1517.

[The marked difference between the manuscript and the printed text cannot have arisen through any fault of the copyist. It is clear, therefore, that the manuscript represents the letter as it was actually written and received; and that the printed text is a version prepared by Erasmus or one of his allies out of regard for the credit of the Bishop's scholarship. For examples of amplification in printing see Epp. 333, 335, 768, 831. But these are Erasmus' own letters. The freedom considered permissible in editing a friend's letter is in keeping with the critical standards of the period; cf. Ep. 663. 105 n.

In spite of the slight divergence in date, this is clearly the letter mentioned in Ep. 594. 13. The divergence could be removed by changing viii in the month-date of Ep. 594 to xiii. But cf. Ep. 693. 2 n.

Christopher of Utenheim, sw. of Strasburg (c. 1450—16 March 1527), belonged to a noble Alsatian family. He received a prebend, and in Sept. 1473 the Provostship, of St. Thomas' church at Strasburg. On 18 Dec. 1473 he was incorporated at Basle as M.A. from Erfurt, and became Rector of the University; receiving a canonry in the cathedral, of which in 1486 he became Custos. On 27 June 1494 he resigned his Strasburg office to a nephew; and in dissatisfaction with the condition of the Church he proposed to retire and form a community in the Black Forest, inviting Wimpfeling to be one of his companions (cf. Lond. xxiii. 10, LB. 1008). He was prevented, however, by his appointment to administer the see of Basle in 1499, and by his election as Bishop, 1 Dec. 1502. He was strongly in favour of reform, and introduced into his diocese the annual synods which the Council of Basle had recommended. To Erasmus on his second visit to Basle he showed great kindness (cf. Epp. 412. 10, 24, 413. 18, 414. 12); and at first was inclined to support Luther. But with the progress of the reform movement he soon felt himself out of sympathy, and in 1519, his health failing, he obtained the appointment of a coadjutor in his see, and retired to his episcopal residence at Porrentruy. In Dec. 1526 his coadjutor joined the Reformers, and he was left unsupported, whilst his tenure of the see was disputed. An edition of a sermon by John Raulin (Basle, J. Bergman, 22 June 1498) is dedicated to him by Sebastian Brant. Erasmus addressed to him treatises *De interdicto esu carnium*, Basle, Froben, 6 Aug. 1522, and *De Dei misericordia*, ibid., Sept. 1524; the latter in honour of a chapel built by the Bishop at Porrentruy, where Erasmus visited him in April 1524.

See E. Vischer in Herzog, xx (1908); Herzog in *Beitr. z. Gesch. Basels*, i. (1839); Vautrey, *Évêques de Bâle*, ch. 30; GC. xv.; and ADB.]

CHRISTOPHORVS DEI GRATIA EPISCOPVS BASILIENSIS ERASMO ROTERODAMO, VIRO NOSTRAE AETATIS OMNIVM DOCTISSIMO NOBISQVE IN CHRISTO VNICE DILIGENDO, SALVTEM.

INCREDIBILE est quanta perfusi laeticia simus, Erasme celeberrime, qum ex hoc tuo grammatophoro te valere accoepimus. Facit enim amor, quem tecum superiori anno Basileae contraximus, vt tua de valetudine curam non gerere non possimus. Et quis literarum amator non gereret? Dum enim Erasmo valetudinis aduersae quidpiam incumberet, non dubium si et Musae omnes compaterentur omnesque obticescerent, sicque tota respublica literaria periclitaretur.

2. ex *add. D.* Fecit *H.* 4. *D*: possumus *MS.* 5. gereret *MS.*: gerat *D.* Dum . . . 7. periclitaretur *MS.* (7. ommesque): Nam si quid Erasmo valetudinis aduersae incumberet, opinor et omnes honestas disciplinas indolituras, simulque totam rempublicam literariam periclitaturam *D* (incumberet *post* simulque *D*: *transfert F*)

2. grammatophoro] Nepos; cf. Ep. 595. 11 n.

Timebamus non parum ne coelum illud nouum durius tecum acturus esset. Quod reuera nostra tibi precaretur patria, si precandi locus esset, non vt tibi inuideat, immo vt coelum nostrum Basileianum reuiseres. Et certe nihil plus in votis nobis esset quam vt te saepe praesentem aspicere dulcissimaeque et quidem doctissimae tuae confabulationi interesse liceret. Age, mi Erasme, si Basiliense tibi coelum plus aliis arridet, sub eodem habites, Basileam repetas; nos et omnia nostra tua erunt. Haec scripsimus, ne tui ab oculis semoti pectore immemores videremur. De rebus tuis aliquando ad nos scribe et feliciter vale.

Ex ciuitate nostra Basiliensi decima tercia Iulii, Anno Christiani partus M. D. XVII.

599_{626} FROM LUCAS PALIURUS.

Auctarium p. 182. Basle.
F. p. 158: HN: Lond. iii. 23: LB. 259. 13 July 1517.

[Contemporary with Ep. 598.]

PRAECLARISSIMO LITERATIORIS ORBIS PRAESIDI D. ERASMO ROTERODAMO, PRAECEPTORI SVO CELEBRATISSIMO, S. D.

EGONE hominem illum grammatophorum tuum, maxime et clarissime praeceptor Erasme, vacuis ad te redire manibus, vt nullas ad te literas mitterem, arduis licet principis mei detentus negociis, sinerem? qui mihi adeo benignum, adeo humanum te saepenumero praebuisti. Certe ingratum agerem, si haec non alta mente reconderem, si gratias non referrem. At quis pares referet, licet quantumcunque etiam gratus? cum tu ita erga omnes sis, neminemque non beneficiis accumules, vt nec sigillatim nec gregatim literarum amatores tibi satis dignam quocunque munere talionem reponere possint. Ego, ne prorsus ingratus sim, quod vnum possum facio, et tui memoriam saepenumero apud principem meum refrico: te, vt par est, commendo et ad coelum vsque laudibus veho; quas ille cupidissime solet audire, et nonnunquam sic addere meis, quasi maligne laudarim. Oro superos vt in multos annos te seruent nobis ac bonis studiis.

598. 8. illud *MS.*: istud *D.* tecum acturus esset *MS.*: te acciperet *D.* 10. vt *MS.*: quod *D.* immo *MS.*: sed *D.* Basilianum *D.* 11. plus *MS.*: aeque *D.* 12. et *MS.*: ac *D.* 14. habites *MS.*: habitemus tecto *D.* 15. quoniam *ante* ab *add. H.* 599. TIT. *D*: LVCAS PALIVRVS ERASMO ROTERODAMO S. D. *H.* 5. gratiam *H.* 6. parem *H.* 8. singillatim *H.*

598. 8. coelum] In the letter to the Bishop mentioned in Ep. 477. 4 Erasmus had doubtless reiterated some of the eulogies uttered in Ep. 412. 17 seq.

Alia hoc tempore facere non possum. Vale, omnium quos vel tellus alit doctissime, et me ama.

Basileae, decima tercia Iulii. Anno. M. D. XVII.

Tuus Lucas Paliurus, V. I. doctor, Episcopi Basilieñ. Cancell.

541 600. FROM WOLFGANG FABRICIUS CAPITO.

Deventer MS. 91, f. 56. — Basle.
LB. App. 147. — 15 July 1517.

GVOLP. FABRICIVS CAPITO ERASMO RO. SVO S. D.

TANDEM id sum assecutus cum stomacho respondendo maledicis, vt apud me nemo tibi diem dicat, eruditissime Erasme, notetque nemo, nisi fortassis stupidi quidam iique pauci adeoque alieni ab omni sensu humanitatis. Quos nimirum osores habere manifestarios quam dubios amicos optimo cuique, si non erro, expedit; et iam dudum sentio equidem mihi parum propicios, etiam si nihil sum, futuros vtique multo iniquiores, si quando ex eorum ergastulo in album tuum, hoc est ex ignorantiae tenebris in claram istam eruditionis lucem, felicius tenderem. Atqui vinculis arctioribus inscitiae atque adamantinis teneor, quae nec ipsa Vulcani quamlibet acuta securis, ἡ τοὺς λίθους μιᾷ πληγῇ διατεμοῦσα, dirimere potest; veterem saliuam inditamque ba⟨r⟩bariem ceu recentem non possum non spirare. Imo ne in omnem vitam quidem de successu eloquentiae mihi timere habent, eo quod partem aliquam, tametsi exiguam, familiaritatis eorum veluti precium ignauiae adhuc fero; quam ne demerear periculum est, qui pueros ad frugem meliorem excito, constanter admonens adigensque vt Erasmica semper euoluant, ediscant, solaque imitentur, que sola summam cum sapientia eloquentiam aemulis assiduis relinqunt.

Ad epistolium prius respondebo. Calumniator iam silet, mihi quam tibi multis modis commotior. Nugamenta nostra in Hebream linguam iam nunc exscribit puer vnus ex meis: quae quidem secundis abhinc nundinis edere co⟨n⟩stitui, quando hac aestate praela Frobennii Chrysostomus ferme occupat, mihique vanida quaedam negociola vel potius impedimenta quo minus ad vmbilicum perducerem, incauto, vt fit, irrepserunt; quibus propediem discussis cum litteris totus inibo gratiam, nihil amodo curaturus post Christum et amicorum

599. 18. Tuus . . . Cancell. *om. H.* 600. 9. institiae *MS.* 11. διατεμῶν *MS.*: *corr. LB.* 13. omnem *LB*: oīem *MS.* 14. eo quod *scripsi*: eoq; *MS.* 20. prius *scripsi*: propius *MS.*, *post* proprius *deletum.* 22. exbribit *MS.*

600. 1. Tandem] Cf. l. 20, n. 2.

20. epistolium] Evidently in answer to Ep. 561; written on return to Antwerp and sent by Nepos in May, cf. Ep. 595. 11 n.

Calumniator] Cf. Ep. 561. 2 seq.

21. Hebream] Cf. Ep. 556. 26 n.

24. Chrysostomus] Cf. Ep. 575. 36 n.

officia quam authorum vtriusque linguae studia. Quicquid autem opere succisiuae extiterit, Hebreis simulac Chaldeorum monimentis locabo; iis in transitu, tanquam canis e Nilo bibens fugiensque, fruiturus.

De epistola gratiam habeo. Est elegans imprimis et, vt vniuersas eius dotes vno verbo significem, Erasmicum αὐτότατον redolet. Non tam laudas, Erasme mi, Fabricium tuum quam ad propositam imaginem, vt studia sua confingat, excitas mireque extimulas. Soles enim, quasi quem amas celebraturus, salubriter pariter et obtectius admonere. Quemadmodum nunc quoque eum pinxisti, non qualis ipse sum sed qualem me futurum exoptas. Cuiusmodi decreta sanctissime recondita mecum exemplar erunt euenturae vitae, si quam euenturam diuinum numen donauerit. Bene vale, gemma praeceptorum. Basileae idus Iulii 1517.

[584,597]601. From Thomas More.

Deventer MS. 91, ff. 94 (a) and 218 v° (β). London.
LB. App. 148. 16 July ⟨1517⟩.

[For the text cf. the introductions to Epp. 559 and 574, which were sent with this letter. β^2 is perhaps only Hand B correcting itself. The year-date is supplied from Ep. 597.]

THOMAS MORVS D. ERASMO ROTERODAMO S. P.

In magnam me sollicitudinem coniecisti, Erasme charissime, proximis litteris tuis (nam binas accepi), quibus intelligo Petrum nostrum neque satis adhuc esse commoda valetudine, et nescio quid preterea pertimescere. Quod quale sit vt tu diuinas magis quam scis, sic vtinam quicquid ipse diuinas, id mihi quoque fuisses vaticinatus: qui nunc quum ne diuinare quidem quicquam queam, vt meticulosa res est amor, multa cogor vero fortasse deteriora metuere. Tum hoc male me habet, quod tanquam parum malorum habeant morbus atque aegritudo, vxoris aborsus etiam velut in cumulum adiectus est. Vide quam iniqua est rerum vicissitudo mortalium, quibus quum prospera non nisi sensim atque gradatim adrepant, aduersa cunctim ingerunt sese, raroque accidit vt malum aliquod incomitatum veniat. Sed tamen vt sunt res humanae mutabiles neque omnis dies nouerca, spero fore vt omnis eius molestia magno quopiam rursus

600. 29. subcisiuae *coni. LB*: successiuae *MS.*
601. 5. quoque $a\beta^2$: *om.* β^1. 8. morbus $a\beta^2$: moribus β^1. 9. abortus *LB.* cumulum $a\beta^2$: cumelum β^1. 12. $a\beta^2$: ingerant β^1.

600. 30. canis] Cf. *Adag.* 880.
32. epistola] Ep. 541, which had been printed in C[1].
601. 7. amor] Cf. Ov. *Her.* I. 12.
14. nouerca] Cf. Hes. *Op.* 825, quoted in Gell. 17. 12. 4; and *Adag.* 764.

atque insperato bono rependatur: quod vt quam maturrime videam in primis mihi votis est.

Niger ille Carmelita quod tibi tam iniquus sit, haud hercle miror; homini dissimillimo, nempe indoctus doctissimo ac malus optimo. Sed in Moriam quod inuehitur, id vero vix credi potest, homo totus ex Moria conflatus. O hominem insolenter ingratum! Adeon' eum pudet imperatricis suae? quae mellitissimam ei filiolam suam philautiam

Connubio iunxit stabili propriamque dicauit,

qua se perpetuo oblectet, alioqui sibi ipsi non ferendus. Sed nec illud quidem agnoscit deae tam propiciae tam recens beneficium, quae nuper ei tanti muneris candidato sola suffragatorum calculos eblandita est? dum offuso luminibus eorum praestigio, illius diuinum oculis afflauit honorem, fecitque vti plausibiliter honoratissimorum hominum praerogatiua tanto munere dignus renunciaretur, scilicet os humerosque deo similis, competitore interim turpiter ob maciem atque caluicium tristibus sapientiae signis eiecto. Ergo fugitiuus nunc ingratissimus debacchatur in dominam, et pretensa τῇ σοφίας λεοντῇ μωρίας ὄνον dissimulat sese. Bene habet quod extant auriculae saltem, quibus, vt spero, ex ephippiis et phaleris ad clitellas aliquando retrahetur.

Sed illius alterius boni senis non possum satis demirari sententiam, qui pius scilicet ac modestus tam immodeste dimicat pro gloria: qua si sic insistet, totus excidet. Quanto melius tu qui lacessitus ad pugnam pacem agitas, itaque temperare statuis stilum vt neque veritatem deseras indefensam et emulum etiam mitiges, ne res in rabiem exeat. Denique hoc est victoria parta remittere triumphum, fructumque studiosorum ducere tua ipsius gloria potiorem, ne dissensione Graecorum inualescant barbari, eorum pugna pro se vsi. Quam mentis moderationem si cum animi sui magnitudine coniunxisset olim Caesar, clariorem haud dubie famam conseruatae ab se reipublicae quam ab omnibus victis ac subiugatis gentibus reportasset. Quanquam ego vel maxime istam ipsam modestiam tuam existimo ab magno atque excelso pectore proficisci. Quid enim ea humilitate sublimius, quae deam ipsam superborum despicit ac deridet gloriam? quae te fugientem ita quouis sequitur instatque, vt iam saturo pene fastidio sit.

Tabellam quae mihi tuam Petrique nostri imaginem referat non

19. ex $\alpha\beta^2$: et β^1. 22. $\alpha\beta^2$: iuxit β^1. dicauit $\alpha\beta^2$: dedicauit β^1. 27. β: p̄rogatīa α. 30. $\alpha\beta^2$: eiocto β^1. 31. τῇ β^2: τῆ $\alpha\beta^1$. β^2: λεοντὶ α: λεοντῇ β^1. β^2: μορίας $\alpha\beta^1$. 38. $\alpha\beta^2$: emulam β^1. 40. dissentione β. 50. non $\alpha\beta^2$: nos β^1.

---

22. Connubio] Verg. *Aen.* I. 73.
26. oculis] Cf. Verg. *Aen.* I. 591.
28. os humerosque] Verg. *Aen.* I. 589.
34. senis] Faber.

credas quam auide expectem, quamque male precer illi morbo qui vota mea tam diu remoratur. Dominus Cardinalis amantissimam nuper apud me tui mentionem habuit, et plane videtur tibi magnum aliquod bonum destinare. Epistolam meam, qua scribis te nolle fraudari, Guilielmus meus tam diligenter reposuit vt inuenire non possit. Tamen, quando ita vis, vbi vbi sit, inuentam et ad te missam curabo. Vale. Londini raptim 16ª Iulii.

Mitto ad te fasciculum ab oratore Veneto atque eius secretario, praeterea ab Episcopo Roffensi.

602. To John Froben.

Basle MS. G. II. 13ª. 43. ⟨Louvain.⟩
⟨July 1517.⟩

[An autograph throughout. M. Philippe Renouard has kindly allowed me to avail myself of his intimate knowledge of Badius' publications, and in answer to my inquiry at once indicated that the book here referred to is the *Antiquae Lectiones* of Caelius Rhodiginus. The first edition of this was published by the Aldine firm in Feb. 1516, and a copy reached Froben through the Frankfort fair in Sept. 1516 (Ep. 469. 8 n.). He printed it in the winter of 1516–7 (Ep. 556. 27), and the colophon is dated 18 March 1517 (not 1518, as Panzer). Meanwhile Badius also was reproducing the Aldine edition, 13 June 1517, and in his preface of the same date, to Remigius Ruffus, he writes: 'Tu enim istis libris quos mihi suppeditasti non carebas, at sciebas *duplo minoris a nobis quam ab reliquis redimendos*' (cf. Ph. Renouard, *Bibliographie de Josse Badius*, iii. 209, 10). But the priority of Froben's edition is apparent, not real; for its title-page contains on the recto the preface suggested here by Erasmus, which can only have been written after the appearance of Badius' volume.

For this conflict of dates three explanations are possible: (1) that Froben's book is to be dated in March 151$\frac{7}{8}$. (2) that the British Museum copy, which is the only one I have examined—it once belonged to John Toker, Cardinal College, Oxford—is a re-issue with a new title-page. (3) that the substantive part of the book was completed by the date given in the colophon, but that this being too late for the Frankfort spring fair, the introductory sheets (forty folios of indexes, &c., with separate signatures) were finished more leisurely; and that thus there was time for Erasmus' preface to be included. No. 1 seems to me improbable. The German year usually began at Christmas or 1 Jan., and I know of no other instance in which Froben uses the 'old style'; though Erasmus sometimes adopts it in his letters to friends who were accustomed to it (cf. Ep. 522 introd.). Of the practice suggested in No. 2 Dr. Bernoulli has shown me an example in two copies of the *Adagia* of 1515 (Ep. 269 introd.) in the Basle University Library, where the title-pages differ considerably, but otherwise there is no apparent variation. But though this was doubtless done in other cases also, there is no suggestion in this letter of substituting a new preface for one already used; and I therefore prefer the third explanation.

As to the date, there is no clear indication as to Erasmus' correspondence with Basle in the summer of 1517, except that he sent one packet in May (Ep. 584. 15), which was answered from Basle, c. 13 July (Epp. 598, 9); and that he replied to these answers with another budget of letters, c. 23 Aug. (Epp. 625–35). But as none of these announce Erasmus' arrival at Louvain, it is

51. quamque *scripsi* (q̄q): q̄q αβ: quamquam *LB*. 55. Gulielmus β. 56. et *add.* β. 57. 16 β. 58. Mitto ... 59. Roffensi *add.* β².

52. Cardinalis] Cf. Ep. 577.
55. Guilielmus] Gonell; cf. Ep. 274 introd.
58. fasciculum] Epp. 574, 590, 559, 591, which follow α in the MS. in this order: β is preceded in the MS. by Epp. 559 and 574.
59. Roffensi] Ep. 592.

evident that there must have been an earlier budget to convey that news. It may be doubted, too, whether this letter can be of the same period as Ep. 629, for if they were contemporary, one of them might be expected to contain an allusion to the other. I therefore conjecture that this letter was written in haste, on the first sight of Badius' book; which may be supposed to have reached Erasmus at Louvain about the middle of July, since Ep. 609, 17 July, reached him early in August (cf. Ep. 617).

The first sentence of the letter might be interpreted to mean a charge of piracy; but as the suggested preface only complains of underselling, it seems probable that Erasmus merely intended to send news that Badius had undertaken the same volume as Froben.

It may be noted that this manuscript supplies another example of a preface written in a printer's name; cf. those composed for the Amorbachs in Jerome (Ep. 396 introd.), and see also p. 98.]

S.D. Badivs imitatus est tuum opus, addita prefatione qua testatur librum duplo minoris iam emi posse. Tu contra potes tali vti prefatione.

IO. FROB. CANDIDO LECTORI S. D.

Mihi semper studio fuit in excudendis libris vt non minus bonis studiis publice consulerem quam priuatim meo questui, et meam operam optimis probarem potius quam plurimis. Atque vtinam hoc animo sint omnes typographi, et rem sacram pure sancteque tractarent! Nunc sunt qui tantum hoc agunt vt studiorum detrimento suo consulant compendio, nec alia re commendant libros emptori quam vilitate, hoc freti paucissimos esse qui recte de libris iudicent. Non hac lege censentur tabulae, non equi, non vina, vt maxime sit vendibile quod emi possit minimo. Cur in libris minus sapimus quam in rebus leuioris momenti? Paruo emit quisquis librum emendatum etiam magno emit. Magno emit quisquis codicem mendosum etiam minimo emit. Expende tecum, optime lector, quantum impendii detur toties emendandis exemplaribus. Id nisi a doctis viris prestari non potest, et horum opera non conducitur paruo. Tua igitur non minus refert quam mea quod te rogabo, lector optime, vt meo in excudendis libris syncero studio tuum in emendis syncerum iudicium respondeat. Bene vale.

D. Ioanni Frobenio.

603. To Philip of Burgundy.

Querela Pacis f^{o}. a^{2}. ⟨Louvain.⟩
Lond. xxix. 61 : LB. iv. 625. ⟨July? 1517.⟩

[The preface to the *Querela Pacis*. Of the composition of this work Erasmus says (I. pp. 18, 9) that it was written shortly after his appointment as councillor (Ep. 370. 18 n.) at the request of John Le Sauvage, when the conference at Cambray was being mooted which took place in March 1517 (Creighton iv. 241, 2): his calculation that he wrote it 'ante annos ferme septem' (I. p. 18. 29, 30) is thus perhaps correct, if we suppose that it was proposed by Le Sauvage on the occasion of Erasmus' visit to Brussels in July 1516 (Ep. 438 introd.). The preface, however, though possibly composed earlier (cf. Ep. 199),

was almost certainly not dedicated to Philip until after his election to the bishopric of Utrecht; and it was doubtless intended as a mark of appreciation of the Bishop's invitations (Epp. 682, 714, 727) which Erasmus succeeded in declining. By the end of August (Ep. 645) the book had been sent to Basle, and Erasmus supposed it to be in the press; the dedication being described as made 'iamdudum'. It may therefore be dated at some time in the summer of 1517; perhaps when Erasmus was sending to Basle in July (Ep. 602 introd.), or possibly even earlier, in May (cf. Epp. 584. 15–7, 597. 43). An indication of the date of the book is given by the fact that it occurs among the volumes shown in the Antwerp copy of Metsys' portrait of Gilles (Ep. 584. 6 n.): QVER. PACIS ERAS. ROTT.

Erasmus' subsequent correspondence with the Bishop and his secretary, Geldenhauer, needs elucidation. Mr. Nichols indeed has proposed some corrections of the dates given for the letters; but I follow Dr. Reich in retaining them unchanged. It appears that in Sept. Erasmus grew tired of the delay over the printing, and had a manuscript copy made of the *Querela*, which he dispatched on 5 Oct. (cf. Ep. 682). His accompanying letter to the Bishop (Ep. 727. 3) is lost. The messenger found the Bishop on progress at Kampen and just starting for Deventer, 15 (?) Oct. (Ep. 727. 1 n.); so that there was only time for Geldenhauer to convey his patron's thanks in a hasty note now lost (Ep. 727. 4; cf. Epp. 714. 1, 722. 20, 756, 761). Erasmus wrote replies to the Bishop (now lost) and to Geldenhauer (Ep. 714); and to these answers came from Vollenhove expressing the Bishop's appreciation more amply (Epp. 727, 8).

Before long Erasmus, impatient at Froben's delays, gave the book to Martens also to print. *Luc. Ind.* (Jan. 1519) says that it had been 'per Theodoricum primum, mox per Frobenium bis excusa'. Froben's edition appeared in Dec. 1517 (α), Martens' c. 30 March 1518 (β), with some additional matter (cf. Epp. 604. 10 n. and 799); and there is a second Froben edition of Nov. 1518 (γ). In all three and in an undated ⟨Strasburg⟩ edition (which, to judge from a single misprint, *amplectarentur*, l. 28, seems to have supplied the original to Lond.) the text of this preface is unaltered; but some changes were introduced in the only other authorized edition ever published in Erasmus' lifetime, with the *De pueris instituendis*, Basle, H. Froben, J. Herwagen and Nic. Episcopius, Sept. 1529 (δ). Froben's 1517 edition represents the first copy from Erasmus' original manuscript. Martens' claim to priority probably rests on the fact that the second part of Froben's volume was not completed till March 1518 (Ep. 550 introd.); the two parts reaching Louvain together.

For other writings of Erasmus against war see I. p. 37. 7–10 and Ep. 288; also BEr.², *Adagia*, for the numerous editions and translations of the *Bellum*.

Philip (c. 1464—7 April 1524), one of the many natural sons of Philip the Good of Burgundy (†1467), was brought to court at the age of 12, and by 1482 was one of Maximilian's commanders. Then for a few years he was coadjutor to his brother David (l. 11 n.) at Utrecht; but cf. *Adag.* 2838. By 1500 he was Admiral of Flanders, in which capacity he accompanied the Archduke Philip to Spain in 1501–3; and in 1505–6 Philip made him governor of his conquests in Gueldres. In 1508 (?) Maximilian sent him on an embassy to Rome, where he was delighted with the art-treasures but horrified at the morals of the Papal Court. In March 1517 (Brewer ii. 3015) he was elected Bishop of Utrecht; and for the rest of his life he was one of the pillars of Margaret's government in the Netherlands. His post as Admiral passed to his great-nephew Adolphus of Veere (Ep. 93 introd.). See a life by Geldenhauer, Strasburg, C. Aegenolph, March 1529; edited by Prinsen in Geldenhauer's *Collectanea*, 1901, and by Ant. Matthaeus, *Veteris aeui Analecta*, 1738, vol. i: also Prinsen's life of Geldenhauer, 1898, pp. 37–50, and J. N. Uitterdijk, *De Zwarte Hoop in Drenthe*, in *Nieuw Drentsch Volksalmanak*, 1911.]

CLARISSIMO PRAESVLI TRAIECTENSI PHILIPPO ERASMVS ROTERODAMVS S. D.

GRATVLARER tibi, Philippe Praesul, non minus vitae ornamentis quam summorum ducum imaginibus clarissime, quod tanti muneris honore sis auctus, ni compertum haberem quam inuitus susceperis

quamque grauate optimi maximique Principis Caroli autoritate fueris adactus; cuius alioqui charitati nihil non eras daturus. Atque haec ipsa res spem nobis certissimam facit fore vt cum laude perfungaris suscepto, quandoquidem Plato, vir exquisitissimi planeque diuini iudicii, non alios existimat ad rempublicam gerendam idoneos quam eos qui huc nolentes pertrahuntur. Auget autem nostram de te fidutiam, quoties in mentem venit et cui tu succedas fratri et quo patre sitis ambo profecti. Nam Dauid germanus tuus, vir eruditus iuxta ac prudens, permultis annis sic locum istum tenuit, vt suis ornamentis plurimum splendoris ac dignitatis addiderit ipsi muneri, per se licet amplissimo, multis ille quidem modis magnus ac suspiciendus, sed in hoc praecipue salutaris reipublicae, quod nihil ducebat antiquius sibi pace publica: hac quoque in parte patrem Philippum Burgundiae ducem referens, virum nulla non re maximum sed tamen pacis artibus cum primis insignem et aeternae hominum memoriae commendatum; qui tibi hoc etiam impensius erit exprimendus, non tantum vt filius patri, sed vt Philippus Philippo respondeas. Intelligit iam dudum tua prudentia quid abs te populus vniuersus expectet. Triplex onus humeris sustines, patris exemplum ac fratris, tum horum temporum fata (quid enim aliud dicam?) nescio quomodo ad bellum pertrahentia. Vidimus ipsi nuper, vt quidam, amicis quam hostibus grauiores, nihil intentatum reliquerint ne bellorum aliquando finis esset: rursus vt vix expresserint alii qui reipublicae Principique ex animo bene volunt, vt pacem cum Francis semper optandam, hisce vero temporibus etiam necessariam, amplecteremur. Cuius sane rei indignitas mouit animum meum, vt tum Pacis vndique profligatae Querimoniam scriberem, quo nimirum hac ratione iustissimum animi mei dolorem vel vlciscerer vel lenirem. Libellum ad te ceu primitiolas nouo Episcopo debitas mitto, quo diligentius tueatur tua celsitudo pacem vtcunque partam, si non patiar eam obliuisci quanto negocio nobis constiterit. Bene vale.

11. germanus tuus *add.* δ. 14. ille quidem *add.* δ. 16. sibi *om.* δ.

---

7. Plato] *Rep.* 1.347, 7.520.

11. Dauid] (†23 April 1496) an elder natural son of Philip the Good. He was Bp. of Terouenne 1451–7, when his father forced him as coadjutor upon the new Bp. of Utrecht, Gisbert Brederode (†1475); who practically retired, leaving David in possession of the see, which he thus held for 39 years. For some of the troubles of his time see Ep. 20. 109 n. It was from him that Erasmus received ordination (see vol. i, p. 588; cf. Ep. 645. 23 n.). Wessel of Groningen was for a time his physician (Wessel's *Opera*, 1617, f°. **7). See a sketch of him written by Arn. Heymricus of Cleves, 11 July 1476 (Deventer MS. 98; printed by G. Dumbar, *Analecta*, 1719, i. 393 seq.) and van Heussen. Erasmus writes warmly of both brothers in the *Epist. contra Pseudeuangelicos*, 1529, LB. x. 1573 AB; cf. I. p. 43. 29–34. The gift of David's hat Erasmus did not greatly value.

604. To Henry Glareanus.

Querela Pacis p. 54. ⟨Louvain.⟩
Lond. xxix. 60: LB. iv. 617. ⟨July 1517.⟩

[The *Declamatio de Morte* was composed in the circumstances here described (cf. I. p. 18. 23–6), and after being lost to Erasmus for some years with other papers which he had left behind in Italy (cf. Epp. 270. 60 n. and 30. 16 n.), it came into his hands again in Dec. 1516 (cf. Ep. 502. 10, 11 n.). He printed it first with the *Querela Pacis* in Dec. 1517 (α: cf. p. 14); in the subsequent editions, β, γ, δ; and in a volume containing the *Enchiridion* and the *De praeparatione ad mortem*, Basle, H. Froben and Nic. Episcopius, Aug. 1535, which follows δ. It was also introduced, without this preface, into the enlarged edition of the *De conscribendis epistolis*, Basle, Froben, Aug. 1522 (cf. Ep. 71 introd.) as a second example of the *Epistola consolatoria*: addressed to Antony Sucquet, a member of Charles' council, on the death of his son, perhaps the John Sucquet (†a. 22 March 152$\frac{2}{3}$) of EE. 13. It is also found in the edition, Basle, H. Froben and Nic. Episcopius, 1534; but in the Basle *Opera*, 1540, i. 372, it is removed.

This preface may be dated with Ep. 603. Ll. 8, 9 show that Erasmus expected to find Glareanus still at Basle. In committing to him the decision whether or no the *Declamatio* should be printed, he acted with design. In an unprinted letter to Myconius, 25 Oct. 1518 (see Fritzsche, *Glarean*, pp. 23, 4), Glareanus says that he had written a *Declamatio mortis contemnendae*, and that Erasmus had once promised to publish it in company with something of his own. For some reason Erasmus was now unwilling to fulfil this promise; and evidently hoped by placing the matter in Glareanus' hands to be able at least to claim that he had not acted without giving notice to his friend. But Glareanus, being in Paris, was not forewarned; and in consequence was sorely disappointed to find, instead of his own composition, a declamation by Erasmus on the same subject.]

ERASMVS ROTERODAMVS HENRICO GLAREANO SVO S. D.

Ante complures annos, cum Senae valetudinis confirmandae gratia menses aliquot commorarer, Alexandrum archiepiscopum titulo diui Andreae, felicissimae indolis adolescentem, apud quem tum diuersabar, variis thematis, quas Graeci μελέτας vocant, exercui. Ex his

2. Alexandrum δ: D. Guilielmum α. 4. αγ: thematiis βδ.

2. Alexandrum] Stewart (c. 1493–9 Sept. 1513), natural son of James IV of Scotland, with whom he fell at Flodden. In 1502 he was appointed Archdeacon of St. Andrews, and in 1504–5 Abp. in succession to his uncle (Ep. 48. 6 n.). In 1507 he was sent abroad to study, and settled at Padua, where he was joined in 1508 by his natural brother James Stewart, Earl of Moray (c. 1499–1544: see DNB). About Dec. Erasmus became his tutor in rhetoric at Padua, and the party moved on to Siena in 1509 (IV. 165–9). The visit to Rome and Naples (IV. 210–3) probably took place in April 1509, not June, as suggested in Ep. 216 introd.; since Erasmus, writing in 1528 about his pupil's gift of the ring Terminus, represents that they parted at Siena (LB. x. 1758 E). By 1510, when Alexander reached home, he had received the Abbey of Dunfermline, and he shortly became Chancellor of Scotland and perhaps Cardinal. In 1512 he was co-founder of St. Leonard's College at St. Andrews. Erasmus was much attached to him and mentions him frequently in his writings: see *Adag.* 1401; *De conscribendis epistolis* (LB. i. 363 B); Lond. xix. 15, 20, xxvii. 11, LB. 866, 874, 1257; cf. LB. 958, *Admon. adu. mendacium*, LB. x. 1688 BC, and the letter to Boece, 15 March 1530 (Ep. 47 introd.). John Major dedicated to him a commentary on Bk. iv of the Sentences (Paris, Phil. Pigouchet, 29 June 1509), with a preface from Montaigu, 31 Dec. 1508.

See Herkless and Hannay, *College of St. Leonard*, 1905, and *Abps. of St. Andrews*, i. 1907: Gairdner, *Letters of Richard III and Henry VII*, vol. ii; and DNB. Erasmus' original inaccuracy over the name is noticeable; see crit. n. and cf. Epp. 597. 6 n., 855. n.

a me neglectis nescio quo casu seruatum hoc vnum inter schedas reperi. Id hac lege ad te mitto vt, si non probas, abiicias quo meretur; sin approbas, nostro exemplo tuos item adolescentes hoc genus argumentis exerceas, atque etiam, si videtur, libellum hunc ceteris lucubrationibus meis adiiciendum cures. Adiunximus paulo post repertum coniugii encomium. Bene vale, Glareane, Heluetiae tuae decus.

563 605. To John Oecolampadius.

Epistolae selectae (1520) f°. 1[4]. Louvain.
F. p. 333: HN: Lond. vii. 43: LB. 354. ⟨c. July 1517.⟩

[This letter is first found in a volume entitled *Epistolae aliquot selectae ex Erasmicis per Hadrianum Barlandum*, Louvain, Th. Martens, Dec. 1520 (*a*); for which see App. 12. The year-date in the text can hardly be correct, in view of the date of Ep. 563. There is no suggestion here of any delay in the answer; which may therefore be dated not long after Erasmus' settlement at Louvain, and early enough for Oecolampadius to have expected another letter from Erasmus in the budget of 23 Aug. (cf. Ep. 797. 2 n). I place it therefore with the letters sent to Basle in July; see pp. 12, 3.]

ERASMVS ROTERODA. INTEGERRIMO THEOLOGO IOANNI OECOLAMPADIO S. D.

Ita quidem vulgo solet vsu venire, vt bona quae praesentia neglectim habuimus, sublata graui desiderio torqueant. Sed mecum pulchre agetur, si molestiarum quas ex me cepisti cum vna viueremus Basileae, memoriam aboleuit disiunctio. Sed iste nimirum candor est vere Christiani pectoris, vt amici vicia in bonam partem interpreteris et virtutes exiguas pro eximiis ducas, ipse in te iudex iniquior. Quanquam me mea fata nunc huc vocant, nunc illuc, tamen Louanii sedem habere videor, vbi mea est bibliotheca. Sed quocunque locorum circumagimur, seu terra seu mari, nusquam non circumferimus vnice dilectum Oecolampadium. Et nos interim Christum sequimur, sed a longinquo, quemadmodum Petrus adhuc imbecillis: et tamen est aliquid illum vel aeminus sequi. Profuit id Petro;

604. 9. Adiunximus . . . 10. encomium *add.* β : *om.* *a*δ. 605. TIT. *a H*: OECOLAMPADII *F*. 2. *a H*: neglecta *F*: neglectum *F Corrig.* 3. agitur *F*. 5. vere *om.* *F*.

604. 10. coniugii encomium] written for Mountjoy, when he was Erasmus' pupil, probably in Paris (1. p. 18. 7–16). It was first printed in Martens' edition of the *Querela Pacis* (β : cf. p. 14) together with the *Encomium artis medicae* (Ep. 799). Froben reprinted these additions unchanged, c. 30 Aug. 1518, in honour of the wedding of his kinswoman (? Anna Schabler, who married Bruno Amorbach in the autumn of 1518); and they are also found in γ and δ. This *Encomium* appears in the editions of the *De conscribendis epistolis* from Aug. 1522 onwards as an example of the *Epistola suasoria*. For a controversy which arose out of it in 1519 see p. 93. Erasmus' statement in his Apology (LB. ix. 107 F) that it was written 'ante annos viginti quinque', i.e. in 1494, may be taken as another example of inaccurate calculation; cf. 1. p. 2. 26 n.

spero et nobis profuturum, si modo Iesus optimus clementissimos suos oculos in me torquere dignetur. O te felicem, qui totus et vacuus in intimis penetralibus verseris cum sponso, nihil aliud quam coelestia meditans! Et antrum vocas sedem istam; ego paradisum arbitror, praesertim comite socioque studiorum omnium Brentio: per quem ita solus es, vt solitudinis taedium non sentias. Olim homines pii partim offensi deliciis ac sceleribus vulgi, Christum titulo profitentium, vita negantium, partim afflicti seuis barbarorum incursionibus, captabant inuios montium ac nemorum secessus. Nunc magis etiam libeat effugere istos qui sub praetextu Christi Christi doctrinam moliuntur extinguere.

Sed quid narras, impie? Matri tantillum munusculum inuidebas? Nae tu dignus es maximis, qui tam grato animo pensites quae nihili sunt. Quod Hieronymi translationem confers cum Hebraeorum voluminibus, non dubito quin cum iudicio facias, precorque vt Deus laborem istum tuum bene fortunet. Optarim indicem quamprimum prodire, mihi quoque vsui futurum. Ea res complures accendet ad euoluendum Hieronymum. Non satis diuino quid sibi velit tragoedia; tantum admoneo ne nimium variis studiis oneres ingenii vires et imbecillitatem corpusculi tui. De Melanchthone et sentio praeclare et spero magnifice, tantum vt eum iuuenem nobis Christus diu velit esse superstitem. Is prorsus obscurabit Erasmum.

Bene vale. Louanii. An. M.D.XVII[I].

606. To John Ruser.

Farrago p. 157. ⟨Louvain.⟩
F. p. 301: HN: Lond. vi. 24: LB. App. 242. ⟨July?⟩ 1517.

[Erasmus was not in Basle in 1517; in consequence it is necessary to correct one of the dates given in E. This letter cannot be much earlier than Ep. 633, and probably answers the letter which Schürer mentions in Ep. 612. 10; so that the year-date must be retained. The incorrect date of place must have been added at the time of printing; cf. vol. i, p. 595. A precise month-date is not possible; but this probably went with the budget dispatched to Basle in July.

For Ruser see Ep. 302. 15 n. In June 1518 he was teaching at Schlettstadt; see Froben's preface to his edition of Hadrian de Castello's *De sermone Latino*, June 1518, and cf. Ep. 858. fin.]

ERASMVS ROTERODAMVS IOANNI RVSERO NOVIENTANO SVO S. D.

Qvod Mathiam Schurerium mihi tam studiose commendas, prorsus iuxta prouerbium actum agis. Est enim is homo mihi tum ob eximias ingenii dotes, tum ob officia in me non vulgaria, sic commendatus vt commendatior esse non possit. Nihil est quod in

605. 15. versaris *F*. 18. *H*: Bentio *a*. 25. nihil *F*.

605. 31. tragoedia] The prologue to this, addressed to Pirckheimer is, printed by Heumann, pp. 319–21.

606. 2. prouerbium] Cf. *Adag.* 370.

illius gratiam facturus non sim. Sed neque mihi semper suppetit quod illius officinae suppeditem, neque quoduis argumentum illi conuenit. Postremo cum typographi ferme sint inter sese κεραμεῖς, vix fieri potest vt sic obsequar vni quin alterum offendam; id quod vsu venit in rursus excudenda Copia. Nam annos aliquot mihi succensuerat Badius priusquam offensionis causam possem olfacere. Quanquam illius indignatio, vt est vir optimus, citra omnem amarulentiam aut etiam simultatem constitit. Aufer vero mihi ista verba, 'ne eum ex albo tuorum expungas amicorum.' Tum ego non inhumanissimus modo sim verumetiam ingratissimus, si patiar Schurerium expungi amicorum catalogo. Simulatque dabitur opportunitas, declarabo, si nihil aliud, certe propensum in illum animum.

Demiror cur tam diu prorogetur Rodolphi Agricolae lucubrationum aeditio. Quis est, quaeso, genius iste malus qui gloriam hanc nostrae inuidet Germaniae? Verum vt hactenus ociosa fuit epistola tua, quod ex tua commendatione nihil accesserit meae in Schurerium beneuolentiae, ita per eam ipse mihi factus es multo commendatior. Nam egregias animi tui dotes, quas pridem e suauissimo colloquio tuo, e vultu, ex ipsis oculis vtcunque conieceram, sic expressit vt longe quam ante magis coeperim amare indolem istam tuam lepidissima festiuitate ac rara modestia pellicibilem; eruditionem haud sane vulgarem cum vtriusque literaturae peritia coniunctam, sed ita vt hanc nullum, quod fere solet, supercilium comitetur. Quare mihi posthac Ruserius non inter famulos, quod tuae modestiae satis erat, sed inter praecipuos amicos numerabitur. Bene vale.

[Basileae.] AN. M.D.XVII.

607_{663} TO CUTHBERT TUNSTALL.

Deventer MS. 91, f. 182. — Louvain.
LB. App. 150. — 17 July ⟨1517⟩.

[The year-date is supplied from Ep. 597.]

ERASMVS TVNSTALLO SVO S. D.

LOVANIVM commigrauimus cum omnibus sarcinis, etiamsi nondum reperta sedes satis accommoda studiis et animo nostro. Faber Stapulensis nobis nouum peperit negocium, qui suos commentarios

606. 19. est *add. H.*

606. 7. κεραμεῖς] Cf. Hes. *Op.* 25.

9. Copia] Badius' complaint must have been about the new edition of Dec. 1514 (Ep. 311), not about Schürer's reprint of Jan. 1513, in which Erasmus can have had no hand. The estimate of time, 'annos aliquot' (l. 9), is therefore very loose, in view of Ep. 346. 6–8. Erasmus was, perhaps, remembering that Badius had good reason to feel aggrieved about the *Adagia* (cf. Ep. 219. 3 n.) and Jerome (Ep. 396 introd.); but see Ep. 815. 1 n.

18. Agricolae] Cf. Ep. 311. 25 n.

in Paulum rursus edidit, multis locis emendatis ex nostro admonitu, nec vsquam vlla nostri mentio, nisi vno in loco, nempe in secundo capite Epistolae ad Hebreos, vbi non sat habet suam interpretationem tueri, sed nostram quoque subodiose insectatur, arrodens etiam quedam quae ad illius rem nihil attinebant. Breuiter cum amico, imo cum peramico vt ipse scribit, homine non admodum amice egit, et sese, vt nihil aliud dicam, hominem esse declarauit. Respondebimus, sed citra stomachum; non quo illius refellamus sententiam, quam in scholiis nostris recensuimus duntaxat, non reiecimus, verum vt ostendamus nos non vsque adeo stupidos esse quam ille facit, homo mathematicus sed ita vt multum habeat *τοῦ ματαίου*.

Polgrauius Angliam repetiit. Leus acerrime graecatur. Audio duos Cardinales regradatos,—nam hoc verbo vsus est Hieronymus noster,—Georgianum eterno carceri addictum. Quanquam ea poenae ratio mihi nonnullam veniae spem facit. Vtinam illi nunc prosit in hac rerum tempestate quod vestrae Britanniae semper vnice fauit! Bene vale, vir optime. Louanii 16 Cal. Augusti.

608_{621} TO PETER BARBIRIUS.

Deventer MS. 91, f. 182. Louvain.
LB. App. 151. 17 July ⟨1517⟩.

[1517, because of Adrian of Utrecht's promotion to the cardinalate.]

ERASMVS BARBIRIO SVO S. D.

Nos hic triumphos tuos procul ac tanquam per nebulam audimus. Destituti nobis videmur, posteaquam nos reliquit vnicus ille Moecenas noster tuque subMoecenas; cuius animum si aequaret fortuna, primus esses omnium. Iam ferme mensis est quod Nicolaus frater tuus me Brugis conuenit, exhibuitque litteras ad se tuas, quibus mandabas vt ex pecunia, simulatque eam ab Hispano recepisset,

607. 7. nostram *LB.* : nr̄a *MS.*

607. 15. Polgrauius] Cf. Ep. 499. 8 n., and, for the form, Ep. 623. 1.

Leus] See p. 203.

16. Cardinales] Petrucci and Sauli. They had been arrested on 19 May for conspiracy against the Pope (Brewer ii. 3277, where for *Thursday* read *Tuesday*); and on 29 May Riario also was arrested for complicity. All three were convicted, and on 22 June deprived. Petrucci was executed c. 4 July; but the others were pardoned and subsequently restored. See Pastor vii; Brewer; and Giustinian ii. 107–9.

Hieronymus *in Iouin.* 2. 28, *adu. Iohan. Hieros.* 19.

19. Britanniae] Appeal was promptly made to Henry VIII on Riario's behalf; Brewer ii. 3319, 3341.

608. 2. Moecenas] Le Sauvage, who, accompanied by Busleiden (Ep. 628. 52) and Barbirius, had gone overland to Spain, with commissions to execute in Paris on his way (Brewer ii. 3375). They set out from Ghent on 19 June for Lille, reached Calais 7 July (ibid. 3378.9, 3468), and were nearing Bordeaux 12 Aug. (Ep. 621).

4. Nicolaus] See Ep. 613 introd.

5. Brugis] Cf. p. 3.

mihi centum francos qui restabant numeraret; porro pecuniam pensionis Curtracensis iam esse numeratam significabas. Ab eo die quid sit actum audiui nihil.

Louanium vna cum omnibus sarcinis commigrauimus. Theologi summa cum humanitate me exceperunt; nondum tamen consedimus. Audio D. Adrianum cardinalem esse designatum. Opinor sydus aliquod theologicum nunc in coelo τυραννεύειν: adeo regnant vbique magistri nostri; Standicius in Anglia, apud Principem praeter alios Suffraganeus quondam Cameracensis, in Hispania Adrianus. Nunc sapit Pontifex, cum non nisi sanctos ac coelestes viros et magistros nostros adoptat in suum collegium. D. Cancellarius mihi sacrae ancorae vice est: quae si me destituat, quod auertant superi, prorsus actum fuerit de Erasmo. Sed exitium commodius tulero, nisi coniunctum esset cum ludibrio. Vbi dabitur commoditas, submonebis hominem mei. Bene vale, charissime Barbiri.

Faber Stapulensis in cap. 2. Epistolae ad Hebreos conflictatur mecum, sed non sine nota stomachi; quod ego sane miror, cum ego perpetuo stomachum illum continuerim, etiam si non deesset occasio. Non referam par pari, sed tamen declarabo me non tam stupidum esse quam ille facit. Bene vale rursum, magna pars animae meae.

Louanii 16 Cal. Augusti.

---

7. centum francos] Cf. Ep. 597. 26 n.; stated elsewhere in florins.

8. numeratam] by de Hondt to Barbirius, for Erasmus; cf. Ep. 436. 5 n.

12. cardinalem] 1 July 1517.

14. Standicius] Henry Standish (†9 July 1535), a Franciscan, and D.D. He was a favourite with Henry, and from 1511 onwards often preached at Court. By 1515 he was Warden of the Franciscans in London, and subsequently Provincial of the Order. In Dec. 1515 he opposed Convocation about the punishment of clerics by lay tribunals, supporting the King's view; and as a reward Henry designated him Bp. of St. Asaph, 18 April 1518. He was subsequently ambassador to Hamburg 1524, examiner of heretics 1525; and, following Henry, he renounced the Pope's jurisdiction, 1 June 1535. See A. G. Little, *The Grey Friars in Oxford*, OHS. xx, 1891, pp. 271–4; Knight; and DNB.

Erasmus abhorred him from the first, and took every opportunity of reviling him (cf. Ep. 777. 14,5): as preaching against Colet for a 'poet', 1512–3 (Lond. xv. 14, LB. 435, 460F); as objecting to the new edition of Jerome, a. 1514 (cf. Ep. 337. 678 n.); as disputing with another friar, April 1517 (*Adag.* 1498; amplified in 1517, cf. Ep. 629. 3 n.); and as protesting vehemently against the second edition (cf. Ep. 384. 46 n.) of the New Testament, 1519–20 (cf. Lond. xii. 15; xvi. 1, xix. 91, xxii. 31; LB. 516, 554, 746, 979: see also *Apol. de 'In principio erat sermo'*, LB. ix. 111, 2, *Apol. de loco 'Omnes quidem resurgemus'*, LB. ix. 433,4, and *Annot.* on 1 Cor. 15. 51, added in 1522). Cf. More, too, in Ep. 481. 41–54.

15. Cameracensis] Briselot; see Ep. 597. 4 n.

17. Cancellarius] Le Sauvage.

sacrae ancorae vice] For Erasmus' expectations cf. Ep. 694. 14–6; also Ep. 666. 9–10.

22. Faber] Cf. Ep. 597. 32 n.

609. From William Budaeus.

Deventer MS. 91, f. 179 v°. ⟨Paris.⟩
LB. App. 149. 17 July ⟨1517⟩.

[The year-date is clearly indicated by the contents. For a possible answer cf. Ep. 810. 34 n.]

BVDAEVS ERASMO S.

Matvtino ad Badii officinam miseram percunctatum an ille istinc rediisset, cupiens quippiam de te et Tonstallo iam meo audire et num ille litteras meas accepisset. Badius ad me scripsit litteras te meas accepisse et ad Tonstallum perferendas curasse: tuncque profecturum istuc tabellarium, siquid ad te vellem. Primum indignari coepi quod Erasmus per Badium ne salutem quidem ad me, deinde statui non scribere. Postremo legere coepi scedulam epistolae quam ⟨ad⟩ Tonstallum scripseram, vt meminissem argumenti. In ea offendi vnum erratum meum in his verbis: 'Excitante me patris exemplo, doctrinae laudatore et librorum emacissimo': qui error mihi obrepsit propter verbum *exemplo* inter duo verba superposito, cum prius esset *Excitante me patre*. Igitur si litteras meas videbis, et idem erit erratum in iis scriptum, idque autographum, vbi paulisper me irriseris, curabis genitiuos casus pro ablatiuis ponendos. Velim autem vt scias ita me ad tuum amicum scripsisse longissimam epistolam, vt mihi pro duabus cessuram eam sperarem, cum Erasmi multis in locis meminerim. Ad vtrunque igitur scripsisse mihi videor, et tu nihil prorsus ad me, praesertim hoc tabellario.

Nouissimum a te epistolium accepi quod pertulit Henricus Glareanus Heluetius, homo, vt tibi credo, amicissimus: quem postea non vidi. Eius epistolii principium his verbis scripsisti: 'Opinor iam vidisse nostras in Nouum Testamentum annotationes, in quibus Budaei nostri meminimus'; et reliqua. 'Quaeso vt opera communi rem communem adiuues: nos quantum hic pro tempore licuit praestitimus. Hactenus de annotationibus.' Haec verba quid sibi velint

8. Tonstallum *MS.*: Tonstallo *LB.* 9. tantum *ante* patris *add. LB ex Ep.* 583. 386, 7. 13. autrographum *MS.* paulisper *LB*: paulis p̲ *MS.* 20. vt credo, tibi *coni. LB.*

2. iam meo] Since the interchange of Epp. 571 and 583.

3. litteras] Ep. 583; in each case.

14. curabis] Erasmus seemingly forgot to make this correction; cf. Ep. 583. 387 n.

19. epistolium] M. Delaruelle acutely points out that this must have been a letter of introduction given when Glareanus was thinking of going to Paris. It was presumably written before 19 June 1516, when Erasmus received Ep. 403 (Ep. 421. 2, 3): and may therefore be dated before Erasmus' departure from Basle, c. 12 May 1516. Ep. 463. 41–3 shows that in Sept. 1516 Glareanus had been for some time negotiating for a move to Paris; and Ep. 417 that by 5 June 1516 Erasmus was contemplating a new edition of the New Test.

Glareanus] He went to Paris about the end of May 1517; cf. Epp. 575. 48, 581. 26–8.

20. amicissimus] Cf. Ep. 440. 6.

23. meminimus] Cf. Ep. 403. 52 n.

nescio. Impressa extat epistola mea qua tibi gratias ago ob honorem mihi habitum in eximio tuo opere. Quare me admoneas, nunc non intelligo. Quam operam dare me tibi velis scribito, vt tibi morem geram; etiam si breui rus iturus sum ob negocia villatica, nec ante duos menses *τοὐλάχιστον* quieturus a curis istis ab litteris abhorrentibus. *Οἴμοι τῆς οἰκονομίας νῦν μοι παρενοχλούσης ἀήθει δὴ τῶν τοιούτων ἐπιμελειῶν.* Discrutior miser, cum id tempus perire omne putem quod nec cultui diuino nec Musarum impertior, et interim *ἐκπίπτειν μοι τὰ ἐνθυμήματα αἰσθάνομαι ⟨καὶ⟩ φιλοσοφικὰ ἐννοήματα, εἰσρεούσης τῆς ἀντλίας ταυτησὶ τῆς τῶν παχειῶν φροντίδων.*

Vale xvii die Iulii.

Raptim haec scripsi, cum ad prandium iam structum vocitarer.

610. FROM JOHN CAESARIUS.

Deventer MS. 91, f. 119. Cologne.
LB. App. 152. 20 July ⟨1517?⟩.

[It is not easy to determine the year-date. The general resemblance to Ep. 442 suggests 1516; with the interpretation that Erasmus had sent to Caesarius a manuscript copy of his preface to Gaza, accompanied by a letter in which he asked for advice as to where to print it. Ep. 428 might well have reached Cologne about 1 July (Ep. 442. 1); and this date would also make it possible to identify 'Iacobus adolescens studiosissimus' (l. 48) with James Nepos, who entered Erasmus' service about this time (cf. Ep. 595. 11 n.).

I incline, however, to retain 1517, the date assigned by Leclerc, and followed by Dr. Reich and Mr. Nichols, though without reason given in any case. On this view Caesarius is expressing his thanks, either for the dedication of book ii of Gaza, which Erasmus translated about this time (cf. Ep. 771), and may have promised already; or, more probably, for some work on behalf of Reuchlin (cf. l. 24 n.) which Erasmus had long promised to write, but for which a suitable *motif* had only recently occurred to him (ll. 1–3). After his long experience of Martens and Froben it seems hardly likely that Erasmus would have consulted Caesarius as to a printer for Gaza; but for a composition which would involve him as a partisan in the Reuchlin controversy he might well turn to a printer recommended by Reuchlin's friends. Other indications are that this is possibly the letter referred to in Epp. 615. 3, 622; the verbal resemblance noted in l. 31; and the fact that this letter is copied in the Deventer Letter-book by Hand A in its straight form, in which it also wrote the manuscript of Gaza, book ii, about this time (cf. vol. i, p. 605). Also Ep. 622 supplies a more probable identification of Iacobus (l. 48 n.), since Teyng was certainly 'conterraneus' to Erasmus.]

IO. IVLIACENSIS D. ERASMO S.

Erasmo suo salutem. Animaduerto plane te iamdudum promissum mihi exoluisse quam libentissime, modo, vt et alias scripsisti, constitisse tibi quid scripseris. Nempe nunc plus mihi praestas quam exigere abs te ausus fuissem vnquam. Itaque maximum nunc de te capio argumentum amicitiae inter nos conflatae. Vtinam autem

609. 34. *αἰσθάνομα MS., sequente lacuna.* *καὶ add. LB.* 35. *ἀντλίας scripsi: ἀντ siue ἀυτ MS., breui relicta lacuna: ἄτης coni. LB.* *τουτησὶ MS.* *φροντίδων LB: φοντίδων MS., cf. Ep.* 568. 14 *n.* 37. vocitarerer *MS.*

609. 26. epistola] Ep. 403. 38–82.

et ego me talem erga te (qui profecto vir es omni amicitia dignus) exhibere possem, vt in albo tuorum amicorum merito viderer adscribendus! Sed mea tibi satis explorata fortuna est, vt quam sit nulla aut certe exigua admodum. At id me altera ex parte consolatur, quod amicitiae fines tu non re sed animo pensas. Vix dici potest quam gratum mihi sit per te tantum et litterarum et virtutum praeconio virum honorari, aliquo scilicet tuarum lucubrationum monumento, qui nihil ipse de te bene meritus sum vt debeam. Sed est tua haec in omnes studiosos beneuolentia. Vidi et legi praefationem in primum Theodori de arte grammatica librum, iterum vidi et relegi ac mirifice mecum toties delectatus sum lectione ipsa, vt certe in omnibus aliis tuis litterarum monumentis soleo. Habent enim id praecipuum omnia tua—citra adulationem loquor—vt simul erudiant lectorem et voluptate mirabili afficiant teneantque. Meum quidem huiusmodi est iudicium: alii autem quomodo iudicent, pro suo quisque placito illis liberum relinquo. Sunt tamen, at non ex multis illi, qui meam comprobent sententiam. Verum de his satis; res ipsa se arguit.

Quod scribis de excusione opusculi, id tuo committo arbitrio. Tamen si cum epistola tua simul misisses, curassem his diebus, quoniam ante triduum ad Capnionem nostrum scripsi, etiam de te aliquid, vt Thomae Anselmo, cuius mihi formulae satis placent, per ipsum Capnionem committeretur imprimendum. Tu quod tibi videtur fac vt lubet; te libenter sequar. Quod praeterea scribis Nouum Testamentum istic placere et bonis et doctis, esse tamen κύνας qui oblatrarent, nihil mirum, quando ne ipse quidem auctor Noui Testamenti nisi bonis placere potuit, et fortassis nisi iis qui probe docti erant. Et ex nostris theologis nonnulli sunt qui perlecto ipso iam animum mutarunt et tibi plus quam credideris afficiuntur, vtpote antea acerrimi tui nominis hostes et qui dicere consueuere sese abs te grauissime offensos esse. Iidem iam demum etiam sapere incipiunt quid valeat vtriusque linguae recta institutio, ac summe perinde dolent se illa carere; multo vero magis, quod de earum assecutione desperant, partim quia pudeat discere ac veluti

12. virum *LB* : vnum *MS.* 16. mecum *LB* : meum *MS.* 35. antea *scripsi*: auten *MS.* : ante *LB.* acerrimi *LB* : acerū *MS.* et *scripsi* : vt *MS.*

14. praefationem] Ep. 428.

24. opusculi] Perhaps one of those mentioned by Caesarius in a letter to Reuchlin, 8 Sept. ⟨1517⟩ (RE. 244): 'Accepi ab Erasmo nostro literas his diebus, in quibus tui quoque mentionem facit, et de duobus opusculis a se confectis, in tuam, credo, laudem.' Neither of them appears to be known now; and they were perhaps never printed. The one mentioned here may have been a colloquy of the nature of the *Apotheosis Capnionis*, published in ⟨Aug.⟩ 1522; and Caesarius may have been introduced as one of the characters.

31. oblatrarent] Cf. Ep. 597. 7, 49.

puerascere, partim quia ita occupati sunt suis neniis, quarum innumeros habent libros, vt interim vacare huic rei minime possint.

Dominus meus, Noue Aquile Comes illustris, et ego non raro de te loquimur, et maximopere tuum probamus propositum in bonis litteris in lucem reuocandis, et tui socii esse cuperemus, modo tam feliciter res nobis succedere posset. Vale optime.

Coloniae 13 Cal. Augusti.

Tilmanno meo et tuis conterraneis Magistro Georgio, viro probissimo, et Iacobo, adolescenti studiosissimo, salutationem tuo nomine, vt imperasti, annunciaui. Nihil illis aut gratius aut charius esse potuit, teque proinde non tam eodem iure quam ex debito resalutari iusserunt.

611. From Ulrich von Hutten.

Deventer MS. 91, f. 212 v° (*a*). Bamberg.
LB. App. 153. 20 July 1517.

[As in Epp. 559, 574, 601, the copyist, Hand B, has been frequently corrected by a contemporary hand. Its present siglum *a* is therefore sometimes subdivided into a^1 and a^2. For confirmation of the date and illustration of Hutten's experiences, see HE.]

HVLDERICHVS DE HVTTEN EQ. ERASMO ROTERODAMO THEOLOGO SALVTEM P. D.

Si eorum que mihi interim, dum a te absum, euenerunt, historiam narrando tibi contexere velim, Erasme doctissime, nullus tam longus est dies qui mihi satis fuerit; ita varie iactatus sum. Capita tamen narrationis huius fere sic habent. Romam vt veni, tuo nomine salutaui Paulum; qui mihi quoties postea occurrit (occurrit autem

610. 42. raro non *MS.*: *transposuit LB.* 611. 3. varię *a*.

610. 47. Tilmanno] Gravius or a Fossa (? vom Graben), born 1474 (?), matriculated at Cologne 27 Sept. 1496. From 1512 to 1544 his name occurs as Secretary to the Chapter of Cologne Cathedral; and in that position he was intimate with the Bp., Hermann of Wied. By 1527 he was father of eight children, one of whom was for a time in Erasmus' household in 1533 (EE. 196,7) and gave his father much trouble (*Zs. d. berg. Geschichtsvereins*, xxx, 1894, p. 202). In 1535 Tilmann contemplated taking orders (EE. 224). Erasmus dedicated to him Lactantius' *de Opificio*, Basle, H. Froben and J. Herwagen, March 1529; and John Oldendorp, the jurist, a treatise *De iure et aequitate*, Cologne, J. Gymnich, 1541, with a preface lauding him and his children. Cervicornus speaks of him as a patron and praises his library. ME. 6280, 14 July 1557, is perhaps addressed to him. See Ennen, *Gesch. d. Stadt Köln*, iv, pp. 111, 466; and Varrentrapp, *Herm. von Wied*, 1878, pp. 90–1.

Georgio] Geo. Johannis of Rotterdam. He matriculated at Cologne 9 June 1504, and in 1512 was a member of the Bursa Corneliana. In 1513 he entered the Council of the Arts Faculty, and in 1514 was an examiner. After the mention in Ep. 615. 1 nothing seems to be known of him. See Butzbach, Heft 2, 1875, pp. 26,7.

48. Iacobo] Probably Jas. Teyng of Hoorn (Ceratinus); cf. Ep. 622. 3 n.

611. 1. absum] Cf. Ep. 365.

5. Paulum] Bombasius; cf. Ep. 210 introd.

perraro, apud suum Cardinalem occupatus), familiariter contulit. Omnibus Romae doctis ostendi Adagiorum opus in Germania iterum excusum ac locupletatum, Moriam item et quicquid tui studio attuleram: quae mihi causa fuit amiciciae multorum bonorum. Sed cum iam nosci incepissem, orta est quaedam turbulenta, Erasme, tempestas, quae ab Vrbe Bononiam vsque deiecit. Nam quinque Galli, robore corporum ac ferocitate animorum horribiles, aggressi pene tuum tibi Huttenum ademerunt. Verum praesentissima Dei Opt. Maxi. ope, cum defensionem molitus essem, profligaui latrones, vnum etiam interemi, accepto in sinistra bucca vulnere, quod dices pro periculi magnitudine modicum. Eam ob causam non tuli Gallorum persecutionem, meque eripui, ex Sylla in Carybdim prouolutus. Orta enim Bononie inter Germanos ac Langobardos seditione pene absumptus sum, iussusque causam apud ciuitatis Praesidem communi Germanorum nomine perorare; Fliscus is est, Genuensis natione. Quanquam pro nostra iniuria et illius iniquitate non acerba satis esset oratio, vehementer offendi hominem. Quare Ferrariam inde profectus sum, vbi cum te predicarem, occurrerunt vltro doctissimi viri Nicolaus Leonicenus, Celius et quidam Principis

12. corroporum *a*. 17. a^2: erigui a^1. 20. Fliscus *Böcking*: Hiscus *a*. 22. offendi a^2: ostendi a^1. 24. quidam a^2: quidem a^1.

6. Cardinalem] Lorenzo Pucci; see Ep. 860 introd.

7. Adagiorum] Cf. Ep. 269.

11. quinque Galli] In July 1516; see HE. 35. There are six epigrams by him on the subject; see Böcking iii, pp. 280–2.

18. seditione] In Mar. 1517; HE. 48.

20. Fliscus] Lorenzo Fieschi (c. 1466—13 Feb. 1519), natural son of Obieto dal Fiesco of Genoa († c. Sept. 1497): Bp. of Brugnato 1502, of Ascoli in Piceno 1510, of Mondovì 1512. He was Papal Governor, first of Rome, and then, from Aug. 1510 until his death, of Bologna. See Zedler, ix. 884, 5; Sanuto I, 10, 11, 25, 26; and Gams.

24. Leonicenus] See Ep. 541. 55 n.

Celius] Calcagninus (17 Sept. 1479—17 April 1541). As a young man he saw military service under Maximilian, and again under Julius II at the capture of Bologna in 1506 (*Opera*, p. 324). But most of his life was spent at Ferrara, where he held a canonry in the Cathedral and a readership in the University, and enjoyed the patronage of the Dukes; being especially attached to Hippolytus, Cardinal of Este. He was at Ferrara in 1505 (*Op.* p. 609), and met Erasmus there in Dec. 1508. A translation by him of Lucian's *Iudicium Vocalium* appeared with Const. Lascaris' *Institutiones* (Ferrara, Jo. Maciochius, 30 July 1510); and an *Obseruatio* in Dionysius Afer's *De situ orbis* (ibid. 18 Dec. 1512). He was ducal ambassador to Julius II in 1509, to Leo X, Adrian VI, and Paul III. In 1518 he accompanied Card. Hippolytus to his see of Erlau in Hungary, and was present at the marriage of Sigismund of Poland to Bona Sforza, at Cracow, 18 April 1518 (*Op.* p. 51). Returning to Italy in 1519 he visited Rome c. 1 Oct., and was delighted with Raphael and St. Peter's (*Op.* p. 101). In Jan. 1525 he wrote a short treatise *De libero arbitrio*, in support of Erasmus, printed by Froben in June. Besides literature he also studied botany and astronomy, and composed a notable work, *Quod caelum stet, terra moueatur*.

See his *Opera*, Basle, H. Froben and Nic. Episcopius, March 1544, containing c. 300 letters; Lond. xx. 53, 54, LB 742, 750 and EE. 36, Lond. xxviii. 25, LB. 744; a life by T. G. Calcagnini, Rome, 1818; Nicéron xxvii. 233–44; VE. 466; and Tiraboschi.

Principis scriba] A secretary from the Duke of Ferrara came to Eng-

scriba, qui nauiganti ex Britannia tibi adfuit: qui nescis, Erasme, quanti te faciant. Mihi quidem, quod te nossem, quod praeceptorem appellarem, miris modis benigni fuerunt. Preter hos Antimachus in Graecis professor citra honoris praefationem nunquam te nominat.

Paucos ibi dies commoratus sum, Venetias ad se vocantibus duobus Huttenis qui in Syriam abeunt. Primus ibi hospitem Huttenum excepit Baptista Egnatius et munus dedit hospitale, Horatium Flaccum in tenuissimis membranis elegantissime expressum. Accurrerunt statim Aloisius Bragadenus, Hermolaus Barbarus, illius magni nepos, et Angelus Conterrenus, nobiles patriciis familiis iuuenes. Hi me omnes complexi sunt, omnes exosculati, cumque tota passim vrbe medium circumduxissent ac honorifice suis ciuibus ostendissent, tandem veluti Vlyssem aliquem in Alcynoi domum, id est ad Asulani aedes, produxerunt. Vbi senex ille obuiam mihi progressus humanissime ad se accepit primum; post iussit prodire Ioa. Franciscum ex filiis alterum, deinde reliquam familiam, et in his iuuenem quemdam Graece et Latine eruditum, quo in trans-

37. a^2: Vlissem a^1.

---

land in July 1516, and returned in August; see Brewer ii. 2117, 2149, and p. 1472.

27. Antimachus] Marc. Antonius, son of Matthew Antimachus, a wealthy citizen of Mantua, who had been a pupil of Greg. Tifernas († c. 1466). Antonius spent five years in Greece studying under Jo. Moschus of Sparta, perhaps at Corcyra; but on Moschus' death, fearing to venture the voyage to Const. Lascaris in Sicily, he returned to Venice, c. 8 Oct. ⟨? 1499⟩. By 1502 he had settled at Ferrara, whence on 15 July he dedicated to his father a translation from Gemistus Pletho. The inscription on his tomb, erected by his son 5 Jan. 1552, states that he taught Greek at Ferrara publicly for 20 years. In March 1540 he published some translations from Pletho, Dion. Halic., Dem. Phalereus, and Polyaenus (Basle, R. Winter). When Oporinus' edition of the Sibylline Books appeared, Basle, March 1545, Antimachus collated it with a MS. in his own possession, and contributed a preface in Greek, which was printed in Oporinus' second edition, Aug. 1555. See the early preface to Pletho; also Mazzuchelli and Legrand.

30. duobus Huttenis] of the Stolzenberg branch, Frowin († Jan. 1529), the accepted head of the Hutten family, Marshal and later Steward of the household of the Abp. of Mainz; and his young cousin Louis († 1532). See Ersch and Gruber, *Allg. Encycl.* ii. xii. 221, 2. They made the pilgrimage to Jerusalem in the party led by Bernard of Hirschfeld, Chamberlain of Duke Frederick of Saxony (cf. SE. 119, 121); sailing from Venice on 17 June, and landing again at Gallipoli in Apulia on 28 Oct. See Röhricht, *Deutsche Pilgerreisen nach dem Heiligen Lande*, 1900, pp. 208–11, and for the narrative of the pilgrimage, *Mitt. d. deutschen Gesellschaft*, Leipzig, i. (1856), 31–106; cf. HE. 55. Frowin had given much assistance to Ulrich in his youth (HE. 22, 34).

32. Horatium] Venice, Aldus, March 1509.

33. Bragadenus] Four persons of this name are mentioned in Sanuto 58 (1533). One was Podestà of Treviso 1525–7; Sanuto 38, 43.

Barbarus] grandson of Zacharias, who was the elder Hermolaus' father. His name occurs frequently in Sanuto. In 1554 he was a member of the Council of Ten (Brown v. 847, 848 and 899).

34. Conterrenus] Perhaps Card. Gasparo Contarini's (1483–1542) natural brother, Angelo, who in 1541 had been twenty-three years in Turkey, and was trying to remove his property out of Turkish hands. See F. Dittrich's *Regesten und Briefe* of G. Contarini, 1881, p. 167, and Life, 1885, p. 776.

40. Franciscum] See Ep. 212. 2 n.

scribendis libris praeuisore vtitur Egnatius: qui me ordine salutarunt. Productus est etiam infans Aldinus et iussus osculo Huttenum accipere. Munera deinde oblata, Suetonius [et] quique post illum vitas Caesarum scripserunt, De officiis libri Ciceronis, et Egnacii Caesares nuper editi, dataque optio quid vellem praeterea. Deos omnes adiuro, charissime Erasme, maiorem humanitatem non inuenisse, si orbem peregrinationis meae retexam. Venetiis ad Germanos nostros redii; cumque Augustam appulissem, in Peutingerum, Iacobum Spighel et Stabium mathematicum incidi, et productus ab illis ad Caesarem, corona poetica in magno nobilium conuentu donatus sum.

Ecce tibi annales meos, nunc ad alia. Vidi Nouum Testamentum suo abs te splendori redditum; vidi, inquam, et honorificam illam de me legi mentionem. Quaeso quid te mouit tanti facere me? Aut quid omnino erat in me tale vt dignum duceres tuo precone? Humanissime Erasme, quam videris amare Huttenum! qui te tamen nullo vnquam merito obnoxium sibi reddidit. 'Pene mihi exciderat,' inquis. Ne si tibi excidissem, tunc ego omni semel posteritatis cognitioni excidissem. Dii te nobis seruent, lux Germaniae, ac tu cogita ne vsquam esse malis quam in tua Germania. Caecutiunt principes nostri, sed te, puto, videbunt tam clarum, tam splendidum. De me satis non scio quid fiet. Tres viri quos praefatus sum in aulam Caesaris inuitant, multis inde retrahentibus: aliqui ad Maguntinum. Quid sequar nondum statui. In summa, ita me dii seruent atque ita tu pro communi Germanorum gloria diutissime nobis supersis, sicuti nulli non conditioni praepositurus sum, si mihi tecum esse liceat, vt illud excolam ingenium quod placere tibi videtur. Si habes consilium, explica. Augustam has mitto ad Iacobum Spiegel, qui se ait frequentes ad te viatores habere: eo rescribes mihi. Dedit et Baptista litteras, quae simul eunt. Vides quid velit ad tuam epistolam, quanquam magnifica magis locutus sit.

Tu vale ac rectissime vale et tuum Huttenum amare ne desine, rumpantur vt ilia Obscuris viris; qui iam qua nos excommunicamur, ingentem circumferunt bullam. Bene bullam; quid enim tumidius,

46. Caesares *add.* a^2. 49. Pentingerum *a*. 61. esse malis quam *add.* a^2. 69. Angustam *a*. 75. Bene bullam *add.* a^2.

43. infans Aldinus] Paul Manutius; see Ep. 589. 55 n.
44. Suetonius] printed by the firm, Aug. 1516.
45. Ciceronis] June 1517.
46. Caesares] Cf. Ep. 588. 55 n.
51. corona poetica] Maximilian's diploma, HE. 57, is dated Augsburg, 12 July 1517.
55. mentionem] Cf. Ep. 365 introd.
63. Tres viri] Cf. ll. 49, 50.
64. Maguntinum] Abp. Albert; see p. 84.
71. litteras] Ep. 588.
72. magnifica magis] Ep. 588. 1–6.
75. bullam] of 15 March 1517: printed with No. 6 of the *Lament. Obsc. Vir.* (see Ep. 622). Cf. Ep. 808.

quid imbecillius? Iterum vale.

Bambergae xiii Calen. Augusti raptim Anno. 1517.

Capnionis causa adhuc sub iudice est.

612. From Matthias Schürer.

Deventer MS. 91, f. 185 v°. Strasburg.
LB. App. 154. 21 July 1517.

[Of the same period as Epp. 606 and 633.]

MATHIAS SCHVRERIVS DOMINO ERASMO ROTERODAMO.

Salve. Nuncius tuus literulas, etsi laconice scriptas, saluas ad nos detulit; quibus lectis atque relectis feliciter ex his te agere didicimus: quod miro nos affecit gaudio, qui gratulamur arridemusque assidue tuae incolumitati. De mea bona valetudine quid dicam? Decem fere menses laboraui ex praecordiis, adeo vt vix mihi aeger spiritus remeet, sic coarctata suffocataque aliquando arteria (etsi semper hac in re consuluerim medicum, non sine magna mea iactura), atque aegritudo hactenus improba non me deseruerit: sperandum tamen melius fore ac olim in pristinam me restitutum iri valetudinem. Dedi literas a Iacobo Wimphlin. et Nico. Gerbellio, a Rysero, alteras a quodam iureconsulto ex Italia allatas. Praeterea salutat te nostra sodalitas literaria, tuamque bonam fortunam intente et auidis, vt aiunt, auribus haurire efflagitat. Sturmius a libellis Heynrici Palantini comitis Aquisgranum eius negocii obeundi causa petiit. Est enim illius aedis primas, quem vulgo Praepositum appellamus: circa Idus Septembres reditum eius spectamus.

612. 5. remeat *MS.*: *corr. LB.* 8. improbra *MS.*

612. 10. Wimphlin.] Perhaps a letter of which the heading alone survives, in just this part of the Deventer Letter-book (f. 180 v°): 'Domino Erasmo Roterodamo, Germaniae laudi et gloriae et diuinarum literarum principi, sese offert, subiicit et commendat Iacobus Wimphlingus, veteranus et caecutiens.'

a Rysero] Probably the letter which is answered by Ep. 606.

11. ex Italia] Perhaps Ep. 589, which may have been written and sent off in the interval before Egnatius answered Erasmus' letter (cf. Ep. 588. 29, 30). In forwarding Ep. 588 (Ep. 611. 71) Hutten mentions no other letter. On this view the month-date conjectured for Ep. 589 would be incorrect.

sodalitas] Cf. Ep. 302.

13. Sturmius] See Ep. 302. 13 n.

Heynrici] of Bavaria (c. 1489—3 Jan.? 1552), younger son of Philip, Count Palatine of the Rhine (1448–1508), the patron of Heidelberg university, whose children were educated by Reuchlin and Adam Werner. Henry received rapid preferment in the Church, as Canon of Cologne, Provost of Aachen, Provost of Strasburg 1520–43, coadjutor Bp. of Worms 1523. He was a devoted adherent of Charles v, and on the death of Philip of Burgundy (p. 14) was rewarded with the see of Utrecht; but being unable to hold that turbulent diocese, he resigned in 1528, and retired to his see of Worms, where he died. From 1541–2 until his death he also held the see of Freising. See GC. v, Gams, and ADB. xi. 625, 6.

Scias omnia apud nos esse turbulenta. Timentur bella, caristia nostrum inuasit forum, circumquaque miseriae calamitas, pacem magis quam cetera precamur. Ceterum commendo me tibi meaque omnia, quae tuo praesidio, te fautore, tuta prospera semper procedent. Iccirco obsecro ne ex albo obliteres tuo, interque bonarum literarum studiosos me connumeres: si minus id contingat, sufficiat ne totum tuo aliquando elabar pectore.

Exinde dedissem opus Rudolphi Agricolae hoc nuncio, nisi vnam partem in domicilio meo mutando sic seposuissem vt vbi acquiram incertus sim; totas quippe aedes inuestigandi eius gratia perlustraui: acutioribus oculis in posterum, si aliubi possim reperire ac olim ad te fido tabellione reddere, rimaturus. Est, crede mihi, opus plaerisque in locis adeo mendosum vt Aedippo nonnunquam opus esse videatur: tuo tamen labore atque ingenio emaculari, quem nihil vnquam fugiat, ac tandem in lucem castigato castigatius emergi facile omnium assensu literatorum mihi persuasi. Interim vale.

Non pigeat aliquando mei meminisse paruo quopiam libello, qui meo exeat praelo. De emendatore non sis sollicitus; est mihi profecto iam graecophilos. Iterum vale ac viuas felix.

Raptim Argentorati 21 Iulii Anno 1517.

613. From Nicholas Barbirius.

Deventer MS. 91, f. 180 v°. Middelburg.
LB. App. 155. 24 July 1517.

[Contemporary with Epp. 608, 621, &c.
Nicholas Barbirius was a brother of Peter, and seems only to be known through his relations with Erasmus. The fact that he was at Middelburg whilst Charles was there waiting to sail to Spain, suggests that he may have held some post in connexion with the Court. He was still living in 1527 (Lond. xix. 48, LB. 887).]

NICOLAVS BARBIRIVS DOMINO ERASMO S.

Reverende ac obseruandissime domine, hodie recepi litteras tuas. Etiam ante dies aliquot receperam ex fratre, quibus indicabat se per dominum de Marques, hominem tibi credo satis notum, missurum centum florenos communes tam pro pensione Cortracensi quam pro pensione regia. Quod reliquum erat, curabit apud dominum vt de illo tibi satis fiat. Hodie conueni praedictum dominum de Marques, qui dixit se misisse dictam pecuniam per receptorem Louaniensem. Vale, domine semper obseruande.

ex Middelburgo 24 Iulii 1517.

613. 3. Marques] Ant. de Metteneye, of the family of Marques. He was a member of Charles' Privy Council in July 1517 (cf. Ep. 621. 6, 7), and again in Oct. 1520 (Henne ii. 201, 323). In March 1515 he is described as Papal prothonotary (Gachard ii. 529).

7. receptorem] Adrian; Ep. 652. 3.

614_{631} From Henry Stromer.

Deventer MS. 91, f. 52. Mainz.
LB. App. 156. 24 July 1517.

DOCTISSIMO ELOQVENTISSIMOQVE DOMINO D. ERASMO ROTERODAMO.

S. D. Eloqventissime ac doctissime domine Erasme, etsi non deceat coruum olori canere, ego audaculus tamen tibi, viro extra omnem ingenii aleam posito, mea inculta et barbar⟨i⟩ei squalore obsita scripta mittere duxi, tua magna, immo ingenti, et humanitate et eruditione fretus. Tibi scribens inelegantes litteras, vt elegantissimas accipiam, facio more heredipetarum donantium locupletibus capularibus senibus munuscula, vt accipiant grandia munera. Humanissime Erasme, litterae Eutychii ad manus meas—ipse enim absens erat—venerunt; quas reuerendissimus Archiepiscopus Maguntiacus, dominus meus clementissimus, aperuit et legit. Sperabat nanque litteras et Eutychii et meas circa Calendas Ianuarias tibi scriptas, perfidia latorum non praesentatas, vti scribis, tibi redditas; quibus te nomine Principis conuenimus. Desyderabat nanque dignatio sua vt tibi scriberemus. Dolenter clemens ac optimus Princeps accepit tibi meas litteras non esse praesentatas. Sua celsitudo non modo desyderat sed et petit, sicuti et ante tibi scripserim, vt aliquando eam petas; optat enim tuam indies praesentiam et consuetudinem amiciciamque, velitque libenter in te officia, quae tua industria et sapientia meretur, pro facultate sua conferre, et tibi, si commode per ocium liceret, hanc prouinciam iniungere, vt principum sanctorum gesta mandares litteris. Sunt vitae eorum adeo indocte et barbare descriptae vt, si aliquid etiam veritatis contineant, mera mendacia videantur. Nemo melius te homine doctissimo, qui pelagus sacrae Scripturae et historiarum transcurrit, legit et relegit, hoc facere posse arbitratur. Quod si aliquando te facere contingeret, Deus optimus maximus referet gratiam; ac dominus meus Episcopus, cuius studium est nostram sanctissimam religionem semper adiuuare, conseruare ac augere, tibi et gratias habebit et referet. Ceterum tuae excellentiae opto inconcussam et animi et corporis sanitatem, petens, quotiescunque tuos numerabis obsequiosos familiares, ne tui Stromerii nomen sileas [nostrum]. Vale.

Datum obiter Maguntini vicesimaquarta Iulii Anno post natalem Christi 1517.

Totus tuus Heinricus Stromer Aurbachius, medicinae doctor.

23, 4. Nemo . . . transcurrit, &c. *MS.*: ? Neminem . . . transcurris, &c.

3. aleam] Cf. Plin. *N. H.* praef. 7.
8. Eutychii] Probably Huttich; see Ep. 550 introd. The letter mentioned here can hardly be, as Mr. Nichols suggests, Ep. 550; for that has no trace of the citation in l. 12 here.
21. sanctorum gesta] Albert repeats this request in Ep. 661. 30,1.

Litterae secundo careant lectore, verum Vulcano operosissimo tradantur deo. Innumeri egri laborantes ventris fluore ac aliis morbis acutissimis mihi impedimento sunt vt litteras rescribere nequeo; testis erit mihi lator praesentis, tuus puer.

615_{622} FROM JOHN CAESARIUS.

Deventer MS. 91, f. 186. Cologne.
LB. App. 157. 30 July ⟨1517⟩.

[1517, because of the return of Martin Groningus.]

IO. CESAREVS ERASMO SVO S.

MAGISTER Georgius, conterraneus tuus, optimus praeterea vir, breui ad te venturus est. Iam Phrisiam adiit, dehinc Brabantiam, Hollandiam. Huic ad te litteras dedi his paulo pleniores. Martinus Groningus patria, alioqui Bremensis, his diebus ad nos ex Vrbe rediit. Is est qui in causa Capnionis non parum multum sollicitus fuit, vna cum doctore Ioanne Vander Wick. Idem Martinus Oculare Speculum iussu Pontificis transtulit e vulgari in Latinum sermonem. Ex hoc percunctatus quonam pacto res Capnionis tractaretur, accepi optime, et per hoc amicis quidem gaude⟨n⟩dum esse, aduersariis autem dolendum. Nec fere abest, quoniam Hogestratus nuper reuersus cum suis vel prorsus omni exuti sunt leticia vel eam dissimulant

615. 5. multum *bis in MS., ante et post* sollicitus; *posteriori tamen adiecta nota transpositionis.* 7. euulgari *MS*: *corr. LB.*

615. 1. Georgius] See Ep. 610. 47 n.
3. litteras] Perhaps Ep. 610; cf. Ep. 622. 33, 4.
Martinus] Gruningk († 1521) of the diocese of Bremen, who matriculated in 1511 at Bologna (ANGB. p. 273), and became LL.D. of Siena; and subsequently was canon and c. 1514–6 cantor of the cathedral at Bremen. Since Jan. 1515 (RE. 201) he had been engaged as a lawyer in Reuchlin's cause at Rome; but had recently returned thence, bringing with him Geo. Benignus' *Defensio Reuchlini* (Ep. 680. 26 n.), which he sent to Maximilian with a letter dated Cologne, 1 Aug. 1517. In 1515 (RE. 206) he translated the *Augenspiegel* (Ep. 290. 1 n.) into Latin, by commission from the Pope; but although his version was in circulation early in 1516 (MHE. iv. 19, 20), I cannot find that it was ever printed. About 1521 he procured from Norway a MS. of some lost books of Livy, and offered it to Leo x; but by the time an answer came from Rome, he was dead, and the MS. disappeared. Herm. of Neuenahr, writing in 1517, speaks of ancient friendship with him, perhaps formed at Bologna. See MHE. iv. 25, Böcking and ADB.
4. his diebus] Cf. RE. 244.
6. Vander Wick] of Münster is only known at two periods of his life. From 1515–8 he was Reuchlin's chief agent in the process at Rome (RE. 201, 271). In 1528 he was Syndic of Bremen, and played a leading part on the Evangelical side, both there and at Münster, especially in connexion with the League of Schmalkalden. In April 1534 he was seized by the Bp. of Münster and put to death in prison. See MHE. iv.; Böcking; ADB. xliv. 381.

egregie; quod incredibile mihi videtur. Cum quid tantopere conatos esse eos,

nisi hoc fermentum et que semel intus
Innata est, rupto iecore exierit caprificus?

Ceterum vt quam optime valeas imprimis opto.

Vale Coloniae 3°. Cal. Augusti.

616. To Peter Gilles.

Farrago p. 189. ⟨Louvain.⟩
F. p. 325: HN: Lond. vii. 23: LB. 373. ⟨c. 1 August 1517.⟩

[The date may be assigned with precision from the reference (ll. 4, 5) to the *Apologia* against Faber (Ep. 597. 32 n.), which was begun and finished in twelve or fourteen days (Ep. 731. 3 n.).]

ERASMVS ROTERODAMVS PETRO AEGIDIO S. D.

Charissime Petre Aegidi, ex aula recepi adhuc centum florenos; reliquum promittunt breui. Si certus aliquis tibi continget aut si Iacobus huc venerit, mitte mihi Psalterium octaplum tuum. Nam hic penes neminem est; et eo opus est in Apologia quam paro aduersus Fabrum. D. Medico me vnice commendabis. Misissem illi suam Grammaticam, sed Apologia nonnihil ab instituto deduxit. Bene vale, mi Petre suauissime.

Patri et vxori salutem dices. Nos, gratia superis, mediocri valetudine sumus. Vrge Quintinum vt perficiat; quod vbi erit factum, aduolabo consultaturus quomodo possit commode tutoque mitti in Angliam, simulque Quintino satisfaciemus. Dum cum Fabro litigo, dies perdidi iam octo. Rursum vale, imo da operam vt quam optime valeas.

M. Nicolao ludimagistro multam ex me salutem dicito; qui quoniam

615. 14. semel *Persius* (sēl): simul *MS.* (sīl). 616. 4. paro *E corrig.*: pario *E.* 5. D. *om. H.* 6. ab *add. F.* 14. M. *om. H.*

615. 14. nisi hoc] Pers. 1. 24,5.

616. 1. recepi] Through de Marques; cf. Ep. 597. 26 n.

3. Iacobus] Nepos; see Ep. 595. 11 n.

Psalterium] The Polyglott of Aug. Justinian (Ep. 810. 356 n.). Erasmus speaks of it in the *Apologia*, LB. ix. 25 C – 26 A, but with scant respect.

5. D. Medico] Afinius (Ep. 542), to whom Erasmus was proposing to dedicate his translation of Gaza, bk. ii (Ep. 771); cf. Ep. 638. 15 seq.

9. Quintinum] Quintinus pictor: *E. in marg.* Cf. Ep. 584. 6 n. For Metsys (1466 — p. 13 July, a. 16 Sept. 1530) see an excellent article by van Even in BN.

14. Nicolao] (? Bruchhofen) of Hertogenbosch, hence Buscoducensis, (1478? — p. 1550) was known to Erasmus in his early years (Horawitz v, p. 98), perhaps in 1484–7 (cf. vol. i, pp. 582–4). He was B.A. at Louvain in 1503 and, after proceeding M.A., was for a time schoolmaster at Middelburg (c. 1510?: EE. 175, where Coccius' matriculation at Erfurt is to be dated Easter 1508), and at some time had Martin Lypsius for a pupil (Horawitz v, p. 125). In Dec. 1510 he was perhaps at Louvain and intimate with Dorp (Agric.[1] f°. a[2]). In May 1511 he was certainly there, in the Collège du Lis (pref. to bk. v of Despauterius' *Ars versificatoria*), where

me sibi obstrictum esse voluit, circumspice quanam in re queam illi vicissim gratificari. Dederam Ioanni tuo negocium de sella Bruxellae emenda; quid actum sit scire cupio. M.D.XVII[I].

617_{650} FROM ANTONY CLAVA.

Deventer MS. 91, f. 179. Ghent.
LB. App. 72. 3 August ⟨1517⟩.

[Both Dr. Reich and Mr. Nichols place this letter in 1516, in reliance on an unfounded year-date added in LB. But it is clear from the friends to whom messages are sent that the letter is addressed to Louvain. In 1517 Erasmus was settled there at this time; but a visit in 1516, though possible, is hardly likely, since he was already prepared to start for England in the middle of July

616. 15. sibi *add. F.* 17. M.D.XVIII *add. H.*

---

he supervised Martens' editions of Hugo of St. Victor on St. Paul, 18 Nov. 1512, and Richard of St. Victor on the Apocalypse, 7 Sept. 1513; cf. also Dorp's preface, 22 Nov. ⟨1512?⟩ to Aesop, 21 Sept. 1513, and Despauterius' *Syntaxis*, with preface dated 10 July 1513, dedicated to Nicholas conjointly with Dorp and another. In 1517 and till 1521 he was master of the Latin school at Antwerp (cf. Epp. 637, 788, 794; and Lond. xiii. 25, LB. 482), and also worked for Hillen (cf. Erasmus' *Apologia qua respondet*, f°. B³: Jortin ii. 502), editing Dorp's *Oratio*, 27 Sept. 1519 (Ep. 438 and BRE. 126), and some of Erasmus' translations from Lucian, 1517 and later. Geldenhauer dedicated to him *De Batavorum insula*, Hillen, 19 Sept. 1520; and Corn. Grapheus the *Epistola apologetica* of Jo. Gochius, *s.a. et l.*, with preface dated Antwerp, 23 Aug. ⟨1521?⟩. In 1521–2 he was imprisoned for Lutheranism, and compelled to recant publicly at Brussels (Geldenhauer's *Collectanea*, ed. Prinsen, pp. 46,7; cf. EE. 10). Through the intercession of friends, including Erasmus (Lond. xix. 112, xx. 40; LB. 629, 644), he was released c. March 1523 (EE. 13 and Lond. xxi. 1, LB. 653); and made his way to Basle (Jortin ii. 414). By Nov. he had returned to Antwerp (EE. 19). About Feb. 1524 he was at Louvain and visited M. Lypsius (Horawitz v, p. 65). But his sympathies with Luther were unchanged, and in May 1525 Lypsius writes urging him not to quarrel with Erasmus (ibid. Ep. 67), whose confidence he continued to enjoy (Lond. xxx. 17, LB. 706). About this time he took part in de Keysere's second attempt to found a university at Tournay (Ep. 525 introd.); but the project failed, and he resumed his work at Antwerp. In Aug. 1528 he left it (Basle MS. Goclenii Epist., f. 28 v°) definitely to join the Reformers; and, though a priest, married. He settled at Bremen till 1536, when he was invited to Denmark. On 29 July 1540 he was appointed Rector of the school at Wesel (cf. ME. 1924). Later, 23 June 1543, he was made Superintendent of Wesel; but in 1548, refusing to submit to the Interim, he withdrew to Bremen. At his death he was pastor of Blankenburg in the Harz.

See de Hoop Scheffer, *Gesch. d. Kerkhervorming*, 1873; Krafft in *Zs. d. berg. Geschichtsvereins*, xxvi (1890) pp. 213–25; O. Clemen, *Joh. Pupper von Goch*, 1896, pp. 276–282; H. de Vocht in *Englische Studien*, xl (1909) pp. 382–4; A. Wolters, *Reformationsgesch. d. Stadt Wesel*, 1868: BN. iii. 197: and Kalkoff in ZKG. xxiv (1903), pp. 416–29, and *Anfänge d. Gegenreformation*, ii (1904), pp. 70 and 102; where, however, Lond. xx. 40, LB. 644 (so also Clemen), and the date of EE. 13 are misinterpreted. The former error vitiates also Kalkoff's ingenious identification of Nicholas with the author of the *Vita S. Nicolai* (Zw. E². pp. 401–20), who must be Corn. Grapheus; but the suggestion (ibid.) that he may be identified with Nic. Quadus Saxo (Böcking, pars prior, pp. 104–6) is more probable.

616. 16. Ioanni] Possibly Phrysius; cf. Ep. 637. 13 n.

sella] Cf. Ep. 637. 11.

(Epp. 437, 440, 441). No later year than 1517 is possible, as the letter is copied in the manuscript by Hand A (Phrysius; see Ep. 637. 13 n.).]

ANTONIVS CLAVA ERASMO RO. S.

Pridie Cal. Augusti quaedam mihi Iudoci Badii ex Parrhisiis litterae sunt allatae, in quibus inclusa fuit Budei ad te epistola: quam iisce meis occlusam litteris tibi reddendam harum nuntio quamprimum potui commisi. Proposueram iam antea me isthuc ad vos recipere, vt et audire aliquid a te ex litteris Graecis, et suauissima tua consuetudine tantisper frui possem, dum per has publicas vacationes liceret. Verum hoc propositum meum alia negotia, neque grata mihi neque accepta, necessaria tamen, interruperunt; adeo vt coactus vsque fuerim, domi manendo insuauibus quibusdam rebus occupatus, voluntatem ipsam meam vertere in necessitatem. Nec dum etiam mihi liquet quonam modo excutere ab iis iugum possim; quin alia quoque ad haec perquam vereor ne accedant non paulo odiosiora. Huiuscemodi mecum sorte agitur, quam tamen ferendam esse aequo animo duco, donec laetior affulserit aura, si tandem quaepiam aura laetior mihi vnquam affulsura sit. Tu velim, si ita tibi videbitur, et de statu tuo et an has receperis litteras, tum si quid est quod a me vel fieri vel curari velis, fac me pro tua humanitate certiorem. Vale.

Salutem nomine meo plurimam dicere velis humanissimo viro D. Ioanni Paludano et disertissimo Hadriano Barlando et amicissimo mihi Rutgero Dryopolitano simul ac hospiti suo, viro integerrimo. Vale iterum atque iterum, eximium decus nostrum.

Ex Gandauo Tercio Nonas Augusti.

618_{707} From Henry Glareanus.

Deventer MS. 91, f. 219 v° (*a*). Paris.
LB. App. 158. 5 August 1517.

[For the distinction of a^1 and a^2 see Ep. 611.]

D. ERASMO ROTERODAMO GLAREANVS S.

Si erro, charissime Erasme, quod te et vnice amo et vndique tuas laudes praedico, libenter mehercule erro. Amo autem te, quia vir es vere Christianus, extollo subinde quia me, quantum in te erat, fecisti vere Christianum; atque ob hoc mirum est quantum mecum gestiam. Neque sum nescius quantum dicam, cum vere Christianum

617. 11. possim *scripsi*: possem *MS*.

617. 1. Badii . . . litterae] This is not stated to be addressed to Erasmus; and in l. 3 Clava only speaks of forwarding one letter. So that the identification with Epp. 434,5 is not necessary.
2. Budei] Ep. 609.
21. Dryopolitano] Rutger Rescius of Maeseyck; see Ep. 546.

te nominem; quippe cum sit maximus is nostri saeculi error, quod qui sit vere Christianus ignoretur, Christianos vulgus eos appellat qui nulli rei tam sunt dissimiles quam Christo vnde nomen habent. At vide, mi Erasme, quam minime vanis epithetis oneret aures tuas pientissimas Glareanus, qui malit te vere Christianum appellare quam vel doctissimum vel eloquentissimum. Quod enim nomen est aeque dignum ac Christianum? Deinde de aliquo vere dici posse quid pulchrius? Esto is omnia alia habeat. Vtinam haec omnibus theologis mens esset quae tibi, vt tam prodessent quam tu, vt tam incitarent ad virtutes, vt tam exemplo praeessent quam loquacitate vincunt omneis, vt malint vniuerso mundo, vt tu, consulere! Omnibus prodes, nemini obes, omnes excitas, omnes inflammas. Deus Optimus Maximus quam longissimos tibi tribuat dies, vt quam diutissime prosis vniuerso orbi succurrasque ignorantiae hominum.

Sed haec hactenus. Legi adeo nuper, cum Parrhisios venissem, epistolam eam quam ad Episcopum Parrhisiensem scripseras. Quaeris quid fecerim? Partim letabar quod ab homine eruditissimo tam eximie laudarer; partim item irascebar execrabarque caput meum, quod is non essem quem Erasmus ita belle pinxerat, suo videlicet candore quo in omneis vtitur; partim gratulabar rursus mihiipsi quod exemplum praescriptum haberem, non qualis essem sed qualis esse debebam. Potissimum quare dolerem erat, quod non modo desperarim nil simile me posse Erasmo meo referre, sed ne verbis quidem vel tantillum assequi quo minus ingratus videar, quantumcunque animo gratus meo. Verum abunde (tanti es candoris humanitatisque) satis g⟨r⟩atiarum retuli, si is aliquando ero quem candide magis quam vere descripsisti. Diceret alius, 'Ago tibi, doctissime Erasme, g⟨r⟩atias immortales, ingentes, et illas omneis amplissimas'. Sed mehercule talia ignoro, vel quia adulari non didici, vel quia tu eiusmodi fucos odisti semper, homo tam gloriae cupidus quam vel Christus vel Paulus. Quapropter, charissime parens ac praeceptor, cum quod retribuam neque habeam neque sciam, vnice te amabo, amabo te vnice, et profecto te vnice amo. Es tu in corde meo sepultus, eademque dies et memoriam tui et vitam eripiet.

Benigne me excepit Budeus, humanissime tractauit Copus, familiarissime mihi cognitus Faber Stapulensis: quem eum inueni quem tu semper vna cum Beato amico nostro praecipuo praedicabas, virum certe integerrimum humanissimumque. Episcopum certa de causa

9. vanis a: nouis *LB*. 19. a^2: ignorantie a^1. 20. Parrhisios *scripsi secundum v.* 45, *vbi* a^1 *primum* Parrhisiis *scripsit, mox correxit*: Parrhisiis a. 35. a^2: fuces a^1. 41. eum *corr. LB*: cum a.

21. epistolam] Ep. 529.
40. Budeus] Cf. Ep. 609. 19 seq.
Copus] See Ep. 124. 16 n.
42. Beato] Cf. BRE. 1, 6, 10–1, 24–5.

nondum adii. Stipendium habeo priuatum, nemini quicquam obligatus. Caeterum qui Parrhisios veni vt grecarer, spe mea lusus sum maxime. Nemo enim est qui insignem autorem Graecum publice legat, neque priuatim, quod equidem memini. Sophistarum mille circumstrepunt turmae. Fui adeo nuper in disputatione Sorbonica, vbi egregios plausus, tanquam theatrum esset Pompeii, audiui. Non cohibui, immo cohibui risum, sed magna difficultate: at illic ridebat nemo; erat enim tum pugna magna de lana caprina. Porro irascebantur non parum Adae primo parenti nostro, quod mala, non pyra, comedisset; conuiciisque vix abstinebant superciliosi homines. Vicit tandem theologica grauitas stomachum, euasitque bonis auibus Adam absque vulnere. Abii ego, satur neniarum. Itaque domi me contineo, apud meos cantillans ocioque deditus; cum meo Horatio delicior, cum Democrito stultum rideo mundum.

Sed vale. Det Deus Optimus Maximus vt aliquando rursus tecum habitem. Vale, inquam, sydus meum, decus meum, animaeque plusquam dimidium meae. Salutat te Petrus meus Scudus omnesque discipuli mei, tui studiosissimi. Oro aliquid tuo Glareano rescribas; nihil enim gratius litteris tuis in vita hac mihi accidere potest.

Parrhisiis e vico diui Iacobi Anno Christi M.D.XVII Ad nonas August.

619. From Richard Pace.

British Museum MS. Harl. 6989. 17 (f. 27). Constance.
Jortin ii. 347. 5 August ⟨1517⟩.

[An original letter, written by a secretary (α), with the heading and the date and a postscript by Pace (β); who also inserted the Greek and corrected the numerous blunders of α. It fills two folios entirely; the third, containing the address and the conclusion of the postscript, having been lost. The folds and cuts in the document show that this is the letter actually sent, or at least prepared for dispatch.

1517 is the only year-date possible: between the publication of B and Pace's return to England. It is clear from ll. 29, 30 that, though dated in August, the letter was written in an earlier month.]

RI. PACEVS ERASMO SVO S. P. D.

Iam pridem, suauissime mi Erasme, allatae mihi fuerunt complures Epistolae tuae, Budei, Ammonii, Mori aliorumque doctorum virorum, Louanii typis excusae. Inter has vnam tuam ad Bouillum reperi, in qua mentionem facis litterarum duorum ad te Cardinalium, Grymani

618. 47. priuatum *a*.

618. 51. de lana] Cf. Hor. *Ep.* 1. 18. 15.
60. Scudus] See Ep. 490. 35 n.
619. 2. Epistolae] B.
4. mentionem] Ep. 456. 205–11. For the wanderings of the letters mentioned see Ep. 338 introd.

et Georgiani, quas ais te nunquam accepisse; eiusque rei culpam in me transferre videris. A qua tamen vel te iudice, nisi nimium fallor, facillime me liberabo. Etenim apertissime ostendam nihil in illis litteris ad te fidelissime perferendis a me factum esse quod a nostra amicitia, quam ego religiosissime colo semperque colam, alienum fuerit. Fateor igitur illas litteras mihi ab Ammonio nostro fuisse missas atque redditas, cum in castris Elueticis essem prope Mediolanum. Sed eo tempore mihi fuerunt allatae, quo non modo non tibi tuas sed nec Regi meo (re id maxime postulante) tabellarium aliquem mittere potuerim; nam omnia itinera quae Germaniam versus tendebant, ab hostibus vndique occupata fuere; idque consulto factum fuit, vt et litterae nostrae et pecunia in stipendium militum missa interciperetur. Quo factum est vt tuas apud me litteras compluribus diebus retinere cogerer, ne negligentia mea manifeste perirent. Sed vt primum hostes cum vi tum necessitate compulsi illa reliquerunt loca, litteras perferendas ad te dedi cuidam (vt videbatur) perquam honesto viro recta Basileam profecturo, et cui fama tu (quod mihi pergratum fuit) fuisti notissimus. Vno vero post mense perueni Tridentum, vbi intellexi te ex Basilea nescio quo discessisse: id quod fortasse feceras ante aduentum illius cui tuas ad te dedi litteras. Itaque hinc coniitio euenisse vt litterae illae perierint, et fortasse nuntius vna cum litteris. Nam vt periculum ab hostibus imminens taceam, latronum plena erant omnia.

Hac de re sepius tibi scripturus eram: sed ab illo tempore nunquam vbi locorum esses audire potui ante instantis mensis diem decimum quintum, quo litteras a Moro nostro non tam Britanno nunc quam Vtopiano accepi; quibus intellexi tibi apud illustrissimum Principem tuum, Regem Catholicum, optime esse et honorifice. Es enim, vt audio, amplo auctus sacerdotio et in consiliariorum regiorum ordinem ascitus. De quo vt vehementer gaudeo, ita supra modum doleo te Britanniam nostram reliquisse, nec vlla illic conditione retineri potuisse: tametsi, vt Morus mihi scripsit, a reuerendissimo domino Cardinali Eboracensi magnifica esset tibi oblata conditio. Sed vbicunque terrarum eris, Deum immortalem precor vt omnia secunda, fausta et felitia tibi eueniant.

5. β : Georgeani α. β : accipisse α. eiusque β : eiusdem α. 7. β : apartissime α. 13. β : tabilarium α. 17. β : aput α. 19. β : nececitate α. 28. β : scipturus α. 39. β : euenient α.

11. Mediolanum] Pace was with the Swiss before Milan, 24 March — p. 15 April 1516; see Brewer ii, pp. lxix–lxxvi.

23. Tridentum] Pace was in Trent 12-23 May 1516; see Brewer ii. 1877, 1931.

discessisse] c. 12 May 1516; cf. Ep. 407.

33. sacerdotio] Cf. Ep. 436. 5 n.

consiliariorum] Cf. Ep. 370. 18 n.

37. conditio] Cf. Epp. 577 and 694.

Postquam ex Basilea mihi scripsisti, vitam odiosissimam et a natura mea alienissimam traduxi; nam partim bello (quod cum Musis nihil habet commune) interfui, in quo magis strenue spoliatum est quam pugnatum; partim principum negotiis implicatis(s)imus fui, in quibus maxime laboratum est vt nihil bene fieret. Nam quem finem hec omnia sunt sortita, fama, certum scio, ad te perlatum est; vel saltem in noua Mori nostri Vtopiana Republica clare intellexisti, vbi agit more suo de fugiente Neapoli et aliis omnibus huc spectantibus.

In eadem cuius supra mentionem feci epistola, effusissimum mihi risum mouit collegium illud, quod graui, vt ais, senatus consulto cauit ne quis Nouum Testamentum tua industria maximisque laboribus instauratum 'equis aut nauibus aut plaustris aut baiulis intra eius collegii pomeria inueheret'. Istud collegium tu θεολογικώτατον vocas; sed ego ne θεολόγον quidem, immo vix ἀνθρώπινον iudico. Nam si esset inter illos vel pietas (quae theologorum precipue mater esse debet) vel humanitas vel doctrina, non optimum et doctissimum opus pessime et imperitissime vituperarent, conuellerent, lacerarent, et quod fortasse nunquam viderunt (et si viderent, non intelligerent), turpissime damnarent: qua in re iudicium est nullum, sed maleuolentia quiduis potius quam theologica, ne dicam plane impia. Quod nihil huiusmodi nisi ex auctoritate generalis concilii fieri volunt, istud magis mihi ridiculum videtur quam ipsi homines. Quasi vero non liceat errores emendari et menda insignia ex libris tolli, nisi hoc concilii mandet auctoritas! Quod si omnino volunt defendere, cur homines quotidie peccantes a peccatis absoluunt absque synodi auctoritate? Nam hoc, meo iuditio, maius est quam quod tu fecisti, siquidem ad liberandam ipsam animam vel perpetuis suppliciis damnandam pertinet; nisi fortasse volunt obiicere hoc synodi decretis imperatum esse. Quod si est, equidem nec illud a synodi decretis abhorrere opinor, vt omnes libri vel continentes vel explanantes Christi praecepta emendati puri et incorrupti legantur. Atque vt tibi et [quid] de isto collegio et Noui Testamenti editione breuibus dicam quod sentio: si nunc indicta esset synodus, ego mallem tuis libris legendis vacare quam illi interesse, si penes istud collegium esset de rebus omnibus consulendi et iudicandi potestas. Qui enim fieri potest vt recte de fide Christi consulere possint vel velint qui eius praecepta incorrupta videre et legere grauantur? Preterea quod ad istorum

40. β: scipsisti α. 43. β: primcipum α. 46. noua β: naua α. β: Vtopia α. 52. tu β: tu quidem α. 54. pecipue α. 56. β: vitiperarent α. 57. viderunt β: viderent α. 59. β: theologia α. 62. β: consilii α. 65. hoc β: hec α. maius β: magis α. 66. β: supliciis α. 69. β: explanentes α. 74. β: iucandi α.

---

40. scripsisti] Perhaps Ep. 350.

47. Neapoli] *Vtopia*, ed. Lupton, pp. 81 seq.

49. collegium] See Ep. 456. 9 seq.

facundiam pertinet, barbaras eorum orationes Christus, vt opinor, ipse auersaretur, malletque fidem suam periclitari quam tanta barbarie fedari. Sane miror, mi Erasme, cur in epistola tua tam longa oratione vsus es ad istos asinos ad lyram placandos; nisi fortasse illud eleganti grauique epistola agere velles, vt alios quoque id genus homines (quod difficile est) a consimili fatuitate deterreres. Satis enim erat istis illud quod scripsisti de 'mumpsimus' et 'sumpsimus' nostri sacrifici. Quod si vlterius progredi et in eos scribere vis, cupio hoc vnum abs te impetrare, vt hoc titulo epistolam ad illos scribas: Τῇ τῶν ἀνοήτων συνόδῳ κακῶς πράττειν. Principium autem epistole detur: Ἄπαγε εἰς τὸ βάραθρον τῆς ἀμαθίας ὑμεῖς, ἀτεχνῶς ἐτώσιον ἄχθος ἀρούρης.

Budei, viri eruditissimi atque humanissimi, ad te epistolam et tuam ad ipsum, in quibus disputatis de interpretando Lucae Euangelistae loco in operis praefatione, vidi, ac translationem tuam et illius opinionem notaui. Et, vt summatim loquar, nihil in illo loco difficultatis aut δυσνόητόν τι, vt Budeus sentit, video, sed παρηκολουθηκότι in sua trita et vulgari significacione accipiendum censeo; vt cum dicimus ταῦτα παρακολουθεῖ τῷ προσώπῳ, id est sequntur: vt sit sensus, 'Visum est mihi aetate posteriori et eis succedenti et sequenti, vt scriberem,' etc. Sequi autem Lucas se ait non αὐτόπτας, vt opinatur Budeus, sed posterioris etatis auctores, qui αὐτόπτας ipsos sunt secuti. Itaque nec *prosecuto* nec *persecuto* nec *assecuto* in hoc loco admitto. At vero in secundo loco, quem Budeus ex Demosthene citat, cum ipso sentio; nam nullus alioqui ibi esset intellectus, sicut nec apud Galenum. Sed notandum est Demosthenem illo in loco ἀττικίζειν. Nam in primo qui ab eodem Budeo citatur loco, etiam in vsitata significatione accipiendum est verbum παρηκολουθηκώς; quod vel hinc liquet, quod verbum εἰδώς praeposuit. Nam si Demosthenes vidit Eschinis flagitia, necesse est eum fuisse secutum; nec intellectu assecutum illa, sed praesentem affuisse. Illud verbum ἐπεχείρησαν in principio positum videtur te mouisse vt diligenter *persecuto* verteres. Scribis enim in tua in hunc locum annotatione, 'ἐπεχείρησαν dixit vt intelligamus illos priores scriptores voluisse magis quam praestitisse.' Sed ego de hoc quoque verbo tibi dicam quod sentio. Ἐπιχειρεῖν *aggredi* quidem significat: sed non magis de hiis dicitur qui male vel parum bene quam de his qui optime efficiunt quod

79. Erasmę *a.* 82. fatuitatę *a.* 83. munpsimus *a.* 85. τη *β.* 86. detur *add. β.* 87. ἀετωσιον *β.* 88. humanissini *a.* 92. παρακολουθηκότι *β.* 98. admitto . . . 99. loco *add. β.* 99. Boudeus *a.* 100. sentio *β*: centio *a.* 101. Domesthenem *a.* 102. primo *β*: prino *a.* 103. παρακολουθηκώς *β.* 104. *β*: Domestenes *a.* 105. fuisse *β*: fui *a.* 106. assecutum *β*: assetum *a.* 109. voluisse *scripsi, secundum Erasmi annotationem*: maluisse *a.* 111. *β*: hic *a.*

83. mumpsimus] See Ep. 456. 73 n. 89. disputatis] Epp. 403 and 421.
87. ἐτώσιον] Hom. *Il.* 18. 104. 108. annotatione] *N. Instr.* ii. p. 314.

volunt et praestant quae pollicentur, cui est contrarium *conari* apud Latinos. Itaque magis probo tuum *aggressi* quam alterius interpretis *conati* hoc loco; non solum propter verbi proprietatem sed etiam propter ipsam sententiam. Non enim mihi videtur Lucas notare prioris aetatis scriptores, tanquam parum diligentes; quippe quos fatetur scripsisse referentibus illis qui interfuerunt rebus gestis et viderunt, a quibus solis et [et] non aliis veritas scribenda intelligi potest. Ego de illo λόγου quod sequitur, longe magis dubito; ad Christumne referendum sit, vt Valla sentit (quem tu cauillari dicis), an ad res gestas. Nam si ad res gestas Lucas referre voluisset, deberet potius vti numero plurali quam singulari, meo quidem iudicio, ideo quod sic magis Graece fuisset locutus. Praeterea non video cur hic locus non possit commode sic verti: 'Sicuti tradiderunt nobis hii qui Christum viderunt eique ministrarunt.' Sed istud tibi discutiendum diligentius relinquo.

Sed heus tu, Richarde, retrahe calamum. Sentisne quantum deliras quantumque bellum tibi paraturus es, vt qui imbecillis homuntio duos conaris robustissimos prouocare in certamen Hercules? Bona verba, queso. Neminem prouoco, neminem improbo, meo memet metior pede; amice amicis meam dico sententiam, vt amice, si quid erro, corrigar. Vale.

Ex Constantia ix Idus Aug.

Non potui per negotia manu mea in praesentia ad te scribere. Ignosce igitur dictanti et epistolae male scriptae; male autem scriptae non modo ad manum et . . .

[569]620. To Germanus Brixius.

Farrago p. 61. — Louvain.
F. p. 228: HN: Lond. iv. 9: LB. 359. — ⟨c. August 1517.⟩

[As with Ep. 605, no precise date is possible: but the answer to Ep. 569 cannot have been long delayed. It failed, however, to reach Brixius; and he did not see it until the appearance of E in the autumn of 1519. He at once wrote a long rejoinder, and appended it, with this letter, to his poem, *Antimorus* (a), which was then in the press; asking at the same time that it should be printed after this letter in future editions of Erasmus' *Epistolae*. But Erasmus, distressed at the dissension between his friends, printed neither Brixius' rejoinder nor a letter from More to himself replying to the *Antimorus*. The variants in *a* (f°. I) are merely lapses in reprinting the text of E.]

ERASMVS ROTERODAMVS GERMANO BRIXIO S. D.

Epistola tua, mi Brixi, non simplicem mihi voluptatem attulit. Nam primum suauissimae consuetudinis quae mihi tecum fuit Venetiae, mox Patauii, memoriam mihi magna cum voluptate reno-

619. 114. β: interpres *a*. 116. β: Lucae *a*.

619. 132. metior] Cf. Hor. *Ep.* I. 7. 98. 620. 3. Patauii] Cf. Ep. 212. I.

uauit. Deinde declarat te non solum incolumi esse valetudine, verum etiam fortunis auctum ac dignitate: qua re quid nunciari poterat optatius? Postremo palam arguit quam tecum ipse feliciter certaris; id videlicet agens vt cum iam olim vena carminis esses felicissima, parem in oratione prosa facultatem obtineres. Quod attinet ad laudes quas tu *ταῖν ἀμφοῖν* in me congeris, facile boni consulo, si modo tam amas immodice quam non modice praedicas: tametsi ne quid mentiar, eximii praesulis Stephani Poncherii, Francisci Deloini, Guilhelmi Budaei laudes non paulo maiore cum voluptate legi quam meas. Me vero dum doces quantum debeam Episcopi studio, quantum literarum proceribus Deloino et Budaeo, gratum est quod officii quoque mei me commonefacis. Caeterum quo prolixius me laudant isti, hoc magis deterrent ab adeunda Gallia: nam qui ausim venire tam onustus vt istis tam magnificis praeconiis scirem esse respondendum? Mihi semper arrisit Gallia; neque clam est quam hic inuisae sint bonae literae, *τυραννευόντων μοναχῶν τινων ψευδωνύμων καὶ ματαιολόγων*, qui facile Paphlagonibus ac Midis imponunt. Sed adhuc nescio quibus compedibus me meus alligat genius. Amplissima sunt, fateor, quae mihi liberalissimi Regis nomine deferuntur. Apud me tamen plus habet momenti tam insignium virorum familiaritas quam regium autoramentum; quandoquidem et hanc vestro nomine pro se quisque pollicemini. Fortunam istam iterum atque iterum tibi gratulor tam amplam vt putes vtrisque nobis suffecturam: quandoquidem inuitas ad eius consortium.

Rumusculus quidam, incertum quo autore natus, apud nos sparsit te offensum epigrammatis Thomae Mori nescio quid moliri dentati libelli aduersus illum. Id nequaquam facies, eruditissime Brixi, si quid omnino audies Erasmum. Neque tamen isthuc perinde illius causa nolim quam tua. Si Morum penitus nosses, fatereris nihil vsquam gentium esse dignius tuo amore. Cur laesit? inquies. Non scripsit illa in Brixium quem non norat; scripsit in Gallum, et scripsit in medio bello. Nunc aequum est harum rerum memoriam, post arctissimam pacem inter duos populos initam, penitus inter vos aboleri. Expedit autem et publico bonarum literarum

12. Guillelmi *a*. 15. commonefacias *N*. 27. nobis *om*. *N*.

9. *ταῖν ἀμφοῖν*] sc. *χεροῖν*; cf. *Adag*. 816.

20. Paphlagonibus] Cf. Lucian, *Alex.* 9, 11.

Midis] Cf. *Adag*. 267.

25. Fortunam] Besides his archdeaconry at Albi (Ep. 212. 1 n.) Brixius had received the priory of St. John de Duchaco, 20 Jan. 1514 (Hergenroether, *Leonis X Regesta*, no. 6349) and a canonry at Auxerre 28 Aug. 1515 (Lebeuf, *Mémoires d'Auxerre*, 1743, ii. 502).

29. epigrammatis] Cf. Ep. 212. 1 n.; and for French provocation see J. H. Marsden, *Philomorus*, 1878, p. 72, and Seebohm, pp. 260,1. I cannot find that More's epigrams were printed before March 1518 (Ep. 550 introd.); so that Brixius seems to have seen them in MS. Cf. also Ep. 283. 138 n.

30. nequaquam facies] At this same time Erasmus himself was receiving similar advice; cf. Ep. 621. 24 seq.

nomine harum mystas inter sese συγκρητίζειν, posteaquam tam odiose conspirant οἱ μισόμουσοι. Postremo nolim eos inter se dissentire quorum vtrunque pari complector amore.

Hic, scio, clamabis me plusquam Diomedem agere, qui tam prolixae epistolae tamque disertae tribus versibus iisque inconditis respondeam; sed aequior eris nobis, sat scio, si cogites mihi cum maximis voluminibus rem esse, sique reputes, vnus quam multis respondeam pene cotidie. Bene vale. Louanii. AN. M.D.XVII[I].

$^{608}621_{652}$ FROM PETER BARBIRIUS.

Deventer MS. 91, f. 54. St. Cybardeaux.
LB. App. 159. 12 August 1517.

[The place from which Barbirius writes is a small village in the department of Charente, two miles E. of Rouillac, on the road from Poitiers to Bordeaux. In a document signed by Le Sauvage on the same day, the name appears as 'de Sanctocuparchio de Ilice' (Brewer ii. 3575.)]

DOCTISSIMO VIRO D. ERASMO ROTERODAMO.

SALVE, doctissime domine mi Erasme. Litteras tuas de 16 Cal. Augusti ex Louanio his diebus accoepi. Miserias nostras in triumphos erigendo pulchre derides, sed hoc moribus tuis condono. Non condono autem facile per quem factum est quo minus tuas reciperes pecunias. Adhuc enim apud Insulas existens centum florenos numeraui, exhibendo illos ad manus domini domini de Marques, regii consiliarii. Quod autem tam pro pensione Curtracensi quam pro reliquo stipendio centum florenos tantum acceperis, per Hispanum stetit, qui, cum centum quinquaginta ducatos promisisset, pro more gentis suae Punica fide vix centum viginti numerauit: de quibus centum statim domino meo reddidi, quos ipse de pecunia sua Gandaui tibi numerare iusserat. Te tamen interim, domine mi Erasme, oro vt tantisper patienter expectes donec ad Hispaniam perueniamus, quando domino meo oblata occasione ad memoriam te tuaque negocia reducam, faciamque, quantum in me erit, vt tibi supra spem satisfiat.

De Card. nostris nouis, ne forte non recta ferantur ad te via nostrae litterae, satius tacere duxi quam aliquid scribere liberius. Miror Fabrum quicquam de te vel in te cum stomacho scripsisse. Ego illum conueni Parisiis et Clicthoueum, cuius tecum amiciciae

620. 42. iisque *E*: hisque *a*. 44. sicque *a*. 45. pene *om. H*.

620. 41. Diomedem] Cf. Hom. *Il.* 6. 235,6.

621. 5. Insulas] Lille; cf. Brewer ii. 3379.

centum florenos] Those mentioned in l. 8.

9. ducatos] A gold ducat was worth 2 gold florins; see an ordinance of 1521 quoted by Deschamps de Pas, *Rev. belge de numismatique*, 1876, p. 82.

11. domino] Le Sauvage. For the transaction see Ep. 597. 26 n.

foedus, vt petieras, renouaui. Hi ambo te quasi vno ore mirum in modum laudibus efferunt, tuaque omnia tam probant quam quae maxime studio Christiano conueniunt ac sunt necessaria. Proinde te vnice in Christi visceribus oro ne quid acerbius in illum scribas, quod erunt qui, etiamsi nihil sint de vestris tam dignis vigiliis intellecturi, intelligent tamen inter duo tam excellentia luminaria dissidium intercessisse; ob idque vos quae ad Dei honorem hominumque studiosorum vtilitatem scripsistis, ad vanam gloriam effecisse iudicabunt, eaque, qua huiusmodi homines sunt temeritate, diuulgabunt.

Magnificus dominus meus iussit vt te suo nomine salutarem, adiecitque: 'Postquam ero in Hispania et sensero aliquid vacare, efficiam vt melius aliquid consequatur quam antehac consecutus est.' Simul etiam de stipendii persolutione iussit vt ei ad memoriam reducerem in Hispania. Oro te, domine mi, dominum magistrum nostrum de Aeth meo nomine salutato. Vale ex Sensebardeau media inter Pictauos et Burdegallos via 12 Augusti a°. 1517.

Tuus humilis seruitor Petrus Barbirius.

[615]622. TO JOHN CAESARIUS.

Lamentationes Obscurorum Virorum, f°. A^4 v° (α). Antwerp.
LB. App. 160. 16 August 1517.

[A letter printed by Ortwin Gratius (Ep. 526. 8 n.) in the *Lamentationes Obscurorum Virorum*, Cologne, Quentel, ⟨c. March⟩ 1518 (α), as 'Epistola D. Erasmi Roterodami, quid de Obscuris sentiat'; and again in a second edition, ibid., Aug. 1518, unchanged except for a heading, 'Epistola Erasmi Roterodami, quam hic honoris gratia interposuimus, vt ea que falso illi a maleuolis imposita fuere, quantotius euanescant.' It is also found prefixed to J. A. Brassicanus' ms. copy of the *Iulius Exclusus* (Ep. 502 introd.), on ff. 14 v°, 15 r° (β); but as Brassicanus' signatures, A^1 etc., begin on f. 16, it is probable that this letter was added after the completion of the *Iulius*; being also doubtless copied from a printed original.
Erasmus probably intended the letter to be circulated; although in 1519 (Ep. 967) and again in 1523 (*Spongia*, LB. x. 1640E, 1641AB = HE. 333, §§ 92, 4) he speaks of its publication as unauthorized. For his opinion of the *Lamentationes*, which were Gratius' counterblast to Eov., see Ep. 830; cf. also SE. 162,4 and Ep. 852. In Ep. 636 he deals again with the topics of this letter.
For a visit of Erasmus to Antwerp about this time see Ep. 639; cf. also Ep. 653 introd.]

ERASMVS CESARIO SVO S. D.

MAGNOPERE mihi displicebant Epistole Obscurorum Virorum, iam tum ab initio. Delectare potuisset facecia, nisi nimium offendisset exemplum. Mihi placent lusus, sed citra cuiusquam contumeliam. Sed molestius fuit quod in posteriore editione mei quoque nominis

621. 27. intercessisse *LB*: interoessisse *MS.* 622. 1. iam . . . 2. Delectare *Böcking*: iam . . . initio delectare *αβ*.

621. 36. de Aeth] Briard; see p. 93.
622. 4. in posteriore editione] Erasmus is introduced in Eov. i. 42, 46, 48, part of the supplement added to the third

mentionem admiscuerint: quasi parum fuisset ineptire, nisi nos quoque vocassent in inuidiam, et magnam partem fructus tot studiorum laboribus expetiti corrupissent. Ne id quidem satis est visum; en alter libellus priori adsimilis, in quibus crebra mentio fit eorum quibus scio lusus huiusmodi nequaquam probari. Quam male consulunt isti, non solum in seipsos, verum etiam in omnes quibus bone litere chare sunt.

Iam illud est omnium molestissimum mihi, si modo verum est, quod mihi istinc reuersus famulus meus Iacobus narrauit, apud complures haberi Colonie libellum nescio quem in Iulium Pontificem, quomodo mortuus exclusus sit celo per Petrum. Audieram iampridem huiusmodi fabulam actam in Gallia, vbi talium nugarum immodica licentia semper fuit. Eam, opinor, aliquis in Latinum sermonem transtulit. Demiror quid istis in mentem veniat, cum sic ocium et operam perdunt. Ceterum admiror esse qui suspicentur tam insignem ineptiam a me profectam; opinor ob id quod sermo fortasse sit paulo Latinior. Lusi quidem in Moria, sed incruente: nullius famam nominatim perstrinxi. In mores hominum lusimus, non in famam hominum. Que si vera mihi nunciauit famulus (nondum enim satis credo), queso te, vir optime, vt istiusmodi nugas impias pro tua virili premendas cures priusquam excudantur: non quod isti digni sunt quibus hoc prestetur beneficii, sed quod nostrum est publice studiorum honestati consulere, quam isti talibus lusibus indigne contaminant. Porro quod ad me pertinet, scio neminem fore qui me norit, quin satis intelligat istiusmodi nenias mihi supra modum displicuisse, quippe indignas eruditis ac probis viris.

Iacobo Hornensi multam ex me salutem dicito, cuius epistola dici

14. Rhomanum *post* Pontificem *add.* β. 23. Que αβ: Quod *LB.* 24. vir optime *om.* β. 31. Iacobo . . . 35. Caesari *om.* β.

edition of Bk. i (Ep. 363), which had reached Basle by 25 Oct. 1516 (Zw. E[2]. 19 quoting Eov. i. 46). He is more freely handled in Bk. ii (l. 8) which contains the famous judgement, 'Erasmus est homo pro se' (No. 59). This had been seen at Nuremberg by 17 April 1517 (SE. 127); cf. also Ep. 581. 13-6.

13. Iacobus] Cf. Ep. 595. 11 n.

16. in Gallia] See Ep. 502 introd.

31. Iacobo] Jas. Teyng (†20 April 1530) of Hoorn in N. Holland; hence Ceratinus. He was now studying at Cologne under Caesarius (cf. Ep. 610. 48); but after taking his degree he proceeded to Paris in 1519, and there visited Budaeus in June (Ep. 992). Thence he went on to Basle, but in Sept. was driven away by the plague (BRE. 125). In Dec. he stood unsuccessfully against Goclen for the Latin chair in Busleiden's college (Val. Andreas, *Collegi triling. Buslid. exordia*, 1614, pp. 9, 47; cf. Lond. xiii. 26, LB. 346, which is probably addressed to him). About 1520 he began teaching in de Keysere's college at Tournay (cf. Ep. 525 introd.); but by Sept. 1521 had been driven back to Louvain by plague (Lond. xvii. 12, LB. 595). Erasmus was warmly interested in his welfare (Lond. xxx. 9, LB. 627; also O[1], pp. 5, 6, 14) and persuaded him to undertake a new edition of Craston's Greek dictionary, which Froben published for him July 1524, with a preface by Erasmus. He was then tutor to the children of Gilles Busleiden (p. 108) at Brussels (EE. 28); but at the end of the year he was persuaded by Erasmus

non potest quantopere sim delectatus. De composita lite Reuchlinica vtinam vera nuncies! Nunciauit mihi quidam Alcmariensis te alteras ad nos dedisse literas, verum eas nondum accepi. Bene vale, doctissime Caesari.

Antwerpie postridie assumpte virginis. Anno. M.CCCCC.xvii.

623. From Thomas More.

Deventer MS. 91, f. 94. London.
E. p. 177 : F. p. 317 : HN : Lond. vii. 4 : LB. 522. 19 August ⟨1517⟩.

[Ammonius' death can be dated in 1517 from Ep. 642 and many other letters. From evidence now available it is possible to decide between 17 and 18 Aug. as the precise day (cf. Ep. 218 introd.). On 17 Aug. he signed his will (Knight, *Life of Colet*, p. 213), presumably at Westminster. A letter from Vannes (p. 76) to Wolsey states that his death occurred, after twenty hours' illness (cf. Ep. 639. 22 n.) at 9 p.m. (hesterna nocte hora nona ; Brewer ii. 3602. Cf. also Ep. 624). This must have been 17 Aug. ; for his death was known to Foxe at St. Cross, by Winchester, on 18 Aug. ; when he wrote to Claymond, President of Corpus Christi College, Oxford, informing him of the fact, and conferring upon him the living of Bishop's Cleeve, in Gloucestershire, which he had given to Ammonius only fifteen days before, on a vacancy also arising through the sweating-sickness (Orig. letter at C.C.C.). It may be noted that Ammonius' canonry at Westminster was filled with almost equal promptitude, being conferred by Henry upon Linacre on 19 Aug. (Brewer ii. 3624). And the purpose of Vannes' letter cited above ⟨clearly 18 Aug.⟩ is to ask for one of Ammonius' benefices.]

THOMAS MORVS ERASMO S. P. D.

Dilatvs ac procrastinatus Polgraui nostri quotidie iturientis discessus effecit vt et meas literas et aliorum serius multo quam aut ego

622. 36. postridie . . . xvii *α* : secunda post assumptam virg. die Ann. M D xviii. *β*.
623. 1. Polgraui *MS.*, *cf. Ep.* 607. 15 : Palgraui *E.*

to abandon his hopes at Louvain and take Mosellanus' place at Leipzig, whither he travelled through Basle (Lond. xx. 27-31 ; LB. 736-9, 787) but not Nuremberg (Lond. xxx. 41, LB. 740 ; but cf. Heumann, p. 213). He matriculated at Leipzig in the summer of 1525, but on 1 ⟨Sept. ?⟩ he left (see EHE. p. 42 ; Hartfelder, *Melanchth. Paedagog.* p. 26 ; and Heumann, p. 214), perhaps as being suspected of Lutheranism (Lond. xxx. 44, LB. 823). He next returned to Tournay (cf Ep. 616. 14 n.) ; but in Dec. 1526 had left, and had been some months in Holland (Basle MS. Goclenii Epist., f. 25^{a}). In Nov. 1527 he was perhaps with Goclen at Louvain (ibid. f. $5v^{o}$), and in Feb. 1528 Erasmus was trying to procure his return to Leipzig (EE. 83). In April he was living with Eicholtz (Ep. 866) at Cologne (Basle MS. G. II. 24. 130) ; and there was talk of making him professor there (Krafft, p. 165). In 1529 Soter published for him *De sono literarum praesertim Graecarum*, with a preface to Erasmus ; an essay on the 'Erasmian' pronunciation of Greek. After a false report of his death in 1529 (EE.[2] 75), he died at Louvain, and was buried in the Franciscan church, being described on his tomb as 'presbyter Deo deuotus'. He translated into Latin two books of Chrysostom *De sacerdotio*, Antwerp, M. Hillen, 1526 (Maittaire ii. 673) ; and at his suggestion Martens printed two sermons of Gregory Nazianzen in Greek, *s.a.*

See Sweert ; Foppens ; Nève, *Renaissance en Belgique*, pp. 200-3 ; and EE. He is not to be confused with Jas. Theodorici of Hoorn, to whom Ep. 940 is addressed.

622. 32. composita lite] The Papal commission had declared in Reuchlin's favour, 2 July 1516 ; but at Hochstrat's request Leo x had postponed action. He did not give judgement till 23 June 1520 — against Reuchlin. See Geiger, *Reuchlin*, pp. 319, 451 and Creighton v, pp. 36, 50.

33. nuncies] Ep. 615. 8 seq.

34. literas] Cf. Ep. 615. 3.

623. 1. Polgraui] See Ep. 499. 8 n.

volebam aut tu debebas acciperes. Videbatur enim commodissime relaturus ad te meas, qui tuas ad me attulisset. Sic necesse fuit prioribus praesentes addere, quibus constare tibi dilationis ratio possit, simul vti quid nunc agatur apud nos intelligas: qui si vnquam alias, nunc maxime in maerore et periculo versamur, multis vndique morientibus, omnibus fere qui Oxoniae, qui Cantabrigiae, qui Londini sunt, intra paucos dies decumbentibus, amissis plurimis optimis atque honestissimis amicis; atque in his (quod tibi quoque dolori esse doleo) Andrea nostro Ammonio, in quo et literae et omnes boni magnam fecere iacturam. Is valde sibi videbatur aduersus contagionem victus moderatione munitus; qua factum putauit vt, quum in nullum pene incideret cuius non tota familia laborauerat, neminem adhuc e suis id malum attigerit: id quod ipse et mihi et multis praeterea iactauit non admodum multis horis antequam extinctus est. Nam hoc sudore nemo nisi primo die perit.

Ego vxorque ac liberi adhuc intacti, reliqua familia tota reualuit. Hoc tibi affirmo, minus periculi in acie quam in vrbe esse. Nunc, vt audio, seuire Caleti incipit, quum nos eo extrudimur legatione functuri; tanquam parum sit in contagione vixisse, nisi sequamur etiam. Sed quid facias? Quod sors feret, ferendum est. Ego animum mihi in omnem euentum composui. Tu vale.

Raptim Londini 19ª Augusti. [M.D.XX.]

624. From John Sixtin.

Deventer MS. 91, f. 183. ⟨London.⟩
LB. App. 161. 19 August ⟨1517⟩.

[Contemporary with Ep. 623.]

IOANNES SIXTINVS ERASMO SVO S.

Qvanqvam scio lugubrem tibi nuncium allaturum me esse, tamen quod existimaui interesse tua scire, scribendum putaui. Hodie amicus noster Andreas Ammonius sepultus est, sudaria peste, qua plerique

623. 15. ipse *om. E.* 16. est *add. E.* 19. quam *E*: quod *MS.* 24. M.D.XX *add. H.*

623.8. Oxoniae] A letter from London, 6 Aug. 1517 (Brown ii. 945) speaks of 400 students dying at Oxford within a week. Wood, *Annals*, states that most of the members of Foxe's new college, Corpus Christi, were frightened away by the plague and did not return till 1518.

Cantabrigiae] There is no mention of plague at Cambridge in 1517 in C. H. Cooper's *Annals*; but cf. Ep. 777. 1.

20. Caleti] Perhaps a false report; there is no mention of the sickness in letters from Calais at this time (Brewer ii. 3610, 3639).

legatione] To compose differences between English and French merchants. More's commission was dated 26 Aug. He was still at Calais on 20 Nov., but, after a visit to Bruges in Dec. to meet Pace (Epp. 740–2), he returned about Christmas (Brewer ii. 3634, 3803, App. 17; cf. Ep. 763. 4).

magni nominis viri periere, sublatus: sit felix bonusque ipsius animae Deus! Quo die naturae concessit, vna eramus rusticaturi (sic inter nos conuenerat), missis a Priore Martono equis quibus veheremur; sed ipse, vti spero, ad superos vectus hic me, cum Deo placebit, secuturum reliquit. Magno nobis debet esse solatio graueque leuamentum doloris mortis ipsius vnum idemque praeconium omnium virtutum, doctrinae ac laudum ipsius. Et profecto longior vita minuisset fortasse magis quam auxisset gloriam eius.

De re tua nihil habeo certi; raptus est priusquam certior factus. Triduo quam moriebatur apud ipsum suauissime maximeque hilariter pransus sum. Vsus est enim in quodam suo negocio ipso die opera mea, inuitans in diem sequentem; sed mors ipsius ante morbum exurgenti e lecto mihi, nondum vestito, non sine magna admiratione perlata est. Tam sunt fragiles, caducae ac fluxae res humanae.

Vale 19 Augusti.

[598]625. To Christopher of Utenheim.

Deventer MS. 91, f. 50 v°. Louvain.
D. p. 187: F. p. 160: HN: Lond. iii. 29: LB. 286. ⟨c. 23 August⟩ 1517.

[The editing here, though not so extensive as in Ep. 598, is still considerable. It may be ascribed to Erasmus, who was in Basle about the time when the book was being printed. The month-date can be supplied from Epp. 626–8.]

CLARISSIMO PRAESVLI BASILIENSI D. D. CHRISTOPHORO, NOBILITATIS DECORI, RELIGIONIS ANTISTITI VNICO.

S. P., Reuerendissime Praesul. Eloqui vt dignum est, vix queam, quantopere veterem istum tuum in me animum, quem olim abunde expertus Basileae nunc rursum tuis ex literis agnosco, venerer atque exosculer. Ac iampridem circumspicio si quod idoneum argumentum nancisci queam, quo simul et tuam erga me beneficentiam et

624. 5. , quo . . . vna *MS.* 625. TIT. DES. ERASMVS ROTERODAMVS *ante* CLARISSIMO *add. D.* 1. Reuerende *H.* 3. rursus *D.*

624. 5. Quo die] Foxe's letter (see p. 46) makes it impossible to take these words with *Hodie* (l. 2); in accordance with the punctuation of the MS.

6. Priore] Wm. Salyng or Seiling (†14 March 1520). In Jan. 1485 he was a confrater of the house of Austin canons at Merton in Surrey, but was resident at Oxford for study, presumably in St. Mary's College (cf. Ep. 106. 9 n.). By Nov. 1492 he had probably returned to the house with the degree of B.D. He was elected Prior 16 March 1502; and proceeded D.D. at Oxford 1504, and at Cambridge 1506. Amongst charges brought against him in 1509–10 was one of absenting himself from his duties under pretext of study at Oxford. See A. Heales, *Records of Merton Priory*, 1898; Dugdale vi. 246; Brewer ii. 3151 and App. 48.

12. re tua] Perhaps some final process in the dispensations; see Ep. 447 introd.

13. hilariter] Cf. Vannes' letter (p. 46) describing his death: 'mecum in extremo vite sue articulo quasi iocans congratulatus abunde fuit.' See also Ep. 623. 15,6.

meam vicissim in te grati animi propensionem testatam efficiam, et posteritati, si quid meae possint literae: imo quo melius dicam, vt posteritas in te boni praesulis imaginem accipiat, in me seduli clientis exemplum. Sed hactenus varie in tot curas distractus, hinc studiis meis, hinc aulae negociis vel nugis potius, hinc theologorum quorundam odiis, meminisse magis poteram officii mei quam praestare. Nunc cum theologis pax est altissima, nisi quod reclamant adhuc cucullati pauculi, sed procul, et in absentem dumtaxat oblatrantes, praesertim vbi calices reddiderint eos disertos.

Ab aula me prorsus auulsi. Louanii sedeo; cum coelo satis conuenit. Spero dabitur commoditas animo meo satisfaciendi; nec tamen Basileam excussi animo, sed est cur hic expediat menses aliquot desidere. Id quid rei sit, partim indicaui Ludouico Bero. Neque vero me istuc perinde inuitarit coeli vestri amoenitas atque animus iste tuae celsitudinis tam in nos propensus. Pro officiis et humanitate qua Beatum Rhenanum, rarae probitatis virum, prosequeris, non minorem habeo gratiam quam si in meipsum collocasses. De nouis rebus ex aliorum literis cognosces. Bene vale, reuerende pater.

Louanii, An. M.D.XVII.

Erasmus.

[599]626. To Lucas Paliurus.

Auctarium p. 183. — Louvain.
F. p. 158: HN: Lond. iii. 24: LB. 262. — 23 August 1517.

DES. ERASMVS ROTERODAMVS INSIGNI IVRIS VTRIVSQVE DOCTORI D. LVCAE PALIVRO SVO S. D.

Qvod recte vales, gaudeo; quod nostri non solum memor es verumetiam studiosus, habeo gratiam; quod honestum locum obtines apud Antistitem omnium optimum, magnopere tibi gratulor. Opto vt tua felicitas quam maxime diutina sit, semperque maior, ac precor vt quod facis facere pergas, vt Erasmum integerrimo Praesuli tuo commendatum reddas; quo mihi nihil magis est in votis. Vtinam orbis haberet multos illius similes! Bene vale.

Louanii, pridie Bartholomaei. Anno. M.D.XVII.

625. 7. et *MS.*: etiam *H.* 8. imaginem *D*: exemplum *MS.* 9. varie *MS.*: vnus *D.* 13. cucullati *MS.*: personati *D.* 14. praesertim . . . disertos *add. D* (eos *add. F*). 18. quid rei sit *add. D.* Ludouico *add. H.* 19. *D*: inuitaret *MS.* 23. Rde *MS.*: Reuerendiss. *D*: suspiciende *H.* 24. Louanii, An. M.D. XVII *add. D.* 25. Erasmus *om. D.*

625. 14. calices] Cf. Hor. *Ep.* 1. 5. 19.
18. Id quid rei sit] The difficulty of getting the balance of his pension; cf. Epp. 597. 26 n. and 627. 5–8.

627. To Louis Ber.

Deventer MS. 91, f. 56. — Louvain.
LB. App. 162. — 23 August 1517.

ERASMVS THEOLOGO SVMMO LVDOVICO BERO PATRONO SVO S. D.

Qvod recte valet vnicus patronus meus Berus, sane ex animo gaudeo. Non abhorrebam a Basilea, quam mihi non minus coeli amoenitas quam iste tuus animus commendat. Verum Carolus Princeps iam duos ferme menses haeret in littore, ventis non tam illi quam nobis omnibus aduersantibus. Et Syluagius, Burgondiae Cancellarius, numerata de suo pensione quae ex Principis fisco debebatur, quo nihil est inanius, magnis promissis me onerauit hinc in Hispaniam proficiscens. Cupiebam experiri paulisper quorsum res euaderet. Quanquam huiusmodi tempora inciderunt vt, si maxime voluissem, non fuerit tutum istuc iter ingredi. Interim Louanii sedemus, theologis omnibus summa humanitate nos accipientibus. Id eo facio libentius quod audiam adhuc Carmelitas nescio quos moliri nescio quid, sed paucos aliquot. De Fabro doleo, qui me odiosa disputatione compulit sibi respondere; tot odia verborum inculcat. Rem ex libello cognosces. Dispeream ni maluissem ingens volumen illo laudando quam refellendo occupare. Dorpius ex animo est amicus. Bene vale, praeceptor optime. Louanii pridie Bartholomei An. M.D. 17.

[594]628. To Beatus Rhenanus.

Deventer MS. 91, f. 47. — Louvain.
LB. App. 164. — 23 August ⟨1517⟩.

[Perhaps received on 1 Sept., cf. BRE. 69. For α and β see Ep. 629.]

ERASMVS BEATO SVO S. D.

De Frobenio nihil mirer: noui hominis ingenium. De Lachnero miror cur nolit tuo vti consilio, praesertim cum id diligenter mandarim. Quanquam is per quem mihi respondent, scribit te in consilium adhibitum iri, cum adornabunt editionem. Quos autores excudant, mi Beate, nostra non magni refert, modo nobis faciant satis. Quod si illos nostri pigeat, iam ad me scripsit Asulanus, Aldi

627. 5. Syluagrus *MS.* 6. suo *LB* : sua *MS.* 628. 1. mirer α : miror *LB.* 2. miror β : miro α.

627. 4. duos ferme menses] Cf. p. 3.
6. pensione] Cf. Ep. 597. 26.
10. tutum] Cf. Ep. 597. 49.
12. Carmelitas] Cf. Ep. 597. 57 n.
16. Dorpius] Dr. de Jongh, *Rev. hist. eccl.* xii (1911), pp. 114,5, prefers to date Ep. 509 at this period; arguing that 'Posthac . . . sepe accurram', ll. 4,5, implies the expectation that Erasmus would make a long stay.

628. 1. nihil mirer] For coolness between Erasmus and Froben at this time see Epp. 629, 705, 733.
3. is per quem] Probably Angst; see Ep. 634.
6. Asulanus] Ep. 589.

socer, quicquid potest officina sua, id mihi paratissimum fore. Demiror quid Iacobo Fabro venerit in mentem vt sic in me nugaretur, examinans Epistolae ad Hebreos caput 2: cui respondimus abunde. Libellus ad te mittetur, si fuerit absolutus in tempore; iam enim non multum abest a meta, in manibus typographi Louaniensis. Cum Dorpio, quicum pene grauis fuerat exorta tragoedia, summa mihi necessitudo est, neque ficta, vt opinor. Cum theologis maxime conuenit. Moliuntur tamen adhuc nescio quid Carmelitae, qui credo inuident Praedicatoribus per Reuchlinum nobilitatis.

Regiae status talis est vt boni libenter absint; vt ne quid dicam de aliis, in quos dicere non tam impium sit quam parum tutum. Est Regi a confessionibus Briselotus quidam, prius Carmelita, postea Benedictinus ob miseram quandam abbatiolam, mox Suffraganeus Cameracensis, magister noster Parisiensis; homo elatissimus et virulentissimus et mihi infensissimus. Is in nulla compotatione non declamat in Erasmum. Et ventos habemus iratos, qui portentum hoc hinc non auferant; Princeps enim adhuc heret in littore, nec video vnquam abiturum. Hic praelatus fuit Iodoco Clithoueo, qui ad hoc munus fuerat accersitus, licet ipse ignarus cur accerseretur. Ceterum aulicis non placuit, quod raris erat capillis multaque macie. Dati tamen philippei centum, vt rediret Lutetiam.

Est quaedam hominum colluuies quam Nigram vocant Manum. Ea Alcmariam, satis florens Holandie oppidum, cepit ac diripuit; vbi mire seuitum est in mulieres quoque et in pu⟨e⟩ros, quod acriter se defendissent. Quod si vel sexcentos habuissent milites in praesidium, tuti fuerant. Atque hii ipsi paulo ante pro nobis pugnabant contra Phrysios. Hec dum timebantur euentura, et ob id missi qui praesidium a Principe peterent, admissi non sunt, nec data venia vt se vel suis opibus atque armis tuerentur, imo interdictum sub poena capitis, ne spoliati a Ghelriis Ghelrios vicissim inuaderent. Post hanc tam atrocem cedem primariae ciuitates iam sibi timentes adeunt Regem. Vix data venia vt de suis sumptibus tueantur, sed hac lege vt rursus Principem nouo instruant viatico, quod vetus iam absumptum sit; cum iam soluerunt quod post annos tres debebatur. Id

26. erat *LB* : erit *a*. 29. cepit ac diripuit *add.* β 33. id *add.* β. 35. opibus β : oppidis *a*. 39. β : absumtum *a*.

18. Briselotus] See Ep. 597. 4 n.

28. Nigram . . . Manum] For the origin of the Black Band see Blok, *Hist. Netherlands*, tr. Putnam, ii (1899), pp. 216-20. It had been reorganized in 1516 by the Duke of Gueldres (Ep. 584. 35 n.), and ravaged Holland at this time until checked by the truce of 17 Sept.; see Henne ii. 189-97. Cf. also Epp. 643. 29 n., 829. 9 n.

29. Alcmariam] in July 1517. The sack lasted eight days; and from its effects the town took thirty years to recover. See Henne.

33. Phrysios] The Band had been employed by Duke George of Saxony (cf. Ep. 586. 266 n.) in 1514 to suppress Friesland. See Blok.

quoniam Holandi grauabantur facere, de composito immissa tempestas. Nemo technam non intelligit; verum nec mederi facile nec dicere tutum. Nuper coniecti sunt in carcerem aliquot, quod dixissent, si omnes ii qui sunt apud Principem, tam syncere amarent illum quam ego amo, non sic tract[r]arentur illius oppida. Vix ad D. Margaretae preces emissi post ebdomades tres. Suspitio est horum artificio agi, ne Princeps abeat; quod timeat ne ciuitates absente eo non ferant hec ludibria diut⟨i⟩us.

Nos trecentos florenos accepimus, non ex fisco Principis, vnde nulli datur quicquam, sed ex preda. Cancellarius tamen splendide pollicetur. Is Hispaniam iam pridem adiit. Nonnulla spes est, quod adest illi Barbirius sacellanus nostri amantissimus, et Buslidius. Cardinalis Toletanus nos inuitat; verum non est animus ἱσπανίζειν. Theatinus Episcopus spe fortunae se suosque omneis sumptibus exhausit. Et delatus est apud Regem litterulis per notulas scriptis, quod ipse nondum nouit. Nec mihi tutum erat illi indicare, ne in periculum vocarem eos a quibus acceperam.

Rogo fac vt properent in excudendis quae misimus, praecipue vt Morica diligenter ornent. Ciuerius, cuius nutu nunc geruntur hic omnia, fecit nepotem suum Abbatem, episcopum Cameracensem, Cardinalem et, vt audio, adiutorem Archiepiscopi Toletani. Is agit Louanii, adolescens ferme viginti natus annos, indolis viuidae. Manus illa Nigra obsidetur, vt aiunt, in palude quadam; et obsidebitur, opinor, donec quod petit Princeps, erit numeratum.

Bene vale, Beate charissime. Si videbitur, poteris de rebus nouis amicis communicare, quod ad omneis scribere sit difficile.

Louanii pridie Bartholomei.

De Glareano nihil adhuc audio, nisi quod ex Budaei litteris intelligo esse Lutetiae.

629. To Wolfgang Lachner and John Froben.

Deventer MS. 91, f. 53. ⟨Louvain.⟩
LB. App. 236. ⟨c. 23 August 1517.⟩

[Clearly the letter referred to in Ep. 733. 14; and as it anticipates the coming of a Frankfort fair, it may be placed with the August budget. This

628. 46. suspitio β: superstitio α. 54. suosque β: suos α. sūmptibus α. 55. β: litteruris per notulos scribit α. 60. β: facit α. 65. churissime α. 68. β: Glareo α.

628. 49. trecentos] Cf. Ep. 597. 26 n.
53. Toletanus] Cf. Ep. 582. 9 n.
54. Theatinus] Caraffa had been for more than a year under orders to accompany Charles to Spain (Ep. 412. 60–2); and actually sailed with him (Ersch and Gruber; cf. Ep. 695) on 8 Sept. He was therefore presumably at Middelburg at this time (cf. Ep. 640). He had already aroused Flemish suspicions that he was revealing State secrets to Rome; see Pastor x. 404,5, and cf. Ep. 794. 24,5.
60. nepotem] Wm. Croy; see. p. 68.
66. amicis] Cf. Epp. 625. 22–3, 630. 4.
68. Budaei] Ep. 609. 19.

conjecture is corroborated by l. 3 n. In spite of the heading Lachner alone is addressed; for Froben knew little Latin (cf. Ep. 885. tit.). The copyist is Hand D (John Smith: α); and his work is corrected by Hand C (Nepos: β).]

ERASMVS LACHNERO ET FROBENIO S. D.

Mitto primum librum Theodori castigatum, et secundum versum. Si multos adhuc habes primae editionis, adde chartulam in qua notes errata, et adiunge secundum. Mitto quae interim accesserunt Prouerbiis. Cum Francisco nondum sum collocutus post tuas litteras acceptas. Et in tuis litteris non estimas exemplaria. Hic nihil est questus, et sumptus grauissimi. Nolim vos onerare, sed tamen manus manum fricet oportet. Frobenius vbi videt exemplar paratum, non satis perpendit operam, vt qui tantum inspicit quantum sit paginarum descriptum. Ego tuae ciuilitati per omnia fido; quam hactenus sum expertus.

Iam scripseram Hermogenis Rhetoricam, e Francfordia per te missam, mihi fuisse redditam. Vidi Opera Gregorii Nazianseni Grece impressa, opinor ab Aldo, non illa poemata sed oratione soluta, in forma enchiridii. Fac vt his nundinis ad me veniant. Item Strabo Grecus, item Aristides Grecus, item Vite Plutarchi Grecae, item Bib[i]lia tota Greca impressa ab Aldo siue eius socero Asulano, item libellus Guolphangi Fabri de annotationibus Hebreorum. Estima libros emptos et estima exemplaria que misimus; et quod ad te redibit, si quid redire voles, dabitur Francisco. Nam iuxta priscam formulam, Inter bonos bene agier oportet.

630. To William Nesen.

Deventer MS. 91, f. 56. — Louvain.
LB. App. 163. — 23 August ⟨1517⟩.

[As to the date of this letter no doubt is possible. It is clear that Erasmus, when writing, supposed Nesen to be at Basle. If, as seems probable, he was correct in his belief, Nesen's move to Paris must be placed in the autumn, not,

629. 9. β: ciuilitate α. 11. β: Hermoginis α. 12. β: Gregorꝝ α. 20. agier β: agere α.

629. 1. Mitto] In response to the request in Ep. 575. 5,6.
3. Prouerbiis] The arrival of these additions is announced in a letter of Angst, 21 Sept. ⟨1517⟩: Basle MS. G. II. 14. 216. The number of new adages was only 11 (cf. Ep. 733. 6, 7); but as in 1515 (cf. Ep. 811. 10 n.) many of the existing ones were greatly amplified; cf. Epp. 608. 14 n., 829. 30 nn.
4. Francisco] Berckman.
5. estimas] Cf. Epp. 209. 51 n. and 439. 8 n.; also 732. 2, 733. 4, 885. 6.
11. Hermogenis] Florence, Ph. Junta, July 1515.
12. Gregorii] *Orationes lectissimae*, Venice, Aldus, April 1516.
13. poemata] Cf. Ep. 352. 31 n.
14. Strabo] Venice, Aldus, Nov. 1516.
15. Aristides] Florence, Ph. Junta, 20 May 1517.
Plutarchi] ibid., 27 Aug. 1517. For the source of Erasmus' information see Epp. 642,3.
16. Biblia] Cf. Ep. 770.
17. libellus] Probably the book mentioned in Epp. 556. 26, 575. 55, 600. 21, 2.

as in Ep. 329 introd., in the spring of 1517; cf. also Ep. 595. 5, 6. By Jan. 1518 he was established there; cf. Ep. 768.]

ERASMVS BONARVM ARTIVM PROFESSORI M. GVILHEMO NESENO SVO S. D.

BELLE tuam ornasti Copiam. Nihil est quod indigneris Budaeo. Sic visum est illi cum amico ludere. Amicus est, doctus est, nostrae factionis est, et a nobis responsum est satis. Excita Frobennium vt reliqua nostra similiter ornet maturetque. Ex Beati, imo meis ad Beatum, litteris reliqua cognosces. Bene vale et nos ama.

Louanii pridie Bartholomei.

Saluta Lodouicum nostrum, cuius profectui gratulor. M. Conradum video adhuc mihi succensere, cum nihil scribat. Eum meo nomine salutabis.

$^{614}631_{662}$ TO HENRY STROMER.

Deventer MS. 91, f. 52 v°. Louvain.
D. p. 188: F. p. 160: HN: Lond. iii. 30: LB. 263. 24 August 1517.

[The year-date for this series of letters may be confirmed by many indications. It is sufficient to remark that, in the interval between the dedication of Suetonius (l. 5) and the publication of D¹, 1517 is the only year in which Erasmus was at Louvain on St. Bartholomew's day.]

CLARISSIMO MEDICO D. HEINRICO STROMERIO AVRBACHIO, PATRONO ET AMICO MEO INCOMPARABILI.

S. P., eruditissime medice. Accepi per meum famulum Iacobum literas tuas multis quidem nominibus gratissimas; sed hoc praecipue, quod reuerendissimi Praesulis honestam de nobis opinionem ac propensum fauorem simulque singulare quoddam tuum erga me studium testentur. Erat animus inscribere Archiepiscopo Suetonium aliosque qui Caesarum vitas descripserunt, a me post omnes non temere recognitos; sed erat cur id fugerim. Nondum vllum illius in me officium sum expertus. Sed tamen cum audio celsitudinem illius tanto animo fauere bonae spei ingeniis, arbitror omnium eruditorum esse parteis vt talem heroem laudibus vehant; mihi hoc quoque magis suspiciendum, quod rebus piis ac sacris faueat tantus Princeps: quo

631. TIT. *MS.*: DES. ERASMVS ROTERODAMVS *ante* CLARISSIMO *add. D.* MEO *MS.*: SVO *D*: *om. cum caeteris titulis H.* 2. quidem *add. H.* 3. reuerendi *H.* 10. quoque hoc *D.* 11. *MS. N²*: suscipiendum *N¹ Lond.*

630. 1. Copiam] Froben's edition of April 1517; see Ep. 462.
Budaeo] Probably for his criticisms in Ep. 435. 72 seq.; see Steitz, *Nesen*, p. 55 n.
4. Beati] Ep. 628.
7. Lodouicum] Evidently Carinus, who was one of Nesen's pupils; cf. Steitz, p. 55.
Conradum] Fonteius; cf. Ep. 464. 20.
631. 1. Iacobum] Nepos; see Ep. 595. 11 n.
3. Praesulis] Archiepiscopus Maguntinus: D *in marg.*
5. Suetonium] Ep. 586.

quidem animo si omnes essent praediti, melius, ni fallor, cum rebus humanis ageretur. Porro, quod hortatur ad describendas diuorum vitas, vtinam sicut praemium pollicetur, ita possit huic corpusculo vires ad id negocii iustas addere! Iam annum excessi quinquagesimum, et valetudo perquam est imbecillis, et distringor variis studiorum laboribus. Si posthac continget isthac facere iter, cupidissime fruar optimi Principis conspectu tuaque consuetudine. Bene vale, Stromeri doctissime. Louanii Natali Bartholomei. An. M.D. 17.

Erasmus Roterod.

[595]632. To Bruno Amorbach.

Deventer MS. 91, f. 48 v°. | Louvain.
LB. App. 165. | 24 August 1517.

ERASMVS BRVNONI S. D.

O TE felicem, qui hoc seculo felicissimo visas Italiam! Si quid times coelum, Pataui saluberrimum est; Bononiae non item, nec Florentiae nec Romae. Admone Frobenium vt excudat libellum Zasii de Origine Iuris. Dignus est hoc honore vir ille. Basilium ac Bonifacium meis verbis salutato diligenter. Fontano gratulor tyrannidem, vt audio, nacto: adnitendum vt equet eum cui succedit. Hieronymum vno animo amplectuntur omnes. Tuum istuc fatum est; nam meus genius nusquam cessat. Bene vale, Bruno charissime; vbicunque terrarum futurus, fac sciam vbi agas.

Louanii Natali Bartholomei. An. M.D. 17.

633. To John Ruser.

Deventer MS. 91, f. 52. | Louvain.
LB. App. 167. | 24 August 1517.

ERASMVS ERVDITO VIRO IOANNI RVSERO SVO S. D.

SCRIPSERAM si quid esset in quo possem gratum facere Schurerio, cupidissime facturum me; tantum abest vt eum e numero amicorum expunxerim. Noui hominis candorem. Est apud me Quintus Curtius nuper relectus, ob stili contractam rubiginem abstergendam; additae annotatiunculae, castigati loci nonnulli. Addetur praefatio. Eum misissem, si scissem hoc illi gratum fore. Si mittet opera Rodolphi, fungar amici officio, licet alias sim occupatissimus; aut si quid aliud in mentem venerit, impertiam. Haec illi meis verbis dicito, admonens

631. 20. Erasmus Roterod. *om. D.*

632. 4. Zasii] See Ep. 862.
6. tyrannidem] Glareanus' school; cf. Ep. 331. 5 n.
7. fatum] Cf. Ep. 80. 79 n.
633. 1. Scripseram] Ep. 606.
3. Curtius] Cf. Ep. 704.

vt hasce litteras ad se quoque scriptas putet. Salutabis sodalitatem totam, Sturmium, Wimphelingum et candidissimum Rodulphangium, Gebulerium et in primis doctorem Gerbelium; cui me excusabis quod in praesentia non rescribam, districtus sexcentis scribendis epistolis preter studiorum pensa. Bene vale, doctissime Rusere.

Louanii. Natali Bartholomei. An. M.D. 17.

634. To Wolfgang Angst.

Deventer MS. 91, f. 53.
LB. App. 166.

Louvain.
24 August 1517.

ERASMVS GVOLPHANGO ANGVSTANO S. D.

Adnitere, optime Guolphange, vt commentarii quos misi, diligenter excudantur. Epistolas non misi excudendas. Est et alius libellus Epistolarum excusus. Castigabimus vtrunque et addemus alias, atque ita mittemus. Velim Vtopiam et Epigrammata Mori Beati Rhenani praefatione commendari, et, si videbitur, poterunt eodem volumine coniungi. Quod si putas ad rem pertinere, adde et nostram praefatiunculam, quam huic inclusimus epistolae. Age gratias optimae commatri pro lineis missis, et Frobenium compatrem charissimum meis verbis saluta diligenter. Cetera scripsi Wolphango Lachnero, illius socero. Louanii natali Bartholomei. Anno M.D. 17.

635. To John Froben.

Deventer MS. 91, f. 55.
Vtopia, March and Dec. 1518, tit. v°.
LB. App. 169.

Louvain.
25 August 1517.

[A preface for the new edition of *Vtopia*; cf. Ep. 634. 4-7.]

ERASMVS ROTERODAMVS IOANNI FROBENIO, COMPATRI SVO CHARISSIMO, S. D.

Cvm antehac omnia Mori mei mihi supra modum semper placuerint, tamen ipse meo iudicio nonnihil diffidebam ob arctissimam inter nos

633. 11. Gebulerium *scripsi*: Rebelerium *MS*. 634. TIT. ANGVSTANO *scripsi*: AVGVSTANO *MS*.

633. 9. sodalitatem] See Ep. 302.
634. 1. commentarii] Probably Gaza; cf. Ep. 629. 1.
2. Epistolas] B.
alius libellus] C^1, which, though printed in April, apparently was not yet published; cf. Ep. 660.
3. addemus alias] This intention was not carried out; for C^2 is only a reprint of A, B and C^1. See App. 7. Ep. 732. 33-5 probably indicates that the revision of C^2 was made at Basle, and not by Erasmus.
4. Vtopiam] See Ep. 550 introd.
Beati Rhenani] BRE. 72, prefixed to the *Epigrammata*.
6. nostram] Ep. 635.
8. commatri] Gertrude Froben; see Ep. 419. 18,19 nn.
9. scripsi] Ep. 629.

amicitiam. Ceterum vbi video doctos vno ore omneis meo subscribere suffragio ac vehementius etiam diuinum hominis ingenium suspicere, non quod plus ament sed quod plus cernant, serio plaudo meae sententiae, nec verebor posthac quod sentio palam eloqui. Quid tandem non praestitisset admirabilis ista naturae felicitas, si hoc ingenium instituisset Italia? si totum Musarum sacris vacaret, si ad iustam frugem ac velut autumnum suum maturuisset? Epigrammata lusit adolescens admodum ac pleraque puer. Britanniam suam nunquam egressus est, nisi semel atque iterum, Principis sui nomine legatione fungens apud Flandros. Preter rem vxoriam, preter curas domesticas, preter publici muneris functionem et causarum vndas, tot tantisque regni negociis distrahitur vt mireris esse ocium vel cogitandi de libris.

Proinde misimus ad te Progymnasmata illius et Vtopiam, vt, si videtur, tuis excusa typis orbi posteritatique commendentur: quando ea est tuae officine autoritas vt liber vel hoc nomine placeat eruditis, si cognitum sit e Frobenianis edibus prodisse. Bene vale cum optimo socero, coniuge suauissima ac mellitissimis liberis. Erasmum filiolum mihi tecum communem, inter litteras natum, fac optimis litteris instituendum cures. Louanii. 8. Calend. Septemb. An. M.D. 17.

---

20. Erasmum] Froben's younger son, born between 4 Nov. 1515 (cf. Q. p. 58) and 28 Feb. 1516, if Erasmus is accurate in saying (I. p. 9. 26) that he was six when the *Colloquiorum Formulae* (Basle, Froben, March 1522) were dedicated to him. In a *De Constructione* (Ep. 341) printed for him by his father at this time, and in an *Alphabetum Graecum* of March 1518, his name appears as John Erasmus Froben; but by 1522 the form Erasmius had been adopted (cf. IV. 546 n.). His godfathers were Erasmus and Beatus Rhenanus; and at his confirmation, before March 1522, Capito was his sponsor. The Basle Library has a copy of Froben's edition of the *Colloq. Formulae*, ⟨c. Aug.⟩ 1522, printed for him on vellum (AN. VI. 4). For another Froben edition, Aug. 1524, Erasmus remodelled the preface. In June 1522 the boy was sent to Freiburg to be taught by Heresbach (Basle MS. G. II. 29: letters of Froben to Bon. Amerbach ⟨24 June?⟩ and 6 July 1522; cf. Lond. xx. 38, LB. 636). In March 1527 he was at school under L. Carinus at Coblenz (Lond. xxi. 53, LB. 853: and Jortin ii. 456); and a dispute over the manner of his education was one of the causes of Erasmus' quarrel with Carinus (Th. v. Liebenau in *Kath. Schweizer-Blätter*, NF. ii. 1886, p. 344). After Froben's death Erasmus felt responsibility for his godson (Lond. xxviii. 1, LB. 1084, 1251 F), and had him at Freiburg in the autumn of 1529. In Oct. the boy's guardians recalled him to go to Paris (Basle MS. D. IV. 18. 309 v°, 311 v°); but were persuaded to send him to Goclen at Louvain (Lond. xxvi. 51, LB. 1079: Q. pp. 59-61). He was there in Aug. 1530, but in Nov. 1531 was at Lille, learning French (Basle MS. Goclenii Epist. ff. 6, 9); Erasmus' offer to take the boy for the summer of 1531, and advice to make him a *scriniarius* (Horawitz ii. 9) being both declined. By Nov. 1534 he had returned to Basle (Basle MS. D. IV. 18. 444; cf. Q. p. 45). On 23 Aug. 1536 (BRE. 296, 300) he married Katharine Weckhart; and then joined his stepfather, John Herwagen, in the printing business, vols. 3 and 4 of the Basle Galen, 1538, and the *Paroemiae* of Apostolius, 1538, being from their press. In Jan. 1542 he divorced his wife for adultery with Herwagen; and by Feb. 1545 appears to have married again. See Heitz and Bernoulli, *Basler Büchermarken*, 1895, pp. xx, xxvii, xxx.

636. To Hermann, Count of Neuenahr.

Deventer MS. 91, f. 49. Louvain.
LB. App. 168. 25 August 1517.

[Contemporary with Ep. 622, which deals with the same topics.]

ERASMVS CLARISSIMO COMITI D. HERMANNO NEAETIO SVO S. D.

Scit tota sodalitas Basiliensis mihi semper displicuisse Epistolas quas inscripserunt Obscurorum Virorum; non quod abhorream a festiuis iocis, sed quod non placeat exemplum ledendi famam alienam: quod ea res cuiuis sit in promptu. Lusimus et nos olim in Moria, sed nullius nomen a nobis perstrictum est. At isti, quicunque sunt, non contenti sic ineptisse, add⟨id⟩erunt alterum illi similem libellum, in quo demiror cur me toties nominandum putarunt. Etenim si bene volunt Erasmo, cur mihi tantam conflant inuidiam? si male volunt, cur in diuersa ponunt parte atque ea quam hoc libello petierunt? Quod si pergant ad istum nugari modum, efficient vt bonis etiam scriptoribus imponatur silentium.

Etenim Iacobus meus nuper Colonia reuersus retulit mihi istic sparsum libellum nescio quem de Iulio Pontifice, ridiculo argumento. Haud scio an eundem de quo pridem audiui fabulam, ab Hispanio nescio quo conscriptum Lutetiae, et Gallice versum: actum inibi regalibus festis, quibus solenne est huiusmodi naeniis lasciuire scholasticis. Addidit autem quod vix opinor esse verum, esse istic nonnullos qui suspicentur meum inuentum esse, ob id, vt ait, quod Latinitas sit mediocris. Mihi vero nec ocii tantum est vt aliquam horarum istiusmodi nugis impertiam; nec animus tam impius vt summum Pontificem velim ludere, nec tam stultus vt in eos velim scribere qui possunt proscribere. Quam ob rem te maiorem in modum rogo, charissime Comes, vt, licet ea res nihil ad me pertineat, tamen ob communem eruditorum hominum inuidiam, si verum est quod audio de tali libello, vt cures premendum vel potius abolendum; aut si quid est aliud simile. Ego ante biennium Triumphum Reuchlini iam tum paratum editioni in Germania premendum curaui, et item alterum quendam, inscriptum Monachum. Sic enim faueo Reuchlino ob eruditionem vt mihi cum Hochstrato aut aliis huius factionis nullum omnino sit bellum, cum ad me causa nihil attineat:

27. Reuchlini *scripsi*: Reuchlinū *MS.*: Reuchlinicum *LB.*

14. Hispanio] Cf. Ep. 961.

22. proscribere] Böcking compares Pollio's dictum in Macrob. *Sat.* 2. 4. 21.

26. Triumphum Reuchlini] A poem by Hutten, shown to Erasmus at Mainz in Aug. 1514 and again at Frankfort in March 1515 (*Spongia*, LB. x. 1668 DE); and published against his advice. Böcking, who prints it in Hutten's *Opera*, iii. 413 seq., dates the first edition 1518. Cf. Epp. 923, 951.

28. Monachum] Unknown to me. Perhaps likewise by Hutten.

etiamsi non probo, neque quisquam vir vere pius probat, istas tam virulentas insectationes, quae a spiritu mundi, non Christi, proficiscuntur. Certe vbicunque terrarum adhuc fui, optimus quisque Reuchlino fauet.

Bene vale, Moecenas bonorum studiorum vnice, nosque quod soles ama. Vinantio, si adest, meo nomine multam dices salutem.

Louanii postridie Bartholomei An. M.D. 17.

637. To Peter Gilles.

Deventer MS. 91, f. 48 v°. Louvain.
LB. App. 144. 28 August ⟨1517⟩.

[In consequence of the reference to the death of Ammonius (cf. Ep. 623) the date must be interpreted of the Decollation of St. John Baptist (29 August).]

ERASMVS PETRO AEGIDIO SVO S. D.

De morte Ammonii vehementer doleo; sed vtinam Morus adesset incolumis! Mitto quae cupio Basileam perferri; ea diligenter commendabis Francisco bibliopolae, aut alteri per hunc homini certo. M. Nicolaum admonebis mihi non displicere de malo granato quod ait, si modo eadem est Proserpina et Hecate. Atque ⟨triglas⟩ illi sacras testatur Atheneus libro septimo (nam forte locum reperi), quod hi pisciculi vilissimi sint; et trigla etiam a ternione dicitur, qui numerus Hecatae sacer est.

Adhuc apud Paludanum hereo. Agunt nescio quid theologi de me cooptando in suum ordinem. Atensis totus est meus, et item Dorpius; verum is quauis muliere inconstantior. De sellis gaudebo vbi videro. Mitto duas Apologias, quarum alteram donabis M. Nicolao. Mitte per Phrysium ad nos Epistolas posteriores Obscurorum Virorum,

---

636. 36. Vinantio] The form in Ep. 722. 23 is slightly different. Perhaps the Nic. Winghe († 1552), who afterwards became subprior of St. Martin's at Louvain. See Sweert, and cf. EE. 69.

637. 2. Basileam] Cf. Ep. 629, and the letters of 23–5 August.

4. Nicolaum] Cf. Ep. 616. 14 n. Erasmus had evidently consulted him about the phrase 'Hecatae coena', which is the subject of *Adag.* 3411, the first added in the edition of 1517–8. Nicholas seems to have suggested a reference to *h. Cer.* 372, 412, where Hades gives a pomegranate to Persephone.

6. Atheneus] 325. Erasmus' copy of the editio princeps, Venice, Aldus, Aug. 1514, is in the Bodleian (Auct. I. R. inf. I. I). It contains many marginal notes by him, one of which refers to the *Vtopia*.

10. cooptando] Erasmus matriculated on 31 Aug. (cf. Ep. 441 introd.); and between 7 Sept. and 2 Nov. (Epp. 651. 23, 694–5) was coopted into the theological faculty.

11. sellis] Cp. Ep. 616. 16.

12. Apologias] ad Fabrum.

13. Phrysium] John of Friesland. He was in Erasmus' service at Antwerp in Sept. 1516 (*Apologia qua respondet*, f°. A³: Jortin ii. 497). In Sept. 1517 he went to England to seek his fortune, bearing letters from Erasmus (Epp. 665–9); and More forwarded him from Calais (Ep. 683. 46). It seems almost necessary to infer that he is one of the two earlier hands in the Deventer MS. To identify him with Hand B requires the supposition that he was unsuccessful in England, and returned to Erasmus for a time—long enough to copy

sed obuinctos, vt ipse nesciat quid ferat. Bene vale cum tuis, amice vnice. Louanii pridie Ioannis.

Fac vt modis omnibus me commendes eruditissimo et humanissimo medico M. Heinrico Lyrensi. Is humanissimis litteris ad me datis significat cyathos iam paratos, nec dubito quin sint. Recusare non possum munus ab amico sponte oblatum; superest vt de referendo beneficio cogitem. Proinde per Theodoricum Martinum huc mittas. Rursum vale.

638. To Henry Afinius.

Deventer MS. 91, f. 50. ⟨Louvain.⟩
LB. App. 227. ⟨c. 28 August 1517⟩.

[Contemporary with Ep. 637.]

ERASMVS ROTERODAMVS D. HENRICO AFINIO LYRENSI, MEDICO EXIMIO, S. D.

Litteris tuis ac plane tuis, hoc est humanissimis, eruditissime Henrice, maiorem in modum sum delectatus. Hac certe frui meo Henrico licebit. Quod cyathos argenteos tanti precii parasti, non possum non exosculari animum tam benignum. Verum ipse mecum varie afficior, dum nunc pudet tantum accipere munus ab homine de quo magis voluerim benemereri quam sim promer[r]itus, nunc pudet recusare sponte oblatum, ne vel parum bene videar sentire de animo tuo vel nolle tibi tantopere deuinctus esse: siquidem amantis animi signum est et libenter debere. Proinde quando ita tibi visum est, humanissime Henrice, Erasmum officio prouocare, meminero mearum partium, ne munus tuum penes hominem ingratum collocasse videaris. Phrisius hic adferet, quem forte mittam; aut, si is non venerit, Theodoricus typographus. Bene vale, amicorum optime.

Missurus eram secundum Theodori librum, sed nondum ad plenum est emendatus. Cupio scire an hunc tibi velis inscribi an aliud

638. 7. ablatum *MS.*: *corr. LB.* 11. penus *MS.*: *corr. LB.* 15. eram *coni. LB*: etiã *MS.*

Epp. 683–4, which are the latest written by that hand. The identification with Hand A is easier; for LB. App. 205 being placed in 1511 (Ep. 240 A; see corrigenda to this volume), Ep. 692 remains the only letter in the MS. written by this hand which may be later than Epp. 665–9 (see vol. i, p. 605 n.). And as its year-date is uncertain, it need not bar the acceptance of this identification. Hand A would thus disappear from the MS. with Epp. 665–9, the letters of introduction for John of Friesland, which he himself carried to England. There is an ironical eulogy of him in Ep. 717, and the last mention of him is in Ep. 740.

637. 13. posteriores] Cf. Ep. 622. 4 n.

17. Lyrensi] Cp. Ep. 638.

18. cyathos] For the subsequent progress of this matter see Epp. 681, 687, 712, 736, 753–4.

638. 13. Theodoricus] Martens.

15. Theodori] Cf. Ep. 771.

aliquod argumentum philosophicum aut medicum; quod posterius fortasse rectius conueniret. Attamen quicquid sensero tibi cordi esse, id studiose exequar. Bene vale, amicorum syncerissime.

639. FROM FRANCESCO CHIEREGATO.

Deventer MS. 91, f. 183. Antwerp.
LB. App. 170. 28 August 1517.

[Francesco Chieregato († 6 Dec. 1539) belonged to the Chiericati family of Vicenza. After studying law at Padua he obtained service first with Alidosi (Ep. 296. 103 n.), and then 1512-3 with Schinner (Ep. 447. 596 n.). In Feb. 1514 he was in Spain, probably on papal business; and in Dec. 1515 he was sent as nuncio to England, arriving in London 13 April 1516. After a quarrel with Wolsey in December he received orders to return to Rome, but did not at once comply; visiting Ireland in the summer of 1517. He was again employed as nuncio, to Spain 1518-9, to Portugal 1521, to the Diet of Nuremberg 1522-3, and to Poland 1528; the intervals of his time being spent at Mantua, in the service of the Gonzagas, and at Rome, whither he tried to persuade Erasmus to follow him. From 7 Sept. 1522 until his death he was Bishop of Teramo in the Abruzzi. See a life by B. Morsolin in *Atti dell' Academia di Vicenza* iii (1873), pp. 121-237; also Sanuto and Giustinian.

The month-date of this letter perhaps needs correction; for Morsolin prints a letter of Chieregato dated 28 Aug. from Middelburg.]

F. CHIEREGATVS DOMINO ERASMO RO. S.

SALVVS sis, doctissime et eruditissime Erasme. Cum ex Britanico sudore ad Vrbem Romanam fugerem, euenit forte vt Antwerpiam appellerem; quo mox vt venissem, s⟨c⟩iscitatus sum vbinam terrarum viueret Erasmus? Responsum est a quibusdam amicis, in oppido te esse apud quendam Petrum Egidium, reip. Anwerpiensis a secretis: quo nuncio adeo iocundus fui vt me beatum fere putarem. Mox aedes Petri inuisi vt te salutarem ac inuiserem, peteremque si quid a Pontifice exoptares quod ab amico expleri posset. Sed heus, nescio quo fato delusus sum; nunciatum quippe est pridie te Louanium ad tua studia rediisse. Quod me plurimum ⟨potuit⟩ pro mea in te obseruantia offendere; auebam enim quam maxime, quoad me tenuisset Antwerpia (paululum id quidem erat), tua dulci et iucundissima consuetudine frui, etiam praeter summam doctrinam seriis et iocis festiuissima. Sed quando te mihi sors negauit, facere non potui quin saltem te meis litteris [non] salutarem, rogaremque vt aliquando tenuis amici opera et commodo vtaris; qui tuis rarissimis diuinissimisque propemodum virtutibus adeo subscribit fauetque, vt nihil praeclarius ducat quam amari ab Erasmo et in suo esse aere censeri.

639. 1. subito *post* cum *ab amanuensi deletum inclusit LB.* 10. potuit *addidi in fine versus.* 11. offendere *MS.*: offendit *LB.*

638. 17. medicum] The *Encom. Medicinae* was ultimately chosen; see Ep. 799.

639. 2. sudore] Chieregato gives a full account of this outbreak, in a letter to Mantua, 6 Aug.; Brown ii. 945.

4. in oppido] Cf. Ep. 622. 36.

Orator Venetus et pariter cum suo Sagundino, qui nuper sudarunt, te maxime saluum cupiunt. Hoc idem Ammonius noster faciebat; sed, proh dolor, spacio octo horarum sudario morbo absumptus est, tanto animi mei moerore, tanta tristicia, vt nullo remedio solari queam. Sed quid vis fieri? sic est mortalium cursus. Vale, mi doctissime et candidissime Erasme, nomenque nostri apud te serua. Ex Antwerpia v Cal. Septemb. 1517.

640. To ⟨John Peter Caraffa⟩.

Deventer MS. 91, f. 55 v°. Louvain.
LB. App. 171. 29 August ⟨1517⟩.

[It seems clear that this letter is addressed to Caraffa, who was now presumably in Middelburg (Ep. 628. 54 n.); and to whom, as a Neapolitan, the final wish would be appropriate. The fears expressed in ll. 3, 4 may be an attempt to convey the warning desired in Ep. 628. 55–7.
The year-date may be assigned from the mention of Erasmus' settlement at Louvain and his agreement with the theologians.]

S. P., reuerendissime Pater. Scripsi pridem celsitudini tuae. Si non mereor ⟨epistolam⟩, saltem fac sciam qua sis valetudine; cui nonnihil timeo ob coeli istius inclementiam, ab incolarum ingenio non abhorrentis. Nos Louanii in mediis theologis viuimus, grati certe primis et, vt videtur, omnibus. Vtinam aliquis deus amicus nos aliquando iungat in museis Neapolitanis! Bene vale, decus litterarum et religionis. Louanii 4. Cal. Sept.

Erasmus Ro.

641. To George Halewin.

Auctarium p. 185. Louvain.
F. p. 159: HN: Lond. iii. 27: LB. 264. 29 August ⟨1517⟩.

[1517 because of the migration to Louvain.
George (a. 1473 — Sept. 1536), Lord of Halewin through his father, and of Comines through his mother, who was a niece of the historian, and governess to Mary of Burgundy and Philip the Fair. His position required of him some duties at Court; and he accompanied Charles to Spain at this time (Ep. 794. 84,5). After his wife's death he was persuaded to take orders in 1519; but the proposal to make him Bp. of Tournay was not carried out. In 1520 he attended Charles to the Field of the Cloth of Gold (Brewer iii. 907); and he was still at Court in 1522 (EE. 6), and perhaps in 1524 (Brewer iv. 457). But his interests were literary, and he preferred to spend his life in retirement on his estates, which lay between Ypres and Courtray. By Oct. 1508 he had composed a *Restauratio*

640. 2. epistolam *addidi in fine versus*. 5. certe *MS.*: etiam *LB.*

639. 20. Orator] Giustinian; see Ep. 559 introd.
Sagundino] See Ep. 574 introd.
sudarunt] See Giustinian's dispatches: Brewer ii. 3558, and Brown ii. 950.
22. octo horarum] Vannes (Ep. 623 introd.), as a near relative, is the better authority. The discrepancy of twelve hours may easily be explained as a misunderstanding.
640. 6. Neapolitanis] Cf. Ep. 756. 18.

linguae Latinae (not published till June 1533, Antwerp, S. Cocus), with the theme that in the study of Latin too much attention was paid to grammar; on which point Erasmus did not agree with him (Lond. xii. 26, LB. 510). He also wrote notes on Vergil, a translation of the *Moria* into French about this time (cf. Epp. 597, 739)—not altogether to Erasmus' satisfaction (Ep. 660)—which is perhaps the book published at Paris, P. Vidoue, 2 Aug. 1520 (cf. BEr²); and a treatise in French against Luther, which Clicthove (Ep. 594. 14 n.) criticized in an *Improbatio*, Paris, S. Colinaeus, 9 June 1533, for being too mild. Many books were dedicated to him: Badius' Livy, Paris, 15 March 151$\frac{0}{1}$, also the second edition, 7 Dec. 1513, and the fifth, 15 July 1531; Despauterius' *Ars Versificatoria*, with preface dated 14 Dec. 1510; Remaclus' *Amores* (Ep. 411 introd.); and Barland's *Collectanea* from Vergil, Paris, G. Gourmont, *s. a.* An encomium by him is printed with Dorp's prologue to the *Aulularia* (Ep. 304 introd.), and there are two letters to him in Vives' *Epistolarum Farrago*, Antwerp, G. Simon, 1556, ff. 34 v°, 36 v°. See BN. and Renouard, *Badius*.]

DES. ERASMVS ROTERODAMVS CLARISSIMO GEORGIO DE HALOINO SVO S. D.

CLARISSIME Georgi, tandem olfeci, ni fallor, quis fuerit ille Gandaui quem nostra offenderit Moria. Monachus est, niger est, nihil nisi venter est. Primum a paucis intelligebatur, donec Listrius adderet commentaria; verum vbi per te Gallice quoque loqui coepit, ab his quoque intelligitur qui nec Psalmos suos intelligunt. Optarim et ipse audire meam Moriam Gallice disserentem: quod si tibi non est exemplar, saltem commonstra vnde possim petere.

Totus, hoc est cum bibliotheca, Louanium commigraui. Cum theologis altissima pax atque adeo necessitudo; nam mihi cum illis bellum esse sycophantae quidam sparserant. Destinant me in suum ordinem cooptare. Quis hoc non malit quam in deorum contubernium allegi? Atensis vnice fauet. Dorpius ex animo videtur amicus. Oblatrant vnus et alter τῶν πτωχῶν, sed in absentem. Accipio Briselotum Antuerpiae gnauiter ac prorsus bonis lateribus in omnibus compotationibus in me declamasse; verum id de viro tam erudito atque integro non possum adduci vt credam esse verum.

Cura vt optime valeas teque nobis et rei literariae serues incolumem. Monacho huic, vt videtur, probo raraeque indolis, vel pro tua humanitate vel mea causa, si quid opus erit, commodabis.

Louanii, quarto Calend. Septemb. Anno M.D.XVII[I].

642_{663} TO CUTHBERT TUNSTALL.

Deventer MS. 91, f. 57. Louvain.
LB. App. 172. 30 August ⟨1517⟩.

S. D., eruditissime Tunstalle. Aceruum voluptatum his litteris tibi adfero: quem nobis optimus ille Frowicus Roma reuersus offudit.

641. 20. Anno M.D.XVIII *add. H*: Anno M.D.XVII *Lond.*

641. 1. Gandaui] Cf. p. 3.
3. Listrius] Cf. Ep. 495 introd.
4. ab his] Monachi: D *in marg.*
13. πτωχῶν] Franciscans.
14. Briselotum] See Ep. 597. 4 n.
642. 2. Frowicus] Francis Frowik,

Asulanus vtrunque Testamentum excudit Graece, Opera Nazianzeni nobis ostendit. Excusus est Strabo Graecus, Vitae Plutarchi, Pindarus cum commentariis, aliaque permulta quae in praesentia non succurrunt. O si liceat reiuuenescere! Andreas Ammonius mortem obiit, attactus pestilenti illo sudore. Morus huc aduolat. Mihi adeo conuenit cum theologis vt velint me in suum ordinem cooptare; quod honoris vix cuiquam impertiunt nisi hic doctoris adepto titulum.

Fabro respondi. Deum testor, nihil aeque in vita feci inuitus; sed faciundum erat. Sane demiror quid homini venerit in mentem. Cura vt recte valeas, amicorum syncerissime.

Louanii 3. Cal. Septem.

Erasmus.

643_{663} To Cuthbert Tunstall.

Deventer MS. 91, f. 57 v°. Louvain.
LB. App. 173. 31 August ⟨1517⟩.

[An amplification of Ep. 642; probably sent to Middelburg by another route.]

ERASMVS TVNSTALLO SVO S. D.

Acerbissimvm est quod audio, Andream Ammonium fato functum: quo nullus adhuc Italus vestram Britanniam incoluit vel litteris absolutior vel moribus integrior. Sed recreat me quod audio Morum breui apud nos futurum: quod si fit, videbor mihi reuixisse. Seruet Iesus ὁ σωτὴρ nostrum Cantuariensem; illo incolumi mihi saluus videor. Totus commigraui Louanium. Cum theologis non solum pax altissima verum etiam arctissima necessitudo, presertim cum Atensi, qui est huius scholae caput et Cancellarius, et Dorpio, qui mihi ex animo videtur amicus. Agunt inter se nescio quid de adlegendo me in suum, hoc est in deorum, numerum, et agunt magno molimine. Adhuc apud Paludanum hereo, veterem hospitem; sed migraturus aliquo, vbi plus spatii sit libris explicandis. Id nondum licuit ob dissidiolum quoddam inter ipsos, ne alterutram partem offendam, dum vtraque me ad sese trahit.

Provincial of the Observant Franciscans in England. He was returning from the General Chapter of the Order held at Rome in May 1517, and left Rome c. 17 June (Brewer ii. 3370, 3374). He was at one time Lenten preacher before Henry VIII: see J. Longlond's *Tres conciones*, London, R. Pynson, *s. a.*, f°. M (= 54ᵃ), cited in Lupton, *Life of Colet*, pp. 91 n., 224 n.

642. 3. Asulanus] Cf. Ep. 629. 16.

5. Pindarus] Rome, Zach. Calergi, 13 Aug. 1515, with the scholia.

643. 8. Cancellarius] An inaccuracy. Briard (p. 93) was Vice-Chancellor (cf. Ep. 496. 24 n.); Conrad Renner, of Ghingen, who was Chancellor 1509—†1532, being an absentee. See Val. Andreas, *Fasti Acad. Louan.*, p. 59; and cf. Epp. 650–1, 675.

12. aliquo] To the Collège du Lis c. 11 Sept.; cf. Ep. 651. 11.

Mitto ad te Apologiam qua Fabro respondeo. Scio dolebis vtriusque nomine, verum haud aeque atque ego. Non queo satis mirari quid homini venerit in mentem. Odi fatum hoc meum quod me ad hoc laboris adegit. Percurres, non leges; res est tumultuaria.

Budaeus proximis ad me litteris significat sese adhuc incertum an tu prolixam illam epistolam accepisses; et de regiae conditionis negocio quod tanto molimine susceperat, mirum silentium in illius epistolis.

Frater Frowycus Roma reuersus ostendit opera quaedam Gregorii Nasianzeni nuper excusa. Addidit vtrunque Testamentum ex Aldina officina proditurum, Strabonem Graecum prodisse, ad haec ⟨Vitas⟩ Plutarchi, Pindarum vna cum commentariis, aliaque complura. O diuitias, si liceat repubescere! Sed tamen si minus mihi, certe saeculo meo gratulor.

Tres milites de grege istorum qui in excidio Asprensi plusquam Turcicam immanitatem exercuerant poenas dederunt, omnes in eadem arbore suspensi. Captus quidam, qui illos dum ad supplicium vehuntur data dextra salutauit, non dissimulans sibi cum illis esse societatem. Vtinam tota illa Manus ad cineres vsque esset exusta, quo magis suo cognomini responderet, Nigra dicta!

Cura, vir optime, vt quam rectissime valeas. Nos vt inter assiduas compotationes, mihi sane grauissimas, sat recte valemus.

Lou. prid. Cal. Septem.

644. To Richard Sparcheford.

Auctarium p. 184. Louvain.

E. p. 321: F. pp. 159 and 427: HN: Lond. iii. 26: LB. 265. 31 August 1517.

[Printed in E as well as in D, probably through an oversight. Sent with Ep. 643.

Rich. Sparcheford († 16 June 1560) was born in the diocese of Hereford (Brewer ix. 334). He appears in the Oxford registers 1510–4, being B.A. 1 July 1510, M.A. 21 April 1513. He was chaplain to Tunstall, and thus became intimate with Erasmus (cf. Lond. xxi. 54, LB. 885; and EE.² 162, which is an autograph by Sparcheford, ill-written and ill-spelt). He was executor with Tunstall to Urswick's (Ep. 193 introd.) will, and on 28 March 1522 received from Henry VIII Urswick's living of Hackney (Brewer iii. 2145). In 1528 he was still with Tunstall (ibid. iv. 4175), but later received prebends at York 1534–7, London 1534—c. 1537, and Hereford 1539–60 (Le Neve). By 1 Sept. 1535 he was already Archdeacon of Salop (Brewer ix. 245), and he held that office until his death.

25. Vitas *add. LB post* Plutarchi.

---

19. litteris] Ep. 609. 2, 3.
20. epistolam] Ep. 583.
21. negocio] See Ep. 522.
29. Asprensi] Asperen, on the E. boundary of S. Holland, was sacked by the Black Band (Ep. 628. 28 n.) in July 1517 (cf. Brewer ii. 3472, 3556). One episode of the sack was the massacre of some schoolboys who had taken refuge with their master in the rood-loft of a church. See Henne ii. 194, 5. The fame of it lasted long; see Lond. xi. 24, LB. 450.
36. compotationes] For Erasmus' dislike of such occasions cf. Epp. 83. 40–2, 157. 5–8, 159. 59 seq., 296. 211.

The Bodleian has a vellum copy (Arch. Bodl. D. subt. 15) of Linacre's translation of Galen's *De Temperamentis* (Cambridge, J. Siberch, 1521), which Tunstall presented to Sparcheford in 1530. An erased ms. inscription at the end gives the date of Sparcheford's death.]

DES. ERASMVS ROTERODAMVS RICARDO SVO S. D.

Non eo scripseram de Ioanne meo vt illum Tunstallo obtruderem, sed vt gratum facerem, si hoc illi fuisset cordi. Animum erga me tuum tam amantem ac propensum amplector atque exosculor. Perge, mi Ricarde charissime, purissimis moribus puras adiungere literas, quando in hoc esse te video. Bene vale.

Louanii, pridie Calend. Septemb. Anno M.D.XVII.

645. To Gerard Geldenhauer.

Nouiomagi Epistola tit. v° (*a*). Louvain.
F. p. 473: HN: Lond. xii. 9: LB. 266. 31 August 1517.

[A commendatory letter printed with *Epistola Gerardi Nouiomagi de triumphali ingressu illustrissimi principis Philippi de Burgundia, electi et confirmati Ecclesiae Traiectensis, in ditionem suam*, Louvain, Th. Martens, *s.a.* Geldenhauer's epistle is addressed to John Paludanus (Ep. 180 introd.) from the Bishop's villa at Wyk by Duurstede on the Lek, 25 May 1517, and describes the ceremonies of the Bishop's entry into Utrecht 19–22 May.

The date is confirmed by the mention of the *Querela Pacis*, see pp. 13, 4.]

ERASMVS ROTERODAMVS GERARDO NOVIOMAGO SVO S. D.

Clarissimi principis Philippi a Burgondia Praesulis Vltraiectini, tui Moecenatis et, nisi inuides, mihi tecum communis, inaugurationem adeo graphice perspicueque depinxisti, vt minus visurus fuerim, si ipse pompis omnibus interfuissem. Perplacuit autem quod rem historica fide persequeris, secus quam vulgus scriptorum facit; qui in huiusmodi argumentis multa solent ἐπιμετρεῖν, hoc est admetiri, ne dicam admentiri. An gratulari debeam Philippo, nondum statui; qui et ante susceptum honorem istum suis ipsius dotibus erat maximus, et adeo non ambiit vt recusaturus fuerit, ni hoc patriae commodis et Caroli Principis affectibus dedisset. Certe diocesi gratulor (ad cuius communionem et ipse pertineo), cui talis contigerit et Princeps et Episcopus, qui pro singulari prudentia proque summa morum integritate iuxta munus vtrumque sit expleturus. Id vt confidam fore, non solum ipsius natura facit nihil non egregium pollicens, verum etiam pater Philippus Burgondiae dux, quo saeculis aliquot nullus contigit huic regioni Princeps laudatior, siue spectes vere regiam animi magnitudinem siue raram quandam erga suos charitatem siue pacis alendae studium siue morum comitatem atque,

644. 1. eo *DF*: ego *E*. 6. Anno M.D.XVII *add. H*. 645. 1. Vltratraiectini *F*.

644. 1. Ioanne] Smith, who was now seeking English service; cf. Ep. 829.

vt summatim dicam, ingenium ab omni tyrannide alienissimum. Auget hanc spem Dauid ille magnus huius germanus, vir modis omnibus patri adsimilis, sed hoc praecipue suspiciendus, quod vt ipse erat eruditissimus, ita summo studio adnitebatur ne passim rudes et indocti in cleri gregem irreperent; quod hactenus fieri videmus. Igitur in spem venio fore vt hic vnus et optimum parentem vnde natus est, et optimum fratrem cui successit, non referat modo verum etiam superet, tibique vberrimam encomiorum materiam suppeditet.

Atque vt hac in re me tibi riualem intelligas, iam dudum Pacis querimoniam illi dicauimus, nostri in illum studii primitias. Excuditur Basileae libellus, breui istuc iturus. Quem si sensero non displicuisse, fortassis maius aliquid audebitur. Bene vale, optime Gerarde, nosque clarissimo Praesuli saedulo commendatos facito.

Louanii. Anno M.D.XVII. pridie calendas Septembris.

646. To Adrian Barland.

Epistolae selectae (1520), f°. M v°. ⟨Louvain.⟩ ⟨1517?⟩

[This letter is found only in Barland's volume described in App. 12. The opening passage seems to refer to some work by Barland based on the *Adagia*, and sent in manuscript for Erasmus to see. This was probably an early draft of Barland's *Adagiorum Epitome*, Louvain, Th. Martens, June 1521 (see BEr.[2]). The Cardinal mentioned is presumably William Croy, who was Barland's pupil in 1517 (p. 68); and though Croy was probably within Barland's reach at any time during his residence in Louvain, I incline to date this letter in 1517 from the fact that Erasmus appears to have been using the 1515 edition of the *Adagia*, where the page-references for *Adag.* 2494 are wrong in both indexes, rather than those of Nov. 1517 or Oct. 1520, where they are correct.

Though not ostensibly a reply, Ep. 647 may be Barland's next letter to Erasmus after the receipt of this.]

ERASMVS BARLANDO SVO S. D.

Tvvs index, imo tui indices nusquam habent 'Scytharum solitudinem', mei vtrique mentiuntur in numero. Proinde iuxta Plautinum consilium mandaui famulo vt, cum viam ad mare nesciat, amnis ductu illuc perueniat: itaque repertus est locus. Codex tuus ad te redit.

Ingenio tuo modis omnibus delector; simul atque me his extricauero negociis, iuuabit propius etiam te frui. Imperties, opinor, aliquam tui portionem Erasmo, sed ita ne fraudes R. D. Cardinalem, incomparabile nostrae regionis decus et studiorum omnium spem.

645. 32. *F*: commendatum *a*.

645. 20. Dauid] See Ep. 603. 11 n.
23. rudes et indocti] See the story related in the *Ecclesiastes*, bk. 1: LB. v. 808 B–E.

646. 1. Scytharum] *Adag.* 2494.
2. Plautinum] *Poen.* 627, 8.

Cui vni si pro virili tua inseruieris, eadem opera de vniuersis benemereberis.

Bene vale, et perge Erasmum obscurare tua industria, mi charissime Barlande.

647. From Adrian Barland.

Deventer MS. 91, f. 224 (*a*). ⟨Louvain.⟩
LB. App. 99. ⟨August? 1517.⟩

[By Hand B in the MS., and therefore probably between April and October 1517. As in Ep. 611, the siglum is sometimes divided. From Barland's apologies for the rarity of his visits it may be placed at some time after Erasmus' settlement at Louvain.

Confirmation for this date may be obtained from the movements of the Cardinal mentioned, the young William Croy (c. 1498—6 Jan. 1521). He was the second son of Henry Croy, Count of Porcian, younger brother of Chièvres (Ep. 532. 27 n.). This powerful minister, having no children of his own, advanced his nephew with amazing pertinacity. In Feb. 1516 he tried to obtain for him the Abbey of St. Martin's at Tournay; but failed in competition with Wolsey and the Pope. Later in 1516 the young man received the Abbey of Afflighem, near Alost (GC. v. 40), and in succession to his kinsman (Ep. 497) the bishopric of Cambray. In March 1517 it was proposed that he should be coadjutor to Philip of Burgundy (Ep. 603) in the see of Utrecht; on 2 April he was created Cardinal; in August he was mentioned as a likely Abp. of Seville; in December Chièvres secured for him the archbishopric of Toledo, the richest see in Spain, in succession to Ximenes; and in April 1519 it was expected that he would be *legatus de latere*. See Brewer. At some time also he succeeded Briselot (Ep. 597. 4 n.) at Hautmont (GC. iii. 118).

After severe illness in May 1517 (Brown ii. 894) he was invested with the cardinalate at Middelburg on 12 July 1517, and then returned to Brabant (Brewer ii. 3472: cf. Gachard iii. 34–6). He settled at Louvain to resume his studies, and was at first a pupil of Barland. By Lent ⟨1518⟩, which he spent at Cambray (cf. Ep. 794. 17, 8), he had secured Vives as his tutor; but four months of the summer were spent in the reformation of Afflighem (Vives' *Opuscula varia*, Louvain, Th. Martens, *s. a.*, ff. h v° and a² v°: the latter reference being a letter from him to Vives). He continued his studies at Louvain under the care of Vives through 1519 and part of 1520, and exchanged some letters with Erasmus (see Epp. 917, 945, 951, 957–9); and he was probably still there when John Thierry delivered an oration in his honour, 16 Jan. 1520 (van Iseghem, No. 165). On Charles' return from Spain he joined him at Brussels, 27 June 1520 (Brewer iii. 883), and thereafter was with him, at Calais in July (Brown iii. 106), Cologne in Nov. (Brewer iii. 1044), and Worms, where he died from a fall from his horse whilst hunting (see Ciaconius iii. 346).

Cornelius Grapheus' poem on St. William of Aquitaine, Paris, J. Badius, Easter 1518 (see Renouard, *Badius*, ii. 476), and Latomus' dialogue *De trium linguarum et studii theologici ratione*, Antwerp, M. Hillen, ⟨c. March⟩ 1519, are addressed to him.]

Qvod sic me indoctissimum amas, Erasme praeceptor doctissime, ingentes ago g⟨r⟩atias. Quantum te redamem, vtinam id ost⟨end⟩endi nobis daretur occasio! dabitur autem, si tu voles, vt potes, Barlando precipere: qui nullum sit vnquam pro Erasmo laborem grauate susceptururus. Verum satis prooemii; veniam ad id quod te volebam. Apud reuerendissimum Cardinalem disputatio de Senectute producta est mihi vsque ad vltimam eius etatis vituperationem; quo loco

647. 5. a^2: prohęmii a^1. 7. etatis a^2: etatem a^1.

647. 7. vltimam] capp. 19–23.

disserit Cato de animae immortalitate. Iuuabis hic studia nobilissimi et amplissimae spei iuuenis, me quoque tibi plurimum obligabis, si tu hoc libello, quem tibi a nobis adportat hic discipulus noster, paucula adnotaueris pertinentia ad enarrandum eum locum qui est apud Ciceronem de animae immortalitate. Nam quae Ciceroniani interpretes adferunt, mera mihi nugamenta videntur. Scio item Lactantium in Institutionibus multa disertissime scripsisse, que mihi possunt ad hanc rem esse vsui. Malo tamen ab Erasmo, hoc est eloquentiae omnisque sapientiae exquisitioris promptuario, accipere quibus prosim Reuerendissimo: qui me non odit, Erasmum vero pro suo in bonas artes syncero amore ea complectitur beneuolentia vt maiore non possit.

Vale, doctissime Erasme, vnicum seculi nostri decus, et cum primum eris hodie aut cras aliquid nactus ocii, rogo facias quod peto; erit id mihi gratissimum, et, quod amplius, iuuabis, vt dixi, hoc pacto studia tui quoque amantissimi Cardinalis. Quod rarius te inuiso, in causa sunt variae lectionum curae quibus distorqueor. Si quando licebit me hiis nugis emoliri, eorum qui tibi sunt charissimi, nemini officio cedam. Iterum vale, praeceptor eruditissime.

Domi nostrae.

Barlandus, tuae celsitudi⟨ni⟩ addictissimus cliens.

648. To the Reader.

Suetonius (1518) f°. a^4 v° (β^1). ⟨Louvain.⟩
1517.

[For convenience I have retained the sigla used in Ep. 586, although there is no Basle manuscript. Except for the date the Gouda manuscript 1324 f. 36 v° (β^2), appears to be copied from β^1.
No precise date is possible. Egnatius' Suetonius was probably brought by Hutten with the *Caesares* (Ep. 588. 55–7); and Asulanus' accompanying letter (Ep. 589) had reached Erasmus by 23 Aug. (Ep. 628. 6.) So that this preface may be placed in the autumn of 1517.]

ERASMVS ROTERODAMVS CANDIDO LECTORI S. D.

Cvm hanc aeditionem iam adornassem, commodum allatus est Suetonius, Aldinis typis excusus, sed emendatus opera Baptistae Egnatii, viri cum primis tum integri tum eruditi; nam vtrunque iuxta requirendum arbitror in eo qui veterum lucubrationes emendandas aut explicandas suscipit. Equidem Aldi mei mortem hoc fero moderatius, quod in hanc restituendi bonos autores prouinciam is successerit qui demortui per se clari gloriam obscuret, si tamen

647. 8. immortalitatę a. 9. a^2: amplissime a^1. 11. enarrandum a^2: enardum a^1. 12. a^2: anime a^1. 16. a^2: eloquentie a^1. a^2: sapientie a^1. 25. a^2: emuliri a^1. 27. a^2: nostre a^1. 28. a^2: tue a^1. 648. 5. Equidem . . . 8. vincere *om.* γ.

647. 14. Lactantium] *Inst.* 7. 8,9.

hoc est obscurare, virtute virtutem vincere. Atque vtinam vt Suetonium, Aurelium Victorem et Eutropium dedit, itidem et Aelium Spartianum caeterosque huic adiunctos nobis dedisset, in quibus nos permulta restituimus! Nam omnia qui poteram, nisi codicum antiquorum auxilio adiutus? Tametsi et in Tranquillo nonnulla restituimus quae Egnatium licet oculatissimum suffugerant; velut in Caesare dictatore cap. 17, 'Eodem modo Nouium quaestorem, quod compellari apud se maiorem potestatem passus esset,' *modo* expunximus ex fide vetustissimi codicis; siquidem *eodem* hic aduerbium est, vt subaudias *coniecit*.

Sunt hoc genus et alia nonnulla, sed minutiora quam vt operaeprecium sit sigillatim recensere. Caeterum quod in Othone Egnatius legendum putat, Τί γάρ με δεῖ καὶ τοῖς μακροῖς αὐλοῖς αὐλεῖν; ab illo dissentio, quod haec fere verba Beroaldus ab erudito quodam admonitus ex Dione huc transtulerit. Neque variant hic quae viderim exemplaria: tantum in nonnullis pro αὐλοῖς vitiatum erat ἀσύλοις. Legendum igitur haud dubie, Τί γάρ μοι καὶ μακροῖς αὐλοῖς; id est Quid mihi cum longis tibiis? Qua de re copiosius nobis dictum est in Adagiorum Chiliadibus.

In Caligula pro *nec dicendi finem factum* restitueramus ex exemplari peruetusto *nec licendi finem factum*, etiamsi post comperi locum hunc a Budaeo nostro correctum in Asse. Hoc admonere visum est, quo plus ponderis habeat Budaeana castigatio; quanquam ea nullius vetusti codicis praefetur autoritatem.

Porro quod in Augusto legitur,

Δότε κρότον καὶ πάντες ὑμεῖς μετὰ χαρᾶς τι ποιεῖτε,

id est Date plausum et omnes vos cum gaudio quippiam facite, in quo et Egnatius hallucinatus est, ego, ni fallor, et vnus et primus restitui, idque ex qualibuscunque vestigiis antiquissimi codicis. Legendum igitur ad hunc modum

Δότε κρότον καὶ πάντες ὑμεῖς, siue ἡμῖν, μετὰ χαρᾶς κτυπήσατε

id est Date plausum et vos omnes, siue omnes nobis, cum gaudio plaudite: est enim versus trochaicus. In vetusto codice scriptum

14. 17 *correxi*: 18 β. Nonium β : *correxi*. 31. praefatur γ. 38. siue ἡμῖν *add.* γ. 39. siue omnes nobis *add.* γ. 40. In vetusto ... 42. comoediae *add.* γ.

---

19. Othone] Cap. 7.
Egnatius] f°. * *6 v° of the Aldine Suetonius, Aug. 1516.
21. Beroaldus] An error. The reference to Dio does not come from Beroaldus, but is found first in some anonymous notes added to his in an edition of Suetonius, Venice, Ph. Pincius, 18 Feb. 1510, f. 281 v°. In *Adag.* 497 (496 in edit. 1508) Erasmus is more cautious, ascribing the reference to 'quendam non obscuri nominis interpretem'.
22. Dione] 64. 7. 1.
26. Adagiorum] 497.
27. Caligula] Cap. 38. 4.
29. in Asse] Bk i *fin.*
32. Augusto] Cap. 99.

videbatur *κτυπεῖτε*, vt sit trochaicus brachycatalecticus. Certum est esse clausulam Graecae comoediae. Praecesserat autem in exemplari nostro et alter huic similis trochaicus, aut certe hemistichion, sed figuris elementorum adeo deprauatis vt quid scriptum esset non quiuerimus coniicere.

Iam quod est in Vespasiano,

ὦ Λάχης, Λάχης,
ὅταν δ' ἀποθάνῃς αὖθις ἐξ ὑπαρχῆς εἰρήσῃ Κήρυλος,

si quid suffragarentur exemplaria, lubens legerim ad hunc modum:

ὦ Λάχης, Λάχης,
ὅταν δ' ἀποθάνῃς αὖθις ἔσῃ Κήρυλος,

id est, O Laches, Laches,
At vbi mortuus fueris, rursus eris Cerylus:

vt ὦ Λάχης Λάχης sit clausula prioris carminis, cui succedit integer iambicus trimeter, tametsi hac de re nolim contendere.

Caeterum de nummorum analogia, si quid a Budaeo dissentit Egnatius, Portium suum secutus, quod nobis nec ocium suppetebat nec ad hunc laborem proprie pertinebat, non fuit studium excutere. Addidimus autem indicem, quo potissimum annotauimus si quid noue praeterque superiorum autorum consuetudinem, aut si quid etiam Graecanice dictum est, ne nihil sit lucri quod lectorem ad emendum inuitet. Nec hoc tamen solum accedet, quin et quicquid adiecit Egnatius, hic habes, et praeterea nonnulla quae nos soli etiam restituimus.

Bene vale, charissime lector, et hisce nostris laboribus feliciter fruere. AN. M.D.XVII.

48. δ' *add.* γ. 65. charissime . . . 66. fruere *om.* γ. AN. M.D.XVII *om.* β^2.

46. Vespasiano] cap. 23.
47. ὦ Λάχης] Men. *Fr.* (ed. Kock) 921.
48. ὅταν δ'] Cf. id. 223. 2, where the reading is:
ἐπὰν ἀποθάνῃς, αὖθις ἐξ ἀρχῆς ἔσει.
57. Portium] Leonardus de Portis (c. 1464 — 15 Sept. 1545), a lawyer of Vicenza, author of *De sestertio, pecuniis, ponderibus et mensuris antiquis.* In his Suetonius, Aug. 1516, f°. $_{\text{I}}$, Egnatius states that it had been composed five years before; but the preface he wrote for an edition, perhaps the first, of the *De sestertio, s.a. et l.*, shows that it was not printed till some years after the Suetonius. This edition was reprinted by John Froben, *s.a.*; and by H. Froben, J. Herwagen and Nic. Episcopius, March 1530. Panzer cites an edition, Rome, F. M. Calvus, 1524.
Budaeus on reading Egnatius' note feared that he might be thought to have borrowed from Portius, and urged Egnatius to get the book printed (BE.[4] 24: 27 Nov. 1518). Erasmus raised the question of plagiarism again in 1527 (Lond. xx. 9, LB. 875), and moved Budaeus to inquire of J. Lascaris, who replied (BE.[3] f. 131 v°) that he had seen a ms. copy of Portius' book in Leo x's early years at Rome; cf. also BE.[4] 163, and Lond. xxiv. 18, LB. 1198.
For Portius see A. G. di Santa Maria. *Scrittori Vicentini*, iii. (1775) pp. 210–28.

649. To ⟨Sylvester Gigli⟩.

Deventer MS. 91, f. 51 v°. Louvain.
LB. App. 177. 7 September 1517.

[Dr. Reich is clearly right in addressing this letter to Gigli; who had taken an active part with Ammonius in procuring the dispensations asked for in Epp. 446,7. The year-date can be confirmed by many indications.]

Reverendissime Pater, S. D. Memini, memini, semperque meminero singularis istius tuae in nos beneficentiae, etiam si nondum gratias nec egi nec retuli. Adeo nos distraxit partim crebra migratio ac remigratio, partim abitus Cancellarii, partim Principis molimina, partim et morbus, postremo omnia incerta, vt vix ipse mei fuerim memor. Sed breui senties animi non ingrati studium. Quid post abitum e Britannia meum nouarit in negocio meo Andreas nescio. Siquid nouatum est ab eo, queso vti perficias. Nouum Testamentum rursus est in manibus. Id primum nouitate sua quosdam offenderat, probatum tamen vsque probatissimis. Verum id estate proxima prodibit sic a me tractatum vt nemini non sit placiturum, et, vt aliquid dicam arrogantius, Leonis gloriam ac Medicium nomen aeternae famae consecraturum, si modo detur adhuc vnum annum superesse. Cum proxime essem in Britannia, Rex me singulari studio complexus est, et post hunc reuerendissimus Cardinalis Eboracensis; vterque me non aspernandis conditionibus inuitauit. Bene vale, Praesul integerrime, et tuorum clientum infimo fauere perge. Louanii pridie Natal. deiparae. An. M.D. 17.

Erasmus Roterodamus.

[617] 650. To Antony Clava.

Deventer MS. 91, f. 50 v°. Louvain.
LB. App. 175. 7 September ⟨1517⟩.

[1517, because of the *Apologia* against Faber.]

ERASMVS ROT. ANTONIO CLAVAE SVO S. D.

Accepi Budaei litteras tuis inclusas, vtrasque gratissimas. Pudet hoc nomine gratias agere, qui tot nominibus debeam. Dici vix possit quanta me humanitate theologi prosequuntur, cum primis autem M. N. Atensis Cancellarius, Dorpius et Vianensis. Buslidius

649. 9. sua *scripsi*: sui *MS*. 11. tractactum *MS*.

649. 4. abitus Cancellarii] Cf. Ep. 608. 2 n.
16. inuitauit] Cf. Ep. 577.
650. 4. Cancellarius] See Ep. 643. 8 n.
Vianensis] Guilielmus Ioannis Lamberti (†20 Nov. 1529), of Vianen in S. Holland. He was M.A. at Louvain in 1489, and taught in the Collège du Château. In Feb. 1500, being already B.D., he was Rector of the University. In 1505 he was appointed Prof. of Theology and therewith 'plebanus' of St. Peter's Church. He was D.D. 6 Oct. 1506; in Feb. 1508 Rector

periit pleuretide; acerbum mihi, sed tamen ille pene dignus hoc malo, qui suis bonis frui noluerit, ne fratris quidem exemplo deterritus ab Hispaniis. Batauus qui has perfert, ita de te sentit, ita ex te pendet, ita te respicit, vt, si nihil accedat aliud, tibi sit subleuandus, vbi res postulabit. Negocium nosti. Saluta Robertum Cesarem et medicum, Claua Clauum. Optimo genero ac dulcissimae filiae omnia laeta precor, imprimis vxori. Mitto Apologiam qua Fabro respondeo, sed coactissimus. Vxori salutem dicito.

Louanii pridie Natal. Virginis matris.

651. To Marcus Laurinus.

Deventer MS. 91, f. 51. Louvain.
LB. App. 176. 7 September 1517.

ERASMVS MARCO SVO S. D.

Agerem tibi gratias, humanissime Marce, pro tam singulari in me hospitalitate, nisi istuc tibi tam non esset nouum. Optimo fratri tuo Mathiae, domino Hydorrhoeo, siue Flandrice mauis Waterulietensi, meis verbis gratulaberis felicem ex Hispania reditum; et quidem adeo maturum vt reuersus sit nobis antequam illuc abierit. Crumena paterna plane fatalis est; nam praeter quinquaginta coronatos e coelo delapsos Brugis, mox Louanium missi sunt centum ex aula floreni ac rursum ex Anglia triginta sex philippei. Verum hoc habet vitii quod non minus effluit pecunia quam influit.

Nondum plane consedi Louanii, sed intra quadriduum consedero sat, vt opinor, commode, idque in Collegio Liliensi apud eruditissimum pariter atque humanissimum virum M. Ioannem Neuium Hontiscotanum. Fabrum omnium suffragiis vici, verum, ita me Deus amet, hanc ipse victoriam odi. Vtinam illi quiduis potius venisset in mentem quam vt ad hoc certamen me prouocaret! Amo hominem ex animo, sed hic tantum sui dissimilem, et in me vnum in quem minime oportuit. Apologiae libellum tibi dono mitto. Si tibi commodum fuerit huc commigrare, senties hunc Erasmum ex

650. 7. ex te pendet *LB*, *scite*: expendet *MS*.

again; and later Vice-Chancellor. See Val. Andreas, *Fasti Acad. Louan.*, 1650, pp. 40, 41, 78, 99; and de Jongh, p. 155.

650. 6. fratris] Cf. Ep. 157. 59 n.

7. Batauus] Cf. Ep. 665. 3.

10. medicum] a Ghent physician named Clavus (perhaps, as M. Vanden Berghe suggests, Nagel). Epp. 681, 788 show that Erasmus wished Gilles to consult him; and he is perhaps the Adrian of Epp. 755, 818. See also Epp. 719, 743.

Claua Clauum] an allusion to *Adag.* 104: 'clauum clauo pellere.'

651. 2. hospitalitate] Cf. p. 3.

3. Mathiae] See Ep. 201. 2 n. He accompanied Charles to Spain; cf. Epp. 717, 740, and Gachard ii. 505.

4. reditum] Evidently a jest on the long delay in starting.

6. fatalis] Cf. Ep. 80. 79 n.

quinquaginta] Cf. Ep. 597. 18.

7. ex aula] Cf. Ep. 616. 1.

animo tuum. Integerrimum dominum Decanum meis verbis salutato diligenter, item fratrem Petrum et festiuissimos musicos, nec non Lodouicum meum. Theologos experior in me propensissimos, presertim Cancellarium Academiae M. N. Atensem, Dorpium et Vianensem. Iam enim propemodum in suum collegium cooptarunt.

Bene vale, charissime Marce, amicorum syncerissime et patronorum benignissime. Loua. pridiae natal. deiparae An. M.D. 17.

[621]652. To Peter Barbirius.

Deventer MS. 91, f. 53 v°. ⟨Louvain.⟩
LB. App. 230. ⟨c. 7 September 1517.⟩

[Contemporary with Ep. 651.]

ERASMVS BARBIRIO SVO S. D.

Moecenatis mei tuamque incolumitatem tuis ex litteris non sine summa voluptate cognoui. Pecuniam optima fide transmittit Louanium per Adrianum questorem optimus dominus de la Marce. Nicolaus, frater tuus, in hoc negocio plane Barbirium et alterum te egit. Agunt nescio quid theologi de me in suum gregem cooptando, cum ipse tale nihil ambiam.

De Fabro dici non potest quam doleam, quamque hanc necessitatem oderim quae me compulit ad respondendum. Malebam ingens volumen in Fabri mei laudem scribere quam hanc breuem Apologiam in mei defensionem. Scis me nihil non tum fecisse tum passum fuisse, ne cum Dorpio conflictarer; et tamen multo minus id voluissem cum Fabro. Verum vbi legeris omnia, iudicabis rem odiosius ab illo fuisse tractatam quam vt mihi integrum fuerit reticere. Videbam improbis hoc pacto dari ansam de vtroque nostro male loquendi; videbam perire fructum studii nostri tot vigiliis expetitum. Et Fabrum sic ex animo diligo vt neminem magis. O genium meum vbique infestum! Quis deus hoc illi misit in mentem? Et tamen sic me tueor vt conuitiis temperem. Neque enim contumeliam esse puto, si palam refellens sententiam vitae labem non aspergam. Libellus ibit ad te cum hisce litteris, si dabitur cui committamus perferendum. Eum vbi legeris, scio dolebis vtriusque vicem. Iam opus erat absolutum antequam tuae mihi

651. 23. coaptarunt *MS.*: *corr. LB.* 652. 5. coaptando *MS.*: *corr. LB.*

651. 19. Decanum] Jo. Bonivicini, Dean of St. Donatian's at Bruges 1502–†1519. Laurinus was his coadjutor for some time before his death. See GC. v. 258.
20. Petrum] Cf. Ep. 201. 2 n.
21. Lodouicum] Cf. Ep. 790.
22. Cancellarium] Briard; Cf. Ep. 643. 8 n.
652. 3. questorem] of Louvain; cf. Ep. 613. 7.
11. conflictarer] in Ep. 337.

litterae redderentur. Quod si maxime redditae fuissent in tempore, ad talia crimina non possim esse mutus, etiam si summus ipse lacessat Pontifex.

[592]653. To ⟨John Fisher⟩.

Deventer MS. 91, f. 60. Antwerp.
LB. App. 178. 8 September 1517.

[There is no heading to this letter in the manuscript; but as it answers Ep. 592, Leclerc is clearly right in addressing it to Fisher. The purpose of Erasmus' visit to Antwerp was doubtless to see Metsys' completed diptych, before its dispatch to More (Ep. 654). It was carried with this bundle of English letters by Peter Meghen; cf. Epp. 667–9.]

S. P., reuerendissime Pater. Expostulauit acriter mecum Coletus quod Reuclini ⟨librum⟩ misissem ad te, ad se nullum misissem. Addidit tamen sibi perlectum priusquam ad te mi⟨si⟩sset. Doleo rem tam diu dilatam; et tamen debes hoc Coleti auiditati condonare, que tua est humanitas. Permiseram Moro vt Coleto ostenderet duntaxat, non vt apud illum relinqueret. Quod operae litteris Grecis insumpte non penitet, vehementer, ita [vt] me Deus amet, gaudeo. Atque vtinam liceat in caeteris adesse! Cum Latimero litteris egi non semel; is tandem respondit, sed ita respondet vt appareat hominem a suis litteris non proditurum. Mitto tamen secundum Theodori librum nuper a me versum, castigatis etiam locis aliquot ex Greco codice. Verti autem satis explanate. Mendis pueri scribae non oportebit offendi, si summa lectionis constabit.

Mitto et Apologiam qua respondi Iacobo Fabro. Omnes vno ore theologi, omnes etiam Fabristae, mihi decernunt palmam. Verum ipse odi hanc necessitatem que me traxit in hanc harenam; odi victoriam, quia vici hominem tam amicum. Vtrunque intelliget tua prudentia simul atque libellum perlegeris, et sat scio vtriusque vicem dolebit; etiam si hoc nomine leuior est mea calamitas, quod culpa vacet. Vbi dabitur certus aliquis qui perferat, remitte nobis libellos qui ⟨ad⟩ Reuchlini negocium pertinent, si tamen his iam vsus fueris. Quidam e Colonia scripsit ad me causam illius in optimo esse statu, verum arbitror eam causam nunquam fin⟨i⟩endam esse. Vtinam tuo fiat bono vt hanc regionem inuisas aliquando! Bene vale, et saltem litteris nos aliquando dignare.

Antwerpie 6 Idus Septembr. An. M.D. 17.

653. 2. librum *coni. LB.* 7. vt *seposui in fine versus: e fine versus praecedentis, vt videtur, ab amanuensi iteratum.* 16. herenam *MS.* 21. ad *add. LB in fine versus.*

---

653. 1. Coletus] Ep. 593.
9. non semel] Cf. Epp. 520. 1 n., 13 n., and 540.
11. Theodori] Cf. Ep. 771.
22. Quidam] Caesarius; Ep. 615. 8–12.

654. To Thomas More.

Deventer MS. 91, f. 60. — Antwerp.
LB. App. 179. — 8 September ⟨1517⟩.

[Answering a letter from Calais; and therefore later than Ep. 623.]

ERASMVS MORO SVO S. D.

Mitto tabulas, quo tibi vtcunque adsimus, si qua sors nos ademerit. Dimidium impendit Petrus, dimidium ego; non quin vterque in solidum libenter numeraturus fuerit, sed vt amborum munus esset commune. Petrus Aegidius adhuc suo tenetur morbo. Nos agimus Louanii inter Magistros nostros et valemus more solito. Doleo te Caletie alligatum. Si non datur aliud, saltem scribito crebrius, vel paucis. Vale, More mortalium omnium mihi charissime.
Antwerpiae 6 Id. Septembris.
Serua te nobis incolumem.

655. To John Sixtin.

Deventer MS. 91, f. 60. — Antwerp.
LB. App. 180. — 8 September 1517.

ERASMVS SIXTINO SVO S. D.

O rem acerbam! sed quid attinet queri? Oro te per nostram amicitiam vt Petrus Ammonius contrahat omnis Andreae ad me epistolas et meas ad illum, et aut huc mittat aut tibi tradat huc mittendas: deinde vt exempla aut littere de dispensatione aboleantur, ne aberrent in manus eorum in quorum nolim. Fratrem tuum non vidi; nam aberam Louanii. Petrus Aegidius odiosa lentaque valetudine afflictatur. Nobis cum hoc coelo satis conuenit, nec deesset fortuna, si me velim principum negociis inuoluere; sed video factiones tales vt tutum non sit aut hanc ⟨sequi⟩ aut illam. Studia mea persequor. Bene vale, charissime Sixtine, teque nobis incolumem serua. Antwerpiae 6. Idus. Sep. Anno M.D. 17.

656. To Peter Vannes.

Deventer MS. 91, f. 60. — ⟨Antwerp.⟩
LB. App. 228. — ⟨c. 8 September 1517.⟩

[Contemporary with Epp. 654–5: which it follows in the manuscript.
Peter Vannes of Lucca (†a. 1 May 1563) was a cousin of Andrew Ammonius.

654. 8. Septenbris *MS*. 655. 10. studea *MS*.

---

654. 1. tabulas] Cf. Ep. 584. 6 n.; also Epp. 669, 681, 683–4.
6. Caletie] Cf. Ep. 623. 20 n.
655. 4. de dispensatione] See Epp. 447 introd. and 517 introd.
5. Fratrem] Albert Sixtin, who is mentioned in John's will; see Knight, *Life of Colet*, p. 221. Erasmus met him later; cf. Ep. 668. 7, 8.
8. negociis] Cf. Ep. 669. 12 n.

In Aug. 1517 he had been four years in Wolsey's service, as assistant to his kinsman (Brewer ii. 3602, 3657). As the result of prompt application he succeeded Ammonius as Latin secretary to Wolsey, and later became Latin secretary to the King. In 1526 he began to be employed in diplomacy; and in 1528–9 accompanied the important mission to Rome about the divorce. He accumulated abundant preferment, holding simultaneously prebends at Salisbury, Hereford, York, Wells, and St. Paul's, a canonry at St. Frideswide's in Oxford, the Archdeaconry of Worcester and the Deanery of Salisbury. This last he resigned under Edward VI, but it was restored to him by Mary. From 1550 to 1556 he was ambassador at Venice. Erasmus habitually styles him, like his kinsman, Petrus Ammonius or ab Arena (Lond. xxi. 57, LB. 896). See DNB.]

ERASMVS PETRO AMMONIO SVO S. D.

Ammonii nostri mortem tam acerbe fero vt acerbius non possim. Quid enim bonarum rerum in illo non periit? Ipsum ad vitam reuocare non possum, at certe memoriam hominis non sinam intermori, si quid mea scripta valebunt. Obsecro te vt epistolas omneis illius ad me et meas ad illum contrahas in vnum fa⟨s⟩ciculum, et huc mittendas cures per hominem certum. Item si qua scripta sunt de nostro negocio quo⟨d⟩ ille egit apud Pontificem, vt ea vel aboleantur vel huc mittantur. Bene vale, charissime Petre, et Erasmum maxime tuum esse ducito.

657. To Henry VIII.

Deventer MS. 91, f. 62. — Antwerp.
D¹. p. 191: D². p. 192: F. p. 162: HN: Lond. iii. 32: LB. 268. — 9 September 1517.

[This and Ep. 658 were written for a new issue of the translations from Plutarch dedicated already to the same persons in 1514 (Epp. 272 and 297). The translations had been printed a second time with the first edition of the *Institutio Principis Christiani*, April 1516 (Ep. 393); and in revising this again for presentation to Ferdinand (cf. Ep. 853) Erasmus seems to have thought fit to compose new prefaces for the Plutarch, on their third issue (l. 40). The new volume, which appeared in July 1518, also contained a reprint of the Panegyric addressed to Philip (Epp. 179, 180). For what reason these prefaces were put in the *Auctarium* (D¹), Aug. 1518, rather than with the Plutarch, can only be a matter of conjecture. For Erasmus' hopes from Henry at this time see Ep. 694. 10 n. The dates are confirmed by the deaths of Ammonius and Busleiden.]

DES. ERASMVS ROTERODAMVS SERENISSIMO ANGLIAE REGI HENRICO OCTAVO S. D.

S. P., serenissime Rex. Inter innumeras ingenii tui dotes vere regias planeque heroicas, quibus laudatissimum parentem Henricum eius nominis septimum non refers modo verum etiam superas, alius

657. TIT. DES. . . . S. D. *add. D.* 1. S. P. *om. D.* serenissime *MS.*: inclyte *H.*

656. 4. si quid] There is a suggestion of Verg. *Aen.* 9. 446.
epistolas] Cf. Epp. 655, 774–5, 822, 828. The request is similar to that in Ep. 186. The correspondence with Ammonius forms a considerable part of E.
7. negocio] Cf. Ep. 655. 4 n.

fortassis aliud mirabitur ac laudibus vehet. Mihi nihil non suspicienti illud inprimis probatur, quod cum ipse pro rara quadam animi perspicacia sapias plurimum, tamen prudentum et eruditorum, ac potissimum eorum qui nesciant ad gratiam loqui, familiaribus colloquiis gaudeas, perinde quasi Sophocleum illud alicubi legeris—nec dubito quin legeris—

Σοφοὶ τύραννοι τῶν σοφῶν συνουσίᾳ,

id est Reges sapientes redduntur sapientum hominum consuetudine: cum primis autem, quod inter tot regni, imo mundi, negocia nullus tibi pene dies abeat in quo non aliquam temporis portionem libris euoluendis impartias, cumque priscis illis sapientibus colloqui gaudeas qui minime omnium assententur, atque his praecipue libris vnde cordatior, melior regnoque vtilior discedas; longe dissentiens ab istorum opinione qui existimant egregios principes a nulla re magis abesse oportere quam a libris studioque philosophiae; aut si quid etiam attingendum sit librorum, nihil nisi ridiculas et vix mulieribus dignas fabulas meraque stulticiae ac viciorum irritamenta legi oportere: perinde quasi haec duo ex diametro inter se pugnent, sapere et principem agere, cum ita inter se cohereant vt, si alterum alteri adimas, nihil iam relinquas praeter inanem principis titulum; cenotaphiorum instar quae nomina tantum et stemmata foris ostentant, cum intus vacua sint. Porro, quemadmodum cordatus ac pius princeps omnibus sapit, omnibus vigilat, omnibus prospicit in commune, vt qui publicum negocium gerat, non suum; ita par est vt huius curas ac sollicitudines pro sua quisque portione virili conetur adiuuare. Et quo latius imperat, hoc magis eget hoc officiorum genere. Eximia quedam inter mortales res est monarcha ac plane numinis instar, sed homo tamen.

Ego vero, quando solis litterulis meis hoc officii pensum possum regibus persoluere, pridem libellum Plutarchi De ratione dinoscendi adulatorem ab amico, e Greco Latinum feci, tuaeque maiestati dicaui per reuerendissimum D. Cardinalem, qui tibi in regni administratione id est quod olim Theseus Herculi aut Achates Aeneae. Verum quoniam id temporis in medias bellorum procellas publica quedam ac fatalis orbis Christiani tempestas subito te abripuit, non satis vacabat, opinor, litteris attendere, cum res ferro esset agenda. Nunc igitur eundem, licet iam orbi publicatum ac tercium typis excusum,

11. sapientium *N.* 15. assentantur *H.* 16. *D*: discentiens *MS.* 21. *D*: deametro *MS.* 25. ac *MS.*: et *D.* 27. gerit *H.* 33. dinoscendi *D*: cognoscendi *MS.*, *necnon D in marg.* 35. reuerendissimum D. *MS.*: tuum *H.* 36. id est *D*: id tibi est *MS.*

10. Σοφοί] Soph. *Fr.* 12; cf. *Adag.* 2497.

ad tuam celsitudinem mitto, neque id absque foenore; siquidem adiunxi Panegyricum Philippi Castelliae Regis praeconem, cuius memoriam scio tibi sacrosanctam esse, quippe quem olim puer iuuenem fratris vice dilexeris, quemque optimus parens tuus non titulo tantum in filium adoptarat.

His adieci Principis Institutionem, quam Carolo Regi Catholico recens inaugurato principatui nuper obtuli. Non quod is nostris monitis magnopere egeret, sed quod, quemadmodum in magnis tempestatibus quantumuis periti gubernatores se vel a quouis admoneri patiuntur, sic Princeps tot regnis destinatus nullius omnino consilium debeat aspernari quod saedulo proferatur animo, secuturus quod omnium factu optimum iudicarit. Quod autem vsquam fretum tantos habet motus quantos habent tumultus amplae ditiones? aut quis vnquam tantas in mari tempestates vidit quantas rerum humanarum procellas paucis hisce annis vidimus? Et adhuc grauiores imminere videntur, ni res principum sapientia pietateque componantur. Postremo, quando in consiliariorum ordinem ascitus eram, visum est protinus hoc officio meo respondere muneri, et non vna aut altera in re consulere, sed consiliorum omnium ceu fontes quosdam ostendere, egregiae quidem indolis sed adhuc puero Principi.

Nam vt tuae maiestati monitis eiusmodi sit opus, tantum abest, vt qui attentius tuam imaginem contempletur, absoluti principis simulacrum ad tui exemplar possit effingere. Misi tamen, quod scirem, vt nihil aliud accederet, duorum tibi charissimorum Regum commemorationem non iniucundam fore. Deinde quod ea praecepta, si salubria suadent, regibus omnibus commendabuntur, aut regum filiis, si senserint tibi, regum qui hodie viuunt omnium cordatissimo, incorruptissimo florentissimoque, non displicuisse. Postremo ipse ingratitudinis culpam vtcumque effugero, si non desinam tuae maiestatis erga nos studium qua possum sedulo testificari. Quid enim illi non debeo, toties ornatus testimonio vocis tuae? ad hec, cum isthic essem proxime, tam benignis conditionibus inuitatus, tum vltro tum regia prorsus comitate; quando hoc ipsum magni habeo, quod huic homuncioni talis ac tantus Princeps faues, quod agnoscis, quod amas. Maiestatem tuam quam diutissime incolumem ac florentem tueatur Principum Princeps Opt. Maximus Iesus Christus.

Antwerpie Anno. M.D. 17. postridie Natalis diue virginis.

Erasmus Roterodamus eidem maiestati tuae addictissimus.

52. omnium *MS.*: ex omnibus *D.* 53. *D*: timultus *MS.* 58. *D*: numeri *MS.*; *cf. Ep.* 317. 2 *n.* 64. clarissimorum *D*[2]. 66. *D*: commedabuntur *MS.* 68. *D*: displicuise *MS.* *D*: ipe *MS.* 70. sedulo *add. H.* 71. illi *add. H.* 72. isthic *D*: istec *MS.* 73. magni *MS.*: pro magno *H.* 75. *D*: incolumen *MS.* 78. Erasmus . . . addictissimus *om. D.*

46. Institutionem] Cf. Epp. 683. 49, 688. 11.

658. To Thomas Wolsey.

Deventer MS. 91, f. 60 v°. Antwerp.
D. p. 189: F. p. 161: HN: Lond. iii. 31: LB. 267. 9 September 1517.

CARDINALI EBORACENSI.

S. P., reuerendissime Pater. Non eram nescius quam religiose tua celsitudo maximis etiam viris sit adeunda, quamque multis male cesserit numina parum rite compellasse. Verum hanc fiduciam mihi fecit rara quaedam et inaudita comitas, quam ipse cum alias tum nuper expertus sum, cum apud Britannos agerem. Eximiae felicitatis inuidia comes esse solet. At mira morum tuorum facilitas omnibus exposita obuiaque sic prorsus inuidiam omnem excludit, vt homines non minus ament naturae tuae bonitatem quam fortunae magnitudinem suspiciunt. Verum ne seriis negociis occupatissimum nugis etiam meis diutius occupem, mitto regiae maiestati libellum vtcunque adornatum, ea ferme complectentem que ad rectam principatus administrationem faciunt. Philippum Castilliae Regem, sub cuius nomine boni principis simulacrum effinxi, serenissimus Rex Henricus, eius nomenclaturae octauus, puer iuuenem fratris vice dilexit: cuius mortem etiam suis ad me literis olim deplorauit non minus amanter quam eleganter. Cum Carolo nostro praeter affinitatis copulam tam arctis foederibus, tam propinqua necessitudine animorumque fraterno consensu coniunctus est vt coniunctior esse non possit. Porro, tua reuerendissima D. regie maiestati regnum multo omnium florentissimum longe felicissime administranti hoc ipsum est quod olim Herculi Theseus, quod Achates Aeneae fuisse legitur; vt non inepte tria maxima simul et clarissima inter se nomina liber vnus complexus videatur. At volumen quod olim Regi dicaueram tuisque manibus obtuleram, nondum opinor per bellorum tumultus licuit euoluere. Sed iam dudum parta tranquillitate intelligo illum ad literas olim puero non infeliciter gustatas redisse, ac subinde cum libris colloqui non quibuslibet, sed iis potissimum qui pietatem, qui regiam sapientiam doceant. Nam hoc magis sitit virtutem, quo magis possidet. Proinde vetus munusculum renouare visum est, eo quod dicatum non videretur quod nondum esset cognitum. Adest et tuus libellus tam exiguus quam ipse magnus es.

TIT. CARDINALI EBORACENSI *add. sec. man., vt videtur, Erasmi*: DES. ERASMVS ROTERODAMVS REVERENDISSIMO DOMINO D. THOMAE CARDINALI EBORACENSI *D.* 1. S. P. reuerendissime *MS.*: Amplissime *H.* tua *D*: tu *MS.* 4. cum *MS.*: tum *D.* 10. diutius *add. H.* 12. Philippi *MS.*: *corr. D.* Castelliae *D.* 14. cuius mortem . . . 16. eleganter *add. D.* 19. reuerendissima D. *MS.*: reuerenda sublimitas *H.* florentissimum *D*: florulentissimum *MS.* 22. clarissima *MS.*: carissima *H.* 25. illum *add. H.* 30. eo *add. D.*

15. literis] Ep. 206.

Haud me fugit quam vtrunque munus pusillum sit: quanquam tantis heroibus quid alioqui non sit futurum pusillum? Sed perfricui frontem, et humanitatis vestrae quam celsitudinis malui meminisse, et visum est vtcunque refricare nostri memoriam, simulque animi maiora molientis significationem dare, quando interim Nouum Testamentum sic me totum habet ac possidet vt aliud non possim. Cui quidem operi certum est immori, aut ita tractare vt tum mihi tum Leoni P. M. nunquam intermoriturum famae decus sit pariturum. Non recuso quo minus hoc arroganter dictum videatur, nisi re praestitero quod polliceor. Huic sane labori haec hyems dicabitur; quam Louanii sum acturus, posteaquam nec Princeps adest nec Cancellarius Borgondiae. Interim maiorem in modum rogo R. D. T., primum vt tua celsitudo pergat eo fauore quo coepit, Erasmum prosequi; deinde et hoc qualecunque munusculum serenissimo Regi commendare dignetur, aut, si id parum meretur ipsum munus, certe hunc animum tradere.

Rex Catholicus hinc felicissime soluit; vtinam eodem tenore cetera illi succedant in Hispaniis! Apud nos vereor ne magna rerum nouitas exoriatur, ni numinis fauor principumque pietas ac sapientia rebus humanis prospiciant. Ammonii mortem acerbissime fero. Quot vno in homine dotes periere! Periit et Hieronymus Buslidius, qui pridem apud vos legatione functus est; et has primitias Orco Hispanico dedimus, cui iam nimium saepe litamus. Bene valeat R. T. D., cui hunc infimum clientulum diligenter commendo.

Antwerpiae 5. Id. Septembr. Anno. M.D. 17.

659. To James Faber.

Deventer MS. 91, f. 63. Louvain.
D. p. 195: F. p. 163: HN: Lond. iii. 33: LB. 271. 11 September 1517.

[Accompanying a copy of the *Apologia*; sent by a theologian of the Sorbonne (cf. Epp. 724. 1, 778. 289–90, 796. 22 seq.)]

ERASMVS FABRO SVO S. D.

Qvi nostrum vtrique bene volunt, optime Faber, vtriusque vicem dolent. Tuam cui tam sinistre nescio quis deus immisit in animum vt, cum nihil esset causae, tam odiosa disputatione me

658. 32. munus *add. D.* 33. quid *D*: quod *MS.* 37. nō/non *MS.* 38. est *add. D.* vt . . . 39. Leoni *D*: et mihi et Leoni *MS.* 43. R. D. T. *om. H.* 45. regi *D*: regis *MS.* 48. Catholicus *D*: Cathologus *MS.* 49. *D*: vereo *MS.* 53. pridem *MS.*: quidem *D²*. 54. cui . . . litamus *add. D.* 55. R. T. D. *MS.*: tua reuerenda sublimitas *H.* 659. 2. immiserit *D.*

658. 43. Cancellarius] Le Sauvage.
53. legatione] In 1509: see Ep. 205 introd.
54. iam] See App. Crit. By the time D¹ was printed Erasmus had heard of Le Sauvage's death.

lacesseres; atque ita lacesseres vt mihi non esset integrum obticescere, nisi simul omnia illa crimina agnoscerem: 'sermonem Christo Deoque indignissimum,' et 'sermonem seipsum vndique elidentem et omni ex parte sese falsum esse declarantem,' et 'sermonem intelligentiae propheticae aduersantem,' et 'sermonem pro pestiferis Iudeis facientem vnaque cum illis Christum contumeliis afficientem', et 'sermonem Anticyris dignum', et 'sermonem, cui si pertinaciter hererem, hereticus essem', aliaque id genus tam multa. Nam vnum aut alterum eiusmodi telum fortasse dissimulassem. Meam vero, qui alias occupatissimus et ab hoc scripti genere maximopere abhorrens, compulsus sum cum homine mihi longe charissimo decernere. Ex aduerso gaudent qui nobis ac rectioribus studiis male volunt. Habent quod vtrique obiiciant, quo vtrique fidem abrogent, quo suam inscitiam consolentur. Christum mihi parum propitium habeam, nisi non solum hanc necessitatem verum etiam hanc victoriam, quam omnes vno ore mihi tribuunt, odi.

Quam ob rem, mi Faber, per omnia quae tibi sacra sunt, rogo sit hic impii certaminis finis.

Παλινδρομεῖν ἄμεινον ἢ κακῶς δραμεῖν.

Quod si omnino placet cum Erasmo confligere, ab iis verbis temperato quae dissimulari non possunt. Nimium delectauimus istos veteris inscitiae mystas. Mitto ad te libellum; si forte nondum vidisti, perlege attentius. Deinde teipsum tibi in consilium aduoca; nec aliena instigatio te perpellat eo quo postea poeniteat peruenisse. Et tuorum cohibe stilum: ego meos hactenus coercui. Agamus pura vereque Christiana synceritate. In me nihil fuci reperies.

Bene vale. Louanii 3. idus Septemb. M.D.XVII.

660. To Gerard Lister.

Epistolae ad diuersos p. 505. — Louvain.
HN: Lond. xiii. 9: LB. 270. — 11 September 1517.

[The year-date added in H may be accepted in view of the connexion with Ep. 634.]

ERASMVS GERARDO LYSTRIO SVO S. D.

Imo tibi gratiam habeo, qui mihi fraterculi istius colloquium adornaris, tantum abest vt fuerit molestus; nam mihi hominis

659. 14. sim *D.* 19. mihi *add. H.* 21. *D*: certamini *MS.* 22. δραμεῖν *D*: δρομεῖν *MS.* 24. *D*: dissimilari *MS.* 30. M.D.XVII *add. H.*
660. 2. molestum *N.*

659. 5. sermonem] Quotations, more or less exact, from the second edition of Faber's Commentaries; cf. Epp. 597. 32 n., 778. 119 seq., 784. 26 seq.
22. Παλινδρομεῖν] Cf. Lucian, *Asin.*, 18. 586.

indoles maiorem in modum placuit. Vxorem esse tibi ex animi sententia sane gratulor; faxit Christus vt ista felicitas sit vobis perpetua. Quod nobis etiam fauet, non illi sed tibi debeo; amat enim nos, sed tuo animo. Moria sic Gallice versa est vt alia dixerit interpres, non solum aliter; et pleraque reliquit quae non intellexit, quaedam assequi non potuit. His nundinis exibit nouum volumen Epistolarum satis magnum: proximis recognoscemus excusas, et additis aliis in iustum volumen redigemus. Scribam Tilmanno vt iubes, cum dabitur per quem id faciam; et dabitur propediem. De Enchiridio non satis intelligo quid velis; si tu explicabis, mihi pergratum fuerit. Si a me vis explicari, notes oportet quae videntur obscuriora. Siquid isthic tribuitur Erasmo, tuo candori potissimum debeo.

Hic serio agunt de sarcienda concordia, postea quam effuderunt omne virus suum; sed tamen certum est animum Christianum vbique praestare. Demiror istos euangelicam puritatem profitentes tam non euangelice debacchari in famam hominis, de his rebus blaterantes quas non intelligunt, et apud eos qui non intelligunt: quos oportebat non solum esse ludibrio pueris verumetiam foras lapidari publicitus. Vincet tamen veritas, ne dubita.

Resaluta D. Simonem et Priorem Montanum, sed in primis suauissimam Iustinulam tuam, cui omnia laeta feliciaque precor. Priorem S. Agnetis nondum vidi; nec enim licuit, tot tricis inuoluor. Bene vale, Lystri doctissime.

Louanii. III. Idus Septembr. Anno M.D.XVII.

9. proximis *in versum superiorem post* nundinis *transfert H.* 21. *F Corrig.*: foris *F*: foria *H.* 23. D. *om. H.* 27. Anno M.D.XVII *add. H.*

3. Vxorem] The Justinula of l. 24; cf. BRE. 193.

6. Moria] See p. 63.

8. nouum volumen] C[1]; cf. Ep. 634. 2, note 2.

10. additis aliis] Cf. Ep. 634. 3 n.

Tilmanno] Perhaps Gravius (cf. Ep. 610. 47 n.); or the son of Peter van Os, the printer.

12. Enchiridio] Lister edited the *Enchiridion*, Zwolle, S. Corver, 7 Oct. 1519 (Panzer); cf. his letter to Goswin of Halen, 13 Feb. 1520, affixed to the *Commentarioli* (Ep. 495 introd.).

16. concordia] Cf. Epp. 640–1, 643, 650–1.

23. D. Simonem] Probably Corver, the printer. For five volumes printed by him in 1519–20 see l. 12 n. and Ep. 495 introd. In the Bibliotheca Lindesiana are three works of Luther, which Corver printed in 1520–1; perhaps as a result of Lister's connexion with Luther in 1520 (NAKG. vii, 1898, pp. 204–5). In 1520 he printed Erasmus' *De Copia* (BEr.[1]).

Montanum] Gerard of Kloster; see Ep. 504. 2 n. The title here used is given to him in Lister's preface to the *De figuris et tropis*. In view of Horawitz v. 13 it seems that he is also the Prior of l. 25 (cf. Ep. 504. 25,6); but it is not easy to account satisfactorily for the double mention here.

661_{745} From Albert of Brandenburg.

Deventer MS. 91, f. 223. Steinheim.
LB. 334. 13 September 1517.

[The earliest source is the Deventer manuscript, where the copyist is Hand B (a^1), corrected by another contemporary hand (a^2). It was subsequently printed in the separate editions of the *Ratio Verae Theologiae*; see Ep. 745, where the sigla are given. The two letters are copied also (β^2) in Martin Lypsius' volume at Brussels (MS. 4850–7; cf. Epp. 296 and 304); but an examination of the variants shows that, apart from sporadic errors, Lypsius had β^1 as his original.

In the printed editions the date is given as 1518; being made to conform with the new date assigned there to Ep. 745 also. In support of the manuscript date there are many considerations: the absence of any mention in the MS. of Albert's cardinalate (cf. Ep. 745. 22 n. and 39 n.); the limits of Hand B, 22 April — 7 Oct. 1517 (see App. 8); the connexion of Ep. 662 with Epp. 614 and 631; and the references to this letter in Epp. 662, 695, 732, 756, 759, 761, 763, 783, 794, 809, where the stress laid on its being written by Albert himself removes any doubt as to identification; and finally the mention in HE. 75 § 24, where it must be the letter intended, although it does not contain all the sentiments enumerated. It is noticeable that in Epp. 695 and 756 the mention of this letter is omitted in printing; but in view of the publication of Epp. 759, 761, 794, 809 in the same volume, the fact appears to have no significance.

Albert (28 June 1490 — 24 Sept. 1545), Margrave of Brandenburg, was at this time a patron of art and letters from whom much was expected (cf. HE. 75 §§ 24–6). After education at the university of Frankfort-on-the-Oder, which he and his brother had founded in 1506, he entered the Church, and quickly became canon of Mainz and of Trèves. In Aug. and Sept. 1513 he received the sees of Magdeburg and Halberstadt, and on 9 March 1514 was elected Abp. of Mainz; where he attracted to his court men like Stromer, Hutten, and Capito. But his position as Elector drew him into politics; and, his connexion with Tetzel attracting the hostility of the Reformers, he gradually became one of the staunchest bulwarks of Catholicism. See ADB. i. 268–70.]

ALBERTVS, ARCHIEPISCOPVS MAGVNTINENSIS ET MAGDEBVRG., PRIMAS GERMANIE, PRINCEPS ELECTOR AC MARCHIO BRANDENBVRGENSIS ETC., NOBIS DILECTO DESYDERIO ERASMO ROTERODAMO SALVTEM IN CHRISTO.

Nvper in voluminum abs te editorum lectionem incidentes, Erasme doctissime, cum diuinum hoc tuum ingenium, omnigenam eruditionem et supra captum pene huius seculi ac patriae eloquentiam admirati essemus, cepit nos ingens quoddam te videndi desyderium: quippe nihil magis ex dignitate nostra arbitrati sumus quam, cum nos Dei Optimi Maximi benignitate in principem episcoporum locum euecti sumus, eum virum qui non per Germaniam modo sed vniuersam prope Europam in litteris principatum obtineat, complecti ac fouere. Proinde tantum defuisse fortunae nostrae, si te non viso ab hac vita migrare contingeret, arbitraremur, quantum nobis foelicitatis adscribimus, quod eo tempore nati sumus quo tu tantus vir his litteris, hac industria, communem Germaniam a foeda

TIT. MAGVNTINENSIS $\beta\delta$: MOGVNTINENSIS $\gamma\epsilon$: *om.* a^1: MON. a^2. MAGDEBVRG. δ: MÃGṼD. a: MAIGD. β. 3. a^2: patrie a^1. 7. sumus $a\beta^2$: simus $\beta^1\gamma$. virum a^2: vestrum a^1. 11. a^2: foelicitatem a^1.

barbariei appellatione vindicas; imo quo tu diuinam theologiam, ab illa antiqua ac germana in nouam quandam et impuram aliquot iam seculis deformatam, suo splendori reddis ac priscum in nitorem restituis. Quid enim desyderari magis etate nostra potuit quam vt emendatiora essent Veteris Instrumenti exemplaria? At te interprete omnes abstersae maculae, omnis additus nitor. Quid dolendum magis fuit quam illum sic ab se immutatum, sic mutilum ac conscissum Hieronymum in manibus haberi? At per te in lucem est reductus et quasi a morte in vitam reuocatus. Macte virtute, decus Germaniae, amabilissime Erasme; sic itur ad astra.

Sed tu ne desine sic de te sentientem, sic erga te affectum, si quando hac iter facies, inuisere. Et o foelicem illum (si quis nobis illucescet) diem, quo in tuam faciem hos oculos defigemus, quo ad suauissimum tuum eloquium has aures arrigemus, quo abs tuo penitus ore pendebimus! Nihil enim inter nos et illos Titi Liuii admiratores interesse censebimus. Quod faxit Christus Seruator vt quem absentes ex libris admiramur, eius coram alloquio frui liceat. Sic enim futurum speramus vt, quod diu iam quaerimus, aliquot diuorum vitae elegantiori et quali tu polles stilo illustrentur. Vale, doctissime Erasme, ac te nobis serua et ostende.

Iterum vale ex oppido nostro Steynheym. Idibus septembris manu nostra propria. Anno post natalem Christi. 1517.

631 662. From Henry Stromer.

Deventer MS. 91, f. 212. Steinheim.
LB. App. 181. 13 September 1517.

[As elsewhere, Hand B (a^1) has been corrected by a contemporary hand (a^2).]

S. P. D.

Litteras tuas, eloquentissime sapientissimeque D. Erasme, accepi et lectitaui; quae mihi auro gemmisque preciosissimis fuere gratiores. Quibus iterum atque iterum tua ingens humanitas absolutissime eruditioni coniuncta mihi innotescebat; siquidem quo es doctior eloquentiorque, eo submissius te erga me barbarum geris.

661. 13. β: barbarie a. quo β: quomodo a. 17. veteris a: *lacunam habet* β^2: noui γ. 19. ab β: abs a. β: mutulum a. 23. desine a: grauare β. de te $a\gamma$: de β^2. 25. β: defigamus a. 26. β: arrigamus a. abs β: ab a. 28. absentem β. 30. diu *om.* β. 34. 1517 a: M.D.XVIII β.

661. 17. Veteris] The occurrence of this in the earliest printed edition (β^1) as well as in the MS. implies certainly that it was so written by Albert; who, in spite of Hutten (HE. 75 § 24), must have been misinformed as to Erasmus' work. In γ it is corrected in accordance with facts.

27. Liuii] Cf. Ep. 401. 22.

30. diuorum vitae] Cf. Ep. 614. 21.

33. Steynheym] On the Main, above Offenbach; about 30 ms. from Mainz.

Verum vt et meam erga te obseruantiam agnoscas, effeci vt illustrissimus Princeps meus, Archiepiscopus verius tuus, tibi propria manu scriberet. Ille, quo ego pluribus negotiis obrutus breuioribus tecum ago, tanto ipse longioribus te conueniet. Velim credas suis scriptis; sua siquidem amplitudo non facit dissidium oris et cordis. Concordant in eo labia cum mente. Vale, decus orbis omniumque doctorum, et me tuum vocalissimum preconem commendatum habe.

Datum celerrime Steynhem Idibus septembris Anno post natalem Christi 1517.

Totus tuus Henricus Stromer Aurbachius.

[607,642,643] 663 [675] FROM CUTHBERT TUNSTALL.

Deventer MS. 91, f. 208. — Bruges.
D¹. p. 129: D². p. 128: F. p. 138: HN: Lond. iii. 2: LB. 272. — 14 September ⟨1517⟩.

[As in Ep. 611, *a* denotes the Deventer manuscript, and is divided to distinguish the first hand (Hand B) and the corrector.]

CVTHBERTVS TVNSTAL ERASMO S. P. D.

Vix tandem Hispaniarum Rex in regnum nauigauit, et ego ex Selandia cum meis vix saluus redeo, vsque adeo tetro et plane pestilenti coeli illius infestatus odore, vt multorum dierum inedia nondum febrem accedentem omnino depulerim. Tres ex ministris, atque his quidem commodioribus, ex febre prius decubuerant quam illinc discessi: quos nisi consulente medico coeli mutandi gratia statim amandassem, omnes ante hunc extulissem diem. Magno deciderem vel nunc futuros saluos. Neque hec mea sors solius. Magna pars aulicorum aegrotabat: habenda est Deo gratia, quod Rex euaserit. Ex purpuratis afflicti certe aliquot; ita neminem non vexatum dimisit illa insula. Stygem arbitror non longe illinc abesse, ea est aquarum nigritudo atque amarulentia. Si domi te in oppido contines, vndique ex vicinia glebularum fumus (his nanque vice lignorum vtuntur) nares opplet. Hae ex vliginoso et salso effossae solo, quantumuis arefactae sole, dum ardent, fumum reddunt in ipsa penetrantem praecordia, pectus, nares, caput, omnia tentantem. Audiui ab indigenis vestrates Hollandicas ex mitiore erutas solo thus olere prae illis. Quod si fastidium oppidi leuare obambulatione velis (id quod interim factitare consueui), via ipsa, imbre conspersa vel leui, tenacius

662. 9. ago a^2: ego a^1. 13. Datum a^2: Datis a^1. 663. 3. multorum a^2: multarum a^1. 7. deciderim *N*. 8. solius *D*: sola *a*. 9. gatia *a*. 10. dimisit a^2: emisit a^1. 12. contineas *D*. 17. Hollandicas a^2: Hollidicas a^1.

663. 1. Vix tandem] on 7 Sept. 11. insula] Walcheren.

omni visco pedem moratur (nam ne in cuiusquam fundum aut pratum diuertas fossarum altitudo vetat); et vt ad aggeres in littore extructos arcendo mari tandem peruenias (que vna iucunda est ambulatio), priusquam illo peruenias, preter sexcentas fossas tibi transeundum erit, quibus linum macerant, quae foedo odore longe superant omnem sentinam. Quantulum cloacae putent prae illis! Ad hec praeter eiusmodi fossas itidem in vrbem reditus recreationem, si quam habuisti, tollit, et tristem denuo domum remittit. Tota plane regio duobus passibus est mari humilior in summo aestu; et nisi aggeres arcerent, marinae beluae in comessantes atque inuicem propinantes incolas irrumperent. Ad haec incommoda vitanda praesidium vnicum esse aiunt totos haurire congios; remedium certe mihi grauius omni morbo. Nosti enim quam facile in eo genere certaminis herbam porrigo.

Sed quid facio, qui tam frugiferam insulam tanque portuosam infamo, tacitis quae in laudationem eius dici possent? Vis scire? Iuuat aliqua via me de illa vindicare atque omnem ex eius tedio conceptam bilem in illam ipsam effundere. Itaque nunc eius ἐγκώμιον reticebo in vindictam. Sed, vt serio tecum agam, gaudeo me tandem continenti redditum, vbi coelum salubrius. Et vt patietur concussa valetudo, paulatim adrepam in patriam: meos hic relinquam grauius adhuc afflictos quam vt sequi possent. Deum Optimum Maximum praecor, aliquando conualescant.

Apologiam abs te missam, qua Fabro respondes, vna cum tuis litteris accepi; atque aliquot ante diebus alteras acceperam, quibus te illi responsurum significasti, sed citra stomachum. Quod certe te praestitisse gaudeo; decreueram enim te hortari vt theologum, hoc est mitem, ageres in respondendo: quod ille in sua causa pronuncians atque arrogantius opinionem ingerens suam minime praestitit, quasi non sit futurum aliorum potius et posteritatis de ea re iudicium. Quanquam de veritate neque illi neque cuiquam mortalium cedendum tibi vnquam putaui. Quod vero a cornicula tuas pennas in exordio Apologiae repetis tam modeste, recte facis. Expecto quem colorem dicet, sed perfricabit frontem puto. Hominem mihi videre contigit in Italia, modestum sane, vt tum videbatur, et cyclopediam illam, quam adeptos magisterii nomine Parrisii honorant, penitus callere

29. *D*: cōmessantes *a*. 36. *Pro* via a^1 in illam, *scilicet ex versu sequenti, scripsit et mox deleuit.* 38. reticebo *D*: recitabo *a*. 41. adhuc *om. D.* possint *H.* 43. *D*: abst te *a*. 49. *D*: indicium *a*. 51. a^2: connicula a^1. 52. *D*: modestę *a*. 54. modestum a^2: modeste a^1.

44. litteris] Ep. 643.
alteras] Ep. 607.
51. cornicula] Cf. Hor. *Ep.* I. 3. 18–20.
54. in Italia] Probably in 1500; cf. Epp. 207. 22 n. and 315 introd.
55. Parrisii] Cf. Ep. 413. 11 n.

dicebatur. Nam quod Grecas litteras attigerat, editis ab eo commentariis in Paulinas Epistolas primum intellexi. Fortasse cum aliquot errata τῶν νεωτερικῶν in sacris litteris deprehendisset ex Grecis fontibus, operepraecium putauit ad famam parandam quod luscus inter caecos paulo clarius cerneret, editis commentariis admonere posteritatem. Qua in re probo hominis institutum, si id praestare potuit; premium enim eius rei velut in sacris certaminibus victori cuilibet est propositum. Sed quod in eodem stadio currentem, quique longe relicturus eum videretur, maligne supplantare voluerit, minime mihi videtur factum probe, nedum theologice. Hic fortasse ex suis Parrisiis orbem terrarum metitur, vbi quanquam aliquot in lingua Graeca doctissimos et seculum ornantes nostrum videt, non eam vel copiam Grecis litteris operam dantium, vel eum honorem his habitum, vt speret aliquando redituram priscam eruditionem. Atque ideo fieri potest vt ad editionem fuerit paratior, quod deplorate posteritatis censuram non est veritus. At si scisset quam nunc in Italia, Germania, Hispania florent ea studia, ex Horatii puto consilio librum nonum pressisset in annum; nisi forte illam vtriusque linguae peritiam est adeptus, vt prouocare magis quam timere cuiusquam censuram debuerit. Quam an sit consequutus, aliorum sit iudicium; nullum enim eruditionis eius in eo genere specimen preter Paulinas Epistolas mihi videre contigit.

Verum enimuero quis non videt vnde haec est orta malignitas? Tu nuper editis in Nouum Testamentum annotationibus Graecos non modo aperuisti fontes huic nostro seculo, verum tam alte cuncta es rimatus vt nihil a quouis annotatum, quod operepraecium fuit legere, non tam exacte excusseris vt nihil cuiquam feceris reliquum. Quo tu lucubrationum tuarum splendore, velut sol oriens stellas condit, caeteris ex ea re famam ante tuam editionem captantibus aeternas offudisti tenebras. Ita gloriolam quam editione sua aucupabatur, sibi vel ereptam vel imminutam dolet. Sed gratulari magis suo saeculo debuit, quo prisca repullulant studia, quam eorum imitari morem qui peruicacia quadam nolunt cedere, cum contendere per imbecillitatem non possunt. Sed quid non facit ambitio? hic humanum impegit in vicium. Tuum esse arbitror τῶν γνησίων θεολόγων more ignoscere. Illud egre fero, quod dum huic Apologiam paras, iacturam feceris temporis quo magis posteris profutura scripsisses.

58. *H*: *νεοτιστικῶν a*: *νεοτερικῶν D.* 60. cęcos a^2: cecos a^1. 63. stadio *a F Corrig.*: studio *D.* 64. eum *om. D.* 65. a^2: fortassis a^1. 67. lingua a^2: ligno a^1. a^2: greca a^1. 73. a^2: lingue a^1. 75. consequutus a^2: consecuturus a^1. 76. *D*: specimem *a.* 87. *D*: repululant *a.* 88. peruicacia *a*: pertinacia *D.* 89. possint *F.* 90. *γνησίων add.* a^2, *in spatio vacuo relicto.*

56. commentariis] See Ep. 304. 89 n. 72. Horatii] *A. P.* 388.

Illam itaque annotationum tuarum in Nouum Testamentum retractationem et limam, quam te pollicente auide expectant omnes, fac in primis cures. Et qui de prophanis litteris bene meritus immortalem tibi famam parasti, dum illas ornas, quod superest aetatis in illustrandas sacras impende. Ita namque sciet posteritas chariora tibi fuisse ea studia quae animae salutem, quam quae oblectamentum praestant, nempe cum illa iuuenis magis attigeris, haec matura iam amplexatus aetate digna iudicaueris in quibus consenescas.

Theologis Louaniensibus tam esse te charum gaudeo magnopere; qui si te (vt scribis facturos) in suum asciscent ordinem, suadeo ne recuses. Delatus tibi ab his hic honor atque abs te acceptus, perpetuum erit inter vos amiciciae pignus.

Quod nuncias Strabonem, Pindarum, Pausaniam, vtrumque Testamentum Grecis characteribus proditurum ex Aldi officina, leticia quadam incredibili me perfudisti. Prospicio futurum vt in omni studiorum genere posteritas cum antiquitate certet: quae si non erit ingrata, magnam his habitura est gratiam quorum industria renascuntur ea studia. Quo in numero cum tu sis futurus, perge bene mereri de posteris, qui nomen Erasmi perire nunquam sinent.

Vale Brugis xviii Kal. octobris.

Prius quam hanc obsignarem epistolam, vnum ex meis amiseram, cuius ego salutem omnibus meis fortunis redemissem; cuius animae Deus sit propicius. De reliquis adhuc dubia spes.

664$_{690}$ FROM THOMAS LUPSET.

Deventer MS. 91, f. 222 v°. — Paris.
LB. App. 79. — 15 September ⟨1517⟩.

[1517, because of Linacre's Galen.]

THOMAS LVPSETVS DESY. ERASMO ROTE. S. P.

SCRIBAM paucis, mi praeceptor obseruandissime, vtpote variis negotiis impeditus ac, vt apertius loquar, dubius de tuo erga me animo. Si exorari possit, orarem, imo vtcumque ardentissime flagito, vt omnem iam expuas iram, et quicquid a me peccatum est, id periciae tributum condones, atque tibi ipse persuadeas quod est verissimum, me in illius libelli proditione a culpa liberandum,

663. 93. a^2: testamestum a^1. 99. a^2: praestent a^1. 103. his a^2: hic a^1. 105. Pausaniam *add. D.* 107. omni *D*: omnium *a*. 664. 1. obseruantissime *MS.*

663. 105. nuncias] Epp. 642. 3–5, 643. 24–6. Erasmus had ordered the books for himself at once; see Ep. 629.

Pausaniam] Printed by the Aldine firm, July 1516. For this editorial insertion cf. Ep. 598 introd.

111. nomen Erasmi] A reminiscence of Ep. 423. 47,8, which Tunstall had doubtless read in B.

664. 4. peccatum est] Cf. Ep. 431. 6,7.

6. libelli] Evidently the *Iulius Exclusus*; cf. Ep. 502.

neminemque nunc viuere ad tibi gratificandum magis quam ego sum paratum ; denique vt ab animo discutias, tanquam opinionem sic falsam vt nihil falsius, suspicionem illam qua dicebas multos per me alienatos a te esse. Testor in hanc partem singulos diuos, qui omnes me protinus perdant, si vsquam apud quosquam aliter de te vel lacessitus iniuria sim locutus quam deceret gratum discipulum de praeceptore optime merito. Egi iam pridem cum domino Moro, vt ille, quia ipse (vt vere dicam) veritus sum scribere, commendaticiis litteris me tibi reconciliaret. Verum cum nihil abs te accipio, facile credam aut ab illo causam meam negligi aut te etiam iratum.

Bene vale, mi domine humanissime, et crede mihi, si me ames, non amabis, vt scribis, inuitum, sed adolescentem tui fauoris cupientissimum et qui ex animo te redamabit, vt facilius obliuiscaris mearum nugarum. Intelliges nihil tantum doloris mihi afferre, quantum commemoratio meorum hactenus morum.

Iterum vale raptim Parrhisiis postridie exaltationis S. Crucis, e collegio Lumbardorum ; vbi hunc mensem et aliquot dies sequentes stabo, post in Angliam reuolaturus.

Absoluimus his diebus opus Linacri de sanitate tuenda. Iam curo vt iterum Mori Vtopia aedatur ; cui, vt spero, ad exitum huius mensis ponam finem. Rogo ne graueris mihi epistolio significare an redditae tibi sint chartulae illae quas ex tuo mandato apud Morum reliqui.

Tuus et seruulus et discipulus Tho. Lupsetus.

665. To Antony Clava.

Deventer MS. 91, f. 93. — Louvain.
LB. App. 182. — 16 September ⟨1517⟩.

[The year-date of this group of letters, 665–9, is sufficiently established by the allusions to the *Apologia* against Faber ; see Ep. 597. 32 n.]

ERASMVS ROTERODAMVS ANTONIO CLAVAE S. D.

Omnem mouimus lapidem vt Phrysium hic retineremus. Sed fata obstant, petit inferos. Et me aditi Louanii non semel poeni-

664 12. *LB*: decoret *MS*. 21. , intelliges *MS*. 23. exultationis *MS.*: *corr. LB.*

664. 15. reconciliaret] Cf. Ep. 502. 9–14.
24. Lumbardorum] See Ep. 444. 43 n.
26. opus Linacri] Cf. Ep. 502. 15 n.
27. Vtopia] The second edition, Paris, G. Gourmont, *s.a.* It contains a long letter from Budaeus to Lupset, 31 July ⟨1517⟩, in praise of the *Utopia*. A copy reached Erasmus early in 1518 (Ep. 785. 50,1).
29. chartulae] Cf. Ep. 502. 9–11 nn.
665. 1. Phrysium] See Ep. 637. 13 n.
2. inferos] An allusion to Erasmus' difficulty about returning from England in 1499 ; cf. Epp. 108. 104 n., and 190. 4,5.

tuit, sed pudet inconstantiae. Misi per Batauum Apologiam. Vide an hunc possis obtrudere fratribus istis Hieronymi dissimillimis. Bene vale, patronorum optime, cum tuis omnibus et Caesarem saluta meis verbis diligenter. Hec scripsi pene enectus pituita.

Louanii pridie Lamberti.

666. To ⟨Marcus Laurinus⟩.

Deventer MS. 91, f. 93. — Collège du Lis, Louvain.
LB. App. 185. — 16 September ⟨1517⟩.

[From comparison with Ep. 651, Leclerc is clearly right in addressing this letter to Laurinus.]

S. P., amicorum syncerissime. Scripsi nuper per Batauum. Nolim te frui tuo incommodo: alioqui tua consuetudo foret mihi gratissima. Apologiam ad Fabrum misi per eundem. Si non venis, saltem litteris nos interuise. Haec scripsi pene extinctus pituita. Louanii ex Liliano gymnasio pridie Lamberti.

Cura vt recte valeas. D. Decano, M. Lodouico, hospiti meo, ceterisque sodalibus multam ex me salutem dicito. O sterilitatem huius regionis! Phrysius hic tot ⟨artibus⟩ instructus vt Mercurius ipse non pluribus, nullam hic fortunam repperit. Proinde extrema ancora est Britannia; quae nisi me subleuasset, adhuc mendicaret Erasmus. Rursum vale.

667. To ⟨John Fisher⟩.

Deventer MS. 91, f. 93 v°. — Louvain.
LB. App. 186. — 16 September ⟨1517⟩.

[After Ep. 653 Reich is certainly right in addressing this to Fisher.]

Post salutem p., reuerende Pater, per Petrum vnoculum misi secundum Theodori librum et epistolium. Hic Ioannes Phrysius satis emendate et legibiliter scribit Grece et Latine. Narrabas olim de libro quodam excudendo typis. Si hic describat et descriptum conferat, tuum exemplar manebit tibi incolume. Fugit hanc sterilissimam regionem, quaerit vberiora pascua. Hec scripsi grauiter afflictus pituita, non sine febri. Tu cura vt valeas, patronorum optime. Louanii pridie Lamberti.

666. 3. misi *bis in MS.*

---

665. 3. Batauum] Cf. Ep. 650. 7.
4. fratribus] The Brethren of the Common Life; also known as Hieronymiani. See Herzog viii. 40, 1, and, for their house in Ghent, iii. 486,7.
dissimillimis] For this mode of comparison cf. Ep. 292. 22–4.
5. Caesarem] Robert de Keysere.
666. 6. Decano] Cf. Ep. 651. 19 n.
Lodouico] Cf. Ep. 651. 21.
9. extrema ancora] But cf. Ep. 608. 17–8.
667. 4. libro] Perhaps the 'Harmony' of the Gospels mentioned in Ep. 936. 86,7; of which Erasmus had heard *olim*.
describat] Cf. Ep. 766. 41 n.

668. To John Sixtin.

Deventer MS. 91, f. 55 v°.
LB. App. 184.

Louvain.
16 September ⟨1517⟩.

ERASMVS SIXTINO SVO S. D.

Mira huius regionis sterilitas. Ioannes Phrysius tot artium nullam hic reperit fortunam. Ego menses complures vtcunque alui in spem melioris fortunae. Nunc ceu sacra iacta ancora in Britanniam se confert. Optabam eum hic manere, si fortuna arrisisset. Tu, siquid potes, adiuua. De fide testor. Eruditionem probo; pristinam morum insolentiam fortunae iniquitas, vt spero, correxit. Scripsi nuper et per Petrum vnoculum. Cum fratre confabulatus sum Antuerpiae. Petrus Aegidius male languet; ego vsque ad mortem crucior pituita. Bene vale.

Louanii pridie Lamberti.

669[683, 688] To Thomas More.

Deventer MS. 91, f. 93.
LB. App. 183.

Louvain.
16 September ⟨1517⟩.

Misi me tibi per Petrum coclitem, qui se hac gracia diuertit Caletium. Non est quod dones nisi decem aut duodecim grossos pro itineris dispendio: cetera curata sunt a nobis omnia. Vtinam fiat tuo commodo vt huc transuoles! Reuiuisceremus vtrique: nam ipse dum Petrum Aegidium restituere conor, in sceleratissimam incidi pituitam, quae sic me affligit vt pene extinxerit. Atensis omnia mea probat citra exceptionem. Dorpius ex animo fauet, sed suae gloriae perparcus est, ne dicam famelicus; quo minus potest in amicum transfundere. Mi More, cura vt valeas et nos valebimus.

Si veneris Brugas, accerse D. Marcum, decanum Sancti Donatiani nostri amantissimum. Commissa sunt mihi quaedam titulo Imperatoris de rebus non leuibus. Sed quiduis fecero prius quam huiusmodi negociis irretiar: et vtinam tu esses expeditus! Bene vale etiam atque etiam. Louanii pridie Lamberti.

669. 9. trasfundere *MS.* 12. amantissim̄ *MS.*: amantissimi *LB*, *praue.*

668. 7. Scripsi] Ep. 655.
fratre] See Ep. 655. 5 n.
669. 1. Misi] Cf. Ep. 654.
11. Marcum] Laurinus. Cf. Ep. 651. 19 n.
12. Commissa sunt] I cannot suggest any question concerning Maximilian on which Erasmus should have been requested to consult with the head of the theological faculty at Louvain (Ep. 670); unless it were a revival of the designs upon the Papacy suggested by Leo's illness in the summer of 1516 (Brewer ii. 2241, 2308). Erasmus' own relations with Maximilian were of the slightest.

Nolim tibi hunc obtrudere: tamen si requiris scribam, scribit et satis emendate et legibiliter, tum Grece tum Latine. Rursum vale.

670. To John Briard.

Deventer MS. 91, f. 63 v°. ⟨Louvain.⟩
LB. App. 229. ⟨c. 16 September 1517.⟩

[Contemporary with Ep. 669.
John Briard (†8 Jan. 1520) usually known as Atensis, was born at Beloeil in the district of Ath. He was educated at Louvain, where he was a member of the Council 1 Oct. 1492; D.D. 11 Feb. 1500; Rector in Aug. 1505 and 1510; in 1506 professor of theology and Canon of St. Peter's church; and c. 1507 until his death Vice-chancellor (cf. Ep. 643. 8 n.) in succession to Adrian of Utrecht. Some *Quaestiones Quotlibeticae* disputed by him at Louvain, 1508–10, were included in the second edition of Adrian's *Quaestiones*, Louvain, Th. Martens, Aug. 1518. Nicholas of Hertogenbosch's edition of Hugo of St. Victor (p. 34), Dorp's sermon on the Assumption, Louvain, Th. Martens, 18 Feb. 1514 (cf. Ep. 304 introd.), and Vives' *Genethliacon Iesu Christi*, 1 Jan. ⟨1519⟩, are dedicated to him. He was a member of the council of Margaret of York, Duchess of Burgundy (†1503), who in her later years resided at Mechlin.
As leader of the theological faculty in the university, though moderate, he was necessarily conservative, and was inclined to be afraid of Erasmus' advanced views. But on the whole their relations were cordial, and even really friendly (cf. Ep. 867. 255); and Erasmus often appeals to his authority (cf. Ep. 669. 6, 7) in later years, as having approved of his edition of the New Testament (Lond. i. 2, xix. 112, 106, 91; LB. 587, 629, 741, 746: also *Apol. qua respondet*, f°. B; Jortin ii. 500). The only breach between them was c. Feb. 1519, when Briard in conferring a degree was thought to have referred with censure to Erasmus' recently published *Encomium Matrimonii* (Ep. 604. 10 n.). As he hastened to withdraw (cf. *Apol. adu. Sutoris debacchationem*, LB. ix. 770 B), Erasmus contented himself with replying publicly in a short and unusually restrained *Apologia*, dated 1 March 1519, and published by Froben in May; see also p. 480. And there the matter ended; though in 1523 Erasmus still could not speak of it without bitterness (1. pp. 22. 30—23. 8). See BN. and de Jongh pp. 149–51.]

Post S. P. absolutissimam, M. N. Atensis, est mihi commissum negocium veluti nomine Imperatoris, quod is qui mandabat arbitrabatur magnopere ad reipublicae salutem et incolumitatem pertinere. Ipse non recepi nisi perpendendum, vt liberum tamen sit non respondere. Si quando vacabit horulam perdere, cupiam super hoc tecum communicare; nam et hoc vt facerem sum rogatus. Praescribe tempus quo vacabit, aut hodie aut cras, adero; nunc enim non exeo temere, quod teneat me pituita. Bene vale, praeceptor eruditissime.

Erasmus R.

671. To ⟨William Bollart⟩.

Deventer MS. 91, f. 63 v°. ⟨Louvain.⟩
LB. App. 243. ⟨c. 16 September 1517?⟩

[From comparison with Ep. 761. 40–1, it seems probable that this and Ep. 672 are addressed to Bollart. It would appear that on receipt of this letter

669. 16. hunc] Clearly John Phrysius.

the Abbot invited Erasmus to come and see him, but that Erasmus was obliged to write (Ep. 672) and decline for the present. I have placed them conjecturally with Epp. 665-70 because of Erasmus' cold and because they follow Ep. 670 in the manuscript; but they should perhaps be nearer in time to Epp. 720 and 761.]

S. P., reuerendissime Pater. Hodie, cum a prandio per forum redirem domum, Paludano indicante cognoui reuerendam paternitatem tuam praeterire; verum non cognoui nisi posteaquam ea iam praeterisset. Dolui simul et gauisus sum. Doleo quod agnito non exhibuissem quem debeo honorem; gauisus sum quod intelligerem te iam tantum Ecclesiae primatem adesse, quicum mihi olim et domus et Moecenas fuerit communis, quemque ob similium studiorum affectum vnice dilexissem. Felicitati tuae gratulor, meam fortunam non deploro: quae maior, si voluissem, contingere potuisset; sed haec humilis animo meo magis arrisit. Recta ad te aduolassem, ni me pituita, studiosorum morbus, domi alligaret. Impera tuo Erasmo; reperies clientem ad quiduis obsequii paratissimum. Bene valeat T. R. P., cui me totum trado.

Erasmus, etc.

672. To ⟨William Bollart⟩.

Deventer MS. 91, f. 63 v°. ⟨Louvain.⟩
LB. App. 244. ⟨c. 16 September 1517?⟩

S. D. Pituita ingrauescens et vocem prorsus ademit et febriculam attraxit. Proinde serius fruemur reuerenda tua paternitate, sed suauius; nunc morbo seruiendum. Boni consulet tua humanitas quod et alioqui extorquet necessitas. Bene vale.

Erasmus, etc.

673. To Antony of Luxemburg.

Deventer MS. 91, f. 93 v°. Louvain.
LB. App. 187. 17 September ⟨1517⟩.

[1517, because of the Apology against Faber. For the general contents cf. Ep. 739.]

ERASMVS ROTERODAMVS ANTONIO LVTZENBVRGO SVO S. P.

Avdio nonnihil subirasci nobis Abbatem, opinor quod quidam illi narrarint in Moria lusum esse nescio quid in monachos. Nec tamen credo quod audio; noui prudentiam hominis. Argumentum erat ludicrum, non expectabantur seria: et tamen nihil odiose dictum est in monachos. Hoc opus non offendit Pontificem, qui a capite

671. 12. qduis *MS.*: quoduis *LB.*

673. 1. Abbatem] Antony of Bergen; see Ep. 143 introd.

vsque ad calcem perlegit, et ingenium autoris comprobauit. Prior Cartusiensium nondum remisit epistolam Rheuchlinicam. Si fuerit obuius, rogo vt admoneas, et hominem meo nomine salutes. Ago nunc comediam theologicam, et vtcunque procedit. Certe primi omnium fauent, Attensis, Vianensis, et Dorpius. Sed non est animus diu hac mercede agere fabulas meo sumptu, ne ledant theologi. Iacobo Fabro, quando me tam odiose prouocauit, respondi libere, sed citra contumeliam: opinor libellum iam istuc allatum. Morus, ni fallor, nunc est Caletii, regis sui nomine legatione fungens.

Hic Theodoricus, theologiae baccalaureus, habet nescio quid negocii cum Abbate. Doctus est, festiuus et probus. Si quid inciderit vt eius negocium commendare queas, rogo vt tui similis esse velis. Salutabis Ghisbertum medicum, amicum perpetuum, et vxorem, licet mihi infensam, sed duntaxat praesenti. Salutabis humanissimum dominum Gerardum et Carolum oeconomum. Ipse cura, optime Antoni, vt quam optime valeas. Louanii Natali Lamberti.

674. From Paschasius Berselius.

Deventer MS. 91, f. 221. Liège.
LB. App. 188. 17 September ⟨1517⟩.

[1517, because clearly earlier than the other correspondence with Berselius, Epp. 718, 735, 748, 756: also because copied by Hand B, whose limits are 22 April — 7 Oct. 1517.

Paschasius Berselius (†May fin. 1535), was born at Bierset, 5 miles West of Liège. He is said to have made his profession at the Benedictine Abbey of St. Laurence, Liège, 3 July 1502; but as he is styled *iuuenis* in 1519 (Ep. 926. 18), the date seems doubtful. For some years he was resident in Liège, and enjoyed the confidence of Bp. De la Marck (p. 167); but in the autumn of 1518 he visited Louvain (Ep. 867. 256; cf. a preface dated 1518, Louvain, in Vives' *Opuscula varia*, Louvain, Th. Martens, *s.a.*, f°. u² v°). In March 1519 he was returning to Louvain to study Greek (Epp. 926, 928): cf. a poem by Conrad Goclen, *Lucubrationum Erasmicarum Elenchus*, c. April 1519, added in Martens' edition of Eobanus' *Hodoeporicon* (p. 405), f°. e³ v°. A year later he was still there, and in communication with Erasmus (EE.² 3), but subsequently they became estranged (O.¹ pp. 2, 8); probably on theological questions, for in 1527 Goclen reported that

6. calsem calcem *MS., priore tamen deleto. Sic labebatur saepius hic amanuensis* (*D*); *cf. Epp.* 758. 16, 760. 10, 762. 30, 48. 9. cōmediam *MS.* 11. marcede *MS.* 17. *LB*: negocio *MS.* 19. insensam *MS.*

6. calcem] The frequency (cf. crit. n.) with which Hand D (John Smith; see p. 216) writes s for c throws light on English pronunciation of Latin at this time. Cf. Ep. 619. 100 n.; where Pace's secretary was probably English. For a similar lapse in the next century see Ep. 283. 149 n.

Prior] Cf. Ep. 471. 17-22; and perhaps RE. 201.

7. epistolam] Possibly that of Ep. 471. 20-22; or a more recent one, perhaps Ep. 562, sent for Quonus to see.

13. Morus] Cf. Ep. 623. 20 n.

15. Theodoricus] His business is more fully developed in Epp. 739, 761-2.

18. Ghisbertum] See Ep. 95. 11 n.

20. Gerardum] Perhaps Gerard of Hamericourt (†March 1577) a great-nephew of Antony of Bergen; who was a monk at St. Bertin's, then Abbot of Berg St. Winoc c. 1535, Abbot of St. Bertin's in succession to an uncle 1544, Bp. of St. Omer 1563. See GC. iii. 474-6, 506, v. 338.

Paschasius had taken the place of Egmond the Carmelite as a detracter of Erasmus (Basle MS., Goclenii Epist., f. 3; cf. Lond. xxi. 56, LB. 856). By 1530 he had returned to Liège and was desirous of renewing his friendship with Erasmus (Basle MS., Goclenii Epist., f. 6); and a letter from Martin Lypsius (Basle MS. KA. C. IV. 5, vol. 1, f. 114 v°; cf. Horawitz iii. pp. 6,7) shows him in the same frame of mind in 1531. On the 17 Aug. 1534 he paid a visit to Budaeus, presumably at Paris or Marly: see Delaruelle, *Budé*, p. 275. Some writings by him were preserved in the Abbey of St. Laurence, but have now disappeared.

See Dom Berlière, *Mélanges d'histoire bénédictine*, i (1897), p. 94; and BN. ii. 417.]

D. ERASMO SVVS BERSELIVS S.

Nimis impudens fui, scio, nimisque temerarius, Erasme, quando superioribus diebus ego misellus culex tibi tanto, ne dicam heroi sed litterarum deo, scribere sum ausus. Certe non decuit tantillum animal tantillo rostro illi obstrepere qui totus in sanctioribus litteris restaurandis versabatur, nec eius consuetudinem velle consequi, quem tot optimi episcopi, tot optimi reges, tot candidissimi litterarum professores non probant modo sed colunt, venerantur, adorant. Crimen meum fateor, et culpam ex hoc commeritum me scio, sed amori imputes velim, qui me caecus exoculauit amantem. Putabam quicquid illo duce peccaretur leuius apud te aestimari; quae res sane non me fefellit. Nam tu mihi pro poena, id est silentio, quod metuebam, praemium, quae tua est humanitas, cumulatius reddidisti. Accepi enim, quod nunquam existimaueram futurum, litteras tuas illas florentes, plenas amoris et gratiarum, idque 18 Calen. Octobres. O diem candido mihi lapillo signandam, diem plusquam foelicem et mille antea votis expetitam! Certe nulla mihi hac in tota vita affulsit gratior, nulla irradiauit iucundior, nulla dulcior est exorta. Haec est vna meorum conscia et testis gaudiorum, quae mihi ex tuis scriptis obuenerunt. Ferre me ipse non potui, dum istud ferrum tractassem, quod in pagellae capite tam docta manu depinxeras. Vulnerauit cor meum, emolliuit viscera, mentem liquefecit. Nunquam sum expertus tam dulces amoris illecebras. Faxit Deus vt talibus saepe perfruar. Epistolam tuam adseruo diligenter; erit mihi pignus quoddam perpetuum amoris erga me tui.

Presul noster ante paucos dies concessit in Galliam, nec constat satis de reditu. Cum primum in vrbem hanc aut in patriam sese receperit, praesto erimus operamque dabimus vt quod apud illum per nos fieri iussisti, id neque frigide neque oscitanter prosequamur.

Iuuenis hic qui tibi meas reddidit, gratissimus est humanissi-

4. rostro *LB*: nostro *MS*.

13. litteras] Perhaps cf. Ep. 718. 7.

15. lapillo] Cf. Pers. 2. 1; Mart. 9. 53. 5.

25. in Galliam] Doubtless on business connected with his see of Chartres; cf. Ep. 735. 5 n.

29. Iuuenis] Bauch identifies, very probably, with John Cellarius (cf. Ep. 877. 5 n.), who before 1519 taught Hebrew 'apud Erasmum Louanii'. Or possibly Robert Wakefeld (†1537), who, after graduating B.A. at Cambridge in 1513-4, went abroad to study; and in

misque moribus. Hospitatus est apud nos mensem fere perpetuum, quo tempore Hebraica mihi rudimenta fideliter tradidit; nam et Grecanica quoque ab Aleandro, viro vndecunque doctissimo, paulo ante quam hinc in Italiam solueret, acceperam. Vide, mi praeceptor, quid moliar. Timeo ne dum duabus sellis sedere laboro, vtraque excludar. Non desistam tamen quin in id acrius totos neruos intendam; fortasse labor improbus omnia vincet. Commendo tibi meum praeceptorem Hebraicum. Is Louanium adit vt te videat: commodum ad nos reuertetur, atque vtinam non sine tuis litteris. Desyderamus enim adhuc quod et superioribus nostris desyderauimus, et quod tuis humaniter es pollicitus, omnium scilicet librorum quos edideris et quos sub incude habes titulos; si ad me venerint, nihil mihi feceris gratius.

Dorpium et Paludanum tuos meis verbis saluta. Amo enim vtrumque vehementer, tametsi neuter mihi adhuc ne de facie quidem sit notus. Nihil apud Louanios iis heroibus in litteris absolutius. Vale, litterarum et litteratorum decus, et Berselium, filiolum tuum, qui in te amando nemini cesserit, si tibi visum fuerit, redama.

E cellula nostra apud Leodios. xv Calen. Octobris.

[663]675. To Cuthbert Tunstall.

Auctarium p. 134. Louvain.
F. p. 140: HN: Lond. iii. 3: LB. 293. ⟨c. 17 September⟩ 1517.

[Not long after Ep. 663; perhaps sent with Ep. 666.]

ERASMVS ROTERODAMVS CLARISSIMO VIRO CVTBERTO TVNSTALLO, SERENISSIMI ANGLORVM REGIS APVD CATHOLICVM REGEM ORATORI, S. D.

Plvrimvm tibi debet nostra Selandia, quam tua illa tam graphica ὑποτυπώσει nobilitasti: sed tamen hoc illi debes, quod te vel semiuiuum remiserit. Famulitium tuum afflictum doleo; tu vero etiam atque etiam cura vt incolumis tuae reddaris Angliae, ne caeteris rebus ex animi sententia gestis hoc parum ex sententia cedat quod omnium maxime referebat.

Quae scribis de nostra ad Fabrum Apologia, quanquam scio animo abs te scribi amicissimo, mihi tamen bis molesta fuerunt, vel quod veterem animi dolorem refricant, vel quod tu hac occasione minus

---

1519 was Professor of Hebrew in the Collegium trilingue at Louvain. See DNB. Matt. Adrian (Ep. 686. 5 n.) can hardly have been *iuuenis* at this time.

674. 32. Aleandro] For friendly relations between them at Liège cf. Al. E. ii. 73, and the entry for 16 Apr. 1515 in Aleander's *Journal*, ed. Omont, p. 16. Aleander left for Rome in March 1516.

36. labor] Cf. Verg. *G.* 1. 145,6.

39. Desyderamus] For this request cf. Ep. 492 introd.

46. filiolum] For this use cf. Ep. 748. 46.

aliquanto quam vellem videris tribuere Fabro, viro quo vix in multis milibus reperias vel integriorem vel humaniorem. Hac vna in re sui dissimilis fuit, quod amicum immerentem tam atrociter impetiit. Quis autem omnibus horis sapuit vnquam? Atque vtinam mihi licuisset aduersario parcere! Nunc duobus crucior nominibus, et quod cum tali amico coactus sim manus conserere, et quod intelligam quosdam de Fabro minus candide sentire, de quo cupiam omneis quam optime sentire. Porro quod nobis tantum tribuis quantum domi non conspicio, tum amanter tum tuo more facis, sed non hic tantum largus ac munificus.

Theologos Louanienses candidos et humanos experior, atque in his praecipue D. Ioannem Atensem, huius academiae Cancellarium, virum incomparabili doctrina raraque praeditum humanitate. Non est hic minus eruditionis theologicae quam Parisiis, sed minus sophistices minusque supercilii. Bene vale, Louanii An. M.D.XVII.

676. To Alard of Amsterdam.

Disticha Catonis f°. m v°. Louvain.
⟨1517.⟩

[The preface to an *Epistola . . . Eucherii, episcopi Lugdunensis* ⟨†449-50⟩, *ad Valerianum propinquum de philosophia Christiana, recognita et scholiis illustrata per Erasmum Roterodamum*, which is printed at the end of Martens' edition of Cato, *s. a.* (cf. Ep. 298). This edition (*a*) may be dated 1517, in view of Martens' preface with that date affixed; and also because it clearly is prior to Martens' Cato of Nov. 1518 (β^1), in which Eucherius is followed by an item new to this collection of *Opuscula*, the *Sententiae* of Xystus, being a reprint of the Latin version edited by Beatus Rhenanus (Basle, Froben, Oct. 1516) from a MS. belonging to the Benedictine house of St. Fides at Schlettstadt (BRE. 61 and 440).

Other editions of Cato which contain Eucherius' *Epistola* and this preface are Froben's of Oct. 1520 (γ), and Badius' of 13 Aug. 1527 and Nov. 1533 (represented together by ε). It appears also in these editions of Eucherius' works: Paris, Chevallon, 17 Oct. ⟨a. 1528⟩, which follows ε; Basle, Cratander, March 1530 (ζ), which is followed by the Froben edition of Aug.-Sept. 1531. This preface is also found in a xvi°. MS. (η) of miscellaneous theology belonging to the Town Library of Caen (No. 373, f. 83); but from a comparison of its variants it may be presumed to have been copied from γ or one of its reprints.

For this group, Epp. 676-9, only a conjectural date is possible, within the limits of Erasmus' residence at Louvain in 1517. Martens' preface to *a*—perhaps like Ep. 602 written by Erasmus—refers to the death of Jerome Busleiden (cf. Epp. 658, 686) and the foundation of the Collegium trilingue in much the same terms as Epp. 689-90, 707; so I have placed these prefaces at about that date.]

ERASMVS ROTERODAMVS ALARDO AMSTELREDAMO DOCTISS. LIBERALIVM ARTIVM PROFESSORI S. D.

Libellvs quem misisti, cum suis dotibus vndique mirum in modum placuerit, tum hoc placuit impensius, quod olim puero mihi et lecti-

675. 21. D. *om. H.*

675. 13. omnibus horis] Plin. *N.H.* 7. 40. 131.

21. Atensem] See p. 93. Cancellarium] Cf. Ep. 643. 8 n.

676. 1. Libellus] From ll. 20-26 this may be identified with *Epistola Valerii Epi-*

tatum esse et placuisse memini. Si quid meo suffragio tribuis, nihil video profectum a nostrae religionis hominibus, qui eloquentiae quoque gloria floruerint, quod cum huius phrasi sit conferendum. Vt nusquam non praestat egregium artificem, siue spectes ordinem siue transitus subinde nouos, siue non vulgarem ingressum velutique limen argumentationis! Nullam suasorii generis partem non tractat. Nusquam desidet in locis communibus. Magis vrget et instat argumentis, mire pungit epiphonematis, delectat iuxta ac mouet sententiis. Quodque magis etiam mirandum est, sic Isocraticis schematibus modulata, structa, picturataque est oratio vt nusquam tamen frigeat aut ineptiat; sic arguta vt interim neruosa; sic elaborata vt tamen dilucida; sic noua, sed vt toedio careat affectationis; sic festiua vt nihilo secius grauis ac seria; sic rhetorica vt γνησίως tamen Christiana; denique sic acris ac vehemens vt sui tamen vbique similis, pari intentione ad extremum vsque calcem properans, sani videlicet vegetique ingenii argumentum. Gennadius dum huic stilum tribuit scholasticum, ni fallor, plusculum in eo desyderauit arcanarum literarum. Caeterum libellum hunc a Rodolpho Agricola versum non esse vel stilus ipse satis arguit, praesertim cum quaedam sint schemata quae ne possint quidem ad Graecam orationem respondere. Gennadius indicat esse Eucherii Lugdunensis ecclesiae episcopi: moxque huius meminit epistolae quam scripserit ad Valerianum propinquum suum de contemptu mundi deque relinquendo studio prophanae philosophiae. Atque vtinam reliqua huius extarent! vel is liber quo carptim obscura quaeque diuinorum voluminum capitula explanauit, vel is quo prolixa Cassiani opuscula contraxit in compendium.

Sed quid vnius aut alterius libri iacturam deploramus? Vix a lachrymis tempero, quoties veterum scriptorum catalogos legens video quas opes amiserimus. Auget aegritudinem, quoties subit pro qualibus amissis qualia nunc vulgo legamus. Proinde studium istud tuum, Alarde charissime, non possum non exosculari, quod eruendis in lucem veterum monumentis impendis, praesertim si qua sunt eiusmodi vt cum vera pietate veram eruditionem eloquentiamque con-

7. velutique αε: veluti $\beta^1\zeta$. 10. pingit η. 11. Isocratis γ. 12. tamen αη: *om.* ζ. 22. ne αζ: non ε. 30. αε: iacturam libri γζ.

scopi ad propinquum suum ex Greco in Latinum sermonem per magistrum Rodolphum Agricolam traducta, ⟨Deventer⟩, Jac. de Breda, *s. a.*; which is, in fact, the *Epistola Eucherii*, to which Erasmus wrote this preface. In the *Vita Agricolae*, which is probably by Goswin of Halen (cf. Ep. 839. 11 n.), Agricola is represented as saying that he had found a Greek original at Roermond; but the statement is clearly an error.

23. Gennadius] Erasmus is here quoting the *Catalogus illustrium virorum* of Gennadius of Marseilles (*fl.* c. 495); which he had edited in connexion with Jerome's *Catalogus scriptorum ecclesiasticorum* in the edition of 1516 (vol. i, ff. 119 seq., and vol. ii, f. 160 v°).

iunxerint. Vtinam rem pulcherrimam conantem magnatum fauor adiutet ! tametsi audio venerabilem virum Menardum Mannium cognatum tuum, Abbatem Edmondanum, vt in caeteris omnibus, ita hac quoque in parte priscorum praesulum exempla referre. Iam hoc tibi peculiariter etiam debet Gallia, quod Hilario, Ausonio Paulinoque suis hoc quoque decus possit adiicere : siquidem ipse autor satis testatur sibi cum Paulino patriam fuisse communem. Bene vale, ac tui similis esse perge.

Louanii.

677. To the Reader.

Disticha Catonis f°. k². ⟨Louvain.⟩
⟨1517.⟩

[In the volume from which Ep. 676 is derived, and found in all the editions of Cato enumerated on p. 98 : the preface to Rudolph Agricola's translation of *Isocratis Paraenesis ad Demonicum, denuo cum Graecis collata per Erasmum* ⟨1517⟩ which in Martens' volume of Sept. 1514 and Schürer's of Aug. 1519 (cf. Ep. 298 introd.) was edited by Dorp (cf. Ep. 304. 156–9) without preface ; having previously been printed c. 1480, *s. l.*, and also in Agric.[1] f°. i⁶.]

ERASMVS LECTORI.

Hvnc libellum denuo contulimus cum Graecis. Deprehendimus vnam abesse sententiam, sed quae nobis esset suspecta tanquam notha. Adiecimus tamen, addita nota ; ne quis existimaret casu omissam, cum in vulgatis exemplaribus habeatur. Rursum alibi Rodolphus ψυχῆς legisse videtur, vbi Graeci codices excusi τύχης habent.

678. To the Reader.

Disticha Catonis f°. f. ⟨Louvain.⟩
⟨1517.⟩

[A preface added to the *Mimi Publiani* (cf. Ep. 298 introd.) in the volume from which Ep. 676 is derived. Besides the editions of Cato enumerated on p. 98, it appears also in one by M. Schürer, Strasburg, Aug. 1519 (β^2), and in two Froben editions, Basle, June 1526 (δ) and 1534, which for this preface are identical.]

ERASMVS ROTERODAMVS LECTORI S.

In hos deprauatissime scriptos repperi commentariolos longe prodigiosiores quam in Catonem, qui neque coelum neque terram attingerent, et tamen accuratissime depictos, ceu rem sacram. O saeculum

676. 37. αε : conantemque γη. 43. sibi α : tibi η. 677. 1. Hunc α : Sequentem ε. 3. nota αε : notha γ.

676. 38. Mannium] See Ep. 304. 161 n.
41. Gallia] These points are amplified in Erasmus' scholia.
677. 3. nota] I cannot detect any section so marked in α.
4. vulgatis] Isocrates had been printed in the Greek at Milan in 1493, and again in vol. iii of the Aldine *Oratores Graeci*, 1513.
alibi] § 49 of the *ad Demonicum*.

illud infelix! Sunt plaerique senarii iambici, sed Latinae comoediae libertatem non fugientes. Si quod diuersum genus inciderit, annotabimus. Caeterum qui scire volet a quam portentosis mendis hos Mimos vindicauerimus, is conferat cum iis quos ante nostram aeditionem habebant vulgati codices. Vale, lector, et fruere.

679. To the Reader.

Disticha Catonis f^{o}. i^{2}. ⟨Louvain.⟩
⟨1517.⟩

[A preface added to Erasmus' *Institutum Christiani Hominis* (cf. Ep. 298 introd.) in the volume from which Ep. 676 is derived. The sources are as in Ep. 678.]

ERASMVS ROTERODAMVS LECTORI S. D.

Fac memineris, lector, quae hactenus legisti, ethnicorum esse decreta, vt scias cum iudicio esse legenda. Quae nunc leges, ipsius Christi et sanctae Ecclesiae sunt oracula, quae tuto sequi possis: imo quae sola beatum possint efficere. Proinde sic lege vt rem seriam, ac vale.

680. From John Caesarius.

Deventer MS. 91, f. 222. Cologne.
LB. App. 189. 22 September ⟨1517⟩.

[1517, because of the controversy with Faber.]

IOANNES CESARIVS ERASMO SVO S.

Vidi libellum his diebus ad Fabrum Stapulensem apologeticon tuo nomine editum: legi eundem. Incredibile est quam indoleam vtriusque vices, non quod nesciam huiusmodi conflictum inter doctissimos viros fuisse semper nec ab eo sanctissimos etiam viros sibi temperasse, sed quod pro conditione temporis minime expedire videtur: quippe vbi iam barbari homines qui vos capitaliter insectantur, id senserint, doctos, immo tantos, viros inter se digladiari, quanti vos estis fama et opinione certissima, non dubium est quin magnam de se spem concipiant victorie contra vos. Sed fallet haud dubie illos sua quemque opinio, vt vana, ita friuola. Non possum, mi Erasme, tuum in hac re institutum improbare, sed vt inter legendum admiratus vbique sum ingenii tui acumen, ita non satis demirari potui quid bonum, immo optimum, illum virum impulerit vt, si bellum erat illi suscipiendum, id aduersum te primum tentauerit, quem sciebat si non superiorem se, parem tamen; et, vt contra

678. 4. iambici αγ: *om.* β^{2}. sed . . . 5. fugientes *add.* δ: *om.* αε.
679. 2. leges αγ: legas β^{2}. 680. 9. *LB*: concipiunt α.

679. 1. hactenus] In this edition of Cato.

superiorem bellum aggredi temerarium esse, ita contra parem periculosum. Noui hominis modestiam et candidam in omnes et doctos et bonos affectionem, quippe qui eius fuerim aliquot annis discipulus; atque idem, vt sophistas imprimis mordere atque acriter impugnare consueuerat, ita doctissimum quenque commendare ac laudibus debitis ornare. Itaque esse non potest, quod et tu quoque ita sentis, quin a pessimo aliquo daemone instigatus sit: cui vtinam obstitisset, et tuam potius erga se beneuolentiam fouere curasset, vt per quam eius fama cresceret magis quam decresceret!

Sed hactenus de hoc satis. Neaetius noster curauit his diebus imprimi libellum quendam ex Vrbe allatum, titulo Defensionis Reuchlini, in mille et amplius exemplaria: ex his nunc duo ad te mittuntur. Praeterea habeo in manibus quandam Dialecticam, quam estate superiori passim ex bonis autoribus collegi. Vellem tua recognitione poliri aliquantum posset. Caeterum si recte vales, id quaeso cum primo tabellario mihi rescribito. Vale optime.

Colonie decimo Calen. Octob.

681. FROM PETER GILLES.

LB. App. 190. Antwerp. 27 September 1517.

[This letter probably came to Leclerc from the Deventer Letter-book, but the original has now disappeared. See vol. i, p. 609. The year-date, which is perhaps added by Leclerc, is confirmed by the mention of the portraits; cf. Ep. 654.]

D. ERASMO SVO PETRVS AEGIDIVS S.

REDDIDIT mihi Cordatus tuas suauissimas litteras, quae me plurimum recrearunt. Quod pannum et lodicem serius accipis, id obstitit quod

680. 20. a^2: quemque a^1. 23. tuam a^2: tuum a^1. 28. *LB*: quendam *a*. 30. a^2: polliri a^1. 32. Octob. a^2: Septemb. a^1.

680. 18. discipulus] c. 1496-8; see Ep. 374 introd.

21. tu quoque] Cf. the *Apologia*; LB. ix. 18 D and 58 F.

26. Defensionis] A dialogue, the work of Geo. Benignus, Abp. of Nazareth, who had been a member of the commission to examine the *Augenspiegel*. It was composed in Jan. 1515 (RE. 201), and had recently been brought from Rome in MS. by Martin Groningus (Ep. 615. 1 n.), and presented by him at Cologne to Maximilian, to whom Benignus had addressed it; after which it was printed at Cologne (RE. 244) in Sept. 1517. See Böcking ii. 1, p. 96, and Geiger, *Reuchlin*, pp. 400-4.

28. Dialecticam] The first edition seems to be that of E. Cervicornus, Cologne, *s. a.*, with a preface to Herm. of Neuenahr, dated 17 March 1520.

681. 1. Cordatus] Hadrian Cordatus, canon of Middelburg, who was perhaps resident at Louvain. Some verses by him are on the title-page of Adr. Barland's *De Hollandiae Principibus*, Antwerp, J. Theobald, July 1519; and in the second edition, Antwerp, M. Hillen, Jan. 1520, Barland and Alard of Amsterdam speak of him with praise (ff. C^4, E^2). In 1527 he was imprisoned for a time for too free speech (Basle MS. Goclenii Epist., f. 5 v°). He appears in 1532 carrying a letter from Louvain to Brussels (OE. p. 210). He wrote on the antiquities of Zeeland, and his materials were used by Reygersberch for his own *Cronijcke* (Ep. 719. 1 n., f°. B). See BWN.

litteras] Perhaps c. 16 Sept.

nullus certus interim occurrit nuntius. De adolescentulis beatorum parentum memorem mones. De medico agam quod iubes; verum non conquiescam quin aures eius vellicabo. Tunstallum aegrotasse vnice doleo: vbi sensero mihi aliquid esse virium, isthuc aduolabo. De Clauo non prorsus displicet quod scribis; verum nunc vtcunque conualescere incipio. Ago tibi gratias, mi Erasme; et vtinam referre possem quod operam tuam tam liberalem mihi polliceris! Vnoculus faustis auibus cum picturis nostris Angliam petiit; si Morus Caletii est, iam habet spectacula nostra. Tu cura quam optime valeas, mi Erasme.

Antuerpia 27. Septembris, Anno 1517.

682. To Gerard Geldenhauer.

Deventer MS. 91, f. 59. Louvain.
LB. App. 191. 5 October ⟨1517⟩.

[For the date see Epp. 603 introd. and 727. 1 n.]

ERASMVS NOVIOMAGO SVO S. D.

Clarissimvm Principem tam propenso in nos esse animo maiorem in modum gaudeo; vel ob id ipsum quod iuuat redamari ab eo quem amo effusissime suspicioque vnice. Sum totus nunc in Nouo Testamento, quod me propemodum non solum exo[s]culauit sed exanimauit. Nolim igitur ante menses aliquot accersat dominus reuerendissimus, donec hoc pensum absoluero. Mitto Pacis Querimoniam in membranis descriptam: nihili munus, si dignitatis estimetur eius cui mittitur; verum et illius humanitas mihi nota est, neque tua defuerit commendatio. Bene vale, doctissime atque idem humanissime Gerarde.

Raptim Louanii 3 Non. Octobris.

[669]683. From Thomas More.

Deventer MS. 91, f. 206. Calais.
LB. App. 193. 7 October ⟨1517⟩.

T. MORVS DESIDERIO ERASMO S. P. D.

Pertvlit tandem Petrus cocles, Erasme charissime, tuam Egidiique nostri diu expetitas effigies; quae quam impense me delectent, procliuius cuiuis est e suo sensu consequi quam dicendo mihi. Nam quis vel explicet verbis vel cogitatione non sentiat, quorum hominum vel creta modo vel carbone vultus adumbrati capere etiam quemlibet poterant qui non ad omnem litterarum virtutisque sensum prorsus

681. 4. medico] Afinius; cf. Ep. 638. 18 n. 7. Clauo] Cf. Ep. 650. 10 n.

obstupuerat, me vero singulariter etiam permouere talium amicorum qualitercunque representata memoria, eorum nunc mirifice rapi me tanto artificio deliniatis atque expressis imaginibus vt quae veteres facile pictores omnes prouocauerint? quas quisquis intuetur, is nimirum fusiles eas potius aut sculptiles arbitretur quam pictas: ita porro eminere atque extare videntur iusta virilis corporis crassicie. Non credas, Erasme mi ἐρασμιότατε, quam valde amorem in te meum, cui nihil adiici potuisse ipse mihi persuaseram, studium hoc tuum arctius adhuc obligandi me intenderit, quamque ego vehementer hac triumpho gloria, quod tanti abs te estimor vt tam egregio monumento declares non alium esse quenquam a quo tu amari malis. Nam sic ipse certe —satis pol superbe, sed tamen sic—interpretor, quod istud abs te missum est mihi quo non in dies modo sed in horas etiam tui apud me memoria renouetur. Equidem scio me sic perspectum tibi vt non sit in eo mihi valde laborandum, me vt tibi probem (quanquam multis alioquin ineptiis non vaco) vacare saltem longissime ab Trasonicis adfectibus. Sed tamen, vt verum fatear, vnum hunc pruritum glorie excutere profecto non possum, quo mirum quam suauiter titillor, quoties animum subit sere demum posteritati me Erasmi amicitia litteris, libris, tabulis, omnibus denique modis contestata commendandum. Vtinam ea mihi facultas esset quae insigni aliquo documento possit efficere ne indignus amore tam impenso viri, cum suo seculo, tum secuturis etatibus incomparandi, videar! Sed quum tam longe supra meam hanc mediocritatem sit vllo meo facto praestare illud vt mundus intelligat, sedulo certe enitar vt saltem non ingratus esse tuo vnius testimonio comprober.

Apologiam tuam perlegi studiosissime: qua certe sic adfectus sum vt eloquentiam tuam, quum nusquam magis viderim, nusquam minus sim admiratus. Quippe illud mihi sustulit admirationem, quod in tam facili causa cuiuis licet esse diserto, non tibi modo, qui facilem possis facere ex difficillima. Peream ni miseret eius me, hominem suae scholae plausu eo progressum atque incitatum vt ad ostentationem virium eam sibi declamandam sumpserit controuersiam, qua nihil vnquam fuit magis ἀσύστατον: est enim maxime ἑτερορρεπές. Spero fore vt hac monitione tua resipiscat. Placuit mirifice mihi vt omnia sed tamen notabiliter figura qua κενοδοξίαν eius facete reprehendis, qui secundam editionem suam videri voluerit annotationibus tuis priorem; quum tamen in eadem cum tuis depugnet, nondum factis scilicet.

9. quae *LB*: q̃ *a*. 25. a^2: posteritate a^1, *cf. Ep.* 684 *prooem.* 29. a^2: secuturus a^1. 41. ἑτερορεπὲς *a*. 42. καινοδοξίαν *a*: *corr. LB*.

22. Trasonicis] For this form cf. Ep. 485. 38.

36. in tam facili] Cf. Ov. *Tr.* 3. 11. 21.

43. reprehendis] LB. ix. 20 D.

Scriptorem tuum dimisi in Angliam datis grossis decem in viaticum; Petro nobilem, quod erat eam adducenti tabulam perpusillum, sed ille equi consulebat. Opto prospere tibi ac feliciter cedat munus quod misisti Principi De instituendo principe. Valde me perculit, per immortalem Deum, mors Buslidii, hominis cum non vulgariter eruditi, tum animi et amantis in nos atque in omnes candidi. Mihi adeo hic desidendum est a principio Septembris, vt vix duos dies impetrare licuerit, quibus ad oppidum Audomari transcurrerem, precipue vt Abbatem viderem saltem sancti Bertini, quem tu mihi olim descripseras. Repperi plane talem, inuitatus atque exceptus largiter ab illo in conuiuium. Homo prolixe quosuis ⟨accipiens⟩, me vero valde effuse: senex iucundissimus ad memoriam tui reiuuenescens. Vale, charissime Erasme.

Tunstallus in Angliam rediit. Iterum vale. Caleti vii die Octobris.

684. From Thomas More to Peter Gilles.

Deventer MS. 91, f. 207. ⟨Calais.⟩
D. p. 142: F. p. 143: HN: Lond. iii. 7: LB. App. 192. 7 October ⟨1517⟩.

[In the MS., where to denote the correction Hand B must again be divided into a^1 and a^2, this letter follows Ep. 683. They are contemporary, but Ep. 683 must have been written first, since it is clearly the letter referred to in l. 5. I have therefore retained the month-date originally written by a^1, as there is nothing to show when the erasure was made—possibly by some late hand, to bring the date into conformity with the printed editions.]

THOMAS MORVS PETRO AEGIDIO SVO S. D.

Mi charissime Petre, salue. Misere cupio ecquid tu conualescas intelligere; quae res non minori mihi curae est quam quiduis mei: itaque et inquiro diligenter et omnes omnium voces excipio sollicitus. Aliquot mihi meliores de te spes renuntiarunt, seu (quod opto) compertas, siue vt desyderiis meis inseruiant. Scripsi litteras Erasmo nostro. Eas tibi apertas mitto; signabis ipse: nihil opus est quod illi scribitur clausum ad te venire. Versiculos quos in tabellam tam inscite feci quam illa scite depicta est, ad te perscripsi. Tu si digna videbuntur, Erasmo imparti; alioqui Vulcano dedas.

Vale vii octobris.

Versus in tabulam duplicem, in qua Erasmus ac Petrus Aegidius simul erant expressi per egregium artificem Quintinum, sic vt apud Erasmum exordientem Paraphrasin in epistolam ad Rhomanos picti

683. 52. a principio *scripsi*: in principium *MS.* 684. TIT. *add. D.* 5. a^2: desideriis a^1. 10. vii a^1, *sed primam* i *erasit nescioquis*: VI *D.* 11. *Versus* . . . 15. *effinxerat add. D.*

683. 46. Scriptorem] Phrysius; cf. Epp. 665–9.
49 De instituendo] Cf. Ep. 657. 46.
54. Abbatem] Antony of Bergen; see Ep. 143 introd.
684. 13. Paraphrasin] See Ep. 710.

libri titulos praeferrent suos, et Petrus epistolam teneret Mori manu inscriptam ipsi, quam et ipsam pictor effinxerat.

TABELLA LOQVITVR.

Quanti olim fuerant Pollux et Castor amici,
  Erasmum tantos Egidiumque fero.
Morus ăb his dolet esse loco, coniunctus amore
  Tam prope quam quisquam vix queat esse sibi.
Sic desyderio est consultum absentis, vt horum
  Reddat amans animum littera, corpus ego.

IPSE LOQVOR MORVS.

Tu quos aspicis, agnitos opinor
Ex vultu tibi, si prius vel vnquam
Visos; sin minus, indicabit altrum
Ipsi littera scripta: nomen alter,
Ne sis nescius, ecce scribit ipse;
Quanquam is qui siet, vt taceret ipse,
Inscripti poterant docere libri
Toto qui celebres leguntur orbe.
Quintine o veteris nouator artis,
Magno non minor artifex Apelle,
Mire composito potens colore
Vitam adfingere mortuis figuris;
Hei cur effigies labore tanto
Factas tam bene talium virorum,
Quales prisca tulere secla raros,
Quales tempora nostra rariores,
Quales haud scio post futura an vllos,
Te iuuit fragili indidisse ligno,
Dandas materie fideliori,

21. a^2: desiderio a^1. 23. MORVS *add. F.* 24. quos *a*: quoq; *N.* 29. siet *D*: fiet *a.* 38. a^2: roros a^1. 41. *D*: lingno *a.*

14. *titulos*] In the Stroganoff portrait of Erasmus, these and the writing on the paper either were not written or have disappeared. But the copy at Hampton Court has the titles of the *Moria* (Ep. 222), the New Testament (Ep. 384), Jerome (Ep. 396), and Lucian (Ep. 550), and on the paper are some letters which represent with extreme inaccuracy the opening lines of the Paraphrase on the Romans (Ep. 710); see E. Law, *Royal Gallery of Hampton Court*, 1898, pp. 214–6. In another copy, at the Rijksmuseum at Amsterdam, the books are not represented, and the paper is blank.

There is similar discrepancy in the portrait of Gilles. The Longford picture has the titles of Seneca (Ep. 325), the Ἀρχοντοπαιδεία (Ep. 393), Suetonius (Ep. 586), Plutarch (Epp. 657–8), Curtius (Ep. 704), and under Gilles' hand the *Antibarbari* (Ep. 706. 32 n.). In the Antwerp copy this last has been changed to *Querela Pacis* (Ep. 603).

18. Erasmum] Cf. Ep. 440. 14 n.

Quae seruare datas queat perhennes?
O si sic poteras tuaeque famae et
Votis consuluisse posterorum!
Nam si secula quae sequentur vllum
Seruabunt studium artium bonarum,
Nec Mars horridus obteret Mineruam,
Quanti hanc posteritas emat tabellam?

Mi Petre, cum omnia mirifice Quintinus noster expresserit, quam mirificum in primis falsarium videtur praestare posse! nam ita inscriptionem litterarum ad te mearum imitatus est vt ne ipse quidem idem iterum possem itidem. Quare nisi aut ille in suum aliquem vsum aut tu in tuum eam seruas epistolam, remitte rogo ad me: duplicabit miraculum apposita cum tabella. Sin aut perierit aut vobis vsui erit, ego experiar mee manus imitatorem ipse rursus imitari.

Vale cum lepidissima coniuge.

685_{694} FROM WILLIBALD PIRCKHEIMER.

Nuremberg MS. PP. No. 330b. ⟨Nuremberg.⟩
⟨October 1517.⟩

[An autograph rough draft among the Pirckheimer papers at Nuremberg (cf. Ep. 322 introd.). An approximate date can be assigned from the Lucian (l. 13 n.) and Ep. 694.]

SALVVS sis, magne Erasme. Dedi hoc anno aliquas ad te litteras: quas ideo te haud accepisse suspicor, quoniam ad illas non responderis; siquidem plane mihi persuadeo, etsi grauioribus occupatus sis negociis, non tamen adeo te amicicie iura negligere vt prouocatus non rescribas. Homini igitur qui tibi has consignat, litteras tuas quoque suauissimas reddas oro, non tam mei quam amicorum tuorum gratia, quos tibi innumeros virtus tua peperit: siquidem ab illis quotidie interpellor ecquid litterarum columen agat nouerim, quam belle eruditionis parens valeat, quid moliatur; ego vero ne γρῦ quidem quod respondeam habeo. Tu igitur fac vt ex te potissimum cuncta intelligamus, ac tuis et nostris pariter amicis per Slesiam, Saxoniam, et Duringiam satisfacere possimus.

Mitto ad te Luciani Piscatorem cum epistola Capnionis defensiua; non quod rem aliquam dignam me effecisse sperem, sed vt Erasmus meus videat quanti eum Bilibaldus faciat: etsi sciam nil laudibus

684. 50. expressit *D.* quam *scripsi*: φ *a*: tum *D.* 51. a^2: falsarum a^1. 52. quidem *add. D.* 55. periit *D.* 56. manus *D*: manui *a*. 57. cum *add.* a^2.

685. 1. litteras] Epp. 527, 555.
2. haud accepisse] Pirckheimer makes a similar complaint in Ep. 409. 1–4.
13. Piscatorem] Nuremberg, F. Peyp, 2 Oct. 1517; see Böcking, suppl. ii. 1, p. 99.
epistola] An *Ep. apologetica* of 26 pp.; printed in part as HE. 64.

meis tibi accedere posse, quemadmodum nec solis claritati luminarium splendor. Nolui tamen animi mei beniuolentiam ac singularem quo tibi deuinctus sum amorem te latere, nec egre laturum puto, si idem in reliquis monimentis, etsi minus digne, fecero: siquidem et Deum Optimum et Maximum sepe ab indignis adorari cernimus. Tu igitur boni consules si ab homine amicissimo vel frigide laudaris.

Vale, mi optime Erasme, et iterum oro tantum ocii sufureris vt desiderio nostro satisfacias.

Fac, oro, sciamus quid Paulus tuus.

686. To Gilles Busleiden.

Deventer MS. 91, f. 74. Louvain.
D. p. 207: F. p. 167: HN: Lond. iii. 40: LB. 338. 19 October ⟨1517⟩.

[1517, because between the death of Jerome Busleiden and the publication of D[1].

Gilles, seigneur of Busleiden (c. 1465 — 1536), and elder brother of Francis, Archbishop of Besançon (Ep. 157. 59 n.), and Jerome (Ep. 205 introd.), was councillor and accountant-general of Brabant in 1505 (Henne i. 63). Though not an executor of his brother's will, he from the first had great weight in the affairs of the Collegium trilingue. Epp. 691, 699, 804 show Erasmus writing to him about the appointment of a professor at this time; and Lond. xxx. 55, LB. 1207, in 1531 is on a similar theme. The first volume from the press of Rescius (Ep. 546 introd.), the *Memorabilia* of Xenophon, Sept. 1529, is dedicated to him.

See Nève, pp. 38, 52, 373; and Roersch, *L'humanisme belge*, 1910, pp. 45-7.]

ERASMVS ROTERODAMVS AEGIDIO BVSLIDIO SVO S. D.

S. P., ornatissime Buslidi. Posteaquam fatum nullis querimoniis aut lachrymis verti potest, vtinam quae posteritati et immortali laudatissimi fratris tui Hieronymi Buslidii memoriae gloriaeque debentur, ita succedant omnia vt hac sane parte coepit succedere. Commodum huc appulit Matthaeus Adrianus, genere Hebraeus sed

686. TIT. *add. D.* 1. S. P. *om. D.* 3. fratris ... gloriaeque *D*: hominis gloriae *MS.* 5. Matthaeus *om. F.* Adrianus *MS. H*: N. *F.*

685. 24. Paulus] Bombasius, who was now in Switzerland; see Brewer ii. 3693 and Ep. 210 introd.

686. 5. Adrianus] a baptized Spanish Jew. His hand has been traced by Bauch in an *Introductio ad Hebraicam linguam* printed by Aldus in a Latin Grammar, Feb. 1501 and Apr. 1508, and with C. Lascaris' Greek Grammar in Oct. 1512; for his acquaintance with Italy cf. l. 10. After that nothing is known of him until Dec. 1512 (cf. MHE. ii. 8) when he produced at Tubingen a *Libellus hora faciendi pro Domino* (T. Anshelm, Jan. 1513: see Steiff, pp. 96-8), containing translations of Christian prayers and creeds into Hebrew, which he compared advantageously with those published by Pfefferkorn in 1508. Shortly after this he wrote to John Amorbach from Strasburg, 31 Jan. 1513, offering to come to Basle and correct Jerome (cf. Ep. 324. 28 n.), and enclosing letters of introduction from Reuchlin, 4 Jan., Tubingen, and Pellican, 22 Jan., Pforzheim, to both of whom he claimed to have been giving lessons in Hebrew (Basle MSS. G. II. 29. 1 and 13[a]. 67, 53; printed by Geiger in *Jahrb. f. deutsche Theologie*, xxi, 1876, pp. 191-6, and RE. 135; this last with a wrong year-date 1512). His intention was to go to Venice for the pilgrimage, seemingly his second, to Palestine; but he

religione iam olim Christianus, arte medicus; Hebraicae literaturae totius sic peritus vt mea sententia non alium habeat vsquam haec aetas qui cum hoc conferri possit. Quod si meum iudicium hac in re non satis habebit apud te ponderis, idem testantur vno ore omnes quotquot vel apud Germanos vel apud Italos cognoui huius linguae peritos. Neque solum callet ad plenum linguam, verum etiam in ipsis autorum adytis est diligentissime versatus, ac libros omnes sic habet in promptu vt digitos vnguesque suos. Is ipse est de quo tibi nuper mentionem fecit Bruxellae Ludouicus Vacus. Exposui theologis qualis sit, neque dubitarim meo recipere periculo hunc vnum esse hac aetate qui nobis fuerit votis omnibus expetendus. Eum posteaquam deus aliquis propitius vltro nobis obtulit, nostri muneris esse videtur vt oblatum modis omnibus retineamus. Non meum ago negocium, sed impense faueo memoriae benignissimi patroni et amici incomparabilis. Faueo publicae temporum nostrorum felicitati, cui et ipse pro mea portione virili tantum vigiliarum impendi,

7. mea sententia *add. F.* 8. in hac re *D.* 18. meum *D*: meo *MS.* 21. portione *om. D.*

---

appears to have stayed at Basle, teaching the young Amerbachs (Basle MS. G. II. 13. 111) and probably also Capito (Epp. 707, 731, 797: cf. Ep. 459 introd. Seb. Münster's statement, 10 Dec. 1541, in the preface to his *Opus grammaticum*, Basle, H. Petri, March 1542, that Capito learnt from Adrian at Bruchsal c. 1513, seems doubtful). He next went to Heidelberg, where he is said to have taught Brenz, who matriculated 13 Oct. 1514 and was B.A. 20 May 1516, and Oecolampadius; see the latter's life by Capito, f°. ζ4 in *Oecolampadii Epistolae*, Basle, T. Platter, March 1536.

After an interval he reappears at Middelburg (Ep. 798. 17), perhaps having returned from Spain, and in the autumn of 1517 had come to Louvain to teach Hebrew. But he soon gave offence (Epp. 798, 852, 877); and although he was appointed to the Hebrew chair in the Collegium trilingue, an oration delivered on 21 March 1519 (afterwards printed by J. Grunenberg at Wittenberg, 1520, with a preface to Spalatinus) so roused the theologians that he decided to leave Louvain. In Nov. 1519 he was in treaty with Wittenberg (LE.[2] 242, 243, 250) and by 17 April 1520 had been engaged by Duke Frederick (ME. 69) in default of Cellarius (p. 414). He matriculated 24 April; but by the autumn he had fallen out with Luther, and was negotiating to go to Leipzig (LE.[2] 350, 362). In the spring he went (LE.[2] 399, ME. 104, 106), perhaps to Freiburg (cf. Schreiber, *Gesch. d. Univ. Freiburg*, ii. 212 n.); but after that he disappears.

Some of his Hebrew versions were reprinted by Froben in an *Introductio* to Hebrew grammar, 15 March 1518 and Feb. 1520. A much more ambitious undertaking mentioned in Adrian's letter to Amorbach does not seem to have been carried out. Erasmus quotes him as an authority in the notes to the New Testament, 1519, p. 498.

In 1513 Adrian was already a Dr. of Medicine; and Erasmus consulted him in his illness in 1518 (Ep. 867. 207). See Geiger, *Studium d. Hebr. Sprache in Deutschland*, 1870, pp. 41–8 and 134, and in the *Jahrbuch* cited above; Bauch in *Monatsschr. f. Gesch. d. Judentums*, N.F. xii (1904), pp. 297–8, 329–40, 461–6, 478–9.

13. vt digitos] Cf. Juv. 7. 232.

14. Vacus] An ecclesiastic who had been tutor to Prince Charles c. 1504–12, at first alone, and then with Adrian of Utrecht (Ep. 171. 12 n.): see two letters from Margaret of Austria to Maximilian, Nos. 23 and 475 in their *Correspondance*, ed. Le Glay, 1839, recommending Vaca for preferment, Dec. 1507 and c. June 1512; cf. also Mart. E. 613. In 1515 and again in 1521 he was a member of Charles' council (Gachard ii. 493, 517); and in May 1522 accompanied him to England (Brewer iii, p. 969). Rimaclus (Ep. 411) was in his service c. 1509.

atque etiamnum impendo. Adest Matthaeus iamdudum apud nos, hortatu modo dicti Ludouici. Impera tuo Erasmo, si quid iudicabis a me praestari posse. Bene vale.

Louanii postridie Lucae. Anno. M.D.XVII[I].

687. To Peter Gilles.

Farrago p. 192. ⟨Louvain.⟩
F. p. 328: HN: Lond. vii. 29: LB. 368. ⟨c. October 1517.⟩

[An approximate date can be assigned from the arrival of Matthew Adrian (p. 109) and the printing of the Paraphrase (Ep. 710).]

ERASMVS ROTERODAMVS PETRO AEGIDIO SVO S. D.

Vtinam istam animi impotentiam possis vincere, et tuae valetudini perniciosam et ad res gerendas adeo inutilem vt vehementer etiam officiat! Quid opus erat aperire stomachum aduersus medicum? Sciebam illum nihil daturum; tantum lubebat comoediam agere. Nunc si faciem perfricuerit, ne tantulum quidem spei fuerit, et incipiet palam esse hostis. Quod si certa spes fuisset, malim ego centum fraudari cyathis quam te semel acerbius commoueri. Crede mihi, nisi ab his duobus temperaris, animi perturbatione et intempestiuo coitu, non lubet eloqui quid tibi timeam, mi Petre charissime. Quare te maiorem in modum oro, omnia postponito tuae saluti.

De aduentu nostro ad Christi natalem medici gratia scripseram, non serio, ne vel tu frustra speres vel vxor frustra metuat. Certum est enim hinc non migrare donec quod est in manibus absoluero. Paraphrasis quam exorsus sum in tabulis, iam absoluta excudi formis coepta est. Adest Ioannes Borsalus, huius collegii contubernalis, conuictor omnium festiuissimus. Vtinam tibi integrum esset totam hyemem nobiscum agere, et istis negociis quae te frustra cruciant, iuberes μακρὰ κλαίειν! Placent Mori carmina.

Appulit huc Hebraeus quidam Matthaeus, suae linguae egregie peritus: spero fore vt hic illi salarium decernatur ex Buslidii legato. Si me amas, omnibus posthabitis da operam vt valeas. Magna morbi tui pars ab animo pendet. Si commodum est, accerse ad te Franciscum et vide vtrum velit facere quod scribit Lachnerus an non; sed verbis benignis, vt mihi, si nolit, alia via prospiciam: non

686. 22. Matthaeus *MS.*: ipse *F.* 23. tuo *MS.*, *cf. Epp.* 671. 11, 691. 15: tu *H.* 25. Anno. M.D.XVIII *add. D.* 687. 4. Sciebam *F*: Scio *E.* 15. tabula *H.* 16. Ioannes *add. H.* 25. si nolit *add. F.*

687. 3. medicum] Afinius; cf. Ep. 638. 18 n.
13. vxor] Cf. Ep. 476. 27–31.
15. Paraphrasis] Cf. Ep. 684. 13.
16. Borsalus] See Ep. 291 introd.
19. carmina] in Ep. 684.

enim sinam vt impune me luserint. Si Linacri Galenus aduectus est e Lutecia, rogo emas. Bene vale cum tuis omnibus, amicorum suauissime. M.D. XVII[I].

[669]688. FROM THOMAS MORE.

Farrago p. 178. Calais.
F. p. 317: HN: Lond. vii. 5: LB. 540. 25 October ⟨1517⟩.

THOMAS MORVS D. ERASMO S. P. D.

ACCEPI, mi Erasme, literas ab Ventfordo, quas per eundem tabellarium protinus ad te transmitto: ex quibus hominem facile deprehendes antiquum adhuc morem obtinere. Non petam vt ignoscas quod tuas aperui; vides enim vt scriptae tibi sic mihi inscriptae sunt. Nec dubito quin eodem errore ad me contra scriptae sint quae sunt inscriptae tibi; quarum ego legendarum tam auidus eram vt resignare non libuerit. Si quid in his videris quod me putabis velle scire (quod ego certe non puto), significa. Opinor ad te perlatas quibus te certiorem facio de recepta tabula; de qua rursus, ac milies, mi Erasme, rursus, tibi ago gratias. De Petro tuo postquam iuit in Angliam nihil audio. Vtinam ibi tuum vere dignum rege munus aliquid tibi ab Rege conciliet boni! Feliciter tibi cedat quod iniunxit Αὐτοκράτωρ: nam ipsi succedit nihil, imo per Deum omnia. Tuum consilium probo, qui non vis principum negociosis nugis implicari: et me plane amas, quum iisdem optas vt extricer, in quibus haud credas quam inuitus versor; neque potest quicquam esse odiosius quam haec est legatio. Nam et relegatus sum in oppidulum maritimum et solo et coelo iniucundum; tum domi qui meapte natura vehementer ab litibus abhorream, etiam quum lucrum adferunt, quantum necesse est hic adferant taedium, quum veniant comitatae damno. Sed dominus benigne pollicetur omnia repensurum Regem. Quum recepero, faciam vt scias. Interim vale; tu fortassis vltra non optas. Domino Leo multam ex me salutem dicito, et Palgrauo nostro, si rediit. Iterum vale. Caleti. xxv. die Octobris. [M.D. XX.]

687. 28. M.D.XVIII *add. H.* 688. 11. ibi *om. N.* 20. comitãte N^1: comitante N^2. 22. vltro *F.* 23. Domino *E*: Eduardo *F.* 24. M.D.XX *add. H.*

---

687. 26. me luserint] over the prices of books; cf. Ep. 629. 5 seq.
Galenus] See Ep. 502. 15 n.; and cf. Ep. 690. 8.
688. 1. Ventfordo] See Ep. 196 introd.
4. scriptae tibi] Cf. Ep. 772. 1,2.
8. perlatas] Ep. 683.
21. dominus] Wolsey.
23. Leo] See p. 203.
Palgrauo] See Ep. 499. 8 n.

689_{744} To William Budaeus.

Deventer MS. 91, f. 59. Louvain.
LB. App. 195. 26 October ⟨1517⟩.

ERASMVS BVDEO SVO S. D.

Qvid sibi vult, mi Budaee, tam subitum silentium, qui paulo ante me non epistolis sed voluminibus obruebas? Περὶ τοῦ Βασιλέως, περὶ τοῦ Ἐπισκόπου quanti pridem tumultus! nunc οὐδὲ γρῦ. Aueo cognoscere quid monstri alatur. Deinde prouocaras me vt auderem scribere domino Deloino: qui si nostris litteris offensus est, bona culpe pars penes est te; nec enim ipse respondet quicquam nec tu illius nomine.

Tunstallus Zelandico coelo diu grauiterque afflictus, contracta febre et amisso Brugis praecipuo famulo, duobus relictis grauiter egrotis in suam Angliam se recepit. Fac vt aliquoties homini scribas: crede mihi, nihil eo viro syncerius neque quisquam tui nominis studiosior. Morus Regis sui nomine legatum agit Caleti. Hieronymus Buslidius, Cancellarii nostri in Hispaniam comes, apud Vascones periit: is ex legato instituit Louanii collegium, ⟨in quo tradantur tres linguae, Greca,⟩ Latina et Hebraica. Ianque adest Hebreus, huius etatis omnium iudicio doctissimus, nomine Matheus Adrianus. Grecus aliquis est alicunde accersendus. Bene vale, et animum scrupulo libera. Louanii 7 Cal. Nouemb.

Henricum Glarianum iterum atque iterum tibi commendo.

$^{664}690$. To Thomas Lupset.

Deventer MS. 91, f. 57. Louvain.
LB. App. 196. 26 October ⟨1517⟩.

ERASMVS LVPSETO SVO S. D.

Obsecro te, vnde coniectabas me tibi esse iratum? An quod in litteris tam amanter admonui? Nam quod nihil scripseram, tu magis succensebas, qui postremis litteris nihil responderis. A Moro recepi decla⟨ma⟩ciunculam et praeterea nescio quid. Is tuam causam amantissime egit, etiamsi nihil erat opus; sum enim meapte sponte ad te amandum propensus, nec vinci me patiar. Appendicem Copie

689. 1. Budeę *MS.* 3. timultus *MS.*: *cf. Ep.* 824. 6. 12. nomine *MS.*: *corr. LB.* 14. in quo . . . 15. Greca *addidi, secundum Ep.* 707. 8, 9. 18. *LB*: libero *MS.* 690. 2. admonui *LB*: amonii *MS.*

689. 3. pridem] in Epp. 522 and 568.
4. prouocaras] Cf. Ep. 493. 411 seq.
5. litteris] Ep. 535.
8. Tunstallus] Cf. Ep. 663.
690. 3. A Moro] Cf. Ep. 502.
6. Appendicem] Perhaps the *De pueris statim ac liberaliter instituendis*, composed by Erasmus in Italy, and in part restored to him by Lupset in 1516 (Ep. 502. 9-12). Erasmus inquires for it

nondum a Moro recepi; velim cures vt mihi redeat, si modo potes. Scripsi Badeo vt te moneret, curares Galenum a Linacro versum ad me mittendum, non dono, sed ere meo redimendum. Vtinam huc ad ⟨nos⟩ te conferas! Buslidius instituit Collegium, in quo erunt tres egregii trium linguarum professores. Iam adest Hebreus exquisite doctus, nomine Mattheus. Bene vale, et parentibus tuis meo nomine salutem dicito. Louanii 7 Cal. Nouemb.

691. To Gilles Busleiden.

Brussels MS. Louvain.
30 October ⟨1517⟩.

[There are two copies of this letter in the Royal Library at Brussels, Carton Pinchart, No. 19; one (α^1) of xviii^c, corrected by a second hand (α^2), the other (β) by Pinchart (†1884), who indicates his source as 'Arch. du roy., Coll. d'autographes'. It is clear that the original was an autograph in the Royal Archives, but it cannot now be found.

The contents of this letter and of Epp. 699, 804–5 may be elucidated by consideration of Jerome Busleiden's will. His wish was that the new foundation, of three teachers and ten scholars, should be established as a college within one of the existing colleges, either St. Donatian's or the college of Arras. But the authorities of those institutions refused to accept such an arrangement, and at one time it seemed possible that the scheme might come to nothing; especially as the interests of the family were directly opposed. The executors decided, however, to found a new college independently; on 1 Sept. 1518 the teachers began to lecture officially in the Augustinian convent, though Matt. Adrian had been teaching shortly after his appointment (Ep. 805); and the college was formally installed in its own buildings 18 Oct. 1520. See Nève pp. 47–56.

There is no difficulty in identifying the *Medicus* with Matthew Adrian (p. 108), and thus the year-date may be assigned with certainty.]

ERASMVS BVSLIDIO S. D.

Medicvs hic iamdudum heret, non sine magno suo dispendio, et arte relicta et vxore, et instat hyems. Mihi negocium videtur omnium esse pulcherrimum et immortalitate dignum; sed plurimum interest quibus auspiciis ineatur. Mea sententia non per vulgares aut mediocres incipiendum est, sed per insignes et magni nominis professores. Hic vnus contigit qualem nec ab Italia licebit accersere; proinde meo iudicio modis omnibus est alligandus. Id fiet si statim illi designetur locus, et salarium decernatur ipso dignum. Pro exordio potius reliquis census adimendus ad tempus, dummodo professio trium linguarum cum dignitate ac splendore instituatur.

690. 10. nos *add. LB.* ? Colegium *MS.*: *oblitterauit LB.* 691. tit. $\alpha^2\beta$: Bvsleido α^1. 1. iamdudum heret $\alpha^2\beta$: haududum heres α^1. et *ante* arte α^2: vt $\alpha^1\beta$, *sicut etiam in v.* 15. 2. et *ante* instat *add.* $\alpha^2\beta$. 3. $\alpha^2\beta$: immortalitatis α^1. 4. interest $\alpha^2\beta$: inter . . . α^1. 7. alligandus $\alpha^2\beta$: alligan α^1. 9. exordio β: exorbio α. ad *post* dummodo α^1: *om.* $\alpha^2\beta$.

again in Ep. 785. 19. It was still incomplete in 1523 (I. p. 34. 1–5), and was not published till 1529.

690. 8. Badeo] Probably with this and Ep. 689. In Ep. 687. 26,7. Erasmus is inquiring for the book.

691. 2. vxore] About 13 June 1520 he suddenly married again (LE.[2] 314).

8. salarium] Subsequently 70 ducats was offered for the Greek teacher; Ep. 836.

9. reliquis] The scholars.

Hortatus sum vt ipse coram suum ageret negocium. Si certum est legatum exequi, cum hoc transigendum est; sin minus, admoneatur hic ne frustra pendeat.

De Greco accersendo aut si qua alia de re me voles quippiam facere, manda tuo Erasmo. Est hic Rutgerus, iuuenis optimus et eruditior quam prae se ferat; sed malim rem, vt dixi, per celebres et eximios institui. Bene vale, vir ornatissime.

Louanii 3 Cal. Nouemb.

Ne quid te offendat in Doctore Mattheo quod in sermone Latino non sit perinde copiosus ac politus. Tantum nouit quantum ad docendum satis sit, et sacras litteras ita callet vt nemo melius; que huius negocii summa est.

Ornatissimo viro domino Aegidio Buslidio, patrono vnice obseruando.

692. From Charles Ofhuys.

Deventer MS. 91, f. 118 v°. Paris.
LB. App. 197. 30 October ⟨1517?⟩

[The year-date is not certain. It cannot be earlier than 1516, because the New Testament is published; nor later than 1517, because the copyist is Hand A. The reference to Faber Stapulensis is not decisive, as the passage might apply equally well to Erasmus' criticism of Faber in the Annotations to the New Testament, or to the *Apologia*; and the calculation of years from the *Enchiridion*, which makes for 1517, cannot be relied upon. But the suggested identification of Hand A with John of Friesland (cf. Ep. 637. 13 n.) points to 1516.

The name of Charles Ofhuys is not known to me except from this source. BN. mentions a Gaspar Ofhuys of Tournay (1456–1 Nov. 1523), who was an Augustinian, and a John Ofhuys who was making stained glass windows c. 1520. Gabriel Ofhuys (ll. 34,5) is perhaps the young Carthusian to whom Faber Stapulensis dedicated the *Contemplationes Remundi*, Paris, J. Petit, 10 Dec. 1505. In Oct. 1521 Erasmus composed some verses for a picture or artistic production of some sort by him (Lond. i. 3, LB. 538). EE. 102 mentions a Gabriel, Carthusian of Brussels in 1529. If he is Ofhuys, this also makes for 1516, when Erasmus was at Brussels through the autumn.]

CAROLVS OFHVYS ERASMO ROTE. S.

Dorpii tui iurgatricem, nec ob id praestantiae tuae minus gratam, epistolam nuper legi. Quid luculentissime responderis perspexi,

691. 13. hic ne $a^2\beta$: hi a^1. $a^2\beta$: pendet a^1. 14. me β: mihi a. quippiam a^2: quispiam a^1: β *notat Erasmum* quispiam *pro* quidpiam *scripsisse.* 15. Est $a^2\beta$: Et a^1. et eruditior quam prae a^2: vt eruditus qua pro a^1: vt eruditus qui pro β. 16. malim β: malui a. per $a^2\beta$: pro a^1. 17. $a^2\beta$: ornatissimus a^1. 18. Cal. β: Calendarum a^1: Calendas a^2. Nouemb. *scripsi*: Nouembris a: Nou[br]. β. 19. Ne $a^2\beta$: Nec a^1. 23. $a^2\beta$: vnico a^1.

691. 15. Rutgerus] Rescius; see Ep. 546 introd. Erasmus' counsel was to obtain a native Greek, and six months later he was still trying to find one (Epp. 805. 3–4, 35, 836); but failing such he seems to have been prepared (Ep. 777. 31 n.) to be content with Rescius, who ultimately secured the post.

19. sermone Latino] For his highly original Latinity see his letter to John Amorbach (p. 108); Pellican remarks upon it in his letter of introduction.

692. 1. Dorpii] Ep. 304.

2. responderis] Ep. 337.

probaui etiam. Nouum Instrumentum cum tuis annotationibus exosculor dudum, sic tamen vt appetitus legendi crescat cottidie, non decrescat. Praeterea Christiani Principis integerrimam Institutionem, ad Philippum Panegyricum, lepidam et meo iudicio (quicquid latrent aliquot nebulones) vere sapientem Moriam, atque, vt semel dicam, hic apud bibliopolas venale tuum quicquid conspicitur, veneror, atque ita veneror vt fortasse nemo sanctius. Dispeream si viuit nunc, quod sciam, aut vixerit vix prius aliquis, cuius scriptis possemus vel oblectari vehementius, si mille veneres, vel moneri salubrius, si solidas doctrinas concupiscimus.

Abhinc annos, ni fallor, quattuordecim in Enchiridio notaui qualiter volebas (quo proficeremus commodius) vti Paulum nobis faceremus familiarem, quod is 'semper habendus' sit 'in sinu, nocturna versandus manu, versandus diurna, postremo et ad verbum', si fieri possit, 'ediscendus': in quem, quemadmodum adfirmabas, iampridem commentarios magno studio parabas. Nouit Dominus Iesus ex ea re tam vtili quantum gaudebam, omnino credens futurum quod dubio procul mox ederentur. Sed expectatione longa fessus desperare magis quam sperare poteram. Interea scripsit Faber enarrationem, quam plerisque locis vti iuste, sic item amice carpis, vt ne Stapulensis ipse vel tantillum refragetur: id quod a paucis diebus Badius noster, dum vna ientaculum faceremus fideliter retulit.

Verum humanitate tua fretus, vt eo tandem veniam cuius gratia (sim licet ineruditissimus) incultam hanc epistolam audaculus mitto, quod alias in Enchiridio, nunc idem iterum in tuis Annotationibus polliceris, tuos videlicet commentarios ⟨peto⟩. Itaque, mi doctissime Erasme, si quid precibus possum, suppliciter oro et multi mecum, ne differas posthac diutius tantum bonum omnibus communicare. Hoc Christiana respublica postulat, hoc omnes bonarum litterarum (quarum tu merito princeps es et diceris) studiosi studiose postulant. Vale, et nostris verbis aliquando, nactus opportunitatem, Gabrieli Ofhuys Carthusiensi, si placet, salutem dices.

Parisiis iii°. Kl. Nouemb.

Seruulus tuus Carolus Ofhuys presbiter.

29. peto *addidi, in fine versus.*

5. Institutionem] Ep. 393.
6. Panegyricum] Ep. 179.
7. Moriam] Ep. 222.
13. in Enchiridio] Ep. 164. 36-40.
28. Annotationibus] On *Rom.* 1. 1 p. 411, ed. 1516: 'Verum hisce de rebus accuratius disputamus in commentariis quos olim in Paulum institutos breui absoluemus, aspirante fauore Christi.' Omitted in 1527.

693. To Matthias Schürer.

Deventer MS. 91, f. 68 v°. Louvain.
LB. App. 198. 31 October 1517.

ERASMVS SCHVRERIO SVO S. D.

Mitto ad te Quintum Curtium a me recognitum vna cum indice et praefatione. Si placet opus, fac vt tuo et meo consulas honori; sin minus, redde libellum ei qui adfert. Vale, optime Schureri, et saluta amicos, hoc est totum sodalicium litterarium.

Louanii pridie omnium Sanctorum An. 1517.

Mitto ad te Apologiam qua Fabro Stapulensi respondeo; quam ego non optarim alio animo propagatam, nisi ne quis existimet inter nos inimicam contentionem: etiamsi ille parum amice lacessiuit. Si placet, accipe, et tui similis esto.

[685]694[747] To Willibald Pirckheimer.

Pirckheimeri Opera p. 268. Louvain.
O². p. 155: Lond. xxx. 23: LB. 274. 2 November 1517.

[Between Le Sauvage's departure from the Netherlands (Ep. 608. 2 n.) and his death on 7 June 1518.]

ERASMVS BILIBALDO SVO S. D.

Accepi libellum vna cum litteris tuis, vir clarissime; ad quas vt paucis respondeam, quippe summis districtus laboribus, viuo vtcunque versorque Louanii, cooptatus in consortium theologorum, licet in hac academia non sim insignitus titulo doctoris. Id malui quam Principem Carolum in Hispanias comitari; maxime cum viderem aulam in tot sectam factiones Hispanos, Maranos, Ciuericos, Gallos, Caesareanos, Neapolitanos, Siculos et quos non? Proximo vere cum Angliam ob priuatum quoddam adissem negotium, Rex vltro me mira complexus est humanitate, atque item Cardinalis, Rex alter, vt ita loquar. Obtulerunt praeter aedes magnificas sexcentos florenos in singulos annos. Sic egi gratias vt nec acciperem con-

693. 1. me *bis in MS.* 2. consules *MS.* 5. Sacto℞ *MS.* 696. 6. sectam *Bywater*: sectarum *P.* O²: Marauos *P.*

693. 2. praefatione] Ep. 704. The divergence of date is noticeable.
4. sodalicium] See Ep. 302.
6. Apologiam] A revised edition; cf. Epp. 730–2, 821. Schürer printed it about this time, *s.a.*; see BEr.²
694. 3. cooptatus] Cf. Ep. 637. 10 n.
5. comitari] Cf. p. 3.
6. Maranos] Cf. Ep. 549. 12 n.
Ciuericos] The adherents of Chièvres; cf. Ep. 532. 27 n.
10. Obtulerunt] Cf. Epp. 619, 657, 756, 761, 775, 784, 786, 794, 867, 886–7. Ep. 577. 6 seq. implies that the precise terms of the offer were not settled until after Erasmus had left England.
sexcentos florenos] *sc.* aureos = £100. Epp. 775, 786 show that these were the hopes held out by Mountjoy, not the terms of the actual offer. In Ep. 886 the sum is specified as 100 marks (£66 13*s.* 4*d.*).

ditionem oblatam nec reiicerem. Hic licet maximo meo sumtu viuam, tamen certum est menses aliquot desidere, partim vt absoluam quod est in manibus, partim vt videam quorsum euasurae sint spes amplissimae quas Principis nomine mihi discedens hinc ostendit Cancellarius Burgundiae, Ioannes Syluagius, vir vt eruditissimus, ita litteratorum omnium patronus. Nouum Testamentum quod pridem Basileae praecipitatum fuit verius quam editum, retexo ac recudo, et ita recudo vt aliud opus sit futurum. Absoluetur, vt spero, inter quatuor menses.

Perplacuit tuus libellus, vt illa tam amica Reuchlini Defensio, in qua mihi videre solito facundior: credo quod, vt Fabius inquit, pectus quoque te reddiderit eloquentem, non tantum ingenium aut eruditio. Sed ego nihil puto calamitosius quam quocunque modo bellare: tum autem nihil esse calamitosius quam si res incidat cum hoste sordido ac pudendo. Nam cum quibus tandem est conflictandum Reuchlino? Cum populo crabronum, quem et ipse Romanus Pontifex vereatur prouocare; adeo vt Alexander solitus sit dicere se tutius sibi putare quemlibet e summis regibus offendere quam vnum quemuis e gregibus istorum mendicorum, qui sub abiecti nominis praetextu veram in orbem Christianum exercerent tyrannidem. Etiamsi hoc quod paucorum vitio committitur, non opinor aequum in ordinem vniuersum conferre.

Deinde vide, quaeso, quonam organo vtantur isti verae religionis haudquaquam veri professores: homine prorsus idiota, frontis perfrictae, et de quo †peccando nullum omnino detrimentum fieri possit; cui non esset impingendum semiiudaei vocabulum, nisi factis sese declararet sesquiiudaeum. Quod aliud instrumentum optaret sibi diabolus, Christianae religionis aeternus hostis, quam istiusmodi angelum Satanae transfiguratum in angelum lucis, et falsissimo defendendae religionis praetextu id vbique turbantem quod nostrae religionis et caput est et optimum, nempe publicam orbis Christiani concordiam? Quid indignius quam viros immortali memoria dignos cum istiusmodi portento digladiari? cuius ego solo nomine chartas pollui puto. Dispeream nisi ille se non alio consilio tingendum aqua curauit, nisi vt maiore pernicie grassaretur in Christianos, et nobis admixtus vniuersum populum suo Iudaico veneno inficeret. Quid enim laedere poterat, si Iudaeus, vt erat, mansisset? Nunc demum verum agit Iudaeum, posteaquam Christiani personam induit; nunc suo respondet generi. Illi Christum sunt calumniati, sed

27. Reuchlino *scripsi*: Reuchline *P*. 36. peccando *P*: ? fricando. 40. falsissimo defendendae *scripsi*, *cf. Ep.* 701. 21: falsissima defendenda *P*.

14. spes] Cf. Ep. 608. 17–9.
22. Fabius] *Inst.* 10. 7. 15.
34. organo] Pfefferkorn; Ep. 487. 20 n.
40. transfiguratum] Cf. 2 Cor. 11. 13, 4.

vnum; iste debacchatur in tot integros ac spectatos vita et eruditione viros. Nullum officium poterat suis Iudaeis praestare gratius quam vt perfugam simulans rem Christianam hostibus proderet; homo ad cetera lapis, tantum ad calumniandum ingeniosus. Quod sacrificium poterat Satanae fieri acceptius quam inter omnes Christianos istiusmodi dissidiorum iaci semina?

Vnde Satanas dictus Hebraeis? nimirum ab aduersando. An non illius vices gerit qui claris viris publicam vtilitatem molientibus nephariis modis obstat et obstrepit, et huic vni rei se natum putat? Vnde Graecis diabolus dictus est? non a foenerando, non ab adulterio, non a furto, non ab alio vitio, sed a calumniando dictus est. An non huius apostolus est qui totam vitam huic studio dedicauit, vt apud imperitam plebem optimorum virorum nomina infamet ac traducat? ad rem omnium sceleratissimam religionis abutens titulo: quae non cuiusuis daemonis, sed insignite versuti cuiuspiam techna est. Scit se doctis ac bonis viris placere non posse, nec his facile imponi. Atque ea gratia apud indoctam plebem quiritatur, inter mulierculas superstitiosas et, vt Paulus inquit, oneratas peccatis gannit, et pessimo semini terram captat habilem. His magnificis titulis offundit fumos, his defensionem Christianae religionis, his haereses et excommunicationes occinit: qui crassiores sunt quam vt animaduertant grassatorem lupum sub ouilla pelle latentem.

O sceleratum granum, et illi dissimillimum quod cadens in terram et mortuum vitae pabulum attulit! Hoc granum diaboli manu iactum est, aconiti puto aut si quid aconito pestilentius; quod ni in tempore prospicietur, nocentissimum dissidiorum venenum in Christianorum inuehet concordiam. Quid enim futurum est tandem, si sinetur ille sycophanta sic in omnes sui dissimiles ad eundem debacchari modum? et impurissimae belluae docti viri cogentur libris respondere, qui indignus est qui nominetur inter homines? Crede mihi, Bilibalde doctissime, latius spectant haec orsa quam fortasse vulgus hominum intelligit. Videmus ex quantula fauilla quantum aliquoties nascatur incendium. Proinde demiror episcopos hic non aduigilare, vt istam hydram in tempore exurant, et malo venenum victori ⟨inferenti⟩ et per omnia peruagato occurrant. Scelestus ille maledicus vinci non potest; qui totus ex maledicentia conflatus est, et habet tot ἀλάστορας qui defesso suggerant nouas vires.

Conuiciis igitur ille nunquam vincetur. Hanc vnicam laudem

64. *LB*: traducet *P*. 65. insigniter O^2, *sed cf. Ep.* 703. 30. 75. quid *P LB*: quod O^2. 77. *P LB*: inuehit O^2.

68. Paulus] 2 Tim. 3. 6.
72. lupum] Cf. Matt. 7. 15.
73. granum] This figure is applied to Pfefferkorn in Epp. 700-1, 703 also. cadens] John 12. 24.
82. fauilla] Cf. James 3. 5.

ille affectat, si omnium eruditorum libris quocunque modo decantetur apud posteros. Sic sane agitat ὄλεθρος οὑτοσί: 'Si paucis bonis ac doctis ero infamis, mihi sat est quod maiori hominum parti placeam. Quod si detectis technis ac praestigiis euulgatis apud vniuersos Christianos fiam execrabilis, certissimam gloriam adipiscar apud meos Iudaeos; qui tum intellecturi sunt quod non inimico animo ab eis defecerim.' Igitur eruditi non solum turpiter verum etiam inaniter contra hunc congrediuntur, a quo praeter infamiam nihil possunt contrahere, siue vincant siue vincantur. Carnifex aliquis melius istam compescat rabiem. Id curare episcoporum est. Est iustissimi Caesaris Maximiliani: est magistratuum inclytae vrbis Agrippinae, non fouere viperam tam virulentam in certissimum Christianae religionis exitium, nisi paretur antidotus tali digna malo. Atque haec dixerim nullo quidem priuato stomacho ; nihil enim me laesit vnquam, aut si quid in me blaterauit, nihil me mouet, et causa ne tantillum quidem ad me pertinet: sed tamen dolet concordiam plebis Christianae sic indigne discissum iri vnius verpi prophani et indocti praestigiis, idque illorum auxiliis qui se Christianae religionis columina profitentur.

Sed hisce de rebus satis esto. Ne nihil reprehendam, mi Bilibalde, in tuo libello alioquin doctissimo, mihi non admodum catalogus ille Reuchlino fauentium probatur. Quis enim vsquam illi non fauet eruditus ac pius? quis non istam execratur beluam, nisi qui aut causam non intelligit aut publico malo suis consulit commodis? Deinde dum in dialecticos ac philosophos expatiaris, maluissem te ceteris intactis hoc solum agere quod agebas. Bene vale, clarissime doctorum et clarorum doctissime.

Louanii postridie omnium Diuorum, anno M.D.XVII.

695. To Peter Barbirius.

Deventer MS. 91, f. 72. Louvain.
D. p. 200: F. p. 165: HN: Lond. iii. 36: LB. 275. 2 November 1517.

[The date is abundantly confirmed by the contents. For probable delay in dispatch see Ep. 752. 10 n. The omissions made in printing are noticeable.]

ERASMVS BARBIRIO SVO S. D.

Qvam timeo, mi Petre, ne felicitates Hispanicae tibi veterum amiculorum obliuionem inuehant: quanquam id quoque malim accidere quam si qua calamitas idem efficeret. Mortem Buslidii ex animo doleo, et hoc magis doleo, quod ante discessum illo tam

694. 90. ὄλεθρος *scripsi*: ὀλέθροις *P*. 93. *P LB*: adipiscor O^2. 695. 1. *D*: filicitates *MS*. 3. idem *add. D*. *D*: effieceret *MS*.

694. 109. catalogus] See Ep. 685. 13 n. and HE. 64.

frigide sim vsus. Legatum de tribus linguis dici non potest quantopere probem. Et iam bona quadam fortuna adest Hebreus, suarum litterarum longe peritissimus, meo et omnium iudicio. Ficte obnituntur theologi quidam, coram aliud pollicentes. Quod si hoc negocium initio magnificeque perque celebres viros instituatur, mirum dictu quantum gloriae sit nostrae regioni allaturum.

Dominus Marcius mihi pecuniam e Zelandia iam miserat cum tuae mihi literae redderentur. Praeterea nihil accepi neque litterarum neque pecuniae. Si nihil mittetur, te incolumi feram vtcunque incommodum. Sin, quod prohibeant superi, casus aliquis Barbirium nobis adimat, non potero ferre tam multiplicem iacturam. Quare te etiam atque etiam oro, da operam vt valeas.

Versamur nunc in Collegio Liliano cum hospite omnium humanissimo Neuio Hontiscotano. Sum plane magister noster, pene assiduus in omnibus actibus in quibus actum agunt. Nouum Testamentum pulchre processit, absoluendum intra tres menses adiutore Deo. Fabro respondimus, quoad licuit, citra stomachum. Nondum satis admirari possum quid homini venerit in mentem. Misi illi libellum; nihil adhuc responsum est. Imposuit illius simplicitati instigator aliquis: atque vtinam mihi licuisset dissimulare! Causam meam probant omnes theologi, praesertim Atensis atque ipse etiam Dorpius. Episcopus Traiectensis ad me scripsit, significans se acciturum me simul atque a Transinsulanis redierit, declaraturumque quanti me faciat; sed frustra canet. Archiepiscopus Maguntinensis suapte manu ad me scripsit, et quidem humanissime. Paraphrasis in Epistolam ad Romanos eleganter excuditur. Par est vt Paulus Romanis paulo magis Romane loquatur. Opus mire probatum Atensi.

Oro te per sacram theologiam, fac sciam quid valeat optimus ille meus Moecenas; in quo vno summa spei meae sita est. Si is vnus pergit sui similis esse, omnia pergam recusare quae aliunde offeruntur. Adhuc meo succo viuo, praeter trecentos aut paulo amplius florenos, quos ex illius ac Principis benignitate recepi. Neque

5. *D*: tribis *MS.* 7. meo et *MS.*: cum meo tum *D.* Ficte . . . 8. pollicentes *om. D.* 9. magnifice *D.* 11. Dominus *om. H.* Selandia *D.* 17. *D*: Colegio *MS.* Liliensi *D.* 18. Sum . . . 19. agunt *om. D* (nostrer *MS.*) 21. quoad *MS.*: quantum *H.* 24. Causam . . . 26. Dorpius *om. D* (25. etia *MS.*). 28. canet *MS.*: canit *D.* Archiepiscopus . . . 29. humanissime *om. D.* 32. Atensi *MS.*: eruditis *D.* 34. is *om. D.* 37. ac *MS.*: aut *D.*

11. Marcius] Cf. Ep. 613. 3 n.
pecuniam] Cf. Ep. 597. 26 n.
18. Neuio] See Ep. 298 introd.
magister] Cf. Ep. 637. 10 n.
26. Traiectensis] See p. 14.
27. Transinsulanis] Overyssel.
28. Maguntinensis] See Ep. 661.
29. Paraphrasis] See Ep. 710.
34. Moecenas] Le Sauvage; cf. ll. 45,6.
36. trecentos] Cf. Ep. 597. 26 n.

dubito de eius animo, modo tu commonefacias. Saltem fac nos per literas Hispanicarum felicitatum participes; nisi hoc quoque nobis inuides. Tristissimus rumor huc allatus me pene exanimauit, R. P. Briselotum ex humanis excessisse; verum quando non constat, opinor vanum esse. De doctissimo doctore Iodoco simile quiddam nunciabatur, opinor occasione mortis Buslidianae. Nisi apud Hispanos aliquid tale passus es quale ferunt Vlyssis socios passos apud Circen, fac me diligenter commendes D. ac patrono meo vnico D. Cancellario; cui scripturus eram, sed puer ille balbus, opinor, cognatus vxoris, vix semihora priusquam abiret nuncius, significauit abitum grammatophori.

Bene vale, mortalium charissime et animae plusquam dimidium meae. D. Theatinum saluta meis verbis et R. P. ac D. D. Marlianum. Guido Morilonus vbi sit nescio, et tamen scire cupio quid rerum gerat. Louanii postridie omnium sanctorum. M.D. 17.

696. To Martin Dorp.

Deventer MS. 91, f. 72 v°. ⟨Louvain.⟩
LB. App. 233. ⟨c. 2 November 1517?⟩

[It is not easy to assign a date to this letter. It is perhaps not earlier than 2 Nov. 1517, for it follows Ep. 695 in the MS. on what remains of a page; and as it is followed on f. 73 by Ep. 697, there is some likelihood that it belongs to this date. Ep. 713 shows Erasmus expostulating with Dorp for supporting the enemies of Reuchlin. Nevius may have been a defender of Reuchlin, and thus have been attacked by Dorp 'in a cause which was not his own' (l. 14). In April 1518 ill-feeling between Nevius and Dorp was still existent (Ep. 838).]

ERASMVS DORPIO SVO.

Qvanqvam sum Neuio nostro perpetuus ad pacem et concordiam hortator, tamen egi eodem die quo mandaras, de negocio, et egi tam acriter vt hominem prope in me commouerim. Nemo viuit mortalium cuius ingenium magis abhorreat a pugna, neque quisquam est qui lubentius abstineat ab alienis negociis. Nihil est Neuio humanius, nihil amicius. Vellem hoc quoque felicitatis accessisset. Ingenium illius dignissimum erat quod vacuum huiusmodi tricis totum optimis vacaret studiis. Ob eam causam abstinui aliquamdiu ab illius contubernio. Et nunc lubentius conuiuerem, si ab istis causis esset

695. 41. R. P. *om. H.* quando *add. D.* 45. passos *D*: passus *MS.* D. ac *om. H.* 46. D. *om. H.* 47. *D*: semiora *MS.* 50. D. *MS.*: R. P. D. *D*: Praesulem *H.* saluta meis *D*: saluto meis et *MS.* R. P. ac D. D. *MS.*: episcopum *H.* 51. Morilonus *add. F.* et tamen . . . 52. gerat *add. D.* *D*: Sactoꝝ *MS.*

695. 41. Briselotum] See Ep. 597. 4 n.
42. Iodoco] Probably Clicthove; see Epp. 594. 14 n., 597. 13 n.
46. balbus] Cf. Ep. 803. 1.
47. vxoris] The reference seems to be to Le Sauvage's wife, Jacqueline of Boulogne; see BN. xxi. 444.
50. Theatinum] Cf. Ep. 628. 54 n.
Marlianum] See Ep. 411. 8 n.
51. Morilonus] See Ep. 532 introd.

extricatus; non quod me his oneret, sed quod liberius philosopharemur in studiis communibus. Non desinam illi consulere quod ipse facturus sim. Te vnum illud rogo, mi Dorpi, memineris parum esse decorum cum eo simultatem exercere quicum tibi tam arcta fuerit familiaritas, praesertim si causa nihil ad te pertinet. Et is est Neuius qui constantissime diligat quem complecti ceperit. Bene vale.

697. To Gerard Lister.

Deventer MS. 91, f. 73. Louvain.
LB. App. 200. 2 November 1517.

[The date is confirmed by Lister's difficulty: see l. 1 n.]

ERASMVS LYSTRIO SVO S. D.

Legi et dolui, optime Lystri, tuam tragoediam. Verum Paulus tibi est imitandus qui per infamiam et bonam famam sui tamen similis fuit. Hae sunt humanae vitae vices, his tragicocomoediis hoc aeui peragitur. Si me voles audire, nusquam in praesentia pedem mouebis. Oblecta te bonis studiis, rumor iste a malis exortus mox sua sponte euanescet. Quis enim nescit tuum ingenium ab istiusmodi maleficiis alienissimum esse? Mihi crede, malum istud aliquo commodo pensabit fortuna. Vbi rumor conquieuerit, tum, si videbitur, commuta locum. Si voles Angliam petere, commendabo te magnis. Sin hic voles agere, non deero vsquam amici officio.

Scribunt ad me docti Pepericornium, ex scelerato Iudaeo sceleratissimum Christianum, edidisse librum lingua Germanica, in quo doctos omneis et inter hos me mira rabie lacerat ac discerpit. O pestem indignam talibus aduersariis, dignam carnifice! Tanti erat aqua tingi, vt concordiam Christianam personatus Iudaeus turbaret. Bene vale, mi Lystri, et optimum Priorem Agnetinum meis verbis saluta. Louanii postridie omnium sanctorum. An. M.D. 17.

---

697. 1. tragoediam] It was being openly hinted that Lister had poisoned John Murmell of Roermond, who had died very suddenly at Deventer, 2 Oct. 1517 (cf. Ep. 838. 2 n.). The accusation had no more basis than that Murmell had provoked Lister by publishing an offensive poem about him in some *Epigrammata paraenetica* composed at Deventer in Sept. ⟨Münster, Th. Zwivel, 1517⟩. See Reichling, *J. Murmellius*, pp. 120–7, 165.

Paulus] 2 Cor. 6. 8.

12. librum] Probably the *Streydt puechlyn vor dy warheit*, which was published c. 1517 *init.* Erasmus is there represented (f°. D²) as an escaped monk. See Geiger, *Reuchlin*, pp. 383-6. Erasmus had it translated into Latin and sent for Fisher to read; cf. Epp. 706. 2 and 713. 3, 19, 20.

16. Priorem] See Ep. 660. 23 n.

698. To John.

Deventer MS. 91, f. 66. — Louvain.
LB. App. 199. — 2 November 1517.

[I am still unable to identify this John to whom the *Enchiridion* was dedicated (Ep. 164). He was perhaps resident at Mainz; cf. Ep. 709. 25.]

ERASMVS M. IOANNI SVO S. D.

Rogo te vt has litteras cures Nurembergam perferendas simul atque contigerit cui committas; et ne sinas amicitiam nostram euanescere. Audio te totum inauratum a Principe; quapropter magnopere gratulor. Sed vereor ne podagram contrahas tot millibus numerandis. Enχeiridion vbique legitur, et multos homines aut bonos reddit aut certe meliores. Non est committendum, optime Ioannes, vt nobis duobus solis sit infrugiferum, ab altero scriptum, alteri scriptum. Hunc famulum meum Germanum fac Germane tractes. Bene vale, amicorum optime. Cum veneris Louanium, tractaberis in pedagogio more pedagogiali. Louanii postridie omnium diuorum M.D. 17.

699. To Gilles Busleiden.

Deventer MS. 91, f. 82 v°. — ⟨Louvain.⟩
LB. App. 232. — ⟨November 1517.⟩

[A precise date is not possible. Subsequent to Ep. 691, as Busleiden has now received Matt. Adrian, and probably prior to Ep. 731. For the difficulties alluded to here see Ep. 691 introd.]

ORNATISSIMO VIRO D. AEGIDIO BVSLIDIO, PATRONO ET AMICO MEO SINGVLARI.

S. P. Pro Hebraeo benigne comiterque accepto agerem tibi gratias, ornatissime Buslidie, ni magis liberet gratulari tibi, cui vltro obtigerit ille votis omnibus exoptandus ad hoc negocii; quod haud dubie toti genti Buslidianae famam ac decus pariet nunquam intermoriturum, quodque studia omnia variis modis collapsa restituet. Neque deerunt in caeteris gymnasiis qui pulcherrimum hoc institutum aemulentur. Quare te rogo per optimi fratris memoriam perque communem nominis Buslidiani gloriam perque publicam omnium studiosorum vtilitatem, ne patiare te ab eo quod coeptum est abduci. Sunt enim fortassis qui ipsi suo bono inuideant, malintque alios a melioribus studiis auertere quam ipsi discere meliora. Mihi sane hic nec seritur nec metitur: sola me publici commodi ratio mouet. Nihil vnquam

698. 5. Enχeiridion *scripsi*: Enxeridion *MS*.

698. 1. has litteras] Ep. 694.
4. millibus] *sc.* passuum.
5. Enχeiridion] For this form cf. monaχi, in a letter of Gilbert Cousin, Basle MS. KA. C. 1. 2. 140. In Ep. 35. 86 perhaps Braχilogus should be read.
8. famulum]. Perhaps Hand B, who seems to have left Erasmus about this time, the latest letters copied by him being Epp. 683, 4.

nouae rei tam plausibiliter fuit institutum quin vnus aut alter reclamarit. Optimus quisque nunc probat, mox probabunt vniuersi. Si processerit, vt spero fore, mihi magis ac magis adlucescet Louanium. Nec vllius contubernii malim hospes esse, idque meopte sumptu; et puto meum conuictum non inutilem fore tali collegio. Postremo non malim vllum alium haeredem bibliothecae nostrae.

Matthaeus nondum huc commigrauit. Mitto epitaphium, sed tantum vt experiar sensum animi tui. Fient alia simul atque cognouero. Bene vale.

CARMEN TROCHAICVM.

Nominis Buslidiani proximum primo decus,
Sic tuos {linquis / orbas} virenti raptus aeuo, Hieronyme.
Litterae, genus, senatus, aula, plebs, ecclesia,
Aut suum {lumen / sydus} requirunt aut patronum flagitant.
Fama virtutum perennis viuet vsque posteris.
Eruditio trilinguis triplici {facundia / praeconio}
Te loquetur, cuius opibus rediit ac refloruit.

Erasmus R.

700_{709} To James Banisius.

Deventer MS. 91, f. 67 v°. Louvain.
LB. App. 201. 3 November ⟨1517⟩.

[The date is confirmed by the contents, and by the resemblance to Epp. 694, 701, 703.

James Banisius or de Bannissis (1466—c. 1534) was born on the island of Curzola in Dalmatia. In 1506 he was an apostolic protonotary at Rome. By 1509 he had become an Imperial Secretary (Le Glay i. 303), and soon attained to influence in Maximilian's court; where the English diplomatists regarded him as favourable to themselves (Brewer ii). He was frequently detached for special service; as in Sept. 1510 to France, in Sept. 1513 to the English camp at Tournay (Brown ii. 331, 2), and in Aug. 1517 to Charles at Middelburg (l. 2 n.). In 1512 he received the deanery of Trent; and in 1513 that of Antwerp, on the Pope's presentation. But the contest with the nominee of the Chapter, Adrian of Utrecht, prevented him from enjoying this latter till 1516. In Feb. 1518 he went to Paris, to visit Faber Stapulensis, and then to Basle (BRE. 74), perhaps on his way to Trent, where he was in Sept. 1519. On Maximilian's death he entered the service of Margaret of Austria. In Aug.—Sept. 1520 Dürer found him at Brussels and at Antwerp, and drew a charcoal portrait of him: see Dürer's *Literary Remains*, ed. W. M. Conway, 1889, pp. 101, 103-4. He was on diplomatic service again at Milan in 1523-4 (Heumann, p. 143), and at Rome in 1525 (Bergenroth iii. 1. 153, 261). In 1529 he obtained the appointment of his nephew, of the same name, as his coadjutor in the deanery of Trent; and in

13. plausabiliter *MS.*

19. huc] into the Collège du Lis, as a temporary residence.

epitaphium] Cf. Ep. 804.

20. alia] Cf. Ep. 178. 50,1 nn.

Jan. 1530 Antwerp was vacant by his resignation (Brewer iv. 6152). The Bannisius who was in the Netherlands in 1534 (OE.) was perhaps the nephew; who by 4 Dec. 1534 had succeeded him at Trent. As Dean of Antwerp he saw the tower of the cathedral completed in 1518, and the choir in 1521. His colleague Spiegel dedicated to him a translation from Isocrates (Ep. 323. 12 n.; cf. VE. 29, and Knod, *J. Spiegel*, p. 21 n., where other dedications are mentioned).

See Mertens and Torfs, *Geschied. van Antwerpen*, i. 560, iv. 8–11; *Lettres de Louis XII*, ed. J. Godefroy, 1712, vols. ii. and iv; B. Bonelli, *Monum. Eccl. Tridentinae* iii (1765), pp. 293–4; and Trent MSS. capsae 45. 47 and 38. 34, communicated to me by my friends T. W. Arnold and M. A. Stein. Bonelli's notice of him concludes: 'vidi plures Erasmi epistolas ad eum datas cum inscriptione "Benefactori suo adseruandissimo".' There is a letter to him in the *Epistolae* (bk. i, f. 7) appended to Hiero. Perbonus' *Ouiliae*, Milan, J. A. Legnanus, 28 Oct. 1533.]

S. P., vir ornamentis omnibus inclyte. Subinde mecum litigo quod Antwerpiae non auidius sim amplexus tam obuiam tuam humanitatem: sed id temporis ex aula Bruxellensi profugeram, Hispanorum improbis consalutationibus pene extinctus. Ita factum est vt ab omnium pene congressu tum abhorrerem. Sed Banysius, ea doctrina, ea facundia, ea morum humanitate, procul etiam erat ambiendus, non mihi solum sed optimo cuique. Quod si dies complusculos Antwerpiae commoraturus es, aduolabo, tuo colloquio conspectuque vel horas aliquot fruiturus, nisi vsque adeo nostra inhumanitate es alienatus, vt nunc ambienti perneges quod pridem vltro obtulisti.

Legi libellum a Neaetio Coloniae editum; misit et Bilibaldus suum libellum. Video recrudescere bellum quod inprimis volebam extinctum aut certe sopitum. Audio pestilentissimum illud granum, quod Satanas aliquis ingeniosus seuit, edidisse libellum in quo impune debachatur in doctos omneis. Hoc organo abutuntur praeclari illi religionis professores ad subuertendum tranquil⟨l⟩itatem Christianae concordiae. Vtina⟨m⟩ ille totus esset Iudeus, aut, sicut habet praepucium amputatum, ita haberet et linguam et manus ambas! Nunc angelus Satanae tra⟨n⟩sfiguratus in angelum lucis nostris vexillis nos oppugnat, et hoc suis prestat verpis quod olim Zopyrus Dario, Xersis patri. Dispeream ni in eius pectore non vnum Iudeum comperias. Quid aliud optent sceleratissimi recutiti, quid aliud illorum princeps Satanas, quam istis modis scindi Christiane plebis concordiam? Quam vero indignum eruditos viros, quorum opinor et memoriam posteritati fore sacrosanctam, cum eiusmodi portento

9. inhumanitate *scripsi*: humanitate *MS.* 19. amputatam *MS.* 21. verpīs *MS.* 22. Disperiam *MS.*

2. Antwerpiae] Probably in the spring; when Erasmus came to Antwerp from Brussels. Epp. 709, 716 imply that Banisius had been with Charles at Middelburg and that Erasmus had not seen him since. Cf. also l. 4 n.

4. consalutationibus] Cf. Ep. 545. 16.

12. Neaetio] Cf. Ep. 680. 25–7.

Bilibaldus] Cf. Ep. 685. 13.

14. granum] Pfefferkorn; cf. Ep. 694. 73.

15. libellum] See Ep. 697. 12 n.

colluctari, vnde praeter scabiem, virus et probrum nihil possit auferri, siue victores siue victi discedant! Hec est Alecto furiarum maxima, que belli signum canit Tartarea buccina, Satanae apostolus, semen diaboli, hypocrytarum quorundam organum, personatus propugnator fidei, verus hostis, ex nocente Iudeo nocentior Christianus. Indignum facinus istius abominandum nomen in libris eruditorum legi! vt indoctissimo nebuloni respondeas, perdi bonas horas! Hercule magis opus est, qui Cacum victum aliquo praecipitet, idque in tempore. Nocere facillimum est, et semel ortum late vagatur incendium, et venenum contagio paulatim serpit. Crede mihi, si Cesar hoc portentum confecerit, facinus pulchrius confecerit quam si Sarracenorum aciem profligaret. Hic hostis in Christianorum penetralibus grassatur, et hoc grassatur nocentius quod nostris armis nostrisque praesidiis nos oppugnat. Si videbitur, hortabimur iustissimum Cesarem litteris ⟨vt talem rabiem compescendam curet, non libris⟩ nostris, sed claua Herculea. Bene vale, doctissime Banysi. Louanii 3 Nonas Nouemb.

Erasmus Roteradamus.

701. To John Caesarius.

Deventer MS. 91, f. 66. — Louvain.
LB. App. 202. — 3 November ⟨1517⟩.

[Contemporary with Epp. 700, 703.]

ERASMVS CAESARIO SVO S. D.

Svspicor luscum illum fuisse qui se iactabat a nobis emandatum Romam. Eum ante annum forte Romam euntem Nouo Testamento onerauimus, scriptis ad duos Cardinales litteris, qui librum exhiberent summo Pontifici. Dedimus et viaticum. At is bonus vir duos menses obambulauit in Eluetia, mendicans vbique meo nomine et codicem vbique circumferens, vsque ad Caesarem a quo septem aureis donatus est. Is tuas litteras mihi non reddidit; sed antequam tuas postremas accepissem, adiit me Louanii, dicens se iam Romam adire, si quid vellem. Proinde tu istiusmodi errones vel fuste abigito, neque cuiquam dederis quicquam nisi quem meis litteris commendaro. Audio te inhiare sacerdotio apud Leodium; quod vtinam succedat, mi Cesari!

700. 28. Alecto *LB* : lecto *MS.* 32. obominandum *MS.* 40. hortabimus *MS.* *Post* litteris, *vbi finis est versus, videtur deesse versus totus.* *Cf. vv.* 33,4 *et Ep.* 703. 17–9. 42. Nouenb. *MS.* 701. 6. aureis *LB* : aureos *MS.* 11. quod *LB* : qui *MS.*

700. 29. signum canit] Cf. Verg. *Aen.* 7. 513–4.

701. 1. luscum] Perhaps Meghen; cf. Ep. 937. 1.

2. ante annum] Really c. March 1516; cf. Epp. 446. 68–70, 835. 13–5.

3. Cardinales] Probably Riario and Grimani; cf. Epp. 333,4.

litteris] Lost.

7. postremas] Perhaps Ep. 680.

Quod docti fauent Reuclino, plane est humanitatis. Ceterum quod scriptis conflictantur cum isto pestilentissimo grano, tubicine furiarum, organo quorundam personatorum Theologorum, ac vero Satanae vicario, mihi non probatur. Ille totus ex maledicentia conflatus est: maledictis vinci non potest, pudescere nescit, benedicere non didicit. Et scurra perfricte frontis sibi glorie ducit fore si quocunque modo traducatur eruditorum libris; mauult enim pluribus placere quam optimis. Quod si mundus intellexerit illius praeuaricationem, senseritque hominem sub praetextu defendende fidei Christiane Christianam religionem subuersum ire, tum magnam inierit gratiam apud suos verpos: quibus id praestiterit, quod Zopyrus Dario. Dispeream nisi, si fiat illius anatomia, non vnum Iudeum sed sexcentos Iudeos in illius pectore comperias. Cauendus est Angelus Satanae transfiguratus in angelum lucis. Vtinam minus verum esset prouerbium, semper ex malo Iudeo peiores fieri Christianos! Proinde cupiam viros eruditos sese meliores iudicare quam qui spurcissimo portento conflictentur: vnde, siue vincant siue vincantur, praeter coenum et virus nihil auferre queant. Demiror magistratus, episcopos et Cesarem non compescere pestem istiusmodi. Facillimum est nocere, et populus caret iudicio. Ex minima scintilla latissime grassatur incendium. Quid autem magis optent Iudei (quorum iste causam agit, dum fingit se oppugnare) quam concordiam Christianam ita discindi? Malim ego incolumi Nouo Testamento vel totum Vetus aboleri quam Christianorum pacem ob Iudeorum libros rescindi. Atque vtinam iste totus adhuc Iudeus esset et ceteros circunspectius admitteremus!

Verti et secundum Theodori librum, primo castigato; vtrunque misi Basileam. Saluta amicos, ac bene vale.

Louanii 3 nonas Nouemb.

702. To Peter Gilles.

Deventer MS. 91, f. 68 v°. Louvain.
E. p. 196: F. p. 331: HN: Lond. vii. 38: LB. 222. 3 November ⟨1517⟩.

[In sequence with Epp. 708, 712, 715.]

ERASMVS ROTERODAMVS PETRO AEGIDIO SVO.

Salve, charissime Petre. Per omnia sacra te oro vt sortem humanae conditionis forti feras animo. De patre bene spero; sed

701. 23. verpes *MS.* Disperiam *MS.* 30. queant *scite restituit De la Faye in LB*: cōueant *MS.*, *quasi* queant. 31. compessere *MS.* 39. secundi *MS.* 702. TIT. *add. E.*

701. 13. docti] Cf. Ep. 680. 26 n.; or Caesarius may have referred to the *epist. apologetica* in Pirckheimer's Lucian (Epp. 685. 13 nn.); cf. Ep. 694. 109,10. 39. Theodori] Cf. Epp. 428, 771. 40. Basileam] Cf. Ep. 629. 1.

tamen si quid accidat, caue ne duos simul amittam. Quid iuuat inanis, imo noxius dolor? Mone Nicolaum in primis vt rem dissimulet, neque cuiquam effutiat ad quem adeat in Angliam aut cuius nomine accersitus. Etsi non eat, tamen taceat; fingat causam a vera alienissimam. Rem ex secretarii literis et ex Iacobi mei sermone cognosces. Bene vale, amicorum optime, et virum te prebe, imo memineris hominem esse te, et vite huius fabulam age. Bene precor tuis omnibus, et in primis optimo patri. Scripsi Banysio.

Louanii 3.Non. Nouemb.

Mi anime, post istas procellas insignem aliquam serenitatem expecta, atque illi te serua. Rursum vale. Si quid opus erit vel in tuo negocio vel in negocio Nicolai, ipse aduolabo. [Anno M. D. XVI.]

703. To ⟨Hermann, Count of Neuenahr⟩.

Deventer MS. 91, f. 66 v°. Louvain.
LB. App. 203. 4 November ⟨1517⟩.

[Dr. Reich is clearly right (pp. 233,4) in addressing this to Count Hermann; cf. Ep. 722. 22. Leclerc supplies the name of Pirckheimer; but in view of Ep. 694 that is impossible.]

S. P., vir clarissime. Non admiratus sum sed tamen probaui studium et ingenium in edito libello. Quod nostri quoque memineris, pro affectu debeo, pro officio non debeo. Nemo mortalium magis abhorret ab istiusmodi pugnis. Odi etiamnum Apologiam meam, qua Fabro coactus sum respondere. Pudet, ita me Deus amet, viros eruditos ac posteritatis memoria dignos cum isto portento digladiari; cuius vel solo nomine chartae conspurcentur. Atque isti summa votorum est quomodocunque traduci litteris eruditorum. Quin potius ab ista Iudaica scabie vngues abstinent homines germane Christiani? Nemo doctus ac probus non fatetur Reuclinum indigna fuisse affectum iniuria. Mea tamen sententia semper fuit dissimulare potius quam cum tot crabronum examinibus, preter aculeum etiam veneno armatis, cum extremo nebulone, imo cum abominando portento, conflictari.

702. 4. noxius *E*: noxis *MS.* 5. cuiq̃ cuiq̃ *MS.* 11. *E*: Neuenb. *MS.* 12. pocellas *MS.* 13. illi *E*: illa *MS.* 14. in negocio *E*: in negocii *MS.* Anno M.D.XVI *add. H.* 703. 6. memeria *MS.* 12. Crabonum *MS.* 13. obominando *MS.*

---

702. 4. Nicolaum] Kratzer; see Ep. 515. 1 n.
7. secretarii] Perhaps Warham's secretary, Bedill (Ep. 387). Erasmus heard from the Abp. about this time; see Ep. 712. 6–8.
Iacobi] Nepos; see Ep. 595. 11 n.
10. Banysio] Ep. 700.
703. 2. libello] Cf. Ep. 680. 26 n.
memineris] In Hermann's preface (f°. f[3]) Erasmus is spoken of as 'Germaniae vere phoenicem, Musarum dulce delitium alteramque animae meae partem, optimo quidem et foelicissimo fato nostrae Germaniae natum; cui sese in extirpandis barbarorum monstris propugnatorem fortissimum et inuictum exhibuit'.

Hoc erat animi vere magni. Non defuisset innocentiae patrocinium. Reuchlino satis esse debuit quod optimo cuique probatur. Demiror magistratus et episcopos in ea re dormitare, vt sinant istam pestem in eruditos et claros homines impune debachari, neque quenquam existere Herculem qui Cacum in barathrum aliquod protrahat: sic enim talia portenta vincenda sunt, non libris. Nec vident ex isto Tartareo grano, quod Satanas Iudeorum amicus sua manu cepit plantare, pullulaturam pessimam syluam, ni in tempore prospicietur. Proinde, si mihi permittis vt te etiam admoneam, suadeo vt ingenium tuum felicissimum et ista nobilitate dignum in his argumentis exerceas que sint omnibus placitura.

De libello illo premendo idem sentio quod scripsi. Non est danda ansa omnem ansam captantibus. Deinde non est offen⟨den⟩dus ille cuius praesidio nituntur bone litterae. Neque committendum vt liber ἀνώνυμος doctos omneis trahat in suspicionem. Negligantur isti qui publicis malis crescunt. Nos seculi, imo posteritatis, negocium agamus. Aquila non capit muscas, multo magis a scorpiis et cantharidibus abstinet generosos vngues.

Sed ego insignite impudens, qui sus Mineruam. Bene vale, vir non tantum imaginibus clarissime. Louanii 2. Non. Nouemb.

704. To Duke Ernest of Bavaria.

Deventer MS. 91, f. 69 v° (α). ⟨Louvain.⟩
Quintus Curtius, 1518, tit. v° (β). 4 November 1517.
D[1]. p. 196: D[2]. p. 197: F. p. 163: HN: Lond. iii. 34: LB. 276.

[The preface to Quintus Curtius, which was sent to Schürer as a result of the negotiations in Epp. 606, 612, 633, 693; and was published by him in June 1518. For Duke Ernest see Ep. 386. 17 n.]

CLARISSIMO PRINCIPI HERNESTO BAVARIAE DVCI
ERASMVS ROTERODAMVS S. D.

Si M. Tullius, omnium suffragiis vberrimus et inexhaustus facundiae fons, fatetur eloquentiae venam facillime inarescere, ni cotidiana legendi dicendique exercitatione sufficias, Herneste Princeps non tantum imaginibus inclyte, quid mihi credis accidisse, cui cum vix tenuis quidam orationis riuulus contigerit, iam anni complures in eo studiorum genere consumpti sunt, quod adeo ad expoliendam orationem non facit, vt quamlibet etiam benigne fluentem copiam possit extinguere, ac dictioni quantumuis nitenti situm ac rubiginem obdu-

703. 14. defuissent *MS.* 20. quod *LB*: quo *MS.* 22. permittis *LB*: promittis *MS.* 33. Nouenb. *MS.*

703. 25. libello illo] The *Iulius Exclusus*; cf. Ep. 636. 25. 26. ille] Leo x.
704. 1. Tullius] *de Or.* 1. capp. 33,4.

cere? Quid enim inutilius ad tuendam rhetorices politiem quam tumultuaria lectione sursum ac deorsum per omnes autores eosque interim inconditos raptari? Quod vsque nobis faciundum fuit in Nouo Testamento, in cudendis ac recudendis Chiliadibus, in instaurandis Hieronymi libris.

Proinde quo contractam hisce studiis orationis vel scabriciem vel inopiam aliqua ex parte corrigeremus, dum proximo vere Britanniam adirem, Qu. Curtium itineris ac nauigationis comitem adiunxi; qui mihi olim puero lectus mire candidus ac tersus est visus, nec alius sane visus est ex tanto regustatus interuallo. Dolet mihi autorem lectu dignissimum ἀκέφαλον nobis superesse, nimirum duobus primoribus libris amputatis, vltimo pluribus in locis trunco mutiloque. Risimus interea Graeculam in historia vanitatem, quam tamen Qu. Curtius subinde temperasse videtur; et tamen cum huc omneis ingenii sui neruos intenderint vt eximium quendam et inimitabilem principem depingerent, quid aliud nobis quam toties furiosum sed vbique felicem orbis praedonem descripserunt? Neque enim ille periculosior erat vino temulentus quam ira atque ambitione. Et quo felicior erat impotentis animi temeritas, hoc erat rebus humanis pernitiosior. Mihi certe non magis placet Graecorum historicorum Alexander quam Achilles Homericus; pessimum vterque boni principis exemplar, etiamsi quae virtutes tot vitiis admixtae videri possint. Videlicet operaeprecium erat Africam, Europam, Asiam tot misceri cladibus, vt vnius furiosi iuuenis animo mos gereretur, cuius ambitioni nec orbis hic solidus erat satis futurus. Bene habet quod illi pesti fortuna, caeteris in rebus nimium indulgens, longeuitatem negarit. Locos aliquot obiter annotatos correximus, addito elencho qui potissimum indicaret si quid noue dictum apud hunc scriptorem extaret; ne desit quo placemus λογομάστιγας quosdam, qui ad singulas pene voces nobis solent obstrepere, clamitantes apud probos autores nusquam inueniri.

Hoc quicquid est vel fructus vel studii tibi visum est dicare, quo testaremur nos vel memores esse principis, cui tum ipse priuatim plurimum debeam, vt a quo fuerim pridem amplissimis conditionibus prouocatus, tum publice debeant omnes bonarum literarum mystae; quas tu sic ornas clarissimis maiorum tuorum stemmatis, sic morum integritate commendas, sic benignitate foues, sic autoritate tueris,

16. Qu. *α*: Quin. *β*: Quintum *DN*³: Q. *N*². 18. mihi *add. D.* 21. Qu. *α*: Quintus *N*¹³: Q. *N*². 23. *α D*: intenderent *β*. *α D*: eximiam *β*. *β*: imitabilem *α*. 26. *α D*: periculosius *β*. 27. *β D*¹ *F*: pernicisius *α*: pernicisior *D*². 40. vel fructus *α D*: *om. β*. 41. *β*: testaremꝯ *α*. 42. debeo *H*. 43. debent *H*.

18. regustatus] Cf. Cic. *Att.* 4. 19. 1. 43. prouocatus] Cf. Epp. 386, 392, 394.

vt breui nihil sit illis futurum felicius, si caeteri principes omissa bellandi rabie tuum exemplum emulentur. Bene vale.

An. M. D. 17. pridie nonas Nouemb.

705. To Bruno Amerbach.

Basle MS. G II. 13ª. 46. Louvain.
4 November ⟨1517?⟩.

[A copy by Buxtorf (cf. Ep. 479 introd.): the original I have been unable to trace. The year-date is uncertain. Only 1517 and 1518 are possible, since Erasmus is at Louvain. I prefer 1517, as there is evidence for correspondence with Basle at this time (cf. Epp. 726, 731, 732); and in 1518 mention might be expected of Erasmus' illness (cf. Epp. 867, &c.). In 1519 news of Bruno's death on 21 Oct. would probably have reached Louvain by 4 Nov.]

ERASMVS BRVNONI SVO S. D.

Memini quondam erratum fuisse nescio quid in censuris epistolarum quas reiecimus vt indoctas. Rogo vt aut nostram manum huc mittas, aut indices vbi sit erratum, quo possit in proxima editione restitui. Habeo tibi gratiam quod in adiuuandis nostris morem antiquum obtines; nam nescio quo fato Frobenio semper placent asini. Bene vale cum optimis fratribus tuis, Basilio et Bonifacio.

Vetus Graecorum adagium est, Tria cappa pessimum; nunc vero in vos competit, tria β optimum, Bruno, Basilius, Bonifacius. Iube Doctorem Zasium meis saluere verbis.

Louanii pridie Non. Nouemb.

Doctissimo Brunoni Amerbachio Basiliensi feliciter trilingui. Basileae.

706. From Thomas More.

Auctarium p. 145. Calais.
F. p. 144: HN: Lond. iii. 8: LB. App. 204. 5 November ⟨1517⟩.

[1517, because More is at Calais; see Ep. 623. 20 n.]

THOMAS MORVS ERASMO SVO S. P. D.

Hodie literas abs te accepi, simul ad Coletum atque Roffensem vna cum libello. Curabo quam primum vt perferantur, ne libellus amittat gratiam nouitatis. Quum epistolam legerem, mirabar cur non ad Cantuariensem quoque scripsisses, vt rem tuam ipse tractares apud eum; apud quem profecto, ni fallor, nemo alius tantum potest.

705. 8. competit *scripsi*: compotes *MS.* 706. TIT. THOMAS *add. H.* 5. alius *add. H.*

705. 1. epistolarum] of Jerome; cf. Ep. 396. 306,7.
5. Frobenio] Cf. Ep. 628. 1 n.
6. asini] Cf. Ep. 885. 27,8.
7. Tria cappa] *Adag.* 2582.
706. 1. literas] Probably dated c. 2 Nov.; all three are lost.
2. libello] Cf. Ep. 697. 12 n.

Quanquam si per me malis, et efficacius putas a praesente rem agi posse quam per epistolam, libentius id faciam quam iusseris: sed non erit perficiendi facultas tam cito quam ego tuam rem vellem fieri. Nam hoc solenne est apud nos, a legatione redeuntem recta Regem petere, nec obiter ad quenquam diuertere. Ad hoc, negocia nostra tam lente procedunt vt verear ne sit diutius hic morandum quam aut speraui aut e re sit mea: nisi forte nihil videbitur hic spei quare sit manendum. Interim tamen si tu voles, res agi potest per literas: nec dubito quin voles. Sic agam ergo vt deponatur huius anni pensio apud Maruffum et syngrapha mittatur ad te. Sed de redimenda pensione mihi certe non videtur agendum: cum quod nemo est qui debeat redimere, nisi is qui, vt ego audio, nihil habet vnde possit; tum quod vereor ne Archiepiscopus sic interpretetur tanquam a nobis animum prorsus abieceris. Quam ob rem de redemptione rursus cogita: si decreueris, ego non deero. Interim ipse de solutione tractabo, nec mihi videris facturus male si tuas etiam literas addideris; id quod fortassis expectat.

Gaudeo Paraphrasim sub praelo esse. Inuideo mediusfidius Louanio, cui tantum contigit beneficium quantum, vt video, vix agnoscit. Sed is de quo scribis, aut ego fallor aut nunquam mutabitur. Tunstallus plane sentit te nimium bonum esse, qui ei toties deceptus pergas credere. Paceus adhuc non redit, neque scire possum quando sit rediturus: sed neque comminisci queo quid habeat negocii. Certe quantum inquirendo comperire possum, iam diu nihil est neque cum Imperatore neque cum Eluetiis: nec tamen licet remigrare domum, quum plus, opinor, quam annum iam Constantiae desederit. Miror ab illo non redditum tibi librum. Scribam ad eum de hac re diligentissime; neque enim quicquam est quod malim perfici vel

6. per *add. H.* 14. voles *D* : velis *H.* 28. habeat *H* : habet *D.* 32. hac de re *F.*

16. pensione] from Aldington.

17. is qui] Evidently the present rector, Richard Master; see Ep. 255 introd.

19. a nobis] Cf. the second reason which moved Warham to allow the pension; quoted in Ep. 255 introd.

20. rursus cogita] Erasmus accepted this advice; see Ep. 726. 10.

23. Paraphrasim] See Ep. 710.

25. is de quo] Probably Dorp. For renewed dissension between him and Erasmus see Epp. 669 and 713. 13 seq.

27. Paceus] Cf. Ep. 388. 94 n. He had returned by Dec., and More met him at Bruges (Epp. 740–1; cf. Ep. 742). Either before or after this he was at Antwerp (Ep. 736), and perhaps also at Tournay; but the possible identification of the physician Adrian (Ep. 755. 27) suggests that Molendinus may have seen him at Antwerp. By 16 Jan. he was in London (Brewer ii. 3885). Erasmus did not meet him on this occasion (Ep. 855. 20–2).

32. librum] Evidently the *Antibarbari*; see Ep. 30. 16 n. and cf. Epp. 684, 732. It appears that Erasmus had been discussing the question of rewriting it, and had proposed to introduce More as one of the characters. The omission of this large passage in F was probably due to the fact that in the interval he had recovered Book i, and had published it without rewriting.

literarum causa vel mea, quoniam sentio te meditari in eo opere vt extruas amicitiae nostrae monumentum, quod ego pyramidibus omnibus et omnibus mausoleis antefero.

De Hermano videris ipse. Erga Battum certe sic olim tua praedicatione sum adfectus vt eius memoriae propemodum perinde ac meae faueam. Tantum tibi cogitandum est quo pacto nos coniunges cum illo qui me vix viro, imo ne viro quidem, decessit. Sed ista commode tu machinaberis. Sed heus tu, proximus sum egomet mihi. Partem paciscor plane proximam tibi. Loquacior sum, vt scis, quam vt esse patiar persona muta, praesertim in ea comoedia ex qua mihi immortalitatem spondeam.

Vale, mi charissime Erasme. Gaudeo versiculos meos in tabellam tibi placuisse. Tunstallus endecasyllabos plus satis laudauit, hexastichon moderate. Sed id fraterculus quidam ausus est etiam reprehendere, quod vos Castori et Polluci conferebam, quos dicebat potius comparari debuisse Theseo ac Pirithoo aut Pyladi et Oresti, qui, quod vos estis, inuicem erant amici, non fratres. Ego fraterculum ne vera quidem dicentem potui ferre, resequutus hominis bonam operam malo epigrammate.

Duos amicos versibus paucis modo
  Magnos volens ostendere,
Tantos amicos dixeram quanti olim erant
  Castorque Polluxque inuicem.
'Fratres amicis' ait 'inepte comparas'
  Ineptiens fraterculus.
'Quid ni?' inquam. 'An alteri esse quisquam amicior
  Quam frater est fratri potest?'
Irrisit ille inscitiam tantam meam,
  Qui rem tam apertam nesciam.
'Est ampla nobis' inquit 'ac frequens domus
  Plus quam ducentis fratribus,
Sed ex ducentis pereo si reperis duos
  Fratres amicos inuicem.'

Iam iterum vale, Caleti. v. Nouembris. raptim, valde festinante tabellario, vrgente, opinor, illum auriga.

34. quoniam . . . 44. spondeam *om. F* (37. Hermano *scripsi*: Hormano *D*). 49. et *H*: aut *D*.

37. Hermano] See Ep. 33 introd.
40. vix viro] More was 24 or 25 at the time of Batt's death; cf. Ep. 35 introd.
41. proximus] Ter. *Andr.* 635.
46. endecasyllabos] Cf. Ep. 684.

[618]707. To Henry Glareanus.

Deventer MS. 91, f. 102. ⟨Louvain.⟩
LB. App. 234. ⟨November med. 1517.⟩

[The date is given by the printing of the *Paraphrasis* (ll. 14,5).]

ERASMVS GLARIANO SVO S. D.

Vt paucis ad tuas respondeam litteras, quas vnicas recepi nonis Augusti scriptas e Lutecia; in Galliam te commigrasse gaudeo, precorque vt bene vertat. Magis arridebit Lutecia vbi magis assueueris. Hic locus est elegans, sed questus sane friget. Quod si [te] regium salarium hucusque te posset comitari, magnopere cuperem te huc commigrare. Hieronymus Buslidius ⟨cuius nomen⟩ legis inter Luciani a me versos dialogos, Louanii collegium instituit testamento (nam in itinere Hispanico periit), in quo tres lingue, Greca, Latina, Hebraica tradantur, honesto stipendio eoque perpetuo. Iam nunc adest Mattheus, Wolgangi nostri praeceptor, Hebraicae litterature longe doctissimus. Asciscetur et Greculus aliquis. Si adesses, rideres Erasmum cotidie inter magistro⟨s⟩ nostros sedere sublimem. Fac, mi Glariane doctissime, vt saltem crebris litteris tuis nos interuisas. Multa misimus Basileam excudenda. Hic excuditur Paraphrasis mea in Epistolam ad Romanos, opus maioris sudoris quam prae se ferat. Noui Testamenti bonam partem recognouimus, et ita recognouimus vt aliud sit opus futurum. Tue Muse quid moliantur vicissim significari ⟨velim⟩. Budeus non agnouit quis esses, vt ex illius intelligo litteris. Schedula qua notaras loca aliquot in Nouo Testamento, mihi periit. Si note supersunt in tuo codice, fac iterum notes. Bene vale, amicorum mellitissime, cum grege tuo.

De Fabro quid querar, mi Glariane? Non dubito quin Apologiam meam iam videris. Dispeream si quicquam vnquam eque feci inuitus. Hominem ex animo diligo. Quis malus genius hoc illi misit in mentem? Rursum vale.

1. respondiam *MS.* 6. cuius nomen *add. LB; omissum fortasse in fine lineae.* 7. verso *MS.*: *corr. LB.* 18. velim *addidi in fine lineae*: significa *LB.* 20. Testestamento *MS.* 24. iam *LB*: iram *MS.* Disperiam *MS.* 25. Hominū *MS.*

---

7. Luciani] See Ep. 205.
10. Mattheus] Adrian; see Ep. 686. 5 n.
Wolgangi] Capito; see Ep. 459 introd.
14. Multa] Probably C², and additions to the *Adagia* of 1517–8; see also Epp. 603–4, 710, 771.
15. Paraphrasis] See Ep. 710.
17. aliud] See Ep. 384 introd.

708. To Peter Gilles.

Farrago p. 195. Louvain.
F. p. 330: HN: Lond. vii. 35: LB. App. 386. 10 November ⟨1517⟩.

[In sequence with Epp. 702, 712, 715.]

ERASMVS PETRO AEGIDIO SVO S. D.

Opto parenti tuo optimo id quod est optimum. Iterum atque iterum te rogo, charissime Petre, vt quod mutari non potest, feras certe moderate, neu te conficias dolore, tibi exitiabili, tuis graui et acerbo, mihi Moroque acerbissimo. Serua te tibi, serua te tuis, serua te rebus prosperioribus. Siue pater est incolumis siue secus, scio te grauiter occupari, non luctu solum verumetiam negociis. Proinde ne quid ex meis etiam accedat, misi Iacobum meum, vt quod habes rerum mearum huc adducat: si quid tibi potest esse vsui, tolle, et scribe quid sustuleris. Atque vtinam summa omnium quae habeo patris tuamque salutem queam redimere! Venissem ipse, sed metuo pituitam, et sum in restituendo Nouo Testamento totus. A Moro binas accepi literas. Cura vt valeas et te fortem virum praebeas. Si quid erit in quo tibi queam facere gratum, facito periculum an ex animo te diligam. Louanii. pridie Martini.

700709716 From James Banisius.

Farrago p. 167. Antwerp.
F. p. 309: HN: Lond. vi. 34: LB. 277. 12 November 1517.

IACOBVS BANISIVS CAESAREAE MAIESTATIS A CONSILIIS
ERASMO ROTEROD. S. D.

Reverende et excellentissime domine honorande, commendationem plurimam. Grauiter aduersa valetudine pressum et nec mei ipsius compotem offenderunt me humanissimae literae tuae: ideo ad eas et tardius et manu aliena respondeo. Nec est cur sibi ipsi succenseat quod me vltro venientem auidius non sit complexa hic Antuuerpiae; exhibuit enim se nimis facilem erga me, et compos voti eram simulatque videram quem desyderabam. Sensi autem tunc non parum impudenter me egisse, quod virum tantorum studiorum et tantae disciplinae, non praetentato vado et magis religiose, sed quadam aulica temeritate interpellare ausus fuerim. Sed id auiditati (quae me vel ex intimo sinu Illyrico meo traxisset) potius quam instituto adscribat. Cupiebam enim illum quem absens veluti numen ob excellentem doctrinam colebam, aliquando praesens (postquam fas erat) intueri; et omnis mora mihi periculosa videbatur. Proinde

708. 12. literas] Epp. 683 and 688.
709. 4. succenseat] *sc.* dominatio tua; cf. ll. 18, 25, 26.

cum intellexi te hic adesse, nisi statim aduolassem, arbitrabar me non posse compotem voti fieri. Cum primum autem valebo, si per negocia licebit (postquam ita placet), ante digressum meum ex hisce regionibus D. T. Louanii conueniam; nec enim ipsa hoc tempore tam bonas horas huc veniendo perdere debet.

De Iudaeo vel qui sub eius tam infami et perdito nomine cum doctissimo quoque ac optimo viro congredi audent, solum ex infamia famam sibi aucupantes, nil melius existimo quam illos omittere cum incircuncisa ab omni bono opere mente, et in tenebris suis ignotos delitescere. Ex motu tactuque rei foetide nil nisi foetor elici potest. Literas Do. T. ad Maguntiam et Pyrckhaimer transmittam. Valeat diu feliciter Do. T. R. ad commodum et incrementum omnium studiorum.

Antuuerpiae, die duodecima nouembris. AN. M.D.XVII. E. R. D. T.

710. TO DOMENICO GRIMANI.

Paraphrasis ad Romanos f°. ⟨A²⟩. Louvain.
Lond. xxix. 72 (73): LB. vii. 771. 13 November 1517.

[Erasmus' paraphrases on the separate books of the New Testament may be regarded as a natural sequence of his work upon the text. Paraphrase was to him 'a kind of commentary' (Lond. xxiii. 6; LB. 650, 763 F): and the great success of the introductory portions of the *Nouum Instrumentum*, the *Paraclesis* and the *Ratio verae theologiae* (Ep. 745)—a success which was doubtless personally manifested to him before the long series of independent editions begins—suggested to him the idea of an exposition of the New Testament in a popular form. In this he would be free on the one hand from the restrictions of a literal translation such as he had previously carried out, and on the other from the severities of a scholarly commentary, which he had discovered to be less easy to him than paraphrase (Ep. 755): as indeed it was alien to his genius. He began with the Epistle to the Romans; and although strict orthodoxy murmured, the book was on the whole so well received (cf. Ep. 937) that he was encouraged to proceed through the various Epistles, first of St. Paul, and then of the other Apostles. By 1521 these were completed; and then at the request of Schinner (Ep. 447. 596 n.) he turned to the Gospels, which he finished in 1523. The Acts followed in 1524; and thus the whole New Testament was paraphrased with the exception of the Revelation, to which in this way he did not venture to lay his hand.

The fortunes of the work were never in doubt. Besides the numerous editions published by Froben, the Paraphrases were reprinted, either wholly or in part, in France, Germany, Switzerland, the Netherlands and Spain. By 1523 Leo Jud had translated those on the Epistles into German; and in 1530 a German translation appeared of the Gospels and Epistles. Of the Paraphrase on St. Matthew a Bohemian version came out in 1542; and a French version of the Epistles in 1543. Their success in England was even more striking. Parts of Erasmus' translation of the New Testament had been turned into English in 1538 and 1540. In 1543 with the support of Queen Katherine Parr a number of scholars headed by Nicholas Udall undertook a complete

18. D. T. *E*: te *H*. ipsa *E*: tu *H*. 19. debes *H*. 25. Do. T. *E*: tuas *H*. 28. E. R. D. T. *om. H*.

20. Iudaeo] Pfefferkorn.

25. Literas] Epp. 698 and 694. Ep. 722 shows that Ep. 703, and therefore also Ep. 701, were in the packet.

28. E.R.D.T.] This formula, as it stands, is incomplete; cf. Ep. 333. 140. The last word had perhaps disappeared at the foot of the manuscript.

translation of the Paraphrases into English; the Gospel of St. John being entrusted to the Princess Mary. The book was printed in 1548 in two volumes, and again in 1551–2; and some *Iniunccions* of Edward VI (London, R. Grafton, 31 July 1547, ff. a^{4}v^o, b^4; reprinted in E. Cardwell's *Documentary Annals of the reformed Church of England*, 1844, i, pp. 9, 13) ordered that a copy of the Gospels (perhaps the only part yet available) should be placed beside the Bible in every parish church throughout the realm, and that every parson below the degree of B.D. should possess the book. Under Elizabeth the Injunctions were renewed in 1559 with slight modifications; see H. Gee and W. J. Hardy, *Documents illustrative of English Church history*, 1896, pp. 421, 425. There is some account of the English version of the Paraphrases in R. W. Dixon's *Hist. of the Church of England*, ii. (1887), pp. 423–5.

This Paraphrase on the Romans was executed at Antwerp, probably in May and June 1517 (Ep. 684. 13; cf. Lond. xxiii. 6, LB. 650, 764 A). The printing began in Oct. (Ep. 687. 15; cf. Ep. 732) and was nearly completed by 21 Nov. (Ep. 719); and by 30 Nov. Erasmus had begun to distribute it to his friends (Ep. 726). He had at one time thought of dedicating it to the Archbishop of Mainz (Ep. 745); but the possibility that he might wish to go to Italy to print the second edition of his New Testament (cf. Ep. 770 introd.) was perhaps the motive which determined him to choose one of his old patrons (Ep. 334): to whom, however, a copy of the first edition, Louvain, Th. Martens, Nov. 1517 (α), was not sent (Ep. 835). Two years later Erasmus had received no acknowledgement from Grimani (Lond. xiii. 7, LB. 462; cf. I. p. 43. 17–20).

Froben's reprint of Jan. 1518 (β) has a different year-date for this preface; but the new edition which Froben printed in Nov. 1518 (γ) follows α closely, as do also his of April 1519 and Jan. 1520. These are the last issues of this Paraphrase singly or joined with one or two others. Afterwards the collected volumes begin. In the first of these, Froben's two octavo editions of March (δ) and July 1521, this preface shows signs of revision by Erasmus; but the changes which appear in the folio Froben edition of Feb. 1522 (ε) may be regarded as mere inadvertences. Froben's next editions of May 1522 (ζ) and 1523, both octavo, and of 1523–4, folio, reproduce the text of δ. Of the remaining editions published by the Froben firm, mostly in folio, that of 1532 (η) shows further slight changes by Erasmus, and the edition of 1534 follows this; but the posthumous volume of 1541 (θ) included in the collected *Opera* must owe its trifling variations to the editors. See I. pp. 20. 26—21. 10 and BEr^1. under *Paraphrases* and *Nouum Testamentum*.]

REVERENDISSIMO IN CHRISTO PATRI AC DOMINO D. CARDINALI GRYMANO VENETO TITVLO SANCTI MARCI ERASMVS ROTERODAMVS S. D.

QVIBVS nouum videri solet, reuerendissime Pater, cur Paulus Apostolus πολυγλωττότατος Romanis Graece quam Romane scribere maluerit, mirari desinent, si perpenderint primum illis temporibus Graeci sermonis vsum pene tam late patuisse quam late Romanum patebat imperium: deinde Romanis ipsis adeo quondam in deliciis fuisse Graecanicas literas, vt ea res satyrarum conuiciis sit exagitata; siquidem apud Lucilium Sceuola ridens Albutium vt plus aequo φιλέλληνα, 'Χαῖρε,' inquit 'Praetor, Athenis': et apud Iuuenalem stomachatur quispiam, negans se ferre posse Graecam vrbem. Quanquam ita Graece locutus est Apostolus vt a mere Graecis non satis queat intelligi ob passim admixtam Hebraei sermonis proprietatem. Quod si maxime Graeca ac pure Graeca fuisset oratio, multum tamen

TIT. D. α: DOMINICO θ. 10. Apostolus *add.* η.

7. Lucilium] *ap.* Cic. *Fin.* I. 3. 9. 8. Iuuenalem] 3. 60,1.

adhuc difficultatis superesset lectori, quod cum scriberet rudibus adhuc et nuper Christo initiatis, mysteria quaedam magis attigit quam tractauit, et indicauit verius quam explicuit, videlicet tempori seruiens. Nunc vero cum Roma tota adeo sit Christiana vt illic totius Christianae religionis sit arx culmenque, ac per vniuersum terrarum orbem Romane loquantur quicunque Romanum agnoscunt Pontificem, videbar mihi facturus operaeprecium, si effecissem vt Paulus iam mere Romanis ac plene Christianis non solum Romane verum etiam explanatius loqueretur: atque ita loqueretur Romane vt Hebraeum quidem non agnoscas, agnoscas tamen Apostolum loqui. Solitus est ille mutare linguam, semper obseruata Apostoli dignitate.

Non hic attollam verbis quanti mihi constiterit hoc quicquid est opusculi, quod id sciam nemini procliue vel aestimare vel credere, nisi qui ipse periculum in simili negotio fecerit, quid sit hiantia committere, abrupta mollire, confusa digerere, inuoluta euoluere, nodosa explicare, obscuris lucem addere, Hebraismum Romana ciuitate donare: denique Pauli, hoc est coelestis oratoris, mutare linguam; et ita temperare παράφρασιν ne fiat παραφρόνησις, hoc est sic aliter dicere vt tamen non dicas alia, praesertim in argumento non solum tot modis difficillimo verumetiam sacro ac maiestati Euangelicae proximo: in quo cum in lubrico verseris et labi sit facillimum, citra graue periculum labi non possis. Illud modo testabor, ingenue magis quam arroganter, non multum laboris accessurum fuisse, si iustum commentarium in hanc epistolam aedere voluissem. Arbitrabor autem huiusce studii praemium abunde magnum mihi persolutum, si meo studio sensero perfectum esse vt Paulus primum R. T. D., deinde per eam caeteris Romanis, sit aliquanto commendatior aut certe familiarior; quibus et commendatissimum et familiarissimum esse par est. Compertum enim habeo quam multos antehac sermonis peregrinitas, quanto plures tum explicationis tum rerum difficultas alienarit ab eius lectione: quanquam a tam eximio fructu non oportebat vllis incommodis deterreri. Horum igitur vel fastidio vel desperationi hac nostra industria studuimus succurrere, ita negotium temperantes vt ei qui nolit quicquam in sacris literis immutari, commentarii vice sit futurum; rursus ei qui vacet huiusmodi superstitione, Paulus ipse loqui videatur.

Amplectere, Roma, principem aut certe praecipuum religionis tuae magistrum. Exosculare priscae laudis tuae praeconem, redama eum qui te nondum visam adamauit. O foeliciter commutatam sortem foelicitatis tuae! Olim sub tyrannis Caesaribus mutis simulacris

37. studii α: operae η. 38. R. T. D. . . 39 eam α: tibi . . . te δ.

15. tempori] Cf. Ep. 740. 3 n. 35. commentarium] Cf. Ep. 692. 28 n.

litabas, nunc sub Petro et Paulo terrarum orbi praesides: olim eras superstitionum omnium ancilla, nunc es verae religionis magistra. In Iouis Capitolini locum successit Christus solus Optimus Maximus: in principis locum Petrus et Paulus suis vterque dotibus summus: in augustissimi illius senatus vicem successit toti orbi reuerendus cardinalium ordo. Si quid te mouent fornices aut pyramides pristinae superstitionis vestigia, cur non magis te capiunt in horum libris receptae religionis monumenta? Adriani statuam aut Domitiani miraris thermas. Quin potius Petri Paulique sacrosanctas epistolas amplecteris? Si iuuat in Salustianis aut Liuianis libris fabulosa vetustas, a quibus initiis ad orbis tyrannidem breui ruituram fueris euecta vulturum auspiciis, cur non magis iuuat in Apostolorum et Euangelistarum literis agnoscere quibus primordiis ad Ecclesiae monarchiam nunquam cessaturam perueneris auspiciis Christi? Vt apud Iudaeos sacrosancti quondam templi hodie ne vestigium quidem vllum extat, ita tui Capitolii, quod quondam vanissimi vates aeternum fore pollicebantur, adeo nullae supersunt reliquiae vt ne locum quidem possis ostendere.

Si Ciceronis linguam miraris, de qua vix pronuncies plusne profuerit an obfuerit reipublicae, cur non magis delectat Paulina facundia, cui salutis ac religionis tuae summam debes? Semper auida laudum fuisti; habes tam grauem, tam inclytum gloriae tuae buccinatorem; quid triumphalius quam Apostolico ore laudari? Agnosce, Romane, agnosce quid tibi tribuat Paulus, vt intelligas quae laudes tibi sint tuendae; audi quid moneat, ne nescias quid tibi sit cauendum. Fidem laudat, quae nusquam adhuc fuit incorruptior. Obedientiam praedicat, quae fecit vt cito superstitionem religione mutares. Facilitatem tribuit, cui solet esse comes credulitas: haec in causa fuit vt a pseudapostolis in Iudaismum pellicereris; sed aderat facilitati prudentia, quae fecit vt mature resipisceres. Subnotat animi celsitudinem, atque ob id tam sollicite deterret a fastu et insolentia, a luxu auocat ad sobrietatem, a libidinibus ad castimoniam, a ferocitate ad tolerantiam, a dissidiis ad concordiam, a bellis ad pacem. Haec est indoles vere Romana, a qua degenerare sit turpe. Vide ne e Roma degeneres in Babylonem.

Fatetur diuus Hieronymus suis etiamnum temporibus laudatae Paulo religionis extitisse documenta. 'Vbi' inquit 'alibi tanto studio

53. eras *add.* δ. 54. es *add.* δ. 77. tibi αζ: *om.* ε. 80. credulitas αγ: crudelitas β. 82. αζ: maturae ε.

60. Adriani] Probably the colossal head from the Castle of St. Angelo, now in the Vatican; see Lanciani, *Ruins of Ancient Rome*, 1897, p. 558.

Domitiani] Flavius Blondus, *Roma Instaurata*, ii. 12, mentions these; but as it does not appear that their ruins were considerable, Erasmus was probably thinking of the baths of Diocletian.

et frequentia ad ecclesias et ad martyrum sepulchra concurritur? Vbi sic ad similitudinem coelestis tonitrui amen reboat, et vacua idolorum templa quatiuntur? Non quod aliam habeant Romani fidem, nisi hanc quam omnes Christi ecclesiae, sed quod deuotio in eis maior et simplicitas ad credendum.' Magnificum quidem Hieronymi testimonium! At idem quid dicturus sit si nunc videret eadem in vrbe tot ecclesias, tot cardinales, tot episcopos? si conspiceret ab vno hoc certissimo Christi oraculo ab vniuersis mundi principibus responsa peti! huc religionis causa ex vltimis vsque terrarum angulis agminatim concurri: parum Christianum sibi quenque videri, nisi Romam, nisi Romanum Pontificem viderit, ceu numen quoddam terrestre, vt a cuius nutu ac renutu res vniuersae mortalium pendeant: denique si cerneret sub Leone decimo compositis bellorum procellis Romanam vrbem non minus literis quam religione florentem? vt quae vna tam multos habeat ecclesiastica dignitate praeminentes, tot viros omni doctrinae genere insignes, tot mundi lumina decoraque, vt orbem verius quam vrbem dixeris. Nihil optandum a superis nisi vt perpetuo suis laudibus respondeat, perpetuo felicitatem suam pietate superet, maiestatem anteeat bonitate. Id fiet, si Petri ac Pauli, quorum auspiciis praesidioque regnat, pectus vitamque pro viribus studeat exprimere. Atqui horum imaginem nusquam expressiorem magisque viuam liceat reperire quam in ipsorum literis.

Interea Pauli fragmentum libentius amplectentur, amplissime Pater, si tuis istis manibus porrigetur, qui studiorum omnium, praesertim eorum quae cum linguarum peritia coniuncta sunt, mirum quendam Moecenatem agas; sic nihilominus integritate morum conspicuus, vt inter tot clarissima lumina tamen eluceas atque emineas, non ita quidem vt aliis offundas tenebras, sed vt per se illustribus et ornatis plurimum addas lucis ac decoris. Bene valeat E. T. R. D.

Louanii. Anno M.D.XVII. Id. Nouemb.

711. From George Spalatinus.

Farrago p. 374. Altenburg.
F. p. 462: HN: Lond. xi. 23: LB. 278. 13 November 1517.

[For the circumstances of this letter see Ep. 501 introd. It did not reach Erasmus for nearly two years: his reply, 7 Aug. 1519, confirms this date.]

D. GEORGIVS SPALATINVS ERASMO ROTERODAMO S. D.

Literas tuas, Erasme vnicum totius Germaniae communis patriae decus, iampridem expecto: si enim in manus tuas meae peruenerunt,

710. 112. amplissime Pater *add.* δ. 118. E. T. R. D. α: tua pietas δ. 119. M.D.XVII αγ: M.D.XVIII β: M.D.XXVII θ. 711. TIT. D. *om.* H.

710. 101. nutu] Cf. Plin. *Ep.* 1. 7. 2. 116. lumina] Cf. Verg. *G.* 1. 5,6.
711. 2. meae] Ep. 501.

nihil minus vereor quam te mihi non responsurum. Neque enim tam priuato quam publico scripsi ad te nomine, quamuis etiam meo libentissime; nam diu antea persecutus occasionem ad te scribendi, non prius sum nactus quam extitit qui me alioquin scribendi cupidissimum ad hoc officii impelleret pene. Tuus enim esse coepi quamprimum tua opera vidi, quamprimum in tuae istius tam multiiugae et eruditionis et eloquentiae penetralia veni. Vbi autem nunc et quemadmodum agas, et quid condas, quid nostris temporibus, quid posteritati cudas, tam auide cupio scire cum multis quam quod auidissime. Spero igitur id te daturum nomini optimi Principis mei D. Friderici Saxoniae ducis, sacri Ro. imp. electoris, vt tandem mihi respondeas. Facit enim te tantus Princeps plurimi, et libros tuos omnes in sua habet bibliotheca, quam optimis quibusque libris refertam architectatur. Caetera dicet Petrus noster Alamire. Vale feliciter.

Cursim ex arce Aldenburgia. Idibus Nouem. An. M.D.XVII.

712. To Peter Gilles.

Farrago p. 185. Louvain.
F. p. 323: HN: Lond. vii. 18: LB. 344. 15 November ⟨1517⟩.

[The year-date added in H can easily be corrected from the contents.]

ERASMVS ROTERODAMVS PETRO AEGIDIO SVO S. D.

Optimi patris mortem vt doleo, ita felicem existimo qui sic decesserit: quando hac sorte nascimur omnes, nihilque diuturnum in rebus humanis, nedum perpetuum. Quod conualueris gaudeo; atque vti perpetuum sit opto.

Quanquam Iacobum onerarim multis mandatis, tamen vnum quiddam oblitus sum quod maxime curatum oportuit. Scribit ad me Archiepiscopus Cantuariensis vt hic ab amico quopiam viginti libras

711. 7. quum primum *H.* 8. quum primum *H.* 13. D. *om. H.* 18. Nouembris *H.* 712. 5. oneraram *H.*

711. 15. bibliotheca] It was intended that this should have a copy of every book; see SE. 123.

16. Alamire] A chaplain to Prince Charles, who between 1515–8 was constantly engaged on behalf of the English agents at Brussels in watching the movements of Edmund de la Pole's (Ep. 108. 104 n.) brother Richard, who had been recognized by Louis XII as King of England; but Alamire's loyalty was not always above suspicion. He appears as carrying letters between Erasmus and Pirckheimer in 1520 (Lond. xii. 12; LB. 504, 561). He was a singer and composed music for Charles' chapel (Henne v. 104); and in 1515 he sent musical instruments to Henry VIII. He sometimes signs his name with the musical notes, La, Mi, Re. See Brewer ii.

18. Aldenburgia] 24 miles S. of Leipzig.

712. 1. doleo] The formal letter of condolence follows; Ep. 715.

5. Iacobum] Nepos.

Sterlingñ. accipiam et syngrapham mittam, se protinus resoluturum. Quando igitur, vt audio, non licet exire, accerse ad te Ioannem Crullem, aut si quis est magis idoneus, qui tibi numeret pecuniam ac syngrapham meam recipiat, aut mihi negocium committat; curabo vt in Anglia pecunia numeretur ei cui voluerit is qui dedit. Quod si Archiepiscopus non dederit, quod tamen secus fore scio, ipse reddam. Tu, si postulat, fideiubeto: quod erit tibi bonum atque commodum, quando pecunia manebit apud te. Mea refert vt hoc quamprimum fiat. Scis quamobrem? Quo mox ad proximum Pascha liceat honestius iterum petere. Quamobrem hoc agas velim, quod meo bono, nullius incommodo fiet.

Morus adhuc est Caleti, magno vt apparet suo tum taedio tum sumptu, et in negociis longe odiosissimis. Sic reges beant amicos; hoc est a cardinalibus adamari. Sic et Paceum iam supra biennium apud Eluetios relegatum detinent. Epistolam illius fac habeamus. Vtinam tuo fiat commodo vt hic nobiscum hybernes; affatim conferemus fabulas nostras. Paraphrasis iam ad calcem decurrit. Triginta sex philippeos et, vt opinor, praeterea nonnihil reliqui apud Nicolaum, vt solueret pro stragulis; et ita reliqui vt soluta pecunia reliquum tibi restitueret. Et memini me scripsisse super hac re; tu tamen nihil respondes. Fac vt sciam.

Ne remittas Croco suos libros priusquam viderimus; agit Cantabrigiae, illic Graecas professurus literas. Dissimula illius literas tibi redditas.

Medicus petiit inducias quatuordecim dierum. Tu si forte videris hominem, finge te pudefactum apud me ni resoluat quod promisit. Idem dicat M. Nicolaus, qui audierit eum sic deierantem. Optassem sigillum temperius missum fuisse; sed tibi nihil imputo, non ignarus quomodo tua ipsius agas negocia.

Inclusi tuis literis syngraphas meas et epistolam Cantuariensis.

8. Sterligñ. *F*: Sterligeñ. *H*: Sterlingenses N^3. 9. Crullum *F*. 13. tamen *F*: tum *E*. 19. suo *om. H*. 29. Croco *E*: N. *F*. 34. M. *om. H*.

---

9. Crullem] Cf. Ep. 545. 2 n.

17. iterum] Erasmus evidently wished that the spring payment of his Aldington pension (Ep. 255 introd.) should be made punctually; with a view to his journey to Basle.

19. Morus] Cf. Ep. 623. 20 n.

21. Paceum] Cf. Ep. 388. 94 n.

22. Epistolam] Perhaps Ep. 619, which may have been sent for Gilles to see.

24. Paraphrasis] See Ep. 710.

26. Nicolaum] Probably Nic. of Hertogenbosch (Ep. 616. 14 n.); both here and in l. 34.

29. Croco] He left Leipzig c. March fin. 1517 (Hager p. 87; see Ep. 415. 11 n.) and had proceeded M.A. at Cambridge before 29 Sept. (*Cambridge Grace Book* Γ, ed. W. G. Searle and J. W. Clark, p. 144). It appears that he had left his books behind at Antwerp to be forwarded, and that Erasmus wished to look through them before they went; cf. Epp. 777. 26 n., 827. 4–6.

32. Medicus] Afinius; cf. Ep. 638.

35. sigillum] Cf. Epp. 736. 4, 754. 9.

37. epistolam] See ll. 6 seq.

Si aut abest aut friget Crullus, confido Franciscum non grauaturum. Bene vale, amicorum syncerissime.

Louanii. Decimoseptimo Calendas Decembr. [Anno millesimo quingentesimo decimooctauo.]

713. To John Reuchlin.

Basle MS. G². I. 15. ii, f. 18 (*a*). Louvain.
Illust. virorum epist., f°. s² v° (β). 15 November ⟨1517⟩.

[The best text is a copy by J. G. Huber (†1755) in his collections, now in the University Library at Basle: cited by Geiger, RE. 235. For β see Ep. 300 introd. The year-date may be assigned from Adrian's cardinalate (l. 17 n).]

ERASMVS REVCHLINO SVO S. D.

Si vales, Germaniae nostrae decus, est vnde plurimum gaudeam. Recutitus ille ex nocentissimo verpo scelerator non Christianus sed Christianistes, edito libello, eoque vulgari lingua, ne non intelligant ipsius sodales, lenones ac nautae, doctos omnes, vt audio, nominatim lacerat. Sed meo iudicio monstrum omnibus modis indignum est cuius mentio fiat in literis hominum eruditorum. Proh Deum immortalem, quali organo vtuntur personati illi religionis euersores! Plus vnus ille semiiudaeus Christianus nocuit rei Christianae quam vniuersa Iudaeorum sentina; planeque, ni fallor, id suae genti praebet quod Dario Zopyrus, quanquam hic multo sceleratior. Nos, mi Reuchline, neglectis portentis in Christo nos oblectemus et honestissimis fruamur studiis.

Dominus Roffensis et Coletus belle valent. Omnes eruditi probique viri te amant. Expostulaui cum Dorpio quare haec Academia se miscuisset tuo negotio: nam huius stylo et stultitia abusi sunt ad hoc negotii. Is respondit vnum Adrianum fuisse authorem, cui nunc contigit cardinalatus; nec vnquam tamen fuisse mentionem haereseos, sed errorum duntaxat. Quid autem vacat errore? tametsi ego nihil illic erroris video. Curaui libellum Latine vertendum ac misi Roffensi. Bene vale. Louanii xvii. Cal. Decembris.

Scripsissem copiosius, sed hic incertus erat γραμματοφόρος.

712. 40. Anno . . 41. decimooctauo *add. H.* 713. 2. sceleratior β. 4. lenones ac nautae *om.* β. nominatim *add.* β. 6. Proh *om.* β. 9. planeque *a*: Plane β. id *scripsi, cf. Epp.* 700. 21, 701. 23: is *a*β. 11. in *om.* β. 13. Dominus *a*: Tuus β. 15. et stultitia *om.* β. 20. Cal. *scripsi*: Calendis *a*: KL. β. Decembres β.

712. 38. Franciscum] Berckman.
713. 2. Recutitus] Pfefferkorn; cf. Ep. 694. 34 seq.
3. libello] Cf. Ep. 697. 12 n.
17. cardinalatus] 1 June 1517.
19. libellum] See l. 3.

714_{727} TO GERARD GELDENHAUER.

Deventer MS. 91, f. 70 v°. Louvain.
D. p. 199: F. p. 164: HN: Lond. iii. 35: LB. 279. 16 November ⟨1517⟩.

[For the date see p. 14.]

ERASMVS ROTERODAMVS NOVIOMAGO REVERENDISSIMI PRAESVLIS VLTRATRAIECTINI SACELLANO S. D.

DEMIROR te nihil scripsisse, cum scripserit dominus reuerendissimus. Neque enim opinor te sic occupatum vt non vacarit, neque tam fortunae successu elatum vt veteres congerrones fastidias: quod tamen optarim ita esse. Libellum de Querela Pacis domino non displicuisse magnopere gaudeo, et iam nunc fructum eius laboris abunde magnum percepisse me puto, quod is amplectitur cui vnice probari cupiam. Paraphrasis ad metam properat: liber exiguus, sed nemo credat, nisi periculo facto, quantis sudoribus mihi constiterit. Mittetur simulatque fuerit absolutus Theodorici formulis.

Sed audi rem ridiculam. Nuper quidam expeditus accurrit annuncians sacerdocium meum quod haberem Traiecti, estimatum quatuor philippeis, si vellem numerare. Primum gaudebam, somnians nouum aliquod collatum, deinde mirabar quid rei esset. Postremo sensi nomen commune fuisse causam erroris. Est enim hic alter Erasmus, iuris doctor; ad quem scriptas literas insciens nuper legi, putans ad me scriptas. Deinde cum nihil illic esset quod ad me pertineret, suspicabar me rideri a quopiam, donec Barbirius ea suspicione me leuaret.

Caue ne dominus accersat me his mensibus hybernis; sic enim versor in Nouo Testamento vt nec digitum latum liceat discedere, et certum est his mensibus absoluere. Philippo tantum hortator ad literas esse possim; quod si nobiscum ageret, adnitar esse non

TIT. *D*: ERASMVS NOVIAMAGO SVO S. D. *MS.* 1. dominus *MS.*: ipse *D.* reuerendissimus *MS.*: praesul *H.* 4. de Querela Pacis *add. D.* domino *MS.*: optimo praesuli *D.* 7. cupiebam *D.* 13. somnians . . . collatum *add. D.* 15. hic *add. D.* ad quem . . . 18. leuaret *add. D.* 20. *D*: dissedere *MS.* 22. possum *D.* si . . . 23. hortator *MS.* (adnitor *MS.*): desierimus in vnis aedibus viuere *D.*

1. scripserit] to thank for the *Querela Pacis*, sent with Ep. 682.

7. Paraphrasis] Cf. Ep. 710.

11. sacerdocium] Erasmus may have had more concern with this than he at first thought; for Ep. 751. 9 seq. shows that his Courtray pension was to some extent derived from a benefice in the diocese of Utrecht, on which a fixed charge had been made. Cf. I. p. 43. 29–32.

15. alter Erasmus] The name occurs quite commonly. He had perhaps gone with Barbirius to Spain; cf. l. 18 n. and Ep. 727. 15.

18. Barbirius] As this sentence is not in the MS. but is added in D, the episode of the letter is perhaps earlier, and may have occurred before P. Barbirius' departure (cf. Ep. 608. 2 n.).

21. Philippo] A natural son of the Bp.: cf. Ant. Matthaeus, *Veteris aeui Analecta* (ed. Hoynck, 1738) i, p. 149 n. The changes introduced into the text in D are noticeable.

solum hortator. Nihil est Neuio meo in hac academia vel eruditius vel melius vel festiuius vel denique syncerius, nec vnquam vixi magis ex animi mei sententia.

Bene vale Louanii 16 Calend. Decemb.

715. To Peter Gilles.

Copenhagen MS. G. K. S. 95 Fol., f. 238. Louvain.
F. p. 654: HN: Lond. xvii. 17: LB. 495. ⟨c. 16 November 1517.⟩

[An autograph rough draft; partly reproduced here in facsimile. For the Copenhagen manuscript see App. 13.
Of Nicholas Gilles (c. 1438 — Nov. 1517) little seems to be known outside Erasmus' correspondence. He held the office of second treasurer of Antwerp, and was thus a member of the supreme magistracy; see Britz in MSH. 1864, pp. 181,2. This interesting eulogy was presumably written shortly after Ep. 712.]

ERASMVS ROT. PETRO AEGIDIO SVO S. D.

Qvandoqvidem in rebus humanis adeo nihil est perpetuum vt ne diuturnum quidem aliquid esse possit, non perinde discruciari debes, optime Petre, quod patrem amiseris quam gratulari tibi quod talem habueris. Queso te, circumfer oculos tuos per omnes familias tue ciuitatis, ac teipsum consule num alium patrem tibi deligere velles, etiamsi quis deus hoc largiretur vt liceret: aut ego fallor aut non alium optares tibi quam contigit. Et ille potest inter felices numerari, si quis omnino felix est in hac vita. Si beatum est diu viuere, peruenerat ille vsque ad annum octogesimum, integris membris, vigentibus adhuc oculis, vt nec scipione nec conspicillis ocularibus esset opus, vix prima canicies ceperat capillorum nigrorem aspergere: et quod est omnium felicissimum, quemadmodum est rarissimum, totus illi constabat animus. Quod si fortunatum est bonis auibus sortiri coniugium, et hoc illi bis successit; secundum autem hoc fuit felicius quod optimo viro tot liberos optimos dedit: e quibus tam multos vidit non modo superstites verum etiam adultos omnes et ad aliquem honestum vite gradum prouectos.

Et quemadmodum ipse sic vniuersam etatem egit apud ciues suos vt nunquam vllo fedo rumore fame candorem asperserit, ita sic instituit suos omnes vt nullus esset cuius ipsum poeniteret aut puderet. Quid patre tuo sanctius? quid matre integrius? Quam

715. 3. optime Petre *add. F.* 5. patrem *add. F.* 8. quis *MS.*: quid *F.* 13. illi *add. F.* 14. hoc *MS.*: ea res *F.* 15. autem *add. F.* 20. ipsum *add. H.*

714. 23. Neuio] See Ep. 298 introd.
715. 15. liberos] Peter had a brother Francis, who in 1526 was acting as a messenger to the Frankfort fair: Basle MSS. Scheti Epist. f. 10, Goclenii Epist. f. 1. Michael Aegidius of Antwerp, who in 1520 was a young Imperial secretary (see Corn. Grapheus' preface to his *Diui Caroli . . . ex Hispania in Germaniam reditus*, Antwerp, M. Hillen, *s. a.*), was also perhaps a brother.

ille deamabat coniugem, quam illa venerabatur etiam maritum! Et tamen non semper ex optimis nascuntur optimi. Quam non fuit illi molesta mors, quum se videret in talibus liberis superstitem fore! Porro quoties mellitissimum nepotulum, filium tuum, Nicolaus Nicolaum exosculabatur, ne mori quidem sibi videbatur. Opes habebat non tam amplas quam iustas et, quod his temporibus rarissimum est, sine fraude quesitas. Artem delegerat que citra dolum lucri tantum suppeditabat quantum et alende familie et pauperibus etiam, in quos erat liberalissimus, subleuandis sufficeret. Liberis reliquit quod ad mundum victum cuique satis esset, etiam si nihil aliunde accederet. Gessit magistratus aliquot ciuiles, gesturus maiores ac plures si quid ambisset. Quos gessit, ita gessit vt nemini quicquam esset quod de illo quereretur. Domesticam discordiam non secus ac pestem aliquam execrabatur. Ac nec cum ciuium quoquam illi fuit vnquam controuersia, tanta erat morum commoditas: decedebat de suo iure potius, si videret concordiam aliter constare non posse.

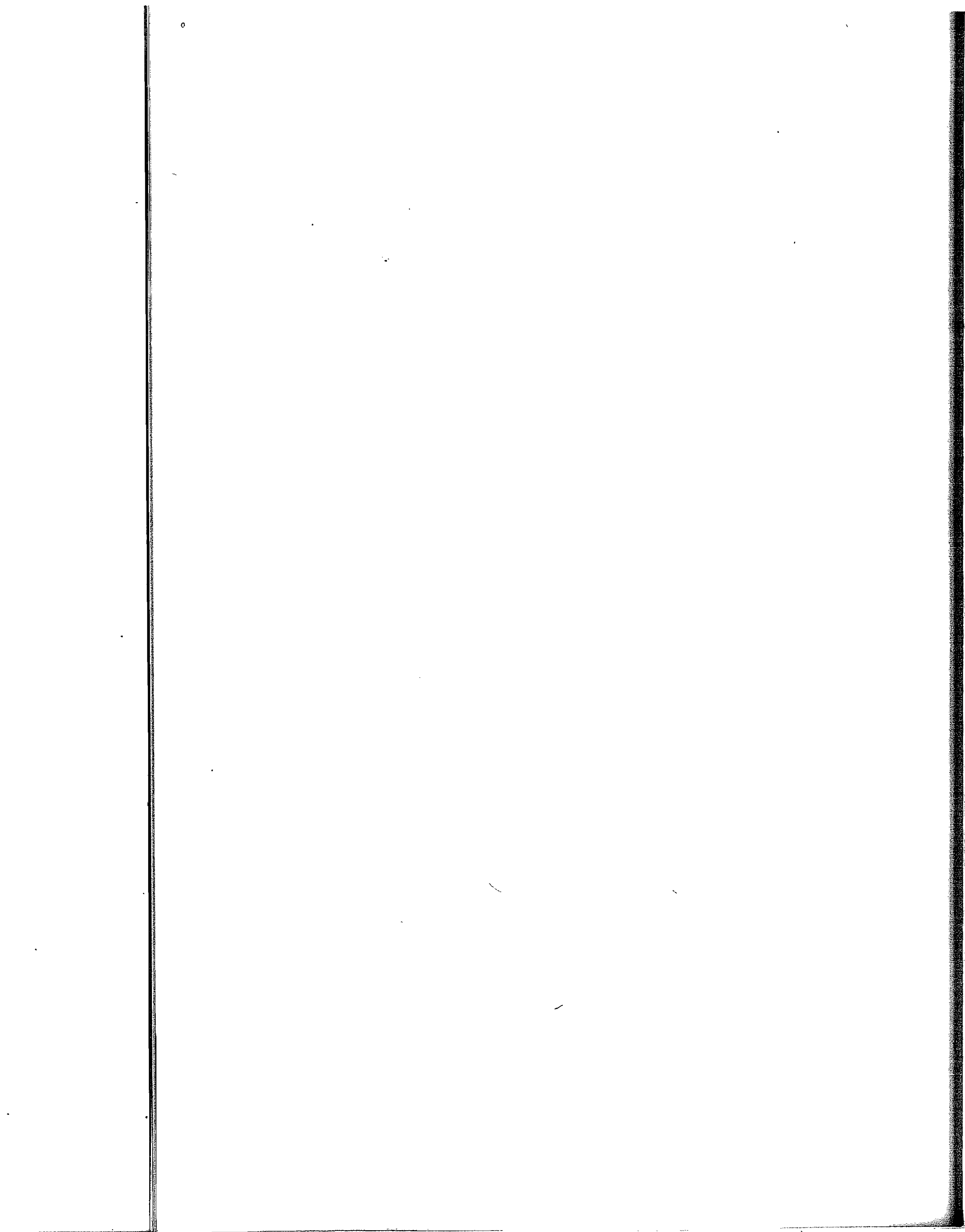
Nullus ex ore illius audiuit vnquam sermonem vanum, obscoenum aut obtrectatorium. In tam frequenti ciuitate nullum habebat inimicum. Plerique defunctum non secus ac patrem lugebant, praesertim inopes. Quanta vero tolerantia pertulit acerbissimos cruciatus dierum complurium! nulla enim mors violentior quam que accidit ex obturatis vrine viis. Moriturus nihil aliud mandauit liberis quam concordiam et studium pietatis. Haereditatem reliquit ita distributam vt nihil referret quis quam portionem delegisset: nec vllus extitit qui diceret sibi deberi teruntium. An non ingratus merito videaris, si talem parentem lugeas? Fruere potius illius felici memoria, et ab huius vite fluctibus in immortalitatis portum delato gratulare. Perge illum referre morum integritate, quemadmodum antehac fecisti, ac filium iam nunc a teneris annis ita fingito vt auum quem nomine refert, referat et vite sanctimonia, patrem ac patruum etiam eruditione. Iam nunc Euangelice philosophie decreta veluti lac animi combibat. Iam nunc vtriusque litterature semina hauriat, et parentem amabili balbutie Grece Latineque salutet. Sic tibi contingat, mi Petre, cum optima coniuge tua Cornelia

32. ciuiles *add. F.* *MS. H*: gestaturus *F.* 35. nec *MS. H*: ne *F.* 45. Haereditatem . . . 47. teruntium *add. F.* 56. mi Petre *add. F.*

26. Nicolaum] born c. 1515, i. e. between Gilles' marriage (l. 56 n.) and Jan. 1517 (Ep. 516. 1-4). Britz does not mention him, but gives details (MSH. p. 208) about two younger sons, John and Joachim.

56. Cornelia] Sandria. She married with Gilles c. Aug. 1514 (cf. Ep. 312. 86-8) and died at the age of 30, c. Aug. 1526 (Lond. xxi. 60, LB. 832). See Erasmus' epitaph on Gilles' two wives, printed in his translation of Xenophon's *Hiero*, Basle, H. Froben and Nic. Episcopius, 1530.

Copenhagen MS., f. 238 v°. : Ep. 715.

feliciter consenescere, et ex optimis liberis honestissimam capere voluptatem. Bene vale, amice incomparabilis.

Louanii. [Anno M.D.XIX.]

[709]716. To James Banisius.

Farrago p. 167. Louvain.
F. p. 309: HN: Lond. vi. 35: LB. 355. ⟨November 1517.⟩

[The year-date given in E may be corrected; for Erasmus is hardly likely to have waited so long in sending his condolences about Banisius' illness.]

ERASMVS ROT. BANISIO SVO S. D.

Vir ornatissime, iure succensemus Selandiae quod te nobis afflictum remiserit; sed tamen gratias agimus quod viuum restituerit, quando non paucos absorbuit. Sic tui velim principibus copiam facias vt tuae salutis habeas rationem. Quo magis eget tuis consiliis respublica, hoc magis aduigilandum vt illi diu possis esse vsui. Tuum ad nos aduentum cupidissime expecto.

De negligendis blateronibus suoque morbo relinquendis et prudenter et amice consulis. Quid enim aliud quam suam traducunt stultitiam simul et inscitiam? Deum immortalem, quam insulsis libellis, quam virulentis, quam indoctis, rem agunt! Non est periculum ne tam ineptas naenias legat posteritas: cuius iudicium semper eruditis viris spectandum est. Quanquam ne nunc quidem vlli probo doctoue placet istorum furiosus tumultus. Sed omnia coram. Bene vale, vir ornatissime. Louanii. Anno M.D.XVII[I].

717. To Marcus Laurinus.

Deventer MS. 91, f. 71. Louvain.
LB. App. 208. 19 November ⟨1517⟩.

[In sequence with Epp. 651, 666, 740. The date is given by the Paraphrase.]

ERASMVS D. MARCO LAVRINIO SVO S. D.

Accepi mellitissimas litteras tuas, hoc est plane tuas, humanissime Marce. Si nuncius hic paulo serius isthuc isset, attulisset secum Paraphrasin meam in Epistolam ad Romanos, opus haud magnum sed immensi laboris. Excuditur formulis stanneis, iam propemodum absolutum. Accepi vna cum litteris nobilem Flandricum, ducatum Hispanicum duplicem, et Michaelem Anglicum, munus cum per

715. 57. senescere *F.* 59. Anno M.D.XIX *add. H.*

716. 3. non paucos] Cf. Ep. 663. 113–5.
717. 3. Paraphrasin] See Ep. 710.
5. Accepi] In Ep. 763. 1, unless a second gift is to be understood, cf. Ep. 740. 2, the gift is described as 'tres aureos'.
6. Michaelem] The angel; which took its name from the representation of St. Michael killing the dragon.

se magnum, tum ipso autore multo gratissimum. Quamquam subodor⟨or⟩ te in nostris verbis errasse. De Phrysio meo sentiebam, cui litteras ad te dederam. Is non repperit te domi. Mirabar huius regionis sterilitatem, que hominem πολυτεχνότατον, nimirum musicum, pugilem, gladiatorem, Latinum, Grecum, saltatorem, scribam et quid non, alere non potuerit. Nostram fortunam, quamlibet tenuem, non admodum deploro.

Iam mea me victum docuit fortuna dolere,

vel potius boni consulere quicquid acciderit.

De fratre tuo Mathia quid agatur percupio cognoscere: vtrum in Hispaniam profectus sit necne, et, si profectus, quid illi arrideat Hispania. Vtinam tuo commodo fiat vt hos hybernos menses nobiscum agas! sed arbitror alligatiorem quam vt liberum sit. Habemus hospitem omnium qui viuunt humanissimum, nec minus doctum quam humanum. Adest Ioannes Borsalus, adest Gauerius. Agit hic filius Principis Bergani, suauissima indole adolescens et litterarum preter magnatum morem auidissimus. Salutabis meo nomine venerabilem D. Decanum. Resalutat te Neuius ex animo.

Bene vale. Louanii 13 Cal. Decemb.

718. To Paschasius Berselius.

Deventer MS. 91, f. 55 v°. ⟨Louvain.⟩
LB. App. 231. ⟨c. 19 November 1517.⟩

[The date can be assigned approximately from the Paraphrase; see p. 137.]

S. D.

Si parcius scribo, Paschasi optime, non ideo minus effuse te amo, nec minus tui memini. Si videres quibus distringar studiorum laboribus, fatereris hoc ipsum epistolium esse longum. Paraphrasis in Epistolam ad Romanos excuditur. Si tibi notus est, saluta bis canonicum Graece peritum apud diuum Leonardum, ni fallor,

717. 22. adolescens . . . 23. auidissimus *LB*: adolescentis . . . auidissimi *MS* (morem *scripsi*: more *MS*).

717. 7. autore] Laurinus.

9. litteras] Ep. 666.

14. Iam mea] Cf. Verg. *Aen.* 4. 434.

20. hospitem] Nevius; cf. Ep. 714. 23-5.

21. Gauerius] Jodocus Vroye or Vroede (†10 Feb. 1533) of Gavere, 8 miles s. of Ghent; Dr. of Laws at Louvain 22 May 1520, Rector 1521 and 1529, Prof. of Law 1524, Extraordinary Prof. of Canon Law 1526. In the *Epithalamium Petri Aegidii* (Ep. 312. 86 n.) he is mentioned with Paludanus, Borsalus, and Dorp, as one of the ornaments of Louvain (LB. i. 749A). Erasmus' lament on the death of Nevius is addressed to him (Lond. xxiii. 5, LB. 671). See Val. Andreas, *Fasti acad. Louan.*, pp. 41-2, 50, 156-7, 182; BN; EE; and de Jongh.

22. filius] Antony of Bergen; see p. 197.

718. 4. bis canonicum] Cf. II. 65,6 and Ep. 447. 189.

5. diuum Leonardum] a priory at Liège dependent from the Benedictine abbey of St. James. It had been occu-

patria Hasseltensem, et item festiuissimum theologum Ordinis Praedicatorum, qui Antwerpiae litteras a me extorsit. Bene vale et scribe.

Erasmus.

719. To Antony Clava.

Deventer MS. 91, f. 71 v°. Louvain.
LB. App. 209. 21 November ⟨1517⟩.

ERASMVS CLAVAE SVO S. D.

Demiror, mi Claua, quomodo te accipiant haec frigora, qui cogeris publicis negociis interesse. Nos abditi domi coccycis vitam degimus, et sine nobis actum agunt theologi. Si hic paulo serius istuc se recepisset, onerassem eum libello Paraphraseos: iam iam propemodum excusus est. Audio prostare Paulum Aemylium Veronensem de rebus Gallicis; quo viro nihil neque doctius neque sanctius. Superest adhuc Parrhisiis. Mirum est Fabrum non saltem epistolio respondere. Sparsus erat hic rumor iam illum respondisse, sed me premere. Is natus erat, vt postea comperi, ex epistola cuiusdam Iacobi Fabri Dauentriensis ad me scripta, quae per omnium fratrum manus diu peruagata tandem ad me perlata est. Cura vt valeas et saluta amicos, in primis Caesarem ac medicum.

Louanii xi Cal. Decemb.

720. To ⟨William Bollart⟩.

Deventer MS. 91, f. 76 v°. ⟨Louvain.⟩
LB. App. 245. ⟨November fin. 1517.⟩

[Not long after the appearance of the Paraphrase (Ep. 710). For Bollart see Ep. 761. 40 n. The copyist in the Deventer MS., Hand D (John Smith; cf. pp. 215,6), has done his work very inaccurately, and has needed frequent correction in LB.]

Post salutem plurimam, reuerende Pater, nuper mala pituita tua⟨m⟩ mihi inuidit amplitudinem, imo me mihi solidum prope mensem eripuit: nam ipse videor ereptus simulatque a studiorum consuetudine seclusus sum. Nunc ipse mihi Dei benificio redditus

---

pied since 1489 by the 'Chanoines des Bons-Enfants'; see *Bull. inst. arch. liégeois*, vii (1865), p. 291.

718. 6. theologum] Probably Gaspard of Ep. 735. 12.

7. litteras] Perhaps the letter of Ep. 674. 23; which must have been written about the time of Erasmus' visit to Antwerp.

719. 1. frigora] Jan Reygersberch, *Cronijcke van Zeelandt*, Antwerp, 1551, f°. D^4 v°, mentions an exceptional frost which began on 15 Nov. 1517.

3. actum] Cf. Ep. 695. 19.

5. Aemylium] Cf. Epp. 136. 1 n., 534. 53–6, 721. 11, 764. 8.

8. respondere] To Erasmus' *Apologia*.

10. Fabri] See Ep. 174 introd.

12. Caesarem] See Epp. 175 and 525.

medicum] Cf. Ep. 650. 10 n.

720. 1. pituita] Cf. Epp. 671,2.

te nobis esse redditum gaudeo, vt quem olim iuuenis adulescentem st⟨ud⟩iorum sodalem atque consortem sub communi patrono militantem amaui, nunc patronum ac studiorum simulque virtutis antistitem et venerari licet et colere. Mitto interim Paraphrasim nostram in Epistolam Pauli ad Romanos proxima foetura natam apud nos. Etenim cum nunc verser in studii genere multo omnium molestissimo, nempe in recognoscendo rursus [in] Nouo Testamento, eiusmodi veluti laxamentis animum reficere soleo. Quoties satietas tentat obrepere, ea nostra vel pila est vel alea, que me redintegratis viribus penso restituit. Fortassis et in ceteras Epistolas idem facturus sum, si gustum hunc sensero palatis hominum non displicuisse. Mirum enim dictu quantum in his quoque rebus sit aleae, vt sepenumero eueniat vt vnde summam speraris laudem, malam auferas gratiam ; rursum vnde nihil expectaris gratiae, hinc multum laudis contingat. Bene vale, pater ornatissime, et Erasmum in tuorum clientum numerum asscribito.

721. To Henry Glareanus.

Deventer MS. 91, f. 46 v°. ⟨Louvain.⟩
LB. App. 235. ⟨November fin. 1517.⟩

[Not long after Ep. 707 ; probably sent with Epp. 723-5.]

ERASMVS HENRICO GLARIANO SVO S. D.

Respondi nuper ad tuas litteras, licet occupatior etiam quam olim eram Basileae. Si tibi res sunt ex animi tui sententia, est quod maiorem in modum gaudeam. Vtinam fortuna hic tuum istuc salarium esse voluisset! Floret hec cum maxime Academia, et res theologica minus spinose tracta⟨tu⟩r. Ex legato Hieronymi Buslidii instituitur collegium, in quo alantur aliquot iuuenes linguarum studiosi, cumque his tres professores, qui publice et gratis tres linguas doceant, Graecam, Haebreicam et Latinam. Iamque adest Mattheus Adrianus, Hebreicae litterature doctissimus. Da operam vt recte valeas et frequenter ad nos scribas. Si non est tibi familiaritas cum Paulo Aemylio, fac contrahas. Crede mihi, Glariane, nihil est eo homine neque doctius neque melius neque in bonos propensius. Rursum vale.

720. 10. versar *MS.* 11. in *om. LB.* 13. alea *LB*: alia *MS.* 14. ceteros *MS.* 721. 4. maximae *MS.* 6. iuuines *MS.*

721. 9. Adrianus] See p. 108. 11. Aemylio] See p. 149.

722. To Hermann, Count of Neuenahr.

Deventer MS. 91, f. 73 v°. Louvain.
LB. App. 210. 30 November ⟨1517⟩.

[The year-date can easily be supplied from the contents.]

S.P., ornatissime Comes. Pridie natalis Andreae reddite sunt mihi tuae litterae ad Lucae natalem scriptae: adeo volauit ὁ γραμματοφόρος ὁ βέλτιστος ἐκεῖνος. Ad eas vt paucis respondeam, amici, de quo scribis, animum laudo; caeterum quid ego illi possim esse vsui, nescio. Ipse noui meam imperitiam; studium et animus non deerit, praesertim tali amico. Versor in pedag⟨og⟩io Liliensi, cuius moderator est vir ad optimas disciplinas ac humanitatem natus. Non deerit illi hospiti locus, si modo sit quod illo dignum sit. Ex legato Buslidii nuper defuncti instituetur hic publica professio, eaque gratuita, trium linguarum, Grecae, Latinae, Hebraicae. Iam adest Mattheus ille Reuclini amicus quem nosti, destinato salario hic professurus, vir, vt mihi videtur, in suis litteris egregie doctus. Non deerant interim qui Grece profiterentur.

Nos in studiis sumus toti, presertim in recognoscendo Nouo Testamento: quod vtinam nunquam attigissem! Si hec est conditio studiorum, prestat dormire. Tamen hec peragenda est fabula. Audio te publice istic profiteri Grece atque Hebraice. O foelices litteras, si a talibus viris tractari coeperint, que per istos quosdam τοὺς ἐν τῇ λεοντῇ πιθήκους impudentissime contaminatae sunt.

Episcopus Traiectensis scripsit quidem ad me, significans sibi in animo esse vt me accersat, nescio qua spe: certe hac hyeme non muto nidum. Scripsi nuper ad te per Banisium; an acceperis nescio. Bene vale, Comes ornatissime. Venanatio optimo optime volo, atque item Caesario. Louanii Natali Andreae.

Rogo vt Cesarium, quem amas, vberius et propensius ames.

723$_{744}$ To William Budaeus.

Deventer MS. 91, f. 79. Louvain.
E. p. 49: F. p. 198: HN: Lond. iii. 56: LB. 280. 30 November 1517.

ERASMVS BVDAEO SVO S. D.

Post tantas epistolarum procellas quibus me solebas obruere, vnde quaeso tantum tamque subitum silentium? Gaudeo si totus es in explicandis Pandectis iureconsultorum, sed non adeo es, opinor, vt

722. 3. *Post* i *in* paucis *litteras plus minus tres oblitterauit LB, incertum quas.* 7. ac *LB*: ad *MS.* 12. egregię *MS.* 14. recogniscendo *MS.* 17. Grecę *MS.* Hebraicę *MS.* 23. Vanatio Venanatio *MS., priore tamen deleto.*

722. 20. Traiectensis] His letter is lost; cf. p. 14.
22. Scripsi] Ep. 703; cf. Ep. 709. 25 n.
23. Venanatio] Cf. Ep. 636. 36.

non vacet vel paucis significare quod postulo: quod ni facis, colligam aut offensum te aut priorem illum tumultum fuisse ludibrium. Si quid offensus es, aperi quid doleat, quo vel mederi vel in posterum certe cauere possim. Sin ludus fuit illa prior literarum tragoedia, cupio quicquid est cognoscere. Bene vale, doctissime Budaee.

Louanii natali Diui Andreae. An. M.D. 17.

724. To James Faber.

Deventer MS. 91, f. 79. Louvain.
LB. App. 211. 30 November ⟨1517⟩.

[Following Ep. 659.]

ERASMVS FABRO SVO S. D.

Miseram ad te per theologum quendam Apologiam, qua tuae disputationi vel potius criminationi respondeo. Ea si te offendit, tibi imputes oportet. Erant tam multa, tam atrocia, vt dissimulare nec potuerim nec debuerim. Id vno ore vnoque animo sentiunt omnes qui tua legerunt. Si respondes, queso te, memineris quid Fabro dignum sit, si nostrae amicitiae parum esse tribuendum putas: quam ego certe plurimi facio. Vides plerosque ad maledicendi rabiem accinctos: ne demus ansam huiusmodi hominum generi. Doceri me patiar, patiar et reprehendi. Impietatem impingi in Christum, cum non merear, non feram. Bene vale, vir optime, nosque, sicuti soles, ama, tui ex animo amantes.

Louanii Natali diui Andreae.

725. To John Pyrrhus d'Angleberme.

Deventer MS. 91, f. 46 v°. Louvain.
LB. App. 213. 30 November 1517.

[Contemporary with Epp. 721, 723-4. For the d'Anglebermes see Ep. 140 introd.]

ERASMVS PYRRHO SVO S. D.

Volvptati fuit tua epistola. Te florere, patrem etiamnum vegetum esse sane gaudeo. Non abhorrebam a Gallia, verum [mihi] tum mihi nondum erat tutum de migrando loqui, nec satis adhuc erant certa que istinc offerebantur: et nescio quo pacto tumultus ille mirus initio de me istuc accersendo subito conquieuit. Tantum Budeus in litteris suis adiecerat, quod attineret ad Guilhelmum illum τὴν ἐπίκλησιν Μικρὸν, τὸν ἀπὸ τῶν ὁμολογήσεων

725. 4. offerabantur *MS.*

723. 5. tumultum] Cf. Ep. 689.
725. 3. tum] In Feb. 1517; cf. Ep. 522, &c.
5. tumultus] Cf. Ep. 723.
6. litteris] Ep. 568.
7. Guilhelmum] See Ep. 522. 17 n.

βασιλικῶν, subesse ὕπουλόν τι. Quid hoc fuerit necdum satis intelligo. Porro quod bonas litteras tuis studiis admisces, ⟨bene facis⟩. Bene vale; cum optimo parente, suauissima coniuge dulcissimisque liberis, et nostri amantes saluta. Louanii Natali diui Andreae. An. M.D. 17.

726. To Thomas More.

Deventer MS. 91, f. 79. Louvain.
LB. App. 212. 30 November ⟨1517⟩.

[The year-date is easily supplied from the contents.]

ERASMVS MORO SVO S. D.

O TE felicem, qui nunc, vt arbitror, adeo vicinus mari degas. Mitto ad te libellum Paraphraseos, καὶ ἀληθῶς Παραφράσεως. Nondum licuit videre lucubrationes Thomae Linacri, licet id semel atque iterum a Thoma Lupseto flagitarim. Pater Petri Aegidii vita defunctus; ipse valet mediocriter recte. Nos strennue calescimus in libris ac litteris, quo semel nos ab hoc molestissimo studiorum genere explicemus, deinde in campis amoenioribus versaturi. A Fabro nihil adfertur, sed audio parturire nescio quid. Ab ipso nihil metuo, tantum vereor ne discipulus aliquis subornetur, cum quo non digner digladiari. Iam scripsi ne quid agas cum Cantuariensi de pensione redimenda. Emandauimus hinc quendam Basileam; per hunc certa cognoscemus de libris tuis ac meis. Bene vale, More charissime.

Natali Andreae Louanii.

[714]727[759] From Gerard Geldenhauer.

Auctarium p. 208. ⟨Vollenhove.⟩
D^2. p. 209: F. p. 167: HN: Lond. iii. 41: LB. 281. 5 December 1517.

GERARDVS NOVIOMAGVS EXIMIO THEOLOGO ERASMO ROTERODAMO S. D.

ANTE horam vnam aut alteram quam Campis oppido Dauentriam versus proficisceremur, accepi literas tuas priores, tum in colligendis

725. 9. litteris *MS.* bene facis *add. LB, eleganter.* 10. liberis *coni. LB*: lrīs *MS.* 727. TIT. GERARDVS *add. H.*

726. 1. vicinus mari] i. e. about to return home.
4. Lupseto] Cf. Ep. 690. 8, 9.
10. de pensione] Cf. Ep. 706. 15 seq.
11. Basileam] Cf. Ep. 731. 39 n.
12. libris] See Ep. 550 introd.
727. 1. Campis] Dr. Muller, Rijksarchivaris at Utrecht, kindly informs me that the Bp., who was on progress for his inauguration in the province of Overyssel, left Kampen for Deventer at 1 p.m. on 6 Oct. He returned to Kampen on 11 Oct., and left again 15 Oct. for Zwolle; and there is no reason to think that he visited Kampen again till the end of Dec. It seems impossible that the messenger who carried Ep. 682 could have reached Kampen in a day and a half; we must therefore either correct the date of Ep. 682 (Leclerc by miscalculation dates it 3 Oct.), or suppose that Geldenhauer, writing two months later, confused together his two departures from Kampen.
2. priores] Ep. 682.

sarcinulis occupatior; attamen Praesuli nostro et libellum et literas tuas ostendi. Literas ad te ipsius nomine, vt iusserat, scripsi. Ego pusillanimus non audebam tibi scribere, quod indignum me existimarem qui tanto viro scriberem. Noui humanitatem tuam, noui facilem ad te aditum. Verum tu non nosti deiectum animum meum et meticulosum genium in scribendis literis. Habeo huius rei veracissimum testem, candidissimum Selandum Borsalum.

Liber Querimoniae Pacis perplacuit non solum Reuerendissimo sed et a consiliis viris doctis et Philippo Montio procuratori aulae, qui omnes ex animo tibi fauent. Praelegi Reuerendissimo literas quas scripsisti. Egit gratias, et risit quod de gliribus et cuculis addidisti. Praelegi praeterea literas quas mihi misisti; miraturque de sacerdotio Erasmi iurisconsulti, quem in Hispaniis esse putat. Polliceare tibi, doctissime Erasme, de Philippo Praesule nostro, amico tuo, quicquid de amicissimo principe polliceri poteris. Vix dies praeterit sine mentione tui: habetque in animo te accersere ad proximam quadragesimam cum hyrundines redierint, et ostendere rebus quantum te colat eruditionique tuae faueat. Interea et tu scribes aliquando Reuerendissimo, et ego non sinam vt tanta tua erga Praesulem nostrum merita aut intercidant aut intereant. Neuii candorem saepe saepius expertus sum. Tibi gratulor quod talem nactus sis hospitem talesque conuictores.

Bene vale, profesto die D. Nicolai. AN. M.D.XVII.

728_{758} FROM PHILIP OF BURGUNDY.

Auctarium p. 219. — Vollenhove.
F. p. 171: HN: Lond. iii. 47: LB. 282. — 6 December 1517.

PHILIPPVS DE BVRGVNDIA DEI ET APOSTOLICAE SEDIS GRATIA EPISCOPVS ECCLESIAE TRAIECTENSIS ERASMO ROTERODAMO S. D.

DOCTISSIME atque nobis dilectissime Erasme, literas tuas recepimus, quae nobis inter tot curas, quibus non parum grauamur, magnam attulere voluptatem. Pacis Querimonia non solum nobis quibus nominatim dedicata est, sed omnibus vere Christianis, summe placet. Nolumus eruditionem tuam ita latere vt glires et cuculi latent: magis

727. 9. Selandum *D*: Ioannem *H*. 10. Reuerendissimo *D*: praesuli *H*. 12. Reuerendissimo *D*: episcopo *H*. 21. Reuerendissimo *D*: illi *H*, *ante* scribes. 25. M.D.XVII *F*: D.M.D.XVII *D*. 728. TIT. DE *D*: A *H*.

727. 3. literas] accompanying Ep. 682.
4. Literas] Cf. Ep. 714. 1.
9. Borsalum] See Ep. 291 introd.
11. Montio] Cf. Epp. 759, 811.
12. literas] accompanying Ep. 714.
14. literas] Ep. 714.
15. in Hispaniis] Cf. Ep. 714. 15 n.
728. 5. glires et cuculi] Erasmus had evidently used these self-depreciatory words (cf. Epp. 727. 13, 758. 6) in declining anew Philip's invitation to his household (cf. p. 14).

hortamur vt praeclara opera quae prae manibus habes absoluas ad seculi nostri ornamentum et vtilitatem posterorumque ammirationem. Optimo fratre nostro piae memoriae D. Dauid conabimur, adiutore Deo Opt. Max., non esse inferiores. Paucis tibi scribimus, verum magno erga te eruditionemque tuam affectu. Bene vale, optime Erasme, et nos, vt facis, ama. Ex arce nostra Vallenhoe, sexta decembris. Anno millesimo quingentesimo decimoseptimo.

729_{855} FROM PAUL BOMBASIUS.

Deventer MS. 91, f. 42 v°. Zurich.
D. p. 33: F. p. 104: HN: Lond. ii. 23: LB. 283. 6 December 1517.

[It appears from Epp. 794, 803 that Erasmus received this letter between 6–26 March 1518. There are two letters which might be taken to answer it, Epp. 800 and 855, separated by an interval of 4½ months. It will be noticed that Ep. 855 refers to the news contained in Bombasius' postscript here, but that Ep. 800 does not. A probable explanation of the double answer is that Bombasius sent this letter in duplicate, one version being rather earlier than the other, and lacking the postscript; and that Ep. 800 answers the earlier version. Objections to this view are that there is no reference to the duplication, either here or in Ep. 855; and also that the repetition of a jest—that about Trebatius—to the same correspondent is not like Erasmus.

Another but less satisfactory view is to suppose that after the dispatch of Ep. 800 Erasmus heard that it had never reached Bombasius, and therefore wrote again. This surmounts the latter difficulty, but the former remains in another mode; for if Ep. 800 had been lost, Erasmus would almost certainly have mentioned such a 'tragedy' in Ep. 855, to account for his long silence. Also on this view the difference between Epp. 800 and 855 about the postscript remains unexplained.

If the first interpretation be accepted, it becomes possible to narrow down the interval for the arrival of this letter at Basle to 14–26 March.]

PAVLVS BOMBASIVS, CARDINALIS SANCTORVM QVATVOR AB EPISTOLIS, ERASMO ROTERODAMO SVO S. P. D.

NE verbosius ad te scribam ac longos logos (vt ille inquit) faciam, cum plures causae sunt, tum illa potissimum, ne gratiam quam diu tacendo minimeque te maioribus intentum curis interpellando promerui, sinistra nunc garrulitate mea corrumpam. Non dubito autem quin cum me apud Heluetios agere intelliges, 'Ζεῦ τεράστιε' dicas, 'quid Bombasio cum Eluetiis? aut quae fortuna illum illuc traduxit?' Non possum, mi Erasme, aliud hic respondere quam quod mea sors, plane Herculea nisi quod ingloria, me a Romana illa, quam vel ipsi

728. 7. *DN*³ : admirationem *N*² *Lond.* 8. D. *om. H.* 11. Vellenhoe *N.* sexta *D*¹ : VI *D*² : sexto *H.* 12. Anno . . . decimoseptimo *add. H.* 729. TIT. CARDINALIS . . . EPISTOLIS *add. D.* 5. *Luc.* : τεράσειε *MS.* : τεράστειε *D.*

728. 11. Vallenhoe] On the E. coast of the Zuyder Zee. The castle had been built against the Frisians by Bp. Hildebrand (†1178), and had been restored by Bp. Rudolph of Diepholt, (†1455). See Matthaeus' *Analecta* (1738), v. 331, and Hegius' epitaph on Diepholt, *Carmina*, Deventer, R. Paffraet, 29 July 1503, f°. E⁶ v°; reprinted in Butzbach ii, p. 13.

729. 1. ille] Plaut. *Men.* 779.

5. τεράστιε] Cf. Luc. *Tim.* 41.

patriae anteposueram, amoenitate huc nolentem inuitumque abstraxit. Siquidem Cardinalis Sanctorum quatuor, cui illic seruiebam, nepotem ex fratre suum ad Eluetios nuncium Apostolicum proficiscentem sequi me iussit: nec ego δυσωπίᾳ laborans quicquam ei negare sum ausus, quanquam Homericum illud mecum subinde repetens,

Τίπτ' ἂν, ὦ δύστηνε, λιπὼν φάος ἠελίοιο.

Quod si peccatum aliquod meum fuit, iam quatuor menses continuos poenas persoluo, multo etiam plures, nisi aliquis deus mihi affuerit, expensurus, magno ac pene incredibili solatio priuatus, Paceo nostro videlicet: qui quamdiu Constantiae fuit, me crebris amantissimisque suis literis adeo permulxit vt vel Athenis esse mihiipsi viderer.

Sed quid ego haec ad te? quasi tu miseriis meis audiendis omnino vaces. Me adhuc vnum recreat, vigiliae scilicet ac labores tui: quibus assidue incumbens regionis huius tedium aliquantisper fallo. Inter caetera nuper legi Apologiam tuam in Fabrum, quam Beatus Rhenanus a te sibi missam ad me legendam transmisit. Nihil ea eruditius mihi visum est. Sed Fabrum, quem, cum ipsi famae tum maxime tibi, qui multis ac magnis laudibus hominem mihi extuleras, credens, non minus prudentem quam doctum semper credidi, valde sum miratus, quod te petulanter adeo incessere voluerit vt non literarum modo sed communis etiam sensus oblitus appareat. Quod ad altiores disciplinas attinet, ne quid supra calceum iudicem, nihil equidem proferre ausim. Quod vero ad Latinam Graecamue literaturam pertinet, de scriptis tuis (nam illius attigi nunquam) valde hominem risi; nec ab illo nostro qui παρὰ τὴν εἴσοδον 'id est apud Hesiodum' interpretatus fuerat, in quibusdam multum dissimilem putaui. Sed tu egregie personam illi detraxisti ac te perbelle vendicasti. Audio nouam illum in te recriminationem meditari; quod minime facturum credo, cum sciam gallum deuictum cantare non consueuisse. Vtcunque autem decreuerit, Herculem nactus est.

Quod ad veterem meam erga te beneuolentiam obseruantiamque pertinet, nihil ego nunc repetam, ne quod certum est quasi in dubium reuocare videar: non hercle magis quam vt tibi gratuler scripta omnia tua vbique gentium ac Romae praesertim, vbi rerum omnium

10. Sanctor *MS.*: *corr. D.* 14. D^2: δίστυνε *MS.*: δίστηνε D^1. 20. ad te *D*: aũt *MS.* 29. etiam *add. D.* 30. iudicem *MS.*: sutor *D.* 31. proferre *MS.*: pronunciare *D.* 33. τὴν *D*: τὸν *MS.* 36. nouam *MS.*: nam *F*: iam *H.* 37. *D*: Gallum *MS.*

---

10. Cardinalis] Lorenzo Pucci.
nepotem] Ant. Pucci; see p. 379.
13. Homericum] Cf. *Od.* 11. 93.
33. illo nostro] Bap. Pius, *D in marg.* For him see Ep. 256. 137 n. Pace tells this story more fully in the *De Fructu*, Oct. 1517, p. 78: adding that Pius, whose name he does not give, 'iactauit se oratorem, et omnes grammaticorum libros in latrinam coniiciendos.'

censura peragitur, adeo bene audire atque a doctis omnibus expeti, vt nihil antiquis cedant, minimeque illis autoris ipsius vita obsit. Quam gratulationem tibi quotidianam ac prope familiarem esse non dubito. Sed iam vale, mi Erasme, ac Bombasii tui memor feliciter age. Ex Turrego Eluetiorum pago. die VI Decemb. M.D.XVII.

Rex Turcarum Constantinopolin tota Syria atque Aegypto potitus rediit, ac magna in Christianos minatur ac molitur. Propter quae Pontifex Maximus auxilium ab Eluetiis exposcit, omnesque principes Christianos in auxilium vocat. Marcus Musurus, qui paulo ante Monouasiensis Archiepiscopus esse coeperat, hoc autumno Romae agens in communem abiit locum: quod octo mensibus ante Paleotus noster fecerat. Iterum vale.

730. To Louis Ber.

Deventer MS. 91, f. 76. — Louvain.
LB. App. 214. — 6 December 1517.

[Through the autumn fair at Frankfort (Ep. 733. 14,5) Erasmus had sent a copy of the *Apologia* against Faber, presumably in Martens' edition of August 1517, to Basle to be printed by Froben. Epp. 730,1 show that Ber and Capito had read it and made some criticisms; but the bearer of their letters, the Basle public messenger (Ep. 734), only arrived at Louvain on 5 Dec. (Ep. 732. 34, 38), and went off again so quickly that Erasmus was able to make this an excuse for not complying with their wish that he should revise the *Apologia* further before Froben printed it. In consequence such changes as are found (cf. Ep. 734. 4 n.) in Froben's edition, Feb. 1518, may be attributed to the editors (cf. Ep. 732. 47,8).]

ERASMVS BERO SVO S. D.

Hic nuncius postridie diluculo profecturus sub noctem me adiit; itaque non fuit ocium relegendae Apologiae: tuo arbitratui permitto. Tamen nisi me fallit animi coniectura, non est tibi tota lecta, aut certe aliud agenti lecta. Christum non esse compositum ex duabus naturis didiceram ante annos ferme triginta. Proinde miror si illum vsquam compositum dixi; imo tota disputatione tueor hypostaseos simplicitatem, nec vsquam dico Christum accipi pro altera natura,

729. 49. ac *ante* molitur *MS.* : atque *D.*

---

729. 48. Rex Turcarum] Selim I (1512–20), who after conquering Syria in Aug. 1516 and defeating the Mamluks in Egypt in Jan. 1517 wrested from the last of the Abbasid Khalifs the right of succession to the Khalifate. News had reached Rome early in July, and the demand for a crusade soon followed. See Brewer ii. 2760, 2898, 3469–70, 3815–6.

51. Musurus] Cf. Epp. 223. 4 n. and 556. 18 n. The date of his preferment to Monembasia is given as 13 June ⟨1516⟩ in a letter of John de Pins: Nîmes MS. 215, f. 164 v°, for knowledge of which I am indebted to Dr. J. L. Gerig of Columbia University.

53. Paleotus] Camillo (c. 1492–1517 init.), a son, the second of that name, of Vincenzo Paleotti, a lawyer of Bologna (see Fantuzzi vi. 261–4). He composed poems (cf. VE. s[1]. 8) which were highly thought of (Bart. Riccius, *Opera*, 1747, ii, pp. 69, 71, where the date of his death is confirmed); but died of an illness contracted in Rome (J. Pierius Valerianus, *De litteratorum infelicitate*, 1620, pp. 25,6). The other Camillo died in 1530 (Fantuzzi vi, p. 236). See Tiraboschi vii. 773.

730. 5. ferme triginta] A very vague estimate; cf. Ep. 731. 12.

nempe humana, immo potius accipi pro altera quam vtraque, quod vult Faber, nempe pro diuina, sed quae vnierit sibi humanam. Caeterum ais Christi vocabula, hoc est vocabula hypostaseos, frequenter accipi pro vocabulis naturarum. Quod si fecissem, non eram valde obiurgandus: et tamen declaro ne id quidem a me factum in annotationibus. Velim igitur vt libellum relegas per ocium, deinde communicato consilio cum Guolphango mutes pro tuo in me studio quae videbuntur.

De prodigiosis Parisiensium vocabulis non sum anxius. Videbis eas ineptias magna ex parte explodi. Cantabrigia mutata. Haec schola detestatur frigidas illas argutias, quae magis ad rixam faciunt quam ad pietatem. Et tamen ego, quod in me est, cupiam omnibus obsecundare, si liceat.

Studium in me tuum amplector et agnosco iam olim cognitum: verum ex tuis litteris video quam nihil mihi tribuas in re theologica, qui ea tot verbis disseras in litteris tuis quae a me sunt explicata in meo libello. Miseram Schurerio exemplar Apologiae castigatum antequam tuae litterae mihi redderentur. De Epistolis editis nihil, opinor, quod tuae officiat famae; etiamsi id Petrus Aegidius fecit interea dum ego apud Anglos salutarem Moecenates meos. Equidem nolim editas, sed ferendum quod mutari non potest.

Video te Fabro vehementer aequum esse, qui me dicas indulsisse bili. Primum fateris illi nullam fuisse causam incessendi mei, et tamen vide, te rogo, quam odiosa in me toties impingat. Confer nunc quanto modestius ego lesus responderim quam ille non lesus impetierit: nisi bilem vocas omnino respondere. Amo Fabrum et odi meam Apologiam, imo necessitatem quae huc adegit. Verum ipse parum consuluit opinioni candoris, quo hactenus praecipue fuit commendatus. Proinde non visum est in ea re multum operae ponere. Non enim suscepi disputandum vtra lectio sit melior, aut quicquid ad Christi hypostasin attinet. Tantum depello crimen impietatis, insaniae, stulticiae, delirationis, quae ille tota disputatione odiosissime impingit, adeo vt mirentur etiam ii qui Fabro maxime fauent. Bene vale, doctissime Bere, nosque solito studio prosequi perge.

Louanii Natali Nicolai. An. M.D. 17.

10. ais *scripsi*, *cf. Ep.* 731. 6; aio *MS*. 16. Parisiensium *LB*, *cf. Ep.* 731. 23: Pariensium *MS*. 19. ego *scripsi*: ago *MS*.

---

10. hypostaseos] Cf. Ep. 731. 19.

14. Guolphango] Capito.

17. Cantabrigia mutata] From the temper shown in Ep. 456. 8 seq. Erasmus doubtless attributed the change to the Lady Margaret's new foundation; cf. Epp. 432. 2 n. and 457. 55 seq.

24. Schurerio] Cf. Ep. 693.

25. Epistolis] C[1]. There was nothing in Epp. 488 and 507 to need subsequent correction: but see Ep. 463. 61,2.

26. Aegidius] But cf. Ep. 546 and vol. i, p. 594.

28. ferendum] Cf. Hor. *C.* 1. 24. 19, 20.

731. To Wolfgang Capito.

Deventer MS. 91, f. 79 v°. Louvain.
LB. App. 215. 6 December ⟨1517⟩.

ERASMVS GVLPHANGO CAPITONI SVO S. D.

Vix erat ocium hec scribendi, tantum abest vt esset Ap[p]ologiae relegende ocium, adeo subitus erat abitus γραμματοφόρου a redditis litteris. Ex quo legeram Fabri reprehensionem, intra quatuordecim dies absolueram meam Apologiam: in qua tantum hoc ago, vt impietatis et blasphemie crimen, quod is nescio cuius instinctu impegerat, depellam. Quod autem ais illius opinionem a me priore loco positam, quasi illi faueam, satis erat ad probandum quod ille intendit, me priorem reiecisse. Neque meum erat hic definire vtri magis faueam. Hoc quod erat in manibus ago. Quod scribis Christum a me dici compositum, licet homo sim et humani nihil a me putem alienum, tamen demiror si quid insit eiusmodi, cum istuc certe nouerim ante annos 25, in ea hypostasi sic humanam naturam vnitam diuine vt nulla sit compositio, cumque tota disputatione tuear simplicitatem hypostaseos. Aut ego plane fallor, aut Berus non legit Apologiam aut, si legit, legit oscitans aut aliud agens. Scribit a me scriptum Christum accipi posse pro altera natura, nempe humana: imo contra Fabrum, qui vult Christum accipi pro vtraque, dico potius accipi pro altera, nempe diuina, sed cui vnita sit humana. Ex superfluo demonstrat hypostaseos vocabulis veteres abusos pro naturarum vocabulis, cum negem idem a me factum.

Mitto libellum ante recognitum qualem miseram Schurerio, quando Berus scribit in⟨i⟩tium deesse. De argutiis Parisiensibus nolim admodum anxius esse. Videbis breui magnam illarum partem explodi. Hic iam damnantur, Cantabrigie exulant. Mattheus, praeceptor tuus, hic receptus est vt profiteatur Hebraice. Lexicon tuum vellem prodiisse. De Apologia fungere amici officio, vt soles, habiturus me tui vicissim studiosissimum. Misi exemplar simile isti ad Schurerium: potes illi mittere tuas annotationes, si Frobennius non excudit, vt addat exemplari a me misso. ⟨Berum⟩ olfacio esse propensiorem in Fabrum, vt qui notet quod in illum stomacho

6. ais *scripsi, cf. Ep.* 730. 10: aio *MS.* 7. positū *MS.*: *corr. LB.* 19. vnita *LB, cf. Ep.* 730. 9: vna *MS.* demonstrat *scripsi*: demonstro *MS.* 22. miseram *LB*: misero *MS.* 24. illarum *LB, cf. Ep.* 730. 17: illam *MS.* 27. prodiisse *LB*: prodidisse *MS.* 30. addit *MS.*: *corr. LB.* Berum *addidi, in initio versus; cf. Epp.* 730. 29, 732. 41–3.

3. quatuordecim] Cf. Ep. 906. 187. In Ep. 755. 16, and I. p. 22. 14,5 he says twelve.

10. homo] Cf. Ter. *Heaut.* 77.

25. Mattheus] See Ep. 686. 5 n.

26. Lexicon] Cf. Ep. 459 introd.

29. annotationes] Capito did not avail himself of this permission.

indulserim, cum sic odiose prouocatus ab illo, idque sine vlla causa, tamen ab omni conuicio temperem. Vere scribis iucundum spectaculum fore quibusdam Erasmum cum Fabro commissum; sed quid facerem? impune talibus notis pictus incederem? Ceteros blaterones haud magni facio. Sed amice facis quod premis: facillimum est ledere. Nouum Testamentum bona ex parte absolui: eo edito dormiam, aut mihi canam et Musis, si hic est fructus gratus tanto studio iuuantium rem litterariam. Scripsi nuper per alium quendam, nec dubito quin receperis. Cura vt valeas, doctissime Capito. Louanii Natali Nicolai.

732. To Beatus Rhenanus.

Deventer MS. 91, f. 75. Louvain.
LB. App. 216. 6 December ⟨1517⟩.

[The year-date is clearly indicated by the contents.]

ERASMVS BEATO SVO S. D.

Ita respondes Lachneri nomine vt nihil ad ea respondeas quae maxime volebam illum respondere, videlicet de aestimandis exemplaribus, ne mihi cum Francisco multum sit negocii, qui †lingua multas habet pecunias mihi paratas &c. †Libros optimos semper aduehendo, ne a nobis aduehendi curentur. Quod si Lachnerus non aestimasset exemplaria pluris viginti florenis, boni consuluissem. Tantum aestimationem flagitabam, ne quid a Francisco penderem.

Deinde hoc fuit molestum, quod superioribus nundinis nihil omnino miserint mearum lucubrationum, hic nobis frustra hiantibus. Vereor ne castigator parum sit felix aut diligens: atque id in primis curandum Frobenio. Non possum ex vllius litteris intelligere an Frobenius secundum Theodori librum receperit a me versum, et primum castigatum. De Mori Vtopia et Epigrammatis res mihi magis erat cordi quam mea ipsius negocia. Id cum tantopere ab eis efflagitarim, tamen nescio quo pacto video cessatum. Paraphrasin eram missurus Basileam, libellum vt coniectabam vendibilem. Caeterum cum viderem nihil omnino adferri, suspicabar eos esse plus satis oneratos; itaque commisi huic nostro. Mitto et nunc

731. 32. indulcerim *MS.*, *post* indus *deletum* 732. 3. lingua ... 4. &c. Libros *MS.*: ? si quando (fiqn̄) ..., ex c⟨opia mihi parit inopiam,⟩ libros. 15. Paraphrasis *MS.*: *corr. LB.*

731. 39. Scripsi nuper] These letters are lost, except Ep. 705; cf. Ep. 726. 11.
732. 1. respondes] This perhaps implies that Beatus had resumed work for Froben: cf. Ep. 594. 1 n.
2. aestimandis] Cf. Ep. 629. 5 n.
3. Francisco] Berckman.
10. castigator] Angst; cf. Ep. 634.
12. Theodori] Cf. Ep. 701. 39, 40.
13. Vtopia] See Ep. 550 introd.
15. Paraphrasin] Ep. 710.
18. huic nostro] Martens.

exemplar a me vtcunque recognitum. Verum inciuile sit statim aemulari quod hic pauperculus excudit, qui nihil vnquam excudit ab istis excusum praeter libellum de Principe, quem furtim excudit interim cum ego abessem in Anglia: quo nomine hominem obiurgaui. Et sedulo ago ne quid officiat Basiliensibus: me certe autore non faciet. Antibarbaros Paceus scribit e Massylia Romam relatos. Subolet mihi et Pacei mutatum ingenium, licet simulet pristinam amiciciam De Vtopia rem tuo permitto iudicio. Paludanica possunt omitti. De mentione litterarum in praefatione Petri Aegidii nihil est quod labores. Ita siles de Epigrammatis per occupationem, vt simpliciter sileas. Apologiam a me recognitam Argentoratum miseram Schurerio, sed hac lege vt, si non placeret, mitteret Basileam. Misi eidem Q. Curtium, desperans illic esse locum pluribus, cum nihil omnino prodiret.

De Epistolis castigandis nunc non erat ocium, quod hic tabellio sub vesperam me admonuit, postridie mane profecturus. Si different, mittam exemplar adiectis nonnullis; sin minus, ipsi viderint. Scripsi nuper singulis per quendam probe certum, nec dubito quin reddiderit Guolphango Fabro. Litteras vestras proximas accepi pridie Nicolai. Proinde non erat spacium relegendi Apologiam: et tamen miror vnde colligant me Christum dixisse compositum, cum id in primis vitarim tota disputatione, totque locis dicam diuersissima planeque opinionem eam reiicientia. Ex litteris Beri prorsus intelligo illum non legisse totam Apologiam; et propensior est in Fabrum, neque prorsus vacat illo, nescio quo nomine dicam, theologico. Scribit enim me scripsisse Christum accipi pro altera natura, nempe humana, cum contra clarissime explicauerim potius accipi pro altera quam pro vtraque, nempe pro diuina, sed quae sibi assumpserit humanam. Et tamen si quid est istiusmodi, quod

39. colligunt *MS*.

19. recognitum] Printed by Froben in Jan. 1518; cf. Ep. 710 introd.

20. aemulari] For an earlier attempt of Erasmus to protect Martens see Ep. 575. 1–5; and in Ep. 733. 12–14 he claims to have protected Froben. But Martens was not blameless in the matter of Froben's claims to copyright; for besides the *Inst. Principis* (l. 21 n.) he had reprinted the Plutarch (Epp. 272, 297) and the *De Constructione* (Ep. 341). The *Querela Pacis* (Ep. 603) is not to be laid to his charge.

21. de Principe] In Aug. 1516; cf. Ep. 393 introd.

24. Antibarbaros] Cf. Epp. 30. 16 n. and 706. 32 n.

26. Paludanica] Cf. Epp. 180 introd. and 513. 6–8; also *Vtopia*, ed. Michels and Ziegler, p. xlviii.

27. litterarum] The Utopian alphabet, of which, as announced in Gilles' preface to Busleiden, a facsimile was given in the first edition (by Martens, c. Dec. 1516; cf. Ep. 461 introd.), but not in the second (by Gourmont, c. 1518 init.; cf. Epp. 664. 27 n., 785. 14–16, 50–1). In spite, however, of Erasmus' dispensation, the facsimile was reproduced in Froben's edition. See *Vtopia*, ed. Lupton, pp. xciv, xcviii.

29. Apologiam] Cf. Ep. 693.

31. Curtium] Cf. Ep. 704.

33. Epistolis] Cf. Ep. 634. 3 n.

43. nescio . . . dicam] *sc.* supercilio. Cf. Ep. 762. 1; and see Ep. 730. 22.

ego non credo, mutent suo arbitratu. Sunt et hic theologi, et fortasse quidam parum aequi: annotassent, siquid esset istiusmodi. Vbi relegero, scribam certiora.

Bombasius semper amicus fuit magis quam blandus: demiror autem si iam Romae fastum didicit. Paceus suis ad me litteris iactat libellum de Fructu Studiorum abs te laudatum. Misit epistolam qua me defendit aduersus Dorpium, sed eiusmodi vt puduerit reddere ipsius nomine. Domino Lachnero et Frobenio me diligenter commendabis, et litterarum mearum vice fungeris. Fieri potest vt ad proximum ver vos reuisam. Archiepiscopus Maguntinensis suapte manu mihi scripsit epistolam beneuolentiae plenam. Tamen de aduentu meo, quoniam incertum est, nolim passim diuulgari. Cura, mi Beate, vt quam optime valeas.

Louanii natali die Nicolai.

733. To Wolfgang Lachner.

Deventer MS. 91, f. 69. ⟨Louvain.⟩
LB. App. 237. ⟨c. 9 December 1517.⟩

[Clearly contemporary with Ep. 732; but as Erasmus implies there (ll. 55, 6) that he was not writing to Lachner and Froben, this was probably sent by the bearer of Ep. 734.]

ERASMVS LACHNERO SVO S. D.

De nostra amicicia nihil est quod admoneas. Nec meus est mos facile ab amicicia recedere nec vlla est causa cur velim recedere. Tantum optabam vt adhibito aliquo qui noscet aliquid huius negocii, estimassetis exemplaria. Non quod cupiam multum a vobis extorquere, sed vt ratione certa semel praescripta simus vtrique liberi. Quicquid decreuissetis fuisset gratum. In Prouerbiis non multum accessit scripturae, sed tamen non parum laboris. Hec Frobennius, tametsi vir optimus mihique charissimus, non potest perpendere. A Francisco nihil adhuc accepi. Deinde scripseram ne Frobenius plura reciperet ab Iacobo famulo meo quam commodum esset excudere. Recepit omnia, praeterea nihil mihi respondit quod ad rem pertineret, ne tu quidem. Quicquid adhuc vobis commisi, non passus ⟨sum⟩ ab alio quoquam excudi, quantum in me fuit, nec patiar. Proximis nundinis misi secundum Theodori Gazae

733. 13. sum *add. LB.*

732. 51. Bombasius] Cf. the description of him in the *Ciceronianus*: 'quo vix alius vnquam vixit amico amicior (LB. i. 1010F).
53. de Fructu] See Ep. 211. 43 n.; and, for Erasmus' opinion of it, Epp. 776, 783, 787, 796, 800.
epistolam] Cf. Epp. 736, 741, 755, 776, 787. As it was in his hands, Erasmus succeeded in suppressing it.
57. Maguntinensis] Ep. 661.
733. 6. Prouerbiis] Cf. Ep. 629. 3 n.
9. scripseram] In May 1517; cf. Ep. 595. 11 n.
13. ab alio] Cf. Ep. 732. 20 n.
14. misi] Cf. Ep. 629.

librum a me versum et Apologiam; opinor tibi reddita. Admonebis tuum castigatorem vt magis discat Grece et eruditioribus libenter a⟨u⟩scultet. Non credas quanta pestis sit librorum sibi plus satis placens emendator. Iam omnes probant officinam vestram. Ea fama tuenda est. Opuscula Mori nolim a meis dialogis separari, sed manere coniuncta, sicut hactenus fuerunt.

734. To Wolfgang Capito.

Deventer MS. 91, f. 81. Louvain.
LB. App. 218. 9 December ⟨1517⟩.

[Shortly after Ep. 731.]

ERASMVS GVOLPHANGO CAPITONI S. D.

Opinor me deprehendisse quid te ac Berum offenderit, nempe quod, dum respondeo Fabro deridenti me, quod viderer Christi nomen pro altera accepisse natura—quod tamen a me factum nego,—sic vt ille putat, aio: 'Et haud scio an probabilius sit Christum et Christi nomen—sic enim loqueris,—cum duas significet naturas, pro vna duntaxat accipi, non pro duabus, vt tu vis, aut e duabus composito.' Hic non facio Christum compositum, sed has duas posteriores partes recenseo, tanquam parum probabiles. Primum parum probabile est accipi pro duabus; deinde addo quod volo multo minus videri probabile, 'pro e duabus composito.' Poteram vtrunque commodius efferre 'pro duabus sibi vnitis': at iam reddidissem probabilius quod volo minus probabile videri. Rursum dicere poteram 'e duabus vnito' siue, vt tu vis, 'subsistente': at iam perisset quod ago. Quis enim neget Christi nomen accipi posse pro hypostasi e duabus subsistente naturis? Neque vero consequitur, Hoc probabilius est, ergo et illud probabile; non magis quam, si dicam, Melius est nubere quam vri, sequitur vri bonum esse, aut Melius esse seruire Deo quam Mammonae, igitur Mammonae seruire bonum est.

Quod si vos offendit hic quoque, hoc est in parte quam improbo,

733. 16. Grecę *MS.* 734. 3. tamen *scripsi* (tñ): tū *MS.* *Cf. Ep.* 749. 27 *n.* 13. tu *om. LB.*

733. 19. Opuscula] More's translations from Lucian; cf. Ep. 187 introd.

734. 4. Et haud scio] A quotation from the *Apologia*: LB. ix. 35 F. The MS. follows the text of the two earliest editions, Martens' of Aug. 1517 and Schürer's *s. a.* (α). The next two (β), Froben's of Feb. 1518 and Martens' *s. a.* (cf. pp. 220, 1) agree in reading *duas vtcunque* for *duas*, and *aut vt tu vis* for *vt tu vis aut*. The Froben edition of 1521–2 (γ) reverts to the text of α in these places, but inserts *quod est absurdius* before *e duabus*.

13. vt tu vis] The reference seems to be to a suggestion from Capito (cf. ll. 20–2) rather than analogous to l. 6.

vox compositi, praestet delere terciam partem quam subiicere verbum subsistendi. Vides, opinor, me tale nihil sensisse, praesertim cum tota disputatione diuersum agam. Et tamen si quis Christum dixisset compositum, quid, queso, erat periculi? De rebus diuinis balbuties est quicquid loquitur humanus sermo. Non est compositus Christus tanquam ⟨res⟩ ex materia et forma aut domus ex tignis et parietibus; at aliquo modo compositus est. Quae commissa iunctaque sunt, Latinis composita dicuntur.

Verum hac defensione mihi nihil est opus. Demiror quare Berus scribat me velle Christum accipi pro vtrauis natura aut pro altera, nempe humana, cum ego nominatim interpreter pro altera, nempe diuina. Neque enim mea refert quid dixerit Faber, si quid ille forte tale dixit. Non vos, opinor, offendit quod dixi vtranque significari, cum altera connotetur. Sic enim sentio, connotare nihil esse aliud quam aliter significare siue, vt isti loquuntur, secundario. Bis iam scripsi Fabro, nihil ille respondet; opinor molitur aliquid. Admonui vt, si respondet, meminerit quid Fabrum deceat. Quod si tam inciuiliter agat quam semel egit, sentiet me non aeque ciuilem; et fortassis, iuxta Horatium,

fragili quaerens illidere dentem,
Illidet solido.

Amice quidem monet Berus vt crebro protester me submittere mea dicta iudicio Ecclesiae. Id equidem facio, verum malae fidei signum est multis vti cautionibus. Puto neminem bonum virum non hoc animo scribere quin ab Ecclesiae iudicio pendeat: verum vbi sit Ecclesia non satis aliquoties liquet. Dabitur a me opera ne quid sciens scribam Christo indignum. De spinosis istis argutiis non opinor pendere fidem Christianam. Nec ego mihi sumo effecturum ne quid sit vsquam quod aliquis possit cauillari, cum id nec veterum cuiquam nec recentium adhuc contigerit.

Volui vos scire animum meum: nunc quod superest vestro iudicio permitto. Scio vos tam eruditos nihil non recte, tam amicos nihil non salutare facturos. Bene vale, Guolphange doctissime.

Scripsi per tabellionem Basiliensem ante paucos dies. Hanc epistolam, si videtur, et D. Bero exhibeas, eique me diligenter commendes. Louanii postridie conceptionis Deiparae.

56. concęptionis *MS.*

---

21. terciam partem] The words 'aut e duabus composito' (l. 6; cf. l. 7).
29. Berus] Cf. Ep. 730. 7–9.
35. Bis] Epp. 659. 724.
39. Horatium] Cf. *S.* 2. 1. 77,8.
54. Scripsi] Ep. 731.

735$_{748}$ To Paschasius Berselius.

Deventer MS. 91, f. 80 v°. Louvain.
LB. App. 217. 9 December ⟨1517⟩.

[Between Erasmus' settlement at Louvain in July 1517 (p. 3) and the publication of Ep. 748 in D[1] in Aug. 1518.]

ERASMVS BERSELIO SVO S. D.

Pro tot toties repetitis ternionibus, vir optime, precor vt tibi semel omnia sint ex animi tui sententia. Apud humanissimum Principem nihil prorsus ambio, nisi quod heroi suffragiis omnium laudatissimo primum notus, deinde etiam commendatus esse cupiam, praesertim cum is euecto Aliandro bonarum litterarum mystis ceu signum extulerit. Baptista, si nobis fauet, non degenerat ab ingenio fraterno: etiam atque etiam te rogo vt hominem meis verbis salutes diligenter. Domino Leoni, patrono veteri et vnice obseruando, fac me commendes non vulgariter. Fortunatus mihi videor cui contigerit in eius viri cubiculo versari; nescio quo pacto mihi magis arrident omnia, quoties is et autor et hospes domicilii venit in mentem. Salutabis et Gaspardum, hominem vt mihi visus est eruditum, quod in theologo nouum non est, sed, quod rarum est, etiam comem ac festiuum. De Andrea Hoechstrato miror nihil audiri. Quod muneribus aulicis me prouocas, non certabo tecum in praesentia. Tantum Paraphrasin mitto velut arrabonem quo me tibi arctius obstringam.

Dabis veniam, mi Paschasi, qui tam neglecte scribo ad te tam non negligendum amicum. Sed praeter immensos studiorum sudores quibus nunc distineor, tot vndique litterarum fasciculis obruor vt ne totus quidem ac vacuus ad hoc vnum suffecturus sim. Efficiam tamen vt intelligas mihi Paschasium haud quaquam inter gregarios amicos esse scriptum. Bene vale. Louanii postridie Conceptionis V.

3. *LB*: Heroii *MS.* 5. mystis *scripsi*: mystes *MS.* 18. neglecte scribo *scripsi*: neglecto *MS.* 23. postridię *MS.*

1. ternionibus] triplets of good wishes; e.g. Ep. 619. 39.

5. Aliandro] De la Marck had presented him to the Chancellorship of Chartres in July 1517; and the formal admission took place on 10 Sept. See Al. E. ii. 91, 2, and his *Journal*, ed. Omont, p. 17.

8. Leoni] Leo Outers of Hondschoote, canon and chancellor of the cathedral and provost of St. Paul's at Liège. In succession to Chas. Virulus (†11 May 1493), the founder and first regent of the Collège du Lis at Louvain, he became joint-regent with the founder's son Nicholas. He was rector of the University Aug. 1499 and 1502, and became licentiate of Canon Law. On leaving Louvain he founded three *bursae* in his college. His 'patronage' of Erasmus probably dated from 1502–3. See Val. Andreas, *Fasti acad. Louan.*, pp. 40, 261, 262.

12. Gaspardum] Cf. Ep. 718. 6 n.

14. Hoechstrato] See Ep. 299.

16. Paraphrasin] on the Romans; the only one published before 1519. Cf. Ep. 718. 3.

736. To Peter Gilles.

Farrago p. 193. — Louvain.
F. p. 328: HN: Lond. vii. 30: LB. 288. — ⟨December⟩ 1517.

[The month-date is indicated by the contents; cf. Ep. 712.]

ERASMVS PETRO AEGIDIO SVO S. D.

De his quae nobis attulit Iacobus, omnia recte habent: nec diffido quicquam de M. Nicolao, sed mirabar tibi pecuniam non esse redditam. Doleo te angi moerore; at ego non ob aliud repetebam mea nisi vt tibi sollicitudinem adimerem. De sigillo nihil incuso; tantum extimula hominem per famulum tuum. Vtinam scissem Paceum isthic adesse—nam id ex illius intelligo literis: protinus aduolassem. Epistola ad Dorpium me non valde cepit; quanquam eam nondum perlegi. Quaeso, quod officium mihi offerunt Franciscus et Crullus, vt pro me scribant Archiepiscopo? aut quid diffidunt, cum pecunia sit mansura in manibus tuis te fideiussore? Neque tibi est vllum periculum, nisi vt eandem pecuniam reddas, si quid accideret. O festiuos nugones et bellos amicos futuros, si incideret necessitas! Olfecit Crullus Cantuariensem non esse Cancellarium, alioqui vel donaret, opinor. Si grauantur, sine illos: sin facient, facient sine vllo suo periculo rem gratam; sed opus est festinatione. Medicum, mi Petre, neglige, et fabulam nobiscum age. Extremae literae magis ac magis scurram olent; verum haec bene erunt. Tu tantum cura vt suauiter viuas teque rebus melioribus serues; nos satis valemus. Mitto Paraphrasim vnam emendatam. Vxorculae bene precor, caeterisque tuis omnibus.

Louanii. Anno M.D.XVII.

737. To ⟨John of Bergen?⟩.

Deventer MS. 91, f. 81 v°. — Louvain.
LB. App. 219. — 12 December ⟨1517⟩.

[This letter, which declines an invitation to become tutor to a boy at Louvain, has no heading in the manuscript; but the expression *meis . . . gratificandi* (ll. 5, 6) indicates a family which had some claims on Erasmus. Leclerc addresses to the Bp. of Utrecht; but Reich shows that this is impossible. He is probably right in suggesting John of Bergen (Ep. 42. 17 n.; †20 Jan. $153\frac{1}{2}$, cf. Brewer v. 739), an intermediate brother of Erasmus' former patrons (Epp. 49, 143), who through death was now the head of the family, and whose son Antony (p. 197)

2. M. *om. H.* 5. incuso *E*: accuso *H.*

2. Nicolao] Cf. Ep. 712. 26.
6. Paceum] Cf. Ep. 706. 27 n.
7. Epistola] See Ep. 732. 53 n.
9. Franciscus] Berckman.
13. Cantuariensem] Cf. Ep. 388. 86 n.
16. Medicum] Afinius; cf. Ep. 638.
19. Paraphrasim] See Ep. 710.
20. emendatam] The printers note ten corrections on the first two sheets. Erasmus had doubtless found many elsewhere, and corrected them by hand.

had just come to Louvain to study. John's position as chamberlain first to Philip and then to Maximilian, and councillor to Margaret of Austria, fully accords with the dignity of the person here addressed. The coincidence of month-date with Ep. 739 is corroborative. The year-date must be 1517, because Erasmus is at Louvain, and is preparing for his journey to Basle in the spring.]

S. P., ornatissime Princeps. Tametsi nunc ita distringar studiorum meorum laboribus vt nunquam antehac grauius, nec solitus sim erudiendis pueris vacare, tantum abest vt nunc eiusmodi prouinciam suscipere debeam, in extremo fabulae actu constitutus, nolim tamen existimet tua celsitudo mihi voluntatem deesse meis per omnia gratificandi. Quicquid a me praestari poterit, oppido quam lubens praestabo. Est in nostrae mensae contubernio praeter alios D. Ioannes Borsalus, canonicus apud Sanctum Petrum Midelburgi, vir notae tum integritatis tum eruditionis, in hoc officii genere iam annis compluribus exercitatus; instituit enim nepotes reuerendissimi D. Francisci Buslidii, episcopi Bizontini piae memoriae. Ausim me per omnia huius nomine sponsorem dare. Et aetas huic est et animus adest ad huiusmodi labores idoneus. Ego lubens adiutabo, indicabo viam, consulam, adero, hortabor, nonnunquam et ⟨ad⟩ partem operis accedam, donec egero Louanii: nam ad Pascha cogar Basileam repetere ob operum meorum aeditionem. Mortarium hoc intriui, omne mihi exedundum est; nec licebit ante sex menses huc redire.

Vides et animum meum et vitae statum. Quod possum paratum est tuae celsitudini, neque quicquam ambio praemii. Hoc pusillum quod habeo satis est animo meo. Et tamen quicquid vitae superest certum est in communem conferre vtilitatem. Bene vale, non tantum imaginibus clarissime. Louanii pridie Luciae.

D. Erasmus Roterodamus &c.

738_{746} To ⟨Erard de la Marck⟩.

Deventer MS. 91, f. 82. — Louvain.
LB. App. 220. — 13 December 1517.

[In the absence of any heading to this letter in the MS. Leclerc wrote in the name of Philip of Burgundy, Bp. of Utrecht; but the connexion with Epp. 735, 746 shows clearly that Dr. Reich is right in addressing it to the Bp. of Liège.

Erard de la Marck (1472 — 16 Feb. 1538) belonged to a powerful border family who owned many lands—the lordship of Sedan, the duchy of Bouillon, and the county of Aremberg in the Eiffel—and were strong enough to enrich themselves

15. ad *ante* partem *add. LB.*

8. Borsalus] See Ep. 291 introd. He was appointed not long after this to the Latin chair in the Collegium trilingue; see Epp. 794. 13, 805. 4,5, 836.8. Ep. 805 shows that at this time he had not been many months in Louvain.
10. nepotes] Cf. Ep. 320. 15.
11. Buslidii] See Ep. 157. 59 n.
episcopi] Cf. Ep. 388. 58 n.
17. intriui] Cf. Ter. *Ph.* 318.

continually at the expense of both France and Burgundy. Erard, after studying at Cologne, received in 1500 a canonry in Liège cathedral, and on 30 Dec. 1505 was elected Bp.; taking priest's orders 13 May 1506. He at first followed his elder brother Robert (p. 182) in adherence to France, and in 1507 obtained from Louis XII the see of Chartres. As the price of wavering in this allegiance Maximilian in 1509 granted him the princely rights pertaining to the see of Liège; and the detachment went gradually on, aided by French indifference, until on 27 April 1518 the two brothers signed a secret treaty with Maximilian's representatives at St. Trond, and made provision for their defection from Francis I. In compensation for the ensuing loss of Chartres, Erard received the abpric. of Valencia in Spain and a cardinal's hat, both in 1520; and though Robert reverted to France in 1521, Erard remained faithful henceforward to Burgundy.

His wealth and position inclined him at first to hostility to Rome. He declared himself to this effect at the Diet of Augsburg in 1518; and in 1519 Erasmus, who was seeing much of him (Epp. 916. 4, 927, 978 and Lond. xi. 24, LB. 450), regarded him as favourable to Luther (LE.[2] 191. 44). But his promotion in 1520 won him over, and he became a determined opponent of heresy; though at the same time a vigorous corrector of abuses within the Church: so much so that in 1525 he was still thought to be inclined towards Reform (Heumann, p. 306).

The present interchange of civilities led to intimacy with Erasmus (cf. Ep. 867. 83, 185); who dedicated to him his Paraphrase on Corinthians (Ep. 916) and sent him the two volumes of the second edition of the New Testament on vellum (I. pp. 43. 38—44. 2; cf. Ep. 848. 8,9). They remained in communication so long as Erasmus lived. His last surviving letter to the Bp. is an appeal for funds for the Collegium trilingue at Louvain (Lond. xxvi. 22, LB. 1138); and the Bp.'s regard for him is shown in a letter of 1532 (Breslau MS. Rehd. 254. 44; printed by Wachter in *Zs. d. berg. Geschichtsvereins*, xxx, 1894, pp. 205,6).

See BN. xiii. 497–512; and extracts from a contemporary life by John of Brusthem, printed by Reusens in *Bull. inst. arch. liégeois*, viii (1866), pp. 1–104. A portrait is reproduced in E. de Marneffe's *Liège et les Pays-Bas au xvie siècle*, 1887, vol. i.

Vives (p. 508) dedicated to him an edition of the *Somnium Scipionis*, Antwerp, J. Theobald, ⟨c. March 1520⟩, congratulating him on his preferment to Valencia.]

SALVTEM plurimam, reuerendissime Praesul. Quod ausus sim celsitudinem tuam litteris compellare, meo in te studio debes condonare; quod parum accurate, morum tuorum facilitati imputabis, mihi cum ab aliis compluribus tum praecipue ab vnico illo virtutum omnium antistite Stephano Poncherio praedicatae. Quod tam paucis, id studiorum meorum laboribus ignosces, quibus in praesentia sic distringor vt non alias aeque. Imo quo minus offendat epistolae breuitas, mitto et Paulum Romane loquentem, et quidem aliquanto copiosius solito: nam huiusmodi solatiolis veluti digressionibus me recreo, quoties studiorum in quibus versor satietas tentarit obrepere. Pro Aleandro euecto quicquid est vsquam hominum bonis fauentium litteris debet amplitudini tuae. Bene vale, et Erasmum vel inter extremos clientulos tuos asscribito.

Louanii natali Luciae. An. M.D.XVII.

5. Poncherio] Erasmus had met him in Feb. 1517; cf. Ep. 522. 117 n.

8. Paulum] See Ep. 710.

11. Aleandro] Cf. Ep. 735. 5 n.

739. To Antony of Bergen.

Farrago p. 322. Collège du Lis, Louvain.
F. p. 427: HN: Lond. x. 24: LB. 284. 13 December 1517.

[The date is confirmed by the connexion with Epp. 673, 749; of which the latter has a similar defence of the *Moria*.]

R. P. ANTONIO DE BERGIS ABBATI BERTINICO S. D.

Reverende pater, cum proxime essem Gandaui, sero cognoui tuam paternitatem adesse, cumque iam conarer meo fungi officio, dictum est eam abisse. Post haec accepi a nonnullis quod me vehementer commouit, R. P. tuam mihi nescio quid subirasci, opinor ob Moriam, quam vir clarissimus Georgius Haloinus me dehortante ac deterrente fecit Gallicam, hoc est ex mea suam fecit, additis, detractis et mutatis quae voluit. Ad haec argumentum ipsum per se iocosum est, nec tamen vllum hominum genus insector odiosius; neque quenquam nominatim taxo nisi meipsum. Postremo opus hoc, qualecunque est, placet eruditis totius orbis omnibus, placet episcopis, archiepiscopis, regibus, cardinalibus, atque ipsi Leoni pontifici maximo, qui a capite vsque ad calcem totum perlegit. Quod si quid etiam ineptissem in hoc opere et alii forent offensi, sperabam tuam celsitudinem vel vnam mihi patrocinio futuram fuisse; videlicet sui similem, cuius tantam humanitatem semper expertus sum vt ipsa humanitas non possit esse humanior. Proinde nondum adduci possum vt credam esse vera quae mihi quidam super hac re narrarunt. Scio vulgo multa iactari inania, et mores tuos candidissimos iam multis annis expertus sum; quibus plus habeo fidei quam aliorum orationi. Scio quantum intersit inter Bertinicum et Briselotum, etiamsi ab eadem litera vocum est initium. Quicquid est, rogo pergas amare tuum Erasmum, vel ob hoc ipsum quod iam olim amaueris. Quod si vnquam promeritus sum tui similium fauorem, ausim hoc fiducia mei magis quam arrogantia dicere, me nunc maxime promereri: quod fortassis extincto me posteritas rectius iudicabit; quanquam nec hac aetate desint qui perspiciant.

Versor in collegio Liliano, vnde est hic qui has reddit Theodoricus, iuuenis festiuo felicique ingenio ac summae spei. Quare si quid erit

TIT. R. P. *E*; ERASMVS *H*. DE *E*: A *H*. 2. paternitatem *E*: amplitudinem *F*. 4. R. P. tuam *E*: te *H*.

1. Gandaui] In June; cf. Ep. 597. 16 n.
5. Haloinus] See p. 62.
9. meipsum] 'Sed desino παροιμιάζεσθαι, ne videar Erasmi mei commentaria suppilasse': LB. iv. 487 A. In the copy illustrated by Holbein (Ep. 394 introd.: f°. S[3]) Erasmus is shown writing his *Adagia*. Myconius' comment is: 'Erasmus se pictum sic videns exclamauit, "Ohe, ohe, si Erasmus adhuc talis esset, duceret profecto vxorem."'
11. Leoni] Cf. Ep. 749. 12–14.
20. Briselotum] See Ep. 597. 4 n. It is perhaps to be inferred that he was the author of the rumour about the Abbot's displeasure with the *Moria*.
27. Theodoricus] See Ep. 673. 15–17.

in quo requiret fauorem paternitatis tuae, quaeso vt experiatur. Bene vale, Mecoenas optime.

Louanii. natali Luciae. ANNO M.D.XVII.

740. To Marcus Laurinus.

Deventer MS. 91, f. 54 v°. Louvain.
LB. App. 206. ⟨16 December 1517.⟩

[The references here and in Ep. 741 to the dispatch of the Paraphrase, at a time when it was still unfinished (cf. Epp. 714, 717, 719) make some correction of the dates necessary. The easiest is that suggested by Dr. Reich, in the name of the month; cf. Ep. 480 introd. This is amply confirmed by the movements of Matthias Laurinus (cf. Ep. 717. 16–18) and of Pace.]

ERASMVS MARCO SVO S. D.

EPISTOLA tua postrema tot leporibus conspersa non minus delectatus sum quam ipso munere. Animum tuum erga bonas litteras exosculor; sed tempori seruiendum, etiam Paulo autore. Fratrem incolumem esse gratulor. Sed quid ego audio? Versatur ille inter coruos Aegyptios? At quomodo illi mirantur nouum cygnum? Morum ac Paceum tibi placere gaudeo; quales mihi placituri sint, etiamsi forent Scythae. De Phrisio nihil est quod labores; proripuit se nescio quo. Mitto tibi Paulum noua ling⟨u⟩a loquentem. Bene vale, amicorum suauissime. Louanii 17 Cal. †Decembris.

741. To Richard Pace.

Deventer MS. 91, f. 58. Louvain.
LB. App. 207. ⟨16 December 1517.⟩

[Contemporary with Ep. 740.]

S. P. Duabus epistolis superioribus totidem responderam, huic terciae tercia respondeo, sed paucis; nimirum sic occupatus studiis vt antehac eque nunquam. Quo magis tibi gratulor felicissimum istud ocium, adeo vt pene inuideam homini amicissimo. O te plusquam Herculem, qui tale portentum confeceris! praesertim, si

739. 29. paternitatis *E*: amplitudinis *F*. 31. ANNO M.D.XVII *add. H*.
740. 1. conspersa *LB*: spersa *MS.*, *in initio versus*. 3. tempori *scripsi*: tempore *MS*. 741. 1. responderam *scripsi*, *cf. Ep*. 742. 2: respondē *MS*. respondi *LB*. huic *LB*: hinc *MS*.

740. 1. Epistola] Later than the letter answered by Ep. 717.

2. munere] Possibly Laurinus had sent a second gift; cf. Ep. 717. 5.

3. Paulo] Rom. 12. 11, where in the New Testament of 1519 Erasmus reads *τῷ καιρῷ*, instead of *Κυρίου*, 1516.

6. Morum] Cf. Ep. 623. 20 n.

Paceum] Cf. Ep. 706. 27 n.

7. Scythae] Cf. Ep. 115. 7.

Phrisio] See Ep. 637. 13 n.

8. Paulum] See Ep. 710.

741. 1. Duabus] Ep. 619 is probably one.

5. portentum] Dorp; in the letter mentioned in Ep. 732. 53.

credibile est, ἄνευ Θησέως, quem et audio tibi congerronem et, vt ingenue dicam, inuideo: nisi mauis illum Herculem, te Theseum facere. Paraphrasim, siue mauis Paraphronesin, videbis apud Marcum τὸν ἐσόμενον Decanum Sancti Donatiani; quanquam opinor iamdudum euulgatum. Bene vale, ornatissime Pacaee, καὶ τὸν Μῶρον, si adest, meis verbis saluta tam diligenter quam ego ex animo diligo.

Louanii. 17. Cal. †Decemb.

742. To Richard Pace.

Deventer MS. 91, f. 77. Louvain.
LB. App. 222. 21 December ⟨1517⟩.

[Shortly after Ep. 741; Pace being still at Bruges.]

ERASMVS PACEO SVO S. D.

Hodie natali die Thomae Apostoli binas abs te recepi, ceteris ternis responderam. Omnes mihi sunt longe gratissimae duplici nomine, vel quod animi tui testantur alacritatem, vel quod studium erga me tuum prae se ferant, etiam si mihi iam olim perspectum. Sed vt ad multa paucis respondeam, miraculum admiratus, si modo accidit,—sic enim soluit Aristoteles nonnulla problemata: De Fabro doleo, nec adhuc satis queo diuinare quid illi in mentem venerit. Non vocares meam modestiam mordacissimam, si nosses quid illi potuissem et approbantibus theologis impingere: et quid ille mihi impegerit vides. Quod nihil praeterii non excussum, vigilantia est, ⟨non⟩ mordacitas; et tamen multa praeterii sciens. Nihil est autem quod iubeas me tuam dissimulare sententiam: vtinam tam inter vos conueniret quam inter Fabrum et me! Περὶ τῶν ἀδελφῶν, iam pridem subodoratus sum eos aliquid moliri. Sed est quarundam rerum ea lues vt non alia re magis viceris quam fuga: vt maxime vincas, a tali scabie non poteris non contaminatus discedere. Hos igitur ad publicas disputationes prouocare nihil aliud est quam τὸν ἱππέα εἰς πεδίον προκαλεῖσθαι. Spero breui fore vt haec theologia ἀδελφικώδης et totum hoc hominum genus ψευδοχριστιανὸν multo moderatius regnet quam nunc regnat.

Ego iam in extremo fabule meae versor actu: in ceteris quam fuerim felix alii viderint. Non deseram tamen τὸ δρᾶμα. Si Morus

741. 6. credibele *MS.* θυσέως *MS.* 10. Pacęę *MS.* 742. 1. natili *MS.* 2. ternis *LB*: ternas *MS.* 4. *LB*: perspectam *MS.* 8. nosses *scripsi*: nosces *MS.* 11. non *add. LB.* 13. me περὶ τῶν ἀδελφῶν/Iam *MS.* 14. quorundam *MS.*: *correxi.* 18. *LB*: ἱπτέα *MS.* haec *LB*: hoc *MS.* 19. hoc *LB*: ho *MS.* 20. regnat *LB*: regnet *MS.* 22. desaram *MS.*

741. 6. Θησέως] Probably More; who once before had attacked Dorp in Erasmus' defence. See Ep. 388. 157 n.

9. Marcum] *sc.* Laurinum.

742. 12. vos] Pace and Dorp.

13. ἀδελφῶν] Cf. Ep. 627. 12.

est apud te, miror illum tantopere πυθαγορίζειν. Maluissem istuc aduolare quam scribere, si vel mihi vacasset per labores studiorum, vel certum nouis⟨s⟩em te istic adesse. D. Marco multam ex me salutem dices. Morum non saluto, quandoquidem ille nihil tale in tuis litteris, ne tam crebris quidem. Bene vale, ornatissime Pacee.

Louanii Natali Thomae Apostoli.

743. To Antony Clava.

Deventer MS. 91, f. 82. Louvain.
LB. App. 223. 21 December ⟨1517⟩.

[1517, because of the foundation of the Collegium trilingue.]

ERASMVS ERVDITISSIMO D. ANTONIO CLAVAE, CONSILIARIO GANDAVENSI, AMICO SINGVLARI, S. D.

Misissem antehac libellum, sed non dabatur cui co⟨m⟩mitterem. Nunc vereor ne sero mittam, sed mitto tamen. Da operam vt recte valeas, mi Claua. Vtere foco luculento, praesertim si agis in loco quo soles humili. Caesari gratulor tantum Graecitatis. Video quid agat, ambit Graecanicam professionem in hoc nouo collegio, quod ex legato Buslidii Louanii instituetur, nisi theologorum genius aliquis malus obstiterit. Sed quid audio de medico? Itane deamat ille Chrysidem? Quid si Argyridem amplectatur, si Chrysis non contingat? Tu cura modis omnibus vt medico medium vnguem possis ostendere. Bene vale. Louanii. Natali Thomae apostoli.

[689,723] 744 [778] From William Budaeus.

Auctarium p. 3. Paris.
F. p. 99: HN: Lond. ii. 20: LB. 304. 21 December ⟨1517⟩.

GVLIELMVS BVDAEVS, REGIVS ELECTVS, ERASMO SVO S. D.

Miraris iam duobus epistoliis tam subitum meum silentium ex tanto missitandarum vltro citroque epistolarum studio, quasi in hac re vices tuae nullae desyderari possint. Hic argutari vel nolo, vel non vacat, vel te rursus prouocare non audeo. Hoc dico, post illam longissimam tuam epistolam vnam tantum me abs te accepisse mihi videri, eam scilicet quam ad me scripsisti cum tu ad Regem scriberes; praeterea ferme nullam, quae quidem epistolae nomen obtinere possit.

742. 27. Paceę *MS.* 743. 9. *LB*: vnguen *MS.* 744. TIT. ELECTVS *D*: SECRETARIVS *F.* 1. *D LB*: epistolis *Lond.*

742. 23. πυθαγορίζειν] Cf. *Adag.* 3272: Taciturnior Pythagoreis.
25. Marco] *sc.* Laurino.
743. 4. Caesari] Robert de Keysere.
7. medico] Probably Clavus of Ep. 650. He appears to have been demanding golden fees.
744. 5. longissimam] Ep. 531.
vnam] Ep. 534.
6. ad Regem] Ep. 533.

A quo tempore cum ego tibi binas subinde literas scripserim, vnas bona ex parte Graecas, ego pro his duo, aut tria ad summum, a te non epistolia sed chartulas scite quidem complicatas obsignatasque in speciem iustarum epistolarum, intus ferme inaneis, accepi. Eas si tu accepisti, excusari Lethaeae obliuionis non potes, qui nunc a me postules scire quid factum sit περὶ τοῦ Βασιλέως, περὶ τοῦ Ἐπισκόπου. Vnam earum epistolarum Badio commisi, alteram quibusdam iuuenibus qui epistolam vnam a te vel epistolium mihi attulerant: quos praestolari domi meae iussi, quoad ex tempore scripsissem; affirmabant enim se curaturos vt ad te perueniret.

In ea scribebam me destitutum fuisse ab iis qui τὸ ὄνομά σου in oculis ferre videbantur; quo nomine ego pene iis inimicitias denunciaui. In iis praecipuus est vnus N., ne iam tibi omneis eius nominis φιλικῶς ἔχειν putes: quanquam nihil altioris fraudis suspicor quam quod in proposito non perstitit. Οὗτος γὰρ κελεύσας με γράφειν πρός σε, ὡς προστάξαντος δήπου τοῦ Βασιλέως, ἕως μὲν τὰ τῆς ἀποκρίσεως τῆς σου ἐν προσδοκίᾳ ἦν, πολὺς ἐπέκειτό μοι, ζητῶν 'Τί περὶ τοῦ Ἐράσμου; τί ἐλπίζειν' ἔφη 'ἡμᾶς κελεύεις; ὁ Βασιλεὺς γὰρ καὶ αὐθαιρέτως τοῦ Ἐράσμου ἐνίοτε μέμνηται'. ταῦτα μὲν οὖν ἀκούσας ἐγὼ, ἵνα τὴν ἐπιθυμίαν ἐπιτείναιμι, τὰ ἁρμόττοντα τῷ πράγματι ἀπεκρινόμην, ἐλπίζων δήπου προχωρήσαντός σοι τοῦ πράγματος καὶ τἀμὰ βέλτιον οἴσεσθαι. Quo nomine male a quibusdam audiui; καὶ κατὰ πρόσωπόν τινες ἐπετίμησαν ἐμοὶ, οὐ φάσκοντές με συνεῖναι, εἰ ἀποβήσεταί σοι τὸ πρᾶγμα, καὶ δὴ ἐν ἀτιμίᾳ με καὶ τοὺς ἄλλους ἐνταῦθα ἐσομένους· quasi scilicet tu vnus κατορθῶσαι ἂν τὰ περὶ τοὺς λόγους δυνηθείης: cum ego interim securus alacriter etiam τὸ τοῦ Βασιλέως ἔνταλμα obire me et perferre profiterer, πεπειθὼς δῆθεν τῇ εὐγνωμοσύνῃ σου. Ἐπειδὰν δὲ τὰ γράμματά σου Gallica facta (sic enim Rex mihi imperarat) τῷ Βασιλεῖ παρεῖχον, et is mihi post perlectas eas dixit nihil ex iis sibi liquere quid tibi esset animi, et ego respondissem et caetera—In his omnibus ὁ Ἐπίσκοπος ὁ σοὶ ἀληθῶς, ὡς οἶμαι, εὔνους ὢν nunquam praesens fuit; hoc enim in quodam pago contigit ad quem ego de industria me contuleram.

8. ego *om. H.* 30. οὐ φάσκοντές *D*: φάσκοντες οὔ *F.* 34. Gallica *D*[2]: Latina *D*[1]. 37. & caetera *add. F*: *vbi D*[1] *lacunam habet.*

---

8. binas] Epp. 568, 609. M. Delaruelle's abstract (BE.[4] 13) is at this point misleading.

14. Vnam] Ep. 609.

alteram] Ep. 568.

20. N.] As M. Delaruelle points out, the obvious reference in the next clause to Ep. 534. 32–52, makes it clear that Wm. Petit (Ep. 522. 17 n.) is intended here.

34. γράμματά] Ep. 533.

37. et caetera] The passage omitted at this point (cf. Ep. 906. 530–2) evidently was a résumé of Ep. 568. 27 seq.

Ἐπισκόπος] Poncher; see Ep. 529. He was sent on an embassy to England to treat for the surrender of Tournay: arrived at Boulogne 16 Sept., and was detained for some weeks there and at Calais, finally reaching London shortly before 11 Nov. (Brewer ii. 3701, 3723, 3739, 3788). He returned to France in Dec. (*Journal d'un bourgeois de Paris*, 1515–36, ed. Lalanne, 1854, p. 61).

Postea in comitatu semper fuit, et apud Calesios et Anglos in legatione. Ex qua his diebus cum redisset et hac vrbe transisset, ad prandium iui, vbi prae multitudine triclinium stratum erat. Περὶ σοῦ verba feci: habebam literas tuas in sinu meo, quas tamen ei non ostendi. Post prandium venit Glareanus, vt eum salutaret. Cum ego redirem et Episcopus iam in cubiculum interius se recepisset, redii vt eum ipsi notum facerem: cui Glareano quod a me petiit non negaui, tui gratia qui me ita facere iubes. Parum tamen mihi est molestus, nec nisi raro video hominem.

Huttenus hac transiit, vir omnino festiuus et comis et nobilitatem generositatemque prae se ferens. Eum conuiuio accepissem, si promittere voluisset; sed apud Ruzeum eum primum vidi, cum illuc ad prandium vocatus essem, et Huttenum illic esse ignorarem. Postridie discessit, rediturus hac, vt promisit. Deloinus literas iamdiu conscriptas habet, sed meas expectabat, vt simul scriberemus. Interim ego diu rusticatus sum, et negociis implicitus scribere ad te hactenus distuli. Nunc raptim mane scripsi, cum peregre profecturus essem, et ruri literas tuas accepissem: a prandio enim Episcopi ego discesseram rus, et postridie Episcopus profectus est ad Regem.

Quod iubes me scribere Tunstallo, deest mihi argumentum, nisi ille ad meam magnam epistolam rescripserit. Dolerem omnino atque etiam moererem, siquid ei accidisset. Scripsi etiam Linacro, sed nondum responsum habui, si tamen responsurus est. Nam ipse ante ad me scripserat: credo pestem ei obstetisse quominus ad me scripserit. Nouum est omnino et inusitatum quod de Buslidiano legato vel fidei commisso scribis, sed omnino plaudendum. Fratrem paucis hebdomadis amisi, scriptorum tuorum studiosum, Graece etiam doctum, sacerdotem, archidiaconum Trecensem; ob quod peregre iturus illuc sum.

Τὰ τῶν γραμμάτων ἡμῶν καὶ τῶν λόγων, ἡ σπουδὴ φαύλως νῦν καθέστηκεν et prope dixerim ζημιωδῶς. Legi locum commentariorum Fabri in epistolas diui Pauli, vt tu me facere voluisti, sed nondum legi Apologiam tuam, nisi vellicatim. Scio quod sit hominum de vobis

43. literas] Ep. 723.

49. Huttenus] Böcking's conjecture (HE. 71) that he had been sent to negotiate on behalf of the Abp. of Mainz for the election of Francis to the Empire, is borne out by Lefranc (*Bull. soc. hist. prot. franc.*, xxxix, 1890, pp. 181–9). The Abp.'s letter to Francis (ibid.) and Hutten's credentials (Böcking, *Hutteni Opp.* v. 507,8) are dated 19,20 Sept. 1517; but it appears that on 1 Dec. Hutten had not yet left Steckelberg (HE. 70). By the middle of Feb. he had returned to Mainz (Ep. 778. 35,6).

transiit] On his way to the Court, which was now at Amboise.

51. Ruzeum] See Ep. 493. 420 n.

53. Deloinus] Cf. Ep. 689. 4–7.

59. Tunstallo] Cf. Ep. 689. 8–12.

60. epistolam] Ep. 583.

61. Linacro] On 10 July; BE.^{4} 10.

65. Fratrem] Louis Budé (1470—19 Nov. 1517), canon of Auxerre in 1513 (GC. xii. inst. 221 B), and later Archdeacon of Troyes. See BE.^{4} 6, n. 1.

iudicium, sed necesse non habeo meum interponere. Fabrum non allocutus sum ex quo anno superiore ad te de eo scripsi, excusans eius valetudinem quod ad te non scriberet: sic enim ille mihi dixerat. Vix semel in anno eum video. Nollem hanc controuersiam inter vos esse ortam. Episcopus noster dixit mihi se primum hoc in Britannia audiuisse. Spero tamen vos hactenus depugnasse pro veritate, ita rem silentio in posterum tectum iri: *οὕτω γὰρ διαφέρει τῆς δόξης σου, ἣν καλλίστοις δὴ καὶ πολλοῖς σὺ τοῖς φιλοσοφήμασι περιπεποίησαι.* Mirum quam egre ferant homines tui studiosi hanc criminandi vestri ansam esse datam iis qui vestrum istud institutum incommodum sibi esse putant: in queis Ruzeus summe dolet. Scio quam sit difficile gestienti stilo moderari, etc.; *ἀλλ' ὅπως ⟨μὴ⟩ τὸ δίκαιον παρακατέχειν ὅπως δήποτ' οὖν ὀρεγόμενος, τῆς εὐκλείας ἤδη ὀλιγώρως ἔχειν δόξῃς.* Noli tamen magnopere ob id conturbari quasi *κακῶς ἀκηκοὼς*, sed admonitum te oportuit ab amico, ne cessasse videar in amici discrimine. *Περὶ τοῦ ἀντιδίκου σου* quid censeam a me non exigis vt scribam; neque eiusmodi cum eo mihi familiaritas intercedit quae eum cogat rem arbitrii mei facere: quare libens supersedeo. Tu vel inuitus arbitrio stare meo cogeris, si tecum iure summo agere velim ex formula legis amicitiae. Quare aequum est vt *τήνδε τὴν ὑποθήκην ἐμὴν εὐγνωμόνως* accipias. Vale Parisiis die brumae.

Hanc syluam epistolarum censeo vt lectam supprimas, aut etiam in ignem abiicias. Si eiusmodi rursus epistolas scribere me vis quae in publicum exire dignae sint, tu me prouocato rursus, si forte nugis feriatus esse potes. Vale rursus.

Βουδαῖος ὁ σός.

[661]745. To Albert of Brandenburg.

Ratio verae theologiae f°. ⟨a⟩² v°. Louvain.
Lond. xxix. 29: LB. v. 73. 22 December ⟨1517⟩.

[The *Ratio Verae Theologiae* forms part of the introductory matter in the *Nouum Instrumentum*, Feb. 1516, and was greatly amplified for the second edition, March 1519; but in later editions it was removed, as it had meanwhile been printed separately. In the first separate edition, Louvain, Martens, Nov. 1518 (β^1), Erasmus prefixed to it this letter and Ep. 661; which appear also in Scheffer's edition, Mainz, June 1519 (γ), supervised by Hutten, and in Froben's of Feb. (δ) and March 1520 (ϵ), 1521 and June 1522 (ζ). In 1523 Erasmus published a revised edition with Hillen at Antwerp (I. pp. 21. 25,6 and 40. 29,30); but no copy of this can be found. It may be presumed, however, that it contains the new

86. *δόξῃς scripsi*: *δοκῇς D*: *δοκεῖς H.* 98. *Βουδαῖος ὁ σός om. H.*

74. scripsi] Ep. 493. 445 seq.
93. die brumae] Leclerc substitutes for this 22 Feb. 1518, the date of Ep. 778: apparently through mere aberration. Cf. Ep. 778. 34-6.
94. supprimas] Cf. Ep. 810. 12,3, and, for Budaeus' reason, Ep. 896. 111 seq. BEr.², *Admonitio etc.*, p. 112, comments on the promptness with which Erasmus disregarded this wish.

preface to Albert (LB. 655); and that these two letters were withdrawn. In the *Opera* of 1540, vol. v, this letter alone is printed. It is not found in the Deventer MS. For β^2 see Ep. 661 introd.

The date to be assigned is difficult and interesting. As this letter answers Ep. 661, it must be placed in 1517; and this conclusion is corroborated by the date of β^1, and by the resemblance between ll. 27–30 and Ep. 757. 21–4. But the references to Albert's cardinalate (l. 39 n.) and Maximilian's visit to Augsburg (l. 22 n.) seem to necessitate the acceptance of the date 1518 given by all editions. The only solution of the dilemma is to suppose that the letter was originally written in 1517, and amplified when it came to be printed; a new year-date being given, as in later editions of 1 and of Epp. 269, 298, 373. To interpret the printed date as 1517 is possible, though unusual (cf. Proctor ii, pp. 9, 10); but this does not dispose of the difficulties about Augsburg and the cardinalate.

The *Ratio* was also printed by Froben, Jan. and April 1519, having for preface instead of Epp. 661 and 745 a letter from Beatus Rhenanus to John Faber (Ep. 386 introd.) dated 10 Jan. 1519 (BRE. 85; cf. 89, 91) and bespeaking Faber's interest for Erasmus. It appears from Epp. 951, 976 that, whilst Erasmus was printing the *Ratio* in β^1, Beatus Rhenanus, with whom it had been left behind in Basle, issued it separately as above; acting, no doubt, on the general instructions by which Erasmus had given him a free hand in the publication of his works.]

ERASMVS ROTERODAMVS REVERENDISS. DOMINO D. ALBERTO ARCHIEPISCOPO ET CARDINALI MAGVNTINENSI S. D.

Liberalis quidam et ingenuus ingenii tui candor in causa fuit, opinor, reuerendissime Praesul et idem Princeps illustrissime, vt ex meis libellis longe quam pro meritis maiorem opinionem de me conceperis. Et tamen istum animum tuum, si minus mihi, certe literis ac virtuti gratulor; gratulor iis qui vere sunt id quod me credis esse. Siquidem vt hactenus errat tua celsitudo quod tantum laudis tribuit Erasmo, non errat tamen in hoc quod egregiam virtutem cum eruditione pari copulatam, in quocunque comperiatur homine, summorum principum studio fouendam ornandamque censet. Quanquam autem non dubitabam quin ex congressu nonnullam opinionis meae iacturam facturus essem apud te, tamen apprime gestiebam in tam eximii Principis amplexus accurrere, ac, ne prorsus ἄδωρος venirem, Pauli ad Romanos Epistolae Paraphrasin tuo nomini destinaram.

Hunc animum meum litteris significaram iuueni non minus eruditione quam imaginibus claro, Vdalrico Hutteno, sed hoc vnice nobili, quod tua dignitas illum inter precipuos ac interiores officiarios complectitur. Sed ea mox mutata est sententia, quod magis conuenire videretur vt quod Romanis scriptum esset, iisdem rescriberetur. Interea nec per fortunam tuo conspectu frui datum est, nec per studiorum immodicos labores licuit apparare quod tua celsitudine dignum haberetur. Etenim cum proxime Basileam repeterem, in

4. conceperis $\beta^1\gamma$: ceperis β^2. 19. rescriberetur β: inscriberetur δ.

13. Paraphrasin] Cf. Ep. 710.

22. Etenim ... 27. copia] This passage must have been added in 1518; for Maximilian was at Augsburg for the Diet in the autumn of 1518, but not in May 1516—the previous occasion

diuersam ditionis tuae partem procul te contuleras, rursum vbi me reciperem in patriam, iam apud Caesarem agebas Augustae: quod quidem iter cum mihi vel eunti vel redeunti multis nominibus infaustum fuerit, nullo tamen infelicius quam quod tui non contigit copia. Porro dum posthabitis curis omnibus pro viribus adnitor vt Nouum Testamentum Leone decimo, cui dicatum erat, dignum efficiam, ac proinde iterum atque iterum nouo, mihi pene veternum collegi; dum hoc a senio vindico, mihi senium contraxi; dumque illud, vti scribis, pristino nitori restituo, mihi squallorem ac situm conciliaui. Nam labor is, vt voluptatis et gloriae quam minimum habet, ita taedii molestiaeque plurimum. Ac pene duplicabat molestiam quod complures experirer ingratissimos, quorum vtilitati potissimum tantum laboris desudabatur. Tandem et a laboribus quibus distringebar, et a morbis qui me propemodum extinxerant, vtcunque mihi restitutus, officii mei meminisse coepi, atque hisce literis, quando adhuc secus non licet, amplitudinem tuam saluto; simulque gratulor tot ornamentis tuis cardinaliciae dignitatis fastigium accessisse, vnde tibi hoc etiam plus decoris adiunctum est, quod a Pontifice integerrimo nec emptum nec ambitum obtigit, et adeo non ambitum vt, nisi Maximiliani Caesaris autoritate motus, obstinate fueris recusaturus. Adiunximus epistolae libellum de Ratione Studii Theologici, non vt hoc tuo nomini dedicato fidem meam liberem, verum vt hoc velut arrabone dato magis ac magis astringam.

Optabat R. T. D. vt diuorum vitas illustrarem meo stilo. At ego conatus sum vt ipsi diuorum principi mea qualicunque industria lucis nonnihil adderem. Nam gaudet ille, totius gloriae fons, etiam piis suorum studiis vtcunque nobilitari. Caeterum sermone vix consequi queam quantopere deamem indolem istam tuam, cui iuueni, inter tot ditionis administrandae necessarias magis quam sacras sollicitudines, illud vel in primis cordi est, vt diuorum vitae, quae partim habentur fabulis anilibus simillimae, partim eo proditae stilo vt nemo doctus aut grauis absque nausea possit legere, primum maiore delectu maioreque fide, dein sermone si non facundo, certe mundo castoque tradantur. Perspicit nimirum tua prudentia id

40. hoc $\beta^1\gamma$: *om.* β^2. quod $\beta\delta$: quid γ. 42. motus β: permotus ζ. 55. $\beta^1\gamma$: si non sermone β^2.

on which Erasmus returned from Basle. Albert, too, was at Augsburg, to be invested as cardinal by Caietano, 1 Aug. 1518.

39. simulque . . . 43. recusaturus] Also added in 1518; for Albert was only created cardinal on 24 March 1518. So also ll. 77,8.

43. Adiunximus . . 45. astringam] Also added in 1518. There is no printed edition of the *Ratio* before β^1; and it cannot have been sent to Albert in ms., for Ep. 976 implies that Erasmus' first dedication to Albert was contemporary with Beatus Rhenanus' edition of Jan. 1519.

quod verissimum est, non mediocriter ad Christianae religionis ornamentum facere ne quid omnino canatur aut legatur in templis quod non grauissimo doctissimoque cuique placere queat, hoc est quod non ex diuinis libris haustum sit, aut certe a viris eximiis profectum. Nunc Siculis, quod aiunt, gerris vaniora, nunc cuiuslibet deliri senis aut etiam aniculae somnia huc irrepserunt, et indies magis ac magis irrepunt. Verum hac in re praestare quod desyderat celsitudo tua, magis opto quam possum. Ego praeter conatum saedulum nihil polliceor. Non desunt autem vel apud Germanos qui mea sententia cumulate valeant tuis sanctissimis votis satisfacere: vel Huttenum habes domi, linguae Latinae delicium. Interea mihi magis libet tibi mentem istam episcopo dignam quam fortunam quamlibet amplam gratulari. O felicem Christi populum, si passim contingat tales esse praesules, quibus Christi gloria nihil sit antiquius, qui gemmarum lucem, qui auri fulgorem, qui argenti nitorem, qui byssi candorem, qui cocci ignem, breuiter qui totum Aaronis ornatum moribus ac vita referant; quibus etiam si pallium ac pedum detrahas, tamen episcopos agnoscas. In te fortuna, quam antiquitas coecam faciebat, oculata videtur. Generis tui longe clarissima stemmata morum tuorum ornamentis illustras. Archiepiscopi dignitatem vitae integritate conduplicas. Cardinalicio galero nescio quid maiestatis additum videtur, posteaquam tu non recusasti. Quid superest nisi vt Christum Opt. Max. comprecemur, vt istam mentem tibi, te nobis quam diutissime seruet incolumem?

Louanii. xi. calen. Ian. Anno M.D.XVII[I].

^{738}746$_{757}$ From Erard de la Marck.

Auctarium p. 216. ⟨Huy.⟩
F. p. 170: HN: Lond. iii. 45: LB. 348. 30 December 151$^{8}_{7}$.

EPISTOLA CLARISSIMI PRINCIPIS ERARDI EPISCOPI LEODIENSIS AD ERASMVM ROTERODAMVM S. D.

Gratissimae fuerunt mihi hae literae, quas ad me Paschasio, homini tui amantissimo et mihi grato, dedisti. Gratissima fuit et Paraphrasis tua in Pauli epistolam ad Rhomanos. Quamobrem immortales tibi gratias ago quod ad me literas tuas dederis, quodque in ipsis literis bene de me opineris et sentias. Gaudeo abs te laudari laudato viro. Praesentia mihi hactenus ignotus fuisti, fama autem et nomine a decennio notissimus, tum ob excellentem eruditionem

745. 62. huc $\beta^1\gamma$: hūc β^2. 80. quam diutissime *add.* δ. 746. TIT. *D* (S. D. *om.* D^2): ERARDVS EPISCOPVS LEODIENSIS ERASMO ROTERODAMO S. D. *H*.

745. 72. Aaronis] Cf. Exod. 28. 74. antiquitas] Cf. Apul. *M*. 7. 2.

tuam, tum ob candidos mores quos tibi inesse audio. Si tantum honoris in nos conferre volueris vt huc venias, gratissimam nobis rem factam putabimus. Quod si tu huc venire nolueris, curabimus nos te adire, vt praesentia tua mutuoque colloquio frui possimus. Vale. AN. M.D.XVIII. III. Calen. Ianuarii.

Amicus tuus optimus Erardus &c.

$^{694}747_{856}$ FROM WILLIBALD PIRCKHEIMER.

Farrago p. 65. Nuremberg.
F. p. 232: HN: P. p. 269: Lond. iv. 12: LB. 226. 31 December 1517.

BILIBALDVS ERASMO SVO S. D.

REM gratam, vir praestantissime, non solum mihi sed pluribus tuis fecisti amicis, cum certiorem me reddideris quam valeas, quidnam et vbi agas. In primis itaque placet in tantorum te esse dignatione regum: verum displicet illorum affectum tam diu effectum haud sortiri; siquidem non verba magnifica quempiam opulentiorem reddunt, sed in actione demum omnis laus consistit. Noui ego probe conditiones principum, vtpote diutius inter hos versatus et eorum promissionibus vel ditissimus: quibus tamen si sustentari deberem, bonis, vt aiunt, saepe dentibus male comedere cogerer. Sed plerunque ita euenit, vt qui vel maxime bona fortuna sint digni, illa careant: sed quid dico careant, cum saepius ii qui male fortunati censentur, omnium sint fortunatissimi, et si opulenti sint minime? Quis enim te fortunatior? qui non externis bonis tibi laudem peperisti, sed virtute et eruditione ita excellis vt non solum in vita sis clarissimus, sed et immortalitatem et quidem viuens induisse videaris.

Sed de his satis, ne adulari videar. Gratum fuit, mi Erasme, tibi meas non vsquequaque displicuisse nugas; longe vero gratius, quod tam syncere et candide quid non probes ostendis: quod profecto minime faceres, nisi me et vehementer quidem amares, nisi mea ex omni parte absoluta esse cuperes. Verum nosti nemini vnquam excusationem defuisse, ac maxime vnumquenque in propria defensione ingeniosum esse. Ne igitur in hac parte solus hebes videar, benigne excusationem meam audi. Atqui nolo cantilenam eam praetendere, 'Homo sum variis negociis tam publicis quam priuatis implicatus; ac potius ardore quopiam stimulatus quam vera ratione ductus scripsi, scriptaque praecipitanter emisi': nam in promptu esset Catonis illud, Sed tacere poteras. Verum audi.

Non ego, ornatissime mi Erasme, eos homines qui in catalogo

746. 13. Amicus . . . &c. *om. H*. 747. 4. tam diu effectum *E Lond.* : *om. P*, *per lapsum*. 11. ii *E*: hi *N*.

746. 9. gratissimam] For the Bp.'s desire to see Erasmus cf. Ep. 867. 83, 185.

nostro recensentur, omnes honoris gratia appellaui. Minime enim me latet indoctos doctis ac improbos bonis permixtos esse, et, quod plus aliquis miretur, inimicos amicis. Verum docti et boni laude digni erant, boni vero et potentes, quamuis non admodum eruditi, quasi pro vallo malis obiiciendi; at docti sed minus boni vel socii dubii incitandi aut confirmandi, inimici vero inimicis suspecti reddendi. Nec opinione penitus deceptus sum; maiores enim quam sub initium putaueram, turbas concitaui: non solum enim vacillantes stabiliui, sed et plerosque ad nos traduxi, ita vt verbis et scriptis rem nostram defenderint. Quin inimicorum nostrorum amicissimos ac fautores quosdam in suspicionem ingentem et non paruum perduxi odium: nisi forte reprehendendum censes, quod crabrones cum crabronibus commiserim. Et, quod risum mihi ciet, coguntur sanctissimi viri conceptam indignationem supprimere et laudem molestissimam laeta fronte dissimulare; non quod ita me ament, sed quia me rebus suis et prodesse et obesse posse cognorunt. Nosti enim quam soleant omnia ex commodo et incommodo suo metiri, sed id sub praetextu honesto.

Maluisses dein, dum in dialecticos expatior, me caeteris intactis hoc solum agere quod agebam. Atque fateor, mi Erasme, haec potius animi quodam impetu quam iudicio praemeditato sub initium conscripta esse: verum cum feruor ille seu, vt rectius dicam, perturbatio aliquantisper deferbuisset, pleraque male concocta esse digesta, multa immutata, nonnulla penitus obliterata ac deleta. Et quamuis mihi tum quod agebam agere viderer (siquidem demonstrare volebam Reuchlinomastiges non solum improbos sed et penitus indoctos et barbaros esse, ac, Luciani instar, quasi per transennam ostendere quantum eis ad perfectam deesset eruditionem), omnino tamen egressionem illam abolere decreueram; sed reclamantibus amicis contra mentis voluntatem intacta remansit. Quin tum praedixi fore vt ad ingenii seu eruditionis potius ostentationem quam ad rem de qua agebatur, pertinere videretur. Proinde, etsi facta infecta fieri nequeant, ideo tamen placent, quia tuam amicissimam suscitarunt admonitionem, et quae longe mihi gratior fuit quam si te cuncta probare scripsisses. Nam plane liquet te nostris mentem adhibuisse, et non minimam curam existimationis meae gerere; in qua re plane beneuolum et verum te ostendis amicum. Vtinam tibi pares grates aliquando referre possem! Facerem id equidem non tam benigne quam libenter, vtpote homini omnium qui viuunt amantissimo et obseruando.

40. crabrones *E Lond.*: orationes *P.* 45. et incommodo *om. N.* 60. *E Lond.*: egebatur *P.* 66. *E Lond.*: gratias *P.* 68. maxime *ante* obseruando *add. P*: *om. Lond.*

De Reuchlinozoilis nil scribo, siquidem nil tuis disertis et verissimis scriptis addi poterat: valeant igitur. Audio eos nescio quid per idolum suum contra me moliri. Sed quicquid id sit, parum me mouebit; tamdiu enim iam in publicis versor, vt iniurias et calumnias non solum patienter ferre sed et irridere didicerim. Sed audi, obsecro, quid nephandi nebulones egere. Cum Io. Reuchleyn vndique oppugnassent, tandem Principis sui, quod semper timui, nescio quibus fraudibus indignationem concitarunt. Id ne in extremam calamitatem hominem coniiciat vehementer timeo, nec eum a tyranni faucibus nisi Deus eripiet. Vide, mi Erasme, quid iniquitas non audet, praecipue illorum hominum qui populi deuorant peccata, coelique claudendi et reserandi se ius habere existimant.

Nouum Testamentum tuum auide expectamus; quin et Pauli magni enarrationes. Verum iniurii sumus, cum tu tam multa praestes, nos vero in dies alia postulemus. Sed tu in causa es, qui nos semper allicias, nunquam tamen exaties; vel, vt verius dicam, auaritia nostra nos reddit insatiabiles. Apologiam tuam non sine animi dolore legi, non quia amico ficto fictis respondes verbis, sed quia vereor ne maiores inde concitentur turbae: quamuis te plerisque causis coactum fuisse recte consyderem, vt acrius insurgeres. Sed licet aliquando, imo necesse est incandescere, si pacem habere velimus: quam absque bello consequi minime possumus.

Vale, mi eruditissime Erasme, et bene vale, meque, vt facis, ama: qua re nil mihi gratius euenire poterit. Vtinam te aliquando coram cernere possim! vtinam tibi in mentem veniat vt me aliquando visites! nam id te fecisse non poenitebit, idque absque incommodo fiet, si vnquam Basileam proficisci volueris. Senties equidem beniuolentiam meam non verbis sed re ipsa, et si non eam qua dignus es, sed eam saltem quae opis erit nostrae. Iterum vale, literarum decus eximium. Nurenbergae pridie Calen. Ianuarii. ANNO M.D.XVII.

[735]748[756] FROM PASCHASIUS BERSELIUS.

Auctarium p. 211. — Liège.
F. p. 168: HN: Lond. iii. 43: LB. 232. — January ⟨1518⟩.

[I cannot suggest any satisfactory correction of the month-date. The letter may be placed a little later than Ep. 746, since it is written from Liège after Berselius' return from Huy; but in view of the date of Epp. 756,7 where the form, *postridie Epiphanie*, admits of no suggestion of clerical error, not much latitude is possible.]

PASCHASIVS BERSELIVS DES. ERASMO ROTERODAMO S. D.

CERTE probare nunquam potui illorum industriam vel auaritiam potius, qui passim amiculis strenulas mittunt vt apophoreta recipiant.

747. 79. audeat *N*. 95. *F*: aequidem *E*. *Cf. Ep.* 412. 14 *n*.

Tantum ego veri amoris qualecunque pignus semel ad te miseram; at tu bellum callidus ex amore finxisti, vt vinceres. Scribis enim te muneribus a me prouocatum, nec tamen velle adhuc contendere; bellum omnino non detrectans sed in idoneum tempus differens. Quorsum istud quaeso? Num interim copias colligis et machinas tormentaque paras? Noli laborare, bone vir, non te prouoco, nec irritatum velim; coherce animos tibique tempera; maior es quam vt mecum in harenam descendas. Quid enim Paschasius ad Erasmum, hominem in quouis literarum ac officiorum genere ad palmam natum? Desine, satis est, nolo quicquam per nos sanguinis manet, vltro tibi manus porrigo. Paraphrasis ista fecit, qua nimium mihi formidabilis visus es, vt qui meus esse non possum, iam toto pectore sim iure belli tuus.

Quinto Calen. Ianuarias me contuli ad humanissimum Principem in arce Huijensi; qui me perbenigne et humaniter, vt solet, excepit. Reddidi illi epistolam tuam ac Paraphrasim; quod is cui negocium commiseras, id facere nequicquam semel ac iterum attentasset. Legit Princeps clara voce quae scripsisti, et munusculum subinde exosculatus Erasmum prae gaudio identidem inclamabat. Iussus sum eo die in arce manere. Audita re diuina venit prandii tempus. Ingredimur aulam principalem magnis altisque tapetibus ornatam. Paulo post dantur aquae manibus. Sedit Princeps, ac iuxta illum frater Robertus nomine, vir in armis strenuus et nostri seculi velut alter Achilles. Tertium locum eius herois vxor occupabat, vita Penelope, moribus Lucretia. Quarto sedebat filia, virgo iam nubilis ac vultu ipso Dianam referens. Quintum et sextum duo illius heroidis fratres tenebant, quos vere credere posses Ledae gemellos. Inter tot deos deasque vocatus ab Ioue nominatim et ego scarabaeus accubui, oculos auro, gemmis et purpura, aures dulcibus melis, palatum ambrosia et nectare pascens.

31. et D^1 : ac D^2.

17. Huijensi] Huy, one of the castles belonging to the Prince-bishop: on the Meuse about 19 ms. above Liège.

24. aquae] Cf. Plaut. *Pers.* 769, *Truc.* 481.

25. Robertus] (†1536), the head of the house of De la Marck; see p. 168. The negotiations which led up to the treaty of St. Trond were probably now in progress. After reverting to France in 1521 Robert was crippled by the Burgundians, but was too powerful to be entirely crushed. See BN. xiii. 542–7. He married in 1491 Catherine of the Chimay branch of the family of Croy, niece of the late Bp. of Cambray (Ep. 497 introd.). In dedicating the Paraphrase on Galatians, c. April 1519, to their son Antony, canon of Liège, Erasmus extols the virtues of both parents (Ep. 956).

27. filia] Philippa, who married Reinold Brederode (†1556). Their son Henry (1531–68) was one of the founders of Dutch freedom, and a friend of William the Silent. See BN.

28. fratres] probably two of the sons who remained laymen; Robert (1491–1537), who succeeded his father, or William and John (cf. Aleander's *Journal*, ed. Omont, p. 16) who became seigneurs of Jamets and Saulcy.

Vbi exempta fames, mensis epulisque remotis canuntur superis gratiae, surgimus, ludere coeperunt alii fritillo, alii latrunculis. Vocor interim ad principem ; multa ibi de te honorifica confabulatio. Nihil te vno apud illum est antiquius. Cupit te videre et complecti medium, sed vt parentem, sed vt numen quoddam e coelo in terras delapsum. Te literis ad se vocat; noli tardare. Pergratum illi facies si moras omnes abruperis. Caue per Deum immortalem ne longum tui desyderio tantus heros torqueatur. Alius est quam quos in Italia, Gallia, Britannia, Scotia, Germania vidisti praesules. Non sunt omnes cum hoc conferendi; siue enim spectes animi diuitias seu corporis dotes seu fortunae bona, omnes longo interuallo post se relinquit. Vicissim tibi salutem adscribunt quos per me nuper tuis verbis saluere iussisti, imprimisque Baptista, qui te non secus amat ac patrem. Saluta, si me amas, filium tuum ac meum fratrem Rutgerium Rescium : scribam illi cum per otium licuerit. Vale, literarum decus. Si quid ad Principem voles, recte huic sacrificulo commiseris. Iterum vale, e cellula nostra apud Leodium †VII. Idus Ianuarias.

749. TO JOHN OF LOUVAIN.

Deventer MS. 91, f. 77 v°. Louvain.
LB. App. 254. 2 January 1518.

[In view of Ep. 739, which contains a similar defence of the *Moria*, the manuscript date may be accepted. John of Louvain is not otherwise known to me.]

INTEGERIMO PATRI DOMINO IOANNI A LOVANIO, GVARDIANO MINORITARVM IN AMSTERLEDAM.

S. P., integerime Pater. Tam amicam, tam prudentem et, vt paucis dicam, tam Christianam admonitionem tuam non potui non exosculari. De Moria partim in ipsa operis praefatione satisfacio lectori, partim in epistola ad Dorpium, quae nunc Moriae adiecta est. Quid autem facias iis qui nullis rationibus placari possunt, imo qui magnis clamoribus damnant quod nunquam legerunt ? Nulli enim omnino clamant insanius. Si praescissem istos tantopere offendendos, fortasse curassem opus premendum; sum enim hoc animo vt, si queam, omnibus placere cupiam, quatenus id liceat citra adulationem. Nunc

748. 44. per *add. F.* 47. Rutgerum D^2 (Rutgerus *D in marg.*).

748. 33. exempta fames] Cf. Verg. *Aen.* I. 216.
34. fritillo] A dice-box: see Mayor on Juv. 14. 5.
latrunculis] Draughtsmen, or pawns at chess.
41. Scotia] For Erasmus' acquaintance with Scottish bishops (but not in Scotland) see Epp. 48. 6 n., 604. 2 n.
46. filium] Cf. EE. 175; Ep. 674. 46.
749. 3. praefatione] Ep. 222.
4. epistola] Ep. 337.

frustra me penitet libello plus duodecies excuso. Illud demiror, cur omnium soli monachi et theologi offendantur. An omnes se tales agnoscunt quales illic describo? Summus Pontifex perlegit Moriam et risit. Tantum hoc adiecit: 'Gaudeo' inquit, 'nostrum quoque Erasmum esse in Moria'; et tamen nullos acerbius tracto quam pontifices. Absit a me studium maledicentie. Quod si libuerit describere theologos ac monachos, cuiusmodi plerique sunt, tum demum apparuisset quam ciuiliter de his locuta sit Moria.

Quod autem in scholis legat⟨ur⟩, antehac nunquam mihi fuit auditum. Et tamen caui ne quid illic esset quod eam inficeret aetatem. Etenim quod tu times ne ea lecta alienentur ab omni religione, non satis intelligo quid sibi velit? An protinus periculum est ne tota religio displiceat, si quid dicatur in supersti⟨ti⟩ose religiosos? Atque vtinam omnes qui nunc religiosi vocantur, eo digni sint cognomine! Imo dicam liberius, vtinam ipsi sacerdotes prophani ac promiscuum vulgus ita veram Christi religionem sectetur, vt qui nunc soli religiosi dicuntur, non videantur religiosi! Mundus monasteriis vbique plenus. Nec tamen vllum instituti genus damno: sed ipse subducito quam pauci in his qui preter cultum et ceremonias quicquam habeant vere religionis; ⟨plerique⟩ plusquam mundanum hominem gerunt. Ego nullius adhuc hominis famam atram reddidi. In communia et omnibus notissima mortalium vicia lusi.

Et tamen in ceteris posthac agam moderatius. Quod si fieri non potest vt istis quibusdam satisfaciam, exemplo Pauli me consolabor, qui per infamiam et bonam famam id quod rectum erat secutus est. Certe id assequor, vt, si non probor ab omnibus, certe prober ab optimis ac maximis. Et fortasse laudabunt mortuum quem rodunt viuum. Bene vale, pater optime, nosque tuis precibus Christo commenda. Louanii postridie. Cal. Ianua. Anno M.D. 18.

750. To Martin Lypsius.

Brussels MS. 4850–7, f. 140 (α). ⟨Louvain.⟩
Deventer MS. 91, f. 49 v° (β). ⟨January 1518?⟩
D. p. 180: F. p. 157: HN: Lond. iii. 22: LB. App. 239.

[This letter is copied by Lypsius in the Brussels MS. (Ep. 296 introd.) and also by Hand C (Nepos) in the Deventer letter-book. The two manuscripts agree closely together, and differ almost unanimously from the printed volumes; their

18. legatur *LB.* 20. *LB*: alienantur *MS.* 23. sint *LB*: sunt *MS.* 27. tamen *LB*: tū *MS.* 28. subducito *LB*: sublucito *MS.* 30. Ego *LB*: Ergo *MS.* 35. prober *LB*: probor *MS.*

10. plus duodecies] Roughly accurate: see BEr².
12. Pontifex] Cf. Ep. 739. 11,2 n.
14. Erasmum] Cf. Ep. 739. 9 n.
24. prophani] *sc.* seculares.
33. Pauli] 2 Cor. 6. 8.

text being clearly that of the letter as actually sent. For the occasional variations of spelling I have given precedence to Lypsius. There is another copy by Lypsius in the Codex Horawitzianus, with some variations (Horawitz v, p. 17 n.); but the MS. has eluded my inquiries.

A long 'argument' by him in *a* leaves no doubt as to the circumstances under which the letter was written, and the person to whom it was addressed; though Epp. 843 and 897 are really ample evidence to identify M. B. here with Martinus Bruxellensis, and the 'sycophantic' critic with Lee (p. 203).

Lypsius' argument runs as follows: 'Domino Erasmo, insigni theologo, Louanii in Ioannis Paludani Rhetoris aedibus commorante, quidam e spinosorum theologistarum numero argutulus satis (cuius ob reuerentiam nomen reticeo) nonnullis ex variis Erasmi opusculis locis aggregatis libellum contra ea contexuit; quem exscriptum F. Martinus Bruxell⟨ensis⟩, canonicus regularis, diaconii officium in academia vallis Sancti Martini administrans, Erasmiani nominis vbique defensor, illi transmisit, iungens epistolam (cuius penes vnum Erasmum exemplar remansit) qua paucis praemissis etiam quae theologus ille in subscriptam Erasmi annotationem effutierat indicauit. Adnitebatur enim totis neruis vt lapsum Magistri Sententiarum, vbi *traducendi* verbo abutitur, excusaret; ac callidis disceptationibus praedictum diaconum Martinum ferme induxerat vt existimaret Erasmum false Sententiarum Magistrum taxasse. Porro vbi Erasmus libellum accepit, disiunctis quaternionibus singulos singulis amiculis circum se legendos tradidit. Denique deliberatione habita, vt est miro candore praeditus, neniis theologi illius spretis pium fratris illius affectum non despexit. Nam epistolam huic annotationi annexam per D. Vrbanum, diui Petri canonicum, (qui etiam praelibati libelli portitor fuit), ipsi transmisit. Is enim, fratris huius cognatus et vnus e famulia Paludane domus, aptus negocii huius executor visus est.'

The 'libellus' with which Erasmus here deals is probably the 'decem conclusiones' of Ep. 843. 17 (cf. Ep. 765. 1) with which the conflict with Lee began. If Lypsius' memory is accurate in stating that Lee's notes were composed while Erasmus was with Paludanus, this letter might be placed as early as Sept. 1517 (cf. Ep. 651. 10 seq.). But it is probably not far distant in time from Ep. 765, in which Erasmus declines to make use of Lee's notes; and I therefore place it conjecturally in Jan. 1518.

Martin Lypsius or Lipsius (c. 1492—23 March 1555) of Brussels, after being at some time a pupil of Nicholas of Hertogenbosch (Horawitz v, p. 125), was placed by his father in Val St. Martin, a house of Austin canons at Louvain, c. 1508 (ibid. 91 ⟨1510: cf. Ep. 304. 161 n.⟩); and made his profession there in 1510 (ibid. 89). He seems to have made Erasmus' acquaintance about this time, and throughout his life remained his devoted friend and admirer. Evidence of this are the collections he made of Erasmus' writings in the Codex Horawitzianus (Horawitz v and the Brussels MS. 4850–7, both perhaps in his autograph.

His own work was mainly theological. He helped Erasmus with the Basle edition of Augustine, 1528–9 (Horawitz v. 80; EE. 69), and with Ambrose (Horawitz v. 90); and this brought him into permanent connexion with the Basle printers. For the Frobens he revised Erasmus' Augustine, 1543. The handsome tribute to his work in the preface to its vol. i states that he had been studying Augustine for 20 years, and that he had completed all except vol. x, in which he had been interrupted by the Gueldrian invasion of Brabant ⟨in 1542⟩: being driven by this to take refuge in the abbey of Neumoustier, near Huy (cf. his preface to Chromatius, in H. Petri's Μικροπρεσβυτικον, 1550). In 1547 he contributed to the Froben Symmachus, Sept. 1549 (cf. *Iusti Lipsi Epistolarum decades xiix*, Harderwyk, 1621, p. 100); and he revised for them Erasmus' Hilary in March 1550. A revision of Erasmus' Cyprian proposed in 1543 (ibid. p. 96) came to nothing. His work on vol. x of Augustine was finished with the aid of two pupils, John Coster and John Vlimmer, both afterwards Priors of Val St. Martin, and appeared in the Froben edition of 1569 and in that published by Plantin for the theologians of Louvain in 1576–7; see also Vlimmer's preface to his edition of Augustine's *Sermones*, Louvain, H. Wellaeus, 1564 (Migne xi. 377). Sweert states that Plantin printed an edition by him of John Custos of Brecht's Latin grammar; and gives an epitaph which credits him with work on Macrobius.

At intervals during his later years he was warden of a nunnery at Lens Ste. Croix, near Huy. He was there in ⟨1531⟩ (Basle MS. KA. C. IV. 5, vol. i, f. 114 v°): probably too in 1539–40, when he wrote two letters to Boniface Amerbach, one 'ex Gallicana Brabantia', about a present of 40 florins made to him by Erasmus in 1536 (Basle MSS. G. II. 20. 294,5; Scheti Epist. f. 41).

In Oct. 1543 he writes from Louvain (*I. Lipsi Epist.* p. 100). In March 1546 he dates the preface to Chromatius from Lens. In Sept. 1547 he writes from Antwerp, but in Aug. 1551 he was at Louvain (*I. Lipsi Epist.* pp. 101, 107). He died at Lens. The famous Justus Lipsius was his great-nephew.

See Horawitz v. and ADB.: Nève, *Renaissance en Belgique*, pp. 205–212 and BN.]

ERASMVS MARTINO SVO S. D.

Dilecte frater, vt iam nunc pro tuo in me studio gratiam aliquam referam, admoneo ne istiusmodi ineptiis bonas horas male conteras. Quin potius hoc operae quod istiusmodi neniis describendis ac relegendis impendis, euoluendis Hieronymi libris imparti. Mihi nec animus est nec ocium omnibus omnium cauillationibus respondere. Satis est si probor a summatibus atque ab ipso adeo Pontifice summo, qui mihi pro laboribus meis per litteras gratias egit. Non legi libellum sycophanticum quem ad me misisti, sed alios eruditos audiui legentes. Omnibus risui fuit, et mihi quoque in quem scriptus est. Si faues autori vel potius sycophantae, sparge nugas illius in vulgus: nam hoc ambit, vt mecum congressus nobilitetur. Sin mihi faues, preme nugacissimas nenias: imo si isti vere faues; nam ipse gloriae ieiunio suum ipsius optat malum. Multi sunt quibus magis opus est Hippocrate quam redargutore.

Caeterum quod vno in loco heres et ipse de traductione, quamuis variis modis me poteram tueri, tamen, vt verbo rem expediam, donemus hoc loco 'coniunctionem *et* non esse interpretantis': non prosit mihi, 'quod in hoc domum ducebatur vxor, vt concubitu copularetur'; vide quam belle hic excusat lapsum! Cum traducere sit cum infamia dimittere, euasit, si 'traductio significat consensum domesticae consuetudinis'! veluti si quis cucurbitam vsurpasset pro tergo asini, videatur euasisse, si alius interpretetur illi cucurbitam non pro tergo asini positam sed pro clitellis tergo impositis. Quod si quis tergiuersetur traduci hic vulgari significatu dictum pro deduci, quomodo traductio significat consensum aut deducta consentientem? An idem est deduci et assentiri vt abducaris? aut quid abductio

TIT. *α*: DES. ERASMVS ROTERODAMVS M. B. AMICO NON VVLGARI S. D. *D.* 1. Dilecte frater *α*: Amice non vulgaris *D.* 8. sycophanticum . . . misisti *add. D.* 9. est *om. D.* 12. imo . . . 13. malum *add. D.* 20. *α*: significet *D.* 22. illi *α*: illic *D.* 25. deducta *α*: traducta *D.*

4. Hieronymi] Lypsius was perhaps engaged in studying Erasmus' edition.

7. per litteras] Epp. 338 and 519.

15. traductione] In his note on Matt. 1. 19, 'nollet eam traducere,' (which Lypsius copies at the end of his argument), Erasmus had charged Peter Lombard with misunderstanding this word (*Sentent.* 4, dist. 27, cap. 3, § f, 'Quidam tamen asserunt verum coniugium non contrahi ante traductionem *et* carnalem copulam'; cf. cap. 5, § k). Lee's defence of Lombard appears to have been (1) that *et* was not explanatory, = *id est*; (2) that Lombard had used *traductio* as = *deductio* and implying *consensus*.

Erasmus concedes (1). His arguments here in reply to (2) are reproduced in the second edition of the notes on the New Testament; the printing of which was completed on 23 Aug. 1518.

vxoris sine coitu facit ad consummationem matrimonii? Postremo, cum consensus ille quo coit matrimonium, semel in se complectatur quicquid officiorum vterque coniugum debet alteri, vnde nobis ista traductio a reliquis officiis separata? Consensus conglutinat matrimonium, coitus consummat; traductioni nullus est locus. Denique non ipse Petrus Lombardus sic interpretatur, sed obscuri nescio qui, qui offensi hoc verbo, ne nihil dicerent, hoc commenti sunt. Quod si vides haec esse coacta detortaque, fateamur ingenue Petrum Lombardum traducendi verbum quod est apud Matthaeum, accepisse pro coniunctione vxoria; praesertim cum is et alias manifestissime labatur in vocabulis, Isidorum aut alium huic similem secutus.

Verum huiusmodi nugis omissis oblecta te bonis autoribus euoluendis, qui te non solum eruditiorem reddant verumetiam meliorem. Hic per me non nobilitabitur. Quod si ipse suas euulgarit ineptias, sibiipsi acceptum ferat oportet, cum omnibus risui fuerit. Bene vale in Christo.

Integerrimo domino Martino Bruxellensi vt fratri charissimo.

751. To John de Hondt.

Deventer MS. 91, f. 84 v°. Louvain.
LB. App. 255. 5 January 1518.

[John de Hondt (Canius) was the canon of Courtray to whom Erasmus resigned his prebend there in exchange for a pension; cf. Ep. 436. 5 n. For many years De Hondt made the half-yearly payments of this quite regularly; but in 1529, through his connexion with Barbirius (Ep. 443 introd.), he at times endeavoured to withhold them. He was Rural Dean of Courtray (EE. 2); and a friend of Clicthove (Ep. 594. 14 n.; see Clerval, pp. 26,7). I have not noticed his name in Erasmus' correspondence after 1531.

This letter evidently was designed to elicit the instalment of the pension due at Christmas; and thus perhaps marks the beginning of the arrangement. By March it had been paid (Ep. 794). The reference to Barbirius' remittance (l. 22) is sufficient to confirm the manuscript date.]

EXIMIO VIRO DOMINO IOANNI, COGNOMENTO DE HONDT, CANONICO CVRTRACENSI, AMICO SINGVLARI.

S. D. Nihil addubito, vir egregie, quin omnino talis sis qualem te iampridem mihi depinxit D. Liuinus Potelbergius, quondam Flandriae

750. 27. *a*: consumationem *β*: consuetudinem *D*. Postremo . . . 33. commenti sunt *add. D*. 39. *a*: reddent *D*. 43. Integerrimo . . . charissimo *om. β*.

751. 2. iampridem] Cf. Ep. 436. 5 n.
Liuinus] of Pottelsberghe (†29 July 1531), Seigneur of Winderhaute and other lordships W. of Ghent. He was successively Receveur-général of Flanders, member of the Privy Council and Master of Requests. He showed himself exceedingly generous to the churches, hospitals and religious houses of Ghent; and in 1521 founded 10 scholarships (increased in 1529 to 13) at the Hieronymite school there, in memory of his eldest son who had died while a student at Orleans. His widow, Liévine of Steenlant (†3 Apr. 1562), continued to take an interest in the foundation: which in 1569 passed to the Episcopal Seminary at Ghent. See M. Victor Vander Haeghen in BN, and Henne ii, iii.

quaestor aerarius, homo mea sententia grauis iuxta atque humanus, cuius commendatione praebenda Curtracensis in te deriuata est. Confirmat hanc meam opinionem Petri Barbirii iudicium, qui rerum suarum procurationem non temere tibi mandauit, homo nec stultus nec indiligens. Non opus est autem multis cautionibus inter eos apud quos valet vetus illa formula, Inter bonos bene agier oportet. Caeterum quod attinet ad sacerdotium situm in diocesi Traiectensi, me nulla in re difficilem senties; sed quid ipse cum Barbirio egerim scio, quid tu cum illo transegeris nescio. Quo minus habeo quod super hac re certum respondeam, nisi quod cum summa pensionis sit estimata, et huius portio quaedam duntaxat sint sacerdotia, non videtur aequum, si quid alicunde arrosum fuerit ex illis, id de pensionis semel aestimatae summa detrahere.

Reuerendissimus Praesul Traiectensis videtur non vulgariter propenso in nos esse animo, quod iam vnis atque alteris ad me litteris testatus est. Verum nec isti libenter aperiunt eam fenestram caeteris similem gratiam flagitaturis, nec mihi visum est tanti principis fauorem in re leuicula consumere. Tu proinde bona agito fide. Quicquid approbarit Barbirius, mihi comprobabitur: cuius litteras super hoc quoque negocio expecto. Is ex itinere misit ad me pecuniam ex pensione receptam: qua in re et illius diligentiam et tuam fidem amo. Si quid erit in quo tibi queam esse vsui, senties mihi nec voluntatem nec studium defuisse. Bene vale.

Louanii pridie epiphaniae Anno. M.D.XVIII a natali.

Erasmus ex animo tuus.

752. To Peter Barbirius.

Deventer MS. 91, f. 74 v°. — Louvain.
LB. App. 257. — 6 January 1518.

[Between the appearance of the Paraphrase and the death of Le Sauvage.]

ERASMVS BARBIRIO SVO S. D.

Per Musas, ni mihi Moecenatis esses vice, conuiciis te discerperem, qui tot litteris meis prouocatus ne verbum quidem respondeas, praesertim cum scribas ad alios. Rem pensionis omnem tuae concredidi fidei: fac igitur vt pergas esse tui similis. Fortassis a Pascha erit mihi adeunda vel Basilea vel Italia, quo peragam extremum actum huius theologice comedie; nam in nouando Nouo Testamento iam eo

752. 4. *LB*: pargas *MS* 6. cōmedie *MS*.

751. 9. sacerdotium] Cf. Ep. 714. 11 n.
12. pensionis] For similar trouble in connexion with Aldington see Ep. 278. 1 n.
17. litteris] Cf. p. 14.
18. isti] The diocesan officials.
22. ex itinere] See Ep. 621. 5,6.
752. 2. litteris] Epp. 652, 695.

progressus sum vt procul portus appareat. Odi hunc meum laborem, quoties quorundam ingratitudo venit in mentem; sed ex aduerso consolatur me bonorum profectus. Misi Apologiam qua Fabro respondeo, misi Paraphrasin, et audio tibi redditas. Demiror Fabrum non saltem epistolio vel tueri sese vel agnoscere victorem. Expecto iam dudum istinc aliquod letum oraculum. Quid agat Theatinus Episcopus scire percupio, tum quid lepidissimus Guido noster. Sed imprimis cura vt pensio mihi quam primum numeretur, ne desit viaticum; nam hic cara omnia, compendii ne tantulum quidem. Optimo Moecenati meo me etiam atque etiam commenda; scribe num qua spes sit te huc reducem videndi. Bene vale, mortalium omnium charissime Barbiri. Louanii In die Ep. An. M.D. 18.

753. To Henry Afinius.

Deventer MS. 91, f. 85. Louvain.
LB. App. 256. 6 January 1518.

[The date is confirmed by the reference to the cups; cf. Ep. 638. 18 n.]

ERASMVS AFINIO SVO S. D.

MEDICORVM doctissime et amicorum optime, toties iam excessit praescriptus dies, toties fallit. Fortassis astra superioris anni nobis parum secunda obstiterunt. Nunc saltem noui anni melioribus auspiciis mitte toties adiuratos cyathos, ne qui nunc suspicantur me nimis fuisse credulum, merito id facere videantur. ⟨Non⟩ ego tale possum de tali viro suspicari. Tu grauior es quam qui quenquam velis irridere; ego non puto me tibi dignum videri qui irridear. Proinde Theodoricum Martinum in hoc misi, vt mihi eos adferat. Homo certissimus est. Senties me non cessurum omnino officiis, si parum antehac sum promeritus. Bene vale, et si mihi ex animo respondes amore mutuo, fac ne hic Theodoricus vacuus huc redeat, neue diem longius proferas, memor magnam beneficii partem decedere dilatione. Rursum vale. Louanii In die epiphaniae An. M.D. 18.

752. 16. *LB*: Optimi *MS*. 17. Bena *MS*. 753. 5. Non *addidi in initio versus*: ? *post* suspicari *maluit LB*. 7. vellis *MS*.

---

752. 9. Apologiam] Cf. Ep. 652. 9.
10. redditas] A loose expression, which can only refer to the *Apologia*. Erasmus can hardly have yet heard that the Paraphrase (Ep. 710) had reached Barbirius in Spain. It appears probable from Ep. 794 that the Paraphrase was sent with Ep. 695; which must therefore have been held back for some weeks after it was written, doubtless through lack of a messenger.
12. Theatinus] Cf. Ep. 628. 54 n.
13. Guido] Morillon.
16. Moecenati] Le Sauvage.

754. To Peter Gilles.

Deventer MS. 91, f. 71 v°. ⟨Louvain.⟩
LB. App. 226. ⟨c. 6 January 1518.⟩

[Clearly in sequence with Ep. 712 and 736; and prior to Ep. 763 (l. 9 n.). The letter to Affinius (l. 6) may therefore be identified with Ep. 753.]

ERASMVS PETRO AEGIDIO S. D.

Avebam scire quid egisses cum Francisco, neque tu quicquam respondes. Omnes accipiam excusationes, modo ne morbum excuses. Nolim tibi tam iustam esse excusationem, mi Petre. Superest extremus actus de cursu fabule huius. Quod si ille prorsus frontem perfricuit, ego tractabo nebulonem vt dignus est. Bene vale et scribe.

Si libet, resigna meas ad Affinium litteras et rursum obsigna, ne nescias quid illi scripserim. Quod si posthac ludificatur, videbis aliam repente scenam. Rursum vale, pars animae meae.

De Moro iam pridem nihil audio. Mitte sigillum si paratum est.

755. To ⟨John Molendinus⟩.

Deventer MS. 91, f. 58. ⟨Louvain.⟩
LB. App. 240. ⟨c. January 1518.⟩

[From l. 23 and the reference to this letter in Ep. 780. 13,4 it is clear that Leclerc is right in addressing this to John Molendinus (Ep. 371). An approximate date may be assigned from the mention of the Apology against Faber (Ep. 597. 32 n.), and the arrival of Pace (cf. Ep. 706. 27 n.).]

S. P. Et tibi Paceum et te Paceo placere magnopere gaudeo. Sane conuenit vt cum amicorum communia sint omnia, communes etiam habeamus ipsos amicos. Epistola quam pro me scripsit ad Dorpium adeo mihi placuit vt supprimendam duxerim. Paraphrasim viris tam probatis probari maiorem in modum gaudeo; atque vtinam in eiusmodi campis me semper exercuisse⟨m⟩! Malim sexcentas scribere Paraphrases quam vnicam recognitionem. Sed heus tu, candide facis, qui hec vtcunque conanti applaudis; rectius tamen facturus, si ipse descendas in harenam. Declarat tua illa postrema epistola quantum prestare posses, nisi bonam tui partem negocia sibi vindicarent, haud illa quidem omnino [haud] sordida, sed tamen non satis digna ingenio celestibus studiis nato.

De Fabri Apologia quod te scribis superioribus litteris copiosius quid iudicares indicasse, scito eas mihi non esse redditas. Quod

754. 4. cursu fabule huius *scripsi*: crufabilibus *MS*. 9. *LB*: audeo *MS*.
755. 2. sint *scripsi*: sunt *MS*.

754. 4. fabule huius] The financial transaction with Berckman proposed in Epp. 712, 736.

9. De Moro] By 14 Jan. he had heard; cf. Ep. 763. 4.

755. 3. Epistola] Cf. Ep. 732. 53 n.

nostram Ap[p]ologiam scribis arte elaboratam, secus arbitrarere si scias eam totam intra duodecim dies et conceptam, etiam institutam et absolutam. Porro quod aculeatam vocas, vtinam mihi licuisset in totum ab omnibus aculeis abstinere! presertim in Fabrum, quem ex animo diligo. Quod si illa videtur aculeata que coacta defendit sese et impietatis contumeliam citra contumeliam propellit, non regerit, quo nomine vocabis illius Apologiam, que sine causa blasphemiae in Christum crimen impingit? Difficile est alieno dolori modum praescribere. Si Molendinus illis telis fuisset impetitus, fortassis aliter sentiret. Sed demiror hominem, qui non saltem litteris sese mihi vel purget ⟨vel⟩ defendat, praesertim meis litteris iam semel atque iterum prouocatus.

D. Adriano medico adeo gratulor vt propemodum inuideam, non solum ob id quod totus inter sydera versatur, quodque feliciter grecatur, verum etiam quod therapeuticen habet opera Linacri; id enim ex illius pronosticis sum odoratus. Hominem meis verbis saluta diligenter, vnicumque item patronum meum ac semper obseruandum doctorem Samsonem, tum Eleutherium Audacem cum eius collega. Nomen excidit; nam dum hec scriberem, epistola tua ad manum non erat.

[748]756. To Paschasius Berselius.

Deventer MS. 91, f. 83. — Louvain.
D. p. 213: F. p. 169: HN: Lond. iii. 44: LB. 233. — 7 January 1518.

ERASMVS PASCHASIO SVO S. D.

Nae hominem bellacem oportet esse te, qui nihil nisi bellum, testudines, vineas ac tormenta crepes. Age, munito te quantum voles, nos tamen te vel cuniculis aggrediemur. Nunc hoc saxum voluendum est, vel potius in hoc molendum pistrino. Sed gratulor tibi iam, opinor, semideo facto, cui contigerit epulis accumbere diuum: cuius tamen felicissimi conuiuii me quoque participem esse voluisti, cum adeo graphice depinxeris vt etiamnum inter deos deasque mihi videar tecum accumbere. Extra iocum, totam hanc noctem cum Episcopo transegi fabulis mutuis. Eum haud

755. 17. *LB*: aculiatam *MS.* 19. *LB*: aculiata *MS.* 23. praescribere *LB*: p̄spicere *MS.* 25. vel *add. LB.* 29. grecetur *MS.* Therapēticen *MS.* 30. *LB*: adoratus *MS.* 33. cuius *post* collega, *add. LB, in fine versus.* 756. 1. te *add. D.* 3. *D*: aggrediemus *MS.* 8. deas *add. Erasmus in MS.* 9. *D*: mutiis *MS.*

755. 16. duodecim] Cf. Ep. 731. 3 n.
21. illius] See Ep. 597. 32 n.
26. litteris] Epp. 659, 724.
27. Adriano] Perhaps cf. Ep. 818.
32. Samsonem] See Epp. 388. 35 n.
Eleutherium Audacem]? Leonard Frescobald, who had frequent dealings with Tournay at this time; cf. Brewer ii. 3141, 3279, 4004.
756. 5. epulis] Cf. Verg. *Aen.* 1. 79.

quaquam torquerem diutino mei desyderio, mi Paschasi; sed primum vides anni tempus, quo non solum innauigabile mare verum etiam terra immeabilis, vt tecum agam verbis poeticis. Deinde ea est corporis valetudo vt vix eam tuear domi abditus et ad focum luculentum obambulans, aut coccycis in morem nido immersus. Et tamen hic nidus mihi plusquam pistrinum est. Versor enim in labore longe omnium molestissimo, in quo tamen iam eo prouectus sum vt per densissimas montis perfossi tenebras, qualis penetrandus est Neapoli Cumas adeuntibus, procul exiguum lumen ceu stella quedam exitum promittat, atque in fluctibus laboranti e longinquo portus appareat. Intra mensem, auxiliante Christo, ex hoc labiryntho me extricabo. Quod si nunc labor hic interrumperetur, nunquam animo meo queam imperare vt rursum sese in huiusmodi pistrinum immittat. Nunc dum captus est Proteus, stringenda sunt vincula, donec in se reuersus oraculum absoluat. Et mox se remittet hyemis rigor, vt liceat cum ciconiis et hirundinibus euolare.

Quod reuerendissimum D. omnibus anteponis praesulibus, idque in omni virtutum aut ornamentorum genere, non admodum tecum pugnabo, praesertim cum nec id solus praedices, et mihi vel Aliander euectus, vel hec denique epistola nouam et inauditam ac vere generosam ingenii humanitatem prae se ferens, fidem faciat. Et tamen Archiepiscopus Cantuariensis mihi talis est vt commodiorem ne possim quidem optare. Hoc vno sat felix essem, si aut hic contigisset aut Britanniam nobis pons aliquis iungeret: adeo male odi fretum illud immanissimum et nautas freto immaniores.

Verum vt olim apud Scythas parum secundae famae fuit polyphilia (quanquam video et Hesiodo iuxta turpe videri ἄξενον εἶναι καὶ πολύξενον), ita fortasse apud populum poeticum parum honestum esse ducitur eidem multos esse Moecenates; etiamsi mihi nihil magis in votis est quam optimis probari, quandoquidem omnibus non possumus. Atque id sane nobis non perinde maligne contigit atque sero.

14. *D*: cocycis *MS.* 15. est *add. D.* 17. qualis . . . 18. adeuntibus *add. D.* 25. ciconiis *MS. H*: ci/niis *F*: coniis *F Corrig.*. *cf. Plaut. Truc.* 691. 27. reuerendissimum D. *MS.*: principem *H.* 28. omni *add. F.* 29. Aleander *D.* 30. hec *MS.*: *om. D*: ipsius *F.* 31. generosi *D.* 33. vno *add. H.* 34. *D*: aut in in Britanniam *MS.* 41. maligne *MS.*: male *D.*

17. montis perfossi] The Grotta di Posilipo on the road from Naples (cf. Ep. 640. 6) to Cumae. For another reminiscence of Erasmus' visit cf. *Adag.* 4120: 'In subterraneo domicilio quod ostenditur iuxta Cumas Italiae, quod vulgus fingit fuisse antrum Sibyllae, quum verisimile sit fuisse speluncam praedonum ac piratarum, visuntur parietes vario concharum contextu musaicum opus imitantes'; added in 1533.

29. Aliander] Cf. Ep. 735. 5 n.

30. epistola] Ep. 746.

36. apud Scythas] Cf. Luc. *Tox.* 37; also *Adag.* 2537.

37. Hesiodo] *Op.* 713.

41. sero] The omission in all the printed editions of the long passage which follows was probably due merely to similarity of ending.

Tota ferme Britannia fauet. Cum proxime illic essem, mox accersiuit ipse Rex, obtulit conditionem haud aspernandam. Idem fecit Cardinalis Eboracensis. Nuper literis ipsius manu scriptis amantissime nos inuitauit Archiepiscopus Maguntinensis. Alteris iam ad me literis idem agit Philippus episcopus Traiectensis. Porro Basiliensis dimidium regni sui detulit, sed, vt dixi, pene sero. Iam opus sit Moecenate, non qui in fortunae scenam producat, qui fortunae ornamentis oneret, sed qui corporis vires sarciat, qui ingenii vigorem restituat: quas res in me semper exiles partim aetas, partim iugis studiorum exhausit labor. Nunc et animus honestum ocium flagitat et valetudo etiam imperat. Restat enim extrema huius fabulae catastrophe; quam vtinam sic liceat agere vt Christo chorago probetur! Amplam fortunam nunquam ambii, vt paruis animis et paruo corpore maiorem: nunc etiamsi ambiam, par esse sustinendae non queam. Proinde stat sententia ocium hoc meum tueri mordicus; in quo tamen sic versabor vt, quoad per vires licebit, reipublicae sim profuturus, etiamsi ab huiusmodi laboribus plusquam iuuenilibus quibus nunc conficior, sim in posterum temperaturus. Sub quadragesimam incipiam euolare e nido. Si Reuerendissimus boni consulet, res in hoc tempus differetur. Sin minus, vel cum valetudinis periculo tanto Principi gratificabimur.

Vides, mi Paschasi, vt me totum in sinum tuum effuderim. Bene vale. Paraphrasis que te terret, vt scribis, magis placebit, si propius contuleris. Louanii postridie Epiphanie. An. M D 18.

[746]757. To Erard de la Marck.

Deventer MS. 91, f. 85. Louvain.
D. p. 217: F. p. 171: HN: Lond. iii. 46: LB. 297. 7 January 1518.

REVERENDISSIMO D. ERARDO DE ARENBORCH EPISCOPO LEODIENSI.

S.P., amplissime Presul et idem Princeps illustrissime. Vt paucis citraque prooemium ad humanissimas celsitudinis tuae literas respondeam: quod me fama iam olim notissimum coram etiam videre concupiscis, istiusmodi praeconiis onerat Erasmum dea illa apud Homerum Ossa, apud Maronem Fama, non in me tantum vana, et

756. 42. Tota . . . 47. pene sero *om. D* (44. literis *scripsi*: scriptis *MS.*) 54. nunquam *MS. F*: nusquam *D.* 58. plusquam iuuenilibus *add. D.* 59. sim *MS.*: sum *F Corrig.* in posterum *add. D.* 60. *D*: quadragesiā *MS.* Reuerendissimus *MS.*: praesul *H.* 61. res *add. D.* 64. *D*: Pharaphrasis *MS.* *D*: proprius *MS.* 65. M D 18 *MS.*: M.D.XVIII *D*: M.D.XVII *F.* 757. TIT. *add. Erasmus in MS.*: DE ARENBORCH *om. F.* 1. S. P. *MS.*: ERASMVS ROTERODAMVS S. D. *D.* 5. *D*: meronem *MS.*

756. 43. Rex] Cf. Ep. 694. 10 n.
45. Maguntinensis] Ep. 661.
46. Traiectensis] See p. 14.
47. Basiliensis] See Ep. 598.

in immensum attollens omnia, vt nec deprecari liceat quod illa tot linguis tribuit, nec tueri queam quod imponit. Scio nihil esse pulchrius quam principibus placuisse viris ; sed interim dum ipse domi me meo metior pede, quam gratum est animo eos viros bene de me sentire, quibus vt probari pulcherrimum est, ita displicere turpissimum, tam molestum est nihil esse quod illorum vel amicae de nobis opinioni vel magnificae expectationi respondeat : vt iam non aliam gratiam famae buccinatrici debeam quam indoctus citharoedus ei a quo in theatrum frequentissimum producatur aurea palla, aurea insignis cithara, mox, vt canere ceperit, exibilandus. Nihil in me visendum : et tamen si quid est, id lucubrationibus meis expressum est. Illic optima nostri pars est ; quod superest, theruncio non emas.

Attamen tam amanter inuitatus cupidissime aduolassem ad tuam celsitudinem. Sed primum deterret coelum plusquam hybernum, deinde valetudo cum per se imbecilla, tum immodicis in quibus nunc versor laboribus sic afflicta vt eam vix domi abditus tuear. Tanta enim contentione desudo in Nouo Testamento iterum innouando, vt ipse his inueterauerim ; dumque illud a senio situque vindico, ipse mihi geminum senium ac situm contraxerim. Certum est enim aut immori negocio semel suscepto, aut tale reddere vt et Leone decimo dignum videatur et posteritate. Iam vero eo progressi sumus vt, licet mediis adhuc in fluctibus luctemur, tamen procul portus paulatim sese aperiat : in quem, si Christi aspirauerint aurae, ante quadragesimam appellemus. Tum et coelo mitiore et animo magis vacuo accurram ad reuerendissimam paternitatem tuam, vel hirundines ac ciconias praeueniens. Quod si ne hoc quidem morae indulges, contemptis ac posthabitis omnibus aduolabimus.

Sed hisce de rebus aliquanto copiosius scripsimus optimo Paschasio ; cui multis nominibus felicissimo hoc tamen praecipue gratulor, quod gratus est Principi non minus benigno quam potenti : quem nobis quam diutissime tueatur Deus Opt. Max. et incolumem et modis omnibus florentem. Louanii postridie epiphaniae. An. M.D.XVIII.

Erasmus E. R. T. D. addictissimus cliens.

6. *D* : deprecare *MS.* illa *D* : ille *MS.* 11. de nobis *add. D.* 14. *D* : aureo palla *MS.* 17. est *post* expressum *add. D.* 22. *D* : contensione *MS.* 24. situm *D* : sitim *MS.* 30. reuerendissimam *om. H.* paternitatem *MS* : amplitudinem *F.* 31. praeueniens *MS.* : praeuertens *D.* indulges *MS.* : indulget tua celsitudo *D.* 36. *D* : tuetur *MS.* 38. Erasmus . . . cliens *om. D* (adictiss. *MS.*).

6. tot linguis] Cf. Verg. *Aen.* 4. 183.
8. principibus] Cf. Hor. *Ep.* 1. 17. 35.
9. metior] Cf. Hor. *Ep.* 1. 7. 98.
13. citharoedus] Cf. Auct. Her. 4. 47. 60.
23. a senio] Cf. Gell. 20. 1. 10.

[728]758. To Philip of Burgundy.

Deventer MS. 91, f. 86. Louvain.
D. p. 220: F. p. 172: HN: Lond. iii. 48: LB. 298. 10 January 1518.

CLARISSIMO PRINCIPI PHILIPPO DE BVRGVNDIA EPISCOPO ECCLESIAE TRAIECTENSIS ERASMVS ROTERODAMVS S. D.

S. P., Presul amplissime et idem Princeps clarissime. Celsitudinis tuae literas non semel sum exosculatus, perbreues quidem illas, si quis versus numeret, sed easdem egregie prolixas, si humanitatem estimet. Verum vt occupatissimus cum occupatissimo paucis agam, Pacis Querimoniam primum tanti Principis calculo, deinde doctissimorum hominum suffragiis comprobari magnopere gaudeo. Nos ita coccycis vitam agimus vt interim in pistrino verius quam in nido versemur. Multum antiquitatis multumque senii mihi contraxi, dum Nouum Testamentum iterum atque iterum nouitati restituo. Dumque sic latito, maxime versor in theatro mundi. Sic quorundam spectatorum peruersissima malignitas facit vt me tam immensi laboris nonnunquam capiat tedium. Rursum me consolatur recti conscientia et, ni fallor, non mediocris hinc ad bonos reditura vtilitas. Siue huc natus sum, non oportet θεομαχεῖν gigantum exemplo; siue ipse hoc mihi intriui mortarium, par est vt idem exedam. Posteaquam in hoc proscenium prodii, peragenda est fabula; ad cuius catastrophen iam pene peruentum est. Peragam autem et libentius et accuratius, te hortatore atque etiam applausore; super omnia vero approbante, sicuti spero, Christo, cui vel vni placuisse abunde satis est.

Video mirum eruditionis ac pietatis prouentum in hisce regionibus, si contigerint aliquot tui similes Moecenates, qui ceu signo erecto ad operas euocent ingenia, qui premiis extimulent, autoritate ornent. Quod si plures tui similes sperare nimium est, illud certe optandum, vt te superi nobis quam diutissime velint incolumem, tibique istum animum semper in melius augeant, atque animo tali quam plurimos annos addant. Pro paterno quodam animi tui in me studio video quantum debeam. Ceterum mihi iam pene serum est cum hera Fortuna conserere manus, et in eam harenam descendere a qua iuuenis etiam abhorrui. Ingens honus est ampla fortuna, quam non minus negocii sit sustinere quam parare. Hec aetas, hec valetudo, hic animus paratum aliquod ac facile presidium postulat quod litterarium ocium non adimat.

TIT. *add. D* (DE *D*: A *H*). 1. S. P. *om. D.* 5. *D*: queriniam *MS.* 10. Sic *MS.*: Sed *D.* 16. *D*: procenium *MS.* *Cf. Ep.* 673. 6 *n.* 17. peruentum *D*: prouentum *MS.* *D*: libensius *MS.* 22. *D*: cigno *MS.* 24. *MS. LB*: sperari *Lond.* 25. *D*: incolumen *MS.* 26. tali *MS.*: isti *D.* 30. onus *D.*

10. versor] Cf. Cic. *Verr.* 2. 5. 14. 35.

Sed longius prouehor in epistola quam par est. Bene valeat reuerendissima T. P., cui me meaque studia dedico omnia.

Louanii quarto Idus Ianuarias. AN. M.D.XVIII.

[727]759. To Gerard Geldenhauer.

Deventer MS. 91, f. 78. Louvain.
D. p. 210: F. p. 168: HN: Lond. iii. 42: LB. 292. ⟨10 January 1518.⟩

ERASMVS NEOMAGO SVO S. D.

Ego, doctissime Gerarde, cum praeclarum semper existimauerim et in primis optandum summatibus placuisse viris, tamen a nullo probari malim quam Philippo Praesuli, cum meo tum omnibus modis primario. Scripsit ad nos ante menses complures Archiepiscopus Maguntinensis litteras multo humanissimas, atque adeo ipsius articulis. Scripsit nuper Episcopus Leodiensis, minitans se huc aduolaturum, si grauer ad se venire. Sed vt hec mihi voluptati sunt, ita rursus mihi displiceo pennasque demitto, quoties succurrit nihil esse in me quod tantorum heroum expectationi respondeat.

Sed heus tu, rem oppido nouam ex tuis literis accipio. Nesciebam te tam virgineo pudore preditum vt ad me non ausis scribere. Sepenumero vidi te rubentem, verum ruboris causam non quiui coniicere. Quod si verum, mea sententia nec aula dignus es nec cuculla. Quare si rem facere cogitas, fac quam primum frontem perfrices et inutilem pudorem abstergas.

In opere Noui Testamenti iam eo progressus sum vt, licet adhuc iacter alto, tamen portus procul sese ostentet, velut ad quietem inuitans. Mitto libellum Paraphraseos. Si forte non dum accepisti, eum amicis eruditis imperties et, si commodum videtur, etiam ipsi Principi, cum primis autem optimo Philippo Montio, aule, vt scribis, procuratori: quem equidem non possum non vehementer redamare suo studio me prouocantem. Ei fac multam salutem meis verbis annuncies. Neuius ac Borsalus te resalutant. Bene vale, Neomage candidissime. Louanii. [M. D. XVII].

758. 35. reuerendissima T. P. *MS.*: tua reuerenda sublimitas *H.* dedico omnia *D*: dedeco *MS.* 36. AN. M.D.XVIII *add. D.* 759. TIT. NEOMAGO *MS.*: GERARDO NOVIOMAGO *D.* 1. existimarim *D.* 2. a nullo *MS.*: nulli *D.* 5. Moguntinensis *F.* 7. venire *D, cf. Ep.* 746. 9,10: redire *MS.* 8. *D*: displicio *MS.* *D*: securrit *MS.* 13. verum *MS.*: vera praedicas *D.* 17. *D*: ostentat *MS.* quietem *H*: sese *MS.* 24. Neomage *MS.*: Nouiomage *Lond.* M.D.XVII *add. H.*

759. 5. Maguntinensis] Ep. 661. 6. Leodiensis] Ep. 746. 18. Paraphraseos] Cf. Ep. 710.

760. To Antony, son of John of Bergen.

Deventer MS. 91, f. 87 v°. ⟨Louvain.⟩
LB. App. 303. ⟨c. 13 January 1518.⟩

[The date is given quite precisely by Ep. 761.
Antony of Bergen (†June fin. 1541: Brewer xvi. 962) was the youngest son of John, Lord of Bergen (p. 166) and a nephew of the Abbot of St. Bertin's. Since Nov. 1517 (Ep. 717) he had been studying at Louvain, where in 1518 Vives dedicated to him a *Fabula de homine* and a *Praelectio* on the Georgics (*Opuscula varia*, Louvain, Th. Martens, *s.a.*, f°. z v°). Inspired perhaps by Erasmus (cf. Ep. 969) his father procured him a place in Henry VIII's court (Brewer iii. 12); and in Nov. 1519 Antony went to England, equipped with introductions from Margaret of Austria (ibid. 496; cf. 517) and from Erasmus (Lond. xiii. 12, 11, 14, 24, 15, 10; LB. 467-9, 471-2, 475). He was appointed one of Henry's cup-bearers (Brewer iii, p. 1540), but returned at the end of the year (ibid. 590-1, 598) to marry a sister of William of Croy (p. 68); an engagement which had been in contemplation for one of his brothers since 1515 (Brewer ii. 160, etc.), but was still not completed in Sept. 1520 (id. iii. 992). He had probably returned to England in the interval, since he received from Henry two half-year's wages (ibid. pp. 1540,2). By the death of the last of his brothers in July 1525, he became heir to the title (id. iv. 1488), and was advanced to something of his father's position and influence, being created Kt. of the Golden Fleece in Dec. 1531, and, after his father's death, Marquis of Bergen in May 1533. In 1532 Hubert Barland dedicated to him a medical *Velitatio*, Antwerp, H. Petri. See Goethals ii, *s.* Glymes, and de Reiffenberg.]

ERASMVS ANTONIO SVO S. D.

Lautam ferinam eleganti epistolio commendans munus muneri cumulasti; neque enim illa palato suauior quam hoc animo. Nimirum hoc est quod docuit Esiodus, αὐτῷ τῷ μέτρῳ καὶ λώιον. Age, mi Antoni, perge in huiusmodi venari saltibus; perge veterem illam et iam pridem obsoletam principum gloriam reuocare, gentisque Berganae per se clarissimas imagines accessione litterarum reddere clariores, fortuneque decus ingenii tui decore conduplicare. Felices litterae si summatibus viris placere coeperint; sed feliciores ipsi, si veris ac propriis ornamentis sese reddiderint suspiciendos. Ex Caesare germanam illam Romani sermonis puritatem disces; sed caue ne ex eodem ambitiosam bellandi discas insaniam. Aduersus hoc antidoti vice te premuniet noster De Principe Christiano libellus; et historiam magis percipies, si cosmographiam praegustaris.

Bene vale, et Aelium te discipulo felicissimum reddito feliciorem: erit enim hoc felicior quo tu doctior ac melior euaseris. De me nihil aliud polliceor quam quod tuus ex animo et sum et futurus sum.

1. *LB*: eliganti *MS.* 4. *LB*: Antonij *MS.* *Cf. Ep.* 762. 50. 5. *LB*: absoletam *MS.* 10. sesare Caesare *MS.*, *priore tamen deleto.* *Cf. Ep.* 673. 6 *n.*

3. Esiodus] *Op.* 350.
12. De Principe] See Ep. 393.
14. Aelium] Adrian Aelius Barland (†c. Sept. 1535), who was now teaching Antony of Bergen; cf. Ep. 969. In 1519 he accompanied his pupil to England (Lond. xiii. 14, LB. 469); and at some time he was rewarded for his services by a canonry at Bergen. See *Bibl. Belgica*, 2nd series, in the lives of his cousin, Hubert Barland, and of the more famous Adrian Barland (Ep. 492 introd.), with whom he is not to be confused.

761. To Antony of Bergen.

Deventer MS. 91, f. 36. College du Lis, Louvain.
D. p. 162 : F. p. 151 : HN : Lond. iii. 18 : LB. 353. 14 January 1518.

[The date is abundantly confirmed by the contents.]

DES. ERASMVS ROTERODAMVS REVERENDO IN CHRISTO PATRI AC DOMINO D. ANTONIO A BERGIS ABBATI DIVI BERTINI S. D.

S. P., reuerende pater ac patrone singularis. Cum multis nominibus iam olim tuae benignitati debeo, tum hoc etiam sum obstrictior, quod Morum animae meae partem pene chariorem tam amanter acceperis: adeo in literis ad me suis sibi plaudit, quod tuam viderit amplitudinem. Quod quidem non ideo mihi minus gratum est, quod in te nouum non sit: et tamen illi, licet amicissimo, non nihil inuidi, cui non idem licuerit. Emoriar si non haec hyems mihi longo saeculo visa est longior; tamdiu coccycis fuit agenda vita. Quanquam non tam in nido versamur quam in pistrino longe omnium odiosissimo. Nouum Testamentum rursus innouauimus; ac, si Christus aspirauerit, tale reddemus vt et Leone decimo et posteritate non indignum videri possit.

Quanquam interim tui copia non est, non deest tamen qui te nobis vtcunque repraesentet. Adest enim Antonius fratris tui filius, qui te non minus ingenii mansuetudine quam nomine refert et exprimit. Musas omneis iratas habeam, si quid vel mentiar vel blandiar. Adolescens mira indole summam spem de se praebet; quodque rarum est inter felices, bonas literas deamat etiam, nosque literarum amat gratia. Visit nos subinde, bibliothecam nostram suspicit. Heri duas artocreas ferinae misit, cum epistolio tam eleganti, tantum humanitatis prae se ferente, vt mihi longe ferina fuerit gratius. O felices literas, si talibus heroibus placere coeperint! imo felices nobilium imagines, si ad generis splendorem literaturae decus adiunxerint.

Ab hoc cardine praecipue pendet orbis felicitas, si principibus maxime cordi fuerint quae sunt optima. Summus Pontifex quicquid vbiuis est insignium ingeniorum allicit, ornat, euehit. Et scio et fateor me nihil esse, si cum eruditis viris componar; et tamen ob nescio quam famam eruditionis, quam mihi lucubrationes meae pepererunt, cum proxime essem in Anglia, summa cum humanitate

TIT. *add. D.* 1. S. P. *om. D.* R^de *MS.*: Reuerendissime *D.* Reuerende . . . singularis *om. H.* 2. patrone incomparabilis *post* debeo *add. H.* 7. cui *MS.*: quod mihi *H.* 10. innouamus *D.* 20. duas artocreas ferinae *MS.*: ceruinam *D.* 29. famam *MS.*: causam *D*²: opinionem *H.*

3. Morum] Cf. Ep. 683. 54–7. 14. Antonius] See Ep. 760.

complexus est Rex, fortunam obtulit haud aspernandam. Complexus est Cardinalis Eboracensis, non passim comis aut facilis. Nuper bis ad me scripsit Episcopus Traiectensis, proxime Leodiensis, minatus se huc venturum, si se nolim inuisere. Archiepiscopus Maguntinensis totam epistolam suis articulis depinxerat, quo certius animi sui erga me studium declararet. Episcopus Basiliensis ad dimidium regni sui inuitat. Ac misere timeo ne me Rex Catholicus Indiae faciat episcopum. Sed extra iocum, ex animo gaudeo hoc animi esse magnatibus, non mei causa, sed omnium; qui si pergant, multo melius agetur cum rebus mortalium. Agit hic Abbas S. Amandi, vetus optimi fratris tui piae memoriae Heinrici mecum alumnus.

Qui has perfert literas, theologus est non minus eruditus quam caeteri, sed minus superciliosus, vir integer, humanus ac festiuus. Huic obtigerat sacerdotium Enseledense, via nominationis, vt nunc loquuntur. Id menses iam aliquot possidet: conuenit illi cum eo cui tua paternitas idem hoc sacerdotium contulerat, si modo tuus accesserit fauor. Mauult hoc temporis atque operae rebus melioribus insumere quod litibus esset conterendum. Aequum est peculiariter huic fauere Academiae, vel quia nostra est vel quia his sane temporibus omnium florentissima, vel quia te quoque quondam fouit aluitque et nunc duos nepotes tuos alit. Nominationibus minimum vexabitur amplitudo tua; vna aut altera defungetur: quo minus grauatim largiaris hoc alumnus optimus optimae nutrici tuae. Ad haec, is est Theodoricus vt, si hominem pernosses, in nullum malles collatum istud quicquid est beneficii. Habebis debitorem neque malae fidei neque ingratum. Vel me sponsorem offerrem, ni iam olim sic tuus essem vt obligatior quam sum esse non possim.

35. sui *MS.*: *om. D*: *add. post* me *F*. 36. dimidium regni sui *MS.*, *cf. Ep.* 756. 47: regni, vt ait, sui consortium *D.* 39. non . . . omnium *add. D* (mea *F*) 40. Agit . . . 41. alumnus *om. D.* 44. vt nunc loquuntur *add. F.* 46. paternitas *MS.*: celsitudo *F.*

---

31. Rex] Cf. Ep. 694. 10.
33. Traiectensis] See p. 14.
Leodiensis] Ep. 746.
34. Maguntinensis] Ep. 661.
36. Basiliensis] Cf. Ep. 598.
38. episcopum] Cf. Ep. 475. 4 n.
40. Abbas] Wm. Bollart or Bolais (†14 Nov. 1532) of Brussels. About 1514 he became Abbot of St. Amand near Tournay; but in the troubles of the English occupation he was glad to resign it, 1518–9, having first prudently accepted from Antony of Bergen the abbey of St. Trond c. 1517. He reformed this in 1520 by the importation of monks from Gembloux; but much of his time was spent at Louvain, where he had a fine house and library, and where he died. See Epp. 671–2, 720; GC. iii. 267 and 964,5; and Brewer ii, iii. 68.
41. mecum alumnus] Cf. vol. i, p. 589.
44. Enseledense] This name appears in a slightly different form in Ep. 762. 13. From the action which the Bp. of Utrecht was able to take (Ep. 762) it seems to have been within his diocese: ? Engelen N. of Hertogenbosch, or Enschede on the E. border of Overyssel.
51. duos nepotes] Possibly Philip, an elder brother of Antony, is the second; see Goethals ii, *s.* Glymes.
53. alumnus] Cf. Ep. 143 introd.
54. Theodoricus] See Ep. 673. 15 n.

Magnam illi spem facit tua nulli non praedicata, multis etiam comperta, humanitas. Hanc vt hic quoque experiatur maiorem in modum te rogo.

Mitto Paulum apostolum Romane loquentem et multo quam solet explanatius. Instituitur hic collegium trilingue ex legato Buslidii. Sed obstrepunt nonnulli qui, quod sunt, bilingues esse malunt; iam vetuli psitaci, quibus mutandae linguae spes non sit. Bene vale, patronorum optime.

Louanii, postridie id. Ian. An. M.D. 18. Ex Lilio.

Erasmus &c.

762. To Antony of Luxemburg.

Deventer MS. 91, f. 86 v°. ⟨Louvain.⟩
LB. App. 309. ⟨c. 14 January 1518.⟩

[This letter repeats much of the contents of Ep. 673; but from the mention of the Paraphrase (l. 43) it may be taken as contemporary with Ep. 761, with which also it has much in common.]

ERASMVS ANTONIO LVTSEMBVRGO SVO S. D.

Hic Theodoricus, absque supercilio theologico theologus, ingentem mihi voluptatem attulit, annuncians te prospera vti valetudine, simulque medicum Gisbertum, vetustissimos ac syncerissimos amicos meos, tum veterem patronum et communem Moecenatem, reuerendissimum dominum Abbatem. Agit hic felicissimae indolis adolescens Antonius a Bergis, Abbatem vt nomine ita morum humanitate referens. Is litteras deamat etiam, haud iuxta vulgatum magnatum morem, nosque litterarum amat nomine. Crede mihi, ornaturus est aliquando suae gentis imagines litterarum splendore, atque ipsis vicissim litteris splendorem ac decus apponet.

Sed ne te morer longius quam par est, quid in praesentia potissimum velim paucis explicabo. Huic qui has perfert nescio quid belli est cum altero quodam de sacerdotiolo Ensedalensi. Haec nimirum Helena; sed pro illa depugnatum est decennium apud Troiam. Pro huiusmodi Helenis nullus vnquam bellandi finis, idque fit magno malo gregis, sed non mediocri commodo v⟨u⟩lturum alienis damnis viuentium. Atqui h⟨u⟩ius aduersarius non recusat ius suum cedere, modo id possit approbante domino; apud quem quantum possis, potes autem merito, nullus est qui nesciat. Ac fungeris tu quidem

761. 66. Ian. *om. D.* Ex Lilio *om. H.* 67. Erasmus &c. *om. D.*

761. 61. Paulum] Ep. 710.
62. collegium] See p. 113.
63. bilingues] There is a note here, as in Ep. 794. 75, of the *Dialogus bilinguium ac trilinguium*, which appeared in 1519; see Clemen in *Arch. f. Reformationsgesch.* i. (1903), pp. 355–64.
762. 3. Gisbertum] See Ep. 95. 11 n.

officio boni fidique amici, qui dum collationem quam nominationem valere mauis, Abbatis honori consulis; sed meo iudicio nonnihil fauoris meretur hec Academia, qua non alia magis hoc seculo floret egregiis studiis, praesertim cum huius alumnus sit dominus ipse. Nec grauabitur admodum hisce nominationibus; vna atque altera defunctus fuerit, postremo Theodoricus ipse ad hoc muneris egregie idoneus, vtpote sic eruditus in re theologica vt equet aliquot magistros nostros, deinde moribus integris ac synceris, postremo facilis ac festiuus et ad vitam communem accommodatissimus. Possidet iam menses aliquot, sed interim sacerdocii fructus ab Episcopo Traiectensi intercipiuntur. Abhorret a litibus. Aduersarius cedit. Tantum superest vt dominus suo fauore comprobet quod per se tamen aequum est. Vult Theodericus in solidum hoc beneficium debere Abbati, debitor mihi crede non pessimae fidei futurus. Proinde maiorem in modum te rogo, quando verbo id potes, effice vt hic quod petit assequatur; aut si id fieri non potest, cupit rem absque longa litigandi molestia iurisperiti cuiuspiam arbitrio transigi, etiam qua pensatione placandus sit aduersarius. Sed fuerit hoc humanitatis domini solidum hoc benificium donare vel huic Academiae vel huius dotibus. Nam de me nihil dicam; qui tamen si quid valeam apud vos, non recusem et ipse pro eo quod in hunc collatum erit, me debitorem colligare. Quid autem me obligem qui iam olim in ere vestro sum, nexo mancipioque vester?

Mitto tibi Paulum Romane loquentem. Non audebam hunc pluribus libellis onerare, et sciebam tibi omnia cum medico esse communia. Moria theologis quibusdam displicebat; at hic libellus nemini non placet. Saluta meis verbis opt⟨im⟩um Ghisbertum cum coniuge, mihi nunc opinor propicia, cum absim tam procul, tum Carolum oeconomum cum sua nympha. Et si incideris in Priorem Cartusiensium, bene salutatum ⟨admoneas⟩ quod Reuch⟨l⟩inicae epistole exemplar mihi nondum remiserit. Bene vale, Antoni amicorum optime.

25. egredie *MS.*: *corr. LB.* 26. equat *MS.*: *corr. LB.* 30. sedit cedit *MS.*, *priore tamen deleto. Cf. Ep.* 673. 6 *n.* 41. nexo *MS.*: nexu *LB. Sed cf. Cic. Fam.* 7. 30. 2. 44. *LB*: onerari *MS.* 45. cōmenia *MS.*?: *oblitterauit LB.* 48. insideris *MS.*: *corr. LB.* 49. salutatum *MS.*, *in fine versus*: saluta, tum *LB.* 50. *LB*: Antonij *MS. Cf. Ep.* 760. 4.

44. medico] Ghisbert; ll. 3,46. 48. Priorem] Cf. Ep. 673. 6.

763. To Marcus Laurinus.

Deventer MS. 91, ff. 36 (α) and 86 v° (β). Louvain.
LB. App. 258. 14 January 1518.

[Copied twice in the Deventer Letter-book, by Hands C (α) and D (β). The text of α is considerably the better.]

ERASMVS MARCO SVO S. D.

Scripsi nuper, ni fallor, per eum per quem tu tres aureos huc miseras; cui tradidi et Paraphrasin istuc perferendam. Scire cupio num apud vos agat Pacaeus; cui scripsimus iam tercio per eundem latorem. Morus ex Anglia in litteris ad me suis sibi gratulatur, cui contigerit tui noticia: adeo cepit hominem ingenii tui morumque candor. Nos in opere Noui Testamenti iam ad metam anhelamus. Quo vbi contigerit pertingere, volupe fuerit tam molesti tanque diutini laboris tedium vestro conuictu abstergere; quo nihil esse potest suauius. Inuitat ad se litteris multo humanissimis hinc Episcopus Maguntinensis, hinc Traiectensis, hinc Leodiensis. Adamant, sed adamant tantum. Sed interim in inani scrinii fundo Simonidis moerent gratiae. Bene vale, Marce optime, nosque quod soles ama. Louanii postridie Id. Ianu. An. M.D. 18.

764. To Jodocus Badius.

Deventer MS. 91, f. 37. Louvain.
LB. App. 259. 16 January 1518.

ERASMVS ROTE. IVDOCO BADIO OPTIMO LITTERARVM OPTIMARVM PROFESSORI S. D.

De Similibus nihil prorsus antehac intellexeram, sed tamen gaudeo: nec est cur huc mittas quicquam. Si Petrus Aegidius habet, sat est; et tamen miror si recepit. Nam is, opinor, ad me missurus erat vel ob tuum de me test⟨im⟩onium, nisi forte premit in gratiam Theodorici. A Deloino nullas accepi litteras praeter vnicas illas, quibus me ad scribendum prouocat. Quod nos ornaris tuo testimonio gratiam

763. 2. perferendam α: mittendam β. 3. Paceus β. 5. β: coepit α. 6. anhelanus β. 7. ptingere α: pgere β. tāq3 α: tā β. 9. hinc episcopus Maguntinensis α: *om.* β. 10. hinc *ante* Leodiensis α: hic β. 11. in *om.* β. scrinio β. 13. Ian. β.

763. 1. Scripsi] Ep. 740.
tres aureos] Cf. Ep. 717. 5.
3. scripsimus] Cf. Epp. 741,2.
4. Morus] The letter had arrived since Ep. 754 was written.
10. Maguntinensis] Ep. 661.
Traiectensis] Ep. 728; cf. p. 14.
Leodiensis] Ep. 746.
12. Simonidis] Cf. Theocr. 16. 5-12; Plut. *de Curiositate* 520 A.

764. 1. Similibus] Evidently Badius had announced the completion of his edition; ε in Ep. 312 introd.
4. Theodorici] Martens, who had printed the *Parabolae* in June 1515.
testimonium] in Badius' preface to Gilles; cf. l. 1 n.
5. Deloino] Cf. Ep. 689. 5,6.

habeo, letus laudari a viro laudato; curaboque pro virili respondere officio. Aemylii Historiam tandem huc allatam esse gaudeo. Ceterum Linacrica non prodire demiror. Rogaram Lupsetum vt vnum volumen ad me mitteret; verum is, vt apparet, Britannica egit fide. Rogo mittas denuo qui litteras exigat a Budeo ac Deloino. Bene vale, humanissime Badi, cum tuis omnibus.

Louanii Anno M.D. 18. 17 Cal. febr.

765. To Edward Lee.

Deventer MS. 91, f. 83. ⟨Louvain.⟩
LB. App. 238. ⟨c. January 1518.⟩

[A date may be assigned conjecturally from the close resemblance to Epp. 766, 778, in the passage about Faber's book; especially to Ep. 766.

Edward Lee (? 1482 — 13 Sept. 1544) was a member of a good Kentish family, who, after degrees at Oxford and Cambridge in 1500 and 1504, received a prebend at Lincoln in 1512, and in 1515 his B.D. at Cambridge. He was also admitted to the household of Foxe, Bp. of Winchester (Ep. 912 introd.; cf. Ep. 973). In July 1517 he was studying Greek at Louvain, where he quickly made the acquaintance of Erasmus (Ep. 607. 15); and Ep. 688 shows that he was on friendly terms with More. The knowledge that Erasmus was engaged upon a new edition of the *Nouum Instrumentum* encouraged Lee to prepare some criticisms, which he put abroad in ms., first as 'decem conclusiones' (cf. Ep. 750), and then in a larger book, which was answered in Ep. 843. In the new edition Erasmus took some notice of Lee's remarks, by introducing into the notes passages to controvert them; but Lee was not satisfied, and on Erasmus' return from Basle a quarrel, perhaps accentuated by personal antipathy, broke out between them. Lee's charge was that Erasmus had neglected his criticisms after having invited them; and he proceeded to attack the *Nouum Instrumentum* more persistently. Apologies were put out on both sides, Erasmus being reinforced by sundry pamphlets, including a volume of *Epistolae eruditorum virorum* (EEV) in which his English and German friends combined to abuse Lee with little restraint of decency. Lee's onset seems to have been evoked, not by the hostility of orthodoxy, but by a desire to win fame. On Erasmus' side the petulance with which he usually resented public criticism was enhanced by the consideration that his assailant was a man much younger than himself and almost unknown. After being carried to absurd lengths the matter ended in 1520. Lee returned to England, to become Royal Almoner in 1523, and to be entrusted with embassies in following years to Ferdinand, the Emperor, and the Pope. Henry, finding him a convenient instrument, crowned his preferment with the Archbishopric of York in 1531, and he continued to serve the King, though not always without suspicion, in creating a Church of England separate from Rome but hostile to the Reformers. Ascham, in his *Letters*, writes to, and of, Lee with affection.

See DNB. A. Bludau, *Erasmus-Ausgaben des Neuen Test.*, pp. 86–125, gives a detailed account of the controversy; and the case for Lee is stated by J. S. Brewer, *English Studies*, 1881, pp. 373–6.]

ERASMVS LEO SVO S. D.

Non licuit vti tuis annotationibus, quod ea pars non possit extorqueri e manibus scriptoris. Mitto ad te libellum Fabri nouum; in

764. 8. Aemylii] Cf. Epp. 136. 1 n., 719.
9. Linacrica] It is possible that Erasmus had not yet seen the *De sanitate tuenda* (Ep. 502. 15 n.); but the reference is more probably to the *Methodus medendi* (Ep. 785. 17 n.).
Lupsetum] Cf. Ep. 690. 8, 9.
11. Budeo] Cf. Ep. 767.
765. 2. scriptoris] provided by Briard; cf. *Resp. ad notationes Lei*, no. 1, LB. ix. 125 A, 128 F.
libellum] Cf. Ep. 766. 22.

quo mihi cetera placent, vnum illud admiror, cur velit disputationem in hoc periculi deducere, vt qui dixerit Christum resurrexisse post tres dies, loquatur contra Ecclesiam, contra articulos fidei, contra omnem veritatem : cum tamen tot annos ita legat Ecclesia. Ita instituit rem vt aut iugulare velit aut iugulari sit necesse. Nec video quid vetet dici Christum post tercium diem resurrexisse ; suffragante synecdoche, quam nemo reiicit, post tercium diem exortum resurrexit. Sed ipse hec melius dispicies. Nec ⟨idem⟩ mihi videtur μετὰ χεῖρας, *inter manus*, et μετὰ τρεῖς ἡμέρας. Bene vale.

766. To Henry Glareanus.

Deventer MS. 91, f. 37 v°. Collège du Lis, Louvain.
D. p. 165: F. p. 152: HN: Lond. iii. 19: LB. 302. 18 January 1518.

[Between the Apology against Faber and the publication of D¹.]

ERASMVS GLARIANO S. D.

Geminae tuae literae conduplicatam mihi voluptatem attulere, mi Glariane in paucis chare. Patris mortem equum est equo ferre animo, praesertim tam longaeui. Fortunam istam tibi gratulor, sed vt perpetua sit precor : solent enim ista principum donaria πρόσκαιρα εἶναι. Quod fugam adornas doleo. Vereor enim ne dum illa persequeris, id quod est in manibus elabatur. Fortasse praestiterat rem testamentariam fratri committere. Certe fac vt sciam quando velis proficisci, forsan ibimus vna.

Fabro te charum esse gaudeo, viro mea sententia docto, integro et humano, nisi quod in me fuit sui dissimilis. Id scio aliorum instinctu factum. Verum non erat eiusmodi viri cuiusquam impulsu sic debacchari in famam hominis ex animo amantis ; id quod ipse potuisti ex perpetuo meo de illo sermone cognoscere. Meae famae non multum

765. 3. velit *LB* : verit *MS.* 7. video *scripsi* : ideo *MS.* 10. idem *add. LB.* 766. TIT. GLARIANO *MS.* : HENRICO GLAREANO SVO *D.* 2. Glareane *D.* 3. praesertim tam longaeui *add. F.* 5. *D* : Vereo *MS.* 6. *D* : testamentarium *MS.* 7. *D* : proficissi *MS.* 10. scio *post* factum *transfert H.* 11. *D* : dabacchari *MS.* 13. de *bis in MS., in fine et initio versuum.*

766. 1. literae] Both lost.

2. Patris] (c. 1427—1517). He had been town-councillor at Glarus for forty years. See a letter from Glareanus to Peter Falk, dated 23 April 1518, Basle ; printed in *Anzeiger f. schweizerische Gesch.* (1880), p. 338, and cited in the excellent appendix on Glareanus' letters in Fritzsche's *Glarean*, p. 134.

3. Fortunam] Glareanus seems to have received from Francis I a present of money as compensation for delay in the appointment promised in 1516 (Ep. 463. 42,3). See Fritzsche, p. 23 ; and cf. Ep. 810. 443 n.

5. fugam] Glareanus went, and was at Basle, 23 April (l. 2 n.), on his way to Glarus (cf. Zw. E². 34). By 21 June he was again in Paris (Zw. E². 38).

7. fratri] See Zw. E². 221, 252.

8. ibimus vna] Erasmus evidently expected that Glareanus would travel to Switzerland through Louvain. He afterwards attempted to secure Banisius (p. 124) as a travelling companion (BRE. 74).

nocuit, sue male consuluit; id quod mihi sane plus quam credas molestum est. Molitur, vt audio, Apologiam: ad quam nec adhortor, quod doleam beluis istis ansam dari, qui cum ipsi ob infantiam non ausint in harenam descendere, nos inter nos committunt, arte videlicet tyrannica; nec rursus dehortor, ne videar meae cause diffidere. Vnum illud admone hominem pro tua familiaritate, abstineat a talibus facetiis; alioqui sentiet me non esse edentulum, et fortasse sero penitebit.

Placuit libellus De tribus Magdalenis. Nolim tamen eam rem in tantam angustiam deducere, vt quisquis dicat Christum post triduum resurrexisse, loquatur contra Ecclesiam, contra articulos fidei, contra omnem veritatem: nam in has Symplegadas ille rem coartat. Primum probatio qua docet *μετὰ* valere inter, non admodum est munita: *μετὰ χεῖρας*, id est in manibus; vbi *μετὰ* positum est pro *κατά*. Et *μεθ' ἡμέραν* pro *καθ' ἡμέραν* alterius est formae quam *μετὰ τρεῖς ἡμέρας*; praesertim cum illud *μετὰ ἡμέρας ἓξ*, *μεθ' ἡμέρας ὀκτὼ*, et huiusmodi orationes frequentes sint in Nouo Testamento. Postremo synecdoche, quam hinc arcere non licet, hanc quoque difficultatem extricat: Surrexit post tres dies, hoc est post tercium diem inceptum. Si contradicit articulis fidei quisquis hoc dicit, et tot annis in Euangelio nemine contradicente legit Ecclesia, consultius existimarim rem minus agere tragice, praesertim cum synecdoche sit in promptu. Quod si ille primam noctem per allegoriam aut catachresin explicat, cur veretur hic ab omnibus receptam synecdochen adhibere?

Hec, mi Glariane, amico in illum animo scribo, quicquid ille de me sentit. Si tibi non sit incommodum, admonebis hominem blande super hisce rebus; simulque rogabis vt si mihi respondet, mittat quam primum exemplar meo sumptu descriptum, quo vel agnoscam lapsum meum vel tuear. Semel enim sic ictus ab illo non debeo magnopere fidere. Et si ille potest instigari ab improbis, improborum plena sunt omnia; sin minus, nolim illum tibi vel pilo minus amicum mea causa. Demiror Budeum iam diu nihil scribere. Vale, animae dimidium meae.

Louanii An. M.D. 18. 15. Cal. Febr. Ex Lilio.

15. *D*: apoologiam *MS.* 19. admonebis *F.* 20. *D*: sentiat *MS.* 23. deduci *D.* 27. id est *add. D.* vbi *add. D.* positum est *add. D.* 28. alterius . . . quam *D*: aliud *MS.* (formae *D*[1]: *om. D*[2]: generis *F*, *ante* est). 29. *D*: *ὀκτὺ MS.* 33. in Euangelio *om. D.* 35. cum *add. D.* 36. *MS.*, *H*: cathachresin *D.* 37. adhibere *add. H.* 38. Glareane *D.* 39. *D*: admone bis *MS.* 45. *D*: animum *MS.* 46. *D*: Louauanii *MS.* 15 *om. D.* Ex Lilio *om. H.*

---

22. libellus] *De Maria Magdalena et triduo Christi*, Paris, H. Stephanus, 1517. For this controversy see *Bibl. Belgica*, *Clicthove*, pp. 126–32, 362.

41. descriptum] An indication that the writer's art was not yet extinct; cf. Epp. 667.4, 765.2, 767.7, 906.175, and *Apologia qua respondet*, f°. B², Jortin ii. 501.

45. Budeum] Cf. Ep. 767.

767. To William Budaeus.

Deventer MS. 91, f. 38. Louvain.
LB. App. 304. ⟨c. 18 January⟩ 1518.

[This letter is probably subsequent to Epp. 689 and 723, which are the two *epistolia* answered in Ep. 744; and certainly prior to Ep. 778, by which time Budaeus' silence had been broken. It may therefore be placed with Epp. 766, 768; between which it comes in the manuscript.]

ERASMVS BVDEO SVO S. D.

Vereo⟨r⟩ ne tibi ia⟨m⟩ molestus sim tam crebris litteris, sed hoc tibi imputes oportet, qui tibicinem Arabium prouocaris. Tuum silentium tam παράδοξον vehementer admiror. Quod Henricum Glarianum dignaris tua familiaritate, non minus tibi debeo quam si in me contulisses officium. Trifurcifer quidam spoliauit me illa prolixa tua ad Cutbertum Tunstallum epistola: que res illi vertat male! Rogo vt iam a quopiam descriptam ad me mittendam cures, ne mihi pereat magna gloriae meae pars. Bene vale, doctissime ac modis omnibus ornatissime Budee. Louanii An. M.D. 18.

768. To William Nesen.

Deventer MS. 91, f. 38 v°. Collège du Lis, Louvain.
E. p. 336: F. p. 438: HN: Lond. x. 31: LB. 299. 18 January 1518.

[The amplifications of this letter for printing are so considerable that, as in Epp. 333, 335, I have adopted the printed text, except in two points (ll. 13, 15) where E has omitted something; but the critical notes are cast in a form which recognizes the priority of the manuscript, and the manuscript spelling is retained, except where the variance is sufficiently important to be recorded in the notes.
The date is between the Apology against Faber and the completion of the second revision of the New Testament.]

ERASMVS ROTERODAMVS GVILHELMO NESENO LIBERALIVM ARTIVM DOCTORI EXIMIO S. D.

O te terque quaterque felicem, optime Nesene, cui contigerit sub Cypriano Taleo, viro non literis solum ac morum integritate verum

767. 8. ve *MS.* periat *MS.* 768. TIT. *E*: ERASMVS NESENO SVO S. D. *MS.*
1. terque quaterque *add. E.* 2. Taleo *E*: Talea *MS.*

767. 2. tibicinem Arabium] Cf. *Adag.* 632: 'In eos dici solitum qui a semel coeptis nunquam desistunt.'
6. epistola] Ep. 583.
7. descriptam] Cf. Ep. 810. 348-51. Erasmus evidently was preparing to publish it in D[1].
768. 1. cui ... 3. merere] In Zw. E.[2]35, 27 Apr. 1518, Nesen copies these words (omitting only *Taleo*), with the prefix 'Quod vero me felicem predicas': evidently not quoting from Zwingli, but using Erasmus' ms. letter to reply to him. See Steitz's life of Nesen (Ep. 329 introd.), p. 50 n.
2. Taleo] A Venetian, resident in Paris. He may be found there in 1511 (MHE. i. 3; and Aleander's *Journal*, ed. Omont, p. 20); in 1514 (MHE. ii.26); in 1516 (Al. E. ii. 84); in 1518 (Ep. 903), when he was lecturing on Pliny's *Nat. Hist.*, to the great admiration of Nesen (Zw. E.[2] 32,35); in 1520 and 1526 (Lond. xiii. 35, xxi. 29; LB. 511, 821).

etiam rara prudentia miroque rerum vsu insigni, merere Musis: cui cum Grecitas etiam accesserit, non video quid hominis dotibus possit adiungi. Nam in omnibus honestis disciplinis ille iam olim sic est absolutus, citra professionis supercilium, vt non videam quem cum eo conferre queam. Proinde etiam atque etiam vide ne ipse desis tue felicitati. Fac nunc Germanum agas, vince, spolia, nuda Galliam bonis literis: ita futurum est vt nec illam relinquas pauperiorem, et tu pulcherrimis mercibus locuples in patriam redeas. Hic, hic nos fortes et inuictos praestemus, neque committamus vt Germani Gallis ingenio cessisse videamur. Maiorem in modum te rogo, adeas meo nomine M. Petrum Viterium—is agit in collegio Nauarrae—, vt sciam quid valeat, quid rerum agat: nam iamdiu scribit nihil. Tum fac sciam quid agat D. Thomas Greius Anglus, mutus et ipse.

De Fabri Apologia quam quidam aiunt eum adornare, nihil sane formido: tantum molestum est bonas horas in talibus nugis collocare, cum melioribus rebus vix sufficiam. Tum video litterarum hostes hoc studio moliri vt nos committant, arte plane tyrannica; siquidem tyrannis nihil formidabilius bonorum concordia. Quid velit ipse viderit; pro vetere nostra necessitudine doleo, quod me prouocans non optime consuluerit famae sue. Quod si cuius instinctu denuo prouocabit odiosius, fortassis non quibo imperare animo meo similem moderationem. Quid cum huiusmodi rixis iis qui Gratiis ac Musis sacra faciunt, imo qui Christi mystas profitentur? Quanto satius est certare mutuis officiis? Sed nemo pugnat acrius quam qui nolens et inuitus ad pugnam pertrahitur. Vtinam mihi semper in vagina

3. Musis *add. E.* 5. Nam . . . 7. queam: *add. E* (5. est *add. F*: 6. professionis *add. F*). 7. Proinde . . . vide *E*: Vide igitur *MS.* 8. Fac . . . agas *E*: Age Germanum *MS.* 9. ita futurum . . . 12. modum te *add. E* (10. mercibus *add. F*). 13. M. *om. E.* is agit *add. E.* 14. valeat, quid rerum *add. E.* iamdiu *add. E.* fac sciam *add. E.* 15. D. *add. E*: *om. H.* Anglus *om. E.* mutus et ipse *add. E.* 16. quam . . . adornare *add. E.* sane *add. E.* 18. cum . . . sufficiam *add. E.* 19. siquidem tyrannis *E*: quibus *MS.* 20. Quid . . . 21. necessitudine *E* (necessitudine *E*: consuetudine *H*): Viderit ipse *MS.* 22. cuius instinctu *add. E.* 24. Quid . . . 25. profitentur *add. E.* 26. mutuis *add. E.* *E*: pugnet *MS.* nolens et *add. E.* 27. *E*: protrahitur *MS.* Vtinam . . . 29. exerere *add. E.*

In 1530 he was Principal of the Lombard College (Ep. 444. 43 n.), and though old was taking an active part in correcting an edition of Chrysostom for Morrhius (EE. 125). In 1531–2 he was still living in Paris and acting as Aleander's agent (L. Dorez in *Rev. d. bibliothèques*, viii, 1898, p. 205, and J. Paquier in *Mélanges* of the École Française de Rome, xv, 1895, p. 372). MM. Dorez and Paquier prefer to identify the name, which in most of the cases cited here has no surname, with Cyprian Benet, a Dominican of Aragon, who spent much of his time in Rome.

13. Viterium] They perhaps had no communications between Epp. 503, 528, and Epp. 779, 817.

15. Greius] He wrote to Erasmus about this time from Paris; but afterwards paid a short visit to Cambridge, before proceeding to Louvain to visit Erasmus (Epp. 777. 23–4, 26–8; 817, 827, 829).

conditum pereat rubigine ferrum, aut, si stringendum est, ne cogar in amicum exerere! Pene rursus absolui Nouum Testamentum, in quo quoties quam honorifice Fabri facio mentionem: nisi prorsus contumelia est illi dissentire, cum ille dissentiat etiam ab omnibus. Tu fac hominem ames ac suspicias, nec pilo tibi sit ingratior ob hanc inter nos conflictatiunculam. Bene vale, amice singularis.

Ioannes Smithus meus iubet te saluere, scripturus, sed non licuit nec per negocia, quibus nullis distringitur, nec per ocium, quo abundat. Louanii. M.D.XVIII. XV. Calendas Februarias. Ex Lilio.

769_{844} From John Maier of Eck.

Auctarium p. 39. Ingolstadt.
F. p. 106: HN: Lond. ii. 25: LB. 303. 2 February 1518.

[John Maier (13 Nov. 1486 — 10 Feb. 1543) was the son of a peasant at Egg or Eck on the Günz, near Ottobeuren. After visiting the universities of Heidelberg 1498, Tübingen 1499 (M.A. 1500), Cologne Oct. 1501, he spent eight years at Freiburg, 2 July 1502 — Oct. 1510; first in the Charterhouse, where he worked with Reisch (Ep. 308 introd.), and then in the Bursa Pauonis, where he was the leader of the moderns against the ancients. After his D.D. in 1510 he became Professor of Theology at Ingolstadt, which remained his home for the rest of his life. His earliest work there was all in the direction of progress; his numerous writings on philosophy seeking to displace scholasticism by reversion to Aristotle, and his theology showing a similar tendency. But with the outbreak of the Reformation he was drawn into the defence of the orthodox religion; waging a ceaseless contest with Luther and other of the Reformers on points of doctrine. His brilliancy won him success in debate, of which he was very fond, but not popularity (cf. Ep. 911); especially after his publication of the bull against Luther in 1520. Yet his support of the Papacy did not lead him further than a protonotaryship.

His relations with Erasmus were not pleasant. In the autumn of 1517 he had appeared as a keen critic of the *Nouum Instrumentum* (Heumann, p. 163; SE. 155); and it was perhaps the thought of these previous utterances that inspired the protestations of respect in ll. 10, 112–4. Erasmus did not welcome the criticisms offered here; and though he contented himself with one reply, Zasius was moved to take up the matter in an *Apologetica Defensio*, Basle, Froben, March 1519. In later years Eck endeavoured after reconciliation; but Erasmus remained suspicious of him till the end (Lond. xxx. 80, 53, 56: LB. 1141, 1146, 1205).

At Ottobeuren (Ep. 395 introd.) he was a frequent visitor in his early years. Two of his books, *Bursa Pauonis*, Strasburg, M. Hupfuff, 1507, and a Funeral Oration on Henry of Lichtenau, Bp. of Augsburg († 12 April 1517), Augsburg, S. Otmar, *s. a.*, are dedicated to successive Abbots; and he is one of Ellenbog's correspondents.

In 1538 he composed an autobiography, *Epistola de ratione studiorum suorum*, which was published in 1543, shortly after his death. See a life by Th. Wiedemann, 1865, with a good itinerary and bibliography, and ADB. John Major, of Haddington in Scotland, dedicated to Eck, 'cognomini ac contheologo,' his disputations on Bk. 1 of the Sentences, Paris, J. Badius, 1 Sept. 1530.

29. rursus *add. E.* 32. Tu . . . 33. conflictatiunculam *add. E.* 33. amice singularis *E*: optime Nesene *MS.* 34. *E*: Smythus *MS.* meus *add. E.* scripturus *E*: scripsisset *MS.* 35. nec *E*: illi *MS.* quibus . . . 36. abundat *add. E.* 36. M.D.XVIII *add. E.* XV. Calendas Februarias *E*: 15. Cal. Febr. *MS.*

28. rubigine] Cf. Verg. *G.* 2. 220.

E. W. Löhn selected this letter for publication (Freiberg, 1832) with notes, as a specimen of his projected edition of Erasmus' correspondence.]

IOANNES ECKIVS DES. ERASMO ROTERODAMO SVO S. D.

Ea praedicaris humanitate, Erasme doctissime, ea praeditus morum clementia et genuina felicitate, vt et ab ineruditis literas etiam barbaras summa animi alacritate suscipias; ita enim amici tui non vulgares, Vuolphangus Fabritius, Ioannes Fabri, Beatus Rhenanus, Sapidus et alii pleno ore de te affirmant: quibus ita animatus meis incultis literis te adire et alloqui decreui. Neque tamen mihi animus est omnem epistolam in laudibus tuis, vt facere solent, absumere. Non quod non sis laude dignissimus, sed quod praestabilius iudicem apud absentes te pro meritis laudari et posteritati literis commendari (vt in aeditis opusculis cum magna honoris praefatione non semel feci) quam coram et in faciem pluribus extolli, quod assentationis speciem habet: quamuis et aliorum praeconiis non indigeas, qui ex promptuario ingenii tui mira fertilitate politissima paris opera, saepius etiam quam cuniculi, quae apud omnem posteritatem nunquam sint intermoritura. Quare abunde tua tibi eruditione immortalitatem paras.

Ne autem frustra tibi tanto, inquam, viro scripsisse videar, aliqua de literis tuis literatissimis afferamus: quod pro ingenii tui candore et dexteritate eo animo, benigno scilicet et pio, suscipias, vt ex tibi beneuolentissimo proficiscatur. Non enim te latet, mi Erasme, quam bene de te sentiat omnis Germania (obticeo summum Pontificem, Italiam, Galliam et Angliam), quibus laudibus tua efferat studia, ingenii tui excipiat foeturas, praeclara exosculetur opera; vt omnes ferme docti prorsus sint Erasmiani, cucullatis paucis demptis et theologastris. At nosti Momos, quomodo detrahendi bonis viris studio gloriolae fumulum, velut templi Ephesini incensor, conquirere conantur; ipse ad vnguem nosti quomodo doctissimis viris mastigiae non pepercerint: quare et tu tuos habes Zoilos, qui te carpere, te notare cupiunt. At ego amicissimo, vt praestabat, animo aliqua tibi aperiam, non profecto reprehendendi studio, sed vt ansam te defensandi acciperes, et si quae planiori indigerent explanatione, omnigena tua eruditione ac dicendi copia vberrima dilucida, aperta, ac mitiora faceres. Nam et sic Erasmici tui melius aduersus theologastros te defensabunt, et tuipse magnum tibi adieceris gloriae et decoris ornamentum.

7. absumere *F*: absumere te *D*. 27. *N*: mastigae *D*.

---

4. Fabritius] Capito. D *in marg.*
Fabri] Io. Faber. D *in marg.* See Ep. 386 introd.
10. non semel] Cf. l. 113 n. and l. 114; also Eck's commentary on Aristotle's *Dialectica*, Augsburg, Miller, 1517, f. 119, and *De materia iuramenti*, Augsburg, Grimm and Wyrsung, 1518, f°. h² v°.

Primo autem omnium, vt hinc exordiar, plures moleste ferunt te in adnotationibus Matthaei capite ii sic scripsisse: 'siue quod ipsi Euangelistae testimonia huiusmodi non e libris deprompserint, sed memoriae fidentes, ita vt fit, lapsi sint.' Istis enim verbis innuere videris Euangelistas more humano scripsisse; et quod memoriae confisi haec scripserint, quod libros videre neglexerint, quod ita, hoc est ob eam causam, lapsi sint. Audi, mi Erasme; arbitrarisne Christianum patienter laturum Euangelistas in Euangeliis lapsos? Si hic vacillat sacrae Scripturae autoritas, quae pars alia sine suspitione erroris erit? vt pulcherrimo argumento A. Augustinus colligit. Porro 'Memoriae fidentes' dicis, quasi prius lecta et sinu memoriae recondita conscripserint: quibus praeceptum fuit vt ne cogitarent quidem quid ante reges et praesides loquerentur, sed a Spiritu sancto omnem docerentur veritatem. Et 'Testimonia huiusmodi' dicis 'non e libris deprompserint', quasi more nostro ex variis libris et autoribus, vt est nunc condendorum librorum modus, volumen congesserint. Absit hoc a Spiritus sancti et Iesu saluatoris nostri discipulis, a fidei nostrae columnis non humana sapientia institutis, suspicari. Assumpsit illiteratos et analphabeticos, sed doctissimos reddidit. Tuum erit, ornatissime Erasme, in hisce sanam aperire sententiam. Parce, precor, tam bono animo tamque fauenti te cum humilitate et omni modestia monenti.

Ad aliud ascendamus. Acta Apostolorum elucidaturus cap. x adnotasti haec verba: 'Tamen etiam cum Graece scribunt Apostoli, multum referunt ex proprietate linguae suae.' Et infra: 'Nam Apostoli Graecitatem suam non e Demosthenis orationibus sed e vulgi colloquio didicerunt.' Hoc minus sobrie a te homine Christiano fore scriptum plerique opinantur—cum venia tua, mi Erasme; homo sum apertus, nihil blandior. Quis enim Christianus ignorat vel ignorare potest, si vellet, Apostolos dono Spiritus sancti varia linguarum genera nouisse? Accepta enim in die Pentecostes Spiritus sancti gratia, colloquebantur Apostoli variis linguis magnalia Dei. Quare non a Graecis sed a Spiritu sancto Graecitatem didicerunt; vt eis Graeci, Rhomani, Aegyptii, Parthi et alii, Actuum secundo, testimonium dedere. Donum enim linguarum inter alia quoque a diuo Paulo connumeratur.

Eiusdem farinae est quod cap. 3 Matthaei in annotationibus tuis

42. sint *D*: sunt *Lond.* 59. Tamen *scripsi, secundum Annot.*: Tum *D.* *Cf. Ep.* 844. 94.

37. adnotationibus] p. 239.
45. Augustinus] *Ep.* 28, cap. 3.
47. praeceptum] Matt. 10. 18-20.
59. adnotasti] p. 387.
67. magnalia Dei] Acts 2. 11.
71. Paulo] 1 Cor. 12. 10.
72. annotationibus] p. 245; on Matt. 4. 23.

legitur: 'Proinde miror Euangelistas abusos hoc verbo, quod magis videbatur fugiendum': loqueris de verbo θεραπεύων. At hic Euangelistarum praeceptorem te facere videris, et quid scribendo fugere debuissent aperire: ac si non satis propicium et doctum habuissent afformatorem Spiritum sanctum, cuius negligentiam te post tot secula supplere oporteret. Pauca adfero, doctissime Erasme, non vt oppugnem sed vt commonefaciam.

Postremo pluribus praeteritis—nam si haec tibi placuisse agnouero, sedulum praestabo monitorem—hoc ex meo addam, qui Augustini doctrinam eminentissimam in primis post sacrum canonem ac Ecclesiae sanctae decreta suspicio et veneror. Idcirco displicet mihi iudicium tuum, quod de Augustino super Ioanne affers; 'Impudentissimum' asseris 'alterum alteri comparari'. At ego Francisci Philelphi iudicium plus laudo, qui ita de iis statuit, quod 'A. Augustinus acutior, peritior, et subtilior fuerit in omni philosophia, huic Hieronymus plurimum praestiterit dicendi elegantia potius quam doctrina'; claudens epistolam ait, 'Quod si ex iis duobus vnus effici potuisset, nihil absolutius natura aedidisset.' Et quod Philelphus de philosophia, hoc eruditi omnes in theologia de Augustino statuunt. Vnusquisque bene iudicat quae bene nouit, ait Stragirita. Nihil autem est quod tibi deesse Erasmici omnes adeo conquerantur, nisi quod A. Augustinum non legeris. Noli ergo, Erasme, tantum Ecclesiae lumen, quo post primas Ecclesiae columnas nullum fuit illustrius, tuo iudicio obtenebrare. Agnosce potius doctissimum fuisse Augustinum, eius amplectere scripta, versare in illis non indiligenter; impudentissimum profecto eum iudicabis qui aliquem ex doctoribus eruditione Augustino audeat praeferre.

His pauculis te admonere volui, mi Erasme, omnium qui spirant eloquentissime, aut potius ansam praebere quo synceram piamque in his explicares sententiam: vt hi qui te singulari fauore ob praecellentem eruditionem veluti parentem colunt, obseruant ac venerantur, a virulentis calumniatorum linguis et vitilitigatoribus tua defendere et tutari possint, et simul sinistras submouere suspiciones. Quod vero ad me attinet, scio profecto te mihi non solum non irasci, sed et gratias habiturum, qui Erasmo suo (ex cuius elucubrationibus nonnihil profeci, a teneris annis minoribus tuis Adagiis institutus)

87. et *ante* peritior *add. H.* 89. iis *D*: his *H.* 92. Stagirita *N*³.
93. adeo *om. D*²*; sed cf. Ep.* 844. 168. 104. *N*², *LB*: vitiligatoribus *D, Lond.*
106. non *ante* irasci *add. D*².

84. super Ioanne] chap. 21.
85. asseris] p. 373.
86. Philelphi] In a letter dated 1449; the last in bk. vi of his letters. The first quotation here is adapted.
92. Stragirita] *Eth. Nic.* 1. 3. 5. Eck frequently writes *Stragyrita*; e.g. in his *Orationes* (1513) ff. a⁴ v°, b² v°, (1515) ff. A² v°, C v°, and on the title-page of his commentary on Aristotle (l. 10 n.).
108. minoribus . . . Adagiis] See Ep. 126.

optimo ac beneuolenti animo raptim illa ac obiter depinxi quae a calumniatoribus partim opponuntur, partim possent opponi. Neque arbitror pro tuae integritatis candore minus libenter haec te ex Eckio auditurum, quam cum in Dialectices commentariis te Latini eloquii solem, et alibi inter politiorum literarum cultores nostri seculi te phoenicem dixerim. Parcere praeterea debes impolito ac illeuigato stilo: nam vt cameleon colorem attiguum suscipit, sic ego barbaros versans assiduo autores barbariem contraho, atque his contaminor. Tu vero vale fauste ac feliciter, mi Erasme, seculi nostri singulare decus, et cura vt Eckius humanitatem tuam experiatur; quod tum fiet, cum literas ab Erasmo accipiet. Vale et salue.

Ex Ingoldstat IIII. Non. Febru. Anno gratiae D.D.D.XVIII.

T. D. deditissimus.

770. From Francis Asulanus.

Biblia, f°. xx ϕ ϕ^2 (a). ⟨Venice.⟩
⟨February 1518.⟩

[The preface to the New Testament in the Aldine Greek Bible of Feb. 1518 (cf. IV. 280 n.). The publication of it had been announced to Erasmus in Aug. 1517 (Epp. 629, 642–3); but, perhaps incredulous that a work so long projected was really about to appear, he was still thinking, as late as 5 April 1518 (Ep. 809), of printing the second edition of his New Testament at Venice. It was probably the arrival of the presentation volume with this handsome dedication which convinced him by 17 April (Epp. 815–7) that he could not expect the Aldine firm to undertake another edition at once, and that, though his inclination was for Italy (Ep. 786. 14–6), he must decide for Basle.]

FRANCISCVS ASVLANVS ERASMO ROTERODAMO S.

Nihil optatius mihi esse potest, Erasme, quam ex industria summisque laboribus nostris id genus hominum conciliare nobis, qui rerum vsu, ingenio et literis praestantes sint, ac ex omnium numero ita existant vt optimus quisque ad nomen illorum celebrandum excitetur, et ad testimonium laudis et iudicii de eorum ipsorum virtute dandum in dies alacrior fiat. Quod si in quempiam aliquando incidimus, ex quo cum huiusmodi officiis prosequeremur, magnam laetitiam ac voluptatem ceperimus, certe non paruam gloriam nos adeptos fatemur, cum in memoriam ea reuocamus tempora quibus plurima in te studia conferre nobis licuit. Siquidem Aldus, cuius memoria nullis vnquam literarum monimentis aut doctorum hominum praedicatione satis celebrabitur, et nomen tuum

769. 115. chamaeleon D^2. 119. cum D^2: dum D^1. 121. T. D. deditissimus *om. H.* 770. 8. magnam *scripsi*: imagnā *a*.

769. 113. solem] In the preface, dated 19 Feb. 1516, to Eck's *In summulas Petri Hispani explanatio*, Augsburg, Miller, May 1516, f. 2.

alibi] I do not know where.

120. D. D. D.] A usual form with Eck; used also by Mutianus (MRE². 378).

770. 10. tempora] In 1507–9.

apud Italos illustre reddidit, et accurate operam dedit vt optimarum disciplinarum cultores diligentiam in recognoscenda vetustate admirarentur tuam, et doctissimi omnes authoritatem multis ornatissimisque iudiciis amplificarent. Nec vero homo sapientissimus id domestico vsui et summae beneuolentiae, qua cum eo coniunctus eras, dabat, sed industriae, studio, literis tuis, quibus omnibus non minus sperabat te aliquando laudi fore Italiae quam Germaniae tuae et reliquis prouinciis Christianis ornamento et splendori. Nec sane multum ille praesumpta vel spe vel opinione deceptus est. Nam vt immortalem omittam gloriam quam apud exteras nationes consecutus es, nemo apud nos ingenuus et liberaliter educatus viuit cui non persuasum sit ad laudem veterum literarum reparandam et studia ingenuarum artium reuocanda magnam accessionem a te factam esse.

Cum igitur multi hoc nomine tibi debeant et toto animo ac cogitatione incumbant in eam rationem qua declarent se praestanti in te beneuolentia et diuino studio esse, ego praeter caeteros nihil vnquam vel studiosius malui vel ardentius optaui quam vt intellegeres me omnem voluntatem ac cogitationem conuertisse ad virtutis tuae laudem et sempiternam nominis celebritatem. Nec ad id aliqua ex parte nunc efficiendum aliunde facultatem nobis suppetere posse conieci, quam si sacri hi libri characteribus nostris effecti nomen tuum praeferentes diuulgarentur et publice legendi exhiberentur. Video enim ex eorum lectione hominem Christianum non solum rectis praeceptis informari posse, verumetiam aditum praestructum habere eo perueniendi vnde omnium virtutum decus cum eximiis vitae ornamentis optimisque humanae felicitatis insignibus coniungat. Sunt autem commentarii quos primi illi diuini scriptores, Matthaeus, Ioannes, Lucas, Marcus, de moribus, dictis, factis, vita Christi, religionis nostrae conditoris et salutis ac libertatis authoris, confecerunt. Hos historia consequitur qua explicatur quicquid vnquam praeclare gestum est ab auditoribus et alumnis disciplinae eiusdem Christi, et epistolae multae quas cum alii pietate atque sanctissima religione illustres viri tum iidem alumni ad diuersas nationes scripserunt, vt Christi nomen orbi terrarum aut incognitum aut inuisum declararent, commendatum facerent, et ad eius cultum omneis excitarent.

Itaque si librorum Marci Varronis praecipua illa fuerit laus, quod Quiriteis in sua vrbe peregrinanteis, erranteis tanquam hospites, domum deduxerint, vt possent aliquando qui et vbi essent agnoscere; quod sacrorum iura, quod sacerdotum, quod domesticam et bellicam

51. in sua . . . 55. aperuerint] Cf. Cic. *Acad. Post.* I. 3. 9.

disciplinam, quod omnium diuinarum humanarumque rerum nomina, genera, officia, caussas aperuerint, quo honore, qua gratia, quo splendore, qua gloria horum voluminum authores decorare debemus? quippe qui humanum genus e propriis laribus diuulsum sedibus restituerint suis, detestabilia sacra summouerint, dignitatem hominum semper rapientium et cruentas manus semper habentium labefactarint, commentitiorum deorum cultum sustulerint, et Deum vnum, Christum filium diuinumque Afflatorem indicauerint. Ex his porro virtus illa peti commodissime potest, quae in tempestate quieta est, lucet in tenebris, pulsa loco insistit ac semper haeret, splendet per sese, neque alienis vnquam sordibus obsolescens aut pulchritudine priuatur aut gratiam amittit et decus. Huius quidem laude cum tu, mi Erasme, vnice excellas apud prouincialeis tuos, sapientissimos et ornatissimos homines, facis vt tuo potissimum exemplo non pauci ex nostris quicquid ex auitis id genus ornamentis amiserint, recuperare studeant, et optimis vitae institutis honestarumque artium scientia tantum praestare cupiant, vt nullam fortunae culpam aut maleuolorum iniuriam extimescant. Vale.

771. TO JOHN CAESARIUS.

Gazae . . . institutio ii, tit. v°. Louvain.
20 February 1518.

[The preface to *Theodori Gazae de linguae Graecae institutione liber secundus, Erasmo Roterodamo interprete*, Louvain, Th. Martens, *s. a.* This work was undertaken by Erasmus in July 1517; but was interrupted by the necessity of replying to Faber (Ep. 616. 5,6). It was originally destined for Afinius (Epp. 616, 638), but the friction with him moved Erasmus to abandon the idea. Through the autumn fair at Frankfort he dispatched it to Froben (Epp. 629, 701, 733) to be printed, with a revision of book i (Ep. 428). But at the same time he decided to dedicate it in ms. to Fisher (Epp. 653, 667, 784). By November Froben had begun upon the printing (BRE. 69); but meanwhile Erasmus, having received no announcement of Froben's acceptance of the book (Ep. 732), gave it to Martens (Ep. 795), who produced it with this preface about the beginning of March (Ep. 784).

Froben, when he left for the spring fair, regarded his edition as ready (Ep. 801), but the final part (f°. f^3) bears date May 1518. It had been constructed in accordance with Erasmus' suggestion (Ep. 629. 2,3) out of the first edition; which evidently had not sold as well as had been expected. Two new sections, the translation of book ii and the original, were put in at separate points, following the similar parts of the first edition, and a new title-page was added; but the original colophon, Nov. 1516, was retained in spite of the new one affixed at the end of book ii in the Greek. This reconstruction I failed to observe in treating Ep. 428; and in consequence the critical apparatus there needs some remodelling. Froben's edition of Nov. 1516 was undertaken without Erasmus' knowledge (Ep. 575. 1–3), and is a reprint of Martens' of June (α). For three of the other editions cited the sigla should be changed as follows: Martens' of March 1518 and Feb. 1524 to β^1 and β^2, Froben's of May 1518 to γ. The following critical notes will then need alteration—6. submolestae $\alpha\gamma$: molestae β. 49. ac. $\alpha\gamma$: et β^2. α. τῶν χρυσῶν γ. 62. α: M.D. XVIII γ.

Martens' edition of book ii was not reprinted; and this preface is not found in any of Froben's editions. So that this is the only source.

The manuscript used for the Froben edition of May 1518 is in the Basle library; written by Hand A (Phrysius) and corrected by Hand C (Nepos).]

ERASMVS ROTERODAMVS IOANNI CAESARIO SVO S. P.

QVESO te, Caesari candidissime, an non hoc est planissime quod prouerbio dici soleat, ὥσπερ ὁ καικίας νέφος? [quod] cum ipse mihi ceu meopte iumento labore laborem accersam. Primum Theodori librum feceram Latinum, quo magis laborem detraherem Graecarum litterarum auidis, simulque velut esca quadam allicerem quos eius linguae difficultas deterrere videbatur. At isti iam allecti me rursus ad aliud laboris pensum pertrahunt, et ideo me nouo labore putant onerandum quod ipsis laborem ademerim. Primo donato secundum librum efflagitant, idque veluti suo iure faciunt, quasi vero qui ientaculo exceperit, protinus et prandium et merendam et coenam debeat. Sed quid facias cum populus vrget? velis nolis, parendum est. Spero breui fore vt iam adulti vegetique in hoc studiorum genere meam operam non desyderent, verum ipsi sine cortice natent. Bene vale.

Louanii decimo Calendas Martias. Anno M.D.XVIII.

772. TO ROGER WENTFORD.

Deventer MS. 91, f. 32 v°. Antwerp.
LB. App. 286. 21 February ⟨1518⟩.

[The series of letters, Epp. 772–7 and 781–92, hang closely together. They appear to bear two different dates; but Ep. 785. 1 shows that the later group was carried by the same messenger as the former. The explanation seems to be that Erasmus, being at Antwerp in the middle of February (Ep. 789. 1), decided to send John Smith to London on certain business, perhaps the collection of his papers from Peter Vannes; and for this purpose wrote a few short notes (Epp. 772–6), one of which (Ep. 773) was to help Smith on his way. After this, i. e. on or after 22 Feb., letters reached him from England through Peter Meghen and Francis Berckman; the former, to judge from the language used of him (Ep. 786. 43–5), bringing a packet of earlier date but having travelled so slowly as not to arrive before Berckman. Both packets appear to have contained letters from Vannes.

On receipt of these Erasmus added postscripts to Epp. 774–5, and wrote another letter to More (Ep. 785). He also decided to send letters to his English patrons (Epp. 781, 783–4, 786) and friends (Epp. 777, 782, 787). These were written gradually, one (Ep. 777) being composed at Antwerp and dated after his return to Louvain; where on 5 March he finally dispatched his messenger. Smith was also the bearer of letters to friends whom he would pass and who would help him forward, at Antwerp (Ep. 788), Bruges (Epp. 789,90), Calais (Ep. 791) and perhaps Dunkirk (Ep. 792).

The letters repeat one another so much that full cross-references are unnecessary. Within the limits of their dates I have arranged them in such a way as to show that in the work of copying Hand D may have preceded Hand C. The former did the major part; Hand C's only share being to add postscripts to Epp. 774,5, to complete Epp. 784,5—beginning from *iusto dolori* (l. 24) and *Non desinent* (l. 41)—and to copy Epp. 777 and 786–9. The inference suggested is that Hand C finished the copying, from Erasmus' rough drafts, after the departure

771. 2. prouerbio] *Adag.* 462. 13. natent] Cf. Hor. *S.* I. 4. 120.

of Hand D; whom it would thus be possible to identify with John Smith, Hand C being in consequence James Nepos (Ep. 595. 11 n.).]

ERASMVS WENTFORDO SVO S. D.

Qvod Moro missas litteras inscripseras mihi, quod mihi destinatas illi, nihil abs te peccatum, optime Wentforde; cum que vtriusuis sunt, magis sint alterius quam que ipsius. Vehementer gratum mihi facturus es, si notas quas Grocino, vt scribis, suffuratus es, huic Ioanni nostro tradas; qui aut ipse ad nos perferet aut ad nos perferendas curabit. Praeterea si Dialogos lusorios et conuiuiales quos habes apud te, ad nos miseris, ita recognoscam ac locupletabo vt existimem futurum non aspernandum nostrae amicicie monumentum: nam tibi dicatos edendos curabo. Bene vale.

Antwerpiae pridie Cathedrae Petri.

773. To Thomas Parcius.

Deventer MS. 91, f. 30. Antwerp.
E. p. 197: F. p. 332: HN: Lond. vii. 41: LB. 321. 21 February 1518.

[The identity of the person addressed has not been determined. Brewer, who puts this wrongly in 1519 (iii. 91), suggests that his name may have been Parker or Perkins; or he may have been a Percy or (though the P in the MS. is unmistakable) a Darcy. Both the Earl of Northumberland and Thomas, Lord Darcy, owned lands in Calais (Brewer ii. 4637).

The title added in E is perhaps an error; for John Benolt or Bunoult is styled 'Secretary of Calais' (Brewer ii. p. 1454; 381, 4148, 4564) or 'King's secretary at Calais' (id. 3805) 1512-8.]

ERASMVS THOMAE PARCIO, SECRETARIO VRBIS CALECIENSIS, S. D.

Hvnc meum Ioannem Smythum ob certa negocia mitto in Angliam, mox huc rediturum. Rogo adiutes hominem vt quam primum commode traiiciat, ac per redeuntem scribito, quid valeas, quomodo res succedat cum Mercuriis istis, et quid agat tua nympha. Domino Deputato, si fors inciderit commoditas, me plurimum commendabis. Bene vale, charissime Parci.

Antwerpiae. pridie Cathedre Petri. Anno M.D.XVIII.

773. tit. secretario . . . caleciensis *E*: svo *MS.* 1. Smithum *E.* 4. Domino Deputato *MS.*: Praefecto vrbis, quem Deputatum appellare malunt *H.* 5. si . . . commoditas *MS.*: viro humanissimo deque me optime merito *E.* 7. Anno M.D.XVIII *add. H.*

772. 1. litteras] Cf. Ep. 688. 1-6.
4. notas] Brewer (ii. 4267) suggests that these were on the New Testament.
6. Dialogos] Cf. Epp. 130. 92 n., 833. Erasmus had shown some other of his early writings to Wentford; cf. Ep. 241.
10. Cathedrae] Leclerc has misinterpreted this date here and in Epp. 773, 776.
773. 5. Deputato] Rich. Wingfield; cf. Ep. 791.

774. To Peter Vannes.

Deventer MS. 91, f. 30. Antwerp.
LB. App. 260. 22 February ⟨1518⟩.

ERASMVS PETRO AMMONIO SVO LVCENSI S. D.

Maiorem in modum te rogo vt huic ministro meo tradas quicquid habes epistolarum Ammonii ad me aut mearum ad Ammonium, praeterea si qua sunt [sunt] exemplaria pertinentia ad nostrum negocium. Non dubito quin faueas gloriae cognati tui: at ego dabo operam vt illius immortalitati consulam. Proinde ne moreris, oro, [hac gratia fasulum meum] hac gratia famulum meum. Si quid erit in quo tibi possim facere gratum, comperies nos tibi ex animo bene volentes. Bene vale. Antwerpiae. 8 Cal. Martias.

Cum haec scripsissem, redduntur mihi simul binae tuae ad me litterae, supraquam dici possit iucundae, quippe tales vt ex his summa mihi spes sit.

775. To John Sixtin.

Deventer MS. 91, f. 30. Antwerp.
LB. App. 261. 22 February ⟨1518⟩.

ERASMVS SIXTINO SVO S. D.

Magnopere te rogo vt meus Ioannes a Petro Ammonio accipiat que velim, idque sine mora. Nam editio Noui Testamenti cogit me rursus Basileam adire, aut certe Venetias. Hanc calamitatem meis, vt aiunt, quadrigis mihi accersiui; sed quod intriuimus exedendum est. Pontifex ac Princeps nouas agunt comoedias, qui nunc bellum in Turcas praetexunt, cum multo aliud agatur. Venimus ad summum et tyrannidis et impudentiae. Hic in mediis oppidis grassari fures ceperant, sed magistratus tandem experrecti ceperunt aduigilare. Bene vale, amicorum integerrime ac patronorum beneficentissime. Antwerpie. 8. Cal. Martias.

Haec vbi scripsissem, redduntur tuae litterae per Franciscum. A Maruffianis pecuniam accepi. Franciscus negat sibi isthic numeratam pecuniam, quod syngrapha fuerit parum legittima. Mitto

774. 5. *LB*: immortali *MS*. 775. 8. *LB*: aduigelare *MS*.

774. 2. epistolarum] Cf. Ep. 656. 4.
3. negocium] Cf. Ep. 447 introd.
775. 4. accersiui] Perhaps by altering the text of his early translation for the *Nouum Instrumentum*; cf. Ep. 384 introd.
5. bellum] For this projected Crusade see Creighton iv. 251–4.
11. Franciscum] Berckman.
12. pecuniam] Erasmus' Aldington pension, which appears to have been paid in advance on special instructions from Warham; cf. Ep. 794. 4,5. Erasmus had received the money through Maruffo's agents (cf. Ep. 387. 2 n.), but his bill to reimburse them had been refused by Potkyn; cf. Ep. 782. 4–5, and see also Epp. 823, 828.

nunc legittimam. Petro Ammonio scripsi accuratius, et confido facturum. Ingenium Italicum vt nusquam non sui simile est!

De Fabro varia referuntur; quibusdam parat Apologiam, quibusdam mecum sentit. Ipse viderit. Si repetit, accipietur vt dignus est. Montioius sui similis est; aut promittit aut queritur. Non pudebat Reuerendissimum offerre xx libras; et ille me volebat sperare ⟨centu⟩m, qui toties expertus sim non promissa solum verum etiam deierata. De Petri Aegidii valetudine non sparsi rumorem, sed litteris apud Morum questus sum: atque vtinam is rumor esset vanus! Mi Sixtine, ⟨ni⟩mium verus est; adeo vt misere mihi in illius periculo timeam.

776. To Thomas More.

Deventer MS. 91, f. 32. Antwerp.
LB. App. 287. 22 February 1518.

ERASMVS MORO SVO S. D.

Dici vix possit magisne doleam, optime More, an admirer, quid acciderit nostro Paceo vt libellum istum edendum putarit: in quo plane desydero iudicium illud quod illi non deesse putaram. Doleo autem non ipsius nomine solum, cuius glorie non minus faueo quam meae, verum etiam vestrae Britanniae, que sat scio longe aliud ingenii specimen ab alumno suo expectabat. Denique meo ipsius nomine doleo, quem toties nominat, non dubito quin amico animo, sed tamen ita vt inimicus non magis fuerit nociturus: nam quod

775. 20. centum, 23. nimium *LB*. *In extremo angulo nunc lacera est charta; quae forsitan, quo tempore vtebatur Clericus, illaesa fuerit. Ante* sparsi, *vbi initium est versus secundi, periit spatium duarum fere litterarum; quod tamen vacuum fuisse videtur, quandoquidem Clericus nihil ibi scripsit.* 23. vanus *LB*: varius *MS*.

775. 14. Ammonio] Ep. 774.
19. Reuerendissimum] Wolsey; cf. Epp. 784, 786.
xx] In Ep. 786. 38 this is given as 40.
ille] Mountjoy; cf. Ep. 694. 10 n.
22. litteris] Not extant.
776. 7. toties] *De Fructu*, pp. 15, 32, 47, 53, 56, 63, 72, 92–5, 100, 107, 108, 112. On pp. 92–6 he recounts an interview with an Italian Abp., 'professione non theologus sed Scotista,' who claimed to have a roll of Erasmus' errors in theology, and to be eager to drag him before a Council. As Bombasius is represented (p. 95) as entering at the close of the interview, the incident may perhaps be taken (but see below) to have occurred during Bombasius' visit to Constance, between 19 Sept. 1517 (Brewer ii. 3693) and 29 Sept., when he had returned to Zurich (*De Fructu*, p. 4); for he does not appear to have been at Constance again before Pace's return to England (Ep. 706. 27 n.).
On pp. 15–6 Pace describes a conversation at a party in which a 'generosus' in support of his contention that learned men were needy, quoted Erasmus' complaints of his poverty, in a letter which can hardly be other than Ep. 421. 128,9. Pace's respect for precision is so scant that he represents the conversation as occurring in England 'duobus annis plus minus iam praeteritis' and in his own presence: although he left England in Oct. 1515 (Ep. 388. 94 n.), eight months before Ep. 421 was written.

lector a me veluti fideiussore videtur exacturus, quod illius spo[s]pondi nomine, non ita magni duco. O φίλαι μοῦσαι, an non perpendit ille rem esse sacram amici nomen orbi posterisque tradere, neque quicquam respexit preter atramenti, chartarum oleique iacturam? Quorsum attinebat referre nugas illas de rotulo, de heresibus, de paupertate? An quicquid vsquam inter cyathos effutiunt rabule, dignum esse putat quod orbi legendum proponatur?

Verum hec sera iam est comploratio. Quod superest, pro tua cum illo familiaritate submonebis hominem ne consimiliter post abutatur litteris. Si Greca vertet, alieno iudicio fulcietur, neque quicquam est habiturus negocii preter elocutionis curam. Epistolam ad Dorpium pro me scriptam ipsius honoris causa suppressi. Atque vtinam libellum hunc supprimere liceret!

Hec ad te sine fuco scripsi, mi More, quod de nuncii fide certus essem; ad ipsum eadem scripturus, ni iam toties expertus essem quantum suo quisque ingenio faueat. Et coram huiusmodi placabilius admoneri solent. Bene vale.

Antwerpie festo Cathedre Petri. An. M.D. 18.

777. To Henry Bullock.

Deventer MS. 91, f. 34. Antwerp.
LB. App. 263. ⟨c. 22 February 1518.⟩

[The dates of place and time conflict. The former is confirmed by the mention of Louvain in l. 30. The absence of any reference to Meghen or Berckman, or to the events touched upon in the letters of 5 March, also suggests that this letter belongs to the earlier group, and that the date of time was added when the whole packet was dispatched: cf. Ep. 772 introd.]

ERASMVS BOVILLO SVO S. D.

Primvm voluptati fuit, optime Bouille, quod te pestis ista scelerata non attigit. Croco gratulor atque adeo vestrae etiam Academiae; cui praeter alias honestissimas disciplinas, quibus iam pridem excellit, hoc quoque decoris accesserit. Sed quid ego audio? An isthic etiam sunt qui pro Fabro digladientur? Quid est autem quod mihi succensent isti? an quod blasphemiae crimen, quod mihi cum omnibus orthodoxis scriptoribus commune Faber vni veluti proprium impingit, clarissimis argumentis propello? Cur non illi potius succensent qui me lacessierit, et ita lacessierit vt integrum non fuerit obti⟨ce⟩scere? Sed istos, mi Bouille, rabulas valere

776. 17. illo *LB*: illa *MS.* 777. 7. *LB*: commune *MS.* 10. obticescere *LB*; *cf. Ep.* 659. 4.

776. 9. spopondi] In the preface to the *Adagia*: Ep. 211. 43-9.
19. Epistolam] Cf. Ep. 732. 53 n.
23. scripturus] Erasmus changed his mind later, and wrote Ep. 787.
777. 1. pestis] Cf. Ep. 623. 8 n.
2. Croco] Cf. Ep. 712. 29 n.
cui] Croke; cf. Ep. 712. 30.

sinamus, qui solo impetu animorum damnant aut probant, etiam illa quae nondum cognorunt. Fabrum ipsum demiror, primum qui sic in me debacchari animum induxerit, deinde qui non priuatis saltem litteris se mihi vel purget vel defendat. Quod si Standiis ad istum me lacessisset modum, longe aliter beluam accepissem. Fabro sane quam inuitus respondi, multaque dedi veteri nostrae necessitudini. Verum non vsque adeo mihi est amicus vt in illius gratiam hostis dignitatis Christi, et propheticae intelligentiae subuersor, et Iudeorum fautor esse debuerim: praesertim cum ille prior amiciciae iura violasset.

Nouum Testamentum denuo summis laboribus recognoui. Id vt aedam, nunc aut Basileam aut Venetias adorno profectionem. His fatis natus sum, mi Bouille; sed non oportet θεομαχεῖν. Reddita est mihi a Graio epistola sed, vt videtur, Lutetiae scripta. Petrus Aegidius nescio cui commisit Croci ad me litteras; verum is quisquis est non reddidit. Eum meis verbis salutabis diligenter, atque item Graium optimum; cui narrabis de itinere meo, nondum satis certo vtro sit intendendum. Salutabis amicos omneis, Vachanum, Omfridum, Brianum, Watsonum et Gerardum hospitem, cuius laus est in Apologia, licet ἀνώνυμος. Iam adest Louanii litterarum Hebraicarum professor longe doctissimus huius eui; est qui et Grece profiteatur. Huc igitur aduolent qui trilingues esse volunt. Bene vale, amice, patrone et propugnator vnice. Antuerpiae [3 non. Mart.].

^{744}778$_{810}$ To William Budaeus.

Deventer MS. 91, f. 1 (a). Louvain.
D. p. 8: E. p. 3: F. p. 173: Lond. iii. 51: LB. 305. 22 February ⟨1518⟩.
Apologia ad Fabrum f°. o³ (β).

[In the Deventer manuscript the copy by Hand C (Nepos: a^1) is profusely corrected and enlarged by Erasmus (a^2). Besides the sequence of Erasmus' *Epistolae* this letter also appears in an edition of his Apology against Faber Stapulensis, Louvain, Th. Martens, *s. a.* (β). Except for a few variants of its own, obviously mere oversights, and a single misspelling (l. 349), β cleaves to D^1 against a and against all the other printed editions, differing with D^1 from D^2 in one reading (l. 242), and reproducing two errors of D^1 which D^2 corrects (ll. 42, 315). It is clear, therefore, that one of these two, β and D^1, was printed from the other.

In BEr.², *Admonitio etc.*, p. 103, Ep. 794. 47 is cited to show that β must have been printed by 6 March 1518, since there are only four separate editions of the

777. 14. Standiis] Cf. Ep. 608. 14 n.
24. Graio] Cf. Ep. 768. 15 n.
26. non reddidit] This is perhaps only a piece of more or less innocent dissimulation; cf. Ep. 712. 29 n.
29. Gerardum] Cf. Ep. 456. 281 n.
cuius laus] Cf. 2 Cor. 8. 18.
30. Apologia] *ad Fabrum*: 'bibliopola quispiam amicus magis quam litteratus.' LB. ix. 20 c.
Hebraicarum] Matt. Adrian; see p. 108.
31. Grece] Probably Rescius was in his mind; cf. Epp. 691. 15 n., 805.

Apologia known. From this view it follows that β is prior to D^1. But for three reasons I incline to think that in the passage cited Erasmus was erring, as so often, in his figures (cf. Ep. 269. 30 n., on a similar point), and that the *Apologia* had only been printed three times by now: unless there is some edition which has been lost. Firstly, on *a priori* grounds it seems to me more likely that this letter should have been excerpted from D^1 as suitable for addition to β than that it should have been included in D^1 from β. Secondly β reproduces the marginal notes (Ep. 821. 26,7) added to the *Apologia* in Froben's edition of Feb. 1518 (BEr.^{2} pp. 101,3); and it is highly improbable that Martens should have secured a copy of this so early, before the spring fair at Frankfort and in time to get his own edition printed by 6 March 1518. Finally in Oct. 1518 Erasmus writes from Louvain of a new edition, 'non sine accessione' (Ep. 886. 54,5).

I therefore take β to be subsequent to D^1 and prior to D^2, and to have appeared in the autumn of 1518; but for convenience in arrangement I have placed it at the end of the sigla, i.e. after LB.

The reprint of this letter, out of course, in E is perhaps due to a wish of Erasmus, after the coolness with Budaeus had arisen, to give the whole correspondence; omitting, however, Ep. 744 in compliance with Budaeus' wish there expressed and reiterated in Ep. 896.]

ERASMVS ROTERODAMVS CLARISS. VIRO GVLIELMO BVDAEO, CHRISTIANISS. GALLIARVM REGIS ELECTO, S. D.

De negocio nostro, quod de nobis apud Franciscum Christianissimum Galliarum regem agebatur, optime Budaee, et scio et memini quid scripseris: ne me putes e Lethaeo bibisse flumine, quemadmodum scribis. Nam ea sane res adeo me non habebat sollicitum, vt, cum animaduerterem te pro tua erga nos beniuolentia vehementius καὶ φιλοτιμότερον agere, literis admonuerim ne quid istuc negocii animum tuum torqueret. Si hactenus fortuna me regum famulatui mancipatum habuisset, si non animus, qui mihi semper ab istiusmodi theatris abhorruit, certe haec iam aetas ac valetudo missionem ac rudem flagitaret. Quod si cuiquam omnino principum visum fuisset addicere me, cui potius conueniebat inseruire quam Carolo regi Catholico, vel quod vnus omnium hoc aeuo maximus, vel quod meus, velim nolim, vel quod prior et vltro sat amplis conditionibus inuitarit, atque etiam benignitate non vulgari me sibi deuinxerit: etiamsi iudicabam ingratum iuxta ac inciuile Francisci tanti Principis fauorem superbe reiicere, praesertim cum citra rerum mearum periculum eius vsuram gloriae capere liceret. Et tu iam scripseras te a suscepto negocio destitisse. Tantum auebam scire quid tandem esset τὸ ὕπουλον quod tibi ἐν τῷ τὴν ἐπίκλησιν Μικρῷ deprehensum significabas; siquidem iam inde ab initio tetigit animum meum

TIT. *D* (ELECTO *D*β: A SECRETIS *E*: *om. H, cum caetero titulo*): ERASMVS BVDAEO SVO S D. *a*. 4. Nam ea a^2: Quae a^1. habebat a^2: habet a^1. 5. καὶ φιλοτιμότερον *add.* a^2. 8. si . . . 9. certe *add. D.* 14. atque . . . deuinxerit *add.* a^2. 15. etiamsi . . . 17. liceret *add. D* (Francisci *add. H*: *om.* β). 17. tu *add. D.* 19. ἐν . . . Μικρῷ a^2: in paruo a^1.

4. scribis] Ep. 744. 12.
6. literis] Not extant.
17. scripseras] Ep. 568. 53,4.
20. significabas] Ep. 568. 11,2.

suspicio, rem animo non syncero ab isto geri. Neque enim vsque adeo gratiosum est apud me Guilielmorum vocabulum, quam suspectum, primum *ματαιολόγου*, deinde *κηρυκτοῦ πρόσωπον* hoc, opinor, agentis, vt me in nassam illectum irrideret.

De Episcopo Poncherio gestiebam scire quid ageret, et num constanter eum in nos animum obtineret quem hic prae se ferebat: prae se ferebat enim rarum quendam ac mirificum. Non quod ambirem quicquam apud illum,—cuius rei vel ipse testis est, sibi conscius quid detulerit et quid ego responderim—; sed quod pulcherrimum et ambiendum esse ducerem ei placuisse viro qui optimo cuique maxime placet. Clarissimum senatorem Deloinum, cui te impulsore scripseram, subuerebar ne quid vtcunque nostrae offendissent literae, quod is nihil omnino responderet. Nam scito intra menses quatuor nihil istinc allatum esse literarum praeter has postremas, quas Lutetiae datas die brumae e Maguntia misit Huttenus noster ad decimum Cal. Martias.

Porro, quod scribis quosdam hoc lemmate deterruisse te ne pergeres in prouehendo nostro negocio, quod periculum esse dicerent ne, si successisset, vos omnes *ἐν ἀτιμίᾳ* futuri essetis, non potui, fateor, absque risu legere. Neque enim mihi rogandus es, opinor, vir iuxta prudens atque aequus, ne mihi fraudi sit quod alii de me vel errore vel ioco vel studio magnificentius pronunciant. Vix credas quam mihi molestum sit hominum istiusmodi studium, quod me non mediocri frequenter onerat inuidia. Nondum statui vtrum deplorem Episcopi sortem, an pietatem in patriam admirer, qui tot nominibus difficilem legationem obierit: primum in negocio molesto, ad haec apud Anglos, deinde hyeme, postremo cum apud illos omnia nouo pestilentiae genere conflagrarent. Huttenum tibi probari sane gaudeo: nam ipse hominis ingenio delector vnice. Vtinam omnia salua sint Tunstallo! nam et hinc discessit eger, e famulis altero relicto, et apud Britannos nihil a pestilentia tutum. Certe literas tuas auidissime lectitauit, et iam argumentum vtroque dignum propemodum dispexerat.

23. *ματαιολόγου* $a^2\beta$: *θεολόγου* a^1E. *κηρυκτοῦ* a^2 : *κήρυκος* a^1. 25. Poncherio *add.* a^2. 28. cuius . . . 29. responderim *add. D.* 31. Clarissimum senatorem *add. D.* cui . . . scripseram *add. D.* 33. scito $a\beta$: scio *F.* 35. $a\beta$: Moguntia *H.* 37. ne pergeres . . . 39. successisset a : ne, si successisset $D\beta$: ne, si successisset, periculum esset *E.* 39. futuri essetis a^1 : fore a^2. 41. a^2 : faudi a^1. 42. vel studio magnificentius *add.* a^2. $a D^2$: pronunciauit $D^1\beta$. 44. frequenter *add. H* : *om.* β. 49. nam . . . vnice *add. D.* 50. nam . . . 51. tutum *add. D.*

23. *κηρυκτοῦ*] Wm. Petit (Ep. 522. 17 n.) was a Dominican.

28. quid detulerit] A sum of 400 crowns in addition to the salary offered by the King: cf. Lond. xxi. 12, LB. 675 init.

31. scripseram] Ep. 535.

37. scribis] Ep. 744. 29 seq.

50. eger] Cf. Ep. 663. 1–11.

51. pestilentia] Cf. Ep. 623. 7 seq.

De Fabro non satis intelligo quid tibi velis. Nam quod ais mei nominis studiosis magnopere molestum esse ansam datam iis qui putant hoc nostrum institutum sibi parum esse commodum, id mihi prorsus cum illis commune est: imo non arbitror cuiquam esse molestius quam mihi; quod nec in Apologia mea dissimulaui. Nec existimo admodum multos esse qui Fabro magis ex animo bene velint quam ego. Nec vnquam animum inducere potero quin Apologiam illam meam, atque adeo victoriam, si modo contigit, oderim, necessariam quidem illam, sed mihi nec gloriosam in causa tam bona, tum etiam inuidiosam, vt aduersus eximium ac veterem amicum: denique studiis vtriusque vehementer aduersam, quod haud me fugiat occasionem hanc arrepturos τοὺς καταλάλους, μηδενὸς εἰ μὴ προφάσεως δεομένους, κατὰ τὴν παροιμίαν. Inauditum videlicet pugnae genus! Deplorat sortem suam victor, et hostis arma contra ferentis miseret. Adornat enim ille redintegrare bellum, vt audio, quasi parum sit semel ad istum ineptisse modum. Mihi fit verisimilius esse qui Fabrum huc extimulent quam ipsum id destinasse. Sciebam huius certaminis iniquissimam conditionem, in quo si vincerer, impietatis crimen agnoscere foret necesse: sin vincerem, in crimen inhumanitatis esset incurrendum, qui cum homine tam amico commissus viderer, quicum mihi sic coniuncta esset studiorum ratio, vt illius existimationem non possem ledere, nisi meae pene tantundem detraherem. Et tamen ille mihi refellendus erat, nisi opinionis meae velut arcem periclitari, imo prodi maluissem. Ad haec videbam plerosque calumniaturos hanc nostram conflictationem, qui nec illius insectationem nec meam defensionem vnquam legissent; tantum illud reprehensuros inter pocula alicubi auditum, Erasmum cum Fabro digladiari.

Sed obsecro te, vir aequissime, quid me facere voluisses, posteaquam ille libris per orbem terrarum diuulgatis me tot atrocissimis dictis impetisset, blasphemiaeque et impietatis publicitus reum ageret? primum hominem, vt fatetur, amicum; deinde nulla vnquam a me lacessitus iniuria; postremo in eo negocio in quo in tantum illi non aduersor vt magis pro illo facere videar, et obiurger eruditorum literis, quod illius sententiam non palam reiecerim; quanquam id quidem eius instituti, quod tum susceperam, proprie non erat. Atque vtinam hoc iniuriarum genere fuisset in me debacchatus Faber, quod vel negligi poterat vel cum moderationis laude ferri! Libens hoc

61. si modo contigit *add. D.* 63. ac veterem *add.* a^2. 68. enim $a\beta$: *om. E.* 69. Mihi . . . 70. destinasse *add. D* β (huc *om. N*). 75. existimationem $a\beta$: estimationem *F*: aestimationem *H.* 82. te a^2: ter a^1. 87. a^2: obiurgor a^1.

54. quod ais] Ep. 744. 81 seq. 66. παροιμίαν] Cf. Arist. *Rhet.* I. 12.

condonassem vel amiciciae nostrae vel Christiano pudori vel studiorum vtilitati. Caeterum impietatis calumniam agnoscere cum primis ipsa prohibet pietas. Satius igitur esse duxi Gratiis alicubi non satisfacere quam Christi dignitatis labefactator et hostis videri: nam hac persona ille me produxit in theatrum. Quanquam hoc interim Gratiis datum est, quod a iure talionis abstineo, cum mihi in manu esset eo vti; quod contumeliam a me depulisse contentus nihil in illum criminis regero; quod aduersus actorem criminaliter agentem ciuiliter me defendo.

Et tamen sunt, si superis placet, quibus Apologia mea censeatur aculeata: quasi vero letalibus spiculis impetitus impetentis caput supplex debuerim blandiciis demulcere, ne seuire pergeret. Ego neutram sententiam nec in annotamento nec in Apologia refello, cum possem eam quam Faber solam vult esse piam, vt impiam ac falsam reiicere, idque applaudentibus, opinor, theologorum centuriis. Datum hoc quoque ciuilitati. Quid igitur est quod nos admones, optime Budaee? An, vt Epimetheus quispiam, iam peracto negocio mones ne suscipiatur negocium, et euersa Troia doces non fuisse rapiendam Helenam? Quid mecum optes video, quid admoneas non satis intelligo, nisi forte obiurgationem vocas admonitionem. At si obiurgas, sine causa obiurgas: sin mones, sero mones. Infelicitatem meam agnosco, qui in hoc certamen sim coactus descendere, a quo semper abhorrui, nec nisi vnico hoc telo pertrahi potuissem. Culpam non agnosco, imo modis omnibus culpandus eram, si ad impietatis crimen obmutuissem, quod nemo sanctissimorum etiam patrum non acerrime propulsauit. Atque vtinam, mi Budaee, tempestiuus monitor adfuisses, et Fabrum amicum ab illa tam non amica prouocatione coercuisses! At posteaquam ille praeter alia conuitia me fecerat 'in Christum contumeliosum', 'intelligentiae propheticae subuersorem', 'a Iudaeis stantem', 'Christi dignitatem indigne deiicientem', 'Spiritui aduersantem', 'carni literaeque adherentem', 'inconsistentia, sese vndique elidentia loquentem, et non vnis Anticyris digna', idque aduersus Christi gloriam; posteaquam se fecerat gloriae Christi propugnatorem, me aduersarium, periculum etiam mihi denuncians, si dictis pertinaciter adhererem, hoc est nisi vellem παλινῳδεῖν (nam his atque aliis hoc genus facetiis Faber ille natura mitis ac blandus, tum Erasmo non semel amicus, ludit in amicum vnice charum):—haec igitur, inquam, atque eiusmodi multa posteaquam in me non minus inimice quam falso scripserat, ac mediis suis com-

94. igitur *add. D.* 106. opinor α^2: omnibus α^1. 119. praeter alia conuitia *add. D.* 122. literaeque *add. D.* 123. sese $\alpha^2\beta$: seque α^1 : seseque *F.* 126. vellem α^2 : velim α^1.

102. caput] Cf. Ter. *Heaut.* 762. 120. me fecerat] Cf. Ep. 659. 5 seq.

mentariis infulserat, atque vno me ignaro per orbem terrarum sparserat, (Age, rem omnem tui facio arbitrii, agnosco legem amiciciae; citra omnem exceptionem sequar tuum vel consilium vel iudicium) quid censes faciundum? An hoc suadebis amico, vt pro honore mihi habito gratias agam Fabro? an potius vt dissimulem me scire quid ille scripserit?—sed quis istuc crediturus est, libris nusquam non diuulgatis? quis credet vnum me nescire quod ad me vnum pertinet, cum id nemo nesciat?—an potius vt rem silentio tegam, hoc est vt non apud vnum iudicem sed apud vniuersum orbem capitis accersitus nihil aduersario respondeam et totam accusationem agnoscam?

Sed parum est candidum, inquis, cum amico contendere. Verum obsecro te, candidum est sic amicum immerentem impetere? Amicus est Faber, sed qui sic incessit amicus esse desiit. Etiamsi vere lapsus essem, erat hoc purae amicitiae tegere probrum amici et priuatis literis admonere. Nec ipse vnquam ab illo dissensurus eram in Nouo Testamento, nisi iudicassem hic nullam illius gloriae labem aspersum iri. Etiamsi ipse nec lesus ac prouocatus amiciciam violaui; nec vnquam, quantum erit in me, violaturus sum. Vitam amicitiae impendere laudi datur; at in Christum haberi blasphemum in amici gratiam non solum extremae dementiae sit verumetiam summae impietatis. Finge patrem aut fratrem esse Fabrum, non solum amicum; ne patri quidem aut fratri, opinor, tantum tribuendum esse censebis vt in illius gratiam Christi aduersarius haberi velim. Imo si simul et cardinalis et frater mihi fuisset Faber, arbitror officii mei fuisse calumniam non ferendam repellere, praesertim modis omnibus innoxius. Et tamen ita repello vt ille victus tantum inhumanus sit, impium non faciam; illud quoad licet agens, nequis de aduersario meo peius sentiat.

Iam quod scribis hactenus nobis pro veritate depugnatum esse, rem in posterum facile tegi posse: neuter, mi Budaee, pro veritate depugnauit, cum ille me fecerit aduersarium, vbi steterim ab ipso. Nec ego in Apologia quid sentiam aperio—neque enim erat necesse; tantum illius in me directa tela propello. Neque spes est rem tectum iri posse, cum illius volumina iam per Hispanias, Gallias, Italiam, Germaniam ac Britanniam passim obambulent, vt iam nec illi sit integrum premere quod scripsit, neque mihi dissimulare defensionem.

131. a^2: infulcerat $a^1\beta$. 137. credet *a LB*: credit *Lond.* 140. et *a*: vt *D.* 144. Etiamsi . . . 148. iri *add. D.* 149. nec vnquam . . . 152. impietatis *add. D.* 152. aut fratrem *add. D.* 153. aut fratri *add. D.* 155. velim *a*: sustineam *D.* 156. praesertim . . . 157. innoxius *add. D.* 163. Nec $a\beta$: , nec *H.* aperio $a\beta$: aperiam *H.*

---

142. inquis] Not in Ep. 744. 160. scribis] Ep. 744. 78, 9.

Mutet ille locum, si queat, in quo me lacerat, ego pro viribus premam Apologiam qua me defendo. Num me vis abiicere clypeum, cum ille tela in meum caput vibrata manu teneat? Facile est alieno dolori modum praescribere, facile est in alienis malis animo aequo moderatoque esse. Fortasse tu si hic esses, aliter sentias; imo nisi prorsus ignoro Budaeum, longe alio brachio clypeum, ensem ac tela sua vibrasset. Primum tecum reputa, mi Budaee, quam sit odiosum hereseos et impietatis crimen, tum obserua quoties, quot dictis, iisque odiosissimis, in me debacchetur, ipse toties a me honorificentissime praedicatus: et arbiter sententiam, si lubet, feras vtri nostrum fuerit imputandum, etiam si par pari retulissem, si iure talionis essem vsus, si conuicia conuiciis retudissem. Par erat totius mali summam imputari qui prior lacessisset, et ita lacessisset vt, nisi me defenderem, Augustinum, Ambrosium, Athanasium, Chrysostomum, breuiter ceteros orthodoxos omneis atque ipsum adeo Hieronymum in communi crimine fuerim deserturus. Nam is vt in opere suspecto duobus verbis vtcunque pro Fabro facit, ita cum alias, tum in commentariis quos scripsit in Epistolam ad Galatas, palam nobiscum sentit. In leui suggillatione sit sua cuique sententia, detur aliquid amiciciae, detur ciuilitati. Liceat labi et corrigi, liceat et perperam dissentire. Non committam vt quisquam hic meam desyderet humanitatem.

Scis ipse, mi Budaee, vt pridem mecum sis velitatus, vt tuo more luseris in mea λεπτολογήματα, vt libellos nostros deieceris. His ego tantum abest vt sim commotus (etiamsi tu commotum iocabaris) vt postea ne pilo quidem fueris iniucundior. Et tamen verum est quod dici solet, scriptores libris suis non secus atque parentes liberis fauere. Nec deerant qui me literis suis ad Copiae defensionem accenderent; quorum ego sedulitatem risi satis, et animo tranquillo esse iussi, testatus inter nos pulchre conuenire. At Fabri insectatio plusquam tragica est, ac plane demiror hominem huiusmodi tragoediis delectari; velut in libello quem nuper De tribus Magdalenis et de triduo Christi (sic enim ille vocat) conscripsit, disputationis conditionem in has angustias deducit, vt quicunque dicat Christum post tres dies resurrexisse, censeatur Christianae fidei, Euangeliis atque omni prorsus veritati aduersari. Atqui ita sane ex Marco per orbem vniuersum Latina legit Ecclesia atque etiam Graeca. Nec

168. si queat *add. D.* pro viribus *add. D.* 172. imo . . . 174. vibrasset *add. D* (173. ac tela *F* : tela, ac *Dβ*). 182. breuiter . . . omneis *add.* a^2. 190. tuo more *add.* a^2. 197. testatus *a* : testans *β*. 199. de *post* et *aβ* : *om. F.*

---

172. tu si hic] Cf. Ter. *Andr.* 310.
184. opere suspecto] *Comm. in Ps.* 8. 6; the authenticity of which Erasmus had contested in vol. i of Jerome, f°. γ^5 v°.
190. pridem] Ep. 435. 69 seq.
192. iocabaris] Ep. 435. 85,6.
194. scriptores] Cf. Ep. 531. 541,2.
199. libello] Cf. Ep. 766. 22 n.

vnquam is locus aliter lectus aut scriptus est antequam Faber aperiret hoc mysterium, doceretque ex Apollonio grammatico μετὰ τρεῖς ἡμέρας significare *in triduo*: quasi vero ἀναλόγως habeant μετὰ χεῖρας et μετὰ τρεῖς ἡμέρας. Quod si maxime rem indubitatam primus repperisset, erat hoc vel Christianae modestiae vel ipsius ingenii ciuilius admonere. Quanquam illud interim mirum, hominem impendio grammaticis infensum, qui cum modo suggillarit Bedam, quod nodum questionis per grammaticam soluere tentarit, qui synecdochen induxerit, ipse tantam difficultatem vnius grammatici autoritate voluerit explicare: quae nisi succurrisset, totus orbis Christianus aduersus omnem veritatem et caneret et legeret. Atqui quid opus erat hac tragoedia, cum vnica synecdoche res omnis potuerit expediri, si intelligamus post tres dies resurrexisse qui post tercium diem exortum surrexerit? Faber enim imaginatur nullo pacto consistere vt dicatur post tercium diem surrexisse qui tercio die surrexerit: quanquam et aliis rationibus hoc poterat extricari, quas hic non attinet recensuisse.

Verum haec ad me non admodum pertinent, et magis illius quam meo periculo commoueor. Caeterum vbi nominatim impetor et aduersarius gloriae Christi scribor, pro cuius gloria licet peccator indignus tamen vel capitis adire discrimen vel emori non refugiam, an me iubebis obticescere? Sed age, dic mihi per Gratias, vtrum reprehendendum putas? an hoc ipsum quod me defendo, an defensionis modum? Si pro tua aequitate non reprehendis quod me defenderim, ne de modo quidem queri potes, cum ita me tuear vt quoad licet faueam etiam aduersario. Quid est igitur quod me putes obiurgandum, nisi iudicas illud esse fati mei, vt vnus omnium me vexandum impune ac conculcandum omnibus praebeam, vt posthac nulli sint tam ignaui canes quin ausint oblatrare Erasmo, nullus asellus tam stupidus qui vereatur obrudere, nullus sus qui dubitet obgannire? Mures sese denticulis vtcunque tuentur. Apiculae lesae seuiunt aculeo. Solus ego ne clypeo quidem tuendi me ius obtinebo, praesertim in negocio fidei? Mihi crede, Budaee, qui moderate ferre potest impietatis crimen, is leuiter pius est. Vides quo tonitru, quo fulmine diuus Hieronymus insurrexerit in Ruffinum quondam amicissimum, tantum quod ab eo per figuratae laudationis stropham adductus esset in nonnullam inuidiae communionem.

206. a^2: Apolonio a^1. 208. Quod . . . 210. admonere *add. D.* 212. qui $a\beta$: quia *H.* 218. $a\beta$: surrexit *E.* Faber . . . 220. surrexerit *add.* a^2 (219. $a^2\beta$: resurrexisse *E.* 220. $a^2\beta$: surrexit *E*). 220. quas . . . 221. recensuisse *add. D.* 224. peccator indignus a: homo nocens ac sceleribus opertus *D.* 225. capitis adire discrimen a^2 (adirem *D*): occidi a^1. vel emori *add. D.* 226. an . . . obticescere *add. F Corrig.*: *om.* β. Sed . . . vtrum *D*: Vtrum te queso a. 230. $a\beta$: putet *N.* 234. nulla sus quae *D.* 235. obgannire $a\beta$: obgrunnire *F. Sed cf. Ep.* 794. 55. denticulis a^2: dentulis a^1.

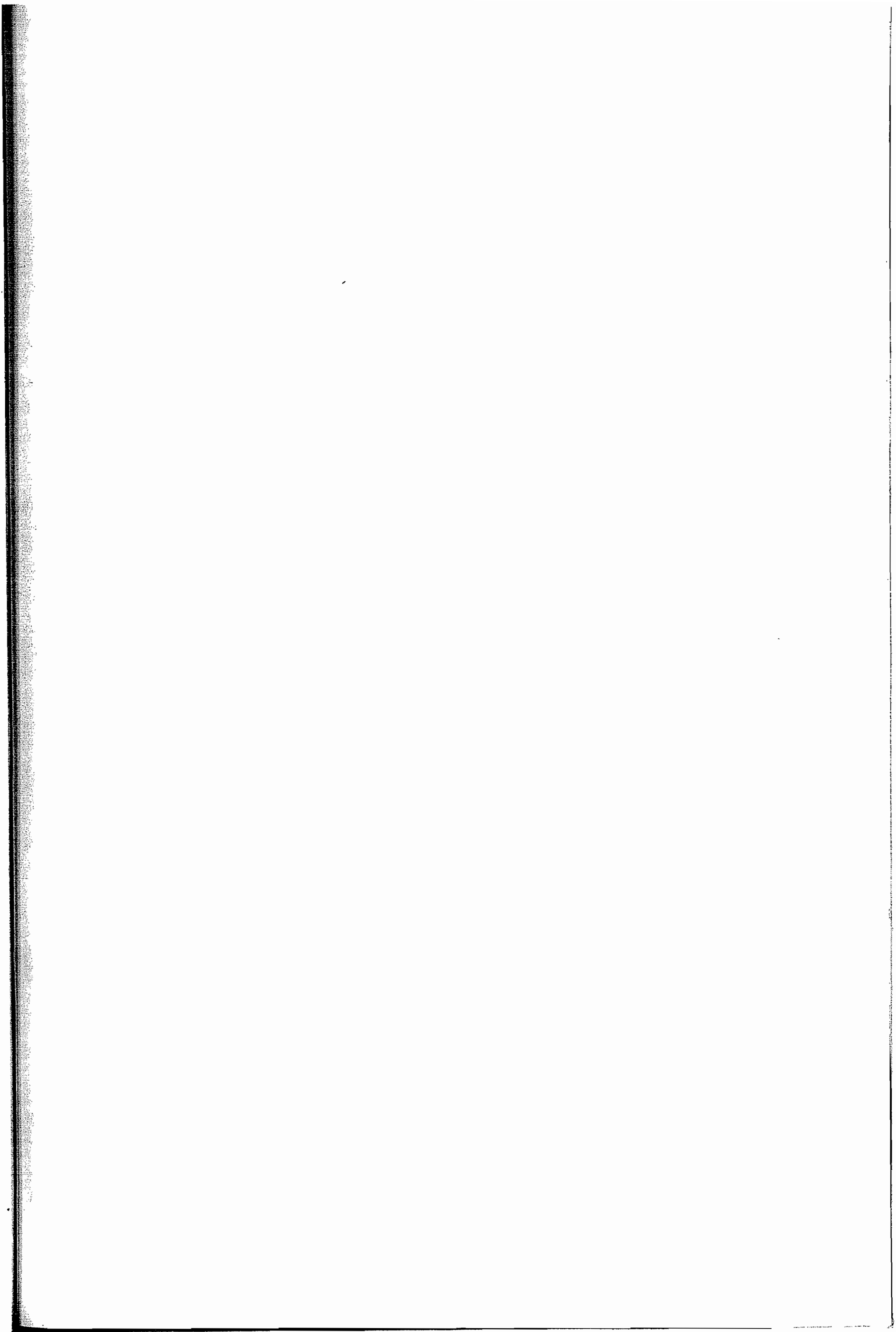
Quo stomacho respondet et minatur Augustino, quod vnius loci enarrationem ausus sit conuellere! Quid autem si tali fuisset aceto perfusus quali me perfudit Faber? amicus an inimicus, prudens an imprudens, instigatus an sua sponte, ioco an serio, sobrius an secus, ipse viderit; certe perfudit. Res ipsa nimium extat. Atque vtinam vtrique liceat inficiari! Non sum vllo modo cum Hieronymo conferendus, nec sanctimonia nec eruditione nec prudentia nec animi moderatione; et tamen vides quanto quam ille crudelius lacessitus, quanto me tuear ciuilius.

'Difficile est' inquis 'gestienti stilo moderari.' Imo si dicta mihi fuissent omnia quae meo iure dicere poteram, tum intelligeres quantum dolori non donarim, quantum verecundiae, quantum humanitati datum sit. 'Admonitum te oportuit,' inquis 'ne cessasse videar in amici discrimine'. Quod, obsecro, discrimen est si manifestariam propello calumniam? Num in tuto futurus eram, si talia agnouissem elogia? An Iacobi Fabri tantam rationem haberi volebas, vt ego in illius gratiam blasphemus in Christum haberi sustinerem? Quod ad eam sane causam attinet, ego in portu nauigo vel apud parum equos iudices. Atque vtinam Faber hac in parte suam integritatem et candorem apud vniuersos tam tueri possit quam ego cupiam! Qui illum amicissime defendunt, causantur alieno instinctu perpulsum ab nescio quibus, qui nec illi nec mihi bene volunt. Quasi vero pondus habeat huiusmodi purgatio in viro tam erudito tamque philosopho, tum prouectae aetatis, postremo in criminatione tam atroci. At vereor ne plures sint illorum sententiae subscripturi qui dictitant istam tam supinam debacchationem partim ab insigni quodam mei contemptu, partim ab ipsius admiratione fuisse profectam. Hoc sibi, inquiunt, persuaserat, me nihil aliud quam rhetorculum esse, se philosophum, theologum, mystagogum, cuius omnia dicta oraculorum instar essent: nihil a tali viro tam neglecte posse scribi, quod mihi non ilico tenebras Cimerias offunderet. At meminisse debuit nihil in bellis perniciosius quam prorsus hostem, quamuis imbecillum, contemnere.

Rursus alii iudicant offensum illum, quod a se in Annotationibus meis locis aliquot ausus sim dissentire, hunc loliginis succum in me vicissim effudisse; videlicet pro officio, pro quo par erat gratiam

242. et $\alpha\beta$: ac D^2. 246. Res . . . 247. inficiari *add. D.* 248. nec eruditione *add. D.* 256. Num . . . 257. elogia *add. D.* 259. vel . . . 260. iudices *add. D.* 260. Atque α: At β. 265. tamque philosopho *add.* α^2. 266. tam *om.* β. 267. dictitant α^2: existimant α^1. 269. inquiunt *add. D.* 270. rhetorculum α^2: rhetoricum α^1. 273. prorsus *om. D.* 277. , videlicet pro α: , videlicet, proque $D\beta$: videlicet, proque *E.*

243. aceto] Cf. Hor. *S.* I. 7. 32.
251. inquis] Ep. 744. 84.
254. inquis] Ep. 744. 87,8.
259. in portu] Ter. *Andr.* 480.
276. dissentire] Cf. Ep. 337. 850.
loliginis] Cf. Hor. *S.* I. 4. 100.

Christiana agitur, impium etiam est, causam adversario tradere. Tuum iudi-
cium non exegi, sive quod perspicerem rem tui fori non esse, sive quod alias occupatis-
simum onerare nollem, sive ne (quod est molestissimum) inter duos amicos arbi-
ter alterutrum offendere cogereris. Atque utinam hoc in totum praestare licuisset,
ne vel Fabro quispiam mortalium mea causa minus esset amicus, vel ille cuiquam
iniquior. Caeterum si tu, mi Budee, non gravaberis huius causae cognitionem suscipere, etiamsi
ut dixi, res non est omnino tui praetorii, age non reiicio iudicem, modo
negocii statum omnem ordine perdiscas, hoc est, apologiam nostram, non oscitans,
ac vellicatim, ut te fecisse scribis, sed attente perlegas. Alioqui non verebor
appellare, Unde et quo inquies? cum ultro mihi delegaris arbitrium.
A Budaeo dormitante, ad eundem τὸν νοῦν προσέχοντα. Alioqui multos
passim audio queri, quod adversus Fabrum scripserim, sed istos fuisse qui nec
illius insectationem, nec meam defensionem unquam ...

Deventer Letter-book, f. 4 vº. : Ep. 778.

reponere, summam contumeliam rependisse. Atqui si ipsi licet ab Augustino, Ambrosio, Hieronymo, imo semel ab omnibus antiquis ac probatis dissentire, mihi non licebit vel honorifice dissentire a Fabro? Et haec erit scriptorum conditio, vt quicunque a Fabro dissentiat, is Euangeliis et sacris eloquiis aduersetur? Ingenuae mentis erat in manifestis erratis agere gratias qui monuisset, et qui monuisset non solum parce moderateque verumetiam honorifice. Et tamen ipse ne priuatis quidem literis sese mihi vel purgat vel defendit, idque semel atque iterum a me prouocatus; imo perinde quasi lesus, nescio quid minarum spirare dicitur. Quanto ipse simplicius qui statim literis denunciaui Apologiam, priusquam adorsus essem scribere, et absolutam protinus per Sorbonicum quendam ad ipsum misi, scribens quae pro tempore dicenda videbantur!

Neque vero periculum esse puto ne tribuatur inconstantiae quod Fabrum toties laudatum nunc refellam. Primum enim illi conueniebat imputari, non mihi, si quid ipse dissiderem a meipso, posteaquam ille vsque adeo sui dissimilis esse coepisset. Scribit enim is qui reddidit Apologiam, Fabrum vbi recepisset eam, arguisse me leuitatis. Si leuitatis est intentatum falso crimen depellere ciuiliter, queso, sic amicum ex insidiis adoriri quo donabitur nomine? Atque vtinam mihi per illum licuisset mei similem esse, laudibusque illius semper aliquid adiungere! Nec tamen παλινῳδῶ quae honorifice de illo praedicaui, imo ne sententiam quidem de illo meam adhuc mutare possum: tantum demiror quid acciderit homini. Postremo non statim vituperat alterum quisquis sese tuetur. Ius est publicum vim vi propulsare. Caeterum vbi de fide Christiana agitur, impium etiam est causam aduersario tradere. Tuum iudicium non exegi, siue quod perspicerem rem tui fori non esse, siue quod alias occupatissimum onerare nollem, siue ne (quod est molestissimum) inter duos amicos arbiter alterutrum offendere cogereris. Atque vtinam hoc in totum praestare licuisset, ne vel Fabro quispiam mortalium mea causa minus esset amicus, vel ille cuiquam iniquior!

Quod si tu, mi Budee, non graueris huius causae cognitionem suscipere, etiamsi, vt dixi, res non est omnino tui praetorii, age, non reiicio iudicem; modo negocii statum omnem ordine perdiscas, hoc est Apologiam nostram non oscitans ac vellicatim, vt te fecisse

289. per Sorbonicum quendam *add.* a^2. 295. Scribit . . . 298. nomine *add.* a^2 (295. Scripsit *D.* 296. eam *add. H* : *om.* β. 297. $a^2\beta$: Si leuitas *N*). 299. mihi *add.* $a^2\beta$: *om. E.* mei . . . laudibusque a^2 : laudibus a^1. 312. mi Budee *add.* a^2. 313. etiamsi α : etiam β. 315. vt te α D^2 : vt pro te $D^1\beta$.

288. literis] Not extant. 290. scribens] Ep. 659.

scribis, sed attentus perlegas: alioqui non verebor appellare. Vnde et quo, inquies, cum vltro mihi delegaris arbitrium? A Budaeo dormitante ad eundem τὸν νοῦν προσέχοντα. Alioqui multos passim audio queri quod aduersus Fabrum scripserim, sed istos ferme qui nec illius insectationem nec meam defensionem vnquam inspexerint. Si indignantur quod me necessariò tuear aduersus Fabrum, cur non illi potius indignantur qui vltro praeterque causam nos lacessierit? Parum amicum est scuto obiecto tueri vitalia, et amicum est hominem amicum telis veneno tinctis impetere? Quod si id agis vt nos dissidentes in gratiam redigas, quod ad me pertinet, haud sane multum erit negocii. Facile redit in gratiam qui odit inuitus. Facile placatur qui nolens irascitur, imo qui ne irascetur quidem nisi suis fatis. Vtinam licuisset amicitiam tueri perpetuum! nunc, quod est proximum, cupio multis de causis sarciri: vel quod per se sit indecorum cum eo dissidere quicum necessitudine sis iunctus, vel quod nolim huius rei gratia inter vllos suboriri dissidia, studiis, vt fit, in diuersa trahentibus. Magis optabam vt ex amicitiae iure communicatis inuicem amicis vtrique pulcherrima possessio conduplicaretur. Vix vllas reiiciam conditiones. Aut curet ille premendam, vt dixi, reprehensionem suam, ego vicissim patiar meam aboleri Apologiam: aut si id frustra cupio, maledicta benedictis mutet et criminationi palinodia medeatur. Aut certe purget sese mihi litteris: aut si id quoque nimium est, testetur nunc inter nos animorum esse consensum, quocunque genio superior illa incidit procella. Sentiet me minime difficilem. Vnam eam conditionem non recipiam, si postulet, vt Apologiam supprimam incolumi illius criminatione.

De morte fratris tui ex Badii literis cognoueram; que mihi duplici nomine grauis est, vel quia tuus erat et ob id ex amiciciae foedere noster, vel quia, vt scribis, nostri studiosus. Buslidianum legatum ac trilingue collegium pulchre procedit. Est autem magnificentius quam putaram. Destinata enim sunt huic negocio plus viginti francorum milia; vtinam exemplum hoc complures inueniat aemulos! Habes epistolam non minus molestam quam prolixam, ne semper exprobres epistolia pene ipsis opistographiis breuiora. Bene vale, doctissime Budaee. Louanii viii Calend. Martias.

320. *αβ*: inspexerunt *H*. 323. est *ante* hominem *add.* $α^2$. 324. Quod si . . . 327. irascitur *add.* $α^2$. 327. imo . . . 334. conditiones *add. D* (327. irascetur *Dβ*: irascitur *E*). 334. Aut curet . . . 337. litteris *add.* $α^2$ (336. cupio *scripsi*: cupit $α^2$. maledictis *β*). 338. aut . . . 339. procella *add. D* (338. aut *DLB*: At *Lond.*). 339. Sentiet . . . 341. criminatione *add.* $α^2$. 342. tui *add. H*: *om. β*. que . . . 344. studiosus *add.* $α^2$. 345. ac trilingue collegium *add. D*. 349. exprobes *β*. *αF*: opisthographiis *H*: opistographis *Dβ*.

316. scribis] Ep. 744. 72. 345. collegium] Cf. Epp. 691, 804.

779. To Peter Viterius.

Farrago p. 151. ⟨Louvain ?⟩
F. p. 297 : HN : Lond. vi. 17 : LB. 294. ⟨c. 22 February 1518 ?⟩

[This can hardly belong to the group of 1516–7 letters, since Ep. 528 answers both Ep. 444 and Ep. 503. It cannot be put earlier; for before 1517 Erasmus would not have had influence with Poncher. I incline to take it as answering a letter called forth by the inquiries in Ep. 768. The letter expected in Ep. 817. 1 would then be a reply to the question about the nature of the desired commendation to Poncher.]

ERASMVS ERVDITISSIMO M. PETRO VITERIO SVO S. D.

Bene cecidit, optime Viteri, quod mea, qualis qualis fuit, expostulatio tam amicam tamque copiosam epistolam abs te extudit. Veterem illum tuum in nos animum non sine voluptate agnosco. Incolumem esse te laetor. Tot molestis occupationibus distrahi te dolerem, ni tales essent vt huiusmodi vel immori cupiat animus vere Christianus. Gratulor autem virtuti tuae quae tot laboribus sufficiat; quod corpusculi viribus deest, pectoris ardore suppeditante. Proximas literas tuas scito mihi non esse redditas. Si curaris vt sciam qua de re commendari velis R. P. Stephano Poncherio, episcopo Parisiensi, promptissime quod voles faciam. Eximium D. Balneum, decanum Turonensem, meis verbis resalutabis diligenter. Vir malus sim, ni amem hominem literis ac virtuti cum primis fauentem; ingratus etiam, ni redamem vltro prouocantem ad amicitiam. Bene vale, Viteri suauissime. [M.D.XVII.]

780$_{806}$ From Richard Sampson.

Auctarium p. 137. Tournay.
F. p. 141 : HN : Lond. iii. 4 : LB. 306. 2 March 1518.

[Between the Paraphrase on the Romans (Ep. 806. 16) and the publication of D^1.]

RICHARDVS SAMPSON, REVERENDISSIMI CARDINALIS EBORACENSIS APVD NERVIOS COMMISSARIVS, ERASMO SVO S. P. D.

Si vel tu Anglice calleres vel ego aliam quamcunque tenerem linguam qua mutuis literis tecum mihi colloqui liceret, mi Erasme, huius nostrae aetatis sine controuersia eloquentiae princeps, haud quaquam Latinas ad te darem literas; cum non ignorem esse neminem nisi prorsus aut temerarium aut omnibus eloquentiae numeris absolutum, qui ad te vel cum priscis illis disertissimis viris conferendum Latine scribere non vereatur. Tanta apud omnes tuae

779. 9. R. P. *om. H.* Poncherio *add. H.* 10. D. *E*: virum *H.* 14. M.D.XVII *add. H.*

779. 5. tales] For this high view of the teacher's office cf. Ep. 237. 71 seq.
10. Balneum] Martin of Beaune, Dean of Tours in 1513; see GC. xiv. 150, where a predecessor in 1512 and a successor in 1524 are mentioned.

praecellentis doctrinae reuerentia est; tantam quoque et eximia tua facundia scientiaque tum diuina tum absolutissima velut singularem tibi attulit maiestatem.

Nec ego in praesentiarum ad te Latine scripsissem, plane rudis et totus quidem aduena, quantum ad cultiores literas attinet, nisi me omnino tu impulisses. Etenim in posterioribus illis literis tuis ad Ioannem Molendinum nostrum (quas mihi tradidit modo nudiusquartus lectitandas), me cum tuis verbis salutari iuberes, non modo patronum sed vnicum quoque tuum patronum me appellare voluisti: vnde sum affectus non mediocri pudore, cum tamen caetera maxime delectarent omnia. Quis enim nescit te gratissimum (tanta est eruditionis tuae praestantia) et regibus et principibus ipsis? et horum vt quisque est maximus atque optimus, ita impensissime fauere Erasmo? Noli igitur posthac, rogo, me praeter caeteros homuntionem onerare tam superbo titulo. Habes tu quidem, si res ita postularit, vel patronos vel aduocatos vel amantissimos tui viros non solum in maxima potestate constitutos, verumetiam vbique gentium et eruditissimos et doctissimos. Si mea tamen opera, quantulacunque sit, tibi olim poterit vsui esse, (id tibi velim persuasum) beneuolentiorem habiturus es neminem vel amicorum tuorum omnium. Me igitur tibi pro viribus amicum velim existimes, si tamen inter tuos hunc amiculum digneris asscribere. Quanquam pro tua humanitate, certo scio, vel longe inferiorem non contemnes, quando tantum abest vt eodem in ludo, quod aiunt, simus docti, vt ego literarum fere expers, tu quidem vel ex confesso princeps omnium sis solus qui nunc luce fruuntur: id quod ego praestare caeteris dignitatibus iudico.

Neque non possum esse tibi amicissimus, cum eos omnes qui mei sunt amantes, non ignorem tui pariter amantissimos esse. Est enim singulari in me beneuolentia Baro illustris Montioius, et tibi, vt scis, toto pectore deditus. Praetereo Tunstallum et comi grauitate et rara doctrina virum. De Paceo nihil quidem est quod ego referam, cum praeter excellentem eius eruditionem tanta sit etiam in omnes humanitate, vt homine nihil possit optari suauius aut mellitius: quem ego praeter alios (vt nunc est etiam et apud Regiam maiestatem et apud reuerendissimum Cardinalem autoritatis maximae) amicum, patronum et aduocatum habeo. Non par est autem praeterire Morum nostrum, vel potius omnium; qui quantum valeat vel eruditione vel ingenii festiuitate, neminem fugere potest qui vel

26. poterit *D LB*: potuit *Lond.* 30. certe *F.* 41. homini *N.*

13. literis] Ep. 755. 31.
42. nunc] Cf. Ep. 706. 27 n.
45. Morum] Thomas Morus, regius secretarius. D *in marg.*

Vtopiam vel alias illius lucubrationes velit perlegere. Taceo de ipsius in quotidiana vita facilitate, comitate facetissimisque colloquiis atque omnium honestissima morum probitate. En quales amicos mihi tecum communes! sed ita communes vt tamen eos mihi non debeas. Quanquam ipse satis es vnus vt te summopere diligam. Vale, Tornaci. VI. nonas Martias. Anno M.D.XVIII.

781. To ⟨William Warham⟩.

Deventer MS. 91, f. 88 v°. Louvain.
LB. App. 269. 5 March 1518.

[There can be no doubt that Leclerc is right in addressing this letter to Warham.]

S. P., reuerendissime Presul, decus vnicum ac praesidium studiorum meorum. Poete suas fabulas in quinque diuidunt actus. Mihi nunc restat actus quintus huius comoediae; quem vtinam sic peragam vt plausum bonorum merear, maxime vt Christus, agonothetes vnicus noster, approbet! Aut Venetias aut Basileam adeo, vtrunque iter tum prolixum tum periculosum; presertim per Germaniam preter vetera latrocinia iam pesti obnoxiam, que Lachnerum, Frobenniane officine principem, absumpsit cum aliis permultis. Quod si Italiam adeo, largiore viatico fuerit opus ob varios casus qui solent preter spem occurrere. Est in animo bibliothecam augere libris optimis, qui cotidie noui excuduntur apud Italos. Cogar adesse Nouo Testamento. Opus est perplexum: ni coram adsim, nihil ex sententia gereretur. Vbicunque terrarum ero, tuus ero clientulus. Si continget redire, est animus in Angliam velut secessum quendam abditum semotumque demigrare; et confido fore vt tua benignitas fortunulas nostras augeat, quandoquidem indies accedit senium, et cotidie magis ac magis intelligo postremum caput libri Ecclesiaste. Si non continget, iuuabit vel immori pio, ni fallor, operi. Grocini calamitas mihi sane acerba est. Optarim eiusmodi ingeniis quod merentur, vt nec senium vnquam sentiant nec mortem. Sed ita visum est coelesti numini. Circumferimus sacrum hunc ignem, vt olim Vestales, in vasculis testaceis; et nescio quo pacto magis obnoxii sunt mortalitatis incommodis qui maxime digni sunt immortalitate.

780. 52. Anno M.D.XVIII *add. N*[3]: Anno M.D.XIIII *add. H*. 781. 4. *LB*: agonothetas *MS*. 17. *LB*: postremo *MS*. 19. *LB*: Grocine *MS*. 20. sentiant *scripsi*: sentiūt *MS.*: sentirent *LB*. 22. *LB*: testaciis *MS*.

781. 7. pesti] But cf. Epp. 801,2.
Lachnerum] He was lying ill on 26 Jan. 1518: see Zw. E.[2] 31, where it is stated in a note that he died the following day.

19. calamitas] The stroke of paralysis which he suffered about a year before his death; cf. Ep. 821 and Lond. xxiii. 5, LB. 671 (789 B).
22. ignem] Cf. Ep. 784. 46.

De bello in Turcas quod apparatur non libet scribere. Aliud, ni fallor, agitur, aliud pretexitur. Ex Eluetia scribunt hec eo spectare vt Neapoli depellantur Hispani. Nam Laurentius, Pontificis nepos, Campaniam occupare conatur, ducta in vxorem Regis Nauariae filia. Non fugit omnino res hec Eluetios, licet crassos; sed vbique plurimum valet pecunia. Deum immortalem! quando inter Christianos finem habituri sunt hi tumultus tam non Christiani?

Vtinam mihi nunc adesset equus, qualem olim per me mittebas Abbati Bertinico! Mirantur nonnulli me hac aetate profectionem huiusmodi suscipere: at ego magis Episcopum Parisiensem septuagenarium ferme suscipere grauiores, in negociis vt ego iudico leuioribus. Rogo vt hunc famulum meum benigne tractatum cito dimittas, ne mihi sit in mora, et Erasmo tuo fauere pergas. Nunquam mihi videbor infelix te incolumi. Bene valeat T. R. D., cui me totum dedo consecroque. Louanii 3 Nonas Martias Anno M D. 18.

782. To ⟨Thomas Bedill⟩.

Deventer MS. 91, f. 39. ⟨Louvain.⟩
LB. App. 313. ⟨c. 5 March 1518.⟩

[As a heading the manuscript perhaps has the letter M; but Leclerc has so obliterated this by writing over it an address to More, that it cannot be read with certainty. In view of Epp. 776, 785 More is not possible. Reich is clearly right in selecting Warham's secretary, Bedill; cf. ll. 15–8 with Ep. 781. 32, 14–6, and see Epp. 823, 892 in which Erasmus deals with Bedill about Potkyn's treatment of his bills.]

S. D. Ego isti febri multam imprecor febrem, quae totum meum perturbauit negocium. Franciscus huc rediit nec pecuniam adferens nec litteras. Sixtinus scribebat numeratas pecunias se fideiussore. Franciscus negat factum, excusante Potkyn syngrapham non esse legitimam. Posthac non agam mea negocia neque per Ghelrio⟨s⟩ neque per ebrios vnoculos; quanquam ego neutri quicquam commisi, verum id factum contra meum iussum per Petrum Aegidium: cui

781. 27. *LB*: Nan *MS*. 37. *LB*: pargas *MS*. 782. 2. *LB*: pecunianiam *MS*. 3. *LB*: fide iusore *MS*.

781. 27. Laurentius] de' Medici, commander of the Papal forces. His marriage with a Princess of Navarre had been projected in Jan. 1517 (Brewer ii. 2784), but was not realized: instead he married in April 1518 Madeleine de la Tour, a relative of Francis I. A year later both parents were dead, leaving to France one daughter, the notorious Catherine de' Medici. See Creighton iv. 251,2.

33. Bertinico] Cf. Ep. 477. 29.

34. Episcopum] Cf. Ep. 744. 37 n.

782. 4. Potkyn] Wm. Potkyn († p. 1537), a notary public who was employed by successive Abps. of Canterbury. He appears in Morton's register in 1492 (A. Heales, *Records of Merton Priory*, 1898, p. 309); and after serving Warham, he was registrar to Cranmer. See Brewer iv, vi, xii. He seems to have had charge of the payment of Erasmus' Aldington pension; cf. Epp. 892,3 and Lond. xx. 44, LB. 697.

tamen irasci non possum, vel quod sic est amicus, vel quod egrotat. Verum hoc est peragendum posteaquam ceptum est.

Opinor tua smalacha te iampridem leuauit febre. Nos ingredimur iter et longum et periculosum, sed pia, ni fallor, causa, et cui vel immori libeat, si res tulerit. Tu tui similis esto. Rogo scribe per hunc famulum meum de singulis diligenter, eique, si quid opus fuerit, commoda. Bene vale.

Opus est omnino vno equo commodo et patiente laborum, qui me vehat; consule hac quoque in parte. Est in animo confecta hac comoedia in Angliam secedere. Id fecero eo lubentius si Moecenas meus auxerit nonnihil fortunulas meas. Adnitere quo id fiat, ac rursum vale.

783. To ⟨William Blount, Lord Mountjoy⟩.

Deventer MS. 91, f. 89 v°. ⟨Louvain.⟩
LB. App. 312. ⟨c. 5 March 1518.⟩

[Brewer points out (ii. 3988) that in view of the greetings to the family in l. 27 Leclerc's address to Warham is impossible; and that the circumstances indicate Mountjoy. Cf. the appellation of Mountjoy in l. 30 with Ep. 829. 3.]

S. P., Moecenas optime. Adorno profectionem aut Basileam aut Venetiam. Hic erit mihi supremus huius fabule actus. Scio iter esse perlongum, sed magis etiam periculosum, idque non vno nomine. A Germania preter solita latrocinia deterret etiam pestis. Adnitere, te queso, mi Moecenas, vt a regia benignitate munus aliquod egregium contingat; sentiet non esse collatum apud hominem ingratum. Atqui id fiat mature, ne mihi iam ad iter accin⟨c⟩to minister in mora sit. Te non ausim grauare, et tuo in me animo lubenter sim contentus, ni res omnis hic presentibus nummis ageretur. Dices, Cur non huc igitur aduolas? Primum necesse est omnino vt adsim huic operi excudendo. Deinde res cogebat hic diutius commorari, ob theologos, qui mihi magnificam suscitassent tragediam, ni presens adfuissem. Hac peracta fabula est animus in Angliam velut in altissimum mundi secessum demigrare, studiisque leuioribus et amenioribus senectutem meam oblectare. Si iudicas me clientem non prorsus ignauum, tu fac, Moecenas, tui similis esse pergas.

Richardus Paceus me suo libello traduxit veluti tenuem inopemque, cum ipse propemodum Midas quispiam viderer. Hec infamia non-

782. 14. *LB*: commodas *MS.* 18. *LB*: non mihil fortunelas *MS.*
783. 2. Venetias *LB. Sed cf. Ep.* 784. 12. 6. *LB*: collatam *MS.* 7. in *bis in MS.* 9. omnes *LB.* agerertur *MS.*: agerentur *LB.* 13. velut *bis in MS.*

782. 10. smalacha] = malacha; cf. σμῖλαξ, μῖλαξ. For its virtues see Plin. *N.H.* 20. 21. 84: where I cannot find any authority for this form in either MS. or early printed edition, nor in Erasmus' Pliny, Basle, Froben, March 1525.

nihil ad te quoque pertinet. Sed hec ioco dicta putato, modo mihi serio probrum hoc liceat effugere. Inuitor hic vndique a summatibus viris, Episcopo Traiectensi, Leodiensi, Maguntinensi; sed nihil moror lentas spes. Ex Hispania paulo certius sperare iubeor.

Ne vereare iuuenem hunc onerare pecunia. Is ex consilio Sixtini deponet apud mensarios. Equo commodo est mihi opus, sed tu soles in re equestri parum esse felix; adiuta tamen si quid potes. Chiliades absolutae sunt denuo, proximo mercatu proditure. Bene vale cum dulcissima coniuge liberisque charissimis. Velim nolim edendus est vnus atque alter liber Epistolarum mearum; proinde si quid habes, huic committe. Non edam nisi commutatis que erunt commutanda. Rursum vale, Moecena⟨s⟩ vetustissime.

784. To ⟨John Fisher⟩.

Deventer MS. 91, f. 30 v°. ⟨Louvain.⟩
LB. App. 306. ⟨c. 5 March 1518.⟩

[As with Ep. 653, which is twice referred to here (ll. 9, 40), Leclerc is clearly right in addressing this letter to Fisher: who was likely to wish to write to Reuchlin (l. 11), and was interested in the genealogy of Christ (l. 47).]

S. P., reuerende Pater. Adorno rursus profectionem, licet animo reclamante, Nouum Testamentum denuo recognitum aliquanto tum emendatius tum locupletius editurus. Neque enim me fugit rem pessime tractatum iri, nisi presens adsim. Oro tuam pietatem vt, si quid est cuius me iudicas admonendum, litteris tuis per hunc admoneas; quem partim huius rei gratia misi, sine mora ad nos rediturum. Quoad a nobis prestari potuit, emendauimus que videbantur emendanda: quanquam nunquam, opinor, assequemur vt Praedicatoribus omnibus probemur. Si iam vsus es quae per vnoculum Petrum misimus, remittito per hunc famulum meum. Si quid videbitur scribere Reuchlino, curabo vt illi reddatur. Quoniam iter longissimum sum ingressurus (nam aut Venetia est adeunda, aut certe Basilea), opus est equo tum commodo tum patiente laborum.

783. 26. *LB*: marcatu *MS*. 27. coniugali librisque *MS*. 784. 7. *LB*: emendabimus *MS*. 8. nunquam *bis in MS., in fine et initio versuum.*

783. 21. Traiectensi] Ep. 728.
Leodiensi] Ep. 746.
Maguntinensi] Ep. 661.
22. Hispania] Cf. Ep. 582. 9 n.
26. Chiliades] The *Adagia* of Nov. 1517–8: see BEr².
27. coniuge] Alice (†1521), daughter of Sir Henry Kebel; Mountjoy's second wife and mother of his son Charles. By his first wife (Ep. 105. 3 n.) Mountjoy had two daughters. See DNB.
28. Epistolarum] This request perhaps produced the early letters to Mountjoy which appear in E; as Ep. 785 those to More. For other preparations for new volumes of letters cf. Epp. 634, 656, 660, 767.
784. 9. Praedicatoribus] Cf. Epp. 597. 56, 628. 15, and HE. 51. § 7.
vsus es] Cf. Ep. 653. 20–2.
11. scribere Reuchlino] Cf. Epp. 432. 12–17, 457. 1–24.

Huiusmodi si quis tibi superest, gratissimum fuerit si per hunc miseris. Hyemps hec mihi visa est longissima, adeo vt partim tedio partim assiduis studiorum laboribus meipsum pene confecerim. Superest ex[s]tremus fabulae nostre actus et, ni fallor, vitae. Ab hoc est animus abdere me, mihique canere et Musis; nec enim libet cum tot rabulis assidue digladiari. Volebam prodesse studiis pro mea qualicunque portione; nec pigeret laborum, si votum succederet.

Faber nihil omnino respondet, ne priuatis quidem ad me litteris. Audio tamen offensum Apologia mea; quasi vero hoc illius autoritati debeatur, vt sic impetito mihi fuerit obticendum. Et tamen contraxi frena iusto dolori, multumque dedi vel amiciciae nostrae vel pudori Christiano. Vides quemadmodum tonet Hieronymus in Ruffinum, tantum quia figurate fuerat ab illo laudatus. Fabro qui me libris publicatis facit 'intelligentiae propheticae subuersorem', 'contumeliose deiicientem Christi gloriam', 'pro blasphemis Iudaeis facientem', 'Christoque Deoque indignissima loquentem', 'adherentem carni, spiritui aduersantem', 'ea scribentem quae semet vndique elidant, non vnis digna Anticyris', et cum ipse tueatur Christi dignitatem, me suum facit aduersarium, quaeso non respondeam? Quantumuis pius, quantumuis mitis, quantumuis amicus est Faber, haec in illius libris habentur, et agnoscit pro suis. Si non habentur, accusent me vanitatis; si habentur, et his etiam plura, conueniebat expendere numquid horum commeruerim. Si commerui, refellant nostra; si non commerui, cur non potius Fabro indignantur, qui amicum ex insidiis tam atrociter lacessierit, quam mihi qui me clypeo tantum defendo, non repeto telis, quod communi certe iure poteram?

Miseram secundum Theodori librum. Eundem nunc mitto formis excusum, quo legas commodius; nam Paraphrasin scio isthic iam esse vulgatam. Miror Vnoculum illum per quem miseram, nihil tuarum huc retulisse litterarum. Grocini malum, ita me Deus amet, mihi ex animo dolet, qualiscunque ille in me fuit. Optarim eiusmodi ingenia nec mortem sentire nec senium; sed ita visum est superis. Circumferimus hunc thaesaurum in vasis fictilibus, imo vitreis. De genealogia Christi scio questionem esse inextricabilem, nec proprie ad hoc pertinet institutum; et mihi non admodum satisfaciunt quae ⟨ex⟩ Annio collecta sunt, scriptore, vt mihi subolet,

20. *LB*: qualecunque *MS.* 22. *LB*: Audeo *MS.* 23. *LB*: imperito *MS.* 49. ex *addidi; cf. Ep.* 797. 5.

27. facit] Cf. Ep. 659. 5–11.
40. Miseram] Cf. Ep. 653. 10, 1.
44. in me] For coolness between Erasmus and Grocin cf. Ep. 350. 6.
46. thaesaurum] Cf. 2 Cor. 4. 7.
47. genealogia] Cf. Ep. 324. 14 n.
49. Annio] John Annius or Nannis (c. 1432—13 Nov. 1502) of Viterbo, a Dominican. On 31 March 1480 he completed at Genoa a *Glosa super Apocalipsim*, in which he deduced a prophecy of the victory of Christendom over

primum temerario, deinde glorioso, postremo Praedicatore. Proinde siquid habeas compertum, curabis enotandum, vt minister, qui te, si possit, salutabit, huc rediturus secum adferat. Cui sane viaticum dedi quantum mihi visum est fore satis; tamen si quid forte defuerit, non grauabitur humanitas tua reuerenda illi suppeditare. Iam tot escis capto Regem, tot reuerendissimum Regis Achatem, et tamen hic funiculus nihil attrahit. Si nunc non procedit, posthac ne⟨c⟩ hamum periclitabor nec escam. Haec mihi, vt dixi, fabula [mihi] peragenda est. Ea peracta animus est ab hoc sceleratissimo seculo secedere. Ad summum venere principum technae, Romanae Curiae impudentiae; atque is videtur breui futurus populi status, vt tolerabilius sit Turcarum ferre tyrannidem. Ad vos igitur totus confugiam, velut extra orbem et fortassis minime inquinatam orbis Christiani partem. Quod si non contingat, equiori certe animo immoriar operi non impio, nisi plane fallor.

785. To Thomas More.

Deventer MS. 91, f. 32 v°.
LB. App. 265.

Louvain.
5 March 1518.

ERASMVS MORO SVO S. D.

In primis te rogo vt huic meo Ioanni committas epistolas vel meas vel tuas, si quas iudicabis eiusmodi vt commutatis locis aliquot edi possint; nam id omnino velim nolim facere compellor. Expedi iuuenem vt quam celer⟨r⟩ime huc recurrat. Si senseris Vrsewicum alieno in nos esse animo, non est fortasse vexandus. Sin minus, adiuua de equo; quo nunc maxime fuerit opus aut Basileam adituro aut Venetias, idque potissimum ob Nouum Testamentum edendum. Hec sunt, mi More, mea fata. Agam et hanc fabulae meae partem. Postea propemodum est animus mihi canere et Musis; quod ipsa propemodum etas ac valetudo indies ἐπὶ τὰ Μανδραβούλου προχωροῦσα flagitat. Tanta hic est tyrannis personatorum nebulonum. Neque quisquam hic rem facit praeter caupones, aduocatos et questores. Quis ferat vbi maledicunt multi, benefaciunt nulli?

Excusant se Basilienses de tua Vtopia dilata ob elegantem prefationem quam addidit Budeus. Eam iam receperunt et opus aggressi

Islam; and dedicated it to Sixtus IV. Later he published *Commentarii Antiquitatum*, Rome, E. Silber, 3 Aug. 1498, dedicated to Ferdinand and Isabella, and containing the *Breuiarium* of the pseudo-Philo (Ep. 324. 14 n.), to which Erasmus refers in his notes on Luke 3; cf. Epp. 797, 886. In 1499 he was appointed Master of the Papal palace. See Quétif and Echard ii. 4–7 and Chevalier.

784. 62. extra orbem] Perhaps cf. Verg. *E.* 1. 67.

785. 1. epistolas] Cf. Ep. 783. 28 n.

10. ἐπὶ τὰ Μανδραβούλου] 'in peius': *Adag.* 158, citing Lucian, *De merc. cond.* 21.

14. prefationem] Cf. Ep. 664. 27 n.

sunt. Lachnerus tum Frobennii socer diem obiit. At nihilo secius Frobennia(na) officina nostris studiis sudabit. Lynachri Therapeuticen nondum videre contigit, nescio qua Parisiorum aduersus nos conspiratione. Age cum Lupseto ciuiliter de appendice Copiae meae et mitte.

Pontifex et principes aliquot nouas agunt comoedias praetexentes bellum in Turcas horribile. O miseros Turcas! Ne nimium seuiamus Christiani! Illud etiam ad vxores pertinet. Cogentur arma sumere mariti omnes, minores quinquaginta annis, maiores viginti sex. At interim prohibet Pontifex ne vxores absentium in bello domi voluptuentur, sed abstineant a cultus elegantia, ne vtantur sericis, auro aut gemmis vllis, fucum nullum attingant, vinum ne bibant, ieiunent diebus alternis; quo magis Deus faueat maritis in bello tam cruento versantibus. Quod si qui erunt qui domi negociis necessariis alligantur, nihilo minus vxores seruent eadem que seruanda fuerant maritis in bellum profectis. Dormiant in eodem cubiculo, sed lectis diuise; nec osculum interim detur, donec bellum hoc terribile fauente Christo feliciter confectum fuerit. Scio hec molesta fore multis vxoribus non satis perpendentibus negocii magnitudinem; quanquam vxorem tuam pro sua prudentia proque pietate in rem religionis Christiane scio libenter etiam obtemperaturam.

Mitto libellum Pacei, Conclusiones de veniis Pontificum, et Consilium de bello in Turcas suscipiendo, quod hec suspicarer istuc nondum esse delata. Scribunt ad me ex Colonia typis iam excusum nescio quid libelli de Iulio disputante cum Petro ad hostium paradisi; nomen autoris non ascribunt. Non desinent insanire Germanorum officinae, donec lex aliqua temeritatem illorum coerceat; magno etiam nostro malo qui damus operam vt prosimus orbi. Non queo satis admirari nec Franciscum nec Petrum coelitem quicquam litterarum huc attulisse.

Oro vt sinas meum puerum vnam aut alteram noctem cum tuis

17. Frobēnia *MS.* 21. *LB*: cōmoedias *MS.* 30. *LB*: seruant *MS.* 37. Consilium *scripsi*: consilio *MS.*

17. Therapeuticen] Galen's *Methodus medendi*, which Linacre had translated. Like his previous work (cf. Ep. 502. 15 n.) it was printed in Paris, G. Hittorp, June 1519, under the supervision of Lupset. See BE[4]. 20, 36; and cf. Ep. 854 introd. Erasmus was perhaps under the impression that the book was already published; cf. Epp. 764. 9, 829. 25.

19. appendice] Cf. Ep. 690. 6 n.

37. Pacei] Cf. Epp. 211. 43 n., 732. 53 n. and 776.

Conclusiones] Luther's Theses, which were posted 31 Oct. 1517, and printed at Wittenberg shortly afterwards. Scheurl was sending them to friends in Nov. 1517 and Jan. 1518 (SE. 153-6); and in SE. 160 they are styled Luther's 'Conclusiones de indulgentiis'. Cf. also SE. 150, 157, 158.

Consilium] The proposals for a Crusade drawn up at Rome 16 Nov. 1517; see Raynaldus, *Annal. Eccl.* xii. 169-73, and Pastor vii. 223 seq.

40. Iulio] See Ep. 502 introd.

dormire, ne in infectam domum incidat; et si quid forte opus sit, commodes, etiamsi ipse viaticum suppeditaui. Cura in primis vt venia sit educendi tres equos, quanquam fortasse nec vnus continget. Lege Budaicam et ad illum meam epistolam. Vidi tandem Vtopiam Parisiis excusam, sed mendose. Ea iam Basileae sub prelo est; nam denunciaram inimicicias, ni diligentiores essent in eo negocio quam in meis. Bene vale, amicorum syncerissime.

Louanii. 3. nonas Mart. An. M.D.XVIII.

786. To John Colet.

Deventer MS. 91, f. 35. ⟨Louvain.⟩
LB. App. 305. ⟨c. 5 March 1518.⟩

AD COLETVM.

S. P., praeceptor optime. Et miror et doleo Coclitem huc sine tuis venisse litteris. Is tuo nomine mecum expostulat quod nihil scribam. Imo iam, opinor, excusaui me tibi quod et rarius et breuius scribam, et tuo ocio gratulatus sum, qui crebras ac longas literas nostras flagites. Crede mihi, Colete, tot epistolis hic interpellor episcoporum, magnatum, eruditorum, amicorum, ex Italia, Hispania, Germania, Gallia, vt, si nihil alioqui mihi sit negocii, non sim tamen huic vni negocio suffecturus. Redamare possum omneis, respondere singulis non possum.

De Grocini morbo ex animo doleo, qualis qualis in me fuit. O rem indignam! ⟨Optarim⟩ eiusmodi ingenia neque senium neque mortem sentire; sed haec incommoda magis sentiunt immortalitate digni. Cogor ob Nouum Testamentum excudendum aliaque nonnulla aut Basileam adire aut, quod magis opinor futurum, Venetias. Nam a Basilea partim deterret pestis, partim Lachnerii mors, cuius impendiis res potissimum agebatur. Tantum iter, inquies, suscipis, senex valetudinarius? tum hoc saeculo quo non aliud fuit sceleratius intra sexcentos annos, tanta praedonum vbique licentia? Sed quid facias? His fatis sum natus. Si immoriar, immoriar operi non omnino malo, ni fallor. Sin hoc extremo fabulae actu ex sententia confecto redire contigerit, quod reliquum erit vitae apud vos agere statui. Is erit meus ab orbe vndique inquinato secessus. Regnant in omnibus principum aulis personati theologi. Curia Romana plane perfricuit

786. 11. Optarim *add. LB, ex Epp.* 781. 19, 784. 44. 14. *LB*: Venetiis *MS.* 23. *LB*: Roma. *MS.*

785. 49. equos] By an Act of 1495, 11 Henry VII, restrictions had been placed on the export of horses; see *Statutes of the Realm*, ii (1816), pp. 578,9.

50. Budaicam] Ep. 744, answered by Ep. 778.

51. Parisiis] See Ep. 664. 27 n.

786. 1. Coclitem] Meghen.

frontem. Quid enim impudentius his assiduis condonationibus? Et nunc bellum praetexitur in Turcas, cum re id agatur vt Hispani depellantur e Neapoli. Nam Laurentius nepos Campaniam sibi vindicare conatur, filia Nauarrae Regis in vxorem ducta. Qui tumultus si procedant, tolerabilius fuerit Turcarum imperium quam horum Christianorum ferre.

Sed facessant inutiles querimoniae. Habeo gratiam quod apud Regem negocium meum amanter agere coeperis, atque perficias rogo. Nam viatico amplo nunc opus est, ne desit, si quid forte acciderit eorum quae solent homini. Et est animus bibliothecam nostram augere. Quid est hoc? Toties a me captatus est Rex et Reuerendissimus. Toties retia fallunt? Montioius tantum amat, idque sane est aliquid; sed nihil ad hanc profectionem. Queritur, vt audio, quod non acceperim conditionem nuper a Rege oblatam. Oblatae sunt librae 40, et centum libras me sperare voluit. Rem vero nouam, voluit vt sperarem quod illi non ausi sunt promittere; toties iam expertus non praestita fuisse non dicam promissa, sed deierata.

Demiror neque Franciscum neque Vnoculum quicquam litterarum tuarum huc retulisse. Sed ille suum est solitus agere negocium, et Petro non fuit ocium a compotationibus; adeo vt cum Antwerpiam appulisset, non licuerit hominem primo die conuenire, ita vino erat sepultus. Nunc meum ipsius famulum istuc misi qui mihi certiora de singulis referat. Rogo ne inanis ad nos redeat, et redeat quam fieri potest celerrime; siquidem vna haec res moratur meam profectionem. Adhibe ad negocium Tunstallum, hominem vere amico amicum. Pecuniam ex consilio Sixtini iube deponi apud Maruffum, qui ministro det syngrapham qua liceat vbiuis recipere, et quam minimo damno. D. Vrsewycus ante annum promisit equum, et hac spe Nouum Testamentum illi donaui. Quod si scirem illi rem cordi non esse, non sollicitarem hominem. Si videtur, scribe illi duo verba per famulum meum.

Gratulor tibi qui Mariam habeas domi, turbulentum, inquam, illum hominem; quem vt meis verbis diligenter salutes maiorem in modum te rogo. Nam et amo illum ex intimis animi affectibus, et debeo

44. ita *LB* : ina *MS*.

---

24. condonationibus] To Colet Erasmus could venture to speak boldly about indulgences.
30. apud Regem] Cf. Ep. 657 introd.
37. conditionem] Cf. Ep. 694. 10 n.
38. 40] But cf. Ep. 775. 19 n.
41. Vnoculum] Meghen; cf. ll. 1, 43.
51. Vrsewycus] Cf. Epp. 451. 3, 452. 4.
55. Mariam] Like Brewer (ii. 3992) I am unable to explain this name. The conditions would fit Wm. Latimer; his 'turbulence' being his refusal to help in teaching Fisher or his reluctance to help Erasmus with the notes on the New Testament (cf. Epp. 417, 481, 520, 540, 886). The corruption may have arisen from a division of the name on to two lines, *Lata/merum*.

plurimum. Ille me suis precibus fulcit, ille epistolis et consolatur et admonet.

Si quid forte ⟨opus⟩ fuerit famulo meo, rogo ne tua benignitas illi velit deesse.

787. To Richard Pace.

Deventer MS. 91, f. 33 v°. Louvain.
LB. App. 266. 5 March 1518.

ERASMVS PACEO SVO S. D.

Ne tu pulchre lusisti in tuo libello, doctissime Pacaee, neque multo plus gratiae inisti apud theologos quam ego mea Moria. Sed me prorsus nobilitasti infamia paupertatis, cum ipse mihi propemodum Midas quispiam esse viderer. Verum hoc probri nonnihil ad meos Moecenates pertinet, nisi ego tibi videor cliens ignauus omnino ac poenitendus. Sed posteaquam me tuo libello traduxisti, [ac] age, fac tuo auxilio probrum hoc propulsare liceat. Extimula Moecenates apud quos omnes tuo merito potes plurimum. Sed nunc quoniam ingens et longa peregrinatio sustinenda est, rogo adnitaris vt quod apud Regem agitur negocium succedat; quem toties iam frustra capto. Adhibe, si sit opus, Montioium ac Tonstallum. Coletus iam pridem hoc agit; opus est praesente pecunia. Dorpio certis de causis non reddidi tuam epistolam. Satis mihi cum illo conuenit, et ita res flagitat vt aliquot academias habeam fauentes.

Narrabat mihi Cyclops ille tibi nescio quid litterarum fuisse paratum. Quicquid est, huic trade. Opus est equo commodo ac laborum patiente satisque procero. Misi famulum ad venandum. Tu queso adiuta hac quoque in parte. De commentariis meis miror quid sit. Vectantur libri tui iam annis ferme quinque. Qui sunt isti venti? Si scis non esse spem, queso ne me lactes. Paraphrasin ad te, ni fallor, misi cum Apologia. Illa omnium theologorum calculis laudatur. Apologia male habet Fabristas quosdam, non quod improbent causam meam, sed quod ausus ⟨sim⟩ tanto viro respondere. Qui si me talibus dictis repetierit, sentiet aliud telum meum: nam hactenus clypeo duntaxat vsus sum. Bombasius sibi videtur, vt scribit, apud Getas agere, posteaquam tu Constantiam reliquisti. Bene vale, doctissime Pacaee. Louanii. 3. non. Mart. 1518.

786. 60. opus *add. LB, ex Epp.* 782. 13, 785. 47. 787. 6. ac age *MS.* : apage *coni. LB.* 17. *LB* : pecro *MS.* 19. sint *LB, perperam.*

787. 13. epistolam] See Ep. 732. 53 n.
15. Cyclops] Meghen, the one-eyed.
18. commentariis] The *Antibarbari*; cf. Ep. 706. 32 n.
20. Paraphrasin] Cf. Ep. 741.
25. Bombasius] Cf. Ep. 729. 15–19.

788. To Peter Gilles.

Deventer MS. 91, f. 34 v°. Louvain.
E. p. 187: F. p. 324: HN: Lond. vii. 21: LB. 209 and App. 262. 5 March ⟨1518⟩.

[Leclerc prints this letter both from the printed texts and from the Deventer MS.: evidently through an oversight. In the first case he accepts the date added in H, which is manifestly wrong; in the second he adds 1518, which, in view of Gilles' illness and Erasmus' labours with the New Testament, may be taken as correct.]

ERASMVS PETRO AEGIDIO.

S. Vtinam essem 'sanior animae tuae pars', quemadmodum tu vocas! Nunc ipse parum valens egroto morbo alieno, et tamen ob negocium Noui Testamenti non vacat egrotare. Non video spem, nisi primum imperes tibiipsi, deinde suscipias iter aut huc aut Gandauum. Illic est Clauus, medicus maledicus; ei te commendabo si velis, vt te vel conuiciis adigat ad curandam salutem. Abstine a pharmacis deiicientibus naturae vires. Expatiare comite Nicolao aut simili amico fido ac iucundo. Quicquid est litium procul abiice. Prudentis est ante omnia vitae consulere. Bene vale. Ita et ego minus incommode valuero. Louanii 3. non. Marti. [M.D.XVI].

789. To Marcus Laurinus.

Deventer MS. 91, f. 34 v°. Louvain.
LB. App. 264. 5 March ⟨1518⟩.

ERASMVS MARCO LAVRINO.

S. D. Destinaram te visere sub Quadragesimam, sed Antuerpiae nescio quibus tricis retentus sum. Deinde coelum incommodum mutauit consilium. Adero tamen, vt spero, ante paucos dies. Mitto famulum meum in Angliam, mox rebus quibusdam confectis hac rediturum. Saluta Morum et Paceum, qui te ex animo diligunt. Obsecro te, mi Marce, consule meo famulo vt commode perueniat Caletium aut Dunkerkam cum bonis; ac ne cogatur ingredi suspecta diuersoria, aut recipe illum ad te, aut Ludouico meo commenda. Breuiter, ita tractes iuuenem vt Erasmo non ingratum ministrum. Vbi redibit, scribas per illum ad me; quanquam opinor prius me apud vos futurum. Bene vale, optime Marce. Saluta D. Decanum, fratrem Petrum, ac caeteros amicos. Louanii. 3. non. Mart.

788. 1. quemadmodum tu vocas *add. F.* 5. vt te . . . 6. salutem *add. F.* 9. et *add. H.* *E*: incommoda *MS.* 10. M.D.XVI *add. H.* 789. 4. hac *MS.*: huc *LB.* *Cf. Ep.* 792.3.

788. 5. Clauus] Cf. Ep. 650. 10 n.
7. Nicolao] Probably Nic. of Hertogenbosch: see Ep. 616. 14 n.
789. 1. te visere] Cf. Ep. 831. 109 n.
Quadragesimam] It began 17 Feb.
5. Saluta] By letters through John Smith.
8. Ludouico] Cf. Ep. 790.
11. Decanum] Cf. Ep. 651. 19 n.
12. Petrum] See Ep. 201. 2 n.

790. To Louis.

Deventer MS. 91, f. 39 v°. (Louvain.)
LB. App. 308. (c. 5 March 1518.)

[There is no difficulty in identifying this Louis with Erasmus' old pupil (Ep. 167 introd.). From the greetings sent to him through Laurinus in Epp. 651, 666, and the suggestion of his house in Ep. 789 as an alternative to Laurinus' for John Smith's lodging, it may be taken that he lived at Bruges.]

ERASMVS LODOVICO SVO S. D.

Si tu cum optima coniuge recte vales, est quod magnopere gaudeam. Hunc famulum meum pro certis negociis mitto in Angliam. Eum rogo vt adiuues in curru inueniendo et bona societate, et si qua preterea in re egebit tua opera. Nam magni mea refert vt quamprimum saluus redeat. Si non est alibi locus, recipe eum in domum tuam, ne cogatur ingredi diuersoria vbique iam suspecta. Mihi impendes quod illi impenderis. Fortassis ipse vos breui reuisam. Interea bene vale, charissime Lodouice, cum dulcissima coniuge charissimisque liberis.

791. To ⟨Sir Richard Wingfield⟩.

Deventer MS. 91, f. 39. Louvain.
LB. App. 267. 5 March ⟨1518⟩.

[It is clear from l. 10 n. that the person here addressed who was to help John Smith in his crossing over the sea, must be Sir Richard Wingfield, who was Deputy of Calais 1513–9; see Epp. 375. 10 n., 773. 4,5.]

S. P., vir clarissime. Quamuis obrutus pene litterarum studiis, tamen haud immemor fui mandati tui de medico. Non enim audebam quemlibet commendare, iamque propemodum repertus erat idoneus nostris votis. Verum interim is cui negocium hoc dederam, cum Principe diuellitur, imo ante Principis discessum, cum D. Cancellario Borgondiae.

Hunc famulum meum ob certa negocia mitto in Angliam. Erit hoc tue nobilitatis eum adiutare, si quid opus erit, quo commode ac tuto traiiciat. Plurimis tuis in me officiis non grauaberis et hoc adiicere. Bene vale cum suauissima coniuge dulcissimisque liberis. D. Controrelarum, socerum tuum, cupio quam optime valere.

Louanii. 3. Nonas. Martias.

Erasmus Roterodamus.

790. 4. mea *scripsi*: mei *MS.* 7. impenderis *LB*: imperis *MS.*

790. 7. reuisam] Cf. Ep. 831. 109 n.
791. 2. medico] Perhaps for some public post at Calais.
4. is cui] Perhaps P. Barbirius.
6. Cancellario] Cf. Ep. 608. 2 n.
10. Controrelarum] Sir John Wiltshire († p. 5 July 1527: Brewer iv. 3231), Comptroller of Calais 1503–19 (ibid. ii. 2970, iii. 426), Sheriff of Kent and Treasurer of Calais 1520 (iii. 997), Commissioner at Dover 1522 (iii. 2454). His daughter and heiress, Bridget, married Sir Rich. Wingfield as his second wife, c. 1512; see DNB. lxii. 190.

792. To ⟨the Secretary of Dunkirk ?⟩.

Deventer MS. 91, f. 39 v°. — Louvain.
LB. App. 268. — 5 March ⟨1518⟩.

[Similar to Ep. 791: perhaps addressed to a similar official at Dunkirk, in case John Smith should travel that way instead of by Calais (cf. Ep. 789. 7). I have not been able to identify Gerard (l. 6); but it may be noted that Nevius (l. 7) came from the neighbourhood of Dunkirk.]

S. D., honorande domine. Si recte vales, est quod summopere gaudeam. Ob certas ac necessarias res hunc famulum mihi charum ⟨mitto⟩ in Angliam, mox huc rediturum. Credo nihil fore opus officio tuo; tamen si quid erit, rogo vt illi modis omnibus commodes, quo tuto et expedito traiiciat. Quod in illum contuleris officii, in me collatum putabo. Saluta humanissimum Gerardum, veterem ac singularem amicum meum. Neuius, imperator noster, te salutat amantissime. Bene vale Louanii 3 Non. Martias.

Erasmus Roterodamus.

793. To John le Sauvage.

Deventer MS. 91, f. 41. — Louvain.
LB. App. 270. — 6 March ⟨1518⟩.

[1518, because between Le Sauvage's departure for Spain and his death. In Ep. 794. 73,4 this letter is said to be already written.
The first two paragraphs are incorporated, almost unchanged, in Ep. 853.]

CANCELLARIO BVRGVNDIAE.

S. P., Moecenas vnice. Si sciam celsitudinem tuam vel desyderare litterarum officium vel huiusmodi vulgaribus officiis aestimare clientis in te animum, equidem nolim mihi hac in causa vllam quantumuis iustam excusationem esse praesidio; licet illud vere possim dicere, me hactenus non leuius districtum fuisse studiorum laboribus quam tu non vnius regni negociis distringaris: etiamsi non negem te sarcina splendidiore premi, grauiore non arbitror, vt interim me culicem cum elephanto componam. Nunc vero cum non ignorem tuum istud pectus, heroicum quidem et homine maius sed tamen vnum, tantis negociorum molibus vndique pulsari, non alia ratione mihi videor in te posse officiosior esse quam si salutationis officio supersedeam. Imo modis omnibus iniurius mihi videar—et in Regem Catholicum, cui velut Atlanti tu Herculis es vice, imo in vniuersam rempublicam, cuius iuuandis rebus superum benignitate donatus videris,—si te frequenter meis litteris interpellem, praesertim nihil aliud quam animum erga te meum testaturis: quem ego sane, si

792. 3. mitto *add. LB.* 6. humanissinum *MS.* 793. 7. arbitror *scripsi, secundum Ep.* 853. 11: arbitrer *MS.* interim *LB, cf. Ep.* 853. 11: inter *MS.* 13. *LB*: Antlanti *MS.*

792. 7. Neuius] See Ep. 298 introd.

facultas animi studio respondeat, solidioribus argumentis testari cupiam; et aliquando testaturus sum, si modo in paucos annos vitam et incolumitatem superi propicii largiantur.

Et mihi gratulor et Christo sospitatori gratias ago quod ex Barbirii litteris certum cognosco magnificentiam tuam inter istas curarum ac discriminum vndas, quibus ferendis vix adamantinum pectus suffecerit, perpetuo prospera valetudine vsam fuisse; siue vires istas praeter aetatis rationem tibi rara quaedam naturae felicitas suppeditat, siue insignis in optimum Principem ac patriam pietas suggerit, siue numinis humano generi consulentis benignitas per te nobis omnibus largitur. Adeo quoties vegetam et tot parem negociis senectutem contemplor, Massinissam quempiam aut Catonem mihi videre videor; nisi quod illos aequas patientia, animi moderatione superas. Cuiusmodi si nobis aliquando multi contingerent, spes esset breui futurum vt orbis Christianus et honestissimis disciplinis et moribus integerrimis et pace iucundissima floreret.

Noui Testamenti rursus innouati iam mihi desudatus est labor. Restat vt pari cura excudatur. Id, quoniam opus est magnopere perplexum, peragi non potest nisi coram aduigilem. Si Basileam adeo, sub proximum autumnum huc me recepturus sum. Sin Venetiam, ad proximum ver differendus erit reditus. Sed quocunque me contulero, mox faciam vt scias quis me locus habeat. Aetas indies ingrauescens nonnihil ademit vigoris, et ad fabulae nostrae catastropham properamus. Atque vtinam ita dicamus 'Valete et plaudite' vt Christo agonothetae nostro probemur! certe dabimus operam vt in extremo actu nos ipsos vincamus. Tuam benignitatem nec rogo nec admoneo; certus illam hoc vltro agere, vt quod aetati decedit, accessione fortunae fulciatur. Quod si nihil etiam accesserit, iam me fateor omnia debere. Bene vale, vir clarissime.

Louanii pridie non. Martias.

794. To Peter Barbirius.

Deventer MS. 91, f. 40. Louvain.
D. p. 167: F. p. 153: HN: Lond. iii. 20: LB. 307. 6 March 1518.

[In the manuscript this letter is found substantially as printed here, but between it and the next letter there (Ep. 793) is crowded in a postscript dated 26 March, which states that the letter was being dispatched in duplicate. In D and the subsequent printed editions there is a long passage inserted at the end, containing much of the matter of the postscript, but without mention of the duplication and without a second date. It will be noticed that some of the news conveyed in the postscript reached Erasmus through the postscript to Ep. 729; which evidently had not arrived at Louvain by 14 March, since there is no allusion to it in Ep. 800.

This circumstance is sufficient to explain the two forms in which this letter occurs. The manuscript may be taken to reproduce it as it was sent off first on 6 March, and then on 26 March. In D the postscript was woven on to the end

of the letter of 6 March, and otherwise made more suitable for publication by the removal of the offensive portion about Rimaclus.

In order to show the letter in its earlier form I have printed the manuscript postscript separately as Ep. 803, and have put the passage which represents it in D into the critical notes here instead of into the text.]

BARBIRIO.

S. P. Νὴ τὰς χάριτας, si res habet vt scribis, qui libellos suppresserunt, iidem suppressere literas: nam primum Apologiae, mox Paraphrasi meas adiunxi. Canonicus ille Canius suapte sponte detulit ac misit pecuniam pensionariam, homo melioris fidei quam nunc vulgus est mortalium. Idem fecit optimus ille Cantuariensis, etiam inscio me. Vtinam mihi decem essent eiusmodi! eos sane malim quam quos Homericus optat Agamemnon decem Nestores.

Ioannem meum Anglum in Angliam emandaui, qui mihi cum alia certa tum equum aliquem commodum adducat. Is rediturus est ad Pascha. Interim me ad iter accingo; planeque vereor ne tuum istuc viaticum me hic non reperiat. Sed tamen si quid obtigerit, relinquam hic probos amicos, ad quos quicquid delatum erit in tuto fuerit; D. Ioannem Borsalum, cui Latinae linguae professio destinata est, M. Ioannem Neuium Hontiscotanum, M. Petrum Aegidium, cuius pater optimus nuper vita defunctus est, atque ipse tenacissimo morbo affligitur, M. Nicolaum Buschiducensem, ludimagistrum apud Antwerpiam. Reuerendissimus D. Cardinalis Cameracensis vnas atque alteras tuas literas mihi reddendas curauit: quarum alteras Guido Morillonus tuo nomine scripsit. Sed quid ais? friget istic Guido, iuuenis in regione tam calida? saltem adesset illi sua nympha, ne totus frigore pereat. Atqui nobis hic persuasum erat istic esse totas regiones vbi terra nihil nisi merum esset aurum, nec adesse formicas Indicas, auri custodes, sed liberum esse cuique quantum velit fodere. R. P. Theatinum saluum esse gaudeo, nisi quod hunc quoque frigere suspicor. Nam de Briseloto rumor quidam sceleratissimus me propemodum exanimarat, hominem abisse in campos Elysios; iamque parabam epicedion, quo tantum orbis lumen e medio sublatum deplorarem, sed superioribus literis aspersisti aquam

TIT. BARBIRIO S. P. *MS.*: DES. ERASMVS ROTERODAMVS PETRO BARBIRIO SVO S. D. *D.* 3. adiunxeram *H.* 8. cum *add. D.* 11. istuc *MS.*: istud D^2. 13. D. *om. H.* 14, 16. M. *om. H ter.* 17. R^{mus} D. *MS.*: Guillelmus *H.* Cameracensis *MS.*: Croius *F.* 19. Morillonus *add. H.* 24. R. P. *add. D*: Praesulem *H.* 27. iamque . . . 28. deplorarem *add. D.*

2. literas] Epp. 652, 695; cf. Ep. 752. 10 n.
3. Canius] See Ep. 751.
5. Cantuariensis] Cf. Ep. 775. 12 n.
7. Homericus] *Il.* 2. 372; cf. Ep. 583. 45.
8. Ioannem] Cf. Ep. 772 introd.
10. Pascha] 4 April 1518.
13. Borsalum] See Epp. 291 introd. and 737. 8 n.
16. Buschiducensem] See p. 33.
17. Cameracensis] See p. 68.
23. formicas] Cf. Hdt. 3. 102-5.
24. Theatinum] Cp. Ep. 628. 54 n.
25. Briseloto] Cf. Epp. 597. 4 n., 695. 40, 1.

et animum reddidisti. Sed extra iocum, summae voluptati mihi fuit summum illum meum Moecenatem D. Ioannem Syluium tam belle valere, virum, ita me Deus amet, immortalitate dignum.

Cum theologis alcedonia sunt, imo mira familiaritas. Pro Hieronymo palam agunt gratias; de Nouo Testamento nihil queruntur, imo primores huius ordinis ingenue comprobant. Tantum oblatrant fraterculi nescio qui Coloniae, vt audio, ac Brugis, sed procul et a tergo. Multos, vt aiunt, terret Fabri male accepti exemplum; nam prostratum esse fatentur et ipsi Fabristae: in quem tamen viribus meis non sum vsus, fauens etiam, quoad licuit, aduersario. Mirum quid sit rei vt ille non saltem priuatim literis sese vel excuset vel defendat. Passim mihi gratulantur Gallum deuictum Germani, Itali et Angli; nec tamen efficiunt quo minus oderim ipse meam victoriam, nec admodum gloriosam in causa tam vincibili, et inuidiae obnoxiam quod amico detraxerim opima spolia: cui nunc etiam faueo, licet non vsque adeo vt in illius gratiam blasphemus in Christum haberi velim. Proinde precor vt Deus Opt. Max. iis qui mihi bene volunt feliciorem mihi gratulandi materiam suppeditet.

Apologia iam quater est impressa. Deleat ille suam insectationem, ego quoad possum premam Apologiam. Auferat ille tela, ego depono clypeum. Tollat ille venena, ego desinam vti antidoto. Quod si quis aliorum me similibus dictis lacessisset, longe aliter fuisset acceptus. Homo sum; vbi vere lapsus ero, non solum agnoscam erratum meum, verumetiam admonitori gratias agam, insectatori cedam. Caeterum vbi simili impudentia conuiciis atrocissimis impetor, non committam vt posthac in me velut inermem atque edentulum quiuis asellus obrudat, quiuis sus obgrunniat. Faber vnum me lacessiuit nominatim. Ego neminem adhuc lacessiui, sed vni lacessenti respondi. Quidam aiunt apparare redintegrandum bellum, alii negant. Ego nihil malo quam pacem, praesertim cum illo; non quod illum metuam, sed quod ex animo diligam. Quod si repetat, ipse viderit; sibi imputet si parum ciuiliter accipietur.

Adigit me Nouum Testamentum vt aut Venetias adeam aut Basileam: nondum enim statui vtro sit eundum. A Germania

29. et animum *MS.*: animumque *D.* Sed *MS.*: Verum *F.* 30. D. Ioannem Syluium *add. D.* 34. imo . . . comprobant *add. D.* 35. fraterculi *MS.*: sycophantae *D.* Coloniae . . . Brugis *om. D.* 36. vt aiunt *add. D.* 37. nam . . . Fabristae *om. D.* in . . . 38. aduersario *add. D.* 39. priuatis *D.* 41. oderim *D*: ederim *MS.* ipse *om. D.* 45. Proinde . . . 46. suppeditet *add. D.* 47. impressa *MS.*: excusa *D.* 48. quoad *MS.*: quatenus *H.* 54. posthac *D*: post *MS.* 55. obgrunniat *MS.*: obganniat *D.* *Sed cf. Ep.* 778. 235. 57. apparare . . . 58. bellum *MS.*: illum suas colligere copias, vt bellum instauret *D.* 61. Venetiam *H.*

35. Coloniae] Cf. Epp. 821, 852. Brugis] Cf. Ep. 885. 19.

47. quater] Perhaps an error: see pp. 220,1.

tribus incommodis deterreor, hypocaustis, latrociniis et peste, quae preter alios Lachnerum sustulit, officinae Frobenianae principem. Ab Italia prolixitas itineris et instans aestas. Sed quocunque me contulero, faciam vti cognoscas. Existimabam me D. Cancellario scribere, quoties tibi scriberem: nam ipsum tot immersum negociis verebar interpellare. Ego hic vndique literis amatoriis obruor. Scripsit Archiepiscopus Maguntinensis, semel atque iterum Episcopus Traiectensis, semel Leodiensis, semel Baiocensis. Inuitor ad complexus. Inuitat Rex Angliae et huius Achates Reuerendissimus Eboracensis. Inuitat Rex Galliae. Tantum est amatorum vt difficile sit vel epistolis omnium respondere. Scripsi tamen D. Cancellario tuo iussu, cui non parere non satis tutum arbitror, vt es homo violentus. Ex bilinguibus hic omnes trilingues reddimur. Matthaeus, vir suae linguae, in qua natus est, in paucis peritus, publice profitetur Hebraice: quasi parum hic fuerit ebriorum! Dorpius Hebraicae factionis dux est. Videbis breui nouum Louanium, et exosculabuntur illum paulo ante lapidatum Erasmum: etiamsi Paraphrasis omnibus omnium calculis laudatur. Est aliquid vel vnico libello placuisse tam iniquis ac morosis. Atque vtinam in talibus campis me continuissem, in quibus non paulo plus erat gloriae multoque minus laboris.

Sed fatis, mi Barbiri, agimur, fatis cedamus oportet. D. de Heloino fac me diligenter commendes. R. P. Marlianum, D. Iodocum iurisconsultissimum, D. Guidonem Morilonum congerronem tuum meis verbis etiam atque etiam saluta. Bene vale, amicorum syncerissime. Louanii prid. Non. Mart.

65. prolixitas *MS.*: cum *D.* et *MS.*: longitudo, tum *D.* 66. D. *om. H.* 71. R[mus] *MS.*: R. Card. *F*: Card. *H.* 73. D. *MS.*: Syluio *H.* 74. non *ante* parere *add. secunda manus, forsitan Erasmi, in MS.* non *MS.*: vix *H.* arbitror *add. F.* 76. vir . . . peritus *add. D.* 77. Hebraice *add. D.* 78. Louanium *MS.*: seculum hic exoriri *D.* 81. tam . . . morosis *D*: omnibus *MS.* 84. D. de Heloino *MS.*: Ornatissimo viro Haloino *H.* 85. R. P. Marlianum *add. D* (R. P. *om. H*). 85, 86. D. *om. H. bis.* 86. Morilonum *add. F.* 87. Bene . . . 88. Mart. *MS., sequente Ep.* 803: Cura etiam atque etiam, mi Barbiri, vt recte valeas. Nam hic annus multos eximios viros tui similes absumpsit, M. Musurum Rhomae, iam Archiepiscopum designatum, et ante hunc Paleotum Camillum; Lutetiae Faustum immortalitate dignum; apud Anglos Andream Ammonium Lucensem omnibus egregiis dotibus cumulatum. Ii quibus astra sunt a consiliis, affirmant his annis quatuor tantam fore pestilentiam vt nulli sint futuri superstites praeter egregie doctos ac probos viros. Quod si verum est, ausim et ego vaticinium meum adiungere, miram fore vilitatem annonae. Quo magis tibi cauendum censeo, ne sis de numero

70. Inuitor] Cf. Ep. 809. 127 seq.
74. Cancellario] Le Sauvage; cf. l. 30, and Ep. 793.
75. bilinguibus] Cf. Ep. 761. 63 n.
76. Matthaeus] Adrian; see Ep. 686. 5 n.
84. fatis . . . agimur] Sen. *Oed.* 980.
85. Heloino] See pp. 62,3.
Marlianum] See Ep. 411. 8 n.
Iodocum] Perhaps Josse Laurens, a Dr. of Laws and Theology, who was a member of Charles' Council in 1517, 1521; see Gachard ii. 492, 509, 517; Henne iii. 284 n.

795₈₀₁ TO JOHN FROBEN.

Deventer MS. 91, f. 91. Louvain.
LB. App. 271. 12 March 1518.

[After writing to England and to Spain Erasmus turned to his friends at Basle, announcing his projected visit and sending a preface (Ep. 799). The present letter found Froben at Frankfort, whither he had set out early in March (see Fonteius' letters to Bruno Amorbach, Basle MS. G. II. 29, 9 March (1518; cf. Zw. E.[2] 31) and BRE. 71; and cf. Basle MS. G. II. 13. 104) with his party for the fair. The promptness with which Erasmus complied with the wish expressed in Ep. 802 enables the date of the answers from Frankfort to be fixed closely.

There is no mention here of fears about plague, with which Epp. 801,2 both deal, nor of the New Testament (Ep. 801). Those points may have been added by Erasmus on the letter actually sent, or perhaps were mentioned verbally by the bearer of the letter. Both subjects had been much in Erasmus' mind at this time; see Ep. 781, &c.]

ERASMVS FROBENIO, COMPATRI SVO CHARISSIMO, S. D.

ETIAM atque etiam te rogo, mi Frobeni, vt sortem omnium hominum communem pro tua prudentia forti infractoque feras animo, praesertim cum nostro luctu fata flecti non possint. Ego quid tuis commodis addere possim non video. Illud polliceor, quicquid a syncero amico potest amico praestari, me diligentius praestaturum quam vnquam antehac fecerim. In precio exemplariorum multo ciuilior fuissem, ni putassem eam pecuniam a Lachnero dari, tibi non obesse. Iam pridem a Francisco receperam quatuordecim florenos aureos pro iis quae in Iacobum impenderam, idque iussu Lachneri; ac deinde eiusdem iussu triginta florenos aureos. Quicquid librorum ab illo accepi, mea resolui pecunia.

Visam te hac estate, si licebit per latrocinia. Misi tibi Enchiridion. Id si tibi non est vsui, mitte Schurerio; est enim candidus amicus. Si tibi est commodo, vtere. Secundum Theodori librum nuper excudit Theodoricus; cum plane crederem tibi non esse redditum, quod in tot ad me litteris nulla eius fieret mentio. Bene

mediocrium. Ioanni Carundileto, decano Bizontino, gratulor episcopatus Panormitani dignitatem additam: et hoc magis gratulor, quod is semper honestis studiis impense fauit, atque hoc nomine mihi quoque cum primis amicus ac patronus. Neque dubito quin illum sua virtus breui ad maiora sit euectura. Adnitere vt tibi quoque gratulari liceat. Perlongum est omnibus scribere, tu fac vnus multarum epistolarum vice fungitor. Rursum vale. Louanii, pridie nonas Martias. AN. M.D.XVIII *D* (3. M. *D*: Marcum *H*. 6. Ii *D*: Hi *N*. 9. ne sis . . 10. mediocrium *add. F*. 10. Ioanni Carundileto *H*: D. *D*. Bezontino *H*. episcopatus *D*: pontificii *H*). 795. 7. eam *LB*: ea *MS*.

1. sortem] The death of Lachner (cf. Ep. 781. 7 n.), which besides the natural loss may have meant also a disturbance of the capital invested in the business. For Froben's distracted state at the time of writing the letter which Erasmus answers here, see BRE. 427 (c. Feb.) and 71 (c. 9 March 1518).

6. In precio] Cf. Epp. 629, 732-3.
exemplariorum] For this form cf. Epp. 263. 37, 373. 54, 843. 47.

9. in Iacobum] Perhaps the expenses of his journey to Basle in 1517; see Ep. 595. 11 n.

12. Enchiridion] Epp. 164, 858.

14. Theodori] Cf. Ep. 771 introd.

vale, charissime Frobeni, atque illud tibi persuade, Erasmum, quoad viuet, tibi verum compatrem futurum.

Louanii Natali Gregorii. An. M.D.XVIII.

796. To Beatus Rhenanus.

Deventer MS. 91, f. 90. — Louvain.
LB. App. 274. — 13 March ⟨1518⟩.

ERASMVS BEATO SVO S. D.

De Pacaei frigidissimo libello dici vix possit, mi Beate, quantopere me pudeat ⟨et⟩ pigeat. Hoc est prorsus τὸ τῆς παροιμίας, Ἄνθρακες θησαυρός. Scio doctos omneis illius amicos mecum ex animo dolituros; sed ille interim fruitur sua felicitate diues, Regi Cardinalique gratissimus. Moro tamen scripsi vt illum familiariter admoneat ne pergat ad istum ineptire modum.

Frobenii vicem doleo, cui nunquam quoad viuam sum defuturus. Atque communem compatrem tibi vicissim commendo; cui tu vel maxime potes esse praesidio. Nam mea quidem aetas ac valetudo iamdudum ab hoc laborum genere missionem flagitat. Vobis iuuenibus atque etiam felicioribus trado lampada.

Brunoni dicito vt omnem scrupulum eiiciat ex animo de Hieronymo rursus aedendo. Crede mihi, somnium est quod ille metuit; quanquam hac de re scripsimus et illi. Adero hac estate editurus Nouum Testamentum, si modo licebit tuto ingredi Germaniam; cuius conditionem ista latrocinia peiorem reddunt ipsis etiam inferis, cuius nec aditus sit facilis nec exitus. Deum immortalem, quae δράματα agunt principes! Prorsus sublatus est e rebus humanis pudor. Ad summum ventum esse video tyrannidis. Pontifex ac Reges populum non pro hominibus sed pro pecudibus empticiis habent.

Faber nihil omnino scribit. Ab eo diuersa mihi referuntur. Quidam aiunt moliri defensionem, quidam negant. Is per quem miseram Apologiam cum litteris meis, ita scripsit cuidam amico suo, qui mihi legendam epistolam exhibuit: 'Reddidi Apologiam Fabro vna cum litteris. Ille apud meam personam satis arguit Erasmi leuitatem; sed non expectet recriminationem.' Non possum satis admirari quid acciderit homini, nisi sub illa specie modestiae ⟨et⟩ lenitatis latet aliquod naturae venenum. Vale.

Louanii postridie Gregorii.

796. 2. -que *post* pigeat *LB*. 26. exspectat *LB, perperam*. 28. et *add. LB*.

795. 18. compatrem] Cf. Ep. 419. 19 n.
796. 1. Pacaei] Cf. Ep. 732. 53 n.
2. Ἄνθρακες] *Adag.* 830. 'In eos competit qui . . . magnificis rebus expectatis meras nugas reperiunt.'
5. Moro] Ep. 776.
7. Frobenii] See Ep. 795. 1 n.
12. de Hieronymo] Cf. Ep. 802. 8 n.
22. Is per quem] Cf. Ep. 659 introd.
26. expectet] *sc.* Erasmus.

797. To John Oecolampadius.

Deventer MS. 91, f. 90. Louvain.
LB. App. 273. 13 March ⟨1518⟩.

ERASMVS OECOLAMPADIO SVO S. D.

Qvi diuinare potui, charissime Oecolampadi, te, virum rebus coelestibus addictum, Francfordiae in sordida illa hominum colluuie adfuturum? Sed quando tu Thesei cognomen agnoscis, vere Theseum praestes oportet. Vexantur a multis Hebraica quae te fretus asscripsi, cum primis quod ex Annio collectum admiscuimus in Luca. Adero ante Maium Basileae, si modo licebit per Germaniae latrocinia, rursus editurus Nouum Testamentum. Vtinam illic adesses ac toto pectore negocium hoc adiutares! nam Gerbellio non possum non indignari, quoties in mentem venit quanto fastidio, quam contemptim, sese in ea re gesserit. Adest hic Matthaeus, Wolphangi Capitonis praeceptor, conductus publico perpetuoque salario vt Hebraea profiteatur. Ea res probe succedit. Vale, mi Oecolampadi, et Erasmum tui amantissimum redama. Louanii. 3. idus Marti.

798. To ⟨Wolfgang Fabricius Capito⟩.

Deventer MS. 91, f. 90 v°. Louvain.
LB. App. 272. 13 March ⟨1518⟩.

[Leclerc is clearly right in addressing this to Capito.]

S. P. Vndique profert sese, vir optime, syncaera Germanaque tua in Erasmum charitas, vel quod Bero litteras non communicaris, vel quod Apologia te tam habet sollicitum. De Matthaeo dicam quod rideas. Inuiserat ille nos. Ego, ne mihi tum occupato molestus esset, mitto tuas litteras ad illum scriptas. Redit ab atrio minister, nuncians illum tribus dumtaxat velle conuenire. Annuo: ascendit, exhibet epistolam, rogans vti sibi praelegam; nam deesse conspicilla. Lego semiperiodum, et mox ad illum versus, 'Non admodum blandum' inquam 'exordium; praestat vt ipse perlegas'. 'Imo,' inquit 'cupio te ista scire'. Pergo iussus. Cum duriora semper succederent, moneo vt solus ipse legat. Ille orare vt legere pergam.

797. TIT. OECOLAMPIDIO *MS.* 2. *LB*: additum *MS.* 5. *LB*: Anio *MS.*

797. 2. Francfordiae] Oecolampadius seems to have written that he had been at the autumn fair with the booksellers' party, and had been disappointed to find no further letter (after Ep. 605) for him in Erasmus' August budget sent through Frankfort to Basle.
3. Thesei] Cf. Ep. 373. 69-76.
5. Annio] Cf. Ep. 784. 49 n.
8. Gerbellio] See Ep. 342 introd. and cf. Ep. 421. 53-6.

798. 2. litteras] Perhaps Ep. 730, which Capito may have considered likely to give offence.
3. Apologia] Cf. Epp. 730, 1.
Matthaeo] Adrian; see Ep. 686. 5 n.
6. tribus] *sc.* verbis.

Perlego, ridens interim. Ille longam incoeptat apologiam, clamitans omnia esse falsissima, imo te sibi debere. Ego, quoniam eram occupatissimus, rogo vt eam fabulam in aliud tempus differat. Ait se tibi respondisse. Minatur sese quae in tua Grammatica docuisti reprehensurum omnia. Opinor hominem hinc discessurum vt solet; nam ex Midelburgo cum summo tumultu discessit ob aes alienum. Bene vale.

Optarim te propensiorem ad Graeca quam ista Hebraica, licet ea non reprehendam. Video gentem eam frigidissimis fabulis plenam nihil fere nisi fumos quosdam obiicere; Talmud, Cabalam, Tetragrammaton, Portas Lucis, inania nomina. Scoto malim infectum Christum quam istis neniis. Italia multos habet Iudaeos, Hispania vix habet Christianos. Vereor ne hac occasione pestis iam olim oppressa caput erigat. Atque vtinam Christianorum Ecclesia non tantum tribueret Veteri Testamento! quod, cum pro tempore datum vmbris constet, Christianis litteris pene antefertur: interim vtcunque deflectimus a Christo, qui vel vnus nobis sufficiebat. Bene vale.

Louanii. 3 idus Martias.

799. To Henry Afinius.

Querela Pacis (1518) f°. o^4. Louvain.
Lond. xxix. 15: LB. i. 535. 13 March 1518.

[The *Encomium artis medicae*, to which this is the preface, was one of Erasmus' early compositions; cf. I. p. 18. 19–21 and Ep. 95. 11 n. It was one of the additions to Martens' edition of the *Querela Pacis* (β: see p. 14); and was printed also in Froben's 'wedding' volume (cf. Ep. 604. 10 n.) and in γ and δ. The date of this preface is unquestionable. For Afinius see Ep. 542 introd.]

ERASMVS ROTERODAMVS D. HENRICO AFINIO LYRANO INSIGNI MEDICO S. D.

Nvper dum bibliothecam recenseo, doctissime Afini, venit in manus oratio quaedam olim mihi nihil non experienti in laudem artis medicae declamata. Continuo visum est orationem non optimam optimo dicare medico, vt vel tui nominis lenocinio studiosorum centuriis commendetur. Erit hoc interim mei in te animi qualecunque documentum, dum dabitur aliud nostra necessitudine dignius. Bene vale. Louanii tercio Idus Mart. An. M.D.XVIII.

799. 6. dum β: donec δ.

798. 13. debere] as pupil.
15. Grammatica] Cf. Ep. 556. 26. M. Adrian's authority is cited in the grammar with respect; f°. I^2.
22. Portas Lucis] 'de nominibus Dei et 10 Sefiroth,' by Joseph Gikatilia (xiii^c.). A translation of it by Paul Ricius (Ep. 548. 15 n.) had recently appeared; Augsburg, J. Miller, 9 June 1516.

800. To Paul Bombasius.

Deventer MS. 91, f. 91 v°. Louvain.
LB. App. 275. 14 March 1518.

[Probably answering a letter contemporary with Ep. 729; see p. 155.]

ERASMVS BOMBASIO SVO S. D.

Plane mihi visus sum reuiuiscere tuis litteris acceptis, eruditissime Bombasi, simul atque manum illam mihi charissimam agnoui. Sed quid ego audio? Pro legato videris tibi relegatus! Sed Vlyssem τὸν πολύτροπον agas oportet, qui vel inter Pheacas et Cyclopas personam pulchre attemperauit; tantum ne in Calypsonem aut Circen incidas, aut ne tibi cum Iro res sit vsquam. Frigebat olim Trebatius apud Britannos; at quanto tu felicior cui totam hyemem in Heluetiorum estuariis sudare licuerit. Postremo memineris velim, istiusmodi legationes quae tibi deplorandae videntur, gignunt episcopos, gignunt cardinales. Quid si videam olim meum Bombasium mitra bicorni pedoque insignem aut purpureo galero reuerendum? Saepe sed frustra deplora⟨ui⟩ mihi relictam Romam; nec aliud est quo me consoler nisi τῷ Fatis agimur. Nunc relictam repetere partim pudet ob caniciem, partim dehortatur ingrauescens aetas. Nihil autem [mihi] in fatis meis mihi videtur intolerabilius quam sycophantas istos quosdam theologos perpeti, qui tantum sibi arrogant vt damnent quod nunquam legerint. Et tamen his maxime desudarunt mei labores, si cognoscere quam συκοφαντεῖν maluissent. Ab his opinor instigatum Fabrum, sed illius magno malo, si modo famam suam charam habet.

Sciebam Ricardum Paceum hominem esse moribus plane niueis, integrum, liberum, sic amicum amico vt non alius aeque, πολύγλωττον, πολυμαθῆ; sed tamen optarim illius nomine libellum eum De vtilitate studiorum editum non fuisse. Scio doctos quos non paucos habet Britannia, longe aliud ingenii doctrinaeque specimen ab illo expectasse. Si serio scripsit, quid illic serium? sin ioco, quid ibi festiuum? Postremo nihil illic constat aut coheret sibi, sed velut egri somnia etc. Deinde quid opus erat Erasmum toties traducere, nunc vt esurientem, nunc vt theologis inuisum? Certe cum primis theologis mihi probe conuenit; et famelicus ille quotannis supra trecentos ducatos possideo, praeter ea quae ex Moecenatum liberalitate meisque laboribus accedunt: plura habiturus si libeat, quiduis

12. deploraui *LB*: deplora *MS.*, *ad finem versus*: ? deploro.

6. Trebatius] Cf. Cic. *Fam.* 7. 10. 2.
13. Fatis] Cf. Ep. 794. 84.
27. velut egri] Hor. *A. P.* 7.
28. traducere] Cf. Ep. 776. 7 n.

habiturus si vel paulum me velim principum negociis immergere. Adeone quicquid in mentem venit, ilico chartis illinendum putat, neque quicquam habet pensi quibus modis amicum in libris nominet? Ego certe illum, nondum tantum quantus nunc est, aliquanto honorificentius tractaui in meis Chiliadibus. Fortassis hoc vere te visam, nisi tu prius Romam repetieris ; et illic forsitan adero. Bene vale, Bombasi, amicorum syncerissime.

Louanii pridie Idus Marti. Ann. M.D.XVIII.

[795]801. From John Froben.

Basle MS.: Amorbachiana. ⟨Frankfort.⟩
⟨March fin. 1518.⟩

[There are two copies of this letter among the Amorbachiana (Ep. 464 introd.), both by Bruno Amorbach, who evidently was acting as Froben's secretary (cf. BRE. 427). One (a^1) is quite rough, the other (a^2) is so fair that it might quite well have been sent. a^2 of course has usually the precedence ; but except in two instances the variations between them are not worth recording.]

S. P. D. Quod adeo amico in me es animo, doctissime Erasme, habeo gratiam: faciat Deus vt aliquando tibi vel ex parte respondere possim. Quod scribis visurum te nos proxima estate, mirifice gaudeo, idque vt facias etiam atque etiam rogo. De peste nihil est quod timeas. Perierunt apud nos, fateor, superioribus mensibus aliquot homines ; non peste tamen sed febri nescio qua. Iam ad duos menses et amplius ne morbi quidem mentio, tantum abest vt quisquam obierit.

Quod Testamentum tuum rursus mihi excudendum offers, tantum tibi debeo quantum nunquam persoluere possum. Curabo vt quam emendatissimum in manus hominum exeat. Verum timeo ne id ad proximum mercatum Francfordiensem fieri possit, partim quod obstet temporis angustia, partim quod sint mihi ferme libri quadringenti ex priori editione, quos interim quoquo modo distraham. Laborabo vt ad Paschalem mercatum Francfordiensem diuulgetur. Suetonius tuus ad proximum Augustum absoluetur. Enchiridion, quam primum domum rediero, sub incudem ponam. Feceris mihi rem admodum gratam si quamprimum meis impensis ad me dederis libellum tuum de Principe, quem rursus excudam ; priorem editionem iampridem distraxi.

Si quam habes feturam quam felici tuo ingenio recenter peperisti,

801. 7. morbi a^1 : mortis a^2.

800. 34. chartis] Cf. Hor. *S.* I. 4. 36.
37. Chiliadibus] Cf. Epp. 211. 43 and 398. 8.
801. 6. febri] Cf. Zw. E.[2] 31.
13. quadringenti] More than 1200 had been printed; see Erasmus' *Apologia qua respondet* f°. A[3], Jortin ii. 497.
16. Suetonius] Epp. 586, 648.
Enchiridion] Ep. 858.
19. de Principe] Epp. 393, 853.

me rogo participem facias; beneficium non in ingratum collocabis. Theodori librum secundum, quem nuper vertisti, excudi. Matthias Schurerius, communis amicus, infirma valitudine tentatur; timeo vt moriatur. De opusculis tuis a me nuper excusis quotquot libet a Francisco accipe; ego in proximis nundinis satisfaciam. De ceteris, cum aderis praesens, melius loquemur. Vale, charissime compater, et me, vt facis, ama.

Tuus Ioannes Frobennius.

Dn. Erasmo Roterodamo, viro vndecunque doctissimo, compatri charissimo.

802. FROM BRUNO AMORBACH.

Basle MS.: Amorbachiana. Frankfort.
⟨March 1518.⟩

[An autograph rough draft, on the back of the rough draft of Ep. 801; which was written by Bruno for Froben. The two letters are evidently contemporary, and the contents indicate beyond doubt that this is addressed to Erasmus. Many of the sentences are written more than once, in varying forms which need not be preserved in full; but, where desirable, I have used a^1 and a^2 to denote earlier and later alternatives.]

OSTENDIT mihi epistolam ad se tuam Ioannes Frobennius, communis amicus, in qua scribis te proxima estate Basileam iturum; quod vbi legissem, non potui me continere quin manus tollerem atque exilirem. Moriar si cuiquam concesserim vt eius rei cupidior sit quam sum ego. Multum amabimus te si promissa feceris. Per pestim, quam apud nos grassari times, plane licebit. Annis XII et amplius ne nomen quidem auditum.

Eucharius quidam Coloniensis Ceruicornus quasdam Epistolas Hieronymianas ex archetypo nostro est imitatus. Traximus hominem in ius apud Francofordiam, quippe qui summorum priuilegia

801. 23. Theodori . . . excudi *add.* a^2. 802. 6. Annis XII et amplius a^2: Ad decennium et supra a^1. 9. Traximus . . . 12. penas a^1: Diximus homini ad Fran. diem ad Kalendas Iulias, etc. Irrogabitur, ni fallor, mulcta a^2.

801. 23. Theodori] Epp. 428, 771.
24. Schurerius] Cf. Ep. 883. 6, 7.
25. opusculis] See Ep. 550 introd.
802. 7. ne nomen quidem] By Oct. 1519 both Bruno and his bride had fallen victims to the plague. For its ravages then see BRE. 124, 125, 128.
8. Eucharius] Hirtzhorn of Cologne. He printed there 1516–43; simultaneously at Marburg 1535–8; and at Coblenz 1547. In a few cases, e. g. the Josephus of 1524 (cf. Ep. 842 introd.), he had priority over Froben in printing Erasmus' work. See P. Heitz and O. Zaretzky, *Kölner Büchermarken*, pp. xxiii–iv.
The book here referred to is probably the *Epistolae Hieronymi tres ab Erasmo recognitae*, Cologne, 1518; which Proctor (ii. 10578) ascribes to Gymnich, not Hirtzhorn. The preface to it is dated 'pridie calendas Ianuarias. Anno . . M.D.XVIII', and thus is an instance of the year beginning at Christmas; cf. Ep. 746. Another portion of the Basle Jerome, the *Vita* by Erasmus, was reprinted by Hirtzhorn in Dec. 1517.
10. priuilegia] Both Leo and Maximilian had given privileges for Jerome for five years; a statement of which is printed on the verso of the title-page of the first volume.

neglexerit atque adeo contempserit. Dabit, ni fallor, sue temeritatis penas. Ioannes Paruus, typographus Parisiensis, supra caput instat; minatur se totum opus imitaturum. Huius conatus vel vno epistolio compesces.

Vale ex Francofordia, multa iam nocte.

803. To Peter Barbirius.

Deventer MS. 91, f. 41. Louvain.
26 March ⟨1518⟩.

[The postscript to the duplicate of Ep. 794; see pp. 246, 7.]

Misi ante complures dies has litteras per Balbum puerum; verum quoniam video quasdam non perferri, rursus easdem misi per alium. Gratulor optimo patrono meo Reuerendissimo P. Marliano, cui me quantum potes commendabis; qui mei dignatus est meminisse in litteris ad communem amicum Rimaclum: qui nuper me osculis pene enecauit, sed iam non admodum osculabilis, pessimo morbo indigne affectus. Faustus, poeta immortalis, tandem mortuus est Lutetiae; Romae M. Musurus Cretensis, homo doctus et iam episcopus designatus; item Paleotus. Aiunt astrologi hoc anno tantam fore pestilentiam vt nulli superstites futuri sint nisi probi viri, hoc est paucissimi. Tu tibi caue.

Si vera sunt quae audio de Decano Bizontino, vetere amico meo, profecto est cur magnopere gaudeam.

802. 12. Ioannes . . . 13. imitaturum a^1: Ecce tibi nunc alter supra caput instat, homo plane leuis ac sordidus, Ioannes Paruus. Miror omnes homines agminatim in perniciem nostram conspirare, cum nos aliorum omiserimus (?) vtque sarta tecta nostra modestia (?) habuerimus a^2.

802. 12. Paruus] Bruno had been afraid of this for some time; cf. Ep. 796. 12–4.

14. epistolio] Erasmus at once complied with this request; see Ep. 815.

803. 1. Balbum] See Ep. 695. 46 n.

3. Gratulor] Probably on Tuy; see Ep. 411. 8 n.

5. Rimaclum] Cf. Ep. 411 introd.

9. Paleotus] See Ep. 729. 53 n.

12. Bizontino] John (1469 — 7 Feb. 1544?), second son of John Carondelet, a former Chancellor of Burgundy (†1501). In 1497 he was a master of requests in the household of the Archduke Philip, and in 1504 a member of his Council. In 1515 he was appointed to Charles' Council, and in 1517 went with him to Spain; where on the death of Le Sauvage he acted temporarily as Chancellor of Castile (Brewer ii. 4219, 4228). On returning in 1519 he rapidly rose to great power and influence as Councillor to Margaret of Austria, whose confidence, and Charles', he completely enjoyed. In 1493 (Dunod, *Hist. de l'église de Besançon*, i, p. 379) he had been created Dean of Besançon; and besides monastic preferment he received in 1520 the Provostship of St. Donatian's at Bruges, and at length the abpric. of Palermo, which Charles had vainly conferred upon him at this time (Brewer ii. 4218). His power culminated in the presidency of the Privy Council of the Netherlands, which he held 1531–40. By his will he became the second founder of the college of St. Donatian at Louvain.

Erasmus found him a patron on whom he could rely, and writes to him frequently about his pay as Councillor and the question of his return to the Netherlands, which Carondelet was anxious to promote. His edition of Hilary, Basle, Froben, Feb. 1523, is dedicated to Carondelet.

See BN, EE, EE[2], OE, and GC. v. 247.

vetere amico] Perhaps a mistake.

Haec adieci Louanii 7. Cal. April. Rursum vale, mea sacra ancora.

804. To Gilles Busleiden.

Auctarium p. 140. Louvain.
F. p. 142: HN: Lond. iii. 6: LB. 362. ⟨c. 26 March⟩ 1518.

[No precise date is possible for this letter. Nève shows (p. 44) that it must be later than Ep. 699, as it sends a Greek as well as a Latin epitaph, the latter in a revised form. It may be placed conjecturally with Ep. 805, in which the epitaphs are sent to one of the executors of Busleiden's will.]

ERASMVS ROTERODAMVS CLARISSIMO D. AEGIDIO CATHOLICI REGIS A RATIONIBVS S. D.

Qvot ornamenta in vno perdidimus homine? Facile diuino quo tu animo mortem germani feras, cum vniuersus bonorum atque eruditorum chorus vnice doleat. Sed quid prosunt inanes querelae, quid inutiles lachrymae? Huc nascimur omnes. In epitaphiis nec illius meritis nec meo animo satisfeci. Lacessiui Musas, sed frustra: tot iam annos versor in hoc genere studiorum quod ab amoenioribus illis literis est alienissimum. Vereor aures tuas longe tersissimas; sed tamen obsecutus sum animo vestro, ne viderer vsquam deesse Buslidiano nomini. Si non placent, retentabimus, si qua Musarum tandem adesse dignetur: neque tamen dubito quin omnes quibus bonae literae cordi sunt, hunc vnicum studiorum patronum pro sua quisque portione sint immortalitati commendaturi.

De collegio instituendo caue te patiaris abduci a sententia. Mihi crede, res ea cum omni studiorum generi supra quam dici possit conducet, tum Buslidiano nomini iam per se multis modis illustri non mediocrem decoris ac lucis accessionem adiunget. Bene vale. Louanii. AN. M.D.XVIII.

EPITAPHIVM AD PICTAM IMAGINEM CLARISSIMI VIRI HIERONYMI BVSLIDIANI, PRAEPOSITI ARIENSIS ET CONSILIARII REGIS CATHOLICI, FRATRIS REVERENDISSIMI PATRIS AC DOMINI FRANCISCI, ARCHIEPISCOPI QVONDAM BIZONTINI, QVI LOVANII MAGNIS IMPENDIIS INSTITVIT COLLEGIVM, IN QVO PVBLICE TRES LINGVAE DOCEANTVR, HEBRAICA, GRAECA, LATINA.

IAMBOI TPIMETPOI.

Ὁ τήνδε γράψας σώματος μορφὴν καλῶς,
Ὤφελες ἄγαλμα ζωγραφεῖν καὶ τοῦ νοός.
Ἐσιδεῖν ἂν εἴη πίνακος ἐν μιᾶς πέδῳ,

804. 21. Besontini *H*.

I cannot find any mention of an early acquaintance with John Carondelet, not even in Lond. xxviii. 8, LB. 613. Erasmus may have been thinking of a younger brother, Ferry, Archdeacon of Besançon, whom he had met at Rome (LB. App. 324).

804. 13. collegio] Cf. Ep. 691 introd.

Ἀρετῶν ἁπασῶν ἐρατὸν ἐγγύθεν χορόν.
Τὴν εὐσέβειαν τὴν ἱεροπρεπῆ πάνυ,
Τὴν σεμνότητα τήν τε σωφροσύνην ἅμα,
Τὴν χρηστότητα τήν τε παιδείαν καλήν—
Καὶ ταῦτα κἄλλα μόνος ὑπῆρχ᾽ Ἱερώνυμος
Ὁ Βουσλεδιακῆς οἰκίας σέλας μέγα.

TROCHAICI TETRAMETRI.

Nominis Buslidiani proximum primo decus,
Itane nos orbas virenti raptus aeuo, Hieronyme?
Literae, genus, senatus, aula, plebs, ecclesia
Aut suum sydus requirunt aut patronum flagitant.
Nescit interire quisquis vitam honeste finiit:
Fama virtutum perennis viuet vsque posteris.
Eruditio trilinguis triplici facundia
Te loquetur, cuius opibus restituta refloruit.

805. To John Robyns.

Deventer MS. 91, f. 42. Louvain.
LB. App. 276. 26 March 1518.

[John Robyns, Dean of Mechlin (Ep. 178. 7 n.), had been appointed by Busleiden (Nève, p. 382) to act as executor in case the new foundation should be connected with the College of Arras. In the existing state of uncertainty (see p. 113) this position evidently gave him some voice in the conduct of its affairs.]

DECANO MECHLINIENSI.

S. P., honorande domine Decane. Matthaeus suas partes et gnauiter et feliciter agit. Habet auditores cum satis vt in re tam noua frequentes, tum honestos; in quibus sunt aliquot magistri nostri. Vtinam nobis contingat qui simili successu Graeci partes tueri queat! Nam Borsalus, cui Latinae professionis parteis destinastis, eiusmodi vir est vt non sit optandus quisquam alius. Neque enim facile fuerit, vt omneis circumspicias, vno in homine tantum egregiarum dotium reperire; mores tam integros purosque, eruditionem quae plus habeat in recessu quam in fronte polliceatur, ingenium ad quiduis docile, memoriam mire tenacem, ad haec vitae consuetudinem nulli molestam.

Sed ego ineptus qui tibi hominem depingam, qui eum penitius noris quam ipse: tantum oro ne illi fraudi sit quod Buslidianae familiae vetus notusque et addictus sit fueritque cliens. Scis

805. TIT. DECANO *LB*: DECANE *MS*. 6. ommeis *MS*.

805. 1. Matthaeus] Adrian; see Ep. 686. 5 n.

4. Graeci] Cf. l. 35 and Ep. 691. 15 n.

Borsalus] See Ep. 737. 8 n. The long commendation here shows that his appointment was not yet secure.

8. in recessu] Cf. Val. Max. 7. 2. 12, and Quint. 1. 4. 2.

fortunulas hominis esse minores quam vt eum Louanii possint alere; vbi iam menses aliquot non sine dispendio sedit, adeo vt cogatur de augenda alicunde fortuna cogitare. Refert omnium nostrum talem virum Louanii retineri, quo lumen illius latius luceat. Refert et mea priuatim; cum enim abesse cogar ad sex aut octo menses, decreueram huic opes meas, hoc est libros, commendare non modo seruandos verum etiam fruendos, quicum mihi puto nihil non esse commune. Retinebitur autem si quod in Hebraeo factum est, idem in hoc fiat, videlicet vt illi salarium designetur illius virtutibus dignum. Neque dubito quin illud intelligat tua prudentia, huius professionem longe plus habituram negocii quam Hebraei. Ille tradit rudimenta rudibus, iste tot eruditis cogetur satisfacere. De domo, suo fiet tempore quod faciendum est. Ego professiones statim censeo ineundas, ne res interim frigescat, aut ne quis malus genius rem salutarem omnibus interturbet. Crede mihi, theologicorum collegiorum abunde satis erit, et questionariorum vbique plus satis; at hoc pulcherrimum negocium, nisi ex Buslidii animo successerit, non video per quem possit instaurari. Haec vna res omnium studia a turbidis lacunis ad diuinae Scripturae limpidissimos fonteis reuocabit.

De Graeco accersendo narrabis Borsalo quid vobis sit sententiae: is tibi vicissim meum referet animum. Nolim me alieno ingerere negocio, praesertim cum hic mihi nec seratur nec metatur; faueo tamen vtilitati publicae, faueo memoriae optimi viri Hieronymi Buslidiani: quam ego non sinam interire, si quid omnino nostrae poterunt litterae. Epitaphia mitto, non qualia merebatur ille, sed qualia nos praestare potuimus, iam annis aliquot in hoc studii genere versantes, quo non aliud ab eloquentia diuersius, praesertim carminis. Si quid censebis mutandum, cum Borsalo communica; is mihi tuam sententiam perscribet. Bene vale Christo custode so⟨s⟩pes, vir ornatissime. Louanii 7. Cal. April. An. M.D.XVIII.

Erasmus tibi deditissimus.

[780]806. To Richard Sampson.

Auctarium p. 139. Louvain.
F. p. 142: HN: Lond. iii. 5: LB. 352. ⟨March⟩ 1518.

ERASMVS ROTERODAMVS EXIMIO IVRIS VTRIVSQVE DOCTORI RICHARDO SAMPSONI S. D.

Ingens, vt scribis, ornatissime Richarde, verae necessitudinis argumentum est, quod tot eximios amicos habemus inter nos communes;

805. 27. statim] See Ep. 691 introd. 40. Epitaphia] Cf. Epp. 699, 804.

praesertim cum eos neuter alteri conciliarit. Proinde res occulta quadam fatorum vi geri videtur. Quanquam et alioqui vehementer sim inhumanus, ni te cum primis amem, quicum mihi pridem Cantabrigiae, nuper Tornaci multo iucundissima fuerit consuetudo—quid enim esse potest tuis moribus mellitius?—iam non inhumanissimus modo sim verum etiam ingratissimus, nisi Sampsonem inter praecipuos patronos meos asscripserim, qui nec rogatus vnquam nec postulatus mihi nec opinanti nec expectanti praebendam Tornacensem pararis. Nam quo minus assecutus sim, non tu sed mea absentia fuit in causa. Proinde puto me nihilo minus in solidum debere, quod per te non steterit quo minus possideam. Reuerendissimus Cardinalis perbenigne pollicetur, verum haec aetas non moratur lentas spes. Etiamsi mihi iam contigit quod huic animo, quod huic otio satis est. Vehementer gaudeo vobis probari Paraphrasin, cum primis autem Ioanni Molendino, homini naris emunctae. Ille tibi meis verbis salutem annunciarat: id officii vicissim nunc illi praestabis, et quidem accurate. Bene vale. Louanii. AN. M.D.XVIII.

807. To Martin Lypsius.

Brussels MS. 4850–7, f. 142 v° (α). ⟨Louvain.⟩
Deventer MS. 91, f. 88 (β). ⟨March 1518?⟩
F. p. 596: HN: Lond. xvi. 7: LB. 487.

[This letter has the same manuscript sources as Ep. 750, including the Codex Horawitzianus. In α Lypsius gives this argument: 'Erasmus gratias refert pro xeniolo a F. Martino misso; nec hoc contentus, gemino munere retaliat, primum suaui amicoque epistolio, tum deinde singulari libro qui ab Aldo typis excusus eiusdem opera Latinus factus est, adiectis e regione Graecis.'

Only a conjectural date is possible, within the limits of Hand D (John Smith), who is the copyist in β. Lypsius' present was perhaps intended for use on Erasmus' journey to Basle.]

ERAS. ROT. MARTINO BRVXELLENSI SVO S. D.

Vide num aptum munus miseris, crumenulam non habenti pecuniam. Repperi in mea bibliothecula Gregorium Nazianzenum, et ab Hieronymo laudatum, non minus pium quam eruditum ac facundum. Eum ratus tibi placiturum, ad te ire iussi, vel ἀντίδωρον vel mei in te studii qualecunque symbolon. Tu perge tuam aetatem florentem atque indolem non vulgarem, vtrunque Dei donum, in sanctis studiis exercere, sed ita vt simul hoc agatur quod legitur. Bene vale,

806. 10. pararit *F*. 807. TIT. ERAS. . . . S. D. *F*: S. P. αβ. 2. bibliothecula α*F*: bibliotheca β.

806. 5. Cantabrigiae] Cf. Ep. 388. 35 n.
10. praebendam] Cf. Ep. 360. 15 n.
13. Cardinalis] Wolsey.
16. Paraphrasin] Ep. 710.

807. 2. Gregorium] Cf. Ep. 352. 31 n. The volume now given was a treasured possession of Lipsius in ⟨1524⟩; see Horawitz v. 72-4.

charissime mihi, aetate fili, presbyterio frater, nosque precibus tuis Christo commenda. [ANNO M.D.XIX.]

Erasmus etc.

D. Martino Bruxellensi.

808. TO JOHN CAESARIUS.

Deventer MS. 91, f. 5 v°. Louvain.
LB. App. 277. 5 April 1518.

ERASMVS CAESARIO SVO S. D.

ADIECI secundum Theodori librum tuo dicatum nomini; opinor id iam tibi cognitum. Audio Buschium istuc redisse, et sane gaudeo; nam id malim quam illud ingenium in tenebris alicubi delitescere. Pelletur breui, ni fallor, et Colonia omnis barbaries, virtute ducum ac militum. Audio clarissimum Comitem Neaetium aduersus istos indoctae doctrinae superciliosos professores prorsus Herculem agere, sed optarim illi paulo splendidiores antagonistas. Mihi videtur extremae infelicitatis cum eiusmodi portentis colluctari vnde praeter virus et scabiem nihil queas auferre. Me miseret etiam ordinis, qui multos habet probos viros, quibus istorum temeritas neutiquam probatur, negantibus sibi tanti esse vnius aut duorum ambitionem, vt ea gratia veniant in odium mundi.

Pessime consuluit rebus humanis qui titulum indidit Obscurorum Virorum. Quod ni titulus prodidisset lusum, et hodie passim legerentur illae Epistolae tanquam in gratiam Praedicatorum scriptae. Adest hic Louanii magister noster, pridem Prior apud Bruxellas, qui viginti libellos coemerat gratificaturus amicis, paulo ante quam bulla illa prodiret quae effulminat eum libellum. Primum optabam non editum eum libellum; verum vbi fuerat editus, optabam alium titulum. Sunt illi quidem digni maioribus conuiciis; sed exemplum est odiosum et, quod in furto molestissimum esse consueuit, suspicio incerto autore per omnes vagatur, vt cuique sua coniectura

807. 8. *a F*: presbytero *β*. 9. ANNO M.D.XIX *add. H.* 10. Erasmus etc. *om. F.* 11. D. . . . Bruxellensi *om. β F.* 808. 21. odiosum *scripsi*: odiosius *LB*: odiosiū *MS.*

---

807. 8. aetate fili] Cf. Hier. *Ep.* 105. 5.
808. 1. Adieci] Cf. Ep. 771.
2. Buschium] See p. 296.
6. Herculem] In attacking the *Apologia*, Cologne, Quentel, Feb. 1518, with which Hochstrat had replied to Benignus' *Defensio Reuchlini* (Ep. 680. 26 n.); cf. P. p. 240 and RE. 253 fin.
9. ordinis] The Dominicans.
13. titulum] Eov.; cf. Epp. 363, 622, and Lond. xxii. 31, LB. 979 (1110 BC).
16. magister noster] Iacobus Remigii, a Dominican of Brussels, where he rose to be Prior. He was D.D. at Louvain, 1 Sept. 1517, and was subsequently 'Regent' of Louvain and in 1520 'diffinitor' of the provincial Chapter of his order. See B. de Jonghe, *Belgium Dominicanum*, 1719, p. 344; Val. Andreas, *Fast. Acad. Louan.* p. 104; de Jongh pp. 170,1; and cf. Lond. xxii. 31, LB. 979 (1110 C).
18. bulla] See Ep. 611. 75 n.

aut suus suggerit affectus. Neque enim deerant qui me crederent earum Epistolarum autorem, cum mihi nec nomina forent nota nec imitabilis phrasis. Bene vale, charissime Caesari.

Mirabar Ioannem Siburgum huc sine tuis venisse litteris. Saluta clarissimum Comitem Nouam Aquilam meis verbis diligenter.

Louanii postridie Paschae Anno M.D.XVIII.

809. To Marcus Laurinus.

Deventer MS. 91, f. 44 v°. Louvain.
D. p. 172: F. p. 154: HN: Lond. iii. 21: LB. 356. 5 April 1518.

[A defence of Erasmus' life and work, of the same character as Ep. 296, though less wide in scope. The date is amply confirmed by the contents.

With ll. 127 seq. may be compared § 110 of the *Apologia* ⟨1518 fin.⟩ prefixed to the second edition of the New Testament, 1519, p. 82.

The manuscript ends abruptly with *modo* (l. 161) at the foot of f. 45 v°, a leaf evidently having been lost between that and f. 46, where one of the contemporary numerations stops and another begins (cf. vol. i, p. 606).]

ERASMVS ROTERODAMVS MARCO LAVRINO SVO S. D.

Accepi literas tuas, imo meros amores; quid enim aliud sonant, quid aliud spirant? Mihi vero non minus in votis fuit frui consuetudine tua quam tibi mea: id, vti spero, nunc quoque licebit. De conuiciis obtrectatorum qui omnibus arrosis nunc tandem in inconstantiam meam cauillantur, risi, fateor, vtpote iam assuetus istiusmodi blateramentis, sed tamen risum ex parte sardonium. Nam mihi quidem aduersus istorum calumnias sufficeret animus bene sibi conscius. Caeterum quis non moleste ferat obstinatam ac peruersam hominum ingratitudinem? Nulli magis indigent meis laboribus quam isti qui sic oblatrant meis studiis, suis commodis. Nec vlli oblatrant ferocius aut immanius quam ii qui libri nec operimentum vnquam viderunt. Fac, mi Marce, periculum, et comperies me verum dicere. Vbi incideris in istiusmodi quempiam, sine illum debacchari in Nouum Testamentum meum; vbi destomachatus erit ad rauim

808. 27. Nouā Aquilā *MS.*: a Noua Aquila *LB.* 809. TIT. *D*: ERASMVS MARCO SVO *MS.* 4. qui *add. D.* in *add. F. Corrig.* 5. cauillantur *F*: cauillantibus *MS.* assuetus *D*: assuetis *MS.*

808. 26. Siburgum] John Lair of Siegburg, 15 miles SE. of Cologne, usually known as Siberch; the founder of the first Cambridge press. It is thought that by May 1520, when Cervicornus (Ep. 802. 8 n.) printed for him Croke's Greek grammar, he was already settled at Cambridge as a bookseller and binder. In Feb. 1521 the first book appeared from his press, and nine books printed by him in 1521–2 are known; including two by Erasmus, the *De conscribendis epistolis*, from a copy of the original draft (Ep. 71), and the *De Constructione* (Ep. 341). In 1525 Erasmus sends greetings to him through Aldridge (Lond. xxi. 26, LB. 782; cf. EE.² 40). There are entries relating to him in the University records as late as 1553; from which it appears that he entered the Church. See DNB; G. J. Gray, *Cambridge Stationers*, pp. 54–61; and E. G. Duff, *Century of the English Book Trade*, pp. 147–8.

809. 1. literas] answering Ep. 789.

3. nunc quoque] Cf. Ep. 831. 109 n.

vsque, roga num opus ipsum perlegerit. Si perfricta facie dicet se legisse, vrge vt locum proferat quem reprehendit. Non reperies quenquam qui id possit.

Nunc vide quam hoc sit Christianum, imo quam monachorum professione dignum, apud imperitam plebem lacerare famam hominis, quam etiam si velint, sarcire non possint, cum id quod carpunt prorsus ignorent; non cogitantes vere dixisse Paulum, Maledici regnum Dei non possidebunt. Nullum autem infamiae genus sceleratius quam hereseos, quod isti statim impingunt si quis eos vel nutu offendat.

Deinde quemadmodum apud Eluetios, vt narrant, vno quopiam e turba proferente digitum, digitum proferunt omnes et ad praedam accurrunt, ita simul atque ex isto grege vnus quispiam grunnire ceperit, mox grunniunt vniuersi et apud populum quiritantes ad saxa prouocant: velut obliti professionis suae, non aliud professi sint quam vt bonorum virorum nomina linguae suae virulentia contaminent, ac prorsus iuxta Psalmographi vaticinium, Acuerunt linguas suas sicut serpentes, venenum aspidum sub labiis eorum. Ita qui debebant Christianae pietatis praedicatores esse, studio sunt alienae pietatis obtrectatores; et qui se profitentur hierophantas, exhibent sycophantas. Et quod prodigii simile est, homines ad benedicendum infantissimi, ad mordendum et calumniandum linguam habent; et alias prorsus a Musis et Gratiis alieni, in conspurcanda bonorum virorum fama salsi sibi videntur et venusti.

Postremo, quod per se non possunt, per subornatos agunt, conducto Cherylo quopiam aut malo rhetore: tanta est ledendi libido, tanta sitis rei cum facillimae tum sceleratissimae. Prodesse difficillimum est, sed iuxta pium: cur non hac parte potius declarant se magnos ac suspiciendos homines, si quid esse volunt? Erat hoc hominum genus omnino dignum ita libris celebrari vt posteritas non ignoraret eximiam morum ingeniique peruersitatem sub praetextu Christianae religionis. Atque id fortasse praestare valeam, si paululum adnitar. Verum hoc partim dissuadet Christiana modestia, partim iniquum arbitror ob paucorum maliciam vniuersos ordines in inuidiam vocare: in quibus scio permultos esse quibus istorum temeritas non minus displicet ac nobis. Magis libet eorum habere rationem qui et pietate et eruditione et dignitate praecellentes gratias agunt mihi pro meis qualibuscunque vigiliis; conatum, opinor, approbantes, si quod

20. quod *D*: quod *MS.* 25. vt narrant *add. D.* 26. digitum *om. N.* 33. esse *add. D.* 39. conducto . . . 40. rhetore *add. D.* 41. sitis *D*: satis sitis *MS.* 43. Erat hoc *MS.*: Est istud *D.* 44. ignoret *D.* 47. *D*: disuadet *MS.*

21. Paulum] 1 Cor. 6. 10.
31. Psalmographi] 139. 4 (140. 3).
40. Cherylo] Cf. Hor. *Ep.* 2. 1. 233, *A. P.* 357.

volui non sum assecutus. Alioqui si plerosque perspicerem istis sycophantis assimiles, nihil fuerit facilius quam dormire ac silere mihique et Christo canere.

Iam quod cauillantur, ob id me parare nouam editionem quod prior mihi non satisfaciat, fingamus ita esse; quid est quod reprehendant? si studeam meipso melior esse, et id facere quod ab Origene, quod ab Hieronymo factum est et ab Augustino? praesertim cum id ingenue testatus sim in prima editione me facturum si foret vsus. Nunc non hoc ago, verum idem molior quod iam tercio factum est in edendis Prouerbiis. Ad haec, in translatione priore parcius mutaui, ne nimis offenderem istorum animos nimium morosos: nunc adhortantibus eruditis viris plusculum hac in parte sum ausus. Deinde locos immutatos crebriore autorum nomenclatura communio, ne quid habeant quo tergiuersentur οἱ δυσπειθεῖς. Postremo loca tum festinanti praeterita adiicio. Quod si quid interim inciderit quod eruditos ac pios offendat, non dubito mutare: neque me diffitebor hominem esse.

Contemnant hanc primam editionem, nisi multos in ea locos explicui in quibus Thomas Aquinas hallucinatus est, ne quid dicam de caeteris. Aut negent hoc, aut refellant si queant. Sin id in propatulo atque in confesso est, agnoscant quantum frugis istis potuerit adferre labor noster; vnde Thomas quoque profecturus fuerit, si superesset. Nemo dictum hoc in illius torqueat contumeliam. Non enim me cum illo confero, etiamsi quaedam aperui quae illum fefellerant. Quod de Thoma dictum est, idem dictum putent de Lyrano, imo de Augustino et Hilario. Contemnant, modo fateantur innumeros locos explanatos, quos antehac nec ii intelligebant qui non vulgariter eruditi sunt.

Postremo, cur isti damnant quod non damnat Pontifex, cui dicatum est opus? Misi, accepit, legit, gratias egit literis, atque etiam re ipsa retulit. Verum rabulae, vt sunt stupidi natura, tum morbo

55. mihique . . . canere *add. D.* 58. quod ab Origene *add. D.* 63. mutaueram *D.* nimium morosos *add. D.* 64. in *add. D.* 66. οἱ δυσπειθεῖς *add. D.* 67. loca *add. D.* 71. ne . . . 72. caeteris *add. D.* 74. fuerat *N.* 77. idem dictum *om. D.* 78. dictum *add. D post* Hilario. Contemnant . . . 80. sunt *add. D.* 81. *D*: non dammat *MS.* 82. *D*: accepi *MS.* legit *add. D.* 83. morbo *D*: more *MS.*

55. canere] Cf. Cic. *Brut.* 50. 187.
60. in prima editione] This statement had already been made in the *Apologia* against Faber (LB. ix. 53 E). There are covert promises of future revision in the *Apologia* prefixed to the *Nouum Instrumentum* (f°. bbb[6] v°., 2–4) and in the preface to the reader (Ep. 373. 221–3; cf. Ep. 446. 65–7, 71–6). But until the book had had time to sell (cf. Ep. 801. 13 n.), he took care to veil his intention; cf. Ep. 421. 70–4. Ep. 417 was not yet published.
62. Prouerbiis] Cf. Ep. 269 init.
64. plusculum] A hint of the transformation described in vol. ii, p. 183. It is more definitely announced in § 4 of the new *Apologia*, p. 69; cf. introd.
69. hominem] Cf. Ep. 373. 223,4.
82. literis] Ep. 519.

maledicentiae bis caeci, credunt, opinor, me totam hanc translationem qua vulgo vtimur, antiquare voluisse, quam ego saepenumero Graecorum lectioni antepono. Imo id tantum verti quod in Graecis reperi codicibus, in annotationibus indicans quid probem, quid secus. Age, fingant me nihil aliud egisse, tantum vertisse Graecorum codices, vt a Latinis Graecae linguae ignaris possent cum editione vulgata conferri, queso quid haberent quod reprehenderent? Nunc tot locis ostendo manifestis argumentis nostram editionem esse deprauatam, licet citra fidei periculum. Ostendo Cyprianum, Hieronymum, Ambrosium cum Graecorum exemplaribus consentire. Et tamen isti clamant perinde quasi piaculum admissum sit. Sed quorsum attinet, mi Marce, argumentis vti cum iis qui studio occludunt oculos ne videant, occludunt aures ne audiant? Abunde satisfactum illis erat in Apologiis, si velint cognoscere: si nolint, frustra tentemus eis satisfacere qui calumniari malunt quam discere.

Sed constantiam in me desyderant homines seueri, quod audierint me Basileam aditurum. Quasi vero Basileam animi causa sim profecturus, aut antehac profectus sim! Edidi Hieronymum, edidi Nouum Testamentum, praeter alia multa; et vt publicis commodis inseruirem, neglexi iter periculosissimum, neglexi sumptus, neglexi tantum laborum, quibus bonam valetudinis ac vitae partem attriui. O miram inconstantiam, qui non maluerim apud istos depotare quam Basileam adire! Ipsi Romam currunt ac recurrunt, per omnes terras ac maria volitant, non suo sumptu, cum mendicitatem profiteantur, sed pecunia emuncta corrasaque a viduis quas dementant, oneratas peccatis, spoliatis virginibus sacris, fraudato denique genio simplicium fratrum; atque id vt noceant ac viris de republica Christiana bene merentibus labem aspergant: et constantes scilicet habentur grauesque. Ego quoniam meapte pecunia meoque incommodo publicis inseruio commodis, inconstans sum. Deligat, inquiunt, sibi ciuitatem in qua viuat. Quid? an hic in solitudine Scythica videor viuere? an istis non videntur esse in rerum natura, nisi quos assidue vident in suis compotationibus? Illic, opinor, habeo sedem, vbi bibliothecam meam habeo et si quid est suppellectilis. Quod si publica vtilitas

86. tantum *add. D.* 88. fingat *N.* 92. licet . . . periculum *add. D.* 95. argumentis . . . iis *D*: cum his argumentis vti *MS.* 97. erat *add. D.* 105. valetudinis ac *add. D.* 107. Romam *MS.*: sursum deorsum *D.* per omnes . . . 109. oneratas *D*: spoliatis viduis oneratis *MS.* 110. fraudato . . . 111. fratrum *add. D.* 113. meoque incommodo *add. D.* 115. an istis . . . 117. compotationibus *add. D.*

97. Apologiis] The *Methodus* (or *Ratio*, Ep. 745) and the *Apologia* (cf. l. 60 n. and Ep. 456); in each of which Erasmus expounds and defends the principles of his work.

109. oneratas] Cf. 2 Tim. 3. 6.

hortatur mutare locum, pietas, ni fallor, laudanda est, non damnanda inconstantia. Si licuisset huius itineris necessitatem vel trecentis aureis redimere, non grauatim numeraturus eram eam summam: nunc ita res ferebat, eundum erat. Nec vnquam verti solum nisi aut exigente pestilentia aut valetudine cogente aut honestae rei gratia. Solam Italiam mea sponte visi, partim vt loca sacra vel semel adirem, partim vt illius regionis bibliothecis et eruditorum congressu fruerer. Eius inconstantiae nondum me poenitet.

Iam ferme biennium perpetuum hic ago. Licebat amplissima spe sequi Regem Catholicum. Inuitatus sum aureis montibus promissis a Rege Gallorum. Inuitatus sum humanissime a Rege Anglorum et a reuerendissimo Cardinali Eboracensi, ab Francisco Archiepiscopo Toletano, qui nuper decessit. Inuitatus sum ab Episcopo Parisiensi, a Baiocensi, ab Archiepiscopo Maguntinensi, a Leodiensi ac Traiectensi, a Basiliensi, a Roffensi, a duce Bauariae, a duce Saxoniae. Non mentior hec, res cognita est permultis, et ex ipsorum ad me crebris epistolis res liquet. Omnibus his neglectis hoc agere perseueraui quod erat in manibus: et inconstans vocor, qui quod tantis vigiliis coepi, cupiam absoluere. Quod si constantiae virtus in hoc sita est, vt quam diutissime locum eundem occupes, prima laus debetur saxis ac truncis arborum, proxima conchis ac spongiis. Non est in vicio commutare locum, sed perperam commutare vicium est. Nec est virtus diu mansisse in eodem loco, sed cum laude vixisse. Socrati laudi dant quod semper Athenis probum egerit ciuem. Nec tamen Platoni vicio datur peregrinatio. Ioannes Baptista nunquam egressus Iudaeam est. Christus confinia tantum attigit. Nec ideo inconstantiae damnamus Apostolos, quod per orbem vniuersum obambulauerint. Nemo damnat Hilarionis errores, quod Paulus speluncam suam nunquam fuerit egressus.

120. Si licuisset . . . 126. poenitet *add. D.* 130. reuerendissimo *om. H. DN*[3] : Cardinale *MS. N*[2]. ab . . . 131. decessit *add. D* (130. Francisco *add. H*). 132. ac *MS.* : a *D.* 133. a duce . . . Saxoniae *add. D.* 134. ex *add. D.* 135. res *om. D.* 139. proxima . . . spongiis *add. D.* 145. *D* : dammamus *MS.* 146. Nemo . . . 150. demigrant *add. D* (150. lautior *H*).

---

127. hic] in the Netherlands.
128. Catholicum] See p. 3.
129. Gallorum] Cf. Epp. 533, 896. 90.
Anglorum] Cf. Ep. 694. 10 n.
130. Eboracensi] See Epp. 577. 6–11, 806. 13; but cf. Ep. 964 introd.
131. Toletano] Cf. Epp. 582. 9 n., 597. 48, 628. 53.
Parisiensi] Cf. Ep. 529.
132. Baiocensi] Ep. 489.
Maguntinensi] Ep. 661.
Leodiensi] Ep. 746.
Traiectensi] See p. 14.
133. Basiliensi] Ep. 598.
Roffensi] Ep. 592. 22,3.
Bauariae] Ep. 386.
Saxoniae] Ep. 514. In August there was talk of Erasmus' going to Leipzig: see Heumann, p. 233.
146. Paulus] Erasmus had edited Jerome's lives of Paul of Thebes (iii[c]), the first hermit in Egypt, and Hilarion (†371) in the Basle edition, vol. i, ff. 108 seq.; and in the argument to the latter remarks on this contrast between them.

Quanquam quid haec exempla commemoro istis qui nec in eadem vrbe constant, quippe qui subinde praesepe mutant et pascua, et vbicunque lautius fumat aut renidet culina, illuc demigrant? Constantiam in me requirunt, quod cum istis in eadem vrbe non potarim annis quadragintaquinque, spongiarum ritu, quibus affixis hoc est viuere quod bibere; quod non scortatus sim, quod non luserim aleam, quod non egerim sycophantam. Ego vero meam inconstantiam multis partibus antepono istorum constantiae. Neque enim paulo pulchrius esse duco sic in multis vixisse locis vt, vbicunque vixeris, reditum tuum optent optimi quique, quam sic in eadem vrbe vixisse vt non referat vixisse: non enim dicam quam vixisse turpiter. Quid si valetudo cogat mutare locum, nonne daturi sint veniam valetudini consulenti? Nunc damnant quod omnia posthabeam vtilitati publicae. Sed reiiciunt operam meam isti? Reiiciant, modo boni doctique amplectantur: nemo per me cogitur plus sapere quam velit. Sed hos, mi Marce, valere sinamus. Nos pure Christianeque diligamus bonos, malos toleremus, si vinci nolint, ne benefactis quidem. Reperient aliquando similes labra lactucas. Continget malo nodo malus cuneus, et

dum fragili quaerunt illidere dentes,
Illident solido.

Mihi non est nec ocium nec animus cum hac luctari scabie.

Nolim te tuo incommodo huc aduolare: alioqui gratissimus futurus. Ipse, vt spero, breui te visam, dies aliquot acturus apud te et animum expleturus tua consuetudine priusquam hinc abeam; etiamsi hinc abeo, non diu abfuturus. Si Basileam adeo, redituros sum proximo autumno; si Venetiam, proximo vere. De Ioanne famulo meo demiror te nihil meminisse, quem in Angliam ante mensem misi; nam is, opinor, salutauit te. Bene vale, amicorum integerrime.

Louanii postridie Pascae. Anno M.D.XVIII.

^{778}810$_{869, 906}$ FROM WILLIAM BUDAEUS.

Farrago p. 10. Paris.
F. p. 179: HN: Lond. iii. 52: LB. 310. 12 April ⟨1518⟩.

[The abundance of variants and corrections in the different editions shows that even the contemporary printers and editors found this elegant correspondence tedious.

This letter was carried by Adolphus Eichholz (Ep. 819. 1 n.); but after trans-

152. -quinque *add. D.* 154. quod non egerim sycophantam *add. D.* 156. vt *D*: et *MS.*

167. dum fragili] Cf. Hor. *S.* 2. 1. 77,8. 174. Ioanne] Smith; see p. 215.

mission through Gilles (Epp. 846. 3–4, 849. 12–3) it went astray to Genoa (Ep. 869. 1, 2), and did not reach Erasmus until 1 Sept. at Basle (Epp. 886. 40–1, 906. 1).]

BVDAEVS ERASMO S.

Ecce autem rursus expostulatio. Conquerebar nihil a te literarum multis iam mensibus accepisse, quod quidem epistolae instar haberet, quum tu ad me literas non magis copiosas quam iurgiosas dedisti: perinde quasi ex diuturno somno, id est diuturna incuria nostri, turbidius te excitârim. Huttenus non magis iam tibi quam mihi nostrisque probatus et amicus, cum ex Regis comitatu rediret, hac transiens literas a me tumultuarias expressit; in quibus quum quicquid in buccam subiisset, vel Graece vel Latine scriberem, vnum, vt arbitror, aut alterum verbum de Apologia illa tua adieci, ex cuius aeditione dolebam, cum eo quod Faber scripsisset, nonnihil simultatis simile inter vos enatum esse videri. Non enim satis memini quid scripserim, et erat eius generis epistola cuius apud me exempla manere non solent. Hic pauculis verbis ἀκροχόλως tu commotus in pacificatorem repente cornua obuertisti, videlicet quasi me liti pro Fabro temere aut cupide obtulerim, potioremque impetus tui partem in me nec opinantem deflexisti: etiam si me subinde benigne appellando suauiari videre inter expostulandum.

Primum volo hoc tu vt ne ignores, me nec pacificatoris nec arbitri honorarii partes hac in re mihi sumpsisse: non quod vererer, si id facerem, ne tute mihi non permitteres, aut tu id mihi succenseres quod de te tantum mihi permitterem, sed quod hac de re cum Fabro nunquam collocutus sum. Quare causa mihi nulla fuit quamobrem eius rei arbitrium affectarem, quod ad me vtrinque non reiiciebatur aut vltro deferebatur: etiamsi Ludouicus Ruzaeus, Parisiensis subpraefectus, vt est omnibus viris doctis vltroneus amicus, facere me iubebat, idque recusantem conuiciose obiurgabat. Sed cum vicem tuam dolerem, hominis mihi amicissimi, admonitum te oportuit, si non aliam ob causam, ob hoc certe, ne tu me obdormisse putares, cum tua illiusque causa frequenti saepe corona ad publicae famae subsellia peroraretur: cum eo, vt verum fatear, quod et Fabrum quoque inter amicos numero. At enim sum ille Pandorae coniunx, quem tu rei iam conclamatae remedium afferre cauillaris, et Troia iam euersa docere non fuisse rapiendam Helenam. Eia tu germane mi Prometheu, meministin' ad me his verbis te scripsisse? 'Faber toties

7. a me *post* tumultuarias *iterat E* : *om. F*. 18. vt *om. N*. 25. viris *H* : iuris *E*.

1. Conquerebar] Ep. 744 init.
3. literas] Ep. 778.
7. literas] Ep. 744.
24. Ruzaeus] See Ep. 493. 420 n.
32. Troia] Cf. Ep. 778. 108–10.

34. scripsisse] In a lost letter which is referred to also in ll. 70, 161, 228. As l. 38 shows that it preceded the Apologia, it evidently was of the same period as Ep. 597, and perhaps was an

a me cum honoris praefatione nominatus, nescio quam gratiam mihi rependit, certe vt multis videtur iniquam. Mihi quoque durius mecum agere videtur quam pro solito suo candore. Doleo ansam hanc datam,' et reliqua. Tum ipse praediceres Apologiam te meditari, et ego fortasse officio functus essem. At tu me Epimetheum fecisti, vt per te quidem rem in scenam producendam non ante resciscere potuerim quam tu prologum in proscenium misisti.

'Quo nunc igitur' inquies 'admonitio? nisi vt calculum atrum ferre aut varium in Apologiam meam videare, vt mea fere soles praeiudicio quodam tuo premere, licentiore, vt quibusdam videtur, fiducia confirmatae amicitiae.' Amabo te, mi Erasme, tuum praemorde labellum, et vsuram mihi patientiae paulisper accommoda vicissim adiurgaturo. Facere enim nequeo quin epistolae tuae, facundae quidem et feliciter argutae, sed non perinde aequae officiosaeque respondeam—cui tu rei inficiandae non eris, si ad te iam rediisti et pristinos spiritus resumpsisti—vtique quod ad causam meam attinet: vt interim mihi tantum patrociner, quem tu subinde in faciem nunc palma nunc pugno contundis, et vicissim blanda appellatione permulces; vt queritari iure non possim, ceu vero litem meam fecerim, vt ineptus arbiter, quod te cum Fabro altercante vel tantulum interfari ausus sim.

Ac nescio quo modo in λεπτολογήματα illa et Copiae contumeliam reuolutus es prae iracundiae impotentia: quarum rerum quum mihi erratum iam diu condonasses veniam postulanti, nunc velut muneris reposcitor hac eadem de re me obliqua actione appellas, iterumque indicium eius offensionis refers quam ex memoriae tuae actis semel et bona fide exemptam esse credebam. Itane vero, si quid tibi familiariter atque amicitiae iure fretus dixero, tu in me eloquentiae tuae aciem stringes? et vt animo obsequaris iracundulo, ad satietatem mecum delitigabis? et quia tibi par esse scribendi facultate nequeo, continuo te superiorem in causa futurum confides? et secundum te homines doctos et graues pronunciaturos sperabis? etiamne si in tyrocinio aequiore causa nixus sim? etiam si cum tua ista Minerua iustitia ipsa depugnet? etiam si res ipsa clamitet non te iuris subsidiis sed facundiae praesidiis fretum esse?

Verum 'Age,' inquis, 'rem arbitrii tui facio, agnosco legem amicitiae; quid igitur censes mihi faciundum? An hoc mihi amico tuo suadebis, vt pro honore mihi habito gratias agam Fabro?' Minime. 'An potius vt dissimulem me scire quid ille de me

50. redisti *F*. 60. iudicium *N*. 68. *F Corrig.*: clamitat *E*.

answer to Ep. 609. In Ep. 906. 558 seq. Erasmus questioned the authenticity of this quotation; cf. Ep. 915. 142 seq.

42. Quo nunc] Cf. Ep. 906. 133-6.

inquies] Cf. Ep. 915. 130 seq.

calculum] Cf. Ov. *Met.* 15. 44.

49. inficiandae] Cf. Ep. 896. 111-7.

52. nunc palma] Cf. Juv. 13. 127,8.

scripserit?' Quid ni id tibi suadeam, si tibi integrum sit? Primum Erasmo, deinde theologo, deinde huiusmodi theologo, qui iam emeritis stipendiis ambitionis et aucupandae famae eo se opinionis euasisse meritissimo confidat, vt ne ex alienis posthac elogiis pendere videatur. Tu vt timeas ne, si Faber, quamlibet existimatus, scriptis suis patrocinans secus quid, vt fit, de scriptis tuis scripserit quodam loco, tua illico existimatio famoso iudicio periclitari videatur, nisi tu ad iudicium longa et meditata defensione occurras? atque ita occurras? Sed reliqua non addam. Quasi vero crimen agnoscere protinus videatur, qui quouis modo crimen aspergenti acriter animoseque non responderit! Periculum erit, credo, in posterum ne tu indicta causa de senatus doctorum sententia capitis existimationisque mulctam subeas, si vt quisque scriptor secus de te senserit, illico non responderis.

'At enim,' inquies, 'non cum quolibet homine nec de quouis crimine in certamen inuitus adductus sum. A Fabro viro antea mihi atque etiam nunc, vt arbitror, amico, et de literis egregie merito, etiam impietatis criminose postulatus sum.' Scio quid tragoediae excitari his nominibus possit. Intelligo, si tibi concedam illum tam atroci in te animo haec iactasse quam tu atrociter ea excepisti, et si tibi permittam hac in re plena iustaque disceptatione causam tuam agere, erroris tibi confessionem nunquam expressum iri. Sed quis tibi autor sit aut subscriptor, vt quum ista existimatione praeditus sis, cum istam tibi gloriam tot aeditis voluminibus pepereris, in istud fastigium opinionis et famae tot rerum in hac reipublicae parte gestarum gratia euectus sis, tu tamen in eiusmodi controuersiis causificationibus magis et scriptionibus argumentosis confidere videare quam doctissimi cuiusque grauissimique tacito iudicio? Τούτου μὲν δὴ τοῦ ἀγῶνος θᾶττον ἂν νίκην ἄρασθαί μοι δοκεῖς ἑστηκὼς σύγε σιωπῇ καὶ τὰ κατὰ σῶν συγγραμμάτων γεγραμμένα παρακηκοὼς, ἢ τὰ μὲν δικαιώματα ἐξηγούμενος καίπερ ἀξιόλογα, τοὺς δὲ λόγους συνείρων εὐχερῶς τῇ δυνάμει σου περιττῇ. Τὸ γοῦν εἰς ἐμὲ, ὥσπερ τὰ ἐγκεκλημένα ὑπὸ σοῦ τῷ Φάβρῳ καὶ τὰ ὑπὲρ σαυτοῦ ἀπολελογημένα ἄγαμαι ἀναγινώσκων, καὶ εὐδαιμονίζω σε τῆς δεινότητος τῆσδε τῶν λόγων, ὑφ' ἧς καταρρητορεύομαι, οὕτω δή τοι αὐτὸς τὸ ἀξίωμα τὸ σὸν ὑπολογιζόμενος, τὸ ἀμφὶ τοὺς λόγους τουσδὶ, φοβοῦμαι μὴ πέρα τοῦ εὐκόσμου ἐκφέρεσθαι σὺ δοκῇς τοῖς πλείστοις τῶν εὖ καὶ καλῶς πεπαιδευμένων. Hic, si diis placet, autorem Hieronymum tuum laudabis huiusce instituti, qui Ruffini figuras non tulerit, qui Augustino minatus sit ob vnius loci enarrationem conuulsam. Quis scit an ob id ad Christi tribunal actus vir ille vapulauerit? Malim vt totum mihi Hieronymum aemulandum proponas, quam in eo

98. fastigium *F Corrig.*: fastidium *E*.

veluti neuum pro exemplo praebeas. Sic in Minerua Phidiae crepida reprehensione non caruit. Nec enim Hieronymus extra peccandi aleam fuit; nec se non Augustinus perperam multa scripsisse fassus est, libris etiam priuatim ad id dicatis.

Video te pedem prae indignatione supplodere. Sed necesse est vt ad extremum perferas, auresque mihi vacantes deuorandis his praebeas; quando tu me longa tua epistola ex animi tui sententia versasti, quasi ab aduersario tuo steterim prodita amicitia, aut scriptorum tuorum indicaturam epistolarum licentia eleuauerim. Quare reliqua auscultato: scilicet Augustinum et Hieronymum, et senatum fere orthodoxorum in communi reatu destituisse visus esses, nisi tu veritatis patrocinium suscepisses et Fabro rescripsisses. Quid si hoc idem in te retortum valet? Vtrum igitur tu timebas, ne tu ignominia cum tot tantisque autoribus notarere? an illorum magis quam tuae prospectum existimationi voluisti? Quasi vero illi in suam tuamque sententiam nostrae aetatis homines aut posteros suapte ipsi autoritate adducere non potuissent: aut tibi ignominiosum et capitale esset futurum, si te eiusdem cum illis culpae reum a periculo non vindicasses.

Atque haec ita disputo quasi Faber ipse fateatur aut inficiari non possit, in hoc se magis stomacho seruiuisse quam haec quae scripsit contentioni dedisse, vt pertinaciori fortasse, sic asserendae veritatis haud dubie studiosae. Qua de re autem inter vos agitur, non attingo, quoniam tu maiorem eam cognitionem foro meo esse censes, aut etiam sanctiorem quam quae prophanis suffragiis permittatur. Neque id etiam in disquisitionem venit in hac controuersiae instantia, quae nunc in iudicium deducta est. Sed quod vim vi propulsare iuris publici esse dicis, tecum sentio, si ciuile ius hac in causa pro scuto amplecteris. Verum caput illud legis aut interdicti de vi praetor ille aeternus summusque iudex in suas tabulas edictumque suum non transtulit: quanquam et illud ius ciuile modum tutelae insontis et inculpatae a propulsante exigit. Ex qua formula si tibi ius reddi petieris, vereor vt absolui a me possis, qui tantam Apologiam atque etiam talem aedideris, ne pauculis commentariorum eius chartis paria fecisse non viderere. Quod profecto nunquam fecisses, si tuo potius stomacho quam amicorum obsequi voluisses, qui inconsulto studio nomini tuo fauent, vt est multorum opinio, nec semper vident quid te deceat.

Vtcunque sit, hoc mihi omnino persuasi, si tibi nunc diuorum aliquis rem integram denuo ita praestare posset et vellet, vt ea quae

115. neuum *F*: nemini *E*. 118. *N*: priuatis *E*. 122. aut *E*: vt *H*.

124. Augustinum] Cf. Ep. 778. 181–3. 142. dicis] Cf. Ep. 778. 177–9. 138. censes] Ep. 778. 313.

exierunt, hominum memoriae eximerentur, tuque rem ipsam arbitrii tantum tui, non etiam tui studiosorum, esse velles, omnino te, vt parcissime loquar, ita comparaturum vt grauitate et moderatione superiorem videri quam verborum et altercationum subamara vicissitudine praeoptares. Neque non Fabro itidem rem poenitendam videri existimo, qua est animi probitate: vt tu ipse agnouisse alioqui te fateris, qui etiam hunc casum noxae Homericae tribuis, ἥγε, vt inquit ille, *κατ' ἀνδρῶν κράατα βαίνει* Βλάπτουσ' *ἀνθρώπους*. Neque quicquam est quod minus credam quam ipsum Apologiae tuae responsurum, etsi temerarius rumor istuc vsque manauit, vel tuorum fortasse nimium sedula suspicio confinxit, Fabrum quippiam huiuscemodi moliri: quem etiam audio non subdole, non figurate, non ὑπούλως, non repentina demutatione, sed bona fide, sed constanter et asseuerantis vultu scripta tua laudare, quanquam Apologiae tuae infensus sit fortasse. Quis enim miretur te illi in eo non placere in quo tu tibi displices? vt et ex literis tuis intelligo, in quibus inuitum te id certamen suscepisse satis significare mihi videris.

Vide quam *ἀφειδῶς τῷ τῆς φιλίας δικαίῳ* vtar, et quam *τὴν ἄγαν ταύτην ἐξουσίαν* familiaritatis vsurpem. Video iam quam mihi infensus sis, cum hoc legis, qui tam iniquum tibi iudicem me praebeam, cum tu me tamen aequissimum in epistola tua voces, *ὃς ἐπιτρέψαντός σου τὴν δίαιτάν μοι τῆς φιλονεικίας ὑμῶν κατεδιῄτησα σοῦ τὸν ἀγῶνα τουτονὶ, τὸν ὑμῖν περισπούδαστον*: vt ne appellare quidem quenquam iudicem alium fortasse possis, qui mihi arbitrium hoc omnino permiseris, ne Budaeum quidem ipsum *τόν γε νοῦν προσέχοντα τοῖς ὑπὸ σοῦ ἀπολογηθεῖσιν*, id quod tibi demum saluum esse voluisti. Enimuero, inquis, iniquissime et praeter tuos mores facis. Ne igitur me lacesseres, qui scripta tua me deiecisse calumniaris et Copiam tuam extenuasse frementibus tuis amicis. In quo vtrum aequitatem tuam desyderare debeam, alias fortasse videro; qui ignorare non potes quid de te scriptisque tuis senserim ac scripserim.

Verum vt ad seria tandem veniam, velim ita existimes, iudicium meum de vestra illa dissensione adhuc in mea esse potestate. Etsi tu enim rem mei arbitrii quadantenus esse voluisti, tamen ille fortasse hanc subire iudicii aleam nolit, qui etiam, vt suspicor, aequiorem me tibi credit; cum tu diuersam opinionem habeas, qui me in tua epistola suspecti postulare non cessas, vt iuris verbo loquar. Sed etsi vterque ex compacto arbitrium mihi hoc deferatis, haud libens susceperim. Quod si me autorem non respuitis, cupide id suaserim, vt denuo in futurum amicitiae officia colatis: id quod

170. ex *add. F.* 174. hoc *E*: haec *F.*

161. Homericae] *Il.* 19. 93,4.
170. inuitum] Cf. Ep. 778. 54 seq.
175. aequissimum] Cf. Ep. 778. 82.
180. voluisti] Ep. 778. 316–8.

si mox ipsum fieri nequit, nondum plane abstersis animis, tametsi compositis, certe vt praeterita silentio atque, si fieri possit, obliuione obruatis. Quanquam magnorum autorum exemplo honeste fieri potest vt in aliquibus tuis illiusque scriptis hoc vulnusculum vestrae famae cicatrice aliqua honesta vel splenio solerter obducatur, hominesque docti intelligant contentionem hanc potius quam offensionem animorum fuisse. Neque vero cum ea ad te scripsi, tam praeterita reprehendere volui, quae iam teneri non poterant et potestatem tuam exierant, quam inhibere gliscentem contentionem nisus sum, ne vltra modum cresceret: quanquam id tu aliter interpretaris, vt mihi semper inique suspicax es. Est etiam apud nos in vniuersum hac de vestra dissensione sententia, magis vt viri boni grauesque doleant intemperias quasdam rei literariae aduersas inter vos has turbas excitauisse, quam vt alterum facile damnaturi sint et alterum absoluturi, maximeque exoptent vos in gratiam redire. Hoc modo fortasse nobilis illa contentio inter Hieronymum Ruffinumque coaluit, sed peruicacius atrociusque exarsit. Vsque adeo humanum est peccare, idque fert humana conditio, vt in viris alioqui summis haec culpa luculenter deprehendatur; cum contentionis blandimenta rationi obrepentia ita hominem prouexerint in peruicacem animum, vt secus quippiam ille potius de sua existimatione consulat quam motus irrumpentes animi inhibeat.

Equidem, mi Erasme, vt iam simpliciter tecum loquar, quum haec primum intellexi, non condolescere tibi Fabroque non potui: qui post tot stipendia in statiuis Palladis emerita in sua vterque statione, quum omnes iam iuniorum seniorumque centuriae dignos vos esse censerent qui nostrarum cohortium ordines duceretis, nescio quo sinistro genio impulsore in ordinem vos rursus propemodum coegistis. Qui si etiam pergeretis obfirmatis animis indulgere et ad simultatem vsque apertam pertinaciter contendere, vererer ne grauium bonorumque praerogatiua aere nos laudis et gloriae tandem dirutum iret. Ille etsi mihi iam olim amicus magis quam familiaris et consuetudine vitae consiliorumque commercio deuinctus, rationem consilii sui viderit. Tu vero, qui mihi cognitionem huiusce negocii alteris iam literis detulisti, si tibi constare vis et me lucrifacere, quo in partes tuas transeam, in obtemperantis habitum te vt componas necesse est, etiam si cordis ore reclames surdisque dentibus infrendas. Itaque apage illud ex tuis literis, 'Tu si hic sis, mi Budaee, aliter aliterque sentias.'

Etenim hac de re sic censeo: Cum vitae humanae ea sit in vni-

203. nisus *E*: uisus *H*. 206. hac *E*: ? haec. 222. vos *N*: nos *E*.

228. alteris] Cf. l. 34 n. and Ep. 778. 232. Tu si hic] Cf. Ep. 778. 172.

uersum conditio vt quo quisque exactius atque etiam innocentius rationes suas instituerit, eo plura fere sibi negocia exhiberi a casuum temeritate sentiat, quae mortales ipsa miseros sursum deorsumque versat, noxa scilicet illa tenebrarum praeside in omneis occasiones peruigili intentione imminente, quae prouideri ab homine nequeunt; tum vero nostrae sortis hominibus incessere plerunque solet improbeque blandiri parens illa discordiae contentio, quae in deorum olim conuiuio aureum illud malum inscriptum 'ἡ καλὴ λαβέτω' prouoluisse in medium dicitur: dociles tandem ipsa homines Epimetheos faciens, quo tu me nomine taxauisti. Huius rei insigne clarumque documentum Homerus, ingeniorum decus, velut iracundiae et contentionis antidotum posteritati reliquit; apud quem, vt nosti, Iliados duodeuicesimo Achilles ob id moerens, quod iusto pertinacius animo suo irato indulsisset, quanquam insigni iniuria ab Agamemnone affectus, errore tandem intellecto pertinaciam contentionis iraeque detestans ita inquit:

Ὣς ἔρις ἔκ τε θεῶν ἔκ τ' ἀνθρώπων ἀπόλοιτο
Καὶ χόλος, ὅς τ' ἐφέηκε πολύφρονά περ χαλεπῆναι,
Ὅς τε πολὺ γλυκίων μέλιτος καταλειβομένοιο
Ἀνδρῶν ἐν στήθεσσιν ἀέξεται ἠΰτε καπνός.

Proinde velim te ita esse animo comparatum vt, etiamsi Faber certamen instaurare instituerit—id quod falso rumore persuasus expectas—, tu tamen hac de re conquiescere tibi imperes. An vero si ille iniquior esse et proteruior contra ingenii sui naturam constituerit, vt suis impulsoribus morem gereret, tu quoque cum eo contendere turpi certamine confestim connitereris? nec istam tuam existimationem decorumque personae tuae respiceres? Quam legem cum in te sanciam, non ita priuilegium de te fero vt me non eadem ipsa lege teneri velim. Etsi enim nouerim homines doctos et autoritate praeditos in animum induxisse suis me scriptis carpere, nonnullos etiam iam id fecisse aeditis libris sciam; mihi tamen semel ita imperaui, huic meae sententiae ratae, fixae, confirmatae acquiescere, vt nihil illis respondeam, nisi si mihi silentium vitio verti videam aut luculente fraudi futurum. Idque mihi vt faciam, autores sunt et imperatores amicorum iuratissimi simul et grauissimi. Neque enim iam ista me iuuant quae sine acerbitate genium nullum habent, neque mitis est mansuetique ingenii ea digladiatione oblectari quae sine luculento vulnere plausum mereri nequit. Et est ea natura contentionis vt plus ad stomachum ea faciant quae plus fellis quam

253. Ὅς τε *E*: Ὣς τε *F*. 263. enim *E*: omnino *H*. 268. luculentę *H*: luculentae *N*. *Cf. Ep.* 906. 397. sunt *F*: sint *E*. 273. ea *scripsi*: eius *E*.

244. taxauisti] Ep. 778. 108. 246. Iliados] 18. 107–10.

salis habent. Tune, egone, quanquam longe te inferior, qui seruitutem molestam grauemque ambitioni seruiuimus et tandem vindictam meruimus, ex libertate rursus in pistrinum nos demus, atque acerba identidem concertatione conflictemur, vt scripturienti cuique libuerit stilum in nos exacuere? Equidem si alterutra mihi conditio eligenda sit, malim literarum elegantium studium eiurare quam ad eam mentis carnificinam adigi. Tu iam gloriae culmen tenes, ex quo vt a nullo deturbari iam potes, sic si gradum ipse dimoueris, conuersos in te oculos fallere non poteris. Ego in eam vel securitatis vel incuriae arcem conclusisse me confido, vnde me in campum perlicere ad certamen haud facile quisquam possit. Malim vt animi aequitate superior esse videar quam causae actione. Neque tu aliter in animum tuum induxeras, vt ex literis tuis video atque ex ipsa Apologia, vtpote qui moerens propemodum hoc certamen capessieris gemensque peregeris.

Verum vt tibi iam sententiam meam proferam, placidiorem mihi vultum exhibe. Summa rei haec est, hactenus veritati atque existimationi tuae patrocinium tulisse per me quidem et communes amicos licere vt censeare; quandoquidem est huiuscemodi controuersia, quae ampliari potius et comperendinari saepius quam semel diiudicari debeat: vlterius autem si verbum addideris, non impune tibi ab amicis futurum. Neque vero me nunc credas Fabri causam agere, sed tuam potius vicem dolere, qui hoc tibi suadeam, vt in gratiam cum honestate et moderatione redeas, imo vt ad ingenium tuum remigres, ac te tibi nobisque restituas et sacrae lectioni meditationique referas. Multa fert amicitia, quam tu Fabro inuitus renuncias, vt potius cum eo expostulare ob violatam inconsulto amicitiam quam eum postulare criminose videaris: multa opiniosissimum nomen Erasmi, quo nunc omnes Occidentis prouinciae personant, multa sacerdotii dignitas et professionis theologicae ratio. Et vis ista contentionis cum aetate vt consenescat oportet; et est eiusmodi certamen, cuius victoria flagrare citius inuidia quam plausum excitare tibi possit.

Neque te hic audiam, si pergas in eum crimen retorquere qui prior certamen hoc commisit. Nunc causae cardinem non attingo, et causam tuam, non illius, iudico. Volo tuam vt causam mihi approbes ex tuo tantummodo, non etiam ex illius, instrumento; id est ex propria moderatione insontem te, non recriminatione, doceas: siquidem decet boni viri innocentiam suapte vi suoque iure vti, non alienae iniuriae propulsatione commendabilem videri. Audio te nunc diuum hominumque fidem implorare, quod tibi impietatis reo

285. videare *F*. 312. vti *E*: niti *N*.

308. cardinem] Cf. Quint. *Inst*. 5. 12. 3.

actionem causaeque dicendae liberum arbitrium denegem. Atqui si huius rei iudex legitimus fuissem, et a me tu petiisses vt tibi agere lege liceret, vt actionem ipse tibi negare iure non potuissem, ita tibi modum dicendi ad clepsydram statuissem. At vide quem tandem aquae tibi modum infuderis. Non inuitus facio, vt strennue te castigem, cui iamdiu inuidere coepi vt luminibus meis nimium officienti: et hactenus aegre tuli in epistolaribus nostris altercationibus me semper inferiorem discessisse. Sed vereor ne omnem in me iram tuam deriues, et si nondum plane indignationem illam deuorasti, vel deuoratam non concoxisti, ne tu reliquias in me regeras et expuas, epistolamque mihi vnam amarulentam scribas. Verum age, piacularis esse non recuso et in Fabri locum prodire succidaneus, dum modo stomachum perpurges, simul et suspicione illa tua defungar περὶ τῶν λεπτολογημάτων. Hoc multis gratum erit, qui interesse publicae vtilitatis credunt te ab illa contentione animum deflectere, ne id tibi parergon praeclarae cuiuspiam commentationis remora sit vel auocamentum.

Haec ad te scripsi, vir amicissime, potius vt animum meum tibi testarer literisque tuis responderem, quam quod admonitione mea egere te putarem. Atqui libens hoc fecerim, si possim, vt qui mihi maledicere gestiant, ad officium et modestiam vel perferendo vel spernendo obtrectationes reducam: sin id efficere nequeo, certe hoc non commiserim vt ab aequanimitatis proposito et constantiae gradu dimoueri me sinam aliena improbitate. Etenim habet hoc a natura impetus inuectiuae contentionis vt, si ingruenti cesseris, irritus mox irrisusque atque euanidus fathiscat; sicut turbo elisus rapidas vires amittit, si obicem non offendit. Hic sus Mineruam docebo, librosque tuos adire te iubebo. Miles enim tuus Christianus, mihi omnibusque probatissimus, me docuit non esse ex vsu disciplinae castrensis delectos Christi milites huiuscemodi velitatione tyrocinium facere, nec Christi athletarum esse pugillationem infestam, vt tecum obsignatis tabulis agam.

Mirum est Tunstallum ad me non rescripsisse: vereor vt satis salue se adhuc habuerit. Epistolae meae ad eum exemplum nondum recepi, vt antea ad te scripsi, atque haud scio an perditum sit. Si tamen magnopere habere exoptas, ex scheda restitui poterit, cum erit mihi ocium. Stephanus noster antistes ex aula huc ad aliquot dies venit: sed iterum accersitus, perendie reuersurus est, nec nunc est in vrbe, sed cras rediturus, vt aiunt, et mox viam initurus. Bis

324. concoxisti *scripsi* : concepisti *E* : concoquisti *N*. 330. *EN*² : praeclare *H Lond.* 334. Atque *H*. 342. adire *E* : audire *N*.

346. obsignatis] Cf. Cic. *Tusc.* 5. 11. 33.
348. Epistolae] Ep. 583; cf. Epp. 609.3, 767.6, 819.15–25, and l. 455 *infra*.
351. Stephanus] Poncher.

cum eo collocutus sum, sed non procul arbitris. Is te fert in oculis, quae res vrit me maxime, cum eo quod aulici et Rex ipse ferre te fama non cessant, vt ab eo audiui. Rex ex Italia Iustinianum Episcopum ex Dominicali sodalitio accersendum curauit, et alium Hebraice doctum, nomine, vt arbitror, Ritium: iamque habet vnum Mithridatis aemulum, qui omnes pene linguas nouit, vt aiunt qui hominem viderunt. Quum de iis me praesente sermonem ipse faceret, egoque nonnihil, vt fit, dixissem: 'Quidnam censes,' inquit, Budaee, de Erasmo? nostine quid ei sit animi, et an in Franciam tandem praemio se digno pertrahi possit?' 'Si id' inquam 'cordi magnopere Regi esse sentis, odorari iterum non grauabor an adduci possit vt Parisios migret ibique domicilium fixum habeat. Quandoquidem si bene eum noui, ne episcopatum quidem opimum libens mereat, vt inter aulicos agere incipiat'. Ne multa: cum ei ad te vt scriberet, ocium non suppeteret, autor mihi fuit vt animum tuum explorarem, autorque tibi essem vt ad eum scriberes quid in animo haberes, vt ipse negocium in aula procuraret. Agedum fastidiosule, vide, consule, decerne an noster esse velis, ac delicias facere tandem desine, vt vtar verbo comico. Dic quid tibi dari stipendii placeat vt apud nos consenescas: cui mox sacerdotium accedet, vt ille arbitratur. Si ad nos transire animum induxeris, multis, vt opinor, nostratium

---

356. Iustinianum] Agostino Giustiniano (1470–1536) of Genoa. He entered the monastery of St. Apollinaris at Pavia in April 1488, and after some years there went to Bologna to study; ultimately lecturing on Oriental languages. Through the influence of a kinsman, Card. Sauli (cf. Ep. 607. 16 n.), he received the see of Nebbio in Corsica, 11 Sept. 1514. In Nov. 1516 he published a *Psalterium octaplum*, in Latin, Greek, Hebrew, Arabic and Syriac, Genoa, P. P. Porrus, with a dedication to Leo x; and armed with this went to Rome in quest of more preferment. After his cousin's disgrace in 1517 he accepted the invitation of Francis I to become his almoner; and for five years taught in Paris, making a journey to England and Flanders in the autumn of 1518 (cf. Brewer ii, p. 1479), during which he visited Erasmus at Louvain (Epp. 877–8, 886). In 1520 he contributed prefaces to four books printed by Badius; and the Nîmes MS. 215 has a letter from him (f. 169 v°) to de Pins (Ep. 928 n.) from Paris, 18 Feb. 1521, referring to their first meeting, at the conference between Louis XII and Ferdinand at Savona in June 1507. In 1522 he withdrew to his see, but in 1531 returned to Italy.

His writings include a translation of Xenophon's *Oeconomicus*; a description of Corsica composed for Andrea Doria; and Annals of Genoa, in Italian, addressed by him to the Senate in Aug. 1535, but not printed till 1537, after his death at sea, through shipwreck, on his way to Corsica. His library he presented to the town of Genoa. See his autobiography in the *Annali*, ff. 223–5; Quétif and Echard ii. 96–100; Renouard, *Badius*; and BE[4].

Erasmus speaks slightingly of him in the *Apologia* against Faber (LB. ix. 25 c), but subsequently regretted having done so (Ep. 906. 481–7).

It was from the *Psalterium octaplum* that Nic. Clenardus (Ep. 291. 107 n.) made his first steps in Arabic.

358. Ritium] Perhaps Paul (Ep. 548. 15 n.), who from Antwerp may have gone on into France.

vnum] M. Delaruelle applies this to Ritius; but the description fits Justinianus far better. The passage about Ritius is perhaps a later insertion by Budaeus.

360. ipse] Poncher.

372. comico] Plaut. *Men.* 381, *Poen.* 280, 296.

exoptatus venies, quos iam satis multos habemus, doctrina etiam bilingui praeditos; Budaeumque habebis quicum aliquando lusites, cumque eum propius certiusque cognoueris, quicum etiam in tenebris mices.

Atqui Gratiis te aliquando litauisse oportet, qui hominem illum perspicacem dierum paucorum consuetudine in admirationem tui fauoremque traxeris. Nam quod nostratium permultis adeo places qui te nunquam viderunt, stili tui suauitas efficit operumque tuorum genius quidam illecebrosus lectorum exhilarator: qui in Francorum scriptis a Francis desyderatur, vt aduersis Vulcani coniugibus eloquentiae studium nostri auspicari videantur, si Francis tantum scribunt, apud quos indigenae generosi esse non solent. Vide quam ego tecum comparatus iniquis fatis vtar: siquidem cum Palladem togatam simul ac palliatam non modo religiose sed et dispendiose coluerim, vt ne virginitatis quidem eius attentandae animum vnquam habuerim, ne hoc quidem ab eius obseruantia ferre adhuc potui, vt in aula gratiosum me faceret, sicut mihi quidem ego nunquam imperare potui vt cum aula in gratiam redirem, ex quo ab ea migraui. Tu genesim gratiosam sortitus ampla etiam praemia a tuis, ab externis, quodque inusitatum est, a nostris etiam imperitis ferre potes, si velis—vsqueadeo ista tuae Mineruae gratia nullis non te approbas: nec mihi, cum tibi ob id inuiderem, conatus vnquam processit, si opera tua doctrina simul et venustate vendibilia carpere atque eleuare instititi. Id quod cum caute ac circunspecte fecisse mihi semper visus sim, tu tamen in Epistolis ad te scriptis contendis me aperte libros tuos deiecisse ob vnum aut alterum verbum familiariter prolatum. *Τί οὖν, μεμψίμοιρε, τὴν τύχην ἔτι αἰτιᾷ, ἤ σοι τὰ ἑαυτῆς ἀγαθὰ ἀμφοῖν ταῖν χεροῖν διατελεῖ συμφοροῦσα.* O fortunatam istam tuam Mineruam, cuius duo omnium maximi reges iam facti proci esse dicentur! O nos felices, quibus mox videre continget, vt spero, eum honorem esse habitum eloquentiae, vt duo imperia potentissima aemula licitatione institorem te eloquentiae in ditionem suam asciscant: si tamen tuus Carolus hanc gloriam Francisco inuidere coeperit, cuius tu comitatum abeuntis in Hispaniam destituisti.

Ludere me credis? serio iocor loquorque. Proinde dum res calet, tuorum amicorum senatum conuocato, vt consultum primo quoque tempore fiat vtrobi potius, id est hic an isthic, aetatem iam ver-

398. caute *H* : cate *E*. 401. *αἰτιᾷσ F.* 406. te *om. H.* 412. iam *om. H.*

378. mices] Cf. Cic. *Off.* 3. 19. 77: a proverb from the game of 'mora'.
380. consuetudine] At Brussels in Feb. 1517; cf. Ep. 522. 117 n.
384. Vulcani coniugibus] *sc.* Gratiis; cf. Hom. *Il.* 18. 382.
392. ex quo] About the end of 1498; see Delaruelle, *Budé*, p. 81.
399. Epistolis] The reference seems to be to B: Epp. 421, 441

gentem traducas. Quod si princeps a te consulente rogatus sententiam fuero, non dubitabo censere e re atque ex existimatione tua futurum, si te cum instrumento studiorum tuorum huc contuleris, vt gymnasium exornes quod in hac vrbe Princeps instituere velle dicitur, et eorum desyderio satisfacias qui te votis propemodum conceptis transire ad nos exoptant. Hac de re quod firmaueris, ad Parisiensem scribes, taxabisque stipendii modum et viatici, si ita tibi visum fuerit. Satius enim id esse censeo quam vt me velut actore ad eam concipiendam stipulationem vtare: is enim gymnasii instituendi architectus est, vt intelligo. Qui cum tibi valde bene cupiat, omnia vtique tua causa apud Principem conficiet, et magnifice tibi cauebit, vt res non modo sine captione tua sed etiam ex vsu tuo ac commodo luculento transigatur. Tantum rem tuam gnauiter literis accurato, et ita rem totam exponito vt ipse intelligat certiorem te factum a me. Ego autem vt euentum rei non praesto nec rei periculum cupide recipio,—quando nec gratiam transactae rei magnopere vendicaturus mihi sum, etiamsi operam mihi istam admonendi tui depoposci—ita non video quid in hac re vereri captionis debeas. Nisi enim tanto rei perficiundae sponsore acquiescis, ne Crassus quidem tibi locuples satis erit, si reuiuiscat. Iamiam expostulator: et mihi posthac irascere qui tibi libens semper nuncii quippiam boni porto, nec nisi inuitus aut imprudens obnuncio.

Certe nunc si vir bonus es, tu non modo boni consules quicquid in hac epistola scripsi, sed etiam destinata ad id epistola euangelia mihi debere te fatebere, siue conditionem accepturus sis, siue ambiguo responso fastidiose frustraturus; vt anno superiore fecisti, ad Regem etiam scribens. Id quod ipse mirabatur, cum ei literas tuas reddidi in Sammaurio vico tum agenti, vbi villam habemus Sammaurianam; fastidiumque tuum purgaui vt potui, excusata absentia Cancellarii patroni tui, quasi scilicet alieni iuris esses. Glareanus tuus in locum Fausti demortui suffectus est, et stipendium habebit. Vsqueadeo fortuna tibi fauere prolixissime coepit, vt etiam amicis tuis negocia sua fortunet. Idem Parisiensi iam notus est et gratus.

Deloinus noster verbis meis salutari te iussit; qui ex aula recens

421. stipulationem *E LB*: stimulationem *Lond.* 431. sponsori *N.* 432. *F*: reuiuiscat iamiam *E.*

---

424. cauebit] Cf. Ep. 568. 44.
436. euangelia] Cf. *Adag.* 2016.
438. ad Regem] Ep. 533.
439. reddidi] See Ep. 568.
441. absentia Cancellarii] Le Sauvage was at Cambray 18 Feb.—17 March 1517 (Brewer ii. 2940, 2943, 3032); just about the time when Erasmus was composing his replies to the invitations from France (Epp. 522, &c.).
443. suffectus est] He had been nominated to this post; but as it was not an *ordinaria lectio*, Francis found it convenient not to fill it up. Glareanus on his side made difficulties, refusing to accept the pay which had contented Faustus. See Fritzsche's *Glarean*, p. 23; and cf. Ep. 766. 3 n.

redierat, cum ego literas tuas accepi. Ruzeus tibi plurimum fauet, qui etiam scrinium vnum libris tuis dicauit: quos in manus sumere solet, cum mihi stomachum commouere vult; sum enim apud eum frequens. Iacobus Tusanus, vtraque lingua doctus, etiam eius contubernalis, ad te scribere meditatur, me vrgente ac verecundiam eius castigante. Vsqueadeo omnes te religiose adeundum esse putant, praeter me qui frontem perfricui. Vale, et omnem contentionem suspicionemque ex animo tuo absterge. Parisiis. pridie idus Aprilis.

Post has literas perscriptas epistolam meam ad Tunstallum post multam flagitationem recepi: quam nunc ad te mittere commode non potui, quia nondum transcripta erat. Volo enim eius exemplum asseruare, ne forte in via intercidat. Si igitur magnopere habere eam cupis, curabo exscribendam. Habes epistolam bene longam, et tam inscite exaratam quam si a meipso perscripta fuisset. Me iam accusare δυσκολογραφίας non poteris, qui propter te amanuensis vtar opera. Vale rursus.

811. To Gerard Geldenhauer.

Farrago p. 162. — Louvain.
F. p. 305: HN: Lond. vi. 29: LB. 484. — ⟨c. 13 April 1518⟩.

[This letter and Epp. 812, 837 are close together. The year-date 1518 assigned by Reich is clearly correct, since Erasmus is at Louvain, after Philip of Burgundy's appointment to Utrecht (p. 14), and is preparing for a journey.

It appears that the Bishop had visited some place within such easy reach of Louvain that Erasmus could contemplate going backwards and forwards in order to interview him (cf. Ep. 812. 10, 1); probably Mechlin or Brussels.

This letter may be dated about 13 April; for Ep. 812 shows (l. 14) that the

---

450. Tusanus] († 15 March 1547), of the diocese of Troyes. He was living in Ruzé's house, completing his university course (M.A. 1521) and working for Badius; who mentions him in the preface to Politian's works, 20 Feb. 1519, as having translated the Greek. As early as 1515 he had begun teaching privately (cf. Badius' preface to Raph. Maffei's *Grammatica*, 21 Jan. 1515, dedicated to him); and some notes by him on the later books of Gaza's Greek grammar are incorporated in Val. Curio's edition, Basle, Aug. 1523. By 1524 he had left Ruzé's house (BE[4]. 153). For many years he was a pupil of Budaeus; to whose *Epistolae* he wrote some notes published by Badius in 1526. About the same time he had begun to teach publicly (EE.[2] 52). During 1526-8 he helped Badius to produce editions of Longolius' *Orationes*, Lascaris' *Epigrammata*, Herodotus, Thucydides, and Valla's *Elegantiae*. In 1529 he entered the service of Canossa as a teacher; but in Nov. Francis I obtained his discharge with a view to making him one of the professors of Greek in the Collège de France (cf. Omont in *Rev. des études grecques*, xvi, 1903, pp. 417-19)—an office which he held until his death.

In 1526 he began to correspond with Erasmus; but in 1529 there was a temporary estrangement over the treatment of Budaeus in the *Ciceronianus*, Tusanus supporting his master. One of Tusanus' pupils was Lud. Regius, the biographer of Budaeus; see a letter to Tusanus from Regius, dated Jan. 1536, Toulouse, p. 55 of *G. Budaei vita*, 1540.

See Lefranc, *Hist. du Coll. de France*, pp. 173-6; Renouard, *Badius*; and BE.[4]

455. epistolam] cf. l. 348.

Bishop left ⟨Mechlin?⟩ on 17 April, within a week (ll. 2-4) of Erasmus' return to Louvain.]

ERASMVS ROT. GERARDO NOVIOMAGO, REVERENDISSIMI D. TRAIECTENSIS A SACRIS, S. D.

Amicorvm candidissime, aurigam nacti sumus non minus temulentum quam erat meus famulus. Itaque Louanium peruenimus aliquanto ante nonam horam, non sine periculo; nam is currus qui nos anteibat subuersus est.

Vehementer arrisit illa literarum tuarum pars, qua significas reuerendissimum M. N. Iacobum de Calkar, ordinis Praedicatorum isthic prouincialem, nostri studiosum esse. Nam ego palmarium puto placuisse viro tanto quantum tu nobis eum describis, et ipse facile credo optimae fidei autori. Caeterum vix animum queo inducere vt ille sese ad nostras nugas legendas demittat. Locum inspexi, atque omnino res sic habet vt ille narrat. Candorem hominis exosculor qui reppererit quo locus ille defendi posset, si pro *et* scribatur *aut*: 'sed aduersus alienigenas aut impios.' Quanquam idem sensus consistebat manente coniunctione *et*; siquidem cum dicimus 'Hic non habet honorem nisi doctis ac probis', nihil vetat quo minus diuersi sint docti ac probi. Verum ille recte voluit addita luce caliginem amphibologiae discuti.

Memineram historiae de tribu Beniamitide pene vsque ad internicionem extincta. Sed primum arbitrabar generalem orationem constare, etiamsi vnum aut alterum eximatur; sicuti non ideo falsum dixit Paulus 'Omnes in Adam peccauerunt,' si credamus Mariam et Christum a peccato fuisse immunes: quanquam fateor non

TIT. *N*: NOVIMAGO *E*. REVERENDISSIMI D. TRAIECTENSIS *E*: EPISCOPI VLTRATRAIECTINI *H*. 6. M. N. *om. H*. de Calkar *E*: Calkarem *F*. Praedicatorum *E*: Dominicani *H*. 22. *H*: immunē *E*: immunem *F*.

3. nonam horam] in the morning; cf. Ep. 812. 9.

6. de Calkar] 'Fr. Iacobus Rydder' († 1523) of the Dominican house at Calcar, SE. of Cleves, matriculated at Rostock 30 Aug. 1496, and was made Master of Theology; having that degree already from Trèves. After teaching at Rostock he became Prior of Utrecht, and in 1515 was elected Provincial of his order for Lower Germany. Fred. of Baden, bp. of Utrecht 1496-1516, appointed him his suffragan with the title of Bp. of Hebron; and in this capacity he passed Frederick's successor, Philip of Burgundy (p. 14), through all the stages of ordination, admitting him to minor orders 20 Feb. 1518, and finally consecrating him as bp. 28 Feb. See B. de Jonghe, *Desolata Batauia Dominicana*, 1717, p. 22; van Heussen, *Batauia sacra*, 1714, pp. 233,4; and Ant. Matthaeus, *Vet. aeui analecta*, 1738, i, p. 186. Geldenhauer had evidently met him at Utrecht at the time of the ordinations.

7. palmarium] Cf. Ter. *Eun.* 930.

10. Locum] In *Adag.* 3001, 'Dulce bellum inexpertis,' amplified in the edition of 1515 from a few lines to sixteen folio pages, Erasmus had written 'Iudaeos nunquam bellasse inter se, verum aduersus alienigenas et impios' (LB. ii. 963 A). In the editions of Jan. 1523 and onwards he carried out the promise made in l. 34, by altering *nunquam* to *vix vnquam*; but allowed *et* to stand.

18. Beniamitide] Judg. 19, 20.

21. Paulus] Rom. 5. 12.

consistere, si dialecticus summo, quod aiunt, iure tecum agat. Deinde mihi non visum est istud proprie belli nomine censendum, sed potius animaduersionis; nisi forte cum Moses ob vitulum aureum tot hominum milia trucidauit, bellasse videtur. Postremo mihi satis erat quod nos semper inter nos belligeramur, illi aut nunquam aut rarissime. Ad persuadendum facit exaggeratio, vt *nunquam* positum sit vice *fere nunquam*: quemadmodum Paulus, cum ait 'Omnes quae sua sunt quaerunt', non omnes sensit esse tales, sed intelligi voluit perpaucos esse qui Euangelium syncere tractarent.

His tergiuersari poteram, vt nemo non ingeniosus est ad defensionem sui; nisi quod non libet a tam eximio viro dissentire. Itaque proxima aeditione locus is mutabitur. Fac me illi quam diligentissime commendes; nam homini cupio propius esse notus. A te nihil meo nomine peto praeterea nisi vt pergas tui similis esse. Bene vale.

Philippo Montio, omnium quos in vita viderim candidissimo, cum vxorcula meis verbis salutem dices. Reuerendissimo dices quae nunquam non dicis. Louanii [M.D.XIX].

812. To Gerard Geldenhauer.

Farrago p. 322. — Louvain.
F. p. 428: HN: Lond. x. 25: LB. 153. — 17 April ⟨1518⟩.

[For the date see Ep. 811 introd. The bearer was John Smith (Ep. 837. 4).]

GERARDO NOVIOMAGO, REVERENDISS. D. TRAIECTENSIS A SACRIS, ERASMVS ROTERODAMVS S. P.

Qvid tibi imprecer, mi Gerarde, dignum istis tuis factis? precor vt breui magno aliquo sacerdotio onereris. Dixeras, at non solus, Reuerendissimum dominum non ante quartum aut quintum diem abiturum: ego iuxta vulgarem morem eum numerum conduplicabam, existimans ante octauum diem non mutaturum locum, et erat hic quod agerem. Videbam Reuerendissimo non vacare tum temporis, praesagiebam vos sero pransuros, et mihi iam stomachus latrabat. Proinde subduxi me, testatus apud te domi expectaturum eo die, si quid iuberet. Nihil denunciatum est. Postridie mane transcurro Louanium, quod arbitrarer haud multum interesse hic an istic agerem, quod ad conueniendum Reuerendissimum attinet. Relinquo domi epistolium quo testatus sum me ad omnem nutum paratum fore. Hodie propemodum decreueram recurrere, et ecce Palu-

811. 37. *E*: Montioio *Lond.* 39. Louanii M.D.XIX *add. H.* 812. 3. reuerendissimum dominum *E*: R. praesulem nostrum *F.* 6. reuerendissimo *E*: occupatissimo principi *F.* 11. reuerendissimum *E*: praesulem *F.*

---

811. 23. summo] Cf. Cic. *Verr.* 2. 5. 2. 4.
29. Paulus] Phil. 2. 21.
37. Montio] Cf. Ep. 727. 11.
812. 7. latrabat] Cf. Hor. *S.* 2. 2. 18.

danus, vetus compotor tuus, nunciat hodie dominum proficisci. Quod si verum est, egregium patronum agas oportet, ne quid secus suspicetur dominus quam res est; imo tu potissimum in ius vocandus, in te cudenda faba, qui me tuis dictis fefelleris.

Crede mihi, mi Nouiomage, nullus est in orbe princeps cui magis ex animo cupiam gratificari quam Philippo Praesuli, non solum ob id quod illius subsim ditioni, verumetiam quod eximius sit modis omnibus, quod nostro faueat ingeniolo; denique tacito quodam et arcano sensu mentis ad eum obseruandum impellor. Aulicis officiis haud sane multum valeo; caeterum qua valeo, declaraturus sum quantopere celsitudinem illius et suspiciam et amem. Id nolim mihi credi, ni propediem ipsa re comprobaro. Non ausus sum ipsum toties meis epistolis interpellare; tu fac apud illum mihi epistolae sis vice. Si vocat, aduolabo; sin minus, hoc impensius maturabo profectionem, quo liceat redire celerius. Arbitror me reducem fore ante mensem Octobrem: tum extricatus his spinetis theologicis, vacuo tranquilloque animo Musis et amicis vacabo. Neque susciperem hoc iter periculosissimum, ni me ratio famae compelleret. Vbicunque gentium futurus est Erasmus, certum polliceor, et Reuerendissimi celsitudo clientulum habitura est ex animo deditum addictumque, et tua sanctitas amiculum minime fucatum. Bene vale, patrone optime. Louanii. xv. Calendas Maias. Anno [M.D.XIIII].

813. To William Budaeus.

Deventer MS. 91, f. 43. Louvain.
LB. App. 278. 17 April ⟨1518⟩.

BVDAEO.

S. P. Misi per γραμματοφόρον quempiam satis molestam epistolam, qua diluo que solent obiici ab iis qui putant audax facinus quod Fabro responderim. Eam opinor tibi redditam; nam ad Badium dederam. Tunstallus excusat se litteris ad me scriptis quod tibi non responderit, et publicis et priuatis sic immersus vt hactenus sui iuris ⟨non⟩ fuerit. Ego Basileam me confero editurus Nouum Testamentum. Interim da operam vt valeas, nosque quod soles ama.

Louanii. 15. Cal. Maias.

812. 16. dominus *E*: ille *F*. 29. *F Corrig.*: extricatis *E*. 33. reuerendissimi *E*: praesulis *F*. 35. Anno *add. N*. M.D.XIIII *add. H*. 813. 6. non *add. LB*.

813. 1. epistolam] Ep. 778. 4. tibi] to Ep. 583.

814. To James Faber.

Deventer MS. 91, f. 6. Louvain.
D. p. 148: F. p. 145: HN: Lond. iii. 9: LB. 239. 17 April ⟨1518⟩.

ERASMVS ROTERODAMVS INSIGNI VIRO IACOBO FABRO STAPVLENSI.

S. D. Doctissime idemque optime Iacobe Faber, iam vnis atque alteris literis testatus sum quam acerbe feram hanc ansam contigisse maledicis de nobis garriendi. Praesentiebam hoc mali nasciturum; sed quia non erat mihi integrum non respondere, e duobus malis quod leuius visum est delegi. Nunc quod vnum superest, oro te per Christianam charitatem, per sanctissimorum studiorum communem amorem, per vtriusque famam, quae ex amiciciae lege par est vtrique cordi esse, vt communi studio malo huic qua licet medeamur, ne latius serpat incendium. Vides homines ad malum procliues vndecunque dissidiorum causas arripere. Nullum est pene conuiuium in quo non hinc pro Fabro aduersus Erasmum, hinc pro Erasmo aduersus Fabrum disceptetur, praesertim ab iis qui rem penitus ignorant. Sparguntur tuo nomine diuersae voces, alii praedicant abs te parari recriminationem, alii negant dignari respondere Erasmo. Rursus alii dicunt te non improbare quod me defenderim: alii e diuerso incusare temeritatem meam. Ego quod ad me pertinet, haud multum laboro vtrum respondeas necne, modo ab odiosis istiusmodi dictis temperes, quae nec tibi decorum est in amicum iacere nec mihi integrum dissimulare. Caeterum molestum est nostra causa seri dissidia inter Christianos, exultare nostra dissensione eos qui tuis aeque ac meis studiis infensi sunt. Non voco te ad palinodiam, licet indignis modis sim lacessitus. Tantum epistola quapiam testare te veri vestigandi studio decertasse, caeterum inter nos animorum esse concordiam. Quod si non placet, denique malim te respondere quam silentio tuo partes irritare, modo ea vtare temperantia quae pristinos tuos deceat mores. Nullus mortalium audiuit me de Fabro loquentem nisi tum amanter tum honorifice. Tantum admirari me fateor quibus rebus adductus ea in me scripseris. Neque secus sentio quam loquor, teste Christo. Bene vale, vir optime.

Louanii 15 Cal. Maias. [M.D.XVII.]

Erasmus.

TIT. *D*: AD FABRVM STAPVLEN̄. *MS.* 1. Iacobe Faber *D*: vir *MS.* 2. ansam *D*, *cf. Ep.* 724. 8: causam *MS.* 9tigisse *MS.*: obtigisse *D.* 3. mali *MS.*: malum *D.* 7. quae *MS.*: quam *H.* 14. respondere Erasmo *MS.*: responso Erasmum *H.* 18. *D*: tempores *MS.* quae ... 19. dissimulare *add. D.* 21. Non *MS.* D^2: Num D^1. 22. licet ... lacessitus *add. D.* 24. denique *add. D.* 30. M.D.XVII *add. H.* 31. Erasmus *om. D.*

---

2. literis] Epp. 659, 724.

815. To Jodocus Badius.

Deventer MS. 91, f. 59 v°. Louvain.
LB. App. 126. 17 April ⟨1518⟩.

ERASMVS BADIO SVO S. D.

Vtinam, mi Badi, fuisset tibi copia formularum Grecanicarum! Nunc capitis periculo Basileam adire cogor: neque enim edi potest Nouum Testamentum nisi coram adsim. Scribunt ad me optimi fratres Amerbachii Ioannem cognomento Paruum nescio quid minari, sese excusurum Opera Hieronymi, contempto summi Pontificis interdicto, imo neglecta omni humanitate. Videat etiam atque etiam ne dum aliis studio nocere parat, sibi ipsi noxam accersat. Non dubito quin tibi sit cum homine familiaritas. Oro vt a tam inhumano facto coherceas. Cura vt Budeus et Faber suas recipiant litteras. Bene vale. Louanii. 15 Cal. Maias.

816. To William Nesen.

Deventer MS. 91, f. 6 v°. Louvain.
LB. App. 127. 17 April ⟨1518⟩.

ERASMVS NESENO SVO S. D.

Qvid tibi cum Roma, presertim sub aestatem? Ego Basileae sum vsque ad hyemem acturus, si modo liceat irrumpere. Ioannes Smyth repetit suam Angliam, ita volente matercula, que filium non putat incolumem nisi videat eum in Britannia. Is victurus est apud Thomam Morum. Ac Morus ipse totus est aulicus, Regi semper assistens, cui est a secretis. Paceus plane triumphat. Rex misit mihi dono sexaginta angelatos, deferens sacerdotium centum marcarum; sed negat se nisi presenti collaturum.

Glarianum opinor iam abiisse. Quod si forte adsit, hominem meis verbis saluta diligenter. Bene vale. Louanii. 15. Cal. Maias.

815. 2. cogor *LB*: conor *MS*. 5. Hieromymi *MS*.

---

815. 1. copia] This probably explains Erasmus' former desertion of Badius for Froben; cf. Ep. 283. 152 seq.
4. Amerbachii] Ep. 802.
9. litteras] Epp. 813,4.
816. 1. Roma] Cf. Ep. 595. 4-6.
Basileae] By assigning a wrong year-date Leclerc was impelled to suggest here considerable corrections which are not necessary for 1518.
2. liceat irrumpere] Cf. Epp. 794. 62-3, 795.12, 796.15, 797.6, 832.13.
5. aulicus] Cf. Epp. 829, 832.
6. Paceus] By 5 March he was already employed as secretary to the King; Brewer ii. 3985.
7. dono] Cf. Epp. 825. 2, 834. 10; and i. p. 44. 13-15.
sacerdotium] Probably a renewal of the offer spoken of in Ep. 694. 10, on somewhat different terms.
9. Glarianum] Cf. Ep. 766. 5, 8.

Deventer Letter-book, f. 6 vº.: Ep. 818.

817. To Peter Viterius.

Deventer MS. 91, f. 7. — Louvain.
LB. App. 128. — 17 April ⟨1518⟩.

ERASMVS VITERIO SVO S. D.

Miror Thomam Graium sine tuis ad me litteris isthinc abiisse. Is nunc apud nos est Louanii, sed breui rediturus in Angliam. Nos Basileam auolamus, edituri quedam que sine nobis edi non possunt. Cura interim vt valeas, Petre charissime. Salutat te Greius.

Louanii. 15. Cal. Maias.

818. To Peter Gilles.

Deventer MS. 91, f. 6 v°. — Louvain.
D. p. 149: F. p. 146: HN: Lond. iii. 10: LB. 240. — 17 April ⟨1518⟩.

[Between Erasmus' settlement at Louvain in July 1517 and the publication of D[1].]

ERASMVS ROTERODAMVS PETRO AEGIDIO SVO S. P.

S. D. Per nostram amiciciam, qua non potest arctior esse, per tuam incolumitatem, quae mihi non secus atque mea ipsius est cordi, mi Petre, da operam vt reualescas; vt reuersus te offendam hilarum ac lubentem. Ita demum mihi videbor reuersus incolumis. Tempera victum in reditum Adriani tui; cui mehercle plurimum fido. Est aliquid amico vti medico. Interim caue ne crebris pharmacis nimium exhauriaris. Imprimis tempera tibi ab omni vehementiore motu animi, ab immodico gaudio, ab intemperanti risu, ab ambulatione grauiore, a studio vehementi, sed ante omnia ab iracundia. Mi Petre, omnia vitae posthabenda sunt. Fortassis haec admoneo importunius; sed vtinam tam feliciter admoneam quam ex animo! Ego meum periculum contemno, modo contingat te reuiuiscere, hoc est firmum validumque fieri. Bene vale cum suauissima coniuge dulcissimisque liberis. Louanii. 15. Cal. Maias. [M.D. XVII.]

Erasmus Roterodamus.

818. TIT. *D*: PETRO AEGIDIO *MS*. 1. S. D. *om. D*. 2. mea *MS. F*: mei *D*. 3. hilarem *D*. 5. *MS. LB*: me hercle *N*[2]: mehercule *N*[3]. 6. nimium exhauriaris *MS.*: vires nimium exhaurias *D*. 7. vehementiori *N*. 9. Mi Petre *add. D*. 13. suauissima *D*: dulcissima *MS*. 14. M.D.XVII *add. F*. 15. Erasmus Roterodamus *om. D*.

---

817. 1. Graium] Cf. Ep. 768. 15 n. litteris] Cf. Ep. 779 introd.

818. 5. Adriani] Perhaps cf. Epp. 650. 10 n., 755.

819. From William Budaeus.

Farrago p. 363. Paris.
F. p. 207: HN: Lond. iii. 65: LB. 409. 20 April ⟨1518⟩.

[Probably sent by the bookseller, Calvus; cf. Ep. 925. 2 n.]

GVLIELMVS BVDAEVS ERASMO S.

Scripsi ad te his diebus per scholasticum quendam Agrippinensem, hominem humanissimum et, nisi fallor, optimum; epistolam bene longam, in qua inter alia id etiam scribo, ὅπως σοι ἔχει τὰ καθ' ἡμᾶς καὶ τὰ κατὰ τὸν Βασιλέα, καὶ ὅσος πάλιν σου πόθος τοῖς ἡμεδαποῖς ἐγένετο, vt tu statuas ὅπως σὺ καὶ ὅτι χρῷο σεαυτῷ προσμειδιώσης νῦν τύχης. Non dubito literas ad te peruenisse aut breui peruenturas esse, qua est ille Coloniensis vultus probitate; qui mihi se eas vel tibi redditurum spopondit vel omnino curaturum vt tibi literae reddantur: quippe qui etiam cupide hoc affectauit, vt ad te literas a me ferret. Glareanus τοῦτον συνέστησέ μοι πρῶτον. Cupio scire quid habeas animi de eo quod ad te scribo παρὰ τοῦ Βασιλέως, et quomodo accepisti obiurgationes meas, et vtrum literis meis placatus sis an exacerbatus potius: quod si est, expecto ἐριστικώτατα γράμματα.

Verum ille Coloniensis cum ad me venit, in villam abiturum me offendit, nec ante quatriduum rediturum. Dixi habere me exemplum vnum epistolae praelongae, quod ad te missurus eram statim atque eius exemplum transcribendum curassem. Quo audito ille hoc munus deposcit me refragante. Et cum ei tandem ea lege dedissem, vt me absente domum referret id exemplum quod ipse exscripsisset; cum redii, inueni domi non id quod ipse exscripserat, sed id quod ei ad te deferendum dederam a me recognitum. Proinde si epistolam ad Tonstallum aediturus es, sustine quoad me certiorem feceris, et ego tibi aliud exemplum mittam emendatum. Vereor enim ne ille in tumultuaria excriptione corrupte id scripserit. Tu igitur facies me certiorem an opus sit aliud ad te mitti exemplum. Vale.

Parisiis. xii. Calend. Maias.

Nomen eius iuuenis Agrippinensis scripsi tum in quadam charta, quam inuenire non potui, cum hanc ad te epistolam scripsi: praeceptor est puerorum aut adolescentulorum nobilium, qui Aureliis studuerunt iuri.

5. χρῷ *F.* 13. expecto *EF*: expecto literas *E Corrig.* 18. *E Corrig. LB*: refragrante *E Lond.*

1. scholasticum] M. Delaruelle shows from BE.[4] 56 that this was Adolphus Eichholz; for whom see Ep. 866 introd.

3. scribo] Ep. 810. 354 seq.

16. epistolae praelongae] Cf. l. 21 n.

21. ad Tonstallum] Ep. 583; cf. Ep. 810. 348–51.

820. To William Gonell.

Deventer MS. 91, f. 10. Louvain.
D. p. 152: F. p. 147: HN: Lond. iii. 13: LB. 242. 22 April ⟨1518⟩.

[For a visit of Erasmus to Bruges between 17–22 April see Ep. 831. 109 n.]

ERASMVS GONELLO SVO S. D.

Gratvm erat tuum munusculum, gratior epistola tam amica, gratissimus animus nihil etiam immutatus diutina consuetudinis intermissione. Clementem, summae spei iuuenem, meis verbis admonebis vt ab intempestiuo studio temperet. Memini quam ille sit libro affixus. Presertim vt a nocturna scriptione quoad licet abstineat, et, si forsitan ob Cardinalis negocia cogetur scribere, stans et erectus scribere assuescat. Nolim hoc ingenium ante diem perire, malimque seruari studiis quam Cardinaliciis negociis impendi. Bene vale.

Louanii. x. Cal Maias. [Anno M.D.XVII.]

821. To Richard Pace.

Deventer MS. 91, f. 10 v°. Louvain.
D. p. 153: E. p. 46: F. pp. 147, 217: HN: Lond. iii. 14: LB. 241. 22 April 1518.

[One of the four letters in D which are printed also in E; the others being Epp. 279, 644, 778. In this case the reason for the reappearance in E is perhaps that the text there has corrections made by Erasmus (a^2) in the manuscript (cf. Ep. 826), whereas it seems that only the copy by John Smith (Hand D : a^1) was available for D. It is noticeable too that some of the changes introduced in D are revised in E; cf. the differences between D and E in Ep. 279.
Barland's text in his *Epistolae Selectae* (App. 12) follows E except in l. 6, where he has *iuuat*, perhaps only a misprint.]

ERASMVS RICARDO PACEO SVO S. D.

O vere splendidam vestrae Britanniae regiam, sedem et arcem optimorum studiorum ac virtutum! Et vobis, mi Pacee, gratulor talem Principem, et ipsi Principi gratulor, cuius regnum tot ingeniorum luminibus illustretur. Vtroque vero nomine vestrae gratulor Angliae, cum alias multis modis felici, tum istis titulis sic excellenti vt nulla regionum cum ea queat conferri. Nunc demum iuuet vniuersam etatem apud Anglos exigere, vbi fauore principum regnant bonae literae, viget honesti studium, exulat ac iacet cum fucata per-

820. 2. etiam *MS.*: etiamnum *H.* intermissione *D*: intecessione *MS.* 3. summae spei iuuenem *add. D.* 5. *D*: noctura *MS.* quoad *MS.*: quantum *H.* forsitan . . . 6. negocia *add. D.* 7. malimque . . . 8. impendi *add. D.* 9. Anno M.D.XVII *add. F.* 821. TIT. RICARDO *add. D*: RICHARDO F^1 *H*: *om.* a EF^2. 3. ipsi DF^1H: *om.* a EF^2. 6. ea *add.* a^2. a EF^2: iuuat DF^1H. 8. ac a^2 EF^2: aut a^1 DF^1H.

820. 3. Clementem] Ioannes Clemens: D *in marg.* Cf. Ep. 388. 173 n. 6. Cardinalis] Wolsey.
821. 1. regiam] Cf. Ep. 855. 28 n.

sonataque sanctimonia futilis et insulsa doctrina monachorum. Grocinum deficere doleo, sed rursum video pro vno tam multos breui suppullulaturos.

Quod negocium meum tam amanter egeris, veterem tuum in me animum libenter agnosco. Vtinam liceret hoc negocium edendi Nouum Testamentum alteri committere! Verum hoc quicquid est mortarii, quandoquidem intriui, mihi totum est exedundum; que res istis ματαιολόγοις vertat male! Vtinam mihi magis incidisset in mentem de hominibus quam de portentis benemereri! Cum Louaniensibus theologis mihi satis conuenit. Coloniensis Academia dissidiis inamoenis conflictatur. Dentata charta res agitur; iamque et meum nomen paulatim admiscent. Cursitant sursum ac deorsum cucullati praecones, foedum rumorem spargentes in vulgus, impudentissime mentientes; quod illis commodum bonumque est apud eos qui nihil omnino de re norunt, non magis quam ipsi. Dorpius mihi videtur ex animo factus amicus. Adnitar vt ante hyemem me vobis restituam, si modo reditum dabunt superi. Paraphrasis rursus excusa est Basileae. Apologia qua Fabrum placo, nuper Basileae prodiit cum annotamentis; iampridem excusa Argentorati. Precor Deum Opti. Max. vt tibi istum animum, te nobis diu seruet incolumem.

Louanii Anno. M.D.18. 10 Cal. Maias.

822. To Peter Vannes.

Deventer MS. 91, f. 10. Louvain.
LB. App. 132. 23 April ⟨1518⟩.

ERASMVS PETRO AMMONIO SVO S. D.

Misisti tandem vnam aut alteram schedam: cum tot prolixas epistolas scripserim Ammonio. Nec epistolam Cardinalis ad me tradidisti puero. Quod si tu Ammonii tui gloriae tantopere inuides, quid me rogas vt illius gloriae consulam? Et nescio quas iniurias in

821. 9. *D*: futulis *a*. monachorum *a*: quorundam ἀπαιδεύτως πεπαιδευμένων *D*: τῶν ψευδαδέλφων *EF*[2]: quondam ἀπαιδεύτως πεπαιδευμένων *F*[1]*H*. 13. hoc negocium *a*: hanc prouinciam *H*. 15. quandoquidem intriui *add.* *a*[2] (quandoquidem *a*[2] *EF*[2]: quando *DF*[1]*H*). 18. satis *a*[2] *EF*[2]: probe *a*[1] *DF*[1]*H*. 20. cucullati *a EF*[2]: personati *DF*[1]*H*. 21. spargentes *a*[2]: spergentes *a*[1]. 24. me *EF*[2]: *om.* *a DF*[1]*H*. restituam *a EF*[2]: restituar *DF*[1]*H*. 28. *D*: seruent *a*. 29. M.D.18 *a*: M.D.XVIII *EF*[2]: M.D.XVII *DF*[1]*H*. 822. 1. *LB*: tandendē *MS*. 2. *LB*: scripseririm *MS*.

---

821. 9. Grocinum] Cf. Ep. 781. 19 n.

12. negocium meum] Pace had perhaps helped in eliciting the renewed offer from Henry (Ep. 816. 6–8); possibly in conjunction with Colet (cf. Ep. 825. 1). For the revival of the matter in 1519 see p. 578.

16. ματαιολόγοις] Cf. Ep. 778. 23 cr. n.

18. Coloniensis] Cf. Epp. 808. 6 n., 824, 830, 852.

20. Cursitant] Cf. Ter. *Eun.* 278.

25. Paraphrasis] Cf. Ep. 710.

26. Apologia] Cf. Ep. 778 introd.

27. Argentorati] Cf. Ep. 693. 6.

822. 1. Misisti] In answer to Ep. 774.

2. Cardinalis] See Ep. 334 introd.

tuis litteris inculcas. Vt paucis agam, plane hac in parte Ammonii ingenium in te desydero. Deinde cum tuam obsignasses epistolam, dispensationis exemplar puero apertum tradidisti. O mentem Ammonio dignam! Bene vale. Louanii. 9. Cal. Maias.

823. To Thomas Bedill.

Deventer MS. 91, f. 10 v°. Louvain.
LB. App. 279. 23 April ⟨1518⟩.

ERASMVS BIDELLO SVO S. D.

Nonnihil molestum fuit quod meus Ioannes isthinc sine tuis litteris redierit. Quod iubes mittere syngra⟨p⟩ham pro pensione anni decimi noni, opinor te rem parum expendisse. Nam istam syngrapham non miseram pro pecunia quam accepi a Maruffo, sed pro ea quam dedit Franciscus, certe in syngrapha. Accepi pecuniam a Benedicto de Furnariis ad summam centum sexaginta sex librarum Francie et st. 8, sed sine vllo titulo; nisi quod dicerent a Raphaele missam syngrapham, etiamsi mihi nullam exhibuerunt. Ea si data est nomine pensionis, data est pro anno decimo septimo proxime peracto, pro quo Sixtino syngra⟨p⟩ham misi per hunc meum Ioannem. Misi et alteram pro anno decimo octauo currente de pecunia soluta ante diem (soluta est enim in initio anni); cum tota non deberetur nisi ad festum Annunciationis proxime venturum. Quod si agnoscerem mihi sati⟨s⟩factum pro anno decimo nono, primum mentirer factum quod non est factum, et meipsum vnius anni pensione fraudarem. Cura vt reuersus te reperiam incolumem et apud Reuerendissimum solitum age Bidellum.

Louanii. 9. Cal. Maias.

824. To ⟨John Fisher⟩.

Deventer MS. 91, f. 10. Louvain.
LB. App. 133. 23 April ⟨1518⟩.

[As with Epp. 653, 784, Leclerc is clearly right in addressing to Fisher.]

S. P., reuerende Pater. Animum istum tuum tam germane Christianum tibi pariter ac nobis gratulor, atque vt eo quam diutissime frui liceat opto. Expectabam tuum de Rheuclini libello iudicium; sed

823. 1. isthinc *scripsi*, *cf. Ep.* 817. 1: hinc *MS.*, *ad initium versus.* 2. *LB*: pensioni *MS.* 15. *LB*: repriam *MS.*

---

822. 7. dispensationis] See Ep. 517 introd.

823. 1. litteris] In answer to Ep. 782.

5. Benedicto] Presumably an Italian banker settled in the Netherlands.

6. st.] The livre would naturally be subdivided into *solidi*, the abbreviation for which (ſt: for another form cf. Ep. 244. 35) should perhaps be read here in place of the manuscript ſtℓ. For a corruption of st. into fl. see Ep. 474. 5 n.

7. Raphaele] Maruffo; see Ep. 387. 2 n.

9. Sixtino] Cf. Epp. 775, 828.

824. 3. Rheuclini] Cf. Epp. 592. 4–5, 653. 2.

video te rebus magis seriis addictum. Coloniae pugna ea diabolica magis ac magis incrudescit. Res vtrinque dentata charta agitur. Et hos tumultus cient in orbe Christiano cucullati sycophantae qui Euangelicae doctrine praecones haberi volunt. Bene vale.

Louanii. 9. Cal. Maias.

825. TO JOHN COLET.

Deventer MS. 91, f. 11. Louvain.
E. p. 46 : F. p. 217 : HN : Lond. iv. 1 : LB. 247. 23 April ⟨1518⟩.

[Hand D, John Smith (a^1), is again corrected by Erasmus (a^2) as in Epp. 821, 830.]

ERASMVS IOANNI COLETO, DECANO S. PAVLI.

S.P., patronorum optime. Pro tuo in me officio iam egi gratias per Franciscum, et syngrapham tradidi qua testor mihi de regia pecunia satisfactum. Accingor ad iter periculosissimum ob nuper dimissos sceleratissimos praedones qui millibus aliquot conglomeratis ex sua libidine grassabantur in quosuis. Hec est crudelis principum clementia, parcere impiis parricidis et sacrilegis nefariis, non parcere ciuibus suis. Adeo chariores sunt illis per quos opprimunt populum, quam populus ipse.

Vtinam adiecisses duobus verbis quare in capite septimo tibi non satisfecerim; fortasse quod ego ad affectus rettuli, tu malebas ad legem Mosaicam referri. Sed Paulus illic adeo lubricus est vt nunc huc respiciat, nunc illuc; vt in his explicandis summopere sudet Origenes. Alias polliceris te scripturum, verum hoc alias serum erit. Opere iam absoluto totus ad vos aduolo, praesertim si quid bonae fortunae paratum erit: quod vt fiat, perge, te quaeso, adniti. Bene vale. 9. Cal. Maias Louanii. [An. 1517.]

Erasmus.

826. TO HENRY BULLOCK.

Deventer MS. 91, f. 11 v°. Louvain.
D. p. 154 : F. p. 148 : HN : Lond. iii. 15 : LB. 243. 23 April ⟨1518⟩.

[As with Ep. 821, there are corrections by Erasmus (a^2) in the manuscript which do not appear in D. The copyist (a^1) is Hand D, John Smith.]

ERASMVS HENRICO BOVILLO SVO S. D.

VIDEO, mi Bouille, tantam hominum peruersitatem et ingratitudinem, vt propemodum in animo sit edito rursus Nouo Testamento

824. 6. *LB*: timultus *MS*. *Cf. Ep.* 689. 3. 825. TIT. *add.* a^2. 9. *E*: duobis *a*. 11. vt . . . 12. respiciat *a*: nunc huc respiciens *E*. 12. a^2: sudat a^1. 14. iam a^2: hoc a^1. 15. te quaeso *add.* a^2. 16. 9 *om. F*. An. 1517 *add. H*. 17. Erasmus *om. E*. 826. TIT. HENRICO *add.* a^2. 2. vt a^2 *F*: vt mihi a^1 *D*.

824. 4. Coloniae] Cf. Ep. 821. 18.
825. 1. officio] Perhaps cf. Ep. 821. 12.
2. Franciscum] Berckman.
regia pecunia] Cf. Ep. 816. 6,7.
7. per quos] The soldiery.
9. capite septimo] Of Romans; cf. Ep. 891. 23,4.

Erasmus Ioanni Coleto Decano S. Pauli. Ep. CCXLVII. N. E.

S. P. patrono optime pro tuo in me officio iam egi gratias per Franciscum, et syngrapham tradidi, qua testor mihi de regia pecunia satisfactum. Accingor ad iter periculosissimum, ob nuper dimissos sceleratissimos pedones, qui millibus aliquot conglomeratis, ex sua libidine grassabantur in quosuis. Hec est crudelis principum clementia, parcere impijs parricidis et sacrilegis nefarijs, non parcere ciuibus suis, adeo chariores sunt illis per quos opprimitur populus, quam populus ipse. Vtinam adiecisses duobis verbis quare in capite septimo tibi non satisfecerim. Fortasse quod ego ad affectus retuli, tu malebas ad legem Mosaicam referri. Sed paulus illic adeo lubricus est, vt nunc huc respiciat nunc illuc, vt in his explicandis summopere sudet origenes. Alios polliceris te scripturum, verum hoc alias, serum erit. opere ~~hoc~~ absoluto, totus ad vos

Deventer Letter-book, f. 11 : Ep. 825.

mihi canere et Musis. Conspirant centonati, presertim ex Predicatorum et Carmelitarum sodalitio quidam, et procul allatrant: coram nemo verbum. Spargunt in vulgus talibus scurris digna mendacia, perinde quasi hoc ipsum essent professi, famam alienam mendaciis suis contaminare, quasique pro hierophantis sycophante esse decreuerint. Nunc mihi non est ocium; sed si pergant, accipientur vt digni sunt aliquando. Vos isthic pro me et Fabro inter vos iurgiis concertare doleo profecto. Scripsi nuper homini vt aut epistola quapiam edita testetur inter nos conuenire, si pudet παλινῳδεῖν, aut respondeat si quid habet quod defendat, modo temperet a tam amicis ac peramicis dictis quibus antea in me lusit: nunc illius silentio magis excitari dissidium, dum quisque pro suo animo suspicatur. Rixarum nullus est finis. Quod si hoc mali sic coniunctum est studiis vt distrahi non queat, mihi valebunt potius. Dormire prestat quam scribere. Bene vale, doctissime Bouille. Amicis omnibus salutem dicito, nominatim Vachano, Omfrido et Briano.

Louanii. 9. Cal. Maias. [Anno M.D.XVII.]

827. To Richard Croke.

Deventer MS. 91, f. 12. Louvain.
LB. App. 280. 23 April ⟨1518⟩.

ERASMVS CROCO SVO S. D.

Gratvlor tibi, mi Croce, professionem istam tam splendidam, non minus honorificam tibi quam frugiferam Academiae Cantabrigiensi; cuius commodis equidem pro veteris hospitii consuetudine peculiari quodam studio faueo. Mihi nihil tuorum libellorum redditum esse scito. Tantum Franciscus ostendit epistolas quasdam Graecas abs te recognitas, quas probaui; verum aiebat eas alteri missas. D. Thomae

826. 3. centonati . . . 4. quidam a^2: cucullati, predicatores et Carmalitae a^1: personati quidam histriones qui Curios simulant *D.* 5. Spargunt a^2: Spergunt a^1. *D*: mendicia *a*. 6. ipsum *add. D.* 9. iurgiis a^2: *om.* a^1 *D.* 10. profecto *om. D.* 11. edita a^2: editur a^1. 13. ac peramicis *add. D.* antea *a*: antehac *D.* 14. video *add. D post* dissidium. 15. sic . . . 16. queat a^2: coniunctum est studiis a^1 *D.* 18. Omfrido *om. D.* 19. Anno M.D.XVII *add. F.* 827. 4. *LB*: studeo *MS.*

826. 3. centonati] Cf. *Adag.* 1358, which explains 'farcire centones' Plaut. *Epid.* 455) as 'gloriosis mendaciis et consarcinatis fabulamentis explere'.
4 n. Curios] Cf. Juv. 2. 3.
9. Vos isthic] Bullock's side in the controversy is shown by Ep. 890. 1.
10. Scripsi] Ep. 814. 21 seq.
18. Vachano] See Ep. 283. 119 n.
Omfrido] See Ep. 276. 9 n.
Briano] See Ep. 262. 12 n.

827. 1. professionem] This appointment may be dated between Epp. 712, 777.
4. libellorum] Cf. Ep. 712. 29 n.
6. recognitas] Perhaps in ms. I cannot find that any book of this sort was produced by Croke: unless Erasmus was confusing in his memory the title of Croke's Greek grammar, *Tabulae Graecas literas . . . discere cupientibus . . . vtiles*, Leipzig, V. Schumann, 1516.

Greio reddidi tuum Theocritum. Bene vale, mi Croce charissime. Louanii. 9. Calen. Maias.

828. To John Sixtin.

Deventer MS. 91, f. 13. Louvain.
LB. App. 281. 23 April ⟨1518⟩.

S. P., doctissime Sixtine. Francisco iam dedi syngrapham de pensione anni decimi octaui, quod is mihi eam pecuniam annumeraturus fuerit, ni ego ob itineris discrimina syngrapham illius maluissem. Si pecunia quam a sociis Maruffi recepi pensionis nomine data est, age, mitto syngrapham anni decimi septimi: qua ita demum vteris, si constiterit eam pecuniam hoc titulo datam esse. Nam Italus qui mihi eam exhibuit, nec epistolam vllam ostendit nec syngrapham, nec quo nomine daretur explicuit; tantum a Maruffo mitti fassus. Itaque non putaui meum esse facere pensionis solutae mentionem, cum illa nullo certo nomine esset data. Tantum sensi vestrum errorem, qui putaueritis syngrapham quae habebat decimum octauum annum, pro Maruffi pecunia fuisse missam, velut additurus essem pro Francisci pecunia alteram anni decimi noni.

Quae bestia potest esse sceleratior Petro Ammonio? O ingenium vere Italicum! Mittit vnam aut alteram epistolam ex tam multis, nec mittit epistolam a Cardinale ad me scriptam. Et ex exemplaribus dispensationis vnicum dumtaxat misit, cui subscripti erant mea manu aliquot articuli; idque apertum famulo tradidit, cum suas naenias diligenter obsignasset. Vtinam detur occasio qua portento isti referam aliquando gratiam! dissimillimo veteris Ammonii, nisi prorsus ille nobis imposuit. Bene vale, doctissime Sixtine, et nobis, quod facis, fauere perge. Louanii 9 Cal. Maias.

829. To Thomas More.

Deventer MS. 91, f. 13. ⟨Louvain.⟩
LB. App. 311. ⟨c. 23 April 1518.⟩

ERASMVS MORO SVO S. D.

Qvorsvm opus erat, mi More, vt nudum spoliares et onustum magis etiam onerares? Ioannes equum adduxit, sed eum in itinere

827. 7. Greio] Cf. Ep. 768. 15 n.
Theocritum] Perhaps a copy of the edition by C. Hugo Dissutus, Paris, G. Gourmont, 1513 (dedicated to Aleander, whose pupils Dissutus and Croke had been in Paris): no longer necessary in view of the Rome edition (Ep. 832. 30).
828. 1. Francisco] Berckman. For the subjects here discussed see Epp. 823, 822.
4. pecunia] Cf. Ep. 775. 12.
829. 1. nudum] *sc.* te: in response to the appeal in Ep. 785. 6. Cf. Ep. 832. 6–7, which suggests that in the interval the horse had been recovered; and Ep. 867. 28.
onustum] *sc.* me.

perdidit. Miror frigus Moecenatis vetustissimi Montioii; sed vxor, opinor, et filius haeres augent naturae vitium. Quod in aulam pertractus es, vnum hoc me consolatur, quod sub optimo Rege mereberis: nobis certe et litteris ademptus es.

Ego ⟨ingredior⟩ iter omnium periculosissimum, subinde male precans stupidissimis istis theologis qui me huc adegerint. Nam consentaneum est milites, qui nudi dimissi sunt a nostris ducibus, auidius quos poterunt spoliaturos. O nouam clementiam! Circumsepti erant sceleratissimi praedones, vt nullus posset euadere. Dux Cliuensis, Dux Iuliacensis, Dux Nassowen agebant vt incolumes dimitterentur; et nisi casu insonuisset tuba, incertum quo autore, ne vnus quidem perisset. Ad eum tumultum supra mille concisi sunt. Solus Episcopus Coloniensis, praefatus se sacerdotem esse, respondit si res ex sese penderet, ita tractaturum illos vt nequid posthac simile moliri possint. Populus hoc intelligit ac ferre cogitur.

Narrauit mihi meus Ioannes te secum egisse vt in tuum famulicium reciperetur. Quod si verum est, gaudeo: nam matercula non putat filium incolumem nisi fuerit in Anglia. In litteris vtcunque profecit, licet his non sit natus; sed illius ingenio nihil syncerius, nihil amicius. Scio te curaturum vt, quoad fieri potest, a corruptorum consuetudine absit; neque grauaberis aliquam in illum mei partem in te transferre.

D. Linacri lucubrationes nondum in hisce regionibus videre licuit, haud scio qua Gallorum in nos conspiratione. Hic Thomas Greius, vehementer amans nostri, sed submoleste, dat operam vt agros quosdam maiorum suorum a Colto tuo redimat. Si non vacat homini in ea causa patrocinari, saltem consule quid optimum factu censeas.

7. ingredior *addidi* (*cf. Ep.* 782. 10) *in fine versus*: adorno *add. LB*, *post* periculosissimum. 14. concisi *LB*: concusi *MS*. 23. alliquam *MS*. 27. Colto *MS*.: Coleto *LB*, *praue*.

3. frigus] But Mountjoy had in fact sent him a present; see Ep. 888. 18.

vxor] Cf. Ep. 783. 27 n.

4. in aulam] Cf. Ep. 816. 5.

9. milites] The Black Band; see Epp. 628. 28 n. and 832. 13 seq. After a partial massacre they were dispersed near Venlo about Easter (4 April) 1518; see an extract from the Chronicle of Erkelenz, printed in AHVN. v. 70,1.

11. Cliuensis] John II (13 April 1458 — 15 Jan. 1521.)

12. Iuliacensis] John III of Cleves (10 Nov. 1490 — 6 Feb. 1539), son of John II. He had succeeded to Juliers in 1511 on the death of William IV, whose daughter he had married; and thus on his own father's death united the two duchies. Through Conrad Heresbach, who was tutor to his son, he afterwards became a patron of Erasmus, and in 1533 granted him an annual pension of 30 florins (EE. 183).

Nassowen] Henry of Nassau, who was now Governor of Holland and Zeeland; see Ep. 147. 58 n.

15. Coloniensis] Hermann of Wied (14 Jan. 1477 — 15 Aug. 1552), Elector-Abp. of Cologne 1515-47, when he was deposed for active Lutheranism. For his relations with Erasmus 1533-6 see vol. i, p. 52.

24. Linacri] Cf. Ep. 785. 17 n.

25. Greius] Cf. Ep. 768. 15 n.

27. Colto] Leclerc's depravation of this name, by squeezing an e into the MS., has prevented it from being identified with John Colt (†22 Oct. 1521) of (?) Nether Hall, near Harlow, in Essex, More's father-in-law; for whom see G. R. F. Colt, *History and Genealogy of the Colts*, 1887, pp. 232-4.

Vbi importata erunt proximae aeditionis Prouerbia, lege prouerbium, Cum Bitho Bacchius; item, Vt fici oculis inherentes.

830. To Hermann Busch.

Deventer MS. 91, f. 12. Louvain.
E. p. 47: F. p. 218: HN: Lond. iv. 2: LB. 311. 23 April 1518.

[Erasmus (a^2) has again corrected his copyist (a^1); Hand C, Nepos.

Hermann Busch or van dem Busche (1468 — April 1534) was born in the castle of Sassenberg, E. of Münster. On the advice of Rud. Langen he was sent to Deventer and was for a while a pupil of Hegius. In 1484 he went to Heidelberg and heard Agricola. Between 1485–90 he was in Italy studying under Pomponius Laetus at Rome. After a period in the household of the Bp. of Münster, he began in 1494 to lecture at Cologne; but in the winter went off to Bologna, where he matriculated c. Jan. 1495 (ANGB. p. 247, MRE². ii, p. 370). On 8 Oct. 1495 he matriculated at Cologne, but before long wandered off, teaching and ensuing humanism in many towns of N. Germany with ardent conviction. From 1501–8 he was at Leipzig (cf. TE. i. 59), except for an interval, Oct. 1502 — May 1503, during which he was Reader in Poetry at the newly founded university of Wittenberg. From Leipzig he returned to Cologne, where Glareanus was his pupil; and remained for some years, until he began wandering again, to Holland and England in 1516, to Wesel, where he became master of the town-school, in 1517: returning to Cologne just at this time (Ep. 808. 2).

Erasmus met him at Frankfort in March 1515 (cf. Ep. 967. 72 n.; not at Mainz, as stated in Ep. 300. 12 n.); and in 1516 Busch composed a poem for Erasmus' entry into Cologne (Epp. 440. 14 n., 463, 490), which was printed in C^1 and subsequent editions of the *Epistolae*. In Sept. 1518 they met again at Spires (Epp. 867, 877), Busch being perhaps domiciled at Cologne (Ep. 866); and shortly afterwards Erasmus tried to secure him for the Collegium trilingue at Louvain (Ep. 884). In June 1520 Busch writes from Worms (Lond. xii. 14, LB. 513); where they met again in Nov. 1521 (Lond. xxiii. 6, LB. 650). In Aug. 1520, when at Basle staying with Froben, he contributed a letter to Eev., and some verses about Lee 'non secus ac Baby negligendo (Eev. pp. 171–5): on 28 Sept. 1520 Spalatinus (*Annales*; cf. p. 497) met him at Cologne. In 1521 (CE. i, p. 33) and in April 1522 (Zw. E². 204) he was again at Basle, and came into the circle of the Reformers (Zw. E². 199); and thenceforward his interests turned to theology rather than humanism. From 1526–33 he taught in the new Reformed university at Marburg; but then returned to Westphalia, where he died at Dulmen.

He composed numerous works for the advancement of education and learning; the most notable being his *Vallum humanitatis*, Cologne, Nic. Caesar, 12 April 1518, a defence of the studies to which he had devoted his life, showing their importance for the progress of theology.

See a life by H. J. Liessem in Cologne programms, 1884–1906, with a good bibliography: Butzbach: Böcking: Krafft: C. A. Cornelius, *Münsterische Humanisten*, §§ 5–7: EE: and Geiger in ADB.

For Erasmus' praise of Busch's *Flora* when shown to him at Basle in 1514 see Glareanus' *Dodecachordon*, Basle, H. Petri, Sept. 1547, p. 188, and Glareanus' preface to his edition of the *Flora*, Cologne, 1554, translated by Liessem.]

ERASMVS HERMANO BVSCHIO SVO S. D.

Dissidivm istud in dies gliscere vehementius quam credi possit doleo. Demiror autem non pudere theologos et sanctissimae religionis

830. tit. hermano *add.* a^2. 1. posset *E.*

829. 30. Cum Bitho] *Adag.* 1497, taken from Hor. *S.* 1. 7. 20; but Erasmus clearly is referring to the next and similar adage, 'Esernius cum Paciano,' into which in the edition of 1517–8 he introduced the story of Standish's encounter with the Italian friar (Ep. 608. 14 n.).

Vt fici] *Adag.* 1765; to which in 1517–8 he added some bold remarks about wickedness in high places, amongst nobles and friars.

professores tumultus istiusmodi concitare, quorum exitus cuiusmodi sit futurus incertum est. Quid Lamentationibus illis aut ineptius aut inamoenius aut indoctius aut virulentius? Optarim ego Nouam Aquilam a talibus portentis continere vngues vnde praeter pestem ac pus nihil queat auferri. Cum populis res est ei qui cum Praedicatoribus belligeratur.

Lystrium, si verum est quod narras, sic ineptisse moleste fero. Hominem literis obiurgabo; licet id iam sero facturus, si liber est editus. Bene vale, doctissime Buschi.

Louanii 9 Calen. Maias. Anno Domini M.D.XVIII.

831. To John Grolier.

Deventer MS. 91, ff. 14 ($a\beta$) and 7 v° (γ). Louvain.
D. p. 156: F. p. 149: HN: Lond. iii. 17: LB. 312. 24 April 1518.

[There are three drafts of this letter in the Deventer letter-book, all by the same hand (Nepos: C). The first (a) evidently represents the letter actually sent, Nepos (a^1) being corrected in a few places by Erasmus (a^2). The second (β) is an amplification of this, written round and over a, and evidently intended for publication. That Erasmus' corrections were made in a and not in β is shown by the critical note on l. 101. Besides these two there is a fair copy (γ); but as it ends at *opus esse* (l. 78) and only reproduces β with occasional variations of spelling and a few lapses, there is little need to take note of it. I have disregarded a few cases in which Nepos, in altering the position of a word for β, has forgotten to obliterate the word in its original place. As in Ep. 333 and elsewhere, I have adopted the longer form (β) as the basis of the text.

The celebrated book-lover, John Grolier (1479 — 22 Oct. 1565), belonged to a Veronese family settled in France since xiii^{c}. He was born at Lyons, of which his father was a prominent citizen, but little is known of him before 1510, when he had already succeeded his father as Treasurer of Milan, during the first French occupation, which lasted Oct. 1499 — May 1512. He held this office again during the second occupation, Oct. 1515 — Nov. 1521. In Oct. 1516 (or ? 1520) he married into the influential family of Briçonnet; and in the summer of 1518 he was summoned to France on business (BRE. 120; cf. BE^{4}. 24). In March 1519 from Milan he sent Fr. Asulanus a copy of Budaeus' *De Asse* to be reprinted (Vat. MS. Reg. 2023, f. 196). By Sept. 1522, when the edition appeared, he had become Treasurer to the Forces; and he still held that office in 1531. In 1534 he was sent as ambassador to Rome; but on return reverted to finance, rising to be Treasurer of France in 1539, when Francis I resumed his scheme for building the Collège de France, and Treasurer-general in 1547.

His patronage of literature brought him many dedications, from Aldus, Musurus, Egnatius, Fr. Asulanus, Caelius Rhodiginus, Beatus Rhenanus and others; and his name is also famous for the care which he bestowed on binding and keeping his treasures. See a monograph by Le Roux de Lincy, 1866, which gives documents and also notes of his books.

Grolier sent a reply to this letter, and Calvus (l. 114) endeavoured to get it printed in D^1 (BRE. 120 and 92); but by the summer of 1519 it had not yet

5. Nouam Aquilam a: clarissimum Hermannum a Noua aquila comitem *F*. 7. praedicatoribus a: dominicano *H*. 9. si verum . . . narras *add.* a^2. 12. Domini *om. H.*

---

4. Lamentationibus] Cf. Ep. 622.

5. Nouam Aquilam] Cf. Ep. 808. 6-9.

9. Lystrium] Evidently it was feared that he was about to put forth some defence of himself; cf. Epp. 697. 1 n., 838. 2-3. I cannot find that anything of the sort was ever published.

reached Erasmus (Lond. xi. 15, LB. 327). The Nîmes MS. 215, f. 164 contains a portion of a letter to Grolier from John de Pins, probably of the Milan period.]

ERASMVS ROTERODAMVS ORNATISSIMO VIRO D. IOANNI GROLIERIO SVO, APVD INSVBRES QVAESTORI REGIO, S. D.

Ego, Grolieri, vir clarissime, vt illustrium tuique similium virorum amiciciam, si vel offeratur vltro vel bona quapiam fortuna obtigerit, auidissime soleo amplecti, vtpote rem omnium meo quidem animo longe maximam ac felicissimam, semel amplexus pertinacissime tueri gaudeo; ita nequaquam mihi moris est ingerere memet ipsum in cuiuspiam familiaritatem, quippe qui sic natura abhorream ab omni genere ambitionis, vt nec illud ambire sustineam quod vnum in rebus humanis ambiendum duxerim, siquid omnino iudicem ambiendum. Nam dic mihi per Gratias, quae possessio potest homini contingere vel honestior vel tutior vel iucundior quam syncerorum planeque γνησίων amicorum? Alii fructibus praediorum annuoque censu suam felicitatem metiuntur: ego mihi pulchre locuples atque ipso etiam Croeso videor beatior, qui diuersis regionibus tam multos possideam amicos et integritate spectatos et eruditione celebres et dignitate praecellentes. Hos quamdiu superi propitii mihi volent incolumes esse, non possum mihi non opulentus, non fortunatus videri, quantumuis alii fortunae meae tenuitatem contemnant.

Quod si nouus amicus veterum numero accreuerit, eximio quodam lucro rem fortunasque meas auctas arbitror. Cum Guilielmo Budaeo, quicum iam olim mihi vulgaris intercessit amicicia, nuper arctissimo sanctissimoque necessitudinis foedere sum copulatus; atque is secum duos ornatissimos viros, Deloinum et Ruzeum, in foederis societatem traxit. Musas omneis iratas habeam, ni magis mihi placeam hac accessione quam si me Rex Catholicus episcopatu locupletasset. Atqui hoc animo cum sim, quod vnice apud me concupisco, tamen

TIT. γ (ROTERADAMVS α. ORNATISSIMO β: CLARISSIMO α. APVD . . . REGIO *add.* D). 1. Ego . . . clarissime β: Equidem α. tuique similium *add.* β. 2. vltro *add.* β. bona quapiam β: forte α. 4. longe *add.* β. 5. gaudeo *add.* β. nequaquam . . . 6. abhorream β: ingerere memet haud quaquam soleo, sic natura abhorrens α. 8. iudicem β: sic α. 9. dic . . . Gratias *add.* β. potest homini contingere *add.* β. 11. syncerorum planeque β: insignium et α. fructibus . . . 12. censu β: censu annuo α. 13. atque . . . regionibus β: videor qui α. 14. possideam amicos β: habeam amiciciae iure confoederatos viros α. 15. superi propitii β: superum benignitas α. 16. volent β: volet α. non possum . . . 17. contemnant β: sat diues ac fortunatus mihi videor α. 19. si β: si quis α. accreuerit β: accesserit α. 20. fortunasque . . . arbitror β: meam auctam existimo α. Cum Guilielmo . . . 25. locupletasset *add.* β (25. episcopatu β: episcopi dignitate *H*). 26. Atqui α: Atque *H*. sim α^2: sit α^1. apud me β: mecum α.

---

21. olim] Cf. Ep. 421. 25 n. 25. episcopatu] Cf. Ep. 475. 4 n.

ambire non possum. Et tamen hunc pene inexpugnabilem ingenii mei pudorem vicit extuditque Iulii Calui vel improbitas vel eloquentia: siquidem is sic instituit vt Grolierium meis literis lacesserem, sic inhesit, sic vrsit, vt volentem nolentem quiuerit in obsequium perpellere, et velut obtorto collo quocunque lubitum esset Erasmum pertrahere. Rursus idem tam rara facundia tuas egregias virtutes mihi depraedicauit, vt accensus vltro sequerer trahentem ac pene etiam praecurrerem. Τί γὰρ ἂν πάθοιμι, cum ille mihi bellissimis coloribus, quos illi tuae dotes affatim suppeditabant, artifice linguae suae penicillo, sic tum animi tum corporis tui simulacrum non deliniarit modo verum etiam expresserit, absoluerit, oculisque subiecerit, sic totum Grolierium velut Apelles quispiam in tabula seu verius in speculo repraesentarit, vt minus conspecturus fuerim, si te coram et cominus oculis quamlibet curiosis collustrassem? Adiuuit natiuam facundiam mirum quoddam hominis erga te studium, vt autore Fabio bonam eloquentiae partem pectus subministrat. Efficax quidem ac praepotens dea Πειθὼ, non abs re priscis dicta flexanima; sed eadem prorsus inuicta et impotens est, si Cupidinis adminiculis roboretur.

Vt ille me rapuit, vt accendit, vt inflammauit, vbi prolixa sed suauissima tamen oratione nouum quendam heroa depinxit, corporis atque animi dotibus iuxta felicem, omnibus Rhamnusiae ornamentis eximie cumulatum, nullo non virtutis ac decoris genere suspiciendum venerandumque! ad haec, ea morum ciuilitate modestiaque vt ipse magnitudinem suam solus nescire videatur, ea benignitate munificentiaque in omneis probitate literisque commendatos, vt tantam felicitatem aliis habere, non sibi, credi queat; velut in hoc ipsum diuinitus editus, vt de vniuersis studiis studiorumque cultoribus

27. possum β: possum, vt modo dicere coeperam α. pene *om. D.* 28. extuditque β: atque expulit α. 29. instituit β: apud me instituit α. sic inhesit, sic vrsit β: sic pressit, sic inhesit α. 30. quiuerit in obsequium β: in obsequium potuerit α. 32. egregias virtutes β: heroicas dotes α. 33. accensus *add.* β. 34. Τί γὰρ ἂν πάθοιμι β: Quid enim non facerem α. 35. dotes β: virtutes α. 36. modo β: solum α. 37. oculisque subiecerit β: exhibuerit α. 38. Apelles quispiam *add.* β. in tabula seu verius *add.* β *D*: *om.* γ. 39. et cominus *add.* β. 40. natiuam *add.* β. 41. mirum β: singulare α. hominis erga te β: tui α. Fabio β: Quintiliano α. 42. quidem *add.* β. 43. πειθὼ β: Pitho α. abs re β: sine causa α. eadem *add.* β. 44. et impotens *add.* β. est *add. H.* adminiculis β: adminiculo *D*: auxilio α. roboretur β: fulciatur α. 46. tamen oratione β: oratione mihi α. quendam β: quempiam α. depinxit β: depinxerit α. 48. ac decoris *add.* β. 49. venerandumque *add.* β. 50. munificentiaque *add.* β. 51. probitate β: virtute α. tantam felicitatem β: eum felicitatem suam α. 52. habere β: possidere dicas α. credi . . . 54. mereatur β (52. queat β *D*: *om.* γ): ceu numen quoddam iuuandae reip. natum α.

28. Calui] See Ep. 832. 29; and cf. BRE. 86, 92.

31. obtorto collo] Cf. *Adag.* 3850.

41. Fabio] *Inst.* 10. 7. 15.

43. priscis] Pacuvius, *ap.* Cic. *de Or.* 2. 44. 187; cf. Quint. *Inst.* 1. 12. 18.

bene mereatur. Sic enim veterem illum Mecenatem, in cuius laudes a tot eloquentissimis viris est decertatum, huic nostro saeculo refers, vt non solum doctos omneis colas, prouehas foueasque, verum etiam eruditorum chorum non minus ornes tuo contubernio quam patrocinio subleues. Deligis ingenia quae diligas. Atque is sane mihi demum videtur diligere qui iudicio diligit. Id tibi sic acerrimum est vt nihilo secius candidum; rursus ita candidum vt noris quid intersit inter Homerum et Cherylum, inter Maronem et Meuium. Iam vero pulcherrimum quidem illud arbitror tuae virtutis argumentum, quod Rex Christianissimus, perspectam habens tuam istam integritatem ac sapientiam cum eruditione non vulgari coniunctam, adhuc aetate virenti tantis negociorum molibus praefecerit. Sed longe pulcrius quod questoris munus per se inuidiosum aequitate morumque tuorum suauitate plausibile gratiosumque reddideris; in quo iamdiu sic versaris vt Principi tuo nuper armis partam gloriam conduplicaris, dum ita fungeris magistratu vt Italus intelligat et apud Gallos esse quibus non pudeat parere; immo quibus volentes ac lubentes pareant qui non nisi virtuti parere didicerunt.

Hisce rebus commemorandis iamdudum inflammatum magis etiam ac magis accendit animum meum noster Caluus, nullum non mouens lapidem quo me totum in tui raperet admirationem; dum productis voluminibus ostendit viros eruditione praestantes certatim Grolierii nomen suis lucubrationibus asserere, satis illustre satisque splendidum existimantes cuicunque clarissimus vbique Grolierii titulus praeluxerit. Neque enim arbitror eximiae virtuti vllo opus esse praeconio. Mediocria fortassis eloquentium hominum ingenio commendantur; vt stellarum lumen lucerna quis adiuuet, certe sol, vbicunque est, ipse sibi praelucet, offuscans quicquid externae lucis

54. veterem . . . 55. saeculo β: huic seculo Mecenatem illum veterem α. 56. foueasque β: ac foueas α. 57. eruditorum β: vt eruditorum α. tuo *add.* β. 58. sane mihi demum β: demum mihi α. 59. tibi sic acerrimum . . . 60. candidum vt β (59. est *add. D*): ita tibi candidum est, vt tamen α. 61. inter Maronem et Meuium *add.* β. 62. illud arbitror β: est α. 63. perspectam . . . 65. molibus β (63. istam *add. D*): te iuuenem adhuc negociis maximis α. 66. aequitate morumque β: morum α. 67. iamdiu *add.* β. 68. principi tuo nuper armis β: regi bello α. conduplicaris α: duplicaris *D*. 70. volentes ac lubentes β: libenter α. 72. commem[m]orandis *add.* β. 73. nullum . . . 75. voluminibus β: dum α. 75. Grolierii β: tuum α. 76. lucubrationibus β: lucubratiunculis α. satisque splendidum existimantes β: iudicantes α. 77. clarissimus vbique *add.* β. 78. arbitror . . . 79. commendantur β (79. *D*: ingenia β): virtutibus tam eximiis vllo praeconio est opus α. 80. quis adiuuet β: adiuues α. certe sol vbicunque est α: sol *D*. 81. offuscans β: obscurans α.

68. nuper armis] at Mariguano.

75. Grolierii] At this point Nepos in β twice writes *Glorierii*, the form afterwards adopted by Grolier's natural son Caesar, but corrects: also in l. 117, and once in α (l. 1), once in γ.

admoueris. Nostrum agimus negocium, dum lucubrationes nostras talium nominum lenocinio commendamus. Non tu libris sed tibi debent libri, aeternam per te apud posteros memoriam habituri. Quod si maxime ad nominis immortalitatem literarum auxiliis egeret inclyta virtus, nihil erat necesse aliunde petere quod tibi domi est, qui sic litteratis faues vt sis inter litteratos litteratissimus. O vere magnum et regno dignum animum! O felicem Galliam quam tot modis nobilitas! felicem Insubriam, cui tu iuxta celebratissimum Platonis elogium simul et magistratum exhibes et philosophum, sic rempublicam administrans vt interim studiorum omnium antistitem agas!

Quid multis agam, ornatissime Grolieri? Fateri pudet, et tamen silere non possum. Gestiebat inter haec animus, magnam felicitatis accessionem sibi pollicens, si contingeret Erasmo inter tuarum virtutum praecones asscribi. Et arridebat haec cogitanti blanda quaedam spes, ex singulari tua humanitate concepta: sed rursum dum in sinum meum expuo, et expendo quam sit mihi domi curta suppellex, 'O improbum' inquam, 'somnium! Quid habent nostrae Musae plusquam Caricae Grolierii gloria dignum? Οὐ παντὸς ἀνδρὸς Iouem effingere.' Verum iam pene despondenti animum Caluus animum reddidit: primum omnibus rhetorum locis exaggerans tuam incredibilem in studiosos omneis humanitatem, deinde propensum quoddam ac peculiare studium erga meum ingenium meosque qualescunque libellos. Cuius rei cum per omnia sacra deierans fecisset fidem, coepit vrgere homo violentissimus vt te vel epistolio prouocarem. Mihi vero quiduis potius visum est quam committere vt hominis incomparabilis amiciciam neglectis extemporariisque literis viderer auspicatus. Quid enim tum aliud poteram? a Flandrico itinere

82. Nostrum agimus . . . 87. litteratissimus β: Et tamen eruditorum literis, quibus tu et vitam confers et lucem, ita gaudes celebrari, quasi illis nominis celebritatem et aeternam apud posteros memoriam acceptam ferre cupias α. 88. Galliam . . . 89. Insubriam β: remp. α. 89. celebratissimum *add.* β. 90. simul α²: semel α¹. sic . . . 92. agas *add.* β (91. administrans *D*: administraris β). 93. agam *add.* β. 95. Erasmo *add.* β: Erasmum *D.* 97. singulari *add.* β. 98. et expendo . . . suppellex *add.* β. 99. improbum inquam somnium β: me improbum inquam α. nostrae β: tuae α. 100. plusquam β: vere α. Iouem effingere *add.* β. 101. mihi *post* Caluus α: *om.* β. animum *post* reddidit *add.* α²: *deleuit et ante* reddidit *scripsit* β. 102. tuam α *LB*: tum *Lond.* 103. propensum β: propensissimum α. 104. ac peculiare *add.* β. qualescunque *add.* β. 106. prouocarem β: lacesserem α. 107. quiduis potius β: nequaquam α. quam . . . 108. incomparabilis β: tam eximii Mecenatis α. 108. viderer auspicatus β: auspicari α.

100. Caricae] Cf. *Adag.* 779: 'de . . . rustica atque indocta seu molesta cantione dici solitum.'

109. Flandrico itinere] In Feb. Erasmus had been proposing to visit Laurinus at Bruges (Epp. 789,90); but on 5 April he had not yet gone (Ep. 809. 171). The visit must have been paid between 17–22 April; and as it was not till 1521 that he made use of the MSS. at

fessus, et in Germanici procinctu sic occupatus vt non paulo molestius esse putarem profectionem adornare quam profectionem peragere. Aio rem non modo cum tui iniuria verum etiam cum meae famae periculo coniunctam videri.

Vincebam argumentis, nec tamen destitit instare Caluus, ausus huius aleam omnem in sese recipiens, se praestaturum siquid secus euenisset: etiam si compertum haberet nihil esse periculi, exploratissima sibi Grolierii fretus humanitate. Quid quaeris? bene plaustrum perculit, vt vetus habet prouerbium. Perfricui faciem, ausus sum autore Caluo facinus audax. Quod si bene verterit, et Erasmum tuae clientelae non graueris asscribere, adnitar omnes ingenioli mei neruos intendere, omnem tentare venam, siquid forte grandius et maximo Grolierio dignum possit exculpi. Fortassis quod negat natura, dabit tui studium, et quod noster non habet genius, tuae dotes suppeditabunt. Sin offenderit te nostra audacia, temeritatis culpam omnem in Caluum referas oportet, mihi nihil potes imputare nisi quod vel homini facundissimo fidem habuerim, vel vrgentissimo planeque vinci nescio cesserim. Denique non recuso quo minus hanc damnes epistolam, modo probes hunc in te animum; quem nunc vtcunque testati alias locupletiori testabimur argumento. Bene vale, clarissime idemque doctissime vir.

Louanii octauo Calen. Maias. Anno Domini M.D.XVIII.

832. To Cuthbert Tunstall.

Deventer MS. 91, f. 12 v°. Louvain.
LB. App. 282. 24 April 1518.

AD TVNSTALLVM.

S. P. Contemptis rebus omnibus vnum hoc toto animo negocium molior, vt Nouum Testamentum exeat quamprimum quale volumus, etiam Leonis autoritate comprobatum, rumpantur vt ilia Codris. Miror tibi displicuisse *hyemare*, quod [illegible] habeatur apud C. Caesarem, cum aliis locis compluribus, tum prin[illegible] tercii libri. *Exaltare*

831. 110. itineris *post* Germanici α: *om.* β. 111. esse putarem β: esset α. 112. Aio *add.* β. meae β: mei α. 114. ausus β: temeritatis α. 115. sese β: se α. 116. euenisset β: cecidisset α. etiam si . . . 117. humanitate *add.* β. 118. vt . . . prouerbium *add.* β. 120. tuae clientelae β: amicorum tuo catalogo α. adnitar . . . 121. venam β: omnes ingenii neruos explicabo α. 122. exculpi β: expediri α. Fortassis . . . 124. suppeditabunt *add.* β (123. tui *D*: tibi β). 124. offenderit β: offendit α. audacia β: temeritas α. 127. Denique . . . 129. argumento *add.* β. 130. clarissime α*F*: charissime *D*. idemque doctissime *add.* β. 131. Domini *om.* *D*.

St. Donatian's (cf. Ep. 373 introd.), this may have been an outing for pleasure. For other interests in Bruges cf. Ep. 794. 35.

831. 118. prouerbium] *Adag.* 513.
832. 3. Leonis] See Ep. 864.
Codris] Cf. Verg. *E.* 7. 26.
5. tercii libri] *B. G.* 3. 1.

reperimus apud Columellam. Vetus ille amicus veterem morem obtinet. Syngrapha nihil me docuit, vt in qua ne verbum quidem intellexerim. Mutaui syngrapham syngrapha ob latrones vbique grassantes. Res bona fide inter nos acta est. Nec hic quid scripserint satis intelligo, nisi quod lego 'duchati trenta della ragione di xxx denari'.

Adorno profectionem in singulas horas, verum vix video qua possim in Germaniam irrepere. Dimissa est nuper sceleratissima militum nigrorum colluuies crudelissima principum nostrorum clementia. Obsessi tenebantur, nullum erat effugium, nihil magis ardebant agricolae quam illos internicione delere, sicuti non vno erant exitio digni. Trucidati sunt plus minus mille, idque ad incertum hominis clamorem: alioqui principum erat consilium impiam illam et omnibus sceleribus opertam manum in nostra capita dimittere. Coercita est cedes, reliquis data venia relictis armis abeundi: ne fas sit colonis aut ciuibus eos vbicunque deprehenderint trucidare. Vide quam male consultum sit reipublicae! Scelerati illi quod incolumes sunt principi vni atque alteri ferent acceptum; quod desyderent aliquot e suis, in populi capita vindicabunt. Iamque passim audiuntur iugulati viatores. Hoc erat non dimittere manum illam sed irritare in omnes praedones sua sponte ad omne paratos facinus. Quocunque me contulero, faciam vt scias.

Adest hic Iulius Caluus, bibliopola Ticinensis, homo festiuus ac doctus. Is mihi Theocritum attulit, adiunctis commentariis excusum formulis, atque item Pindarum additis diuersorum commentariis. Dedit et Frontonis ac Varronis aliorumque fragmenta quaedam vetustissima; quae per Ioannem meum ad te mittam, si modo licebit auferre: nondum enim plane certumque vigilans audiui, 'Tuus est liber.' Mori fortunam plane deplorarem, qui sit in aulam pertractus, ni sub tali Rege tamque multis eruditis contubernalibus et collegis non aula sed μουσεῖον videri possit. Sed tamen interea nihil adfertur ἐκ τῆς Οὐτοπίας quod rideamus: et ille sat scio ridere malit quam curuli sublimis vehi. Budaeo proximis litteris excusaui te qui nihil scriberes.

Ioannem meum in Angliam remitto, quod intelligam illum non

7. verbum *MS.* (vm̃): vnum *LB.* 10. della . . . 11. denari *scripsi*: ꝺº larõe ꝺ xxx ꝺº *MS.*: di valore de xxx grossi *LB.* 23. *MS.*: ferunt *LB.* 25. *MS.*: iugulari *LB.*

---

6. Columellam] 3. 13, 4. 4.
amicus] More; cf. Ep. 829. 1 n.
13. irrepere] Cf. Ep. 816. 2.
29. Caluus] See Ep. 581. 30 n.
30. Theocritum] Rome, Zach. Calliergi, Jan. 1516.
31. Pindarum] by the same printer; cf. Ep. 642. 5 n.
32. fragmenta] apparently ms.
39. Budaeo] Epp. 778. 51-3, 813. 4-6.

ita natum litteris vt per eas possit euehi, et matercula filium non credit incolumem ni sit in Anglia. Nec tamen a me dimissus videtur, posteaquam in Mori mei famulitium demigraturus est. Nihil eius ingenio syncerius: quare velim vt tibi quoque sit commendatus, siquid opus esse conspicias, ne malorum consortio corrumpatur. Bene vale.

Louanii. 8. Cal. Maias. Anno Domini M.D.XVIII.

Erasmus etc.

833. To Roger ⟨Wentford⟩.

Deventer MS. 91, f. 10. Louvain.
LB. App. 135. 24 April ⟨1518⟩.

[In sequence with Ep. 772.]

ERASMVS ROGERIO SVO S. D.

Qvod nonnihil ex tuis schedis asperseris, habeo gratiam. Quod praecipuum dialogum suppresseris, ipse tuae glorie videris inuidere: nam tuo nomine parabam hoc quicquid est libelli edere. Epistola tua, licet perbreuis, admodum placuit. Perge ac vale.

Louanii 8 Cal. Maias.

834. To Henry VIII.

Deventer MS. 91, f. 12. Louvain.
D. p. 155: F. p. 148: HN: Lond. iii. 16: LB. 313. 25 April 1518.

SERENISSIMO ANGLORVM REGI HENRICO EIVS NOMINIS VIII.
ERASMVS ROTERODAMVS S. D.

Salvtem et immortalitatem, serenissime Rex. Celsitudinis tuae munus multis quidem modis mihi gratissimum fuit, siue quod per se ingens, siue quod a Rege profectum; presertim ab eo Rege qui non minus honestissimarum rerum studio quam ditionis opulentia sit eximius, cuiusque probari iudicio magnificentius sit quam inaurari munificentia. Tamen hoc nomine mihi praecipue fuit gratum, quod veteri tuo de nobis suffragio, quo saepenumero Erasmum non minus amanter quam honorifice ornasti, ceu pignus quoddam accessisse videretur. Ac velut hoc parum sit visum tuae erga bonas literas benignitati, vltro fortunam offers perpetuam eamque non mediocrem. Quam equidem adeo non recuso vt vel gratis sub tali Principe merere cupiam, apud quem vt quisque bonis literis vitaeque integri-

833. 1. nonnihil *scripsi, cf. Ep.* 914. 62 *n.*: nihil *MS.* 834. TIT. *add. D.* 5. -que *om. D.* 8. ornasti *MS.*: tua maiestas ornauit *D.*

834. 2. munus] Cf. Ep. 816. 6–8.

tate maxime praecellit, ita gratia et autoritate plurimum valet; cuius aula Christianae disciplinae sit exemplum, sic eruditissimis viris celebrata vt illi nulla non inuideat academia. Deum opt. maximumque precor vt et istum animum tibi perpetuum esse velit, et te regno quam diutissime tueatur incolumem, vt pluribus annis sub optimo florentissimoque Principe veris bonis floreat vigeatque. Nos cogimur edendis voluminibus Noui Testamenti quattuor menses impendere. Eo negocio confecto totos nos tuae maiestatis dedicabimus obsequiis: quam incolumem ac felicem tueatur semperque in maius prouehat Christus Iesus, regum omnium sospitator ac praeses.

Louanii sept. Calen. Maias. Anno Domini M.D.XVIII.

Erasmus Roterodamus.

835. To Domenico Grimani.

Deventer MS. 91, f. 9. Louvain.
D. p. 150: F. p. 146: HN: Lond. iii. 11: LB. 315. 26 April 1518.

[Between the appearance of the Paraphrase (Ep. 710) and D[1].]

AD REVERENDISSIMVM CARDINALEM GRIMANVM.

Salvtem plurimam, reuerendissime domine. Iam pridem Paraphrasis in epistolam Pauli ad Romanos tuo dicata nomini versatur in manibus hominum, satis plausibiliter ab omnibus eruditorum centuriis accepta. Haec est, ni fallor, tui genii potius quam operis felicitas. Hactenus non misi volumen reuerendissimae tuae D., siue quod aeditio prima mihi non admodum arrideret, siue quod tanto itinere non facile perferri sciam si qua quid habent oneris. Hunc libellum ex officina Basiliensi satis eleganter excusum periclitari visum est, si forte nondum ad R. T. D. perlatum fuit opusculum. Id si sensero gratum, imo probari, tanti viri iudicio, mox ad reliquas epistolas similiter explicandas accingemur; ad quod laboris me passim extimulat studiosorum efflagitatio.

Accipio R. D. T. mihi literis respondere dignatam de Noui Testa-

834. 14. *MS. H*: aulae Christiana disciplina *D.* 21. quam . . . 22. praeses *om. D.* 23. Domini *om. D.* 24. Erasmus Roterodamus *om. D.* 835. TIT. *MS.*: REVERENDISSIMO DOMINO D. DOMINICO GRIMANO CARDINALI TIT. S. MARCI ERASMVS ROTERODAMVS S. D. *D.* 1. Salutem plurimam *om. D.* reuerendissime domine *om. H.* 5. Hactenus *add. D.* misi *MS.* N^3: misit N^2. reuerendissimae tuae D. *MS.*: tibi *H*, *ante* volumen. 9. R. T. D. *MS.*: te *H.* 11. ad quod . . . 12. efflagitatio *add. D.* 13. R. D. T. *MS.*: sublimitatem tuam *H.*

835. 5. non misi] It is not easy to account for the omission. The reasons offered are of the lamest. Possibly a ms. copy had been sent in the first instance; but there is no suggestion of this here. For a similar omission cf. Ep. 939.

13. respondere] This passage appears to conflict with the introductions to Epp. 334,8; where it is cited with

menti volumine, quod per erronem quendam e Basilea miseram adhuc ab officina madens: verum eas ante biennium fere missas nondum videre licuit, siue id perfidia factum est, siue infelicitate mea. Reuerendissimi Cardinalis S. Georgii epistola sic aberrauit, per Ammonium in Germaniam missa, vt nunquam peruestigare quiuerim quo deuenerit. Tua vna cum ipso Ammonio periit. Bene valeat E. R. T. D., cui me meaque studia velut optimo patrono commendo. Scribam breui copiosius, certiorem aliquem nactus.

Louanii postridie diui Marci Ann. M.D.XVIII.

836. TO JOHN LASCARIS.

Deventer MS. 91, f. 9. Louvain.
D. p. 151: F. p. 147: HN: Lond. iii. 12: LB. 314. 26 April 1518.

[Between the death of Busleiden and the publication of D[1]. Erasmus perhaps hoped that Lascaris, who was now on a visit to France (cf. Ep. 865. 57,8), might accept the invitation himself.]

AD IOANNEM LASCARIM GRAECVM.

S. P., vir omnibus ornamentis clarissime. Hieronymus Buslidius, homo doctus et potens et huius regni decus incomparabile, in itinere Hispanico moriens legauit multa milia ducatorum ad institutionem noui collegii apud Louanium, Academiam hac aetate cum primis florentem, in quo publicitus et gratis tradantur tres linguae, Hebraica,

835. 15. adhuc . . . madens *add. D.* 17. Reuerendissimi . . . 19. periit *add. D* (Reuerendissimi *om. H.* 19. ipso *add. F*). 20. E. R. T. D. *MS.*: tua sublimitas *H.* 836. TIT. *MS.*: CLARISSIMO VIRO D. IOANNI LASCARI CONSTANTINOPOLITANO, VTRIVSQVE LITERATVRAE DOCTISSIMO, ERASMVS ROTERODAMVS S. D. *D.* 1. S. P. *om. D.* 2. et *MS.*: ac *D.* et . . . incomparabile *add. D.*

Ep. 860. 26 as referring to Erasmus' request for the acceptance of the dedication of Jerome (Epp. 333-5). Taken alone, this and Ep. 860 would naturally seem to refer to letters in answer to the dispatch of the *Nouum Instrumentum* (cf. Epp. 446. 68-70, 456. 211-3); which might suitably be described as 'ante biennium fere missas'. But in Aug. 1516 (Epp. 456. 200-11, 457. 30-8) Erasmus writes of replies which had come from the two Cardinals and had missed him through being forwarded by Ammonius to Basle (cf. Ep. 860. 27-9); and that these were replies to Epp. 333,4 and not to letters about the dispatch of the volume is clear, since they are twice mentioned with Leo's replies (Epp. 338,9) to Ep. 335, and since also Erasmus was then unaware whether the volume had been delivered to Leo or not (Ep. 456. 212). The Cardinals perhaps wrote on both occasions; but even if they did, it seems hardly likely that their letters should have gone astray a second time. It may therefore be inferred that here and in Ep. 860 Erasmus was thinking of Ep. 340 and its accompanying letter from Grimani. Eighteen months later Erasmus was still endeavouring to elicit from his patron some sort of reply to Ep. 334; see Lond. xiii. 7, LB. 462.

It is noticeable that in Epp. 338. 25 n., 456. 200 seq. Erasmus endeavours to create the impression that Leo's sanction for the *Nouum Instrumentum* had been asked and obtained, as well as for Jerome. He perhaps intended something of the sort here; or confusion may have arisen in his mind through not having seen the letters.

835. 14. per erronem] Cf. Ep. 701. 1-10.

836. 4. collegii] See p. 113.

Graeca, Latina, salario satis magnifico circiter septuaginta ducatorum; quod tamen augeri possit pro ratione personae. Hebraeus iam adest et item Latinus. Graecam professionem complures ambiunt. Verum meum consilium semper fuit vt assisceretur Graecus natus, vnde statim germanam Graeci sermonis pronunciationem imbibant auditores. Ac meae sententiae subscribunt autores huius negocii omnes, mihique mandarunt vt suis verbis accerserem quem iudicassem ad hoc negocii idoneum. Quare te rogo, vel pro solita tua erga nos humanitate vel pro tuo erga bonas literas fauore, si quem nosti quem existimes et mihi et tibi futurum honori, cura vt quam primum huc aduolet. Dabitur viaticum, dabitur salarium, dabitur locus. Erit illi res cum viris integerrimis et humanissimis. Neque minus fidat his meis literis quam si centum diplomatis res esset transacta. Inter bonos et absque syngraphis bene agitur. Tu cura vt deligas idoneum, ego curabo ne hominem huc venisse peniteat. Bene vale, doctissime clarissimeque vir. Louanii postridie diui Marci. Anno. M.D.XVIII.

837. To Gerard Geldenhauer.

Deventer MS. 91, f. 13 v°. Louvain.
LB. App. 283. 26 April ⟨1518⟩.

[For the date see Ep. 811 introd.]

ERASMVS NOVIOMAGO SVO SALVTEM.

Etiam atque etiam te rogo, fac vt Dominus intelligat errore factum quod illum non adierim, ne suspicetur me refugisse suum colloquium quod ego summopere exoptabam. In hoc scripseram eam epistolam quam tibi reddidit meus Ioannes, sperans fore vt eius argumentum Domino referres. Videbar enim mihi sic eam temperasse vt ita culpam a me depellerem vt in te tamen odiose non reiicerem. Nos hic molestissime adornamus iter, nondum scio quo, sed omnino adornamus. Tu, mi Gerarde, fac tui similis esse pergas. Bene vale. Louanii postridie natalis diui Marci.

838. To Gerard Lister.

Deventer MS. 91, f. 13 v°. ⟨Louvain.⟩
LB. App. 310. ⟨c. 26 April 1518.⟩

[Clearly written in fulfilment of the promise made in Ep. 830. 9, 10: indeed, Erasmus considered the matter so urgent that he wrote twice (ll. 1,2). This,

836. 10. statim *add. D.* 13. vel . . . 14. fauore *add. D.* 14. si quem *N*: vt si quem *MS.* 18. Inter . . . 19. agitur *add. D.* 837. 8. mi *LB*: me *MS.*

836. 6. salario] Cf. Ep. 691. 8.
7. Hebraeus] Matt. Adrian; cf. Ep. 686. 5 n.
8. Latinus] Borsalus; cf. Ep. 737. 8 n.
837. 3. epistolam] Ep. 812.
4. Ioannes] Smith; who returned in time to carry the letters to England on or after 25 April.

which is the second letter, was perhaps sent with Ep. 837, which is on the same page in the MS. and may therefore be contemporary.]

ERASMVS LISTRIO SVO S. D.

SCRIPSI heri per canonicum quendam bis canonicum, sed nigrum. Rursum scribo per Gosuinum. Si nondum edita est in Mormellium inuectiua, suadeo rogoque vt eam premas; minatur enim Buschius nescio quid ἀντικατηγορίας. Nolim hoc voluptatis exhiberi sceleratis istis bonorum studiorum hostibus. Nondum certum qua sim irrupturus in Germaniam; nam cupio Basileam repetere, si liceat. Hermanum tuum nondum vidi. Neuius indigne fert quod iuuenem sibi litteris commendatum Gosuinus Dorpio tradiderit; nam inter eos parum conuenit. Et profecto parum ciuiliter factum a Dorpio, nedum dolo. Bene vale.

Ad hyemem proximam volente Christo vos reuiso.

839. TO CORNELIUS BATT.

Farrago p. 190. Louvain.
F. p. 327: HN: Lond. vii. 25: LB. 244. 29 April ⟨1518⟩.

[For the circumstances in which Epp. 839,40 were written see Ep. 573 introd. To the details about himself which C. Batt gives in that letter may be added that he is one of the writers whose work Jan Reygersberch used for the *Cronijcke van Zeelandt*, Antwerp, 1551, f°. B.]

ERASMVS ROTERODAMVS CORNELIO BATTO S. D.

CHARISSIME fili, tuam erga me pietatem lubens amplector, faciamque pro virili mea portione vt intelligas defuncti Batti neque memo-

---

838. 1. bis canonicum] Cf. II. 65,6 and Epp. 447. 189, 718. 4, 5.

2. Gosuinum] See Ep. 839. 11 n. He seems to have brought one of his schoolboys (ll. 7, 8) to the university.

Mormellium] John Murmell (c. 1480 — 2 Oct. 1517) of Roermond. He was at school at Deventer under Hegius, and matriculated at Cologne 14 Apr. 1496, entering the Bursa Laurentiana. After obtaining his licence for M.A. 14 March 1500, he went to Münster and, through the influence of Rud. Langen, was appointed conrector of the Cathedral school. This post he held till 1512, with an interval of uncertain length from Easter 1508 onward, during which he was head of the school attached to St. Ludger's church at Münster. In Lent 1513 he went as headmaster to Alcmar; but when the town was sacked by Gueldrian bandits in June 1517 he lost his possessions, and, the school declining, he was obliged to seek work elsewhere. After failing to obtain it at Zwolle, he died suddenly at Deventer (cf. Ep. 697. 1 n.). His influence was strong in favour of humanism. He wrote and edited nearly fifty books for use in his schools: and it was at his suggestion that Caesarius (Ep. 374) came to Münster in 1512 to lecture on Greek.

See D. Reichling, *Joh. Murmellius*, 1880, with an excellent bibliography; ADB; and BN. Some of his letters are reprinted in Butzbach, Heft ii, 1875.

3. inuectiua] Cf. Ep. 830. 9 n.

4. ἀντικατηγορίας] Busch had already published an *Epicedion* on Murmell, Cologne, E. Cervicornus, 3 Nov. 1517. In the preface, addressed to Rud. Langen from Wesel, 19 Oct. ⟨1517⟩, he reports the rumours which had reached him from Deventer, of Murmell's death by poison.

5. qua] Cf. Ep. 832. 12.

7. Hermanum] Perhaps Haio (cf. Ep. 903. 12 n.); or Herm. Stuvius, who was one of Lister's assistant-masters at Zwolle (cf. Reichling. *J. Murmellius*, pp. 82, 107).

9. parum conuenit] Cf. Ep. 696.

riam neque charitatem apud me intermortuam. Tu modo cura vt optimo doctissimoque patri literis ac moribus respondeas. Ego nunc Basileam adeo, sic enim res postulat. Si istic es tolerabili conditione, perdura vsque ad reditum meum; redibo enim volente Christo mense Octobre. Sin minus, conueni Louanii Ioannem Hontiscotanum, Liliensis pedagogii moderatorem, et ex illius consilio pete Brugas, conuenturus D. Marcum Laurinum, coadiutorem, vt nunc loquuntur, Decani S. Donatiani, cui de te scribam hodie. Optimum et humanissimum patrem D. Gosuinum meis verbis saluta diligenter. Optarim te literis Graecis operam dare et euoluendis bonis autoribus. Accipies his literis inclusum nobilem Flandricum aureum, animi in te mei pro tempore qualecunque pignus. Bene vale, mi Corneli.

Louanii. Tertio Calendas Maias. [Anno millesimo quingentesimo decimoseptimo].

840. To Marcus Laurinus.

Farrago p. 191. — Louvain.
F. p. 327: HN: Lond. vii. 27: LB. 245. — 29 April ⟨1518⟩.

ERASMVS ROT. MARCO SVO S. D.

Scripsit ad me Batti syncerissimi quondam amici mei filius, Cornelius Battus; iuuenis bene linguax satisque doctus, sed loripes. Is tenetur huius regionis desyderio; nam Gruningae agit hypodidascalum. Si forsitan te adierit, expende num tibi possit vsui esse: sin minus, remitte illum Louanium. Nolim vt mea causa quicquam

839. 7. *E*: Octobri *Barlandus, in Epist. select.* 9. D. *om. H.* vt nunc loquuntur *add. F.* 11. D. *om. H.* 15. Anno . . . 16. decimoseptimo *add. HN*[3]: Anno M.D.XIX *N*[2]. 840. TIT. SVO *E*: LAVRINO *H.*

839. 7. Hontiscotanum] Nevius; see Ep. 298 introd.

10. scribam] Ep. 840.

11. Gosuinum] (†1530) of Halen, near the Meuse, not far from Roermond. He was a pupil of Hegius, perhaps at Deventer, since Ostendorp also was his teacher. He was servant-pupil to Wessel of Groningen in the Adwerth days (Ep. 70. 45 n.) and was present at some of his conversations with Rud. Agricola. On 25 June 1489 he entered the house of the Brethren of the Common Life at Groningen, and from 1497 onwards was head of the school. Besides the visit to Louvain mentioned in Ep. 838, which terminated at that date, he also came in April 1521 bringing a present to Erasmus from Wm. Frederiks, the pastor of Groningen (Lond. xvi. 18, LB. 571). A letter from him to Albert Hardenberg, 23 Nov. 1528, is included in the latter's collections for the life of Wessel (Munich MS. Lat. Cam. i, ff. 4, 5): and printed in Wessel's works, Amsterdam, 1617, ff. * * 4–7. Lister's *Commentarioli* (Ep. 495 introd.) are dedicated to him; and he was a friend of Melanchthon.

See Hardenberg's collections; de Hoop Scheffer, *Kerkhervorming in Nederland*, 1873; and *Rodolphus Agricola*, 1911, by Dr. H. van der Velden, who shows (pp. 9–17) that Goswin may most probably be identified with the anonymous author of the life of Agricola in the Vienna MS. (Ep. 23. 57 n.); who had been at school at Roermond, under Hegius and Ostendorp at Deventer, who knew Erasmus and Dorp (cf. Ep. 838. 8), and was familiar with Groningen and Wm. Frederiks.

agas aduersus animi tui sententiam. Bene vale. Scribam alias copiosius. Louanii. Tertio Calen. Maias. [M.D.XVII.]

841. To Antony Clava.

Farrago p. 191. Louvain.
F. p. 327: HN: Lond. vii. 26: LB. 246. 29 April ⟨1518⟩.

[There is no difficulty in identifying the journey here contemplated with the visit to Basle; cf. also l. 1 n. In 1519, the only other year possible, the visit to Antwerp which Erasmus made about this season, would not have been so sure to yield another Herodotus.]

ERASMVS ROT. ANTONIO CLAVAE SVO S. D.

Nvper videbaris optare Graecum Herodotum. Eum ad te dono mitto; nam facile mihi reperietur alius in hoc itinere. Bene vale. Robertum Caesarem vix possum salutare, qui nuper nos tam superbe destituerit in coena. Louanii. Tertio Calen. Maias. [Anno M.D.XVII.]

842. To Helias Marcaeus.

Iosepi liber tit. v°. ⟨Cologne?⟩
⟨May init. 1518?⟩.

[The preface to Josephus' Περὶ αὐτοκράτορος λογισμοῦ . . . *liber, a D. Erasmo Roterodamo diligenter recognitus ac emendatus: id quod ipse testatur suo in liminari hac pagina epistolio*, Cologne, E. Cervicornus, *s. a.* (*a*); a work which narrates the martyrdom of the seven Maccabaean brothers and their mother. Besides the Josephus the volume contains a letter to Marcaeus dated 5 June 1517, from Fr. Magdalius Iacobus Gaudensis, a Cologne Dominican (1469–1520), and also some extracts from the Fathers and other ancient authors about the martyrs.

Helias Marcaeus was warden of a convent of Benedictine nuns at Cologne, which took its name from the possession of relics of the Maccabaeans brought from Italy by Abp. Reinold Dassel of Cologne (†1167); see GC. iii. 772,3. Little seems to be known of Marcaeus beyond that he restored the nuns' church in 1504; and that in 1524 Erasmus sent him the *Comparatio virginis et martyris*, composed on behalf of the nuns in response to frequent presents of sweetmeats.

840. 7. M.D.XVII *add. H.* 841. TIT. ANTONIO *add. H.* 3. Robertum *add. H.* 4. in coena *add. F.* Anno *add. N.* M.D.XVII *add. H.*

841. 1. Nuper] Erasmus had evidently seen Clava on his way to or from Bruges a fortnight or so earlier; cf. Ep. 831. 109 n.

Herodotum] The copy given by Erasmus to Clava, the Aldine edition of Sept. 1502, was in the possession of the late Mr. J. E. Hodgkin. At the end is an inscription by Levinus Ammonius, one of Erasmus' later servant-pupils, referring to this letter and stating that the book was bequeathed to him by Clava on his death, 31 May 1529. See Hist. MSS. Commission, 15th report, 1897, Appendix pt. 2, p. 4.

2. reperietur] For Erasmus' order for books cf. Ep. 885. 5–8.

alius] The copy bought by Erasmus to replace his gift is now in the British Museum (C. 45. k. 6): the same edition, bound up with the Aldine Pausanias, July 1516. A letter from Dr. Sieber to Dr. Garnett, 6 Dec. 1890, shows from the Basle MS. C. VII. 19 that this must be the 'Herodotus et Pausanias graece Aldi' which passed to John a Lasco at Christmas 153$\frac{7}{6}$ under the compact made with Erasmus in 1525; cf. Miaskowski, *Korrespondenz des Erasmus mit Polen*, 1901, pp. 43, 47. It subsequently belonged to Daniel Heinsius.

4. destituerit] Cf. Ep. 175. 7.

He is probably the Helias whose death is spoken of in Lond. xviii. 34, LB. 888, 27 Aug. 1527.

The origin of the volume appears to be that in honour of the martyrs Marcaeus wished to make a collection of historical notices about them. As Magdalius' letter directs his attention to this narrative by Josephus, its date may be taken to mark the inception of at any rate this part of the book; which may therefore have been completed within the next year or so. This agrees with the typographical evidence; for Proctor places the volume at the head of Cervicornus' list on the ground that it is printed with his first type.

The attestation of Erasmus' work on the title-page suggests that the book was not published under his supervision. It may be conjectured therefore that Marcaeus having the book in hand took advantage of Erasmus' presence in Cologne at some time, and persuaded him to revise the Latin têxt. Such an occasion presented itself in May 1518, when Erasmus passed through Cologne on his way to Basle (Ep. 846. 3); and the rapidity of his work (l. 1) may be compared with his revision of Cato during a day spent at Louvain on his journey to Basle in 1514 (Epp. 298 and 421. 91). On the return from Basle in Sept. 1518 his stay at Cologne was too brief and too troubled for any work (Ep. 867. 66 seq.).

This preface appears also in collected editions of Josephus' works, Cologne, E. Cervicornus, 1 Feb. 1524 (β), in which the book is described as 'nunquam ante praedictis additus'; and Basle, Froben, Sept. 1524 (γ), 1534 (δ) and 1540.]

D. ERASMVS ROTERODAMVS INTEGERRIMO DOCTISSIMOQVE PATRI HELIAE MARCAEO MACABAETANO, HONORATISSIMI MACABAEORVM COLLEGII MODERATORI, S. D.

Vnivs dieculae opellam tibi non grauate dicaui, pater integerrime, recognito et quoad licuit emendato Iosepi libello de septem fratrum Macabaeorum fortissimaeque matris martyrio. Atque vtinam cumulatius tuo voto satisfacere potuissem! Nunc quoniam Graecus codex ad manum non erat, e Latinis Graeca coniectans mutaui nonnulla, sed non admodum multa. Non falso de se praedicat Iosepus sese in Graecanici sermonis facultate vsque ad eloquentiae miraculum processisse; quod sane vel ex hoc libello perspicuum erat, in quo vir ille singularem quandam orationis tum vim tum copiam declarauit, vt pulcherrimum facinus dictionis ornamentis aequasse videatur. Proinde diuus Hieronymus hoc opusculum peculiari elogio valde elegans, Suidas ἐνάρετον πάνυ vocat. Ex vtroque titulum corruptum restituimus, Περὶ αὐτοκράτορος λογισμοῦ, id est de imperatrice ratione, quod haec sit huius narrationis summa, rationem nihil in homine non praestare, si dominetur cupiditatibus. Extat argumentum hoc in libris Macabaeorum, quos Hebraei, licet non recipiant in canonem, inter sacros tamen habent.

Equidem isti collegio, multis aliis quoque nominibus celebri, tamen hoc praecipue gratulor, quod illi tam insigni thesauro locupletari contigit. Quin magis vniuersae Coloniae Agrippinae magnopere censeo gratulandum, vrbi tot modis foelici, verum haud alio titulo

2. Iosephi β. 6. Iosephus β. 12. ἐνάρετον πάνυ αδ: ἐνάργετον πάθυ γ.

2. Iosepi] The regular form of the name in the Greek.

6. Iosepus] Cf. *Ant.* 20. 11. 262,3.

11. Hieronymus] *Cat. Script. Eccl.*

foeliciori quam quod vna tam multa tanque eximia pietatis pignora gremio suo complectitur; foelicior etiam futura, si quorum seruat reliquias, eorum virtutes exprimat, et quorum possidet corpora, ab horum moribus non sit aliena: nimirum si Trium Regum pietatem synceritate religionis imitetur, si Vndecim milium Virginum martyrio dignam puritatem vitae sobrietate aemuletur, si fortissimos adolescentes Macabaeos et inuicti pectoris viraginem animi infracti constantia referat. Atque hanc sane meliorem foelicitatis suae portionem ipsa sibi vel largiri potest, vel conduplicare.

Tu perge, quod facis, martyrum illustranda gloria simul et virtutis exemplar efficere commendatius et vrbis vestrae famam illustriorem augustioremque reddere. Bene vale.

843. TO MARTIN LYPSIUS.

Auctarium p. 99. ⟨On the Rhine.⟩
D². p. 98: F. p. 127: HN: Lond. iii. 1: LB. 375. 7 May 1518.

[An elaborate reply to Lee's second series of criticisms; which seem to have been composed after Erasmus' neglect of his first (cf. Ep. 750), and which again had been sent to him by Lypsius. Cf. I. p. 23. 15–17. Scheurl, writing to Eck, 24 Nov. 1518, after the appearance of this letter in print, supposed that they were the work of Eck, and that he therefore was the object of Erasmus' animosity (SE. 177). Like Epp. 750, 807 this letter is copied in the elusive Codex Horawitzianus.

Erasmus' journey to Basle may be traced through Liège (?: Ep. 867. 185,6), Cologne (Epp. 846, 852), and Mainz (Ep. 877); and for some part of the way he went by water (l. 13). Basle was reached on 13 May (Epp. 847,8); perhaps through Colmar (Basle MS. G. II. 30. 144). For his companions see Ep. 886. 2, 3.]

ERASMVS ROTERODAMVS MARTINO LYPSIO S. D.

ANNON tibi videor eximie fortunatus, cui gratis obtingit quod alii vix assequuntur multo tum studio tum precio? Nemo non se praebet praeceptorem Erasmo. Itaque necesse est, ni plane lapis sim, vt aliquando proficiam. Sed in hoc parum felix haberi possum, quod isti plerique sic admonent vt sycophantae potius quam praeceptoris fungantur officio. Quidam hoc agunt non vt me reddant eruditiorem aut meliorem, sed vt nobis commissi aliquod gloriae choragium sibi venentur. Saeuiunt omnes, sed nulli magis quam qui nihil omnino docere possunt. Quod facere solent clamosi quidam et plagosi magistri, discipulos excarnificantes: quos tamen nihil docere possunt praeter illiteratas ac mox dediscendas literas. Quod genus est iste cuius libellum ad me misisti; tam indoctum vt me piguerit legere, tam ridiculum vt non potuerim non legere, sed inter nauigandum. Insaniam autem cum illo, si talibus sycophantiis coner respondere. Sed annotabo singulis verbis singula naeniarum capita, sic vt, si libet, et numerare liceat.

842. 31. in *add.* β *post* facis. 843. TIT. MARTINO LYPSIO *H*: N.AMICO EX ANIMO DILECTO *D*. 7. nobis *D*: nobiscum *F*.

1. Primum, testatus se antehac decem acutis conclusionibus perstrinxisse suum sentimentum (nam his flosculis vernat totus sermo), ceu confessum assumit hanc Noui Testamenti interpretationem, qua vulgo vtimur, esse Hieronymi, cum eam constet nec esse Cypriani, nec Hilarii, nec Ambrosii, nec Augustini, nec Hieronymi, cum is diuersa legat: multo minus eam quam emendasse se testatur, cum in hac deprehendantur quae ille damnat, non solum quo ad verba verumetiam quo ad sensus. Atque haec est huius theologicae disputationis basis.

2. Imaginatur et ceu probatum assumit me publice corrigere ac mutare vulgatam aeditionem, cum ego ea relicta integra et intacta, quod est in Graecorum voluminibus Latine verterim, obiter indicans vbi nostra cum illis consentiat aut dissentiat; neque raro praeferens id quod est in nostris codicibus, emendans si quid deprauatum, explanans si quid ambigue, enarrans si quid obscure, mutans si quid insigniter barbare dictum: quod intelligam permultos, offensos prodigiosis soloecismis, qui tamen fere sunt interpretis, non autorum, abhorrere a sacrorum voluminum lectione. Neque enim omnes mortales tam patiente sunt stomacho vt istius stilum ferre possint. Quod si imperitis ac simplicibus consulitur simplicitate sermonis, cur non consulamus et eruditis mundicie sermonis? Quod si noster hic censor nihil omnino vult aedi quod dissonet a vulgata lectione, non erit fas Nouum Testamentum Graece, vt a Graecis legitur, aedere, nisi prius ad hanc aeditionem castigatum, ne quis forte deprehendat lectionis dissonantiam. Quis autem adeo demens sit vt isthuc dicat? Iam vero abolenda est diui Ambrosii vel translatio vel lectio in epistolis Pauli, quae plurimum ab hac nostra dissonat; abolenda et Hieronymi, quae non paucis locis ab hac dissentit. Denique nostrorum codicum plerique sunt abolendi, quod inter se fere dissentiant. Et vide quam ab isto dissentiat Augustinus, quem is sibi videtur solus legisse. Nam ille testatur se adiutum etiam exemplariorum varietate, dum quod alius obscurius vertit, alius transtulit explanatius, vt non omnia possumus omnes. Hic actum putat de fide sacrorum voluminum, si varia lectio proferatur; et mauult vel manifestarias mendas in libris sacris relinqui, quam offendi duos aut treis ineptos ac morosos seniculos. At nihil deterruit ab hoc studio diuum Hieronymum, quod ob voculam nescio quam mutatam in propheta Iona totus ferme populus desciuerit a suo episcopo; ridetque cucurbitarios illos deos quos tantula res commouerit: etiamsi Augustinus hanc fabulam ceu seriam scripserat

17. se *add. H.* 20. constat *Lond.* 23, 4. quo *D*: quantum *F*, *bis.* 30. enarrans si quid *add. H.* 41. est *add. H.* 51. seniculos *add. F.*

48. non omnia] Verg. *Ecl.* 8. 63. 52. Hieronymum] Cf. *Epp.* 112. 22, 115; also *Comm. in Ionam* 4. 6. 55. Augustinus] *ap.* Hier. *Ep.* 112. 22.

Hieronymo. Age, vel illud mihi respondeat seuerus iste monitor, Vtrum optandum est Ecclesiae Dei, vt sacrae Scripturae libros habeat quam emendatissimos an non? Si fatetur optandum, respondeat an fateatur cotidie varias mendas in eos inuehi vel inscitia castigatorum vel negligentia scribarum. Quod si non potest inficiari, cur non amplectitur hoc meum studium, quod omnium maxime ad eam rem conducit, siue vt emendentur deprauata siue ne deprauentur quae recta sunt? quandoquidem negari non potest esse quaedam in plerisque nostris, imo in omnibus ferme, deprauata codicibus. Deinde respondeat vtrum referat sacras literas recte intelligi an non. Si fatebitur referre, cur damnat studium nostrum, quo tot loca sunt explanata, quae nec iste, quantumuis doctus, hactenus intellexit? Perlegat opus et neget, si potest, quod dico verum esse.

3. Ait multos conatos subuertere et abolere vulgatam aeditionem, alios vt ornatum sermonis adderent, alios vt falsitatem excluderent; sed omnes frustra conatos. Non pudet hominem manifestae vanitatis? Proferat vnum qui hoc conatus sit, nisi forte Fabrum vnum nobis obiiciet.

4. Scribit inter tot viros Latine Graeceque gnaros, quibus abundat Lutetia, Germania, Anglia, Scotia, neminem ausum id attentare; cum nuper id ausus sit Faber, nostram hanc aeditionem passim incessens ac vexans.

5. Quis autem non intelligit palam esse falsum, in hisce locis esse tam multos qui Graece ac Latine calleant? praesertim in Scotia, cum Italiam tacuerit. Ex quo mihi suspicio suboritur hominem Scotum esse.

6. Iam quid stultius hac argumentatione? 'Plurimi sunt Parisiis docti in philosophia; nefas igitur huic aut illi quicquam aggredi in philosophia nouum.' Vt multae myriades sint, vnus auspicetur necesse est. Et tamen inter hos multos opinor me non omnino postremum esse, quod ad vtriusque linguae cognitionem attinet.

7. Ait Laurentium huius mali caput esse: quasi ille verterit Nouum Testamentum, aut quasi non ante hunc idem fecerit Hieronymus.

8. Deinde stultissime stomachatur nos verba Christi redigere sub regulas Donati: perinde quasi Christus sic locutus sit quemadmodum hic vertit interpres. Imo cum constet Apostolos Graece scripsisse sed parum emendate, ne literam quidem tamen in horum sermone mutauimus, tantum abest vt verba Christi velimus sub leges mittere.

9. Ridiculum et illud, quod loquendi regulas nobis tribuit: quasi nos simus Latine loquendi autores, ac non potius ii qui scripserunt ante aetatem Christi.

72. Fabrum] Cf. Ep. 304. 89 n.

76. Faber] In the second edition of his Commentary on the Epistles; cf. Ep. 597. 32 n.

86. Laurentium] Valla; cf. Ep. 182. caput] Cf. Verg. *Aen.* 11. 361.

10. 'Hoc' inquit 'decretum indignum aestimat.' Imo contra, decreta Pontificum reiici iubent vt adulterinum, diploma in quo comperiatur soloecismus manifestarius; et alterum diligenter statuit de publice docendis tribus linguis, velut ad sacrorum voluminum cognitionem necessariis.

11. Metitur integritatem sermonis Latini ex veterum consuetudine, quemadmodum scripsit Augustinus; quasi nos aliunde metiamur, aut quasi interpres veterum illorum more sit locutus. Hic, opinor, postularit vt omnes ipsius flosculis vtamur.

12. Iam tota hac disputatione commiscet elegantiam sermonis, quae grammaticorum est, cum eloquentia cumque poetica, quasi nihil intersit; totamque loquendi rationem asseuerat pendere ab exemplo sacrae Scripturae, accusans interim tot sacros viros qui multo secus locuti sunt quam ad exemplum sermonis apostolici. Quod si non licet aliter loqui, cur ipse ausus est sic balbutire, tot sermonis portentis vti, quorum nihil est in apostolicis literis?

13. Atque interim somniat Latinum interpretem afflatu Spiritus sancti vertisse quod nos habemus, cum ipse Hieronymus in praefatione palam testetur interpretes pro suo quenque captu vertere quod assequi possunt. Alioqui vehementer sit impius ipse Hieronymus, qui quod habetur in hac aeditione, non vereatur aliquoties reprehendere.

14. Vt probet omnem eloquentiam petendam a sacris libris, Hieronymum adducit autorem; cum is prophetis aliquot tribuat sermonis rusticitatem, Paulo Graeci sermonis imperitiam, idque non vno in loco.

15. Credimus et Augustino adfuisse Spiritum sanctum in enarrandis diuinis libris; et tamen is sua retractat et vult cum iudicio legi.

16. Ad haec quod obiicit sibi ex Heronymo, Sanctos disertiores fuisse in sua lingua quam aliena, ita dissoluit homo dialecticus. 'Si de mundiali,' inquit 'inflatiua et ventosa linguositate agitur, certe Sanctos balbos dicere non respuo. Verum si de rusticitate humana locuti sunt Sancti, cum prophetas notarunt, nobis iam altius sentire conuenit.' Quasi vitium abutentis mutet nomen eloquentiae; aut quasi tribuamus Apostolis ineptiam aut rusticitatem sententiarum, in quibus est praecipua pars eloquentiae; aut quasi Cypriani facundia ventosa sit linguositas, quia dissimilis sermoni prophetico.

17. Denique bellum hunc syllogismum ita claudit: monet omnes ineptias poetarum ac mendacia respuenda, quo vera sit illius conclusio. Ea est huiusmodi (vt et ad verbum reddam, ne quid existimet me

123. Hieronymo D^2. 134. et *om. N.*

98. alterum] Cf. Epp. 182. 181 n., 337. 697,8.
113. praefatione] *in Pent.*
118. prophetis] Cf. Hier. *praef. in Ieremiam.*
119. Paulo] Hier. *adu. Rufin.* 1. 17.

calumniari): 'sola integritas sermonis, ornatus, elegantia seu eloquentia est in sacra Scriptura.' Sed quid eloquentiae aut poeticae cum grammatica? Nam hinc coepit amphora, subito vrceus exiens. At diuus Augustinus, cuius meminit, iubet suum Licentium ad suas redire Musas. Et Hieronymus in Ciceronis dialogis versatur, quo sermonem reddat copiosiorem. Quis autem veterum non hausit eloquentiam suam ex oratorum ac poetarum libris? Aut quis vnquam verborum supellectilem ex sacris voluminibus petiit? Denique an quisquis poetas despexit, protinus sacram illam ac propheticam eloquentiam assecutus est?

18. Quis autem non videt egregiam illius conclusionem manifestam habere blasphemiam? Ait solam elegantiam esse in sacris literis: nihil igitur illic aliud est quam elegantia? Nec tamen hoc dicit Augustinus, quem hic autorem adducit, quod iste sensit, licet ob balbutiem quod sensit exprimere nequiuerit. Non enim colligit in solis libris diuinis esse eloquentiam, sed in his non abesse eloquentiam, cum adsit sapientia, cuius illam pedisequam esse vult; licet fateatur aliud esse genus eloquentiae. Et tamen hoc in quaestionem vocat, an illis omnino tribuenda sit aliqua pars eloquentiae, cum de caeteris virtutibus non dubitet.

19. Vt dissimulem interim non continuo consequi, si possis aliquot schemata proferre ex apostolicis literis, protinus illic esse absolutam eloquentiam, cum Hieronymus et Origenes ac Chrysostomus frequenter offendantur hyperbatis, anapodotis aliisque sermonis incommodis: sed, vt in Apostolis non requirimus Aristotelicam aut Platonicam philosophiam, vt nec opes aut satellitium, ita non requirimus eloquentiam.

20. Mox tria insignia mendacia connectit, cum ait me denotans: 'Quid ergo iam agere intendit, qui quondam damnatam versionem Laurentii Vallensis in lucem candescere conatur, nisi sacrae Scripturae eloquentiam infamem et ineptam reddere?' Primum, quis nescit falsum esse a Laurentio versam Scripturam sacram? Falsius autem eius annotationes quondam esse damnatas. Falsissimum quod ait, 'qui eas euulget, eloquentiam sacrae Scripturae conetur infamem reddere': quam illustrat potius et commendat qui portenta ac mendas quas istius sodales inuexerunt amolitus fuerit.

21. Deinde magnis tragoediis in me debachatur, qui in prouerbio quopiam obiter Scripturam sacram Silenis Alcibiadeis compararim,

153. virtutibus *add. H.* 157. anapodotis *D*: anantapodotis *H.* 158. apostolis *D F Corrig.*: apostolicis *F H.*

137. amphora] Cf. Hor. *A. P.* 21,2.
138. Augustinus] *Ep.* 26; cf. *Methodus*, in *N. Instr.* f^o. bbb^2 v°.
139. Hieronymus] Cf. *adu. Rufin.* 1. 16.
147. Augustinus] *Doctr. Christ.* 4. 6, 7.
170. prouerbio] *Adag.* 2201.

cum aliis verbis idem nemo non dicat orthodoxorum. Quid autem aptius dici poterat? Atque hic ita loquitur quasi ipse solus sacras literas intelligat, quod rudis sit omnis elegantiae; et quasi nos nihil huiusmodi possimus assequi quod se gloriatur assecutum.

22. Atque interim quam improbum agit sycophantam, cum affirmat a me hac collatione rideri Scripturam sacram! cum totum hoc in laudem et commendationem tum Christi tum illius Scripturae dixerim: quod palam est omnibus qui legunt nostra. Haec videlicet est illa coelestis eloquentia, quam solus absque poetarum cognitione didicit e sacris libris: cuius vis sit eiusmodi, impudentissime confictis calumniis in alienam debachari famam.

23. Eiusdem vanitatis est quod scribit a me eloquentiam adimi sacris libris, cum eam tot locis praedicem. Tantum cum interprete mihi res est; et si quid desyderamus in Apostolis, id in verbis situm esse fatemur, nec tamen insectamur aut corrigimus.

24. Hic veluti censor omnes poetas praecipitandos edicit; ad quos, vt dixi, Augustinus reuocat suos, quosque toties cum honoris praefatione citat, nec ille tamen solus. Quorsum autem attinebat poetarum facere mentionem, quasi horum praesidiis emendauerimus Nouum Testamentum, ac non potius ex veterum orthodoxorum autoritate, quos tota probat ac legit Ecclesia?

25. Post haec graui autoritate Thomae nescio cuius (nam Aquinatis non puto), qui scripsit commentarios in Philosophicam Consolationem Boetii, probat quod asseruit, poetas praecipitandos, quod Boetius laceras dixerit camoenas. Nec animaduertit quod illi lacerae dictant scribenda, quodque toto opere lyricis versibus ludit, nec omnes abigit, sed scenicas duntaxat; nec abigit in totum, sed in luctu duntaxat graui qui remedium praesentius desyderat. Ignoscam si quis Musas contemnat vt contempsit Boetius; verum hic poeticen contemnit vt aurum ac gemmas asini.

26. Porro quod Boetius camaenas elegas quae luctum prae se ferunt, laceras scripsit, hic ad vniuersam accommodans poeticen, ait laceras bifariam dici; actiue, quia lacerant mentes hominum, et passiue, quod non nitantur rationis fundamento: vtrunque ex aequo stulte.

27. Ac longius euectus, quoniam elegantia non pendet a ratione sed ab autoritate, prouocat nos vt propositis duobus exemplis, hinc ex poetis, hinc ex sacris libris, aut vincamus aut vincamur. Propono

195. asserit *F*.

188. vt dixi] ll. 138,9.
193. Thomae] Most xv^{c}. editions of Boet. *Cons.* have a commentary which is attributed to Aquinas, but is really the work of Thomas de Walleys (l. 596 n.): see R. Peiper's edition, 1871, p. xxxxiiii.
195. Boetius] *Cons.* 1. 1. 3.

igitur illud ex Apocalypsi, ὁ ὢν, ὁ ἦν, καὶ ὁ ἐρχόμενος: quae verba Ioanni tribuuntur, ne quid cauilletur de interprete. Rursus e poetis illud, Dimidium facti qui coepit habet.

28. Quanquam interim oblitus est Augustino dici maiores priscos scriptores, videlicet Plautum, Salustium, Ciceronem aliosque consimiles; atque ab horum autoritate pendere sermonis elegantiam, non a Spiritu sancto. Atqui ad hanc autoritatem non respondet apostolicus sermo.

29. Vt ne dicam interim, quod Augustinus ex Fabio sumptum docet, orationis treis esse virtutes, vt doceat, delectet ac flectat, id ad Thomam autorem refert. Quis autem neget hoc praestari posse a Spiritu sancto, cum iste sine Spiritu sancto tantopere delectet; licet nec docens nec flectens, nisi ad risum?

30. Praeterea stultissime ratiocinatur: 'Hactenus vsa est Ecclesia hac translatione; quae si tollitur, caruit Spiritu sancto.' Ego vicissim colligam: Ambrosius caruit hac translatione; caruit igitur Spiritu sancto.

31. Imo hoc vberius donum Spiritus accedit, quo plus bonarum rerum accedit Ecclesiae. Olim literis atque eloquentia, olim opibus ac ditione carebat Ecclesia. Nunc accesserunt, at non ideo suam sponsam deseruit Christus.

32. Is sermo rusticanus ac simplex, quo traditum est Nouum Testamentum ab Apostolis, conueniebat illis temporibus; nunc fortassis expedit vt nitidiore tradatur, modo simplici.

33. Atque interim tota hac argumentatione soloecismos, quos habemus in Nouo Testamento Latino, atque etiam mendas, quas non paucas istius sodales inuexerunt, ad sacrum Spiritum autorem refert; sed impudentissime, cum id nec in Apostolis fieri conueniat.

34. Postremo syllogismo plusquam Chrysippeo rem conficit: 'Eloquentia pendet ab autoritate; non est igitur scientia. Sed vtrum ab autoritate minorum an maiorum? Non a minorum autoritate; igitur a maiorum. Sed nemo maior Spiritu sancto; igitur non licet aliquid innouare in Nouo Testamento.' Quis haec legens non risu diffluat?

35. Ad haec calumniatur quod in epistola quadam ad Dorpium doceo proceribus ecclesiasticis maiori curae fuisse peritiam linguarum quam sophistices aut Aristotelicae philosophiae; cum nominatim de linguis cauerint tanquam omnino necessariis, de sophistica aut philosophia non item: imo in Decretis in dubium vocetur, magnis auto-

222. nisi ad risum *add. F.*

210. Apocalypsi] 4. 8.
211. e poetis] Hor. *Epp.* 1. 2. 40.
218. Augustinus] *Doctr. Christ.* 4. 12. 27. Fabio] *Inst.* 3. 5. 2; but Augustine's quotation is from Cic. *Orat.* 21. 69.
244. epistola] Ep. 337. 685 seq.

ribus eam improbantibus. Hic mihi triplex impingit mendacium. Imo 'Omnis' inquit 'sapiens docet sine philosophia Scripturas sacras intelligi non posse': at ex his omnibus nec vnum profert. Quod si proferat, ad me non pertinet, cum ego de cautione Decretorum loquar.

36. Tum fatetur dubitatum de philosophiae studio, at non improbatum. Idem ego dico. Certius igitur est de quo decretum est nec vnquam dubitatum.

37. Item negat a magnis autoribus improbatum philosophiae studium. Id non negabit, si legat Origenem, Hieronymum, Ambrosium.

38. Sic autem hic mecum agit quasi damnarim philosophiae studium, cum eam contulerim tantum cum vsu linguarum. Certe negari non potest donum linguarum datum Apostolis ceu necessarium ad Euangelicam praedicationem; philosophiae Platonicae aut Aristotelicae cognitionem datam non legimus, etiamsi moderatum huius studium vehementer probo.

39. Ridiculum vero quod interpretem, hoc est translatorem, vult absque vlla veterum autorum lectione suam elegantiam a Spiritu sancto petere. Et enarrationem, quod est excellentius munus quippe prophetiae, negat cuiquam contingere nisi praesidio philosophiae Aristotelicae.

40. Hanc primam, vt vocat, conclusionem ita claudit, vt dicat omnes poetas fuisse fures et latrones, qui postea venerint. Atqui plerique poetae Christum praecesserunt: nec distinguit poetarum genus, vt videatur Damasum, Gregorium Nazianzenum, Prudentium in hunc ordinem detrudere.

41. Denique velut oblitus sui fatetur in libris sacris abesse elegantiam, sed ita Deo visum per stultitiam seruare genus humanum: neque autem quenquam Sanctorum ausum mutare stilum interpretum, cum id ausus sit Hieronymus, cum iam interpretatio Septuaginta quingentis ferme annis publico Ecclesiae vsu esset recepta. Praeterea non veritus est intolerabilem auribus Hebraismum mutare; quem adhuc videmus in libris quos scripsit Augustinus de locutionibus Veteris Instrumenti.

42. 'Qui negat' inquit 'hanc translationem esse Hieronymi, damnat vniuersum orbem, omnes ordines, omnem statum. Ipsa etiam Rhomana Ecclesia fatetur suam translationem esse Hieronymi, atque praefationes eius praemittit.' Sic ille. Doceat quod tam fortiter asseuerat. Nec Rhomana ecclesia vnquam de hoc pronunciauit, et doctorum consensus est hanc non esse Hieronymi.

287. Sic ille *add. H.*

43. Quorsum igitur attinet conuicium quod in me torquet, 'Nonne omnes hi mendaces, et hic solus verax?' Quasi solus hoc dixerim quod plus sex milia doctorum fatentur.

44. Sed adduntur Hieronymi praefationes. Quid noui, cum doceant? quanquam aliquot ex his Hieronymi non sunt.

45. Deinde exigit vt doceam ab Hieronymo quaedam reprehendi quae nostra habet aeditio. Imo legat ipse Hieronymum, et me, si potest, refellat vanitatis.

46. Negat Ecclesiam errare posse. Continuone errat Ecclesia, si tuus codex deprauatus est? Et tamen quaedam accedere possunt Ecclesiae, quae antehac nescierit. Neque nos affirmamus in hac esse translatione quod fidem subuertat orthodoxam, esse tamen quod operaeprecium sit admonuisse. Lege nostra, et nisi sexcenta loca comperies antehac abs te tam docto viro non intellecta, me in ius voca.

47. 'Scandalo es' inquit 'orbi, dum nouas recepta.' Imo maximi et optimi quique mihi gratias agunt, et qui prius oblatrabant, opere lecto desinunt oblatrare: sed offenduntur pauci superciliosi, qui nolunt quicquam videri nescisse.

48. 'Vt demus' inquit 'inesse errores, non oportebat in vulgus proferre.' Imo maxime in vulgus efferendum est quod oportet ab omnibus sciri.

49. 'Non potest' inquit 'priuata persona non autorizata nouam translationem cudere, veterem corrigere.' Primum opinor et mihi licere, si quid in sacris literis profeci, in medium afferre, posteaquam in theologorum ordinem sum cooptatus. Deinde nec nouam cudo, sed Graeca verto; et vetus aeditio omnibus vt erat, per me manet. Postremo vt nulla sim autoritate praeditus, cum indoctis liceat sacros libros corrumpere, mihi non licebit emendare nisi synodo conuocata? Sed fingat me episcopum aut cardinalem esse, quid hoc ad praesens negocium, quod non mitra aut galero sed linguarum peritia constat?

50. Quin et illud ridiculum, quod ait per hanc translationem conuictos Hieronymum Hus et Vuiclef; cum alter exustus fuerit, non reuictus, alterius libri non nisi post mortem damnati. Quod si

296. me . . . 297. vanitatis *D*: meam . . . vanitatem *F*. 323. D^2: Vuicles D^1.

315. cooptatus] Cf. Ep. 637. 10 n.

323. Hieronymum Hus] Erasmus has here confused together (cf. Ep. 23. 63 n.) the names of the two Bohemian reformers, John Hus (c. 1374 — 6 July 1415) and Jerome of Prague (c. 1378 — 30 May 1416): or he may have intended some such form as in Ep. 347. 164.

Vuiclef] The English reformer, John Wycliffe (†31 Dec. 1384).

maxime verum esset, non licebit igitur e sacris libris, si quid erroris irrepserit, tollere?

51. 'Si quid erroris est,' inquit 'secundum Patrum antiqua testimonia fuerat emendandum.' Atqui id quod monet, maxime factum est a me: verum hoc istum fugit, quia librum non inspexit.

52. 'Lepra' inquit 'sacerdoti indicanda, cuius est iudicare.' Recte; et ob id Leoni decimo misi opus, cuius hortatu susceperam. Atque is per duos Cardinales studium meum comprobauit. Cum illi visum fuerit, delegabit cui volet vt nostri codices ab eruditis emendentur. Eam prouinciam mihi non sumo, licet ad id viam struxerim.

53. Iam quod adducit de septuaginta cellulis non videt in Hieronymi caput recidere, qui eas velut mendacio cuiuspiam extructas ridet. Si illorum translatio Spiritui sancto tribuitur, impius Hieronymus, qui eam alicubi mendacium vocat; et tamen hic Hieronymi iudicium sequitur Ecclesia in plerisque Veteris Instrumenti voluminibus.

54. Eiusdem prudentiae est quod ait 'a Graecis libros suos falsatos, vbi desciuerunt a Rhomana ecclesia'. Quaeso quid erat causae cur eos omnes corrumperent? Porro cum nuper desciuerint a Rhomana ecclesia, qui fit vt noui codices illorum cum vetustissimis consentiant? qui fit vt Origenes, vt Basilius, vt Chrysostomus, vt Latini quoque, Ambrosius, Hieronymus, Hilarius, Cyprianus, cum illorum falsatis libris consentiant, a nostris dissentiant? An horum omnium libros semel falsarunt Graeci?

55. Porro quod ex Decretis Pontificiis obieceram, Noui Testamenti veritatem ex Graecorum voluminibus examinandam esse, fatetur illis temporibus conuenisse, his nihil minus. Causam reddit, quod desciuerint. Quasi vero defectio Graecorum mutarit Graecorum Euangelium.

56. Verum si ideo non est fidendum Graecorum libris quod a Rhomana ecclesia defecerint, nec Hieronymi temporibus licuit ex Hebraeorum voluminibus emendare Vetus Testamentum; cum iam tum Iudaeorum populus non a Rhomana ecclesia, sed prorsus a Christo defecisset: quod ego arbitror aliquanto sceleratius.

57. Postremo, si fidendum est tantum Graecorum libris qui schismatici non sunt, horum exemplaria potissimum sequimur: quae tamen a schismaticorum libris non discrepant.

334. *F*: liceat *D*. 342. suos *D*: ipsorum *H*. 347. Hieronymus *om*. *F*.

330. Lepra] Cf. Levit. 13. 49.
332. Cardinales] Cf. Ep. 835. 13 n.
337. Hieronymi] *praef. in Pent.*, quoted in *adu. Rufin.* 2. 25: cf. Ep. 326. 80–2.
350. obieceram] In the Apology (*N. Instr.* ff. bbb[6] v°., bbb[7]), and the preface to the notes (Ep. 373. 13–7); cf. Ep. 337. 742,3.

58. Sed omnium impudentissimum est quod cum ego scripsissem Graecorum libros difficilius corrumpi quam nostros, hic fingit a me dictum non posse vllo pacto Graecorum codices vitiari: cumque causam adduxerim scripturae Graecanicae difficultatem, quae non solum apicibus sed et diphthongis et accentibus constat, is mentitur hanc a me dictam causam, quod Graeca lingua falsitatem non admittat. O perfrictae frontis hominem! praesertim cum extet epistola nostra, non semel iam excusa typis.

59. Atque hic ait me contradicere Augustino, qui scripserit ab haereticis Graecis solum Lucae Euangelium recipi. Quid istuc ad nos, si quos haereticos habuerunt Graeci? An ideo corrupti sunt codices Latini, quia apud Latinos extiterunt haeretici? Nos in hoc opere solos orthodoxos sequimur: et tamen est vbi par sit et haereticos audire. Rogo, quod hoc nouum acumen est?

60. Insectatur quod scripserim Graecos non discrepare a Rhomana ecclesia in his quae Noui Testamenti libris explicantur, tantum olim de verbo homusii, nunc de ritibus quibusdam, de potestate, et paupertate Pontificis Rhomani disputare. 'Legat' inquit 'Augustinum de haeresibus, et discet quod hactenus ignorauit.' Quod, obsecro, genus enthymematis hoc est? quis nescit apud Graecos varias haereses extitisse, et antequam Graeci Rhomanam agnoscerent ecclesiam, cum tamen orthodoxi haberentur? Nos de schismate agimus, et in quibus nunc Graeci discrepent, qui se a sede Rhomana submouerunt.

61. Quod si contendit a Graecis falsatos esse codices, vtique corruperunt ea quibus refelli schismaticum dogma videretur. Proferat igitur vel vnum locum qui isto nomine possit esse suspectus. Imo si quid esse potest suspectum in Graecorum voluminibus, illa potissimum sunt quae pro Arrianis aut Origenistis facere videbantur; in quorum vel odium vel inuidiam sic vniuersa Graecia conspirasse videtur vt, cum ex Origenis fontibus illorum scriptores hauserint fere quicquid tradunt dignum cognitu, tamen nihil magis videantur habuisse studio quam vt illius lucubrationes omneis funditus abolerent: quae nobis ad cognitionem sacrae Scripturae vel solae satis esse poterant. Vt dissimulem interim quod ita me iubet Augustini librum de haeresibus legere quasi solus ille legisset, aut quasi citra illius iussum legere non potuerim, aut quasi non compluribus locis ex hoc volumine citem testimonia.

62. Non mihi tempero quin sicut acumen hominis et eloquentiam

369. *D LB*: extat *Lond.*

363. scripsissem] Ep. 337. 763–7.
370. non semel] See Ep. 337 introd.
377. scripserim] I have not been able to trace.

iam perspeximus, itidem et festiuitatis gustum aliquem praebeam. Huiusmodi salibus in me iocatur homo lepidus et Gratiarum alumnus. 'Hieronymus' inquit 'ait: "Tot sunt exemplaria quot codices." Hunc isti legunt, hunc illi; quem iste noster translator sumet in autoritatem? Certe, Hieronyme sancte, in vanum impulit te Damasus Papa in sudorem, cum erat Graecus codex et emendatissimus, quem iste noster translator inuenit. Heu, Hieronyme, oculos tunc nycticoracis habuisti, qui tale exemplar inuenire non potuisti quale noster nouus homo inuenit.' Sic ille. Inter haec mihi Lindius ille Hercules venit in mentem, cui conuiciator inter epulas voluptati fuerit. Olim tot erant exemplaria quot codices, hodie non sunt. Quid igitur secutus est Hieronymus in castigando? Deinde num ego vnico codice nixus sum?

63. Rursus assumpto quod initio assumpserat, me noua translatione veterem tollere, praescribit nobis Augustini regulam, qui 'in canonicis scriptis ecclesiarum ⟨Catholicarum⟩ quamplurium autoritatem sequitur: inter quas sane illae sint, quae Apostolicas sedes ⟨habere⟩ et epistolas meruerunt accipere. Tenebit igitur hunc modum in scripturis canonicis, vt eas quae ab omnibus accipiuntur ecclesiis catholicis, praeponat eis quas quaedam non accipiunt: in eis vero quae non accipiuntur ab omnibus, praeponat eas quas plures grauioresque accipiunt, eis quas pauciores minorisque autoritatis ecclesiae tenent: si autem alias inuenerit a pluribus, alias a grauioribus haberi, quanquam hoc facile inueniri non possit, etc.' Ex his colligit nostram nullius esse ponderis. Imo quid haec ad me pertinent quae de voluminibus reiiciendis aut recipiendis dicta sunt, non de castigatione? Alioqui cur ipse Augustinus Hieronymianam recepit conuersionem plane nouam? Ad haec, vbi locum habebit haec Augustini regula, si solum hoc recipiendum ab omnibus ecclesiis quod vna Rhomana recepit ecclesia? Non quod insecter Augustinum, sed quod ex his appareat illum Rhomanae sedis autoritatem non agnouisse quam illi nunc tribuimus: praesertim cum idem scribens Innocentio fratrem illum appellet, nec vllum indicium praebeat insignis illius eminentiae, sed agat veluti cum collega.

64. Post haec sic agit quasi sentirem falsitatem aut ineptiam

417. Catholicarum *αβγ*: *om. D.* quamplurium *βγ*: quamplurimum *α D*: vt plurimum *H.* 418. habere *αβγ*: *om. D.* 421. eis *ante* quas *αβγ H*: eas *D.* 422. ab *αβγ DN*[3] *LB*: ob *H Lond.* 423. accipiunt *αβγ*: suscipiunt *D.* 425. facile inueniri *D*: inuenire *αβγ*. 436. agit *F*: agat *D.*

404. Hieronymus] *Praef. in Euang.*; ad Damasum.

411. Hercules] Cf. *Adag.* 1419; quoting Lact. *Diuin. Inst.* 1. 21.

416. Augustini] *Doctr. Christ.* 2. 8. 12.

In partially restoring the text of Augustine I have used the sigla *αβγ* to denote the Froben editions of 1528–9, 1540–3, 1569.

434. Innocentio] Aug. *Epp.* 175,7.

inesse sacris literis in quibus obscuritatem inesse fateor. Verum si quid in codicibus falsi aut inepti, id non Apostolis sed istius sycophantae sodalibus asscribendum. Caeterum nihil ego muto quod ad fidei firmitatem attineat.

65. Monet igitur librum summo Pontifici mittendum fuisse, vt illius arbitrio premeretur aut aederetur. Ad istam rationem omnes libri mittendi essent summo Pontifici, quod in omnibus esse possit quod aliquos queat offendere. Verum id nec Thomas fecit nec Scotus, imo nec Augustinus nec Hieronymus. Prius euulgarunt; comprobatio consecuta est, non quaesita. Porro cum non conuellam veterem aeditionem, sed prodita recognitione faciam vt illam et emendatiorem habere possimus et rectius intelligere, qui suspicari potui fore similes isti sycophantas qui opere nulli non frugifero offenderentur? Si metuendum erat offendiculum, ab infirmis erat metuendum. Atqui ab his nullum est ortum offendiculum. Tantum vnus aut alter hoc mali concitauerunt, qui inter perfectos habentur, opere nondum aedito passim inficientes simplicium animos, atque id damnantes quod nondum erat cognitum; ac prius opus in inuidiam vocantes quam operis sentiretur vtilitas. His igitur imputandum, non mihi, si quis offensus est.

66. Iam quod ausus sim dedicare Leoni decimo, temeritatem appellat. 'Poetae' inquit 'temeraria fronte obscena quaeque dedicant summis gradibus praeditis ecclesiasticis.' Quorsum huc poetas subito inuexit sycophanta? Aut qui sunt isti poetae qui sua obscoena pontificibus dicant? Imo Pontifici dedicaui, ipsius ad me literis prouocatus; neque grauatus est ipse opus bona ex parte legere. Atque testibus grauissimis viris lectum coram cardinalibus suis atque eruditis summis laudibus extulit. Et, vt ante dixi, per duos Cardinales mihi respondit.

67. Quid est autem quod iste vocat autorizare? sic probare vt nihil insit erroris? Ad istam legem praeter canonicas scripturas nihil habemus autorizatum. Nec hoc a Leone flagitaui. Tantum admoneo, iudicium relinquens eruditis, si quid forte rectius inuenerint.

68. His feliciter declamatis in campum amoenum expatiatur, et interpretis dotes nobis describit ex Augustino ac Thoma; sed interim confundens vbique donum linguarum aut interpretationum et donum prophetiae, quae Paulo diuersa sunt dona. Negat quenquam sacras literas posse vertere nisi praeditum dono Spiritus sancti. Atqui

444. queat *F*: possit *D*. 445. imo . . . Hieronymus *add. F*. 447. faciam *H*: facio *D*. 450. Si *D LB*: Sed *Lond.* 471. et *om. H*. 474. D^2: paulo D^1.

452. perfectos] The regular orders.
462. literis] Cf. Ep. 338. 26-8.
464. ante] l. 332.
474. Paulo] 1 Cor. 12. 10.

docui diuum Hieronymum aliter sentire, cum ipse sit vtriusque Testamenti interpres.

69. Ad haec, vt hodie nullus est, opinor, tam insolens vt sibi arroget prophetiae aut linguarum donum, ita temerarium est de alieno spiritu iudicare. Annixus sum vt quae rectissima sunt traderem, veterum orthodoxorum secutus vestigia; neque quicquam spectaui praeter lectoris vtilitatem et Christi gloriam. Inter laborandum subinde imploraui sacri Spiritus opem: certe rectus animus non defuit. Porro quis angelus tibi subindicauit mihi Spiritus auxilium defuisse cupienti prodesse, cum tibi videaris illum habuisse in consiliis, cum has scriberes sycophantias? praesertim in opus tibi ne conspectum quidem. Neque me fugit quis ille tibi paracletus fuerit. Qui opus nondum natum calumniatus est, is tibi inspirauit vt non lectum carperes: si tamen istud est carpere, quiduis in rem incognitam euomere.

70. Negat cuiquam fas esse docere sine publica autoritate. An non satis est isti mihi eandem esse autoritatem quae Thomae fuit? licet me cum eo non conferam. Non satis est quod optimorum praesulum efflagitatione, quod summi Pontificis hortatu id facio? nec tamen Thomas de libris aedendis agit, sed de publicis concionibus aut professionibus.

71. Negat Hieronymum ausum aggredi translationem Scripturae sacrae nisi iussu Damasi. O perfrictae frontis hominem! Pentateuchum cuius autoritate transtulit? nonne ad preces Desyderii cuiusdam? An Damaso autore vertit libros Esdrae? Lege illius praefationem, et pudeat vanitatis. Thobiam nonne Chromatio et Heliodoro autoribus vertit? Sed quid opus ad singula mendacium refellere, cum Hieronymus solum Nouum Testamentum ad preces Damasi Papae recognorit?

72. Constat igitur Nouum Testamentum iussu Damasi recognitum, at non constat ab eo probatam Hieronymi recognitionem. Neque enim probari potest quod non cognoris; praesertim cum iste putet reiiciendum quicquid publicis instrumentis non fuerit autorizatum, vt et ego flosculis illius abutar.

73. Quanquam hoc negocii non iniungit Damasus tanquam summus orbis Pontifex: quod an fuerit, in medio relinquo; certe nomen hoc nondum illis temporibus erat auditum, quantum ex veterum omnium

478. vt *post* haec *D*: quemadmodum *H*. 484. tibi *D*: isti *F*. 485. tibi videaris *D*: sibi videatur *F*. 486. scriberet *F*. tibi *D*: illi *F*. 487. tibi *D*: huic *F*. 488. tibi *D*: isti *F*. 489. carperet *F*. 500. Lege *D*: Legat *F*.

484. tibi] An unconscious lapse, as though Lee, not Lypsius, were being addressed: corrected in later editions. Cf. §§ 71, 84; and II. 89.

scriptis licet colligere. Sed iniungit tanquam Rhomanus Pontifex Hieronymo hactenus Rhomano, quod illic et baptizatus sit et presbyterii consecutus honorem.

74. Illud interea mirum, sycophantam hunc aut illius suggestorem spiritum ne verbo quidem vnquam attingere Fabrum Stapulensem, qui et prior et plus ausus sit quam nos: nec vlla fultus autoritate vel Pontificis, cui scripseramus nos aggressuros opus priusquam aggrederemur, vel ea quam accipiunt qui inter theologiae professores alleguntur. Ex quo palam est istum non facto offendi, sed hominem voluisse insectari.

75. His igitur ex animi sententia gestis pergit in epistola ad Dorpium mea calumniari, quod scripserim 'Hieronymum aliquoties sibi non temperare quin in Vigilantium incandescat acrius, in Iouinianum insultet immoderatius, in Ruffinum amarulentius inuehatur'. Atque hanc atrocem in Hieronymum contumeliam interpretatur quasi scripserim hoc non recte ab Hieronymo factum, aut quasi Hieronymus non fuerit vllis humanis vitiis obnoxius, dum viueret; denique quasi non optimus quisque hanc aliquoties in Hieronymo desyderet animi lenitatem.

76. Tum autem refellens quod scripserim in meis scriptis nullius notari famam, obiicit quod locis aliquot a Thoma, a magistro Sententiarum, a Lyrano, ab Hugone Carrensi dissentiam; quasi quisquis dissentiat, contumelia afficiat, aut famam incessat eius a quo dissentit. Quo quid dici potest stultius? Et tamen ita dissentio, vt cum honoris praefatione id faciam, quibus hanc debemus reuerentiam: quam ego nec Lyrano nec Carrensi puto deberi. Quod si qui minus iam illis tribuunt quam antehac tribuebant, non conueniebat ob illorum autoritatem nos omnes errorem sequi.

77. Negat eos passuros fuisse, si superessent. Ipse igitur, qui velut alter Helizaeus in horum spiritum successit, partes illorum, si potest, tueatur.

78. Iam illud elenchum putat esse palmarium, quod in annotationibus quas in Hieronymum scripsi, Franciscanum quendam obiter aspergam ioco; cum id citra nomenclaturam faciam, et tam ingens sit turba Franciscanorum in quos iste iocus competat. An qui sine nomine narraret de inscitia cuiuspiam hominis, in omnes homines futurus sit contumeliosus?

79. Quae vero sequuntur, vt ingenue dicam, non intelligo prorsus, sed ipsius verba cum suo flore subscribam: 'Possem' inquit 'et illud

514. presbyteri D^2. 539. non *D*: an *H*. 542. *F*: successat *D*.

517. Fabrum] Cf. Ep. 304. 89 n.
519. scripseramus] Cf. Ep. 338. 25 n.
524. scripserim] Ep. 337. 51–4.
532. scripserim] Cf. Ep. 337. 60–2.
544. annotationibus] Cf. Epp. 337. 678 n., 608. 14 n.

addere, quod male contra hunc Franciscanum mouetur. Nam iam aut honoris aut famae cupidi, pecunia egentes, vacui, verbosi, inflati agunt vt Hieronymum sic mutilum, sic deprauatum habeamus. Si nonnulli libri scriptorum vitio deprauati sunt, corrigantur iuxta antiqua exemplaria—estimo adhuc inueniri posse tempore Hieronymi scripta—, non cudantur noua, elegantiam autem, eloquentiam, ac sensum Hieronymi destruentia.' Haec ille.

80. Obsecro primum, an istiusmodi coloribus depingit Franciscanos? pecunia egentes, vacui, verbosi, inflati, etc.

81. Deinde num dicit a nobis mutilatum Hieronymum? qui prioribus aeditionibus permulta addidimus, nihil autem detraximus praeter aliquot locis falsos titulos.

82. Porro autem, vtrum nos nouum cudimus Hieronymum an veterem potius restituimus? An sunt quidam adeo stupidi vt putent haec quae nunc legunt, Erasmi esse, non Hieronymi?

83. Tum an aliunde credunt nos emendasse Hieronymum quam ex vetustissimis exemplaribus, quae vel ipso Hieronymi seculo scripta videri poterant, si vllum extaret: neque tamen contenti vnis exemplaribus. Hac sane in parte a doctissimis viris plusquam credi possit sudatum est.

84. Quae sunt autem haec quae Hieronymianam elegantiam, eloquentiam ac sensum subuertunt? Nisi tibi nihil elegans videtur nisi quod tuum sapit stilum.

85. Posthac, velut araneus obambulans, ex Moria quoque delibata nonnihil attrahit veneni; quam tamen dispeream si legit. Sed admonitus a suo paracleto negat a me satis purgatum, quod summum praemium immortalitatis insaniam quandam scripserim sub persona Moriae: quod tamen statim inibi tot verbis praemollio, ne quis offenderetur. Vult nos ad certam regulam loqui. Ad quam? non Augustini, non Hieronymi, non Cypriani, non Thomae, non Petri Lombardi, quorum dicta vix excusantur a theologis. An hanc regulam ab huius temporis scholasticis petemus? Ipsi inter se non consentiunt. Fateor de rebus sacris circunspecte loquendum, anxie aut morose non puto.

86. Si non licet vti verbis nisi Scripturae sacrae, cur ausus est Thomas tot nouis et verbis et rebus partim ab Aristotele sumptis, partim ex ipso confictis, de rebus diuinis non solum loqui sed etiam pronunciare? Vbi vero legimus in literis sacris ecclesiam Christi essentialiter esse in conuocatione omnium fidelium, repraesentatiue in cardinalibus, virtualiter in Pontifice Rhomano? vt hoc ex multis

558. Haec ille *add. H.* 573. tibi *D*: isti *F.* 574. tuum *D*: ipsius *F.*

579. Moriae] LB. iv. 500 B, 502 D: cf. Ep. 337. 524 seq.

milibus vnum exempli gratia proferam. Quod si non licet similitudinem conferre quae non sit in sacris literis, quid faciemus omnibus priscis orthodoxis, qui innumeras adducunt nouas docendi gratia? Neque quisquam clamat in opus cuiusdam Praedicatoris insulsissimum, quod omnes Ouidianas fabulas ad Christum accommodat, imo detorquet. In me blaterant, qui Silenos detorserim ad Christum et Apostolos, paulo sanctius quam ipsi sacras tractant literas.

87. Quod autem piaculum si stultitiam Deo aut Christo tribuo, quod ante me fecit Paulus, et post hunc non vno in loco Augustinus? An ne Pauli quidem verbis vti licebit? Vtinam eam stultitiam quam Christo et Apostolis tribuimus, nostris episcopis omnibus vere tribuere liceret!

88. Sed hic fac sis attentus: inuenit homo quo me prorsus iugulet. Quoniam, vt docerem quomodo Christus sese ad nostram imbecillitatem demisisset, scripseram in Christo quiddam infirmum fuisse et nostris tributum affectibus, stultissime somniat me perturbationes animi vitiosas tribuere Christo. Atque hic ceu victor ouationem agit, clamitans subinde me maculam aut rugam ponere in Christo: totusque hic hominis sermo praeter maculas ac rugas nihil crepat.

89. Deinde cum ex Thoma docuisset animi motus secus fuisse in Christo, secus in Apostolis, sic ἐπιφωνεῖ: 'Si Erasmus sciuisset distinctionem passionum Christi et Apostolorum, in hanc sententiam non deuenisset.' Quasi non ante annos ferme viginti pluribus verbis id explicarim, disputans cum Coleto; aut quasi hoc ex me non potuerim scire, etiamsi non docuisset Thomas!

90. Pergit et illud arrodere, quod ecstasim piorum, quem Plato sacrum furorem appellat, scripserim 'gustum quendam esse future beatitudinis qua absorbebimur in Deum, in illo magis quam in nobis futuri'. Atque hic nescio quos Turlupinos ac Begardos nobis ingerit, qui docuerint animam absorberi ab diuinitate, quemadmodum minima aquae guttula missa in dolium vini absorbetur a vino: item qui

622. qui *add. F.*

596. Ouidianas fabulas] Thomas de Walleys (xiv^c.), an English Dominican, had composed a 'moralization' of the *Metamorphoses*, first printed in Paris, J. Badius, 15 July 1509; to which another Dominican, Peter Lavinius of Langres, added a 'tropological enarration' in an edition, Lyons, C. Davost, 1510.

599. stultitiam] Cf. Ep. 337. 471 seq.

600. Paulus] Cf. Ep. 337. 496,7.

606. scripseram] In the *Disputatiuncula* (Ep. 108 introd.); LB. v. 1270 B, 1288 AB.

609. maculam] Cf. Eph. 5. 27.

615. disputans] ibid.; LB. v. 1281 A.

618. scripserim] Ep. 337. 489-91.

620. Turlupinos] A heterodox sect which originated in xiv^c. and, like the Beghards, caused frequent anxiety to the Church: see Herzog xx. 164.

Begardos] An order founded by Lambert le Bègue (†1187) of Liège, at first for women (Béguines), but in xiii^c. joined by men (Beghards). From their original purpose of good works some of them developed into pantheistic communities, whose vagaries invited constant repression by the Inquisition: see Herzog ii. 516-26.

doceant omnia futura sicut fuerunt ante creationem mundi. Quid ad me pertinet si quid delirant istius Turlupini aut Begardi? Dixi animam absorberi a Deo, quod tota in illum rapiatur amore, et anima magis illic est vbi amat quam vbi animat. Sic autem rapitur, non vt euanescat sed vt perficiatur.

91. Relicta Moria transit ad Enchiridion, vbi adhortans vt animum sequamur, non corpus, quod illa parte Dei geramus imaginem, inter caetera scripsi: 'Secundum animam adeo diuinitatis sumus capaces, vt ipsas etiam angelicas mentes liceat praeteruolare, et vnum cum Deo fieri.' Item in hanc sententiam (nam liber non adest), 'Si animum non haberes, pecus eras; si corpus non haberes, numen eras,' id videtur calumniari velle, quasi senserim animam humanam particulam esse diuinae naturae. Sed quid opus manifestam sycophantiam refellere?

92. Reuersus ad Moriam negat consequi, 'Aliquid stultum est Dei, ergo Deus est stultus.' Quaeso, lector, ne quid offendare verbis, cum sensus sit pius; huc enim ille me vocat. At bene consequitur, 'Est stultitia Dei, ergo Deus aliquo modo stultus dici potest. Est nigredo corui, ergo coruus niger est.' Nam stultum illic pro stultitia positum docuimus et ex Augustini lectione.

93. Sed interim non animaduertit hyperbolen Pauli, qui stultitiam Dei vocat ad collationem aeternae illius et ineffabilis sapientiae; cum nobis exhibuerit ea quorum vtcunque capaces esse possemus. Vt autem suscepit Christus nostram infirmitatem, ita et nostram stultitiam aliquo modo assumpsit.

94. Postremo loco quod de ecstasi trium discipulorum calumniatur, indignum iudico quod sit refellendum. Is ecstasim imaginatur, vbi quis totus a corporeis sensibus abreptus est. Delirant homines et timore et gaudio, vt nesciant quid loquantur aut qui alioqui sibi exciderunt. Dictum est autem de Petro quod nesciret quid loqueretur. Id mihi satis erat in opere ludicro: neque enim rem theologiae sed Moriae tractabamus.

95. Ait doctores constitutos ad glozandum Hieronymum et Augustinum, non Erasmum. Quasi illis plus veniae debeatur, quod maiores fuerint nobis; cum hoc potius debeatur imbecillioribus. Citius enim ignoscimus puero quam viro; et magis indulgemus Augustino et Hieronymo in his quae iuuenes prodiderunt. Bellum vero theologorum negocium, si tantum in hoc laborant, vt quod a veteribus vtcunque dictum est, aliquo praetextu defendant. Si recte dictum

658. et magis . . . 659. prodiderunt *add. H.*

628. Enchiridion] LB. v. 11 F.
632. sententiam] LB. v. 12 E.
637. Moriam] LB. iv. 496 D.
643. Pauli] 1 Cor. 1. 25 and 23.

est ab illis, cur nobis non licet eodem loqui modo? cur in nobis reprehenditur quod in illis probatur? Si non recte, cur illos defendunt, nos in eadem causa criminantur? Iam quale est quicquid ab antiquis dictum est tueri aut certe ad multa conniuere, in recentiorum libris nihil non calumniari?

Vide, Martine charissime, in quantulo libello quot deliramenta! cum tamen ex multis pauca quaedam annotarim: cuius operae me iam sane poenitet. Et tamen sibi fidens audet te iudicem facere num quid ineptierit, cum hic aliquanto plus sit ineptiarum quam verborum. En quales habet Erasmus praeceptores! Atque hic est egregius ille liber, quem post decem illas conclusiones, quae multorum, vt inquit, manus peruolarunt, elaborauit, eximio cuidam viro dicaturus; iubetque vt tanta vtilitas fidis ac probis amicis communicetur. Denique ad palestram prouocat, si quis ausit manus conserere, pugilemque requirit; saluis tamen egregiis tanti viri studiis, quae non nisi magno orbis malo queant intermitti. Imo mala scabie male prurit miser, et quaerit cui sese affricet. Qui sapiet, abstinebit a contactu. Ego sane nondum sic odi hominem vt eum velim doctis omnibus deridendum propinare, etiamsi hoc cupiat ipse. Tu, mi Lypsi, fac admoneas hominem vt posthac otium suum paulo melius collocet. Si probus est, admonitus resipiscet; sin deploratae mentis, relinquito illum suo morbo. Ipse in sanctis autoribus euoluendis versari malis quam huiusmodi naeniis aetatem conterere.

Bene vale. Anno M. D. XVIII. Nonis Maii.

[769]844. To John Eck.

Auctarium p. 45. Basle.
F. p. 108: HN: Lond. ii. 26: LB. 376. 15 May 1518.

[The date is confirmed by the mention of Curtius (l. 297).]

DES. ERASMVS ROTERODAMVS CONSVMMATISSIMO THEOLOGO D. IOANNI ECKIO S. D.

Agnosco, mi Ecki, tuam humanitatem literis istis ac rara prorsus eruditione dignam. Vltro defers quod mihi studiis omnibus erat ambiendum, atque hoc ipso mihi charius est quod vltro sit oblatum; ne semper prouerbio locus sit, Vltroneas putere merces. Caeterum de laudibus quas in me benigne magis quam merito congeris, nihil vel agnosco vel amplector praeter animi erga me tui candorem. Tuum tuique similium est ad istas procerum palmas contendere; nos pusilli pusilla tractamus. De Zoilis (si tamen huic homuncioni quisquam

843. 667. Martine *H*: N. *D*. 680. cupit *H*. Lypsi *N*: Lysi *H*: N. *D*. 685. anno *om. F*. *F*: M.D.VIII. *D*.

844. 4. Vltroneas] Cf. *Adag*. 853.

inuidere possit) illud in primis admiror, quod nulli nostris studiis—si non admodum frugiferis, certe nulli noxiis—odiosius obstrepunt quam ii qui prorsus non attingunt lucubrationes nostras, aut qui poterant his potissimum adiuuari, nisi prius haberent oblatrare quam discere. Sed tu, doctissime vir, accuratius aliquanto quam par est praemollis admonitionem tuam apud me, cui tantam tribuis humanitatem; si tamen ex animo tribuis. Ego a quouis admoneri non grauatim fero, tantum abest vt abs te viro tam eximio reuerenter admoneri postulem. Et tamen aliquanto plus vel reuerentiae vel ciuilitatis habent tuae praefationes atque interlocutiones quam admonitiones: sic enim rem proponis velut alienam referas calumniam, sic insectaris quasi tuam tuearis sententiam.

Primum quod adducis ex annotationibus nostris in Matthaeum cap. ii, vides orationem disiunctiuam ac bimembrem consistere, etiamsi pars altera reiiciatur: isti alteram modo partem, eamque deteriorem, decerpunt. At nefas, inquies, de hoc dubitare. Qui scis an dubitem? aliorum refero sententiam. Neque enim quicquid incertum est, continuo mihi incertum est. Denique ascribo locum, videlicet v. cap. Micheae, vbi diuus Hieronymus interpres idem recenset quod ego—Alieno, inquis, nomine: fateor, at non haereticorum nomine—et ita recenset vt neutram partem reiiciat. Neque protinus meo iudicio vacillet, vt tu scribis, totius autoritas Scripturae, sicubi memoria lapsus Euangelista nomen ponat pro nomine, puta Esaiam pro Hieremia, cum hinc cardo rei non pendeat. Vt enim non protinus de tota Petri vita male sentimus, quod Augustinus et Ambrosius affirment illum et post acceptum coelestem Spiritum alicubi lapsum esse; ita non continuo fides omnis abrogatur libro qui neuum aliquem habeat. Augustinus ac Hieronymus non solum cum autoritate sed etiam cum reuerentia leguntur, cum nemo neget in illorum libris permulta esse quae a veritate dissonent. Absit a Christianorum moribus ista morositas. Neque vero protinus illis adimimus Spiritum sanctum. Sed fortasse nostrum non est praescribere quomodo Spiritus ille discipulorum organum temperarit: qui quocunque modo temperauit, sic temperauit vt ipse nouerat ad salutem humani generis maxime conducere; sic illis aderat, quatenus ad Euangelii negocium pertinebat, vt tamen alicubi homines esse sineret. Neque vero haec dixerim quod arbitrer Apostolos vsquam esse lapsos, sed quod negem ob quemuis lapsum vniuersae Scripturae fidem oportere vacillare.

Iam vero quod tibi videtur indignum Apostolos librorum adminiculis vsos fuisse, quid facies de Paulo, qui sibi cum penula

13. dicere *Lond.* 22. ac *D*: et *H*.

49. Paulo] 2 Tim. 4. 13.

libros iubet remitti, praesertim in membranis descriptos? Neque enim vetuit Christus ne sacros libros euoluerent (ad quos hortatur Timotheum suum Paulus), sed ne ad iudices meditatis orationibus instructi venirent. Verum hac de re copiosius respondeo in posteriore voluminis aeditione quam adorno: proinde superuacuum esse puto prolixiore sermone onerare epistolam.

Similiter et de secunda querimonia, quam adducis ex Actorum cap. x, vbi Apostolorum negocium agens excuso illos qui Graecitatem suam non ex orationibus Demosthenis, sed ex vulgi colloquio didicerint: non nego donum linguarum, neque tamen consequitur eos non potuisse Graece discere ex vulgi colloquio. Certe Syriace didicerunt ex vulgi colloquio; quid ni potuerunt et Graece? quandoquidem ob Alexandrum victorem et Rhomanum imperium Aegyptus ac Syriae maxima pars totaque minor Asia, imo totus ferme Oriens, vt inquit Hieronymus, Graece loqueretur. Neque enim arbitror Spiritum illum obliuione obliterasse quod antea didicerant. Quod si contendis hanc Graecitatem quam videmus in Apostolicis literis, esse donum coeleste, vnde tanta sermonis ruditas, imo barbaries, quam dissimulare non possumus? cum Spiritus sancti perfectiora sint opera quam naturae aut industriae humanae, autore Chrysostomo. Sed hactenus, inquis, impertiit eius sermonis peritiam, quatenus iudicauit Euangelicae simplicitati conuenire. Atqui istuc si aderat Apostolis, quid iam opus erat impertire? Non legimus Apostolos miraculo Graece locutos; locutos legimus vna quapiam, ni fallor, lingua, et ab omnibus intellectos: quod vt maxime contigisset, non est tamen necesse miracula in Apostolis facere perpetua. Quoties postulabat fidei negocium, aderat donum linguarum, nec omnibus tamen ex aequo, nec semper aderat: semel hoc Apostolis accidisse legimus. Est et prophetiae donum; neque tamen cui datum erat hunc aut illum explicare locum, eidem licuisset quouis tempore quemuis alium explicare locum. Dispensabat has dotes suas ille Spiritus ad mensuram fidei, quemadmodum scribit Paulus.

Postremo qui fit vt Hieronymus tot locis non vereatur Paulo tribuere Graeci sermonis imperitiam? Idem affirmat Lucam magis Graece nouisse quam Hebraice, quod Antiochenus esset: rursum Paulum in sua lingua disertiorem fuisse quam Graeca, quod esset Cilix. Idem in epistola ad Corinthios secunda Titum suum desyderat, quod is eius esset linguae peritior, quemadmodum interpretantur

70. D^2: inquit D^1. eius D^1: eis D^2. 79. eidem N^2: idem *D Lond.*

51. Christus] Matt. 10. 19.
hortatur] 2 Tim. 3. 14–16.
64. Hieronymus] *in Gal.* 2, praef.
70. inquis] A supposed rejoinder: not in Ep. 769.
81. Paulus] Rom. 12. 3.
82. Hieronymus] *adu. Rufin.* 1. 17.
83. Lucam] Hier. *Comm. in Is.* 3. 6. 9.
85. Paulum] Hier. *Ep.* 121, cap. 10.
86. secunda] 2. 13, 7. 6,7.

Graeci veteres. Certe Origenes et Graeci interpretes passim offenduntur in Paulo sermonis incommodis, passim Hieronymus. Proinde non est necesse vt quicquid fuit in Apostolis, protinus ad miraculum vocemus. Passus est errare suos Christus, etiam post acceptum Paracletum, at non vsque ad fidei periculum: quemadmodum et hodie fatemur Ecclesiam alicubi labi posse, citra discrimen tamen pietatis ac fidei. Denique qui scis an hanc laudem modis omnibus absolutam vni sibi seruare voluerit Christus? qui se vnum veritatem dixit, vt vnus ille absque vllo neuo innocens iuxta veterum opinionem, ita fortassis vnus citra omnem exceptionem verax.

Tertio loco μαστιγοῖς, quod scripserim admirari me Euangelistam abuti voluisse verbo θεραπεύειν, quod sonat curare medicorum remediis. Primum hoc magis ad interpretem attinet quam ad Matthaeum, cum is Hebraice scripsisse feratur. Deinde abuti non est semper in malam vti partem: nam abutimur et iis quibus alicunde sumptis vtimur, et verbis alio deflexis cum gratia abutimur. Postremo non protinus reprehendit quisquis admiratur. Admiramur et quae suspicimus, admiramur quod nouum est, admiramur et ea quorum causam nescimus: velut admiramur a magnete trahi ferrum, admiramur Nilum media aestate exundare, Euripum toties reciprocare. Quod igitur mihi non liquebat, aliis excutiendum proposui. Et scis odiosius etiam quaedam proponi in scholis.

Iam per se palam est quam non pertineant ad rem quae tu odiose subiicis, quasi coner Euangelistis praeire, aut Spiritus sancti sarcire negligentiam: quanquam existimem haec ita recitari abs te vt aliorum calumniam recenseas, non tuum indices animum. Alioqui quid vel in inimicum dici potuit inimicius? Iam quod extremo proponis loco, totum vt tuum agnoscis: hinc igitur Eckii candorem et studium in Erasmum nos vis aestimare. Atqui ipse vel maxime partem hanc aliis asscripturus eram, nisi tute tibi nominatim asseruisses. Displicet tibi meum iudicium, qui in cognitione sacrarum literarum adeo praeferam Hieronymum Augustino, vt vehementer impudens arbitrer alterum cum altero conferre. Hic tibi non prius responsurus sum, Ecki doctissime, quam mihi concesseris non affici contumelia qui potiori posthabetur, cum de vtroque magnifice sentias. Ego de Augustino ita sentio vt de viro sacro eximiisque dotibus praedito par est. Nec tenebras offundo illius gloriae, vt tu scribis, sed non patior obscurari gloriam Hieronymi: cui plane fieret iniuria, si quem longe praecellit, ei posthaberetur.

94. tamen *D*[2]: tum *D*[1]. 96. vllo *om. H.* 99. μαστιγεῖς *F.* 104. abutimur *D*: vtimur *H.* 106. admiramur *ante* et ea *F*: admirantur *D.* 113. existimo *H.* 117. Atqui *F Corrig.*: Atque *D.*

Quaeso te num contumeliosus sit in Petrum qui illi Christum praeferat? Aut num iniuriam faciat Archiepiscopo Cantuariensi qui illi praeferat Rhomanum Pontificem? Aut num obscuret argenti gloriam qui illi praeferat aurum? Atqui finge iam ambiguum esse vter alterum praecellat. Si quo studio mihi magis probaretur Hieronymus, non sim, opinor, insectandus, cum in his Paulus velit suo quenque animo indulgere: modo de Augustino ita, vt facio, praeclare sentiam. Nam quod secundum canonicas scripturas ac sacrosancta Ecclesiae decreta, secundum primas Ecclesiae columnas, summam autoritatem tribuis Augustino, quis non fateatur fortiter abs te dictum? Hoc nec ipse sibi postulat neque quisquam vnquam illi tribuit, praesertim cum Graecis primae debeantur in hoc genere laudis, quemadmodum et in caeteris omnibus.

Sed excutiamus quibus argumentis mecum agis. Philelphi autoritatem mihi opponis, qui cum Hieronymo concedat eloquentiae laudem, Augustinum in dialectica praetulerit; et admetiris de tuo 'in omni philosophia superiorem fecerit.' Ego, doctissime Ecki, non tantum tribuo Philelpho, praesertim in censura rerum sacrarum, vt illius autoritate me patiar opprimi; cui ne in ipsius quidem arena, si res postulet, admodum cessurus sim: ne nihil de meipso dicam gloriose, cum ille tam multa de se praedicarit. Et quod ille in epistola familiari apud amiculum nugatus est, perinde mihi obiicis quasi de tripode pronunciatum. Quis autem nescit in scholis decantatum Augustinum inter veteres esse praecipuum theologum, admirabilem philosophum, inuictum dialecticum? quasi vero quicquid illic, quocunque casu iactatum sit, oraculi vice debeat haberi. Suum cuique ordini vulgus est, et semper optima paucissimis placuerunt. Neque dubito quin ipse a multis dissentias, quae tamen in scholis cum primis sunt decantata. 'Omnes' inquis 'eruditi tribuunt Augustino in theologia quod Philelphus in philosophia.' Imo contra comperio viros exquisite doctos longe minus Augustino tribuere quam ego tribuam. Porro vt scholasticae tribus plus tribuerint Augustino quam Hieronymo aut Ambrosio, partim in causa fuit quod is crebrius adducatur ab iis scriptoribus qui in scholis occuparunt tyrannidem: vel quod hunc magis intelligebant quam illos, vel quod fortius definit hic quam illi. Hieronymus multis modis salebrosus est, Ambrosius allusionibus est aliquanto obscurior: vterque Graecorum exemplo quo doctior est, hoc minus fortiter decernit.

141. agas *F*. 156. sint *H*.

133. Paulus] Cf. 1 Cor. 7. 6,7.

143. de tuo] Incorrect. The passage from Filelfo quoted in Ep. 769. 85 seq., runs 'Sed quo ad reliquos omnes partes philosophiae Augustinus visus est longe . . . acutior et peritior'; the only part excepted being 'res diuinae', in which equality is claimed for Jerome.

Iam vero quod sequitur in epistola tua, non potui, fateor, absque risu legere: 'Vnusquisque' inquis 'bene iudicat quae bene nouit, ait Stragirita. Nihil autem est quod tibi deesse Erasmici omnes adeo conqueruntur, nisi quod A. Augustinum non legeris.' Nihil equidem in me agnosco, vir egregie, cur quisquam velit esse Erasmicus, et prorsus odi ista dissidiorum nomina. Christi sumus omnes, et in illius vnius gloriam pro sua quisque portione sudamus. Sed qui tandem sunt isti Erasmici vsque adeo mihi dediti vt prae immodico, opinor, amore existiment me nunquam Augustini libros vidisse? Si negarent mihi libros huius intellectos, humanum erat conuicium et cum multis commune. At quae sit impudentia velle scriptorem cum scriptore conferre, cum alterum omnino non legeris! Aut qui coniectura haec in mentem incidit Erasmicis? nam certum scire non possunt quid legerim aut non legerim. Imo si tu iuuenis adhuc, vt audio, in Durandis, Gabrielibus, in palestris scholasticis assidue versans Augustinum legere potuisti, mihi quinquagenario, qui semper veterem illam theologiam magis sum amplexus, nunquam vacauit Augustinum legere? Quid? cum hunc toties citem in libellis ante complures annos editis, non videor legisse quicquam Augustini? Isti, puto, credunt me non legisse libros Hieronymi priusquam ederem illius opera. Imo Augustinum primum omnium legi, et relego cotidie, quoties res postulat. Et quo magis lego, hoc magis mihi placet meum de vtroque iudicium.

Pateris, eruditissime vir, me vicissim de te diuinare? Si sentis vt scribis, non legisti nostra. Alioqui nullum ferme est opus Augustini vnde non producam testimonium, locis, ni fallor, plus sexcentis. Et post haec hortaris me vt incipiam illius libros attingere. Ego candidius de te sentio, cui puto nihil non lectum; sed tamen adhortor vt attentius legas Hieronymum, et pedibus in meam discedes sententiam. Verum hic fortasse locum habuerit Horatianum illud,

Tres mihi conuiuae prope dissentire videntur,
Poscentes vario multum diuersa palato;

aut illud Terentianum, Quot homines, tot sententiae. Certis agamus. Nemo negabit plurimum esse momenti situm in patria et educatione. Hieronymus Stridone natus, quod oppidum sic Italiae vicinum est vt Itali sibi vindicent; Romae educatus in vrbe primaria sub eruditissimis viris. Augustinus in Africa regione barbara, in qua studia

168. Stagirita N^3. 169. conqueruntur *D*: conquerantur *Ep.* 769. 93. 177. Aut D^1: At D^2. 195. hic D^2: his D^1.

167. inquis] Ep. 769. 92–4.
180. Durandis] See Ep. 396. 90 n. Gabrielibus] See Ep. 575. 32 n.
183. libellis] e. g. in the *Enchiridion* (Ep. 164).
186. primum] See vol. i, p. 590.
195. Horatianum] *Ep.* 2. 2. 61,2.
198. Terentianum] *Ph.* 454.

literarum mire frigebant; quod ipse non dissimulat in suis epistolis Augustinus. Hieronymus, Christianus e Christianis, vna cum ipso lacte Christi philosophiam imbibit. Augustinus pene triginta natus annos nullo praeceptore Paulinas epistolas legere coepit. Hieronymus tali ingenio praeditus triginta quinque annos impendit studio sanctarum Scripturarum. Augustinus statim ad episcopale munus pertractus est, et coactus docere quod ipse nondum didicerat. Id si mihi non credis, lege ipsius epistolam ad Valeri[an]um Episcopum, qua maxime deprecatur spacium aliquod discendi quod alios doceret.

Iam fac, si libet, patriae, ingeniorum, praeceptorum, educationis pares esse calculos, expendamus quanto instructior Hieronymus ad hoc negocium accesserit: nisi forte leue momentum esse putas Graecarum et Hebraicarum literarum peritiam. Tota philosophia, tota theologia tum temporis Graecorum erat. Augustinus Graece nesciit, aut si quid attigit, non magnopere fuit vsui ad Graecorum commentarios euoluendos. Demiror autem vnde quidam Augustino tribuant absolutam Aristotelicae philosophiae cognitionem, cum ipse in Confessionum libris fateatur sibi vnicum duntaxat libellum lectum, eumque Latine versum. Cumque locis compluribus tractet rem dialecticam, ad quam vt erat natura compositus, ita impense delectatus videtur—velut in opere De doctrina Christiana, in libris De Trinitate, in libellis aliquot quos scripsit catechumenus—non declarat se quicquam legisse praeter quinque Porphyrii voces quas praedicabilia, et decem rerum genera quae praedicamenta vocant, et librum de Enunciatione. Alioqui profer vel vnum verbum quod ex Priorum aut Posteriorum libris aut Elenchis aut Topicis sumptum videri possit; vt sileam interim de Physicis aut Metaphysicis, deque caeteris tam multis huius philosophi voluminibus: praesertim cum in libris quos catechumenus scripsit, iuueniliter etiam iactet si quid degustarat philosophiae; quos ipse fatetur adhuc superbiae scholam sapere. Quid autem erat in vniuersa Graecorum bibliotheca quod Hieronymus non excusserat, quod non velut in indices digestum in numerato haberet? Quod si ex re libet aestimare vtrunque, Hieronymus cum agit aduersus Iouinianum, aduersus Ruffinum, aduersus Pelagium, aduersus Luciferianos, quaeso te, nuncubi dialecticum acumen in eo desyderas? Quod si nunc eadem argumenta tractent qui in dialectica consenuerunt, tum appareat quanto praecellat Hieronymus, nisi quod

218. magnopere *add. F.* 230. Metaphysicis *D*: supernaturalibus *F.*
238. aduersus Iouinianum *post* Luciferianos *repetit* D^1: *om.* D^2.

210. epistolam] 21.
221. vnicum] Erasmus is perhaps thinking of *Conf.* 4. 16 and 7. 9.
225. libellis] *Conf.* 4. 16.
233. fatetur] Perhaps cf. *Retract.* prol. 3.
235. in numerato] Cf. Quint. 6. 3. 111.

non σολοικίζει, non ineptit pueriliter. Et tamen Augustinus Tullium philosophastrum vocat, ipse videlicet philosophus; cum ille, ni fallor, aliquanto plus legerit in Graeca philosophia quam Augustinus in libris sacris.

Possem in hanc partem multis locis nominatim ex vtriusque libris in medium adductis tecum agere. Sed neque patitur hoc epistolae modus, et periculum sit ne cui videar id cupide facere, iis qui Augustino impendio fauent: cui ego non minus faueo quam illi (qui fortassis et diligentius illum legi et viri dotes paulo altius perspexi quam illi) qui nullis bonis literis instructi tantum veritates aliquot, vt illi vocant, tumultuario studio decerpunt. Quid aliis vsu veniat nescio; in me certe comperio quod dicam, 'Plus me docet Christianae philosophiae vnica Origenis pagina quam decem Augustini.' Et praeter Origenem tam multos praeceptores habet Hieronymus. Et tamen Augustinum sic amo vt in aedendis huius voluminibus tentarim quod in Hieronymo praestitimus.

Proinde vt finiam, eruditissime Ecki, quemadmodum me hortaris ne obscurem Augustini gloriam—quod adeo non facio vt etiam illustratam cupiam—, ita vicissim te hortor ne obscures Hieronymi gloriam, qui ipsum Augustinum illustrauit; quippe qui tum vehementer proficere coeperit, posteaquam cum Hieronymo conflixit. Imo pari studio demus operam vt ambos quam maxime illustremus vel imitemur potius. Ipse olim adolescens in ea fui sententia in qua tu nunc es. Opinor accessione aetatis ac studiorum nonnihil accessisse iudicii. Mutaui sententiam, non quod minus praeclare sentiam de Augustino, de quo melius sentio senex quam adolescens sensi, sed quod propius contemplatus sim Hieronymum. Fortassis idem tibi veniet vsu. Quod si non euenerit, tamen mihi concedes vt incolumi nostra amicitia liceat alicubi abs te dissentire: quandoquidem inter Augustinum et Hieronymum non diremit amicitiam diuersa de rebus aliquot opinio.

Porro quod polliceris te sedulum et alias monitorem fore, si senseris hoc officio apud me inisse gratiam, nec mihi vacat, optime Ecci, quibuslibet sycophantiis respondere—quis enim tam indoctus qui non possit alicubi calumniari librum alienum?—nec tibi tam

259. te *add. F.*   274. Ecki D^2.

241. Augustinus] *Ciu. Dei* 2. 27.

255. aedendis] This work of Erasmus had its origin in a proposal of Froben (cf. Ep. 581. 19), after the completion of Jerome (Ep. 396), to reprint the Amorbach Augustine of 1506, which evidently had sold well. Conscious of its defects, Erasmus wished to see it corrected; and in default of other editors engaged to revise it himself. The work proceeded slowly (cf. Ep. 922. 36,7). In 1520 Vives undertook the *De Ciu. Dei*, which Froben published in Sept. 1522; but the entire edition, in 10 vols., did not appear until 1528–9. Cf. I. p. 36. 18–41: Lond. xxviii. 1,2; LB. 1084, App. 456: and for assistance rendered by Lypsius see p. 185. See also Heumann, p. 193.

male volo vt optimas tuas horas in re non optima colloces. Non illibenter admonemur a quibuslibet; sed quidam indoctiores sunt quam vt mihi prosit illorum admonitio, nec tamen vlli magis saeuiunt. Quidam sic admonent vt me traducant, sibi choragium aliquod gloriae comparent. Rursus alii monendi libidine prouecti sic admonent hominem vt parum meminerint se quoque esse homines. Et tamen minus conuenit esse veniae reprehendenti quam docenti.

Pro libellis ad me missis habeo gratiam. Gratulor tuae felicitati, applaudo triumphis et ouationibus. Magis autem gratulabor, vbi tibi contigerit ocium et animus arcanam illam Christi philosophiam in altissimo silentio mentisque secessu recognoscendi, cum te ducet sponsus in cubiculum et in cellam penuariam. Quod in tuis lucubratiunculis tantis laudibus oneras Erasmum, praeter animum ac studium in me tuum inde nihil agnosco: theatricos istos applausus ac brabea aliis relinquo, ipse talium gloriarum satur. Boni consules has schedas plusquam extemporarias. Bis obrutus eram cum haec scriberem, et morbo et studiorum laboribus. Sed quod nunc officio diminutum est, alias exaequabitur.

Vrbano Rhegio, cuius et eruditio mihi cognita est ex ipsius literis et humanitas ex officio comperta, multam Erasmi verbis salutem dices. Illustrissimo Duci Hernesto Qu. Curtium dicaui, apud Schurerium nuper aeditum; ne nullo argumento testarer me illius erga me studii memorem esse. Bene vale.

Basileae Idibus Maii. Anno M.D.XVIII.

845. FROM THOMAS MORE.

Stapleton, Vita Mori (1588) p. 73. ⟨Oxford?⟩
⟨? May 1518.⟩

[A fragment preserved by Stapleton in his *Tres Thomae*, from a ms. collection of More's letters which he seems to have carried with him to Douay. On his death (1598) he left his MSS. to the English College there, 'to be deposited with the Walloon Jesuits.' But the collection had already disappeared in 1739 (C. Dodd, *Church History of England*, ii. p. 85), and has probably perished.

As Stapleton notes, the preface referred to in this letter is clearly that which Beatus Rhenanus composed (BRE. 72: 23 Feb.) for the Froben edition of More's *Epigrammata*, March 1518. As this presumably reached England in April, and More's thanks are long overdue, a conjectural date may be assigned at a time when More's movements can be followed (Brewer ii. 4125).

286. tibi *add. F.* 288. et *om. H.*

284. libellis] Wiedemann decides, Eck, p. 472, I know not on what authority, that one of these is Eck's *Disputatio . . . Viennae . . . habita*, Augsburg, Miller, 27 Jan. 1517.

293. morbo] For Erasmus' continued ill-health during this residence at Basle see Epp. 847-8, 852-3, 855-6, 860, 867. 134, 261, 869, 871, 886, 888, 893, 906.

295. Rhegio] See Ep. 386 introd.

297. Hernesto] Cf. Ep. 704.

298. nuper] This clause was perhaps added in printing.

Dno Erasmo P. Aegidius S.

Nunc gratia superis rectius valeo. Si belle
tamen agitur, nihil me vno laetius. Tu
oro de valetudine successuque tuo nos certiores.
Ex quo Coloniam relegisti, nihil de te
audiuimus. Fasciculum epistolarum Budaearum
non dubito quin acceperis. Franciscus bibliopola
Lutetia reuersus nunciauit nobis Glareanum
in Fausti demortui locum esse suffectum.
Gratulor profecto homini poetae, quem tute
nobis tam belle soles describere. Obsecro te
vt Athanasium bene serues, ne distrahatur,
Canonico nostro libenter redderem, a quo accommodatum
habui; nam nisi redderetur, non video
quibus modis me purgare possem. Vellem

Bodleian MS., Autogr. c. 9, f. 74 : Ep. 846.

Stapleton introduces this extract thus: 'In epistola quadam ad Erasmum, quae in Farragine non extat, sic scribit'.]

RHENANVM mire deamo et honestissimae praefationis gratia multum debeo; cui iam olim per literas egissem gratias, nisi me ineluctabilis illa pigritiae chiragra tenuisset.

846. FROM PETER GILLES.

Bodleian MS. 30423 (Autogr. c. 9), f. 74. Antwerp.
24 May ⟨1518⟩.

[An autograph, of the existence of which I learned from Dr. Reich's notes. From Messrs. Brill's sale in 1894 (cf. vol. i, p. xi) it passed into a private collection at Hamburg, and subsequently appeared in the catalogue, No. 223, of Messrs. Stargardt of Berlin. In the autumn of 1907 Dr. P. C. Molhuysen, of Leiden, kindly drew my attention to this, and thus enabled me to secure the letter for this edition. The year-date can be assigned from the contents.]

DOMINO ERASMO P. AEGIDIVS S.

NVNC gratia superis rectius valeo. Si belle tecum agitur, nihil me vno loetius. Fac oro de valetudine successuque tuo nos certiores. Ex quo Coloniam reliquisti, nihil de te audiuimus. Fasciculum epistolarum Budaicarum non dubium quin acceperis. Franciscus bibliopola Lutecia veniens nunciauit nobis Glareanum in Fausti demortui locum esse suffectum. Gratulor profecto homini poetico, quem tute nobis tam belle soles describere.

Obsecro te vt Athanasium bene serues, ne distrahatur. Canonicum non libenter lederem, a quo accommodato habui; nam nisi redderetur, non video quibus modis me purgare possem. Vellem Nouum Testamentum pro voto tuo esse absolutum, et nobiscum ageres. Omnes te hauddubie amant qui hic et Louanii agunt. Sunt ex magistratibus nostris qui creberrime de tua inquirunt valetudine, vsque adeo solliciti sunt de tua prosperitate.

Fernandus Charoli frater apud nos expectatur. Rumor est

846. 1. rectius valeo] Cf. Epp. 788, 818.
4. Budaicarum] Ep. 810.
5. Glareanum] Cf. Ep. 810. 443 n.
8. Athanasium] For the new edition of the New Test. Erasmus used a Latin MS. of a commentary on St. Paul's Epistles which was commonly attributed to Athanasius; but, on comparing it with a Greek MS. of Theophylact, discovered that it was the work of the latter. See the additions to the notes on e. g. Rom. 1. 4, 3. 4, pp. 245, 260 in the edition of 1519; where Theophylact is still called Vulgarius, though by the time the volume of the text was completed (cf. p. 387), the error had been detected and the name corrected on the title-page. Knoblouch's edition of the commentary, Strasburg, March 1522, retains Athanasius' name but states that the ascription to Theophylact was widely accepted. As Erasmus edited nothing of Athanasius until 1527, the MS. here mentioned is probably the Latin Theophylact.
His Greek MS. was afterwards lent to Paris for the use of Philip Montanus; see the latter's prefaces, 12 Oct. 1552, to a Basle edition of 1554.
ne distrahatur] For the practice of cutting up a MS. into sections for the purpose of rapid copying see Jac. Traiecti, *Domus Clericorum in Zwollis*, ed. M. Schoengen, 1908, p. 106, and Wimpfeling's preface to L. Bebenburg's *Germanorum principum zelus*, Basle, J. Bergmann, 15 May 1497.
15. Fernandus] Against Spanish

Dominum Veriensem, maris praefectum et ducem itineris, applicuisse. Bene vale.

Salutabis meo nomine Beatum Rhenanum, amicum charissimum; quidni charissimum, presertim qui tibi tam charus, cui ego optimus et integerrimus sum Pylades. Anuerpiae postridie Penthecostes.

Eximio theologo omniumque litterarum callentissimo domino Erasmo Roterodamo, et patri et praeceptori obseruandissimo. To Basell.

847. To Peter Barbirius.

Deventer MS. 91, f. 17. Basle.
LB. App. 284. 31 May 1518.

[This and Ep. 848 are copied by a new hand, E, evidently someone engaged at Basle. For some reason he did not stay long in Erasmus' service, the only other work by him in the MS. being numerations of some of the leaves (see vol. i, pp. 605,6). The date is unquestionable.]

ERASMVS BARBIRIO SVO S. P.

Ipso Ascensionis die Basileam perueni, itinere satis difficili, praesertim ob aestum. Opus Noui Testamenti iam in manibus est excuditurque. Sed grassatur hic per vniuersam Germaniam noua quedam pestis, quae tussi, dolore capitis, torminibus viscerum plurimos corripit, multos occidit, sed plures relinquit. Ea me quoque post decimum diem corripuit, et iam dies aliquot male affligit. Intra tres menses hinc me explicuissem, si valetudo fuisset prospera. Eo deduxeram opus; sed fatis cedendum. Si Moecenas meus optimus valet tuque vales, est quur mollius feram meam infoelicitatem. Bene vale. Basilee postridie Trinitatis Anno M.D. 18.

Scripsi iampridem et tibi et domino Cancellario e Louanio, quod tu ita iusseras. Guidoni opto omnia fausta.

848. To Thomas More.

Deventer MS. 91, f. 17. Basle.
LB. App. 285. 31 May ⟨1518⟩.

ERASMVS MORO SVO S. D.

Ipso die Ascensionis Basileam peruenimus, itinere ob estum satis difficili, sed tamen incolumes. Sed grassatur per vniuersam

847. 1. *LB*: itineri *MS*. 848. 1. *LB*: itineri *MS*.

---

wishes Charles was sending Ferdinand to the Burgundian provinces, in accordance with a promise to the Netherland Estates; see E. Armstrong, *Charles V*, i. 20–1, 30–2. Ferdinand left Santander c. 22 May, and after touching Ireland landed in Flanders on 15 June (Brewer ii. 4188, 4236).

846. 16. Veriensem] Adolphus; see Ep. 93 introd.
20. Pylades] Cf. Ep. 849. 10, 1.
847. 1. Ascensionis] 13 May.
5. me quoque] Cf. Ep. 844. 293 n.
8. Moecenas] Le Sauvage.
11. Scripsi] Epp. 793,4.
12. Guidoni] Morillon.

optimus valet, tuique valde. Est quod mollius ferat
meam infelicitatem. Bene vale. Basileae postridie
Trinitatis Anno 1517 Scripsi iampridem
et tibi, et domino Cancellario e Louanio, quod
tu ita iusseras. Quidam opera omnia finxit.

Erasmus Moro suo S. D. CCLXXXVI.

Ipso die Ascensionis Basileam peruenimus, itinere
obstinato satis difficili, sed tamen incolumes.
Sed grassatur per vniuersam Germaniam noua
quaedam pestis, quae simul et tussim habet, et
capitis dolorem, in nonnullis vsque ad phrenesim,
et viscerum tormina. Amici scripserunt iam pri

Deventer Letter-book, f. 17 : Epp. 847,8.

Germaniam noua quedam pestis, quae simul et tussim habet et capitis dolorem, in nonnullis vsque ad phrenesim et viscerum tormina. Amici scripserant eam iam extinctam esse. Haec me post decimum diem corripuit, et iam dies aliquot male affligit. Sed tamen sum . . . . . Multos quidem occidit illa, sed plures relinquit. Opus Noui Testamenti iam in cursu est. Curaui tria volumina excudenda in membranis. De vno iusserat Tunstallus. Si valetudo fuisset prospera duos duntaxat menses, in eum produxissem locum vt me quoque absente potuisset absolui. Sed fatis agimur, fatis cedendum est. Si fauebunt superi, proximo Septembre reddemus nos Brabantie. Opus tamen non poterit absolui ante proximas nundinas. Haec fac vt sciat etiam Tunstallus. Bene vale, amicorum charissime. Basilee postridie Trinitatis.

849. From Peter Gilles.

Farrago p. 191. — Antwerp.
F. p. 327: HN: Lond. vii. 28: LB. 436. — 19 June ⟨1518⟩.

[The year-date, added in H, can be corrected from the arrival of Ferdinand and from Erasmus' absence at Basle. The later news about Francis Berckman in ll. 40,1 shows that some interval had elapsed since the commencement of the letter.]

D. ERASMO ROT. SVO PETRVS AEGIDIVS S. D.

Video te occupatissimum, qui ad quaternas meas literas non responderis. Venit nuper ad nos tabellio quispiam cum literis ad Io. Neuium tuis. Aberat Franciscus in Britannia cum ille adesset: delatae sunt tandem ad me cum epistola quadam Frobenii, quam sum apprime exosculatus.

Borsalus decanatum, vt vocant, nactus est. Hac proficiscens in Selandiam nos inuisit, te Basileam peruenisse narrauit: vnde vehementissime sum gratulatus. Ecquid ni gratuler qui, quoties tui fit mentio, gestire, tripudiare et subsilire soleo? Quaeso te, Erasme mi, si quando dabitur occasio, vt Pyladi tuo (sic enim me non minus ex animo quam vere nuncupas) aliquid literarum mittere haud graueris.

848. 5. scripserant *scripsi*: scripserunt *MS.* 7. *Post* sum *desunt plus minus duo verba; vbi nouus amanuensis, scilicet Erasmi manus imperitus, apices nouem dat.* 12. Septembre: *cf. Ep.* 839. 7. 849. 8. gratulatus *E*: gauisus *F.* Ecquid *E*: Et quid *H.* gratuler *E*: gaudeam *F.* 11. haud *E*: ne *H.*

848. 5. Amici] Epp. 801,2.
9. De vno] Cf. Ep. 886. 22. Another was sent to Erard de la Marck; see p. 168.
11. fatis] Cf. Ep. 794. 84.
849. 1. quaternas] Ep. 846 is the only one of these which survives.
2. literis] Cf. l. 14; neither is extant.
4. Frobenii] Perhaps accompanying a present of the Basle *Vtopia*, March 1518.
6. Borsalus] Cf. Epp. 291, 737, 805, 932. 43 n.
proficiscens] From Louvain; cf. Ep. 737.
10. Pyladi] Cf. Ep. 846. 20.

Admiratus sum non parum quod minime rescripseris te Budaeanas quas ad te dedi literas accepisse, praesertim cum tu interea temporis bis ad Neuium literas miseris.

Badius fuit apud nos, viximus genialiter. Super Fabro Stapulensi facta est mentio in conuiuio; poenitet se vnquam Erasmum irritauisse, nec responsurus est nisi ad Calendas Graecas. Paulus Aemilius reliquos historiarum suarum libros formulis excudendos Badio tradidit. Intelligo item Budaeum epistolas colligere. Nimirum curabit eas edendas, non sine doctorum omnium et admiratione et fructu.

Est apud nos, si superis placet, sycophanta ille Hypsistrotus instar vlulae inuisus omnibus. Is nunc rem agit alienam prorsus a sua sodalitate. Vendit libellos illos suos ineptissimos, quibus indidit titulum Apologiae. Hos minutuli isti libelliones circunforanei tanquam praecones vendunt; compendiolum autem, quantulum est, scabiosus et miser accipit Hypsistrotus. Hunc nemo dignatur colloqui, nemo vel salutat, nisi fortasse insanae quaedam et exfututae lenae; quanquam ne eae quidem suo nebulonem dignentur commercio. Corradit vndecunque potest pecuniam, sed nil praeter aurum Tolosanum.

Dialogus nescio cuius autoris, prorsus tamen eruditi, de Iulio hic passim venditur: hunc nemo non emit, nemo non habet in ore. Hunc te vidisse maxime vellem; quanquam non dubium quin isthic quoque venundetur. Ferdinandus illustrissimus Princeps faustis auibus applicuit, paucis ex nostratibus comitatus. Aiunt hunc non falsi autores comi et affabili esse ingenio, moribus optimis, et ad miraculum vsque Latine doctum, nec ineloquentem.

D. Marcus Laurinus apud me versatus est dies aliquot. De te totus noster fuit sermo, tota confabulatio; iussit te oppidoquam saluere. Sixtinus ad me literas misit. De Moro nihil audio. Franciscus ex Britannia Luteciam petiit. Beatus Rhenanus si belle valet, impendio gratulor. Bene vale, mi Erasme. Vxorcula mea iam partui proxima te plus millies salutat. Antuuerpiae. xix.Iunii. [ANNO M.D.XIX.]

12. te Budaeanas . . . 13. accepisse *om. F.* 24. *F*: minutili *E.* 26. *F Corrig.*: dignatus *E.* 27. colloquio *H.* fortassis *H.* exfututae *E*: veneficae *F.* 28. eae *E*: hae *H.* dignantur *H.* 38. D. *om. H.* 43. Anno M.D.XIX *add. H.*

---

12. Budaeanas] Cf. Ep. 846. 3,4.
17. Aemilius] Cf. Ep. 136. 1 n.
19. Budaeum] BE^1. appeared in 1520.
21. Hypsistrotus] Hochstrat; cf. Ep. 808. 6 n.
30. Tolosanum] *i. e.* sacrilegio quaesitum; cf. *Adag.* 998.
31. Dialogus] See Ep. 502 introd.
34. Ferdinandus] Cf. Ep. 846. 15 n.
42. gratulor] The change twice introduced in F for l. 8 might be expected. Probably this was overlooked.

850_{943} From John Turzo.

Munich MS. Lat. 965, p. 349. ⟨Breslau.⟩
⟨c. 20 June 1518.⟩

[The manuscript is a composite volume of collections made by Dr. Stanislaus Sauer, canon of Breslau (†1535; cf. EE^2. 13, VE. s.^{1} 11), to illustrate the history of Silesia, Hungary, and Poland. These were copied for the most part c. 1524 by his servant-pupil, John Schonwyss. In 1560 the volume was acquired from Schonwyss by a certain John Dernschwam, perhaps the person of that name from Hradiczin, who had been Balbus' pupil 1514–7; see Balbus' *Opera*, ed. de Retzer, 1791, i, p. xxii n. The new owner evidently had some interest in the Turzo family, for he picks out mentions of them in the various chronicles and adds marginalia. Schonwyss' hand ends after a long section on p. 340; and pp. 341–74 are covered by miscellanea written by two hands, A and B, who may have been employed by Schonwyss, and in any case are anterior to Dernschwam, since marginalia by him occur on p. 347. Schonwyss' hand perhaps reappears on p. 376.

This letter is copied by Hand B. It clearly is contemporary with Ep. 851.

John Turzo or Thurzo (16 Apr. 1466 — 2 Aug. 1520) belonged to an influential Hungarian family; but as born and educated at Cracow (B.A. 13 Dec. 1484, M.A. 1487 init.) he styled himself Polonus. After lecturing on Aristotle and Ovid at Cracow he went to Italy and became Dr. of Canon Law. On return he was twice Rector of the university and accumulated much preferment; until in 1502 he was appointed coadjutor-bp. of Breslau. In spite of prolonged opposition he succeeded to the see in 1506; and if his conduct as bp. was more splendid than effective, he at least showed himself a generous patron to men of learning, and even projected an edition of Augustine's *Epistolae* (VE. 83). The encouragement which he gave to humanism led Luther to hope that he would favour reform (LE^2. 329, 364 : ME. 84).

The correspondence initiated here gave Turzo great pleasure, and in spite of difficult communication was carried on until his death. His next letter was accompanied by a shower of presents; see Lond. xv. 1, 2, LB. 479, 524.

See H. Markgraf in ADB. xiv. 188, and G. Bauch in *Zs. d. Vereins f. Gesch. Schlesiens*, xxxvi (1901), pp. 193–224, with some letters from the Bremen MS. a. 11.]

DESIDERIO ERASMO RODORODAMO ORATORI ET THEOLOGO SVMMO S. D.

Svmma et incredibilis virtus tua, eruditio singularis, ingenii celsitudo et eloquentiae maiestas, perfectissime Erasme, que partim lectione tuorum operum partim tam egregia quam vera doctorum hominum commendatione mihi innotuerunt, in causa sunt vt ad te in presentia scribere non dubitarim. Nam cum omnium qui ingenii laboribus illustres reliquis mortalibus prestant, nunquam non fuerim studiosus, tum eorum qui cum Romana eloquentia Christiane fidei puritatem copulauere, obseruantissimus videri cupiam. Qualem te vnum ex vniuersa mortalitate hec etas diuinitus nacta, maioribus nostris et multis retro seculis adeo nihil concedit, vt quem obiiciat venerande alioquin antiquitati summis omnibus equalem, reliquis superiorem, habeat ac iure pretendat. Post futuris autem pene spem omnem adimit, adeo vt sibi simile quiddam vix vnquam audeant polliceri.

Atque ita me dii bene ament vt audito Erasmi nomine mirifice gestire soleo et exultare. Fit autem hoc non infrequenter; habes enim complures vel in his locis eximii ingenii tui miratores nominis-

3. tuarum *MS.* egregria *MS.* 6. fueim *MS.* 12. pretendet *MS.*

que tui clarissimi precones egregios. Inter quos Iohannes Piso extat olim tibi Rome cognitus, Regis Ludouici Hungarie in litteris preceptor, tum Caspar Vrsinus Velius, phalecii illius author qui in natalem tuum est editus. Porro Erasmicis operibus legendis aures obturare nunquam possumus; siquidem neminem omnium qui tuas lucubrationes inspexere, extare arbitror qui non coactus magis quam volens cessator fuerit. Prorsus lectitandis huiusmodi libris ex te ortis nemini non intercapedo molesta; iucunda admodum continuatio est, et laboris perpetuitas suauis. Inest nimirum tot et tam luculentis tuis scriptis Homerica illa lothos, que legentium animos ita capit vt auelli ab inexplicabili illa cupiditate neutiquam possint. Quo cum authore hoc habes proprium, vt nullum vnquam lectori tuorum operum obrepat fastidium; ac si obmanaret fortasse satietas vlla, tanto quidem serius tui studioso, quanto illius poematis sanctiores tui sunt labores.

Quare cum mecum animo voluo et te tam absolutum sibi placentis nature opus atque omnibus numeris perfectum, mirum est quam tui visendi desiderio accendar. Cuius gratia si vnquam compertum haberem te aliquo in loco esse quo posses vel octo dierum itinere adiri, subito hinc me auellerem eoque aduolarem; longius quoque et ad Belgas vsque profecturus, si per negotia liceret. Quod si Gaditani permulti Romam Liuium venere visum, qui minus cui nomen Erasmi innotuerit, quique eius diuinam eruditionem primoribus labris gustarit, e quouis terrarum orbis fine ad Erasmum, vbiubi fuerit gentium, admirator et spectator acceleret? Porro autem quoties consydero quantum et fructus et voluptatis t⟨u⟩orum lectione librorum percipio, inexplicabile est quantum me tibi debere sentio, certe plus quam p⟨r⟩estari a me vnquam possit. Atqui quo mea in te obseruantia tibi re ipsa fieret testatior, de mittendo munere decreueram, meritis quidem tuis longe inferiori verum modestie tue singulari fortassis acceptabili. Id quod propediem faciam, vbi nuntium nactus fidum quibus te locis contineas intellexero: interea temporis tui memoria iucundissima me oblectaturus, vna cum Caspare Vrsino, alumno nostro tuique imprimis studioso. Postremo optamus maxime vt

21. obturari *MS.* 22. lucrubationes *MS.* 29. obmanaret *scripsi*: obmaneret *MS.* 32. obsolutum *MS.* 37. Gaditani *correxi*: Satidani *MS.* 38. Romani *MS.* 45. fierit *MS.* 46. singulare *MS.*

---

17. Piso] Cf. Ep. 216 introd. In Ep. 943 Erasmus perhaps omitted the Christian name rather than correct it.

18. Ludouici] Louis II (1 July 1506 — 29 Aug. 1526), the ill-fated king of Hungary, who succeeded his father in March 1516; and after marrying Mary, sister to Charles v, in Jan. 1522, perished at Mohacs in the rout which followed the Turkish victory.

19. Vrsinus] Cf. Ep. 548. 3,4 nn.

20. aures] Cf. Hor. *Ep.* 2. 2. 105.

26. Homerica] *Od.* 9. 94–7.

37. Gaditani] Cf. Ep. 401. 21,2.

Deus immortalis te sibi nobisque omnibus saluum atque incolumem quam diutissime ac foelicissime seruet. Vale.

Iohannes Turzo, episcopus Wratislauiensis,
manu propria.

851_{944} From Gaspar Ursinus.

Farrago p. 162. — Breslau.
F. p. 305: HN: Lond. vi. 30: LB. 319. — 20 June 1518.

[The year-date is confirmed by that of Ep. 943, which is clearly contemporary with Ep. 944.]

GASPAR VRSINVS VELIVS ERASMO ROT. S. D.

Svperiori anno cum delitescerem quodam in Bauariae oppidulo, ocium nactus non literarium sed aulicum ac prorsus honestis a disciplinis alienum, Gurcensi Cardinale, cuius tum in famulitio fui, Caesarem in Belgas secuto, destitutus omnibus literarum praesidiis, ausus sum magno cum periculo ac famae et nominis discrimine, reuocata pristina illa consuetudine Romae qua vti solebam, puta scribendi aliquid, temere nimis atque audacter ineptire: vbi Genethliacon carmen in te, virum quo vniuersa Europa vix habet hodie quicquam illustrius et sanctius, certe nihil omnium confessione doctius, feliciori euentu quam stilo composui. Defuerat tum animi vacuitas miseriis aulicis cooperto. Elanguit iudicii acrimonia et vis ingenii, si quod vnquam fuit, studiorum atque eo amplius intermissione. Aberat censura doctissimorum hominum, aderat denique librorum copia nulla ante tempus sine cortice natanti. Quid tibi vis dicam? Tam cito quam asparagi coquuntur, id carminis a me factum excidit, peperique priusquam parturirem; vnde nemo non iudicare possit studiose abortioni operam datam. Atqui non eo componebam, vt tam vile et inchoatum carmen praecipitata aeditione publicatum in manus hominum veniret, cum vni tantum Richardo Bartholino, cui nugas omnes meas ostendere solebam et credere, legendum transmissum esset: qui hac in parte nimis quam officiosus illud non veritus est tibi impertire. Pudet, magnopere pudet, Vrsinum euulgati pooematii; a quo nihili in materia, non autem tanto in viro, mediocritatem ingenii exercitatam oportuit. O audaciam insignem et facinus stultum! Aenean laudare sum exorsus, nondum culici extollendo satis idoneus.

Equidem duplici errore me lapsum esse, et vtroque graui et intolera-

851. 3. *F*: Curcense *E*: Gurcense *E Corrig.* 23. poematii *F*. 25. Aeneam *N*.

851. 3. Gurcensi] Matt. Lang: see Epp. 548. 4 n., 549. 48 n.
7. Genethliacon] Cf. Ep. 548. 3 n.
14. sine cortice] Cf. Hor. *S.* 1. 4. 120.
15. asparagi] Cf. Suet. *Aug.* 87.
20. Bartholino] Cf. Ep. 547.

bili, vt perspicio manifeste, ita vehementer doleo. Primo adeo te non laudatum tam iuuenilibus ineptiis deprehendo, vt culpa rudis et crassae huius Mineruae de fama tua tibi haud parum detriuisse videar. Dein, quod multo grauius est, hoc scriptionis genus inusitatum aggredienti purae istius tuae et sanctae vitae actiones illustres nondum satis cognitae fuerunt. Neque dum varios et inaestimabiles labores πολυγραφωτάτου τοῦ Ἐράσμου vidi omneis. Quo fit vt interdum consilium ineam retractandi hendecasyllabos intempestiuos, vt pro virili parte mea locupletati et excussi luculentiores tandem atque opimiores exeant; praesertim cum impense nos ad hoc laboris hortetur R. et illustrissimus princeps et dominus D. Io. Thurzo, episcopus Vratislauiensis, studiosorum omnium praesentissimus Mecoenas, vir haud mediocriter eruditus. Qui te ob tuas singulares virtutes et doctrinam excellentem facit maximi, amat vnice, et honorat obseruanter: cui mos gerendus omnino est, vt et R. illius paternitati, cui nihil non debeo, rem faciam longe gratissimam, et nominis mei rationem habere voluisse videar. Interea, doctissime Erasme, te oro per beatissimum genium tuum perque immortales tuos et sanctissimos labores, tum quae prius me nesciente atque inuito aedita sunt in tui nominis laudem boni consulas, tum quod in praesentia mitto fortasse illis multo ineptius carmen, et e vulgari officina depromptum, vultu numini isti tuo amabilissimo conuenienti excipias, et Vrsinum tui amantissimum obseruantissimumque tuorum in numero amicorum vel vltimo subsellio collocatum redamare velis. Vale. Vratislauiae xx. die mensis Iunii. M.D.XVIII.

852. From Martin Dorp.

Farrago p. 171. — Louvain.
F. p. 312: HN: Lond. vii. 1: LB. 323. — 14 July 1518.

[The date is amply confirmed by the events mentioned.]

MARTINVS DORPIVS D. ERASMO ROTERODAMO OMNIS ERVDITIONIS FACILE ANTISTITI S. D.

LITERAS tuas, ornatissime Erasme, non dici potest quam acceperim cupide; tum autem quam gestienter audierim vel Iacobum tuum

851. 32. *F*: aggreditenti *E*. 38. R. et *om. H.* et dominus D. *om. H.* 42. R. *om. H.* 43. Paternitati *E*: amplitudini *H.* 50. excipias *E Corrig.*: accipias *E*.

851. 34. πολυγραφωτάτου] Cf. Ep. 480. 22.

35. retractandi] In his *Poemata*, Basle, Froben, March 1522, ff. i v°. seq., Ursinus made a number of corrections in the *Genethliacon*, which were adopted in H and later editions of Erasmus' *Epistolae*. Cf. Ep. 440. 14 n.

48. carmen] Evidently the hexameter poem (cf. Ep. 944. 3,4) addressed to John Turzo and entitled *De D. Erasmo Roterodamo Epistola*. Erasmus had it printed in Martens' edition, c. May 1519, of Eobanus' *Hodoeporicon* (p. 406); it is also in Ursinus' *Poemata*, f°. m².

852. 2. Iacobum] Nepos; E *in marg.*

aduentasse: porro vt iniunxerim Theodorico nostro, Bacchi mystae, ne quo illum pacto sineret abire quin colloqueremur, quin prandere-mus vna. Et illum quidem cibo, me volui fabulis nouisque et laetis nunciis obsaturari. Proinde anxie rogaui vt valeres, vt valuisses vsque; opus illud insigne quousque productum foret; ecquid Frobenius adornaret, seu Erasmicum seu alterius cuiuspiam; deni-que nihil omisi. Ad quae Iacobus commode profecto respondit. Et ecce dum nos fabulamur maxime, Theodoricus potitat maxime partesque agitat suas haud quaquam instrennue, ne ipse quidem interim ociosus a fabulis. Omnibus pene linguis, loquitur dixerim an obturbat? Germanica, Gallica, Italica, Latina: vt in hoc apostolicum quempiam renatum credas; vt vel Hieronymum quamuis multilinguem, si non elegantia, numero tamen linguarum ausit prouocare.

Praeterea autem rogaui vt valeat eximius ille Berus, eximius ille Fabritius Capito, eximius ille Rhenanus, beatissimus re, Beatus nomine; quorum profecto solis nominibus exilio, mi Erasme. Ab iis amari etsi ego indignus sim maxime, tamen ipsi, quos ego non amem modo verumetiam suspiciam, digni sunt maxime. Atque vtinam hercle illi, quo sim erga eos animo, nouissent. Rhenani in primis sedula in castigandis optimis autoribus vigilantia omnes sese docti adiutos profitentur. Fabritius accuratissimis Hebraicorum rudimentorum Institutionibus linguam quam dicunt 'sanctam' quantopere illustrauit? Iam vero Berus extra aleam est ingeniorum, posteaquam Parisiis omnibus calculis primas tenuit. His, quaeso, insignibus ceu triumuiris vnice me, Erasme, commenda. Dic Dorpium esse quendam, magno erga eos studio flagrantem. Fortu-natum te, mi Erasme, qui cum heroibus istis tam amice, tam familiariter cotidie versere! at enim eos contra plane deos quosdam, tua quibus datum est praesentia frui! qua male peream si quid in vita euenire queat mellitius, festiuius, candidius, simplicius.

Aduersam valetudinem tuam, vt aegre tuli afflixisse te, ita gaudeo deseruisse. Honorem tibi, quantum audio, a Puccio legato Aposto-lico optimo iure delatum impendio gratulor. Quae scripsisti fuerunt omnia sane quam gratissima. Vnum hoc molestum est, nondum

5. . Et *scripsi*: , & *E*. volui *EH*: vero *F Corrig.*, *quasi postea* obsaturarem *esset legendum*. 8. adornaret *F Corrig.*: ornaret *E*. 12. Omnibus *scripsi*: , omnibus *E*. 24. accuratissimis *E*: acutissimis *N*.

---

3. Theodorico] Martens; E *in marg.*
7. opus illud] The second edition of the New Testament.
15. multilinguem] Cf. LE². 34. 32.
25. Institutionibus] Cf. Ep. 556 26 n.
27. Parisiis] Cf. Ep. 413. 11 n.
34. valetudinem] Cf. Ep. 844. 293 n.
35. Honorem] Cf. Epp. 855. 13–4, 860. 4.

sedatum esse (quod maxime oportuit) ortum a Coloniensibus incendium: quibus sane miror qui tam ineptum quicquam in mentem venire quiuit, vt Lamentationes illas ridiculas, stultas, insanas vel componerent vel euulgarent. Praeterea autem quid minus fuit opus quam ceu dialogo morologo vulnus effecisse vt recruduerit, quod callum iam pene obduxerat? Miseram vero studiorum sortem, sic si pergant eruditi ineptire. A Fabristis nihildum neque videmus neque audimus. Verum quid tu, optime Erasme? an vlla possit esse futura tam acerba studiorum tamque ineuitabilis conditio vt ob eam tibi valeant? Ita natus es, ita institutus, ita te comparasti, vt quicquid subnascatur durum, molestum, perplexum in literis, id tu vnus obeas, feras, deuores publice studiorum vtilitatis respectu. Libellum de Iulio P. M. coelis excluso passim legunt omnes, et haud scio quo pacto pauci damnant: etsi tu quidem iusta in autorem ratione stomacheris, qui literas facit esse, si nunquam alias, hac maxime tempestate inuisas.

Caeterum hoc quid esse dixerim, mi Erasme? Tu vetas tuis literis responderi? quod videlicet propediem huc sis rediturus, ni res postularit Italiam vt adeas. Quid si istuc res postularit, quae erit, obsecro, occasio tecum, quando coram non licebit, per literas colloquendi? quis erit tam certus tabellarius? Quod si prorsus redeas, scriptione quid mihi perit? siquidem te scio, quanquam occupatissimum, vel inter prandendum tantum temporis suffuraturum, quo epistolam hanc legas, etsi ineptam atque incultam. De Anglis recipio me curaturum. Venerabili domino M. nostro Atensi, ita vti iusseras, te quam accuratissime commendaui. Crede mihi, Erasme, homo illico ad tuum nomen exiliuit gaudio: post longum de te eumque honorificum in primis sermonem, iussit vt se vicissim tibi, quantum possem, commendarem, vt de se omnia tibi pollicereris.

Magnifici domini Cancellarii Burgundiae mortem scio ab aliis nunciatam, vt non sit opus dolorem tuum denuo exhulcerare. Linguarum professio pulchre apud nos procederet, si stipendia tandem exoluerentur et doceretur gratis: alioqui scis eo Louanienses ingenio vt aegre quicquam dent. Id quidem male habet Matthaeum

47. valeant *E*: vileant *H*. es *add. H*. 50. P. M. *om. H*. 52. nunquam *E*: vnquam *N*. 58. Quod *E*: Quid *N*. 62. M. nostro *om. H*.

38. a Coloniensibus] Cf. Epp. 794. 35, 821. 18.
40. Lamentationes] Cf. Ep. 622.
42. dialogo] The *Defensio Reuchlini* (Ep. 680. 26 n.) which is in the form of a dialogue.
47. tibi valeant] 'you should dismiss them'; cf. Ter. *Andr*. 696.
50. Iulio] See Ep. 502 introd.
68. mortem] At Saragossa, 7 June 1518.
70. stipendia] Cf. p. 113.
72. Matthaeum] Adrian; cf. Ep. 686. 5 n. and E *in marg*.

nostrum, hominem vsqueadeo iratum pecuniae vt ne nocte quidem vna annuat hospitium, etsi minime nummis occupatum. Borsalus tuus aut verius noster, amicus haud impurus, syncerus, candidus, deseruit nos, designatus Decanus Veriensis. Prouincia quam coeperat, Latine docendi, mandata est Barlando. Fuit istic non admodum pridem adolescens Metensis, literarum studiosissimus, iuris vtriusque candidatus et amicus meus summus, cui nomen Claudio Cantiunculae; quem non dubito, si quo tempore tu istic fuisti, eodem ipse item fuerit, te salutasse. Eram ad eum scripturus, sed Iacobus tuus rogatus num nosset, negauit. Ei, quaeso, si istic sit, ne graueris plurimam ex me salutem dicere; tum hoc nunciare, rem omnem de qua iterum atque iterum scripsit, esse in vado, quod dicitur, ne deinceps sit sollicitior. Qua de re scripseras e Colonia (id quod plurimam habeo gratiam) paulatim bene habet, et spero adeo futuram ex sententia.

Nihil hic est aliud quicquam quod scio scriptione dignum; neque enim ambigo quin amici de suo quisque statu deque rebus aliis huc pertinentibus diligenter perscripserint. Caeterum, mi charissime Erasme, quando non meum hoc est quod tu vero verius scripsisti, nempe iucundiorem esse amicitiam et cum multis communem, effice, quaeso te, per genium tuum, vt insignibus istis literarum proceribus quoquo modo innotescam: non quo famae meae studeam, sed vt intelligant sua se virtute atque eruditione promeritos vt ab omnibus

74. vna *om. N.* 86. plurimum *N.* 90. *H*: perscripserunt *E.*

73. iratum] Perhaps here ironical.
74. Borsalus] Cf. Ep. 849. 6.
77. Barlando] See Ep. 492 introd.
80. Cantiunculae] Cl. Chansonnette (? Liedel: c. 1490—Oct. 1549), of Metz. He was a student at Louvain c. 1512, and a friend there of Dorp (cf. BRE. 121). From Christmas 1516 to Easter 1519 he received a grant from the town of Metz for the furtherance of his studies. With this in the summer of 1517 he matriculated at Basle; where in the autumn of 1518 he was appointed Professor of Civil Law, and in Oct. 1519 was Rector. But he was not satisfied with his position, even when he became Syndic of Basle in June 1522; and made attempts to move to Freiburg and Mainz. In July 1523 he was in Paris, perhaps on a similar quest, and carried a letter from Francis I inviting Erasmus to France (Vischer, p. 31; cf. Horawitz ii. 4). During his residence at Basle he composed his *Topica* (Ep. 447. 596 n.), and translated Erasmus' *Exomologesis* into French, Basle, 26 April 1524, probably also his *Precatio dominica*; and the *Vtopia* into German, Basle, J. Bebel, 16 June 1524. From 1525 to 1532 he was Chancellor to the Bp. of Metz, John, Cardinal of Lorraine; and discharged missions to Spain and elsewhere, having his headquarters at Vic, NE. of Nancy. He was next in Imperial service, and in spite of its claims found time to publish Paraphrases of the Institutes of Justinian, 1533-8. From Oct. 1540 until his death he was Austrian Chancellor at Ensisheim.

Zasius admired his legal ability greatly, and dedicated to him one part of his *Lucubrationes*. In Oct. 1525 he was appointed by the Senate of Basle, with Erasmus, Ber and Boniface Amerbach to examine a book by Oecolampadius which was suspected of heterodoxy.

See Agr. E, Am. E, BE, BRE, CE, EE, ZE; F. P. Bremer, *Jb. f. lothringische Gesch.* v. (1893) pp. 157-217; and a very thorough biography by W. Hartl and K. Schrauf in *Nachträge* to Aschbach's *Gesch. d. Wiener Univ.*, vol. i (1898) pt. 1, pp. 156-260.

amentur. Porro tibi, charissime Erasme, quum omnes omnia, ego tamen hoc neutiquam concedam, vt mihi in amicitiae stadio anteuertas. Verissimum esse re ipsa comperio quod olim dixisti, aetatem, tempus, rerum vsum multa afferre hominibus. Quod admiratus sum olim, huius nunc poenitet et pudet. Valetudinem tuam fac cures diligenter, quae frequentibus morborum insultibus est obnoxia. Tum autem hoc caue, ne morbus vel aggrauescat vel recurrat; vt isti labori (dicerem saxo, dicerem pistrino, nisi honorificentissimus magnificusque foret labor) diu sufficere possis. Si in Italiam proficiscaris, non est alias maior habenda ratio valetudinis, quam non tibi modo sed toti etiam Christiano orbi curabis. Quod si ad nos matures iter, o candidum diem qui te Louanio reddet!

Sed heus, praeterieram ferme quod minime oportuit, Frobenio omnium principi calchographorum (pace modo Theodorici nostri dixerim) plurimam ex me salutem vti nuncies: cui omnes debemus studiosi non vulgariter. Largiatur ei Dominus Deus annos vitae et plurimos et felicissimos, quo pulcherrimae prouinciae, in qua Aldum quoque ipsum meo iudicio post se relinquit, par esse queat. Quid enim is nisi eximie eruditum, et quanta cura excudit! Bene vale, eruditorum phoenix Erasme.

Louanii, pridie idus Iulii. Anno M.D.XVIII.

853. To John le Sauvage.

Institutio Principis Christiani f°. a². Basle.
Lond. xxix. 58: LB. iv. 555. 15 July 1518.

[The preface to the second edition of the *Institutio Principis Christiani* (Ep. 393), undertaken at Froben's request (Ep. 801. 17–20) and published by him in July 1518 (*a*). The first and third paragraphs are taken, with only slight alteration from Ep. 793. In the Froben editions of June 1519 and 1540 there is no further change in this preface.

Though it is addressed to Le Sauvage, Erasmus describes the new edition as undertaken on behalf of Ferdinand (ll. 63,4; cf. I. p. 39. 30, 1), who at the age of fifteen had just arrived from Spain to enter upon his career of government; and the young prince soon claimed to be familiar with the book (Epp. 943, 970).

It is noticeable that the editors of N did not comply with Erasmus' wish (I. p. 39) that this preface should be included among his letters; doubtless through an oversight.]

CLARISSIMO VIRO D. IOANNI SYLVAGIO, REGIS CATHOLICI CAROLI CANCELLARIO SVMMO, ERASMVS ROTERODAMVS INTER EIVSDEM REGIS CONSILIARIOS MINIMVS S. D.

Svbinde me flagellat litigatricibus epistolis Petrus Barbirius sacellanus tuus, meus Pylades, quod posteaquam itineris Hispanici

852. 97. hoc *om. N*.

852. 112. Aldum] For Froben's reputation in Italy at this time see BRE. 116 = Zw. E². 86.
853. 2. Pylades] Cf. Ep. 846. 20.

comes esse recusaui, non saltem crebris literis celsitudinem tuam interuisam. Ego vero, si mihi persuasum habeam prudentiam tuam vel desyderare literarum officium vel huiusmodi vulgaribus officiis aestimare clientis in te animum, nolim mihi hac in causa vllam quantumuis iustam excusationem esse praesidio; licet illud verissime queam dicere, me hactenus non leuius districtum fuisse studiorum laboribus quam tu tanti Principis et non vnius regni negociis distringaris: etiamsi non negem te sarcina splendidiore premi, grauiore non arbitror, vt interim culicem cum elephanto componam. Nunc vero cum non ignorem pectus istud tuum, heroicum quidem prorsus et homine maius sed tamen vnum, tantis negociorum molibus vndique pulsari, non alia ratione mihi videor in te officiosior esse posse quam si salutationis officio supersedeam. Quin modis omnibus mihi videar iniurius—tum in Regem Catholicum, cui velut Atlanti tu Herculis es vice aut, si mauis, velut Herculi Theseum praestas; tum in vniuersam potentissimi Principis ditionem, cuius iuuandis rebus superum benignitate donatus videris, —si te frequenter meis literis interpellem, praesertim nihil aliud quam animum in te meum testaturis: quem ego sane, si facultas animi studio respondeat, solidioribus argumentis testari cupiam; et opitulatore Christo testaturus sum aliquando, si modo in paucos annos vitam et incolumitatem superi propicii largiantur.

Nunc in hoc pistrino in quod memet conieci, molendum est menses aliquot, et mortarium quod ipse intriui, mihi exedundum est: nec tamen aliud interim ago quam agit tua celsitudo, pari quidem studio, licet impari successu nec pari splendore. Tu velut in celeberrimo totius orbis theatro summo cum omnium applausu versans, Principis eius negocia moderaris a cuius genio rerum humanarum summa potissimum pendere videtur, et ita moderaris vt cum illo pulcherrimum quoddam certamen suscepisse videaris, vtrum vnus ille syncerius regnis tam multis summum gerat imperium an tu vnus vni magistratum amplissimum. Ego inclusus et inter libros mussans pro mea virili honestissimorum studiorum negocium ago, nihilo secius interim et Principis agens negocium: cui scio nihil esse magis in votis quam vt ipsius auspiciis Christiana pietas ac eruditio digna Christianis magis ac magis apud nos efflorescat et latissime propagetur. Atqui ditio fortassis potest armis propagari, vera religio aliis copiis aliisque praesidiis propaganda est. Hac in parte, quam ego vel primariam esse puto, si non dicam ducem sed certe gregarium quempiam militem praesto, non me poenituerit decertasse. Tantum oro vt communibus nostris conatibus Christus Opt. Max. aspiret. Aspirabit autem, si nos synceris animis illius,

3. comes] Cf. Ep. 596 introd.

non nostrum agemus negocium: atque ita nostrum maxime sumus acturi, si illius negocium egerimus. Nos et aduersa valetudine et sycophantarum insultibus pulsati magis animo quam corpore viuimus.

Caeterum et mihi gratulor et Christo sospitatori gratias ago, quod ex amicorum literis cognosco celsitudinem tuam inter immensas istas curarum ac discriminum vndas, quibus alioqui ferendis vix adamantinum pectus suffecerit, perpetuo prospera valetudine vsam fuisse; siue vires istas praeter aetatis rationem tibi quaedam naturae felicitas suppeditat, siue insignis in optimum Principem ac patriam pietas suggerit, siue numinis humano generi consulentis benignitas Principis causa tibi, per te nobis omnibus, largitur. Adeo quoties vegetam istam et tot parem negociis senectutem contemplor, Massinissam quempiam aut Catonem mihi videre videor, nisi quod vt illos aequas patientia, ita prudentia animique moderatione superas. Cuiusmodi si nobis aliquammulti contingerent, spes esset breui futurum vt orbis Christianus et honestissimis disciplinis et moribus integerrimis et pace iucundissima floreret.

Audio Ferdinandum illustrissimum feliciter ad nos appulisse. Ei libellum De Principe instituendo instauraui; quandoquidem eum Carolo iamdudum superuacaneum reddidit tum ipsius indoles vltro ad omnia summo rege digna praeuolans, tum tua non minus fida quam cordata consilia. Bene vale.

Basileae. Anno. M.D.XVIII. Idibus Iuliis.

854_{868} FROM AMBROSE LEO.

Farrago p. 324. Venice.
F. p. 429: HN: Lond. x. 28: LB. 324. 19 July 1518.

[As Erasmus makes no apology for delay in replying, it may be taken that this and Ep. 868 fall in the same year. I have changed the year-date of the latter, on the ground that there is no other letter in the *Farrago* dated later than 15 Aug. 1519. The reference in Ep. 868 to Linacre's new translation from Galen, Paris, June 1519, seems to conflict with this. But Erasmus had long been under the impression that the book was already published; cf. Epp. 764. 9, 785. 17, 829. 25. The uncorrected year-date of Ep. 868 in E is perhaps meant for M.D.XIIX; cf. Epp. 871, 874.

Ambrose, son of Marinus Leo, a native of Nola, near Naples, was Dr. of Medicine at Padua, and subsequently Professor of Medicine at Naples. Being affronted by the refusal of a title of nobility he resigned and went back to Padua, where he studied Greek. From 1507 onwards he was at Venice, where he was physician to Aldus' household (AE), and thus formed ties of attachment with Erasmus (*Adag.* 163, 1250, 2666; cf. Epp. 450, 541-2). Besides the books mentioned in ll. 84-7, he translated Actuarius' *De vrinis*, Venice, Bern. Vitalis, 10 Nov. 1519; and after his death his son Camillus published a dialogue by him *De nobilitate*, and a translation of Aristotle *De virtutibus*, Venice, M. Sessa, Sept. 1525. Camillus' preface to the former enumerates some other works remaining

52. vsam *scripsi, cf. Ep.* 793. 23: vsum *a*.

853. 46. aduersa] Cf. Ep. 844. 293 n. 63. Ferdinandum] Cf. Ep. 846. 15.

in ms. *Adag.* 2666 refers to his *Quaestiones* on subjects of natural history, which were perhaps published in 1523; but I have not seen a copy. He also took some part in the Aldine edition of Pontanus' prose works, June 1518. The news of his death reached Erasmus c. Oct. 1525 (Lond. xviii. 10, LB. 769). See F. A. Soria, *Storici Napolitani*, 1782, ii. 347-51. There is an autograph letter from him to Sannazaro, dated Nola, 14 Nov. 1493, in the Vienna MS. 9737[e].]

AMBROSIVS LEO NOLANVS MEDICVS ERASMO ROTERODAMO S. D.

Hactenvs, Erasme charissime, nugas illas esse putaui quas de Pythagora et Proteo scripsere veteres, illum saepe ad has vitae auras reuersum fuisse totidemque mortem oppetiisse, hunc in varias formas mutasse sese, cum libuisset: factum enim alterius ab altero parum differre nosti. Nunc vero non nugas, non fabellas illas ridemus, historias credimus, quandoquidem in te vno vtrunque contigisse nouimus. Pauca enim intra tempora tam saepe obiisti et rediisti ad viuos quam de forma in formam variam nouamque mutatus es. Primum enim audiuimus etiam ab Aldo, te in Gallia obiisse, paucos post annos reuixisse in Germania. Deinde relatum est te desyderatum esse in Germania, qui paulo post in Italia apparuisti. Postremo intelleximus oppetiisse te apud Britannos, nunc ab Auerno reuocasse gradum in Gallia, vnde et ad nos nostratesque viros et literas dedisti et salute multa impartiisti. Quamobrem alterum visus sum videre Pythagoram. Quinetiam non modo ex Italo mutatus es in Gallum et de Gallo in Germanum transiisti, tanquam de vitulo in auem et de aue in frumenti genus, quod semen apud Plinium male legunt; verumetiam de poeta in theologum inuersus es ac de theologo in cynicum philosophum transmigrasti, item demum cynicum cum oratore commutasti: quae mirae metamorphoses Protei illius solius videbantur. Vidimus enim innumeros libros tuos impressos, quibus memoratas vel hominis vel ingenii personas et formas variasti, idque magna cum omnium laude et admiratione et lectitatione, etiam te et dicta tua saepissime testantium; non vt vnus idemque sententiarum magnarum autor fores, sed tanquam tres quatuorue autores illarum essent.

Quinimo ob tuas eiusmodi transmutationes illud mihi contigit. Siquidem iam pridem ridebam Pythagoram, qui renascendo et agnosceret et memoraret se alio tempore vixisse; quoniam Aristoteles demonstrarat nihil in morte remanere memoriae eorum quae anteacta essent in vita. Nunc vero vbi vidimus te toties oppetiisse rediisseque ad lumina solis, nostri ac amicorum memorem memo-

3. oppetisse *H*.

7. obiisti] There were rumours of Erasmus' death in 1506 (Ep. 194. 9-15), in 1513 (Ep. 270 introd.), and in 1516 (Ep. 479. 3). It is not clear whether Leo is referring to any of these.

17. frumenti genus] To carry on the play on words it seems that *germen* is required: but I cannot find any place where the printed editions of Pliny *N. H.* read *semen* instead.

riamque seruantem, aspernati sumus Aristotelis fallacem diligentiam. Verumtamen etsi ita habeat, vereor, Erasme mi, si etiam mutationes istas delectatus experiaris aliter euenire quam proposueris, quanque in aliis transmutationibus contigerat. Quam ob rem hortari te velim vt in isto quo frueris vitae genere te ipsum contineas, teque omni ope qua potes serues, periculumque nullum mutandi ineas; ne tibi quod vrinantibus accidere solet contingat, qui dum saepius ab aquis in quas intrepide insiliere, emersissent, aliquando securi sub aquis quum natarent, nusquam exiisse visi sunt. Atque adagium tuum illud in memoriam reuoces, Ne temere Abydum: siquidem mutatione quae fit aut de vita ad mortem aut de forma in formam, periculosiorem video esse nullam.

Hinc autem, quod gratius a nobis audias, ne quicquam scribere valemus. Nanque praeter literaria munera nulla res est quae ad te pertinere videatur. Literae vero ipsae vbique gentium frigent horrentque vt iamiam interiturae. Magni enim sonitus Turcicorum armorum in Italia audiuntur, qui et in Aegypto et Syria et Perside excusi sunt: qua pro re Musae metuentes (sunt enim vt nosti nudulae puellae) interitum cogitant; cum quibus casuras esse etiam literas omnes necessum est. Sed tamen vt mutiamus aliqua, scias in senatu Veneto sancitum esse atque etiam praeconio publicatum eligendum esse successorem Marco Musuro, qui publice Graecas literas auditores doceat; stipendiumque centenorum aureorum decretum. Eam ob rem quam plurimi se parant et competunt. Nanque statutum est tempus duorum mensium, quo competitores et nomina dent, et legendo et aperiendo Graecos autores ostendant qui viri sint et quantum lingua et ingenio polleant. Siquis ergo forte fuerit qui per ista climata nomine et scientia Graecarum literarum claresceret, huic ipsi significato memoratum decretum, vt si animo ei sederit competere aperireque Graecanicos libros, huc intra duorum mensium curriculum se conferat. Ad haec nosti magnam auditorum turbam, qui veluti pullicini sub glociente Musuro pipiebant. Illorum non pauci iam pullastri magni euaserunt, nec pipiunt, pipant et cantillant; idem magno animo sunt etiam ascendendi suggestum praeceptoris. Atque inter eorum elegantiores vnus Petrus Alcyonius multa e Graeco in Romanum sermonem

45. ne quicquam *E*: nihil *F*. 66. sed *ante* pipant *add. H.* iidem *H.*

41. adagium] No. 693.
48. Turcicorum] Cf. Ep. 729. 48 n.
49. Perside] Selim made a successful invasion of Persia in 1514, before the conquest of Egypt.
51. nudulae] Cf. *Adag.* 1650.
54. successorem] The vacancy had already been announced to Erasmus in June 1517, with the request that he would himself fill it; cf. Ep. 589. 17 seq.
64. glociente] This passage is reminiscent of Col. 8. 5.
68. Alcyonius] See Ep. 450. 29 n.

elegantissime vertit. Nam orationes plerasque Isocratis ac Demosthenis tanta Arpinitate expressit vt Ciceronem ipsum nihilominus legere videaris; Aristotelisque multa vertit tam candide vt Latium gloriabundum dicere possit, En Aristotelem nostrum habemus. Idem ipse iuuenis, vt est literarum optimarum vtrarumque maximus alumnus, ita tui quoque amantissimus ac studiorum tuorum laudator summus.

In calce de me iam sene et amico etiam senties aliqua. Nam ita viximus postquam hinc soluisti, vt viuebamus tum quum nobiscum eras, vt nosti, continuo summussitando cum libellis vtrisque, idque vt foetum aliquem Leone dignum senescendo conciperemus: non vt mulieres, quae dum puellae sunt, statim tempore grauidae esse volunt, atque paulo post foetificare gaudent; quarum filii imbecilles nascuntur nec diu viuere queunt. Concepimus aliquos, quorum quosdam parturimus, quosdam peperimus inque lucem aedidimus. Opusculum enim in tris distinctum libros de Nola vrbe patria nostra composuimus, quod impressum est; alterum magnum opus sectum in libros sex et quadraginta ex Peripatetica disciplina confecimus aduersus Auerroen, quod etiam incusum est: vt intelligas nos etiam haud contriuisse noctes in culcitris.

Ad haec aliquid literarum ad nos etiam des velim: eas enim magnopere cupimus, non solum vt intelligamus te bene agere, quod summopere optamus, sed etiam vt a te audiamus aliqua eorum quae fiunt apud eos qui ex hac vita commigrauere, atque vtra sit regio ad manendum accommodatior. Calles enim vtriusque conditionem, quippe qui saepe iam mortem cum vita et cum morte vitam commutasti. Vale et nos ama, vt soles.

Venetiis. XIIII. Cal. August. M.D.XVIII. apud speciariam tabernam coralli.

[729]855. To Paul Bombasius.

Auctarium p. 36. — Basle.
F. p. 105: HN: Lond. ii. 24: LB. 377. — 26 July 1518.

DES. ERASMVS ROTERODAMVS PAVLO BOMBASIO SVO S. D.

Imo quo potius Bombasius ille Mauortius καὶ, ἵνα Ὁμηρικώτερον λέξω, δαΐφρων quam ad Eluetios? Nec erat quod illic metueres ne quemadmodum Trebatius apud Britannos frigeres, cum passim etiam mediis brumis sudetur in hypocaustis. Distuli tuis respondere

854. 81. quarum *H*: quorum *E*. *F*: imbecelles *E*. 87. incusum *E*: excusum *H*.

854. 84. Opusculum] *De Nola patria*, Venice, J. Rubeus, 4 Sept. 1514.
85. opus] Venice, B. & M. de Vitali, 25 Sept. 1517; edited by Camillus Leo.
97. coralli] Cf. Ep. 450. 28.
855. 1. Mauortius] Cf. Ep. 251. 15–9.
2. Eluetios] Cf. Ep. 134. 3 n. and BRE. 82.

literis, quod existimarem fore vt praesens praesentem amplecterer vel Rhomae vel apud Eluetios. Eximium Antonium Puccium legatum Apostolicum hic offendi, hominem multis quidem eximiis dotibus suspiciendum, at mihi non alio nomine chariorem quam quod Bombasio ex animo bene vult. Is vbi Basileam sese contulisset, protinus per suos me salutat, inuitat instanter ad colloquium et prandium. Quid multis? accepit vmbras meas, hoc est eos quos mihi notos et charos mea causa inuitarat, inprimis Beatum et Amorbachios, tibi quoque notos. Ipse vir tantus coactus est in hoc pistrinum descendere, si vellet Erasmum complecti.

Sed 'Vnde' inquies 'Erasmo tantum supercilii?' Mi Bombasi, tam inhumanum tamque superbum me non animus sed morbus reddiderat omnium sceleratissimus. Is me plus mensem afflixit, atque ex interuallo sic repetiit vt medicos accerserem, quod non soleo nisi cum propemodum tedet vitae: et ita haeret malum quasi destinarit expugnare. Paceus ad nos reuersus non epistolis sed iustis voluminibus me crebro salutauit: neque tamen contigit colloqui, quod mox a Rege fuerit in Britanniam accersitus. Eum tibi cordi fuisse nihil hercule miror, ὅμοιον ὁμοίῳ. Is apud suos dici non potest quam sit charus omnibus, praecipue Regi humanissimo et Cardinali viro incomparabili.

Scis, optime Bombasi, quam semper abhorruerim ab aulis principum; quam vitam ego nihil aliud esse iudico quam splendidam miseriam ac personatam felicitatem: at in talem aulam lubeat demigrare, si liceat reiuuenescere. Rex, omnium quos habet haec aetas cordatissimus, bonis libris delectatur. Regina non tantum in sexus miraculum literata est; neque minus pietate suspicienda quam eruditione. Apud hos plurimum pollent qui bonis literis, qui integritate, qui prudentia antecellunt. Thomas Linacrus medicum agit: hunc virum frustra tibi praedicem, cum libris aeditis qualis sit declaret ipse. Cutbertus Tunstallus illi est a scriniis; quod munus apud illos primae dignitatis habetur. Non credas, mi Paule, cum hunc nomino, quam immensum omnium bonarum rerum mundum complectar. Thomas Morus est a consiliis, non Musarum modo sed leporum et Gratiarum delitium vnicum; cuius ingenium aliqua ex

6. Antonium *F*: D. *D, vbi* Ant. Puccius *stat in marg.* 13. D^1FN^3: Amorbacchios D^2: Amerbachios N^2. 27. esse *om. F.* 32. qui integritate *om. H.*

13. in hoc pistrinum] John Gertophius, in a *Recriminatio* against Lee, Basle, A. Cartander, June 1520, p. 13, mentions an Italian Bp. (clearly Pucci), who three times invited Erasmus to dine and was refused, and at length was obliged to walk from his inn to Froben's press in order to see him.

16. morbus] Cf. Ep. 844. 293 n.

20. ad nos] Cf. Ep. 706. 27 n.

28. personatam] Cf. Sen. *Ep.* 80. 8.

in talem aulam] For other eulogies of the English court under Henry see Epp. 821. 1-2, 837. 35-7, 917, 964.

parte ex illius scriptis subodorari potuisti. Paceus, huic pene germanus, ab epistolis. Gulielmus Montioius Reginae famulitio praefectus est. Ioannes Coletus est a sacris concionibus. Praecipuos duntaxat recensui. Ioannes Stocsleius praeter scholasticam hanc theologiam, in qua nemini cedit, trium etiam linguarum haud vulgariter peritus, a sacris. Huiusmodi viris ei differta est regia, verius *μουσεῖον* quam aula: quas tu Athenas, quam Stoam aut quod Lyceum eiusmodi praetuleris aulae?

Quod mihi de Fabro gratularis, non minus ingratum est quam fuit inuisa conflictatio: atque vtinam ille moderatius lacessisset! Sed ita est, nemo omnibus horis sapit. Hoc quicquid est mali, meis imputare fatis libet. Quid enim aliud faciam? Vir probus est Faber, eruditus, humanus, denique vetus etiam amicus. Sed eam felicitatem mihi genius aliquis, opinor, malus inuidit: et nunc eo sum in virum animo vt mihi vehementer molestum sit futurum si quisquam de Fabro mea causa peius sentiat. De recriminatione rumorem spargunt quidam, qui monomachiis huiusmodi delectantur. Caeterum inter nos animorum consensus est: neque vero committemus vt tam veterem tamque syncaeram amicitiam vna nubecula dissidii videatur aboleuisse. Si inter Barnabam et Paulum incidit *παροξυσμὸς*, quid nouum si inter nos humani quiddam extitit? Quantum istic eruditi tribuant scriptis meis nescio: certe hic plus tribuunt quam agnoscam. Et tamen non desunt qui fortiter obganniant; sed eiusmodi ferme vt aut non legant mea, aut qualiacunque sunt, frustra lecturi sint. Quod ni me tot bonorum virorum candor consolaretur, iamdudum poeniteret tantarum vigiliarum, quas communibus studiis, praecipue vero sacris, pro mea virili iuuandis insumo.

Rumores quos vulgo spargunt de Turcis, plerisque suspecti sunt, quod toties iam experti sint alio spectare remiges, alio prouehi cymbam: nec vsquam esse verius *τὸ Πολλὰ τὰ πολέμου κενά*. Sed quicquid istuc negocii est, precor vt omnibus bene vertat; suscipitur

43. Ioannes . . . 45. sacris *add. F* (Stocsleius *N*[2] : Stocslerus *FN*[3]). 45. ei *D* : ea *H*. 48. minus *F* : magis *D*.

---

43. Stocsleius] John Stokesley (8 Sept. 1475? — 8 Sept. 1539). He was Fellow of Magdalen College, Oxford, in 1495, and after residing there till 1507 he probably went to Italy; for from the description of his attainments he may be identified with the 'Gul. Stokelleius' whom Pace met at Rome before 1514 (*De Fructu*, p. 101). For similar inaccuracy cf. Epp. 594. 6 n., 604. 2 n., 966. tit. n. On his return he became chaplain and almoner to Henry VIII, and in 1524 Dean of the Chapel Royal. He supported Henry about the divorce, and whilst abroad on this business was appointed Bp. of London, 1530, in succession to Tunstall. As Bp. being too conservative to accept Henry's changes in the Church, he was much harassed by Cromwell. See DNB.

45. ei] *sc.* Regi.

60. *παροξυσμὸς*] Acts 15. 39.

70. Πολλὰ] *Adag.* 1919.

enim ingens rerum humanarum commutatio non sine discrimine. De Marco Musuro et Palaeoto rem acerbam nuncias; et interim cum cornicibus omnibus certabit ὁ παρὰ τὴν εἴσοδον. Ἀλλὰ ταῦτά γε θεῶν ἐν γούνασι κεῖται. Periit et apud Gallos Faustus et apud Britannos Andreas Ammonius; quorum alter diu regnauit Lutetiae, alter ad summam dignitatem emersurus erat, si vita diuturnior contigisset. Tu cura vt recte valeas.

Basileae VII. Calen. Augusti. Anno M.D.XVIII.

[747]856. To Willibald Pirckheimer.

Farrago p. 68. Basle.
F. p. 233: HN: P. p. 271: Lond. iv. 13: LB. 374. ⟨c. August⟩ 1518.

[Within the limits of Erasmus' stay at Basle in 1518 only an approximate date is possible. Some guidance may be found in the reference to his illness (l. 63) and the progress of the New Testament (l. 62).
In the critical notes I have omitted a number of variants in P which are mere depravations.]

ERASMVS ROTERODAMVS BILIBALDO SVO S. D.

Nescio cuius culpa factum sit vt prolixior illa tua epistola mihi tam sero sit reddita. Ea mihi declarauit Bilibaldum (cuius humanitatem, integritatem atque eruditionem iam ante perspectam habebam) virum esse singulari etiam praeditum prudentia, animique magnitudine quae deceat hominem neutiquam plebeium. A principibus facile contingeret fortuna, nisi mihi nimium dulcis esset libertas. Nimio emptum videtur quicquid huius emitur dispendio. Posteaquam ego hac quantulacunque fortunula contentus sum, me tranquillo fiet, siue dabunt aliquid siue nihil dabunt. Atque vtinam non pauperior etiam essem his veris opibus quibus tu me beatum praedicas! Facti tui rationem sic reddis vt mihi plane persuadeas. Tuae vero ciuilitatis est quod pro admonitione nostra audaci potius quam tempestiua gratias etiam agis.

Cum horum tumultus et conspirationes, mi Bilibalde, mecum reputo, partim demiror quid sibi velint, partim indignor, partim miseret caecitatis ac dementiae. Astrologi tradunt quasdam pestes, vt animorum ita et corporum, ab astris immitti, poetae ab inferis; Homerus huiusmodi perturbationum causam in Aten reiicit; nonnulli Pani deo simile quiddam tribuunt. Hoc malum, vndecunque venit, fatale est. De recutito non libet meminisse, quem vel nominare ominosum puto. Quid venit in mentem Gratio vt suas literulas

855. 74. certabit] Cf. *Adag.* 564, 'cornicibus viuacior.'
76. regnauit] Cf. Ep. 415. 11 n.
856. 18. Homerus] *Il.* 19. 91 seq.
20. recutito] Pfefferkorn; see Ep. 487. 20 n.
21. Gratio] Ortuinus Gratius; E *in marg.* See Ep. 526. 8 n.

turpiter seruire vellet quorundam stultitiae seu potius ambitioni? cum eo videatur ingenio praeditus vt, si vero iudicio iustam operam adiunxisset, inter eloquentes ac literatos haberi potuisset. Nunc non alio facinore notus est nisi quod calumniatus est Reuchlinum et huius amicos, quodque quorundam infanti maliciae mercenarium ciboque conductum rhetorculum praebuisse videatur. Quoties in animo fuit admonere R. P. Iacobum Hoechstratum ne tot annorum studium in rixosum hoc negocium collocaret, neue se apud eruditos viros suis libellis traduceret. Quos legens quoties illud mecum, Vtinam te meis videres oculis! Sed cum homine mihi adeo nulla intercedit familiaritas vt neuter alteri conspectus sit. Et expertus noui quam non semper succedat etiam inter amicos liberior admonitio. Itaque verebar ne sedulo famae ipsius consulens in suspicionem venirem, quasi Reuchlini negocium agerem: quicum sic mihi intercedit necessitudo, vt a causa sim plus quam alienissimus.

Sunt qui praedicent Hoechstratum moribus esse non omnino inciuilibus; alii secus narrant. Ego semper malo credere bene quam male praedicantibus. Tamen vt ingenue fatear quod verum est, vbi libellos hominis degustaui, minus bene quam antea de illo sentire coactus sum, ipsa videlicet re. Habet sodales aliquot qui applaudant, qui suffundant frigidam, qui 'εὖγε' accinant; ex horum vel iudicio vel adulatione totius orbis aestimat suffragia. Habebat et hic suffragatores, sed qui clam ac technis rem agerent: etiamsi nuper coeperunt perfricare faciem diuque celatum animi morbum prodere. Nec adhuc queo subodorari quae res illos adeo commoueat, nisi quod, vt sentio, sibi stultissime persuaserunt, si meliores literae passim efflorescant, ita vt faciunt, fore vt autoritas horum qui praeter recentem hanc doctrinam nihil neque didicerunt neque sperant, prorsus labefactetur. Cuius mali nos ipsi causam aliqua ex parte damus, dum illorum studia nimium acriter insectamur et nostra ad inuidiam vsque iactamus, dumque illos imitari malumus in malo quam in bono vincere; dumque prius est perpendere quid illorum mereatur improbitas quam quid nobis dignum sit. Ego locis aliquot attingo theologos parum synceros parumque dignos eo titulo, sed quales apud nos nullos esse putabam. Tales expertus sum quosdam, vt similes nusquam gentium esse crediturus fuerim lenones. Parum mihi propicius sit Christus, si quid mentior. In tam virulentis sycophantiis quibus vndique tundor, consolor me primum conscientia recti; deinde complurium iudicio, quos nemo non fatetur et vita graues et eruditione praecellentes et iudicio exquisito praeditos.

Nouum Testamentum rursus nouatum exibit breui: satis elabora-

28. R. P. *om. H.* 31. homine *E Corrig.*: horum *E.*

tum, sed aliquanto minus etiam quam vellem, ob valetudinis aduersitatem, ex cuius viriculis pensi modum metiamur oportet. Quod mihi cum Fabro incidit conflictatio, non minus male habet animum meum quam tuum; idque cum multis nominibus, tum hoc praecipue, quod dolerem hanc fabulam fore gratissimam iis quibus ingratissimae sunt bonae literae. Tamen et opera datur, et spes est futurum vt hoc vulnusculum aliqua cicatrice obducatur. Faber animo meo charus est, et me arbitror illi non prorsus inuisum. De te visendo, ornatissime Bilibalde, vtinam aeque mihi foret facile ac tu vehementer optas! Bene vale Basileae. ANNO M.D.XVIII.

857_{859} FROM ULRICH ZASIUS.

Basle MS. D. IV. 16 fin. (α). Freiburg.
Deventer MS. 91, f. 18 (β). 13 August 1518.
D. p. 203: F. p. 166: HN: Lond. iii. 38: LB. 328.

[The best source is a copy by Boniface Amerbach (α), probably made from the original after Erasmus had received it; for a letter from Philip Vogt, dated Freiburg, 16 Aug. 1518, and directed to Boniface at Basle, speaks of sending 'Erasmi Rothoradami . . . epistolam ad Zasium et vnicam Zasianam' (Basle MS. G. II. 30 fin.). The other ms. source is a copy by Hovius (β), also made after the arrival of the letter. It is his first work in the Deventer Letter-book, but is inaccurate.

The date is confirmed by Erasmus' presence at Basle. His letter, which evidently was sent for Boniface to see, has not survived.]

VDALRICVS ZASIVS, CAESAREI IVRIS PROFESSOR, D. ERASMO ROTERODAMO S. D.

RECTE Iulianus noster, magne Erasme, impossibilia nedum difficilia iudicat quae non nisi cum Principe explicari poterunt. Hoc enim in meipso experior, qui rem tecum litterariam ideo explicare supersedeo, quia cum optimarum doctrinarum principe agendum video, quicum congredi, si non impossibile, est tamen admodum difficile. Proinde nulla me inciuilitatis nota expende quod tibi adhuc nihil litterarum dederim. Nec enim temere princeps adeundus est; tametsi multa in te et vidi, cum tecum essem, et sum expertus quae siluam scribendi preberent. Prima me frontis et oculorum et nescio cuius herois maiestas ita conterruit vt tametsi pulchre antehac premeditatus qui te exciperem, coram tamen positus, labra egre mouerem,

856. 72. M.D.XVIII EN^3 : M.D.XVII N^2P. 857. TIT. *D* : S. D. α : ZASIVS ERASMO ROTER. S. P. β. 1. nedum αβ : non modo *D*. 6. Proinde α*D* : Perinde β. α*D* : expendi β. quod α*H* : cum β. 11. tamen α*D* : te β.

856. 63. valetudinis] Cf. Ep. 844. 293 n.

70. te visendo] A letter written to Pirckheimer from Freiburg, 5 Aug. 1518, shows that about that time he was counting on a visit from Erasmus; see Heumann, p. 233.

857. 1. Iulianus] Presumably the Antonine jurist; but I cannot trace the quotation.

11. coram] This, Zasius' first meeting with Erasmus, had evidently taken place recently; for in ll. 5,6 Zasius

CCCXXVIII. N. E.

Rasceus Erasmo Rotero. S. D.

E

Recte Iuchanus noster, magne Erasme, impossibilia nedum difficilia redderet, que non nisi cum principe explicari poterunt. Hoc enim in meipso experior, q rem tam lucrum ideo explicare supersedeo, quia cum optimarum doctrinarum principe agendum videor, qui cum congredi, si non impossibile, e tamen admodum difficile. Proinde nulla me incivilitatis nota expendi, cum nihil adhuc tibi litterarum dederim nec enim temere princeps adeundus est, tametsi

Deventer Letter-book, f. 18: Ep. 857.

et velut titubans et intersistens dimidiata et mutila vix verba praeloquerer. Hic primus congressus cum male habuisset, nihil in me postea secutum est quod eum prestaret hominem quem tu putabas.

Diuinabam hoc futurum, sed volui omnino te videre, etiam cum fame mee iactura. Pluris enim fuit mihi praesentia tua vel cum attenuacione mei, quam falsa opinio quae absenti tibi maiora in Zasio ementiretur. Compositos tuos gestus, verba facundissima et velut riui viuo fonte lepide fluentes, humanitatem admirabilem, grauitatem comitate pulcherrima conditam, quis non videre, quis non admirari, exosculari vel cum iactura aliqua cupiat? Itaque iudicato de me vt libeat; sum enim in ordinem redigendus. Aetatem tamen quam ago, vitam quam spiro, lucrifecisse mihi videor, qui hunc hunc Erasmum, hoc hoc numen vidi: quo post Cicerones et Fabios doctiorem nulla aetas habuit, qui diuinis humanisque doctrinis et admirabili eloquentia te praeiret. Contemni abs te cum humanitatis censura pluris facio quam laudari ab aliis, dum ab me non deficias, dum in numero clientum tuorum me esse permittas. Vale, et Bonifacio, vero Erasmico homini bene velle non desinas. Beato Rhenano, humanissimo amico, et Amorbacchiis (dii boni, quam egregiis, quam disertis animis!) omnia fausta precor.

Ex Friburgo Idib. Augustis Anno MDXVIII.

Parces impolite scribenti; distorsere me quae cudo in Feudales vsus, forte noua opera, vt transuorsum distracto ingenio non essem meus.

Tuus Zasius.

858. To Paul Volz.

Enchiridion (1518) p. 3. — Basle.
HN: Lond. xxiii. 7: LB. 329. — 14 August 1518.

[The preface to the new edition, Basle, Froben, July 1518 (α), of the *Enchiridion* (Epp. 93, 164), which Erasmus had sent to Basle in March (Ep. 795. 12). There are later Froben editions in Oct. 1519 (β^1) and Aug. 1535 (γ), which differ slightly from one another; also one by Martens, Louvain, 1520 (β^2), which follows β^1 with one variation. In after years Erasmus decided to include this preface among his letters; and so it appears in the editions from H onwards, but with some revision of the text. As γ follows β^1 instead of adopting the changes introduced in H, the sigla may be arranged in the sequence $\alpha\beta\gamma$ HN. The date is unquestionable; cf. l. 601 n.

The Munich Library has a ms. copy of this letter in a crabbed xvi^c. hand (Lat. 24515, ff. 87–95). Such portions as I have compared show no variation which

12. et *ante* velut $\alpha\beta$: vt *D*. 13. α *D*: proloquerer β *N*. 20. riuos *H*. 27. α *D*: eloquium β. α *D*: prçieret β. 30. vero $\alpha\beta$: vere *D*. 31. α *D*: Amerbacchiis β: Amorbachiis *F*. 32. α *D*: egegiis β. 33. α *N*: Augustiis β. 34. Parces . . . 36. meus α *D*: *om.* β.

---

apologizes for not having written, as Erasmus had done (see introd.), since.

34. Feudales vsus] The first edition appeared c. June 1535; Basle, J. Bebel.

needs recording; and as it reproduces the marginalia of the Froben editions of the *Enchiridion*, I have concluded that it was copied from one of them, and have not been at pains to collate the whole.

This preface is to be added to the list of translations from Erasmus made by Spalatinus; cf. Ep. 501 introd. It appeared in 1521 with a preface 19 April 1520, addressed to Bernard of Hirschfeld (Ep. 611. 30 n.).]

REVERENDO IN CHRISTO PATRI AC D. D. PAVLO VOLZIO, RELIGIOSISSIMO ABBATI MONASTERII QVOD VVLGO DICITVR CVRIA HVGONIS, DES. ERASMVS ROTERODAMVS S.

QVANQVAM libellus ille cui titulum fecimus Enchiridion militis Christiani, quem olim vni mihi et amiculo cuidam prorsus ἀναλφαβήτῳ scripseram, minus displicere coeperit, pater integerrime, posteaquam tibi tuique similibus video probari—quibus, vt estis ipsi pia doctrina et docta pietate praediti, scio nihil probari quod non iuxta pium sit atque eruditum—tamen propemodum etiam placere coepit, vbi video toties iam excusum formulis semper veluti nouum efflagitari, si modo mihi non omnino blandiuntur typographi. Verum illud rursus saepenumero male habet animum meum quod olim amicus quidam eruditus salsissime dixit, ludens quidem ille, sed vtinam non perinde vere ac salse: in libello plus conspici sanctimoniae quam in libelli autore. Idque eo grauius etiam fero, quod idem vsu venit in eo cui mutando potissimum hoc laboris suscipiebatur; siquidem et is adeo se non reuulsit ab aula vt multo altius indies immergatur, qua pietate nescio, sed omnino, quod ipse fatetur, magna calamitate. Nec me tamen admodum miseret amici, quo vel fortuna magistra resipiscat aliquando, qui nostris monitis parere noluerit. Me vero, licet semper huc enitentem, tot casibus, tot tempestatibus meus exercuit genius, vt Vlysses Homericus prae me Polycrates quispiam videri possit.

Et tamen eius laboris me non omnino poenitet, si tam multos extimulat ad verae pietatis studium. Nec ipse tamen videor modis omnibus insectandus, si monitis meis parum respondeo. Primum, est aliqua pietatis pars ex animo velle pium fieri; neque reiiciendum opinor pectus talibus intentum cogitationibus, etiamsi conatum aliquando destituat successus. Semper hoc agendum in omni vita, et crebro retentatum succedet aliquando. Bonam autem itineris perplexi partem confecit, qui viam probe didicit. Nihil igitur me mouent quorundam scommata, qui libellum hunc ceu parum eruditum aspernantur, et qui vel ab elementario quouis scribi possit, quod nihil tractet Scoticarum quaestionum; quasi sine his nihil

8. omnino *add. H.* 14. qua *a*: quanta *H.* 22. videor *add. H.*

2. amiculo] Cf. Ep. 698.
7. toties] See Ep. 93 introd.
19. Polycrates] Perpetua prosperitate vsus: *a in marg.*; cf. Hdt. 3. 39, 40.

omnino sit eruditum. Sit sane parum acutus, modo sit pius. Non reddat instructos ad palestram Sorbonicam, modo reddat instructos ad tranquillitatem Christianam. Non faciat ad disputationem theologicam, modo faciat ad vitam theologicam. Quorsum autem attinet hoc tractare quod nemo non tractat? Quis hodie non versatur in quaestionibus theologicis? aut quid aliud agunt gymnasiorum examina? Tot pene sunt in Sententiarum libros commentarii, quot theologorum nomina. Quis summulariorum modus aut numerus, aliud ex alio miscentium ac remiscentium, et pharmacopolarum ritu ex nouis vetera, ex veteribus noua, e pluribus vnum, ex vno plura subinde fingentium ac refingentium? Qui fiet vt huiusmodi voluminum moles nos ad recte viuendum instituant, quae ne per omnem quidem vitam vacet euoluere? Veluti si medicus morbo praesentaneo laboranti praescribat, vt Iacobi a Partibus libros ac reliquos his adsimileis omneis euoluat, illic reperturus quo valetudinem sarciat. At hunc interea mors occuparit, nec erit cui possit succurri.

In tanta aetatis fugacitate parato promptoque remedio est opus. Quot voluminibus praecipiunt de restitutione, de confessione, de votis, de scandalis, deque aliis innumeris? Cumque minutatim excutiant singula, singula sic definiant quasi caeterorum omnium ingeniis diffidant, imo quasi Christi diffidant bonitati, dum ῥητῶς praescribunt quid ille cuique facto vel praemii debeat vel supplicii; tamen nec inter se consentiunt, nec aliquoties rem liquido explicant, si propius consulantur. Tanta est vel ingeniorum vel circumstantiarum varietas. Porro, vt omnia vere, vt omnia recte definierint, praeterquam quod ieiune frigideque tractantur ista, quoto cuique vacat tantum voluminum euoluere? aut quis possit secum Aquinatis Secundae secundam circumferre? Et tamen nullius non refert bene viuere, ad quod Christus omnibus aditum facilem esse voluit, non inexplicabilibus disputationum labirynthis, sed fide syncera, charitate non ficta, quam comitatur spes quae non pudefit. Postremo, versentur in magnis illis voluminibus magni rabini, qui pauci sint oportet; at nihilo secius interim imperitae multitudini, pro qua mortuus est Christus, consulendum est. Praecipuam autem Christianae pietatis portionem docuit, quisquis ad huius inflammauit amorem. Sapiens ille Rex filium instituens ad veram sapientiam,

50. de votis *add. H.* 57. vt *post* vere *om. N.*

39. summulariorum] Cf. Ep. 531. 152 n.
45. a Partibus] Jas. Despars (1380 — 3 Jan. 1458) of Tournay, canon of Notre Dame at Paris 1447. His edition of Avicenna, prepared 1432–42, was printed by Trechsel and Clein, Lyons, 24 Dec. 1498, with a preface by John Lascaris. See GE. 88 n. and Chevalier.
60. Secundae] *sc.* partis partem, of Aquinas' *Summa Theologiae.*
63. spes] Cf. Rom. 5. 5.
66. mortuus] Cf. 1 Cor. 8. 11.

non paulo plus operae sumit in adhortando quam in docendo; quasi sapientiam amasse propemodum parasse sit. Quod turpe est iurisperitis ac medicis, quorum vtrique de industria suam artem reddidere difficillimam, quo simul et quaestus sit vberior et gloria maior apud imperitos; id longe turpius fuerit fecisse in philosophia Christi. Imo contra conniti par est, vt eam quam fieri potest reddamus facillimam et omnibus expositam: neque illud sit nobis studio, vt ipsi literati videamur, sed vt quamplurimos ad Christianam vitam pelliciamus.

Adornatur iam bellum in Turcas, quod quocunque consilio institutum, precandum est, non vt paucis quibusdam, sed vt in commune bene vertat omnibus. Sed quid futurum arbitramur, si victis (neque enim vniuersos, opinor, ferro trucidabimus) vt Christum amplectantur, Occamos aut Durandos aut Scotos aut Gabrieles aut Aluaros proposuerimus? Quid cogitabunt aut quid sentient (sunt enim et illi, vt nihil aliud, certe homines), vbi audierint spinosas illas et inextricabileis argutias de instantibus, de formalitatibus, de quidditatibus, de relationibus? praesertim vbi viderint de iis adeo non conuenire inter magnos illos religionis professores, vt frequenter vsque ad pallorem, vsque ad conuicia, vsque ad sputa, nonnunquam et vsque ad pugnos inuicem digladientur; vbi Praedicatores pro suo Thoma cominus atque eminus dimicantes, Minoritas contra subtilissimos ac seraphicos doctores iunctis vmbonibus tuentes, alios vt nominales, alios vt reales loqui; si viderint rem vsque adeo difficilem esse vt nunquam satis discussum sit quibus verbis de Christo sit loquendum: perinde quasi cum moroso quopiam agas daemone, quem in tuam ipsius perniciem euocaris, si quid te fefellerit in verbis praescriptis, ac non potius cum clementissimo Seruatore, qui a nobis praeter puram simplicemque vitam nihil exigit. Obsecro te per Deum immortalem, quid istis agetur rebus, maxime si superciliosae doctrinae mores et vita similis respondeat? Si ex strepitu nostro plusquam tyrannico perspexerint ambitionem nostram, si ex rapacitate auaritiam, si ex stupris libidinem, si ex oppressionibus seuiciam, qua fronte ingeremus illis Christi doctrinam ab hisce rebus longe lateque discrepantem? Efficacissima Turcas expugnandi ratio fuerit si conspexerint in nobis elucere quod docuit et expressit Christus; si senserint nos non ipsorum inhiare imperiis, non sitire aurum, non ambire possessiones, sed praeter eorum salutem et Christi gloriam nihil omnino quaerere. Haec est illa theologia vera, germana, efficax, quae olim et philosophorum supercilia et

78. in Turcas] Cf. Ep. 785. 37 n.
82. Occamos] Cf. Ep. 337. 316 n.
Durandos] Cf. Ep. 396. 90 n.
Scotos] Cf. Ep. 337. 316 n.
Gabrieles] Cf. Ep. 575. 32 n.
Aluaros] Cf. Ep. 575. 34 n.

principum inuicta sceptra Christo subegit. Hoc, hoc agentibus nobis aderit ipse Christus.

Neque vero conuenit vt hoc argumento nos valde Christianos declaremus, si quamplurimos occiderimus, sed si quamplurimos seruauerimus; non si multa impiorum milia sacrificauerimus Orco, sed si quamplurimos ex impiis reddiderimus pios; non si illos diris execrationibus deuoueamus, sed si piis votis salutem illis ac meliorem mentem a superis optemus. Quod si hic non adsit animus, citius futurum est vt nos in Turcas degeneremus quam vt Turcas in nostras partes pertrahamus. Et vt feliciter cadat Martis semper ancipitis alea, fiet vt latius fortasse regnet Pontifex aut huius cardinales, non vt latius regnet Christus; cuius regnum ita demum floret, si vigeat pietas, si charitas, si pax, si castitas: id quod optimi Leonis decimi ductu atque auspiciis fore confidimus, ni quod optimum est conantem aliorsum rapiat rerum humanarum aestus. Ipse Christus sese regni coelorum vindicem ac Principem profitetur, quod non aliter splendidum est quam si triumphent coelestia.

Neque enim ideo mortuus est Christus, vt opes, vt copiae, vt arma reliquaque illa mundani regni tragoedia, quae quondam penes Ethnicos aut certe prophanos principes fuit, Ethnicis non ita multum absimiles, nunc sit penes sacerdotes aliquot. Ac mea sententia consultum fuerit, multo ante quam armis experiamur, illorum animos epistolis ac libellis solicitare. Sed qualibus epistolis? Non minacibus, non tyrannicis, sed quae spirent vere paternam charitatem, quae Petri Paulique pectus referant; quae non titulum modo praeferant apostolicum, sed ἐνέργειαν resipiant apostolicam. Non quod nesciam fontem omnem ac venam Christianae philosophiae reconditam esse in Euangelicis et Apostolicis literis, sed sermo peregrinus ac saepenumero perturbatus, tum figurae tropique obliqui, tantum habent difficultatis vt nobis etiam non raro sudandum sit priusquam intelligamus. Commodissimum itaque mea sententia fuerit si muneris hoc viris aliquot iuxta piis ac doctis delegetur, vt ex purissimis fontibus Euangelistarum et Apostolorum, ex probatissimis interpretibus vniuersam Christi philosophiam in compendium contrahant, ita simpliciter vt tamen erudite, ita breuiter vt tamen dilucide. Quae pertinent ad fidem, quam paucissimis articulis absoluantur. Quae ad vitam, item paucis tradantur, et sic tradantur vt intelligant Christi iugum blandum et commodum esse, non asperum; vt intelligant sese patres esse nactos, non tyrannos; pastores, non praedones; ad salutem vocari, non ad seruitutem pertrahi. Homines sunt et illi, nec ferrum aut adamantem gestant in pectore. Possunt mol-

147. esse *om. H.*

lescere, possunt officiis adiungi, quibus mansuescunt et ferae. Et efficax in primis res est Christiana veritas. Sed quibus Rhomanus Pontifex hoc negocii volet delegare, eadem opera mandabit ne quid deflectant ab archetypo Christo, nec vsquam ad hominum affectus aut cupiditates respiciant.

Tale quiddam vtcunque mihi tum parturiebat animus, cum hoc Enchiridii cuderem. Videbam Christianorum vulgus non affectibus modo verum etiam opinionibus esse corruptum. Perpendebam eos qui pastores ac doctores se profitentur, plerosque ad suum compendium Christi titulis abuti: ne quid interim commemorem de his quorum nutu ac renutu res humanae sursum deorsum ἄγονται καὶ φέρονται; ad quorum vitia quantumuis manifesta vix licet ingemiscere. Et in tanta rerum caligine, in tantis mundi tumultibus, in tanta humanarum opinionum varietate, quo potius confugiendum quam ad vere sacram ancoram Euangelicae doctrinae? Quis vere pius non videt ac suspirat hoc seculum longe corruptissimum? Quando vnquam tyrannis, quando auaritia regnauit aut latius aut impunius? quando vnquam plus tributum ceremoniis? quando licentius exundauit iniquitas? quando sic refrixit charitas? Quid affertur, quid legitur, quid auditur, quid decernitur, nisi quod ambitionem questumque sapiat? O infelices nos, nisi Christus nobis aliquot suae doctrinae scintillulas suaeque mentis ceu viuas et aeternas venulas reliquisset. In hoc igitur enitendum vt omissis hominum prunis has scintillas ἀναζωπυρῶμεν,—nam Paulino verbo libenter vtimur—has venas scrutemur, donec reperiamus aquam viuam salientem in vitam aeternam. Hanc nostram terram altissime scrutamur, vt viciorum eruamus alimenta: et Christi ditissimam terram non rimamur, vt eliciamus salutem animarum? Nunquam vlla viciorum hyems sic extinguit charitatis ardorem quin ex hoc silice possit restitui. Petra Christus, sed haec petra seminarium habet ignis coelestis, venas habet aquae viuae. Fodit olim puteos Abraham in omni terra, vbique scrutans venas aquae viuae. Sed eosdem a Philistinis terra oppletos refodit Isaac cum pueris suis; nec contentus instaurasse pristinos, fodit et nouos. At rursum mouent iurgium et rixas Philistei, neque tamen ille desinit fodere.

Nec his temporibus omnino desunt Philistei, quibus terra gratior est vitalibus fontium scatebris; quippe ii qui terrena sapiunt et ad terrenos affectus detorquent doctrinam Euangelicam, quam cogunt humanae seruire ambitioni, cogunt lucris turpibus et tyrannidi suae

153. nec α: ne *H*. 167. impunius α*H*: impunitius γ. 186. ii α: hi *N*.

155. tum] In 1501.
160. renutu] Cf. Plin. *Ep*. 1. 7. 2.
173. Paulino] 2 Tim. 1. 6.
176. viciorum] Cf. Ov. *M*. 2. 769.
179. Petra Christus] 1 Cor. 10. 4.
182. Isaac] Gen. 26. 15 seq.

obsecundare. Quod si quis Isaac aut si quis ex huius familia foderit repereritque venam aliquam puram, protinus obstrepunt ac reclamant, intelligentes eam venam offecturam lucris, offecturam ambitioni, etiamsi pro Christi gloria faciat. Mox terram iniiciunt, et corrupta interpretatione venam obturant, fossorem depellunt, aut ita certe luto sordibusque conspurcant aquam vt qui inde biberit, plus hauriat limi sordiumque quam liquoris. Nolunt sitientes iustitiam de puro latice bibere, sed adducunt eos ad suas cisternas contritas, quae rudera habent, aquam non habent. Sed tamen non oportet germanos pueros Isaac, hoc est veros Christi cultores, ab hoc labore defatigari. Nam inter hos quoque volunt haberi qui terram ingerunt Euangelicis fontibus, adeo vt inter Christianos iam minime tutum sit Christum pure docere. Tantum inualuerunt Philistei, pro terra belligerantes, pro coelestibus terrena, pro diuinis humana praedicantes; hoc est non ea quae faciunt ad Christi gloriam, sed quae ad illorum quaestum qui condonationes, qui compositiones, qui dispensationes similesque cauponationes redimunt. Idque faciunt hoc periculosius quod suis cupiditatibus magnorum principum, summi Pontificis, atque ipsius etiam Christi titulos praetexunt. Atqui nemo verius summi Pontificis agit negocium quam qui coelestem Christi philosophiam pure tradit, cuius ille primus est doctor. Nemo de principibus melius meretur quam qui dat operam vt populi res quam maxime floreant et quam minima tyrannide premantur.

Sed reclamabit hic aliquis e scholarum agminibus: 'Facile est cuiuis in genere praecipere quid sequendum, quid fugiendum; at quid interim respondebitur iis qui de tot euentis, de tot casibus consulunt?' Primum, plures sunt rerum humanarum species quam vt ad singulas possint haberi certa responsa. Deinde, tanta est circumstantiarum varietas vt nisi his cognitis ne possit quidem certum responderi. Postremo, haud scio an isti certum habeant quod respondeant, praesertim cum de plerisque inter se dissentiant. Et qui in hoc genere cordatiores sunt, non ita respondere solent, 'Hoc facies, hoc fugies,' sed 'Hoc tutius est mea sententia, Hoc arbitror tolerabile'. Quod si nobis adsit simplex ac lucidus ille oculus ex Euangelio, si domus animi purae fidei lucernam habeat candelabro impositam, facile minuta ista ceu nebulae discutientur. Si adsit Christianae charitatis regula, ad hanc omnia facile exaequabuntur. At quid facias cum haec regula pugnabit cum his quae sunt publico seculorum vsu recepta, queque principum legibus

196. eos *add. H.* 205. qui dispensationes *add. H.* 215. de *post* euentis *add. H.*

196. cisternas] Jer. 2. 13.

sancita? nam et hoc non raro vsu venit. Ne damnaris quod pro suo officio gerunt principes. At rursum, noli contaminare coelestem illam Christi philosophiam humanis decretis. Maneat Christus id quod est, centrum, ambientibus circulis aliquot. Noli scopum suo mouere loco. Qui proximi Christo sunt, sacerdotes, episcopi, cardinales, pontifices, et quorum est sequi Agnum quocunque ierit, purissimam illam partem amplectantur, et quoad licet in proximos transfundant. Secundus circulus habeat principes prophanos, quorum arma legesque suo quodam modo Christo seruiunt; siue dum iustis bellis profligant hostem publicamque tuentur tranquillitatem, siue dum legitimis suppliciis cohercent facinorosos. Et tamen quoniam necessario versantur in his rebus quae cum infima fece terrae quaeque cum mundi negociis coniunctae sunt, periculum est ne prolabantur longius; ne bellum non pro re publica sed pro sua libidine gerant; ne iusticiae praetextu seuiant et in eos quos clementia sanare poterat; ne titulo dominii populum expilent quorum res tueri debuerant.

Porro, vt Christus velut ignis aeterni fons sacerdotum ordinem proxime ad se trahit ac velut igneos reddit, puros ab omni terrenae fecis contagio: ita sacerdotum est, et praesertim summorum, principes quoad licet ad sese vocare. Sicubi bellum ingruerit, adnitantur pontifices vt aut componantur res citra sanguinem, aut, si id non potest, vt sunt rerum humanarum procellae, certe id agant, vt minus cruente geratur bellum neue in longum propagetur. Olim et in iustis suppliciis intercedebat episcoporum autoritas, et subinde nocentem e iudicum manibus extorquebat, vt palam in epistolis suis testatur Augustinus. Sunt enim quaedam ita necessaria ad ordinem reipublicae vt ea tamen Christus partim dissimularit, partim a se reiecerit, partim nec improbans, nec approbans velut ad ea conniueat. Non agnoscit nummum Caesaris nec inscriptionem. Censum ita dari iubet, si debeatur, quasi ad se non multum pertineat, modo detur Deo quod illi debetur. Adulteram nec damnat nec palam absoluit, tantum iubet ne repetat admissum. De damnatis a Pilato, quorum sanguinem miscuerat cum illorum sacrificiis, non pronunciat recte an secus hoc passi sint: tantum simile exitium comminatur omnibus, nisi resipiscant. Porro, vocatus arbiter diuidundae haereditatis, palam reiicit officium, velut indignum se de rebus tam crassis pronunciare, qui coelestia doceret. Contra, sunt quae palam detestatur. In Phariseos auaros, in hypocritas, in diuites elatos Vae intonat. Apostolos nunquam acrius

230. nolim *H.* 241. γ : coniuncta α. 248. quoad α : quantum *H.* 251. β : agat α. 256. a α : ab *H.* 264. officium *add. H.* 265. se α : esset *H.*

254. Augustinus] Cf. *Ep.* 134.

redarguit quam vbi vindictae cupiditate aut ambitionis affectu tanguntur. Rogantibus an iussuri essent ignem e coelo descendere, qui exureret ciuitatem vnde excludebantur, Nescitis, inquit, cuius spiritus sitis. Petrum a cruce ad mundum reuocare conantem, Satanam appellat. De primatu disputantes, quot modis et quoties reuocat ad diuersum affectum! Sunt item quae palam docet ac praecipit: non resistere malo, bene mereri de inimicis, animi mansuetudinem aliaque consimilia.

Distinguenda sunt haec et in suum quaeque digerenda locum. Ne protinus igitur horum quae geruntur a principibus aut prophanis magistratibus, Christum faciamus autorem, aut, vt nunc loquuntur, iuri diuino asseramus. Crassa quaedam ab illis tractantur, nec omnino Christianae puritatis, sed quae tamen insectanda non sint, vtpote necessaria ad rerum ordinem tuendum. Nec enim horum ministerio fit vt boni simus, sed vt minus mali; vtque qui mali sunt, minus noceant reipublicae. Debetur igitur et his suus honos, quod vtcunque seruiant iustitiae diuinae publicaeque tranquillitati, sine qua turbantur aliquoties et ea quae sunt pietatis. Honorandi sunt vbi suo funguntur officio, tolerandi fortassis vbi sibi gerunt potestatem, ne quid deterius exoriatur. Sublucet enim in his quoque imago vel vmbra verius diuinae iustitiae, quam tamen oportet longe expressius, euidentius ac purius in sacerdotum moribus ac legibus elucere. Aliter in ferro relucet imago, aliter in vitreo speculo.

In tertio circulo promiscuum vulgus collocemus, veluti crassissimam huius orbis partem, sed ita crassissimam vt tamen ad Christi pertineant corpus. Neque enim oculi tantum corporis membra sunt, verum etiam surae, pedes ac pudenda. His sic est indulgendum vt semper, quoad fieri poterit, vocentur ad ea quae Christo sunt potiora. Nam in hoc corpore qui modo pes erat, oculus fieri potest. Et tamen vt principes, si sint impii, non sunt exacerbandi conuiciis, ne prouocati grauiores excitent tragoedias, iuxta sententiam Augustini; ita populus imbecillus, exemplo Christi qui tanta lenitate tulit ac fouit suos discipulos, ferendus erit ac paterna fouendus indulgentia, donec paulatim grandescat in Christo. Habet enim et pietas suam infantiam, habet aetatis accessus, habet perfectum et vegetum robur. Omnibus tamen pro sua cuique portione ad Christum est enitendum. Elementorum suus cuique locus est. Sed ignis, qui summam tenet sedem, omnia paulatim ad se rapit et, quoad licet, in suam transformat naturam. Aquam eliquatam vertit in aerem, aerem extenua-

294. pertineat *H*. 306. quoad licet α : quantum fieri potest *H*.

---

270. Nescitis] Luke 9. 55.

tum in se transformat. Multa Paulus indulget Corinthiis, distinguens interim quae Domini nomine proponeret perfectis et quae suo nomine indulgeret infirmis ; hac spe tamen, vt proficerent. Galatas iterum parturit, donec in eis formetur Christus.

Iam qui putabit hunc circulum principibus magis tribuendum, cum hoc non fuerit magna contentio. Etenim si mores aestimemus, vix alios videas crassius Christianos : de plerisque loquor, non de omnibus. Quicquid autem extra tertium circulum erit, id semper et in omnibus detestandum. Quod genus sunt ambitio, studium pecuniae, libido, ira, vindicta, inuidia, obtrectatio, reliquaeque pestes : sed quae tum demum fiunt immedicabiles, cum pietatis et officii persona commendatae in superiores circulos irrepunt ; hoc est cum iusticiae iurisque praetextu nostram exercemus tyrannidem, cum per religionis occasionem consulimus quaestui, cum Ecclesiae defendendae titulo mundanum venamur imperium, cum praecipiuntur velut ad Christi rem facientia quae longissime absunt a Christi doctrina. Proinde scopus omnibus est ingerendus, ad quem enitantur. Scopus autem vnicus est, videlicet Christus, et huius doctrina purissima. Quod si pro coelesti scopo terrenum proponas, non erit ad quod recte enitatur qui contendit proficere. Quod summum est, id omnibus est destinandum, vt saltem assequamur mediocria.

Nec est quod vllum vitae genus ab hoc scopo submoueamus. In affectibus est Christi perfectio, non in vitae genere ; in animis est, non in palliis aut cibis. Sunt inter monachos quos vix recipit extremus circulus ; et tamen de bonis loquor, sed infirmis. Sunt inter digamos quos Christus primo dignatur circulo. Neque vero fit interim vlli vitae professioni iniuria, si quod est optimum ac perfectissimum omnibus proponitur. Nisi forte Plato contumeliosus fuisse putatur in omneis ciuitates, quoniam in Politia sua eiusmodi reipublicae proposuit exemplar quale hactenus videre non licuit ; aut Quintilianus vniuersum oratorum ordinem lesit, qui tale finxerit oratoris exemplar qualis adhuc nullus extitit. Procul abes ab archetypo ? non reiiceris, sed extimularis vt proficias. Non multum abes ? admoneris vt accedas propius. Neque enim quisquam vsque adeo processit vt non habeat quo proficiat.

Habet autem vnumquodque vitae genus cognata quaedam degenerandi pericula. Ea qui commonstrat non derogat ordini, sed rem ordinis agit. Veluti principum felicitas obnoxia est tyrannidi, obnoxia est stultitiae, obnoxia adulationi, obnoxia deliciis. Haec qui commonstrat vitanda, benemeretur de principum ordine. Nec

313. Etenim . . . 315. omnibus *add. H.* 317. ira *a H* : *om. β.* 347. obnoxia deliciis *add. H.*

derogat illorum maiestati qua gloriantur, qui demonstrat quibus in rebus sita sit vera principum maiestas, qui illos admonet quid iurarint in suscipiendo principatu, quid debeant populo suo, quid magistratibus. Ecclesiastici proceres fere affines sunt duabus potissimum pestibus, auaritiae et ambitioni. Quod ceu praesentiens, primus ille secundum Christum pastor admonet episcopos vt pascant gregem suum, non autem expilent aut deglubant; nec pascant turpis lucri gratia, sed ex animi prompta voluntate; nec dominentur in suos, sed exemplo vitae prouocent ad pietatem potius quam minis aut imperio. An igitur derogare videbitur ordini sacerdotali qui commoneat quibus rationibus episcopi vere magni sint, vere potentes, vere diuites? Porro, monachorum genus fere comitatur praeter alios morbos superstitio, supercilium, hypocrisis, obtrectatio. Non damnat igitur protinus horum institutum, qui monet quibus in rebus sita sit vera religio, et quantum absit a supercilio vere Christiana pietas, quantum absit a fuco germana charitas, quam pugnet cum syncera religione linguae virulentia; praesertim si tali moderamine commonstret quid sit vitandum, vt nec hominem vllum notet nec ordinem attingat. Quid autem est in rebus humanis tam felix cui non suae pestes sint additae? Sicut igitur adiuuat, non ledit, sanitatem corporis, quisquis indicat quae res aut vitient aut tueantur veram sanitatem; ita non auocat a religione, sed adhortatur potius, qui demonstrat verae religionis corruptelas ac remedia.

Nam audio quosdam sic interpretari quasi praeceptiones huius libelli, quoniam minus tribuunt ceremoniis quam vellent quidam qui plus nimio tribuunt, nec ita multum humanis constitutionibus, hominum animos alienent a vita monastica. Vsque adeo nihil tam circumspecte dici potest quod non rapiatur ab improbis vel in aliquam calumniam vel in ansam peccandi, vt iam vix tutum sit quicquam recte monere. Si quis a bellis, quae iam seculis aliquot ob res nihili plusquam ethnice gerimus, deterreat, notatur a sycophantis quasi sentiat cum iis qui negant vllum bellum gerendum Christianis. Nam haereticos fecimus autores huius sententiae, quod Pontifex nescio quis bellum approbare videatur. Neque tamen notatur qui contra Christi et Apostolorum doctrinam ad bellum quibuslibet de causis suscipiendum classicum canit. Si quis admoneat vere Apostolicum esse Turcas Christi praesidiis ad religionem pertrahere potius quam armis, continuo vocatur in suspicionem quasi doceat Turcas, si impetant Christianos, nullo modo cohercendos. Si quis praedicet Apostolorum frugalitatem et in horum temporum luxum

352. proceres *αH* : praecones *γ*. 358. *αγ* : derogari *β*. 369. aut *ante* vitient *add. N*.

355. gregem] 1 Pet. 5. 2,3.

dicat aliquid, non desunt a quibus notetur velut Ebionitis fauens. Si quis impensius adhortetur vt qui coniugio copulati sunt, magis pietate et animorum consensu quam corporum complexu cohaereant, et ita pure colant matrimonium vt virginitati quoad potest simillimum sit, in suspicionem vocatur quasi cum Marcionitis omnem coitum spurcum ducat. Si quis admoneat vt in diatribis, praecipue theologicis, absit ambitiosa vincendi suaque tuendi pertinacia, absit theatrica illa ostentandarum virium ambitio, non recte defertur quasi scholas in totum damnet. Neque enim diuus Augustinus, admonens dialecticis cauendam esse rixandi libidinem, damnat dialecticam, sed pestem illius ostendit, vt vitetur.

Item, si quis praeposterum vulgi iudicium taxet, inter virtutes primas tribuentis iis quae sunt extremae classis, et contra, item inter vitia vehementissime detestantis quae leuissima sunt mala, cum sint atrocissima, ac retrorsum; protinus in ius vocatur quasi vitiis faueat quibus grauius vitium anteponit, aut quasi damnet benefacta quibus alia praefert vt sanctiora. Veluti si quis admoneat tutius esse benefactis fidere quam pontificiis condonationibus, non vtique damnat illius condonationes, sed praefert id quod ex Christi doctrina certius est. Itidem, si quis admoneat rectius facere eos qui domi liberis et vxori moderandae dent operam, quam si visendi gratia Rhomam, Hierosolymam aut Compostellam adeant, eamque pecuniam quam insumunt in longam ac periculosam profectionem, sanctius in bonos ac veros pauperes erogari, non damnat pium istorum affectum, sed antefert id quod propius est verae pietati.

Iam vero non nostrorum modo temporum est quaedam vitia sic detestari quasi sola sint, cum caeteris ita blandiamur quasi vitia non sint, cum sint illis quae sic execramur atrociora. Queritur in epistolis suis Augustinus vnum libidinis crimen apud Afros imputari sacerdotibus, caeterum auariciae temulentiaeque vitium pene laudi verti. Vnum illud tragicis modis exaggeramus, terque quaterque horrendum facinus iisdem manibus tractare corpus Christi quibus attrectaris corpus meretricis. Nec desunt qui nimium tragice ausint publicitus asseuerare, leuiorem esse culpam si mulier habeat rem cum bruta pecude quam cum sacerdote. Horum impudentiam qui refellit, non continuo fauet impudicis sacerdotibus, sed admonet ea negligi quae magis erant exaggeranda. Est sacerdos aleator, est bellator aut gladiator, est totus indoctus, totus

390. sunt *α* : sint *N*. 392. quoad *α* : quam *H*. 394. vt *add. H*. 409. dant *H*. 411. insumant *N*. 417. *β* : Quaeritur *α*. 418. suis *om. N*. *β* : Afras *α*.

418. Augustinus] *Ep*. 22. 1. 3.

prophanis rebus immersus, malorum principum malis obsequiis deditus, in hunc non itidem vociferantur, qui totus prophanus tractet sacrosancta mysteria. Est sacerdos sycophanta, qui lingua virulenta mendaciisque confictis lacerat famam hominis nihil commeriti, imo benemeriti, cur hic non vociferamur, 'O scelus horrendum! Tun' lingua Tartareo veneno tincta, tun' ore quo iugulas innocentem, et conficis et sumis corpus illius qui pro impiis etiam mortuus est?' At hoc mali sic negligimus vt hinc pene laudem ferant qui religionem religiosissimam profitentur. Reprehendi merentur qui pernicioso populi exemplo palam concubinas domi alunt. Quis neget? Sed hic morbus non paulo est inuisior Christo. Non damnat igitur butyrum qui illi praefert mel; nec probat febrim qui monet phrenesim esse magis vitandam. Neque facile dictu sit quanta morum lues ex huiusmodi praeposteris iudiciis nascatur.

Iam quaedam ita recepta sunt in ordinem virtutum vt personam pietatis habeant verius quam vim pietatis; adeo vt nisi circumspecte agas, pietatem veram prorsus extinguant. Si mediocris religionis pestis latuisset in ceremoniis, Paulus non tam acriter in omnibus suis epistolis in eas destomacharetur. Neque tamen vsquam damnamus moderatas ceremonias, at non ferimus in his puppim ac proram, quod dici solet, sanctimoniae constitui. Diuus Augustinus vetuit etiam ne clerici, quos domi alebat, notabili vestitu vterentur; sed si commendari vellent populo, moribus commendarentur, non vestibus. Nunc quam noui, quam prodigiosi cultus! Neque tamen hoc insector; illud demiror, plus satis his tribui quae fortassis iure reprehendi poterant, rursus tam parum tribui iis quae sola conueniebat spectari. Non insector conuiciis quod Franciscani suam, Benedictini suam amplectantur regulam; sed quod quidam illorum plus illis tribuunt quam Euangelio. Quod vtinam non in plerosque istorum competat! Non insector quod alii piscibus victitant, alii leguminibus aut herbis, alii ouis; sed admoneo vehementer errare eos qui Iudaico animo ex his iustitiae persuasionem induunt, ex huiusmodi nugis ab homuncionibus repertis se caeteris anteponunt, cum iisdem pro nullo vitio habeatur famam alienam mendaciis incessere. De ciborum delectu nihil vsquam praecipit Christus, nihil Apostoli, Paulus saepe dehortatur. Virulentam obtrectationem execratur Christus, detestantur Apostolicae literae. Et tamen illic volumus religiosuli videri, hic fortes sumus et intrepidi. Haec qui admonet cum in genere tum amanter, quaeso, num is religionem

454. iis α: his β. 456. amplectuntur *H*. 460. his α: hisce rebus *H*.

449. proram] Cf. *Adag.* 8. Augustinus] Cf. Ep. 447. 515–8.

videtur laedere? Quis autem tam demens sit vt proferendis in lucem monachorum vitiis velit haberi disertus? At metuunt isti ne suos habeant minus dicto audientes, tum ne pauciores ambiant in illorum cooptari gregem. Imo nemo magis obedit atque, vt verbo vtar Paulino, πειθαρχεῖ, quam qui hausto Christi spiritu liber esse coeperit. Vera charitas omnia boni consulit, omnia suffert, nihil detrectat. obedit praepositis, non solum benignis et commodis verumetiam asperis ac difficilibus.

Sed tamen hoc interim cauendum praepositis, ne alienam obedientiam in suam vertant tyrannidem; et ideo malint eos superstitiosos quam pios, quo magis ad omnem nutum obseruiant. Patres appellari gaudent. Atqui quis est patrum carnalium qui suos liberos optet semper infantes esse, quo magis regnum in illos exerceat pro sua libidine? Rursus, qui proficiunt ad Christi libertatem, hoc in primis cauere debent ne, quod admonet Paulus, libertatem faciant praetextum carni; aut ne iuxta Petri doctrinam libertatem faciant velamen maliciae. Quod si vnus aut alter hac libertate sit abusus, non continuo par est ob id omneis in perpetuo Iudaismo continere. Comperiet quisquis obseruarit, nullum inter istos arctius astringere laqueos ceremoniarum quam qui sub hoc praetextu regnant, et ventri suo viuunt, non Christo.

Iam vero non est quod metuant ne non propagetur Essenorum genus, in tanta ingeniorum et animorum varietate; qua fit vt nihil etiam sit vsquam tam absurdum quod non expetatur a multis. Quanquam magis optandum istis, vt ingenuos ac veros habeant religionis professores quam vt multos. Atque vtinam id lege cautum esset, ne quis ante trigesimum annum eiusmodi laqueis implicaretur, antequam ipse sibi notus sit, aut cognita verae religionis vis! Caeterum, iis qui Pharisaeorum exemplo suum agunt negocium, obeuntes terras ac maria quo faciant vnum proselytum, nusquam deerunt adolescentes rerum imperiti quos in nassam illectent et quos captent. Ingens vbique stultorum ac simplicium est numerus. Ego certe sic optarim, nec dubito quin idem optent omnes vere pii, Euangelicam religionem sic omnibus esse penitus cordi vt hac contenti Benedictinam aut Franciscanam nullus ambiat; nec dubito quin idem optet ipse Benedictus ac Franciscus. Applaudit Moses Christi gloria obscuratus; applauderent et ii, si nobis amore legis Euangelicae sorderent humanae constitutiones. Vellem vniuersos Christianos ita viuere vt qui nunc

474. et commodis *add. H.*   499. sic *om. H.*   504. ii *α* : hi *H.*

472. Paulino] Tit. 3. 1.
478. obseruiant] Cf. Ep. 867. 37 n.
482. Paulus] Gal. 5. 13.
483. Petri] 1. 2. 16.
494. trigesimum] Cf. Ep. 447. 645, 664.
496. Pharisaeorum] Cf. Ep. 447. 24 seq.

soli religiosi vocantur parum religiosi viderentur. Quod et hodie in non paucis verum est; cur enim manifesta dissimulemus? Et tamen olim prima monasticae vitae origo secessus erat ab idololatrarum saeuitia. Mox hos sequentium monachorum instituta nihil aliud erant quam reuocamenta ad Christum. Principum aulae titulo magis quam vita quondam erant Christianae. Episcopos mox ambitionis et auariciae morbus corripuit. Vulgus item a primitiua illa charitate refrixit. Hinc secessum captauit Benedictus et post hunc Bernardus, deinde alii atque alii. Conspiratum est a paucis non in aliud quam in purum ac simplicem Christianismum.

Quod si quis Benedicti, Francisci, Augustini vitam et regulas attentius excutiat, perspiciet illis nihil aliud in votis fuisse quam vt cum spontaneis amicis iuxta doctrinam Euangelicam in libertate spiritus viuerent; eosque fuisse compulsos vt de vestibus ac cibis caeterisque rebus externis aliquid praescriberent; nimirum veritos ne, quod fieri solet, plus tribueretur humanis constitutionibus hominum quam Euangelio. Horrebant diuitias; fugitabant honores etiam ecclesiasticos. Laborabant manibus, vt non solum ipsi graues non essent cuiquam, sed superesset vnde subuenirent aliorum inopiae; occupabant montium cacumina, nidulabantur in locis palustribus, colebant arenas locaque deserta. Denique tantam hominum multitudinem sine conuiciis, flagris et carceribus moderabantur, sola doctrina, monitis, officiis et vitae exemplis. Tales erant monachi quos amat laudatque Basilius, quos tuetur Chrysostomus: in illos vtcunque quadrabat, quod ad Marcellam scribit diuus Hieronymus, monachorum et virginum choros esse florem et preciosissimum lapidem inter ornamenta Ecclesiae. Hoc elogio dictu mirum quam hodie sibi blandiantur monachi qualescunque. Verum feremus vt amplectantur laudem, si simul amplectantur exemplum. Mox enim vir prudentissimus subiicit formam monachorum, quos eo titulo dignos censuit. 'Vox quidem' inquit 'dissona, sed vna religio. Tot pene psallentium chori quot gentium diuersitates. Inter haec, quae vel prima inter Christianos virtus est, nihil arrogant sibi de continentia supercilii. Humilitatis inter omnes contentio est. Quicunque nouissimus fuerit, hic primus putatur. In veste nulla discretio, nulla admiratio. Vtcunque placuerit incedere, nec detractionis est nec laudis. Ieiunia quoque neminem subleuant, nec defertur inediae, nec moderata saturitas condemnatur. Suo Domino stat vnusquisque aut cadit. Nemo iudicat alterum, ne a Domino iudicetur: et quod in plerisque prouinciis familiare est, vt genuino

516. Quod si . . . 549. patriarchae. *add. H.*

530. Hieronymus] *Ep.* 46. 10. Erasmus quotes his own edition.

dente se lacerent, hic penitus non habetur.' Hactenus ille formam optimorum monachorum depinxit: eam ad horum temporum mores conferat qui velit.

Talia fuerunt monachismi primordia, tales patriarchae. Deinde temporis progressu paulatim cum opibus accreuerunt ceremoniae, refrixit germana pietas ac simplicitas. Et cum videamus passim monasteria ad mores plus quam prophanos degenerasse, tamen nouis institutionibus oneratur mundus, quasi non et ii paulo post eodem sint prolapsuri. Olim, vt dixi, secessus erat monachorum vita. Nunc ii vocantur monachi qui toti in meditullio negociorum mundanorum versantur, plane tyrannidem quandam in rebus humanis exercentes. Et tamen ii ob cultum, ob titulum nescio quem, tantum arrogant sibi sanctimoniae, vt caeteros prae se non habeant pro Christianis. Cur sic arctamus Christi professionem quam ille latissime voluit patere? Si magnificis vocabulis commouemur, quaeso te, quid aliud est ciuitas quam magnum monasterium? Monachi abbati suo parent aut praepositis; ciues episcopo ac pastoribus suis obsequuntur, quos ipse Christus praefecit, non hominum autoritas. Illi viuunt in ocio et aliena liberalitate saginantur, in commune possidentes quod citra sudorem illis obuenit (nihil enim interim dicam de vitiosis); isti quod sua pepererunt industria, pro suis quisque facultatibus impertiunt egentibus. Iam vero quod ad castitatis votum attinet, non ausim explicare quantulum intersit inter vulgarem coelibatum et castum matrimonium. Postremo, non admodum in eo desyderabimus tria illa vota ab hominibus reperta, qui primum illud et vnicum votum, quod in baptismo non homini sed Christo nuncupauimus, synceriter pureque seruauerit. Iam si ex vtroque genere malos cum malis conferas, extra controuersiam potiores sunt hi. Sin bonos cum bonis, minimum est discrimen, si tamen est vllum, nisi quod religiosiores videntur qui minus coacti praestant religionem. Superest igitur vt nemo vel sibi stulte placeat ob vitae genus ab aliis diuersum, vel alienum institutum despiciat damnetue. Verum in omni vitae genere sit hoc omnium commune studium, vt pro sua quisque virili ad Christi scopum omnibus praefixum enitamur, et ad id inuicem nos cohortemur atque etiam adiutemus; nec inuidentes iis qui nos in hoc stadio praecurrunt, nec fastidientes imbecilles qui nos assequi nondum possunt. Denique cum quisque quod potuit praestitit, ne fiat similis Euangelico illi Pharisaeo, qui sua benefacta iactat apud Deum, 'Ieiuno bis in

557. ii *a*: horum plerique *H*. 561. aliud *aH*: *om.* *β*. 565. illis *a*: ipsis *H*. 569. vulgarem *add. H*. 572. nuncupamus *N*. 583. cum *a*: posteaquam *H*.

584. Pharisaeo] Luke 18. 12.

Sabbato,' etc., sed iuxta Christi consilium dicat, et dicat ex animo, dicat sibi, non aliis modo, 'Seruus inutilis sum : quod debui facere feci.' Nemo verius fidit quam qui sic diffidit. Nemo longius abest a vera religione quam qui sibi valde videtur religiosus. Nec vnquam peius agitur cum pietate Christiana quam cum quod est mundi ad Christum detorquetur, cumque hominum autoritas diuinae praefertur. In vnum illud caput conspiremus oportet, si vere Christiani esse volumus. Porro, qui ad Christum vocanti homini paret, Christo paret, non homini. Et qui fucatos homines, saeuos et imperiosos, non docentes ea quae faciant ad religionem sed ad suam tyrannidem, tolerat, is Christianam praestat patientiam, modo quae praecipiunt calamitosum faciant tantum, non etiam impium. Alioqui conueniet Apostolicum illud responsum habere in promptu : Deo obedire oportet potius quam hominibus.

Sed iam dudum epistolarem modum excessimus, adeo nos fallit tempus cum amico suauissimo iucundissime confabulanteis. Liber Frobenianis formulis veluti renatus multoque quam antea nitidior et emendatior in tuum sinum aduolat. Adiecta sunt fragmenta quaedam veterum studiorum nostrorum. Visum est autem tibi potissimum hoc quicquid est aeditionis adiungere, vt qui ex Erasmo recte viuendi praeceptiones sumpserit, a Volzio protinus ad manum habeat exemplum. Bene vale, Pater optime ac verae religionis eximium decus.

Admone Sapidum meis verbis vt sibi vere sapiat, hoc est sui similis esse pergat ; Vuimphelingum vt adornet τὴν πανοπλίαν, mox cum Turcis conflicturus, quandoquidem iam satis diu bellum gerit cum sacerdotibus concubinariis. Spes est fore vt illum aliquando videamus episcopum, mitra bicorni pedoque conspicuum, sublimem mula vehi. Sed extra iocum, et hos et Ruserum caeterosque amicos meo nomine multum saluere iubebis. Erasmi tui salutem interdum puris votis piisque precibus Christo Opt. Max. commendato.

Basileae, pridie Virginis matris assumptae. An. M.D. XVIII.

594. faciunt *H.* 605. Volsio β^2. 609. *a H*: Vuimphelingium *β*. 611. sacerdotibus *add. H.*

586. Seruus] Cf. Luke 17. 10.

597. Apostolicum] Acts 5. 29.

601. nitidior] The signatures show that the book was already printed when this preface was written. The colophon implies the same; but Froben's letter of advertisement on the preceding leaf is dated 19 Aug. 1518.

602. fragmenta] The only new items in the volume are one of Colet's replies to Erasmus' *Disputatiuncula* (Ep. 110: cf. Ep. 108 introd.) and the translation from Basil (Ep. 229).

611. concubinariis] This controversy had begun with the publication of Wimpfeling's *De integritate*, Strasburg, J. Knoblouch, 5 March 1505. See Schmidt i. 52 seq. and Knepper's *Wimpfeling*, ch. 6.

613. Ruserum] See p. 18.

[857]859. To Ulrich Zasius.

Basle MS. D. IV. 16. 105 (α). Basle.
Deventer MS. 91, f. 19 (β). 22 August 1518.
D. p. 205 : F. p. 166 : HN : Lond. iii. 39 : LB. 330.

[The first source is the autograph letter actually sent (α), which was, perhaps, preserved, like Epp. 376, 379 in the same volume, by Boniface Amerbach, its bearer. The copy by Hovius in the Deventer Letter-book (β) is incomplete through the loss of a leaf in the MS., f. 19 terminating at *lucu-* in l. 41. It reproduces not α but the amplified version of α given in D; with which it is practically identical, since the only variants between them may be interpreted as errors in copying. β may therefore be taken to represent Erasmus' rough copy of the letter as subsequently prepared for printing. The slight difference in the month-date of D is probably a mere error.]

ERASMVS ROTERODAMVS INCOMPARABILI ZASIO, IVRIS VTRIVSQVE PROFESSORI, S. D.

Non possum obtinere, vir inter bonos optime et inter doctos doctissime, quin in tuis ad me litteris tui similis sis semper, me mei dissimilem faciens, ex humillimo magnum, ex infortunatissimo felicem, ex vix triuialiter litterato verius quam erudito omnis doctrinae principem, atque, vt semel finiam, ex musca elephantum, vt Grecis est in prouerbio. Et tamen faueo simulacro quo me depingis praeclare magis quam apte, veluti si Apelles quispiam egregiam picturam omni artificio elaboratam proponat, sed quae ad exemplar non respondeat. Neque quicquam est tamen quod ex eo mihi possim agnoscere. Verum quando in Zasii mores non cadit vlla fuci suspicio, patiar te tuo indulgere vel amori vel ingenio, modo mihi vicissim permittas vt meo obsequar pudori, qui soleam amicos effusius amare quam praedicare. Aut si quando res ita tulerit, malim apud alios quam coram. Denique si inciderit vt coram quoque sit faciendum, malim aliquanto parcius.

Sed quam, obsecro, mihi iacturam narras? Cum antehac semper de Zasio praeclare senserim, tamen ex nostro congressu tantum accessit meae de te opinioni, vt mihi videar magnitudinem tuam hactenus prorsus ignorasse. Ego iureconsultum duntaxat expectabam, insignem quidem illum et admirabilem, sed tantum iureconsultum. Quid autem est in theologorum mysteriis aut etiam palestris illis quod tibi non erutum, non excussum ac meditatum

TIT. ZASIO . . . PROFESSORI α: DOCTORI VDALRICO ZASIO, CESAREI IVRIS APVD FRIBVRGOS PROFESSORI CLARISSIMO β (VDALRICO *add.* *D*). 2. , semper mei me *D* : semper, me mei β : me mei α. 3. humillimo α : minimo *N*. 4. ex α*D* : & β. 6. vt α : quod β. 7. veluti . . . 9. respondeat *add.* β (respondeat *D* : respondent β). 9. quicquam est tamen α : enim quisquam est β : enim quicquam est *D*. 10. α*D* : possum β. 16. semper *om.* β. 19. hactenus *add.* β. 22. illis *add.* β. non *ante* excussum *add.* β.

6. prouerbio] *Adag.* 869.

esse videatur? Quae philosophiae pars est in qua non ita versatus sis vt in ea sola versatus videri queas? Aut quis omnino liber est, seu veterum seu recentium, quem non euolueris, non introspexeris, non imbiberis? Quin et arcana illa quae vere pium ac sanctum reddunt hominem, comperio tibi non vulgariter esse obseruata. Iam eloquentiam tuae littere, licet neglectim et plusquam extempore scripte, satis prae se ferebant: at non expectabam diues istud et exuberans orationis flumen, nusquam non paratum, quicquid vndecunque incidisset. Deum immortalem, qui sermonis nitor, qui fluxus, quam felix, quam vltro scatens, quam non accersitus, quam non affectatus! Extemporalis confabulatio stilum tuum aequabat. Quis non admiretur cani capitis tam virens ingenium? tam praesentem paratamque rerum omnium memoriam? Nihil enim dicam de moribus, quibus neque grauius aut integrius quicquam esse potest neque suauius. Adeo mire totum Zasium temperauit artifex optima philosophia.

Sed pene imprudens laudum tuarum campum ingredi coeperam. Etiam atque etiam te rogo vt aliquando tandem expolitissimas lucubrationes tuas sinas in lucem exire. Patere hoc vtilitatis studiosis bonarum litterarum accedere, patere hoc decoris nostre adiungi Germaniae: cui iam nunc notissimum est Zasii nomen, sed dignum quod vniuerso innotescat orbi, posteritati quoque celebre plausibileque futurum. Caetera quae ad hanc rem pertinent ex Bonifacio Amorbacchio, iuuene omnibus rebus affatim expolito, cognosces. Nostrum officium sicubi desyderabitur, ita praestabimus vt nos ex animo tuos esse intelligas. Bene vale, doctissime doctor et amice incomparabilis.

Basileae. XI. Cal. Septemb. Anno. M.D.XVIII.

Clarissimo iuris professori D. Vdalricho Zasio, amico ac patrono incomparabili. Friburgi.

860. To Antony Pucci.

Farrago p. 117. Basle.
F. p. 271: HN: Lond. v. 26: LB. 331. 26 August 1518.

[The date is amply confirmed by that of the Brief, Ep. 864.

Antony Pucci (c. 10 Oct. 1484 — c. 14 Oct. 1544) was a nephew of the influential Lorenzo Pucci (c. Aug. 1458 — c. 16 Sept. 1531) who had been datary to

23. Quae . . . 28. Iam *add. β.* 31. Deum . . . 33. confabulatio *β*: sermo non accersitus, non affectatus *α.* 36. quicquam *add. β.* 40. tandem expolitissimas *add. β.* 42. accedere *add. D.* patere *D*: pater *α.* 43. iam *om. D.* *D*: notissimus *α*, *quandoquidem prius* Zasius *pro* Zasii nomen *scripserat.* 46. Amorbacchio . . . expolito *add. D* (Amorbachio *F*). 50. XI *α*: X D^1: decimo D^2. Anno. M.D.XVIII *add. D.* 51. Clarissimo . . . 52. Friburgi *om. D.*

41. lucubrationes] Cf. Ep. 862.

Julius II and was the first cardinal created by Leo X, 23 Sept. 1513. Antony succeeded his uncle as Bp. of Pistoia in 1519, and ultimately as cardinal. In Aug. 1517 he was sent as nuncio to Switzerland, in succession to Filonardi (Pastor vii. 158 n.). In the summer of 1518 he was at Basle, and visited Erasmus in Froben's press (Epp. 852, 855; cf. Ep. 908), where he bought a copy of Jerome (BRE. 88, 116); but by this time he had returned to Zurich (Zw. E^2. 41; cf. Ep. 729). For other acts of his nunciature see Ep. 905, BRE. 149, 152, and VE. 217; but for outspoken criticism of him by Erasmus cf. LB. App. 317. Capito dedicated to him a translation of a homily of Chrysostom, Basle, A. Cartander, Oct. 1519; and Urban Regius in his *De dignitate sacerdotum*, f°. h (Ep. 386 introd.), speaks with eulogy of the two Puccis and Bombasius. Antony was the author of 14 Homilies which were published at Rome in 1553. See Ciaconius iii. 337,8 and 522,3.]

ERASMVS ROTERODAMVS R. D. ANTONIO PVCCIO, LEGATO APOSTOLICO APVD ELVETIOS.

SALVTEM P., reuerendissime domine. Vereor ne iamdudum apud se tua celsitudo Erasmum non solum inhumanitatis verumetiam insignitae cuiusdam ingratitudinis reum agat, qui tam obuiam tuam humanitatem expertus non saltem literarum officio beneficium agnoscam. Verum si scias quam periculose plusquam menstruam pituitam excipiens diarrhea sceleratissima non sine torminibus alui nos afflixerit, cum interim operi quod erat prae manibus cogerer sufficere, sat scio, quae naturae tuae bonitas est, doliturus sis etiam mihi tam iustam esse excusationem. Eo ventum erat vt de condendo testamento cogitarem. Nunc pestilentia vndique gliscens nos hinc abigit, opere nondum absoluto, cuius studio vitam etiam hactenus contempsimus, non modo pecuniam: adeo mihi studio fuit vt quod semel S. D. N. Leoni decimo dedicaram, illo dignum redderem. Nam aeditio prima mihi non per omnia satisfecit, licet et illa ab eruditissimis quibusque doctissimisque probetur: tantum initio oblatrabant pauculi sycophantae, sed indocti, deinde qui nunquam opus legerant, postremo in absentem duntaxat; coram nemo verbum. Nunc exibit, ni fallor, sic elaboratum vt sperem futurum vt nec Leone nec posteritate videatur indignum. Frustra narrem, quando nemo crediturus sit, quantis mihi constiterit sudoribus: vtinam parem adferat vtilitatem reipublicae Christianae! nihil enim hic aliud spectauimus.

Quam ad rem tua quoque sublimitas non mediocre momentum adferre poterit, si non grauabitur a R. D. N. impetrare Breue aliquod quo testetur opus hoc sibi gratum esse: ita sycophantis illis pauculis

1. domine *om. F.* 6. diarrhoea *F.* 7. nos *add. F.* 13. S. D. N. *om. H.* 24. R. D. N. *E*: summo pontifice *H.*

4. humanitatem] Cf. Ep. 855. 6–14.
5. periculose] Cf. Ep. 847. 3–7.
10. testamento] The earliest known will of Erasmus is dated 22 Jan. 1527. It was printed by L. Sieber, Basle, 1889.
pestilentia] Cf. Epp. 801–2, 861.
24. Breue] Cf. Ep. 864.

os obturabitur. Responderant duo Cardinales per quos primae aeditionis volumen obtuleram sanctissimo D. N. Andreas Ammonius alteram epistolam huc misit, ea periit: alteram seruauit, quae nunc vna cum ipso periit. Scripsimus hac de re ante pauculos dies R. Card. Grimano et Paulo Bombasio.

Porro ne quis scrupulus habeat animum tuum, studii mei rationem paucis exponam. Collatis multis Graecorum exemplaribus, quod syncerissimum videbatur secuti, vertimus Latine, nostramque traductionem Graecis adiunximus, quo lectori promptum sit conferre; et ita vertimus vt primum studuerimus, quoad licuit, integritati sermonis Romani, sed incolumi tamen Apostolici sermonis simplicitate. Deinde dedimus operam vt quae prius lectorem torquebant vel amphibologia vel obscuritate sermonis vel orationis vitiis aut incommodis, iam explanata sint ac dilucida; parcissime interim recedentes a verbis, a sensu nusquam: quem tamen non ex nobisipsis somniamus, sed ex Origene, Basilio, Chrysostomo, Cyrillo, Hieronymo, Cypriano, Ambrosio, Augustino petimus. Adiunximus Annotationes iam locupletatas, in quibus docemus lectorem quid quo consilio secuti simus, semper veterum autorum nixi sententia. Vulgatam hanc aeditionem non conuellimus—quae tamen cuius sit incertum est; etiamsi compertum est nec Cypriani esse nec Ambrosii nec Hilarii nec Augustini nec Hieronymi—sed indicamus vbi sit deprauata; submonentes sicubi insigniter dormitauit interpres, explicantes si quid inuolutum ac spinosum.

Si optandum est vt diuinos libros habeamus quam emendatissimos, hic meus labor non solum amolitur mendas sacrorum voluminum, verumetiam obstat ne posthac queant deprauari. Si optandum vt recte intelligantur, plusquam sexcentos locos aperuimus antehac nec a magnis intellectos theologis. Fatentur ipsi, negare non possunt. Si optandum vt huic disputatrici theologiae, quae pene plus satis pollet in scholis, accedat fontium cognitio, huc peculiariter hoc opus conducit. Nullum igitur studii genus laeditur hoc meo labore, sed adiuuantur omnia. Graecorum lectionem licet vbique verterimus, non tamen vbique probamus: quin nostram alicubi praeferimus, semper indicantes vbi scriptores orthodoxi Latini cum Graecis consentiant aut dissentiant. Porro lectionis varietas non solum non

27. sanctissimo D. N. *E* : Leoni pontifici *H*. 30. R. *om. H*. 33. traductionem *E* : translationem *H*. 61. non *post* solum *add. F Corrig.*

26. Cardinales] Cf. Ep. 835. 13 n.
28. alteram] Ep. 340.
alteram] Cf. Ep. 334 introd.
30. Bombasio] The letter is lost; but its date is given by Ep. 865. 1.
31. rationem] Much of this paragraph is repeated from Epp. 373, 384.
35. ita vertimus] In *Luc. Ind.* the second edition is described as 'liberius versum, ita vt sermo totus Latinae mundiciei sit redditus, salua simplicitate dictionis Apostolicae'.

officit studio sacrarum Scripturarum verumetiam conducit, autore diuo Augustino. Neque tamen vsquam tanta est varietas vt ad orthodoxae fidei periculum pertineat. In summa aut me plane fallit operis amor, aut allaturum est non mediocrem vtilitatem sacris studiis, S. D. N. Leoni non minimum decus apud posteros, cum iam quiescet liuor et sentietur vtilitas; quae quidem tum vberior tum maturior continget, si summi pastoris accesserit approbatio. Nec aliter cupio probari nisi vt declaret hoc opus ob vtilitatem sacrorum studiorum sibi gratum esse.

Pro mea inscriptione non aliud posco praemium. Alius munus aliquod expectaret, alius sacerdotium flagitaret: ego qui tantum prodesse studui, satis amplum premium mihi videbor assecutus, si contigerit cuius gratia tantum suscepi vigiliarum. Amplitudo tua rem duobus verbis impetrabit, gratum factura tum ipsi Christo, tum studiosis omnibus, tum peculiariter Frobenio, viro tali vt nullius officinae plus debeant sacrarum studia literarum. Opus absoluetur intra menses tres: si interea missum erit Breue, poterit praefigi operi. Magnopere rogo celsitudinem tuam, sine me hac in re tuam experiri beneficentiam; efficiam vicissim vt omnes eruditorum centuriae intelligant se debere Puccio. Reuerendissimo D. Sedunensi omnia fausta precor: cuius et amplitudinem et merita breui, vt spero, Deus Opt. Max. respiciet.

Bene vale et ignosce; nam haec scripsimus in ipso procinctu, iam ingressuri nauim.

Basileae, septimo Calen. Septembr. ANNO M.D.XVIII.

861. TO OSWALD MYCONIUS.

Auctarium p. 202. Basle.
D². p. 203: F. p. 165: HN: Lond. iii. 37: LB. 332. 26 August 1518.

[The date is unquestionable; cf. l. 5 n.
Oswald Geisshüsler (1488 — 14 Oct. 1552) was a native of Lucerne. The earliest form of surname found for him, Molitoris—interpreted to mean that his father was a miller—, still appears in 1515 on the title-page of the *Moria* which he had illustrated by Holbein for Erasmus (see Ep. 394 introd.). In 1524 he is addressed as Müller; see *Zwingliana* ii (1911), p. 450. By 1517 (VE. 105) he was using the name Myconius, which is said to have been given to him by Erasmus, perhaps on the ground of early baldness (cf. *Adag.* 1007; and

66. S. D. N. Leoni *E*: Leoni decimo *H*. 81. Reuerendissimo D. *E*: Cardinali *H*. 79. celsitudinem tuam *E*: te *H*.

63. Augustino] *Ciu. Dei.* 11. 19.
77. Opus absoluetur] Erasmus' own part in the work was barely completed within the time named (cf. Epp. 882, 885-6, 891); and the book did not actually appear till March 1519 (Ep. 864).
81. Sedunensi] See Ep. 447. 596 n.
85. ingressuri nauim] See p. 392.

BRE. 45). He was a school-fellow of Glareanus under Michael Rubell at Rottweil. On 31 May 1510 he matriculated at Basle, and after his B.A. in 1514 he was appointed master of St. Peter's school there. Several episodes of his life in 1515–6 are recorded by him in the illustrated *Moria*. Between Sept. and Nov. 1516 (Epp. 463. 73, 490. 14,5) he moved to Zurich to be head of the school at the Great Minster, and there became fast friends with Zwingli. At this time he was interested in the geography of Switzerland, writing on the subject himself and editing (cf. VE. 137) Glareanus' *De situ Heluetiae*, Basle, Froben, March 1519. He also lectured publicly on Erasmus' *Paraclesis* and *Methodus* (BRE. 88, 90, 115). Late in 1519 (Zw. E^2.104–5, 109, 114) he was invited to open a school in his native town; but the influence of Zwingli had drawn him to reform, and in 1522 he was compelled to resign and leave Lucerne. After a period at Einsiedeln (VE. 334) he returned to Zurich, where he was head of the Fraumünster school, and lived in great intimacy with Zwingli, until the latter's death in 1531. He then accepted an invitation from Basle to become pastor of St. Alban's church, and on 13 Aug. 1532, to Erasmus' disgust (Lond. xxx. 59, LB. 1233), was elected to succeed Oecolampadius as professor of theology (VE. 709, 711). This chair he filled until his death; but his theological writings are not notable.

See *Athenae Rauricae*, pp. 67–9; Herzog; Zw. E^2. 44 n.; and ADB. xxiii. 127–9.]

ERASMVS ROTERODAMVS OSVALDO SVO S. D.

Amice candidissime, multo gratissimae mihi tuae fuerunt literae; quibus etsi contracte rescribo, amo tamen effusissime meum Osualdum, vel quod nobis adeo faueat, vel quod Glareano non semel meo Theseus sit, aut si quid Theseo fidelius. Perge, mi Osualde, literarium quoque decus Eluetiae tuae iam olim armis inclytae vindicare. Nos hinc pestis abigit; cui maximam malam pestem imprecor.

Bene vale, Basileae. VII. Calendas Septembres. Anno. M. D. XVIII.

862. To Boniface Amorbach.

Zasii Lucubrationes f°. a^2 (a). — Basle.
F. p. 584: HN: Lond. xv. 17: LB. 333. — 31 August 1518.

[A letter of commendation for Zasius' *Lucubrationes*, Basle, Froben, 1518. The book consists in the main of legal work, the first item being the commentaries *De origine iuris*, which Zasius had submitted to Erasmus in 1515–6 (Epp. 367, 376, 380, 390), and had been encouraged by him to publish (Ep. 379). In Aug. 1517, perhaps in response to suggestions from Freiburg, Erasmus invited Froben to undertake the book (Ep. 632); and when he came to Basle in 1518, some more of the work was put before him in ms. On 8 Sept. 1518 Bruno Amorbach wrote to Boniface at Freiburg, announcing that Erasmus had written this letter of praise, and enclosing a specimen of the type and format that Froben proposed to adopt. Zasius accepted the specimen with alacrity, and the work was undertaken (Basle MSS. G. II. 13. 107–9; which are printed in Stintzing's *Zasius*, pp. 366–8). On 5 Dec. its progress was still delayed by other books (Ep. 904). But it was perhaps only awaiting the final process of printing off; for the colophon is dated 1518. Zasius was dissatisfied with the 'correction'; and at his remonstrance a sheet of errata was added in Jan. 1519 to the copies

5. Nos hinc] Myconius quotes this sentence (VE. 133, from Zurich, 15 Sept. 1518) in explaining that it was through hasty departure from Basle that Erasmus had left a letter from Vadianus unanswered.

still in hand; see a letter of Beatus Rhenanus to the bookseller Calvus (cf. Ep. 581. 30 n.).
The date is unquestionable.]

DES. ERASMVS ROTERODAMVS BONIFACIO AMORBACCHIO BASILIENSI, IVVENI OMNI STVDIORVM GENERE NON VVLGARITER ERVDITO, S. D.

Magna felicitatis pars est, maxima gratitudinis, si quis agnoscat sua bona. Proinde etiam atque etiam gratulandum est nostro seculo, gratandum superis, quorum benignitate praeclara studia, tot iam seculis pene sepulta, toto terrarum orbe reflorescunt ac felicissime propagantur. Ante annos plus minus octoginta non ii modo erant infantes atque elingues qui eas profitebantur artes quas suo quoque seculo (quo vel maxime floruit erudita facundia) mutas appellat Virgilius, verum etiam ipsa grammatica, recte loquendi magistra, et rhetorica, copiose splendideque dicendi dux, foede misereque balbutiebant: et quae quondam tot linguis instructae fuerant, tum vnam Latinam pessime Latine sonabant. Sub haec paulatim subolescentibus literis melioribus Italia sola linguam habebat, nec apud hanc vllae disciplinae praeter oratoriam. Nunc nulla est natio sub Christiana ditione, in qua non omne disciplinarum genus (Musis bene fortunantibus) eloquentiae maiestatem eruditionis vtilitati adiungit.

Medicina loqui coepit apud Italos opera Nicolai Leoniceni, senis immortalitate digni; apud Gallos, Gulielmi Copi Basiliensis. Apud Britannos studio Thomae Linacri sic nuper disertus coepit esse Galenus, vt in sua lingua parum disertus videri possit. Eiusdem opera sic Latine loquitur Aristoteles vt, licet Atticus, vix in suo sermone parem habeat gratiam; licet ante hunc illud certe praestiterint apud Italos Argyropylus, Trapezontius, Theodorus Gaza, Marsilius, Picus, apud Gallos Faber Stapulensis, ne philosophia muta videri possit. Porro legibus Caesareis pristinum elegantiae nitorem atque etiam geminae literaturae gloriam feliciter restituit apud Gallos Gulielmus Budaeus, apud Germanos vir omnibus modis incomparabilis Vdalricus Zasius, tanta Rhomani sermonis vbertate scatens vt Vlpianum quempiam loqui putes, non huius aetatis iureconsultum.

At nescio quo pacto nondum ea res perinde succedit theologis;

TIT. AMORBACHIO *F.* BASILIENSI . . . ERVDITO *om. H* (OMNI *scripsi, cf. Ep.* 334. 92 *n.*: OMNIVM *α*). 3. gratandum *α*: gratulandum *H.* 5. ii *α*: hi *N.* 11. Sub *α*: Post *H.* 25. Gallos *add. F.*

2. sua bona] Cf. Verg. *G.* 2. 458.
8. Virgilius] *Aen.* 12. 397.
16. Leoniceni] Cf. Ep. 541. 55 n.
19. Galenus] Cf. Epp. 502. 15 n., 785. 17 n.
20. Aristoteles] Cf. Ep. 868. 70 n.
22. Argyropylus] Cf. Ep. 456. 106 n.
23. philosophia] The application of this sentence is general, and not confined to Aristotle; for the Florentine academy under Marsilius Ficinus (19 Oct. 1433 — 1 Oct. 1499) and Picus concerned itself with Plato. See Creighton iii. 141–4. For the translations from Aristotle cf. Ep. 456. 106 n.

etiamsi non desint qui fari gestiant. Spero tamen breui futurum vt haec quoque professio situ deterso pristinum suum nitorem asserat. Hactenus e doctorum centuriis excludebantur qui paulo politius loquerentur; nec dignabantur quenquam suo albo professores, nisi qui cum ipsis turpiter balbutisset neque quicquam omnino castioris literaturae attigisset. Atque illud protinus erat in promptu, Grammaticus est, non philosophus; rhetor est, non iureconsultus; orator est, non theologus. Sed breui, ni fallor, rebus in diuersum commutatis non recipientur in ordinem nisi qui priscos illos disciplinarum autores elegantioribus etiam literis referant; neque phas erit cuiquam sibi sapientiam vendicare, nisi simul adfuerit pedissequa eloquentia, quam diuus Augustinus non vult vsquam ab hera sua digredi.

Zasianas annotationes percurri verius quam legi; nam adferebantur me iam ad iter accincto. Mire placuit gustus; neque dubito quin omnia magis sint placitura, si liceat affatim expleri talibus epulis. Extimulabis hominem, mi Bonifaci, ne diutius nobis hanc gloriam, hunc fructum, hanc voluptatem inuideat: nisi tu quoque nobis inuides, cum contigerit tibi domestico Zasii contubernio felicem esse. Bene vale.

Basileae pridie Calendas Septembreis. Anno M.D.XVIII.

863. From James Spiegel.

E. Vitellii Oratio tit. v°. Augsburg.
31 August 1518.

[The preface to an Oration of Erasmus Vitellius (l. 4 n.) delivered before the Diet of Augsburg on 20 Aug. 1518, and printed twice, evidently about the same time, by John Miller of Augsburg; see G. Knod's *J. Spiegel*, p. 37, and Knaake, *C. Scheurl's Geschichtbuch*, 1872, pp. 265–79. I have only seen the edition which Knaake designates A (α); Böcking (*Hutteni Opp.* iv. 687) prints from Knaake's B (β). The date is unquestionable.]

ILLVSTRI DOMINO ERASMO ROTHERODAMO, VTRIVSQVE LITTERATVRE PRINCIPI ET THEOLOGORVM DVCI, IACOBVS SPIEGEL SELESTADIENSIS, IMPERIALIS SECRETARIVS, S. P. D.

Pro inuictissimo Polonie rege Sigismundo, qui non multos ante annos et menses maxima victoria in Hamaxobitas (quos ipsi Moschos appellant) et Scythas (quos Tartaros dicunt) potitus est, reuerendissimus dominus Erasmus Vitellius, episcopus Plocensis, singulari

826. 31. situ deterso] Plin. *Paneg.* 50.
41. Augustinus] *Doct. Christ.* 4. 7; cf. Cic. *de Orat.* 1. 55. 236.
44. accincto] For Erasmus' departure from Basle see p. 392.
863. 2. victoria] At the battle of Orsha, on the way to Smolensk, 8 Sept. 1514: see *Acta Tomiciana* iii. 4–6.
4. Vitellius] E. Ciolek (= calf) of Cracow (†22 Sept. 1522: H. Dalton, *John a Lasco*, tr. M. J. Evans, 1886, p. 90) had risen from a humble origin to win credit from his teacher, Beroaldus, at Bologna (EE. 64) and confidence

integritate vite raraque doctrina Romanaque facundia insignis, vel eo mihi nomine precipue colendus, quia cognominis de te perquam egregiam frequenter facit mentionem, primam (vt aulicus aulico vtar verbo) audientiam coram Cesare, sacri imperii Electoribus omnibus et ceteris Germaniarum principibus proceribusque obtinuit. Sic ornate, sic grauiter orauit, vt ad intima vsque precordia auditorum vehementia sententiarum penetrauerit pluresque ad fletum concitauerit. Ei vero docto simul et facundo omnes docti et eloquentes palmam tribuunt. Aderant enim viri non pauci, tum exquisite docti tum in iudicando naris emunctissime, Antistes Tergestinus, Peutingerus, Huttenus, Bartholinus, Spalatinus, et Stabius ille in nullo doctrine genere non versatus, Henricus Stromer medicus, et Laurentius Zochus iurisconsultus, Cardinalis Maguntini florentissimi principis cancellarius. Igitur facta mihi primum pre ceteris elegantissime huius orationis copia, quia digna multorum lectione visa fuit eruditorum calculo et ab omnibus desiderata, imprimendam curaui, sub augusto tuo nomine, quod omnia pietate sacra iure sibi vendicat: quam haud subducto supercilio accipere digneris. Non dubito quin, vt audientibus lachrimas commouit, ita hec eadem legentibus magis copiosas excutiet et in rem Christianam propensiores eorum animos reddet.

Valere tecum bene Rhenanum vere beatum cupio, quem animo mecum circumfero. Vtrique fila vite quam maxime longeua exopto, vt in dies magis ac magis felicibus auspiciis bone littere et maxime sacre refloreant. Huttenus, quia nihil est visus cecutientibus popularis litterationis admiratoribus, Neminis nihil peperit: quem te

11. concitauit αβ. 14. nares αβ. 26. quam *Böcking*: quē αβ.

from his master, Alexander, Duke of Lithuania. When Alexander became King of Poland in 1501, Ciolek was advanced to be Bp. of Plock, 29 Nov. 1503, and in March 1505 was sent to Rome to offer Alexander's obedience to Julius II: his oration on the occasion being printed at the time. On the death of Alexander, 19 Aug. 1506, Ciolek enjoyed equal influence with Sigismund. His reputation as a diplomatist was so enhanced by his performance at Augsburg that in Nov. 1518 Maximilian sent him on Imperial business to Rome, where the remainder of his life was spent as Sigismund's representative. See Zedler; *Acta Tomiciana*; and Pastor vii. 265, with the sources there quoted.

14. Tergestinus] Peter Bonomus (†4 July 1546). As reward for his services as secretary to Frederic III and Maximilian he was created Bp. of Trieste in 1502; but he remained in Imperial service and in Dec. 1513 made obedience to Leo X for Maximilian (Pastor vii. 70, 451). See Trith.[3]; Ughellus, *Italia sacra*, v. 582; Gams; and Knod's *J. Spiegel*, pp. 20, 1.

16. Zochus] Laur. Zoch of Halle (9 Aug. 1477 — 27 Feb. 1547). Being already M.A. he matriculated at Bologna in 1503 to study law (ANGB. pp. 263, 265–6), and on return to Germany became Chancellor to the Abp. of Mainz for the diocese of Magdeburg. He was at first a sturdy opponent of the Reformation, but was converted by Luther's books, and in consequence suffered imprisonment, 1529–31. On his release he entered the service of the Elector of Saxony, and besides serving on embassies was Professor of Law at Wittenberg. See LE[2]. 1949 n.

29. Neminis] The second form of this was printed by Miller at Augsburg just about this time; with a letter (HE. 85) dated 24 Aug. ⟨1518⟩. Froben

Frobenio nostro publicandum iterum, si tibi visum fuerit, tradere velim. Mittam eius De vita aulica dialogum quamprimum prodierit in lucem. Vale iterum ex Augusta Vindelicie pridie kalendas. Septembris Anno post partum virginis matris. M.D.XVIII.

864. From Leo X.

Nouum Testamentum (1519) tit. v°. Rome.
Lond. xxix. 80: LB. vi. f°. * v°. 10 September 1518.

[The Brief desired in Ep. 832 and sought in Ep. 860. For the delay in obtaining it see Ep. 865; which shows that the dates are fictitious, the Pope having been absent from Rome at the time when this is supposed to have been signed. It was printed in the second edition of Erasmus' New Testament, and in all the other Froben editions published during his lifetime. There is a xvi^{c}. copy of the Brief in the Deventer MS. 99, f. 6; but as its two variants are mere degenerations, it was probably copied from some one of the printed texts, and may therefore be neglected. Besides the Brief Leo granted Froben a privilege of copyright (*Apol. adu. debacch. Sutoris*, LB. ix. 751 E).

Some account is given in Ep. 384 introd. of the commencement of Erasmus' revision of his text and of the introduction of his original translation. Of this latter feature there is perhaps a trace in Ep. 809. 64; and cf. Ep. 860. 35 n. The work was carried on steadily from the time of his return to the Netherlands in Aug. 1516; at Antwerp, at Brussels, at Ghent, at Bruges (cf. Ep. 597. 16 n.), at Louvain. By Nov. 1517 he felt that he had made good progress (Epp. 694, 695), and in Jan. 1518 the end of his part in the work was in sight (Ep. 768). At Basle he made a thorough revision of the notes, and that volume was completed before the text was begun (*Apologia qua respondet* f°. A^{4}; Jortin ii. 498,9), the colophon being dated 23 Aug. 1518. On his way back to the Netherlands he was at work on the text, and this was finished at Louvain (Ep. 867. 76–7, 236). The 'copy' was dispatched to Basle at the end of Oct. (Epp. 882, 885–6), only the introductory matter being still unfinished. In Dec. the printing had advanced as far as the Epistles (Ep. 904. 12–4), and the date 1518 is affixed to the text. In March (cf. LE^{2}. 149) the book appeared.

About 2000 copies were printed; a figure which is obtained from Erasmus' statements that 3300 copies were printed of the first and second editions together (*Resp. ad annot. nouas Lei*, LB. ix. 280 D), and that more than 1200 were printed of the first (*Apol. qua respondet* f°. A^{3}; Jortin ii. 497).

For this edition see Bludau, *Erasmus-Ausgaben des Neuen Testaments*, pp. 23–33.]

DILECTO FILIO ERASMO ROTERODAMO, SACRAE THEOLOGIAE PROFESSORI, LEO PP^{A}. X^{S}.

Dilecte fili, salutem et Apostolicam benedictionem. Valde nos delectarunt lucubrationes tuae in Testamentum Nouum iam pridem aeditae; non tam quia nostro nomini dicatae fuerant, quam quod non vulgari sed noua et insigni quadam eruditione praestabant, omniumque doctorum calculo plurimum laudabantur. Quas nuper a te recognitas et pluribus additis Annotationibus locupletatas illustratasque fuisse certiores facti non mediocriter gauisi fuimus; ex prima illa aeditione, quae absolutissima videbatur, coniecturam facientes qualis haec futura, quantumue boni sacrae theologiae

printed it twice in Sept. 1518, and again in Jan. 1519. See HE. pp. 21*–3*.

863. 31. dialogum] Hutten's *Aula* also appeared first at Augsburg, S. Grimm and M. Wyrsung, 17 Sept. 1518. Froben printed it in Nov. See HE. pp. 27*, 8*.

studiosis ac orthodoxae fidei nostrae sit allatura. Macte igitur istius animi tui esto, ac publicae vtilitati studens operi tam sancto, vt in lucem exeat, sedulo inuigila; dignam quidem tot laborum mercedem ab ipso Deo relaturus, a nobis vero meritam commendationem et cunctis Christifidelibus perpetuam laudem consecuturus. Datum Romae apud Sanctum Petrum. Sub annulo piscatoris. Die x. Septembris M.D.XVIII. Pontificatus nostri Anno Sexto.

Euangelista.

865$_{905}$ FROM PAUL BOMBASIUS.

Farrago p. 343. Rome.
F. p. 443: HN: Lond. xi. 4: LB. 335. 1 October 1518.

[The date is confirmed by the reference to Ep. 864.]

PAVLVS BOMBASIVS ERASMO SVO S.

LITERAE tuae quas ad xv. Calend. Septemb. dederas, vix pridie Id. mihi tandem redditae fuerunt; meque ita delectarunt vt nulla re iucundius affici potuerim, fato quodam tibi adeo deuinctus vt vel blando illo tui nominis occursu plurimum recreer, multo autem magis, si quod ex animo ingenioque tuo depromptum mihi obueniat: quod saepius quidem optare, nunquam vero exigere meus me pudor sinit, ne tua morans tempora in publica commoda (vt Flaccus inquit) peccem. Quibus quantum meo iudicio non strenue ac gnauiter modo sed etiam feliciter hactenus consulueris, apud alios praedicare quam tibi referre malim. Sed ne tibi, qui me intus et in cute nosti, iam persuasa atque etiam nota longiori sermone persuadere velle videar, ad epistolam tuam venio.

Quod te, vndique inuitantibus regibus atque principibus, ad Nouum Testamentum recudendum Basileam reiectis ac posthabitis omnibus conferre maluisti, nihil equidem miror, quippe qui sciam Erasmum nihil prae literarum conscientia magni vnquam aestimasse. Vtinamque id fecisses dum istic ego aderam! nihil enim me vno fuisset beatius, nec vrbs Roma tam facile me reuocare potuisset. Pro Breui obtinendo quod operis tui benignum futurum sit elogium, non tibi Georgius aut Marcus rogandi fuerunt, quorum hic iampridem ab Vrbe abest, ille vero proximis diebus autumnatum secessit; cum Cardinalem meum sanctor. quatuor, doctorum omnium fautorem

865. 1. ad *add. H.* 19, 39, 51. Breui *F*: breue *E*.

864. 17. Euangelista] A secretary whose name may be traced in the Papal registers 1518–29.
865. 1. Literae] Not extant.
7. Flaccus] *Ep.* 2. 1. 3.
10. intus] Cf. Pers. 3. 30.
19. Breui] Ep. 864.
20. Georgius] Riario.
Marcus] Grimani; cf. Ep 860. 30.
22. Cardinalem meum] L. Pucci.

egregium rerumque huiusmodi arbitrum ac magistrum, vt nemo alius, propitium habeas. Qui de tua voluntate certior a me factus, Breuis archetypon a me formatum probauit; idque in membrana transcriptum Leoni Pontifici, biduo ante ab Vrbe profecto, aestimandum et, nisi displiceret, obsignandum misit.

Sed tuum, quaeso, hic fatum agnosce, nisi meum dici mauis. Nam cum Siluius quidam philologus, iuuenis Gallus, tui, vt prae se ferebat, apprime studiosus, ad ipsum Pontificem esset iturus, Cardinalis mei commendatitias habens, postridieque se inde rediturum diceret, nullum ego sperans aptiorem mihi dari posse cui negocium tale committeretur, ei Breue consignaui; ac literas ad Secretarium Pontificis dedi, quibus illum Cardinalis nomine rogabam vt Breue obsignatum statim per eundem Siluium remitteret. Qui alioquin febriculosus et valetudinarius, incommodo aliquo, vt suspicor, in ipso itinere praeuentus, Breue ac literas Secretario praemisit. Ille nihil moratus Breue et commendatitias Pontifici statim reddidit: qui viso et obsignato Breui literisque perlectis, eum qui commendabatur, ad se vocari et, cum nusquam appareret, omni diligentia perquiri iussit; nec ille vsquam locorum potuit hactenus reperiri. Ego qui intra paucissimos dies negocium confectum iri speraueram, pluribus iam lapsis diebus, cum nihil actum viderem, iterum ad Secretarium scribo, eum negligentiae atque etiam iniuriae postulans, quod singulis prope horis innumera Breuia ad Vrbem remittens Erasmicum tamdiu retineat. Nuncii quam tibi retuli, adhuc incertam latebram pluribus ille scribit, Breueque ad nos per tabellarium nescio quem remissum affirmat: quod diu quaesitum cum nusquam repeririretur, consimile aliud expediendum curaui. Quod nisi κακοδαίμων alius intercipiet, ad te tandem perferetur.

Habes de Breui longam satis et odiosam fabulam: nec tu diem datae miratus fueris, quam ego, vt multo auspicatiorem futuram, potius Romae quam alibi vsquam esse volui. Gaudeo epistolam tuam qua meae respondisti, excusam, meque nominis fama nonnihil auctum fuisse: modo ne mea illi sit addita, quae, vt ego meminisse possum, vix digna erat quae semel ab amico legi posset, ac vulgari cuiuis, nedum optimae tuae, componeretur. Lascaris in Gallia nunc agit, proptereaque a me conueniri non potuit. Si qua viri

26. ab Vrbe] Leo had left Rome early in Sept.; Sanuto xxvi. 51.
29. Siluius] In Lond. xxvii. 16, 11, LB. 1247, 1257 Erasmus tells this story rather differently, as he had had it from Longolius (cf. Ep. 905. 19 n.) in Oct. 1519.
31. commendatitias] *sc.* literas.
34. Secretarium] Probably Euangelista; cf. Ep. 864. 17.
53. epistolam] Ep. 855.
57. Lascaris] Cf. Epp. 903, 905. Legrand (i, p. CLII) suggests that this visit may have been in connexion with the Greek school which Lascaris was commissioned in 1520 to found at Milan (id. ii, pp. 335,6); or perhaps with a similar school for Paris.

docti, qualem describis, facultas mihi se obtulerit, tuae voluntati pariter ac illius commodo inseruiam. Me a literaria professione non tam mea voluntas vel, vt tu suspicaris, fortuna melior auocauit, quam incertus ille, cui pleraque tam mala quam bona debentur, casus eripuit. Boerii ambo Romae agunt teque inuicem salutant. Bernardus incidit in quartanam, sed non admodum grauem: Ianuam se discessurum minabatur. Puccium legatum iam istinc pedem mouisse iterque Romam versus facere non dubito, et propterea Breue ipsum non ad eum sed ad protonotarium Caraciolam, Pontificis apud Caesarem legatum, dirigo; quem in eo ad te protinus transmittendo nec inhumanum nec indiligentem futurum spero. Vale, mi Erasme, ac Beatum et Amorbachios caeterosque istic doctos meo nomine saluta. Romae ex palatio Apostolico. Calend. Octob. M.D.XVIII.

866. From Adolphus Eicholtz.

Breslau MS. Rehdiger 254. 61. Cologne.
EE[2]. 1. 6 October 1518.

[The manuscript date is amply confirmed by the contents. I am indebted to Dr. Keussen for the topographical notes on ll. 25, 28.

Adolphus Eicholtz (Roboreus or Dryoxylus) of Cologne (†Nov. 1563) matriculated at Cologne 31 March 1503 (Krafft p. 186) and was B.A. 1504, M.A. 1506. He was a pupil of H. Busch and Glareanus; and also in 1507–8 heard the law lectures of Peter of Ravenna, whom he visited at Worms (Butzbach p. 46) in 1509, when on his way to study at Bologna (ANGB. p. 271). By that time he was Bachelor of Canon Law (31 Jan. 1509; see Liessem's life of H. Busch, ii. 29 n.) and already held a canonry at St. Mary's, Cologne. In July 1513 he was inscribed in the law faculty at Cologne; and c. 1514 went to study law at Orleans under J. P. d'Angleberme (Ep. 140 introd.), returning to Cologne in April 1518 (Epp. 810, 819). After completing his course (LL.D. 18 May 1521) he began to teach in the University, where by 1540 he had become Professor of Canon Law. He kept up his acquaintance with Budaeus (BE[4]. 56) and Erasmus (EE. 92), enjoyed the confidence of Hutten (HE. 21), and in 1526 began corresponding with Boniface Amerbach (Basle MSS. G. II. 24. 127–30 and D. IV. 18. 308, 66). In 1531 Corn. Agrippa dedicated to him an abridgement of his commentary on the *Ars breuis* of R. Lully (Cologne, J. Soter); and in 1550 the printer Mameranus editions of Cleophilus' *De coetu poetarum* and H. Busch's *Flora*. In the latter volume is printed a letter to him from Erasmus dated 1532 and thanking for the present of a sketch-plan of Cologne.]

S. D. P.

Noli, queso, mi Erasme, virorum omnium literatissime, vel admirari vel, quod veremur, stomachari, quod tam importune fortassis meis ego literis te compellauero. Id enim cuiusdam tui

865. 71. Roma *H.*

865. 63. Boerii] See Ep. 267 introd.

65. Puccium] Antony; see Ep. 860 introd.

67. Caraciolam] Marino Caracciolo (c. 1469—28 Jan. 1538), a Neapolitan who came to Rome in 1515 in Milanese employ and rose to be Papal nuncio to Maximilian in 1518 and afterwards to Charles v, Bp. of Catania 1524, Cardinal 1535 and Governor of Milan. See Ciaconius iii. 599, 600 and Pastor vii. 417,8. He was one of those who urged Erasmus to write against Luther; see I. p. 35. 11–13.

discipuli, Ioannis, inquam, Pyrrhi Anglebermei, doctoris Aurelianensis, triennio nuper preceptoris mei haud indocti, negocium expostulat; quod ipsum humanitati tue aliis in literis hisce adiunctis latiuscule exposuimus. Iam hac in re ternas plane literas dedimus, hactenus proh dolor frustra: primo quidem cum Petro Aegidii, secretario vrbis Antuerpiensis, viro doctissimo (vna cum literis Budei atque aliorum etc.), idque proximo mense Maio effluxo; deinde eas quas coram adiunctas cernis, proximo mense Septembri transacto ad nundinas Francofordienses, ad quas te venturum sumopere sperabamus; denique tercio hasce hoc mense Octobri nouissimas. Tue igitur humanitatis pariter atque integritatis fuerit, colendissime Erasme, eas nedum pro tua ingenuitate excipere verum etiam ob negocii conditionem perlegere. Et breuissimo (si placet, immo maximopere rogamus) epistolio respondeas; non quod de te id meruerim (quod dolentissime refero), sed quoniam id castigandi opusculi necessitas moraque expostulent. Quod si tibi cordi fuerit, vt confidimus, mittam quidem opusculum, modo id integrum tibi fuerit, ad prefatum D. Petrum Aegidii; is enim ad te Louanium idem tuto quantocyus, vt mihi persuadeo, est transmissurus. Obsecro te, mi bone Erasme, meis hisce totidemque literarum ineptiis breue aliquod, vt dixi, epistolium, vbi opportunius poteris, ad nos Coloniam mittas, aut quidem ad bibliothecam in pingui gallina aut in signo cuniculi. Facies per ecastor, etsi preter nostra erga te merita, rem nobis gratissimam.

Audio te Coloniam perlustrasse ex hospicio candidi equi in foro feni. Dolui profecto vehementer quod de his rebus coram loqui non poteram. Iam etiam longe antea disposueram quod senatus Agrippinensis publice vinum propinasset pro tui status ac honorum magnificentia: licet, quod fateor, longe prestanciora xenia tibi non immerito debeantur.

---

5. triennio] It appears from this that the date given in Ep. 140 introd. for d'Angleberme's appointment to Milan must be corrected.

preceptoris] Besides his own studies Eicholtz was in charge of some young noblemen (Ep. 819. 27–30). One of his fellow-students was Chas. Harst (Basle MS. G. II. 24. 127).

negocium] Evidently Erasmus was asked (cf. ll. 18,9) to revise some work of d'Angleberme: perhaps the *Militiae Francorum regum*, which Badius published 21 Feb. 1518 (? $151\frac{7}{8}$).

9. Budei] Ep. 810, which Eicholtz had brought from Paris in April and Gilles had forwarded in May; cf. Epp. 819. 1 n., 846. 3, 4. The budget did not reach Erasmus until 1 Sept.

25. bibliothecam] 'Zur fetten Hennen', the bookshop and printing-house of the Birckmanns (1513–1689), which lay in the centre of the booksellers' quarter, 'Unter Fettenhennen'; see Merlo in AHVN. xxx (1876) pp. 3, 4, 7. The house 'zum Hasen' lay close by; cf. Keussen, *Topographie d. Stadt Köln im Mittelalter* i. 312.

28. hospicio] Prof. Enthoven translates the title into 'Zum weissen Ross am Heumarkt'. In later times there was a house with that name on the Altermarkt, which is very close to the Heumarkt.

Persuadeo mihi quod crudelissima pestis tam celerrime abire coegerit. Speramus aliquando te per Agrippinam reuersurum, et totis conabimur viribus vt tecum paulum fabulemur, imprimis apud D. Hermannum Nuenarium Comitem, Hermannum Buschium et Ioannem Cesarium, qui nunc Monasterii degit, amicos nostros peculiares. Interim autem me tibi, meo summo Mecenati ac numini, vnice dedo semperque commendo. Vale, tocius literarii orbis maximum famigeratissimumque decus, imprimis vero tocius Germanie splendor et gloria. Agrippine pridie Nonas octobris 1518.

Tuus ex animo Adolphus Eicholtz Agrippinus,
sacrarum legum licenciatus.

Excellentissimo eruditissimoque viro, domino Erasmo Roterodamo, sacrarum literarum primo theologo, domino suo quam colendissimo. Louanii.

867. To Beatus Rhenanus.

Farrago p. 112. Louvain.
F. p. 267: HN: Lond. v. 25: LB. 357. ⟨c. 15 October⟩ 1518.

[The course of Erasmus' journey from Basle to Louvain is easy to follow in this letter, but the precise dates of each stage are more difficult. He was still at Basle on 1 Sept., when he received Ep. 810 (cf. Epp. 869. 1–2, 886. 40,1); but after that the only fixed point that he gives is that he reached Cologne on a Sunday. On 15 Sept. it was known at Zurich that he had left Basle (cf. Ep. 861. 5 n.). The first part of his journey occupied at least eight days, according to the stages mentioned, so that his arrival at Cologne cannot be dated 5 Sept., but must fall on 12 Sept. The following itinerary may be traced:

4, 5 Sept. (?) From Basle to Strasburg by boat; dining at Breisach on the first day and sleeping the night at a 'vicus frigidus'.

5, 6 Sept. (?) Strasburg reached by boat about 9 a.m.: the night perhaps spent there, or possibly a beginning made of the journey to Spires.

6, 7 Sept. On horseback to Spires: the distance, 68 miles, required two days (cf. l. 152), but no place is mentioned for the night.

7–9 Sept. At Spires.

9 Sept. By carriage to Worms and Mainz.

10 Sept. By boat to Boppard and Coblenz.

11 Sept. By boat to Bonn and on towards Cologne.

12 Sept. Cologne reached by boat at 6 a.m.: in the afternoon on horseback to Bedburg.

12–17 Sept. At Bedburg.

17 Sept. By carriage to Aachen.

17–19 Sept. At Aachen.

19 Sept. On horseback to Maastricht and Tongres.

20 Sept. To St. Trond: riding and by carriage.

21 Sept. By carriage to Tirlemont and Louvain (cf. l. 190 n.).

The first dates are questionable because of the uncertainty of Erasmus' movements at Strasburg. The halts at Spires and Bedburg I have interpreted as in common parlance; but if the sense is that he spent two full days at Spires and three nights, and similarly at Bedburg, then the start from Basle must be dated 2 or 3 Sept. The date of arrival in Louvain accords well with Erasmus' estimate in l. 248 that he had been about four weeks in Martens' house. But his statements in Epp. 888–9, 891, 893 that by 23,4 Oct. he had been six weeks in Louvain, cannot possibly be reconciled with his presence at Basle on 1 Sept.; and must

34. pestis] Cf. Epp. 867. 62 n., 905. 39, 40.

therefore be regarded as displaying his characteristic looseness in the matter of figures.

Whilst recovering from his illness, Erasmus amused himself with composing a narrative of his journey for the perusal of his friends. The original was left open in the hands of the messenger, to be shown to those whom he would pass on the way to Basle; and a copy was made to be sent to England. The composition doubtless occupied some days, and thus no precise date need be attached to it; but it was probably more or less complete by the date of the earliest letters which refer to it, in the budget sent along the Rhine to Basle. As soon as this had been dispatched on 22 Oct. (Ep. 886. 17), Erasmus prepared a packet of letters for England (Epp. 886–93, 895); recapitulating many of the details contained in Ep. 867, to those of his correspondents who were not likely to see the copy of it which he had forwarded to More (Ep. 886. 12).

The itinerary given above shows clearly that Beatus' preface to D[1] (printed in App. 11) must be wrongly dated. The easiest corrections are to 11 Sept., or on the analogy of Ep. 493 (cf. Ep. 480 introd.) to 21 Sept. Its position, closely printed on the verso of the title-page, is such that it may well have been added after the colophon had been affixed.]

ERASMVS RHENANO SVO S. D.

Accipe, mi Beate, totam itineris mei tragicocomoediam. Mollis
Sept. etiamnum ac languidulus, vt scis, Basileam relinquebam, vt qui
4, 5 nondum cum coelo redieram in gratiam, cum tam diu domi delituissem, idque perpetuis laboribus distentus. Nauigatio fuit non inamoena, nisi quod circa meridiem solis aestus erat submolestus. Brisaci pransi sumus, sed ita vt nunquam insuauius. Nidor enecabat, tum nidore grauiores muscae. Desedimus plus semihoram ad mensam ociosi, donec adornarent scilicet illi suas epulas. Tandem nihil appositum est quod edi posset; sordidae pultes, offae, salsamenta non semel recocta, merae nauseae. Gallinarium non adii. Qui hunc renunciauit teneri febri, bellum quiddam adiecit; Minoritam illum theologum, quicum mihi fuerat de echeitatibus concertatio, sacros calices oppignerasse suo iure. O Scoticam subtilitatem! Sub noctem eiecti sumus in vicum quendam frigidum; cuius nomen nec libuit scire nec, si sciam, velim aedere. Illic pene extinctus sum. In hypocausto non magno coenauimus plus opinor sexaginta, promiscua hominum colluuies, idque ad horam ferme decimam: o qui foetor, qui clamor, praesertim vbi iam incaluissent vino! Et tamen ad illorum clepsydras erat desidendum.

5, 6 Mane multa adhuc nocte e stratis exturbamur clamore nautarum. Ego et incoenatus et insomnis nauim ingredior. Argentinam appulimus ante prandium ad horam ferme nonam; illic commodius accepti sumus, praesertim Schurerio suppeditante vinum. Aderat aliqua sodalitatis pars, mox vniuersi salutatum veniunt, sed nemo

23. *ELB*: Scheurerio *H*.

10. Gallinarium] See Ep. 305. 207 n.
12. echeitatibus] Mr. C. C. J. Webb points out to me that this must be the technical term of Scotist philosophy, *heceitas*; cf. *quidditas*, Ep. 858. 85.
17. decimam] Throughout this narrative Erasmus uses the ordinary reckoning; not, as in Ep. 119. 174, the Roman.
23. vinum] Cf. Epp. 305. 174, 866. 31.
24. sodalitatis] See Ep. 302.

officiosius Gerbelio. Gebuilerius et Rudalphingius me immunem Sept.
esse voluerunt; quod iam illis nouum non est. Illinc equis Spiram 6, 7
vsque contendimus; neque vsquam militis vmbram vidimus, cum
rumor atrocia sparsisset. Anglus equus plane defecit vixque Spiram
attigit; sic eum tractauerat sceleratus iste faber vt illi ambae aures
ferro candenti inurantur. Spirae furtim subduxi me e diuersorio et
ad Maternum meum vicinum me recipio. Illic Decanus, vir doctus
et humanus, suauiter et comiter nos biduum accepit. Hic forte 7-9
fortuna Hermannum Buschium reperimus.

Illinc curru vectus sum Vuormaciam, atque hinc rursus Maguntiam. 9
Forte in eundem currum inciderat quidam Caesaris secretarius,
Vlrichus cognomento Farnbul, quasi dicas filicum collem. Is
incredibili studio tum itinere toto mihi obseruiuit, tum Maguntiae
non passus ingredi πανδοχεῖον ad aedes canonici cuiusdam pertraxit;
abeuntem ad nauem deduxit. Nauigatio non fuit inamoena, ob coeli 10
commoditatem, nisi quod longior esset nautarum studio. Ad haec
offendebat equorum pedor. Comitati sunt me primum diem officii
gratia Ioannes Longicampianus, qui pridem Louanii professus est, et
huius amicus iureconsultus quidam. Aderat et Vuesphalus quidam
D. Ioannes, canonicus apud S. Victorem extra Maguntiam, homo
commodissimus ac festiuissimus.

33. Hermanum *H.* 37. obseruiuit *E*: *vocem quidem perraram, quam apud* Apul. *Dogm. Plat.* I. 13 *pro* subseruire *habent exemplaria quaedam vetustiora. Cf. Ep.* 858. 478. 43. quidam *add. F.* 44. D. *om. H.*

28. Anglus equus] Cf. Ep. 829. 1 n.
31. Maternum] See Ep. 355. 14 n.
Decanus] Thos. Truchses; see Ep. 355. 49 n.
33. Buschium] See p. 296.
36. Farnbul] U. Varenbulei (E *in marg.*) of St. Gallen (1474–p. 1544), a kinsman of Vadianus. In the summer of 1489 he matriculated at Basle, and perhaps then formed his friendship with Dürer, whose visit to Basle (P. p. 352) is dated c. 1492 (see an essay by D. Burckhardt, Munich, 1892). In 1507 Varnbüler was appointed protonotary in the Supreme Court of the Empire; of which in 1525 he was Vice-Chancellor. His work took him to many places. In 1515 he was at Mainz (Heumann p. 250); and thence he dates the preface to his translation of Erasmus' *Bellum* into German, Basle, Cartander, 6 Nov. 1519 (BEr². *Adagia*, pp. 475,6). After this he was in Nuremberg, where in 1522 Dürer drew his portrait, and Pirckheimer dedicated to him a translation of Lucian's *Nauis* (Nuremberg, F. Peyp): cf. also Lond. xxx. 30–2, LB. 646, 659, 669. Capito, too, dedicated to him the second edition of the *Hebraicae Institutiones* (cf. Ep. 556. 26 n.), Strasburg, W. Cephalaeus, 1 Apr. 1525; and Peter Schoeffer a volume of *Cantiones quinque*, Mainz, Aug. 1539. From 1527–40 he was frequently in Spires; but by 1542 had retired and was living at Strasburg.
See Szamatolski's edition of Hutten's *Deutsche Schriften*, 1891, pp. 3–7; J. Häne, *Der Klosterbruch in Rorschach*, p. 37, in *Mitt. z. vaterländ. Gesch.* xxvi. 1895; Thausing, *Life of Dürer*, ed. Eaton, 1882, ii. 258; VE; and for a service which he rendered to Erasmus ZE. p. 309.
collem] Germ. Bühel = hill. So Rud. zum Bühl adopted the names Clivanus or Collinus; cf. Zw. E². 150.
38. canonici] Cf. Ep. 880 introd.
42. Longicampianus] See Epp. 496. 10 n. and 881.
43. iureconsultus] Cf. Ep. 881. 11.
44. S. Victorem] For the chronicle of this unfortunate house, which from its exposed position was more than once burned, see G. C. Joannis, *Res Moguntiacae*, 1722, ii. 577–642. I cannot identify the canon mentioned. In 1526–7 Cochlaeus held a prebend there (Heumann pp. 55,6).

Vbi Popardiam appulimus, nosque, dum exploratur nauis, in ripa deambularemus, nescio quis agnitum me telonae prodidit, οὗτός ἐστιν ὁ ἐκεῖνος. Telones est Christophorus, ni fallor, Cinicampius, vulgato verbo Eschenfelder. Incredibile dictu quam gestierit homo prae gaudio. Pertrahit in aedes suas. In mensula inter syngraphas telonicas iacebant Erasmi libelli. Beatum se clamitat, aduocat liberos, aduocat vxorem, aduocat amicos omnes. Interim nautis vociferantibus mittit duos vini cantaros, rursum vociferantibus mittit alteros, pollicitus vbi redierit se illi τὸ τέλος remissurum, qui talem virum sibi aduexerit. Hinc officii gratia comitatus est nos Confluentiam vsque D. Ioannes Flaminius, virginibus sacris illic praefectus, vir angelicae puritatis, iudicii sobrii sanique, doctrinae non vulgaris. Confluentiae D. Matthias, Officialis Episcopi, nos domum suam rapit, homo iuuenis sed moribus compositis; Latini sermonis exacte peritus, tum iureconsultissimus. Illic coenatum est hilariter.

Sept. 11 Apud Bonnam nos reliquit ille canonicus, vitans vrbem Coloniensem: quam et ipse vitare cupiebam, sed minister cum equis eo praecesserat, neque quisquam erat in naui certus cui de ministro reuocando negocium committere potuissem; et nautis diffidebam.
12 Mane itaque ante sextam Agrippinam appulimus die Dominico, coelo iam pestilenti. Diuersorium ingressus mando hospitii ministris de conducenda biga, et cibum ad decimam parari iubeo. Audio sacrum, prandium differtur. De biga non successit. Tentatur de equo conducendo; nam mei erant inutiles. Nihil succedit. Sensi id quod erat: agebatur vt illic haererem. Ego protinus iubeo meos adornari

52. amicos *add. F Corrig.* 56. D. *om. H.* Flaminius *add. H.* illic *E*: illis *N.* 58. D. *om. H.*

49. Eschenfelder] See Ep. 879.

54. redierit] *sc.* nauta; cf. Ep. 879. 12.

56. Flaminius] Jo. Flamming; cf. Ep. 879. 18. He was at Boppard in 1507, when John Adelphus dedicated to him some *Libelli* of Gregory Nazianzen, Strasburg, J. Knoblouch, 13 Jan. 1508 (Schmidt ii. 140, 402). Eobanus (p. 411) visited him c. 9 Oct. 1518, and speaks of him as a poet (*Hodoeporicon* f°. b² v°.). He was probably still living at Boppard in 1528 (EE. 92).

58. Matthias] Of Saarburg (†3 Dec. 1539). On 27 May 1499, being already M.A., he was promoted to teach at Trèves University, and was Dean of the Arts Faculty 1 Feb. 1502. In 1503 he matriculated at Bologna, and was perhaps Dr. of Laws there. By 1518 he was Chancellor to the Bp. of Coblenz and Canon of St. Castor's; but by 1525 had moved to Trèves, where he was Chancellor to the Abp., Vice-Chancellor of the University, and Dean of St. Simeon's and a patron of its library. He was exceedingly helpful to scholars and printers; especially to John Sichard, to whom he supplied many MSS. to be edited. See P. Lehmann, *J. Sichardus*, 1912, pp. 191 seqq. When Erasmus was returning to Basle in Nov. 1521 Matthias again showed him eager hospitality (Lond. xxiii. 6, LB. 650). There is a letter from him to Zasius, from Trèves, 4 Sept. 1513, in the Basle MS. G. II. 33 (under S).

62. ille canonicus] John of Westphalia; cf. l. 43.

vitans vrbem] Eobanus also avoided Cologne a month later, because of the plague: *Hodoeporicon* f°. b³ v°. Cf. Epp. 866. 34–5, 905. 39, 40.

63. minister] Cf. l. 177.

67. Diuersorium] Cf. Ep. 866. 28.

equos, imponi alteram manticam; alteram hospiti committo, et claudo meo equo ad Comitem Nouae aquilae percurro: est autem iter horarum quinque. Is agebat Bedburii.

Apud hunc suauissime quinque dies sum commoratus, tanta Sept.
tranquillitate et ocio vt bonam recognitionis partem apud eum 12–17
peregerim: nam eam Noui Testamenti partem mecum abduxeram. Vtinam hominem nosses, mi Beate! Iuuenis est, sed rara et plusquam senili prudentia; pauciloquus, sed quod de Menelao praedicat Homerus, μάλα λιγέως loquitur, imo cordate; citra ostentationem doctus non in vno studiorum genere tantum, totus candidus et amico amicus. Iam firmus eram ac robustulus, iam mihi pulchre placebam, ac fore sperabam vt validus Episcopum inuiserem Leodiensem et alacrem me redderem amicis Brabanticis. Quae conuiuia, quas gratulationes, quas confabulationes mihi promittebam! Decreueram, si vernasset autumnus, Angliam adire et quod Rex iam toties offert accipere. Sed o fallaces mortalium spes! o subitas et inopinatas rerum humanarum vices! E tantis felicitatum somniis in extremum exitium praecipitatus sum.

Iam in posterum diem erat conducta biga. Comes nolens mihi ante noctem valedicere praedicauit se ante abitum mane visurum me. Ea nocte saeua quaedam venti tempestas coorta est, quae et ante diem
proximum praecesserat. Ego nihilo secius surgo post noctis medium, 17
annotaturus quaedam Comiti: cumque iam esset hora septima nec prodiret Comes, iubeo illum excitari. Venit et, vt est modestissimo pudore praeditus, rogat num esset sententia discedere coelo tam incommodo: se mihi timere. Ibi, mi Beate, Iupiter nescio quis aut malus genius non dimidium mentis, vt ait Hesiodus, sed totam mentem ademit: nam dimidium mentis ademerat cum Coloniae me committerem. Atque vtinam aut ille acrius amicum commonuisset, aut ego verecundis sed amicissimis monitis obsequentior fuissem! Rapit me fati vis: quid enim aliud dicam? Conscendo bigam non tectam, flante vento

quantus altis montibus
Frangit trementes ilices.

77. nam . . . abduxeram *add. F.* 98. vt *EN²LB*: aut *N¹ Lond.*

72. alteram hospiti] Evidently for transmission by water to Antwerp; cf. Epp. 877,8.
74. Bedburii] 16 miles w. of Cologne; cf. Ep. 442 introd.
77. Noui Testamenti] Cf. p. 387.
80. Homerus] *Il.* 3. 214; cf. *Adag.* 1949.
83. Leodiensem] See pp. 167,8.
86. Angliam adire] See Ep. 964 introd.
87. offert] Cf. Ep. 694. 10 n.
98. Hesiodus] I am indebted to Mr. H. Sharpley for the ingenious suggestion that Erasmus is here unconsciously contaminating Hes. *Sc.* 149 with Hom. *Od.* 17. 322,3. For a wrong attribution see Ep. 967. 5.
104. quantus altis] Hor. *Epod.* 10. 7,8.

Auster erat, neque quicquam praeter meras pestes spirabat. Ego mihi vestibus probe tectus videbar, sed ille violentia sua nihil non penetrabat. Successit sub noctem pluuiola vento suo pestilentior: venio Aquisgranum lassulus ob quassationem bigae, quae mihi in via saxis constrata tam erat grauis vt equo quamlibet claudo maluerim insidere. Hic per canonicum quendam, cui me Comes commendarat, rapior e diuersorio ad aedes Cantoris. Ibi ex more compotabant aliquot canonici. Mihi prandium tenuissimum acuerat stomachum; sed apud hos tum nihil erat praeter carpas, easque frigidas. Expleo me. Potatum est in multam noctem. Ego petita venia cubitum abeo, quod proxima nocte minimum dormieram.

Sept. 18 Postridie pertrahor ad aedes Vicepraepositi; nam ad illum redibat periodus. Ibi cum praeter anguillam nihil esset piscium (nimirum tempestas fuerat in culpa, cum ipse sit alioqui splendidus conuiuator), expleo me pisce durato ventis, quem a baculo quo contunditur, Germani stockfisch vocant—nam eo alioqui satis delector: sed comperi partem huius adhuc crudam fuisse. A prandio, quoniam coelum erat pestilentissimum, in diuersorium me confero. Iubeo excitari foculum. Confabulatur mecum canonicus ille vir humanissimus ferme sesquihoram. Mihi interim oboritur nonnullum stomachi taedium; quod cum perseueraret, dimisso eo latrinam adeo, deiicio aluum. Ac nondum leuato stomacho digitum in os iniicio semel atque iterum: prodit piscis ille crudus, neque quicquam praeter eum reiicitur. A vomitu decumbens non tam dormio quam acquiesco, nullo capitis aut corporis dolore: deinde pactus cum auriga de manticis rursus inuitor ad nocturnam compotationem. Excuso, non proficio. Sciebam stomachum praeter tepidas sorbitiunculas nihil admissurum. Nam idem acciderat Basileae, cum nocte quadam, non ferens ob incidentem pituitam stomachi cruciatum, simili modo eum leuassem: mensis erat priusquam stomachus cum cibis in gratiam redire potuit. Apparatus tum

112. compotabant *E*: conuiuium agitabant *F*. 114. tum *add. F*. 115. Potatum . . . Ego *E*: Cum in multam noctem, nam serius accubuerant, coena proferretur fabulis, ego *F*. 121. stockfisch *om. F*. alioqui *add. F*. 131. nocturnam compotationem *E*: coenam *F*. 136. Apparatus . . . 137. frustra *add. F*.

111. canonicum quendam] In Lond. xix. 105, LB. 287 Erasmus states that his conductor was the Dean.

112. Cantoris] John Suderman (†c. 1541).

compotabant] The changes made in F here and in ll. 115, 131 are sufficiently explained by Lond. xix. 105, LB. 287; where Erasmus does his utmost to soften down this unguarded language.

117. Vicepraepositi] Werner Huyn of Anstenroid, Vice-Provost of St. Mary's at Aachen 25 Jan. 1517–p. 1528; see O. R. Redlich in *Zs. d. bergischen Geschichtvereins* xli (1908), pp. 170, 177. In Lond. xix. 105, LB. 287 he is styled *iuuenis*.

118. periodus] The principle of this rotatory entertainment is explained more fully in Lond. xix. 105, LB. 287.

121. stockfisch] For similar excisions of unlatinized words in F cf. Epp. 123. 26, 133. 103. Barland in *Ep. select.*, following E, has *stocfich*.

erat praelautus, sed mihi frustra. Vbi confouissem stomachum sorbitiuncula, domum me confero: dormiebam enim apud Cantorem. Egredior; ibi corpus inane mire ad nocturnum coelum inhorruit. Nox grauis fuit.

Postridie mane rursus hausta ceruisiola tepida cum paucis micis Sept. panis equum conscendo morbidum et claudum; quo fuit incom- 19 modior equitatio. Iam sic affectus eram vt magis conueniret lecto confoueri quam equo insidere. Sed nihil ea regione rusticius aut niucundius aut sterilius: ea est gentis ignauia. Quo magis libebat effugere. Latronum periculum—nam ibi summum erat—aut certe metum extrudit morbi molestia.

Iam tum cum essem Basileae, dum ex more scalpo partes inguini vicinas ad prouocandam aluum, acriori scalptu sub coxa leua summam cutem perstrinxeram vngui. Idem accidit in inguine dextro, sed hinc neque dolor vllus neque exulceratio. Id quod erat sub leua coxa bidui equitatione, qua Argentorato Spiram perueni, leuiter exulceratum fuit, sed ita vt non sentiretur nisi insedissem vehementius. Hoc malum hac posteriore equitatione sic exacerbatum est, quoniam ea parte premebam equum, vt totus ille locus incalesceret. Praeterea quod erat in leuo inguine modice intumuit, sed glande quae cum pelle circumageretur, citraque cruciatum. Ad haec in sinistro inguine summo subortum erat paulatim augescens tuber quoddam durum, sed absque dolore et sine exulceratione. Equitabam autem iis partibus parum a vento defensis.

Confectis eo cursu quatuor passuum milibus peruentum Mastricht. Illic sorbitiuncula vtcunque confoto stomacho rursus inscensis equis Tongros adeo: id oppidum abest tribus milibus passuum. Haec postrema equitatio mihi longe grauissima fuit. Incommodus incessus equi mire torquebat renes. Tolerabilius ambulabam pedibus, sed metuebam sudorem, et periculum erat ne nox in agris nos occupasset; itaque incredibili totius corporis cruciatu, praecipue renum et epatis, Tongros peruenio. Iam ob inediam ac laborem inediae additum omnes corporis nerui defecerant; adeo vt nec firmus esset status aut incessus. Lingua—nam ea valebat—dissimulabam morbi magnitudinem. Hic ceruisiaria sorbitiuncula foto stomacho cubitum eo.

Mane iubeo conduci bigam tectam. Mihi visum est ob silices 20

144. nihil ... 145. ignauia *E*: ea regio non parum habet rusticitatis, commoditatis aut elegantiae minimum, et illic mihi ne valere quidem satis esset commodum, nedum aegrotare *F*. 146. aut certe metum *add. F*. 147. extrudit *F Lond.*: extudit EN^3. 152. Argentorato *F*: ab Agentorato *E*. 161. Mastricht *E*: est ad Mosae traiectum *F*.

---

157. circumageretur] Cf. ll. 203, 213.

161. passuum milibus] In Erasmus' calculations one mile seems to equal about four English miles.

Mastricht] Traiectum Mosae quod vocant inferius: E *in marg.*

equo insidere, donec ad terrenam viam esset ventum. Conscendo maiorem equum, quod is commodius iret per saxa et pedibus certioribus. Vix conscenderam, contactus coelo frigido sentio oboriri glaucoma, posco pallium. Sed mox syncopis successit. Vel manu contacta poteram excitari. Ibi meus Ioannes cum caeteris astantibus passi sunt in equo sedentem mea sponte expergisci. Experrectus bigam ascendo. Paulo post sentio moueri aluum ; descendo, exonero, et rediit color et alacritas aliqua. Iam eramus vicini oppido diui Trudonis. Rursus inscendo equum, ne biga vectus viderer aegrotus. Rursus coelo vespertino offensus nauseo, sed citra syncopim. Offero duplum precium bigario, vt me postridie vehat vsque ad Tenas : id oppidum abest a Tongris sex M.P. Accipit conditionem. Hic hospes mihi notus narrat quam grauiter tulerit Episcopus Leodiensis quod se insalutato discesserim Basileam petens. Confoto stomacho sorbitiuncula eo cubitum. Nox erat grauissima, praesertim ob cruciatum vlceris quod erat in leua coxa ; adeo stimulabat sanguis ibi corruptus
Sept. 21 et concretus. Hic forte quadrigam nactus quae Louanium peteret (aberat autem sex M.P.), in eam me coniicio. Incredibili molestia vectus sum, ac pene intolerabili ; sed tamen eo die ad horam septimam peruenimus Louanium.

Non erat sententia petere meum cubiculum, vel quod suspicarer illic frigere omnia, vel quod nollem committere ne, si pestis rumor ex me fuisset ortus, collegii commodis aliquo pacto officerem. Ad Theodoricum typographum diuerto, amicum tam syncerum vt vel hoc vno beatus sim futurus, si res animo responderet. Ea nocte eruperat inscio me maximum hulcus, iamque dolor conquieuerat. Postridie accerso chirurgum. Apponit malagmata. Iam tertium

184. sex M.P. *E*: tribus m.p. *F*. 186. discessissem *H*. Basileam petens *add. H*. 191. horam *add. F*.

177. meus Ioannes] Hovius, the latest hand in the Deventer MS., perhaps recruited in Basle ; see vol. i, pp. 605,6. He accompanied Erasmus to Louvain, but within a year was wishing to return to work as a copyist for Froben (BRE. 416). He remained, however, in the Collège du Lis, and seems to have proceeded M.A. ; see Ep. 902, which helps to explain the indifference with which Erasmus afterwards wrote of him (O[1]. p. 8). By April 1524 he had gone to Rome to seek his fortune, with aid from Erasmus (ibid. ; cf. EE. 30, EE[2]. 29) ; and in May 1525 was in the service of Felix Trofino, the new Bp. of Chieti (Lond. xx. 37, LB. 743). He was still in Rome in Oct. 1526 (EE[2]. 46).

184. sex M.P.] This accords with the other estimates of distance. The correction in F was probably made under a misapprehension, as though the length of the new stage, from St. Trond to Tirlemont, were being given.

Hic hospes] At this point the narrative is not clear. The distance given in l. 190 for the final stage to Louvain shows that Erasmus must have started not from Tirlemont but from St. Trond. It appears therefore that after narrating the bargain (not carried out) for his conveyance next day to Tirlemont, he returns to describe his experiences at St. Trond.

193. cubiculum] In the Collège du Lis.

196. Theodoricum] Th. Martinus : E *in marg*.

hulcus accesserat in tergo, quod minister fecerat Tongris, dum ob renum dolorem vngens me oleo rosaceo digito calloso durius fricat costam quandam. Id post exulceratum est. Tumebat et glans sub dextera mammilla mobilis ; verum ea citra exulcerationem sua sponte sensim euanuit. Abiens chirurgus clam dicit Theodorico et famulo pestem esse : missurum quidem malagmata se, non venturum autem ipsum ad me. Mitto lotium ad medicos, negant quicquam esse morbi : rursum alios consulo, idem affirmant. Accerso Hebraeum, is optabat tale corpus suum quale meum esset teste lotio. Cum non rediret vno atque altero die chirurgus, rogo Theodoricum quid sit in causa. Excusat ille nescio quid. At ego rem suspicans 'Quid' inquam, 'num iudicat esse pestem ?' 'Hoc ipsum' inquit 'constanter affirmat, tres esse carbunculos.' Risi satis, nec vllam pestis imaginationem demitto in animum.

Post dies aliquot venit chirurgi pater, inspicit, idem iudicat, et in os asseuerat germanam esse pestem. Ne sic quidem mihi persuaderi potuit. Accerso clam alterum chirurgum magni nominis. Inspicit, is vero, vt erat homo rusticior, 'Non vererer' inquit, 'tecum cubare ; et, si mulier esses, rem quoque tecum habere.' Idem sentiebat Hebraeus. Accerso medicum quendam cui plurimum tribuunt Louanii : nam hic bonos esse medicos admodum est rarum. Rogo nunquid mali portenderet vrina ; negat. Narro de hulceribus, addens argumenta quibus colligerem non esse pestem. Hulcera non erant noua neque sponte nata. Glandes ambulabant initio ; quae in leuo erat inguine, semper. Nulla febris, nullus insignis capitis dolor nisi ob iactationem, nulla somnolentia, palatum perpetuo sanissimum : vomitus erat non obortus, sed prouocatus, nec quicquam eiectum praeter piscem. Eo exoneratus quieuit stomachus : quod deinde cibum respuebat, peculiare est. Nullum signum pestis habebat lotium. Caetera sat fortiter audierat : at simulatque vlcerum mentio facta est, sensi hominem pertimescere. Do medico coronatum aureum, pollicitus est se post prandium ad me rediturum. Is territus ex oratione mittit ministrum. Reiicio, et iratus medicis Christo medico me commendo.

Stomachus intra triduum restitutus est, hausto pullo gallinaceo contuso et cyatho vini Belnensis. Hic protinus ad studii quoque laborem reuersus absoluo quod deerat in Nouo Testamento. Post septendecim dies excidit ex vlceribus caro nigra ac emortua ; quod chirurgi futurum praedixerant. Glans illa quae erat in inguine sinistro, iam intumuerat, citra dolorem tamen, magno meo metu.

203. *EN*[3] : mamilla *H Lond.* 206. ipsum *add. F.* 215. Ne *E* : Nec *H.* 235. *EN* : vino *H.*

207. Hebraeum] Matthaeus Adrianus : E *in marg.*

Coepit enim animum meum ridicula quaedam suspicio, sed vtinam falsa, hoc mali accidisse ex contactu equi mei. Excussi enim semel atque iterum muscas insidentes vlceri, manu nuda: deinde forte tractaui ea loca corporis mei, vel dum reddo lotium vel dum indusium repono. Verum hic constanter me iubet animo securo esse chirurgus. Nunc mollior est tumor et humilior aliquanto, sed tamen locum nondum mutat. Vlcera sunt extra periculum, glans illa in dextro pectore sua sponte euanescit.

Apud Theodoricum curatus fere quatuor hebdomadis in cubiculum meum remigraui. Semel duntaxat ad proximum templum exii sacri gratia, nondum sat firmis viribus. Si pestis fuit, pestem eam labore et incommoditate animique robore depuli: quando saepenumero magna morbi pars est morbi imaginatio. Ab aduentu protinus edixeram ne quis me adiret nisi nominatim accitus, ne vel ego cuiquam essem terrori vel mihi quisquam officio suo molestus: tamen irrupit Dorpius omnium primus, mox Atensis. Marcus Laurinus et Paschasius Berselius, qui cotidie aderant, mihi bonam morbi partem ademerunt mellitissima consuetudine sua.

Mi Beate, quis crederet hoc corpusculum exile, delicatum atque etiam aetate iam imbecillius, post tot itinerum labores, post tot studiorum sudores, tot etiam morbis suffecturum? Scis enim quam grauiter paulo ante laborarim Basileae, idque non semel. Nonnulla suspicio tangebat animum meum eum annum mihi fore fatalem: adeo malo malum succedebat, semperque grauius. Ego vero tum etiam cum maxime morbus vrgeret, sic eram affectus vt nec vitae desyderio cruciarer nec mortis metu trepidarem. In vno Christo tota spes erat, a quo nihil aliud praecabar nisi vt daret quod mihi saluberrimum esse iudicaret. Iuuenis olim, vt memini, ad nomen etiam mortis solebam inhorrescere. Hoc certe profeci accessione aetatis, mortem leuiter metuo, neque metior hominis felicitatem longaeuitate. Annum excessi quinquagesimum; ad quem cum ex tam multis tam pauci perueniant, iure queri non possum me parum diu vixisse. Deinde si quid hoc ad rem pertinet, iam nunc paratum est monimentum quo posteris tester me vixisse. Et fortassis a rogo, quemadmodum poetae loquuntur, vt consilescet liuor, ita magis elucescet gloria: quanquam non conuenit vt Christianum pectus tangat humana gloria; vtinam ea contingat gloria vt Christo probemur! Bene vale, Beate charissime. Caetera cognosces ex literis ad Capitonem. Louanii. AN. M. D. XVIII.

251. saepenumero *add. F.* 254. quisquam *E*: quispiam *N.* 273. *F*: testor *E.*

---

243. indusium] Cf. Ep. 119. 162.
270. quinquagesimum] Cf. Ep. 868. 90 n.
273. a rogo] Cf. Ovid *Am.* 1. 15. 39, Prop. 3. 1. 21–4, 4. 11. 72.
277. literis] Ep. 877.

[854]868. To Ambrose Leo.

Farrago p. 326. Louvain.
F. p. 431: HN: Lond. x. 29: LB. 466. 15 October ⟨1518⟩.

ERASMVS ROTERODAMVS AMBROSIO LEONI INSIGNI MEDICO S. D.

Qvo minus expectatae venerunt tuae literae, Ambrosi doctissime, hoc mihi plus voluptatis attulerunt. Sic enim mihi totam illam nostrae consuetudinis memoriam renouarunt, vt eas legens apud Venetos mihi viderer agere, veteres amicos meos tueri coram et amplecti, Aldum, Baptistam Egnatium, Hieronymum Aleandrum, M. Musurum, te cum primis amicorum omnium suauissimum. Agnosco lepidissimos tuos mores in epistola tua, quae tota iocis ac salibus scatet. O te felicem cui contigerit in pulcherrimis studiis et in vrbe facile omnium magnificentissima inter patricios et eruditos viros consenescere! cum me meus genius pluribus casibus atque erroribus exercuerit quam vnquam Neptunus Vlyssem Homericum. At ne quid horum tribuas inconstantiae animi, in tanta fatorum varietate semper idem ac sui simillimus fuit Erasmus. Nec vnquam alius fui quam sum; sed ita ferebat fabulae ratio, alia subinde erat agenda persona. Et tamen tum demum mihi Pythagoras ac Proteos obiiceres, si nosses omnes fabulae nostrae scenas! Quoties enim post illa me sepelierunt isti, quoties ipse mihi sum superstes! Bonarum literarum hostes me prope singulis annis efferunt sepeliuntque. Quoties adita mihi Basilea per medios latrones, per medias pestes! cum quibus monstris mihi luctandum fuit! qui sudores exantlandi! Diceres Erasmum illum olim vitreum nunc adamantinum esse factum. Quid faciam? Sic est fatum meum. Tu felicior cui licuerit in honesto tranquilloque ocio cum philosophia mussare. Nec vllae tempestates inciderunt quae te a tenore vitae transuorsum alio raperent.

Expectamus auidissime foetus istos non solum Leone dignos, vt tu vocas, verum etiam Ambrosio dignos; vt non minus habeant iucunditatis quam roboris, et Nestorem illum Homericum mellita facundia scatentem nobis referant. Pie tu quidem, quod Nolam patriam tuam illustras; cui quondam Maro noster famam inuidebat. Atque vtinam prodisset ingens illud opus aduersus Auerroem impium καὶ τρὶς κατάρατον! De problematis rerum naturalium, quod opus iam olim

13. ac sui simillimus *add. F.* 19. mihi *add. F.*

---

28. Homericum] *Il.* 1. 249.
30. Maro] Cf. Gell. 7. 20. 1. Leo combats the truth of the story: *De agro Nolano*, f. 7.
32. De problematis] Among the ms. works enumerated by Camillus (see p. 352) is one *De signis pluuiarum et ventorum*. But the reference is probably to the *Quaestiones* (p. 353), which Erasmus had seen in 1508 (cf. *Adag.* 2666).

habebas in manibus, admiror te nihil meminisse; ne de Graecis quidem literis, quas iam canescens et tamen feliciter amplexus es, graui exemplo, ne posthac quisquam desperet adolescens. Quod mones Ne temere Abydum, vtinam in tempore monuisses! Nunc posteaquam semel me ventis ac fluctibus credidi, horum arbitrio ferar necesse est. Attamen in tantis motibus quos cotidie nouos excitant in meliora studia coniurati sycophantae, rationis ac philosophiae saburra me libro, arteque quantum licet cum tempestate pugno.

Turcicos motus nihil est quod formidemus, si modo Christianos principes iungat concordia. Et o pectus vere philosophicum! Praediis ac pecuniis non times, studiis times: ad quorum exitium nihil opus est Turcis. Moliuntur isthuc summa vi monachi quidam ac theologi. Quotam enim studiorum portionem relinquit qui praeter sophisticam theologiam ac perturbatam legum cognitionem nihil vult sciri, qui linguas explodit, qui semel quicquid est politioris literaturae damnat! Sed nihil agunt homines impudentissime stolidi. Tota Gallia, tota Germania atque ipsa quoque Britannia flagrantibus etiam animis optimas literas amplectitur, summo fauore principum atque etiam praesidio.

Marcus Musurus episcopus esse maluit quam professor, sed huc festinantem Roma absorbuit. Non opinor quenquam apud nos tam impudentem esse qui velit in isto theatro sui specimen aedere, et Gallus aut Germanus cum Italis, imo cum Musuri posteris, inire certamen, quid nisi sibilos ac risum lucrifacturus? Pergratum est Petri Alcyonii per te nouisse nomen; vtinam et lucubrationes hominis videre liceret, praesertim quae vertit ex Aristotele! Cupio totum hominem propius nosse, praesertim cum nostra non aspernetur: quod haud faceret, ni foret ingenio longe candidissimo. Lacessam eum alias literis meis; nunc viro meis verbis dices salutem.

Est apud Britannos vir vndiquaque doctissimus Thomas Linacrus, tibi iam olim ex Aldi nostraque praedicatione cognitus, tuae professionis ac, ni fallor, aetatis. Is idem agit quod tu; multis annis elimatas lucubrationes suas vicissim aedit in lumen. Prodiit Galenus περὶ τῶν ὑγιεινῶν tanta fide, tanta luce, tanto Romani sermonis nitore redditus, vt nihil vsquam desyderet lector Latinus; imo nihil non melius reperiat quam apud Graecos habeatur. Successerunt libri Therapeutices, quos scis quales antehac habuerimus. Expectamus proxima foetura libros Aristotelis Meteorologicos, non aestimandis

49. quoque *F* : etiam *E*. 56. est *om. N*. 65. lumen *E* : lucem *F*. 66. ὑγεινῶν *E* : *correxi.*

40. saburra] Cf. Verg. *G.* 4. 194–6.
65. Galenus] Cf. Ep. 502. 15 n.
69. Therapeutices] Cf. Ep. 785. 17 n.
70. Meteorologicos] More, writing to Dorp in 1515 (LB. App. 513, 1912 A–C; cf. Ep. 388. 157 n.), says that

sudoribus primum emendatos, deinde felicissime versos. Sunt illi permulta in scriniis magno vsui futura studiosis. His monumentis vir ille consulit immortalitati sui nominis, his ornat suam Angliam, his aulam regiam illustrat, atque ipsum in primis Principem, cui medicus est primarius. Apud Gallos item magnus ille Guilhelmus Copus nouis subinde libris rem medicam nobis asserit. Budaeus per iureconsultorum libros obambulans Augeae stabulum repurgat. Gaudent omnes admoneri; soli theologi nolumus meliora discere.

Fac valetudinem tuam, Ambrosi doctissime, tueare diligenter, quo et diu prosis optimis studiis, et multis annis senex sene frui possim. Nam ipse praecurrentem te sum assecutus, totus ferme canus. Aldus in familiaribus colloquiis non sine voluptate solitus est imitari senis decrepiti balbutiem, qua olim putaret futurum vt alter alterum consalutaremus: 'Quomodo vales,' inquit 'domine Erasme?' Deinde voce aeque balba sed exiliore, me videlicet agens, respondebat: 'Si vales, ego valeo.' Haec iucunde quidem somniabat, praesertim si sermo accederet de extruenda noua Academia; sed fidem non praestitit. Reliquit nos ante balbam illam aetatem: etiamsi me multo grandior erat Aldus, annis, ni fallor, plus minus viginti. Nam ipse nunc annum quinquagesimum secundum aut ad summum tertium ago.

Iuuat plura tecum confabulari, optime Leo, sed alio me vocant negocia. Tuum nomen semper extabit in meis Prouerbiis, si tamen his ipsis continget extare: neque vicissim in tuis lucubrationibus grauaberis Erasmi meminisse. Optimum Baptistam Egnatium meo nomine salutato diligenter; item Asulanum cum sua familia, nominatim Manutiolum qui nobis isthic puellus ludebat, cum adessem. Bene vale. Louanii Id. Octob. ANNO M.D.†XIX.

^{810}869$_{896}$ TO WILLIAM BUDAEUS.

Farrago p. 21. Louvain.
F. p. 186: HN: Lond. iii. 53: LB. 336. 15 October 1518.

[Delivered in Paris 30 Oct.; cf. Ep. 896.]

ERASMVS ROTERODAMVS GVLIELMO BVDAEO SVO S. D.

PROLIXAM illam tuam epistolam, ad idus Apriles scriptam, ad Calendas Septembres accepi, reuectam e Ianua; sed talem vt haud

868. 73. consuluit *H*. 97. M.D.XIX *E Corrig.*: M.D.XCIX *E*. 869. 2. *H*: reuectas *E*.

Linacre had already completed the translation of two books of these. He was at work upon them in 1499; cf. EHR. xviii. 514.

868. 89. plus minus viginti] seventeen, if Erasmus was born in 1466; cf. vol. i, p. 578.

90. ad summum] For this uncertainty cf. the vagueness of statement in Ep. 867. 270.

92. Prouerbiis] Cf. Ep. 450. 27 n.

94. meminisse] I cannot find that Leo acted upon this suggestion.

96. Manutiolum] See Ep. 589. 55 n.

sciam an ex vtriusque dignitate sit eam premi. Videor mihi peculiarem ingenii tui sensum deprehendisse, nec dubito quin ista syncero animo abs te scribantur; verum vereor vt idem possim caeteris persuadere. Porro quid si ista ad posteros perueniant? Beatus Rhenanus eam mihi tum a coena caecutienti praelegit, homo doctus ac mire candidus et, quod praecipuum est in studiis, sani pectoris. Non libet referre quid ille iudicarit, et tamen praemonitus a me de tuo ingenio in iocis familiaribus liberiori. Conuiciis certare cum quoquam nec viro dignum est, cauillis contendere non libet. Argumentis solidis tanto queam esse superior quanto tu sermonis apparatu vincis, vel Deloino et Ruzeo iudicibus aut si quos magis habes tuos. Verum ego vnum Budaeum amicum malo quam decem eiusmodi victorias. Plus satis est vna apologia.

Basileae perpetuo fere aegrotaui. In itinere reualueram, sed praeterita Colonia in summum exitium recidi. Adhuc domi desideo. Chirurgus inspectis tribus vlceribus pronunciauit esse pestem; verum falso, vt opinor. Episcopo scribam cum erit ocium, et tibi item copiosius. Glareanum meis verbis salutato, si forte videris hominem. Redditae sunt et illius postremae literae. Bene vale.

Louanii Idus Octobris. ANNO M.D.XVIII.

870. TO CONRAD MUTIANUS.

Eobani Hodoeporicon f°. C² v°. — Louvain.
O¹. p. 83: O². p. 129: Lond. xxx. 4: LB. 337. — 17 October 1518.

[In the middle of October Erasmus was visited at Louvain by Helius Eobanus of Hesse (p. 411), who came from Erfurt bearing letters and presents from many members of the University circle. To these Erasmus replied with Epp. 870–3 on 17 Oct., and two days later he added letters to Eobanus and his companion (Epp. 874,5) and to another correspondent at a distance (Ep. 876). It is possible, however, that the date of the first batch should be altered to 19 Oct.—in three of them xvi may have arisen from xiv —; for the poem in which Eobanus narrates the fortunes of his journey, *Hodoeporicon*, states that he did not reach Louvain until 17 Oct., and only visited Erasmus next day. And though he sent his own verses (an elegiac *Epistola*) beforehand, he did not deliver the 'libelli' brought from his friends until his interview. Writing of this visit Joachim Camerarius (1500–1574) says in his *Narratio de Eobano*, 1553, f°. B⁶ v°.: 'De scriptis enim illius ⟨Erasmi⟩, quae tum crebra prodibant, mirifica cupiditas erga hunc et ingens fauor extiterat omnium.... Quod si quis ab Erasmo epistolam ad se elicere forte posset, illa vero ingens haberi gloria et hic praeclarus triumphus agi. Si autem accederet veluti cumulus colloquii et congressus Erasmici, et vt ad eum alicui aditus pateret, tum demum sibi in terris is cui hoc contigerat beatus videri.' He adds that Erasmus did not receive Eobanus very warmly (cf. Lond. xxvi. 45, LB. 1188): no doubt because he found less pleasure in the compliment paid to him than worry and interruption to his work in the necessity of being civil to his visitors and replying to the letters they had brought.

On his return to Erfurt Eobanus composed and published the *Hodoeporicon*, M. Maler, *s. a.* (α), but with a preface to Jodocus Jonas dated 9 Jan. 1519 (JE. 21). In the volume he included five of these letters, Epp. 870–1, 873–4, 876; Ep. 872

16. aegrotaui] Cf. Ep. 844. 293 n.
19. Episcopo] Poncher.
20. copiosius] Ep. 906.
21. literae] Not extant.

being withheld from publication at Lang's wish (JE. 21). It is not clear why Ep. 875, which was afterwards printed by Erasmus in E, does not appear in Eobanus' book: possibly Werter had passed out of his reach, bearing the letter with him. It may also be noticed that Erasmus never reprinted any of the letters which are in the *Hodoeporicon*.

Eobanus sent a copy of *a* to Beatus Rhenanus at Basle, drawing his attention to the blunders of the printers: now at Schlettstadt, Cat. Rhen. 235. Another copy, evidently with a similar inscription, was sent to Erasmus at Louvain (Ep. 982); where it was shortly afterwards reprinted by Martens (β), also *s. a.*, with some additions. One of these is Ursinus' poem in praise of Erasmus (Ep. 851. 48 n.); the second is a poem by Goclen entitled *Lucubrationum Erasmicarum Elenchus*, which is perhaps a versification of *Luc. Ind.* (cf. l. 9 n.). To it is prefixed a letter of eulogy from Gilles, with the dates 21 May 1519, Antwerp; and the latest of Erasmus' compositions mentioned is the Paraphrase on Galatians (Ep. 956), of which Martens printed the first edition in May 1519.

Epp. 870-1, 874, 876 are printed by Draco in EHE. pp. 256-8 (γ). In Ep. 871 γ has two independent readings, and in Epp. 874,6 twice follows β instead of *a*. Three of these may be intentional corrections, two (which are incorrect) perhaps arising from unfamiliarity with the form M.D.XIIX; while the remaining two are mere differences in the spelling of names. This slight divergence therefore need not prevent the inference (which is antecedently probable) that Draco had *a* as his basis.

The omission of Ep. 873 in O^1 probably shows that Merula was printing from γ; and this conclusion is supported by his variants, those in Epp. 870-1, 874 being explainable as mere degenerations. For O^2 Scriverius on the whole followed Merula's text, also omitting Ep. 873 but making corrections in Ep. 871. Only in Ep. 870 O^2 has two definite variants for which it is not easy to account.]

CLARISSIMO D. MVTIANO RVFO, VIRO OMNI DOCTRINAE GENERE CONSVMMATISSIMO, ERASMVS ROTERODAMVS S. D.

ILLVD incommode, offendit me Eobanus et aegrotum et occupatissimum: alioqui nihil vnquam vidi libentius. Ὦ φίλαι Μοῦσαι, qui carminum fluxus, quae vena, quae foelicitas! vt dicas natum poetam, non institutum. Eadem orationis solutae Minerua est. Iam mores ii quos optem vel theologis esse. Foelicem Germaniam, sed precipue Erphurdiam, si modo norit sua bona. Delectauit me tuae quoque epistolae candor, animi tui candorem referens. Munusculum diu reieci, donec abs te profectum intelligerem. Nugarum mearum indicem subtexui, etiamsi ipse vix memini ineptiarum mearum.

Bene vale Louanii. xvi. Cal. Nouembr. M.D.XVIII.

871. TO JOHN DRACO.

Eobani Hodoeporicon f°. C³ v°. — Louvain.

O^1. p. 83: O^2. p. 129: Lond. xxx. 5: LB. 473. — 17 October 1518.

[John Drach (c. 1494 — 18 April 1566), also Draconites, of Karlstadt in Lower Franconia, matriculated at Erfurt in 1509, and was B.A. 1512, M.A. 1514, subsequently receiving a canonry at St. Severus' church there. He fell in with Eobanus' admiration for Erasmus; with whom he corresponded again in 1519

1. Illud *om.* O^2. noster *add.* O^2 *post* Eobanus. 5. vel *om.* *O*.

6. norit] Cf. Verg. *G.* 2. 458.

7. epistolae] Probably of 28-9 Sept., at which date Eobanus visited Mutianus at Gotha; see *Hodoep.*

9. indicem] Evidently the first draft of the *Lucubrationum Index*, which Martens printed on 1 Jan. 1519; see 1 introd. and cf. also Ep. 492 introd.

(Ep. 942), and whom he visited himself in 1520 (Lond. xii. 23, LB. 325). He then came under Luther's influence, and in 1521 was obliged to resign his canonry. Joining Jonas at Wittenberg, he began the study of Hebrew, and was D.D. in June 1523. Meanwhile in 1522 he was chosen as Preacher to the church at Miltenberg; but being accused of heresy by Cochlaeus, in 1524 he was driven back to Wittenberg. Amid varying fortunes he married, and spent some years at Eisenach at work upon a Polyglot Bible. From 1534–47 he was Professor of Theology at Marburg, until doctrinal differences forced him to leave. After a settlement at Lubeck he was at Rostock University from 1551 till 1560, when Duke Albert of Prussia set him over the bpric. of Pomerania. His last years were given to the printing of his Polyglot; some portions of which appeared in print 1563–5 at Leipzig and Wittenberg. His other works were mainly theological; he also edited Eobanus' *Epistolae*, 1543 (EHE).

See W. Dilich's *Vrbs et Academia Marpurgensis* (a. 1605), ed. J. Caesar, 1867, pp. 27,8; and Kawerau in Herzog v. 12–5.]

ERASMVS ROT. IOANNI DRACONI EX VRBE CAROLI SVO S. D.

Vt ad epistolam tuam paucis respondeam, humanissime Draco, primum post longam apud Basilaeam aegrotationem denuo periculosissime relapso, deinde negociis vrgentibus occupatiori quam quisquam credat, Eobanus noster voluptatis attulit plurimum, tum lucri non parum, qui ipse vir et admiratione dignus et amore te nouum amicum mihi conciliarit, licet hac certe parte satis opulento: et vel vnus Helius queat Germaniam nostram a barbarie calumnia vindicare. Deum immortalem, quam foelix foelicitas et quam facilis facilitas in carmine! dicerem in hoc renatum Ouidium. Neque sui dissimilis est in oratione soluta: nam in vtroque specimen sui prebuit, idque ex tempore. Tum autem qui morum candor, quae comitas, quae facilitas! quam nusquam est affinis iis viciis quibus vulgo sunt obnoxii, presertim apud Italos, qui poeticen deamant! quam pia Musa castaque Christianas celebrat Heroidas! Foelicem terque quaterque Germaniam, si plures huic similimi vates exorirentur! et exoriuntur iam aliquot. Sed longe plures exorituros video, si principes ac primates ingeniis honorem habere ceperint; tametsi iam hoc facit inclytus ille Saxoniae Dux Fridericus, Archiepiscopus Moguntinensis, vel citra cardinalicium galerum maximus ac clarissimus. Vnum hoc me male habet, quod Hessus noster tantum itineris exanclarit frustra. Quid enim fructus erat? aut quod opaeraeprecium vel totum Erasmum vidisse? Meliorem mei partem, si quid in me boni est, iam in lucubrationibus meis conspexerat. Porro, quod superest, quaeso, quid habet visendum? Gratum fuit tuum munusculum, animi in me tui symbolum.

Bene vale Louanii. xvi. Cal. Nouembr. Anno. M.D.XIIX.

3. vrgentibus α: ingentibus O. 6. α O^2: conciliauit O^1 *Lond.* opulento *scripsi*: opulentum α. 8. et *om.* O. 9. carmine O^2: carmen α. 14. Musa α O^2: causa O^1. 15. terque α: ter O. 18. Friedericus γ: Fredericus O. 26. M.D.XIX γ.

2. aegrotationem] Cf. Ep. 844. 293 n.
14. Heroidas] printed by M. Lotter, Leipzig, 13 June 1514.
19. galerum] Cf. Ep. 745. 22 n.

872. To John Lang.

Gotha MS. chart. A. 399, f. 222. Louvain.
Horawitz ii. 2. 17 October ⟨1518⟩.

[This letter is found in a ms. volume, now in the Ducal library at Gotha, which was written by Siegfried Asterius of Hildesheim. The volume is a folio of 277 leaves, and its contents are mainly copies of letters to John Lang. These were probably made by Asterius c. 1553 from the originals in the possession of Martin Seidemann, Dean of the Saxon College at Erfurt, who had married Lang's daughter; but unfortunately his work is by no means accurate. See G. Oergel in *Mitt. d. Vereins f. d. Gesch. . . . von Erfurt*, xv (1892), pp. 18–9.

John Lang or Lange (†c. 3 April 1548) of Erfurt matriculated there in the winter of 1500–1, and was B.A. 1503. In 1510 he entered the house of Austin Friars, of which Luther was an inmate (cf. LE[2]. 6, MRE[2]. 490). In 1511 he was sent to Wittenberg, where he was M.A. 10 Feb. 1512 and came to know Staupitz (l. 4 n.). He remained there teaching till 1516, Greek being one of his subjects (LE[2]. 14; cf. JE. 22, ME. 72 and Krafft p. 150); and Grunenberg printed for him during this period an edition of the *Enchiridion* of Sextus, Nov. 1514, and two letters of Jerome c. June 1515, one being *Ep.* 70 in defence of humane learning. By May 1516 he had returned to Erfurt and become Prior of the Austin Friars (MRE[2]. 560 = LE[2]. 14, cf. 15), and Eobanus and Jonas were among his pupils (JE. 21). He was D.D. at Erfurt 14 Feb. 1519 (JE. 22), but was gradually drawn over to reform. In 1521 Maler published for him at Erfurt an *Apologia* on behalf of a priest who had married; a translation of St. Matthew's Gospel into German out of the Greek, aided by Erasmus' version; and a defence of his theological position, addressed to the Rector of the University (Panzer vi. 501). In 1522 he left the Augustinians (LE[2]. 504; cf. ME. 114), and in 1524 married (LE[2]. 876), remaining in Erfurt as one of the Evangelical preachers. By May 1528 his wife was dead, and he quickly married again (LE[2]. 1319[a], 1556). In his later years he was the acknowledged head of the Reformed Church in Erfurt; and both Melanchthon and Jonas address him as its 'Bishop'.

See G. Bauch, *Die Univ. Erfurt in Zeitalter d. Frühhumanismus*, 1904, pp. 158–60; Oergel, *op. cit.*, and ADB. xvii. 635–7.]

INTEGERRIMO PATRI D. IOANNI LANGO, THEOLOGO INSIGNI.

Boni consulas, theologorum candidissime, si me vincis epistola, modo ne cedam amore. Nam offendit nos Hessus, homo dotibus omnibus cumulatissimus, primum aegrotum, deinde occupatissimum. Staupitium vere magnum adamo, sycophantas istos iam olim negligo; quid enim aliud faciam? Quasi vero debeam istis conscientiae meae rationem reddere! Mihi satis est quod episcopis omnibus placeo, quod theologorum primis ac optimis. Si quod vitae genus viderem in quo crederem Christo magis placiturum, protinus amplecterer; nam animum meum iam nec fama nec pecunia nec voluptas nec vitae cupiditas tenet.

4. vere *scripsi*: vero *MS*.

4. Staupitium] John Staupitz (c. 1465 — 28 Dec. 1524), the wise Vicar-General of the Austin Friars, who steadied Luther and in 1508 brought him to teach at Wittenberg. In 1512 he resigned his chair of theology to Luther, and spent some years in travelling on business of his order. For the success of his preaching at Nuremberg in Advent 1516 see SE. 114–5, 117–8. When the conflict over indulgences began, Staupitz used all his influence for moderation; and in 1520 resigned his vicariate rather than act against Luther, though by no means approving of his course. From 1522 until his death he was Abbot of St. Peter's at Salzburg. See LE.; a study by L. Keller, 1888; Creighton v; and ADB.

Munusculum tuum inter κειμήλια mea reponam, et quidem chariora. De Cleopa iam ipse Egranus erudite respondit. Eleutherium audio probari ab optimis quibusque; sed aiunt illum in suis scriptis sui dissimilem esse. Puto illae conclusiones placuerunt omnibus, exceptis paucis de purgatorio; quod isti nolunt sibi eripi, vt πρὸς τὰ ἄλφιτα faciens. Vidi Syluestri insulsissimam responsionem. Video

11. κειμήλια *corr. Horawitz*: τὰ μήλια *MS.*

---

12. Egranus] John Wildenauer (Sylvius) of Eger in NW. Bohemia (†11 June 1535). He matriculated at Leipzig at Easter 1500 and was B.A. 1501, M.A. 1507. In 1508–9 he contributed verses and prefaces to several books printed at Leipzig; and two books of later date are dedicated to him. On 1 Aug. 1516, being probably already preacher at Zwickau, he wrote thence to Boniface Amerbach, lauding Erasmus (Basle MS. G. II. 26. 214). In 1517 he rejected in a sermon the received opinion that St. Anne had married Cleophas after the death of Joachim; and being attacked by the orthodox, defended himself with an *Apologia* ⟨Nuremberg, F. Peyp⟩ 1518 (Proctor 11126): the British Museum copy of which (3905. f. 20) had reached Wittenberg by 19 Feb. 1518. The doctrine was maintained by Conr. Wimpina (cf. the life by J. Negwer, 1909, pp. 132–6, 220) and Jerome Dunghersheym (Ep. 554 introd.); to whom he replied with an *Apologetica Responsio*, Wittenberg, ⟨a. Aug.⟩ 1518, which received the support of both Luther and Erasmus (LE^2. 55, 69, 74, 92: cf. 171). The town-council of Zwickau sided with him and tried to persuade him to settle; but from a visit to Nuremberg, Basle (British Museum Add. MS. 21524, f. 5; cf. A. Petri's preface to his edition of Luther's *Lucubrationes*, July 1520, f^o. d), Schlettstadt, Strasburg (BRE. 176) and Wittenberg in 1520 he returned to find himself placed under a ban by Eck. This and the hostilities of Münzer drove him from Zwickau, and in the spring of 1521 he accepted an invitation to become preacher at Joachimstal, near Eger; but after two years he resumed his wandering life, visiting Erasmus at Basle in July 1523 and Pirckheimer at Nuremberg. In 1525 he was again at Zwickau, in 1526 at Sagan in Silesia (to this period probably belongs an undated autograph letter by him, fiercely condemning Luther's *De seruo arbitrio*: Basle MS. G^2. I. 20^b, pt. 2. 1), in 1531 at Merseburg (GHE. 29; cf. LE^2. 2138 n.), in 1533 again at Joachimstal; where, after a visit to Chemnitz in 1534, he died.

He was at first attracted to Luther; but his *Apologia* shows him in ardent admiration of the genius of Erasmus, and in this he continued throughout his life. See O. Clemen in *Mitt. d. Altertumsvereins f. Zwickau* vi (1899) and vii (1902); where the scandals imputed to him in ADB are refuted. Erasmus' memory was perhaps at fault when he asserted in 1531 (Lond. xxvi. 45, LB. 1188) and again in 1534 (*Zs. f. kirchliche Wissenschaft* v, 1884, p. 56) that Egranus accompanied Eobanus to Louvain on this occasion. There is no indication at this time of any other companion than Werter (p. 412).

12. Eleutherium] Luther adopted this form in 1517: LE^2. 50.

16. Syluestri] Silvester Mazolini (c. 1456 — 1523) of Priero in SE. Piedmont. He entered the Dominican order at Genoa c. 1471, and was ordained priest c. 1479. After teaching with great success at Bologna 1499, and Padua 1501, he was elected Vicar-General of the Dominicans for Lombardy in 1508. In 1514 at the instance of Grimani Leo X invited him to Rome to succeed Schomberg as teacher of the theology of Aquinas; and in 1515 he was made Master of the Papal palace. His works, which begin with a *Compendium dialectice*, 1496, were in the main theological, *Summae* and commentaries on the Sentences: but he also wrote on the movements of the planets. About 1522–3 he was one of those who sought to enlist Erasmus' support for the Church against Luther (Lond. xx. 52, LB. 664). See Trith.^{3} f. 220, Quétif and Echard, *Script. Praed.* ii. 55–8, and a dissertation by F. Michalski, Münster, 1892.

After the publication of Luther's theses, 31 Oct. 1517, Silvester replied on behalf of the Papacy with *In presumptuosas Martini Luther conclusiones de potestate Pape dialogus* ⟨c. Feb 1518⟩; cf. LE^2. 65, 87.

τὴν τοῦ Ῥομάνου Ἀρχιερέως (vt nunc est ea sedes) μοναρχίαν pestem esse Christianismi; cui per omnia adulantur Praedicatores facie prorsus perfricta. Sed tamen haud scio an expediat hoc vlcus aperte tangere. Principum hoc erat negocium; sed vereor ne hi cum Pontifice colludant, in praedae partem venturi. Demiror quid Eccio in mentem venerit vt aduersus El[e]eutherium pugnam capesseret: sed

quid non mortalia pectora cogis,
Famae sacra fames?

Inclyto Duci cuius ad me nomisma misisti, Suetonium a me recognitum inscripsi. Bene vale, vir eximie, nosque Christo tuis votis commenda. Louanii. 16. Calend. Nouemb.

Erasmus Roterodamus.

873. To Henry Bemyng.

Eobani Hodoeporicon f°. C^3 v°. Louvain.
17 October ⟨1518⟩.

[Henry Beyming or Beymigk of Butzbach, s. of Giessen, matriculated at Erfurt in the summer of 1502. In 1509 he appears in the registers as received from Mainz with a B.A. degree; but in the winter he migrated to Wittenberg. In 1518 he was once more at Erfurt, but later retired to Butzbach to become schoolmaster. Throughout the religious differences which followed, he adhered to the Papacy, and at his death was parish priest of a village near Mainz. See G. Bauch, *Die Univ. Erfurt*, pp. 162,3. His style is praised in EHE. p. 293.]

ERASMVS ROT. HENRICO BEMYNGO SVO S. D.

Redamare possum omnes, optime Bemynge, omnibus rescribere non possum: nam qui vnus par esse possem tot Germanis, tot Italis, tot Gallis, tot Britannis, tot Vngaris? Eobanus noster sic mihi modis omnibus placuit vt nihil hactenus aeque in Germania. Iudocum Vuindshemium theologum meo nomine resalutabis. Iam scio me

873. 3. β : Eobonus α.

872. 22. Eccio] Before 24 March 1518 he had composed some *Obelisci* criticizing 18 of Luther's theses; to which Luther replied with *Asterisci* (LE^2. 69, 83). Both were circulated in ms., and only appeared for the first time in print in the Wittenberg edition of Luther's works, 1545–58, i. ff. 145 v°–158.

24. quid non] Cf. Verg. *Aen.* 3. 56,7.

26. nomisma] Evidently the thaler struck by Duke Frederick of Saxony in 1518, with his effigy and the title of Lieutenant-General of the Empire: see W. C. Hazlitt, *Coinage of the European Continent*, suppl. 1897, p. 148.

Suetonium] See Ep. 586.

873. 5. Vuindshemium] Jod. Textoris of Windsheim in Middle Franconia, between Würzburg and Anspach. From 1514 onwards he was teaching at Erfurt, where Werter (p. 412) was one of his pupils. He published orations on the Passion, 1514, on humility, delivered 20 Dec. ⟨1515?⟩; and on the Law College, 19 May 1517. He probably was the author of three works on confession, published by M. Maler at Erfurt, each of which contains Cantalicius' *Christiani poenitentis confessio*: Proctor 11250, Panzer vi. 498. 34, Proctor 11243. They show a gradual evolution and increase, and Textoris' name occurs in the two last. The

vocabis inhumanum qui illi non rescribam: imo si coner hic omnibus satisfacere, ne decem quidem notarii sufficerent, vt preterea nihil agam. Imo cum haec scriberem, reieci Hispanos quosdam odiose, pertinaciter meum colloquium expetentes; quos scio ob hoc infensos fore, vt est gentis ingenium. Ita dum humanus esse studeo, cogor esse parum humanus. Bene vale, Henrice charissime.

Louanii. xvi. Cal. Nouembr.

874. To Helius Eobanus.

Eobani Hodoeporicon f°. C^3. Louvain.
O^1. p. 84: O^2. p. 131: Lond. xxx. 6: LB. 476. 19 October 1518.

[Eobanus Coci (6 Jan. 1488 — 4 Oct. 1540) was born of poor parents at Halgehausen, near Frankenberg in Hesse. He was christened after a companion of St. Boniface, buried at Erfurt and honoured throughout Thuringia, and later he prefixed the name Helius as having been born on a Sunday. After attending the Latin schools of Gemünden (till 1502) and Frankenberg, he matriculated at Erfurt in 1504 and was B.A. 1506, schoolmaster at St. Severus' 1507–8, M.A. 1509. Failing of support he left Erfurt and found patronage from Job of Dobeneck, Bp. of Pomerania, who in 1513 sent him to the universities of Frankfort-on-the-Oder and Leipzig. Since 1506 he had been publishing numerous verses; but now the appearance of his *Heroides* (Ep. 871. 14 n.) obtained him widespread recognition as a poet. In 1517 he was appointed to a classical lectureship at Erfurt, and for a few years he was the head of a circle of young 'poets', who united in rendering homage first to Erasmus and then to Luther. Many of his friends, Lang, Draco, Jonas, were prepared to follow Luther far; but from the schism that threatened Eobanus recoiled. The University declined rapidly, and he found himself almost alone. After vain efforts to support himself by studying medicine he moved to Nuremberg in 1526 to teach. He was recalled to Erfurt 1533–6, but then until his death he was Professor of History at Marburg.

The admiration which he felt for Erasmus on the occasion of this visit (p. 405) cooled under the first attraction towards Luther; and the exchange of letters between them in 1531 led to no real revival of amity. In his later life he produced a number of verse-translations, the best known being those of Theocritus (1531) and the Iliad (1540).

See EHE. and a life by C. Krause, 1879, with a bibliography.]

ERASMVS ROTERODAMVS EOBANO HESSO SVO S. D.

Iam arbitrabar mihi probe cognitam Germaniam, et quicquid esset insignium ingeniorum peruestigatum. Adamabam ingenium Beati Renani; exosculabar indolem Philippi Melanchtonis; suspiciebam Capnionis maiestatem; capiebar Hutteni daeliciis. Et ecce de repente Hessus, quod antehac in singulis vel amabam vel mirabar, vnus vniuersum exhibuit. Quid enim aliud Heroides tuae quam

874. 3. Rhenani O^2. Melanthonis γ: Melanchthonis *O*.

second, dated 1515, I have not seen; but the third is dedicated by him, 13 Feb. 1516, to Jod. Trutfetter of Eisenach, whom he describes as his teacher. There is a fourth volume, also published by Maler, and containing only Textoris' work, without date (Bodl.: Douce W. 245), which appeared after he had become Preacher at St. Haug's in Würzburg. At the present time he was still perhaps at Erfurt. In 1519 Oecolampadius sought his acquaintance (SE. 209).

873. 8. Hispanos] Cf. Ep. 545. 16.

Christianum Ouidium referunt? Cui vel in oratione soluta contigit ea facilitas quae tibi in omni carminis genere? Eloquentiam aequat eruditio; et vtrunque decorat Christiana pietas. Iam in oratione prosa talis es vt alienus a carmine videri possis. O venam ingenii vere auream! Nec a stilo mores abhorrent, quibus nihil candidius, nihil simplicius, nihil potest esse purius. Rara auis, eximia doctrina sine supercilio. Quid superest optandum, mi doctissime Hesse, nisi vt egregiis tuis dotibus, quas partim tuis vigiliis, partim coelo debes, fortuna respondeat? Id fiet si Germaniae principes ingeniis honorem habere coeperint, et bellicae gloriae hanc quoque meliorem laudis portionem adiunxerint. Tu mihi terra marique visendus eras, et vltro tam immenso tamque periculoso itinere Erasmum petit Eobanus, homuntionem visurus fama maligna, sed tamen hac ipsa minorem. Mihi tam insigne lucrum gratulor, qui cum Hesso meo tot egregios amicos lucrifecerim; tuam vicem doleo, qui tam leui fructu tantum laboris susceperis. Bene vale, Germaniae nostrae vel praecipuum decus. Louanii. xiiii. Cal. Nouembr. M.D.XIIX.

875. To John Werter.

Farrago p. 47. Louvain.
F. p. 218: HN: Lond. iv. 3: LB. 340. 19 October 1518.

['Ioannes de Werter, nobilis' matriculated at Erfurt Michaelmas 1511, and was B.A. 1513, M.A. 1517. During this period he contributed some verses in praise of his master, Jodocus Textoris, to the latter's second edition of Cantalicius, Erfurt, M. Maler, 1515 (see p. 410). He accompanied Eobanus to Louvain (cf. Joach. Camerarius' *Narratio de Eobano*, 1553, f°. B[6]), and remained with him for a while after they returned to Erfurt; see EHE. p. 217, where Krause, *H. Eobanus*, i. 296 n., corrects the year-date to 1518.]

ERASMVS IOANNI VVERTERIO SVO S. D.

Eqvidem antehac putabam Germanos armis duntaxat inuictos esse; nunc video nulla in re non esse inuictos, posteaquam tu ab Erasmo et valetudinario et scribendi laboribus pene exanimato literas etiam ociosas extorquere potuisti. Verbis consequi nequeam quam mihi gratus sit tuus in me tam propensus animus; et vtinam affectibus tuis respondere liceret. Magis tamen philosophicum arbitror moderatioribus affectibus amicos prosequi, et tempestiuis officiis adesse potiusquam superuacaneis onerare. Quoties laborat amici fama, quoties morbo grauatur, quoties eget pecunia aut alioqui malo quopiam premitur, ibi conuenit amicum agere, mederi si liceat: sin minus, oratione ac literis lenire molestiam. Alioqui quod officii genus est quod et praestantem laedit nec ei cui praestatur quicquam prodest? Aut quale est hoc imputare amico in beneficiorum ratione vnde ille nihil senserit commodi? Sic quidam diuo Iacobo im-

874. 7. contingit C. 23. M.D.XIX β.

putant quod illum magno suo malo adierint, aut Christo imputant quod ingenti periculo suo Hierosolymam viserint: cum vtrumque verioribus officiis domi licuisset demereri. Iampridem in libris meliorem Erasmi videras imaginem, si qua tamen bona est, imo iuxta Platonem totum videras Erasmum. Quid igitur supererat tantis expetendum itineribus? Verus amor animis constat, quem saepenumero vel dissoluit vel minuit corporum coniunctio. Sed inhumanus sim si vere succenseam tibi; qui ob hoc ipsum dignus es qui redameris, quod amas impotentius. Bene vale.

Louanii. 14. Calen. Nouembr. Anno M.D. XVIII.

876. To Jodocus Jonas.

Eobani Hodoeporicon f°. C² v°. — Louvain.

O¹. p. 86: O². p. 132: Lond. xxx. 7: LB. App. 455. — 19 October ⟨1518⟩.

[Jodocus (5 June 1493 — 9 Oct. 1555), son of Jonas Koch, of Nordhausen in Thuringia, was known among the Reformers as Justus Jonas. He matriculated at Erfurt in 1506, and was B.A. 1507, M.A. 1510. In 1511 he moved to Wittenberg and became LL.B.; but later was ordained priest and returned to Erfurt, where he proceeded LL.D., and like Draco received a canonry at St. Severus'. Under Eobanus' influence he became an ardent admirer of Erasmus, and followed up the letter here answered with a visit to Erasmus in May 1519 (cf. Ep. 963. 1 n.). During the month and a half of his absence (JE. 25) he was elected Rector (2 May), and the progress of humanism in the University seemed thereby assured. But, as with Draco, the influence of Wittenberg gradually prevailed. He accompanied Luther to Worms, and in June 1521 migrated to Wittenberg as Professor of Canon Law; from which he soon transferred himself to theology, becoming D.D. 14 Oct. Erasmus did what he could to hold him back, first by direct appeal (Lond. xvii. 18, LB. 572) and then by the presentment of a picture of churchmanship which combined reform with orthodoxy (Lond. xv. 14, LB. 435); but without avail. In Feb. 1522 Jonas married and definitely threw in his lot with the Evangelical party; though it was not till Oct. 1527 that he could be brought to condemn Erasmus (JE. 107, LE². 1216). For twenty years he remained at Wittenberg in close contact with Luther and Melanchthon, many of whose works he translated into German or Latin. From 1541–6 and 1548–51 he was 'Bishop' of the reformed church at Halle; but his last years were spent in need.

See Kawerau in JE, with a list of his works in vol. ii, pp. xxiii–xxxi, and in Herzog; and ADB.]

INTEGERRIMO DOCTISSIMOQVE VIRO IVDOCO IONAE, AMICO VNICE CHARO, ERASMVS ROT. S. D.

Nae tu mihi, doctissime Iona, non epistolam sed meros amores, meras flammas amantissimi pectoris misisti. Deum immortalem, vt spirat, vt afficit, vt agit vndique! In qua dum me depingere tentas, tui ipsius simulachrum effinxisti; dumque meam eloquentiam laudibus vehis, tuam declaras eloquentiam. Doctrinae aut facundiae laudem nihil moror; vnum illud me delectarit serio, siquis meis redditus sit melior, si meae lucubrationes ad Christi gloriam faciant.

875. 17. demerere *H.* 24. Nouembris *H.* 876. 3. vt afficit *a Lond.*: *om.* *O²*.

875. 15. adierint] at Compostella.

Enchiridion proximis his diebus excusum est a Frobenio. Adiecimus praeter alia quaedam praefationem prolixam ad Abbatem Volzium. Sed vtris accedam, optime Iona? Tibi mea sunt aurea; rursus sunt qui clamitent me nec sapere nec fari, ex meis libellis pestem hauriri pietatis. Quot conuiciis fratrum ac theologorum lapidatum est Nouum Testamentum! sed hactenus in absentem omnia, coram nemo verbum. Quod vos tribuitis non agnosco, quod illi impingunt abominor. Certum est igitur neutris credere; animoque infracto per gloriam et ignominiam, per infamiam et bonam famam, pro nostra virili ad Christi scopum eniti. Dabis veniam breuitati nostrae. Scribo haec cum valetudinarius, tum plus quam obrutus scribendi labore. Bene vale Louanii. xiiii. Cal. Nouembr.

877. To Wolfgang Fabricius Capito.

Deventer MS. 91, f. 20. Louvain.
LB. App. 289. 19 October ⟨1518⟩.

ERASMVS CAPITONI SVO S. D.

Spire offendi Irenicum cum suo opere puerili et insulso. Tedet me studiorum cum video a talibus pueris tractari Musarum sacra. Circumfert secum paginam quam mutauit, quam ostentauerat et Maguntiae, ceu non in hoc mutarit, ne sciretur quod antea scripsisset. Gnostopolitanus scripsit ad me epistolam insuls⟨is⟩simam et

876. 8. his O^2 : iis *a*. 9. quaedam *β* : quae *a*, *in fine versus*.

876. 8. Enchiridion] Cf. Ep. 858.
16. per gloriam] Cf. 2 Cor. 6. 8.

877. 1. Irenicum] Francis Fritz (1495 —c. 1559) of Ettlingen, s. of Carlsruhe. His first education in Latin and Greek was under Geo. Simler; probably at Pforzheim, where Simler was head of the Latin school until 1510. On 16 May 1516 he matriculated at Tübingen, and was a pupil of Melanchthon (*Germ. Exeg.* ii. 41), who was his junior. In 1518 he was Moderator of St. Katherine's College at Heidelberg, and in 1519 a member of the University Council. In 1524 he became parish priest of Ettlingen; but had to resign in 1531 for Lutheranism. From 1532 until his death he was parish priest of Gemmingen, SE. of Heidelberg; and helped to found a Latin school there.

The work referred to here is the *Germaniae Exegesis*, composed in 1517 (SE. 136–7, 140) and printed by T. Anshelm under the author's correction, Hagenau, Aug. 1518; cf. MRE^2. 589, 594. Two chapters (ii. 37,8) are entitled 'Comparatio Capnionis ac Erasmi' and 'De praestantia D. Erasmi Roterod. et eius operibus'; but Erasmus perhaps felt that the praise lavished elsewhere on other German scholars was too indiscriminate. In any case his estimate of the book was probably based on his impressions of the author rather than on a perusal. Some notes by Irenicus on Horace *A. P.* were printed by one of his sons in 1567. See ADB. xiv. 582–3.

4. Maguntiae] Evidently on Erasmus' journey to Basle.

5. Gnostopolitanus] John Cellarius (1496 — 21 Apr. 1542) of Burgkundstadt, 20 miles NW. of Baireuth. He was perhaps a pupil of Codrus Urceus at Bologna. After teaching Hebrew at Liège (?: cf. Ep. 674. 29 n.), Louvain and Mainz, he visited Reuchlin at Zell in Baden, June 1518 (RE. 261 = MRE^2. 578). On 24 Jan. 1519 he matriculated at Heidelberg, being already M.A. In May he passed through Wittenberg on his way to Leipzig. Both Melanchthon and Luther sought to retain him (ME. 42,

egregie indoctam. Quin et Melanchthon vocem se dignam emisit, se multa reprehensurum in Nouo Testamento, ni essem amicus Reuchlino. Louanii inuisit me Helius Eobanus poeta, homo candidus, huc ab Erphurdia profectus, tantum vt videret Erasmum. Quidam ad me scribit periclitari Martinum Lutherium. Ὁ Ἰούλιος iam passim vulgatus est ac sepius excusus. O intemperias! Visit nos autor octapli Psalterii Episcopus Nebiensis, qui legit locum vbi honorificam illius facio mentionem in Apologia. Homo gloriosus est magis quam virulentus. Habet a Rege Gallie octingentos francos annue.

Buschius, quem Spire repperi, narrauit mihi bellam fabulam de Hoechstrato. Iam re litteris exulcerata venit in monasterium eques quidam promissa barba horrendus, expetit toruo vultu Hoechstrati colloquium. Fratres negant esse domi. Ille instat. Dum pernegant et pollicentur se renunciaturos si quid mandasset, 'Scripsit' inquit 'furcifer ille in generosum cognatum nostrum Comitem a Noua Aquila: nec effugiet poenas. Et vobis denuncio ne ingrediamini terras Comitum meorum ad colligendos caseos. Praeter verbera nihil auferetis.' Ibi se excusare illi, non haec fieri ex animi sui sententia, sibi magnopere displicere quod ob vnum hominem vocentur in odium publicum. Id vbi multis verbis suaderent, 'Age', inquit eques, 'hec ita demum credemus esse vera, si nebulonem illum eieceritis e vestro contubernio. Sin minus,

9. Erphurgia *MS.*? : *oblitterauit LB.* 10. Lutherium *MS.*? : *post* r *oblitterauit vnam litteram LB.* 17. re *scripsi* : res *MS.* 20. *LB*: mādesset *MS.*

LE². 187); but Leipzig secured him, and for two years he taught Hebrew there with a salary from the town. In 1521 he moved to Frankfort-on-the-Oder; but subsequently he joined first Zwingli and then Luther, and became preacher at Frankfort-on-the-Main. From 1538 until his death he was superintendent at Dresden. His publications were an *Isagogicon in Hebraeas literas*, Hagenau, T. Anshelm, ⟨c. 1518⟩, dedicated to Reuchlin (cf. RE. 259,60); and in 1519–20 some controversial pamphlets printed at Leipzig, one of which, a letter to Capito, 31 July 1519, shows acquaintance with the humanists of Basle.

See Bauch in ZKG. xviii. (1897) pp. 400,1 and in *Monatsschr. f. Gesch. d. Judentums*, N.F. xii (1904), pp. 286–91, 482–3; LE². 187 n.; and Zedler.

6. Melanchthon] Cf. Epp. 910, 947 = ME. 30, 40 with notes.

8. Eobanus] See p. 411.

10. periclitari] Perhaps an allusion to Luther's serious illness early in Oct. 1518; cf. LE². 98. 3,4.

Ὁ Ἰούλιος] Cf. Ep. 502 introd. This passage should have been quoted there as a further indication that Erasmus' friends at Basle had seen the *Iulius* in ms. and probably were aware of his authorship.

12. Nebiensis] See Ep. 810. 356 n.

16. Buschius] See p. 296.

fabulam] Quétif and Echard (*Script. Praed.* ii. 72) treat this as a mere figment; but Erasmus was fond of the story and often returned upon it in later years (*Adag.* 3664: and Lond. xv. 5, xx. 1, xxii. 31, xix. 29; LB. 550, 904, 979, 1031). Cf. also Ep. 889.

17. monasterium] The Dominicans' house at Cologne; of which Hochstrat was Prior.

21. Scripsit] At the end of the *Defensio Reuchlini* (Ep. 680. 26 n.) are some vigorous verses by Count Hermann. To these Hochstrat replies with equal vigour in the preface (f°. a⁴ v°.) to his *Apologia*; cf. Ep. 889. 42 n.

existimabimus vestro consensu fieri.' Itaque ille latitat ac fugitat. Ambiit locum Confluentiae, vt mihi narrauit Officialis: reiectus est. Fuit et Louanii, vbi puto locum quaerit.

De statu nostro ex meis ad Beatum litteris cognosces: quas amicis communicabis, si forte ille non adfuerit. Hebreus triumphat, et nihil illi non succedit. Tibi vehementer succenset; ait se grauissime notatum abs te, etiam impietatis. Quod sane abs te factum nollem, si tamen factum est. Syluestri libellus e mantica sublatus est; itaque rogo vt exemplar mittas. Risi vestras saltationes. Bene vale, optime, et amicum syncerum prestare perge.

Louanii 14 Cal. Nouemb.

Domino gratioso me commendato diligenter, et domino Bero, si adest.

878. To ⟨Hermann, Count of Neuenahr⟩.

Deventer MS. 91, f. 21. — Louvain.
LB. App. 288. — 19 October 1518.

[From the allusion in l. 10 there can be no doubt that Leclerc is right in identifying the Count here addressed with Hermann of Neuenahr.]

S. P. Risi virulentam contentionem inter duos theologos. Inuisit nos Episcopus Nebyensis, octapli Psalterii autor, cuius in Apologia ad Fabrum honorificam facio mentionem: est homo gloriosus magis quam virulentus. Conductus est a Rege Galliarum octingentis francis. De reditu Principis ex Hispania rem incredibilem scribis. Libellus e mantica mea sublatus est furto, Antwerpie, ni fallor, magno meo dolore. Scripsi Basileam vt inde reparetur exemplar.

Tragoediam malorum meorum cognosces ex meis ad Beatum litteris: quas lectas reddes huic iuueni, ceteris item amicis ostensuro. Vtinam tuo consilio paruissem! Hinc omnium calamitatum mearum caput. Dorpius primus omnium nos inuisit, deinde Atensis, cum rumor esset me peste laborare. Fuit hic Hoechstratus, multa confabulatus cum Carmelita Edmondano:

877. 30. Confluentiae *scripsi*: constantiae *MS.* 33. communicabis *scripsi*: communicaturus *MS.*

877. 30. Officialis] See Ep. 867. 58 n.
31. Louanii] Cf. Epp. 878, 884, 889.
32. ad Beatum] Ep. 867.
33. Hebreus] Matt. Adrian; see p. 108.
36. Syluestri] Cf. Ep. 872. 16 n.
mantica] Cf. Ep. 867. 72 n.
40. Domino gratioso] Probably the Bp. of Basle; see p. 7.
878. 5. Principis] This rumour is more detailed in Ep. 893. 41,2. It perhaps arose from Charles' projected move to Barcelona; cf. Brewer ii. 4436, 4505.
6. Libellus] Cf. Ep. 877. 36.
8. ad Beatum] Ep. 867.
9. iuueni] Menard of Hoorn; cf. Ep. 885.
10. tuo consilio] Cf. Ep. 867. 95–101.
13. Edmondano] Nicholas Baechem (Dec. 1462? — 23,4 Aug. 1526) of Egmont, near Alcmar. He entered the Falcon College at Louvain in 1488, and was first in the promotion for M.A. 1491, D.D. 1505. In 1506 he joined the Carmelites, and made his profession at Mechlin, 1 March 1507.

κλέπτην δὲ κλέπτης οἶδε καὶ λύκος λύκον.

Vale, clarissime Comes.

Nos adhuc domi desidemus ob hulcera nondum sanata.
Louanii 14 Calen. Nouemb. anno 1518.

879. To Christopher Eschenfelder.

Deventer MS. 91, f. 21. Louvain.
E. p. 48: F. p. 219: HN: Lond. iv. 5: LB. 339. 19 October 1518.

[In the MS. the copyist (Hovius: α[1]) is corrected by Erasmus (α[2]).
Christopher Eschenfelder was customs-officer for the Abp. of Trèves at Boppard. The tie now formed (cf. Ep. 867. 46–55) lasted through Erasmus' lifetime. To friends travelling down the Rhine he often afterwards gave letters of introduction to Eschenfelder; and in response to a request dedicated to him the *De puritate Ecclesiae* (M), which is an exposition of Psalm 14 (15). See EE. 92, 177, 215, 219, and BRE. 319. It appears from Hontheim, *Hist. Treuirensis*, 1750, ii. 701, that Eschenfelder was still in office at Boppard in 1544. Dürer (*Literary Remains*, ed. W. M. Conway, 1889, p. 95) was well treated by him, when passing Boppard 24 July 1520.]

CHRISTOPHORO ESCHENVELDIO, TELONAE POPARDIENSI.

S. P. Quid tam praeter spem euenit quam quod Cinicampianum nostri studiosum Bobardie repperi? imo telonen Musis honestisque studiis addictum? Christus in probrum Phariseorum vertit quod meretrices et publicani praecederent eos in regnum coelorum. An non eque dedecorosum quod sacerdotes et monachi per luxum et ocium ventri viuunt, dum telonae bonas litteras amplectuntur? Illi se totos gule consecrant, Cinicampianus se Cesari studiisque partitur. Satis pre te ferebas quam de nobis opinionem concepisses. Preclare mecum agitur si nihil ab ea detriuit noster conspectus.

879. TIT. *add.* α[2]. 1. S. P. *om. E.* 2. Bobardie α: Popardiae *E*. *Cf. Ep.* 889. 11. 9. noster α: nostri *H*.

From 1510 until his death he was Prior of the Carmelites at Louvain; except for an interval in 1517–8, when he was Prior at Brussels. In 1520 Charles v appointed him Inquisitor.

He was one of the most obstinate opponents of Erasmus; who in consequence detested him. Their encounters perhaps began in 1516 (Ep. 483. 26) after the appearance of the *Nouum Instrumentum*; and thenceforward he is frequently the object of scornful reference as 'Camelus' or 'Camelita' in Erasmus' writings. His attack on a translation in the second edition of the New Testament called forth Erasmus' *Apol. de loco 'Omnes quidem resurgemus'* c. 1521, in which there is a description of him (LB. ix. 434); and he detected heresy in four passages added to the *Colloquiorum Formulae*, Basle, Froben, March 1522 (see BEr[2]. *Colloq.* i. pp. 105–9). Against him Erasmus invoked the protection of the Rector of Louvain in 1520, and later of Adrian vi and Margaret of Austria. He was also the butt of many lampoons from Erasmus' friends; the grossest being Nesen's letter about the Masters of Louvain and the *Vita S. Nicolai* (Zw. E[2]. 111). Erasmus often writes his name, as here, Edmondanus.

See i. pp. 24–6; BN. with a list of his writings; de Jongh pp. 152–4; Bludau, *Erasmusausgaben des N. T.* pp. 74–9 (but cf. Ep. 541. 82 n.); and EE.

878. 14. κλέπτην] Cf. Ep. 531. 468.

879. 3. Christus] Matt. 21. 31.

Sed heus tu, vinum illud rubellum mire placuit naute vxori, mulieri mammosae bibosaeque: adeo vt sepe appellata nulli voluerit impartire. Hausit affatim, sed mox ad arma. Ancillam pene occidit magnis coclearibus. Pugna vix poterat dirimi. Mox egressa in summam nauem maritum aggreditur, et periculum erat ne illum e naui in Rhenum praecipitem daret. Habes vini tui energiam.

Tragoediam malorum meorum ex meis ad Beatum litteris cognosces, si modo vacabit legere. Bene vale, vir animo meo charissime. D. Ioannem Flaminium, virum eruditum vereque Christiane puritatis, meo nomine saluta.

Louanii 14 Calen. Nouem. anno M.D. 18.

Erasmus ex animo tuus.

880. To ⟨Theodoric Zobel?⟩.

Deventer MS. 91, f. 21 v°. Louvain.
LB. App. 290. 19 October 1518.

[From the greetings to John of Westphalia (Ep. 867. 43–5) it seems probable that the person here addressed resided at Mainz. If this inference is correct, he may be certainly identified with the canon into whose house Erasmus was taken (Ep. 867. 38): perhaps Theodoric Zobel (Ep. 919. 50 n.).]

S. P. Agnosco, vir ornatissime ⟨animum erga me tuum⟩, qui me toties et ornasti tuo officio et benignitate fouisti. Quid ea coena suauius? quid conditius? O mores vere candidos, o eruditionem supercilii nesciam! Qui vero sermonis tui lepos, que elegantia! Romanum hominem loqui putares. Eant nunc Itali et Germanis barbariem opprobrent. Tragoediam malorum meorum cognosces ex epistola ad Beatum mea; quam lectam reddes huic iuueni, vt aliis quoque possit ostendere. Nihil in ea falsum leges. Deerat hoc tam multa passo. Hic annus mihi nigro calculo notandus est, si quisquam est alius. Bene vale. Saluta Wesphalum nostrum.

Louanii. 14 Calen. Nouemb. An. M.D. 18.

Erasmus ex animo tuus.

881. To John Longicampianus.

Deventer MS. 91, f. 22. Louvain.
LB. App. 293. 20 October ⟨1518⟩.

[John Longicampianus (? Langenfeld), a Bavarian (†10 March 1529), appears first c. Nov. 1516, when he visited Erasmus at Brussels, coming from Louvain with a letter of introduction from Dorp (Ep. 496). Erasmus sent him on to Lyster at Zwolle, where he worked at Greek and mathematics (Epp. 500, 504). In Sept.

879. 11. impartire a^2: imparti a^1. 13. in summam nauem *add. H.* 14. ne *add.* a^2. 18. D. *om. H.* Flaminium *add. H.* 21. Erasmus . . . tuus *om. E.* 880. 1. animum . . . tuum *addidi; cf. Ep.* 881. 6.

879. 11. mammosae] Laber. *ap.* Gell. 3. 12. 16. ad Beatum] Ep. 867.

1518 he was at Mainz (Ep. 867. 42), and this letter was probably directed thither. He subsequently went to Wittenberg, where in April 1524 Melanchthon's influence introduced him to the University, and he became Professor of Mathematics (ME. 271, 306, 354, 376). On 1 May 1526 he was received into the Senate of Arts. He died in poverty after long sufferings (LE². 1461).]

S. P. Reddidit eruditissimus Eobanus litteras tuas cum duabus orationibus licet deprauatissime scriptis. Litteras tuas Dorpio reddendas curaui. De statu nostro cognosces ex meis ad Rhenanum litteris, si vacabit legere. Hic annus mihi parum candidus fuit: faxit Deus Opt. Max. vt succedant feliciores. G⟨r⟩atissimus fuit mihi animus erga me tuus, gratum officium. Salutabis meis verbis Wolphangum Angustanum et Francones humanissimos, quibuscum postremam egi coenam, ac ceteros qui Erasmo bene volunt. Scintillat hic quoque pestis, sed modice et aliunde inuecta. Coelum absque vicio est. Bene vale, doctissime atque humanissime Longicampiane. Saluta iureconsultum qui nobis orationes in naui pronunciauit.

Louanii 13 Cal. nouemb.

Erasmus ex animo tuus.

882. To Maternus Hatten.

Deventer MS. 91, f. 22. — Louvain.
LB. App. 291. — 20 October 1518.

ERASMVS MATERNO SVO S. D.

Hoc anno meus genius malus insigniter me exercuit, mi charissime Materne. Id quoniam longum describere singulis, ex meis ad Rhenanum litteris cognosces. D. Decano citra ostentationem eruditissimo et citra fucum humanissimo multam ex me salutem dices: preterea lepidissimo Euchario et optimo Kyrhero ceterisque

881. 7. Angustanum *scripsi*: Augustanum *MS*. 882. 5. Enchario *MS*.

881. 1. Eobanus] See p. 411. He had left Mainz on 8 Oct.; see his *Hodoeporicon* f°. b.
2. orationibus] Cf. l. 11.
3. ad Rhenanum] Ep. 867.
7. Wolphangum] Angst: see Ep. 363 introd. He was now at Mainz.
11. iureconsultum] Cf. Ep. 867. 13.
882. 3. Decano] Truchses; cf. Ep. 867. 31.
5. Euchario] Euch. Henner (Gallinarius) of Bretheim (? Bretten) in the diocese of Spires matriculated at Heidelberg 13 Nov. 1475 (B.A. 1478, M.A. 1479) and was still there in 1489. He was a pupil of Wimpfeling, to whose *Stilpho*, Spires, C. Hist, 1495, he contributed a letter of commendation dated 1 Sept. 1494, Spires. There is also a letter from him in Wimpfeling's *Defensio Germaniae*, Strasburg, J. Grüninger, c. 1502. In 1500 he was at Strasburg as chaplain of the hospital; but by Aug. 1502 he had recently moved to Spires, having some connexion with the Benedictine house at Klingenmünster sw. of Landau. In 1505–6 he was corresponding with Trithemius (TE. i. 51,2; where his name is given as Heimerius). Subsequently he was Canon of Spires; and a letter from him to H. Busch, dated thence 27 Aug. 1520, appeared in EEV. p. 169 — of course lauding Erasmus and condemning Lee. Busch's reply, ⟨29 ? Aug.⟩ from Froben's house at Basle (ibid. p. 171), describes him as professor of Canon Law and pastor of St. Cross at Spires. See Schmidt i. 42, and Wimpfeling's *Stylpho*, ed. H. Holstein, 1892, p. xi.
Kyrhero] See Ep. 355 introd.

canonicis, quorum humanitas nos istic refocillauit. Hunc iuuenem meo sumptu mitto Basileam ob exemplar Noui Testamenti. Bene vale, mi Materne, amicorum syncerissime.

Louanii 13 Cal. Nouem. An. 1518.

Transcribe ad me nomen et cognomen D. Decani.

883. To Nicholas Gerbell.

Deventer MS. 91, f. 20 v°. Louvain.
E. p. 48: F. p. 218: HN: Lond. iv. 4: LB. 341. 20 October 1518.

[The manuscript is written by Hovius (a^1) and corrected by Erasmus (a^2).]

ERASMVS NICOLAO GERBELLIO, IVRIS PONTIFICII DOCTORI, S. D.

Vt insigniter et ex animi sui sententia me meus genius malus hoc anno exercuit, doctissime Gerbelli! Tragediam malorum meorum cognosces ex meis ad Beatum Rhenanum litteris. Adhuc in manibus chirurgorum sum, domi alligatus. Dabit Christus Opt. Max. vbi merebimur, imo vbi dignabitur ipse, meliora. Nos in tantis malis animo semper infracto fuimus. Vtinam audiam Schurerium meum reualuisse! Salutabis sodalitatem totam, sed praecipue Sturmium, tum Gebuilerium et Rodolphingium, qui solita sua benignitate in diuersorio me immunem esse voluerunt, quasi parum fuisset suo conuictu et ornasse et voluptati fuisse. Iam scis, opinor, Brunoni quoque Amerbachio esse quod amplectatur in somnis. Precor vt tibi res feliciter cepta felicissime succedat. Saluta diligenter nouum amicum Pathodium: sic ditesco indies. Inuisit nos Helius Eobanus homo candidus, in versu Nasonis facilitatem referens, nec in prosa oratione sui dissimilis. Venerat ab Erphurdia, tantum vt Erasmum videret. Animum probo, officium non probo, quod

883. TIT. *E*: ERASMVS GERBELLIO SVO S. D. *a*. 3. Beatum *add. E*. 5. ipse *add. F*. 8. Gebuilerium *E*: Kebelerium *a*. 9. me in diuersorio me a^1: *corr.* a^2. quasi . . . 10. fuisse *add.* a^2. 13. Bathodium *F*.

882. 6. iuuenem] Menard of Hoorn; see Ep. 885. 1.

883. 3. ad Beatum] Ep. 867.

6. Schurerium] Cf. Ep. 801. 24.

7. sodalitatem] Cf. Ep. 302.

11. Brunoni] Cf. Ep. 604. 10 n.

13. Pathodium] Lucas Bathodius or Batodius (? Hackfurt), a pupil and friend of Wimpfeling (cf. Eov. 2. 63). He eagerly courted admission into Erasmus' circle (cf. Lond. xxiii. 6, LB. 650. 752 B), and made himself useful to Beatus Rhenanus; who dedicated to him the *Panegyrici veteres*, Basle, Froben, Dec. 1520 (BRE. 187, 209). He was for a time Vicar of Strasburg Cathedral; but soon joined the Reformers and married. When Evangelical schools were established at Strasburg, Bathodius was empowered to receive boarders. He is said to have composed a Latin grammar in 1525; and he wrote to Erasmus to ask for a purified Terence (EE. 44). In 1529 he was public almoner at Strasburg. Some letters to him from a nephew, John Winckel, are preserved in the Town Archives there (Epist. eccl. s. xvi., ix., 197–205). He was present at Beatus' death in Strasburg, 20 May 1547 (BRE. 448 where the month needs correction to agree with Sturm's statement on BRE. p. 11). See Böcking.

14. Eobanus] See p. 411.

grauat praestantem absque fructu eius cui praestatur. Coelum hic adhuc purum est; laborarunt pauci, sed malo aliunde inuecto. Bene vale, doctissime Gerbelli, et Erasmum ama; facturus hoc, mihi crede, mutuum. Louanii 13 Calen. Nouemb. anno 1518.

884. To Hermann Busch.

Deventer MS. 91, f. 23. — Louvain.
LB. App. 292. — 21 October ⟨1518⟩.

ERASMVS BVSCHIO SVO S. D.

Indicatvm erat mihi clam Barlandum, qui Latini Professoris locum obtinet, de abdicando cogitare, quod oneris tederet et exilis salarii peniteret. Egi cum homine, et comperi rem secus habere. Iam scripseram executoribus testamenti, si hoc muneris non delegassent Barlando, mihi repertum qui pulchre valeat eam sustinere prouinciam. Itaque ab hac spe decidimus. Et tamen optarem te viuere apud nos: sed malignus apud hos questus. Verum alicunde fortassis affulgeret fortuna. Episcopus Leodiensis vnice colit doctos, item Abbas Diui Huberti, homo mire benignitatis. Hoechstratus hic fuit ante meum reditum; quidam suspicantur hominem huc commigraturum. Bene vale, Buschi charissime, et Erasmum tui amantissimum vicissim ama.

Louanii 12 Cal. Nouemb.

885. To John Froben.

Basle MS. G. II. 13ª. 44 (α). — Louvain.
Deventer MS. 91, f. 22 v° (β). — 22 October ⟨1518⟩.
LB. App. 307.

[The autograph original of this letter is preserved at Basle. Besides improvements in the text it supplements the copy in the Deventer Letter-book with a considerable postscript.]

Lege hanc epistolam cum Beato aut aliquo qui sciat Latine.

ERASMVS IO. FROBENIO SVO S. D.

Mitto per hunc Menardum Hoernensem reliquum textum omnem Noui Testamenti. Mitto et Argumenta singulis epistolis preponenda, breui reliqua missurus. Tu cura vt opus feliciter exeat. Facito me certiorem si quid responsi fuerit allatum e Roma de iis que per

884. 2. et *corr. LB*: Ex *MS*. 885. tit. Lege . . . Latine *om.* β. 1. Horrnensem β. 4. iis α: his β.

884. 1. Barlandum] See Ep. 492 introd.
8. Leodiensis] See pp. 167,8.
9. Abbas] See p. 432.
885. tit. sciat Latine] Cf. Ep. 886. 28,9.
1. Menardum] of Hoorn in N. Holland. He did not live long to benefit by Erasmus' commendation in ll. 23–6; cf. Ep. 904. 16,7.
2. Argumenta] See p. 432.

Puccium scripseramus. Litteras tuas accepi. De libris silentium est apud Franciscum, cuius arbitrio male commisisti estimationem, et paucos Grecos emisti. Opinor te indicem eorum quos emi iusseram perdidisse. Syngrapham quam Arnoldo reddi iusseram remittis: oblitus, opinor, quid mandassem. Sic prestas amicum et compatrem.

Si quid velis fieri de lexico, cura transscribi que sunt addita per Cononem, opinor in Lexico veteri Brunonis. Deinde mitte Lexicum scriptum vocum rhetoricarum, item Lexicum ex impressione Ferrariensi Mazochii, quod hic nusquam reperitur. Adnitemur pro nostra virili in rem tuam. Tu vide vt pro tua quoque portione connitaris. Fama tibi parta est, ea poterit tibi magno emolumento esse, si curam de tuo adhibueris. Sed mihi non placet domi tuae regnum istud muliebre. Quid mothoni cum remo? De Parisiensibus nihil est periculi, si tu sis homo. Accipe rem letam et para euangelion. Cauillotus tuus dissutus Brugis est Minorita, ingens Ecclesiae lumen. Scribe ad hunc, si quid est quod velis.

Hac molestia et hoc sumptu nihil erat opus, si tu opus in tempore fuisses aggressus. Breui mittam reliqua, hoc est prefationes et appendices. Hic iuuenis dextri videtur ingenii et vtriusque lingue satis peritus: postremo Hollandus est. Hac spe venit ad te, vt in tua officina locum habeat cum aequo salario. Sentiat aliquid fauoris et ex mea commendatione. Quanquam quod feci, tuo rogatu feci.

Iterum atque iterum te pro nostra amicicia admoneo ne negligas famam officinae tue partam et abstineas a consiliis asinorum. Ausculta Beato qui solus sapit. Dedi Menardo huic quatuor florenos aureos et vnum francum, quos iubebis me a Francisco recipere. Nam ego satis egi meo sumptu meoque periculo, sicut ex litteris ad Beatum meis cognosces. Vale, compater charissime, cum vxorcula ac tuis omnibus [omnibus].

Louanii. xi. Cal. Nouemb.

M. Ioanni Frobenio, typographo celeberrimo. Basilee.

5. Puceium *β*. 8. remittas *β*. 11. Consononem *αβ*. mitto *β*. 12. Farrariensi *β*. 19. *αβ*: ? Cauillator tuus Dissutus. 21. Hac . . . 35. Basilee *om. β* (31. periculi *α*).

5. scripseramus] Ep. 860.
6. Franciscum] Berckman.
estimationem] Cf. Ep. 629. 5 n.
8. Arnoldo] Berckman.
11. Cononem] See Ep. 318. 19 n.
Brunonis] Amorbach.
12. Ferrariensi] Dated 27 Sept. 1510.
13. Mazochii] Jo. Maciochus of Bondeno between Mirandola and Ferrara. He printed at Ferrara 1509–17, one of his books being a reprint of Erasmus' *Adagiorum Chiliades*, 15 March 1514.
14. Tu vide] For similar stablishment of Froben by Erasmus see Ep. 795. Epp. 801,2 show that his support was counted on at Basle.
17. muliebre] Perhaps Gertrude Froben, having a share in the business (cf. Ep. 419. 18 n.), was urging her husband to more prudent policy than Erasmus wished.
Quid mothoni] Cf. *Adag.* 2155.
Parisiensibus] Cf. Ep. 802. 12–4.
19. Cauillotus] The name Cauellatus is found in Renouard's *Badius*.
dissutus] Perhaps cf. Ep. 827. 7 n.
28. asinorum] Cf. Ep. 705. 6.
32. ad Beatum] Ep. 867.

886. To Cuthbert Tunstall.

Deventer MS. 91, f. 23.
LB. App. 294.

Louvain.
22 October 1518.

ERASMVS TVNSTALLO SVO S. D.

Hoc anno insigniter me exercuit genius meus malus. Difficillimo itinere Basileam itum est, tum ob comitum incommoditatem (nam nescio quo fato in Holandos quosdam incideram), tum ob estum grauiorem quam pro temporis ratione. Basileae pene perpetuo egrotaui, primum pestilentissima pituita qua multi perierunt illic, mox dysenteria periculosoque alui profluuio. Magno emissem id temporis firmam valetudinem, quo licuisset operi sufficere. Sero mihi reddite sunt Latamerii annotationes, alioqui mihi longe gratissime, meis annotationibus iam absolutis et aliquanta Marci parte. Vtinam idem fecisset in Epistolas Apostolorum! Basilea discessimus etiamnum languiduli: sed reliquam malorum nostrorum tragoediam ex meis ad Beatum litteris cognosces, quarum exemplar isthuc misi. Decreueram ante hyemem Angliam inuisere, atque hac gratia maturaui Basileam relinquere: sed fatis aliter visum est. Adhuc in chirurgorum manibus sumus ob duo hulcera; tercium pene obductum est.

Hodie nostro sumptu misimus quendam Basileam cum reliquo exemplari et Argumentis nostris in Epistolas Apostolicas, quae ex tuo consilio adiecimus; missuri mox praefationes et coronides. Opus excedit centenos terniones, cum singule pagine ob chartarum magnitudinem decem versibus abundent prae superiori editione. Iusseram vnum excudi membranis, ille tria excudit. Vnum quamprimum ad te veniet; nam totum absoluetur ante Ianuarium. Volenti mecum pacisci Frobenio respondi vt eam pecuniam quam mihi dare destinasset in operis curam insumeret. Amerbachios huius artis peritissimos instantissimis precibus deuici, vt adessent in castigando: nam in Iacobo famulo, quem in hoc Basileam adduxeram, sensi non multum fore presydii, et Frobenio nihil fingi potest stupidius.

A mensariis per tuam syngrapham recepi sexaginta francos

13. *LB*: Anglum *MS.* 18. quae *scripsi*: quas *MS.*

---

5. egrotaui] Cf. Ep. 844. 293 n.
8. Latamerii] Cf. Ep. 786. 55 n. His notes seem to have been only on Matthew.
12. ad Beatum] Ep. 867.
17. quendam] Menard of Hoorn; see Ep. 885. 1.
18. Argumentis] See p. 432.
20. centenos] The notes of the second edition have 49, the text 57 sheets.
21. decem] He seems to have been misinformed. The notes to the second edition have four lines to the page more than the first: the text two or three.
22. membranis] Cf. Ep. 848. 9.
27. Iacobo] Nepos; see Ep. 595. 11 n.
28. Frobenio] He knew little Latin cf. Ep. 885. tit.

Louanium reuersus. Hoc labore extricatus Paraphrases absoluam, si Christus Opt. Max. aspirauerit. Inuisit nos Louanii Praedicator, qui edidit Octaplum Psalterium: cuius honorificam facio in Apologia mentionem, quod illum sane non fugit. Opus quoniam vendi non potest, donat magnatibus obambulans, atque ita charius vendit quam si venderet. Conductus est a Rege Gallorum octingentis francis. Meus Cancellarius periit in Hispaniis: vnde spei nostrae summa pendebat. Scribit illius sacellanus, si tres menses adhuc superfuisset, ampliter prospectum erat Erasmo. A Gallis rursum inuitor, vt ex Budei litteris cognosces, quarum exemplar ad te mitto: eas ad Idus Apriles scriptas ad Calen. Septembres accepi. In his desydero in homine sensum communem; sed minus offendor, quod domestice norim hominis ingenium. Mitto et epistole exemplar qua tantopere fuit offensus. Faber incipit esse mitior, et spero fore vt in gratiam redeamus. Erant in Germania qui nescio quid gannire coeperant; sed Fabri exemplo territi destiterunt, posteaquam vident Erasmum non prorsus edentulum esse. Galliae nouus hospes fieri nolim. Quid mihi sperandum sit ab Anglia certior fieri cupio. Ingrauescit aetas, vires attenuantur. Si accederent centum marce, quas Rex iam pridem offert, non ambirem amplius. Nihil est quod hic sperem. Nusquam gentium contemptiora studia aut destitutiora. Prodiit Suetonius, non sine maiestate, item Qu. Curtius. Institutio Principis rursus excusa, preterea Enchiridion adiectis aliis nonnullis, Auctarium Epistolarum, quas Beatus excerpsit. Apologia denuo est euulgata, non sine accessione; quam ad te mitto. Bene vale, doctissime Tunstalle, et tuo Erasmo vt soles faue.

Louanii XI Calen. Nouem. Anno M.D. 18.

Paulo antequam Louanio discederem, ὁ Λεῖος, quicum mihi iam intercesserat amicitia, nescio cuius opera, amicus esse desiit. Ceperat annotare quedam in Nouo Testamento, vt ipsi visum est, magnopere ad rem facientia, vt mihi visum est nihil, exceptis duobus aut tribus locis. Et tamen amplectebar officium, licet sentirem illum iactasse apud quendam canonicum regularem, hominem et minime doctum et ad quem ea res nihil attinebat, quod magno scilicet periculo scripsissem Christum non dici absolute principium; quod ego ita sensi,

62. amplectabar *MS.*; *cf. p.* 14.

31. Paraphrases] See p. 136.
32. Praedicator] Aug. Justinianus; see Ep. 810. 356 n.
37. Cancellarius] Le Sauvage.
38. sacellanus] P. Barbirius.
40. Budei] Ep. 810.
43. epistole] Ep. 778.
48. ab Anglia] See Ep. 964 introd.
49. centum marce] £66. 13*s*. 4*d*.
50. offert] Cf. Ep. 694. 10 n.
52. Suetonius] See Ep. 586.
Curtius] See Ep. 704.
Institutio] See Ep. 853.
53. Enchiridion] See Ep. 858.
Auctarium] D[1].
54. Apologia] See Epp. 597. 32 n., 778 introd.
58. ὁ Λεῖος] See p. 203.

posse nominari cuius Christus non sit principium. Neque enim est principium Patris, at Pater absolute est principium omnium. Iamque in annotationibus coepit admiscere scintillulas quasdam iracundi pectoris, et stultissime, vbi non intellexerat quod scripsissem. Satisfeci in his, et admonui hominem vt meminisset admoneri me hominem, sed ab homine. Mox desiit admonere. A discessu sparsit ducentos locos a se notatos, et meditatur aduersum nos nescio quid. Nec inuisit nec iubet saluere. Est ille quidem vir bonus, sed mire pertinax suae sententiae, et irritabilis ingenii ac linguae futilis. Putabat se rem factam habere de genealogia Christi in Luca, quasi manifestarium errorem comperisset, cum ego sic recenseam vt fidem penes Iosephum et Annium autorem esse velim. Basileam reuersus per ocium rem expendo, et comperio τὸν Λεῖον toto errare coelo. Rursum vale.

887. To Richard Pace.

Farrago p. 323. Louvain.
F. p. 428: HN: Lond. x. 26: LB. 342. 22 October 1518.

RICARDO PACEO SERENISSIMI ANGLORVM REGIS SECRETARIO PRIMO ERASMVS ROT. S. P.

Totvs hic annus mihi fuit nigerrimus: faxit Christus Opt. Max. vt succedant candidiores. Τὴν τῶν ἐμῶν κακῶν Ἰλιάδα partim ex meis ad Beatum literis cognosces, quarum exemplar misi Tunstallo. Iam olim χανὼν expecto de reditu tuae bibliothecae, misereque metuo ne nostrae nugae perierint. Libellus tuus auide legitur apud Germanos; sed tamen offendit nonnullos Constantienses, quod videaris illis adimere literas, tribuere temulentiam. Statueram vos hoc autumno inuisere, amplexurus quod regia benignitas vltro defert. Extincto Cancellario nihil est quod sperem a nostris. Galliae nouum hospitem fieri non libet. Si accederet quod offert Rex, nihil ambirem praeterea. Tandem apud nos prostare coepit Galenus a Linacro versus,

886. 75. genealogia] Cf. Ep. 324. 14 n.
77. Iosephum] This seems to be an error for Philo: to whose authority, as cited by Annius (cf. Ep. 784. 49 n.), Erasmus twice appeals in this connexion (*N. Instr.* ii. pp. 326,7).
887. 3. ad Beatum] Ep. 867.
Tunstallo] Cf. Ep. 886.
5. nugae] Cf. Ep. 30. 16 n. Erasmus was now at work upon the *Antibarbari*; cf. Ep. 706. 32 n.
6. Constantienses] For the indignation aroused cf. MHE. iii. 19; Bl. E. 21, 26.
7. adimere literas] In one of the prefaces to the *De Fructu*, p. 5, Pace apologizes for the shortcomings of the work as having been 'eo in loco compositum vbi nec doctorum commercium nec vlli fuerunt libri, hoc est Constantiae in publico hypocausto, vbi nihil minus quam de literis agitur'.
temulentiam] The reference is perhaps to the *De Fructu*, p. 93: 'ego in Germanicis hypocaustis te inter bibulos egregie declamantem audiui'.
vos . . . inuisere] See Ep. 964 introd.
8. regia benignitas] Cf. Ep. 694. 10 n.
9. Cancellario] Le Sauvage.
11. Galenus] Cf. Ep. 785. 17 n.

qui mihi supra modum placet. Posthac et medicum fieri iuuat. Decimarum negocium Germaniae non placet. Egregie τείνουσι τὸ καλώδιον οὗτοι πολυμήχανοι Μίδαι. Bene vale, doctissime Pacee. Linacrum meis verbis saluta, et ad reliquas suas lucubrationes aedendas extimula. Louanii. xi. Calend. Nouemb. Anno M.D.XVIII.

888. To ⟨William Blount, Lord Mountjoy⟩.

Deventer MS. 91, f. 25 v°. — Louvain.
LB. App. 297. — 23 October ⟨1518⟩.

[Leclerc is clearly right in addressing to Mountjoy.]

S. P., Moecenas benignissime. Quis crederet hoc corpusculum tot malis suffecturum, tot itineribus difficillimis, tanto estui (qui fuit apud Basilienses prorsus intolerabilis), tot laboribus, tot morbis? Nam Basileae fere perpetuo egrotaui; primum pituita diutina ac pestilente, quippe quae non paucos absumpsit, mox dysenteria ac periculoso alui profluuio. Pretergressus Coloniam belle habebam, et letum mihi reditum ad Louanii relictos amiculos promittebam. Et ecce de repente in subitum exitium coniectus sum; sic destitutus omnibus viribus vt morti proximus essem. Solus animus me nunquam destituit. Louanium deportatus sum cum tribus hulceribus, vno sub coxa leua, altero in inguine dextro, tercio in tergo. Erat et glans predura in inguine sinistro, que nondum tota abiit. Chirurgi duo pestem esse asseuerabant. Medici negabant in lotio esse vllum morbi inditium. Post quatuordecim dies ex tribus vlceribus atra caro et emortua excidit. Iam sextam ebdomadem domi alligor, rem habens cum chirurgis. Si pestis fuit, hoc certe mihi profuit, quod pestem esse non credidi.

Quod tibi pro tua in me munificentia serius ago gratias, Ioannes minister in causa fuit, qui sic mihi meminisse visus est de ea pecunia, quasi ab alio foret profecta. Cupio scire quid valeat celsitudo tua cum vxorcula et filio. Bene vale.

Louanii x Calendas Nouembres.

887. 16. Anno *om. N.* 888. 16. demi *MS.* 18. tibi . . . serius ago gratias, *scripsi* : tu . . . seruis, ago gratias. *MS.*

887. 13. Decimarum] For the crusade against the Turks; refused by the Diet of Augsburg 27 Aug. 1518. See Creighton v. 76,7; Pastor vii. 244 seq.
τὸ καλώδιον] Cf. *Adag.* 467.

888. 18. Ioannes] Smith, who on his return from England in April had given Erasmus to understand that Mountjoy had sent nothing; cf. Ep. 829. 3.

889. To ⟨John Fisher⟩.

Deventer MS. 91, f. 26 v°. Louvain.
LB. App. 298. 23 October ⟨1518⟩.

[The person addressed is clearly an English bishop; almost certainly Fisher.]

S. P., reuerende Praesul. Hic annus pulchre excercuit Erasmum tuum, et itio et reditio fuit difficillima partim ob estum, qui in Germania fuit intolerabilis, partim ob ventos pestilentissimos. Languidulus adhuc reliqueram Basileam: tamen paulatim ita conualueram vt mihi satis placerem, vbi venissem ad Comitem Nouae Aquilae. Hunc repperi in arce Bedburiensi quatuor milibus passuum citra Coloniam. Iuuenis est antiqua nobilitate, pauciloquus, sobrius, moribus modestissimis ac plane sanctis, non vna in disciplina doctus. O vices turpiter commutatas, si sacerdotes et monachi ventri gulaeque seruiunt, militibus bonos mores ac bonas litteras amplectentibus! Offendi et Bobardiae telonem qui exiliit pre gaudio, beatum se clamitans quod Erasmum videre contigisset. Nihil officii non exhibuit. Inter syngraphas telonicas libellos Erasmi ostendit. Scribunt ad me ex Norenberga, ex Bohemia, ex Vngaria, ex Polonia litteras Christum spirantes; sed prophani fere omnes. Soli monachi et theologi quidam horum similes sycophantas agunt.

Sed vt ad rem, sperabam fore vt hoc autumno letus letos reuiserem vos; sed o vices subitas rerum humanarum! Simul atque Comitem reliqui, repente in extremum exitium precipitatus sum. Preter animum nihil supererat vite. Semiuiuus delatus sum Louanium, omnibus viribus destitutus. Habebam tria hulcera, vnum ingens sub leua coxa, quod equitatione quoque fuit exacerbatum, alterum in leuo inguine, tercium in tergo. Erat et in leuo inguine glans predura; item sub dextra papilla, que paulatim euanuit post quatuor ebdomades. Ex tribus hulceribus excidit caro nigra et mortua. Vterque chyrurgus pestem esse asseuerauit, et adhuc asseuerat. Mihi non libuit credere. Iam sextam ebdomadem mihi cum chirurgis res est, periculosissimo hominum genere, ac domi desideo. Deerat hoc Erasmi malis. Quis credidisset hoc corpusculum tot profectionibus, tot morbis, tot laboribus, tot curis suffecturum fuisse? Dabit aliquando Christus Opt. Max. his prosperiora. Quanquam quicquid ille nos ferre voluerit, feremus equo animo; modo—quod speramus illius freti bonitate—membrum hoc suum, licet languidum, non sinat a suo corpore reuelli. Ille nobis vita, si morimur; ille presydium, si viuimus.

11. Bobardiae *MS.*: Popardiae *LB. Cf. Ep.* 879. 2. 16. similis *MS.*: *corr. LB.*

14. Scribunt] This extensive correspondence has entirely perished. For Erasmus' connexion with Bohemia see p. 551.

Ad proximum mercatum exibit Nouum Testamentum satis feliciter absolutum. Cetera videbis, aut iam vidisti, in Angliam importata. Argumenta in omnes Apostolorum Epistolas mea iam excuduntur, in morbo conscripta. Ad Paraphrases accingar. Hoechstratus Colonia expulsus est et alibi sedem queritat. Res ab argumentis ad fustes rediit. In dialogo suo taxat Comitem Nouae Aquilae. Ea res commouit multos militares homines, quos hic habet agnatos et affines. Opinor eum Louanium commigraturum. Bene vale, presulum integerrime, et Erasmum clientulum, vt soles, ama.

Louanii x Calen. Nouemb.

Erasmus &c.

890. To Henry Bullock.

Deventer MS. 91, f. 28 v°. ⟨Louvain.⟩
LB. App. 296. ⟨c. 23 October 1518.⟩

[This and Ep. 891 are fragments, which are in juxtaposition in the MS. through the loss of a leaf between ff. 28,9; probably from the beginning, since Erasmus completes the unfinished sentence on f. 28 v°. by adding a few words below the line. In LB. the two fragments are printed as one letter, but the incongruity is indicated in a note.]

ERASMVS BOVILLO SVO S. D.

Qvid agit meus Bouillus? An adhuc cum Fabristis bellum gerit? Accepi vnas atque alteras litteras, quibus testabaris te scripsisse nescio quid aduersus istos sycophantas; verum hoc scriptum ad me non peruenit.

891. To John Colet.

Deventer MS. 91, f. 29. Louvain.
LB. App. 296. 23 October 1518.

[Some estimate of the portion missing at the beginning (cf. Ep. 890 introd.) may be formed from the correspondence of l. 1 here with Ep. 888. 8.]

. . . et ecce apud Aquisgranum in subitum exitium precipitatus sum. Partim equo, partim vehiculis deportatus sum Louanium vix semiuiuus, cum tribus vlceribus et glandibus duabus; quarum altera euanuit, altera nondum, in sinistro inguine, nec tamen exulceratur. Ex tribus vlceribus caro nigra et mortua excidit. Maximum erat sub coxa leua. Vnum quod est in dextro inguine propemodum obductum, reliqua duo adhuc hiant. Vterque chirurgus

889. 39. Argumentū *MS.*: *corr. LB.* 890. 3. ad me non peruenit *add. Erasmus.*

889. 40. conscripta] Cf. p. 432.
Colonia] Cf. Ep. 877. 16–29.
42. dialogo] Hochstrat's *Apologia*, Cologne, Feb. 1518, in reply to the *Defensio Reuchlini* (Ep. 680. 26 n.), is also cast in the form of a dialogue; each speech of the interlocutors being responded to by a 'Theologus', who maintains Hochstrat's view.
890. 1. cum Fabristis] Cf. Ep. 826. 9,10.
3. scriptum] Not extant.

asseuerat pestem esse, sed incommodo itineris effugisse me periculum. Medici negabant in vrina esse vllius morbi signum. Accersiui precipuum; qui cum sepe fassus esset nihil esse signi in vrina, cum narrassem de vlceribus, fugit nec vnquam rediit. Iam sex ebdomadas domi desideo, cum chirurgis, medicis et pharmacapolis rem habens, non ex animi sententia. Tu soles Erasmum infortunatum dicere. Quid si nunc eum videres, imo si vidisses? Deerat nimirum hoc malis nostris. Quis crederet hoc corpusculum tot laboribus, tot itineribus, tot morbis suffecturum? vt interim nihil memorem de sycophantis, theologis ac mendicantibus monachis, quorum nemo coram, sed multi a tergo oblatrant. Velit Christus Opt. Max. vt aliquando succedant prosperiora, aut ⟨minuantur⟩ haec corporis incommoda.

Nouum Testamentum breui prodibit, satis feliciter. Eduntur nunc Argumenta nostra in omnes Apostolorum Epistolas. Mox Paraphrases reliquarum aggrediemur. Admone quid displicuerit in septimo capite Epi⟨stolae⟩ ad Romanos. Mittimus exemplar orationis F. P. Ordinis Predicatorum, Cardinalis Caietani, habite in Consilio principum Auguste, vbi Imperator bellam agit comoediam. Et Archiepiscopum Maguntinensem impulit—est enim adolescens—vt galero accepto dignitatem suam dedecoraret, monachus factus Romani Pon⟨tificis⟩. O mi Colete, que nunc rerum humanarum scena vertitur! Ex hominibus deos facimus et sacerdotium vertitur in tyrannidem. Principes vna cum Pontifice, et fortasse cum Turca, conspirant in fortunas populi. Christus antiquatur et Mosen sequimur. Bene vale. Louanii. x cal. nouem. anno 1518.

892. To Thomas Bedill.

Deventer MS. 91, f. 26. Louvain.
LB. App. 295. 23 October ⟨1518⟩.

ERASMVS BIDELLIO SVO S. D.

Vtcvmqve me vobis restitui, licet toties periclitatus et ita vt in portu pene naufragium fecerim. Vterque chirurgus constanter

891. 32. sequimur *scripsi*: sequitur *MS*.

---

891. 24. septimo] Cf. Ep. 825. 9.
25. F. P.] ? Frater Praedicator.
Caietani] Thomas de Vio (1470? —9–10 Aug. 1534) of Gaeta; General of the Dominicans 1508, Cardinal 1517, Bp. of Gaeta 1519. The bulwark of the Papacy at the time of the Lateran Council, and now Legate in Germany, where he had just dealt with Luther, he was yet capable of liberal opinions. His oration at Augsburg demanding a tenth for the Crusade (cf. Ep. 887. 13 n.) was printed at the time, with the reply of the Diet refusing; see Böcking, *Hutteni Opera* v. 162–175.
28. monachus] The intention is perhaps explained by Ep. 904. 26,7.
892. 1. in portu] Cf. Quint. *Decl.* 12. 23.

affirmat fuisse verissimam pestem. Ipse dubito. Mihi certe maximum fuit malum. Demiror quid sibi velit Potkyn. Toties reiecta syngrapha mea, tandem proprium famulum hac gratia misi in Anglia⟨m⟩ cum syngrapha, quam ipse Sixtinus fatetur melius fuisse scriptam quam syngrapham Potkinicam. Existimabam deponendam pecuniam. Franciscus putans rem certam scribit mihi syngrapham, qua nomine ipsius in Germania pecuniam possim accipere, parte summe statim data in manum. Vbi venit in Angliam, Potkyn de syngrapha cauillatur, nec dat pecuniam. Mittit exemplar bille insulsissimum, in quo mentio fit anni decimi noni, cum hec pensio sit anni decimi octaui. Obsecro, quaenam ista morositas? Quid si nulla intercederet syngrapha? an veretur ne ego pecuniam bis petam, que semel debetur. Tam periculosum iter suscepi, tot morbis laboraui, et ob istius billam ego destitutus fuissem, ni in Germania repperissem qui mihi plus crederent quam iste Potkyn. Franciscus enim, vbi negata est pecunia, suam syngrapham mutauit, sicuti par fuit.

Rogo vt hec referas domino—melius enim ista narrantur quam scribuntur—et adlabores ne apud Arnoldum disponatur pecunia. Hic ego recipiam a Francisco, et posthac agat dominus potius per Maruffum. Fac, queso, vt sciam an dominus volumina Hieronymi receperit: solent enim meos libros in suis manibus detinere. Quod si non recepit, curabo vt habeat. Bene vale, amice syncerissime.

Louanii x cal. nouemb.

893. To ⟨William Warham⟩.

Deventer MS. 91, f. 27 v°. Louvain.
LB. App. 299. 24 October 1518.

[From the mention of Potkyn (l. 33) it is clear that Leclerc is right in addressing to Warham.]

S. P., reuerende Praesul ac Moecenas munificentissime. Licet non admodum multa mihi solent accidere prospere, tamen nullus annus hoc extitit infelicior. Iter ob estum intolerabilem difficillimum fuit. Basileae primum diutina ac pestilentissima pituita, mox dysen-

892. 10. data *LB*: date *MS.* 12. bille *MS.*: belle *LB*, *perperam.* 16. billam *MS.*: Bilham *LB.*

892. 4. Potkyn] Cf. Ep. 782. 4 n.
20. domino] Warham.
23. Maruffum] See Ep. 387. 2 n.
Hieronymi] Perhaps another copy ordered by Warham. As the edition was dedicated to him (Ep. 396), he was of course among the first to receive it (Epp. 413. 34–5, 474. 27–8). And though in March 1517 Erasmus was uncertain whether his patron yet had it complete (Ep. 543. 31–2), he would probably have assured himself on the question during his subsequent visit to England, now 18 months ago.
24. detinere] Cf. Ep. 475. 31 seq.

CCXC.

Deventer Letter-book, f. 21 v°. : Epp. 880,1.

teria et alui profluuio periculosissime laboraui, toties me repetente morbo vt pene perpetuo egrotarim. Quod si nihil fuisset morbi, tamen estus erat tantus vt robustissimi vix durarent. In reditu paulatim conualueram; pretergressus Coloniam sat mihi placebam. Sperabam fore vt vos letus letos ante hyemem reuiserem. Varias mihi voluptates pollicebar. Sed o rerum humanarum vices! Apud Aquisgranum in subitum exitium incidi. Equo claudo vectus sum vsque ad Tongros, sed tanto cruciatu vt aliquando fuerit in animo in solum memet abiicere atque illic sub dio efflare animam. A Tongris biga deportatus sum Louanium vix semiuiuus, tria habens hulcera, vnum sub coxa leua, alterum in inguine dextro, tercium in tergo. Accerso chirurgos duos: vterque pestem esse pronunciat. Medici negabant vllum morbi signum esse in lotio. Tumebat et predura glans in sinistro inguine citra exulcerationem. Sub leua coxa ingens erat hulcus. Ex omnibus excidit caro nigra et mortua, sed non nisi post tres ferme ebdomades. Iam plus sex ebdomades cum chirurgis res est, domi alligato vtpote duobus hulceribus adhuc hiantibus. Deerat hoc nimirum nostris malis. Quis credidisset hoc vitreum corpusculum tot malis suffecturum fuisse; tot et talibus itineribus, tantis studiorum laboribus, tot morbis toties ceu redintegratis viribus me repetentibus? vt ne quid interim dicam de sceleratissimis quibusdam monachis et aliquot insulsissimis theologis, qui velut ignaui canes in absentem latrant, coram muti.

Habes tragoediam calamitatum mearum: ad quas et illud accessit, quod Principis nostri Cancellarius in Hispaniis diem suum obiit, vnde spes omnis in his regionibus pendebat; vnum enim hunc habebam ex animo fauentem. In Galliam demigrare non est animus, quanquam accersor iam sepius. Aut Anglus ero, aut ex Anglo et Brabanto mixtus. Non deficiam tua celsitudine mihi fauente. Potkyn pulchre me tractat, cui nulla placet syngrapha. Per illum vel mori licuisset inopia; nihil enim ab illo potuit extorqueri. In Augustano Consilio nihil adhuc magnopere actum, nisi quod Archiepiscopus Maguntinensis adolescens galero cardinalicio donatus est. Habita oratio non admodum grata de decimationibus, quam Tonstallo misi. Scribit ad me Comes Nouae Aquile Concilium illud Franfordiam transferendum, atque ibi agitandum de coronando Ferdinando. Is hic agit satis frigide. Addit hec verba, 'Regem ex Hyspaniis breui

12. *LB*: Tongris *MS.* 33. deficiam *LB*: deijciam *MS.* 40. agitando *MS.*: *corr. LB.*

29. Cancellarius] Le Sauvage.
38. decimationibus] Cf. Epp. 887, 891.
40. coronando] Apparently as King of the Romans; cf. Brewer ii. 4257 and SE. 170.
Is] Ferdinand.
41. frigide] Perhaps in the matter of study; cf. Ep. 917 introd.
Addit] *sc.* Comes; cf. Ep. 878. 5.

reducem videbitis.' Rumor est illum Neapolim venturum, quod vero propius est. Pestis vbique scintillat: Louanii minime, Coloniae maxime seuit. Bene valeat tua reuerendissima dominatio, cui hunc clientulum etiam atque etiam commendo.

Louanii. 9. Calend. Nouemb. Anno M.D. 18.

894. To Nicholas of Malaise.

Argumenta tit. v°. Collège du Lis, Louvain.
24 October 1518.

[The preface to *Argumenta in omneis Epistolas Apostolicas noua*, Louvain, Th. Martens, Nov. 1518. These had been composed before Sept. 1506 (Ep. 384 introd.), but had been abandoned with Erasmus' original translation of the New Testament. In producing this for the second edition Erasmus seems to have bethought him also of the Arguments which he had composed for the Epistles, and in a few days (l. 32 n.) polished them up for publication: to which process are doubtless due the slight differences from the British Museum and Corpus MSS. They were sent to Basle for inclusion in the New Testament (Epp. 885,6) and appeared in all the Froben editions after the first; but simultaneously Erasmus had them printed alone by Martens (Epp. 889, 891), perhaps at Berselius' suggestion, for dedication to a new patron. Martens' is the only authorized edition known to BEr¹. M. Lypsius' copy of this preface in the Brussels MS. 4850-7, f. 155 v°, is probably taken from it.

Nicholas of Malaise (†19 Jan. 1538) had been Abbot since 11 July 1503 of St. Hubert's, a Benedictine monastery in the Belgian province of Luxemburg. About 1525 he restored the church of his house, which was a famous place of pilgrimage; and he also revived the discipline. See GC. iii. 975, and cf. Ep. 884. 9. Besides this book he received the dedication of Aegidius of Delft's *Conclusiones in Sententias*, Louvain, Th. Martens, June 1519; cf. Ep. 456. 87 n.]

REVERENDO PATRI AC DOMINO D. NICOLAO A MALESIIS, ABBATI APVD DIVVM HVBERTVM, ERASMVS ROTERODAMVS S. D.

Qvod hactenus nusquam gentium quam apud nos contemptiores fuerint bonae literae, Pater amplissime, magis morum integritate quam dignitatis fastigio venerabilis, illud in primis arbitror in causa fuisse, quod apud nostrates principes nullus fuerit egregiis ingeniis honos; cum iam pridem et apud Germanos et apud Vngaros ac Bohoemos, denique apud Anglos et Scotos honestis studiis et praemium sit et dignitas. Et tamen bona quaedam spes affulget hanc quoque laudis portionem regioni nostrae propediem accessuram, posteaquam video D. Erardum, clarissimum principem et sanctissimum praesulem Leodiensem, nullos arctius complecti quam viros doctrina vitaeque integritate commendatos. Quo quidem in genere laudis tui quoque nominis praeconium, veluti bonus quispiam odor Christi, reficit ac recreat animos omnium qui verae pietati sanctisque studiis fauent. Quamuis enim nulla in re non splendidus sis ac magnificus, tamen longe ab istorum quorundam moribus dissidens, qui luxu duntaxat et caballis abbates agunt, nihil prius habes quam modis omnibus

894. 12. bonus . . . odor Christi] 2 Cor. 2. 15.

religionis collapsam disciplinam instaurare, instauratam prouehere et constabilire: quod quidem non tam imperio facis quam exemplo vitae, quo non alia via ad corrigendos subditorum mores efficacior. Nec tu alea transmittis tempus, sed sacra lectione: non venatu, sed precibus; et cotidianis sacrificiis facis vt dies, quamuis longus, breuis sit. Proximum vero studium est sacrarum literarum studia, quoniam ab his fontibus vitae pietas nascitur, vel fouere vel excitare. Atque has eximias dotes in te non fucatas sed veras ac germanas esse vel illud arguit, quod ab omni supercilio sis alienissimus, qui sic egregiam virtutem praestas vt solus tuas virtutes ignorasse videaris. Isthuc demum est animi vere Christiani et actionum omnium proram ac puppim, quod aiunt, ad Christi gloriam referentis, cui vni debetur omnis honos.

His veluti facibus accensus in amorem tui, reuerende Pater, praesertim Bersellio Pascasio incredibili affectu tui simulacrum linguae penicillo depingente, libellum quo paucis his diebus, quibus me morbus domi alligat, in omnes Epistolas Apostolicas Argumenta complexus sum, tui nominis auspiciis in vulgus exire volui; non quod tibi hoc nostro labore iudicarem opus esse, sed quod mihi conuenire visum est vt libellus ad veram pietatem faciens verae pietatis antistiti consecraretur. Quid autem post maiestatem Euangelicam nobis esse debet antiquius quam Apostolorum Epistolae, recentis illius ac primitiui spiritus miros igniculos nobis referentes? Porro Graecorum argumenta mihi videntur ab indocto quopiam esse congesta verius quam composita, adeo vt olim a nobis versa passus sim intercidere; et quae in Latinis codicibus incerto autore circunferuntur, satis ieiuna sunt et exilia. Vertimus Apostolorum Epistolas, aliquanto, ni fallor, dilucidius quam antehac versa fuerint, atque etiam fidelius. Addidimus annotationes quibus non paucae difficultates explicantur. Tentauimus et paraphrasi lucem addere; quod opus nuper institutum breui, volente Christo, dabimus absolutum: mox absoluturi et olim coeptos commentarios, si nostris votis coelestis aspirabit fauor, quo plures ad has saluberrimas literas inflammentur, a quibus multos deterret sermonis incommoditas, nonnullos

---

20. venatu] Cf. Ep. 451. 1 n.

31. Bersellio] See pp. 95,6; and for the occasion here alluded to cf. Ep. 867. 256.

32. paucis his diebus] This evidently refers only to the work of preparation for the press; cf. Epp. 421. 91, 428. 52.

42. intercidere] The reference is not to the Arguments at length published after twelve years of suppression, but to some translations by Erasmus, now lost, of the traditional Greek 'hypotheses' to the Pauline Epistles.

in Latinis] These brief traditional arguments appear in the *Nouum Instrumentum*, but in the second edition are replaced by Erasmus'.

46. paraphrasi] Cf. Ep. 710.

48. commentarios] Cf. Ep. 164. 39 n. (reading 301 for 300). In 1524 Erasmus was still hoping to complete them; cf. 1. pp. 42. 8–10 and 34. 18 n. (reading 181 for 183).

codicum deprauatio, alios rerum obscuritas. Bene vale, Pater optime, et Erasmum posthac in tuam clientelam asscribito.

Louanii e collegio Liliensi. Anno M.D.XVIII. IX. Calend[end]as Nouembres.

895. To John Smith.

Deventer MS. 91, f. 29 v°. Louvain.
LB. App. 300. 25 October ⟨1518⟩.

ERASMVS IOANNI SMITH S. D.

Demiror quare nobis dixeris duodecim angelatos a Moro datos et Arnoldo commissos. Nam ego fretus dictis tuis syngrapham ab eo recepi, quam postea coacti sumus mutare. Fac vt sciam quomodo valeas. Nos non semel in summo vitae periculo fuimus. Vide vt domino tuo fideliter inseruias et a consortio malorum abstineas. Caue in primis ne contagio alicuius scabiem Gallicam tibi contrahas: Christi ne vnquam obliuiscaris, sed quotidie salutes ex animo. Si quid hic a me fieri velis, lubens faciam. Bene vale, mi charissime Ioannes. Louanii 8 cal. nouemb.

[869]896[906] From William Budaeus.

Farrago p. 21. Paris.
F. p. 187: HN: Lond. iii. 54: LB. 343. 31 October ⟨1518⟩.

GVLIELMVS BVDAEVS, HACTENVS ERASMI AMICVS, VLTIMAM SALVTEM DICIT ERASMO.

Memini me ad te aliquando scribentem huiuscemodi verba posuisse: 'Non minus te noui quam tu me.' Qua in re quam longe falsus opinione fuerim, nunc primum intellexi ex epistola illa tua stomachosa perlecta, quam tu ad me Louanii dedisti: nondum, vt arbitror, ab illa morbi molestia plane tibi restitutus, aut certe mihi. Nam qui me non aduersis Gratiis tecum amicitiam auspicatum esse sperabam—homine vtique leporis et facetiarum amantissimo atque omnis vt vrbanitatis prudentissimo, sic iocorum intelligentissimo et patientissimo; quicum stilum animi causa exercere libere possem, inoffenso initae inter nos et constitutae iam amicitiae tenore—, nunc me (o vanas semper spes meas!) rusticum, absurdum, praeposterum, stolidum, refractarium offensatoremque esse collusorem intelligo, ac spinosis iocis, aculeatis, ominosis vitandum et auersandum, vt bouem cornibus obuolutis. Stat enim sententia ita credere, quando tibi tuisque iuratissimis amicis ita visum est; quorum vtique iudicium longe

895. 2. Arnoldo] Probably Birckman.
5. domino] More; cf. Ep. 829. 18 seq.
896. 1. aliquando] Ep. 493. 224,5.

meo antepono. Neque vero mihi vllam esse spem positam in defensione video, cum nec ei inficiando crimini esse possim, cuius toties iam suspectum tu quidem me habuisti, amici autem tui etiam manifestum; nec maleuolae mentis suspicionem deprecari, quum fixam in praecordiis aut tuis aut tuorum euellere opinionem nequeam. Id quod si facere mediter post istud praeiudicium, in alterum etiam crimen fortasse me induam, impudentiae scilicet, praesertim cum apud istud tribunal causam dicenti inanis loquacitas, vt tu plane significas, parum vel fidei vel autoritatis sit conciliatura: quippe vbi solidis tantum argumentis, quibus minime pollemus tuo ipsius testimonio, aqua funditur, vt aiunt.

Atque hactenus epistolae tuae sensum dilucide assecutus sum, nec prouocare ab interpretationis tuae sententia tuorumque amicorum statui, etsi mihi iniqua, nec ad communes nec ad meos amicos, ad quos tu me reiicis; quanquam illi tam peruersum quam ego hac de re iudicium habeant, id est a tuorum prorsus diuersum. Verum quod conuiciis certare indignum te esse dicis, nec oblectari cauillis, hoc quatenus ad me pertineat non percipio; non enim vsqueadeo exacerbatum te esse puto vt haec in me dixeris. Et tamen ne hoc latius vlcus serpat, quando discuti, vt video, non potest, circuncidendum esse censeo, vt inter nos posthac silentio acquiescamus: et tu epistolam meam prolixam, vt vocas, id est superuacanea et redundanti loquacitate odiosam, supprimas atque etiam concerpas, si libet, aut pruna et cineribus obruas; et ad tuam ego iam vulgatam, vt hodie ego primum vidi, obmutescam, nec vltra tibi negocium facessam. Sed cur me eo argumento lacessebas non intelligo, siquidem me respondere nolebas. Ego mihi indictum a te silentium accipio et amplector et, si per te licuerit, seruabo. Mirum quam fatuas ac stupidas aures habeam, qui cum epistolam illam nefastam ac sceleratam post tuas acceptas literas saepe legam, ne tanto quidem interuallo retractans et me legentem audiens, virus illud maleuolentiae vel quicquid vobis vocare libet deprehendo, quod tantopere vos offendit: in quo iudicii mei absurditatem agnosco et vestri acrimoniam.

Sed per Deum immortalem, vtrum in priore epistolae parte te offendi, in qua disceptationis tuae cum Fabro mentio fit, an in posteriore, in qua conditionem tibi regiam denuncio? Si in illa parte potius, cur ad me igitur tantam epistolam scripsisti, tot argu-

24. autoritatis *EF*: *alias* patrocinii *E in marg.* 33. percipio *F*: praecipio *E*. 40. ego *add. N.* 42. EN^3: inductum N^1 *Lond.*

37. epistolam meam] Ep. 810.
vt vocas] Ep. 869. 1.
39. tuam] Ep. 778.
40. vidi] in D^1.
44. epistolam illam] Ep. 810.
53. epistolam] Ep. 778.

mentis tam validis me lacessens, vt tibi responderem? Cui epistolae quum rescriberem, putaui rem tibi gratam me facturum. Quid est enim in ea per superos, quod a perito et acuto homine animaduersum non in tuam gloriam cessurum sit? Ego vt te taxare voluerim, aut cuiquam potius quam Erasmo fauere? Apage hanc a me odiosam suspicionem; praesertim cum Faber de hac re mecum nunquam collocutus sit, etsi saepe mecum interea locutus. Verum cum eius disputationis victoriam viderem aequissimi cuiusque ore ita Erasmo tribui, vt tamen eum dicerent vltra modum vti victoria voluisse, nec satis sui atque aduersarii rationem habuisse, volui imaginem rei in epistola effingere, teque hoc nomine et consolari et purgare, quod aliquid humanitus passus esses, si vltra modum, vt fit, incaluisses concertando—qua culpa ne Hieronymus quidem tuus caruit—, teque ab ea deducere opinione quam habere videbare, et a meditatione auertere certaminis instaurandi literarum bonarum sacrarumque dispendio.

Simul illud non nego, ita me literis tuis delectari vt gaudeam stilum tuum exacuere, vel in meipsum, et irritare. Quare etiam in epistola illa odiosa affectaui impetum orationis tuae in me auertere; etiamsi indignationem tuam nunc aegerrime tuli, qui stomachabunde epistolium ad me scripsisti. Neque ego autem vnquam propter vllum tuum verbum offensus sum, quod ad me aliis in epistolis scripseris; etiamsi nonnulla sunt quae quidam mei amici figuratiora esse putarunt quam amicitia nostra ferre videatur aut tua circunspectio. Cum quibus ipse vsqueadeo non sentio, vt etiam nihil a te atrocius ne posthac quidem mihi metuendum esse putem. Quin et a te vt homine mihi charissimo concisus interdum laetor, et ita scite conuerberatus et apposite, vt sugillatum me amici in multos dies rideant. Nec recuso quin hac lege offensionem istam mihi condones, vt ad satietatem animo tuo genioque obsequaris in amico plectendo animaduersione vtroque nostrum digna. Neque enim tam religiosum doctorum omnium esse arbitror quam tuum est tuorumque amicorum iudicium. Sin illa te male habent quae de conditione regia scripsi, videlicet quod in re seria illudere tibi videar, ego certe, quod ad hoc attinet, non tibi illudere sed mihi ipse videor. Tuque hoc intelligas velim, tantam tum de te opinionem apud aulam interiorem fuisse, vt cum orta esset illa suspicio, te ideo conditionem regiam cuncta-

71. et *om. H.* 79. quidem mihi *E*: mihi quidem *N.* et *om. N.* 88. Tuque *E*: Tu quoque *H.*

74. epistolium] Ep. 869.
90. conditionem regiam] Ep. 961. 5,6 shows that the proposals from Francis I had been definitely renewed about this time; cf. Ep. 932. 56–8. From Ep. 926. 26–8 it appears that it was confidently hoped in France that Erasmus would accept.

bunde reiicere quod verereris ne Carolus Princeps illustrissimus ob id offenderetur, Rex Franciae tui cupidus eam ob rem ad eum scripturus fuerit, si quid tu eiuscemodi excusasses.

Tum sunt alia, quae scribere longum esset, nec epistolae forte committenda, sed tamen quae me impulerunt vt huiuscemodi epistolam ad te scriberem; quod ad hoc quidem pertinet. Quod si nunc mihi ad aliquot menses amicitiam renunciare cogitasti, quoad animus tuus in me commotus consederit, haud satis digna causa est quamobrem Antistiti Parisino non scribas; quum id negocium facile passurus sim sine me arbitro aut internuncio transigi. Tu velim rusticulum me cauillatorem, non proteruum, esse interpreteris (id quod tu sponte facere mihi videre, si per tuorum pacem bonam liceret), nec me minus quam dudum pridemque ames; inuitum enim te facere video, vt mihi infensum te praebeas. Vtinam autem ita me diui bene adiuuent vt ego tibi bene cupio laetorque sospitem te Louanium rediisse. Rumor enim hic constans erat Romam te aut Mediolanum migrasse. Glareanum tibi salutaui, qui hodie ad me venit. Vale, et me, cum satis odisse videbere, rursus ama.

Parisiis, pridie Cal. Nouembres, cum pridie eius diei literas tuas accepissem haud auspicato.

Qvo magis illa nefasta epistola Vulcano sacranda videatur (quod tamen tui arbitrii erit, quum tua magis quam mea causa scripta sit, si satis regustaueris), sed tamen quo minus mihi placeat, inter legendum eam hodie erratum vnum deprehendi in eius scheda quae apud me manserat. Id est autem in secunda pagella in his verbis, 'Id quod tu inficiando non eris': quod si itidem est in tua, me, vt puto, satis irrisisti. Volui enim dicere, 'cui tu rei inficiandae.' Non video tamen cur illa minus exire digna sit epistola quam illa die brumae scripta, in qua τὰ μυστικὰ euulgasti quae inter te et me arcana fore sperabam, adeo vt ne apud me quidem vllum verbum eius schedae remansisset. Scripseram ad te aliam quoque semigraecam, non magis, vt arbitror, supprimendam. Quod si in vno aut altero versu aut pluribus posita sunt quae stomachum tibi faciunt, per me licet vt arbitratu tuo mutentur aut tollantur.

93. eiusmodi *N*. 97. ad *om*. *N*. 98. me *E*: te *N*. 106. redisse *F*.

---

99. Parisino] Poncher.
106. Mediolanum] M. Delaruelle suggests that it may have been expected that Erasmus would go to Grolier; cf. Ep. 831.
117. inficiandae] Ep. 810. 49.
118. die brumae] Ep. 744, which had been printed in D[1]; whereas Ep. 810 did not appear till E.
121. semigraecam] Ep. 568.

897. To Martin Lipsius.

Brussels MS. 4850–7, f. 146 v° (*a*). ⟨Louvain.⟩
F. p. 596: HN: Lond. xvi. 8: LB. 370. ⟨c. October⟩ 1518.

[A letter preserved in a volume of selections from Erasmus' writings (cf. Ep. 296 introd.), copied by Lypsius' own hand. At the head of the letter Lypsius prefixes the following argument: 'Anno Domini M.D.19 Erasmus caraturus secundariam editionem Instrumenti Noui, quod immensis sudoribus iterum repurgarat, ynclitam petiit Basileam. Porro reuersus, releuatus languore quem contraxerat, F. Martino Auctarium suarum Epistolarum Basileae pressum mittit per magistrum Ioannem Houium, suum ministrum.'

The year-date in the argument is clearly wrong. An approximate date can be assigned from the book sent; the unusual divergence between D^1 and D^2 for the page-reference of Ep. 843 showing that the former is intended.]

INTEGERRIMO DOMINO MARTINO.

S. P. Vir integerrime, mitto libellum Epistolarum; inter quas vna est qua respondeo stultissimo libello quem ad me miseras. Eam inuenies pagina 99: quanquam postea poenitudo me cepit tantum operae in rem tam nihili collocatum. Tuum nomen non expressi, ne quid turbae tibi conciliarem: ne illius quidem, ne se proditum clamaret, qui tamen prodi cupit. Bene vale nostri memor, praesertim in precibus tuis. Anno M.D.XVIII.

898. To Martin Lipsius.

Brussels MS. 4850–7, f. 147. ⟨Louvain.⟩
⟨c. October 1518.⟩

[Lipsius gives the following argument in the manuscript: 'F. Martinus, priusquam responsa Erasmi theologistae illi communicet, Erasmum consulit, impetum eius referens: tum deinde Augustinum Origeni praefert, Hieronymo ferme illum aequans. At Erasmus suo more impensius Graecis fauet. Tandem donat Enchiridion, non sine augmento, Basileae Ioannis Frobenii formulis excusum.' The date is indicated by the sequence with Ep. 897, and by the references to the *Enchiridion* and to Erasmus' ill health.]

S. P. De prouocando illum syllogistam bona verba: omnia posthabenda paci et concordiae. Nec ego illi respondi, sed aliis similia blatterantibus. Lege Hieronymum et senties me de illo parcissime dixisse. Augustinus eximius doctor est, sed cum nullo Graecorum conferendus. Si quaeris experimentum, lege commentarios Chrysostomi in Ioannem et in eundem Augustini. Ambrosius illo doctior fuit, et item Hilarius atque adeo Cyprianus, nisi quod illi pauciora scripserunt. Sed est odiosa comparatio; omnes honorandi, sed ordine.

897. TIT. INTEGERRIMO . . S. P. *a*: ERASMVS MARTINO SVO S. D. *F*. 3. 99 *a*: qq *F*. 7. ANNO M.D.XVIII *add. H*.

---

897. 1. vna] Ep. 843.
4. non expressi] In the title of Ep. 843, and in ll. 667, 680: see critical notes.
5. illius] Lee.
898. 1. syllogistam] Lee.
2. respondi] Cf. the argument, and Ep. 897. 2.

Mitto Enchiridion, quod opinor habes; sed hic reperies noua quaedam, praefationem, etc. Bene vale et nos ama tui amantissimos. Visam vbi licebit per valetudinem.

Erasmus ex animo tuus.

899$_{900}$ To Martin Lypsius.

Brussels MS. 4850–7, f. 149 (α). ⟨Louvain.⟩
Horawitz MS. p. 41. ⟨c. November 1518.⟩
Horawitz v. 5 (β).

[In α Lypsius prefixes this argument: 'Cum Erasmus mea opera quandam Lei saepe memorati annotationem nactus esset, sed fine debito carentem, scripsi schedulam praelibatae annotationis calcem continentem, intermixtis tamen meis verbis. At Erasmus lecta schedula cum ex integro totamque meam esse suspicaretur, sequentibus literis F. M. admonet ac redarguit, nullibi tamen verae necessitudinis iura violans.']

D. ERASMVS ROTERODAMVS D. MARTINO LYPSIO BRVX. S. P. D.

Nimirvm hoc restabat, vt tu quoque censorem agas et vitae et studiorum meorum atque ad palinodiam voces. Nondum tempestiuum est, mi Martine: discendi tempus est tibi, non iudicandi, praesertim cum tanta autoritate. Quasi vero tu magis Augustino faueas quam ego, aut illum magis imiteris quam ego! Cultus iste nihil minus est quam Augustini. Nec enim ille vnquam aut monachus fuit aut monachos fecit, aut homines ceu noxias bestias inclusit septis. Ego isti instituto me nunquam ex animo addixi, imo mille machinis coactus: non quod institutum damnarem, sed quod mihi nullo modo conueniret. Et tamen nunquam fuit animus desciscere, vel ob scandalum hominum, quibus secus persuaderi non potest.

Nam quod Leus non probat relictum cultum istum sanctissimum, hoc Angliae debeo, quae me coegit id facere: quod facile crederes, si rem ordine nosses. Nec vllo nomine peius odi Britanniam, licet mihi semper pestilens fuerit. Et tamen plus boni feci alienatus, vt ipse vocat, quam multi qui domi potitant aut obtrectant. Cum melioribus viris versatus sum et versor quam si inter istos viuerem ac biberem. An non satis est, si meae conscientiae, si Episcopo, si summo Pontifici, si caeteris praelatis meis satisfacio, nisi etiam Leo censori prober? qui quo sibi videtur plus sapere, hoc minus sapit. Quod si causam omnem tibi denarrem, fatereris non potuisse me

899. TIT. β: S. P. α.

898. 10. Enchiridion] Clearly the revised version with the new preface (Ep. 858); and probably the first edition of it, July 1518.

899. 9. coactus] Cf. Epp. 296. 12 seq. and 447.

13. Angliae] Cf. Ep. 296. 191–203.

15. semper pestilens] Though usually enthusiastic for England, Erasmus had several unpleasant recollections; cf. Epp. 105, 119. 7 n., 145. 51 seq., 190, 282, 597. 51 n.

secus quam feci facere. Verum ea longa est fabula. Non est tuum aut cuiusquam de aliena conscientia pronunciare. Leo graue peccatum est mutatus cultus; ego puto longe grauius (id quod ille gnauiter facit) obtrectare vitae alienae, quae ad illum nihil attinet. Et tamen haec faciens sanctulus sibi videtur. Crede mihi, minimum habet Augustini qui preter cultum (qui tamen Augustini non est) nihil habet. Cum ait in regula, 'Non affectetis vestibus placere sed moribus,' palam est istum prodigiosum et plusquam notabilem cultum ab ipso non fuisse probatum. Age vero, quisquis Augustino dedit nomen, ei fas non erit alicubi ab eo dissentire, etiamne si ille a vero dissentiat? Certe locis aliquot sic lapsus est vt negari non possit. Et tamen nusquam non reuerenter loquor de Augustino. Quid sentiant Leo tum eruditiores tum sanctiores, hic non referam. Porro quod ille tam impendio fauet Augustino, non mirum, quem arbitratur ab se solo intelligi.

Vide, queso, quo supercilio ista scripta sunt abs te. 'Recanta, inquam, vbi male cecinisti, repurga librum tuum: itaque perpendes quantum ipse egeas censore potius quam censorem agas.' Quid dici potest aut stultius aut arrogantius? Quasi mihi ad censuram operis tua sit opus opera! Sunt alii quorum iudicium sequor; nec vsque adeo mihi deest iudicium vt tua castigatione sit opus. Si vis valde Augustinianus videri, studium ac vitam illius imitare. Si viueret Augustinus, citius agnosceret me quam multos qui titulo illius stultissime gloriantur.

Haec libere tibi scribo, sed amice. Perde has literas. Si vis exemplar, transscribito: meam manum aboleto. Posthac si quid scribis, obsigna litteras propter famulos. Bene vale.

^{899}900$_{901}$ From Martin Lypsius.

Horawitz MS. p. 42. Louvain.
Horawitz v. 6. ⟨c. November 1518.⟩

[For the omission of a passage in this letter see Ep. 901. 18 n.]

MARTINVS LYPSIVS BRVXELLENSIS EXIMIO SACRAE THEOLOGIAE PROFESSORI D. ERASMO ROTERODAMO.

Legi iurgatricem epistolam tuam, vir eruditissime, at non sine risu, quod mihi plane videreris in alio quodam versari mundo. Quando enim aut vbi censorem egi vel vitae vel studiorum tuorum? Fateor,

899. 32. ille *post* sic *add.* β. 33. Et tamen nusquam α: Nusquam tamen β. 43. videri α: haberi β.

899. 28. Non affectetis] Aug. *Ep.* 211. 10: reproduced in his *Regula ad seruos Dei*, Migne i. 1380.

33. de Augustino] Cf. Ep. 844. 124 seq.

48. propter famulos] Cf. Epp. 901. 15-8, 902.

indicaui nonnunquam ciuiliter locos aliquot in quibus mihi non in totum satisfecisse visus es attento lectori. Verum vt saeuus et superciliosus obiurgator tibi hactenus displicuit, ita ciuilem et amicum monitorem gratia dignum semper censuisti. An nunc diuersum sentis? Nequaquam. Qui factum est igitur vt hunc in modum ad nos scripseris? Vis diuinem quid tibi acciderit? Scripsi ad te schedam paruam, idque ex tempore; nam vrgebant alia. Hic Leeicae cuiusdam adnotationis verba interserui, sed indicans ea Leei, non Lypsii. Aut igitur semisomnis aut in ecstasi positus mea scripta legisti, non discernens inter Leeum et Lypsium; nam in tuis literis palam mihi tribuis ea quae re vera Leei sunt. Sic enim scribis: 'Vide, quaeso, quo supercilio ista scripta sunt abs te. "Recanta, inquam, vbi male cecinisti,"' et cet. Relege, quaeso, meum epistolium et vide cuius haec nomine recenseantur; et mox perpendes te inter legendum mire fuisse hallucinatum.

Sed quorsum opus vt in causa nimium iusta mihi diutius patrociner? Caeterum in literarum tuarum calce lego: 'Perde has literas' et cet. Non soleo clarorum virorum perdere scripta. Recondam potius in cedrina capsula.

Bene vale, mi Erasme, et persuade tibi Lypsium non esse malignum tuorum operum reprehensorem, sed pium potius lectorem.

Ex Martinensium Canonicorum coenobio.

[900]901. To Martin Lypsius.

Brussels MS. 4850-7, f. 150 (a). Horawitz MS. p. 44. Horawitz v. 7 (β).

Collège du Lis, Louvain. ⟨c. November 1518.⟩

[Lipsius has this argument in α: 'F. M. propriae innocentiae sibi conscius, vbi sese Eras⟨mo⟩ purgasset, epistolam sequentem ceu verae amiciciae symbolon accepit. Satisfacit etiam dubiis, propositos locos indicans. At ne forte quis hereat, vbi "gemitus" legerit, norit me subindicasse Erasmo de perpetuae huius clausurae votis emissis; magis tamen hoc egi pro sua curanda suspitione quam recte rationis deliberatione. Verebar enim ne contemni se a me arbitraretur, si me mihimet ipsi in hisce votis complacere deprehendisset.'

The date is given approximately by the books mentioned (l. 24 n.); these were probably sent in the Louvain editions of November 1518, which share a common title-page.]

ERASMVS ROTERODAMVS D. MARTINO LYPSIO BRVX. S.

Gavdeo somnium esse quod alioqui demirabar. Sciebam quaedam esse Lei; sed intermiscueras tua verba, quod Leus apud te calumniatus esset de mutato cultu. Ac mox succedebant quae ad te scripsi, quae itidem putabam esse tua. Nunc mirari desino, imo quod non

900. 4. iudicaui *Horawitz*. 901. tit. β: s. p. α. 3. mutato *add.* β.

900. 7. gratia dignum] Cf. Epp. 180. 12, 182. 55.

arrogantius scripserit miror. Suspicabar hoc ipsum esse ob quod nollet mihi communicare librum suum. Pro xeniolo habeo gratiam.

Locus quem quaeris apud Augustinum est, tomo XI. libro de heresibus ad Quoduultdeum, pagina illius libri secunda. Capitis initium est: 'Apostolici qui se' et cet. Lege epistolam Augustini ad Aurelium, quae est numero 76. Ex ea satis apparet Augustinum non fuisse monachum. In duabus concionibus, quas ad populum habuit de clericis suis (eae habentur inter confictos sermones ad fratres eremitas, numero 52 et 53), meminit professionis et voti, sed votum appellat propositum. Monachatus tamen nulla est mentio.

Oro vt denuo mittas mihi finem annotationis Leeicae. Nam schedam tuam semel atque iterum lectam in ignem conieci, ne fors in ministri manus incideret; non enim tutum est iuuenibus in his fidere. Porro gemitus tuos non probo, qui adeo non prosunt vt fortunae molestiam conduplicent. Vt non verear dissuadere bonae spei iuueni ne se laqueis istis implicet, ita non ausim suadere cuiquam vt semel irretitus erumpat, nisi casus aliquis eum liberet, vt diuinitus exemptus videatur. Tot laqueis, tot catenis isti Pharisei suam communierunt tyrannidem. Interim oblecta te lectione sacrorum voluminum. Mitto libellos duos, alterum de Ratione Studii Theologici, alterum de Argumentis Epistolarum Apostolicarum. Bene vale, Martine charissime. Ex Lilio.

902. From John Hovius to Martin Lipsius.

Brussels MS. 4850–7, f. 152. Collège du Lis, Louvain.
⟨1518?⟩

[This letter may be included here, as occurring in Lypsius' manuscript, and for the picture that it gives of Erasmus' relations with his servants. I cannot find any clear indication of date; but in Epp. 899. 48, 901. 15–8 Erasmus shows similar mistrust.]

S. P. Mitto ad te praeculas Graecas nondum concinnatas, vti volebas. De munusculo ad me misso habeo gratiam, quanquam

901. 5. miror *add. β.* 7. quem quaeris *add. β.* 13. 52 et 53 *α*: 42 et 43 *β*, *per lapsum, vt videtur.* 14. tamen nulla est *α*: nulla vsquam *β.* 15. Leeicae *add. β.* 17. ministrorum *β.* 18. Porro *add. β.* 26. Ex Lilio *add. β.*

901. 7. tomo XI.] In John Amorbach's edition of 1506, f°. m5 v°., which is the second leaf of that treatise: Migne viii. 32.

8. Capitis] § 40.

10. numero 76] In the Amorbach edition of 1493: Migne 60.

13. 52 et 53] In Amorbach's edition of the *Sermones ad Fratres in Eremo*, 1494: Migne v. nos. 355,6. Most of the *Sermones* Erasmus (as modern critics) regarded as spurious; cf. Lond. xxviii. 1, LB. 1084, 1251 A.

17. ministri] Cf. Ep. 899. 48 n.

18. gemitus] The argument suggests that these had formed part of Ep. 900. If so, they must have been omitted by Lipsius in copying: probably with intention.

24. libellos] See Epp. 745 and 894.

902. 1. praeculas] Possibly in ms. Callergi at Venice produced a Greek *Horae*, 23 Aug. 1509, which the Juntas imitated at Florence, 23 Jan. 1520; see Legrand i. 96, 172.

nihil eo opus fuisset: habes animum meum tibi deditissimum. De schedula remissa audi, quaeso, quid acciderit. Venit germanus tuus ad nos, pulsitat fores; ego continuo accurro, rogo quid velit; is quod miseras tradit. Dominus forte fortuna, cum aperio hostium, hunc tuum vidit. Rogat num literas ad eum deferendas receperim. Nihil tale accepisse me respondeo. Rursum ille quid negocii mihi cum eo. Ego hesitabundus quod omnium pessimum respondeo miser; nempe schedulam quam tibi communicaueram recepisse. Is continuo excandescit et miserum me suis fulminibus, hoc est blandis verbis, ferme exanimasset, nisi nouissem hominem. Non quod tibi communicatum non volebat, sed de caeteris similiter fecisse me affirmabat. Quod nisi plane stupidus fuissem, aliud mihi in mentem venisset, vel de praeculis Graecis vel ex tripode quiduis iniecissem. Quare te oro, mi D. Martine, apud te serues: nullius momenti res est, sed quia ita D. vult, acquiescere non indecorum voluntati eius putaui. Caue tamen ne quisquam resciscat quod haec tibi scripserim; quare lectas Vulcano committas velim. Dominus meus si quando te inuiserit, caue mentionem istius feceris. Bene vale. Ex Lilio.

M. Ioannes Houius, Erasmi minister.

903. To Henry Glareanus.

Epistolae ad diuersos p. 566. — Louvain.
HN: Lond. xv. 8: LB. 361. — ⟨c. December⟩ 1518.

[Not long after Erasmus' return to Louvain; for it is clear that Glareanus, when writing to him, had not yet heard that he had left Basle. In view of the points of resemblance to Ep. 905, the two letters are probably not far apart in date.]

ERASMVS HENRICO GLAREANO S. D.

Literas tuas Basilea huc allatas reddidit mihi Hieronymus Frobenius. De amore in te meo nihil remisi, etiamsi de huius corpusculi vigore quotidie aliquid decerpit cum aetas, tum studiorum

903. 2. Frobenius] Jerome Froben (6 Aug. 1501—13 March 1563), the printer's eldest son, by his first wife, was the first child born at Basle after the town had joined the Swiss confederation. He matriculated at the university in 1515, soon after Oecolampadius, and therefore about Michaelmas. On the present visit to Louvain he became servant-pupil to Erasmus; returning to Basle in July (BRE. 416). After another visit in the autumn (BRE. 132) he was admitted by his father to the business, his name appearing in the colophon to Erasmus' Paraphrases on Rom. Cor. Gal., Jan. 1520. About the same time he went to Chur and received from Ant. Pucci (p. 379) the degree of M.A. (BRE. 149, 152). In 1520-1 he again visited Erasmus (Basle MS. G. II. 29 fin.); who later advised him to apply himself to his work (Lond. xvii. 21, LB. 588). On 7 Jan. 1524 he married Anna Lachner (Basle MS. G. II. 13. 140; cf. G. II. 29 fin.), who was his stepmother's sister (BRE. 157). He continued to work with his father, visiting Italy in May 1526 in quest of MSS. (Lond. xxi. 35, 39, LB. 816,7: EE². 42). On John Froben's death he continued printing with John Herwagen (Sept 1528—March 1531) his stepmother's second husband, and Nicholas Episcopius (Sept. 1529-1563) who had married his stepsister. In June 1531 he bought

semper increscens labor; sed multo maxime taedium quod nobis adferunt isti rabulae, aduersus bonas literas, aduersus synceram pietatem coniurati. Ioannis Lascaris consuetudinem tibi profecto gratulor; non est ille sui dissimilis, semper candidissime fauit bonae spei ingeniis. Vtinam eum virum Deus iuuandis optimis studiis quam diutissime superstitem esse velit! Tu fac, mi Glariane, te modis omnibus instruas, vt nobis mox lampadem tradituris ita succedas vt nomen Erasmi prorsus obscures. Bene vale. Saluta Cyprianum Taleam, Nicolaum Beraldum, Hermannum Phrysium, ac caeteros qui nobis isthic bene volunt. Louanii, M.D.XVIII.

9. Glareane *H*. 13. Louanii, M.D.XVIII *add. H*.

---

the house Zum Luft, in which his eldest son, Jerome, was born in 1532, and where Erasmus lived and died in 1535–6. In Nov. 1529 Erasmus thought ill of him (Q. p. 57), but nevertheless in 1536 appointed him one of his executors. Between Aug. 1538 and May 1544 his first wife died and he married Barbara Brand.

In dedicating to the firm the last book of his Pandects, Zurich, Chr. Froschover, 1549, Gesner gave a list of the books published by them up to that date. A list of books in stock in 1553 is printed in *Neuer Anzeiger f. Bibliographie* xlvi. (1885) pp. 71–5; and the *Rechnungsbuch* of the firm 1557–64 has been edited by R. Wackernagel, Basle, 1881. See C. C. Bernoulli in *Basler Büchermarken* p. xxi. A letter of Ascham (iii. 13) to Froben, 10 June ⟨1551⟩, announces that he had seen the lost books of Erasmus' *Antibarbari* (Ep. 30. 16 n.) in Cambridge the previous year.

6. Lascaris] Cf. Epp. 865. 57–8, 905. 23.

11. nomen Erasmi] Cf. Ep. 905. 21.

12. Taleam] Cf. Ep. 768. 2 n.

Hermannum] Haio Hermann Hompen (Humpius) of Emden (1500? — 1539?), a kinsman of Rud. Agricola. He had perhaps been at Cologne University (matric. 19 Dec. 1515); but by now was studying in Paris. In July 1519 he went to Louvain, and remained there eight months, working with Erasmus in the Collège du Lis (LE². 284); his residence being broken only by a visit in Aug. 1519 to Paris, whence he fled again because of the plague. In March 1520 he left Louvain by reason of difficulties with the theologians, and returned to Paris; where Gourmont printed for him about this time three dialogues of Lucian in Greek, dedicated to his kinsman, Wm. Ubbinus, Chancellor of E. Friesland. With an introduction from Vives (Goldast, *Phil. epist. centuria*, no. 52) he made the acquaintance of Brixius and Budaeus (BE⁴. 67), and was able to act as go-between in the dispute of Brixius with More (Lond. xv. 9, LB. 609: ⟨summer 1520⟩). He then went to Italy to pursue his studies. During 1522 he was four months in company with Ursinus Velius (Ep. 548. 4 n.) at Perugia and Rome (VZE. 23; cf. Lond. xxiii. 6, LB. 650, 754 A), and in Aug. 1524 he was at Padua (Lond. xxi. 4, LB. 689). In Dec. 1525 he returned (see Redlich, *Zs. d. berg. Geschichtsvereins*, xli, 1908, p. 174); and by March 1528 had married Anna, daughter of Pompeius Occo (Ep. 485. 30 n.). In the autumn he made his way to Mechlin (Lond. xx. 74–5, LB. 986–7); and before long was appointed a member of the Provincial Council at Leeuwarden (Index to H). His connexion with Occo enabled him to supply his scholar-friends with material from Agricola's library; notes on Seneca to Erasmus, a translation from Lucian and a homily of Chrysostom to Rescius. On 29 Feb. 1532 he was transferred to the Utrecht Council, and was for some time in E. Friesland (EE. 169: p. 202. 20). In 1533 Goclen sent greetings to him through Hoxvir (Gabbema, *Epist. clar. virorum*, 1663, no. 205). In May and Oct. 1534 he visited Cleves (Wolters, *Konr. v. Heresbach*, p. 16); but c. 1539 he was ill with angina, which perhaps caused his death (Agric.² p. 257). See EHR. xxi. 307–8; and an article in *Jb. f. Kunst u. Altertümer zu Emden*, xviii (1913) pp. 119–23, by Dr. F. Ritter: to whose kindness I owe much of this note.

904. From Lambert Hollonius.

Breslau MS. Rehd. 254. 92. Basle.
LB. App. 302: EE². 2. 5 December 1518.

[An autograph throughout. The manuscript date is adequately confirmed by the events mentioned.

Lambert Hollonius of Liège (†a. 25 May 1522: Lond. xxix. 11, LB. i. 343) went to Basle in Oct. 1518 with Menard of Hoorn (p. 421). Somehow (Lond. xxvii. 42, LB. 1295) he had acquired Erasmus' MS. of the *Colloquiorum Formulae* (Ep. 130. 92 n.), and this he showed to Beatus Rhenanus, who at once published it (BRE. 80), to Erasmus' annoyance (Ep. 909). As corrector to Froben he proved inefficient (l. 15 n.). He afterwards went on to Italy to study theology, and died at Rome. His nephew, Gregory Holonius, in the preface to *Laurentias*, Antwerp, J. Beller, 6 June 1556, speaks of him as learned in Greek and Hebrew as well as Latin. See BN.]

D. ERASMO ROT. LITERARVM PRINCIPI LAMBERTVS HOLLONIVS S. D.

Pridie Calendarum Decemb. per aurigam quendam Leodiensem vnas ad te scripsi literas, vir ornatissime; quare superuacaneum esset ea repetere quae illic scripsi, ne bis crambe. Coeterum quia incertum est an eas receperis necne, paucis omnem rem rursum significare visum est. Proinde scito non reperisse nos canonicum illum Aquensem apud quem gladium tuum reliqueras, quod is Rhomam petiisse diceretur, neque famulus eius aderat. Nihilo secius illic D. Leonardus canonicus curaturum se dixit vti ad te redeat. Bedburi (quoniam Comes aberat) literas procuratori illius reddi⟨di⟩mus. Coetera ex literis meis ad Barlandum cognoscere licebit.

Locauimus operam nostram Frobenio typographo, qui Rhenani instantia, vt loquimur volgo, lubens eam conduxit. Iacobus tuus nouatum Testamentum curat; perductum est vsque ad Paulinas Epistolas, quae nunc excuduntur. Mori Vtopia ad vmbelicum vergit. Succedet illi Zasianum opus, cuius gustum, credo, hinc abituro tibi prebuit Bonifacius Amerbacchius. Pullulat hic pestis; quae comitem atque adeo collegam meum Menardum extinxit: de quo pluribus Rutgero nostro scripsi. Mittit Frobenius ⟨libellum⟩ Lutheri vere Christiani theologi, sed omnibus tetricis, imo super-

9. reddimus *MS.*: *corr. LB.*

5. canonicum] Probably the Precentor with whom Erasmus had stayed; cf. Ep. 867. 112.
8. Leonardus] Priccard.
9. Comes] Hermann of Neuenahr.
12. Iacobus] Nepos.
13. Testamentum] See Ep. 864.
14. Vtopia] The second Froben edition is dated Dec. 1518.
15. Zasianum opus] Cf. Ep. 862 introd. Hollonius is clearly the 'castigator nouus' to whom, in the letter there cited, B. Rhenanus ascribes the inaccuracy of the printing.
16. pullulat] Cf. Verg. *Aen.* 7. 324–9. pestis] Cf. Ep. 861. 6, and l. 40 n.
18. Rutgero] Rescius.
19. Lutheri] Evidently the composite volume of Luther's writings beginning with the *Resolutiones disputationum de virtute indulgentiarum* (LE². 79 and 149. 2–5), which Froben printed, without name or place, in Oct. 1518. Other anonymous editions which are perhaps by Froben, are dated Feb. 1519 and, with augmentation, Aug. 1519 (Panzer ix. 118, 120–1). For Erasmus' part in deterring Froben from further

stitiosis potius, theologicis histrionibus inuisi. Dici non potest quantum placeat studiosis: mihi certe, qui nihil omnino sum, mentem reddidit liberiorem, antea ceremoniarum obseruatiunculis frigidissimis seruientem. O nos beatos, quibus contigit hoc saeculo viuere, quo indice, duce ac perfectore te et literae et Christianismus verus renascuntur!

Moguntinus Episcopus, Cardinalis bimestris, fato concessit, bella Leonis praeda.

Habes epistolium ineruditum ac parum coherens. Tuum erit boni consulere et ignoscere si quid nugae nostrae te offenderint. Ego me tibi etiam atque etiam commendo dedicoque. Bene vale, literarum parens.

Basileae. nonis Decemb. a°. 1518.

Beatus te salutat, item Basilius, Frobenius, Frobeniana vxor; omnes tibi salutem comprecantur. Io. Oecolampadius superiore septimana theologiae lauream meruit, contulitque se mox Augustam, vbi publico concionatoris munere ⟨fungitur⟩. Rursus vale.

Cum obsignaturus essem epistolam, Iacobus tuus orauit me vti simul adscriberem quod ipse scripturus erat, si ocium fuisset, videlicet Euangelistarum vitas Graece duntaxat in Testamento excusas; Brunonem quoque solum operam suam impertire in castigando, Basilium nihil agere: quare mirari quod his nihil scripseris. Rursus vale.

Idem tibi deditissimus La. Hollonius Leodien., manu propria.

Litterarum ac literatorum omnium decori, D. Erasmo Rot. praeceptori suo longe charissimo. Louanii.

[865]905. To Paul Bombasius.

Farrago p. 345. Louvain.
F. p. 444: HN: Lond. xi. 5: LB. 347. 13 December 1518.

ERASMVS PAVLO BOMBASIO SVO S. D.

O PECTVS Musis Gratiisque natum! Obruis me tot officiis vt partim me pudeat tibi toties gratias agere et agere tantum, partim non

904. 35. fungitur *add. LB.*

publication of Luther's work see Ep. 967; Lond. xii. 10, xiv. 5, xxi. 7; LB. 477, 529, 718 and CPR. p. 75; cf. also Fechter in *Beitr. zur vaterländ. Gesch.*, Basle, ix. (1870) pp. 525–8.

904. 26. Moguntinus] I cannot find any other mention of this false report.

33. Oecolampadius] In ADB. (xxiv. 227) the date given for this degree is 9 Sept. 1518.

38. vitas] In the new edition the Latin lives of the Evangelists by Jerome and the Greek by Sophronius are added.

40. Basilium] He had also declined to act as corrector for Zasius' book (l. 15) and had left Basle because of the plague; see Basle MS. G. II. 13. 109, 12 Nov. 1518, printed in Stintzing's *Zasius* p. 368. Froben in his final letter, 5 Feb. 1519 (*N. T.* p. 566), mentions assistance received from the two brothers, but singles out Nepos for real commendation.

occurrat formula subinde noua qua id faciam. Reuerendiss. D. cardinali S. 4. hoc magis debeo, quo minus quicquam de illius celsitudine sum promeritus. R. D. Marinus Caracciola, apostolicus apud Caesarem legatus, rem summa diligentia curauit, adiectis etiam amantissimis suis ad me literis. Prius exemplar miror quis interceperit; nam huiusmodi literarum genus non video cui possit esse vsui praeter eum cui mittuntur: secus esset si de opimo episcopatu aut alioqui splendido sacerdotio ageretur. Molestum est animo meo quod occupatissimo tibi tantum accedit a me molestiae; sed tamen voluptati est quod his occasionibus animi tui synceritas indies mihi fit exploratior. Vtinam haec nostra regio vel paucos haberet Bombasios! Quis vnquam syncerius aut constantius amauit, quamuis eximium amicum, quam tu amas Erasmum gratis, humilem, tenuem, vnde nullas officii vices sperare possis: ad haec tanto tum eruditior tum felicior?

Non queo satis coniectare quis fuerit Gallus ille quem scribis euanuisse, nisi forte Christophorus est Longolius, iuuenis, vt ex illius intelligo scriptis, cum ad omnes bonas disciplinas tum ad eloquentiam factus. Hic, ni fallor, vnus est eorum qui mox Erasmi nomen obscurabunt. Verum ea res mihi voluptati est, quando mei nominis iactura lucrum est reipublicae literariae. Demiror quae res Ioannem Lascarem a Rhoma potuerit auellere, praesertim Leone praesidente rebus ac studiis. Fratres Boerios etiam atque etiam iubebis saluere meo nomine.

Epistola tua non offendit me Basileae, nec id temporis aderat R. P. Antonius Puccius, summi Pontificis legatus: tamen hac de re scripseram ad illum agentem Turegii; nam vt adirem hominem, quemadmodum et ille vehementer cupiebat et ego propemodum receperam, nec valetudo sinebat, quae vectationem equestrem nondum patiebatur, nec occupationes literariae. Nauigatione, tametsi non caruit suis molestiis, tamen paulatim factus sum confirmatior. Apud clarissimum Hermannum comitem a Noua aquila, cum dies ferme quinque suauissime vixissem, adeo mihi placui vt mihi plane viderer renatus. Sed mox in praesens exitium coniectus sum, adeo vt vix

3. Reuerendiss. D. *E*: R. D. *F*: *om. H.* 5. R. D. *om. H.* 11. tibi *add. F.* a *E*: ex *H.* tamen *F*: tantum *E.* 28. R. P. *om. H.* 34. *EN*[2]: Hermanum *N*[1 3].

4. S⟨anctorum⟩ 4.] L. Pucci.
19. Longolius] He was in Italy at the time; but Erasmus' conjecture was quite baseless.
20. scriptis] Longolius' publications at this time consisted of a few orations and some notes on Pliny *N. H.*; cf. Ep. 935. 5 and p. 472.
21. Erasmi nomen] Cf. Ep. 903. 11.
28. hac de re] About forwarding the Brief in case Bombasius should have directed it to him; cf. Ep. 865. 65–8.
31. valetudo] Cf. Ep. 844. 293 n.
32. Nauigatione] This and Erasmus' subsequent illness are recounted more fully in Ep. 867.

semiuiuus deportatus sim Louanium: siue id mali ventis debeo, qui tum pestilentissimi pariter ac vehementissimi flabant, siue meae stulticiae, qui per mediam Coloniam vrbem id temporis vndique funestam ausus sim iter facere. Chirurgus vnus atque alter pestem esse confirmabat: tres carbunculos excidisse negare non possum. Mihi nec aegrotare libuit, nec pestem credidi; et profuit non credidisse. Sed reualesco fauentibus superis; at interim male precantibus iis quibus dolet efflorescere passim rectiora studia. Bene vale. Louanii. Id. Decemb. Anno. M.D.XVIII.

[810, 896] 906 [915] To William Budaeus.

Farrago p. 24. Louvain.
F. p. 189: HN: Lond. iii. 55: LB. 285. 22 December 1518.

ERASMVS ROTERODAMVS, G. BVDAEI PERPETVVS VELIT NOLIT AMICVS, NON VLTIMAM SED IVGEM AC PERENNEM ILLI DICIT SALVTEM.

Post iurgatricem illam epistolam quae Basileae fuit reddita, ecce de integro mihi adest abs te fecialis cum patre patrato, qui solenniter ac palam veteris amicitiae foedus renuncient et in posterum ἄσπονδον πόλεμον denuncient. Primum omnium gratulor tuae felicitati, mi Budaee, cui tum vacet tum libeat ad istum iocari modum: siquidem ea res mihi satis est argumento amicum, cui profecto omnia laeta cupio, non solum prospere verumetiam alacriter ac suauiter agere. Proinde licet ipse toto hoc sesquianno in eiusmodi studiorum genere sim versatus, vt oneri ferendo nec corpore nec animo par essem—praesertim cum id accederet ad sarcinae molestiam, quod intelligerem illa desudari fere ingratis et iniquis—; deinde tot morbis atrocibus subinde me repetentibus, tot aliis curis atque incommodis non hic commemorandis, me meus exercuerit genius malus (nam Louanium, quo tu saluum me redisse gratularis, vix semiuiuus deportatus sum), tamen festiuitate literarum tuarum etiam in mediis malorum procellis sum exhilaratus aut certe delinitus. Etiamsi referire iocos tuos ac veluti retaliare, vt maxime libuisset, certe nec licebat nec vacabat; quanquam ne adhuc quidem sic a morbo conualui, vt vel mihi satis placeam vel amicis—tanta erat morbi vis: nisi malis hoc mali laboribus immodicis imputare. Tandem igitur ambabus tuis epistolis, imo voluminibus, vnica respondebo: quod tamen non prius faciam quam illud adhibita stipulatione impetrem abs te, vt mihi fidem habeas me persuasissimum

905. 37. mali *E*: malis *F Corrig.* 40. *EN*[3]: sum *N*[2]. 906. 17. referire *E*: referre *F*.

905. 40. funestam] Cf. Ep. 866. 34. 906. 1. epistolam] Ep. 810.

habere, quicquid abs te seu ioco seu serio scribitur, ab amico syncero-que pectore proficisci, vtque idem tibi de me persuadeas, καὶ τὸν φίλιον ὀμόσαντι fidas, si parum fidis iniurato.

Nihil prius quam de animi tui synceritate testatus sum apud Beatum Rhenanum. Idem clare testor in postremis literis, quas tu semper tuo more ludens stomachabundas vocas. Ego nullius literis aeque delector ac tuis, ex quibus multiplicem capio tum fructum tum voluptatem. Primum siue mecum litigas siue rides siue lacessis, discedo doctior; nihil enim abs te proficiscitur adeo neglectum quod aliorum quantalibet cura possit aequare. Deinde tuus iste sermonis torrens meam expergefacit somnolentiam, tuus ardor meum frigus acuit, tua copia nusquam non exuberans ieiunam exilitatem meam emendat atque castigat. Postremo cum praecipua vitae voluptas sit, meo iudicio, vacuas horas cum fidis amicis trans-mittere, quid possit accidere iucundius quam cum amico tam eximio vicissitudine literarum confabulari? Imo cum tuas lego multo literatissimas literas, plus quiddam mihi sentire videor quam si te coram audirem, etiamsi coram quoque perquam festiuus esse con-gerro soles.

Hanc voluptatem mihi subinde renouo epistolis tuis ex interuallo relectis. Rursum vbi eas amicis ostendo, sic de integro delector ac si tum primum mihi fuissent redditae. Vt nullum interim calculum habeat, gloriae lucrum quod hinc facio, mea sententia non asper-nandum ei qui posteritatem spectet; vt meae lucubrationes inter-moriantur vna cum suo autore, vel praemoriantur magis: tamen posteri loquentur Erasmum fuisse quendam quem Budaeus ille magnus nec oderit nec omnino contempserit. Huius ambitionis (vt ingenue dicam) me nec pudet adhuc nec poenitet. Proinde cum perspicerem accuratam illam et grandem epistolam in hoc paratam vt aederetur, veritus sum ne quid huic gloriae decederet, ac poste-ritas iudicaret inter Budaeum et Erasmum non tam synceram intercessisse necessitudinem quam ego videri volebam, imo quam esse puto. Atque idem damni mihi metuendum erat apud amicos, quibus tuum ingenium propius ac domestice cognitum perspectumque non esset. Id propemodum tua magis referre visum est quam mea, propterea quod me ab istiusmodi suspicione libri mei, si contigisset superesse, vtcunque vindicaturi viderentur. At periculum erat ne quis de Budaei pectore, quo nihil esse potest candidius, secus quam dignum est suspicaretur. Itaque videbam alterutrum futurum, vt, si ostendissem amicis, famae nonnulla fieret iactura; si non ostendis-sem, aliqua voluptatis parte fraudarer. Hic metus id temporis

26. fidas *add. F.*

52. epistolam] Ep. 778; cf. Ep. 896. 39.

habebat animum meum; quem ipsum qualis qualis est te autore lubens posuero, si tu ita serio censebis.

Neque vero hic agitur quam ego sim iocorum ac facetiarum prudens, sed quid sensuri de nobis sint qui nos e libris aeditis duntaxat aestimant. Noueram esse genus iocandi Gallicum, impense liberum, gestiens ac paulo licentius, quod tetricis ingeniis videri posset petulantiae proximum. Mihi videbar propius animaduertisse tuum ingenium hoc genere lusus impensius delectari, praesertim si quem familiarius amares, quo te tuo arbitratu posses oblectare: qui fere mos τῶν εὐτυχούντων τουτωνὶ, in deliciis habere quenpiam imi subsellii amiculum ac vernis proximum, in quem animi causa quodlibet tum dicant tum faciant. Nec istam voluptatem tibi inuiderem, si res gereretur tantum iis arbitris qui nostrum vtrunque pernossent, aut lusus nostros tam candide sint interpretaturi quam ego interpretor. Nunc vides a plerisque trahi ad calumniam ea quoque quae simplicissime dicuntur: atque huiusmodi sycophantis temporibus hisce plena sunt omnia. Quid hos dicturos censes, si iocos tuos seriis conuiciis simillimos legant, quos ego pene solus omnium iocos esse vel sentio vel interpretor?

Iam vt non illibenter fateor me non minus literis quam fortunis inferiorem Budaeo, ita, quod scio te non inficias iturum, eruditio tua, non opes, Musa, non Rhamnusia, te mihi conciliauit, imo me tibi deuinxit. Felicitatem istam tibi gratulor, sed pectus amo suspicioque. Quanquam autem nihil addubitem quin fortunas quoque tuas non vni tibi sed amicis etiam possideas, tamen e chartis tuis gaudeo ditescere, quibus nihil diminuit tua in omnes benignitas. E scriniis nummariis nihil adhuc nec ambii nec decerpsi. Nec tenuis haberi debet qui sua sorte contentus est. Et haud scio an eruditos aliud iocandi genus deceat, praesertim amicitia confoederatos. Iocatur in Trebatium suum M. Tullius, colludit cum suo Symmacho Ausonius, iocatur in vnum atque alterum suorum Plinius. Hoc iocandi genus haud scio an vsquam in eruditorum libris reperies. Et aspergi solent huiusmodi lepores, ceu condimenta sermonis. Cuiusmodi vero species, cum totus sermo a capite, quod aiunt, vsque ad calcem praeter scommata, strophas et obliquas ὑπονοίας nihil habet?

Verum haec vtcunque habebant, certe oportebat iocandi vices inter amicos esse mutuas. Alioqui non videbitur amicus cum amico ludere, sed rex in parasitum ciboque emptum homuncionem debacchari. Nunc si quid a me liberius aut simplicius dictum est, contumeliam atrocem facis; si quid lenio ne offendat, quod liberius

66. posuero *F Corrig.*: posuerim *E*. 75. quidlibet *F*. 80. sycophantarum *H*. 101. habeant *N*.

dictum videri poterat, suauior te blandiorque; si quid festiuius excidit, cauillaris figurate dictum. Atque hac iniquissima lege coarctor, vt si iocis tuis serio respondeam, potentis amici maiestatem laedere videar; sin iocum ioco retaliem, figurati morsus accuser: si blande tecum agam, supplex ac submissus esse dicar; sin obticescam, metuere potentiorem existimer. Nam per Musas te quaeso, Budaee, quid habebat vel prior illa epistola, quam aeditam doles, vsqueadeo procax ac petulans in te, imo quid non amicum et honorificum? Audieram quosdam hoc tantum indignari, quod ausus essem Fabro respondere; alios, quod aliquanto liberius responderim. Hos placare volui, cum eius rei tu velut ansam praebuisses tuis literis expostulatricibus. Itaque proposito dilemmate sic argumentor: Si mones, sero mones; si obiurgas, sine causa obiurgas.

At quoniam priori parti asperseram Epimethei mentionem, quod hac in parte mihi serus monitor extitisses, vide quantam hinc excitas tragoediam. 'Eia,' inquis 'tu germane mi Prometheu, meministin' his verbis te scripsisse?' velut atrox facinus mihi impingens, ne possim inficiari. Ac mox 'Amabo', inquis 'mi Erasme, tuum praemorde labellum, et vsuram mihi patientiae paulisper accommoda vicissim obiurgaturo'. Ac mox rursum, 'Quem tu subinde in faciem nunc palma nunc pugno contundis.' Haec qui credet, nonne me contumeliosum quempiam et a Gratiis alienissimum esse iudicabit? cum hoc animo sim vt amicum nec ioco laedere velim. Opinor nonnunquam vsu venire tibi vt bona quaedam dicta seposita nolis perdere, nec ob aliud vti nisi ne tibi pereant. Sunt haec, fateor, belle dicta, si suo loco dicerentur. Atque his vt locum faceres, facis me tuis verbis loquentem, quae multum dissonant ab animo moribusque meis. 'Quo nunc igitur admonitio nisi vt calculum atrum ferre aut varium in Apologiam meam videare? vt mea fere soles praeiudicio quodam tuo premere, licentiore, vt quibusdam videtur, fiducia confirmatae amicitiae.' Hunc sermonem mihi tribuis ac vicissim refellis, mutata subito persona nunc reum agens nunc actorem. Tua est victoria, si hoc iuris tibi permittent iudices, vt tuo arbitratu pro me quoque respondeas. Atqui nostrae epistolae respondebas, in qua nihil isti simile legitur. Sed hic plane lusisse videberis, scio. Caeterum num illud quoque ioco dictum tibi: 'Facere enim nequeo quin epistolae tuae, facundae

125. obiurgaturo *E*: adiurgaturo *F*, *secundum Ep.* 810. 47.

119. Epimethei] Ep. 778. 108.
121. inquis] Ep. 810. 33,4.
123. inquis] Ep. 810. 45–7.
125. rursum] Ep. 810. 51,2.
128. amicum] Cf. Ep. 39. 74–6.
133. Quo nunc] Cf. Ep. 810. 42–5. It appears from Ep. 915. 130 seq. that in quoting this Erasmus wrote *inquis* here after *igitur*, in place of *inquies*. The omission in printing is probably due to Budaeus' complaint.
142. Facere enim] Cf. Ep. 810. 47 9.

quidem et feliciter argutae, sed non perinde aequae officiosaeque, respondeam.' Vide vero num et illud ioco dictum videatur: 'Tum igitur praediceres te Apologiam meditari, et ego fortasse officio functus essem. At tu me Epimetheum fecisti, vt per te quidem rem in scenam producendam non ante resciscere potuerim quam tu prologum in proscenium misisti.'

Hactenus tu sane festiuiter et erudite. Quod mones, fortasse facturus eram, si tum Budaeus ad manum fuisset. Vulnera quae mihi Faber inflixerat, sero sensi: nec Louanii quisquam aderat id temporis (nouus enim hospes eo veneram) cuius consilio multum vel tribuerem vel fiderem. Et quod tu fortasse moniturus eras, vt moderatius, vt parcius responderem, id ipse me maxime tum admonebam. Neque enim tam impotenti sum ingenio quam tu me facis; neque id temporis tam animo commotus eram quam tu imaginaris. Moerens eam Apologiam scripsi, non iratus aut indignabundus. Id nolim mihi credas, si quisquam mortalium audiuit Erasmum, eo tempore quo vulnus adhuc recens esset, vel inter pocula cum stomacho loquentem de Fabro. Mihi igitur tum sanus videbar: idem videtur quibusdam qui Fabro impensissime fauent eoque praeceptore gloriantur. Quorum iudicio plusculum arbitror hac duntaxat in parte tribuendum quam tuo aut tuorum, quorum alias iudicio tribuo plurimum. Cauillari poteram Gallos fauere Gallo ac reiectione iudicum vti. Tu procul aberas, vt dixi, et res praesens remedium postulabat. Consuluissem videlicet te, tu conuocasses senatum amicorum, et post annum redisset ad nos vestrum oraculum. At cur potius tu mihi consulendus eras quam amici caeteri? an tu solus quid decebat perspiciebas? an caeteris non sunt oculi? vt mihi in mea causa iudicium adimas.

Iam si complures amicos consuluissem, fortassis omnes moderandae Apologiae fuissent autores. Recepissem me facturum. Hic rursum quod mihi moderatissimum visum fuisset, huic aut illi parum moderatum visum fuisset: nisi forte volebas Apologiam absolutam, et opera notariorum in aliquot exemplaria propagatam, in Germaniam, Hispaniam, Britanniam et Galliam mitti, priusquam excuderetur formulis. Vtinam id liceret in omnibus libris quos aedimus in vulgus! Atqui vt nulla sumptus habeatur ratio, primum difficile est esse ingeniosum in opere alieno; deinde vix vnum reperio cui vacet alienis lucubrationibus attendere: siquidem ea res attentum requirit. Facilius reperias qui aedita cognoscant vt carpant, quam qui aedenda recognoscant vt emendent. Postremo, cum hic quoque variassent amicorum suffragia, nonne moderationis canon ad meam aestimationem reuolueretur? Vt reperiatur aliquis tam ociosus, quis

144. Tum] Cf. Ep. 810. 38–41.

175. notariorum] Cf. Ep. 766. 41 n.

tam certus tibicen astabit nobis a tergo, ad cuius modulatum orationis habitum remittamus aut intendamus? Totum hoc negocium et scribendi et excudendi intra quatuordecim plus minus dies confectum est. Res multis acta est testibus, ne quid me suspiceris affingere vero. Ne vero putes tantum vel temporis vel studii datum huic contentioni, vt tuo hortatu fuerim ad sacra studia reuocandus et ipse mihi per te postliminio restituendus, perpende quid interim scripserim; videbis te hortatore nihil opus fuisse.

Sed fac me percitum ira non satis habuisse rationem meae dignitatis; num ideo te feci Epimetheum? Si in puteum delapsum admoneas, 'Hac erat eundum; non incidisses in puteum, si monitorem audisses,' nonne is optimo iure respondeat, 'Vtinam in tempore monuisses; nunc auxilio, non monitore est opus'? Quanquam hoc posterius sic refellis vt dicas te in posterum consuluisse mihi. Vide nunquid eiusmodi tua habeat epistola. Si dixisses, 'Immoderatius respondisti Fabro, posthac nolim te eodem modo socordem esse,' poterat intelligi quid sentires. Nunc Erasmus sum, non Oedipus. Neque enim diuinare potui futurum vt tuam admonitionem, quam vocas, sic interpretareris. Quod si tam prolixa epistola obiurgas amicum—lapsum, si ita videtur—, nec interim opitularis, vbi candor ille Budaicus? Quid aliud quam erratum amici traducis et exaggeras, et cicatricem iam obduci coeptam refricas? Vna opitulandi ratio supererat, si nos in gratiam redegisses. Id officii cum, Ruzeo maiorem in modum flagitante, pertinaciter recusaris, tamen in frontispicio epistolae tuae 'pacificatorem' te vocas, in quem ego 'ἀκροχόλως commotus repente cornua obuerterim'. Si vbique iocaris, puto iocos etiam oportere sibi constare. Vtrum vero metuebas, an ne ego rursus impeterem Fabrum, qui me tam inuitus defenderim aduersus illum—id quod tu quoque videris intelligere—, an ne ille me repeteret? Id cum tester me non metuere, tu declaras nihil omnino esse periculi, meorum suspicionem irridens, etiamsi nemo meorum id suspicatus est, sed rumore quorundam Fabro fauentium, aut certe mihi male volentium, fuit iactatum. Nam ipse non solum de Fabro verumetiam de doctis amicis ac discipulis Fabri semper meliorem habui sententiam quam vt huiusmodi quicquam ab illis metuerim. Ab indoctis rabulis metui magis, cum quibus vel certasse sit turpissimum.

Atque interim leptologematon mentionem nobis refricas. Qua de re cum ego nusquam vllam iram vel senserim animo vel oratione declararim, tu tamen 'prae impotentia iracundiae in haec reuolutum' me scribis: idque satis impudenter colligis ex eo loco in quo testor

187. quatuordecim] Cf. Ep. 731. 3.
209. pacificatorem] Ep. 810. 14.
222. refricas] Cf. Ep. 810. 56,7.
225. eo loco] Cf. Ep. 778. 192-7.

me ne tantulum quidem fuisse commotum ; et adeo non fuisse commotum vt amicos quosdam Germanos, id non satis aequo animo ferentes, riserim verius quam placarim. Quorsum igitur attinent illa *θερμὰ καὶ φοβερά*? 'Itane vero, si quid tibi familiariter atque amicitiae iure fretus dixero, tu in me eloquentiae tuae aciem stringes? et vt animo obsequaris iracundulo, ad satietatem mecum delitigabis?' caeteraque quae in hanc sequuntur sententiam. Si haec serio scribis, vbinam est in scriptis meis ista tam impotens iracundia? vbi delitigatio? vbi mea Minerua facundiae praesidiis fretus aduersus iustitiam depugno? Sin ludis, qua nota sentiet lector vtriusque nostrum ignarus esse iocum, in quo tu tam scite adumbras stomachantem, vt qui vere indignetur non queat seipsum melius repraesentare quam tu simules? Si tibi placet lusus Laconicus in amicum, qui vsque ad vulnera tuberaque solet progredi, videlicet quo me doceas tolerantiam ; vide ne quis istud causetur parum tempestiuum in hominem aliquanto quam tu es natu grandiorem, cum cruentus ille Lycurgi lusus iuuentutem duntaxat excerceret. Iam periculum est ne cui veniat in mentem vt simile quiddam dicat in te quale celebratur Platonis in Diogenem. Is cum calcasset culcitram Platonis, ait se Platonis fastum calcare: 'Calcas,' inquit Plato, 'sed alio fastu.' Verendum igitur est ne quis animaduertens tam iracundis literis tuis meam castigari iracundiam, tibi dicat itidem: 'Obiurgas iracundiam, sed alia iracundia.' Ceterum agis iracundum, non irasceris. Vt agas, certe nimium scite agis, quemadmodum Aiacem egit Lucianicus ille histrio, qui inter agendum vni atque alteri caput comminuit, non sine metu caeterorum. Sed ille personatus agebat, tu nuda facie cum amico agis. Quod si vultum ista loquentis aut scribentis cerneret aliquis, fortassis intelligeret saeuitiam verborum meros esse lusus. Nunc lector vultum scribentis non cernit, animum ex verbis aestimat.

Sed haec alias: nunc epistolae tuae seriem persequar. Ais, si mihi fuisset integrum, suasurum fuisse te vt dissimularem quid Faber in me scripsisset: cum in hac eadem epistola fatearis te, si res pro tuis rostris ageretur, non ademturum mihi dicendi pro me facultatem, sed clepsydras pauciores infusurum. Hoc consilium quale futurum fuerit, in praesentia non expendo. Illud habeo compertissimum, eruditos quosdam, neque postremi nominis viros, lecta illa Fabri insectatione mihi nonnihil timuisse ; qui iidem prodita nostra Apologia metum omnem posuerunt, meaeque innocentiae sunt gratulati. Quotum autem quenque futurum fuisse censes, qui quae Faber

238. simulas *H*.

229. Itane vero] Cf. Ep. 810. 61-4.
244. Platonis] Cf. Diog. Laert. 6. 2. 26.
250. Lucianicus] *Salt.* 83.
256. Ais] Cf. Ep. 810. 70-4.
258. fatearis] Cf. Ep. 810. 315-9.

in me scripsit, attentius legeret, qui vtriusque sermonem expenderet? cum bona pars satis esse iudicasset ad me condemnandum, quod Faber in me scripsisset, et ita scripsisset vt ego nihil responderem.

Atque hic vteris argumentis (quod tua pace dictum sit) parum verecundis. Primum cum ais me eo euasisse opinionis vt ne ex alienis posthac elogiis pendere debeam: deinde, quod addis Fabrum suis scriptis patrocinantem me attigisse, cum in eo loco nihil illi mecum esset negocii: ad haec, quod meam Apologiam, et breuem pro causae modo et, quod constat, plusquam extemporariam, longam ac meditatam defensionem vocas: postremo, quod assumis nihil futurum fuisse periculi apud eruditos, etiamsi Fabro nihil, aut si neglectim respondissem. Ego famam nunquam sum aucupatus, nec ad hunc scopum mea studia destinaui; quod tu, mi Budaee, nimis frequenter impingis. Nec eo progressus sum opinionis vt mihi tutum sit obticescere, si quis impingat quae impegit Faber; nec acriter aut ferociter illi respondeo, sed amice candideque. Nihil enim me mouet quod rem per se atrocem verbis eleuas, 'quouis modo crimen aspergenti,' et 'secus quid, vt fit, de scriptis tuis senserit quodam loco,' et 'si quisquam scriptor secus de te senserit.' Istae praeclarae μειώσεις, cum res extet, non multo verecundiores sunt quam si quis consolans eum cui elephantus sit abactus, dicat esse deiecti animi ob tantilli animalculi iacturam commoueri: aut si cui perisset ingens smaragdus, neget esse virilis animi ob lapilli vnius damnum animo discruciari.

Verum vt hactenus omnia ioco tribuamus, rursum in te constantiam desydero. Cum in posterioribus literis me victorem pronuncies, hic meam defensionem errorem vocas et causificationes. Mox in Graecis quae sequuntur, factus aliquanto mitior, sic tribuis eloquentiam vt fatearis mihi deesse rationem ac modum vtendi, perinde quasi furioso tradas ensem. Deinde totum Hieronymum a me exigis, perinde quasi ego meum erratum illius exemplo defenderim. Imo nego me ad illius exemplum atrocius respondisse, cum grauius essem quam ille prouocatus. Vt nihil iam ad rem pertineat quod declamas Hieronymum et Augustinum homines fuisse; nam illud planissime per lusum admiscuisse videris, quod ais addubitare te an ob id Hieronymus actus ad Christi tribunal vapulauerit, quod in Ruffinum scripserit: cum somnium illud, vt ipse testatur, adolescens somniarit, in Ruffinum non nisi senex scripserit, atque adeo ne ad Augustinum quidem.

266. *F Corrig.*: legerent . . . expenderent *E*. 287. tantilli *H*: tanti *E*.

270. ais] Cf. Ep. 810. 75–81.
282. eleuas] Cf. Ep. 810. 83, 79, 86.
291. in posterioribus] Ep. 896. 60–2.
292. hic] Ep. 810. 95, 100.
295. Deinde] Ep. 810. 114.
299. declamas] Ep. 810. 116–8.
301. addubitare] Ep. 810. 112,3.
303. testatur] Hier. *Ep.* 22. 30.

Multa praetereo sciens quae tu animi causa fingis: quod genus illud, 'me te longa versauisse epistola, quasi ab aduersario meo steteris prodita amicitia, aut scriptorum meorum indicaturam epistolarum licentia eleuaris.' Haec quisquis leget, protinus requiret expostulatricem illam epistolam meam; cum in his quae extant, adhuc ne verbo quidem huiusce rei meminerim. Ac mox εἰρωνεύων naso suspendis, quod obiter adiecerim orthodoxos omnes veteres ac recentes in eadem esse causa in qua me Faber collocat: nam ipse ἀδιάφορος eram, quod ad eam rem attinet. Vt non egeant illi meo patrocinio, certe videbor excusatius eam opinionem tutatus fuisse aduersus Fabrum, in qua tot egregios viros habeam ὁμοψήφους. Ad haec quantumuis magni sint illi, tamen nemini vitio datur summos etiam viros a calumnia defendere; cum sint qui Christo aduersus impias calumnias suis libris patrocinentur. Nec mihi satis est solatii cum quamlibet eximiis viris habere causam communem, si illis ob antiquitatem ignoscitur, mihi scribitur dica.

Huic simillimum est quod in tua sequitur epistola. Scripseram, si Fabri insectationem insectatione retaliassem, obtexere poteram ius nusquam gentium non decantatum, vim vi repellere licet, cum me negem eo iure vsum: et tamen tu perinde mecum agis ac si dixissem vsum. Contumeliis lacessitus argumentis respondeo: an hoc est vim vi repellere? Negas hoc legis caput summum illum iudicem in suas tabulas aut edictum transtulisse: et tamen omnes theologorum centuriae legem hanc agnoscunt, non agnituri, nisi fallor, si cum Christi pugnaret interdicto. Modum inculpatae tutelae qui potes in me desyderare, qui conuiciis odiosis lacessitus nullum regero conuicium? nisi conuicii instar esse iudicas, cum depulsi criminis inuidia sua sponte recidit in calumniae autorem. Quid enim faciam, si tibi paulo longior ac liberior videtur Apologia? Ad animi mei modum rem temperaui, cum tui gnomonem non haberem. Nec est quod hunc errorem in amicos instigatores reiicias. Praeter vnum me nullus mihi fuit in consilio. Pene fuit excusa priusquam quisquam sciret excudendam. Hoc magis acceleraui ne me negocium vt necessarium, sic inamoenum, diu teneret. Res ipsa quid esset agendum suasit. Atque vt doleo me prouocatum a quo minime volebam, ita intantum non poenitet Apologiae, vt si quis hodie sic prouocet, et prouocet immerentem, cras sim similem Apologiam adornaturus, moderatiorem an immoderatiorem incertum. Non mihi placet lenitas in hoc vno conuicii genere: et tamen in illa quamlibet longa mea Apologia minus reperies stomachi quam in hac tua

306. illud] Ep. 810. 121–3.
310. mox] Ep. 810. 124–5; cf. Ep. 778. 182–3.
321. sequitur] Ep. 810. 141 seq. Scripseram] Ep. 778. 178–9.
326. Negas] Ep. 810. 143–5.

familiari ac iocosa festiuaque epistola, qua cum amico ludis animi causa.

Iam illud profecto perquam salse dictum est abs te: 'Quis enim miretur te illi in eo non placere in quo tu tibi displices?' perinde quasi qui insons furti aut sacrilegii reus agitur apud Areopagitas, ideo damnet defensionem suam quod displiceat necessitas quae ad dicendam causam adegit. Multo aliter Fabro quam mihi displiceo. Sic mihi displiceo quemadmodum sibi displicet ictus a scorpio, cum antidotum admouet. Proinde dictum hoc non tantundem habet salis quantum prima fronte prae se fert. Pergis et addis te lacessitum a me, qui calumnier te deiecisse mea scripta meamque Copiam extenuasse. Os impudens, extant quae scripsisti de meis libellis. Ea intantum non offendunt animum meum vt excusem et commode interpreter. Et tibi sycophanta sum, ac aequitatem in me desyderas, qui te apud amicos in inuidiam vocem! quos tu omnes ferarum ritu frementes facis, quod vnus aut alter non satis probarit nostram Copiam abs te sugillatam. Memini sane quid de nostris lucubrationibus ad Tunstallum scripseris: verum quoniam tibi ioco dicuntur omnia, non alibi probabilius est te ioco ludere quam illic vbi nostra tam valde probas.

Sed hactenus iocatus reliqua te serio velle loqui profiteris. Repetis quod in epistola mea non cessem te postulare suspecti, cum nihil vsquam sit huiusmodi. At quod hic serio dicis, paulo ante per lusum dixeras. Addis, etiamsi vterque nostrum arbitrium ad te deferat, te non libenter suscepturum. At quo interim euanuit pacificator ille, quem ego obuersis cornibus deterrebam? Sub haec hortaris vt ad pristinam amicitiam redeamus. Isthuc persuade Fabro, si potes, quem huc tot iam epistolis vltro prouoco; nihil veritus quorundam cauilla, qui me iactitant id metu fecisse, non animo Christiano. Pollicitus sum me mutaturum locos omnes in quibus ab illo dissenseram, si quae notaram vel mutaret vel defenderet. Promisi me pro virili aboliturum Apologiam meam, modo ille tolleret suam insectationem. Postremo consului atque etiam obtestatus sum vt aliquo scripto testaretur inter nos animorum esse consensum, et eriperetur ansa digladiandi de nobis qui partim illi partim mihi fauent, aut male volunt. Nunquam dignatus est vel per alium quempiam respondere; nec tamen adhuc desino Fabro

361. quid *F*: quod *E*.

347. dictum est] Ep. 810. 169–70.
354. Pergis] Ep. 810. 181–2.
362. ad Tunstallum] Ep. 583.
365. profiteris] Ep. 810. 186.
Repetis] Ep. 810. 191.
368. Addis] Ep. 810. 192–3.
371. hortaris] Ep. 810. 194.
374. Pollicitus] I cannot find where.
376. Promisi] Ep. 778. 168–9.
377. consului] Ep. 814. 22–4.

esse amicus. Et post haec me violentum ac ferocem facis. Optas vt hoc famae vulnusculum aliqua cicatrice obducatur. Atqui quid aliud efficit ista tua epistola, tot verbis deplorans vtriusque vicem ac rem miris tragoediis exaggerans, nisi vt cicatricem vtcunque coeptam obduci refricet?

Ad haec hortaris me tuo exemplo, ne posthac vtcunque lacessitus in certamen descendam: quasi quicquam habeant simile tuum ac meum negocium. Fortassis in tuis commentariis cauillatus est aliquis te locum aliquem secus quam ipsi videatur enarrasse. Quod vt maxime euincat, τὸν ἡττηθέντα non alia manet poena quam vt illic vel parum attentus fuisse videaris vel aliquid existimetur fugisse te, quod non venerit in mentem, aut etiam non legeris. Hic multo alia pugnae conditio; si modo haec pugna dici debet, in qua capitaliter impetitus nihil aliud quam me defendo. Et tamen tu quoque tibi in causa dispari reliquam vis esse vnam exceptionem, 'si tibi silentium tuum vitio verti videas aut luculente fraudi futurum.' At cur hac me non vis vti? Nam quod tu negas obfuturum famae meae, si obticuissem, nec tibiipsi satis, vt opinor, persuasisti, quamuis mihi persuadere conaris. Atque vtinam mihi tales adessent amici, vndique cordati oculatique, qui certo praescriberent quando et quatenus esset aduersario respondendum! Hoc genus amicos fortassis haec nostra barbaries non habet, sed mecum lippiunt omnes. Nec tibi concedam, Budaee, vt tu virulentam concertationem validius oderis atque execreris quam ego. Nec puto me ideo affinem esse huic crimini, si compulsus et sic prouocatus Fabro respondi.

Porro quod interim me collocas in gloriae fastigio, quod Erasmi nomen facis opiniosissimum, aliaque id genus, plane iocari te puto, quantumuis seria professum: siquidem et alias inducis mihi τὴν λεοντῆν, ac prorsus ἱεροπρεπῆ quempiam pietatis ac literarum antistitem facis, qui iam immortalitati consecratus extra famae aleam sit positus. Atqui hunc reuerendum theologum tu non aliter quam matercula infantem obiurgas: imo non secus atque seuus praeceptor, nunc ferula nunc flagello terres castigasque. Certe laudis hoc quicquid est, quod mihi tecum vis esse commune, cum ais 'qui seruitutem molestam grauemque ambitioni seruiuimus', non agnosco, moneoque vt meam portionem in alium quemuis transferas. Nihil me infelicius si tantum vigiliarum ambitioni datum est.

Hic multa rursus parum prudenter assumis, me recriminatione

397. *E*, *cf. Ep.* 810. 268: luculentae *F*. 413. seuus *H*: sęuus *N*[1]: saeuus *N*[2]: serius *E*. 414. quicquid est *add. F*. 419. pudenter *F*; *cf. Ep.* 108. 85,6.

382. Optas] Ep. 810. 198-9.
387. hortaris] Ep. 810. 255 seq.
396. si tibi] Ep. 810. 267-8.
398. negas] Ep. 810. 102 seq.
407. collocas] Ep. 810. 280, 301-2.
415. ais] Ep. 810. 274-5.

certasse cum Fabro, quod boni viri sit 'innocentiam suam suapte vi, non alienae iniuriae propulsatione commendabilem videri' velle. Mihi bonus vir non est qui famam negligit, praesertim sic impetitam, idque aeditis libris. Ac ne singula persequar, cum multa ioco dixeris, multa serio, multa simpliciter, multa disputans, multa pronuncians, huc omnium summa redit, vt mihi hactenus per vos impune sit pro tuenda causa mea decertasse; sed periculum denuncias, si verbum addidero. De causa quae inter nos agitur, non pronuncias, sed ampliandam censes. Vnum hoc desyderas in me, defensionem breuiorem ac moderatiorem aliquanto. Primum quoniam, vt ante dixi, non poteram dictionis temperiem ex omnium animis moderari, ex meo moderatus sum, praesertim cum dolerem, non indignarer. Quod si ad calculum voces quanto plures clepsydrae soleant olim infundi reo quam actori, simulque meam Apologiam ad Fabri insectationem conferas, intelliges ne hic quidem admodum me πλεονεκτῆσαι; maxime si cogites et criminis genus et quanto facilius sit aspergere labem quam abstergere. Proinde in causis quibusdam praeter solennem numerum clepsydrae aliquot addi solent patronis. Porro arcem istam εὐθυμίας tibi gratulor, vnde prolici in campum non possis. Sed tamen interim ex arce talibus iaculis procul ἀκροβολίζεις, ex quibus non difficile sit coniecturam facere qualis futurus sis, si vel decima parte machinarum, quibus ego sum impetitus, quatereris. Neque enim sentis omnes meos arietes, quibus hinc atque illinc impetor. Sed tu felicior qui haec non intelligas. Et vtinam nunquam tibi veniat vsus, vt cum huiusmodi non hominum sed portentorum genere conflicteris, qui se theologos appellant, cum meri sint sycophantae! Non insector ordinem, sed quosdam hoc indignos ordine simul et nomine.

Vel nuper quidam extitit homuncio pallidus ac macilentus, id quod mireris, cum nullus vnquam aeque sibi placuerit, plusquam pueriliter insaniens ieiunio gloriae, subito Graecus factus, et ante biduum adeo factus Hebraeus vt illi nihil sapiat nec Hieronymus nec Capnion. Is ad huiusmodi sycophantias natus nihil non audet, nihil non molitur quo subito fiat nobilis; atque hanc viam maxime compendiariam esse iudicat. Indignus est cui respondeatur, nisi pro maleficio velis beneficium reponere; et tamen virulentior est bestiola quam vt ferri possit. Nusquam non obtrectat, obambulans per

420. quod *E*: quum *F*: cum *HN*[2]: cur *N*[1 3]. 426. denuncians *N*.

---

420. innocentiam] Ep. 810. 312–3.
426. denuncias] Ep. 810. 294–5.
428. ampliandam] Ep. 810. 293.
448. homuncio] Comparison with Ep. 912 and Lond. xvii. 1,2, LB. 446, 481 (528 CD) shows that Lee is intended.
451. Hieronymus] Horawitz (v. p. 22) cites Geiger, *J. Reuchlin*, p. 121, for the importance attached by Reuchlin to Jerome in Hebrew.

compita, per triuia, per fora, per templa, per monasteria. Nulli non mittit epistolas mendacissimis sycophantiis differtas. Neque desunt huic histrioni qui applaudant, qui faueant, qui 'εὖγε' occinant; et omnino similes reperiunt labra lactucas. Et cum his factis sibi sanctulus etiam videtur, quasi sufficiat ad absolutam sanctimoniae laudem adulterum aut aleatorem non esse. Nondum statui quid de illo facturus sim. Si vicerit meam lenitatem, faxo vt non omnibus aeque placeat ac placet sibi. Nihil aliud in praesentia polliceor, cum ille plus quam montes aureos de se polliceatur; efficiamque vt ex me plus nanciscatur famae quam gloriae.

Verum vt ad tuam redeam epistolam, ais totius causae arbitrium adhuc in tua esse potestate: imo nunquam arbitrium hoc ad te detuli. Illud modo delatum est ad te, vt si velles, pronunciares num peccarim quod Fabro responderim, aut quod sic responderim. Idque vt certius faceres, postulabam vt per ocium vtriusque scripta percurreres. Atqui hic palam contra me fers sententiam: primum qui responderim, cum praestiterit obmutescere; deinde quod accuratius ac prolixius; postremo quod animosius responderim. Nam vtrum legi debeat ab angelis an a Deo, nec mea refert pronunciari et aliorum est negocium. Porro non competere in me quae Faber in me congerit, vel citra iudicis calculum res ipsa loquitur. Nec est quod clamitet quisquam illum oppressum eloquentiae meae viribus; quibus ego nec polleo nec me iacto. Ipse fuit in causa, qui argumentum mecum conserendi manus parum auspicato delegerit.

Iustinianus episcopus nos inuisit Louanii. Visus est homo candidus, minimeque virulentus; proinde dolet quod illius nomen in Apologia perstrinxerim. Insigni nota designaram eam paginam, semelque denunciaram typographo ne qua omnino excuderetur nisi a me recognita; atque haec sola me inscio fuit excusa. Vbi sensi, coegi vt eandem a me temperatam denuo excuderet; nam hac gratia notaram. Quod hactenus neque Regi neque Episcopo quicquam scripserim, ipse in causa fuisti, qui literis tuis spem ex sententia conficiendi negocii mihi amputaris, etiamsi me res ea leuissime tangebat. Nihil certi deferebat Episcopus. Regis nomine qui scripserant, ad spem modo vocabant. Hic recens in famulicium Principis

462. aleatorem *H*: adulatorem *E*.

467. ais] Ep. 810. 186–7.

475. a Deo] Cf. Ep. 597. 32 n.

483. eam paginam] LB. ix. 25 c. The contemporary owner of the Bodleian copy (Mar. 887) of Martens' edition (the first: Aug. 1517), being an admirer of Erasmus, has written in the margin (f°. b² v°.): 'Ridet Psalterium octaplum.' In Froben's edition (the third: Feb. 1518) a marginal note is printed (pp. 23,4): 'Censura firma de octuplo Psalterio Augustini Iustiniani.' But the text is not altered.

487. Episcopo] Poncher.

488. literis] Cf. Ep. 744. 18 seq.

491. in famulicium] See Ep. 370. 18 n.

ascitus, mox opulento sacerdotio donatus sum: destinatum erat annuum salarium, cuius nondum certum ius possidebam. Vobis cum Anglis id temporis parum conueniebat, et nouandi denuo Noui Testamenti cura me totum habebat. An cum hoc loco res essent meae, mihi consulturus eras vt ingratus erga meos, de Britannica fortuna periclitans, omisso negocio cuius gratia negligebam omnia, in Galliam accurrissem, venaturus spem nescio quam, hoc est τὰ πετώμενα διώξων? praesertim cum me praesentis fortunae non admodum poeniteret. Denique scis quo tempore mihi redditae sint tuae postremis proximae literae. Quid autem necesse est sic me huic aut alteri principi addicere, vt a reliquis me eximam? Malo seruire nulli, et prodesse, si queam, omnibus.

Sed hac de re scripsimus Episcopo, quemadmodum iussisti. Glareanum tibi probari magnopere gaudeo: quem hominem ego sic amo, vt quicquid in illum officii contuleris, lubens patiar imputari mihi.

Iam vt ad postremam epistolam tuam carptim pauca respondeam, vt tu immodice, Budaee, aut attollis aut deiicis omnia! Scripseram me vereri ne amici aut posteri aliorsum acciperent iocos tuos quam tu scriberes; quos non ignorarem, qualescunque forent, a syncerissimo pectore proficisci. Hinc excitas magnos tumultus, 'te aduersis Gratiis mecum auspicatum amicitiam, nunc tibi videri rusticum, absurdum, praeposterum, stolidum, refractarium et offensatorem collusorem, ac spinosis iocis, aculeatis, ominosis vitandum et auersandum, vt bouem cornibus obuolutis.' Nihil enim huius sermonis meum illud epistolium tibi suppeditauit. Neque veto te respondere epistolae quam vides aeditam; tu modo vide quid sit ex vtriusque dignitate. Neque enim illa mea tam tibi scripta est quam aliis, quos placatos oportuit. Nec ideo tot argumentis tecum ago, vt ad respondendum lacesserem, sed ne responderes. Nam nostram cum Fabro concertationem aboleri silentio cupiebam, si qua fieri posset. Postremo, ne quid hinc erres, scito eam epistolam aliquamdiu fuisse formulis excusam priusquam tua mihi redderetur. Nec me tamen autore id factum. Verum cum subito periculum esset ne omnia Frobenii praela cessarent, propterea quod chartarius ad diem praestitutum non adesset, passus sum, nec id admodum volens, vt Beatus Rhenanus e sarcina mea, si quid inesset, deligeret: nam mihi tum nequaquam vacabat. Et quoniam per tumultum acta res est, nec is in delectu satis animo suo fecit. Et tamen ex epistola tua cui re-

492. sacerdotio] See Ep. 436. 5 n.
496. Britannica] See Ep. 694. 10 n.
499. διώξων] Cf. Plat. *Euthyph.* 4 A.
504. scripsimus] Not extant.
509. Scripseram] Ep. 869. 3-6.
512. te aduersis] Ep. 896. 5-14.
523. eam epistolam] Ep. 778.
524. redderetur] See Ep. 810 introd.
527. Beatus] Cf. vol. i. p. 594, ii. p. 602.
530. epistola tua] Ep. 744.

spondeo, bonam partem resecui, in qua videbantur esse quae non iudicarem euulganda.

Rursum quod epistolam tuam prolixam dixeram, sic interpretaris superuacanea et redundanti loquacitate odiosam. Item quod eloquentiae laudem tibi concedens testor me in hoc argumento causa superiorem esse posse, sic interpretaris quasi praeter inanem verborum apparatum nihil tibi tribuam: et post haec me male suspicacem non vno in loco vocas. Atqui possum illud vere de meipso praedicare: paucos reperies qui in amicitia minus quam ego suspicaces sunt. Porro quod negas quicquam esse in tuis literis quod non in gloriam meam cessurum sit, cum incertum sit vbique ludasne an serio agas, citius ea per iocum dicta videbuntur quae ad laudem meam faciunt, quam quibus me flagellas. Etiamne illa mihi laudi futura sunt, quod me procacem facis in talem amicum, quod nunc prae iracundiae impotentia praemordentem labellum, nunc supplodentem pede, nunc deum atque hominum fidem implorantem, atque ita tumultuantem ira vt tu coactus sis ceu nouus Pythagoras spondeos occinere ac me mihi restituere? quae mihi sane cum risu leguntur, quod satis intelligam te iocatum. Illud modo vereor, ne non itidem interpretentur caeteri. Quod si tu me iubes hunc metum ponere, et eadem est amicorum tuorum sententia, age lude tuo arbitratu, exerce calamum, lacesse, versa. Meum animum nunquam offendes, quando de tuo certus mihi videor. Si videtur, ad proximam aeditionem adiungetur tua epistola.

Me nihil offendit locus quem annotas, adeo mihi tua probantur omnia: neque vereor, quicquid vsquam abs te scriptum est, sine vllo delectu sequi. Proinde tibi videndum, cum ad me scripseris, vt vtriusque periculo consulas. Sed est alius locus in prima pagella, ad quem nonnihil restiti; nam versus vnus aut alter nescio quo casu videbatur interiectus, qui cum reliquo sermonis contextu parum congruebat: cuius initium est 'Faber toties a me' &c., finis 'Doleo ansam hanc datam, et reliqua.' Tu dispice.

Salutabis mihi tuos amicos, meos patronos, Deloinum et Ruzeum; nam in praesentia non vacabat pluribus scribere.

Bene vale, Louanii XI. Calendas Ianuarias, Anno M.D.XVIII.

Qvo sim in te animo vel Glareanus testis esse poterit, homo minime fucatus. Quod si quid offendit haec epistola, puta me iam

540. sunt *E*: sint *F*. 541. ludasne *F Corrig.*: laudesne *E*.

531. resecui] Cf. Ep. 744. 37, 84.
533. epistolam tuam] Ep. 810.
dixeram] Ep. 869. 1.
interpretaris] Ep. 896. 37,8.
536. superiorem] Ep. 869. 11,12.
interpretaris] Ep. 896. 23.
537. suspicacem] Ep. 896. 19.
540. negas] Ep. 896. 55–7.
554. adiungetur] As Ep. 778 had been to Martens' later edition. But this was not done.
558. alius locus] Ep. 810. 34–8.

perpurgasse stomachum, id quod tu iusseras. Denique lectam in ignem coniice, si lubet: coniiciam et meam αὐτόγραφον, sed ita notatam vt nec a meipso legi queat. Quouis modo vlciscere, modo ne amicus esse desinas neue obticescas. Quanquam de Fabro plus satis; quaeretur aliud argumentum plausibilius. Rursum vale.

907. From Thomas More.

Stapleton, Vita Mori (1588) p. 221. ⟨London?⟩
⟨1518?⟩

[A fragment from the same source as Ep. 845. It may be dated after Clement's settlement at Oxford; cf. Ep. 388. 173 n. Stapleton introduces it with these words: 'de quo ⟨Clemente⟩ sic in epistola ad Erasmum non excusa scribit.']

Clemens meus Oxonii profitetur auditorio tanto quanto non ante quisquam. Mirum est quam placeat ac deametur vniuersis. Quibus bonae literae propemodum sunt inuisae, tamen illum charum habent, audiunt ac paulatim mitescunt. Linacer, qui neminem, vt scis, temere probat, tamen illius epistolas sic effert atque admiratur vt ego quoque, qui vnice homini faueo, propemodum tamen tam cumulatis laudibus ab illo viro congestis inuideam.

908. To Thomas More.

Farrago p. 316. ⟨Louvain.⟩
F. p. 422: HN: Lond. x. 19: LB. App. 17. 1 January ⟨1519⟩.

[1519, because of the interview with Pucci at Basle and the numerous illnesses. The dates added in H are clearly wrong.]

ERASMVS ROTERODAMVS THOMAE MORO SVO S. D.

Vt nusquam cessant sycophantae mei, vt nullum non mouent lapidem, quo noceant Erasmo! Persuaserant Coloniae vni atque alteri libellum illum impium et non vno incendio dignum a me conscriptum fuisse; persuasuri pluribus, ni praesens impudentissimam calumniam retudissem. Quod si quid huius suspicionis apud vos quoque subortum est, vt solet in huiusmodi negociis per multos obambulare diuinatio, mitto ad te exemplar literarum mearum ad Paulum Bombasium; nam perlongum sit eadem pluribus scribere. Nihil pudet istos sycophantas, et nescio quomodo, quae falsissima sunt, libentius credit vulgus. Pridem erat in animo submonere Pontificem summum vt huiusmodi licentiae indies magis ac magis

908. 3. impium . . . dignum *E*: ridiculum de Iulio coelis excluso *H*.

908. 3. libellum] The clue is given in H. For the *Iulius* and the significance of this letter see Ep. 502 introd.

4. praesens] On his way to or from Basle; see pp. 312, 392.

7. literarum] Not extant; perhaps that of 18 Aug. (cf. Ep. 865. 1).

10. Pridem] Cf. Ep. 860. 23–6.

gliscenti finem imponeret; sed nondum incidit commoditas. Antonium Puccium oratorem tamen admonui Basileae, et recepit se curaturum; nam illi quoque res non dissimulanda videbatur. Cum tu duodecim angelatos mittis pro nouem, non video quid lucri facias. Video futurum vt fortunae secundus flatus te nobis auferat; sed hoc moderatius fero, quod tu interim felix es, qualiacunque nostra sunt fata. Vetus est amicis conualescentibus soteria mittere: at isthinc nec literae mittuntur, cum a tot morbis reuixerim. De theologorum quorundam fucatissimis technis perlongum sit scribere. Ex literis meis ad Roffensem fabulae partem intelliges; nam harum exemplar ad te mitto. Bene vale.

Cal. Ian. [Basileae, M.D.XV.]

909. To the Reader.

Fam. Colloquiorum Formulae, tit. v°. Louvain.
1 January 1519.

[The preface to a revised edition of the *Familiarium Colloquiorum Formulae*, Louvain, Th. Martens, 1 March 1519 (α); which was forced upon Erasmus by the appearance of Beatus Rhenanus' unauthorized edition, Basle, Froben, Nov. 1518, reprinted in Feb. 1519 (cf. Ep. 130. 92 n.). This preface also occurs in editions by Froben of May (β) and Oct. 1519 (γ: a copy in the Bodleian, Meerman subt. 346), and in an undated edition by Martens (δ) of c. Nov. 1519 (see BEr². *Colloq.* i. pp. 59–69).

The careful examination of β and δ in BEr². raises some curious problems. The considerable alteration of this preface in β, and the addition of a new section to the body of the work (pp. 83–6), suggest that Erasmus must have been cognizant of Froben's new edition (β); and confirmation for this view may be derived from the retention of the text of β in δ. It is remarkable, however, that γ reverts to the text of α for this preface, though following β in the fullness of its contents.]

ERASMVS ROTERODAMVS STVDIOSAE IVVENTVTI S. D.

Non me clam est, optime lector, alienius esse: sed tamen quando non datus est opportunior locus, paucis admonendum putaui. Prodiit nuper libellus quidam Colloquiorum Familiarium, quem mihi tribuunt; et ediscitur a pueris meo nomine, vt audio. Qui etiamnum si maxime is esset qui Latinae linguae castimoniam doceret, nolim

908. 13. tamen *ante* Puccium *transtulit H.* 20. quorundam *add. F.* 23. Basileae, M.D.XV *add. H.* 909. TIT. STVDIOSAE IVVENTVTI αγ: CANDIDO LECTORI βδ. 1. Non me . . . 2. putaui *add.* βδ: *om.* αγ. 3. nuper libellus quidam αγ: quidam libellus βδ. 4. etiamnum αγ: *om.* βδ. 5. esset αγδ: est β.

908. 13. Puccium] See p. 379.
16. secundus flatus] More had been made a Privy Councillor c. July 1518, and perhaps earlier (Epp. 855. 38, 816. 5–6), and had since been engaged in important business of state; see Brewer ii. 4438, 4469, 4475. He had also been appointed Master of Requests in 1518.
19. morbis] Cf. Epp. 844. 293 n., 867. 193 seq.
21. literis] Probably a continuation of Erasmus' appeal to English authority against Lee; cf. Epp. 886. 58 seq., 936. 31 n., 973.

tamen mihi asscribi quod meum non sit. Nunc cum multa sint admixta quae meram barbariem oleant, paucis rem vt habet aperiam.

Fateor me quondam, cum essem Lutetiae ante annos plus viginti, dictasse nescio quas nugas, siquando libuisset a coena garrire ad foculum, et discinctum, vt ait Flaccus, ludere; de formulis congressus cotidiani, rursum de sermonibus conuiuialibus. Ad haec scripseram crassissimam paraphrasim in Elegantias Laurentii Vallae: nec mirum, lapidi scripseram verius quam homini; quanquam hoc quoque frustra, vsqueadeo plumbeum erat ingenium vetuli psitaci. Praeterea iam tum Copiae qualecunque simulacrum deliniaram. Ad haec coeptus erat liber De conscribendis epistolis: item alius aduersus barbaros, quem quorundam opera perdidi. Postremo quotidie calamum in familiaribus epistolis excercebam, quiduis nugans apud hunc aut apud illum amiculum, et effutiens qualia solemus a poculis inter amiculos et congerrones alter in alterius sinum effundere. Huiusmodi nugarum insatiabilis Lauerna semper fuit Augustinus Camynadus, quicum mihi tum erat domestica consuetudo menses aliquot. Is hunc libellum ceu corniculam Aesopicam ex his omnibus concinnauit, aut commiscuit magis rhapsodus ille farraginem suam, veluti cum multa iura confundit coquus; additis personis ac titulis et quibusdam de suo affictis, ne nusquam Cumanus ille asinus seipsum proderet. Neque enim est tam facile Latine vel nugari quam existimant quidam.

Possum adhuc de singulis pronunciare vnde desumpserit ille. Et sunt apud quos extant adhuc huiusmodi schedae, qui fatentur et agnoscunt me verum dicere. His naeniis imposuit quibusdam crassulis inscio me, quo nimirum homo tenuis ac famelicus nonnihil nummorum abraderet. Nec est quod me Beatus Rhenanus, homo candidus et amicus, excuset hoc pretextu quod hunc libellum ante annos viginti scripserim. An interim accesserit aliquid vel eruditionis vel iudicii, aliorum facio iudicium: certe linguam Latinam ac bonas quas vocant litteras id temporis melius callebam quam nunc, etiam si tunc quoque infra mediocritatem tenebam ea studia.

Iam vt ex paucis caetera coniicias, lector, quis vnquam dixit 'dare

6. sit αγ: esset β: est δ. 9. αγ: lubuisset βδ. 17. quorundam αγ: illius βδ. 19. apud αγ: *om.* βδ. 27. αγ: tam facile est βδ. 34. αβδ: excusat γ. 38. tunc αγ: tum βδ.

10. Flaccus] *S.* 2. 1. 73.
12. Elegantias] Cf. Ep. 23. 106 n.
15. Copiae] See Ep. 260.
16. epistolis] See Ep. 71.
17. barbaros] Cf. Ep. 30. 16 n.
18. epistolis] Cf. Ep. 64 introd.
21. Camynadus] See Ep. 131.
26. asinus] in pelle leonis; cf. *Adag.* 266.
30. sunt apud quos] Erasmus was perhaps thinking of Grey (Ep. 58) and Viterius (Ep. 66), who, as familiar friends of his Paris days, may have known the facts.
33. Beatus] In his preface to the edition of Nov. 1518: BRE. 80.
39. ex paucis] All the passages criticized here from the text are found

salutationem' pro 'dicere salutem'; id quod ille ponit pag. a. iii. Rursum pag. a. vi, 'Me in derisum habes'. Rursum eadem, 'Occupationes tuae excusationis locum habent' de suo addidit. Item a. vii, 'Ago tibi gratias qui litterarum fasciculis nos onerasti': non sensit *qui* poscere modum subiunctiuum, 'qui nos oneraris'. Item a. viii, 'Ad clunes mundandos', clunes ponit pro diuersa corporis parte. Rursus ibidem, 'Laudo te virum praestitisse': quis vel Geta sic loquitur?

Sed desino plura, ne lectori sim molestus; cum haec sint in primis pagellis. Quanquam sunt in his et alia quae mihi non probantur: quorum est illud, 'qua valetudine es praeditus?' Recte forsitan sic dixerit medicus, si de perpetua corporis crasi percontaretur, non de praesenti corporis statu.

Admonui: meo sum officio functus. Posthac si quis vltro se fallet, sibi imputet. Holonio non inuideo, si quid hinc lucelli corrasit. Sed gratias acturus non sum homini, nisi me alio demeruerit officio; quem si pergat, ex Holonio faciemus holopolam aut, si malit, holopolium. Scio non esse leuem iniuriam edere meo nomine quod meum non est, praesertim me superstite. Sed quemadmodum Balaam ille non admodum expauit ad vocem asinae loquentis, quod monstris assueuisset, ita ego quoniam ad maiores contumelias iam occallui, minus ad haec leuia commoueor. Alioqui non aberat res ab atroci iniuria, etiamsi libellus a me conscriptus fuisset: nisi forsitan quicquid experientes calamum, quicquid pueri, quicquid soluti, quicquid vuidi, quicquid amantes aut irati chartis illinimus, id cuiuis ius erit typis excusum orbi tradere. Quae tandem ista licentia me superstite mihi asscribere quicquid cuique collubitum fuerit et alienae famae periculo ludere! Et tamen quoniam libellum vbique corripi videbam, perlectum emendauimus, ne iuuentus nostri nominis lenocinio decepta soloecismis inficeretur. Bene vale, lector optime.

Louanii. An. M.D.XIX. cal. Ia.

51. perpetua αγ: *om.* βδ. 56. quem . . . 57. holopolium αγ: *om.* βδ. 61. Alioqui . . . 69. inficeretur αγ: *om.* βδ.

---

in the two unauthorized editions; but in αβγδ they are corrected. In the first case, however, dicere salutem αγ: dicere salutationem βδ.

50. praeditus] In the two unauthorized editions the section stops here in the text; but αβγδ add 'Sic forte recte dixeris, si de perpetua corporis temperatura perconteris, non de praesenti corporis affectione'.

54. Holonio] See p. 445.

60. monstris assueuisset] This is the explanation given by Nic. de Lyra in his commentary on Num. 22. 29.

910[947] From Philip Melanchthon.

Farrago p. 126. Leipzig.
F. p. 278: HN: Lond. v. 37: LB. 378. 5 January 1519.
Melanchth. Epistolae, 1590, p. 133 (*a*): Lond. Mel. iii. 64.

[Besides the ordinary sources this letter is found in the third book of Melanchthon's *Epistolae*, first edited by Pezel at Bremen in 1590. That volume is rare, and in default of a copy I have relied upon the reprint of it in Lond.; which from the notes in ME. 30 seems to be quite accurate. The text varies somewhat, but it may be presumed that the editors of E had before them the letter actually sent and received, or at least a copy made from it, whereas Pezel probably had only the rough draft. Accordingly the preference may be given to E, though in some places the text of *a* seems better.
This and Ep. 911 are evidently contemporary, and the connexion with Ep. 877 sufficiently confirms the year-date. The divergence of month-date in *a* may be regarded as a mere error.]

PHILIPPVS MELANCHTHON DES. ERASMO ROTERODAMO.

Salvtem in Christo Ihesuh. Dolet mihi vehementer, Erasme clarissime, in eam venire tibi suspicionem, nebulonis cuiusdam calumnia, qui notare velim καὶ κατοβελίζειν nobiles illos commentarios tuos sacrorum. Ridiculum sane τὸν ἐρεβίνθειον Διόνυσον vel summo Ioui obstrepere; deinde iniquum de optime merenti male mereri. Hic vero tuum ipsius animum appello, tamne esse credas malis imbutum moribus, adeone scelerata detrahendi libidine, qui sit tibi antea iudicio bonorum virorum probatus, atque id dextere? Quaeso te per pietatem, ita putes et illum δολότεχνον quadruplatorem (satis enim coniicio qui sit) mea simplicitate iniquiter abusum; et accepta nos tibi ferre studia omnia nostra, si qua sunt, vt autori et parenti.

Scio rem tibi leuiorem videri quam vt pluribus agatur: alioqui testes candoris mei allegaro fortasse, quibus fidem habeas. Quanquam hoc sane non pernego, primum visa in Paraphrasi mihi quaedam

1. Iesu *F*. 3. qui *E*: quasi *a*. 4. vel *E*: velle *a*. 5. merente *F*. 8. atque id dextre *H*: *om. a*. 9. δηλότεχνον *a*. enim *add. a*. 11. vt *add. a*. 13. allegaro fortasse *E*: allegare possem *a*.

2. suspicionem] Cf. Ep. 877. 6–8.
nebulonis] Strobel suggests (cf. ME. 30 n.) that this is Eck; who at any rate revived the charge later in an *Excusatio ad ea que falso sibi Philippus Melanchton . . . super theologica disputatione Lipsica adscripsit*, dated 25 July 1519, Leipzig: 'Audaculus tamen, sicut non est reueritus D. Erasmum iudicare in Noui Testamenti editione, ita et hic iudicis partes assumit' (f°. A[2]). In a *Defensio* dated 1519, Wittenberg, Melanchthon rejoined: 'Quod subiecit de D. Erasmo principe studiorum pietatis, vides, mi lector, non alio pertinere nisi vt optimo viro, deinde bonis omnibus, inuidiosus reddar. . . . Ad id genus calumniarum satis animi praestabit Christus. Ipse agnosco quantum Erasmo debeant cum studiosi omnes, tum maxime ego tot beneficiis priuatim ac publice ab eo auctus: quae postquam intelligere coepi, . . . scio quam grato pectore complexus sim' (f°. A[4]).
But, as Bludau points out (*Erasmus-Ausgaben des N. T.* p. 70), the report had reached Erasmus in conversation (Ep. 947. 5); probably therefore from some one whom he had seen since leaving Basle, perhaps H. Busch (p. 296). Melanchthon, however, may have suspected Eck here.
14. Paraphrasi] The only one yet published was that on the Romans; see Ep. 710.

διεξοδικώτερα; sed altius perpendenti aliter videtur. Hinc ille, sat scio, tragoediae argumentum duxit. Verum iudicia studiosorum vt recta, ita libera esse decet. Caeterum nullius mihi rei conscius sum: ignosce si quid hac parte peccaui per Ihesuh Χριστόν. Nec enim tam oscitans Erasmi lector sum vt ex illo ipso nondum didicerim quid praeceptori, quid fratri in Χριστῷ debeam.

Haec paucis; nam et magno animi mei dolore et, quod aiunt, αὐτοσχεδιαζόμενος, iniquo etiam tempore scripsi. Martinus Luther, studiosissimus nominis tui, per omnia tibi probari cupit. Vale, vir clariss. Ex Lypsia. nonis Ianuarii. Anno M. D. XIX.

911_{948} FROM PETER MOSELLANUS.

Farrago p. 128. — Leipzig.
F. p. 280: HN: Lond. vi. 1: LB. 379. — 6 January 1519.

[The date is confirmed by the mention of the preparations for the Leipzig disputation.]

DES. ERASMO ROTERODAMO THEOLOGO PETRVS MOSELLANVS S. P. D.

ITA studia mea Christus promoueat, Erasme mortalium mihi longe charissime, vt et ante saepe eorum risi impudentiam qui labores tuos toti orbi salutareis ineptis suis literis interpellant: et nunc idem, aliorum importunitate coactus, facio. Est hic sophistarum et, vt tu recte pariter ac facete vocas, ματαιολόγων ingens turba, cum quibus mihi ac paucis quibusdam aliis pro literarum publico honore stantibus assidua est pugna. Sed in hoc certamine, qui maiorem iuuentutis partem in suam pertraxerint factionem, abeunt victores. Laboratur vtrinque vehementer, hinc viribus, illinc insidiis ac technis.

Dolus an virtus quis in hoste requirat?

Ad nos tamen Mars in hoc bellorum genere non temere ἀλλοπρόσαλλος magis inclinat. Non dubito quin si tu in nostram partem velut quoddam Mineruae numen annueris dexter, breui adeo τὸ ἐπινίκιον simus cantaturi.

Iactant nebulones isti cum omnium honestarum literarum, tum vero praecipue Graecarum (eas nos hic ex Georgii Mysiae Principis munificentia publice, si non pro dignitate, certe pro viribus et candide docemus) hostes apud rude iuuenum vulgus, vt maxime sint discenda Graeca—id quod tot conflictibus vix tandem obtinui-

910. 18. Iesum *F.* 22. Lutherus *a.* 24. nonis *E*: IX *a.* 911. TIT. THEOLOGO *om. H.*

911. 11. Dolus] Verg. *Aen.* 2. 390.
12. ἀλλοπρόσαλλος] Cf. Hom. *Il.* 5. 831, 889.
17. Mysiae] Meissen; more commonly Misna or Mysna.
19. docemus] Since writing Ep. 560 Mosellanus had succeeded Croke (Epp. 227. 25 n., 712. 29 n.).

mus—ea tamen a me homine Germano aut (sic Treuiros agnoscunt) semiGallo tradi non posse: quandoquidem, inquiunt, si quid in ea lingua prae vulgo posses, iampridem cum Erasmo, huius (vt ipsi iudicant) *πολυπραγμοσύνης* apud Germanos parente, aliqua tibi intercederet familiaritas, vt minimum mutuo literarum officio contracta. Deinde si quis omnino et tempus et sumptus prodigere velit, Graecae literaturae cognitionem ab Italis ac Graecis petendam. Sic enim homines arguti *κρώζοντες* iuuentutem ab audiendis Graecis absterrere moliuntur. Quasi vero Erasmus solos Budaeos, Lascares, Musuros, Bembos, Leonicenos, Aleandros, Reuchlinos, Birchemeros mutuae amicitiae honore dignetur: ac non etiam, qua es amabili facilitate, multorum vulgarium improbis solicitationibus pro tempore nonnihil concedas (quid enim faceres aliud ?); tum non et multis tuarum lucubrationum locis aliud agens, quae tua sit de Italis praeceptoribus sententia, prudenti lectori satis aperias.

Neque vero multos adeo nobis abduceret haec cauillatio, nisi per naturam *μισόπονοι* essemus omnes; et persuasio haec de Italorum eruditione, non tantum Germaniae pestilens, niteretur et eorum suffragiis quos pro sociis hostes experimur, haud scio an non ipsis crassis barbaris multo peiores. Hi sunt qui tribus quatuorue Latinis figuris instructi, alii poetas, oratores alii sese ostentant, et inueniunt homines fortunati se dignos auditores: apud quos Graecanica studia, si diis placet, ad rem Latinam aut nihil aut parum admodum facere magna temeritate declamant. Cuius farinae impium quendam nebulonem nescio quis malus Aquilo in hanc scholam nobis ex ipsa vsque Dalmatia inuexit. Quid multis? rem feceris tum mihi gratissimam tum nostrarum literarum studiosis hic agentibus iucundissimam, si vel vnis literis tuum in nos animum fueris testatus. Dabis hoc meo in te amori, qui in literis tuo iudicio iam inde a puero religiose sum vsus; dabis istorum, qui bonis omnibus non bene volunt, commiserando stupori. Non eris, opinor, in me solum tui dissimilis; qui alias Pauli tui exemplo omnia fieri soles omnibus, nimirum vt, quantum in te est, ad bonam mentem omnes perducas.

Ioannes Eckius, *ὁ τῶν ἀεροβατούντων καὶ τὰ μέγιστα πνεόντων ἄλφα, καὶ δὴ καὶ ὥσπερ Ἀριστοφάνειός τις Σωκράτης ἀπὸ ταρροῦ τοὺς θεοὺς ὑπερφρονῶν*, cum Andrea Carolostadio, Vuittenbergensi archidiacono, pro

38. et *om. N.* 54. *ἀεροβατώντων E.* 55. *δὴ καὶ om. N.* 56. Vuittenbergensi *scripsi*: Vuittenbergense *E*: Vuitēbergēse *F*: Vitēbergēsi *H*: Vitembergensi *N*[1] [3]: Vuitenbergensi *N*[2].

---

30. Birchemeros] Mosellanus uses this form in Ep. 560. 32.
34. Italis] Cf. *N. Instr.* ii. 317, 555.
44. nebulonem] Parthenius; p. 621.
52. Pauli] 1 Cor. 9. 22.
55. Ἀριστοφάνειος] *Nub.* 225,6.
56. Carolostadio] Andrew, son of Rudolf of Bodenstein in the Oberpfalz; born at Karlstadt in Lower Franconia, †24 Dec. 1541 as Prof. of Theology at

sua vita, hoc est corollariis, in disputationis arenam descendet. Palaestra erit theologorum nostrorum φροντιστήριον, arbitri quoque nostri ματαιολόγοι. Ipse noster ἡγεμὼν ab Eckio in spectaculum inuitatur, ὄνος πρὸς λύραν. De die nondum conuenit; magnis apparatibus pugna vtrinque adornatur. Alter secum Augustinianam factionem trahet, alter Praedicatorum populum adducet: nam hi nunquam non adsunt, cum τὰ πρὸς τ' ἄλφιτα in discrimen vocantur. Confluent vndique rarum conflictum spectaturi: videas commissos nobile par Scotistarum. Vis augurer quid sit futurum? Magnis clamoribus res in rixam adducetur: magis, vereor, cruentam ea quam tu in Esernio et Pacidiano festiua ὑποτυπώσει nobis expressisti. Haec tibi totius fabulae καταστροφή; nam vtriusque stomachum belle noui. Decem Democriti satis quod rideant habebunt. Euentus rei, si dignus erit, tibi perscribetur. Ipse interim bellicum hoc τοῖς μονομαχήσουσιν occinam, '"Εστε σοφοὶ, μνήσασθε δὲ θούριδος ἀλκῆς': tum inter spectandum ῥαψῳδήσω, 'Σύν ῥ' ἔβαλον ῥινοὺς σύν τ' ἔγχεα.'

Sed quo ego dilabor, qui mei oblitus apud te hominem theologum quasi familiarem aliquem amiculum iocor? Bene vale, mea mihi vita charior Erasme, et vt bonis diu bene viuas cura.

Lipsiae. feriis trium Magorum. Anno M. D. XIX.

Illud magnopere te rogo per ipsum etiam Christum, ne inducas animum credere illis qui apud te Philippum Melanchthonem deferunt. Caue quidquam sinistrum de homine suspiceris: est adolescens optimus, ad summam eruditionem natus, nec pietatem minorem.

59. Ipse . . . 60. λύραν *E* (ἡγεμὼν *scripsi*: ἠρέμων *E*): *om. F.* 71. μνήσασθε *Lond.*: μνήσασθαι *E.* 74. mea *om. H.* 77. ipsum *E*: Iesum *F.* 79. quicquam *F.*

Basle. He matriculated at Erfurt in 1499, and was B.A. 1502. On 17 June 1503 he matriculated at Cologne, but in 1505 migrated to Wittenberg and became M.A. 12 Aug. In 1510 he was D.D., in 1513 Prof. of Theology and Archdeacon. His unstable and flighty character soon showed itself, in the irregularity of his teaching and the uncertainty of his attitude towards Luther. After taking side against Eck in the Leipzig Disputation, 1519, he definitely adopted the cause of reform in Oct. 1520; and during Luther's absence on the Wartburg 1521–2, he led the Wittenberg community, abandoning the Roman ritual at Christmas 1521, and himself marrying 20 Jan. 1522. On Luther's return, the Archdeaconry was taken from him, and he wandered off to new scenes of excitement, preaching to the peasants in revolt at Rothenburg in 1525, sympathizing with the Anabaptists in Holstein and E. Friesland 1526–9, joining Zwingli against the Catholic cantons in 1531. In 1534 he attained to comparative peace in his Chair at Basle; but even this was broken by a prolonged quarrel with O. Myconius (p. 382) to whom he owed the appointment. See ADB., and Bauch in ZKG. xviii (1897) pp. 37–57.

57. corollariis] This appears to be used without precise significance. Carlstadt's positions were entitled *Theses* or *Conclusiones* or *Apologeticae Propositiones.*

59. ἡγεμὼν] 'M. Lutherius': E *in marg.* But clearly Mosellanus intended Duke George, who did in fact attend the Disputation (LE². 203. 83–9). In any case the passage was suitably omitted in later editions.

67. Esernio] *Adag.* 1498: cf. Ep. 829. 30 n.

71. μνήσασθε δὲ] Hom. *Il.* 6. 112.

72. Σύν ῥ'] Hom. *Il.* 4. 447, 8. 61.

912. To Martin Lypsius.

Brussels MS. 4850–7, f. 148 v° (α). ⟨Louvain.⟩
Horawitz MS. p. 40 : Horawitz v. 3 (β). ⟨c. January 1519.⟩

[α has the following argument by Lypsius: 'Anglus quidam Edoardus cognomento Leus, nobilis genere, e familia Episcopi Wintoniensis, primitus ceu amico animo annotationes non paucas coaceruarat aduersus annotationes primae aeditionis Noui Instrumenti: quas singulatim Erasmo communicans mordicusque defendens, cum fors ab Erasmo in disceptationis calore nugae minutaque dicerentur, ipse egre ferens Erasmo Basileae posito turbae quid concitauit; primum non semel curans transcribi, tum deinde Atensi Vicecancellario illas impartiens, et tandem in Angliam cuidam amico mittens. Erasmus his cognitis librum venabatur per amiculos, et quia nonnihil necessitudinis mihi cum Leo contigerat, per me hoc ipsum conatus est efficere; sed minus prospere res euenit. Denique ipse Leus, vir profecto multi studii quibusdam in literis, notarat lapsum Ioannem Reuchlinum, virum omnibus calculis eruditissimum. Postremo Nouum donat Testamentum fratri Martino.'

It is not easy to assign a date. The circumstances described in Lypsius' argument are narrated similarly in the *Apologia qua respondet*, ff. A^4 v°.—B^3, Jortin ii. 499–501; within the limits of Erasmus' return to Louvain in the autumn of 1518 and his letter to Lee of 15 July 1519, but with no clear indication of time. In view of the resemblance of ll. 7–9 to Ep. 906. 448–51 it may be conjectured that the two letters are not far separated.

Concerning the New Testament (l. 10), as Erasmus sends a copy of the new edition to Lypsius in Ep. 955, the book mentioned here was probably the first edition. Erasmus had perhaps left his own copy behind in Basle and had borrowed Laurinus'; who, in expectation of the new edition, was not likely to reclaim the old.]

D. ERASMVS ROTERODAMVS D. MARTINO LYPSIO BRVXELLENSI S.

Cvm Leo parum scite rem tractasti mutato lemmate quod tibi praescripseram. Quaerimonia de fraterculis officiebat causae tuae; quare fac vt eam suspicionem modis omnibus vites. Quam vero ille sui similis est, vbique censor, vbique Aristarchus! Lesa vero maiestas hominis, etiamsi annotationes illius nugas appellassem. Deinde quam illud Thrasonicum: 'si gloriam affectem, citra fraterculorum operam ipsa re posse contingere.' Deinde qui ante quatriduum coepit hebraissare, egregie hallucinatur, Reuchlinus nec minus Hieronymus. Sed tu, mi Martine, vtere hominis amicicia.

Mitto ad te Nouum Testamentum. Liber est Marci Laurini. A me non repetetur, nisi ille repetierit: quare serua ac vale.

913. To John de Hondt.

British Museum MS. Harl. 4935, f. 26. Louvain.
22 January 1519.

[An autograph in the Harleian collection: it belonged at one time to P. Scriverius, but does not appear in O^2. Erasmus is by no means uniform in his practice as to the commencement of the year (cf. Ep. 522 introd.), but the date may be accepted as it stands, in view of the mention of Erasmus' illnesses (cf. Ep. 867) and the recent visit to Basle. For de Hondt see p. 187.]

Post plurimam salutem, honorande domine et amice non vulgaris. Antehac misisti pecuniam pensionariam ante diem. Nunc rogo ne

912. 6. Deinde α: Denique β.

graueris idem facere postea quam dies excessit, qui, ni fallor, est natalis Christi. Scripsit ad me D. Petrus Barbirius ex Hispania quod super hac re scripserit tuae dominationi: cuius voluntati scio libenter morem geres. Is nominatus est Episcopus Pariensis: quare precor vt pecuniam tradas huic nuncio. Nam semel atque iterum iam ad mortem vsque egrotaui, non sine graui sumptu; et iter Basiliense non mediocrem pecuniam exhausit. Misissem ad te aquitantiam, sed exemplar tuum non potui reperire. Sed mitte tu rursus per hunc nuncium; ego illi reddam mea manu scriptum priusquam numeret pecuniam. Is proximo reditu syngrapham ad te perferet.

Bene vale, vir honorande. Si qua in re potero tibi gratum facere, reperies me paratum ad omne obsequium.

Louanii An. M.D. 19. vndecio Cal. Febr.

Erasmus Roterodamus ex animo tuus.

Honorabili domino Ioanni de Hondt, canonico Curtracensi, domino et amico meo plurimum obseruando. A Curtray.

914. From Christopher Longolius to James Lucas.

Farrago p. 42. Rome.
F. p. 203: HN: Lond. iii. 62: LB. 382. 29 January ⟨1519⟩.

[Chr. Longolius (c. 1488—11 Sept. 1522), 'une sorte de Pic de la Mirandole français,' was born at Mechlin, a natural son of Antony, Bp. of St. Pol de Leon (†25 Aug. 1500), who belonged to the Norman family of Longueil. About 1497 he was sent to Paris to be educated, and after eight years was taken to Spain in the train of Andrew de Burgo, Maximilian's ambassador. On the death of Philip the Fair he returned, and betook himself to the study of Civil Law, first at Bologna in 1507 (ANGB. p. 269) and then at Poitiers, where he ultimately lectured (cf. Ep. 935. 5 n.) and taught. In the preface, 19 Aug 1512, to an edition of the Itinerary of Antoninus, Paris, H. Stephanus, *s. a.*, Godfrey Torinus states that the MS. came 'ex Morinis', and had been lent to him four years ago by 'Longuolius', who had now just returned from Poitiers to Paris. In 1514 he was at Valence, attending the lectures of Philip Decius, from whom he received his licence to proceed D.C.L. In 1515 he was a member of the Parliament of Paris, but soon abandoned the practical life for literature, under the influence of Budaeus, Deloynes and Ruzé; to the last of whom he was especially indebted (cf. BE[4]. 62). In 1517 he went to Rome, and studied under Musurus and John Lascaris; and guided by Bembo and Sadolet became a Ciceronian. As a Northerner, who in praising St. Louis had extolled France at the expense of Italy, he met with some hostility; and a proposal that he should be presented with the citizenship of Rome was vigorously opposed. His friends secured for him from the Pope a protonotaryship and a pension; but he was obliged to leave Rome. By the middle of June 1519 he was in Paris, and thence went to England (BE[4]. 34, 40), returning to France through Louvain, where he visited Erasmus 15,6 Oct. In Dec. he joined Bembo at Venice, and gave himself up

6. Pariensis] Apparently a see proposed for the district of Paria discovered by Columbus in 1498 on the continent of South America, opposite Trinidad (cf. P. Martyr, *De rebus Oceanicis*, Alcala, A. G. Brocario, 5 Nov. 1516, dec. 1, bk. 6). Its name does not occur among the five sees created about this time for the New World (ibid. 2. 8); but it seems to have had some existence, at least for Barbirius (cf. Lond. i. 2, LB. 587 fin.).

to study. On Bembo's return to Rome, he went to Padua, 18 April 1520, and there the remainder of his life was spent in increasing poverty, assisted at times by various friends, one of whom was Reginald Pole. Even a Ciceronian oration against the Lutherans failed to bring him support, though composed at Papal request (Lo. E., f. 108). It was first printed in Lo. E., but there is a ms. copy at Basle (A. IX. 72) made by Boniface Amerbach at Avignon, 29 Aug. 1523.

Longolius' direct relations with Erasmus began with this letter, which seems to have been sent by Lucas to Ruzé, perhaps as Longolius' former patron, and was by Ruzé communicated to Erasmus (Ep. 935. 7), evidently at a meeting which followed Epp. 926, 928. Hence the year-date can be assigned. A letter from Longolius to Budaeus, 31 Aug. ⟨1520⟩ (Lo. E., f. 75) shows that Erasmus printed this letter here without consulting the writer. Their meeting at Louvain, instead of promoting cordiality, only accentuated the two points of difference raised here and in Ep. 935. Erasmus considered his visitor engrossed in the trifles of Ciceronianism; his patriotic feelings, too, had doubtless been somewhat wounded by this letter, and they were further offended by Longolius' persistent adherence to France—though Erasmus still regarded him as a Brabantine (cf. LB. i. 1016A with ll. 89, 90 here), and had not yet formed the opinion that he was a Hollander (Lond. xxvii. 38, LB. 1284). Their disagreement continued after Longolius' death; for though Erasmus wrote of him then with propriety, it was suspected that the character of Nosoponus in the *Ciceronianus* was drawn from Longolius (cf. Lond. xxiii. 10, LB. 1008), and in spite of the appreciative criticism later (LB. i. 1016–9) this provoked violent attacks on Erasmus in Longolius' defence from J. C. Scaliger and Dolet.

See a life by Pole in Lo. E.: a full treatise by Th. Simar in *Musée belge* xiii–xv, 1909–11, with an arrangement of the letters, and a bibliography; and BN.

James Lucas had been Dean of Orleans since 1510. He was in Rome at this time, on an embassy to secure the canonization of St. Francis de Paul. See GC. viii. 1509 and *Actes de Francois Ier*. ix. 58. Beraldus dedicated to him a *Metaphrasis* of Aristotle's Oeconomics, Paris, J. Barbier ⟨1514 or 1515⟩, see Delaruelle in *Rev. d. Bibliothèques* xii, 1902, pp. 435,6.

Besides the series of Erasmus' *Epistolae* this letter was included with Ep. 935 in an edition of Longolius' works, Basle, J. Valder, Sept. 1533 (α), at the end of the fifth book of letters (p. 342). But as the readings of α in both cases agree with those of H, except in one trifling omission (l. 48), it was presumably taken from that source, and may follow H among the sigla.]

CHRISTOPHORVS LONGOLIVS IACOBO LVCAE, DECANO AVRELIANENSI, S.

NVNQVAM nobis deerit scribendi argumentum, si (vt te olim monui) mutuis id interrogationibus excitemus: quo nomine scripsi ad te haud ita pridem, mihi adeo gratum fore, si plenius ex te intelligerem cur Princeps vester Erasmum Budaeo praetulerit, Germanum Gallo, exterum ciui, ignotum familiari. Nam quod ad eruditionem pertinet, non video qua in re Budaeus Erasmo cedat, siue humaniores siue Christiano dignas homine literas aestimare libeat. Quod vero ad dicendi facultatem pertinet, parem, mea sententia, in tam diuerso dicendi genere laudem merentur. Beatissima in ambobus et rerum et verborum copia; sed ita vt alter latius spacietur, alter angustiore quidem alueo verum altiore ingentem aquarum vim trahat. Fluit ille plenior, hic fertur limpidior. In Budaeo videor mihi agnoscere plus neruorum, sanguinis, spiritus;

1. sane non *post* nobis *add. F.* si *E*: nisi *F.* 3. haud ita *add. F.*
5. exterum *F, cf. l.* 86: externum *E.* 6. eruditionem *F*: conditionem *E.*
10. latius *E*: altius *N.* 11. exspacietur *F.* 12. limpidior *E*: rapidior *F.*

4. praetulerit] For appointment to the Collège de France; Epp. 522, 896. 90 n.

in Erasmo plus carnis, cutis, coloris. In illo plus diligentiae, in hoc plus facilitatis. Creber ille sententiis, hic facetiis. Ille omnia vtilitati, hic plurimum delectationi tribuit. Pugnat Budaeus cura, ingenio, grauitate, dignitate: Erasmus arte, subtilitate, lenitate, iucunditate ad victoriam contendit. Hunc amare possis, illum admirari: huic fauere, parere illi. Profecto ille me violenter cogit, hic suauiter allicit. Ducit alter blanditiis, alter viribus trahit, verborum delectu religiosus, proprietate perspicuus: si res tralationem expostulat, in metaphoris felix, sententiis grauis, figuris varius, summa orationis specie honestus, sublimis, seuerus, grandiloquus. Contra, Erasmus venustus, modestus, popularis, floridus, verborum supellectile diues, compositione simul expeditus, simul nitidus, frequens exemplis, densus argumentis, gratus salibus. Ille in oratione sua totus quidem semper est, sed tum potissimum tonat, tum fulminat, quum materia temporum nostrorum obiurgationem admittit: hic etiam quum moribus conuicium facit, magis instituto suo seruire atque dolere videtur, malagmatis, collyriis, cerotis et caeteris id genus leniorum medicamentorum remediis sanitati consulens; vt ille amarulentis quidem illis sed hac tempestate necessariis potionibus, sectionibus, cauteriis alte grassantem vim morbi insectatur.

Breuiter, si historiam scripturi sint, Budaeus Thucydidem magis quam Salustium, Erasmus Liuium quam Herodotum retulerit. Si poema pangendum, hic tragicum et heroicum quiddam verborum sententiarumque pondere altius intonabit: ille comediam vrbanius, lyricos suauius, elegiam mollius inspirabit. Surgit tamen et hic quoque alieno ingenio, suo vero tam difficulter, quam ille nunquam, etiam si velit, sese demittere queat. Alioqui superiores illae virtutes, vt neutri desunt, sic in altero magis patent, in altero magis latent, effectu pares, habitu dissimiles; vt haud prorsus aberret quisquis hunc concioni, illum iudiciis natum dixerit, alterum Palladis numine afflatum, alterum Gratiarum choro stipatum.

Caeterum vt intelligas nihil esse quod sit ab omni, vt ille ait, parte beatum, aut certe quod omnium stomacho satis possit facere, audi quid in eis ii desiderant qui se aliquod operaeprecium in re litteraria fecisse arbitrantur. Budaeus hoc illis peccare videtur, quod nihil peccet, Erasmus quod vitiis suis faueat. Illum enim, dum scrupulosius omnia ad veterum normam exigit, saepe oblitum eorum quibus scribit, sibi tantum et Musis canere; hunc dum ingenio suo nimis indulget nihilque putat esse tam vulgare quod non

39. Surgit *E*: Assurget *F*: Assurgit *H*. 47. omnium *F*: omni *E*. 48. ii *E*: *om. a*: hi *N*. *F*: aliquid *E*.

46. ille] Hor. *C.* 2. 16. 27,8.

aliquando in oratione suum sibi locum honeste vindicet, turbidum interim fluere. Illum potius nobis significare quid velit quam dicere; hunc immodica sermonis vbertate veluti laeto gramine sata strangulare. Illum oratione nunc obliqua verticosum, nunc figurata elatum, saepe intumescere; hunc recto nudoque ductu humiliorem plerumque humi serpere. Hunc lasciuia molliorem, illum austeritate duriorem. Denique alterum doctis mirum in modum posse placere, alterum etiam imperitis, si in tam secunda (vt illorum verbis vtar) facundia modum tenerent, et suo semper freti ingenio, alieno nonnunquam essent diserti vel iudicio vel consilio. Nam cum praestare possint quicquid volunt, par est, inquiunt, vt optima quaeque velint, nec sese ambitiosius nobis venditent: eo res nostras recidisse, vt mature potius iuuandi quam intempestiue delectandi simus; pro suscepto operis instituto fideliter docendi, non crebris licentiosissimisque excursionibus ambagiose suspendendi: et digredi quidem Senecam et Plinium, sed alterum parce, alterum raro, nec sic quoque quaesito, nec nisi oblato argumento.

Haec critici: quorum sententiae quo minus statim subscribam, faciunt cum alia multa, tum quod non defuere clari oratores qui non grammaticos sed populum eloquentiae iudicem statuerint. Esto, sit porrigendus doctis modo calculus, sint soli literarum principes hac de re in consilium mittendi: quisnam, amabo, hac aetate dignus cui tam superba censura iure credatur? Tuebuntur se vterque haud magnis solum exemplis sed etiam validissimis argumentis. Dicent se non perperam scribere, sed illos corrupte iudicare: in orationibus suis non nasci, sed ab imperitis spinas afferri: Erasmus se omnium rationem habuisse, Budaeus paucorum theatro contentum esse. Itaque ipse nihil decerno, vel ne sutor (vt aiunt) supra crepidam; vel quod apud me paria faciant, hoc est virtutibus, si qua sunt, vicia pensent atque adeo superent. Habent enim plus quod laudem quam quod ignoscam. Illud tantum miror, quod ab initio dicebam: cur Princeps vester in tanta Budaei probitate, doctrina, eloquentia, Germanum Gallo, exterum ciui, ignotum familiari praetulerit.

Nec hoc dico quod Erasmi fortunae inuideam. Studeo nanque homini, si quis mortalium alius, tametsi de facie nunquam mihi viso, idque ob communem patriam; sumus enim eiusdem, vt nosti, et linguae et ditionis. Colo autem ob eximias illas animi dotes; quas in eo ita suspicio, vt votorum meorum summa sit hinc ad annum etiam alterum supra vicesimum, quo me aetate superat, si non illum quem nunc tenet, saltem proximum eloquentiae gradum attingere.

60. mirum in modum *F*: miris modis *E*. 62. nonnunquam *F*: nunquam *E*. 68. et *om. F*. 88. mortalium *add. F*. mihi *add. F*.

57. strangulare] Cf. Quint. *Inst.* 8. pr. 23. 59. humi serpere] Cf. Hor. *A.P.* 28.

Improbum, inquis, votum: improbum sane, sed quod nec ipse plane improbet. Ergo nec existimationi nec commodis tanti viri inuideo, cuius eloquentia apud me pluris est quam totius Galliae opes. Sed in hoc ista scribo, vt si quid habes, actutum me certiorem reddas cur semper neglectis Gallorum, nunc primum fastiditis Italorum ingeniis, Germanica tam ambitiose assectemini.

Vale ex vrbe Roma. quarto Calen. Februarias.

906 915 930 FROM WILLIAM BUDAEUS.

Farrago p. 36. — Paris.
F. p. 198: HN: Lond. iii. 57: LB. 383. — 1 February ⟨1519⟩.

G. BVDAEVS ERASMO ROTERODAMO S.

VIDI enarrationem quam in epistolam meam scripsisti, illam scilicet humanitatis plenam, sed tibi antea inusitatae; in qua etsi omnia mihi perplacuerunt, tamen variis curis implicitus nunc, vt arbitror, non respondissem, nisi in epistolae tuae appendicula obticescere me vetuisses. Nam ne me adeo supini ocii hominem esse putes, qui diu iam paterfamilias factus septimo etiam filio auctus sim: domum nuper emi in eamque migraui, simul et reconcinnandam fabris tumultuarie locaui, libris interim et chartis in congerie iacentibus. In hac transitione opes meas recensui antea mihi incognitas, ne me non serio excipere putes quod de diuitiis meis aspersisti. Quod tamen ipsum quonam modo in mentem tibi venerit, non intelligo; quum in libris et liberis bonam census mei partem habere me semper prae me tulerim atque etiam testatus sim.

Sed quam illud scitum mihi visum esse censes, quod in Epimethei mentione dicacem me et eruditum velut ex commentario facis? vt paucula quaedam quae tu bona dicta vocas, seposita velut in numerato habeam; quae etiam ipsa perditurus eram, nisi te amicum nactus essem in quem ipsa intorquerem. Memini alias abs te nescio quid simile in me iactatum, etsi nunc notare locum non possem. Eia tu, cui vel ioco amicum perstringere religio est: tam stupidae auris esse me lectorem putasti, vt id semel dictum non satis exaudissem? Ante te paroemiologon id ius fuisse scimus, vt antiquorum inuentis studiosissimo cuique ita vti frui liceret, vt ne in alienam quidem possessionem inuasisse videretur, sed veluti floribus decerptis vti in agro publico enatis et occupaturo expositis. Nunc post

914. 94. plane *add. F.* 95. Ergo *E*: Ego *H.* 97. reddas *E*: facias *F.*
915 10. excipere *E*: accipere *N.* 19. possim *H.*

915. 5. vetuisses] Ep. 906. 571.
6. septimo] For the growth of Budaeus' family cf. Epp. 403. 148–9, 989. 22–3 with BE[4]. 6, 19, 103, 134.
7. domum] In the rue St. Martin at Paris; cf. BE[4]. 43.
14. Epimethei] Cf. Ep. 906. 119–49.
20. amicum] Cf. Ep. 906. 128 n.

volumina illa Paroemiarum tuarum aedita, iis tantum vti licebit credo quae tu concenturiasti et veluti in numeros legitimos redegisti: quasi vero si quis compascuum agrum maceria concluserit, vt viciniae intersepiat, id se vsu cepisse iure contendere possit ac suum propriumque fecisse. Quod eo etiam iniquius esse possit, si paroemiarum appellationem ita late patere volueris, vt omnia belle, scite, lepide dicta tui iuris feceris.

Sed sit ita sane, vt hoc iure tuo feceris, cui omnium rei literariae partium constitutio arbitriumque consensu publico mandata sunt aut permissa: liceat saltem precario istis vti, vt de Epimetheo notasti, et a te vtenda rogare; iis praesertim qui rerum commercia nouerunt et aliena etiam facere sui mancipii possunt. Cuiusmodi autem ista est improbitas, vt in mari illo et pelago antiquitatis, quod omnium iure naturali commune est (si iuris peritis credimus), expiscari vnus homo bellissimum quodque permittat sibi et piscationis vsu omnibus interdicat? Parum erat, credo, Adagiorum volumina anniuersario labore repetita ad circumfluentem vsque copiam auxisse, et velut euerriculo quodam iniquarum macularum gratiam et venustatem antiquae lectionis exhausisse, nisi etiam aliis inuideres qui vestigia tua sequuntur. Atqui si vir bonus sis talisque qualem te esse semper existimaui, quum latifundia vtriusque linguae ita messueris vt inde magnam tibi gloriam compararis, nobis non succensebis si tanquam spicilegio persequamur quae vel oculos tuos in tanta copia fugerunt vel a te neglecta sunt, quanquam frugi homine atque etiam tenacissimo. Νῦν δὲ σὺ βασκάνως πως καὶ τοῖς ἐπικαλαμωμένοις ἐνοχλεῖς, ὁ πάντας γε τοὺς λειμῶνας τῶν μουσῶν καὶ πάντα τὰ λήϊα τῶν πὰλαιῶν ἀποθερίσας.

Quin id etiam scire peruelim, nisi curiosus esse videar, quando illa dicta seposita perdere me nolle dicis: an quae tot tantaque aedis quotidie volumina vix sufficientibus praelis atque vni prope tibi vacantibus officinis, ea ex tempore fundas fanatico furore instinctus, nec istis texendis filum ante sepositum habueris, scriniatim etiam titulis praenotatis. Sunt enim qui aiunt ante annorum hebdomadas apparasse te quae nunc ἐπαλλήλως exeunt. Quod si verum esse scirem, ego animi tui aequitatem tuamque charitatem in publicum amplecterer omni suffragii mei fauore. Quid enim commendabilius est quam quae iuuenilibus annis congesseris, nolle tecum sepeliri? Mihi enim id perinde esse videtur atque si ciuis quidam Romanus Musarum diuitiis circumfluens, annuis et menstruis congiariis populi plausum mereri bonaque sua elargiri in animum induceret, atque ita de omnibus mereri vt etiam primoribus et ordinibus tesseras suas

33. *F*: omnium ipsi rei *E*. 50. βασκαίνως *E*.

43. euerriculo] Cf. Cic. *N. D.* 3. 30. 74. 54. dicis] Ep. 906, 130.

mitteret. Quod vtinam omnes auri nimium amantes factitare sibi persuasissent, vt auide congestas opes ante mortem benigne erogarent! Non tantae passim opes hominum commercio eximerentur et vinculis perpetuis damnatae situ obruerentur. Nam quod ad me pertinet, ego multa inter schedas condidisse me amicis non inficior, ex quibus volumina non contemnenda aliquando contexere potuissem, si mihi secundiore fortuna vti et literis feriari contigisset.

Vt ad reliqua transeam: merito me ludificaris vt nihil pensi habentem qui illud de Hieronymo dixerim ad tribunal Christi rapto; non enim excusabo quod iocari voluerim, vt tu cauillatus es. Ita fando auditum memineram magis quam locum satis apud Hieronymum annotaram. Mihi tamen veniam dabis in re non capitali; huiuscemodi fortasse videri illud tuum possit de Areopagitis, ad quorum subsellia tu furti reos agis. Verum vt non diffiteor me multa ioco dixisse, ita nunquam fatebor me ita impudentem esse vt huius appellationis non suppudeat etiam iocularis. Sed nec amicos tuos, quos viros bonos ac mansueti animi esse non dubito, cum tibi sint amici, ferarum ritu frementes in epistola mea feci. Sit sane vt aliqua non suo loco dicam, quando tibi ita visum est, temporum, locorum dictorumque omnium arbitro; tibique ita me meaque permitto, vt quae ad Tunstallum de te scripsi, si vel non suo loco dicta vel male locata videntur, ea loco vt moueas. Neque id quidem modo, sed etiam te vt eo ex fastigio gloriae et existimationis deducas aut deturbes, in quo te collocatum a me fastidiose scribis: quandoquidem tam morose id quod tibi tribuitur admittis, vt modestius fuerit fortasse aperte respuere. Vide vtrius nostrum aequior sit querela. Tu cum tua me deiecisse clamites, ego mea a te eleuari aegre fero.

Tametsi o hominem te aequissimum et animi gratissimi, qui autorem me tibi fuisse dicis et causam nec Regi nec Episcopo fautori tuo scribendi! Haec illa sunt euangelia quae mihi a te deberi contendebam. Imo vero o hominem te acutum, qui ne in eo quidem loco epistolae me intellexeris, ἐν ᾧ διαπράξασθαί σοι τὸ ὑφ᾽ ἡμῶν προαιρεθὲν ἐπεχείρουν, ita vt tuae tantum partes essent ἐν τῷ διαμέλλειν καὶ οἱονεὶ βαρύνεσθαι ἐπὶ τοῖς ἐπαγγέλμασι τοῖς ἐνθένδε! Tu autem velut sorex, quod aiunt, qui mimum euulgasti. Gaudeo te stomachum perpurgasse, vt purus putus Erasmus ad nos tandem transeas. Certe omni ope conatus es virus illud fellis exudare falsa opinione contractum, cuius graueolentia nondum ita mihi stomachum mouit: ne te vltum me esse magnopere triumphes, vt implacidiore me vtare. Itaque si quid etiam in imo subsedit, excute et te totum perpurga, quando illa cata-

74. ludificaris] Ep. 906. 300 seq.
79. illud tuum] Ep. 906. 349.
87. ad Tunstallum] Ep. 583.
90. scribis] Ep. 906. 407.
95. dicis] Ep. 906. 487,8.
96. euangelia] Ep. 810. 436.
98. epistolae] Ep. 810. 398–434.
101. perpurgasse] Ep. 906. 568.

potia, vt spero, epistolae meae vorasti. Quanquam quum impudentiae crimine nihil atrocius Homerus inuenerit, quo tu crebram in me lapidationem fecisti, iocis scilicet mecum assuescens, non video quid reliquum tibi feceris, quo luculentiorem plagam incutere mihi possis. Sed tamen si quid restat, recipere plagam non grauabor, dum tuo animo obsequaris.

Libens tamen hoc tibi suaserim, vt si te adhuc malus ille genius tuus huiuscemodi agit intemperiis, in illum exuccum et monogrammum theologum, qui tibi semissis homo male cogitat, mucronem stili tui obuertas. Satis enim mihi videor periculum stomachi tui fecisse. Interim silentio indulgebo, vt attentius te spectem cum illo congredientem, si quando caput ex insidiis et latebris exeret: et tui stomachi ludos quoquo modo meditabor, qui bellus et delicatus amicus palpatoribus gaudes amicis. Proinde si lubet, Deloino iam non meo sed tuo scribe, qui mellitis tecum certabit epistolis: quanquam ipse queritur te alteri iam eius epistolae non respondisse. Ruseus vix ausus est salutem mihi committere ad te verbis suis mittendam: quem in te merito excandescere arbitrabar; ei enim epistolam tuam ostendi, in fronte quidem suauem et illectricem sed intus amarulentam. Itaque autor tibi sum vt te totum his amicis des, qui amicitiam tractare mollioribus articulis nouerunt. Ego vero in gratiam cum seriis redibo iocisque salutem multam dicam, qui mihi male eloquentiae tuae gratiam conciliarunt.

Illud calumniae plenum pene per obliuionem omisi, quod verba tu epistolae meae repetens, *inquis* in praesenti pro *inquies* scripsisse me confingis; quasi vero scilicet superioris tuae epistolae verba ementitus sim. Hoc enim ipse quereris, cum tamen reuera ego per anthypophoram loquerer, non te ita dixisse affirmans sed dicere posse: vbique enim *inquies* in futuro in scheda mea scriptum est. Ita non tantum argutiis rhetoricis, vt solebas, sed etiam sycophantiis oppugnare me instituisti.

Nondum eram cum Episcopo collocutus, ex quo tu ad eum scripseras, etiamsi literas tuas videram. Vale, et thema aliud auspicare, si tibi τοῦ ἀντεπιστέλλειν vicissitudo cordi est. Omnia arbitrii tui facio. Parisiis. Calen. Febr.

Locus qui te conturbat in epistola mea, sic legitur in scheda quae est apud me: 'Faber toties a me cum honoris praefatione nominatus nescio quam gratiam mihi rependit, certe vt multis videtur iniquam.

120. iam *E*: iamiam *F*. 123. *EN*[3]: Ruzeus *N*[2] *Lond.* 136. tantum *om. H.* 141. Calen. *E*: Calendas *H Lond.*: Calendis *N*[3]. Februarii *H.*

108. Homerus] Cf *Od.* 22. 424.
115. theologum] Lee; cf. Ep. 906. 448 n.
122. epistolae] Not extant.
131. repetens] Cf. Ep. 906. 133 n.
138. scripseras] Cf. Ep. 906. 504.
142. epistola] Ep. 810. 34-8.

Mihi quoque durius agere mecum videtur quam pro solito suo candore. Doleo ansam hanc datam, et reliqua. Tum ipse praediceres': quae tria verba postrema mea sunt hoc sensu, 'Debuisti superioribus verbis addere te Apologiam scripturum; tunc fortasse non serus monitor fuissem.' Qua ex epistola tua haec sumpserim nescio; cum enim haec scriberem, nec libros meos expeditos nec scrinia digesta habebam in hac domo in quam migraui.

Habes epistolam et puram et eleganter exaratam et ἀυτόγραφον. Sed omnia mihi tecum licere aequum est, praesertim quum a manu amicum nullum habeam, alienum inquirere non vacet, nec suaue sit ad te religiose scribere. Omnia hic imperiose agere coepimus ex quo Maximilianus mortuus est, ne me iam vt magnopere aequo et clemente vsurum te esse speres. Vale rursus et me, si lubet, ama, quando tuo iussu non obticui.

916. To Erard de la Marck.

Paraphrasis ad Corinthios f. 2 (α). Louvain.
Lond. xxix. 73: LB. vii. 849. 5 February 1519.

[The preface to the Paraphrase on the Corinthians. The first edition was printed by Martens *s. a.* (α), with the date 30 Jan. 1519 at the end of the Paraphrase. Ep. 918 serves to confirm the date of this preface, and the book was perhaps ready by then (cf. Ep. 918. 7 n.). But if the copy I have seen—in the Bibliothèque Royale at Brussels, Inc. 2427,—is representative, the book cannot have appeared till March; for it contains at the end (f°. E) Erasmus' *Apologia pro declamatione de laude matrimonii*, dated 1 March 1519. This, however, may have been an addition to some of the later copies; for Froben reprinted the Paraphrase in March (β),—which would have been quick work if it had only appeared in the same month—, but he did not reprint the *Apologia* till May. Froben printed this Paraphrase again in Jan. 1520 (γ) conjointly with those on the Romans (Ep. 710) and Galatians (Ep. 956); it also appears with this preface in the collected editions of the Paraphrases (p. 137), but the sigla need some variation. For the edition of March 1521 (δ) this preface was revised; and the same text remains in July 1521, Feb. and May 1522. There are trifling changes in 1523 (ε) and 1523–4 (ζ); but for 1532 (η) there was a considerable revision, which was followed in 1534. For the final edition 1541 (θ) there are a few more alterations.
For Erard de la Marck see p. 167.]

CLARISSIMO PRINCIPI ET EIDEM REVERENDISSIMO PRAESVLI LEODIENSI D. ERARDO DE MARCA ERASMVS ROTERODAMVS S. D.

Cvm mihi multorum et litteris et oratione tua celsitudo fuerit sepenumero praedicata, velut omnibus ornamentis, omnibus affatim cumulata dotibus quae magno principe dignae videri queant, tamen

916. TIT. NVNC CARDINALI *post* DE MARCA *add.* η.

915. 154. amicum] Cf. Ep. 534. 63 seq.
156. Maximilianus] †12 Jan. 1519.
916. TIT. n. NVNC CARDINALI] Erard had been created Cardinal in 1520, but the necessary proclamation was not authorized by the Pope till Aug. 1521; see Bergenroth ii. 349,50.

paucorum dierum consuetudine talem eam expertus sum, vt illi perquam maligne parceque, ac prope dixerim inuide, tuam felicitatem, imo nostram potius, retulisse viderentur. Itaque mutatis in diuersum rerum vicibus, factum est vt tu iam pridem quorundam praedicatione maiorem in modum inflammatus in nostri videndi desyderium, a congressu moderatius amare coeperis, opinor quamprimum expostulaturus cum his qui tibi ex tantula musca tantum fecerint elephantum: ego contra, qui prius satis magno tenebar tui desyderio, simul atque datum est coram et cominus te contemplari, totus raptus sum in amorem et admirationem tuae magnitudinis, moxque cum his expostulaui qui te mihi tam maligne depinxerant.

Neque vero hic commemorabo vetustissimam gentis tuae nobilitatem clarissimaque maiorum stemmata, non ditionis amplitudinem, non totius corporis prorsus heroicam maiestatem, quae procul etiam eximium principem testetur, quanquam haud sum nescius hisce quoque rebus animi doteis commendari. Mihi magis admirari libet quae magis tua sunt, incredibilem morum suauitatem, nulli non obuiam atque expositam comitatem, qua fit vt, quocunque te conuerteris, protinus hilarescant omnia; ingenium mire dextrum et in omnia versatile, nusquam non sibi praesens, nusquam non expromptum, iudicium in omni genere rerum singulare, quod suapte natura felicissimum felicius reddidit plurimarum rerum vsus, inauditam consilii vim, quo nomine nostro quoque Principi nostraeque aulae gratulor: ad haec haud vulgarem animi propensionem erga pietatem ac bonas litteras, quibus vtrisque praemines ipse; cum primis autem perpetuum pacis studium, qui post tot bellaces Episcopos incredibili prudentia sic moderatus es populum, alioqui satis ad bella praecipitem, vt nec ille cuiquam praedae fuerit nec quenquam armis lacessiuerit. Arduum ac rarum est probum agere principem, rarius integrum et incorruptum praesulem. Tu vnus vtrunque munus sic praestas vt vix alius alterutrum possit absolutius; nec minus religionis antistitem geris quam reipublicae ducem.

Verum haec alias fortasse tempestiuius referentur et, vt arbitror, aliis rectius quam tibi. At interea, ne talem Principem, a quo sic essem prouocatus officiis, denuo vacuus et asymbolus conuenirem, aut ne putares ab hac tua florentissima Academia praeter aromatiten nihil mitti, litterarium hoc xeniolum pauculis hisce diebus adornaui,

26. cui nuper adiunctus es *post* aulae *add.* δ. 31. ille α: ipse η.

4. consuetudine] The visit of which Erasmus had been disappointed in the autumn (cf. Ep. 867. 83,185) had perhaps been recently paid: or the Bp. may have come to Louvain.

26 n. nuper] Erard had been admitted to the Council of Brabant after the treaty of St. Trond. He was also one of the first members of the new Privy Council constituted on 19 Oct. 1520: See Henne ii. 322,3.

39. aromatiten] Cf. Ep. 140. 16.

Paraphrasin in duas Epistolas ad Corinthios, quo Paulum illum vnicum nostrae religionis antistitem, tecum quocunque lubitum fuerit circumferas; posthac absque prolixis commentariis tecum dilucide familiariterque confabulaturum. Neque dubito quin huius colloquium sit tibi non minus frugiferum quam volupe futurum. Primum enim in hisce duabus Epistolis aperiuntur permulta de nascentis Ecclesiae primordiis, de quibus admiror prope nihil esse proditum historia grauiore cuique tuto possis credere. Solus Lucas de paucis Apostolis pauca quaedam attingens Paulum Romam vsque prosequitur. Nam Dionysius, qui in Hierarchia secunda priscos Ecclesiae ritus satis copiose describit, eruditis recentior quispiam fuisse videtur quam fuerit Areopagites ille Pauli discipulus. Legi Graecorum Liturgiam, quam illi Chrysostomo tribuunt cui nihil fere non tribuunt; mihi non fit verisimile.

Atque vtinam quae Paulus hic attigit ac veluti per transennam ostendit de ritibus ecclesiasticis, aliquanto copiosius et explanatius tradidisset! Quam enim circumcise meminit de eucharistia siue synaxi, quasi veritus ne quid de tanto mysterio secus diceret quam oporteat, de quo recentiores quidam quam illotis, vt aiunt, pedibus quid non disserunt, quid non definiunt! Vtinam illud saltem aperuisset, a quibus, quo tempore, quo cultu, quo ritu, quibus verbis consecrari soleat panis ille mysticus ac sacrosanctum Dominici sanguinis poculum! e cuius indigna tractatione Paulus crebros morbos ac mortes nasci docet: qui sermo nos quoque circunspectiores reddere debet, ne forte lues, quae compluribus iam annis passim grassatur, hinc nobis orta sit. Tractat autem indigne non solum qui libidine pollutus accedit, sed multo magis qui liuore, qui odio, qui virulentia, qui obtrectatione, qui vindictae studio conspurcatus, aliisque hoc genus viciis, quae suapte natura ex diametro pugnant cum Christiana charitate, quam hoc mysterio repraesentamus. Plenius aliquanto disserit de dotibus linguarum, interpretationis, prophetiae, ceterisque in quorum locum postea successit cantus ecclesiasticus, sacra lectio et concio. Nam dona sanationum et apocalypsis iam olim nos destituerunt, postea quam frigescente charitate et languescente fide magis ab humanis praesidiis pendemus quam ope coelesti.

Attingit nonnihil et de iurisdictione ecclesiastica, cum prohibet adiri iudices ethnicos, ac lites pecuniarias per Christianos arbitros transigi iubet. Quin et sibi cognitionem iudiciariam vindicat, cum ait: Vbi venero, in ore duorum aut trium testium stabit omne

42. tecum *om.* δ. 76. η : iurisditione α.

51. eruditis] The Paris Faculty of Theology censured this statement: Erasmus in support instances Grocin, *Declarationes ad censuras Lutetiae vulgatas*, LB. ix. 916 E–917 C.
53. Liturgiam] Cf. Ep. 227. 1 n.
59. illotis] Cf. *Adag.* 854.
79. in ore] 2 Cor. 13. 1.

verbum. Rursus in executione demonstrat autoritatem Apostolicam, tradens Satanae virum qui patris vxorem sibi adiunxerat: in cuius rei locum nunc successit excommunicatio. Quae hisce temporibus mea sententia plus satis in promptu est, dum passim et quamlibet friuolis de causis intentatur fulmen illud terrificum, nec vnquam acrius quam cum pecuniola periclitatur: cum Paulus, ni fallor, praeter Hymenaeum et Alexandrum, vnum modo tradiderit Satanae; illos quod pertinaciter obsisterent Euangelio, cum haberentur Christiani—quos vt damnatos legimus, ita non legimus restitutos; hunc ob publicum vulgoque notum incestum. Et tamen nec in hunc pronunciauit nisi ex communibus omnium suffragiis, nec vsquam hominis nomen prodidit, in damnando crimen notasse contentus; in reconciliando ne criminis quidem facit mentionem, vt in flagitium seuitum intelligas, non in hominem. Neque tum aliud erat tradi Satanae quam ad tempus vitari a ceteris, quo pudor ad resipiscentiam adduceret. Nam id admiscet sententiae Paulus, in afflictionem carnis, vt spiritus saluus fiat in die Domini: vt ipsa quoque seueritas, qua medetur malo, spiret Apostoli charitatem. At mox eundem quanto studio commendat Corinthiis, vt correctum blande recipiant in suum consortium, sollicitus ne grauiore moerore absorberetur. Hac poena tum erat contenta lenitas Apostolica.

Adhaec cum plures essent qui peccarant, in vnum modo, quo sit aliis exemplo, voluit animaduertere, sed miti supplicio, imo remedio potius quam supplicio. Ceteros per epistolas crebris minis territat, quo resipiscant, veluti non habiturus saeuiendi ius in eos qui sua sponte resipuissent. Nunc quam tyrannice seuimus in plebeculam, ipsi nobis grauiorum scelerum conscii! Sed interim huius incesti damnati ac recepti argumento, explosum est dogma Montani ac Nouatiani, qui lapsum grauiter a baptismo non recipiunt in gregem Christianum. Quanquam Augustini temporibus semel duntaxat dabatur locus publicae poenitentiae, ne frequenti vsu vilesceret remedium; etiamsi relapsis in idem flagicium non adimit veniae spem apud Deum, hac de re pluribus disserens in epistola ad Macedonium, quae nunc habetur liiii. Ab eodem exemplo natae sunt canonicae satisfactiones, quas olim seuerissimas fuisse testantur veterum pontificum decreta. Ab his rursus ortas apparet quas nunc vulgo vocant indulgentias; quibus vtinam nobis contingat tam pietate ditescere quam quorundam arcae nummis locupletantur! Ac primum de poenis solennibus ab episcopo indictis relaxabatur aliquid, sed vt parce, ita non nisi ob graues piasque causas; nunc

85. ni fallor *add.* δ. 118. Ac . . . 122. causas *add.* η.

85. Paulus] 1 Tim. 1. 20; cf. 2. Tim. 2. 17,8.
86. vnum] 1 Cor. 5. 5.
112. epistola] Aug. *Ep.* 153.

passim venditur purgatoriae carnificinae remissio: nec venditur modo, sed obtruditur nolentibus, non iam dicam ob cuiusmodi causas. Iam pseudapostolos, tametsi Paulus sciret esse pestilentissimos, tamen tolerat ad tempus, ne seuiens in paucos publicum Ecclesiae statum perturbaret: non abhorrens ab Augustini sententia, qui quosdam clam, non palam arguendos putat, ne ad maiorem insaniam concitentur, et ex flagitiosis fiant vel tyranni vel haeresiarchae.

Quin et in ferendis legibus Apostolico munere fungitur: de matrimonio concesso aut inconcesso, pari et impari, de digamia, de diuortio; quorum alia suadet vt vtilia, rursus alia praecipit vt necessaria. Ex his quaedam mea sententia satis, ne dicam plus satis, mordicus tenemus, veluti de diuortio; quaedam prorsus abrogata sunt, veluti quod Paulus suadet vt vxor Christiana adhaereat ethnico marito, si is non quaerat diuortium. Praescribit et de carnibus idolothytis, de quibus et in Actis decernunt Iacobus et Petrus; quod nunc fortasse locum non habet, cum nemo iam sacrificet daemonibus. Etiamsi huic quoque decreto iam derogatum est, quod suffocato et sanguine vesci nefas non habeatur. At Ambrosius sub interdicto sanguinis, omnium animantium quae sanguinem habent esum prohibitum interpretatur; et ob id a Grecis ex superuacuo adiectum de suffocato, quod qui prohibet simpliciter ne vescamur pecude, idem prohibet edere de suffocato. Verum an Ambrosianae sententiae subscribendum sit, alii viderint. Mihi purioris Christianismi videtur magisque consentaneum Euangelicae et Apostolicae doctrinae, si nulli certum cibi genus praescribatur, sed admoneantur omnes vt quisque pro corporis habitu vescatur quae maxime conducunt bonae valetudini, non ad luxum, sed ad sobrietatem, cum actione gratiarum ac studio bonae mentis.

Sed vt currat oratio, docet hic obiter Apostolus quatenus mos gerendus infirmis, et quatenus vitandum offendiculum, videlicet vbi praesens imminet fidei periculum, et offendiculi occasio pene est inuincibilis; tum reperta et ex pristino vitae instituto relicta, non nata e nobis et accersita. Nam an Augustino sit assentiendum, qui in epistola quadam ad Publicolam, in qua varias quaestiones tractat huius argumenti, existimat simpliciter esse rectius fame mori quam immolatitiis forte repertis vesci, si constet esse immolaticia, aliorum esto iudicium; cum Paulum hic nihil offendat, nisi infirmi offendiculum, palamque clamitet nec idolum nec idolothytum esse aliquid, et indignetur quod male audiat ob id pro quo ipse gratias agit. Quo

152. et *α* : est *θ*. 156. carnibus *add. η post* immolatitiis. immolaticias *η*.

135. in Actis] 15. 20, 29 and 21. 25. 154. epistola] Aug. *Ep.* 47 § 6.

scrupulo sublato, quid est cur fame moriatur Christianus? Neque enim similia sunt quae confert in libro De bono coniugii, suscipere liberos et mori fame. Neque Paulus hanc admiscet circunstantiam, quin potius abstinere pro tempore iubet, cum vndeuis alioqui suppetat, quo ventrem sedes latrantem. Si mihi conceditur furtiuo cibo vitam prorogare, cur ob alienam suspicionem mori iubeor? Atque haec quidem tum erant constitutionum ecclesiasticarum rudimenta, cum nondum de dignitatibus ac prebendis, nondum de pallio et vsu pallii, nondum de decimis praedialibus ac personalibus, nondum de represalibus quaestio verteretur.

Ad haec aperitur nonnihil de censu salarioque sacerdotum, cum palam inculcet aequum esse vt qui seruiunt Euangelio, viuant ex Euangelio: sed viuant, non ditescant, non satrapas agant, neque viuant tamen, nisi seruiant et assideant altari. Quanquam ipse ius hoc aliis defendens, sibi non vsurpat, etiamsi plus omnibus in Euangelii negocio laborans. Hanc egregiam ac vere generosam Pauli mentem tot iam saeculis non video qui studeat aemulari. Nihil gratis geritur, imo exigitur praemium, nec praestatur officium, cum Apostoli vltro delatis sint vsi, Paulus ne delatis quidem. Colliguntur et pecuniae, sed quae sponte conferebantur ab iis quibus supererat, non extorquentur; et colliguntur in vsus sanctorum egentium, non in luxum ditiorum: et ita colliguntur vt hinc nec ad Paulum nec ad Titum, per quos agebatur negocium, quicquam omnino compendii rediret. Vnde post natum apparet, vt Ecclesiae multorum opes committerentur in viduarum ac senum aliorumque necessitates erogandae, quas postea quorundam improbitas in suam vertit tyrannidem. Mittuntur vltro citroque legati, quibus et suus habetur honos tum in excipiendo tum in deducendo: sed opinor pompam fuisse frugaliorem quam hodie videmus. De mandatis enim nihil disputo. Gratulandum auctis Ecclesiae rebus, si cum splendore strepituque tantundem creuit religio. Neque tamen id temporis Apostolis sua defuit dignitas ac maiestas, non defuere presidia. Iactat Paulus arma sua non carnalia, sed spiritualia: potentia, non armatis ferro copiis, sed presidio Dei: non ad demoliendas vrbes, non ad depredandum populum aut trucidandos homines, sed ad deiiciendam omnem cogitationem erigentem sese aduersus consilium Dei. Ea cuiusmodi sint, clarius etiam explicat Ambrosius in libro De viduis: 'Ecclesia' inquiens 'non armis secularibus vincit aduersarias potestates, sed armis spiritualibus quae sunt fortia Deo.' Ac paulo post: 'Arma' inquit

164. sedes α: sedare possis η. 169. represaliis δ. 171. inculcat η. 179. iis α: his ϵ.

161. De bono coniugii] Ch. 16. 196. De viduis] 8. 49. 164. latrantem] Cf. Hor. *S.* 2. 2. 18.

'Ecclesiae fides, arma Ecclesiae oratio est, quae aduersarium vincit.' Succinit huic sententiae Nicolaus Papa, cuius verba referuntur in Sententiis Theologicis lib. iiii. distin. xxxvii. § *His adiiciendum.*

His armis, his copiis, et sic instructo milite Paulus bellator inuictus subacta Graecia magnaque minoris Asiae parte Romanum aggressus est, ac coepit imperium tum nullis regum armis expugnabile. Quicquid autem terrarum subegit, Christo subegit, non sibi; cuius presidiis hoc ipso ducem inuictum praestitit, quod nullis humanis presidiis niteretur. Coeleste regnum coelestibus armis asseruit, et Euangelicam militiam Euangelicis opibus gessit. Coriarius Pontifex, peripsema mundi, sed electum organum Christi; cuius humili sublimitate et facunda infantia atque eloquenti balbutie suum nomen voluit per superstitiosam Iudaeam, per eruditissimam Graeciam, per regnorum omnium reginam Romam illustrari. In quem vere competit, quod olim in Periclem, nisi fallor, dictum est, Fulgurat, tonat ac miscet, non Graeciam modo, quemadmodum ille, verum etiam vniuersum terrarum orbem.

Verum illud interim mirari subit, in ipsis statim initiis ac rudimentis periclitatam fuisse doctrinam Euangelicam, ni Paulus omni, quod aiunt, pede contra stetisset; non aliter quam foetus quidam de vita periclitantur priusquam in vitam emerserint. Tanta zizaniorum vis coorta est, quae teneram etiamnum et herbescentem Christi sementem pene obruit, mox philosophia mundana, mox Iudaica superstitio, ceu de composito iunctis copiis in Christum conspirabat. Philosophia dissuadebat resurrectionem, et humanis argutiis nonnihil viciare coepit Euangelii synceritatem. Iudaismus totum Mosen vel vsque ad circuncisionis iniuriam nobis inuexerat, ac coelestem illam philosophiam ad crassas frigidasque ceremonias pertraxerat, nisi strenuissimus hic Isaac noster tot puteos Euangelicae venae, tot fontes viui laticis aduersus Philisteos omnia terra opplentes aperuisset. Philosophia tum per morosophos suos libris ac linguis, per tyrannos gladiis etiam, grassabatur in pusillum ac simplicem Christi gregem, vestigiis et in haec vsque tempora relictis. Iudaismus per Apostolos personatos sub vmbra praetextuque pietatis perniciosius etiam irrepebat, adeoque totam Christi segetem occupauit vt ne nunc quidem reuelli possit. Certe diuus Augustinus in epistola quadam ad Ianuarium, quae nunc habetur numero cxix, testatur in Africa tanta superstitione obseruari solere pelluuia, quorum meminit et Iuuenalis, 'vt grauius corriperetur qui per octauas suas terram nudo

202. Paulus *add.* η. 216. Verum α : Caeterum η. 222. de *om.* θ.

200. Nicolaus] See *Decretum* ca. 33, quaest. 2 §§ *Interfectores* and *Inter haec.*
201. Sententiis] Of Peter Lombard.
213. Periclem] Cf. Ar. *Ach.* 531.
217. omni . . . pede] A rustic proverb quoted by Quint., *Inst.* 12. 9. 18.
234. Augustinus] *Ep.* 55 § 35.
237. Iuuenalis] 3. 277, 10. 64.

pede tetigisset, quam qui mentem vinolentia sepelisset'; stomachans et indignans Ecclesiam Christi, quam paucissimis celebrationum sacramentis misericordia Dei esse liberam voluit, tot seruilibus oneribus premi, vt tolerabilior videretur conditio Iudaeorum, qui etiamsi tempus libertatis non agnouissent, legalibus tamen sarcinis, non humanis praesumptionibus subiicerentur.

Sed huiusmodi zizania vtcunque tolerat, licet inuitus; illud nullo pacto ferendum putat, vtpote palam repugnans fidei sanaeque doctrinae ⟨minime⟩ consentaneum, quod quidam sic ab esu carnium abstinerent vt eos qui vescerentur pro immundis ducerent. Extant et huius superstitionis hisce temporibus non obscura vestigia, plerisque bonam pietatis partem in ciborum delectu ponentibus, quos ex aequo Deus creauit ad vescendum cum gratiarum actione. Nec hic minus praeposterum iudicium quam apud Afros in pedum lotione, dum nemo fere non grauius crimen existimat die sabbati carnibus vesci, quam mendaci virulentia famam fratris incessere aut etiam hominem ferro iugulare. Erant qui iuxta Pauli vaticinium in totum prohiberent nubere. Ex qua superstitione relictum videtur, quod diuus etiam Gregorius Romanae ecclesiae vsu receptum praecipit obseruandum, vt vir qui cum vxore propria rem habuisset, abstineret aliquandiu ab ingressu templi, nec ingrederetur nisi lotus, noctem, vt ait ille, flumine purgans; ac rei superstitiosae causam adfert, non addam qualem, nimirum hanc, quod licet honestum sit matrimonium, tamen voluptas, sine qua non constat coitus, nullo modo possit esse sine culpa. Quod dico refertur in Sententiis Theologicis, lib. iiii, dist. xxxi, § *Sed forte aliquis.* Ficulnum vero auxilium est, quod ibi comminiscitur Magister, hoc intelligendum de congressu per incontinentiam; qui dicit 'nullo modo', nihil excipit.

Quin et aliarum haereseon, quamuis sublata sint vocabula, tamen reliquias ac ceu cicatrices quasdam licet hodie quoque deprehendere, velut eorum qui dicebantur Esseni, qui Ebionitae, qui Apostolici, qui Psalliani, siue Euchitae, ne quid attingam de Simoniacis, quae vox iam olim habetur inter obsoletas. Verum huiusmodi sectarum dissidia —quibus postea totus prope conflagrauit orbis, praesertim Ario duce, rebus tam ambiguis, vt incertum esset vtro se mundus inclinaret— viuo etiam Paulo pullularunt; non de condonationibus aut applica-

246. minime *addidi.* β: consentanum α: *om.* δ. 256. praecepit θ. 263. Ficulnum ... 265. excipit *add.* η. 267. hodie quoque *scripsi*: hodieque α. 269. quae ... 270. obsoletas *add.* η.

256. Gregorius] See *Decretum* ca. 33, quaest. 4 § *Vir cum propria.*

258. vt ait ille] Not Gregory. I believe Erasmus to have used this form either when he could not recall the origin of a quotation (cf. Ep. 116. 4, where the reference is to Varro, *Men.* 335), or to give an air of authority to some phrase which had struck him whilst writing.

264. Magister] Lombard.

tionibus aut id genus aliis, quae nunc obtorto collo trahimus ad fidei materiam, sed de resurrectione mortuorum, quae caput ac basis est nostrae professionis. Aduersus hanc pestem quanquam acerrime depugnat Paulus, tamen adhuc vereor ne spiret etiamnum in quorundam animis haec excetra; quando quidam apud Italos quotannis in publicis concionibus conantur asserere resurrectionem, existimantes rem in portu fore, si docuerint Aristotelem non sustulisse prorsus immortalitatem animarum. Nihil enim interim dicam de conuiuiorum fabulis. Porro quid credant alii non est meum diuinare: certe, quod est in propatulo, sic viuunt quidam, presertim potentes in hoc mundo, quasi de futuro seculo nihil omnino credant.

Atque vtinam hic quoque Paulus aliquanto plus lucis nobis aperuisset! an extent animae semotae a corpore, et vbinam extent, an fruantur immortalitatis gloria, an impiorum animae iam nunc crucientur, an eis subueniant nostrae preces aut alia benefacta, an indulgentia summi Pontificis subito liberentur a poenis: quando video multos super hisce rebus ambigere, aut certe disputare; quod superuacuum erat, si Paulus aperte definisset. Ad haec cum in Christum renatos conueniat veterem hominem exuere cum actibus et affectibus suis, tamen videmus adhuc Euangelio recenti, praesidente Paulo, libidinem, auaritiam, contentionem, ambitionem, dissidia, ceterasque pietatis ac bonorum morum pestes in populum irrepsisse, quaedam vicia ex superiori vita relicta non potuisse prorsus atque e stirpe reuelli: ne quis admiretur his temporibus esse in quibus, quia refrixit charitas, abundet iniquitas. Quin viuo etiamdum Paulo ingesserant sese pseudapostoli, qui rem Euangelicam in suum questum verterent, qui Christi gloriam in suam tyrannidem transferrent, qui se praedicarent magis quam Deum; qui pro Christo mundum, pro Spiritu carnem docerent; qui coelesti doctrinae doctrinas hominum, qui fundamento Christo structuram indignam inducerent: hoc nocentiores hostes Ecclesiae, quod haec agebant sub pretextu Christi, quod Apostolorum titulo personaque commendati.

Atque vtinam hodie nullos haberet pseudapostolos Ecclesia Christi! Vtinam omnes qui in Euangelii praedicandi vices successerunt, ad exemplum Pauli Iesum Christum non ad questum, non ad ambitionem, non ad gratiam potentum, non ad odium aut fauorem

278. haec *om.* θ. quando quidam *scripsi*: quandoquidem α. 286. an *ante* extent α: quomodo γ: qualiter δ. 297. e α: a δ. 298. etiamnum η. 303. admiscerent *add.* η *post* hominum.

---

278. apud Italos] Pomponatius' *De immortalitate animae*, Bologna, Justin. Ruberiensis, 1516, had maintained that Aristotle held the soul to be mortal. For the efforts of the orthodox to refute this view, headed by Aug. Niphus' treatise with the same title, Venice, 1518, see E. Renan, *Averroès*, pp. 355–69, R. C. Christie, *Essays*, pp. 138 seq.

280. in portu] Cf. Ter. *Andr.* 480.

hominum, sed pure syncereque praedicarent! Paulus enim ipse vinculis alligatus gloriatur sermonem Domini non esse alligatum. Nunc, proh dolor, cernere est quosdam qui, potentum salariis in hoc ipsum velut autoramento redempti, non tam ea praedicant quae faciunt ad Christi gloriam, quae ad veram pietatem, quam quae conducunt ad venanda sacerdotia, ad illaqueandas dignitates, ad irretiendos episcopatus: ibi fortes ac vocales, vbi non tuta modo verum etiam questuosa est adulatio; rursus vbi damnosa veritas, magis muti vel ipsis piscibus. Quod si sal insulsus esse coeperit, quid superest vnde saliatur insipidus popellus? Si lumen vertitur in tenebras, quid discutiet imperitae multitudinis caliginem? Si pastores vertuntur in lupos, quae spes gregi? Si coeci sunt qui viae duces sunt, quis reuocabit ab errore? Si caupones sunt qui patres esse debebant, quis erit vsquam synceritati locus?

Adeone plus apud nos valet hominum terror quam timor Dei? Plus humanis quam diuinis praemiis commouemur? nisi forte nobis ipsis primum adulamur, quo perditius adulemur aliis. Paulus non patitur quenquam mortalem praedicari, non patitur Euangelii laudem in homines transferri. Nunc quidam velut antiquato Christo nouum idololatriae genus inuehunt, ex hominibus, vt ita loquar, deos facientes. Interim imponitur plebi, interim populus non simplici premitur tyrannide. Haec plaerique perspicimus et tacemus; nec solum tacemus, sed diuersam etiam partem adiuuamus. 'Fateor' inquimus 'esse rectum, sed tutum non est.' Si apud Christianos tutum non est Euangelium pure libereque praedicare, vbinam id tuto fiet? Quod si hic metus apud omnes aeque valuisset, quis nobis tradidisset Euangelium? Et ideo fortassis procerum aures aegrius ferunt vera consilia, quod nimium illas assuefecimus assentationi.

Non haec loquor quo quenquam taxem. Vtinam nulli sint in quos haec vere competant! Non prodentur a me, sed ipsi sese libris aeditis, ipsi se publicis concionibus quotidie produnt, tam impudenter assentantes vt ipsis etiam mimis sint deridiculi. Vox ea quam pietati dicatam esse oportebat, seruit questui; quae docere debebat regnum coelorum, subseruit regno mundi; quae Christi mysteria debebat enarrare, narrat hominum somnia. Euangelica tuba, quam intendi iubet Esaias ad ebuccinandam Dei gloriam, in citharam versa delinit aures hominum. Lingua, quam idem gloriatur sibi datam eruditam, ad reuellenda viciorum plantaria, ad inserenda semina pietatis, ad vsum longe diuersum accommodatur, docens quod non oportet et insectans quod laudatum oportuit. Lingua canis, qua decuit cum

314. quae ad *α*: quaeque ad *η*. 322. sunt *post* duces *α*: agunt *η*. 335. aeque *om.* *θ*.

---

345. Esaias] 58. 1. 346. Lingua] Is. 50. 4.

mansuetudine mederi vulneribus nocentium sepe lacerat famam innocentum, imo quod est foedius bene merentium. Haec nobis vice teli est, quo confodimus si quis nos offendat, imo si nec offendat sed officio prouocet. Dicas medicam illam linguam versam in linguam viperae. Quin potius Paulinam imitamur linguam, quae praeter Dominum Iesum nihil sonare potest? Quin potius meminimus praedicatorem angelum esse Domini, e cuius ore populus legem expectat Dei, non conuicia in membra Christi; plurimumque interesse inter hierophantam et sycophantam, inter theologum et spermologum, inter doctorem et delatorem? Hic Episcoporum partes desyderantur, quorum est curare ne passim cuiuis detur locus apud populum concionandi. Nec satis esse credamus ad munus Apostolicum obeundum gestare cucullam. Non omnes qui linguam habent, cor habent.

Sed his de rebus alias fortasse commodius dicetur; nunc vt ad id quod in manibus erat, redeam. Cum Paulus noster vbique vafer sit ac lubricus, in his tamen duabus epistolis sic polypum ac chamaeleontem, sic Proteum ac Vertumnum quendam agit, vt cum Corinthiis plusquam Graecis agens, quodammodo iuxta vetus prouerbium πρὸς Κρῆτα κρητίζειν videatur, in omnia se vertens quo illos transfiguret in Christum: adeo ceu per varios labirinthi flexus sese voluit ac reuoluit, subinde alius atque alius nobis prodiens. Quam supplex ac blandus alicubi, obsecrat per mansuetudinem Christi, rogat, vt ferant stulticiam suam aliquantisper! Rursus austerus ac minax clamat, An experimentum quaeritis per me loquentis Christi? Alibi sese deiiciens peripsema se vocat, abortiuum et indignum Apostoli nomine, ac mox ingens et erectus summis etiam Apostolis se praefert; hic humi repit, illic e tercio coelo nobis apparet. Nunc collaudat Corinthiorum pietatem, mox in vicia illorum detonat. Quaedam palam exigit, quaedam ceu per cuniculos insinuat. Alicubi imperitus sermone nihil nouit nisi Iesum, et hunc crucifixum; alicubi sapientiam loquitur inter perfectos. Alicubi cordatum ac sobrium agit, ac rursus alibi sumit sibi stulti parumque sobrii personam. Nunc suum ius sibi fortiter asserit, mox illis blande remittit. Ex animo loquitur alicubi, est vbi εἰρωνεύει: 'Condonate' inquit 'mihi hanc iniuriam.' Reperias vbi sibi parum constare videatur, ita sui dissimilis vt maxime tamen sit sui similis, ita inconstans vt maxime constans. Nusquam enim non agit Christi negocium; nusquam non consulit gregis sui commodis, fidi medici ritu, nullum remediorum genus non admouens quo perfectam sanitatem suis restituat.

Sudatur ab eruditissimis viris in explicandis poetarum ac rhetorum consiliis; at in hoc rhetore longe plus sudoris est, vt deprehaendas

361. Nec . . . 362. cucullam *add.* η. 375. se α : sese θ. 380. alicubi α : aliubi η : alibi θ. 383. inquit *add.* η.

quid agat, quo tendat, quid vitet, adeo stropharum plenus est vndique (absit inuidia verbis). Tanta vafricies est, non credas eundem hominem loqui. Nunc vt limpidus quidam fons sensim ebullit, mox torrentis in morem ingenti fragore deuoluitur, multa obiter secum rapiens; nunc placide leniterque fluit, nunc late velut in lacum diffusus expatiatur. Rursum alicubi se condit ac diuerso loco subitus emicat; cum visum est, miris maeandris nunc has nunc illas lambit ripas; aliquoties procul digressus reciprocato flexu in sese redit. Quo magis admiror quosdam qui cum vix primoribus labris gustarint rudimenta grammatices, nec omnino sciant quid sit dicere, tamen Pauli linguam intelligere rem facilem ac pene puerilem existimant. Quid nos praestiterimus aliorum erit iudicium. Ambrosium ac Theophylactum Bulgariensem Episcopum potissimum secuti sumus; quorum hic tametsi recentior est, tamen veterum interpretum Graecorum commentarios legit, qui nobis interciderunt. Et tamen hos duos sic habuimus in consilio vt semper id amplecteremur quod ex sententia Pauli maxime videretur. Fidei meae Paulum ipsum testem facio.

Video praefationem aequo longiorem, nec habeo quo lemmate culpam deprecer, nisi quod hic error mihi cum multis communis est, hac praesertim tempestate, et amor erga te meus me fecit aliquanto loquaciorem. Celsitudinem tuam incolumem ac florentem nobis quam diutissime seruet Princeps ac Dominus noster Christus Iesus. Anno M. D. XIX. Non. Feb. Louanii.

917. TO JOHN DE LA PARRA.

Opus Epistolarum p. 714. Louvain.
N: Lond. xix. 101: LB. 385. 13 February 1519.

[I owe to Sr. Juan Menendez Pidal, Director of the Archivo historico Nacional at Madrid, the identification of the person here addressed. Whilst Ferdinand was still an infant, John de la Parra († c. May 1521) was appointed his physician; see the sketch of Ferdinand's early years by the Dominican, Alvaro Osorio, who was for a time his teacher and afterwards became Bp. of Astorga († 10 April 1539), printed by Sandoval, *Historia del Emperador Carlos V*, Pamplona, 1634, p. 53. De la Parra continued in his office when Ferdinand came to the Netherlands, and accompanied him to the Diet of Worms in 1521; but there fell a victim to the plague which ravaged the Imperial household and carried off Chièvres (Ep. 532. 27 n.) and Marlianus (Ep. 411. 8 n.). About 1520 he had been nominated by Charles for the bpric. of Almeria, but he died before he could be instituted: see Mart. E. 722. A letter by him from Valladolid describing the illness and death of Philip the Fair in 1506 is printed in the *Coleccion de documentos ineditos para la historia de España*, vol. viii (1846) pp. 394-7.

The omission of the name here indicates that Erasmus was not familiar with it. Vives, too, in the preface to his *Declamationes Syllanae*, addressed to Ferdinand, Antwerp, M. Hillen, April 1520, mentions the physician as reading Erasmus' *Institutio Principis Christiani* (Ep. 853) with Ferdinand, but gives no name. It may therefore be inferred that De la Parra was not intimate with the scholars of Louvain.

391. vitet α: vetet ζ. 392. absit inuidia verbis *add.* η.

Ferdinand was now nearly sixteen. A supervisor of his studies was required (cf. Ep. 893. 41 n.) to act with De la Parra; and Erasmus had been urged by persons of influence (Ep. 952. 61,2; cf. Epp. 943, 970) to undertake the task. It was not, however, at all to his mind. His Italian experiences had taught him the difficulties of a joint responsibility; and in any case such duties would have made too large demands upon his leisure and his liberty. He declined, therefore, and suggested Vives instead. But this did not find favour; perhaps because Ferdinand himself (cf. Ep. 943. 19-24) wished to have Erasmus, or Croy in spite of pressure (Ep. 927) may have been loath to release his tutor. Vives on his part in printing or reprinting (cf. p. 508) the *Christi Iesu Triumphus* in his *Opuscula varia* ⟨1519⟩, interpolated a wish (f°. r⁴. v°.) that Erasmus would accept the post. There is reason to suppose that much suasion was used. In May and June 1519 Erasmus visited Brussels and Antwerp, engaged 'in negociis quibusdam mihi molestissimis' (Ep. 991. 18), and it is possible that he wavered; for on 4 July Boniface Amerbach wrote from Basle to Zasius that 'Erasmus noster in primarium Ferdinandi preceptorem allectus est' (Basle MS. D. IV. 18. 162; cf. ZE. 5). But if he ever accepted, he must quickly have changed his mind; for in August the position was still unfilled (Lond. xi. 21, LB. 451; cf. xii. 30, 461).]

ERASMVS ROTERODAMVS N., FERDINANDI MEDICO ET PRAECEPTORI, S. D.

Si non mediocriter debet respublica fideli vigilantique medico qui curat principis corpus, quod animi per quem imperat vel domicilium sit vel organum, quantum tibi debet haec nostra regio?—imo non haec tantum; nam vtcunque res cadent, non potest Ferdinandus non esse Princeps egregius, qui tanti Regis sit frater—qui non solum arte medendi aduigilas vt corporis prospera valetudine gaudeat adolescens, verum etiam Christiana philosophia fingis ac formas animum illius sanctissimis opinionibus, ac decretis vero Principe dignis imbuis pectus adhuc purum ac tractabile? Quanquam ille non tam aetate quam indolis bonitate tractabilis esse mihi videtur. Atque vtinam complures tui similes adessent, vt aula nostra Britannicam imitaretur, doctissimis in omni genere disciplinarum viris refertam! Ad regiam mensam adstant eruditi; agitantur literatae quaestiunculae, quae ad principum institutionem aut alioqui ad bonos mores pertinent. Breuiter, is est aulae comitatus vt prae illa nullam non contemnas academiam. Faxit Deus Opt. Max. sic inuertantur vices rerum humanarum, vt quemadmodum publicas scholas inuasit ambitionis, voluptatum et auariciae studium, ita principum aulae recta studia complectantur.

Est apud nos Ludouicus Viues Valentinus, nondum opinor vigesimumsextum egressus annum, sed in nulla philosophiae parte non supra vulgum eruditus, tum in bonis literis atque etiam in dicendi scribendique facultate eo progressus vt hoc seculo vix alium norim quem ausim cum hoc committere. Nullum est argumentum in quo non exercuit stilum. Nunc veterum exemplum referens declamat,

10. bonitate] For praise of Ferdinand cf. Epp. 943. 20 seq., 969. 15, 970. 22-3, 986. 29-30.

11. Britannicam] Cf. Epp. 855. 28 seq., 966, 968-70, 976.

13. quaestiunculae] Cf. Ep. 964. 123.

sed tanta dexteritate, mihi crede, vt, si titulum adimas, putes rem non huius regionis nec huius esse seculi, magis autem felicissimis illis Ciceronis ac Senecae temporibus natam, quibus coquis et apiciis aliquanto plus erat eloquentiae quam nunc est iis qui videri volunt orbis magistri. Artis obseruantissimus est, sed eius affectationem ita dissimulat vt neges rem adumbratam agi. Video hunc cum primis esse idoneum qui et tibi in instituendo Ferdinando subsidiarius sit, praestetque ne quis aulam istam vt infantem atque elinguem contemnat. Ad huius dotes et illud accedit, quod et Hispanice callet, vtpote natus Hispanus, et Gallice perbelle, vt qui Lutetiae diutule sit versatus. Nostrum sermonem intelligit magis quam sonat. Verum haud scio, primum an Card. Croius, cui praeceptor est, passurus sit hominem a se diuelli—diligit enim eum, ita vt meretur, effusissime; deinde an expediat iuuenem amplissimae fortunae raraeque indolis tali formatore nudari. Impense faueo Principi Ferdinando; sed ita de me meritus est Card. vt non ausim moliri quicquam quod illi sit incommodo futurum. Postremo nondum habeo compertum an Viues ipse sustineat auelli a tanto patrono, cui se nouit esse charissimum. Quod si hac in parte tua prudentia mecum sentit, proximis literis alium tibi designabo. Bene vale, vir eximie. Louanii id. Feb. Anno M. D. XIX.

918. To Erard de la Marck.

Farrago p. 304. Louvain.
F. p. 412: HN: Lond. x. 3: LB. 388. 19 February 1519.

[Accompanying the presentation copy of *a* in Ep. 916.]

REVERENDISSIMO D. D. ERARDO DE MARCA, EPISCOPO LEODIENSI, ERASMVS ROTEROD. S. D.

Reverendissime Praesul, mitto celsitudini tuae qualecunque animi in te mei documentum, Paraphrasin in duas Epistolas ad Corinthios. Opus modis omnibus nouum est, si non meretur alio titulo commendari. Certamen erat inter typographum ac me, vtrum ille plus excuderet singulis diebus suis formulis an ego meo calamo describerem. Opinor opus victurum vel inuitis misoglottis. Tu pro tua humanitate boni consules. Qui codicem reddit, iuuenis est eruditus ingeniique candidissimi, ab actis oppidi Antuuerpiensis, melior animae meae pars: hunc, quaeso, pro tua humanitate complectere, ac bene vale. Louanii. Vndecimo Cal. Mart. Anno M. D. XIX.

918. TIT. DE *E*: A *H*. 1. Reuerende *F*.

917. 28. apiciis] Cf. Tert. *Apol.* 3.
918. 7. codicem] The reference above to the printer probably indicates that the book was not in ms.: cf. Ep. 441. 1. It was perhaps an 'advance copy'; see p. 480.
iuuenis] Evidently Gilles; cf. Epp. 312. tit. n., 531. 527.

919. To the Reader.

T. Liuius, 1518, f°. a³. 〈Louvain.〉
Jortin ii. 352. 23 February 1519.

[A commendatory letter contributed to the new edition of Livy, Mainz, J. Schoeffer, Nov. 1518; undertaken by Hutten from a manuscript (now lost) which had recently been found in the library of the cathedral at Mainz (St. Martin's) and which contained books 33. 17–49 and 40. 37–59 hitherto unknown. This letter is printed on the opening sheet, following Maximilian's privilege, 9 Dec. 1518, and Hutten's preface (HE. 110). At the end of the volume after the colophon are two sheets containing notes on books 34–40 from the readings of the new manuscript; with a preface by Carbach (l. 53 n.) dated Mainz, 15 March 1519. The date of this letter may therefore be accepted.
The new additions to Livy were printed separately at Rome by Ja. Mazochius (Ep. 885. 13 n.) in 1519.]

ERASMVS ROTERODAMVS MISOBARBARIS ATQVE IISDEM PHILOMVSIS OMNIBVS S. D.

Si laudem haudquaquam vulgarem meruerunt olim qui Origeni et Hieronymo notarios ac membranas suppeditarunt, quantum vero laudis debetur typographorum officinis quae nobis cotidie bonorum voluminum effundunt examina, idque minimo pretio! Si Ptolemaeus ille Philadelphus memoriam apud posteros sibi parauit immortalem ob bibliothecam Alexandriae comparatam, insignem quidem illam ac locupletem sed tamen vnam, quid praemii debetur iis qui nobis cotidie totas bibliothecas totosque, vt ita dixerim, librorum mundos in omni genere linguarum ac literarum subministrant! Atque huius quidem laudis praecipua portio debetur huius poene diuini dixerim opificii repertoribus; quorum princeps fuisse fertur totius aeui memoria celebrandus Ioannes Faust, auus eius cui Liuium hunc, tum auctum duobus voluminibus, tum innumeris locis ex codice vetustissimo castigatum debemus; vt hoc egregium decus partim ad Ioannem Scheffer velut haereditario iure deuoluatur, partim ad Moguntiaci, ciuitatis et alias multis nominibus inclytae, gloriam pertineat.

Etenim si de laude reperti tormenti quod nouo vocabulo bombardam vocant non pauci certant, quanto iustius laudibus vehendi sunt quorum industria pulcherrimum hoc eruditionis ac verae felicitatis instrumentum contigit! Atque vtinam vt inuentum est eximium, ita non nisi libris ac disciplinis egregiis excudendis dedicetur!

12. Faust] Jo. Fust (†1466) of Mainz disputes with Gutenberg the credit of the invention of printing. He produced his first book in 1457 in partnership with his son-in-law Peter Schoeffer, who continued printing at Mainz till 1502. Peter's son John took over the press 1503–†1531, and was succeeded by his nephew Ivo (†1555). For the Schoeffers see a monograph by F. W. E. Roth in *Centralbl. f. Bibliothekswesen*, Beiheft ix, 1892.

18. bombardam] Cf. Ep. 450. 63. Wimpfeling, *Epit. rerum German.*, Strasburg, M. Schürer, 11 March 1505, ch. 64, claims it as a German invention, made in 1380.

Atque hic rursum malim veterum monumentis restituendis quam nouis adglomerandis operam dari: tametsi non desunt his quoque temporibus, fateor, qui scribant haud indigna posteris. In huius igitur pulcherrimae laudis studium incumbat nostra Germania; cui multos bonos authores ab inferis in lucem reuocatos cum olim debet orbis, tum nuper Cornelii Taciti libros aliquot. Pergat ex tam vasto librorum ac disciplinarum omnium incendio, ex inaudito naufragio, ex miserabili ruina fragmenta quae licet rapere, rumpantur vt ilia Codris istis: qui cum rursus in hoc conspirarunt, vt sub praetextu tuendae religionis quicquid est elegantioris eruditionis conspurcent atque extinguant, nihil aliud assequentur quam vt quod oppugnant reddant illustrius, et suum liuorem stoliditati parem magis ac magis denobilitent. Hanc laudem expetant Germani principes, hactenus ornamentis rei bellicae abunde clari. Fuit hoc olim regum studium, aut extructis pontibus aut communitis fluminum ripis aut alio deductis amnibus, tum thermis, porticibus, basilicis, aquaeductibus, stratis viis, oppidis erectis alioue quopiam insigni monumento sui memoriam posteris relinquere: nunc fere ex miserandis vrbium ac vicorum ruinis, ex vastatis atque incensis agris nobiles sunt. Belli gloria tum verum habet decus cum ad id coegit necessitas aut patriae pietas. Huius laudis semper parata seges est, neque desunt exempla. Huc prouocat insignis ille nobilitatis pariter ac religionis antistes Albertus, Cardinalis et Archiepiscopus Moguntinensis, huc clarissimus Saxoniae dux Fidericus; nequid interim dicam de notae inferioris proceribus.

Porro tametsi ex hac editione non ita multum accessit Tito Liuio, tamen habenda non mediocris gratia primum incomparabili viro Theodorico Tzobel, aedis Moguntinae summae scholastico et reueren-

---

28. Taciti] In 1508–9 a MS. of Tacitus' Annals containing bks. 1–6 had been found in the monastery of Corvey in Westphalia, and brought to Rome; where it was acquired by Card. John dei Medici, afterwards Leo x, and edited by Ph. Beroaldus the younger, Rome, S. Guilleret, 1 March 1515, in the first complete edition of Tacitus. See E. Rostagno's preface to the photographic reproduction of the MS. (now Laur. 68. 1), Leiden, 1902. On 30 March 1515 B. Rhenanus was still uncertain as to the existence of the MS. (BRE. 44).

31. Codris] Cf. Verg. *E.* 7. 26.

50. Tzobel] Th. Zobel († c. 6 Oct. 1531) of Giebelstadt, w. of Ochsenfurt in Lower Franconia. In Aug. 1500 he was LL.D. and held a canonry at St. Thomas' in Strasburg (Burchard iii, p. xxxiii). By March 1505 he was canon of Mainz (ibid. p. 384) and by Sept. 1508 Vicar-General of the Abp. (Liessem, *Herm. van dem Busche*, 1885, p. 27). In this latter position he served three Abps., and became master of the cathedral school. He enjoyed the confidence of many of the humanists. Wimpfeling dedicated to him an edition of his friend Th. Gresemund's *Historia violate crucis*, Strasburg, R. Beck, 18 March 1512; Huttich in 1517 (cf. Ep. 550 introd.) his posthumous edition of Gresemund's *Collectanea Antiquitatum*, Mainz, J. Schoeffer, March 1520; and Herm. of Neuenahr the *Defensio Reuchlini* (Ep. 680. 26 n.). He was a friend of Capito (*Paraenesis prior Chrysostomi*, Basle, Froben, Nov. 1519, p. 9), Hutten (HE. 110, 120), and Pirckheimer (Heumann, p. 41). Erasmus perhaps made his acquaintance in 1518 (Ep. 880). In

dissimi domini Moguntinensis vicario, qui singulari studio curauit hoc laudis suae ciuitati asserere; deinde non vulgariter erudito viro Nicolao Carbachio, quinquennium iam Titum Liuium publico salario summa cum laude profitenti, tum Volphango Angusto: a quibus quantum laboris exhaustum sit, dum ex codice non scripto sed picto coguntur addiuinare quid sit legendum, difficile fuerit aestimare. Nullum autem tam deprauatum exemplar vnde solers coniectator non multa queat restituere.

Proinde, iuuenes optimi, Liuium illum olim orbis delitium veluti renatum emite, complectimini, legite, ediscite, praeter vberrimam rerum gestarum cognitionem haud mediocrem eloquentiae fructum lucrifacturi. Bene valete.

VII. CAL. MART. AN. M.D.XIX.

920. To Louis Carinus.

Farrago p. 377. Louvain.
F. p. 465: HN: Lond. xi. 25: LB. 391. 27 February 1519.

[The letter for which Erasmus here returns thanks probably accompanied a copy of a reprint of the *Colloquiorum Formulae* (Ep. 909), by H. Stephanus, Paris, Feb. $151\frac{8}{9}$, at the expense of Conrad Resch; on the last leaf of which Carinus, like Erasmus at an earlier date (cf. Ep. 43 introd.), had persuaded the printers to include a letter from his pen extolling the praises of the author. The volume is so rare (see BEr². *Colloq.* i, pp. 13,4) that the letter may be reprinted here:

LVDOVICVS CARINVS LVCERNAS ANTHONIO AGERO ANGLO, INTEGERRIMO ADVLESCENTI, S.

Nunquid hoc est debere Erasmo, mi Agere charissime, plusquam ipsis parentibus, cui nostrae iuuentutis institutio aeque est curae atque illis olim fuit infantiae educatio? Quonam, quaeso, diui boni, compendio ad verae eruditionis ἀκμὴν nos ducit hic libellus! quem vt puer ingeniose etiam tum Erasmo simillimus excogitauit, ita nostrae erunt partes omni diligentia ediscere atque animo praesenti praeceptorem nostrum Nesenum interpretantem auscultare, tum linguae expoliendae gratia, tum etiam ne Rhenanus, inclytae Germaniae decus, quum nobis aureum hunc, si quisquam alius, libellum donarit, γαλῆ κροκωτὸν misisse videatur. Vale.

Parisiis pridie idus Februarii.

Louis Kiel (Carinus) of Lucerne (†17 Jan. 1569) was one of the well-born Swiss pupils to whom Glareanus dedicated bk. ii of his *Elegiae*, Basle, Froben, 14 Nov. 1516. In Aug. 1517 (Ep. 630. 7) he was being taught by Nesen, perhaps still at Basle; and in Froben's preface to the *Batrachomyomachia*, Jan. 1518, he is

1528 he promised to lend the new MS. of Livy to H. Froben for a new edition (EE. 82). Campegio in 1525 gave Nausea a letter of introduction to him (NE. p. 33).

See G. C. Joannis, *Res Moguntiacae* ii (1722), p. 321; Bauch in *Arch. f. hess. Gesch.*, NF. v, 1907, p. 53; Kalkoff, *W. Capito*, 1907; and EE.

53. Carbachio] Nothing is known of him before his appointment as a teacher at Mainz c. 1514 (cf. Eov. ii. 9, 55), nor after 1533. He worked as editor and corrector for J. Schoeffer, and besides this Livy had a part in the following Schoeffer publications: Cicero *de Finibus*, March 1520; the German Livy, c. Sept. 1523, translating the additions to bk. 40 (ff. 411–420); Prosper *aduersus inimicos gratiae Dei*, Sept. 1524; *Canones Apostolorum*, April 1525. After S. Grynaeus' discovery of bks. 41–5 of Livy at Lorsch Carbach translated bks. 41,2, which appeared in a new edition of the Livy in German, printed by Ivo Schoeffer 28 March 1533.

See F. Falk in *Centralbl. f. Bibliothekswesen*, iv (1887), pp. 218–21; and Bauch *op. cit.* pp. 81–4.

54. Angusto] See vol. ii, pp. xix, 153.

mentioned as a rising young scholar. In a letter (Basle MS. G. II. 29) from Berne, 15 Aug. ⟨1518⟩, he expresses regret at the death of Lachner (Ep. 781. 7 n.), as of one who had helped with the expenses of his education. He accompanied Nesen to Paris, and in 1519 to Louvain (BRE. 132; cf. Zw. E[2]. p. 389); where the present exchange of compliments helped him to renew with Erasmus the friendship which had begun in Basle: and he gained high credit from him (Lond. xv. 13, LB. 502). On 28 Sept. 1520 he was a pupil of Caesarius at Cologne (Spalatinus' *Annales*, ed. J. B. Menckenius in *Script. rer. Germ.* ii, 1728, pp. 602,3); but in Dec. was at Mainz as secretary to Capito (Basle MSS. KA. C. IV. 5, i. ff. 121 v°., 66; Hess ii, p. 553). When Erasmus returned to Basle, Carinus joined him as his 'conuiua' (Basle MS. G. II. 13. 125: 6 July 1522); and he appears as a character in the colloquy, *Conuiuium poeticum*, first printed in Froben's edition of Aug. 1523. On Nesen's departure from Frankfort Carinus succeeded him as temporary head of the Latin school, c. July 1523 — Oct. 1524 (Steitz, *Arch. f. Frankfurts Gesch.*, N.F. vi, 1877, p. 126); and during this period Melanchthon dedicated to him an edition of Demosthenes' *Ol.* 1, Hagenau, J. Secerius, 1524 (ME. 309). In 1527 he was teaching at Coblenz (Ep. 635. 20 n.), but in the summer matriculated as one of the first students at Marburg, where he came under the influence of the Reformers. On personal grounds he had been angry with Erasmus for his criticisms of Erasmius Froben's education (Basle MS. Goclenii Epist., f. 28; cf. BRE. 267 and Q. p. 58) and for his censure of Nesen's share in the Seneca of 1515 (Ep. 325); and under the new influence a complete rupture followed, though in a letter to Nic. Borbonius, 25 Feb. 1533, Paris (Borbonius' *Nugae*, Paris, M. Vascosanus, 1533, f°. p[8]) he still writes of Erasmus with praise. He continued to maintain himself by private teaching: at Paris in 1533 (Basle MSS. G. II. 26. 197, 16. 123; Strasburg MSS. Ep. eccl. xvi[c]. VIII. 230, II. 34; cf. Lond. xxx. 62, LB. 1258); in 1536 at Louvain (VZE. 90; cf. *Zimmerische Chronik*, ed. K. A. Barack, iii, 1881, p. 164); in 1540 at Padua; in 1544 at Bologna (ANGB. p. 329). An invitation to preside over the town school at Lucerne he refused; but in 1546 at the request of a former pupil, Erasmus Schenk, then Bp. of Strasburg, he accepted the rectorship of St. Thomas' school there. By his will, dated 20 Dec. 1563, he founded eight scholarships at Basle University.

As his pupillage lasted until 1520, he can hardly be identified, as is sometimes done, with a Louis Kiel of Lucerne, who in 1496 held an office in the collegiate church of Beromünster, and 1513–31 a canonry.

See Th. v. Liebenau in *Katholische Schweizer-Blätter*, N. F. ii (1886), pp. 337–55; G. Knod, *Deutsche Studenten in Bologna*, p. 236; EE; and ADB.: also Cam. E. i, p. 441.]

DES. ERASMVS ROTERODAMVS LODOVICO CARINO SVO S. D.

QVOD tam amicas literas ad me dederis, suauissime Carine, gratiam habeo; quod tam eruditas, tibi gratulor. Vix enim mihi persuasit Nesenus tuo Marte, quod aiunt, fuisse conditas: sed persuasit tamen, vel quia vir minime vanus, vel quia mihi iampridem nota ingenii tui felicitas. Perge, mi Carine, tibi solidam parare felicitatem. Id facies si veram eruditionem cum morum integritate coniunxeris. Caetera vel non ambienti dabunt coelites.

Bene vale Louanii. Anno M.D.XIX. III. Calend Mart.

921_{922} TO MARTIN LYPSIUS.

Brussels MS. 4850–7, f. 147 v° (*a*). ⟨Louvain.⟩
Horawitz MS. p. 37. ⟨c. March 1519.⟩
Horawitz v. 1 (β).

[In *a* Lypsius gives the following argument: 'Praemissa salutatione benigna se excusat quod amicum non inuiserit. Necescitudinis tamen non immemor Paraphrasin in duas ad Corinthios Epistolas iam a se aeditas mittit.' This must have been a copy of Martens' edition (cf. Ep. 916); for Froben's, after coming all

the way from Basle would not so naturally be described as 'adhuc spirantem ab officina'. The date is thus indicated closely.]

DES. ERASMVS DOMINO MARTINO LYPSIO BRVXELLENSI.

SALVE, charissime Martine. Quo minus inuiserim te, occupationes in causa fuerunt. Caeterum ne videar immemor tui, mitto libellum adhuc spirantem ab officina. Bene vale.

921 922. FROM MARTIN LYPSIUS.

Brussels MS. 4850–7, f. 147 v° (α). Louvain.
Horawitz MS. p. 37. ⟨c. March⟩ 1519.
Horawitz v. 2 (β).

[The difference between the texts of α and β is considerable. One perhaps represents an earlier draft, the other the letter actually sent. On the whole I have given the preference to β in text and order, but have followed the spelling of α. I have also made without mention a few necessary corrections in the text of β. As Ep. 921 has its argument, Lipsius only prefixes here in α: 'Epistola Martini Bruxellensis D. Erasmo respondentis.']

INSIGNI SACRAE THEOLOGIAE PROFESSORI DES. ERASMO ROTERODAMO MARTINVS LYPSIVS BRVXELLENSIS S. P. D.

FACILE crediderim te occupationum multitudine praepeditum, mi Erasme, ne et me inutilem amiculum inuiseres. Sed quis non saltem patienter Erasmi ferat absentiam, etiam amicissimus, si non iniqua mentis amussi librarit quam frugifera, quam decora et, vt semel dicam, quam Christiana sint illa tua negocia, quae te a se diuellunt? Mihi certe non modo persuasum sed etiam creditum est, te non tantum tua verumetiam teipsum impendere vtilitati Catholicae Ecclesiae. Caeterum quod plurimi non solum id non attendunt, sed insuper de omnibus bene mereri studentem odio prosequuntur, vt caecitatem sileam, istud causae est, quod hominem poetam rhetoremque (vt dicunt), at theologum perexiguum hoc scribendi argumentum arripuisse conspiciunt. Sed absit vt horum opinionem sequatur cor meum.

Iam quod libellum, imo librum ad me misisti, idque ob eam causam ne mei immemor videaris, fateor erubui. Sed esto. Non tamen, mi Erasme, periculum est me tui fore immemorem, qui tot nominibus ac numerosis calculis praeuenisti et subsecutus es friuolam nostram amiciciam. Mihi ergo, mihi haecce verba congruunt, meum istuc est suppliciter abs te flagitare, qui nihil amiciciae prosum, necessitudini presto nihil. Sed et hoc tuis accedit laudibus, tuae

921. TIT. *add.* β. 922. TIT. β : D. ERASMO INSIGNI THEOLOGO S. P. α. 1. mi Erasme *add.* β. 3. β : feret α. 6. β : cęrte α. etiam β : et α. 7. te ipsum β : et teipsum α. 9. insuper . . . prosequuntur β : contemnunt, sed odiunt, sed naucifaciunt α. 12. Sed . . . 13. meum β : In horum itaque consilium non intret anima mea α. 14. idque ob eam β : eamque ob α. 16. me tui fore β : ne mei te putem α. 19. abs β : a α. β : efflagitare α.

virtuti meretur asscribi, quod tanta negociorum sarcina pressus, plusquam gratis, non modo literulis suauiloquis sed et operum argumentis amicos etiam extremos agnoscis. Quaeso, quid maius vel Atensi vel Dorpio vel Delpho, vt caeteros sileam, prestare potuisses, atque mihi? Huc accedit quod tu diminute libellum vocas, quem ego libri nomine dignum sentio, quasi quicquid amicicie impendas parum sit: quem et donasti adhuc prelum olentem, ceu morae impatiens et ardenter ac tenere amans.

Caeterum Edoardus Leeus mecum expostulauit eo quod semel liberius vehementiusque illi respondi. Opinor iam factum esse inter nos diuortium; nam literis meis non respondit, cum tamen ad respondendum hactenus facillimus fuerit. Verum satis prepostere speraui necessitudinis iura me posse cum ipso inconcussa seruare, qui nec tecum paruo tempore concordiam seruare potuit.

At missa faciamus haec. Sunt autem nonnulli, mi mellitissime Erasme, qui mecum confidunt et sperant, quod tandem nostrum (vt loquimur) Augustinum tuo dignum iudicabis obelo. Si id, mi candidissime Erasme, praestare posses (velle enim te non ambigo), videres passim eos qui ob Hieronymum a te restitutum tibi non accedunt (non enim phrasi Hieronymiana omnes delectantur),— videres, inquam, eos ob operam Augustino impensam, cuius suspiciunt acumen, tibi deditissimos. Alii nephas etiam ducunt te hoc non prestitisse tanto sanctae Ecclesiae doctori, qui tot ethnicis id exhibuisti honoris, praesertim cum te teste semel coeperis. At Noui Testamenti secundariam aeditionem arbitror me non minori expectare desyderio atque hii qui eam exoptant maxime. Ob hanc vnam omnia: in hac profecto me iudice nostra dependet victoria, praemium tot disceptationum, tanti laboris ouatio atque triumphus.

Vnum tandem in literarum calce adiiciam. Ob id quantumuis est amicicie, quod mihi tecum etiamsi non meo merito contigit,

21. quod β : qui α. sarcina β : mole α. 22. modo β : tantum α. 23. maius α : magis β. 24. sileam β : subticeam α. 25. atque mihi *add.* β. tu . . . 26. sentio β : hunc quem tu diminute libellum vocas, ego vero librum α. 27. sit . . . olentem β : putes oci et adhuc prelum olentem mihi donasti α. 28. ac tenere *add.* β. 29. Caeterum Edoardus β : Porro α. eo quod β : quia α. 30. inter nos *add.* β. 31. α : respondet β. cum . . . 32. fuerit β : quibus tamen facile satisfacere solet α. 32. Verum β : At α. 34. concordiam seruare β : conuenire α. 35. At . . . haec *add.* β. mi mellitissime Erasme *add.* β. 36. et β : ac α. 38. non ambigo β : scio α. 39. passim β : cateruatim α. 40. β : Hieronymianā α. 42. Alii β : Quidam α. 43. sanctae Ecclesiae *add.* β. 44. exhibuisti honoris β : operae impendisti α. 46. hii α : hi β. exoptant maxime β : quammaxime affectant α. vnam *add.* β. 47. me iudice *add.* β. 48. atque β : ac α. 50. etiamsi β : quamuis α.

---

24. Delpho] See Ep. 456. 87 n. He was now at Louvain; cf. *Apol. pro decl. de laude matrimonii*, LB. ix. 107 D, 110 D.

37. Augustinum] Cf. Ep. 844. 255 n.

nonnulli e nostro contubernio, quibus tamen hac in parte aliquid prae caeteris tribuere soleo, postulant et efflagitant vt eis in ratione studii subueniam et, quo magis stupeas, in eloquentia percipienda, quam me dicunt mediocriter executum. At ego non ignorans meam tenuitatem quamque sit mihi domi curta supellex, quique haec ipsa etiam non sine pudore audio, ingenue profiteor nihil mihi adesse eloquentiae, promptissimum tamen fore tam piis illorum votis, si suppeteret facultas: at iam incassum eos tale aliquid a me petere, in quo nec mihiipsi (licet id maxime cupiam) satisfacere valeam. Sciscitantur praeterea quid tu mihi praeceptionum aut institutionum primitus tradideris. Respondeo monuisse te quatinus Hieronymum legerem et alios quosuis veteres et autenticos authores: nec tamen hiis contenti desistunt ab importuna postulatione. Tantum egestatis et inopiae apud nos bonae spei ingenia sustinent, vt vel me praeceptorem non aspernentur. Proh dolor! Non pudet nos Augustino patre gloriari, cum tamen bonarum literarum apud nos, ne dicam nullus, certe permodicus adeo sit vsus. Singulis quibusque rebus sua distributa sunt tempora: at literarum studiis ceu parum ad rem facientibus vnius dumtaxat horulae deputatum est spacium. Quis aeui huius non deploret infelicitatem?

Sed de hiis parcius, ne veteris inscitiae alumnis bilem moueamus. Sudariola haec parata habui ante dies aliquot, nec alio nomine quam vt Erasmo mitterentur. Verum retrahebat pudor, cum quia nullius momenti xeniolum esse conspexeram, tum quia non semel expertus eram quanto semper maiora retribueres. Nunc vero abs te gratuito munere praeuentus, cur vlterius morer ignoro. Vale feliciter, mi candidissime Erasme, Mecoenas optime.

Raptim ex nostra cellula in coenobio Canonicorum Martinensium, anno verbi incarnati. MDXIX.

51. nonnulli e nostro β : quidam e fratrum nostrorum α. 54. executum β : apprehendisse α. meam tenuitatem quamque β : quam α. 56. non sine pudore β : verecunde α. 57. illorum *add.* β. 60. α : Siscitantur β. praeterea β : interea α. β : istitutionum α. 63. hiis α : his β. 64. inopiae β : miseriae α. 65. non aspernentur β : non modo non aspernentur sed et desyderent α. Proh dolor *add.* β. pudet nos β : erubescimus α. 66. tamen *om.* β. 67. permodicus adeo β : perexiguus α. 68. literarum studiis ceu β : literis quasi α. 69. facientibus β : conducentibus α. dumtaxat horulae deputatum β : horulae tantum tributum α. 71. hiis α : his β. ne . . . moueamus *add.* β. 72. Sudariola β : Pepla α. 73. Erasmo β : tibi α. Verum retrahebat pudor β : sed reueritus sum α. 74. xeniolum esse conspexeram β : reputaui α. 75. quanto β : quam α. vero abs β : a α. 77. candidissime . . . 79. MDXIX β : suauissime Erasme α.

55. supellex] Pers. 4. 52. 61. Hieronymum] Cf. Ep. 750. 4.

923_{951} FROM ULRICH HUTTEN.

Farrago p. 147. Mainz.
F. p. 294: HN: Lond. vi. 13: LB. 392. 6 March ⟨1519⟩.

[The year-date is given by the expedition against Ulrich of Würtemberg; see l. 23 n.]

VLRICHVS HVTTENVS EQVES ERASMO ROTERODAMO S. D.

Tv licet mutus sis, ego tamen non desinam frequentibus tibi epistolis obstrepere; et te amabo, si tu me contempseris etiam. Princeps impatientissimo tui desyderio tenetur. Nuper ex Doringis huc rediens, cum illi obuiam processissem, vixdum contacta dextera mea, 'Vbi nobis Erasmus?' inquit. Et de libello percontabatur iterum atque iterum; quo de miratur quod ego ignorem quid sit illud quo eum ornas. Putat enim omnia tua mihi esse cognita: quam tu opinionem eius vide aliqua re firmes. Amat te mirifice: debetur hoc tuis quidem virtutibus; praeter vulgarem tamen Germanorum principum morem est.

Atque haec de Principe et tuo pertinaci silentio; nunc de me. Pertaesum est aulae; ita nihil mihi conuenit cum purpuratis istis. Impetrasse videor a Principe vt, vbiubi sim, stipendio me prosequatur: hoc nomine laudabis eum, magno nostro commodo. Valde auxisti animum erga literas illi in Annotationibus tuis, vbi eum idcirco quod me foueat extulisti. Stimulus fuit hic illi; iamque statim in literis tuis esse putat, si quem recte eruditum amplexetur. Quod mirari posses, in Aula iocatus sum toto hoc anno; et alias quidem nugas meas accepisti nuper. Febrem autem recens aeditam nunc mitto, et Phalarismum: vbi reprehendes audaciam meam, scio, potius quam fortitudinem efferes.

At ego expeditioni, quae nobis paratur ingens, equestri pariter ac pedestri exercitu, interero ipse; tantum abest vt metuam latronem illum. Breui totam turbari Germaniam videbis. Si me deuorabit

6. de miratur *E*, *cf. HE.* 90. 13, 120. 6: demiratur *H.* 18. aula *H.* hoc *om. N.*

3. Princeps] Card. et Archiepiscopus Maguntinus: E *in marg.*

4. rediens] The Abp. had spent the winter amongst his northern dioceses, and on return entered Mainz, 17 March 1519, 'Iouis post dominicam Inuocauit': see a note on Serarius in G. C. Joannis' *Res Moguntiacae*, 1722, i. 827. This date does not admit of any doubt; and as Hutten's, too, is in a form which does not encourage correction, it must be supposed that the Abp. had halted somewhere in the neighbourhood, perhaps at Steinheim (cf. Ep. 661. 33 n.), before making his entry into Mainz.

5. libello] The *Ratio verae Theologiae*; see Ep. 745.

16. extulisti] In the eulogy of Hutten in *Annot. in N. Instr.* (1516) ii, p. 555.

18. Aula] See Ep. 863. 31 n.

19. Febrem] Böcking attributes the first edition, Feb. 1519, *s. l.*, to Schöffer at Mainz. Cf. Zw. E². 66.

20. Phalarismum] The first edition in Böcking is dated March 1517. It was reprinted many times in 1518–9.

23. latronem illum] Duke Ulrich of Würtemberg. For the campaign of the Swabian League against him see Geiger, *Reuchlin*, p. 459. Hutten's personal share of grievance is detailed in HE. 27, 28, 30, 119, 120. The expedition started towards the end of March, and Stuttgart surrendered 7 April.

illa pugna (sunt enim et suae illi vires, et auxilia sunt), tunc tu fac ne ignoret vel studium erga te meum posteritas, et me tuis immortalibus literis vixisse saltem testare. Vale. Moguntiae. pridie nonas Martii, raptim irreuise.

Triumphus Capnionis in lucem prodiit, magno theologistarum fremitu.

924_{954} FROM WILLIAM BUDAEUS.

Farrago p. 40. Paris.
F. p. 201 : HN: Lond. iii. 59: LB. 396. 6 March ⟨1519⟩.

[This letter is plainly contemporary with Ep. 929, and the year-date may be assigned from their contents. It appears that in the opening passage here Budaeus is referring to the postscript to Ep. 906, though not very closely. This and Ep. 925 were sent by Nesen; cf. Ep. 994. n.].

BVDAEVS ERASMO S.

Ais te mihi scripsisse epistolam satis molestam, quam mihi permittis vt in locum foedum coniiciam: certe in hoc tibi non assentiar, ne si te quidem eam ob rem infensum habiturus sim, vtarque exemplo Augusti, qui Vergilii mandatis extremis non paruit. Existimo te in regustatu literas tuas non probasse, quae, dum stilus feruebat, sapere tibi videbantur. Mihi quoque saepe id accidit. Sed quid agas, vbi humanarum rerum actionumque conditionem perpenderis?

μωρὰ γὰρ ἀνθρώποις καὶ τὰ δοκοῦντα σοφά.

Velim tamen existimes homini mihi συμπαικτικῷ τὰ παιγνιώδη ταῦτα καίτοι μιξόσπουδα ὅμως ἡδέα εἶναι, μή τι δὴ φορτικὰ φαίνεσθαι. Rescripsi tibi solita licentia, ne speres hominem me iam quinquagenario proximum ad meliorem frugem castigando redigi posse.

Episcopus Parisiensis iam Senonensis archiepiscopus factus est liberalitate regia, etsi nondum res peracta est. Totus iam est aulae, nec nobis licet cum eo loqui. Quodam tamen die, cum in interiori cubiculo Principis esset, dixit mihi se ad te scribere statuisse. Iturus est propediem in legationem Narbonem versus cum aulicorum dispensatorum Decurione: cum quo etiam ire me Rex iussit, vt numerus

923. 28. *H*: irreuisae *E*.

923. 29. Triumphus] See Ep. 636. 26 n.

924. 4. Augusti] Cf. Suet. *Vita Verg.* 39–41.

9. σοφά] Cf. Eur. *Troad.* 411,2.

12. quinquagenario] Budaeus had recently completed his 51st year; cf. Ep. 403 introd. For a similar understatement of his age cf. Ep. 493. 368 n., where for 48th read 49th.

14. archiepiscopus] The appointment is dated 14 March 1519.

18. legationem] To meet Charles' ambassadors and arrange for the execution of the provisions of the Treaty of Noyon. The conference met at Montpellier 1 May, but was broken up by Gouffier's death (l. 19 n.). See Leglay ii. 450–4, and Barrillon's *Journal*, ii. 141, ed. P. de Vaissière for the *Soc. Hist. France*, 1899.

19. Decurione] The Grand-Maître of France, Artus Gouffier (†13 May 1519), seigneur of Boisy; see BE[4]. 26 n., Leglay and Barrillon.

numerus] Cf. Hor. *Ep.* 1. 2. 27.

sim potius quam vt aliquam operam certam nauem in ea prouincia; sic enim interpretor. Bis tamen Episcopi domum adii et in mensa eius sedi; sed conuiuarum multitudine cum eo familiariter colloqui non licuit. Quare quid egerit aut statuerit nescio. Ἄλλωστε οὐδὲ σχολὴν ἄγων αὐτὸς οὐκ ἄγαν μετ᾽ ἐμοῦ κοινολογεῖται περὶ τῶν αὐτῷ δεδογμένων. Σὺ δὲ ὅσον οἰκείως ἔχεις πρὸς αὐτὸν ἐκ τῶν γραμμάτων σου κατέμαθον τῶν ὑπογύως ἐπεσταλμένων. Δύνασαι οὖν καὶ πάλιν ἀποπειρᾶσθαι τῆς γνώμης τῆς τούτου. Rex mire in literas bonas fouendas et excitandas propensus esse videtur. Sed negocia Αὐτοκρατόρεια τὴν αὐλὴν ἅπασαν νῦν ἐνασχολοῦσι, vix vt vacare caeteris rebus posse videatur. Nunc quis sim nescio: quo minus certiorem te aliis de rebus facere possim. Ineptire nunc nescio quo fato coepi, cum minime vel in animo haberem. Sed quid facerem? ἐμμένειν γὰρ ἐπάναγκες τοῖς ὑπὸ τῶν μοιρῶν ἐπικεκλωσμένοις. Ὦ τῆς ματαιότητος τῆς ἀνθρωπίνης. Ἔρρωσο.

Parisiis. die dominico ante quadragenarium ieiunium.

925. From Nicholas Bérault.

Farrago p. 365. Paris.
F. p. 456: HN: Lond. xi. 13: LB. 308. 16 March ⟨1519⟩.

[The year-date added in H to the series, Epp. 925, 989, 994, Lond. xi. 15, 22, LB. 327, 326, is clearly wrong in view of Poncher's appointment to Sens; cf. Ep. 924. 14 n.

Nicholas Bérault (Beraldus) of Orleans (c. 1470 — p. 1545) led an active life as a teacher and as an editor of books. He was a contemporary of John Pyrrhus d'Angleberme (Ep. 140 introd.), and became Licentiate in Law, probably at Orleans; where after a visit to Italy he established a school, which in 1511 was of some size (Aleander's *Journal*, ed. Omont, pp. 19, 20). His first publications were editions of Bapt. Mantuanus' *De vita beata*, Paris, J. Badius ⟨c. Nov. 1505⟩, and Valla's *Elegantiae*, Paris, W. Hopyl ⟨c. Feb. 1508⟩. When Aleander began to lecture at Orleans in 1510–1, Beraldus was one of his audience; but c. 1512 he moved to Paris, to be nearer the advantages for humanistic study now offered by the capital. He lectured in the colleges and continued to receive pupils into his house; and his activity with the printers was great. He produced editions of Lucretius 1514, Wm. of Auvergne's *Operum Summa* and Pliny *N. H.* 1516, Val. Maximus and a translation of Lucian's *Muscae Encomium* 1517, Athanasius 1519, Appian and a new edition of Craston's Greek Dictionary, amplified from Hesychius and Suidas, 1521, Theophylactus 1534: besides undated editions of Suetonius, a commentary on Aristotle's *Oeconomica*, and Politian's *Rusticus*. About the end of 1515 he married, as his second wife, the widow of John Barbier, and carried on that press until in 1518 he found the work too much for him. As a humanist he enjoyed the patronage of Stephen Poncher; whom in Aug. 1518 he accompanied to England (cf. Ep. 936. 25 n.), with introductions from Budaeus to Pace, More and Linacre (BE⁴. 18–20), and in March 1519 to Narbonne (Ep. 924. 18 n.).

For some years he continued in Paris, taking pupils in his own house (cf. BE⁴. 67); among these c. 1525 being Dolet and Wolmar, the future master of Calvin. His sympathies at this period were with freedom of thought. In editing Athanasius he had spoken boldly against theologians, and thus incurred the hostility of the Faculty; which in 1524 by compelling him to rewrite a preface he had composed for Chrysostom suppressed the undertaking altogether. On Poncher's death (24 Feb. 1525) he was taken up by John of Orleans, Abp. of Toulouse (†24 Sept. 1533), and in 1529 was appointed Royal Historian in succession to Paulus Aemilius (Ep. 136. 1 n.).

---

25. γραμμάτων] Cf. Ep. 906. 487 seq.

About this time he was chosen as tutor to the young Colignys, Gaspard, afterwards Admiral of France, and his elder brother Odet, who in 1533 at the age of 16 was created Cardinal, and in 1534 Abp. of Toulouse; and with them he spent some years at Châtillon sur Loing in the Orleanais. In 1535 he accompanied the Cardinal to his see (EE². 142), where he made the acquaintance of John de Pins (Ep. 928. 36 n.). He was in Paris c. March 1537 at the reception given to Dolet on his release from prison; and was still in Coligny's service 29 March 1538—the last certain date in his life.

See M. Delaruelle in *Rev. des bibliothèques* xii (1902), 421–45, and *Musée belge* xiii (1909), 253–312; also BE, and R. C. Christie, *Etienne Dolet*. Some autograph letters to Beraldus are preserved in the Public Library at Berne (see H. Hagen's catalogue nos. 141, 450; and Herminjard 475, 483) among the papers of Peter Daniel; inherited from his father Francis Daniel, who was a contemporary of Beraldus in the confidence of the Coligny family (see a sketch of P. Daniel by H. Hagen, 1873, pp. 4–6).

Erasmus first met Beraldus in 1506, when, on his way to Italy, he was received as a guest in his house at Orleans for some days. Ten years later when this was recalled to his memory (Ep. 494. 65–9), he responded with an eloquent description of Beraldus' natural gifts for teaching (Ep. 535. 38–49). Their relations continued friendly throughout their lives. In 1522 he dedicated to Beraldus the authorized edition of the *De conscribendis Epistolis* (Ep. 71 introd.); and in editing Pliny in 1525 he speaks highly of his attainments as a scholar (Lond. xxviii. 14, LB. 730).]

ELOQVENTISSIMO THEOLOGO ERASMO ROTERODAMO NICOLAVS BERALDVS S.

Dolvi vehementer ac saepe, Erasme doctissime, binas meas ad te literas proximo scriptas biennio periisse: periisse enim puto quibus nihil responderis. Id autem Francisci Calui, qui eas Basileam vsque ad te perferendas receperat, negligentiae malo quam dolo adscribere, vt cuius fidem atque integritatem perbelle mihi videar vel tridui vnius congressu spectasse. Interea ineptum putabam aliis te literis obtundere, studiis praesertim grauioribus occupatum: nimirum restituendae rei theologicae annos iam aliquot deditum, Paulinisque epistolis illustrandis toto, vt dicitur, pectore vigiliisque ac sudoribus maximis incumbentem. Nam Noui, vt vocant, Instrumenti aeditionem alteram abs te paratam esse nihil dubito, affirmante id praesertim Neseno nostro; qui se quoque luculentas enarrationes tuas in Pauli

TIT. ELOQVENTISSIMO THEOLOGO *om. H.*

2. literas] Probably one of these was written in the spring of 1518 (perhaps c. 20 April with Ep. 819; cf. Ep. 989. 2) and sent by Calvus, the bookseller (Ep. 581. 30 n.), in the expectation that it would find Erasmus at Basle, but actually was delivered at Louvain at the end of April (cf. Lond. xi. 15, LB. 327). The other letter was presumably earlier, since they are described as 'proximo scriptas biennio'.

7. obtundere] Cf. Cic. *ad Att.* 8. 1. 4.

12. enarrationes] The Commentaries, of which Beraldus would have read in Epp. 164. 39, 373. 134,5—perhaps also in Ep. 296. 157, 8—not the Paraphrases (Epp. 710, 916); for the latter would probably have been seen by Beraldus by now, and moreover had already been printed by Froben. Even if Beraldus was unaware of the latter fact, and had merely been told by Nesen of Martens' editions, it is not likely that he would have laid stress on having reprints by Froben. Nesen had no doubt seen the Commentaries during his period of intimacy with Erasmus at Basle; cf. Ep. 502 introd. For the eagerness with which the publication of them was awaited see Ep. 500. 5–8. For Nesen's presence in Paris see p. 497.

epistolam ad Rhomanos vidisse, Ludouico Deberquino, viro doctissimo ac tui nominis studiosissimo, cum is Luteciae mecum nuper ageret, mihique non semel rettulit. Atque vtinam ea omnia propediem pulcherrimis typis excusa videre contingat! Frobenianis videlicet, quibus nihil fieri puto posse nitidius, elegantius, amoenius. Idipsum tantopere expectant quotquot hic sunt viri non vulgariter docti, Budaeus, Ruellius, Ruzaeus, Deloinus, et ipse quoque Parisiensis Episcopus, eximius ac prope vnicus aeui huius Mecoenas, vt nullum aliud opus cuiuscunque autoris fuisse vnquam expectatius putem.

Video equidem, Erasme optime, video equidem fore quod votis ardentibus antehac semper expetii, vti videlicet theologi isti nostri, spinosis ac sophisticis nugis atque inutilibus argutiis nimium iampridem dediti, desertis Scotistarum, Occanistarum, adde etiam Thomistarum, factionibus, ad antiquam illam ac veram se theologiam plerique conuertant, si porro perrexeris suam arcanis ac coelestibus literis dignitatem asserere. Id quod hactenus tanto abs te successu factum esse censeo, vt certe non videam quem veterum theologorum

---

13. Deberquino] Louis of Berquin, near Abbeville (c. 1490 — 17 April 1529) was born at Passy, near Paris, of a family connected with that of Halewin (p. 62). He was educated at Orleans, where he was intimate with Beraldus, perhaps as a pupil, and thus came into contact with Badius; who in June 1512 dedicated to him vol. ii of Politian's *Opera*, vol. i being addressed to Beraldus. Badius also dedicated to him Aulus Gellius in Sept. 1517; and Beraldus his translation of Lucian's *Muscae Encomium* and an edition of Filelfo's *Conuiuia*, Paris, H. Faber, *s. a.* Berquin had some ties with the Court; for Erasmus describes him as dear to Francis I and as Praefect and Royal Councillor (Lond. xxx. 44, LB. 823). In May 1523 the Sorbonne suddenly moved the Parliament of Paris to seize his papers; and as a result he was imprisoned till Aug., when the King ordered his release. His offence was that he had begun to translate into French writings by Luther and Erasmus; including, of the latter, the *Querela Pacis* (Ep. 603) and the *Encomium Matrimonii* (Ep. 604. 10 n.), to which he added later the *Inquisitio de fide* from the *Colloquia* of March 1524, and the *Modus orandi Deum* of Oct. 1524. On 20 May 1525 these were formally condemned by the Sorbonne; but nevertheless were printed about that time by Simon Dubois (Herminjard 259, n. 28). In Jan. 1526 he was arrested again, at the request of the Bp. of Amiens; propositions from his works were condemned in March, and he was kept in prison till Nov., when the intervention of Margaret of Valois set him at liberty. To retaliate on his opponents he presented to the King, 9 July 1527, twelve propositions from the works of Natalis Beda, the protagonist of the Sorbonne, and demanded that they should be adjudged heretical: but the magistrates refused to pronounce. Despite entreaties from Erasmus he continued his provocative career (EE. 89), and c. March 1529 was again arrested; and before any news could reach Margaret at Blois, he was hurriedly burnt at Paris.

Besides the works mentioned above he also translated Erasmus' Paraphrase on St. Mark (LB. App. 335) and the *Enchiridion*; the latter printed at Antwerp, M. Empereur, 1529, and by Dolet at Lyons, 1542.

See Erasmus' accounts of him in Lond. xxx. 48, xxiv. 4, LB. 1048, 1060; d'Argentré, *Collectio Iudiciorum*, ii (1728), i, pp. 40-6; E. and E. Haag, *La France protestante*, ed. H. Bordier, ii. (1881) 418-34; and N. Weiss in *Bull. soc. hist. prot. franc.*, xxxvii (1888), pp. 501-3.

20. Episcopus] St. Poncherius: E *in marg.*

tibi iure anteponere quis debeat, siue linguarum peritiam, siue variam omnigenamque doctrinam, siue denique incomparabile studium ac diligentiam prope dixerim indefessam, spectare ac expendere libeat. Audax verbum, inquiet aliquis: audax, fateor, sed quo nullum dici posse verius puto. Scio non deesse tibi laudatores, qui tibi ὕμνους assidue atque ἐπινίκια μέλη decantent, tibique tantum tribuant quantum, etiam si agnoscas, non postules tamen. Ego certe nihil in gratiam Erasmi scribo: scribo autem id demum quod sentio ego. Assentari nescio nec, si sciam, velim, Erasmo potissimum tanta modestia viro. Quidni porro de te id sentiam quod audio a doctissimo quoque de te vbique praedicari? Indoctus est, refractarius est, a Musis ac Gratiis alienus, qui Erasmi ingenium, doctrinam, facundiam, sanctum denique consilium ac institutum non laudat. Quare perge, Erasme, seculi huius decus egregium, perge tecum ipso certare teque ipsum deinceps vincere, in eo praesertim stadio Christianae pietatis ac euangelici cultus, in quo tanta tua cum laude hactenus nobis certasti, vt nihil iam supersit aliud nisi vt teipsum vincas. Vale.

Luteciae. decimoseptimo Calend. Apriles. [M.D.XVIII.]

926_{928} FROM LOUIS RUZÉ.

Farrago p. 152. Liège.
16 March 1519.

[This letter is printed in E but not elsewhere. The omission in the later editions was perhaps a mere oversight, due to the position of this and Ep. 928 on opposite pages in E with openings at the same point and similar first words. The two month-dates conflict. The easiest correction is to substitute xiiii for xviii in Ep. 928, xviii. Cal. April. being a very unusual calculation. The year-date is confirmed by Ruzé's embassy (l. 12), which was one of the numerous missions sent by Francis i to promote his candidature for the Empire. It seems to have started in Feb. 1519; see *Journal de Jean Barrillon*, ed. P. de Vaissière, 1897–9, ii. 120, and *Actes de François Ier*. ix. 7.

For Ruzé see Ep. 493. 420 n. It appears from Ep. 935. 7 that he subsequently met Erasmus and showed him Ep. 914.]

LVDOVICVS RVSEVS, SVPPRAEFECTVS CIVILIS, ERASMO ROTERODAMO SVO S.

QVOTIES animi erga te mei studium literis aperire sum Luteciae conatus, doctissime Erasme,—id autem feci persaepe—, toties me conantem partim nescio quae rusticitas, partim catenati reipublicae labores adeo represserunt vt nihil prorsum tot conatibus actum sit praeter vnam duntaxat schedam. Quam, qualis qualis est, si te desyderare audiero, ad Parisios reuersus istuc quam primum perferendam lubens curaro; ea tamen lege vt amici detracta persona aut censoriis, id est Erasmi, obeliscis poenas temeritatis pendat, aut,

925. 38. ego *om. H.* 48. M.D.XVIII *add. H.*

926. 3. catenati] Mart. i. 15. 7.

quod equidem malim, tota incumbat in spongiam, vt ne corchorus (quod aiunt) sim inter olera: satis superque inde mihi laturus operaeprecii, si perspectam mei hactenus silentii causam habueris. At vero nunc Christianissimi Regis nomine apud Eburones legatum agens, merito ignauiae penitusque sopitae amicitiae peragar reus, si hinc te soluam insalutato, quum ad scribendum et locorum me inuitet vicinia et plusculum suppetat ocii; quumque potissimum sim eum nactus nuncium cui obnixe flagitanti nec possim nec debeam quicquam denegare: nempe tuum vel potius nostrum Paschasium, iuuenem, si quid in me est iudicii, magnae spei, vt Latine iam perdoctum, ita Graecitatis amantissimum, quippe cuius capessendae miro amore flagrans istuc euestigio discessurum se cum nostris literis ferebat. Quod si regia quirent incolumi honore meo negocia morae quidpiam admittere, cum eo correptis vtique talaribus,

Totus in amplexus et in oscula mille volarem,

isto ex ore quicquid venerum, quicquid vbique gratiarum est, affatim hausturus.

Caeterum tanto me fructu impraesentia carere eo moderatius sustineo quod te altero velut iubare sperem breui nostram Galliam irradiandam; cuius iamiam instanti luce vel montes ipsos (mirabile dictu) nutare cateruatimque gestire videas, vanescente paulatim, si quid adhuc hic latet, caligine ac eousque Tartari refugiente vt terra longe lateque patens nouam omnino faciem indutura sit: mater plusquam alma felixque futura, si se paribus suorum alumnorum—neque enim esse te Gallum ieris inficias—radiis perlustrari conspiciat. Abs te siquidem atque Budaeo, micantissimis vtriusque linguae ignibus, (vt de reliquis taceam) non minus quam olim Italiae Liuius et Salustius aut Graeciae Herodotus ac Thucydides adtulerunt, splendoris sibi sperat accessurum. Emerge igitur, quaeso,—emerge, inquam, propere, tibique indulgentissimae parenti ac tuis tandem te redde fruendum.

Vale. ex oppido Leodiensi. postridie idus Martias. Anno M.D.XIX.

927. To John Louis Vives.

Farrago p. 305. Mechlin.
F. p. 413: HN: Lond. x. 5: LB. 394. 17 March 1519.

[1519, because between Ferdinand's arrival in the Netherlands (Ep. 846. 15 n.) and the publication of the *Farrago* (E). Erasmus' visit to Mechlin was probably made at the instance of his friends at Court (cf. Ep. 952. 61,2), in connexion with the appointment of a tutor for Ferdinand (see p. 492). In his letters the duration of it can only be traced from 17–21 March. He was in Louvain on

18. Paschasium] Berselius: E *in marg.* See p. 95.
27. Galliam] Cf. Ep. 896. 90 n.
33. te Gallum] Erasmus, writing to Budaeus, had given countenance to this view; cf. Epp. 534. 30,1 and 321. 13 n.

1 March, when the Apology for the *De laude matrimonii* was completed. But he perhaps went shortly afterwards to Mechlin; for the word *retulerim* (l. 3) suggests a return after being sent back to Louvain to negotiate with Croy. He probably did not stay at Mechlin long after 21 March; for by 28 March he had finished the Apology against Latomus (Ep. 934. 3 n.), which was a work of two or three days (Epp. 948. 42, 952. 19,20), and was presumably written at Louvain. A few days later he went off hurriedly to Antwerp; see Ep. 934. 8 n.

John Louis Vives (6 March 1492—6 May 1540) was a young Spaniard who was just beginning to make a reputation. After education in Valencia, his native town, he came to France c. 1509-10, probably to Paris, where for some years he studied in the University; also visiting Bruges c. 1512. His first published work is an edition of Hyginus, Paris, J. Lambert, *s. a.*, with a letter dated 31 March 1514, stating that he was about to lecture on it; and a short biographical notice of his teacher, John Dullardus of Ghent (†10 Sept. 1513), printed in an edition of Dullardus' commentary on Aristotle's *Metheora*, Paris, T. Kees, 30 May 1514. To this period also belongs his *Christi Iesu Triumphus*, dedicated from Paris, April 1514, to Bernard de Mesa, who in Jan. 1517 became Bp. of Elna (GC. vi. 1066). Vives returned to the Netherlands, probably to Bruges; and in 1516-7 made the acquaintance of Erasmus at Brussels (*Apol. qua respondet*, f°. A[3]; Jortin ii. 497). Later he went to England in search of employment (Ep. 545. 15), but without success; and in 1518 he appears as tutor to William Croy (p. 68) at Louvain, and on terms of intimacy with Erasmus (*Apol. qua respondet*, ff. B, C[3] v°.: Jortin ii. 500, 507). In ⟨1519⟩ Martens printed for him a volume of *Opuscula varia*, containing the *Christi Triumphus* and many slight compositions addressed to Croy and other patrons (cf. p. 93). On 3 March 1520 he received licence to teach privately in the University (de Jongh, p. 20*). After Croy's death Vives remained at Louvain, and, as a part of the collected edition of Augustine's works projected by Erasmus (cf. Ep. 844. 255 n.), completed the *De Ciuitate Dei*, Basle, Froben, Sept. 1522, with a dedication to Henry VIII. Equipped with this he visited England in the autumn, again without the success he wished; though Henry acknowledged the dedication with a letter, 24 Jan. 1523.

On the death of Ant. Nebrissensis (Ep. 487. 14 n.) an invitation came to Vives to fill his chair at the University of Alcala; sent through John Vergara, 6 Sept. 1522, from Valladolid (*Revue Hispanique* viii, 1901, pp. 247, 260). In May 1523 therefore he determined to revisit Spain; but, taking England on his way, he attracted the notice of Wolsey, who sent him to teach at Oxford. He was lodged in Foxe's college of Corpus Christi, and was incorporated in the University, 10 Oct. 1523. In April 1524 he returned to Bruges and married, 26 May; but in the winter of 1524-5 he was again lecturing at Oxford. Till 1528 he was at intervals in England, mostly at the Court, where he taught the Princess Mary; but for supporting the Queen about the Divorce he fell into disfavour, and was even for a time under restraint. Being driven from England he settled at Bruges, and there most of his remaining years were spent; one of his visitors, in 1529, being Ignatius Loyola. It was his most fruitful literary period; and in it he produced a number of works on educational, political, social and religious questions, which have not received from posterity their due of recognition. Vives is eminent among the humanists for the importance that he attached to Aristotle; and, like Erasmus, he frequently raised his voice on behalf of international peace.

Of his letters 18 to Erasmus and two others were first printed, presumably from the originals, in vol. ii of the collected edition of his works, Basle, Nic. Episcopius, Aug. 1555; and 39 to various friends appeared in 1556, Antwerp, G. Simon, probably from the rough drafts (Vi. E). There are two original letters to him of ⟨1524 ?⟩ and ⟨1533⟩ in the Town Library at Breslau (Cod. Rehd. 243, ff. 148, 138): see also Al. E. 56; Goldast, *Cent. Epist. Philol.*, 1610, nos. 51,2; and *Revue Hispanique* viii, 1901, pp. 261, 267. Gourmont's edition of Barland's *Collectanea* (p. 63) contains a letter of Vives to Barland written from Louvain (f°. g[5]); but it does not seem possible to assign a date.

See DNB; W. H. Woodward, *Education during the Renaissance*, 1906, ch. x; F. Kayser in *Hist. Jahrbuch* xv (1894), pp. 307-53; a life by Prof. Bonilla y San Martin, Madrid, 1903, with a portrait and a bibliography, which does not, however, aim at being complete; and for his English residence *The Pelican Record*, vi (Oxford, 1901-3), pp. 156-60. It seems necessary to infer that Lond. Viv. 23; LB. App. 498 belongs to the years 1531-5, during which Cognatus was Erasmus'

servant; and therefore Vives must have revisited England and Oxford at that time.]

ERASMVS ROTERODAMVS LODOVICO VIVETI SVO S. D.

Apvd illustrissimum Ferdinandum in medio colloquio reuerendissimus D. Leodiensis expostulauit mecum, quod a reuerendissimo domino Cardinali non retulerim responsum. Vix occurrebat quo me purgarem: nam suspicor eam epistolam illi non fuisse redditam. Ego in culpa, qui eam ipse non reddiderim. Literae quas tu mihi reddidisti plane fuerant resignatae. Quo saepius colloqui datur cum illustrissimo Ferdinando, hoc mihi indoles illius magis ac magis arridet. O vtinam haec regio sub tali Principe centum annos florere possit! Nunc, vt apparet, relegatur in Germaniam: cuius lenta consilia nobis magno constabunt.

Sed haec fatis relinquamus. Admone reuerendissimum, si quid lubeat rescribere D. Leodiensi; quem opinor hic ad quatriduum commoraturum. Bene vale.

Mechliniae. Natali diuae Ghertrudis. M.D.XIX.

926928. To Louis Ruzé.

Farrago p. 153. Mechlin.
F. p. 298: HN: Lond. vi. 18: LB. 393. ⟨19?⟩ March 1519.

ERASMVS ROTERODAMVS CLARISSIMO LVDOVICO RVSEO, LVTECIAE SVPPRAEFECTO ET CHRISTIANISSIMI REGIS APVD EBVRONES ORATORI, S. D.

Qvo magis praeter spem acciderunt, hoc gratiores fuerunt tuae literae, mihi non semel votis ardentissimis exoptatae; praesertim cum nulla Budaei epistola ad me venerit quae Rusei non meminisset. Est ille quidem et vir optimae fidei et artifex pingendi cum primis elegans; sed tamen nescio quid expressius magisque viuum tua nobis expressit epistola. Vtrisque gratiam habeo summam; Paschasio qui suo impulsu pudorem tuum vicerit, tibi qui tuum animum passus sis expugnari. Caue vero per Musas ne me scheda fraudes quam Parisiis, quemadmodum scribis, mihi destinaras. Si tam expolitas literas scribis ex tempore, si in peregrinatione, facile sit diuinare quale sit quod domi per ocium adornasti. Iam meum esse

927. TIT. LODOVICO *add. H.* 1. reuerendissimus D. *E*: R. D. *F*: episcopus *H.* 2. reuerendissimo domino Cardinali *E*: R. D. Cardinali *F*: cardinali Croijo *H.* 11. reuerendissimum *E*: tuum patronum *H.* 12. D. *E*: praesuli *H.* 14. M.D.XIX *add. H.*

927. 2. Leodiensis] See p. 167.

3. responsum] As to whether Croy would release Vives to become Ferdinand's teacher; cf. Ep. 917.

10. lenta consilia] Perhaps in the choice of a new Emperor.

coepit quod animo mihi dedicasti. Proinde non desinam efflagitare, donec extorsero, si fors tu graueris exhibere.

Quod ad Galliam humanissime nos inuitas, quanquam ea semper animo meo fuit dulcissima, tamen magis isthuc me pelliceret Deloini, Rusei Budaeique contubernium quam Regis alioqui benignissimi conditiones. 'Αλλ' οὗτος ἄνεμος οὔτε μένειν οὔτε πλεῖν ἐᾷ. Cum eiusmodi monstris mihi res est vt plane lupum auribus teneam, si quisquam alius. Gratulor Galliae, gratulor optimis studiis, quibus apud vos non modo locus est verumetiam dignitas, nimirum eo fauente ὅου κράτος ἐστὶ μέγιστον. Florent et apud Anglos principum fauore. Expergiscitur vndique Germania. Soli nos adhuc reluctamur; ad quos profligata barbaries velut ad extremum praesidium confugisse videtur. In causa est partim quod haec aula nondum didicit honorem habere bonis literis; partim hominum paucorum ambitio, qui sibi persuadent meliora studia splendori, quem hactenus apud vulgus obtinuerunt, officere. Mihi hic nec seritur nec metitur, vt qui nec fortunam ambiam, mea qualis qualis est sorte contentus; nec famam aucuper, cuius iam ad nauseam vsque sum satur. Attamen vel gratis ex animo bene volo rectis studiis et horum cultoribus. Quanquam quod paucorum malicia committitur, non arbitror esse par vniuersitati imputare.

Sed quid audio, clarissime Rusee? Egon' lucis aliquid addam vestrae Galliae? quae tot gemmis, tot stellis illustratur: quae praeter vos triumuiros, Fabrum habet, Copum habet, Paulum Aemilium habet, Germanum Brixium habet, Ioannem Pinum habet,

27. qui nec *H* : nec qui *E*.

16. conditiones] Cf. Ep. 896. 90 n.
17. 'Αλλ' οὗτος ἄνεμος] Cf. Aesch. *Phil.* (*Fr.* 250) *ap.* Suid. 1259 c: and Plut. *Mor.* p. 476 b.
20. ὅου κράτος] Hom. *Od.* 1. 70.
35. Fabrum] See Ep. 315 introd.
Copum] See Ep. 124. 16 n.
Aemilium] See Ep. 136. 1 n.
36. Brixium] See Ep. 212. 1 n.
Pinum] John (1470–? 1 Nov. 1537), third son of Gaillard of Pins, s. of Toulouse, was a man of exceptional charm of character. After studying at Toulouse and Poitiers he went to Paris University; where he was a pupil of Balbus (Ep. 23. 47 n.; therefore not later than 1493), and introduced himself to Gaguin (GE. 62). He took orders in 1497, and in that Nov. can be traced at Toulouse. Later he made a prolonged visit to Italy; studying at Venice, Padua, Ferrara, and finally Bologna, where he remained for five years, learning Greek from Musurus and being for two years a pupil of Ph. Beroaldus. On 31 March ⟨1502⟩ he contributed a letter, with verses addressed to Ferry Carondelet (p. 258 n.), to an edition of the *Orationes* of Codrus Urceus, Bologna, J. A. de Benedictis, 7 March 1502. There also he published (B. Hectoreus, 22 Sept. 1505) two lives, of St. Catharine of Siena and of Ph. Beroaldus, dedicated to Louis of Amboise, bp. of Albi and to Stephen Poncher (Ep. 529), who had been a pupil of Beroaldus. Before leaving he met there Erasmus, Bombasius and Longolius, who in his *Oratio* (Ep. 935. 5 n.) describes him as writing 'scite' (f°. c² v°.). In June 1507 he accompanied the Bp. of Albi to Savona for the meeting of Louis XII and Ferdinand, and on 10 June ⟨1508⟩ he writes from Vienne to Symph. Champerius, whom he had recently visited at Lyons, and complains of 'aulicos tumultus' as interfering with

Nicolaum Beraldum habet. Sed ego ineptus qui iam plane incipiam arenas numerare. Inter tot egregia lumina quid ego aliud quam obscurari poteram? et tamen iuuerit etiam sic obscurari, modo frui liceret iis qui mihi caliginem offundere videntur. Gallum esse me nec asseuero nec inficior; sic natus vt Gallusne an Germanus sim, anceps haberi possit. Quanquam apud studiorum cultores minimum habere momenti par est regionum discrimina: quisquis communibus Musarum sacris initiatus est, hunc ego ὁμοπάτριδα duco.

Ex amicorum literis audio Budaeum nonnihil succensere nobis ob epistolam quandam meam, vt ipsi videtur, aliquanto quam par est liberiorem. Ego vero illum et virum iudico prudentiorem quam qui grauius commoueatur, si quid etiam intempestiuius aut licentius scribat amiculus; et firmiorem amicum arbitror quam vt ob huiusmodi leues offensas amicus esse desinat. Nam mea sententia quisquis ob quaslibet causas amicus esse desiit, is nunquam amicus fuit. Equidem non satis video quid habeat illa mea epistola tam procax aut petulans vt animum concitare debuerit, primum eruditi, deinde

40. videntur *H*: viderentur *E*.

his studies (Champerius' *De triplici doctrina*, Lyons, S. Vincent, 28 Feb. 150$\frac{8}{9}$, ff. A^3, C^7 v°.). In 1508 he was appointed Clerk to the Parliament of Toulouse, where he spent some years, rising to be Councillor in 1515. To this period, perhaps, belongs his *De vita aulica*, Toulouse, *s. a.* On 30 July 1515 he accompanied Francis I to Italy, and was made a member of the Senate of Milan. In Oct. he was sent on an embassy to the Pope; but in Jan. 1516 was appointed resident ambassador at Venice. Whilst there he dedicated to Ant. and Wm. Duprat, sons of the Chancellor of France, *Allobrogica Narratio*, A. de Bindonis, 20 Nov. 1516, a Latin paraphrase of the romance of Paris and Vienne. He also composed a life of St. Roche, addressed to the Chancellor, and began a translation of Dio Cassius: but I cannot find that either was ever printed. Two Aldine volumes are dedicated to him, the *Orationes* of Gregory Nazianzen by Musurus, April 1516, and the Horace by Fr. Asulanus, Nov. 1519. From May 1520 to Feb. 1521 he was resident at the Papal Court; and his diplomatic letters of this period are preserved in the Bibl. Nationale at Paris. On 6 Feb. 152$\frac{0}{1}$ he was elected Bp. of Pamiers; but the see being contested, in compensation he was given in 1523 that of Rieux, which he held till his death. He resided, however, at Toulouse (cf. EE^2. 142), whence he corresponded with Sadolet in 1530, and 1532–5 with Erasmus; one of whose letters involved him in a charge of heresy. In Aug. 1532 he made the acquaintance of Dolet, to whom in 1534 he extended his protection; see their letters in Dolet's *Orationes ad Tholosam* ⟨Lyons, S. Gryphius, Aug.–Sept. 1534⟩, pp. 85–9, 142–5, 148–51. The third book of John Vulteius' *Epigrammata*, Lyons, J. Barbous, 1537, is dedicated to him, with a preface, 12 March 1537, which refers to the translation from Dio as still unfinished. L. Regius shows (*G. Budaei Vita*, 1540, pp. 55–6, 60–1) that he was one of the Bp.'s household, 1535–7.

Eighteen Greek MSS. collected by De Pins passed at his death into Francis I's library at Fontainebleau; see Delisle, *Cabinet des MSS.* i. (1868), 152.

For De Pins' life see his Letter-book (Nîmes MS. 215, kindly brought to my notice by Prof. J. L. Gerig of Columbia University), from which it appears that Lond. xxv. 3, LB. 1203 must be addressed to Geo. d'Armagnac, 'Epo. Ruthenensi'; *Mémoires* by E. L. Charron, Avignon, 1748; R. C. Christie, *Dolet*, 1880, pp. 57–67 and *passim*; and L. Thuasne, GE. i, p. 374 and *Rev. d. Bibliothèques* xv (1905), pp. 203–8.

37. Beraldum] See p. 503.

46. epistolam] Ep. 906; cf. Ep. 930.

prudentis, postremo amici; et amici qui sibi moderationis ac lenitatis laudem vindicet, mihi crimen iracundiae impingens.

Sed de epistola vestrum arbitrium esto: certe quod ad animum meum attinet, vix apud Gallos esse puto qui de Budaeo aut sentiant magnificentius aut praedicent honorificentius quam Erasmus. Huius rei testes erunt Henricus Glareanus, Gulielmus Nesenus, Beatus Rhenanus, apud quos effutire soleo quicquid esset in animo. Bene vale, clarissime Rusee.

Mechliniae raptim. †xviii. Cal. April. Anno M.D.XIX.

929_{954} From William Budaeus.

Farrago p. 41. Paris.
F. p. 202: HN: Lond. iii. 60: LB. 395. 19 March ⟨1519⟩.

[For the year-date see Ep. 924 introd.]

BVDAEVS ERASMO S. D.

Nvdivstertivs apud Stephanum Poncherium, archiepiscopum Senonensem nuper factum, pransus sum. Post prandium de te fuit sermo. Petere ab eo coepi an ad te scripsisset; negauit, sed sese breui scripturum affirmauit. Certe post duos menses vix ei vacauit tibi et mihi operam dare, cum propter publica et regia, tum propter priuata et propria negocia. Quid ad te scripturus sit quidque tui negocii egerit, nondum plane scio: et malo te omnia ex eo scire quam ex me, qui rarus sim apud eum. Sermoni nostro affuit Nicolaus Beraldus, homo vtraque lingua doctus et tibi amicus, Archiepiscopo iam valde familiaris: qui cum eo in Narbonensem prouinciam profecturus est hoc triduo; egoque in eo comitatu ero, nisi quid mihi vel illis contingat, qui capita rerum sunt.

Scripsi ad te hoc mense me epistolam tuam non eo loco numeroque habere quo tu me habiturum putasti, nec tibi in ea supprimenda paruisse pariturumue esse. Ego nihildum molestiae ob istam tuam offensionem vel offensionis ὑπόκρισιν passus sum; qui vt iocis libens vtor, ita iocis non leui de causa offendor, malimque me laedi quam laedere: quam rationem in amicitia tuenda si cum aliis initurum me statui, quanto magis tecum retenturus sum? ὑφ᾽ οὗ πάντων τῶν φίλων τῶν τε ἐλλογίμων ἀνδρῶν μάλιστα πλεονεκτεῖσθαι ἀνασχοίμην ἂν ἔγωγε, οὐδὲν ἀχθόμενος τῶν ἀντιπεπαιγμένων σοι, οὐδὲ δὴ φορτικῶς ἑρμηνεύων τὰ παιγνιωδῶς ἔχειν δοκοῦντα. Οὐδὲ δὴ καὶ τηλικαύτῃ ἤδη εὐγνωμοσύνῃ χρήσασθαι σαυτὸν ἀναπείθειν μοι δοκεῖς, οὐ πρότερον αὐτὸς φιλοπαίγμων

929. 11. mihi vel illis *N*: illis mihiue *E*: mihiue illis *F*.

929. 3. scripsisset] In answer to the letter mentioned in Ep. 906. 504.

9. Beraldus] See p. 503.

13. Scripsi] Ep. 924.

γεγονὼς πρὶν τῆς ἐμῆς ἐξουσίας τῆς ἄγαν γεύσασθαι· ἐν ῇ πολλὰ μὲν ἴσως τελευτῶν ἢ ἔνιά γε αὐτὸς μωροειδῆ, οὐδὲν δὲ κακόνουν οὐδ' ἐχθροπρεπὲς ἴσθι καταφωράσας, οὐ μὰ τὴν φιλολογίαν τὴν ἡμετέραν, aut si quod sanctius mihi iusiurandum esse putas. Quod si sciens fallo vel te vel alium quempiam hoc epistolium lecturum, causam haud dico quin mihi Deus eam ob rem malefaciat. Verum o me ineptum, cui etiam iniurato credere iam coepisti, nisi temere id mihi persuasi! *Ἔρρωσο καὶ εὐτύχει, καὶ διατέλει καλῶς τε ποιῶν καὶ κάλλιστα.*

Parisiis. XIIII. Calen. April.

Verum heus tu, *ἀνέχου καὶ ἀπέχου*, quoad certum esse coeperit quid futurum tibi sit *παρ' ἡμῶν*. Vix adhuc ipsi scimus quid nobis sit animi. Ὁ *τοῦ Αὐτοκράτορος θάνατος* omnes nostras rationes conturbauit, vix vt statui quid possit.

915 930 987 TO WILLIAM BUDAEUS.

Farrago p. 40. — Mechlin.
F. p. 201: HN: Lond. iii. 58: LB. 398. — 21 March 1519.

[From similarity of phrase this letter may be taken to be of the same period as Ep. 954, and may therefore be regarded as the letter which follows Ep. 915: which it expressly disclaims any intention of answering.]

ERASMVS BVDAEO SVO S. D.

AD postremas literas tuas, eruditissime Budaee, nihil omnino respondeo; satis enim huiusmodi concertationum. Non ambio vt in talibus argumentis videar disertus; nec mihi placet victoria quae iactura necessitudinis emitur. Quid apud te de nobis suspiceris nescio. Illud non dubitem per omnia sacra deierare, neminem hic esse qui de Budaei ingenio, stilo, eruditione candidius sentiat aut honorificentius praedicet quam Erasmus: etiamsi tu neque moraris nostrum suffragium, sat scio, nec hoc eges praecone. Mirum quam *μισόμουσοι* toto fere terrarum orbe *συγκρητίζουσιν*, et quicquid possunt suis adiungunt copiis: quo magis oportet et nos inter nos esse concordes. De literis quae te videntur offendisse, faciam quicquid voles, vel aboliturus vel leniturus: aut, si mauis, noxae dedam, vt tuo arbitrio penas luant. Bene vale.

Mechliniae. 12. Calen. Apriles. An. M.D.XIX.

929. 26. quod *F*: quid *E*. 33. quid *E Corrig.*: quod *EF*. 34. sit *scripsi post* tibi *secundum intentionem annotationis praecedentis in E Corrig.*: est *E*.

---

929. 33. *ἀνέχου*] Epict. *ap.* Gell. 17. 19. 35. Αὐτοκράτορος] Cf. Ep. 915. 156 n.

930. 11. literis] Ep. 906; cf. Ep. 954. 3–6.

931. To William Nesen.

Farrago p. 121. Mechlin.
F. p. 275 : HN : Lond. v. 28 : LB. 397. 21 March 1519.

[Contemporary with Epp. 928, 930.]

ERASMVS GVLIELMO NESENO SVO S. D.

Ex amicorum literis intelligo isthic R. P. Augustinum Nebyensem episcopum strennue vociferari in Erasmum ; etiamsi nondum adducor vt credam. Quod si verum est, longe dissimili negocio fuimus vtrique occupati ; ego dum hic illius candorem laudo, ille isthic me traducit. Compertissimum habeo barbaros vndique inter se conspirasse nihil intentatum relinquere quo bonas literas opprimant. Tu caue ne quid ad nos scribas periculose ; nam literae frequenter intercipiuntur, praesertim quae isthinc veniunt : siquidem hae tuae postremae redierunt a Selandia. Et ex aliis audio nescio quid mihi succensere Budaeum, neque tamen vllam video causam cur succenseat. Non dubito quin isthic, vt par est, fiat plurimi. At vix crediderim esse qui de Budaeo candidius sentiat aut honorificentius loquatur quam Erasmus : etiamsi maior est ille quam vt nostro egeat praeconio. Prouocarat ad conflictationem literariam, et mihi visus est liberis iocis impendio delectari : at proximis literis offensus, respondit epistola satis Francica, ne quid aliud dicam ; imo non respondit, τί γὰρ ἐκεῖ πρὸς ἔπος? Proinde in hoc argumento diserti esse noluimus, etiamsi mihi persuaderi nondum potest illum irasci serio. Sic illi visum est nostrae lenitatis facere periculum, aut suo certe animo morem gerere : nam qui ob leues causas amicus esse desierit, is, mihi crede, nunquam ex animo fuit amicus. Bene vale, Nesene charissime.

Mechliniae. XII. Cal. April. Anno M.D.XIX.

932_{952} From John Becar of Borsselen.

Farrago p. 149. Veere.
F. p. 295 : HN : Lond. vi. 15 : LB. 400. 28 March 1519.

[The date is confirmed by the books mentioned at the beginning : see Epp. 864, 894, 916, 745. For John Becar see Epp. 291, 737. 8 n. Jan Reygersberch, *Cronijcke van Zeelandt*, Antwerp, 1551, f°. B, spells his name Beecker. Ep. 849 shows that he had left Louvain before Erasmus' return from Basle. For their intimacy there and Erasmus' confidence in him see Ep. 805, especially ll. 19-22.]

M. IOANNES BORSALVS, DECANVS VERIENSIS, ERASMO ROTEROD. S. D.

Cvpidissimvs sum iampridem cognoscendi, idque ex tuis ipsius literis, humanissime doctissimeque praeceptor, quanam sis valetudine

931. 1. R. P. *om. H.* 4. fuimus *E* : sumus *H.* 9. Zelandia *H.* 13. est *add. H.* 16. respondet *F.*

931. 1. isthic] In Paris. Augustinum] See p. 278.
16. literis] Ep. 906.
18. diserti] Cf. Ov. *Tr.* 3. 11. 21.

et quid quotidie in lucem emittas, quod publice ad bonos et Christo dignos mores conferat et Sacrae Scripturae studiosis sit vsui futurum. Post absolutum enim iam secundo Nouum Instrumentum, video aedidisse te in omnes Pauli Epistolas argumenta, video in Pauli ad Corinthios duas Epistolas explanatissimam Paraphrasim; lego item summa cum voluptate nec minori, vt spero, vtilitate adauctam studii theologici Rationem ac Methodum. Sed haec tametsi aliis maxima, vt sunt, non immerito videntur, tamen intra paucos dies scio abs te absoluta esse. Et noui infatigabilem tuam in studiis diligentiam: scio ociosum esse et cessare a studiis literarum non posse. Quamobrem nihil dubito quin plura multo vel conscripseris iam vel in manibus habeas, quae publica studia, praesertim sacra, adiuuare ac prouehere possint.

Verum est quod te commonefaciendum duxi, vt vbi paululum continget a grauioris operae studiis ocii, aliquot dies impendas ad conscribendam Euangelicis praeconibus Concionandi rationem. Instituisti enim iam olim Christianum Militem, instituisti Christianum item Principem, instituisti praeterea et discere et docere cupientes, conscriptis hoc argumento ac titulo libris elegantissimis. Superest vt Euangelicum concionatorem recte instituas; quod quidem multo pluribus sit profuturum, tum iis qui tua institutione edocti rectius et maiori fruge sint deinceps concionaturi, tum iis qui ea ratione multo maiori efficacia et fructu sint concionantes audituri. Ea res mihi et publico omnium et meo quoque nomine priuatim erit gratissima. Asscriptus sum enim non ita pridem in pastorum gregis Dominici numerum, vt scis: et quo, obsecro, pabulo vel salubriori vel meliori pascere possim commissum mihi Domini mei gregem quam Euangelico et Apostolico? si quidem tua institutione formatus id scite prudenterque ministrare nouerim. Impetret hanc rem abs te, obsecro, primum maxima ac latissime patens vtilitas, deinde tua in Christi religionem propensissima charitas; vt cui iuuandae tantum studii ac laboris impenderis non sine grauissimo sumptu et valetudinis certissima iactura, contemptis etiam tot inuidorum obtrectationibus et apertissimis conuiciis, ei hoc tantillum operae ne deneges. Postremo eblandiatur istud mea in te perpetua, postquam te primum nosse simulque colere coepi, obseruantia. Quod si haec te minus perpellere possint, cogita quod id te facturum mihi superiori hyeme, quum tuo semper lateri vel cum importunitate haererem, sis pollicitus.

De valetudine mea cognosces copiose ex eo qui has tibi reddidit,

18. Concionandi] By 1523 Erasmus had made a beginning; see I. p. 34. 19–22, and cf. Ep. 985 introd.
19. Militem] See Ep. 164.
20. Principem] See Ep. 393.
discere et docere] For Erasmus' educational writings see Epp. 66, 71, 260, 298, 341, 428, 771, 909; and cf. I. pp. 8. 37–9. 22 and 12. 28–37.
39. superiori hyeme] 1517–8

qui Basileae te aestate proxima conuenit. Atque vt nonnihil ex me quoque cognoscas, nactus sum conditionem hanc ampliorem aliquanto et in specie splendidiorem, sed minus quam velim, praesertim studiorum causa, liberam, nempe aulicam. Scis patronam meam, Annam Borsalam, ante menses tres vita defunctam: ei successisse filium Adolphum, tantopere olim a te praedicatum. Et eum propemodum aut meliorem etiam praedicant qui penitus habent perspectum. Ego minime sum ambitiosus, itaque necdum satis insinuaui me in penitiorem cum illo noticiam ac familiaritatem; neque fuit idonea satis occasio. Bene vale.

M. Ioannem Neuium, communem hospitem, virum singulari humanitate ac doctrina praeditum, M. Iodocum Gauricum et Iacobum medicum caeterosque conuictores salutandos cura, quaeso, meis verbis. Ex oppido Veriensi. v. Cal. Apriles. M.D.XIX.

Verum quod ferme scribere eram oblitus, veniens nuper a Parisiis quispiam ait audisse se ex ore Cancellarii Franciae vocatum te a Gallorum Rege amplissimis conditionibus, et eo profecturum; id quod mihi persuadere nequeo futurum. Alii praedicant a Ferdinando, Regis Catholici fratre, annuum stipendium pendi satis honestum; id quod malim. Optime vale, praeceptor omnibus bonarum literarum et Christianae religionis amatoribus vnice obseruande.

933_{980} FROM MARTIN LUTHER.

Farrago p. 135. Wittenberg.
F. p. 285: HN: Lond. vi. 3: LB. 399. 28 March 1519.
Lutheri Epistolae, 1556, f. 156 v° (*a*).

[The sources for this letter are in much the same relation as those for Ep. 910; *a* in this case being the first collection of Luther's *Epistolae*, edited by

50. neque *E*: nec *H*. 53. Gauricum *E*: Gauerium *N*. 54. Iacobum *add. F*. 59. *F*: persuaderi *E*.

43. conditionem] The Deanery of the collegiate church in the ancient castle of Zandenburg, sw. of Veere; the gift of which belonged to the Borsselen family, as lords of Veere. Cf. Epp. 849. 6, 852. 74–6; and for the antiquities of Zandenburg see J. Ermerins, *Zeeuwsche Oudheden*, iv (1786), pp. 163–196.

45. Annam] See Ep. 80 introd. Reygersberch, *Cronijcke van Zeelandt*, f°. 𝔓², dates her death 8 Dec. 1518.

47. Adolphum] See Ep. 93 introd. He received homage as lord of Veere in Jan. 1519: Reygersberch, ibid.

52. communem hospitem] Cf. Epp. 717. 20–1, 737. 7–8.

53. Gauricum] Vroye of Gavere; see Ep. 717. 21 n. The form here used is perhaps a contraction of *Gauericus*, but it is changed in N.

54. Iacobum] Jac. Bogardus (Bogaert) of Louvain (†17 July 1520), son of a Professor of Medicine in the University. As a young man he composed a *Collectorium in Auicennae practicam* in five volumes, 1474–80; now among the MSS. of the Public Library at Antwerp, see F. H. Mertens, *Bibl. Antwerpiensis*, i (1843), pp. 50–1. After practising medicine at Antwerp he taught at Louvain for 35 or 36 years; succeeding in 1507 to the chair held by his father. On his wife's death he took orders and held the canonry in St. Peter's church attached to his chair. He was M.D. at Louvain 13 June 1480, and between 1502–12 was five times Rector of the University. See Val. Andreas, *Fasti acad. Louan.*, pp. 40–1, 221, 229 and BN.

57. Cancellarii] Ant. Duprat.

58. conditionibus] See Ep. 896. 90 n.

59. Ferdinando] See p. 492.

John Aurifaber, Jena, C. Rhodius, 1556. For convenience I have placed it in the same position here as *a* in Ep. 910.

Martin Luther (10 Nov. 1483?–18 Feb. 1546), after schooling at Mansfeld, Magdeburg and Eisenach, had been at Erfurt University (B.A. 1502, M.A. 1505), and then had withdrawn, 17 July 1505, into the Augustinian house at Erfurt. After receiving priest's orders in 1507 he emerged in 1508 to teach in the new university founded by Duke Frederick of Saxony at Wittenberg. In 1510–1 he made the visit to Rome which so profoundly impressed him; and having taken his D.D. 19 Oct. 1512, he succeeded Staupitz (p. 408) as Professor of Theology at Wittenberg. For a few years he continued to live the quiet life of a teacher, and was little known. He had published nothing, and of the thousands of his extant letters only 10 are anterior to 1516. But the 95 theses directed against indulgences which he posted at Wittenberg 31 Oct. 1517 (cf. Ep. 785. 37 n.) brought him at once into conflict with Rome; and his writings soon began to circulate in print (Ep. 904. 19 n.).

His first communication with Erasmus was in 1516, when he wrote to ask, through Spalatinus, for Erasmus' views on a question of theology (Ep. 501; cf. LE^2. 25); but he quickly came to perceive (LE^2. 34; 1 March 1517) the fundamental difference that was to divide them. His words there about Erasmus, 'humana praeualent in eo plus quam diuina,' express the position concisely, though in a sense that he hardly intended: the difference between the humanist scholar seeking to advance knowledge in reliance on human reason, and the religious leader contemning the things of this world and ensuing human advancement and even truth with aid from realms in which reason is not always allowed to have its perfect work.

Luther did his best to minimize this divergence (LE^2. 59, 125; cf. 163. 55). When he made the present advance to Erasmus, it was still only latent; and he hoped that mutual respect might be possible, perhaps even mutual help. A day earlier, in dedicating to Duke Frederick his commentaries on the Psalms, he had written: 'Ego pro mea temeritate aleam ieci, extrema semper tentare et exspectare paratus' (LE^2. 166. 81, 2). Though he had stood fast against Cajetan at Augsburg in Oct. 1518, he was still tremulous, his courage not yet stablished by the triumph at Worms. His friends (cf. Ep. 938), even more than himself, were conscious of the dangers before him, and sought to rally round him the support of men of learning.

Erasmus on his side knew Luther only by repute, though the repute was good (cf. LE^2. 92). He had not read Luther's books; but he had heard enough of them to dissuade Froben from printing them (Ep. 904. 19 n.), and he shrank instinctively from open strife as tending to obscure the issues. His reply, therefore, was not cordial, and expressed at once his dislike of the troubles that Luther's outspokenness was provoking. Yet it was not without encouragement; indeed, as he told Luther, he had already stood forward to defend him (Ep. 939. 66 seq.), and this defence he repeated to other persons of influence (cf. Ep. 967. 78 seq.), though without committing himself to Luther's views.

As the years went on, he more and more looked on Luther as retarding the progress of a movement for peaceful reform, which, impelled in no small measure by his own writings and influence, had seemed well upon its way. In the joy of battle and of victory Luther saw Erasmus as one who had not been for him; and a personal quarrel followed, embittering their relations for ever. Luther in his turn lived to regard the advanced Reformers as Erasmus had regarded him; as men who were forcing out of his hands and ruining a movement which he considered his own.]

MARTINVS LVTHERVS ERASMO ROTERODAMO. IHESVS.

SALVTEM. Toties ego tecum fabulor et tu mecum, Erasme, decus nostrum et spes nostra, necdum mutuo nos cognoscimus. Nonne monstri hoc simillimum? imo non monstrum, sed plane quotidianum opus. Quis enim est cuius penetralia non penitus occupet Erasmus, quem non doceat Erasmus, in quo non regnet Erasmus? de iis loquor

TIT. MARTINVS LVTHERVS *E*: D. *a*. IHESVS *add. a*. 4. *Ea*: occupat *H*.

qui literas recte amant. Nam satis gaudeo quod inter caetera dona Christi etiam hoc numeratur, quod multis displices: quo ego argumento soleo discernere dona clementis Dei a donis irati. Itaque tibi gratulor quod, dum summe omnibus bonis places, non minus displices iis qui soli omnium summi esse et summe placere volunt.

Sed ego stultus qui te talem virum sic illotis manibus absque reuerentiae et honoris praefatione veluti familiarissimum aggredior, ignotum ignotus. Verum dabis hoc pro tua humanitate meae vel charitati vel imperitiae; quandoquidem ego, inter sophistas consumpta aetate, nec tantum didici vt eruditum virum possim per literas salutare. Alioquin quantis iamdudum literis te fatigassem! nec passus fuissem vt perpetuo tu mihi solus loquereris in cubiculo meo.

Nunc quando ex optimo Fabritio Capitone intellexi per nugas illas indulgentiarum nomen meum tibi cognitum, tum ex praefatione Enchiridii tua recentissima non modo tibi visa esse sed et accepta mea fabulamenta, cogor agnoscere vel barbarissimis literis egregium tuum spiritum, mei et omnium locupletatorem: quanquam scio te prorsus pro re minima habiturum quod literis amantem et gratum me exhibeo, qui abunde contentus es quod occulta et apud Deum gratitudine et charitate animus in te feruet; sicut et nos sat habemus quod ignorantis tuum animum et officia in libris habemus, sine literis et corporis tui conuersatione. Non tamen patitur et pudor et conscientia non gratificari et verbis, praesertim postquam coepit et nomen meum non latere; ne malignum cuiquam videri possit et pessimae speciei silentium. Ita, mi Erasme, vir amabilis, si ita tibi visum fuerit, agnosce et hunc fraterculum in Christo, tui certe et studiosissimum et amantissimum, caeterum pro inscitia sua nihil meritum quam vt in angulo sepultus communi etiam coelo et soli ignotus esset: quod et non segni affectu semper optaui, vt qui essem mihi belle conscius meae suppellectilis. Sed nescio quo fato longe in contrarium res abiit, vt cogar multo pudore pati meas ignominias et infelicem inscitiam etiam coram doctis versari et iactari.

Philippus Melanchthon prospere agit, nisi quod vix tantum efficere possumus omnes ne literarum nimia insania valetudinis acceleret iacturam. Ardet pro aetatis calore omnia omnibus simul fieri et facere. Tu officium feceris, si per literas hominem monueris vt se

22. mei *a* : meū *E* : meum *H*. 26. libris *scripsi cf. Epp.* 943. 30–1, 953. 12–3: literis *E*. 35. Sed *a* : Et *E*. 38. Melanthon *a*.

18. intellexi] In a letter before LE². 92, 4 Sept. 1518.
19. praefatione] Ep. 858. 405 seq.
26. ignorantis] *sc.* tui: i. e. 'we know you without your being aware of it'. Modern editors of Luther have missed the sense by writing *ignorantes*; though all the contemporary texts have *ignorantis*.
35. suppellectilis] Cf. Pers. 4. 52.
41. monueris] Erasmus complied with this wish; cf. Ep. 947. 42 n.

nobis et bonis literis seruet; nam hoc capite saluo nescio quid maius spe nobis pollicemur. Salutat te D. Andreas Carolostadius, totus Christum in te veneratus. Ipse Dominus Iesus seruet te inaeternum, optime Erasme: Amen.

Verbosus fui. Sed cogitabis non semper eruditas oportere legi epistolas: aliquando cum infirmis infirmandum tibi est.

Vuittenbergae, quinto Calen. Apriles. M.D.XIX.

F. Martinus Lutherus.

934. To Martin Lypsius.

Brussels MS. 4850–7, f. 151 (*a*). Louvain.
F. p. 595: HN: Lond. xvi. 5: LB. 401. 30 March 1519.

[Lipsius' argument in *a* is: 'Pollicetur missurum se Noui Testamenti secundariam aeditionem, in praesentiarum per magistrum Rutcherum, Graece scholae lectorem, mittens libellum D. Iacobi Latomi, theologiae licentiati, cuius titulus est De ratione studii theologici. Foelix profecto libellus qui tanti viri calculis probari meretur.' Against the last sentence he adds in the margin: 'yronice.' The date is confirmed by the mention of Latomus' book.]

ERASMVS ROTERODAMVS D. MARTINO BRVXELLENSI S. D.

SIMVL atque volumen allatum fuerit, ad te veniet. Nihilo secius quod misisti literis inclusum, in tuos vsus erit incolume. Mitto libellum D. Iacobi Latomi sane quam eruditum et elegantem; quem

933. 43. D. *om. H.* 44. Ihesus *a.* 49. F. Martinus Lutherus *add. a.*
934. TIT. *F* (D. *ante* MARTINO *om. H*): S. P. *a.* 3. D. *om. H.*

933. 43. Carolostadius] See Ep. 911. 56 n.

47. cum infirmis] Cf. 1 Cor. 9. 22.

934. 2. quod misisti] The money to pay for the New Testament; cf. Ep. 955.

3. libellum] A dialogue, *De trium linguarum et studii theologici ratione*, Antwerp, M. Hillen, 1519; the subject being also stated, *An theologo sit necessaria trium linguarum peritia.* It represented the conservative point of view against the new linguistic studies, and was perhaps directed against Mosellanus (cf. Ep. 948. 7 n.), but Erasmus thought himself sufficiently concerned (cf. Epp. 936. 38–41, 970. 11,2) to reply with an *Apologia refellens suspiciones quorundam dictitantium dialogum D. Iacobi Latomi de tribus linguis... conscriptum fuisse aduersus ipsum.* This is dated 28 March 1519, Louvain; and was printed first at Antwerp, J. Theobald, *s. a.* (cf. p. 559), and then by Froben, May 1519. BEr[1]. mentions an edition by Martens, Louvain, 1519; which I have not seen.

Latomi] James Masson of Cambron, near Ath in Hainault (1475–29 May 1544), after studying at Paris returned to Louvain, and was a pupil of Adrian of Utrecht (Ep. 171. 12 n.). In 1504 he became head of the Domus Pauperum in succession to its founder, Standonck (Ep. 73. 9 n.). He was admitted to the University Council 1510, and 14 Aug. 1519 was D.D.: being at the time tutor to Charles and Robert, younger brothers of William Croy (p. 68), and afterwards Bps. of Tournay and Cambray. In 1526 he received a canonry at Cambray; and in 1535 was Professor of Theology and Canon of St. Peter's at Louvain.

Besides the dialogue mentioned here he composed in Dec. 1520 a defence of the action of the Louvain theologians in condemning Luther's books, which was printed by Hillen, Antwerp, 8 May 1521; and thenceforward he became one of the leaders of the orthodox party at Louvain. Indeed, Luther considered him the most formidable of any of the adversaries who attacked him.

His collected works were published by his nephew after his death, Louvain, B. Gravius, 29 July 1550, with some hitherto unprinted additions. See F. Pijper, *Bibl. reformatoria Neerlandica*, iii (1905); de Jongh, pp. 173–80; and BN.

eruditum] Against this Lipsius adds in the margin of *a* 'Yronia'.

nonnulli suspicantur non ab ipso tantum, sed e communi theologorum concilio conflatum et in me vibratum. Mihi vt Latomo dignus videri potest, ita videtur indignus qui communi theologorum suffragio scriptus videatur; neque me dignum arbitror in quem talia scribantur. De caeteris coram: nam subito vocor Antwerpiam, tamen mox rediturus. Bene vale, Martine charissime.

3. cal. April. An. M.D. 19. Louanii.

935. To Christopher Longolius.

Epistolae ad diuersos p. 205. Louvain.
HN: Lond. iii. 63: LB. 402. 1 April 1519.

[The date is confirmed by Ep. 914 and the meeting with Ruzé. Erasmus' defence of his un-Ciceronian freedom is noticeable.]

ERASMVS ROTERODAMVS CHRISTOPHORO LONGOLIO S. D.

Cvm multis nominibus mihi iucunda fuit, eruditissime Longoli, epistola tua, non illa quidem ad me scripta sed de me, tum hoc praecipue, quod mihi renouauit veterem ingenii tui noticiam ac spem eloquentiae nequaquam vulgaris, quam ante complures annos conceperam ex Oratione panegyrica, qua laudes diui Lodouici, ni fallor, Galliarum Regis, admodum adhuc iuuenis es prosequutus. Epistolam exhibuit Ruseus, vrbis Lutetiae suppraefectus, homo tum eruditus ipse, tum eruditionis alienae mire candidus aestimator. Tantum autem abest vt aegre feram mihi praeferri Budaeum, vt in illum pene parcus, in me prodigus laudator fuisse videaris. Abunde multum illi tribuit tuus candor; sed quoties hominis dotes prope diuinas contemplor, videor mihi videre quiddam maius omni facundia. Mihi vero tantum tribuis quantum nec agnosco nec postulo: cui abunde palmarium est ac triumphale cum viro modis omnibus incomparabili comparari. Neque poteras mea quidem sententia plenius honestare famam Erasmi, quam si illum faceres ita posteriorem Budaeo vt eum non longo interuallo sequeretur. Maiore tamen cum voluptate Budaei laudes legi quam meas, vel quod illius gloriae sic faueam vt nullius aeque, vel quod quicquid illi possessionis est honestae, id meum etiam esse ducam: non

934. 5. consilio *F*. 935. 10. laudator *add. H*.

934. 8. Antwerpiam] The dates of his letters show that Erasmus went to Antwerp 1–2 April, and returned between 14–7: for one purpose of his visit see Ep. 955 introd.

935. 2. epistola] Ep. 914.

5. Oratione] Delivered at Poitiers c. 25 Aug. 1510; and printed at Paris by H. Stephanus, presumably about the same time with a preface, dated from Poitiers 5 Sept. 1510, to Francis of Valois who had been his pupil. In the oration (f°. c² v°.) Longolius describes Erasmus as writing 'copiose, acute, nitide'.

7. Ruseus] See p. 473.

tantum publica illa Pythagoricorum lege quae vult inter amicos esse communia omnia, verumetiam peculiari foedere, quod verbis rite conceptis et syngraphis obsignatis inter nos iampridem pepigimus, ne cui fas sit inficiari.

Belle tu quidem me mihi depingis, sed haud scio an omnino meis coloribus. Et tamen ad hanc tabulam ipse mihi nonnihil blandior; non quod illi prorsus credam, sed quod iuuet Apellis manu depingi. Porro cum indicas quid in me desiderent critici, non minus cepi vtilitatis quam voluptatis. Quanquam ad quaedam vtcunque tergiuersari poteram, nisi tuo iudicio tam impense fauerem. Nam quod scribis me fauere meis viciis, crede mihi, non tam fauor est quam vel inscitia vel potius pigritia. Sic sum, nec possum naturam vincere. Effundo verius quam scribo omnia, ac molestior est recognoscendi quam cudendi labor. Iam vt in delectu verborum nolim omnino videri indiligens, ita non arbitror congruere ei qui res serias persuadere cupiat, in affectandis dictionis emblematis esse morosum aut anxium. Neque vero mirabitur eloquentiae nostrae riuum alicubi turbidum fluere ac lutulentum, qui cogitarit per quos autores decurrat, nimirum sordidos et impuri sermonis, vt non possit hinc non aliquid limi ducere. Vsu venit hoc non raro summis illis eloquentiae proceribus, vt in Graecorum voluminibus versantes frequenter imprudentes Graece loquerentur. Illud haud scio an scribae debeat imputari, quod mihi tribuis immodicam sermonis vbertatem, quae dos nimirum Budaeo peculiaris est. Nam rectus ac nudus orationis ductus simplici naturae congruit; nec mirum est humilem esse sermonem cuius humilia sunt omnia, corpus, animus, fortuna. Porro nimis crebras et immodicas digressiones quas nobis communiter asscribunt critici (nam sub horum, ni fallor, persona maluisti tuam indicare sententiam), iam mutuis literis vterque alteri obiecerat.

Cum primis autem demiror qui tibi succurrerit demirari cur Galliarum Princeps Franciscus 'Germanum Gallo, exterum ciui, ignotum familiari praetulerit'. Neutrum alteri praetulit Rex, sed vtrunque alteri studuit coniungere. Neque enim cuiquam suo loco cedendum erat, si me in Galliam contulissem: tantum abest vt Budaeo fuerim offecturus. Quod scribis et ditionem et patriam et linguam mihi tecum esse communem, non tam mihi gratulor quam huic regioni; quam vehementer gaudeo talibus, hoc est veris semperque duraturis, ornamentis indies magis ac magis illustrari. Proinde nihil optatius mihi possit accidere quam multos exoriri tui similes,

24. cui *F*: alterutri *H*.

23. obsignatis] Cf. Epp. 435. 87, 810. 346; and Cic. *Tusc.* 5. 11. 33.
31. scribis] Ep. 914. 50.
36. emblematis] Cf. Quint. 2. 4. 27.
43. tribuis] Ep. 914. 56.
49. mutuis literis] Cf. Epp. 493. 248 seq. and 531. 277 seq.
51. Germanum] Cf. Ep. 914. 5, 86.

qui nobis in hoc laudis stadio non modo succedant sed etiam anteuertant, et quicquid est hoc nominis quod mihi mea peperere studia, suo splendore obscurent. Sed tamen agnoscet, opinor, posteritas, nobisque nonnihil debere se fatebitur, quod parum felici seculo, quod his regionibus, in quibus prorsus extinctae fuerant et inuisae bonae litterae, longum et inuidiosum certamen sustinuimus aduersus pertinacissimos meliorum studiorum hostes. Sed vtcunque de nobis censebit aetas secutura, volupe est interim optimas literas passim feliciter efflorescere. Bene vale, Longoli doctissime, et in haec studia, vt coepisti, constanter ac feliciter incumbe.

Louanii Calendis April. Anno M.D.XIX.

936. To John Fisher.

Farrago p. 139. — Antwerp.
F. p. 288: HN: Lond. vi. 8: LB. 403. — 2 April 1519.

[The date is amply confirmed by the contents.]

REVERENDO PATRI AC D. D. IOANNI EPISCOPO ROFFENSI ERASMVS ROTERODAMVS S. D.

Nihil mihi iamdiu gratius accidit R. T. literis. Iterum atque iterum exosculatus sum manum istam mihi notam ac familiarem. Auxit voluptatem quod non solum scripseris verumetiam prolixe scripseris; nam amanter nunquam non soles. De diutino silentio me immerentem accusas. Ego sane quamlibet occupatus subinde tamen interpellaui te meis literis: verum, vt video, non omnia redduntur quae dantur reddenda. Libellum quo aduersus Fabrum vnicam defendis Magdalenam, degustaui duntaxat: verum eorum qui legerunt, nemo non fatetur te tota causa superiorem. Tantum dolet quibusdam Fabrum senem atque integrum virum, tum de studiis benemeritum, durius, vt ipsis videtur, alicubi perstringi: qua re nihil potest esse gratius iis qui nolunt pristinis studiis quibus assueuerunt, quicquam accedere. Quo quidem nomine male audit Faber quoque. Sed fieri vix potest quin in argumentis huiusmodi quae conflictationem habent, vel imprudentibus nobis calamus nonnunquam efferuescat. Mihi certe nonnunquam vsu venit vt, cum mihi videar meras blanditias scripsisse, non desint tamen quibus videar dentatulus. Vtcunque hoc habet, Fabro talem aduersarium inuideo: a quo vt maxime prosternatur, tamen habet quo se conso-

936. 1. R. T. *E*: tuis *H*.

936. 1. R. T.] reuerentiae tuae.
literis] Probably in reply to the letter mentioned in Ep. 908. 21.
7. Libellum] *De vnica Magdalena*, Paris, J. Badius, 22 Feb. 1519; with which Fisher intervened in the controversy aroused by Faber (cf. Ep. 766. 22 n.).

letur, Aeneae magni dextra cadis. Mihi cum qua scabie conflictandum est! cum cuiusmodi sycophantis res est! qui cum alias non possint nobilitari benemerendo, conspurcanda fama aliena venantur gloriolam.

Stephanus Poncherius episcopus Parisiensis, qui tuum calamum ad hoc opus extimulauit, iam archiepiscopus est Senonensis; quae res vtinam illi tam certam felicitatem adferat quam Romano Pontifici certum lucrum est allatura! Is nunc mittitur legatus in Hispaniam, homo senex: cuius incolumitati male metuo, ita me Deus bene amet. Dignus erat qui quam diutissime reipublicae seruaretur, consiliis suis Regi regnoque profuturus.

Is de quo mihi scribis nunquam non erit sui similis, imo nunc maxime feruet in negocio sycophantico, cui mihi natus videtur: et tamen sibi videtur sanctulus. Ego si mihi conscius essem vel minimae portiunculae tot sycophantiarum, non auderem ad Christi mensam accedere.

Prodiit dialogus quidam Iacobi Latomi, theologi Louaniensis, quo linguas non in totum damnat, sed ita tractat vt illis quam minimum tribui velit. Tum Methodi meae praeceptis opponit diuersa praecepta, sed interim a nomine meo temperans: etiamsi sic grauiore nos premit inuidia, dum quae in hunc aut illum, dum quae in Lutherum stringit, lector ignarus in me stringi suspicatur. Hanc immodestam modestiam nostri theologi commenti sunt. Mihi certe liber multis nominibus placuit. Atque vtinam scriberent vsque ad satietatem desinerentque συκοφαντεῖν! Nunc strophis quibusdam ita per multos traducor vt non sit in quem certo possim ferrum stringere. Decreueram omnino non respondere libello, sed vicit amicorum sententia: quanquam ita respondi vt videar non respondisse. Dixeram in Methodo mea bonam theologiae partem esse pietatem mentis et afflatum. Id oppugnans Latomus multis verbis demonstrat non idem esse theologum et pium virum esse. At vereor ne posthac, si pergant, sint qui dicant non idem esse theologum esse et sapere. Video plane pestem esse fatalem; et propemodum astrologis fidem

20. *EN*[2]: dextera *N*[1] *Lond.*

20. Aeneae] Verg. *Aen.* 10. 830.
24. Poncherius] Cf. Ep. 924. 14 n.
25. extimulauit] Whilst ambassador in England in Nov. 1517 (Ep. 744. 37 n.) or Aug.—Nov. 1518 (BE[4]. 17–20, 23; cf. Brewer ii. 4401, 4470); cf. f°. a[3] of the *De vnica Magdalena*.
31. Is de quo] Evidently Lee; cf. ll. 32 n. and 89.
scribis] For the intervention of English friends in the dispute cf. *Apol. qua respondet*, f°. B[2] v°.: Jortin ii. 501.
32. natus] Lee refers to this passage in his *Epistola apologetica*, 1 Feb. 1520; printed with his *Apologia*, Paris, G. Gourmont, *s. a.*, f. 141.
36. Latomi] See Ep. 934. 3 nn.
48. Dixeram] The actual words used here form the last sentence of the revised edition of the *Methodus* or *Ratio Verae Theologiae*, Nov. 1518 (Ep. 745). But the same point of view is expresse in both the *Paraclesis* and the *Ratio* as printed in *Nouum Instrumentum*, 1516.

habeo, qui, vt corporum morbos quibus passim nunc laboratur, ad syderum effectus referunt, ita putant ab iisdem et mentium pestes quasdam existere. Sed o dementiam! dum huiusmodi calumniis et nostrum negocium et alienum ocium perdimus, videmur nobisipsis sancti, videmur theologi, videmur Christiani. Sed vbi interim tranquillitas Christiana, vbi simplicitas, vbi lusus ille felicissimus in campo Scripturarum?

Quid autem dignum imprecer istis κακογλώσσοις qui te submonuerunt Erasmum tibi non fauere? Ego vero te non inter eos numero quibus fauere debeam, verum quos modis omnibus suspicere ac venerari; atque in his praecipue te, quem semper vnicum praeceptorem ac patronum constantissimum habui. Nam quod rarius tui mentio fit in literis meis, nihil aliud in causa fuit quam reuerentia tuae celsitudinis: quando tot modis mihi maximus occurris, hinc episcopali dignitate, hinc eruditione quadam admirabili, super omnia vero vitae sanctimonia, qua cum paucis nostro seculo veteres illos episcopos refers. In alios plus audeo. Tu mihi semper visus es non nisi religiose nominandus, praesertim in libris aeditis: et tamen ausus sum meminisse tui, cum aliis aliquot locis, tum in Enchiridii postrema aeditione, in qua adiectum est Basilii fragmentum olim a me versum. Sed interim opus aliquod circumspecto, sed quod victurum augurari possim, quodque tua magnitudine grauitateque non indignum videatur; id tuo nomini proprie dicabitur, hoc est per te orbi commendabitur.

Quod isthic agitur de reformando, vt loquuntur, clero, vereor ne plus satis imitentur isti medicorum exemplum, qui primum inaniunt corpus quod sanandum susceperint. Vtinam Christus tandem experrectus liberet populum suum tam multiplici tyrannide! quae, ni prospectum fuerit, eo videtur euasura vt tolerabilius sit futurum vel Turcarum pati tyrannidem.

Sed vt ad librum tuum redeam, optabam nitidius excusum fuisse. Ea in re si quid possum praestare, non grauabor. Optarim et istam operam in aliud argumentum insumptam fuisse: quanquam hoc quoque tum pium sit, tum elegans. Verum commentarioli quibus Euangeliorum seriem ac sensum connectis, quorum gustus olim mihi perplacuit, meo iudicio plus dignitatis attulissent tuo nomini.

Cum has essem obsignaturus, is de quo paulo ante memini, mutatus, vt coniicio, literis tuis incantatricibus, legatum ad me mittit Antuer-

72. est *add. F.* 78. satis *add. F Corrig.* 85. quanquam *E* : quamuis *H.*

72. Basilii] See Epp. 229, 858.
77. reformando] Cf. Ep. 967. 25.
83. librum] See l. 7 n.
86. commentarioli] A sort of 'harmony' of the Gospels; cf. Ep. 667. 4 n. It is not known among the list of Fisher's works; see DNB.
89. paulo ante] See l. 31 n.

piam, qui de amicitia inter nos sarcienda mecum ageret. Respondi, si sarciret ille famae meae iacturam, me facile rediturum ad pristinam necessitudinem. Ego vt animo Christiano ne laesus quidem velim laedere quenquam, ita non sum tam leuis vt subito fidam illi cuius tale sim expertus ingenium. Imo nunquam fuit amicus, qui sic amicus esse desiit. De Luthero scribam alias copiosius. Bene valeat R. T. D.: cui quam commendatissimus esse cupio.

Antuuerpiae. postridie Calendas Apriles. ANNO M.D.XIX.

937_{962} FROM RICHARD PACE.

Farrago p. 341. Richmond.
F. p. 442: HN: Lond. xi. 2: LB. 309. 5 April ⟨1519⟩.

RICHARDVS PACEVS ERASMO SVO S. P. D.

PETRO lusco quem in proximis tuis mihi commendasti, nihil prodesse potui, propterea quod Regi de illo (cuius mentionem facis) libro describendo nunquam in mentem venit. Comoediarum simul et tragoediarum exemplum quod ad Morum nostrum misisti, perlegi: qua de re scripsisti id quod est, illud hominum genus fatali rapi insania, et ea adeo fatali vt non nisi extremo fato, mea quidem sententia, tolli possit. Nam licet salutifera adsit medicina, et adsidens medicus hortetur seque vti curent suadeat, nolunt tamen venenum quod imbiberunt euomere. Tu si me audies, in pulcherrimo tuo perseuerabis instituto, et bene non modo de literis sed etiam de vniuersa Christi religione mereberis: istos vero cum sua fatali insania dimittes ἐς κόρακας.

Tuam in duas Pauli ad Corinthios epistolas Paraphrasin diligentissime perlegi; et ex hoc tuo labore tantum me fructus percepisse fateor, vt nunc tandem (quod antehac mihi contigit nunquam) audeam affirmare me aliquatenus (ne nimium meo ipsius tribuam ingenio) cum quid dicat, tum quid sentiat diuus Paulus intelligere. Nunc diuinus ille Pauli spiritus, qui antea frigere et deficere mihi visus est, plane viget. Nunc sancta illa praecepta, quae antea mihi sapiebant aloen, conuersa sunt in mel. Nunc Paraphrasis tua adeo mihi explanauit omnia, vt vale facturus sim omnibus recentiorum in

936. 97. R. T. D. *E*: tua pietas *H*. 937. 8. vti *E*: vt *H*. 21. facturus *E*: dicturus *F*.

937. 1. Petro] Meghen; cf. Epp. 231. 4 n. and 384 introd.
proximis tuis] Not extant: subsequent to Ep. 887.
3. libro] Apparently some composition by the King. He can hardly yet have been engaged with the *Assertio septem Sacramentorum*.
4. exemplum] Probably of the letter to Fisher mentioned in Ep. 908. 21,2.
5. scripsisti] Probably in the letter to Fisher; see l. 4 n.
13. ad Corinthios] See Ep. 916.
21. vale facturus] Lewis and Short cite examples of this usage from Apuleius and Augustine.

Apostolum interpretum commentariis, quod haec ei satis superque per se obscuro profundas quam plurimis in locis offudere tenebras. Vehementer praeterea et illud probo, quod stilum tuum eatenus demisisti, vt eloquentiae hostes fucatum sermonem minime tibi obiicere possint, sed ecclesiastici potius eloquii simplicitatem agnoscant, quae adeo leniter fluit vt illiciat maxime legentem et diutissime recentem semper retineat. Quo fit vt nullam equidem vel in hac simplicitate eloquentiae partem desyderem. Si Paulus ipse hodie resurgeret, quid aliud facere posset quam se praeferret sibi?

Perge igitur, mi Erasme, quaeso, in reliquis quoque Pauli epistolis in eundem modum explanandis. Opus tuo ingenio, tua eruditione, tua denique professione est dignissimum; et ex cuius confectione non tam apud homines quam ipsum Deum magnam gloriam reportaturus es. Me quidem vt id te facere horter, impellit illud quod illorum quae vidi, tam iucunda simul et fructifera fuit lectio, vt non possim non auidissime expectare quod superest.

In mentem nunc venit quod in quibusdam aliis tuis ad me literis scripsisti, certum tibi esse in Anglia consenescere, aestate proxima traiecturo. Iucundissimum mihi est intellexisse te id habere animi. Optatissimus venies omnibus, sed tuam valetudinem hac in re cum primis consule, *μὴ εἰκῇ ῎Αβυδον*. Interim scias huius Regis erga te beneuolentiam in dies augeri, eumque quam saepissime laudes tuas praedicare; et apud se habet qui tui non sunt immemores.

Vale. ex Richmonte. nonis Aprilis.

938. From Wolfgang Fabricius Capito.

Sculteti Annales p. 45. ⟨Basle.⟩
8 April 1519.

[Printed by Abraham Scultetus in his *Annales Euangelii renouati*, Heidelberg, 1618: probably (see his second preface) from a collection of Capito's letters lent by Dr. Wolfgang Meier of Basle, from which came also LE². 92, 150. Meier (1577–1653) was a great grandson of Jacob Meyer, Holbein's burgomaster, and a son of Agneta Capito, Wolfgang Fabricius' daughter; see *Athenae Rauricae*, pp. 85–7. It may therefore be presumed that he had inherited Capito's papers, and that Scultetus' original was the rough draft preserved by the writer. Scultetus places the letter in 1519 and introduces it with the words: 'Idem Capito vi. idus Aprilis ad Erasmum in hanc sententiam scribit.' The date may be accepted in view of the concern for Luther manifested by Capito in LE². 150, and of his intervention to bring Luther and Erasmus together at this time (cf.

30. se] in Erasmus' paraphrase.
39. literis] Not extant; there had been talk of a visit to England in Epp. 867. 85–7, 887. 7–8. Cf. p. 578.
43. μὴ εἰκῇ] See *Adag.* 693.
46. Richmonte] In Surrey, where the Court was at this time; cf. Brewer iii. 165, 197. For the palace of Sheen, rebuilt by Henry vii in 1497 and renamed after his earldom in Yorkshire, see the *Victoria Hist. of Surrey* iii. 533 seq. It has now almost entirely perished.

Ep. 933. 18). It is therefore probable that Capito's letter was called forth by Erasmus' action in deterring Froben from printing Luther's books; see Ep. 904. 19 n., and cf. especially Lond. xxi. 7, LB. 718.]

MARTINI, obsecro, negotium in publicum nihil eleues. Nosti quantum valet calculus tuus. Ex animo loquor. Expedit superesse famam Lutherio. Dabitur animus reliquae iuuentuti vt aliquid audeant pro libertate Christi: quanquam ipse multa in eo desidero. Curato Louanium ne obsit. Nos tibi in officio continebimus Germaniam et Saxoniam, vbi Princeps potens Lutherii patronus et florentissima Academia Wittembergensis, tot illustres viri qui ex aequo fauent Erasmo et Lutherio. Nihil in votis potius habent aduersarii quam tuum in illum stomachum videre. Tibi cum suis addictissimus est. Omnes praestat infestos habere theologos quam illius propugnatores; sunt enim principes aliqui, cardinales, episcopi, et clarissimi quique ecclesiasticorum, quibus cordi est negotium.

939[963] TO DUKE FREDERICK OF SAXONY.

Weimar MS. Reg. N. 156, f. 3. Antwerp.
14 April 1519.

[An original in the Hauptstaatsarchiv at Weimar (α); autograph throughout. It was printed not long after it was written, in a pamphlet without printer's name ⟨? Leipzig, M. Lotther⟩ containing the questions on which Eck and Carlstadt were to dispute at Leipzig on 27 June 1519 (β). The Breslau Town Library has a contemporary ms. copy by two hands (γ), which seems to be based on α; but its variants are unimportant. The text given in Luther's *Opera*, Wittenberg, J. Lufft, 1545, vol. i. f. 236 (δ), has some points of contact with α.

Besides the original the Weimar Archiv also possesses a copy of a German letter from Erasmus to Duke Frederick (f. 7 in the same volume); in Spalatinus' hand and endorsed by him. The German is not a version of the Latin for besides omitting Luther altogether, it deals with the remaining subject-matter quite differently, mentioning (l. 5[a]) what is not otherwise known, a letter from the Duke acknowledging the dedication of Suetonius. The date also is a few days later, 18 April from Louvain. Spalatinus' authority is, however, amply sufficient to establish the genuineness of the German; and the same volume at Weimar affords a parallel case, Erasmus' letter to Duke John of Saxony in 1526 being accompanied by a German text—more of a translation, but with a similar slight variation in date—the authenticity of which is attested by an autograph address in Erasmus' hand. The omission of Luther in the German letter here perhaps indicates that in the interval, 14–8 April, Erasmus had heard of Frederick's protection of Luther (LE[2]. 117). It may be noticed that Ep. 963 replies to the Latin letter.

This had been seen at Wittenberg, 21 May, by Melanchthon and Luther (ME. 42, LE[2]. 187); at Leipzig, 30 May, by Mosellanus (Th. Kolde, *Analecta Lutherana*, 1883, p. 8); at Heidelberg, 30 July, by Bucer (BRE. 119); and in all cases gave great satisfaction.]

SALVTEM ac felicitatem, illustrissime Princeps. Tametsi mihi nunquam contigit illustrissimam celsitudinem tuam intueri coram

DURCHLAUCHTIGSTER Furst vnd gnedigster Herr, fur mein Trewmeynung

938. 6. Princeps] For Duke Frederick's support of Luther against Cajetan see LE[2]. 117.

aut alloqui, quod ego sane non in minima infelicitatis meae parte numero, tamen inflammatus omnium praedicatione, miro consensu cum eximias tuas dotes vel summo dignas imperio, tum mirificum quendam animum erga bonas litteras prouehendas laudibus vehentium, atque in me quoque peculiariter et eximie propensum, ausus sum Cesarum vitas per me recognitas tuo dicare nomini, nihil aliud venans aut captans a sublimitate tua nisi vt ei disciplinarum optimarum studia redderem commendatiora, aliquoque pacto testarer me tanti Principis vltroneo fauori mutuo quodam amore respondere.

Porro quo minus volumen ad te miserim e Basilea—nam illic opus excusum est—in causa fuit quod cum iter esset ingens (id enim temporis agebas Wittenbergae), non dabatur certus quispiam cui tuto committi posset: mox vero visum est superuacaneum mittere librum qui nusquam gentium non esset euulgatus. Libuit tamen interim hasce litteras velut exploratrices mittere, quarum indicio cognoscam gratane fuerit nostra saedulitas an secus. Si parum feliciter cessit audacia, dabitur opera vt quod hic admissum est errore, alias sarciatur. Neque dubito quin singularis illa tua et nulli non praedicata clementia culpam eam facile condonatura sit animo saedulo certe propensoque; cui si iudicium defuit, studium non defuit demerendi magnitudinem tuam.

Sin bene cessit quod ausi sumus, non aliud officii praemium poscimus, nisi vt pergas fauere melioribus litteris iam passim per nostram etiam Germaniam efflorescentibus, atque hanc quoque

ausz welcher ich Ewr Churfurstlichen Gnaden der Romischen Keyser Leben durch mich vbersehen vnd gebessert [E. C. G.] zugeschriben hab, halt ichs dafur das mir dafur gnugsame Dancksagung, Vergleichung vnd Beschuldung gescheen sey; dieweyl E. C. G. mir mit irer allerfreundtlichsten Schrifft antzeigeth das sie solche mein Wolmeinung zu gnedigem Danck vermarckt habe. Wann als ich mir furnam benants Buch E. C. G. zuzuschreiben, war mir noch nicht so clerlich angetzeigt als nu ist, das E. C. G. guten Schrifften vnd Kunsten so hoh vnd gnediglich geneigt were: welche gute Kunste nachmals mit den Ruckhaltern der alten Vnwissenheit fechten vnd kempffenn. Aber doch also das die Feynde mit irem Widerfechten vnd Widerstrebenn nichts anders erlangen dann das sie vnsern Syg weytruchtiger vnd grosberumpter vnd ir eygene Torheyt bekanter machenn. Aber alle die Gnad, alle die Mild, vnd alle die Hulff so E. C. G. gute Kunst widerumb zuerheben, vnd die Verteydinger der freyen vnd guten Schrifft zufordern, zuhandthaben vnd aufzubringen vorwendeth, das acht ich alles eben also, vnd dafur also hat E. C. G. solche Gnad, Gunst, Hulff vnd Forderung mir selbst erzeigt.

E. C. G. bitt ich auch sie welle sie je in keyn Weg solches ires Gemuts

11. $\alpha\delta$: tanto principi γ. 26. etiam $\alpha\gamma$: *om.* β.

8. Cesarum vitas] See Ep. 586.
12. quo minus] Cf. Ep. 835. 5, for a similar omission.

laudis partem tuis asserere; quae fortassis non minus dignitatis sit allatura vel patriae vel principibus ipsis quam hactenus peperit bellicae rei gloria. Ea felicitas nobis continget, si et principum benignitas fouebit optimarum litterarum professores ac iuuenum ingenia quae spem non vulgarem de se praebere videntur, et autoritas aduersus μισομούσους istos ac veteris inscitiae tyrannidem omni armorum vi pertinacissime tuentes sit nobis praesidio. Quid enim non moliuntur hostes deuoti bonorum studiorum! Quas non technas, quas non sycophantias, quas non insidias comminiscuntur! Quibus non cuniculis conantur obrepere! Quas non admouent machinas, que non tela in nos torquent letali veneno tincta! Quae conspiratio, quam arctum inter istos foedus ad profligandas litteras! quas quia pueri non didicerunt, pudet senes discere, cum minore pene opera discere potuerint quam impugnant. Quam hic concordes sunt qui nusquam consentiunt nisi ad ledendum! Quam hic habent ingenium, ad meliora stupidi! Quam hic vigilant, ad benemerendum oscitabundi!

Prodiere nuper Lucubrationes aliquot Martini Lutheri, simulque rumor allatus hominem supra modum grauari autoritate reuerendissimi Cardinalis S. Sixti, qui apud Sueuos Romani Pontificis agit legatum. Vt hic protinus exilierunt, vt gestierunt, vt gauisi sunt! occasionem, vt ipsis visum est, maxime oportunam esse datam ledendi bonas litteras. Nam iuxta Graecorum prouerbium, Improbis praeter occasionem nihil deest: quae videlicet nocendi facultatem praebeat iis quibus adest perpetua nocendi voluntas. Continuo sacrae apud populum conciones, scholae, conciliabula, conuiuia nihil aliud crepabant quam hereses et Antichristos. Atque huic tam odioso negocio, praesertim apud mulierculas et indoctam plebeculam, miscuerunt homines callidi trium linguarum, eloquentiae, politiorisque litteraturae mentionem; quasi aut Lutherus his praesidiis

vnd Furnemens rewenn lassenn: wann die Schrifft vnd Kunste werden nit vndanckpar sein, sondern sie werden vil mer iren Vnterhalter, Erheber, vnd Ruckhalter mit dreytzungischer Redenhafftickeyt, mit vnsterblicher vnd bleiblicher Ere vnd Glorien verewigenn. E. C. G. wirt auch in kunfftigen Zteiten darumb das sie den Kunsten so trewlich vnd gnediglich geholffen hat, edler sein dan von dem edlen Scheyn ires furstlichen Haus vnd Herkommenns. Ich will auch hinfur keyn Schew habenn auch andere meines Verstandts Fruchte oder Bucher E. C. G. zutzuschreiben, weyl dise meine

28. ipsis αγ : *om.* β. 38. profligandas αγ : confligandas β. 39. αγ : didicerant β. cum αγ : quod β. 41. hic αδ : hoc γ. 44. αγ : Lutherii β. 45. est *post* allatus *add.* βδ : *om.* α (*in fine versus*) γ. 48. oportunam αγ : optandam β. 56. αγ : Lutherius β.

44. Lucubrationes] See Ep. 904. 19 n. 25 n.
46. S. Sixti] Cajetan; see Ep. 891. 49. prouerbium] See *Adag.* 1068.

fideret, aut ex hisce fontibus haereses nascerentur. Hec impudentia plusquam sycophantica, cum optimis quibusque displiceret, tamen vt bellum inuentum probabatur quibusdam, qui se theologiae antesignanos et Christianae religionis columnas existimant. Et vide quam studio caeci nostris blandimur viciis! Atrocem contumeliam, imo facinus haeresi proximum ducimus, si quis theologum rabulam, quales sunt non pauci, pro theologo mataeologum nominet: ipsi nobis ignoscimus, cum apud frequentem populum hereticum et Antichristum vocamus cuicunque succensemus.

Lutherus mihi tam ignotus est quam cui ignotissimus, vt suspectus esse non queam, quasi faueam amico. Huius lucubrationes nec tueri meum est nec improbare, vt quas hactenus non legerim nisi carptim. Certe vitam hominis nemo qui nouit non probat; quae cum longissime absit ab omni suspicione auariciae atque ambitionis, et morum innocentia vel apud ethnicos fauorem inuenit. Quam non congruit mansuetudini theologicae, protinus ac ne perlecto quidem libro tam immaniter debacchari in nomen ac famam probi viri; idque apud imperitam plebeculam, quae prorsus caret iudicio! praesertim cum ille disputanda proposuerit, cum omnium iudicio sese submiserit, quorum oportuit et quorum non oportuit. Nemo monuit, nemo docuit, nemo reuicit. Tantum vociferantur haereticum, seditiosis clamoribus ad lapides prouocant. Dicas eos sitire sanguinem humanum, non salutem animarum. Quo inuisius est hereseos nomen auribus Christianis, hoc minus committendum est vt temere in quenquam impingatur. Non statim quiuis error haeresis est, neque protinus hereticum est quicquid huic aut illi displicet. Neque semper fidei negocium agunt qui praetexunt huiusmodi splendidos titulos. Imo plerique suum agunt negocium, vel questui suo consulentes vel tyrannidi. Quin praecipiti ledendi studio sepe criminantur in alio quod ipsi domi probant.

Denique cum tot sint veteres ac neoterici scriptores, nec horum quisquam adhuc repertus sit in cuius libris non fateantur inesse periculosos errores, cur reliquos taciti placatique legimus, in vnum aut alterum tam atrociter seuimus? Si veritati patrocinamur, cur non ex aequo offendit, vbicunque reperitur quod veritati repugnat? Sanctissima res est fidei religionisque synceritatem tueri, sed

Kunnheyt so wol geraten ist vnd mir so seliglich gegluckt hat.

58. tamen αγ : tum β. 59. αδ : probatur γ. 64. cum αδ : si β : dum γ. 66. αγ : Lutherius β. 73. immaniter αδ : inaniter γ. 75. ille αδ : illa γ. 77. Tantum αγ : Tamen β. αγ : vociferant β. 85. Quin αγ : quum β. 86. αγ : criminentur β. 87. nec αγ : neque β. 88. repertus αγ : receptus β. 89. placatique αδ : placitique γ.

66. ignotus] Cf. Epp. 961. 30–1, 967. 78–9, 993.

sceleratissima res est praetextu defendendae fidei nostris seruire cupiditatibus. Si quicquid in scholas receptum est, oraculum haberi volunt, cur inter se scholae dissentiunt? cur scholastici doctores inter sese pugnant ac digladiantur? Imo cur in eadem Sorbona theologus a theologo dissentit? Imo perpaucos reperias qui consentiant, nisi conspirarint. Ad haec, non raro deprehenduntur damnare in recentium libris quod in Augustino aut Gersone non damnant, quasi veritas cum autore mutetur. Eos quibus fauent, sic legunt vt omnia torquentes nihil non excusent. Quibus infensi sunt, sic legunt vt nihil non calumnientur.

Optima Christianismi pars est vita Christo digna. Quae cum suppetit, non debet esse facilis haereseos suspicio. Nunc quidam noua comminiscuntur fundamenta, sic enim vocant, hoc est nouas leges condunt, per quas doceant haereticum esse quicquid non placet. Quisquis alterum haereseos accusat, ipse praestare debet mores Christiano dignos, charitatem in admonendo, lenitatem in corripiendo, candorem in iudicando, lentitudinem in pronunciando. Cum nemo nostrum careat erratis, cur alienos lapsus tam inclementer insectamur? Cur malumus vincere quam mederi, cur opprimere quam docere? At ille qui solus omnium omni caruit errore, non comminuit baculum confractum nec extinguit linum fumigans. Augustinus de Donatistis plusquam hereticis agens, non vult eos cogi tantum, non doceri: et ab horum ceruicibus magistratuum gladios depellit, quorum sicis ipse quotidie impetebatur. Nos quorum proprium munus est docere, cogere malumus, quia facilius.

Hec, illustrissime Dux, eo scribo liberius, quo minus ad me pertinet causa Lutheriana. Caeterum, vt tuae celsitudinis est Christianam religionem pietate tua protegere, ita prudentiae est non committere vt quisquam innocens, te iusticiae praeside, sub praetextu pietatis aliquorum impietati dedatur. Vult idem Leo Pontifex, cui nihil magis est cordi quam vt tuta sit innocentia. Pater vocari gaudet, nec amat eos qui sub ipsius vmbra tyrannidem excercent. Neque quisquam magis paret animo Pontificis quam is qui quod aequissimum est exequitur. Quid isthic de Luthero sentiant nescio: certe hic video libros illius ab optimis quibusque cupidissime legi, quan-

E. C. G. welle Christus, der allmechtig ewig Gott, iren Landen vnd Leutenn,

94. scholas αγ: scholis βδ. 96. sese αγ: se β. 104. quidam αδ: quedam γ. 106. αδ: condiunt γ. 109. lentitudinem αγ: lenitudinem βδ. 113. linum δ: lignum α. 115. tantum non αγ: sed tantum βδ. 117. αδ: malimus γ. 119. Lutherana δ. Christianam αδ: *om.* γ. 126. αγ: Lutherio β. 127. illius αγ: eius β. cupidissime αγ: *om.* β.

99. Gersone] See Ep. 224. 12 n.

113. linum] Is. 42. 3, quoted in Matt. 12. 20; where one MS., C, reads *lignum*. But in both editions of the New Testament Erasmus has *linum*: so that his pen here has slipped.

quam mihi nondum vacauit euoluere. Bene valeat eadem tua celsitudo: quam nobis diu incolumem, felicem, florentemque seruet Christus Opt. Max.

Antwerpiae 18. Cal Maias. Anno a Christo nato. M.D. 19.

Erasmus celsitudini T. addictissimus.

Illustrissimo Principi Fiderico, Duci Saxoniae, Sacri Imperii Electori, &c.

den Kunsten vnd dem gotlichen Dinst aufs allerlenngst gesundt vnd im Leben vnterhaltenn.

Geben zu Louen, am Montag in der heyligen Crewtzwochenn. Anno dni xv^{c}. XIX.

E. C. G. williger Diener Erasmus Roterodamus.

Doctor Erasmus Roterdams ander verteutschte Schrifft an mein gnedigsten Hern den Churfursten zu Sachssenn, &c. 1·5·1·9.

940. To James Theodorici of Hoorn.

Farrago p. 123. Louvain.
F. p. 276: HN: Lond. v. 32: LB. 405. 17 April 1519.

[The person to whom this letter is addressed has usually been taken to be James Teyng (Ceratinus: Ep. 622. 31 n.); who was, however, too young to have been anything like Erasmus' contemporary at Deventer (l. 4 seq.). In view of other letters written at this date to Erfurt (Epp. 941,2), he may safely be identified with Jas. Theodorici of Hoorn (†a. 1534), whose life was spent at Erfurt. He matriculated at Easter 1500, was B.A. at Michaelmas 1501, and M.A. 1504. In 1509-10 he made the first steps towards his D.D., which he received in 1520; having been Dean of the Philosophical Faculty 1515, and Rector of the University Nov. 1519—May 1520. On 15 Oct. 1525 he reopened the Paedagogium, a college which had been closed for some years. There are greetings to him at Erfurt in EHE. pp. 177, 232, dated ⟨1528: Krause⟩ and 1532. See C. Krause, *Helius Eobanus*; also MRE^{2}. 472 n., where the Ceratinus mentioned has been identified by Bauch, most probably, with Peter Hornigk, Canon of Breslau (MRE. 455 n.).]

ERASMVS ROTERODAMVS IACOBO SVO HORNENSI S. D.

Sane quam lubens amplector tuum in nos animum, vel ob hoc ipsum quod vltro nos ad amandum prouocas: etiamsi non parum apud me valeret vel patria communis vel literarum similium idem amor. Nam quod existimas me tibi Dauentriae conspectum, vel hoc argumento facile deprehendes te vana ludi mentis imaginatione, quod cum ego Dauentria discederem, nondum fluuius qui vrbem praeterfluit, ponte iunctus erat. Nec Dauentria discedens adii Britanniam; nam ante decem et nouem annos demum vidi Britanniam. Dauentriam

939. 129. felicem $\alpha\gamma$: *om.* β. 131. nato $\alpha\gamma$: incarnato $\beta\delta$. 132. Erasmus . . . 134. Electori *transponit* β *ad initium epistolae, mutato ordine* (132. addictissimus $\alpha\delta$: deditiss. γ. 133. Friderico β. Ro. *post* Sacri *add.* γ: *om.* $\alpha\delta$. 134. &c. *om.* β.) 940. 6. *F*: Dauentriae *E*.

940. 7. ponte] For the building of this see vol. i, p. 582.

8. decem et nouem] Incorrect by a year; see Ep. 102 introd.

reliqui quatuordecim natus annos; nunc ago annum quinquagesimumtertium. Quaestionem abs te disputatam nullus adhuc exhibuit. Bene vale, mi Iacobe.

Louanii. Anno M.D.XIX. xv. Calendas Maias.

941. To Euricius Cordus.

Farrago p. 122. Louvain.
F. p. 276: HN: Lond. v. 30: LB. 404. 17 April 1519.

[Epp. 940-2 are clearly subsequent in date to Eobanus' visit to Louvain in Oct. 1518 (p. 405), which first brought Erasmus into touch with the Erfurt circle; and as they are printed in E, 1519 is the only year possible.

Euricius Cordus (Henry Solde) of Simtshausen in Upper Hesse (1486 — Dec. 1535) was a peasant's son. He was educated first at Frankenberg and then at Marburg till autumn 1505; when he matriculated at Erfurt (B.A. 1507). After marrying in 1508 he left Erfurt, but returned in 1513. Next year he made a fruitless attempt to find a position in Leipzig, lecturing on Vergil's Bucolics. In 1516 he proceeded M.A. at Erfurt, and in 1517 published a volume of *Epigrammata*, Erfurt, M. Maler; amplified in 1520 and 1529, and containing many addressed to or concerning Erasmus. Not long afterwards he was appointed rector of the school at St. Mary's in Erfurt; cf. l. 13. Failing of prosperity as a teacher, he went to Ferrara to study medicine under Nic. Leonicenus, and met also C. Calcagninus (Ep. 611. 24 n.) and Manardus. He became M.D. 1521 and then returned to Germany.

By that time, like others of his friends at Erfurt (pp. 407, 413, 602), he had left his early admiration for Erasmus, and was attached to Luther; whom he defended with a pamphlet, 1522. He was town-physician of Brunswick 1523-7, and then went to the newly founded University of Marburg as Professor of Medicine, interesting himself also in Botany; see his *Botanologicon*, Cologne, J. Gymnich, 1534. About Easter 1534 he went to Bremen as town-physician, but died there before long.

See Krause's introd. to a new edition of his *Epigrammata* (1520), Berlin, 1892; W. Dilich, *Vrbs et Acad. Marpurgensis*, ed. J. Caesar, 1867, pp. 74-6; and ADB.]

ERASMVS ROTERODAMVS EVRICIO CORDO LVDIMAGISTRO S. P.

Vtinam tam facile liceat omnibus mutuis literis vt amore mutuo respondere! non committerem vt quoquam in officio viderer inferior. Nunc quando vnus a tam multis lacessor, cogor in altero cedere; praesertim cum praeter vicissitudines literarum, quae mihi non minimam temporis adimunt portionem, et tot alioqui studiorum laboribus degrauer: ne quid imputem interim quod operae refellendis obtrectatorum calumniis datur. An aliquos, vt scribis, Christo lucrifecerim nescio, quanquam a multis hoc nomine mihi aguntur gratiae; certe conatus sum, atque vtinam meipsum Christo lucrifecissem! Etiam atque etiam nostrae gratulor Germaniae, quam video indies magis ac magis melioribus literis mansuescere ac syluestre ingenium exuere.

Quod Erfordiae ludum literarium aperis, vt felix faustumque sit

---

940. 9. quatuordecim] For Erasmus' age and the date of his departure from Deventer see vol. i. pp. 579-82.

10. Quaestionem] Perhaps some exercise in connexion with his D.D. I cannot find that it was ever printed.

941. 7. obtrectatorum] Cf. Epp. 934. 3 n., 946.

precor. Academiam multis nominibus celebrem reddes industria tua celebriorem. Sed quo alacrius verseris in isto munere, fac memineris secundum principes et episcopos neminem magnificentius posse mereri de republica quam ludi literarii magistrum; si rudibus adhuc et in quemuis habitum sequacibus animis mentem instillet Christo dignam, easque literas quae semper optimo cuique placuerunt. Quod si me audies, plus operae sumes in propagandis optimis disciplinis quam in refellendis harum hostibus. Ad claram lucem vel suapte sponte euanescunt tenebrarum portenta. Eobanum, aeui nostri Nasonem sed castum ac pium, meis verbis salutabis diligenter. Bene vale, cordatissime Corde. Louanii. Anno M.D.XIX. XV. Calend. Maias.

942. To John Draco.

Farrago p. 121. Louvain.
F. p. 275: HN: Lond. v. 29: LB. 406. 18 April 1519.

[Dr. Bruno Claussen of Rostock has kindly brought to my notice a xvi^{c} ms. copy of this letter in a volume of Erasmus' *Epistolae*, Basle, B. Westhemer, 1538, f°. a^{8}, belonging to the Freiburg University Library (C. 160). From its reading in l. 30 it appears to have been made from one of the editions before N; but the variants are mere inaccuracies and need no notice.
For Draco see p. 406.]

ERASMVS ROTERODAMVS IOANNI DRACONI SVO S. D.

Lavdvm mearum encomium decantaturus, et stili veniam postulas et adulationis suspicionem deprecaris. Mihi vero perplacuit dictionis fluxus et perspicuus et facilis, praesertim in iuuene: quae res facit vt mihi de te raram quandam eloquentiam pollicear. Porro nihil esse causae video cur mihi quisquam vel inuideat vel aduletur. Quod enim futurum sit adulationis praemium? Quanquam autem istiusmodi laudes, quas mihi quorundam vel studium vel candor tribuit, non leui me onerant inuidia, tamen amorem vnde proficiscuntur non possum omnino reiicere. Atque vtinam aliqua ex parte vera essent quae tu commoda narras ex meis scriptis orbi Christiano contigisse! Nam quis ego sum vt magnam aliquam vtilitatem orbi praestare queam? etiamsi conatus sum meum quantulumcunque talentum in Domini mei lucrum impendere. Si successus defuit, voluntas bona non defuit. Quidam nimis odiose reclamant, alii rursum immodice probant: illorum virulentas obtrectationes non mereor, horum laudes non agnosco. Ego interim me meo metiens pede neque cresco laudibus plausuque fauentium, nec omnino deiicior peruersitate obtrectantium; consolans interim meipsum recti conscientia, ac vigiliarum mearum praemium a Christo expectans, si parum grati sunt homines. Quanquam video meos conatus optimo cuique probari; ἀλλὰ πλείονες οἱ κακοί.

942. 13. voluntas] Cf. Ov. *Pont.* 3. 4. 79. 16. metiens] Cf. Hor. *Ep.* 1. 7. 98.

Quod Erfordiensis Academiae publico nomine mihi studium illius ac fauorem et in praesentia testaris et in posterum offers, vehementer fuit gratum a tam inclyta schola probari: neque enim sic amarent, nisi probarent. Vtinam Eobanum tam non poeniteat suae ad nos profectionis quam ego gaudeo mihi contigisse viri tam eruditi, tam facundi, tam probi tamque bene morati noticiam! etiamsi ipse hominem parum humaniter accepi, videlicet id temporis occupatissimus, quanquam nunquam non sum occupatus. Bene vale, Draco charissime. Louanii. Anno M.D.XIX. XIIII. Calend. Maias.

[850]943. To John Turzo.

Bremen MS. a. 8, no. 5 (α). Louvain.
Munich MS. Lat. 965, p. 351 (β). 20 April 1519.
E. p. 124: F. p. 277: HN: Lond. v. 34: LB. 407.

[There are two manuscripts of this letter: one (α) in a contemporary hand at Bremen, with corrections by two other contemporary hands, which are not, however, worth noting, except in two cases (ll. 15, 17); the other (β) in the volume from which Ep. 850 comes, copied there by the second unknown hand (B). The manuscripts agree together as against the printed editions in a few points, which give a presumption that they are derived from the original; and they may therefore take precedence. For the following reasons I have given the preference to α. It has on the whole the better text, and its orthography is less harsh than that of Hand B in β. Its heading is cast in a style common in Erasmus' rough drafts (e.g. Epp. 657–8, 699, 757–8), and its year-date is in the form which occurs most frequently in Erasmus' manuscript letters, whether rough drafts (Epp. 631–6, &c.) or fair copies (Epp. 537, 913). In l. 16 there is trace of an original politeness (cf. Ep. 850. 17 n.) corrected at a later time; and the marginal note at l. 15 definitely indicates a correction by Erasmus, presumably upon a text written by a secretary. It therefore seems probable that the copyist of α had for his original a rough draft such as the manuscript of Ep. 825 (see plate). For β the indications are not so clear; but in view of the volume in which it is found, it may be conjectured that the original was the letter actually received by Turzo.]

REVERENDO IN CHRISTO PATRI AC DOMINO, DOMINO IOANNI TVRZONI, EPISCOPO WRATISLAVIENSI.

S. P. Litteras tuas, ornatissime Presul, non minus bonae mentis quam doctrinae, quam eloquentiae, quam humanitatis pre se ferentes, plane dignas iudicabam que in tui nominis gloriam ederentur, ni meam gloriam immodice predicarent. Nec ita multum abfuit quin me nitore suo a rescribendo deterruerint, sed malui famae detrimentum accipere quam parum humanus videri. Essem autem inhumanissimus, si a tanto Presule talibus litteris prouocatus prorsus

942. 30. XIIII *E*: XIII *N*. 943. TIT. REVERENDO . . . DOMINO DOMINO *α*: R. P. *E*: *om. H*. THVRZONI *E*. *β*: VRATISLAO *α*: VRATISLAVIENSI *E*. 1. S. P. *α*: S. D. *β*: ERASMVS ROTERODAMVS S. D. *E*. 2. pre *α*: per *β*: prae *E*.

942. 26. profectionis] See p. 405.
943. 3. ederentur] Ep. 850 was not in fact published; but in the answer to this letter, Lond. xv. 1, LB. 479, 1 Dec. 1519, Erasmus printed a specimen of the Bp.'s Latinity.

obticuissem. Tantum autem abest vt pudeat me vinci a iunioribus, vt vehementer et gaudeam et glorier seculum nostrum priscae barbariei veternum exuere et in optimis litteris foeliciter reflorescere. Neque hic vllam laudis partem mihi vendico, nisi si quos nostrae lucubrationes expergefecerunt ad meliora studia; ne me putes agnoscere laudes quas mihi candide magis quam vere tribuis.

Porro nouum non est apud Hungaros esse preclara ingenia, quando Ianus ille Pannonius tantum laudis meruit in carmine vt Italia vltro illi herbam porrigat. Pisonis, cuius memoriam mihi refricas, tam iucunda est recordatio quam olim Romae iucunda fuerat consuetudo: quid enim illo doctius aut quid festiuius? Ego hunc preceptorem magis gratulor serenissimo Regi vestro quam regnum ipsum. Fuerunt et hic qui me Ferdinando Principi preceptorem dare vellent. Et est adolescens prorsus indole diuina, docilitate incredibili, probitati virtutique natus, ad hec amabili quadam morum grauitate; sed erant cur me nollem aulae committere. Is tamen, vt ipse mihi rettulit, libellum De Principis institutione semper habet in manibus.

Velii carmen legens, quod proxime mihi redditum est, Lucani tubam audire videor: dignus ille qui magnos reges decantet, non Erasmum. Nunquam autor tibi fuero vt, quemadmodum scribis, octo dierum itinere ad huius homuntionis spectaculum accurras; nam sat scio et te poeniteret itineris et ego nonnullam existimationis meae iacturam apud te facerem. Si quid Erasmi visendum, id in libellis nostris conspicatus es. Ceterum nec ego sum Liuius nec tu Gaditanus quispiam barbarus. Quod autem insuper munus adornas?

8. iunioribus *a*: minoribus *β*. 9. *a E*: glorior *β*. *a E*: barbaries *β*. 12. *β*: expergefecerant *a*. 15. Pannonius *a*² *in marg.* (*et addit*: '*Haec dictio est manus Erasmi*') *E*: Parrhasius *a*¹*β*. 16. herbam illi *E*. Iacobi *add. β ante* Pisonis. *a E*: memoria *β*. 17. *β*: recordanto *a*. fuerat *a*²: fuerit *a*¹: fuit *β*. 21. *a E*: brobitati *β*. 22. *a E*: amibili *β*. erant *a*: erat *E*. 23. *a E*: tamenn *β*. 25. *a E*: proximis *β*. 28. homuncionis huius *E*. 29. poeniteret *β*: petineret *a*. 30. id *add. β*.

15. Pannonius] John of Csezmicze in E. Slavonia (29 Aug. 1434 — 1472 fin.), the famous Hungarian scholar. In 1447 his uncle, John Vitez, later Abp. of Gran, sent him to Guarino's school at Verona, where he made great progress; attracting the notice of Ficinus, Trapezuntius, Argyropylus, and Galeottus Martius (Ep. 581. 6 n.) with translations from Homer, Demosthenes and Plutarch. After moving to Padua in 1454 to study law, he returned to Hungary in 1458. He was created Bp. of Fünfkirchen in 1459; but in 1471 allowed himself to be drawn into the conspiracy against Matthias Corvinus, and died of the disgrace. A selection of his poems was edited by Beatus Rhenanus for Froben, 23 July 1518 (BRE. 76), some for the first time, from a Strasburg MS. communicated by Sturm (Ep. 302. 13 n.); and a collected edition was produced by Ct. S. Teleki at Utrecht, 1784.

See Voigt ii. 318–24; Jos. Koller, *Hist. episcop. Quinqueecclesiarum* iv (1796), 1–359; and some *Analecta* by E. Abel, 1880.

The confusion in the MSS. with the Italian, Janus Parrhasius, has evidently arisen from the similarity of name.

16. herbam] Cf. *Adag.* 878.

20. Ferdinando] Cf. Ep. 917. 10 n. preceptorem] See p. 492.

23. libellum] See Ep. 853.

24. in manibus] Cf. Ep. 970. 24,5.

An non haec tua epistola, qua mihi pectus istud tuum dicas, amplissimum est munus? Mihi certe nullum tui pignus exhiberi potuit charius, maxime quod non grauata sit tua celsitudo tam prolixam epistolam propriis digitis describere.

Bene vale Louanii An. M.D. 19. 12. kaln. Maias.

Erasmus Rotrodamus manu propria.

[851]944. To Gaspar Ursinus.

Farrago p. 164. Louvain.
F. p. 306: HN: Lond. vi. 31: LB. 360. ⟨c. 20 April 1519.⟩

ERASMVS ROTERODAMVS GASPARI VELIO S. P.

Parvm videlicet erat tibi, Veli doctissime, nos sane quam eleganti sed tamen mendacissimo carmine celebrasse, nisi insuper et epistolam adderes panegyrico simillimam. Nec hoc contentus carmen adiungis heroicum, tam sublime, tam grandiloquum, vt ad hoc collata Lucani tuba lyra videri possit. Primi carminis euulgati est cur me pudeat, non est cur te poeniteat. Neque sinam Bartholinum hoc nomine per te vocari in ius. Nihil huius viri iudicio non tribuo; atque is tibi tantum tribuit apud me quantum alii nostratis huius orbis nemini. Non censuit ille committendum vt carmen tam felix premeretur. Fauebam et ipse, fateor, aeditioni; sed obstabat pudor ac metus quidam, ne non tam ingenio tuo quam laudibus meis delectatus viderer. Haud quaquam tamen ingratum fuit extitisse qui scrupulum hunc discuteret. Epistola tua declarat te in vtroque genere pari pene felicitate excercitatum fuisse; quae res paucissimis adhuc mortalium successit. Porro carmen heroicum legenti venit in mentem Homeri βατραχομυομαχία, quae tragicis verbis rem maxime ridiculam prosequitur. Atque hoc impensius sum admiratus ingenium tuum quo sterilius est argumentum.

Sed tamen ne sic abs te decantatus nihil omnino praemii dicar retulisse, moneo, mi Veli, vt posthac istam longe felicissimam ingenii tui venam in felicioribus materiis exerceas. Gratulor tibi talem patronum, et illi te vicissim gratulor vel amicum vel praeceptorem. Eius eruditissimis literis incondito epistolio respondi. Non me fugit quam id sit inhumanum atque impudens. Sed quid facias? Tantis studiorum obruor laboribus, et innumerabilium epistolis sic vndique prouocor, vt singulis respondere non queam; fortassis paria facturus, si cum paucis mihi res esset: etiamsi Herculem non puduit duobus cedere. Bene vale, Veli charissime. Louanii. Anno †M.D.XVIII.

943. 33. a E: epistolia β. 38. Erasmus om. E. Rotorodamus β: om. E. manu propria add. β: om. E. 944. TIT. CASPARI H. 3. carmen E Corrig.: carmine E.

944. 22. patronum] Turzo. 25. studiorum] Cf. Epp. 951. 1, 981. 2–3.

945. To William Croy.

Farrago p. 124. Louvain.
F. p. 277: HN: Lond. v. 33: LB. 408. 20 April 1519.

[The year-date added in H may be accepted in view of l. 6 n.]

REVERENDISS. DOMINO D. GVLIELMO CARDINALI DE CROY ARCHIEPISCOPO TOLETANO ETC., ERASMVS ROT. S. P.

Reverendissime domine idemque Princeps clarissime, schedula tua Laconica quidem breuitate sed sensu arguto mihi specimen acris vegetique ingenii praebuit: nam hic, opinor, permittes Erasmo leonem ex vnguiculo aestimare. Felices literae si tales habiturae sunt fautores, feliciores si non fauentes modo verumetiam cultores habebunt. Probe vero diuinat R. T. D. libellum hunc reliquorum similem futurum; prorsus illis simillimus est, hoc est ineptissimus. Mihi vero nec libuit in huiusmodi nugis seriam operam ponere, et visum est conuenire vt dignum haberet patella operculum. Si tua celsitudo dignabitur Erasmum numero clientulorum suorum asscribere, dabimus operam ne prorsus ignauum aut ingratum allegisse videatur: quam Christus Opt. Max. instaurandae verae pietati bonisque literis euehendis diu tueatur incolumem.

Louanii. XII. Cal. Maias. Anno millesimo quingentesimo decimonono.

946. To ⟨John Briard of Ath ?⟩.

Farrago p. 123. ⟨Louvain.⟩
F. p. 276: HN: Lond. v. 31: LB. 190. ⟨c. 22 April 1519.⟩

[The person addressed is probably the Vice-Chancellor, Atensis (p. 93), whom Erasmus might by way of compliment salute as 'praeceptor', and who would be likely to act with Dorp in repressing a member of the Faculty of Theology. The letter must be subsequent to Erasmus' reply to Latomus (Ep. 934. 3 n.); and as Ep. 948. 162 mentions the episode as occurring 'proximis hisce diebus', an approximate date can be assigned: for Erasmus would probably not have waited long after his return from Antwerp, before appealing for official protection against his detractor.]

ERASMVS THEOLOGO CVIDAM S. P.

Praeceptor eruditissime, video virus hoc obtrectationis indies latius serpere et lethalius reddi: tam manifesta mendacia licentissime de me praedicauit N. quidam licentiatus, vt vocant, primum Louanii,

945. 2. specimen *E*: speciem *N*. 6. diuinat R. T. D. *E*: diuinas *H*. 14. Anno . . . decimonono *add. H*.

945. 6. libellum hunc] Probably the *Apologia* against Latomus (see Ep. 934. 3 n.); which appears to have been sent with this letter. For Croy's interest in Latomus' dialogue see p. 68.

9. patella] Cf. *Adag.* 972.

946. 3. N. quidam] Possibly Ruard Tapper, who was afterwards one of the most active of the orthodox party at Louvain. He was Lic. Th. 3 June 1516, and Dr. with Latomus 14 Aug. 1519. See de Jongh, pp. 180–6 and 41*.

deinde Mechliniae, mox Antuuerpiae. Nec video remedium, nisi tua prudentia atque autoritas finem imponat huic malo. De modo viaque conuenerat tecum et cum Dorpio. Me mea conscientia non remordet, quod scriptis meis vsquam offecerim Christianae pietati. Dissidii causa nolim esse, cauebo pro virili ne sim occasio. Latomus inuitarat vt rationem rationi opponeremus: id fecimus summa lenitate, vt, ni morosissimus sit, offendi non debeat. Sed praestat omnia coram, si dignaberis horam praescribere. Christum mihi iratum imprecor, si quid affecto quod Christo displicere sciam. Nullum conuicium non feram, etiam falsissimum, modo ne falso traducar haereticus: quod a nonnullis fieri praesens docebo. Bene vale. [An. M.D.XV.]

910947. To Philip Melanchthon.

Farrago p. 127. Louvain.
F. p. 279: HN: Lond. v. 38: LB. 411. 22 April 1519.

ERASMVS ROTERODAMVS PHILIPPO MELANCHTHONI S. D.

Qvi me submonuit de tuo iudicio, neque nebulo est neque quadruplator, verum in paucis candidus amicus, vtrique nostrum bene volens. Nec est quod aduersus illum tantopere stomacheris, cum ipse fatearis verum esse quod ille non in tui inuidiam, sed quod forte sic inter confabulandum inciderit, retulit. Quanquam ille non aiebat tibi displicuisse quicquam in Paraphrasi, sed in Nouo Testamento; in quo citius admissurus eram tuum iudicium quam in Paraphrasi, de qua nemo facile pronunciabit, nisi qui vigilantissimis oculis veterum omnium commentarios excusserit. Caue vero me putes aut amicum tam inconstantem vt ob quamlibet offensam amicus esse desinam, aut tam parum assuetum *τῷ κακῶς ἀκούειν* vt huius aut illius liberiore iudicio magnopere commouear.

Nec obsto quo minus libera sint studiosorum iudicia, modo recta sint. Proinde rectius tu quidem hoc ordine mihi dicturus fuisse videris, 'Iudicia studiosorum vt libera, ita recta esse decet.' At ipse iudicium istud tuum rescindis et calculum reuocas. Ad haec eruditorum iudicium, horum praesertim qui Musarum sacra colunt, non solum rectum, verum et aequum et candidum esse decet. Vides quantis odiis conspirent quidam aduersus bonas literas. Aequum est nos quoque *συγκρητίζειν*. Ingens praesidium est concordia. Caeterum illud tibi persuadeas velim, me Philippum ex animo diligere et illius felicissimo ingenio non vulgariter fauere.

Dici vix potest quantum arriserit hymnus quo tu, veterem illum

946. 7. vsquam *E*: nunquam *N*. 13. modo *H*: si modo *E*. 14. An. M.D.XV *add. H.* 947. 5. inciderat *H*. retulit *E Corrig.*: tettulit *E*.

947. 23. hymnus] Förstemann (ME. 40) identifies with the 'Hymnus in angelos Graecus', which in Sept. 1518 Melanchthon was about to print (ME.

Orpheum nobis referens, angelos celebras. Legi et praefationem, qua veterem eruditionem praedicas, fortiter quidem ingentique spiritu, quemadmodum et iuuenem decet et Germanum. Verum si pateris Erasmum monitorem, malim te plus operae sumere in asserendis bonis literis quam insectandis harum hostibus. Digni quidem illi quos eruditi omnes omni conuiciorum genere discerpant; sed hac via, ni fallor, plus promouerimus. Praeterea certandum est nobis vt non solum eloquentia verumetiam modestia morumque lenitate superiores illis videamur.

Martini Lutheri vitam apud nos nemo non probat, de doctrina variant sententiae. Ipse libros illius nondum legi. Quaedam admonuit recte, sed vtinam tam feliciter quam libere! Scripsi de illo clarissimo Duci Friderico, simul gestiens cognoscere quonam animo acceperit Caesarum vitas a me sibi dicatas. Bene vale, Melanchthon eruditissime, totisque viribus adnitere vt spem, quam optimam de tuo ingenio tuaque pietate concepit Germania, non aeques modo verumetiam superes.

Louanii. x. Cal Maias. Anno M.D.XIX.

Moderare studiorum labores, quo diu iuuandis literis suppetere possis: nam audio tibi valetudinem esse non prorsus adamantinam. Postremo vel in hoc vitam cura, ne gratum facias τοῖς βαρβάροις τουτοισί. Rursum vale.

[911]948. To Peter Mosellanus.

Mosellani Oratio, f°. C² v°. — Louvain.
E. p. 130: F. p. 281: HN: Lond. vi. 2: LB. 380. — 22 April 1519.

[This letter, besides its inclusion in E and the subsequent volumes of Erasmus' letters, was printed independently by Mosellanus. He combined it with his own oration, *De ratione disputandi*, which was delivered at Leipzig, 27 June ⟨1519⟩; and also printed with it Ep. 980 from an independent source. The earliest edition of his oration cannot be decisively established: but it was probably published at Leipzig, and I incline to find it in the edition printed by M. Lotther, *s. a.* Proctor (11558) dates this later than Feb. 1520, apparently on typographical grounds: but for other reasons I fancy it may be earlier. In the first place, in the date given on the title-page for the delivery of Mosellanus' oration, a year-date might be expected, if the year had changed since the delivery. Secondly, an edition of the *De ratione disputandi*, printed by Grimm and Wirsung at Augsburg, 1519, contains as a second part an oration delivered by John Lang of Lemberg, at the conclusion of the Leipzig disputation, 16 July ⟨1519⟩.

Lotther printed Lang's oration at Leipzig, 27 July 1519; with a title-page exactly similar in type and border to that which he used for Mosellanus', though the type in the body of the work is different. It would be quite in accordance

19). I cannot learn that any copy exists. It was perhaps sent to Erasmus in ms.

24. praefationem] Perhaps ME. 26, which is the preface to Melanchthon's *Sermo . . . de corrigendis adulescentiae studiis*, Wittenberg, J. Grunenberg ⟨c. Oct.⟩ 1518.

35. Scripsi] Ep. 939.

36. gestiens cognoscere] Cf. Ep. 939. 16–18; but see its introd.

42. Moderare] Förstemann notes that this postscript was evidently occasioned by Luther's suggestion in Ep. 933. 41.

with the practice of the time, if Lotther had printed the two orations separately, but bound them together, adding a colophon to the second one only; and if Grimm and Wirsung had then reprinted the two parts together, in their order. It appears also from Proctor that Lotther was actually printing books at Leipzig in the summer of 1519 with the same types as he used for the *De ratione disputandi*. Another indication is pointed out by Enders (LE[2]. 191): that on 4 Aug. 1519 Scheurl at Nuremberg (SE. 209) had seen the oration and the two letters, presumably in print. It seems hardly possible that Lang's oration could have been conveyed to Augsburg, and have been printed, and that then a copy should have reached Nuremberg, within eight days of the delivery of the oration.

For these reasons I place Lotther's edition (α) before that of Grimm and Wirsung (β); and as their text differs very materially from that of Erasmus in the successive volumes of his *Epistolae*, I have given it precedence. Mosellanus was then on terms of friendly admiration for Erasmus; and obviously was printing the letter he actually received. β varies from α only in two insignificant readings (ll. 175, 253); and may therefore well be a reprint of it. The considerable additions introduced in F are noticeable. The omission of the month-date in E was probably a mere oversight: or perhaps it had not been noted on the rough copy from which E was printed. The date given in α coincides so exactly with that of Ep. 947 that it may be accepted without question.]

ERASMVS ROTERODAMVS PETRO MOSELLANO S. D.

Iampridem ex primis illis tuis ad me literis, mi Petre, ingenium tuum adamare coepi, quod mihi tum sanum ac festiuum esse videbatur —nam ingeniis huiusmodi semper vnice sum delectatus: offendit enim in nonnullis nostratium immane quiddam, plus habens spiritus quam iudicii—verum hunc amorem auxit posterior epistola, priorem tum eruditione tum elegantia superans. Caeterum simulatque legissem orationem illam tuam, qua linguis patrocinaris aduersus eos qui, ad bene dicendum elingues, ad obtrectandum melioribus studiis linguacissimi sunt, tantam spem de tuo ingenio concepi vt vix de quoquam alio parem: adeo viuit oratio, adeo fluit secumque rapit lectorem, solidis argumentis referta; in quibus inueniendis es acutus, in tractandis item egregium praestas artificem. Sermo multam variamque resipit lectionem; quod in iuuene magis etiam mirandum.

Quod scribis istic feruere pugnam inter melioris literaturae professores et veteris inscitiae patronos, nihil miror, cum vbique sic ferueat vt prorsus res vel ex conspiratione vel fato quodam geri videatur. Astrologos aliquot consului, huius artis professione claros; ii mali causam in anni superioris eclypsim referunt. Ea contigit, ni fallor, in ariete—aries autem ad caput pertinet; ad haec Mercurius

TIT. S. D. *add. E.* 11. es *om. E.* in *ante* tractandis *om. H.* 12. praestas α: praebes *E.* 15. *E*: meliores α.

1. literis] Ep. 560.
5. epistola] Ep. 911.
7. orationem] *De variarum linguarum cognitione paranda*, Leipzig, V. Schumann, Aug. 1518; cited also in l. 40.
19. eclypsim] There was no eclipse in Aries in 1518 nor in any neighbouring year; but on 8 June the sun was eclipsed in Gemini, and this was visible at Basle as a large partial eclipse. Mercury and Saturn had been in direct opposition to one another on 6 June. I owe this information to the kindness of Dr. J. K. Fotheringham.

vitiatus est afflatu Saturni. Proinde malum hoc potissimum illos afficere qui Mercurio subsunt; inter quos nominant Louanienses. Siquidem haec academia, in qua tranquillissime solent florere literarum studia, miris tumultibus agitata est, vt ego certe nihil vnquam simile viderim in vita. Dixisses Aten quampiam turbare studiosorum negotium.

Caeterum quid diuinent astrologi, ipsi viderint. Ego, si quid mihi naris est, arbitror rem a coniuratis ac deuotis ex composito geri: adeo ceu dato signo clamatum est vbique gentium in linguas ac bonas literas. Conglomerant se phalanges, quo vel numero defendantur aduersus paucos. Partiuntur operas inter se, vt alii blaterent in conuiuiis et conciliabulis, alii apud imperitam plebem vociferentur, cui imponere facillimum est; alii disputent in scholis, alii magnatibus suum virus instillent in aurem. Sunt et qui libros scriptitent, praesertim Coloniae, quae schola habuit semper pertinacissimos malarum literarum propugnatores. Exiit nuper in vulgus et apud nos dialogus Iacobi Latomi theologi, viri pridem nec admodum iniqui melioribus literis, et amici satis candidi: nec satis coniectare queo quae res hominis ingenium subito verterit. Sunt qui suspicentur bonam partem prioris libri oppositam orationi tuae qua linguas praedicas; sed multo maximam partem oblique tortam in me. Eam suspitionem a me depuli libello bidui labore effuso verius quam scripto; pigebat enim in huiusmodi neniis multum operae collocare. Nec tibi sum futurus autor vt homini respondeas; aut si quid respondes, argumentis rem potius agas quam conuitiis: praesertim cum ille temperarit a nominibus, nec admodum virulente scribat. Quod si maxime faceret, tamen suaserim calamo moderari, vt posteritas intelligat nos non tantum causa verum etiam modestia fuisse superiores.

Olim furor tributus est poetis; nunc is videtur ad eos demigrasse quos maxime decebat σωφροσύνη. Quanquam immane quantum interest inter poetarum et horum furorem. Ille nobis tot egregios libros dedit, de rebus olim gestis, de moribus, de affectibus, de syderibus, de naturis herbarum, arborum, gemmarum, animantium, de situ locorum. Ab horum furore praeter virulentas sed frigidas et inutiles sycophantias nihil nascitur; in quibus istis tota victoriae

22. nominant *a*: numerant *E*. 25. studiosorum *a*: studiorum *E*. 29. ac *a*: in *E*. 31. se *a*: sese *E*. 32–4. *E*: Alii apud . . . vociferantur . . . 33. Alii disputant . . . Alii . . . 34. instillant *a*. 34. *E*: scriptitant *a*. 36. *a* N^2: malorum N^1 *Lond.* 39. *E*: suspicantur *a*. 45. respondes *a*: respondeas *N*. 52. Ille *E*: Illa *a*.

25. Aten] Cf. Ep. 337. 373 n., and p. 93.
37. Latomi] Cf. Ep. 934. 3 n.
42. depuli] Cf. Ep. 934. 3 n.
bidui] Cf. Ep. 952. 20.
47. suaserim] *sc.* tibi.

spes est sita. Qua quidem in re primas tenent monachorum greges quidam: quorum cum tantus sit numerus vt ab his vel Turca profligari possit, habent emissarios complures huic praeclaro negotio destinatos, vt obambulantes foedos rumores spargant aut in concionibus populum ad lapides prouocent. Hi quoties extulerunt Erasmum! quoties vanissimis rumoribus impetiuerunt! Et cum huiusmodi factis sibi videntur Christianae religionis columina, digni nimirum quos otiosos suo sumptu mundus alat. Quanquam nolim hac inuidia grauari monachorum ordines, in quibus optimo cuique non probantur ista. Verum vbique improbissimi quique tyrannidem sibi vendicant: per hos videlicet res geritur, velut omnium nomine. Itaque fit vt ob paucorum maliciam male audiant vniuersi.

Atque hic non solum desydero Christianam mentem in his qui peculiariter sibi vendicant religionis gloriam, verum etiam frontem ac prudentiam desydero. Etenim cum spargunt manifestissima mendacia, facile diuinare possunt fore vt protinus ipsa re coarguantur. Quid enim impudentius isto monacho de quo scribis in oratione tua? qui ex eo quod annotaram συλλαλοῦντες rectius verti 'confabulantes', non veritus sit apud populum affirmare mihi literas Euangelicas nihil aliud esse quam fabulas aniles: cum vbique tantum tribuam Euangelicis literis, vt quidam id non satis aequo animo ferant. O diuinae doctrinae praeconem! o linguam praedicandae gloriae Christi consecratam! Haec cum sibi permittant, indignantur ac coelum terris miscent, si quis verbo perstringat quorundam monachorum ceremonias etiam citra nominis iniuriam; cunque tam impotens odium prae se ferant vt lymphati videri possint, se tamen iudicant idoneos quorum calculis Christiani simus aut secus. Fuit et hic quidam eiusdem farinae theologus, antehac habitus sobrius; qui cum Lutherii causam apud populum fecisset quam poterat odiosissimam, haereses et Antichristos et periculum fidei Christianae subinde vociferans, negotium linguarum ac politioris literaturae cum illius negotio commiscuit, dictitans ex his fontibus haereses nasci: quasi eloquentia fuisset olim haereticorum magis quam orthodoxorum, vel nuper qui fuerunt haereseos autores, iidem non fuerint infantes et elingues,

59. *E*: missarios *a*. 62. impetierunt *E*. 77. aequis animis *E*. 79. terrae *E*. 84. Lutheri *E*. 88. eloquentia fuisset olim *a*: vel olim eloquentia fuisset *E*. 90. fuerunt *E*: fuerint *a*.

73. monacho] Mosellanus describes him as a Dominican of Leipzig; in the margin of f^o. B^{4}v^o in the Leipzig edition (l. 7). Erasmus (l. 74 n.) adds that he was a Bachelor of Theology. In a copy of Froben's reprint, May 1519, now in the Bodleian (TL. 4. 50), a contemporary hand has added against Mosellanus' words (p. 38; cf. p. 22): 'Ogssenfardium Paulensem intelligit.' The names of many students from Ochsenfurt occur in the matriculation lists at Leipzig; but I cannot identify.

74. annotaram] On Matt. 17. 3. In the edition of 1522 Erasmus adds some comments on his monkish critic.

breuiter istis simillimi; vel quasi Lutherius hisce praesidiis instructus esset, ac non magis scholasticis literis—his, inquam, quae nunc scholasticae vocantur.

Cum proxime Caesar esset Antuerpiae, reuerendissimus Cardinalis Sedunensis, homo doctus liberique iudicii, me vocarat ad prandium. Huic, vt ex eius colloquio didici, theologi nescio qui persuaserant mendacium omnium impudentissimum, me in cantico diuae Mariae, cuius initium est 'Magnificat anima,' pro 'Abraham et semini eius' mutasse 'et seminibus eius,' non absque ingenti periculo Christianae fidei, quod Paulus scripserit non 'in seminibus' sed 'in semine tuo quod est Christus'. Domum reuersus adeo codicem, ac depraehendo quam fuerit et effrons et excors ille quisquis hoc ex se commentus erat.

Erat alter quidam κηρυκτὴς, qui lamentabili voce deplorauit apud populum tot vigilias pro tuenda fide Christi susceptas inanes ac steriles esse. 'Quid superest nobis,' inquit 'nisi vt nostros libros coniiciamus in ignem, postea quam extiterunt qui nouis libris et Pater noster corrigant et Magnificat?' tum enim recens exierant Annotationes meae in Nouum Testamentum.

Ipse quendam audiui Carmelitam, hominem bonis lateribus ac titulo pileoque violaceo theologiae doctorem. Is cum sentiret adesse me (stabam enim e regione), ex peccatis tribus in Spiritum sanctum duo mihi impegit: praesumptionem, qui nouis libris damnarem omnes veteres, adeo vt non dubitarem et orationem Dominicam emendare et Mariae canticum; tum impugnationem agnitae veritatis, quod auditis eodem die duobus concionatoribus, in coena dixissem neutrum satis intellexisse suum thema. Erat autem ex prioris epistolae Petri capite iiii; 'Estote prudentes, et vigilate in orationibus, ante omnia autem in vobismetipsis charitatem continuam habentes.' Hic bona concionis pars consumpta est in partibus prudentiae, cum Graece sit σωφρονήσατε; bona in 'vobismetipsis',

91. Lutherus *E.* hisce *a*: his *E.* 94. reuerendissimus *a*: reuerendiss. D. *E*: Mattheus *H.* 98. est *om. E.* 101. Domum ... 103. erat *add. F.* 114. orationem *a*: precationem *F.* *Cf. Ep.* 541. 86.

95. Sedunensis] Cf. Ep. 584. 23–5.

99. mutasse] In Luke 1. 55: the charge is quite baseless.

100. Paulus] Gal. 3. 16.

101. codicem] The printed book; cf. l. 142 and Ep. 441. 1.

104. κηρυκτὴς] Cf. Ep. 541. 82 seq.

110. Carmelitam] This episode is also related in very similar language in the notes on 1 Pet. 4. 7,8 (the passage being added in the edition of 1519, the notes of which were completed 23 Aug. 1518), and in Lond. xxii. 31, LB. 979 (1108 C–E). This latter adds that the preacher was the Prior of the Carmelites at Antwerp (cf. l. 132), the date Whitsunday; clearly 31 May 1517, the only Whitsunday on which Erasmus could have been at Antwerp since the appearance of the *Nouum Instrumentum*. Dr. H. de Vocht kindly informs me that the Prior was Sebastian Craeys (1 July 1502—†27 Oct. 1523); see *Inscr. funér. de la prov. d' Anvers*, v. (1873) p. 340.

de ordine charitatis, cum 'in ἑαυτοῖς' sit 'inter vos.' Nec tamen insectatus sum illorum errorem, sed laudata vtriusque concione 'Vtinam' inquam 'hoc accessisset!' nam quinque verbis ex Annotationibus meis poterant ab hoc errore prohiberi. Neque tamen leue flagitium est eum qui apud populum cum tanta docet autoritate, non intelligere basim totius orationis. Hunc meum sermonem cum doctor ille ex nescio quo cognouisset, 'Saepenumero' inquit, 'apud vos concionatus sum, et Christo fauente concionabor. Verum si quis dicat concionatorem non intelligere thema concionis, praesertim cum id sumpserit ex sacris literis, is peccat aduersus Spiritum sanctum.' Adhaerebat lateri meo Petrus Aegidius, mire candidus amicus. Is ira disrumpi: ego risum tenere non potui. Quis enim tam ridicula non rideat? Et tamen isti putant aequum vt ob vnum talem rabulam ingens monachorum grex alatur ex publico.

Cum primum prodisset in lucem Nouum Testamentum a me restitutum, Carmelita quidam theologus, suo ipsius iudicio mire doctus ac pius, vociferabatur ingens imminere discrimen Christianae religioni, instare aduentum Antichristi: nam huiusmodi tragoediis irritant superstitiosam plebeculam. Vbi ventum est in colloquium mutuum, et hominem rogarem vrgeremque, proferret quid offenderet in Nouo Testamento, respondit satis ingenue sibi codicem neque lectum neque conspectum fuisse. Idque fere comperio, nullos odiosius clamitare quam qui nostra non legunt.

Vix dum prodierat Nouum Testamentum, cum Argentorati Praedicator quispiam (nam vt olim is ordo complures habuit egregie doctos viros, ita nunc habet permultos qui nescio quid tyrannidis affectant) in corona studiosorum plenis, vt aiunt, tibiis detonabat in opus illud. Aderat Iacobus Sturmius, iuuenis ingenio faceto, summo iudicio, doctrina non vulgari, ac nostri cum primis studiosus. Is passus est hominem ad sacietatem vsque deblaterare. Cum nihil iam non dixisset, atque vt ipsi visum est feliciter, rogauit hominem Sturmius an opus vidisset. Negauit. 'Qui potes igitur' inquit 'tam multa praedicare de opere quod nec legeris nec videris?' Risere cuncti, nec tamen puduit illum impudentiae suae. Hoc genus fabularum si velim recensere, nullus futurus sit modus.

122. cum . . . vos *add. F.* 137. suo . . . 138. pius *add. F.* 140. irritant *a*: territant *E.* 145. Vix dum . . . 156. modus *add. F.*

---

122. de ordine] 'de charitate quae ex nobis oriatur atque ita demum dimanat ad alios': *Annot. in N. T.*, 1519.

in ἑαυτοῖς] The received reading is εἰς ἑαυτούς, which Erasmus also gives. In his notes he interprets it 'erga vosipsos, seu potius erga vos mutuo'.

137. Carmelita] Cf. Ep. 483. 26 n.

140. irritant] Cf. l. 61, Ep. 597. 57.

145. Argentorati] As this incident appears first in F, it may be presumed that Erasmus had only heard of it in the interval. It is alluded to in the preface, 14 March 1528, to the *Apol. adu. monachos Hispanos* (LB. ix. 1018 E).

149. Sturmius] See Ep. 302. 13 n.

Nuper sycophanta quispiam, qui sibi non modo theologus, cum nihil sit minus, verum etiam sanctulus videtur, in literis ad amicum me, qui tantis vigiliis et restituere sum conatus et illustrare lectionem ecclesiasticam, vocat calumniatorem ecclesiasticae lectionis, se defensorem.

Ac proximis hisce diebus alius quispiam loquacissima balbutie, qui cum loqui nesciret, tacere tamen non posset, velut in hoc conductus diuersis opidis miro studio meas laudes depraedicarat, non solum doctrinam incessens sed et vitam miris sycophantiis. Forte euenit vt in idem conuiuium incideremus, cum pridie amicus quidam fabulae partem ad me perscripsisset. Expostulo palam, doctis aliquot testibus; profero mendacia quibus me traduxerat. Ibi satis testatus est homo quae praedicarat non e sua lectione sed ex aliorum relatu praedicasse. Et perinde quasi mediocre scelus sit alienam famam mendaciis incessere, audent cum huiusmodi factis ad sacrosanctam Christi mensam accedere, nondum reconciliato quem leserunt. Adeo iuxta Tychonii dictum, 'quod volumus, sanctum est nobis.' Ac prorsus nouum calumniandi genus. Primum damnant quem oderunt, deinde venantur quod carpant in eo quem damnarunt. Quod si quis obsistat aut reclamet illorum sycophantiis, tum clamitant turbari pacem et tranquillitatem: perinde quasi si quem alapis caedas, iubeas conquiescere, ne quid tumultus oriatur. Horum tenera maiestas et verbo etiam irritabilis a nobis plusquam Socraticam exigit patientiam; et tam vilem habent alienam famam, qui suam tam charam haberi volunt.

Sed nae ego ineptus, mi Petre, qui de his tam multa. Finem faciam si vnicam adhuc fabulam addidero. Anglia duas habet Academias haud quaquam incelebres, Cantabrigiam et Oxoniam. In vtraque traduntur Graecae literae, sed in Cantabrigia tranquille, quod eius scholae princeps sit R. P. Ioannes Phischerius, episcopus Roffensis, non eruditione tantum sed et vita theologica. Verum Oxoniae cum iuuenis quidam non vulgariter doctus satis foeliciter

157. cum nihil sit minus *add. F.* 159. sum *α F* : *om. E.* 163. posset *α* : potest *H.* 166. pridie *F* : pridem *α.* 173. *E* : Tychomi *α.* 174. quem *α* : quod *E.* 175. quem *α* : quod *β.* 177. et *α* : ac *E.* si *om. N.* 178. caedas *F* : cedas *α.* 180. alienam *E* : aliorum *α.* 185. in Cantabrigia *α* : Cantabrigiae *E.* 186. R. P. *om. H.* Fischerius *E.*

157. sycophanta] Lee.
158. amicum] Martin Lipsius.
162. alius] Cf. Ep. 946. 3 n.
173. Tychonii] *ap.* Aug. *Ep.* 93, § 43 (Migne).
188. Oxoniae] This incident probably occurred in the spring of 1518, when the Court was at Abingdon, and when More wrote his letter to the University against the Trojans; see Jortin ii. 662–7 and Seebohm, pp. 458,9. Pace was then in England (Ep. 706. 27 n.) and with the Court (Brewer ii. 4043–5). If this date is correct, the young lecturer on Greek can hardly be Clement; cf. Ep. 388. 173 n.

Graeca profiteretur, barbarus quispiam in populari concione magnis et atrocibus conuiciis debacchari coepit in Graecas literas. At Rex, vt non indoctus ipse, ita bonis literis fauens, qui tum forte in propinquo erat, re per Morum et Paceum cognita, denunciauit vt volentes ac lubentes Graecanicam literaturam amplecterentur. Ita rabulis illis impositum est silentium. Atque vtinam nobis talis quispiam Princeps esset aut Principis vice! longius enim noster a nobis est. Vos foeliciores, si modo vera sunt quae ante complures annos mihi sunt de Duce Georgio praedicata.

Accipe et alteram huic similem fabellam. Theologus quidam, cum in aula concionaretur apud eundem Regem, coepit in Graecas literas et nouos interpretes non minus impudenter quam stolide debachari. Paceus in Regem coniecit oculos, obseruans quo vultu hoc audiret: is mox Paceo suauiter arrisit. Peracta concione iussus est adesse theologus; datum est Moro negotium vt aduersus hunc tueretur Graecas literas. Rex ei disputationi voluit interesse: vbi cum Morus multa facundissime dixisset, iamque theologi responsio expectaretur, is flexis poplitibus nihil aliud quam veniam deprecatus est; sic tamen extenuans admissum vt diceret se inter concionandum spiritu quodam afflatum hoc in linguam Graecam effudisse. Tum Rex 'Atqui' inquit 'spiritus iste non erat Christi sed stultitiae'. Deinde rogat num quid legisset Erasmicum: neque enim latuit Regem quod in me torserat quaedam. Negat legisse. 'At isto' inquit 'argumento declaras te palam esse fatuum, qui damnes quod non legeris.' Sub haec theologus, 'Legi' inquit 'rem quandam, quae vocatur Moria.' Hic Paceus interloquens 'Hoc' ait 'argumentum, serenissime Rex, huic maxime congruit'. Denique commentus est Theologus et aliud enthymema quo leniret factum. 'Graecis' inquit 'literis non perinde sum infensus, quod originem habeant ex lingua Hebraica.' Rex admiratus insignem hominis stulticiam iussit abire: sed hac lege, ne vnquam rediret in aula concionaturus.

Non mihi tempero quin et illud admodum ridiculum addam. Episcopus quidam ordinis Praedicatorum, qui Reginae est a con-

194. est *add. E.* Atque vtinam . . . 197. praedicata *post* concionaturus (l. 219) *ponit E* (195. longius . . . 196. est *om. E*). 201. hoc *a*: haec *E.* 204. cum *om. E.*

195. longius] This remark, which has a note of disapproval, was suppressed by Erasmus; but cf. Ep. 970. 13.

197. Georgio] Cf. Ep. 586. 264-6, and Lond. xiii. 20, LB. 514.

221. Episcopus] George of Ateca († 1545), in the province of Saragossa, who came to England to succeed Diego Fernandez as confessor to Queen Katharine. On 8 March 1517 he was given the bpric. of Llandaff, but remained in close attendance on the Queen: through whom he was doubtless presented to the mastership of St. Katharine's, an ancient hospital near the Tower of London, which was under the special patronage of the Queens of England (Maitland, *Hist. of*

fessionibus, foeminae cum primis prudenti ac piae nec indoctae persuaserat me facinus inexcusabile designasse, qui Hieronymi libros correxerim, viri doctissimi atque etiam sancti. Ea persuasa sic expostulat cum aulico quodam mihi amico: 'Nonne' inquit 'Hieronymus fuit vir eruditissimus?' 'Fuit.' 'Nonne in coelis agit?' 'Agit.' 'Quid tum postea? Quo igitur colore defendes tuum Erasmum, qui libros illius correxerit? An plus sapit ille quam Hieronymus?' Atque eadem hic praedicant serio qui sibi videntur Ecclesiae columina. Tales habemus aduersarios. Tales habet Christi religio defensores. Nihil potest esse stupidius, nihil insulsius. Et tamen huiusmodi calumniis apud indoctam plebem ac stultas mulierculas traducimur.

Sed nugarum iam satis est. Porro quod serius respondeo tuis literis, quiduis potius suspiceris in causa fuisse quam tui neglectum. Obruor cotidie literarum fasciculis. Si non respondeo, videor inhumanus. Sin respondeo, triplex incommodum capio: primum nec his satisfacio quibus, vt est necesse, respondeo quicquid in buccam venit; deinde huiusmodi tumultuaria scriptione stilum per se satis malum reddo deteriorem; postremo famae detrimentum facio. Ridiculum autem malle ab Italo petere quod domi habeas. Sic vulgus existimat optimum medicum qui se fingat Arabem aut Indum, e locorum interuallo famam aucupans apud stultos. Sed ab hoc affectu conuenit eruditos quam longissime abesse. Quisquis callet bonas literas, is nobis Italus esse debet. Mihi posthac non est consilium cum hoc hominum genere manus conserere. Iam veteranus sum ac missione dignus; et cursu defessus vobis iuuenibus lampada trado. Vel sine me continget τὸ ἐπινίκιον, si modo perges qua coepisti.

Philippus Melanchthon apud me patrono non eget aut deprecatore. Faueo iuueni vt cui maxime. Plusquam atrox iniuria sit oportet quae apud me dirimat amicitiam.

Bene vale, Louanii. Anno M.D.XIX. x. Kal. Maias.

228. correxerit *a*: correxit *N*. 233. stultas *a*: simplices *H*. 241. Italo *a*: Italia *E*. 247. defessus *a*: fessus *E*. 248. τὸ *add. H*. 250. Philippus . . . 252. amicitiam *add. E* (250. eget *F*: aeget *E*). 253. Anno *add. β*. x. Kal. Maias *om. E*.

London, 1775, ii. 1014,5). He adhered loyally to Katharine, and as a person 'of most simplicity' was allowed to remain with her after the divorce was pronounced. At her death (7 Jan. 1536) he tried to escape to Spain, but was caught and imprisoned. In Sept. Chapuys secured his release, and he returned to Spain, to receive in 1538 the united sees of Ampurias in NE. Catalonia and Tempio in N. Sardinia. See Brewer and Gams; and cf. Lond. xxii. 31, LB. 979 (1108 AB).

246. veteranus] Cf. Hier. *Ep*. 105. 3.

949. From Caelius Rhodiginus.

Gudii Epistolae p. 117. Milan.
LB. 1046. 22 April 1519.

[This letter comes from a collection of manuscripts formed by the Holsatian statesman and diplomat, Marquardus Gudius († 1689), and published by P. Burmann, Utrecht, 1697. The originals have been lost; but from Burmann's preface it appears probable that this letter was autograph. In the text as printed by Burmann the year-date is divided between two lines M./D.XIX; which perhaps explains Leclerc's confusion in reading it as M.D.XXIX.

I cannot definitely confirm the date; but it is not likely that long elapsed before Erasmus' animadversions in the *Adagia* of 1517–8 reached Caelius' ears. As the letter is addressed to Basle, it can hardly be placed in 1518, when Erasmus was still at Louvain at this date. The address may be accounted for in 1519 by supposing that Calvus' last return from Germany was in the summer of 1518 (cf. Ep. 925. 2 n.), before Erasmus had left Basle.]

DESIDERIO ERASMO S. D. LVDOVICVS CAELIVS. BASILEAM.

Franciscvs Calvvs, tui meique studiosus, cum proxime istinc e Germania tua profectus nos inuiseret, qui est literatis fere omnibus mos, sum accurate scitatus ex eo quid noui post longam peregrinationem afferret, quo studia fierent adminiculatiora. 'Haud sane multa' inquit, 'verum mox paulo aderunt plura.' 'Quid' inquam 'Erasmus agit noster? ecquid parturit adhuc? quando est velut praefoecundus ager ac Byzantius plane, centesima nobilis fruge: succrescit semper quod mox demetas.' Surrisit is ac 'Quid si' inquit 'noris quid de te opinetur non amice?' Quaeso 'Vnde hoc, aut quo tandem nomine est a me alienior?' 'Te ait in Antiquarum Lectionum commentariis ab eius sententia diuersum abiisse, atque id tanquam docere cuperes.' Sum miratus, sicque vt nihil magis: quin praeter opinionem non magnopere grauius aliud poterat se mihi ingerere. Nam simplicitatis meae conscius et candoris minime fucati nulla me in scribendo vsum figura sciebam recte, qua quis olfactans vel cane solertius odorari posset ex me profectum quo existimationem suam plane conuulsam coniectaret. Quod est vel in simplariis ac frugis non multae seruatum temperamentum, nedum in te qui es mihi—absit captatae gratiae suspicio—inter primae notae viros. Quod si in diuersam ire sententiam videor, numquid intentandam protinus litem putas, velut rubiginis aliquid affricuerim aut colaphum impingere sim nisus? Indigna est homine docto istiusmodi opinatio,

9. Vnde *scripsi* (vñ): unum *Burmannus* (uñ).

---

1. Caluus] See Ep. 581. 30 n.

7. Byzantius] Cf. Varro *R. R.* 1. 44. 2. The place mentioned there is Byzacium, on the N. coast of Africa; but its name is often corrupted as here.

11. diuersum] In discussing the adage 'Choenici ne insideas' Caelius, *Ant. Lect.* bk. 16 (= bk. 9, pt. 1: cf. l. 48 n.) 17, had adopted a new view of Plutarch's interpretation; criticizing earlier commentators, but without mentioning Erasmus by name. This had doubtless inspired the latter's 'querelae' (l. 33 n.).

quippe licuit semper licebitque inuentis addere, pro ingeniorum captu noua excogitare, fiat modo citra venenum et figurati praeconis morsum, nec de curru videamur ineptire. Quin si attendere amplius fuerit collibitum, insigniter laudatum te, etiamsi non nominatim, perspicue tamen, comperies. Ingenuitate hac a maximo quoque cum prioribus certatum: et tu in monumentis tuis pugnae eiusmodi non es nescius. Quare ne fueris iniquior in me iudex, quum sine prouocatione non disceptatur.

Sed accedit aliud. Legi nuper ex admonitione Francisci Sacceti Ticinensis, viri bene docti et senatorii, in nouissima Prouerbiorum editione querelas tuas quod in libris meis nusquam te nominatim aduocarim, cuius tamen monumentis me adiutum probabile fiat. Ego, vir doctissime, sub id tempus quo mea publicum sunt indepta, de officina tua promptum praeter Prouerbia nil legeram omnino. Vbi vero prodierunt haec, tantum non exenterari mihi sum visus. Erant sub incude nostra itidem Paroemiarum libri, et Patauii, sat scio, id renunciatum tibi. Facto igitur tuo, qui occupasti, ad restim mihi rediit res. Euigilatae mihi tot noctes periere, haustae lucernarum fuligines, sudoribus toties rigatae vestes in nihilum recidere. Quid mihi tum animi fuisse putas? Noua fuit redordienda tela, nouum ineundum certamen, ni allisa patientia in tenebras me intrusisse mallem vel Cimmeriis atriores.

Hinc ergo sunt Antiquarum Lectionum libri: qui quum excocti amplius et opulentiores quoque—accedent quippe rerum scitu dignarum plus minus quinque millia—mox sunt prodituri, quo te obsequio demerear pleniore, nominatim tibi epistola teste librum vnum nuncupabimus, attestati praecipue quantum laboribus tuis vitae contuleris. Quod me 'retextis aliorum sertis nouas contexere corollas' scribis, tibi ceterisque mox satisfaciemus. Interim vale.

Mediolano x. Kal. Maias M.D.XIX.

---

25. de curru] Cf. *Adag.* 673,4.

31. Sacceti] I cannot trace this Pavian senator. He was probably connected with Francesco Sacchetti of Pavia, who was Professor of Logic in the University 1446–7: see *Memorie e Documenti .. dell' Univ. di Pavia*, 1878, i, p. 158. The name is also found there in xviii^{c} (ibid. iii, p. 364).

33. querelas] *Adag.* 1517–8, p. 15.

38. Paroemiarum] This work of Caelius was never published.

Patauii] Cf. Ep. 556. 33 n. Erasmus was there in Dec. 1508 (Epp. 212,3).

48. librum vnum] Cf. Epp. 469. 8 n., 556. 32. Caelius did not live to carry out his scheme; but his nephew, Camillus Richerius, produced a new edition, Basle, H. Froben and Nic. Episcopius, 1542. In this there are 30 books, formed by breaking up the previous 16 (except 1 and 15) into two: the new prefaces interpolated being all by Camillus, except one which is by J. M. Gorettus. From one of these, to bk. 11 (= bk. 6, pt. 2), dated 5 Nov. 1540, it appears that the rearrangement had been designed by Caelius: but by the time the new edition was undertaken, Erasmus too was dead, so that there was no question of the fulfilment of this promise.

50. scribis] *Adag.* 1517–8, p. 15.

950. To John Slechta.

Farrago p. 160. Louvain.
F. p. 304: HN: Lond. vi. 28: LB. 412. 23 April 1519.

[By this time Erasmus was in direct communication with Bohemia. In the *Apologia* which he prefixed to the new edition of the New Testament, March 1519, p. 82, speaking of the wide recognition his work was receiving, he says: 'Agnoscit Hungaria, agnoscit Bohemia, episcoporum ac summatium virorum literis mihi gratias agens'. As part of the introductory matter which was still unfinished in Oct. 1518 (p. 387), the *Apologia* may be dated about the end of the year. See also Epp. 889. 14, 894. 6.

John Slechta († 1522) of Wyssehrd, E. of Prague, after education at Prague University (B.A. 20 Sept. 1483, M.A. 1484), was for sixteen years (l. 5) a secretary in the service of Ladislas, King of Bohemia and Hungary (l. 5 n.), and in that capacity was instrumental in bringing Balbus (Ep. 23. 47 n.) to teach at Prague c. 1499—a step which, in view of Balbus' bad life, he afterwards regretted. He was strongly interested in humanistic studies, and c. 1500 composed a dialogue on the relation of body and soul, *Microcosmus*, which on 30 April 1522 he dedicated to Stanislas Turzo, Bp. of Olmutz: but I cannot find that it was actually printed. About 1507 he retired from the perturbations of the Court and settled at Kosteletz on the Elbe, NE. of Prague, where he occupied himself in the education of his son, and in the management of his estates there and at Kaurim, to the SE. The tone of his thoughts in later years was grave and serious. His letters of that period include a disquisition on the vices of a celibate clergy and an exhortation to the duties of a parish priest; and it was in the same spirit that he addressed Erasmus, perhaps with some idea (cf. ll. 45–7) of vindicating his country from the rather contemptuous reference to it in Ep. 549. 12.

About forty letters have been preserved of his correspondence; some in the MS. Lat. 2758 of the Prague Public Library, but mostly in the *Lucubrationes* of his intimate friend, Bohuslaus Hassensteyn († 13 Nov. 1510), Prague, 1563 and 1570. They have been arranged and edited by J. Truhlar in the *Sbírka Pramenův ku Poznání Literárního Života*, Prague, 1893 and 1897 (Boh. E[1,2]). See also *Monumenta hist. Vniuers. Pragen.* ii (1832), pp. 150–1, 153–4; where he appears as John of Blewitz ⟨near Schlan, NW. of Prague⟩ 'Sslechta cognominatus'.

Slechta's answer to this letter, dated 10 Oct. from Kosteletz (Lond. xiv. 20, LB. 463), shows that Jonas (Ep. 963. 1 n.) was the bearer of this letter, and that it was not delivered till 11 Sept.]

ERASMVS ROTERODAMVS CLARISSIMO VIRO IOANNI SCHLECHTAE COSTELETIO S. D.

Accepi panegyricum tuum verius quam epistolam, quae tanto ingenio tantaque facundia meas laudes decantat, vt magis illustret encomiasten quam me qui laudor. Gaudeo nusquam gentium non esse qui faueant melioribus literis, nec faueant modo verumetiam colant. Porro sedecim illos annos quos in aula Ladislai Hungariae Bohemiaeque regis contriuisti, non tibi prorsus perisse vel hae tuae literae satis declarant. Caeterum ex omnibus laudibus quas tu aceruatim effundis in me, nihil agnosco praeter animum iuuandi mores Christianos et recta studia cupidum. Est voluptati mihi si cui bono fuerunt meae vigiliae. Quorundam odia non queo satis admirari, cum hactenus meis scriptis nemo factus sit vel vno pilo

5. Ladislai *E Corrig.*: Vadislai *E*: Vladislai *N*.

---

5. Ladislai] (c. 1456 — 13 March 1516), King of Bohemia 1471, and of Hungary in succession to Matthias Corvinus 1490.

nigrior. Videbam spinosum hoc ac frigidum theologiae genus indies in peius vergere ; fontes ac veteres illos orthodoxos pene pro obsoletis haberi. Proinde conatus sum omnes ad germanam illam theologiam reuocare, non in totum damnans in scholis recepta studia, sed partim moderans, partim indicans quid optarem accedere. Siquidem vt mihi non placent qui bonis literis nihil omnino tribuunt, ita non probo hos qui neotericorum theologorum studia prorsus damnant.

Demiror autem impudentiam istius quisquis est Canonici Pragensis, qui tam insignem mendacii telam velut araneus ex sese confinxerit. Coloniensibus aliquandiu res fuit cum eximio viro Ioanne Reuchlino ; mecum neque scriptis neque dictis vnquam sunt conflictati, tantum abest vt exusserint meas Lucubrationes vna cum ipso autore. Imo quoties illac iter feci, sum a primariis viris et exceptus honorifice et summa cum humanitate dimissus. Quanquam facile crediderim et illic esse qui inter suos oblatrent Erasmo : veluti nuper quidam e sodalitio Praedicatorum ceu rem compertam inter suos narrabat Erasmum Louanii vita defunctum, et addebat sycophanta dignam ipso facetiam, 'sine lux, sine crux, sine Deus.' Narranti frequenter applausum est a combibonibus monachis. Quod si non verentur huiusmodi confingere de me vicino, minus mirum si Pragae sic mentiantur. Verum ex his factis, quae cotidie multa designant, coniicere licet quanta Erinnys istorum pectus occupauit. Ego magis, ita me Christus amet, ipsorum vicem doleo quam meam. Nam me satis consolatur tum recti conscientia, tum optimi cuiusque de me iudicium: quando nemini mortalium adhuc contigit omnibus placuisse.

Prodiit Nouum Testamentum rursum a me non credendis vigiliis nouatum, neque mediocri locupletatum accessione. Praefixum est epistolium Leonis decimi, quo et veterem aeditionem approbat et ad hanc nouam inuitat.

Pragae quid mihi negocii possit esse non video. Nam quod polliceris non defore qui me tuto quo voluero deducant, mihi non placent regiones in quibus huiusmodi deductoribus sit opus. Hic vel soli liberum est ire quo velim. Neque vero dubito quin isthic reperturus sim, vti scribis, complures doctrina pietateque spectatos,

24. exceptus *E LB* : acceptus *Lond.*

12. nigrior] Though very sensitive himself, Erasmus was throughout his life curiously unconscious of the effect that his own biting words could produce on others.

24. iter feci] For Erasmus' journeys to and from Basle see the introductions to Epp. 301, 332, 337, 410, 842, 867. He certainly passed through Cologne on the last three occasions and on one earlier (cf. Ep. 374. 6) : probably on all. For an honorific reception see Ep. 440. 14 n.

28. defunctum] Doubtless during his long illness at Louvain in Sept.—Oct. 1518 ; see Ep. 867. 193 seq.

40. epistolium] Ep. 864. A copy of the N. Test. reached Slechta by 14 May.

quos schismaticorum vitia non inquinant. At demiror non existere qui totum hoc dissidium tollant. Praestat iniquioribus conditionibus habere concordiam quam aequis dissidium. Vereor equidem ne pecuniae studium, vbique bonorum morum pestis, non sinat coire concordiam. Paulus nullum damnum recusat quo Christum lucrifaciat. Tot sunt in orbe cardinales, tot episcopi, tot principes; vtinam Christus afflet aliquem horum ad hoc negocium spiritu vere Christiano capessendum! Paulus si Rome praesideret, sat scio, non modo pateretur aliquid decidi fructibus suis verumetiam autoritati nonnihil derogari pateretur, modo hoc praecio concordiam emere liceret.

Quod si non continget nobis conspectus mutuus, tamen literarum vicissitudine fiet vt et ego tecum aliquoties confabulans apud Albim tuum spatier et tu mecum apud Brabantos victites. Nam quantula pars amicitiae est coniunctio corporum. Bene vale, vir ornatissime.

Louanii. Anno a Christo nato M.D.XIX. Nono Calen. Maias.

[923]951[986] To Ulrich Hutten.

Farrago p. 147. Louvain.
F. p. 294: HN: Lond. vi. 14: LB. 413. 23 April 1519.

ERASMVS HVTTENO SVO S. D.

Tot studiorum laboribus obrutus vt mirum sit me cuiquam omnino respondere, saepius tibi respondi quam tu ad me scripseris, si modo perferuntur quae mittimus: et tamen pertinax silentium meum accusas mecumque delitigas, quasi parum sit hominum qui mecum rixentur. Ingentem voluptatem mihi nuncias, quod tali animo sit in me R. D. Archiepiscopus Maguntinensis, et tibi talem Mecoenatem gratulari non desino. Caeterum libellum illi dicatum iam pridem meo sumptu misi per iuuenem quendam, vna cum literis ad te, simulque praefationem ad Guolphangum Angustum. Eum ex literis Rhenani intelligo Basileam vsque peruenisse: quid egerit Maguntiae nescio. Demiror si non peregit mandata, cum addiderim libellum memorialem. Praefiximus libello epistolam eruditam et elegantem Archiepiscopi, non perinde vt extaret illius erga me fauoris monumentum, atque vt alios tanti Principis exemplo ad bonarum literarum studium accenderem. Et videor mihi profecisse: nam clarissimo iuueni Guilhelmo de Croy, duci et episcopo Cameracensi, archiepiscopo Toletano, denique Cardinali, quanquam alias satis videretur ad honesta

950. 54. *F*: praesyderet *E*. 951. 6. R. D. *om. H.* Moguntinensis *F.* 9. Augustum *Lond.* 17. denique *add. F.*

950. 51. Paulus] Phil. 3. 8.
54. Paulus] In Lond. xiv. 13, LB. 563 this figure is used of Peter.
951. 16. Croy] See p. 68.

studia propensus, tamen ex Maguntinensis epistola lecta non mediocre calcar additum videtur.

Aulam tuam, cum saepius esset in manibus, tamen semper excussit hactenus aliquid negocii, lecturientem interpellans. Quod legi perplacuit: quid enim Hutteni non placeat? Febrim ac Phalarismum nescio qui curarunt rursus excudendam. At ea Louanii vetita est distrahi, quod quosdam ἡμιθέους nominatim attingere videretur: alioqui perplacet omnibus. Phalarismus, quoniam adhaerebat Febri, vna cum Febre exulat, sed Louanio duntaxat: neque enim longius se profert huius scholae tyrannis. Susceperant et orationem excudendam, nec satis scio quo consilio prorogent.

Sed quid ego audio? Huttenus totus ferreus in acie dimicabit? Plane video te bello natum, qui non calamo tantum et lingua sed et Mauortiis armis pugnes. Quanquam quid magni si nunc ausis inter tam multos aduersus vnum pugnare, cum olim Bononiae vnus tam multos profligaris? Laudo fortem animum, sed tamen si me audies, seruabis Huttenum Musis. Nam vnde nobis tale ingenium, si quid accidat? quod auertant superi! Nosti Martem ἀλλοπρόσαλλον, nec satis propitium bonis ingeniis, vtpote deorum omnium stolidissimum. Bene sit; sed tamen si quid acciderit, ipse tibi tuis scriptis extruxisti monumentum aere perhennius. Neque nos tamen defuturi sumus officio nostro. Nam si quid Erasmi scripta valebunt,

Nulla dies vnquam memori nos eximet aeuo.

Triumphum nondum vidimus. Gratum erat quod nostro consilio tam diu presserint; nec dubito quin totum argumentum sint moderati. Rixarum nullus est finis. Vt caeteris omnibus simus superiores, sycophantiis, mendaciis, conuiciis longe vincimur. Non possum non ingenue fateri quod vero verius est. Sed praestat hac parte vltro herbam dare quam turpiter depugnare. Neque enim solum perpendendum nobis est quid dignum sit iis in quos scribimus, verum etiam quid nobis dignum sit qui scribimus. Pulchrius est aliquando modestia quam causa superiorem esse; et sunt quae nobis potius agenda sint. Malim ego totum mensem in Paulum aut in Euangelium explanandum insumere quam diem huiusmodi rixis conterere. Bene vale, mortalium charissime.

Louanii. IX. Calendas Maias. Anno M.D.XIX.

23. excudendum *F Corrig.* ea *E* : Febris *H.* 29. *F* : aciae *E.*

---

27. orationem] *Ad principes Germaniae, vt bellum Turcis inuehant, exhortatoria*: Augsburg, Grimm and Wyrsung, 1518. See HE. 81, 88, 118.

32. olim Bononiae] Cf. Ep. 611. 10 seq. Erasmus' memory is at fault as to the place.

35. Martem] Cf. Ep. 911. 12.

38. monumentum] Hor. *C.* 3. 30. 1.

39. si quid] Cf. Verg. *Aen.* 9. 446,7.

[932]952. To John Fecar of Borsselen.

Farrago p. 150. Louvain.
F. p. 296: HN: Lond. vi. 16: LB. 414. 24 April 1519.

ERASMVS IOANNI BORSALO SVO S. D.

Istvd vero non est epistolam mittere sed ἐπῳδήν: tot nominibus oras, obsecras, obtestaris, actionem etiam minitans ex pacto, si recusem de ratione Concionandi conscribere; perinde quasi ferreus sim aut adamantinus. Quis est ager vsqueadeo ferax vt immodico cultu non exhauriatur? Ego hunc malignum ac sterilem agellum tot iam annis assidua semente vexo, nec vlla lectionis stercoratione sarcio nisi tumultuarie. Post morbos tam graues erat aliquid dandum confirmandae valetudini. Hic adeo nobis non indulsimus vt nec aegrotare vacauerit: tum haec quadragesima me pene confecerat, ni mutandi coeli victusque gratia Antuuerpiam me contulissem. Quin et dum aulicus esse cogor Mechliniae, meisque patronis Episcopo Leodiensi, Traiectensi, caeterisque proceribus, et in his tuo Adolpho obseruio, mihi dies aliquot perierunt. Postremo tot vndique missis epistolis obtundor vt, dum his rescribo, maxima pars temporis pereat a studiis.

Absoluta Paraphrasi in duas Epistolas ad Corinthios institueram in Epistolam ad Galatas; sed hoc agentem tragoediae quaedam interpellarunt, quas hic nouas et hactenus inauditas nescio quae Erinnys excitauit. Apologia qua Latomi dialogo respondeo, vix mihi tridui tempus absumpsit; neque enim libuit in eiusmodi tricis multum operae collocare. Quod si illi vacat eiusmodi libros complures aedere, non deerunt qui respondeant: ego Veianius cedo harena. Video excetram hanc repugnando vinci non posse; itaque pugnis valere iussis in Christianae lenitatis portum me recipio, aduersus malorum obtrectationes consolans memetipsum cum bonorum virorum de me iudicio, tum animo sibi bene conscio—certe quod ad hanc rem pertinet. Pecuniae studium nunquam habuit animum meum: famae sarcinam lubens, si queam, posuerim. Vitae nec taedet nec sum auidus: quandocunque me hinc euocabit imperator Christus, ipso fretus volens promptusque decedam praesidio corporis. Tantum molesta est quorundam insignis ingratitudo, tantumque sycophantiarum virus, vt ni plane comperissem ipsa re, nunquam crediturus fuerim tantum esse mali, non dicam inter eruditos, sed

2. minitas *H*. 6. *F*: sementa *E*. 7. *E Corrig.*: tumultuariae *EF*. 27. *F*: pertinet, pecuniae *E*.

10. Antuuerpiam] See Ep. 934. 8 n.
11. Mechliniae] See p. 507.
13. obseruio] Cf. Ep. 867. 37 n.
17. ad Galatas] See Ep. 956.
tragoediae] Probably some of the troubles with Lee; cf. Ep. 936. 31 seq. Or perhaps those referred to in Ep. 946.
19. Apologia] See Ep. 934. 3 n.
20. tridui] Cf. Ep. 948. 42.
22. Veianius] Cf. Hor. *Ep.* 1. 1. 4.

ne inter homines quidem: tametsi vixerim cum tot nationum hominumque generibus.

Literas tuas suspicor Louanium perlatas esse, atque illinc Antuerpiam remissas—nam ibi tum agebam: ita factum est vt non viderim qui eas pertulerat. Consilium est mensem hunc vernum sarciendis corporis animique viriculis insumere, si modo licebit. Mox fauente Christo Paraphrasim aggrediar, et argumentum quod tu tantopere efflagitas: quod ipsum tamen aliis scribetur, non Borsalo. Noui pectus istud tuum, noui ingenium, noui studium. Domi fontem habes, vt non necesse sit ex aliena cisterna aquam petere. Non deerunt qui celebrent pontificum autoritatem, quam fateor esse debere sacrosanctam; non deerunt qui Scoti Thomaeque decreta praedicent, quae nec ego sane prorsus improbo. Tu purum illum et syncerum Christum mentibus tuorum instilla, quando id a paucis fieri videmus. Gaudeo tibi fortunam obtigisse cum dignitate coniunctam, tum autem materiam ac segetem oblatam benemerendi de grege Christiano. Felix quidem ocium studiorum, sed huc descendat oportet sapiens ille Platonicus, non vni sibi natus.

Optimus princeps Adolphus videtur adhuc veterem illum in nos animum obtinere quem puer habuit. In huius propiorem noticiam commodissime temet insinuabis per Petrum Zutpenium Casseletanum, quo viro nihil adhuc vidi candidius aut amicius. Quod Franciscus Galliarum rex me tentarit satis amplis conditionibus in Galliam euocare, rumor non omnino vanus est. Tentatum est et retentatum quorundam literis: verum nihil adhuc audio certum vigilans, neque tam rudis sum rerum humanarum vt meris promissis pellici queam. Vt Ferdinando praeceptor essem, actum est sedulo, cum per alios permultos, tum per D. Bergensem; et is est Princeps vt meliorem magisque docilem nec optare possim. Sed deterrent me quaedam, quae tuto literis committi non possunt. Bene vale.

Louanii. die paschae. Anno M.D.XIX.

953$_{976}$ FROM JOHN FABER.

Farrago p. 164. Constance.
F. p. 307: HN: Lond. vi. 32: LB. 415. 26 April 1519.

[The date is confirmed by Beatus' edition of the *Ratio Verae Theologiae*; see p. 176.]

36. *F*: illic *E*. 55. Zutpenium *add. H.* 62. D. *E*: principem *H*.

40. Paraphrasim] See Ep. 956.
55. Zutpenium] See Erasmus' letter to him dated 10 Aug. 1519.
61. praeceptor] See p. 492.
62. D. Bergensem] See pp. 166,7, and cf. Ep. 969. 3-5.

MAGNO ERASMO ROTERODAMO THEOLOGO IO. FABER, VICARIVS IN SPIRITVALIBVS CONSTANTIENSIS, S. P. D.

Qvod scribendi officium tot menses intermisi, Erasme doctissime, equidem non causor negocia, quod solent desides; quanquam vere possim, vt qui semper sim occupatissimus. Nec item vlla me cepit Erasmi mei obliuio; quod hanc vera amicitia prorsus ignoret, et ipse vix tam mei sim memor quam Erasmi. Quamuis enim tot montibus, tam immensa viarum intercapedine seiungamur, semper tamen oculis nostris adblandiuntur tua pignora suauissima, monumenta ingenii diuina; quae cum intueor—intueor autem frequenter —, Erasmum intueor, nimirum verius quam illi qui te praesentem amplectuntur manusque manibus copulant. Hii faciem corpusculumque aspiciunt, sub quo verus ille habitat Erasmus, quem totus veneratur orbis; at verius tot aediti ab eo libri referunt, expressius ostentant oculis quam iugis illa corporis contemplatio.

En quam sedulo annitor ne vsquam amici obliuio mihi obrepsisse videri possit. Quid igitur meum tam diuturnum excusabit silentium? Id sane quod res est, partim commoratio illa remotior, qua fit vt tabellarii deessent, partim tuae mansionis instabilitas. Iam enim in Angliam auolasse dicebaris; confestim Hollandiam petiisse te rumor erat. Quocirca incassum me scripturum arbitrabar, et interim amiculi aliquot sperare iubebant tuum ad Basileam reditum; sic haerebam, tui desyderio impatienter aestuans. Tandem fortuna mihi Constantiae virum obtulit in aula Caroli Regis tui et, vt spero, etiam nostri primarium, inclytum iuxta ac doctum, qui tabellarios et, quae est mira eius in omnes humanitas, omnem suam operam comiter pollicebatur in literis ad te transmittendis. Ego plurimum gauisus ad scribendum me euestigio accinxi.

Quaeris igitur quid agant amici tui? Valemus omnes Deo propicio perbelle, tibique optimam valetudinem imprecamur omnes, quo pluribus foecundissimi ingenii tui foetibus nostram locupletes paupertatem: omnia enim tua eiusmodi sunt vt antiquae eruditioni non conferri solum sed anteferri etiam mereantur. Innumeri per Germaniam tuas vigilias, tui ingenii imagines contemplantur et

3. cepit *F*: coepit *E*. 12. at *scripsi, secundum Ep.* 961. 43: & *E*. 28. imprecamur *E*: precamur *H*. 29. foetibus *scripsi*: foetura *E*.

18. in Angliam] Cf. Ep. 937. 39 n.
Hollandiam] This rumour perhaps had its origin in the frequent invitations to Erasmus to visit the Bp. of Utrecht; cf. Ep. 603 introd.
22. vt spero] After the Imperial election.
23. primarium] Perhaps Maximilian of Bergen († 1521), Lord of Zevenbergen, and nephew to Erasmus' early patrons (Epp. 49, 143): see Goethals s. Glymes. He was made Kt. of the Golden Fleece in Nov. 1516 (de Reiffenberg, pp. 311, 381). In 1518 he was sent to Switzerland as 'ambassador of the Catholic King' (Brewer ii. 4487, iii. 173); and was at Constance 12 April 1519 (Le Glay ii, p. 415).

legunt; qui lingua, eruditione et pietate tantos fecere progressus, vt iam tibi praeceptori, cui omnia referunt accepta, maximo sint ornamento futuri. Innumeri te duce vetustatis ineruditae squalorem absterserunt, atque magnis itineribus contendunt ad frugem, non modo iuniores, quod equidem minus miror, sed grandaeui; qui sub tanto literarum imperatore velut signo dato vniuersae barbariei bellum indicentes triumphum etiamnum sperant: quandoquidem tanta est eloquentiae tuae vis vt barbaros deploratos in tuam pellexeris sententiam, qui iam sero quidem cum Phrygibus moliuntur certamen, et bonas horas quas antehac in nugis intempestiuioribus locarunt, veris literis et verae impertiunt philosophiae.

Quid attinet de me dicere, quem praesens annis superioribus tuo mellitissimo colloquio ita rapuisti transformastique vt fere reddideris alium? nam cum olim parum faustae institutioni me dederim recentiorique theologiae per aetatem nimis inhaeserim pertinaciter, tu flexanima suadela tua protinus effecisti, vt nulla iam lectione aeque delecter ac solida theologia. Quare non indignaberis, mansuetissime Erasme, quod Beatus Rhenanus, vir doctrinae et vitae integritate conspicuus, mihi nuper tuum Verae Theologiae Compendium dicauit. Quanquam enim tam insignis dicatura optimo cuique et doctissimo fuisset omnibus modis ambienda, eo tamen minus te eius instituti pudebit, quod non me solum sed alios haud parum multos ad veteris theologiae studium inflammasti; adeo enim dilucide tuam in sacris literis eruditionem et ingenium acerrimum indicat absolutissimus ille libellus, vt multos etiam barbaros, antea elegantioris theologiae ex professo hostes, hoc opusculo placaris tibique reddideris beneuolentissimos.

Nouum Testamentum denuo a te magnifice, quod nihil dubito, locupletatum cupidius sane expecto quam vlla mater filium charissimum peregre redeuntem; nam quicquid vspiam temporum superest ab officii mei occupatissimi molestiis, id omne tuis libris decies pellegendis impendo. Paceus noster, in quem externa corporis et animi bona ampliter congessit natura, vbi sit, quid rerum agat, scire percupio: cuius consuetudine imprimis iucunda vehementer sum delectatus. Tu vero, Erasme amicissime, Fabro tuo ignosce; nam studio in te meo et amori obsecutus, non veritus sum tuis

41. moliuntur certamen *scripsi*: moliunt̃ tamē *E*. 43 *N*: impertiant *E*. 56. *F*: accerrimum *E*.

---

41. cum Phrygibus] Cf. *Adag.* 28: sero sapiunt Phryges.

44. annis superioribus] Faber had been Chancellor to the Bp. during Erasmus' second residence at Basle; cf. Ep. 541. 159.

66. consuetudine] At Constance, where the latter part of Pace's embassy to Switzerland was spent: Feb. or March to Oct. 1517 (Brewer ii. 2914, 3051, 3721; cf. Epp. 706. 27 n., 887. 6). Some indication is hence obtainable of the date of Faber's move to Constance from Basle; see Ep. 386 introd.

occupationibus obstrepere. Quamuis enim tuas literas ceu munera preciosissima amplectar, licebit tamen per me tibi, dummodo amare non desinas, non solum non respondere literis meis, verum ne legere quidem, si ita sit commodum. Vale, theologorum et omnis doctrinae princeps.

Ex Constantia sexto Calen. Maii. Anno restitutae salutis M.D.XIX.

$^{924, 929}$954$_{987}$ TO WILLIAM BUDAEUS.

Farrago p. 42. ⟨Louvain.⟩
F. p. 203: HN: Lond. iii. 61: LB. 410. ⟨April⟩ 1519.

[The bracketed dates are supplied in LB., but are placed without any authority in the text: they are evidently correct.]

ERASMVS BVDAEO SVO S. D.

DVAS epistolas accepi eodem ferme argumento, sed quae mihi declarent superiorem conflictationem incolumi amicitia nostra inter nos hactenus constitisse. Mihi prolixa illa epistola non alio nomine magis displicet quam quod tuum animum videbatur offendisse: cui iam ne potes quidem non aequior esse, quando te autore seruata est, cum ipse eam noxae dedissem. Precor vt ista legatio tibi feliciter cedat, tuoque bono tandem in gratiam redeas cum aula. Quoties tumultus hos animo contemplor περὶ τοῦ Αὐτοκράτορος, protinus Horatianum illud venit in mentem, τῶν μωρῶν βασιλέων καὶ λαῶν.

Bene vale. M.D.XIX.

955. TO MARTIN LIPSIUS.

Brussels MS. 4850–7, f. 151. ⟨Louvain.⟩
⟨c. April fin. 1519.⟩

[A copy by Lipsius in the volume from which Ep. 750 comes. Lipsius' argument is: 'Erasmus relicto Louanio Antwerpiam se contulit, aediturus ibidem apologiam aduersus praelibatum Latomum ⟨Ep. 934. 3 n.⟩, qui et ipse ibidem libellum suum excudi curarat. Erasmus vero reuersus Martinum amice inuisit. Coram pollicitus est missurum se nuper aduectam Instrumenti Noui posteriorem aeditionem, quam etiam per suum ministrum, magistrum Ioannem Houium, cum subiecto epistolio misit.' The letter may thus be placed towards the end of April; not long after Erasmus' return from Antwerp (between 14–17 April: Epp. 939–40), and about the time of the arrival of the revised New Testament in Louvain (before 1 May, Ep. 961; and perhaps before 23 April, Ep. 950).]

EPISTOLA.

S. P. Expende volumen an sit integrum. Pecunia, si voles, aut remittetur aut seruabitur in tuum arbitrium aut impendetur in libros quos voles. Bene vale, Martine charissime.

954. 3. nomine *om. N.* 6. dedidissem *F.* 10. M.D.XIX. *add. H.*

954. 3. prolixa] Ep. 906. 9. Horatianum] *Ep.* 1. 2. 14.
6. dedissem] Cf. Ep. 906. 568, 9. 955. 1. Pecunia] Cf. Ep. 934. 2 n.

956. To Antony de la Marck.

Paraphrasis ad Galatas f°. a². ⟨Louvain.⟩
⟨c. April fin. 1519.⟩

[The preface to the Paraphrase on Galatians. This had been begun in February (*Apol. pro decl. matrim.*: LB. ix. 112 A), but was interrupted by a series of 'tragedies', i. e. the necessity of replying to various opponents: Briard (p. 93), Lee and others (Epp. 946, 952. 17 n.). A precise date is not possible. The passage in Ep. 952. 40 seems to imply that the Paraphrase was not yet completed. If that inference be accepted, the preface may be dated about the end of April.

The first edition is by Martens, Louvain, May 1519 (α), reprinted by Froben in August (β). It was printed again by Froben with Romans (Ep. 710) and Corinthians (Ep. 916) in Jan. 1520 without change; but there are marks of revision in Froben's collected editions of March 1521 (γ) and July (δ). The preface appears without further change in Froben's editions of Feb. and May 1522; but after that it was removed—for an obvious reason—, and in the later collections this Paraphrase was printed without any dedication. A copy of α was sent to England on 25 May 1519 (cf. Ep. 974). On 22 Aug. 1519 Boniface Amerbach writes to Zasius that β is not yet finished (Basle MS. D. IV. 18. 157).

Antony (c. 1495–1523), son of Robert de la Marck (p. 182), at an early age began to acquire preferment. In Jan. 1515 he was Canon of Liège. On 18 March 1516 he surrendered to Aleander (*Journal*, ed. Omont, pp. 17, 31) his claim on the Provostship of St. John's at Liège; and in the spring of 1517 he was Archdeacon of Brabant (Al. E. ii, p. 357). In 1518 he received the Cluniac Abbey of Beaulieu in Argonne, sw. of Verdun, of which his uncle, the Bp. of Liège (p. 167), was perpetual administrator; and in 1520 he was Archdeacon of Chartres. He seems to have attempted to secure some preferment for Erasmus, but without success (Lond. xv. 11, LB. 386). As Abbot, the rapacity of his officials and his own licentious conduct soon made him odious to his neighbours. For protection he meditated reverting, like his uncle, to the Burgundian allegiance. But before he could effect this, his abbey was stormed by the French, and he himself was stabbed to death by a neighbouring landowner, whose daughter he had wronged.

See P. A. Lemaire, *Recherches sur Beaulieu en Argonne*, 1873, pp. 71–4, 148; and GC. xiii. 1268,9.]

CLARISSIMO COMITI ANTONIO DE MARCA ERASMVS
ROTERODAMVS S. D.

Cvm iam admolitus manum Paraphrasi in Epistolam Pauli ad Galatas identidem animo circunspicerem cui laborem eum dedicarem, quandoquidem hic mos a priscis vsque saeculis in haec nostra tempora perdurauit, commodum allata est per Paschasium Bersellium, tibi toto pectore deditum, tuae celsitudinis epistola, modis omnibus prae se ferens animum erectum, excelsum ac plane talibus stemmatis dignum, ingenium ardens ac sublimi illi philosophiae natum, quae nos ad coelestium rerum contemplationem auocans, rerum harum humilium quas abiectum vulgus admiratur, contemptum adducit. Ea quidem res mihi non perinde mira fuit atque grata, praesertim reputanti patris tui Roberti dotes, viri in bellicae rei laudibus vel cum Scipionibus ac Pyrrhis conferendi, tum generosissimae matris

4. per . . . 5. deditum *om.* γ.

4. Bersellium] See p. 95; and for his arrival in Louvain Epp. 926, 928.

indolem, quae sic optimum fratrem Principem Simaicum expressit, vt minus esset germana propinquitate sanguinis quam aemulatione virtutum; postremo presulem modis omnibus incomparabilem Episcopum ac Principem Leodiensem, patruum tuum, cui proximam Paraphrasim dicauimus. An non pudebit posthac sacerdotes ac monachos etiam per luxum, per ocium, per aleam caeterasque sordidas voluptates aetatem traducere, cum tu ista nobilitate, isto fortunae fastigio, isto aetatis flore, quippe natus annos ferme quatuor et viginti, nihil antiquius, nihil suauius, nihil honorificentius ducis quam in liberalibus litteris, quam in honestissimis disciplinis versantem priscos illos ac laudatissimos principes referre? Macte animi iuuenis, perge talibus studiis per se clarissimo generi tuo lucem ac decus adiungere, perge caeteris bene natis iuuenibus ad honesta studia calcar addere: quorum aliquot iam videmus huc suapte sponte propensos.

Tuae nobilitati satis erat futurum, opinor, si epistolam epistola repensassem; nunc et libellum habes epistolae comitem: quem tibi non commendabo, sed tamen omnibus per te commendatum esse cupio. Argumentum est ab hisce temporibus alienius, nisi quod hinc ratiocinari licet quatenus fieri possit vt vir sapiens aliquando citra vicium laudet seipsum, quatenus humanae tribuendum autoritati, quantulum tribuendum ceremoniis, quantaque hinc pernicies vere pietatis, si quis huiusmodi fidat praesidiis. In hac Epistola nodus est antehac haud scio an a quoquam veterum satis explicatus, ex quo nata est nobilis illa inter Hieronymum et Augustinum conflictatio de mendacio. Nos eam difficultatem magis ostendimus nondum satis explicatam quam explicauimus. Res digna nimirum in qua tu mentis istius vigorem ac neruos excerceas.

Vale, generosissime iuuenis. Hoc amicitiae nostrae felicissimum auspicium esse ducam, si sensero libellum hunc et leta fronte abs te acceptum et alacri studio perlectum.

957_{958} TO WILLIAM CROY.

Farrago p. 346. Louvain.
F. p. 445: HN: Lond. xi. 6: LB. 349. ⟨c. May 1519.⟩

[These three letters can only be dated conjecturally. They show more intimacy with Croy than appears in Ep. 945, and may therefore be placed

13. αδ: Simiacum β.

13. fratrem] Charles Croy († 11 Sept. 1521 or 1527), first Prince of Chimay. He was knighted at Guinegate 1479, created Prince 1486, and Knight of the Golden Fleece 1491. At the wish of Philip the Fair he was godfather and guardian to Prince Charles; but finding that Margaret of Austria kept the power in her own hands, he resigned his nominal office in 1509 to his kinsman Chièvres (Ep. 532. 27 n.). See BN. iv. 564–6.

16. Leodiensem] See p. 167.
proximam] Cf. Ep. 916.

37. Augustinum] *Ep.* 28 = Hier. *Ep.* 56: about Gal. 2. 11–4.

later. But the mention of Latomus in Ep. 959. 33 suggests that the controversy with him (Ep. 934. 3 n.) was still fresh in Erasmus' mind.]

REVERENDISSIMO DOMINO D. GVILHELMO DE CROY, CARDINALI ET ARCHIEPISCOPO TOLETANO, ERASMVS ROT. S. P.

QVANQVAM non prorsus abhorret a vero, Praesul optime idemque Princeps cum primis illustris, quod olim placuit Stoae cultoribus, felicitatis humanae summam in habitu virtutis esse sitam, tamen Peripateticorum sententia mihi magis videtur ad communem hominum sensum pariter ac vitam congruere: qui negant beatitudinis circulum absolui posse, nisi tres bonorum ordines inter sese consentiant sibique mutuis praesidiis et adminiculis famulentur. In his ea quae vocantur animi, vt caeteris magis merentur appellationem bonorum plurimumque momenti adferunt ad summam felicitatis, ita maxime nostra cura nostraque parantur industria; vt praecipuam beatitudinis portionem nulli secundum Deum magis debeamus quam nobis, si quid tamen debemus nobis. Porro naturae dotibus, quoniam citra nostram industriam nobis ceu dormientibus occurrunt, mea sententia non tam beati sumus quam fortunati, licet haec quoque cura studioque vel seruantur vel etiam augentur. Siquidem Demosthenes, cum et voce esset perquam exili, deinde † spiritosus, ad haec impeditiore linguae organo, denique forma parum felici (quae res in oratore nonnihil habet momenti), tamen improba cura meditationeque nihil harum difficultatum non vicit: et Marcus Tullius valetudinem alioqui imbecillem sic motus ac victus moderatione confirmauit, vt quamlibet magnis laboribus par esset, idque in multam etiam aetatem. Porro fortunae commoda, quae velut organa sunt ad virtutem vel parandam vel exercendam, plerisque sero contingunt. Nam in honoribus parandis aut opibus aut fama dignitateque multis tota ferme aetas conteritur, vt immensis ac diutinis curis nihil aliud videantur assecuti quam vt locupletes aut optimates moriantur. Ita fit vt nec ipsi suis bonis admodum fruantur nec aliis magnopere sint praesidio.

Quo sane nomine T. R. D. mihi longe fortunatissima videri solet: cui quicquid vel a natura dari vel a fortuna conferri potest, contigerit vltro, contigerit affatim, contigerit mature, quo nimirum et ipse tuis bonis diutissime frui possis et de plurimis quam optime mereri. Nam praeter ingenii felicitatem, praeter corpus ad omnem virtutis vsum functionemque probe sculptum et concinnatum, tantum autoritatis, tantum dignitatis, tantum opum hinc summi Pontificis indulgentissimus fauor, hinc clarissimi Principis Ciuerii, patrui tui, plusquam

TIT. DE CROY *E*: CROIO *H*. 13. occurrunt *E*: obtingunt *F*. 16. spiritosus *E*: ? spiritu paruo, *E*. 29. T. R. D. *E*: tua sublimitas *H*.

36. Ciuerii] See Epp. 532. 27 n. and 647 introd.

paterna pietas in te congessit, vt amplius vix optari queat, nec supersit vllum dignitatis fastigium nisi quod vni tantum optari possit. Caeteris igitur multis in rebus luctandum est, si velint ad felicitatis fastigium emergere; tibi cum caetera suppeditata sint omnia, nihil superest nisi vnicum studium vnicaque cura, videlicet vt id quod facis facias, animi decora tibi pares istius fortunae magnitudine digna. Haec sola non largitur nec naturae fauor nec indulgentia fortunae. Sudore studioque redimantur oportet: haud alio precio superi mercem hanc mortalibus venalem esse voluerunt, ne monarchis quidem aut satrapis.

Neque enim quisquis imponit diadema, idem mentem addit rege dignam. Generis claritas aut populi fauor imperium dare potest, pectus imperio dignum non potest; et tamen hoc si desit, qui mandauit honorem, sarcinam addidit, non dignitatem. Verum ita demum admiranda quaedam et eximia dignitas exoritur, si naturae fortunaeque decora sic animi dotes illustrent vt ab his vicissim lucem accipiant, imo, si fieri potest, obscurentur. Ille denique vere magnus est qui vel adempto diademate magnus esse perseueret. Multis obstat generis obscuritas aut res angusta domi, quo minus ad eximias virtutes, quae non nisi paucis, quos aequus amauit Iupiter, contingunt, queant eluctari; aut si peruenerint, non perinde licet alios benemerendo subleuare. Caeterum si quis extiterit in quem vnum non secus atque olim in Pandoram deorum omnium omnia munera collata sunt, simul horum bonorum chorus competierit, is mihi videtur numinis cuiusdam instar habere, superum benignitate in hoc datus vt beneficentiam suam quam latissime diffundat in omnes. Fungetur autem officio suo, primum si agnoscat dotes suas —sunt enim iuxta poetam eximium qui parum norint sua bona—, deinde si meminerit quicquid adest bonarum rerum, id omne Domini esse peculium, in hoc creditum vt iuuandis proximis impensum copiosam vsuram referat Domino, talium lucrorum auarissimo. Sed in primis adsit animus excelsus et rerum leuicularum quas sordidum vulgus admiratur, contemptor, quique ceu murus aheneus ab honesto deflecti non possit. Atque hanc vbique regulam secutus, vniuersam suae felicitatis πανοπλίαν in reipublicae subsidium conferat; quando hoc in primis numini peculiare dixit antiquitas, iuuare mortalem.

Ad hanc imaginem proxime accedant necesse est, quos aeterni numinis fauor in isto rerum fastigio collocauit. Addet calcar animo si se cogitet velut in amplissimo theatro consistere, totius orbis oculis

60. sunt *E* : sint *N*.

55. res angusta] Juv. 3. 165.
56. paucis] Cf. Verg. *Aen.* 6. 129,30.
62. diffundat] Cf. Ov. *A.A.* 3. 9.
64. poetam] Verg. *G.* 2. 458.
69. contemptor] Cf. Sall. *Iug.* 64. 1.
murus] Cf. Hor. *Ep.* 1. 1. 60.

in vnum coniectis, nihil expectari ab ipso plebeium aut vulgare, in exemplum rapi quicquid dixerit aut fecerit. Etenim si histriones habet solicitos quomodo susceptae fabulae, quomodo theatro respondeant, quanto magis curae debet esse magnatibus vt dignitati suae, vt orbis expectationi respondeant! Quo te pluribus titulis ornauit fortuna, hoc impensius enitendum vt sorti lucrum respondeat. Neque enim clam esse potest quid expectetur ab Abbate, quid ab Archiepiscopo, quid a Cardinale, quid ab eo cui natalium imagines ac decora praelucent; denique quid a Duce. Non ita magnum est dignitatem amplissimam suscipere; susceptam tueri ac sustinere longe difficillimum est. Recte dictum est illud, pulchrius esse nonnunquam honorem meruisse quam obtinuisse. At longe pulcherrimum arbitror dignitatem amplissimam citra ambitum assecutum esse, ac susceptae sic modis omnibus respondere vt non tu per illam illustris sed illa per te videatur illustrata. Ac bona pars eximii principis est certo velle bonum principem agere. Id si a quoquam alias vnquam sperandum fuit, de te certe tam multae res nobis tam magnifice pollicentur, vt non temere certam fiduciam animo praesumamus omnes.

Multis argumentis R. D. T. iam nunc sui specimen nobis aedidit; maiora sunt quae indoles ista ac virtus velut herbescens adhuc et cotidianis auctibus ad maturitatem properans gliscensque promittit. Porro quanquam virtutis seminarium indiderit natura, res, vt fatear, egregie potens, tamen huc non leue momentum adfert cordatos, integros, eruditos grauesque viros in consiliis, in officiis, in domesticis colloquiis semper habere. Sed multo maxime conducit, quemadmodum facis, in optimis literis per aetatem non segniter exerceri, praesertim iis quae ad egregium principem gerendum vel addunt stimulos vel viam aperiunt: tametsi factum videmus vt quosdam eximios principes disciplinae, licet alieniores nobilitarint, veluti Mithridatem linguarum reique medicae peritia, C. Caesarem matheseos cognitio. Multa suggerunt amici, sed nulli plura quam boni codices, quos Cato vel in ipsam vsque curiam comites habere consueuit, lectitans interim aliquid, dum senatus cogeretur. Vt igitur non omnis disciplina perdiscenda principi, ita maior est librorum numerus quam vt omnes vacet euoluere: proinde ex vtrisque quod optimum est quodque proximum ad rem principis facit, primo loco discendum est. Nec enim expediat hominem reipublicae natum assidua meditatione studiorum in mutis, vt vocant, magistris situm ducere: quin potius, quemadmodum Plato ciuium suorum animos gymnasticae musicaeque

81. vt orbis expectationi *add. H.* te *add. H.* 96. R. D. T. *E*: tua iuuentus *H.* 109. vsque *add. F.*

115. mutis . . . magistris] Cf. *Adag.* 118; a proverb quoted in Gell. 14. 2. 1.

temperatura fingit, ita decet summatium vitam vicissim studiorum ocio rerumque gerendarum negocio temperari.

Sed quo rapior, oblitus epistolam scribere me, et scribere Principi tam excellenti? cuius prudentia me monitore non eget, sed felicitas magis exigit vt gratulemur. Sed volupe fuit in bonorum tuorum commemoratione diutius versari, Praesul huius aetatis praecipuum ornamentum: quibus optamus semper aliquid accedere, vt nobis nouum subinde gratulandi argumentum suppeditetur, dum tu indies te ipso maior ac melior redderis. Quod alternis nunc linguam, nunc calamum exerces, maiorem in modum probo: quo lubentius tibi parui, licet alioqui districtissimus, vt stilum tuum prouocarem. Habet R. T. D. epistolam bis male scriptam, ac vereor etiam ne *τὸ τρίτον* molestam, quod non minus prolixa sit quam incondita. Verum hac in parte nobis aequior sis oportet, qui tibicinem Arrhabium in te prouocaris. Si dignaberis hunc Erasmum famulitio tuo asscribere, ego faxo vicissim vt tibi inter Guilhelmos sit locus praecipuus; quando nomen hoc mihi ceu fato quodam amicum ac prosperum esse video. Longum sit recensere omnes; sed te non pudebit, opinor, G. Archiepiscopum Cantuariensem, Guilhelmum Monteioium, Guilhelmum Budaeum habere comites. Si quid erit in quo R. T. D. nostram opellam desyderabit, quod volet iniunget homini cupidissimo tibi gratum faciendi. Bene valeat E. T. R. D.

Louanii, [Anno M.D.XVIII].

[957] 958 [959] FROM WILLIAM CROY.

Farrago p. 349. — Louvain.
F. p. 447: HN: Lond. xi. 7: LB. 350. — ⟨c. May 1519.⟩

G. CROIVS CARDINALIS ERASMO ROTERODAMO SVO S.

ACCEPI epistolam tuam, mi Erasme, quam quibus verbis laudem profecto nescio, tam est elegans, tam erudita, tui tuarumque simillima; cui dum respondeo, illud est mihi abs te impetrandum, vt facile feras me non aliter quidem atque tu sentis sentire, sed aliter certe disserere: idque ego faciam vt ille apud Platonem Glauco iusticiam vituperans, quo ad laudes illius tantae virtutis Socraticam prouocaret facundiam. Quum velut per gradus quosdam ad animae felicitatis commemorationem venis, probare magis videris Peri-

957. 121. Sed *E*: At *F*. 127. Habet R. T. D. *E*: Habes *H*. 135. G. *E*: Gulielmum *H*. 136. R. T. D. *E*: tua sublimitas *H*. 138. valeat E. T. R. D. *E*: vale *H*. 139. Louanii, Anno M.D.XVIII *add. H*.

957. 130. Arrhabium] This form, for *Arabium*, is repeated in Ep. 959. 2, and is found in all editions. In *Adag.* 632 Erasmus interprets: 'In eos dici solitum qui a semel coeptis nunquam desistunt.'

132. Guilhelmos] Cf. Ep. 534. 32 seq.

958. 5. Platonem] *Rep.* bk. 2.

pateticam de bonis opinionem quam Stoicam, eamque dicis ad communem hominum sensum pariter ac vitam magis congruere: quod argumentum si vllius est momenti in ratione beatitatis asserenda, facile sectas omnes vincet Epicurea, quae tam popularis est vt maxima sit hominum pars quae putet nos ad vnam voluptatem natos esse. Atqui video te parum moueri turba cerdonum, sartorum, culinariorum, laniorum opificumque reliquorum, et testimonium ab illis praestantissimis requirere viris qui summo ingenio praediti summaque eruditione non temere huc atque illuc feruntur, id est quocunque opes voluptatesque impellunt; sed supra humanos constituti casus, nullis affecti perturbationibus res ipsas liquido perspiciunt et ad viuum, quod aiunt, resecant. Hi vero quonam modo disputent, quaeso videamus: agamusque nos Stoico more paulo subtilius. Nec mireris si ad hanc disputationem minime attulero popularem eloquentiam copiosam illam forensem, quam etiam vix assequerer vel in ipsa voluptate apud multitudinem commendanda: neque enim sumus omnes Erasmi, qui ita de magnis disserit vt nihil fieri possit familiarius, ita de paruis vt nihil sublimius, ita de obscuris vt nihil dilucidius, ita de paradoxis vt nihil probabilius.

Sed ad id quod institueram, si opes, si copiae, valetudo, robur, forma aliaque et corporis et externa quae tu vocas bona, aliquid momenti ad felicitatem ipsam afferunt, quo haec fuerint maiora, eo profecto ampliorem praestantioremque beatitudinem faciant necesse est: ita vt longe beatior sit formosus et diues paupere deformi. Quod si addideris opes, copias, honores, potentiam, imperium, amicos, natales, robur, celeritatem, quam ille multis parasangis in cursu felicitatis virum bonum relinquet qui his caruerit! Quo fiet vt Socrati illi numini philosophorum cum tota illa sua virtute vix vnus ad felicitatem gradus confectus fuerit. Quod est pene impium dicere; nam si singula illorum ad beatitatem aliquid faciunt, omnia simul adeo multum profecto facient, vt beatior is futurus sit qui ea habeat quam bonus vir illis orbatus: atque ita Neronem facile fuerit tam saeuum tyrannum Epicteto Stoico seruo diis et mortalibus gratissimo beatiorem dicere. Aufer, obsecro, a Socrate turpitudinem illam corporis, ignobilitatem generis, vxorias molestias, egestatem, inopiam; da formam, da stemmata generis, da obsequentissimam vxorem, confer opes honoresque eximios: quid amplius, quid excelsius, quid admirabilius habiturus es in hoc Socrate quam in illo fuit?

Quid tu ais, mi eruditissime Erasme? Opes sunt bona, sunt pulchritudo et vires bona; cur igitur nemo his fit vnquam melior? Cicero, in quo fuit tanta verborum Latinorum peritia quanta in ipsa

20. ad *add. F.* 43. *F*: aegestatem *E.*

tota Latina Roma, vt nosti, mirari se dicit opes a priscis Romanis bona esse appellata, quum nihil sint minus, neque id vocabuli satis esse illi rei aptum. Putas tu eruginem quandam vilissimam vel auri vel argenti, serica vestimenta, aulaea, domos magnificas multum beatitati addere: si haec ergo nunquam humanus inuenisset luxus, nullus absolute fuisset beatus? Existimas formam, id est colorem quendam album rubore temperatum, ex felicitate esse: nullusne ergo felix Aethiops? certe nullus nostra sententia, si hac ex parte aestimatur felicitas, vt sententia illorum nullus apud nos; si modo res ipsi eadem qua nos metiuntur decempeda, vulgari nimis et iudiciis crassis populorum accommodata. Et vt loquamur etiam ex sacris literis, quemadmodum vtrunque nostrum decet, me vtpote Episcopum, te vtpote interpretem tam diligentem et syncerum earum: quae regna, quas opes addis Christo, vt sit futurus felicior quam fuit in mundo?

Sed de hoc taceamus, quippe Deus ipse Rex est regum, fuitque semper, et Dominus dominantium. Petrus certe gloriatur se neque aurum habere neque argentum. Quid agis, Petre? cur tibi detrahis non malam felicitatis partem? Adde Paulo Romanum imperium, illi inquam Paulo qui se gloriari ait in calamitatibus, vt homines vocant, atque aduersis; an habebis beatiorem, an maiorem, an magis admirandum Paulum? Vin' tu vti voce illa Quintiliani Caeco in limine, 'quos miseros fecere virtutes?' Caue vocaris miseros illos, quos pronunciat Christus, veritas ipsa, tum demum beatos quum eos fuerint homines insectati propter se. His volui tecum agere cum bona venia tua, vt ego me ipse exercerem in hoc argumento; non tamen ita spaciatus in hoc loco vt obliuiscerer me epistolam scribere. Tu nostrum hoc exercitamentum consules boni.

Venio ad alias partes tuae quam suauissimae epistolae: ita deinde admones me officii mei tu Peripateticus, vt ista praecepta vix vel ab ipso possent expectari Cittieo Zenone. Eiusmodi, obsecro, frequenter ad me mitte, vt te praeceptore quonam modo me gesturus sim sciam. Ego enim, etsi non sum ex primo illo optimo genere hominum, per

72. Caeco in limine *F Corrig.*: in pariete palmato *EH*. 81. Cittieo *H*: Cittico *EF*: Scythico *E Corrig.*

67. Petrus] Acts 3. 6.
70. Paulo] Rom. 5. 3.
72. Quintiliani] His *Decl.* 1 and 2 are entitled 'Paries palmatus' and 'Caecus in limine', and have very similar themes. The quotation here comes from § 1 of the latter; so that the correction made by the editors of F is necessary.
74. Christus] Matt. 5. 11, Luke 6. 22.
81. Cittieo] The correction proposed in E throws light on the standards of the editors.
83. genere] The reference is to Hes. *Op.* 293–5, quoted by Arist. *Eth. Nic.* 1. 4. 7. Croy, guided no doubt by Vives (l. 114 and p. 508), follows the version made by Argyropylus (Ep. 456. 106 n.) in translating the Ethics, rather than Nic. Valla's translation of Hesiod.

sese qui omnia norunt, essem longe libentissime ex proximo, parent qui recta monenti. Et spero me ita ducturum vitam vt meo et charissimi patrui honori non desim; cuius in me charitatem merito plusquam paternam appellasti. Neque enim posset me tam arcto amore complecti, etsi mihi bis pater esset; cui etiam ego plus me debere profiteor quam patruo et patri beneficentissimis simul. De eruditione illud ego in primis optarem fieri, si posset, vt Graecam illam ἐγκυκλοπαιδείαν absoluerem; quod si id per immensa non licuerit negocia, certe, vt consulis, melioribus me dedam disciplinis, atque iis ad quas meapte sponte et natura feror, ad mansuetiores Musas, ad elegantiam sermonis Latini, nonnihil etiam Graeci, ad eam philosophiam quam in ciuitates domosque inuexit Socrates (ethicen appellant), quae mihi ad gerendam rempublicam multo commodissima semper visa est.

Iuuat iam verba quaedam tua recensere: 'Sed quo rapior, oblitus epistolam scribere me, et scribere Principi tam excellenti?' Oblitus certe es, mi dulcissime Erasme, te scribere ei, cui si literas dares tota Iliade longiores, nondum ipsum legendo tua satiares, non auferres dulcedinem tuarum rerum, augeres potius semper. Quod vero de famulitio loqueris, non opus est eiusmodi verbis tu agas mecum. Socium te appella meorum studiorum, aut melius te praeceptorem, me discipulum. Porro quod de Gulielmis dicis, gaudeo mihi nomen tibi amicum contigisse, neque vero me pudebit vnquam clarissimum et omni virtutum numero consumatum Gulielmum Varamum, archiepiscopum Cantuariensem, socium quauis in re habere, non illustrem et strennuum principem Monteiouium; quos tu ita passim commendas, de quorum virtutibus ego tam multa a plerisque accepi, vt adduci non possim quin existimem summos illos esse viros atque excelsos. Quid loquar de Gulielmo Budaeo, amoribus atque deliciis Musarum et Graecarum et Latinarum? cuius laudandi nunquam Viues meus finem facit; cuius Budaei studia, monumenta, ingenium, eruditionem, linguam, mores colo, suspicio, veneror, admiror, adoro. Inter hos malim multo me annumeres quam inter quosuis alios opulentissimos principes horum dissimiles.

Vale, mi Erasme, et loquacitati nostrae ignosce; simul quum fuerit ocium, rescribe. Quoniam existimaui te haud facile meum characterem lecturum, idcirco vsus sum amanuensi.

Louanii, [Anno M.D.XVIII].

91. *F Corrig.*: ἐγκυκλωπαιδείαν *E.* absoluerim *F.* 107. consummatum *H.* 116. *H*: malim me annumeres quam multo *E.* 121. Louanii, Anno M.D.XVIII *add. H.*

91. ἐγκυκλοπαιδείαν] Cf. Quint. *Inst.* 1. 10. 1.

[958]959. To William Croy.

Farrago p. 352. Louvain.
F. p. 449: HN: Lond. xi. 8: LB. 351. ⟨c. May 1519.⟩

REVERENDISSIMO DOMINO D. GVILHELMO DE CROY, CARDINALI ET ARCHIEPISCOPO TOLETANO, ERASMVS ROT. S. P.

Reverendissime D. ac Princeps illustrissime, proximis literis iocabar vereri me ne tibi prouocasses Arrhabium tibicinem. At idem versis rerum vicibus in me recidisse videtur: adeo non solum omnibus quamuis prolixae illius epistolae partibus respondes, verumetiam obtorto collo in latissimum philosophicae disputationis campum trahis, argumentum non vnius voluminis ordiens. Quod ni mih perspectum esset ingenium R. T. D. ad omnia versatile, nonnihi addubitarem ne tibi ista scribenti sophista quispiam in consilio fuerit; adeo quaedam arte detorques alioque quam dicta sunt rapis. In praesentia non congrediar tecum iusta acie, sed paucis attingam pauca, non immemor epistolam scribere me. Porro quando testaris te vtcunque disserueris sentire mecum, non possum non et ipse tecum sentire, vtcunque disseruero. Sic aiunt et Peripateticos rebus ipsis conuenire cum Stoicis, verbis duntaxat ac ratione praecipiendi discrepare. Porro cum idem doceant, tamen Peripateticos hoc nomine praefero Stoicis, quod illi paradoxis vtantur multum abhorrentibus a vita sensuque communi; hi veluti demittant sese magis ad popularem captum, non alio tamen spectantes quam spectant Stoici. Sic Plato vult suum sapientem ab illa mirabili luce rerum quae vere sunt, ad vmbras vulgi descendere, quo magis prodesse possit: sic aeterna sapientia nobis vbique fere balbutit. Nec ideo protinus optimum est quicquid infimae feci vulgi maxime placet: huc enim detorques, sed violente verius quam apposite. Quem autem mouerit, si quis Stoicus clamitet regnum, opes, prosperam valetudinem nullo pacto bona esse? rursus seruitutem, paupertatem, morbum, senectutem, mortem nihil esse mali? omnes felicitatis numeros conclusos in habitu nescio quo sapientiae? Haec certe frigent et apud eruditos, apud vulgus hominum etiam ridicula sunt. At si quis neget haec anxie quidem expetenda, verum si forte obtigerint, vertenda esse in materiam organumque virtutis, huius oratio placabilius descendet in aures animosque, non dicam cerdonum, sartorum, culinariorum, quos tu commemoras, sed magistratuum, principum, episcoporum, addam etiam theologorum: nam hac in re nec Latomum a me dissensurum opinor, quantumuis in negocio linguarum dissentire putatur. Neque tamen continuo

TIT. DE CROY *E*: CROIO *H*. 1. Reuerendissime D. *E*: Reuerende praesul *H*. 7. R. T. D. *E*: tuum *H*.

19. Plato] *Rep.* 519. 33. Latomum] Cf. Ep. 934. 3 nn.

probat vulgus quicquid frequentissime sequitur. Nemo non damnat inhonestam voluptatem, nemo laudat temulentiam. Nos de iudicio loquimur, non de cupiditatibus ac morbis animorum.

Sed ne prolixi simus, primo loco sic ratiocinaris: 'Si corporis ac fortunae commoda bona sunt, quo copiosius ea contingunt, hoc feliciorem reddant necesse est.' Primum meminisse debet R. T. D. hoc genus bonorum, quantumuis accumules, non adferre beatitudinem, sed accessione beatitudinem quam sola virtus praestat absoluere, certe quod ad vsum virtutis attinet. Deinde quanquam ista conferunt ad felicitatem, non continuo sequitur iuxta modum horum et felicitatem accrescere. Cibus ac potus conducit ad hominis vitam tuendam, at non continuo maxime viuit qui plurimo vtitur cibo. Praeter vnam sapientiam nihil est in rebus humanis tam commodum, quin fiat incommodum si sit immodicum. Forma moderata multos commendauit, multis exitio fuit immodica. Pythagorae, Scipioni Africano, Traiano Caesari non parum autoritatis conciliauit formae dignitas. Iam vero tibi videtur etiam impius, cui Socrates vel pilo felicior videatur, si quis deus illius animo formam, opes ac genus adiunxisset. Vt nihil aliud, certe pluribus profuerit. At virtutis finis est in vsum multorum diffundi: nunc illius virtus paucissimis ciuium bono fuit, ipsi etiam exitiabilis. Porro quot parasangis praecurrat his bonis instructus, non est meum metiri; mihi satis est aliquam felicitatis accessionem adiungi. Rursus expendere conuenit haec bona, non numerare, quod tu facis, qui virtutem hisce rebus destitutam vix vnum facis gradum ad felicitatem. Vna virtus tantum habet momenti vt sola conficiat felicitatem; tantoque praestantior est caeteris bonorum generibus, vt nec in appellationem bonorum recipiantur illa, nisi quatenus virtuti famulantur. Ex quibus satis liquet hoc loco non satis in tempore Neronem sceleratissimum tyrannum cum Epicteto philosopho integerrimo comparari. Vt Neroni non profuit imperium aut opes, quo minus esset infelix; ita si Epicteto optimo viro haec commoda accessissent, fuisset ad exercendam virtutem non paulo instructior.

Ad haec ratiocinaris hunc in modum: 'Si bona sunt, cur horum praesidio nemo fit melior?' Primum qui suas opes a maioribus relictas aut alioqui bene partas effundit in subsidium pauperum, aut si quis opum vsus sanctior, non huic opes adminiculo sunt vt indies seipso melior euadat? nisi forte non putemus accessione benefactorum et virtutis gradibus adiungi nonnihil. Deinde non fugit hoc tuam

40. debet R. T. D. *E*: debes *H*. 55. exitialis *H*. 72. putamus *H*.

38. ratiocinaris] Ep. 958. 28 seq. 68. ratiocinaris] Ep. 958. 48,9.
51. impius] Ep. 958. 37.

prudentiam, non eadem ratione opes, formam, valetudinem aliaque id genus bona dici qua virtutem. Sic enim haec bona vocantur, quemadmodum regum caduceatores reges dicimus, quod regibus seruiant. Quae Stoici fortassis appellarent commoda, Peripatetici dilatata ratione nominis bona quaedam appellant. Virtute nemo potest abuti; his abutuntur multi, sed suo, non rerum vicio. Rursus sunt quaedam pro incommodis mala vocata Peripateticis, quae saepe tamen vertuntur in materiam virtutis; et fortassis plures corrumpit paupertas quam opulentia moderata. At Cicero demiratur a priscis Latinis rem familiarem bona dici; sed, nisi fallor, Stoici personam agens hoc demiratur. Aliter Deus dicitur bonus, aliter vir probus, aliter equus, aliter nummus. Quorsum autem attinet mirari corporis sanitatem ac vires bona dici, cum iuxta philosophos prorsus in eadem competat entis ac boni appellatio? Nec de iis loquor quae luxus repperit, etiam si haec quoque male reperta nihil vetat in meliores vsus vertere. Illud salsius est quam argutius: 'Si felix non est, nisi cui color est candido rubroque mixtus, nullus Aethiops felix.' Non enim continuo formosus quisquis hoc colore sit, neque quicquam vetat quo minus Aethiops apud Aethiopes suo nigrore formosus sit. Christo si nihil accessit, quid est igitur quod toties petit a Patre? quid est quod gloriatur sibi datam potestatem in coelo et in terra?

Sed Christum huic disputationi, quando ita videtur, non admisceamus. Quod Apostolos pauperes esse voluit, non docet opes esse malas, sed noluit Euangelii gloriam huius mundi praesidiis asscribi. Nec inficior saepe incidere vt haec sint abiicienda, si id postulet pietas.

Nunc mihi vicissim responde. Si haec bona non sunt, qua fronte ea publicis etiam precibus flagitamus ab eo qui nihil largiri nec vult nec potest nisi bona? Absit autem vt dicamus miseros qui virtute praediti sunt; imo felicissimos dicimus, sed consummatius felices quibus haec adsunt vel sponte oblata vel cum laude quaesita, nisi quid secus postulet temporis ratio.

Desinam philosophari si R. T. D. vni etiam rogatiunculae responderit. Finge mihi duos, alterum forma Thersiten, paupertate Irum, valetudine miserrima, lingua balba, futili memoria, ingenio plumbeo, genere pudendo, inuisum omnibus, exulem, denique senem decrepitum; alterum virenti aetate, formae dignitate venerandum, felici valetudine, lingua vocali et expedita, memoria fideli, ingenio dextro, potentem opibus, clarum natalibus, postremo summa dignitate suspi-

77. *F* : dilata *E*.　92. *F* : sit Christo, si nihil accessit. quid *E*.　94. et in EN^2 : et HN^3.　106. R. T. D. *om.* *H*.　responderis *H*.　107. Thersiten *scripsi* : Thersitē *E* : Thersitem *H*.

89. Illud] Ep. 958. 56–8.

ciendum omnibus. Fac interim adesse tibi mentem viro probo dignam, quae primum amet optima, deinde quae cupiat de omnibus quam optime mereri: adesse deum aliquem, qui iubeat vt vtrum malis eligas; nam continuo futurum te quod delegeris. Dic mihi bona fide, hunc an illum eliges? Et videtur indignum boni nomine, quod vir bonus potius esse duxerit? Sed vrgebis, 'Si bona sunt, cur ea iubemur contemnere?' Contemnit qui haec prae virtute negligit, contemnit qui non his fidit, contemnit qui sibi non possidet, contemnit qui benigne erogat, contemnit qui non affligitur ablatis, si quando fortuna quod suum est repetit. Felix non est qui his tantum sibi felix videtur. Felix non est qui his orbatus felix esse desinit.

'Ἀλλὰ φιλοσοφίας ὥσπερ δρυὸς ἅλις. Quod tua celsitudo non grauatur vel a nobis admoneri, non possum non probare modestiam animi tui, quam ne tantus quidem fortunae splendor potuit viciare: quanquam a nobis illa non tam monendi studio dicta sunt quam excitandi stili tui gratia. Quod sic affectus es erga disciplinas maximo Principe dignas, magis isto nomine te felicem iudico quam ipso galero, quantumuis augusto. Quod famulicii vocabulum prorsus reiicit tua modestia, liberum tibi facio vt quocunque me nomine voces, modo inter tuos numeres. Vt humanitas tua non fastidit Guilhelmorum trium contubernium, ita non dubito quin illi tui nominis accessione gaudeant obscurari: si tamen istud est obscurari, ac non potius accessione lucis illustriorem fieri. Suffuratus sum vnam aut alteram horulam, ne viderer prorsus officio meo defuisse. Breui, vti spero, copiosius studium animi nostri erga T. celsitudinem declarabimus: quam opto semper quam optime valere.

Louanii, [Anno M.D.XVIII].

960. To Martin Lypsius.

Brussels MS. 4850–7, f. 151 (α). ⟨Louvain.⟩
Horawitz MS. p. 40. ⟨c. May 1519.⟩
Horawitz v. 4 (β).

[In α Lypsius gives the following argument: 'Leus astu quodam ac vafricie F. M. vtpote simplicem facile circumueniens, literas, quas plurimas ipsi scripserat, quasi quid quesiturus efflagitat: quas etiam stato tempore non reddidit. Apologiam quam mittit Er., dicebat non posse venumdari, prohibente scilicet Atensi.'

The only certain evidence of date is that Briard of Ath (p. 93) is still living. When Briard died (8 Jan. 1520) Erasmus had only published three Apologies. At the time of the first, against Faber (Ep. 597. 32 n.), he was not yet embroiled with Lee. The second, about marriage (p. 93), had probably been sent already to Lypsius with the Paraphrase on Corinthians (Epp. 916 introd., 921). The Apology mentioned here may therefore be conjecturally identified with the

138. T. *E*: tuam *H*. 140. Louanii, Anno M.D.XVIII *add. H.*

third, against Latomus (Epp. 934. 3 n., 955 introd.); and this letter may thus be dated c. May 1519.]

D. ERASMVS ROTERODAMVS DOMINO MARTINO LYPSIO BRVXELLENSI S. P. D.

Levs agit tecum vt lupus cum agno. Ego mensibus aliquot Leum nunquam vidi, tantum abest vt cum eo expostularim. Atque vtinam non dedisses ei reliquas epistolas! poteras enim quiduis praetexere. Tu fac astute: ex me nihil sciet; minus enim illi fido quam cacodemoni. Epistolam illam amicam non ob aliud scripserat nisi vt te magis falleret. De Apologia falsum est: imo probata est ab Atensi et venditur. Eam ad te mitto. Tutissimum est hac tempestate nulli neque fidere neque dicere quicquam. Bene vale.

961. To Lorenzo Campegio.

Farrago p. 380. Louvain.
F. p. 467: HN: Lond. xii. 1: LB. 416. 1 May 1519.

[L. Campegio (1472 — 19? July 1539), a learned canonist of Bologna, entered the Church on the death of his wife. Papal favour created him Bp. of Feltre 1512 and Cardinal 1517. In 1518–9 he was in England as Legate to raise money for the Crusade against the Turks (Ep. 887. 13 n.). On his departure Henry VIII made him English agent at the Papal Court, gave him a house in Rome, and promised him the bpric. of Salisbury at its next vacancy (Brewer iii. 119, 646). This fell in to him in 1524; and in 1523 he had been made Bp. of Bologna. In 1528–9 he was sent as Legate to England on the question of the Divorce. See DNB., Ciaconius iii. 384–6, and Gams. In Feb. 1520 Erasmus dedicated to him his Paraphrase on Ephesians.

From the stress which in Epp. 968, 970, 990 Erasmus lays on Campegio's interest in the English movement for the revival of learning, this letter may be regarded as belonging to the group, Epp. 962, 964–7, in which an invitation to return to England is evidently solicited. For the significance of the latter portion see Ep. 502 introd.

The dates are confirmed by the New Testament, and by Campegio's presence in London; whence he replied on 4 July.]

REVERENDISSIMO DOMINO D. LAVRENTIO CAMPEGIO CARDINALI ERASMVS ROTERODAMVS S. D.

Reverendissime domine, virtutum tuarum insignium et eruditionis rarissimae fama inflammatus, iam pridem gestio reuerendissimam D. T. et nosse propius et coram adorare. Sed hactenus obstitit partim valetudo, ex diutinis morbis etiamnum tenerior quam vt eam ausim nauigationi molestae committere, partim quod ante menses aliquot Christianissimi Regis literis euocatus sim in Galliam; cui diutius excusare non licuit. Verum ne nullo interim argumento

960. tit. *β*: s. p. *a*. 2. nusquam *β*. 961. tit. reverendissimo domino d. *om. H*. 1. Reuerendissime *E*: Eximie *H*. 2. reuerendissimam D. T. *E*: te *H*.

961. 3. coram] Cf. Ep. 937. 39 n. 6. in Galliam] Cf. Ep. 896. 90 n.

declararem meam erga R. D. T. animi propensionem, mitto Nouum Testamentum magnis sudoribus denuo a me recognitum; quod S. D. N. Leoni dicatum ipsius hortatu in lucem emisi, quemadmodum illius Breue testatur additum in operis frontispicio. Huic initio reclamabant quidam, sed qui aut non legebant aut non intelligebant. Nunc amplectuntur omnes, exceptis paucissimis quos pudet resipiscere. Hi nullum non mouent lapidem vt bonas literas passim reflorescentes opprimant. Ad id splendidos praetexunt titulos, haereseon profligationem, Ecclesiae defensionem, cum, mihi crede, longe aliud agatur. Mihi certe rebus omnibus omissis illud vnice studio fuit, vt meum ingeniolum hoc et qualescunque literulae Christi gloriae seruirent ac Ecclesiae commodis. Homo tamen sum, labi possum. Quod si iudicium alicubi defuit, animus certe rectus non defuit. Omnibus nemo hactenus placuit: mihi satis est quod optimis quibusque placeo.

Sed vide, quaeso, peruersissimam, imo ingratissimam quorundam maliciam. Diffisi libris et argumentis quidam sycophantiis aggrediuntur. Quicquid prodit libellorum, quibus hoc tempore quidam nimium licenter ludunt, mihi impingunt. Prodierat Nemo—nam is est libelli cuiusdam ludicri titulus; meum esse calumniabantur: et persuaserant, ni autor iratus sibi suum opus vindicasset. Exierant Epistolae quaedam ridiculae; non deerant qui me adiutore scriptas dictitarent. Postremo prodiit nescio quibus auibus opus M. Lutheri. Autor mihi tam ignotus est quam qui omnium ignotissimus, librum nondum perlegi: et tamen initio meum esse dictitabant, cum illic nec vnus apiculus sit meus.

Horum cum nihil adhuc procedat, ipsa re reuincente mendacium, dialogi cuiusdam suspicionem mihi moliuntur impingere. Is, vt ex argumento satis constat, scriptus est in odium diui Iulii Pontificis max. schismatis tempore, sed a quo incertum: ante quinque annos degustaui verius quam legi. Post repperi in Germania

8. R. D. T. *E* : te *H*. 9. S. D. N. *E* : pontifici *H*. 14. passim *F* : pascim *E*. 30. M. *E* : Martini *H*.

8. Nouum Testamentum] See p. 387.
11. Breue] Ep. 864.
26. Nemo] See Ep. 863. 29 n.
28. autor] Cf. HE. 90, §§ 89–91.
29. Epistolae] Eov.; see Ep. 622. 4 n.
30. opus] See Ep. 904. 19 n.
31. ignotus] Cf. Ep. 939. 66.
35. dialogi] See Ep. 502 introd.
37. schismatis] See Ep. 236. 43 n. The schismatic Cardinals held out until after Julius' death; see Creighton iv. 187–9. In giving this date for the composition Erasmus seems to wish to convey the false suggestion (cf. Epp. 622. 15–7, 636. 14–7) that the *Iulius* was identical with Peter Gringore's morality-play, *L'homme obstiné*, produced in Paris, Feb. 1512, in which the central figure is the Pope, and there is much contentious dialogue between 'Peuple françois' and 'Peuple ytalique'; the former perhaps getting the best of the dispute (cf. Ep. 967. 161). See E. Picot in *Bull. soc. hist. prot. franc.*, xxxvi (1887), pp. 225–32; and NBG. xxii. 113,4.

apud quosdam descriptum, sed variis titulis. Quidam testabantur Hispani cuiuspiam esse, sed suppresso nomine; rursus alii Fausto poetae tribuebant, alii Hieronymo Balbo. Ego quid de his coniectem non habeo. Subodoratus sum quoad licuit, verum nondum peruestigaui quod animo meo faceret satis. Desipuit quisquis scripsit, at maiore supplicio dignus quisquis euulgauit. Ac miror esse qui solo stili argumento mihi obtrudere parent, cum nec mea sit phrasis, nisi prorsus ipse mihi sum ignotus; nec mirum sit futurum etiam si qui in oratione nonnihil referrent Erasmicum, cum verser in manibus omnium, et referimus fere in quorum assidua lectione versamur.

Neque desunt hic qui iactitent tuam quoque reuerendam dominationem propemodum in eam suspicionem adductam esse. Quod mihi certe nunquam persuadebitur, donec persuasum erit non esse vana quae de doctrina prudentiaque eius admirabili passim a summis viris praedicantur. Neque quicquam addubito quin etiam si quid suspicionis occupasset animum tuum, facile sim excussurus, si coram detur colloqui; id quod aliquando licebit fauente Christo. Interim obsecro pietatem tuam vt hoc sibi persuadeat, Erasmum huiusmodi libellos ab aliis conscriptos et aedendos suppressisse, tantum abest vt huiusmodi quiddam ipse vel aediderit vel aediturus sit vnquam. Nec mirum si isthic sunt qui de me talia mentiantur, cum hic de proximo non pudeat quosdam improbissime de me mentiri. Omnibus omnium sycophantiis respondere non possum; hoc quod in me situm est praestabo. Si quid valet hoc ingenium, si quid hae literae, si quid industria, id totum Christo et illius sponsae vsibus dicabitur. Id ita esse re ipsa comperiet D. T. R., si quando dignabitur facere periculum.

Mitto nunc librum nudum, vtpote recentem adhuc ab officina, nec erat spacium adornandi; post dies aliquot mittetur alter conuestitus. Reuerendissimo domino Cardinali Eboracensi clientulum hunc non grauabitur celsitudo tua commendare: cui scripturus eram, nisi interim et volumen et epistolam hanc putarem ei communem fore. Bene valeat E. R. T. D., cui me totum dedico consecroque.

Louanii, Anno millesimo quingentesimo decimonono. Cal. Maii.

43. Desipuit *E* : Ineptiit *H*. at *H* : & *E*. 49. reuerendam dominationem *E* : celsitudinem *H*. 51. non esse vana *add. H*. 64. comperiet D. T. R. *E* : comperies *H*. dignaberis *H*. 68. Reuerendissimo domino *om. H*. 71. E. R. T. D. *E* : amplitudo tua *H*.

---

40. Hispani] Cf. Ep. 636. 14.
Fausto] See Ep. 84 introd.
41. Balbo] See Ep. 23. 47 n.
57. suppressisse] Cf. Ep. 636. 26-8.
66. librum nudum] The New Testament unbound.

[937]962. To Richard Pace.

Farrago p. 342. Louvain.
F. p. 442: HN: Lond. xi. 3: LB. 316. May ⟨init. 1519⟩.

[Although the year-date has the authority of E, it must be corrected in view of the mention of the Paraphrase on Corinthians (see Ep. 916) in Ep. 937. The place-date conflicts with Epp. 964, 966. Epp. 774–6, 778 supply an example of letters dated on the same day at Louvain and Antwerp; and the position is similar in Ep. 965. Such rapid movements are by no means impossible, the distance being only about thirty miles; but they are not likely to have occurred frequently. It therefore seems better to evade the difficulty by other means. As an answer to Ep. 937 might well have been undertaken before the middle of May, a possible solution may be found in the precedent of Ep. 777, which was written at Antwerp but not dispatched till some days later from Louvain. Or, if the text is to be corrected, the place may just be wrong, as in Ep. 606; another easy correction is to suppose that *vii* may have dropped out after *Louanii*. In any case the letter clearly belongs to this period.

At this time Pace was just starting on his embassy to Frankfort (Ep. 968. 6 n.); but Erasmus was probably unaware of this and thought himself to be addressing to England.]

ERASMVS ROTERODAMVS ORNATISSIMO VIRO DOMINO RICARDO PACEO, SERENISSIMI ANGLIAE REGIS SECRETARIO PRIMO, S. D.

Si vera sunt quae de Paraphrasi scribis, gaudeo sane vigilias meas non vsquequaque infelices esse. An non mera felicitas est exiguo labore magnam inire gratiam? Etenim si libeat operam cum opera comparare, scribere Paraphrases ludus est prae iis laboribus quibus mihi constat Nouum Testamentum. Atque vtinam quod tibi scribis euenisse, omnibus eueniat! nimirum vt illis quacunque occasione dulcescat Paulus, hic vigiliarum mearum mihi fructus abunde magnus fuerit. Nolim autem Paraphrasi meae tantum tribui vt his fretus quispiam negligat interpretum commentarios, praesertim vetustiorum: imo spes est fore vt ad hos diligentius excutiendos meus expergefaciat labor. Nec enim deerunt, opinor, curiosi, qui periculum facere velint vbi cum interpretibus consentiam aut dissentiam, et erunt fortasse qui venabuntur quod carpant. Paulus boni consulit quocunque animo praedicetur Euangelium, modo illustretur Christus; nec mea magni refert quocunque animo mea Paraphrasis legatur, modo hac occasione Paulus omnium studiis commendetur. In stilo secutus sum Senecae consilium, non affectans sermonis apparatum, sed eo qui vltro ad manum adest sum vsus. Nec enim arbitror tantum esse tribuendum istis qui hoc ipso se iactant, quod ad prodigium vsque barbari sint et soloeci, vt in illorum gratiam affectanda sit orationis spurcities; praesertim si nobis non minus sudandum sit vt ipsorum more loquamur, quam illi laborant, si quando conentur emendate dicere.

TIT. ORNATISSIMO . . PRIMO *E* (PACAEO *F*): RICHARDO PACAEO *H*. 4. iis *E*: his *H*. 8. paraphrasibus meis *H*. 18. Nec *E*: Non *N*. 23. conantur *H*.

4. ludus est] Cf. Ep. 755. 6, 7. 13. Paulus] Phil. 1. 15 seq.

Quod hortaris vt pergam quod institutum est absoluere, σύ γε τὸν σπεύδοντα καὶ αὐτὸν Ὀτρύνεις. Nihil adhuc vidi pertinacius hac in bonas literas conspiratione. Cibi, potus, somni, citharae, choreae similiumque voluptatum omnium satietas est, vt inquit Homerus: his τοῦ συκοφαντεῖν κόρος οὐ πώποτε οὐδείς. Et quod proceres docuerunt, adeo gnauiter reddunt minores vt non alibi magis locum habeat illud, ni fallor, Euripideum,

Πολλοὶ μαθηταὶ κρείσσονες διδασκάλων.

De nauigatione suscipienda faciam quod mones: valetudinem in consilium adhibebo. Quod is Regis animus in me perseuerat, non tam mea causa gaudeo quam eruditorum omnium: quando mihi non alio nomine fauet quam quod sibi persuasit Erasmum in literis esse aliquid. Non sum auidus laudum; tamen, vt quod res est ingenue fatear, a tali Principe laudari nec dolet nec pudet. Bene vale, mi Pacee, amicorum doctissime et doctorum amicissime.

Louanii. †Id. Maiis. Anno. †M.D.XVIII.

[939]963. From Duke Frederick of Saxony.

Lutheri Opera, 1545, f. 237 (*a*). Grimma.
14 May 1519.

[For the source see Ep. 939.]

DEI GRATIA FRIDERICVS, DVX SAXONIAE, SACRI ROMANI IMPERII ARCHIMARSCALLVS, PRINCEPS ELECTOR ET VICARIVS, LANDGRAVIVS THVRINGIAE ET MARCHIO MISNAE, S. P.

Qvamvis non dubitemus, Erasme eruditissime, te ex literis nostris Iodoco Ionae ad te nuper proficiscenti datis plane cogniturum tuam erga nos singularem istam beneuolentiam, vt alioqui, ita in dedicatione Suetonii et aliorum historicorum illustrem, nobis esse gratissimam, respondendum tamen tuis existimauimus, ad nos

962. 39. *EN*[3]: Idus Maias *N*[1] *Lond.*

---

962. 25. σπεύδοντα] Cf. Hom. *Il.* 8. 293,4.

27. Homerus] *Il.* 13. 636,7.

30. Euripideum] The authorship of the line is unknown. Erasmus had read it in Cic. *Fam.* 9. 7; cf. *Adag.* 2423.

963. 1. literis] Shortly prior to this letter, but now lost. It was sent by Jonas and Schalbe, who visited Erasmus at this time, bearing with them also a copy of Eobanus' *Hodoeporicon* (p. 405). They found him at Antwerp 'in littore maris', evidently in the middle of May, and he entrusted them with Ep. 950, which was awaiting despatch. Soon afterwards, perhaps when at Brussels c. 21 May (Ep. 970; cf. Brewer iii. 252), he sent the Duke's first letter for the Bp. of Liège to see (Ep. 978. 7–9); but the messenger played him false, and he did not recover it (Lond. xi. 24, LB. 450).

After Erasmus' return to Louvain they wrote to him from Brussels (Ep. 977; cf. Ep. 985. 1); and in answering (Epp. 981, 985) he took the opportunity to write to other friends in Saxony (Epp. 978, 980, 982–3). His reply to the Duke (Ep. 979) they delivered at Frankfort (JE. 25; dated 24 June 1519, Erfurt).

Antuerpiae xviii. Calend. Maias scriptis, cum ob alia non pauca, tum quod eruditissimae simul et elegantissimae tuum erga nos, synceram et veram Christi eruditionem et Euangelicam veritatem, studium et amorem pientissimum iam pridem nobis exploratum fecerunt perspectiorem.

Est, vt scribis, mira osorum melioris doctrinae conspiratio, in id solum idonea, vt bonis, piis et probe literatis noceat. Non damnari ab eruditis causam Lutheranam, et Doctoris Martini lucubrationes ab optimis quibusque istic cupidissime legi, laetamur; eoque magis quod plerique bonorum et eruditorum in nostris quoque regionibus et principatibus, nedum externis, hominis tam vitam et mores quam eruditionem miro consensu laudant. Quod enim hactenus in Saxonibus nostris degit, non tam homini quam causae dedimus, nihil minus vnquam conati quam vt dignos premiis poena premeret. Neque Deo omnipotente iuuante committemus vt nostra culpa innocens quispiam sua querentium impietati dedatur.

Ad haec, Deo autore, bonis literis et rectis studiis, et eorum tam professoribus quam studiosis, non minus in posterum fauebimus quam hactenus fauimus: id quod pro praecipua nostra erga te gratia latere te noluimus in praesentiarum. Bene vale, doctissime Erasme.

Ex Arce nostra Grimnensi, Pridie Idus Maias. Anno M.D.XIX.

964. To Henry VIII.

Farrago p. 143. Antwerp.
F. p. 291: HN: Lond. vi. 12: LB. 418. 15 May 1519.

[The import of the series of letters addressed to England at this time (Epp. 961–2, 964–7) is quite clear. Without making a direct request, Erasmus intimated that he would be glad to return and settle there, if suitable provision could be made for him—provision, of course, which should ensure him leisure and not infringe his independence.

When he last left England he had felt himself secure, without need to look to English help (Ep. 577). He had taken service with Charles (Ep. 370. 18 n.), and his allegiance required that he should settle in the Netherlands: the revision of the New Testament was occupying his thoughts, and the way seemed open for him to complete and print it. But in two years his world had changed. The New Testament was indeed finished; but it had brought many enemies, and Louvain had become a less pleasant home than he had expected. Charles had gone off to Spain (Epp. 948. 195, 969. 16, 970. 13), the promised pension only once paid (Ep. 597. 26 n.). Le Sauvage, whom he regarded as his special patron (Ep. 887. 8, 9; cf. Ep. 436), was dead; and the offer from Ferdinand (p. 492) did not attract him. Under these circumstances it is not surprising that he should have bethought himself to accept (cf. Epp. 825. 14–5, 855. 28–9) one of the numerous invitations he had received in recent years (Ep. 809. 127–33).

From England in particular these had been promising (Ep. 694. 10), though somewhat elusive when he showed signs of wishing to accept them (Epp. 775. 18–21, 784. 54–7, 786. 34–40, 806. 13–4). Henry had assured him he should have

7. tuum *scripsi*: tuam *a*.

27. Grimnensi] The Elector's castle at Grimma, about 20 ms. SE. of Leipzig.

a second benefice (cf. Ep. 255) if he would reside in England (Ep. 816. 6–8); and from Warham he had repeatedly received a standing offer of welcome (Epp. 214, 457. 43–8; cf. the 1533 preface to Jerome, Jortin ii. 543). In the autumn of 1518 he renewed negotiations more definitely (Epp. 867. 85–7, 886. 13, 887. 7–11), and the response from one quarter at least (Ep. 937), and doubtless from many, had been encouraging. The new foundations at Oxford, too (Epp. 965. 9 n., 967. 26 n.), suggested possibilities. Accordingly he took the opportunity of a visit to Antwerp, which otherwise was perhaps a holiday (cf. Ep. 963. 1 n.), to compose or dispatch these letters to his English patrons, to whom once more his gaze was turned.

The negotiations failed, for a cause that can only be conjectured. On the Spanish side he may have been pressed to stay; or England may have proved lukewarm. Certainly at Oxford he would have found it difficult to accept a post which placed him on the same footing as his junior, Clement, and his pupil, Lupset. Or on his own part he may have decided after all that he could not settle in a land where the resources of the printers were small (cf. Ep. 283. 162 n.). But whatever the reason, England saw him no more.]

SERENISSIMO ANGLORVM REGI HENRICO EIVS NOMINIS OCTAVO ERASMVS ROTERODAMVS S. P. D.

Qvemadmodvm inferior hic mundus, serenissime Rex, pendet a corporibus coelestibus, atque his praecipue quae primas tenent inter sydera, ita rerum publicarum ac populi status pendet a principibus, praesertim summis ac late dominantibus monarchis, ad quorum ingenia, consilia, mores, affectus, foedera, dissidia subinde vulgus immutatur; haud aliter quam ad lunae cursum mare reciprocis aestibus nunc affluit, nunc defluit, aut ad solis motum terra nunc vernat floribus, nunc aestu finditur, nunc foetibus oneratur, nunc gelu riget. Porro quemadmodum populi voluntas ac studia pendent a nutu regio, ita iuxta sapientis Hebraei apophthegma 'Cor Regis in manu Dei est'; qui quoties irritatus est sceleribus mortalium, nonnunquam iuxta dictum Esaiae 'dat pueros principes', ac iuxta diui Iob sententiam 'sinit hypocritam regni moderari habenas'. Hypocritam autem vocat, qui nomine rex, re tyrannum ac praedonem agit. Rursum siquando visum est animum placatum ac propicium testificari populis, tum principibus mentem immittit regno dignam.

Atque hoc sane argumento colligi posse video, post tot malorum procellas tandem aeternum numen nobis esse reconciliatum, quod tales animos immittat horum temporum excellentissimis regibus vt nihil antiquius habeant quam ea quae pacis sunt ac pietatis, quaeque ad reipublice commodum faciunt. Quanquam tuae quidem maiestati semper hic animus adfuit, tamen hactenus obstitere fatorum procellae: nunc adiuuantibus et temporum opportunitatibus, non destinas quod optimum est, sed praestas quod iam olim destinarat animus vere regius.

In hanc vero laudem, quanquam a multis egregiis principibus

TIT. SERENISSIMO *om. H.* 16. testificari *F*: testari *E.*

10. Hebraei] Prov. 21. 1. 12. Esaiae] 3. 4. 13. Iob] 34. 30.

decertatur, hinc a Leone Romano Pontifice, hinc a Francisco Rege Gallorum, hinc a Carolo Rege Catholico, hinc a N. serenissimo Rege Scotorum, tua tamen maiestas mea sententia vel hoc nomine praecipuam huius gloriae partem meretur, cuius potissimum auspiciis, hortatu, prudentiaque negocium hoc et susceptum est et temperatur. Cum enim Romanus Pontifex, pacis alioqui cupidissimus, de quinquennibus regum aliquot induciis duntaxat ageret, tua celsitudo pacem, vt spes est, aeternam inter tam multos principes totius orbis potentissimos arctissimis foederibus conciliauit. O pectus vere regium, o mentem excelsam et Christiano monarcha cum primis dignam! Cum nemo regum magis omnibus praesidiis instructus sit ad bellum, tamen omne studium omnesque vires confers ad pacem orbis sarciendam; prudenter perspiciens nihil esse perniciosius quam Christianos populos mutuis latrociniis ac bellis inter sese committi, nec vlla re gentem Christicolam aeque formidabilem reddi nostrae religionis hostibus atque principum ac populorum concordia.

Istam vero mentem tibi nequaquam pro tempore sumptam esse sed prorsus insitam natura, vel illud sat argumenti est, quod in bello Gallico, quod vt inuitus, ita pro pietate Christiana susceperas, adeo ciuiliter adeoque clementer te gesseris vt satis liqueret tibi pacem magis esse cordi, nisi te totius orbis Ecclesiaeque Christianae periculum ad arma vocasset aut, vt melius dicam, compulisset. Nec his contentus, pacem tua prudentia tuaque autoritate partam suis artibus ornare studes, ne vel iners aut ociosa videatur vel luxus ac malarum voluptatum magistra. Latrocinia, a quibus nihil hactenus vsquam tutum erat in Anglia, mira seueritate compescis, nocentes profligas, ociosis erronibus ditionem tuam liberas, bonis legibus vigorem suum reuocas, inutiles tollis, salutares sufficis. Optimarum literarum studia prouehis; pietatis disciplinam cum apud omnes tum vero praecipue apud monachos ac clericos instauras, haud ignarus ab his potissimum manare in plebem morum vel integritatem vel corruptelam: videlicet modis omnibus hoc agens, vt his praecipuus sit honos qui maxime praecellunt, vel integritate morum vel eximia doctrina vel, quod vt

36. et *F*: o *E*. 42. atque *F*: quam *E*. 52. in Anglia *add. H.*

28. N.] That Erasmus was unable to give a name to James v, suggests that since the death of Alexander Stewart at Flodden (Ep. 604. 2 n.) he had lost touch with Scottish affairs.

34. pacem] By the Treaty of London, Oct. 1518, the truce proposed by Leo as preliminary to the Crusade was transformed into a universal peace; see Creighton iv. 251, 253.

44. bello Gallico] The invasion of France in 1513, though under the guise of a Holy League, had really been dictated by national policy; see Brewer i. pp. xliii–lv, Creighton iv. 183. But Colet had given it a grudging approval (Lond. xv. 14, LB. 435, 461 A–E); and Erasmus, though an enthusiast for peace, was willing to regard it in the same light. His commendation of Henry's moderation in the conduct of the war is corroborated by Polydore Vergil, *Angl. Hist.*, 1555, xxvii, p. 639. 3–17.

pulcherrimum, ita rarissimum est, vtroque. His ornamentis existimas longe melius decorari regnum tuum quam vllis trophaeis aut fornicibus.

Nec harum rerum autor es solum aut hortator verumetiam exemplum; non enim edicis modo verumetiam exhibes, imo plus praestas ipse quam aliis praescribis. Grauis et efficax est regis autoritas iubentis, sed dictu mirum quanto efficacior praestantis quod iubet, ac legum suarum exemplar tota vita ponentis ob oculos. Leges tibi non minantur, at quis vel inter priuatos vno te legum obseruantior? quis incorruptior? quis pactorum tenacior? quis in amicitia constantior? quis aequi iustique amantior? Quae ciuium domus casti concordisque coniugii tam euidens habet exemplum? Vbi reperias optimi mariti magis aemulam coniugem? Qui priuati penates, imo quod collegium, quae academia viris integritate vitae doctrinaque singulari praestantibus ornatior est vsquam quam tua sit aula? Veteres illi poetae seculum nescio quod aureum suis fabulis nobis prodiderunt. Atqui haec cum agit tua celsitudo, quid aliud quaeso quam seculum vere aureum nobis reducit, si tamen vnquam fuit vllum: ac res tam ardua adeo succedit tuis auspiciis vt dubium non sit quin fauentibus superis geratur. Quae regio terrarum nunc non gratulatur Britanniae, si fauet, non inuidet, si parum bene vult? Quod hodie regnum toto terrarum orbe nobilius aut celebrius?

Nimirum regis animus est qui regna nobilitat vel obscurat. Quibus libris, quibus linguis olim est celebratura posteritas, sub Henrico octauo, tanquam in hoc coelitus emisso principe, sic omni genere virtutum effloruisse Britanniam vt videri possit renata: quam sic moribus incorruptam reddiderit vt ab hac vel ipsa Massilia disciplinae ciuilis exemplum petere possit, sic pietate pollentem vt vel ipsi Romae queat esse pietatis magistra, sic abundantem eruditis viris in omni doctrinae genere vt huic inuidere possit Italia, nisi studiorum aemulatio nesciret inuidiam; postremo cui talis fuerit Princeps vt omnibus in posterum principibus imperii gerendi possit esse regula. Deum immortalem, hoc demum est regnum esse, hoc demum est regem agere, hoc est aulam principalem habere. Olim impenso quodam amore literarum atque ocii dulcedine nonnihil abhorrebam a regum aulis. Nunc vero cum animo contemplor quem Principem ac moderatorem habeat aula Britannica, quam Reginam, quos proceres, quos a consiliis, quos ab officiis, impendio mihi gestit animus in talem aulam immigrare. Nec puderet ambitionis, nisi valetudinis imbecillitas iam plus etiam quam pro aetatis modo ingrauescens dissuaderet: etiamsi nihil est quod hic ambitionis

86. Massilia] Cf. *Adag.* 1298; referring to Val. Max. 2. 6. 7.

96. aula Britannica] Cf. Ep. 855. 28 n.

infamiam verear, qui huc et hodie non aspernandis conditionibus nec ab vno rege prouocer. Equidem natiuus non sum, fateor, sed insitiuus Britanniae: et tamen vbi mecum reputo quot illic annos vixerim, quot illi debeam Mecoenates, quot eximios ac synceros amicos, quantam fortunae meae, si qua tamen est, portionem, non minus illi felicitatem hanc gratulor quam si me genuisset.

At nihil interim mihi dictum est de praeclaris corporis animique tui dotibus, quas Deo naturaeque debemus magis quam nostrae industriae: et tamen haec quoque bona cedunt in felicitatem reipublicae, si in principem probum inciderint. Porro tametsi iam seculis aliquot non ita multum laudis in regibus tulere bonae literae, tamen tua maiestas efficiet vt, quemadmodum olim praecipuum decus regum fuit eruditione praecellere, ita posthac pulcherrimum habeatur principem scire literas. Tuae virtutes dispellent veterem cauillationem, qua dictitant quidam regii pectoris vigorem languescere studio literarum. Quis enim vnquam eorum qui literas nescierunt, extitit te vno in vlla regia functione dexterior? quis attentior ad coercenda flagitia? quis ad consulendum solertior? quis ad prospiciendum oculatior? quis in obeundis rebus praesentior? Et tamen in literis quas olim felicissime degustauit tua maiestas, eo nunc progressa est, fortasse non multo studio sed inaudita naturae felicitate, vt eruditissimis etiam theologis miraculo sit sanitas et acumen ingenii tui. Siquidem in disputatione, quam nuper animi causa tua maiestas instituit cum acutissimo simul et doctissimo theologo, defendens a laicis non exigendam precationem praeter eam quae mentis cogitatione Deum alloquitur, Deum immortalem, quem artificem praestitit? Quis inuenire poterat argutius? quis colligere neruosius? quis explicare venustius? Omnium autem virtutum et ornamentorum tuorum ceu colophon quidam accedit, quod nemo te vno ad congressum ciuilior, nemo minus fastus aut supercilii prae se ferens; incolumi tamen interim regia dignitate, quoties res postulat.

Olim Olympicis victoriis terrarum dominos in deos euehi scripsit Horatius. Olim solenni ritu, qui cum laude gessissent imperium, referebantur in numerum diuorum. Haec sunt facinora quae vere consecrent immortalitati; sic itur ad astra. Non patientur eruditorum

133. Olympiacis *F*.

101. conditionibus] Cf. Ep. 809. 127–33.

123. disputatione] Erasmus alludes to this again in Lond. xix. 107, LB. 635; but otherwise nothing seems to be known of it. The question whether prayer should be *vocalis* or *tacita* was frequently debated; cf. *Modus Orandi Deum* (LB. v. 1128 A). Erasmus' utterances on the subject in his notes on the New Test. were brought up against him by the Faculty of Theology at Paris in 1526, tit. xix: see LB. ix. 895 seq., and d'Argentré, *Collectio Iudiciorum* II (1728), 1, pp. 66–8.

134. Horatius] *Carm.* 1. 1. 3–6.

hominum ingenia, quae tu tot modis ornas ac foues, virtutum tuarum memoriam vlla temporum vetustate obsolescere. Graeca pariter ac Latina facundia, grata tuis erga se meritis, semper loquetur apud Britannos fuisse quendam Henricum octauum, qui vnus tot heroum dotes ac decora suis retulerit; Ptolemaei Philadelphi studium erga bonas literas, Alexandri magni felicitatem, Philippi ciuilitatem, Caesaris inuictam animi vim, Augusti sanitatem, Traiani mansuetudinem, Alexandri Seueri integritatem, M. Antonini Pii doctrinam, Theodosii pietatem, et si quid aliud in singulis priscorum insigne fuisse legitur. Precamur vt Deus qui istas dotes largitus est, easdem velit tibi tuisque faustas ac felices esse; qui istos dedit impetus, idem suo fauore prouehat beneque fortunet.

Sciebam importunius esse quod huiusmodi naeniis tuam maiestatem alioquin occupatissimam interpellarem. Sed vicit ardor animi in gratulationem gestientis, cum et multorum et certissima praedicatione cognouissem quod seculum nobis tua virtute foret exoriturum: simulque visum est testari me memorem esse fauoris erga me tui, iam non oratione tantum sed re quoque declarati. Patiatur, oro, tua serenissima maiestas inter tam multos eximios, quorum ingenium tua nobilitas illustrat ac fouet et quorum literae vicissim tuum famulitium exornant, et hunc Erasmum, qualis qualis est, annumerari: quam incolumem semperque florentem seruet Christus Opt. Max. Antuuerpiae. Idib. Maii. An. M.D,XIX.

965. To William Blount, Lord Mountjoy.

Farrago p. 160. Antwerp.
F. p. 303 (203): HN: Lond. vi. 27: LB. 492. ⟨15?⟩ May 1519.

[The dates of time and place conflict with those of Ep. 961: for a similar case see Ep. 962 introd. The difficulty was noticed by the editors of H, who solved it simply by the omission of the month-date. To avoid, as in Ep. 962, the supposition of rapid migrations, it may be conjectured that this letter should be of the same date as Ep. 966, which it follows in E; and that the editors of that volume, deriving from the MS. an impression of a simple date, *Id. Maii*, reproduced it as *Cal.*, not *Id.*]

CLARISS. BARONI GVLIELMO MONTIOIO ERASMVS ROTERODAMVS S. D.

Vnice Mecoenas, antehac gratulatus sum Angliae tuae, quae tot haberet viros egregia probitate parique doctrina praeditos; nunc propemodum inuidere incipio, quae sic efflorescat omni genere studiorum vt omnibus regionibus laudem praeripiat ac pene tenebras offundat. Quanquam ista laus haud ita noua est vestrae insulae, in qua constat iam olim eximios viros extitisse. Declarant id vel

964. 144. Antonini N^{13}: Antonii EN^{2}. 965. TIT. CLARISS. BARONI *om. H.* 6. iam *E*: & *H.*

Academiae vestrae, quae vetustate nobilitateque cum vetustissimis ac celeberrimis certant. Deamo R. P. episcopum Vuintoniensem, qui magnificentissimum collegium suo sumptu proprie dicauit bonis literis. Magis autem exosculor egregium ac prorsus heroicum animum reuerendissimi D. Cardinalis Eboracensis, cuius prudentia schola Oxoniensis non solum omni linguarum ac studiorum genere, verum et moribus qui deceant optima studia, condecorabitur. Nam Cantabrigiensis Academia iam pridem omnibus floret ornamentis, praeside R. D. episcopo Roffensi, qui nulla in parte non egregium agit praesulem.

Caeterum huius laudis praecipua portio regio pectori, velut horum consiliorum fonti, debetur. Cum tot regnis ac regibus altissima pax est atque, vt augurari libet, aeterna. Pelluntur nocentes, vigent bonae leges, euehuntur optimae literae. Rex ipse hisce rebus omnibus non solum autor est ac dux verumetiam exemplum, primus ipse praestans quod praescribit. Nulli mortalium magis ex animo bene volo quam tibi; et tamen parum abest quin inuideam tuae celsitudini, quae tantis bonis fruatur sine me quondam commodorum et incommodorum socio. Quodque grauius est, interim dum tu tot nominibus felix es, mihi cum teterrimis quibusdam non hominibus sed portentis conflictandum; in quo mehercle lubens experirer quid possit eloquentia, ni me Christianus pudor, ceu Pallas quaepiam Homerica, iam capulo manum admouentem capillos vellicans reuocaret. Bene vale. Antuuerpiae. Anno M.D.XIX. † Calendis Maiis.

8. R. P. *E*: Ricardum *H*: Richardum *N*. 11. reuerendissimi D. *E*: Thomae *H*. 15. R. D. *E*: Ioanne *H*. *F*: Roffense *E*. *Cf. Epp.* 839. 7 *n.*, 851. 3 *n.* 30. Calendis Maiis *om. H*.

---

9. collegium] The royal licence for the foundation of Foxe's college of Corpus Christi in Oxford is dated 26 Nov. 1516 (Brewer ii. 2597). Foxe signed the charter of the College on 1 March 1517 and gave it its statutes on 20 June; the last date coinciding almost exactly with that of Busleiden's will (Ep. 205), by which the Collegium trilingue was eventually founded at Louvain: see T. Fowler, *Hist. of C. C. C.*, O.H.S. vol. 25 (1893), p. 57, and G. R. M. Ward, *Foundation Statutes of Bp. Fox for C. C. C.*, 1843, pp. liii, 232. Foxe provided for three public readers in Latin, Greek and Divinity; but the first appointments to these were made by Wolsey, in pursuance of his own scheme (cf. Ep. 967. 26 n.). This joint foundation may be taken to mark the definite introduction into the University of the studies of the Renaissance. It is striking that there is no reference to it in the letter of Wm. Latimer (Ep. 520), written from Oxford shortly before the opening of Corpus. A few years later, when Cardinal College had come into being, Erasmus confused it with Foxe's 'college of bees'; attributing all to Wolsey (*Apol. adu. debacch. Sutoris*, Aug. 1525: LB. ix. 781 F).

11. Eboracensis] See Ep. 967. 26 n.

15. Roffensi] For Fisher's work at Cambridge see Ep. 229 introd.

29. Homerica] Cf. *Il.* I. 193 seq. I am indebted to a reviewer in the *Athenæum*, 2 Jan. 1909, for this reference.

966. To Henry Guildford.

Farrago p. 158. Antwerp.
F. p. 302: HN: Lond. vi. 26: LB. 417. 15 May 1519.

[Sir Henry Guildford (1489 — May 1532) was a personal friend of Henry VIII, than whom he was a year or two older. From his youth, through the position of his parents (l. 46 n.), he was closely connected with the Court, taking part first in the revels and then in matters of confidence. He won fame at the wars, being knighted by Ferdinand of Spain in Sept. 1511 at the close of an expedition against the Moors, and becoming Henry's standard-bearer in May 1513 during the invasion of France. The King's reliance upon him increased continually, and he filled one post of trust after another; finally being appointed Controller of the Royal household. See DNB. His portrait by Holbein is at Windsor.

The present letter, which is clearly contemporary with Epp. 961, 964, 967, is an indication of the influence with the King that he was considered to enjoy.]

D. HENRICO GVLDEFORDO, EQVITI AVRATO, PRAEFECTO REI EQVESTRIS REGIS ANGLIAE, ERAS. S. P.

Vir clarissime, multorum sermone cognosco quam amico sis in nos animo, siue scintillas istius beneuolentiae ex meis lucubrationibus concepisti, siue ex D. Ioannis Coleti caeterorumque amicorum hausisti sermone. Tu me diligis quod vere talem esse credas qualem illi praedicarunt. Ego te vicissim amo quod toto pectore virtuti, quod honestis studiis faueas, quando horum gratia mihi quoque faues; non quod his praeditus sim, sed quod tibi persuasum sit his praeditum esse me. Certe recta studia, praesertim ea quae ad veram faciunt pietatem, prouehere semper conatus sum, sed vtinam perinde feliciter ac saedulo. Mundus resipiscit velut ex altissimo somno expergiscens; et tamen pertinacibus animis adhuc repugnant quidam, veterem inscitiam suam manibus pedibusque ac mordicus etiam retinentes. Sed hos pudebit amentiae suae, si viderint summos reges ac regum proceres amplecti, fouere, tueri meliores literas.

O miras rerum humanarum vicissitudines! Olim literarum ardor penes religionis professores erat; nunc illis magna ex parte ventri, luxui pecuniaeque vacantibus, amor eruditionis ad principes prophanos ac proceres aulicos demigrat. Nam quae schola, quod monasterium vsquam tam multos habet insigni probitate doctrinaque praeditos quam vestra habet aula? An non optimo iure nos nostri pudeat? Sacerdotum ac theologorum conuiuia madent vinolentia, scurrilibus opplentur iocis, tumultu parum sobrio perstrepunt, virulentis obtrectationibus scatent: et ad principum mensas modeste disputatur de iis quae ad eruditionem ac pietatem faciunt. Nimirum ad optimi Regis exemplum properant omnes; cuius vt caeteras illas

TIT. D. *om. H.* HENRICO *F*: RICARDO *E*. 3. D. *om. H.* 24. ac *F*: , ad *E*.

TIT. HENRICO] For similar uncertainty about names of persons see Epp. 594. 6 n., 604. 2 n., 855. 43 n. The necessity for the same correction in l. 43 escaped the editors of F; but the matter was put right in H.

dotes omittam, quas sic habet cum aliis regibus communes vt plerisque praecurrat, nulla sit inferior—quid illo ad disputandum argutius, ad inueniendum felicius, ad iudicandum sanius, ad eloquendum venustius?

Olim ocii literarumque dulcedine captus ab aulis regum abhorrebam; at in talem aulam vel cum tota supellectile, quae fere chartacea est, liberet immigrare, ni valetudinis imbecillitas et aetas iam ingrauescens dissuaderet. Vbi nunc sunt qui iactitant principum vigori officere literarum cognitionem? Quis Henrico octauo vel in bellicis rebus dexterior, vel in condendis legibus cordatior, vel in consiliis oculatior, vel in coercenda scelerum licentia vigilantior, vel in deligendis magistratibus atque officiis diligentior, vel in conciliandis foedere regibus efficacior? Equidem aureum quoddam seculum exoriri video, quo mihi fortassis non continget frui, quippe qui iam ad fabulae meae catastrophen accedam; gratulor tamen orbi, gratulor iuuenibus, in quorum animis ob officiorum memoriam vtcunque superstes erit Erasmus.

Sed vt finiam, ornatissime Henrice, redamo te amantem, proque officiis in me tuis non vulgaribus hoc maiorem habeo gratiam, quod ea praestiteris nullo vnquam a me lacessitus officio. Generosae dominae matri tuae, mihi vno atque altero colloquio cognitae, praecor omnia laeta prosperaque. Istum animum tibi, te nobis seruet Opt. Max. Iesus. Hunc Erasmum pergat tua nobilitas inter suos clientulos ponere, studio certe nulli cessurum.

Antuuerpiae. Id. Maii. ANNO M.D.XIX.

Erasmus Roterodamus ex animo tuus.

43. Henrice *H* : Ricarde *E*. 50. ANNO *om. H*. 51. Erasmus . . . tuus *om. H.*

41. officiorum] Erasmus' anticipation that his school-books (cf. Ep. 932. 20 n.) would live long was fully borne out by the facts; see BEr[1].

46. matri] Joan († 4 Sept. 1538), sister of Sir Nicholas Vaux. She had married with Sir Richard Guildford (1455? — 6 Sept. 1506) as his second wife, c. 1486–8; and was for many years in close attendance on the Court. In 1514 she accompanied Mary Tudor to France as mistress of her maids of honour; and in 1515–6 her services were rewarded with pensions. Her will shows that she married a second time. See *Pylgrymage of Sir Richard Guylforde*, ed. H. Ellis, Camden Soc., 1851, p. xiii; DNB. xxiii, p. 330; and Brewer xiii. ii. 219, 289.

The date of her conversations with Erasmus can only be a matter of conjecture; but his mistake in the name here (tit. n. and l. 43 n.) suggests that he had known Sir Richard.

967. To Thomas Wolsey.

Farrago p. 337. Antwerp.
F. p. 438: HN: Lond. xi. 1: LB. 317. 18 May ⟨1519⟩.

[The year-date added in H is clearly wrong in view of the contents.]

REVERENDISSIMO DOMINO D. THOMAE ARCHIEPISCOPO EBORACENSI, CARDINALI TT. S. CECILIAE, ANGLIAE PRIMATI, LEGATO NATO, ET TOTIVS REGNI CANCELLARIO DIGNISS., ERASMVS ROTERODAMVS.

Post plurimam salutem, Reuerendissime domine, non infimum decus augustissimi ordinis Cardinalicii: quod hactenus non reuiserim Mecoenates meos, quos eximios neque hos sane paucos habet mihi Britannia, studiorum onera fuerunt in causa, quae me propemodum opprimunt, dum onus onere cumulatur, velut vnda superuenit vndam, vt Nasonis vtar verbis; sed praecipue tamen valetudo ex multis grauibus ac diutinis morbis adhuc tenerior quam vt ausim me molestae nauigationi committere. Porro quod nec literis salutarim reuerendissimam D. T., partim puduit eam tot arduis negociis tum regni tum Ecclesiae distentam meis naeniis interpellare, partim deterruit eiusdem magnitudo, cui religiose scribunt et maximi. Caeterum cum qui isthinc huc commeant, miro consensu praedicarent quanto studio quantoque successu tua prudentissima pietas Britanniam ex aerea auream facere moliatur, non potui mihi temperare quin et istum animum tibi et te Britanniae nostrae gratularer. Siquidem, vt omnium testimonio celebratur, inter tot praecipuos orbis monarchas iam olim optatam pacem arctissimis foederibus conglutinasti, cum Leo Pont. Max., pacis alioqui cupientissimus, de quinquennibus induciis duntaxat ageret.

Britanniam omnem a latrociniis, grassatoribus, ociosis erronibus repurgas, vt iam non tutior sit a venenis aut perniciosis feris quam ab hominibus noxiis. Lites perplexas autoritate tua dissecas, non minus feliciter quam Alexander ille magnus nodos Gordios. Magnatum dissidia componis, monasteria passim veteri religionis disci-

TIT. REVERENDISSIMO . . . DIGNISS. *E*: THOMAE CARDINALI *H*. 1. Reuerendissime domine *E*: R. D. *F*. 9. reuerendissimam D. T. *E*: R. D. T. *F*: amplitudinem tuam *H*. 22. ab *add. H*.

5. vnda] Not Ovid; but Hor. *Ep.* 2. 2. 176.

17. pacem] Cf. Ep. 964. 34 n. It is noticeable that here and in the following sentences Wolsey is addressed in much the same language as the King.

24. monasteria] In Aug. 1515, before he was either Cardinal or Chancellor, Wolsey had pressed for a papal faculty to hold a visitation of English monasteries; and in Aug. 1518 this had been reluctantly granted (Brewer ii. 780, 967-8, 4399). In anticipation he had secured from the Austin Canons in England voluntary submission to his authority as a reformer, 16 June 1518 (id. ii. 4231 and App. 48) — a fact of which Erasmus as an Augustinian had doubtless heard. This was sanctioned by papal bull of 10 June 1519, and on 22 March 15$\frac{19}{20}$ Wolsey promulgated statutes for the better conduct of their houses (Wilkins iii. 683, Brewer iii. 693).

plinae restituis, clerum omnem ad laudatiorem vitae formam reuocas: quin et liberalium disciplinarum studia, nonnihil hactenus collapsa, sarcis, politiores literas, cum veteris inscitiae patronis adhuc colluctantes, fauore tuo fulcis, autoritate tueris, splendore ornas, benignitate foues, magnificis salariis inuitans eruditissimos quosque professores. Comparandis bibliothecis omni bonorum autorum genere locupletissimis cum ipso certas Ptolemaeo Philadelpho, magis hac re quam ipso regno celebri. Tres linguas, sine quibus manca est omnis doctrina, nobis reuocas. Nam hoc beneficio quod nunc praestatur inclytae scholae Oxoniensi, totam Britanniam felicem iudico. Quin et illud fore confido, vt hoc pulcherrimum exemplum nostrorum quoque principum animos expergefaciat aliquando. Video, video prorsus seculum quoddam aureum exoriri, si principibus aliquammultis tuus iste incessat animus. Reponet iusta praemia sanctissimis tuis conatibus is cuius auspiciis haec geri videntur. Nec erit ingrata posteritas. Nouam hanc felicitatem orbi per te partam loquentur olim eruditorum hominum literae. Tuum istud pectus iuuandis mortalium rebus natum celebrabit aeternis monumentis Latina pariter ac Graeca facundia. Istiusmodi columnis, istiusmodi pyramidibus et paratur et seruatur honesti nominis nunquam intermoritura memoria.

Ego interim publicae gratulans felicitati, meum nomen luce recentiorum obscurari gaudeo; nimirum passim iam efflorescentibus ad quos ipse nec scire literas et infans esse videor. Mihi sat est quod hoc laudis fero, si tamen promereor, vt dicar vnus ex eorum numero fuisse qui crassissimam barbariem ac pudendam infantiam, quas hactenus nobis opprobrabat Italia, ab hisce regionibus depellere conati sunt. Id quam feliciter fecerim nescio, certe non absque inuidia mihi tentatum scio; quae non secus atque vmbra lucem, egregios conatus solet comitari, tametsi mitescunt plerique. Tantum adhuc rebellant pauculi quidam, grandiores quam vt sperent, cras-

---

26. studia] In the spring of 1518 Wolsey had announced his intention of founding six public readerships at Oxford, and on 1 June, with the concurrence of the Chancellor (Warham), the University formally requested him to undertake a revision of its statutes: see the University Letter-book, Bodleian MS. 282, ff. 30 v°–32, Epp. 66, 64, 65, printed by Fiddes, *Life of Wolsey*, 1724, Collections, pp. 36, 34, 32. Some of the appointments were soon made, Clement (Ep. 388. 173 n.), Lupset (Ep. 270. 60 n.), Vives (p. 508) successively being the first Humanists, and Kratzer (Ep. 515. 1 n.) later one of the mathematicians. They were lodged in Corpus Christi and acted as Foxe's Readers (Ep. 965. 9 n.); until in 1524–5 Wolsey's scheme developed into the foundation of Cardinal College.

51. opprobrabat Italia] Cf., for instance, Aldus' letter, 14 Oct. 1499, in the *Astronomi veteres*, Oct. 1499, f°. T v°., commending Linacre's translation of Proclus' Sphere: 'vt ex eadem Britannia vnde olim barbarae et indoctae litterae ad nos profectae Italiam occuparunt et adhuc arces tenent, Latine et docte loquentes bonas artis accipiamus, ac Britannis adiutoribus fugata barbarie arces nostras recipiamus.'

siores quam vt possint, arrogantiores quam vt velint meliora discere. His persuaderi non potest quin semel collapsura sit omnis ipsorum autoritas, si sacros libros habeamus emendatiores et horum intellectum ab ipsis petamus fontibus. Tanti faciunt suam maiestatem vt malint ignorari multa, multa perperam legi citarique in diuinis libris, quam ipsos quicquam nescisse videri. Quoniam autem sentiunt sese impares argumentis, et, si libris agant, nihil aliud assequi sese quam vt suam traducant inscitiam pariter ac stulticiam ac seipsos eruditis deridendos propinent, aperto Marte diffisi ad artes confugiunt, sycophantiis onerant bonas literas ac bonarum literarum assertores, meque in primis quem arbitrantur ad haec studia reuocanda nonnihil attulisse momenti.

Quicquid prodit inuidiosum, Erasmo impingunt. Dicas hic et calumniae ingenium esse. Miscent bonarum literarum causam cum Reuchlini Lutherique negocio, cum haec nihil inter se cohaereant. Mihi sane neque Cabala neque Talmud vnquam arrisit. Cum Reuchlino semel duntaxat congressus sum Francfordiae, nec aliud inter nos intercedit nisi ciuilis amicitia, qualis fere inter studiosos omnes solet: neque vero me pudeat cum eo viro necessitudine iunctum esse. Habet meas literas, quibus nondum de facie notum admoneo temperet a manifestis conuiciis, quibus illius Apologia satis Germanice debacchatur in aduersarios; tantum abest vt famosis scriptis vnquam fauerim. Lutherus tam ignotus est mihi quam cui ignotissimus, nec adhuc vacauit hominis libros euoluere praeter vnam aut alteram pagellam; non quod fastidierim, sed quod per studiorum occupationes non datum sit ocium: et tamen hunc quidam, vt audio, confingunt mea adiutum opera. Si recte scripsit, mihi

71. *EN*[3]: Caballa *H*. Thalmud *N*. 74. vero *add. F*. *F*: pudet *E*. 80. aut *E*: & *N*.

70. Reuchlini] See Ep. 290; and for a later stage cf. Ep. 622. 32 n.

Lutherique] See p. 527.

72. Francfordiae] This, their only meeting occurred in March or April 1515, as Hutten reported at the time (HE. 26); cf. Ep. 332 introd. As Erasmus had not yet seen Reuchlin when Ep. 300 was written (l. 75), it follows that they did not meet at Mainz ⟨in Aug. 1514⟩ as stated in Ep. 300. 12 n. The authority there cited is a letter from Crotus Rubianus to Mutianus (MRE. 533, MRE[2]. 507); but Crotus was not an eyewitness, and only repeats what he had heard from Hutten: so that his evidence is of no value as compared with HE. 26. Clearly, in saying 'Moguntie teste Hutheno meo', he makes a mistake about the place.

Crotus adds that Erasmus met J. Moller 'ante dies x Moguntiam pretergredientem'. The date of this was probably in May 1516, when Erasmus was returning from Basle; for the letter is to be dated 11 June ⟨1516⟩, not ⟨1515⟩, if Crotus is correct in saying that the meeting of Erasmus and Reuchlin took place 'anno precedente'. But the 'dies x' must then be interpreted loosely; for Erasmus had reached Antwerp by 30 May 1516 (Ep. 412. 1,2).

Besides the correction in Ep. 300. 12 n., MRE. 533 must be cited for Ep. 410 introd. instead of for Ep. 337.

75. literas] Ep. 300. 21–24.

76. Apologia] See Ep. 290. 6 n.

78. ignotus] Cf. Ep. 939. 66.

nihil debetur laudis; sin secus, nihil mereor probri, quando in omnibus illius lucubrationibus ne apiculus quidem vllus est meus. Id verissimum esse comperiet quisquis volet vestigare. Hominis vita magno omnium consensu probatur: iam id non leue praeiudicium est, tantam esse morum integritatem vt nec hostes reperiant quod calumnientur.

Quod si maxime vacasset legere, non mihi tantum arrogo vt de tanti viri scriptis velim pronunciare, etiamsi nunc passim pueri magna temeritate pronuncient hoc erroneum, illud haereticum. Imo aduersus Lutherum aliquando fuimus iniquiores, ne quid inuidiae recideret in bonas literas, quas nolebam amplius onerari: neque enim me fugit quam inuidiosa res sit ea labefactare vnde messis opima demetitur sacerdotibus aut monachis. Prodierant primum aliquammultae propositiones De remissionibus Pontificiis; mox accessit vnus atque alter libellus De confessione, De poenitentia. Cum sentirem gestire quosdam ad aeditionem, serio dissuasi ne inuidiam hanc adderent bonis literis. Erunt huius rei testes et qui Luthero bene volunt. Tandem prodiit examen libellorum: nemo me vidit legentem, nemo probantem audiuit aut improbantem. Nec enim tam temerarius sum vt probem quod non legerim, neque tam sycophanticus vt damnem quod nesciam; etiamsi hoc hodie solenne est iis quos minime decet.

Habet Germania iuuenes aliquot magnam et eruditionis et eloquentiae spem de se praebentes, quorum opera futurum auguror vt aliquando gloriari possit Germania, quod nunc optimo iure gloriatur Britannia. Horum nemo mihi de facie notus est, praeter Eobanum, Huttenum ac Beatum. Hi nullo non machinarum genere cum linguarum ac bonarum literarum, quibus omnes boni fauent, hostibus depugnant. Horum libertatem faterer et ipse intolerabilem, nisi scirem quam atrocibus modis tum publice tum priuatim irritentur. Ipsi sibi permittunt vt in sacris concionibus, in scholis, in conuiuiis odiosissime, imo seditiose, quiduis vociferentur apud imperitam multitudinem; et facinus non ferendum arbitrantur, si quis horum ausit mutire, cum et apiculis sit aculeus quo laesae feriant, et musculis

---

92. iniquiores] Cf. Ep. 904. 19 n.

96. De remissionibus] See Ep. 785. 37 n.

97. De confessione] Composed in German, Jan. 1519 (LE^2. 135. 116, 141. 1,2), and printed without Luther's knowledge at Augsburg, Basle, Leipzig and Nuremberg in 1519. About March 1520 he published it in Latin, Wittenberg, J. Grunenberg, with LE^2. 292 as preface; cf. also LE^2. 262, 289.

De poenitentia] A sermon preached at Wittenberg. It is one of the pieces in Froben's volume (l. 100 n.), but I cannot find that it was printed separately.

100. examen] Evidently Froben's composite volume; cf. Ep. 904. 19 n.

109. Eobanum] See p. 411.

Beatum] See Ep. 327. In his case Erasmus can hardly have intended to complain of 'intolerable liberty'.

113. Ipsi] The conservative theologians.

denticuli quibus offensi sese tueantur. Vnde nouum hoc deorum genus? Illi quos lubitum est haereticos faciunt, et coelum terrae miscent si quis eos appellet sycophantas; cumque non vereantur ea designare quorum pudeat etiam Oresten, tamen a nobis postulant vt non nisi cum honoris praefatione nominentur: adeo fidunt stulticiae multitudinis, ne dicam principum.

Ego bonas literas vt nunquam assequi potui, ita semper amaui. Harum assertoribus faueo; quibus optimates vbique fauent, praeter Midas aliquot quos aliquando describet aliquis. Atqui sic his faueo vt amem quod virtutis est, non si quid adsit vitii. Quod si quis expendat quibus vitiis maduerint qui pridem apud Italos et Gallos renascentibus priscis studiis opitulati sunt, non poterit non fauere his nostris, quorum mores eiusmodi sunt vt theologis istis censoribus imitandi sint magis quam reprehendendi. Ab his quicquid prodit, meum esse suspicantur; etiam apud vos, si modo vera praedicant negociatores huc isthinc proficiscentes. Equidem ingenue fatebor, ingenium non possum non amare, calami licentiam in nemine non improbo.

Pridem lusit Huttenus librum cui titulus Nemo. Nemo nescit argumentum esse ridiculum: meum esse dictitabant theologi Louanienses, qui sibi videntur plusquam Lyncei. Mox prodiit Febris: mea erat, cum tamen totus genius totaque phrasis a mea dissentiat. Prodiit oratio Petri Mosellani, qua patrocinatur tribus linguis aduersus γλωττομάστιγας; in me putarunt cudendam fabam, cum ego nondum scirem orationem esse natam: quasi vero si quid huic aut illi in mentem venit scribere, mihi protinus sit omnium nomine reddenda ratio, aut quasi parum sit meo periculo tueri quod ipse scribo. Germani sunt, iuuenes sunt, calamum habent, nec carent ingenio; nec desunt qui irritent suis odiis, nec desunt qui incitent ac frigidam suffundant. Omnes hos meis literis admonui vt libertatem immodicam temperent, certe a summatibus Ecclesiae viris abstineant; ne illorum animos prouocent in literas quorum patrocinio stant aduersus hostes suos, neue hac inuidia onerent politioris literaturae vindices. Quid faciam? Monere possum, cogere non possum. Meo stilo temperare mihi in manu est, alienum calamum praestare non est meum. Imo, quod maxime ridiculum est, opus quod nuperrime conscripsit reuerendus D. Roffensis aduersus Fabrum,

119. cumque . . . 121. nominentur *add. F* (120. *H* : Orestem *F*). 122. ne dicam principum *add. F*. 125. aliquis *E* : quispiam *H*. 126. amem *E* : tamen *F* : tuear *F Corrig.* 153. reuerendus D. *E* : episcopus *H*.

126. amem] The *corrigendum* in F is evidently a mere conjecture to replace the misprint in the text; and was doubtless made without examining E.

135. Nemo] See Ep. 863. 29 n.

137. Febris] Cf. Ep. 923. 19 n.

139. oratio] Cf. Ep. 948. 7 n.

152. opus] See Ep. 936. 7 n.

meum esse suspicabantur, cum tanta sit orationis dissimilitudo, imo cum tantum absim ab illius diuini Praesulis eruditione. Nec defuerunt qui Mori Vtopiam mihi asscriberent: adeo quicquid prodit nouum, velim nolim, meum est.

Prodiit ante menses aliquot, et prodiit malis auibus, libellus quidam ridiculus, quem in schismate proximo scriptum esse satis arguit ipsum argumentum; sed a quo incertum est, nisi quod liber indicat eum, quisquis fuit, fauisse Gallis. Suspicio per multos obambulat, praesertim apud Germanos; nam apud hos variis titulis habetur descriptus. Hunc igitur cum ante complures annos hic comperissem haberi furtim, ac libellum degustassem—nam percurri verius quam perlegi—, multi testes sunt quantopere sim execratus, quantoque studio egerim vt aeternis tenebris abderetur: id quod in aliis quoque libellis a me factum multi fatebuntur. Testatur et epistola quaedam mea ad Ioannem Caesareum, quam quidam Coloniae furtim descriptam euulgarunt. Et audio quosdam isthic esse qui huius quoque libelli suspicionem mihi conantur impingere: adeo nihil intentatum relinquunt isti qui dolent reflorescere linguas ac meliora studia. Impingunt autem non alio freti argumento quam stili; qui tamen mei non admodum similis est, nisi meus mihi parum est cognitus. Quanquam quid mirum adeo foret si quid illic aut alibi cum mea phrasi congrueret? cum nemo ferme scribat hisce temporibus qui non aliquid mei stili referat; propterea quod meae lucubrationes omnium pene manibus terantur, adeo vt in horum etiam libris qui scribunt aduersum me, non raro stilum meum agnoscam, meque meis pennis transfigi sentiam.

Nullum adhuc opus conscripsi, neque conscripturus sum, cui non praefigam meum nomen. Lusimus olim in Moria, sed incruente, licet fortasse plus satis libere. Caeterum illud semper caui, ne quid a me proficisceretur quod vel obscoenitate vitiaret iuuentutem, vel aliquo pacto officeret pietati, vel seditionem aut factionem gigneret, vel vllius famae notam atram allineret. Quicquid hactenus sudatum est, iuuandis honestis studiis, prouehendae religioni Christianae

154. imo . . . 155. eruditione *add. F.* 163. Hunc *H*: hic *E.* hic *add. H.*
177. omnium pene *E*: multorum *F.* 185. alliniret *H.*

155. diuini Praesulis] The tone of this addition about Fisher in F is quite different from that of the passage added to Ep. 237. 14–16 in H.

158. libellus] The *Iulius exclusus*: see Epp. 502 introd., 961. 34 seq.

161. fauisse Gallis] The French are frequently mentioned in the *Iulius*, but with little praise. More probably Erasmus had in his mind *L'homme obstiné* (Ep. 961. 37 n.).

163. descriptus] For MSS. of the *Iulius* see Ep. 502 introd.

166. abderetur] Cf. Ep. 636. 26–8.

168. epistola] Ep. 622.

181. Lusimus olim] Cf. Ep. 622. 21.

185. allineret] Cf. Hor. *A.P.* 446,7. It is noticeable that in H the i form is introduced: which is cited in *Thes. Ling. Lat.* from Palladius and Mart. Cap.

sudatum est. Omnes vndique gratias agunt, praeter pauculos theologos ac monachos qui nec doctiores nec meliores esse volunt. Christum mihi semper iratum imprecor nisi hoc quicquid est ingenii, quicquid eloquentiae, id totum gloriae Christi, Ecclesiae catholicae sanctisque studiis dedicatum esse volo. Id ita esse comperiet, quisquis propius meum animum volet agnoscere.

Verum de his nimis multa: de quibus tamen nihil omnino scripturus eram, ni Britannus quidam negociator isthinc adueniens satis pertinaciter asseuerasset esse qui conati sint hanc suspicionem omnium falsissimam reuerendissimae T. D. inducere; cuius tamen singularis prudentia mihi certissimam addit fiduciam te nec aures nec animum tam impudentibus calumniis praebiturum. Imo si quando dignabitur cominus facere periculum, experietur Erasmum toto pectore seruientem dignitati sedis Romanae, praesertim S. D. N. Leonis decimi—cuius pietati quantum debeat non ignorat—, toto pectore addictum his viris qui bonarum literarum et Christianae religionis negocium agunt: inter quos primas tenet tua celsitudo. Mitto Nouum Testamentum: cui multum ornamenti iudicabo accessisse, si tua dignaberis bibliotheca. Bene valeat E. R. T. D.; cui me totum dedo consecroque.

Antuuerpiae. xv. Calendas Iunias. [Anno M.D.XVIII.]

968₉₈₈ To Albert of Brandenburg.

Farrago p. 154. — Antwerp.
F. p. 299: HN: Lond. vi. 19: LB. 419. — 20 May 1519.

REVERENDISS. CARDINALI ET ARCHIEPISCOPO MAGVNTINENSI ALBERTO ETC. ERASMVS S.

Reverendissime domine Princepsque clarissime, non dubito quin libellus quem celsitudini tuae dicauimus, redditus sit eidem. Qui an tuo satisfaciat animo, nescio: meo certe non satisfacit; verum id temporis nihil aliud erat ad manum. Circunspicietur aliud quod et tuae magnitudini et meo in te studio magis respondeat.

D. Ricardus Paceus, qui Regis sui nomine legatus ad vos venit,

967. 196. reuerendissimae T. D. *E*: R. T. D. *F*: tuae amplitudini *H*. 200. S. D. N. *om. H*. 201. *F*: debet *E*. 202. et *E*: ac *H*. 205. E. R. T. D. *E*: tua pietas *H*. 207. Anno M.D.XVIII *add. H*. 968. 6. D. *om. H*.

967. 200. S. D. N.] Sanctissimi domini nostri.

204. Nouum Testamentum] See p. 387.

205. E. R. T. D.] eadem reuerendissima tua dominatio.

968. 2. libellus] The *Methodus* or *Ratio Verae Theologiae*; see Ep. 745.

6. legatus] To the Electors assembled at Frankfort. Pace's course can be traced closely in Brewer iii. On 12 May he was still in London (218); 14 May he arrived at Calais (222), 17 May at Bruges (234). On 20 May he was at Antwerp (Epp. 968,9), and 21 May went on through Brussels (Ep. 970) to Mechlin (Brewer iii. 253),

praeter alias innumeras dotes vir est insigni vtriusque literaturae peritia praeditus, apud regiam maiestatem multis nominibus gratiosissimus, fide syncerissima, moribus plusquam niueis, totus ad gratiam et amicitiam natus: quem si dignaberis propius nosse, scio, gaudebis te a nobis admonitum fuisse. Apud Anglos triumphant bonae literae. Rex ipse cum sua Regina, Cardinales ambo, Episcopi ferme omnes toto pectore tuentur, fouent, alunt ornantque. Rabulis omnibus per Regem impositum est silentium. Spero idem fore apud Germanos, si tuae reuerendissimae dignitatis tuique similium fauor aspirarit: quod vt faciat, etiam atque etiam rogo. Nihil enim non moliuntur sycophantae quidam, praesertim hic vbi barbaries terris excessura videtur extrema posuisse vestigia: quanquam et hi mitescunt, incipiuntque suam stulticiam agnoscere.

Hutteni ingenium indies magis ac magis exosculantur omnes; cui tua celsitudo tam candide fauens multum laudis, imo gratiae, sibi parit apud eruditos omnes: quam incolumem diu seruet immortalis Christus Iesus.

Antuuerpiae. XIII. Calend. Iunias. Anno M.D.XIX.

969. To Antony, son of John of Bergen.

Farrago p. 155. — Antwerp.
F. p. 299: HN: Lond. vi. 20: LB. 420. — 20 May 1519.

[Contemporary with Ep. 968. For Antony see p. 197.]

ILLVSTRI IVVENI D. ANTONIO DE BERGIS ERASMVS ROTERODAMVS S. D.

Ornatissime iuuenis, antehac vno nomine duntaxat amabam te, quod honestis studiis ac moribus delectareris praeter vulgatum morem nobilium: nunc hoc quoque debeo nomine, quod expertus sum mirum patris tui in me studium. Eius totam spem in tua indole sitam esse ex illius sermone perspectum habeo; nec dubito quin optimi patris expectationi sis per omnia responsurus.

Bonae literae passim efflorescunt, frustra reluctantur veteris inscitiae patroni. Apud Anglos triumphant recta studia, Regis, Cardinalium et Episcoporum auxilio. Rabulis qui tantum ad male-

968. 15. reuerendissimae *E*: amplissimae *H*. 969. TIT. ILLVSTRI IVVENI D. *om. H.*

Erasmus perhaps accompanying him thus far (Ep. 971). On 29 May he reached Cologne (Brewer iii. 274), and after visiting the Abp. at his castle, was still there 3 June, going on later to Frankfort. Being excluded with the other ambassadors during the election, he left 9 June and reached Mainz, 10 June: where he remained until Charles was declared Emperor, 28 June (ibid. 283, 296–7, 338–9).

968. 11. Apud Anglos] Cf. Ep. 917. 11 n.

12. Cardinales ambo] Wolsey and Campegio; for the latter see p. 573.

18. vestigia] Cf. Verg. *G.* 2. 473,4.

969. 4. studium] Cf. Ep. 952. 62.

dicendum linguam habent, impositum est silentium. Hic, quoniam tales patronos non habemus, saeuiunt adhuc et libris quoque grassantur; sed quibus nihil aliud quam suam traducunt stulticiam ac mentis stoliditatem. Mitescunt tamen et hi paulatim, velut ex grauissima febri resipiscentes; obmutescent etiam, si principum aspirarit fauor. In Ferdinando magna spes est; in te quoque non mediocris. Carolus abest. Ciuerius non mirum si a literis est alienior, quanquam non aduersatur. R. D. Cardinalis Adrianus bonis literis nunquam admodum fauit; etiamsi non est adeo deuotus hostis quam sunt quidam, qui se non putant incolumes fore nisi oppressis bonis literis.

Hunc Ricardum Paceum, serenissimi Regis Anglorum oratorem eique gratiosissimum, si propius complecteris, gaudebis hominis consuetudine; est enim praeter mores candidissimos vtriusque literaturae peritissimus. Bene vale. M. Adriano Barlando multam ex me salutem dicito.

Antuuerpiae. XIII. Cal. Iunias. Anno M.D.XIX.

970. To James Banisius.

Farrago p. 155. Brussels.
F. p. 300: HN: Lond. vi. 21: LB. 437. 21 May 1519.

[Between the publication of the Paraphrases mentioned and the appearance of E.]

ERASMVS ROTERODAMVS IACOBO BANISIO SVO S. D.

Vir omni decorum genere cumulatissime, audio te noua eaque eximia dignitate auctum: quo nomine tibi magnopere gratulor; neque dubito quin fortuna sit aliquando benignius etiam tuis praeclaris virtutibus responsura. Nos hic plusquam Panicis tumultibus iactati sumus, adeo theologi quidam nouas excitarunt tragoedias. Neque quicquam tamen aperto Marte gestum est; omnia technis, cuniculis ac strophis acta sunt. Male habebat istos negocium linguarum procedere. Metuebant ne, si subsisteret Nouum Testamentum, labasceret eorum autoritas. Nihil itaque non tentatum; sed resipiscunt. Prodiit Nouum Testamentum, venditur, et quidem

969. 16. quanquam non aduersatur *add. F.* 17. R. D. *om. H.* 970. TIT. SVO *add. F.*

969. 15. Ferdinando] Cf. Ep. 917. 10 n.
16. Carolus abest] Cf. Ep. 948. 195.
Ciuerius] See Ep. 532. 27 n.
17. bonis literis] This must be understood strictly, of the studies of the Renaissance; for Adrian (Ep. 171. 12 n.) was a distinguished theologian, though of a conservative type.
24. Barlando] See Ep. 760. 14 n.
970. 2. dignitate] I do not know what this is. It does not accord with any of those mentioned in Ep. 700 introd.

felicissime. Ausus est quidam et libellum aduersus me scribere, sed magno suo malo, mea summa cum voluptate.

Triumpharent bonae literae, si Principem haberemus domi qualem habet Anglia. Rex ipse non indoctus, tum ingenio acerrimo, palam tuetur bonas literas, rabulis omnibus silentium indixit. Reuerendissimus Cardinalis Eboracensis omnia studia in melius restituit, suaque benignitate passim omnes inuitat ad amorem studiorum; nec aliud agit R. Cardinalis Campegius, vir omnium et optimus et doctissimus. Aula Regis plus habet hominum eruditione praestantium quam vlla academia. Video Germanos quoque principes honorem habere literis, tuo tuique similium hortatu: nos nondum hoc discere possumus. Serenissimus Princeps Ferdinandus, adolescens, ita me Deus amet, ad omnem virtutem natus, nos amat nostrisque libellis delectatur: vt et ab aliis accepi et ipse mihi narrauit, libellum de Principe semper habet in manibus. Huic me praeceptorem dare conati sunt, et ipse videtur id ambire; sed cum alia me deterrent ab aula, tum praecipue valetudo tam imbecillis vt, nisi temperetur meo arbitratu, mox periclitetur. Mortuus nec Principi sim vsui futurus, nunc vtcunque prosum calamo. Exiit Paraphrasis in duas Epistolas ad Corinthios, et in Epistolam ad Galatas. Hac certe parte probor et doctis et indoctis omnibus. Si inciderit commoditas, commendabis me illustrissimo Saxoniae duci Friderico: ei scripsimus nuper, opinor epistolam esse redditam. Bene vale, patrone singularis.

Si continget congredi cum hoc oratore Regis Anglorum, D. Ricardo Paceo, si nondum tibi notus est, fac vt hominem cures nosse propius: nihil eius ingenio candidius. Vtriusque literaturae peritissimus est; pro suis virtutibus Regi Cardinalibusque atque adeo Romano Pontifici gratissimus est. Rursum vale.

Bruxellae. XII. Cal. Iunias. M.D.XIX.

971. To Gilles Busleiden.

Farrago p. 324. ⟨Brussels?⟩
F. p. 429: HN: Lond. x. 27: LB. 366. ⟨c. 21 May 1519.⟩

[The mention of the New Testament (cf. Epp. 955, 961, 967, 970) and the verbal resemblance of the passage about the theologians (l. 9) to Epp. 967. 54, 968. 18–9, 969. 13–4, 970. 9 leaves no room for doubt that this letter belongs to the

15. Reuerendissimus *om. H.* 18. R. *om. H.* *E Corrig.*: Camphegius *E, vix aliter quam in Ep.* 990. 11. 34. D. *om. H.* 39. M.D.XIX *add. H.*

---

11. quidam] Latomus; cf. Ep. 934. 3 n.
13. domi] Cf. Ep. 948. 195.
16. Eboracensis] Cf. Ep. 967. 26 n.
18. Campegius] See p. 573.
22. Ferdinandus] Cf. Ep. 917. 10 n.
24. de Principe] See Ep. 853.
25. in manibus] Cf. Ep. 943. 23,4. praeceptorem] See p. 492.
29. ad Corinthios] Ep. 916.
30. ad Galatas] Ep. 956.
32. scripsimus] Ep. 939.
37. Cardinalibusque] Wolsey and Campegio.

same period. The opening sentence suggests that Erasmus had accompanied Pace on his way, either from Antwerp to Brussels (cf. Ep. 970) or from Brussels to Mechlin (cf. Ep. 968. 6 n.). I do not know whether Busleiden was at Brussels or Mechlin at this time.]

ERASMVS AEGIDIO BVSLIDIO S. D.

Vir ornatissime, huc accessi vt pluribus agerem cum oratore Regis Angliae, Ricardo Paceo, viro vtriusque literaturae callentissimo; sed incommoditas coeli facit vt domi me contineam. Mitto dono libros Galeni opera Thomae Linacri melius Romane loquentes quam antea Graece loquebantur. Tres posteriores magis te capient; nam tres primos consumit fere in vngendo, lauando fricandoque nunc puerum, nunc adolescentem, nunc iuuenem. Nouum Testamentum felicibus auspiciis exiit in lucem: quo minus huc adduxerim obliuio fuit in causa. Theologi mitescunt, imo resipiscunt. Exire non audeo. Tuam excellentiam vocare non audeo ad coenulam tribus ouis apparatam. Ad eam hoc venies gratior, quo parcior est.

Bene vale. Colloquar antequam abeam. [† M.D.XVIII.]

972$_{993}$ From Leonard Priccard.

Farrago p. 368. Aachen.
F. p. 458: HN: Lond. xi. 16: LB. 421. 23 May ⟨1519⟩.

[Clearly between Erasmus' visit to Aachen in Sept. 1518 (Ep. 867) and the publication of E.

Leonard Priccard of the diocese of Liège was B.A. at Paris 1492, M.A. 1493, and subsequently was made Canon of Aachen: where Erasmus made his acquaintance in Sept. 1518. They became cordial friends (cf. Ep. 904. 8); and in Nov. 1520 Erasmus stayed with him on the way back from Cologne to Louvain (Lond. xv. 12, LB. 549). Erasmus speaks highly of his ability in the preface to his edition of Cicero's *Tusc. Quaest.* (Lond. xxviii. 18, LB. App. 499: ⟨c. Oct. 1523⟩); and in March 1529 sent him a copy of the *Vidua Christiana* (EE. 102). He was still living in 1535; see O. R. Redlich in *Zs. d. bergischen Geschichtsvereins*, xli (1908), p. 170 n.]

LEONARDVS PRICCARDVS ERASMO ROTERODAMO, PRAECEPTORI SVO CVM PRIMIS HONORANDO, S. P. D.

Hic nuper cucullatus quidam inter eiusdem farinae ignobile vulgus disseminauit Anglum nescio quem Louanii Graecas literas profiteri, centuplo Roterodamo doctiorem, qui et illius in Nouum Testamentum aeditionem recens excusam in locis pluribus centum sugillet, errata tua libello iamiam emittendo publicaturus. Non potui equidem

971. 10. non *om. H.* 12. M.D.XVIII *add. H.* 972. TIT. PRAECEPTORI ... HONORANDO *om. H.*

971. 4. Galeni] The description (ll. 5–7) shows that this was the *De sanitate tuenda* (Ep. 502. 15 n.), not the *Methodus medendi* (Ep. 785. 17 n.).

972. 2. Anglum] Evidently Lee; see p. 203. His book of criticisms upon Erasmus' New Test. was printed by G. Gourmont, Paris, *s. a.* ⟨c. Feb. 1520⟩.

huic hominis monstro credere, tametsi miram prae se fert sanctitatem. Adiecit praeterea theologos omnes tibi aduersari ac contradicere, eisque certum esse te communi decreto e schola sua profligare, nihil in hoc diualia rescripta verituris, cum Deo magis audiendum sit quam principibus.

Haec aliaque multa effutit bestius idem,

Iactat et in toto verba canina foro.

Proinde te, mi suauissime Erasme, per Deum immortalem obsecro bono esse animo, atque nunc ipsum (quem nunquam poenitendis commentariis expressisti) moribus atque inuincibili fortitudine referre Hieronymum. Non erit tibi, crede mihi, tantum negocii in hoc deiiciendo allophylo quantum illi in Ruffini versutias laboris atque vigiliarum fuit insumendum. Para in Goliam istum fundam, quod est verbum Dei, et recta caperatam in frontem librato lapidem Christum, cuius amore sacras literas illustrandas suscepisti. Superbum ilico prosternes gigantem, confundes et allophylos caeteros omneis, theologistas scilicet istos qui in te conspirasse dicuntur, adstipulante in haec verba apud Esaiam Spiritu sancto: Confusi sunt et erubuerunt omnes simul, abierunt in confusione fabricatores errorum.

Vale, desyderatissime mi Desyderi, et qui valeas corpore atque animo, nobis quamprimum significato. Ex Aquisgrano. x. Cal. Iunias.

D. Cantor, Vicepraepositus, Schonraide et alii complures salutem atque victoriam animitus tibi imprecantur, tuasque literas aut epistolium saltem praestolantur: item D. Hasebart, confrater noster, te quoque atque Neuium salutat plurimum.

973. To Richard Foxe.

Farrago p. 156. Antwerp.
F. p. 300: HN: Lond. vi. 22: LB. 423. 25 May 1519.

[Between the outbreak of the troubles with Lee (p. 203) and the publication of E, 1519 is the only year in which Erasmus was at Antwerp on 25 May; so that this letter is clearly contemporary with Ep. 974. It is noticeable that in printing it Erasmus at first suppressed Lee's name: but by the time F was in preparation, the rupture with Lee had become open, and there was no further need for concealment.

14. nunc *E*: hunc *N*. 30. imprecantur *E*: precantur *F*.

9. diualia] Imperial.
12. Iactat] Cf. Ov. *Ib.* 232.
19. caperatam] Cf. Plaut. *Epid.* 609.
23. Esaiam] 45. 16, where the accepted reading is , *simul.*
29. Cantor] See Ep. 867. 112 n.
Vicepraepositus] See Ep. 867. 117 n.
Schonraide] John of Schoenrode (✝ June 1542), Canon and Subdeacon; see J. Strange, *Genealogie der Herren von Bongard*, 1866, p. 18.
31. Hasebart] Egidius Hasebart, Vicarius regius; see Heusch, *Nomina canonicorum Aquensium*, 1892, pp. 12, 15.

It may also be remarked that there is no allusion to Foxe's new foundation (Ep. 965. 9 n.), although it was necessarily much in Erasmus' thoughts at this time, and might well have provided him with the opening he was seeking in England; see p. 578, and cf. also Ep. 990 addressed to its first President. The omission may perhaps be traced to Erasmus' former relations with Foxe (cf. l. 16 n.), the failure of which may have made him loath to prefer any direct request: or he may have been aware that the appointments to the readerships were at present in the hands of Wolsey (cf. Ep. 967. 26 n.).]

ERASMVS R. P. D. RICARDO EPISCOPO VVINTONIENSI S. P.

Reverendissime Praesul, si vnquam placuit tibi animi mei studium in te, hoc tantum praemii reposco, ne quid temere credas sycophantiis de me, quibus nunc fatali quadam peste feruent omnia. Eduardus Leus si demonstrat argumentis se melius sentire quam ego sentiam, nunquam offendet animum meum. Caeterum quod hic et apud suos scriptis, dictis, per se, per suos, omnia implet inimicis rumoribus, nec suae famae recte consulit. Iampridem palam prae se fert plusquam hostilem animum, nullo vnquam dicto aut facto lacessitus a me. Iuuenis est, ardet cupiditate famae: sed praestabat hanc melioribus auguriis auspicari. Noui prudentiam tuam, quae non facile pronunciet, praesertim in malam partem. Tempus omnia proferet in lucem. Veritas laborare potest, vinci non potest. Si tua autoritas consulet Leo vt aut in totum desistat ab istis sycophantiis, quibus seipsum magis traducit quam me, aut argumentis duntaxat mecum certet, illius famae consuluerit. Nunc enim odio, ceu morbo animi lymphatus, fertur. Erasmus olim ambiit tuum fauorem, non successit: nunc non orat vt sibi faueas, sed vt Leo tuo. Bene valeat T. R. P.; cui me totum consecro dedicoque.

Antuuerpiae. Octauo Calen. Iunias. M.D.XIX.

974. To Thomas Ruthall.

Farrago p. 157. Antwerp.
F. p. 301: HN: Lond. vi. 23: LB. 422. 25 May 1519.

[The year-date added in H is correct because of the Paraphrase.]

ERASMVS ROTERODAMVS R. P. THOMAE, EPISCOPO DVNELMENSI, S. D.

Reverendissime pater, quoniam Aristoteles scripsit multorum amicitias silentio dirimi, nolui committere vt idem nobis eueniret,

973. TIT. R. P. D. RICARDO *add. F* (RICHARDO *N*). VVINTONIENSI *F*: CVIDAM *E*. 1. Reuerendissime *E*: Reuerende *F*. 2. sycophantis *F*. 3. Eduardus Leus *F*: N. *E*. 13. Leo *F*: N. *E*. 17. Leo *F*: N. *E*. 18. T. R. P. *E*: tua pietas *H*. 19. M.D.XIX *add. H*. 974. 1. Reuerendissime *E*: Reuerende *F*.

973. 16. olim ambiit] Ep. 187 is the first sign of this. In 1511–3 Erasmus renewed his attempts to win Foxe's favour; see Epp. 234. 35–6, 39, 236. 32–4, 239. 24–32, 240. 40–1, 243. 41–8, 245. 37–8, 247. 4–6, 248. 24–6, 249. 17–8, 250. 4–5, 282. 18. For Foxe's approval of the New Testament see Ep. 502. 19–24.

18. T. R. P.] tua reuerenda paternitas.

974. 1. Aristoteles] *Eth. Nic.* 8. 5. 1; cf. *Adag.* 1286.

praesertim in tanto amico. Mitto Paraphrasin in Epistolam ad Galatas, in qua locus est de Petro Pauli voce obiurgato, qui mihi nondum satis a quoquam veterum explicatus videtur. Non sum ignarus varios rumores de me spargi. Sentiunt philobarbari erigere sese recta studia, eoque nullum non mouent lapidem; sed temporis progressu vincet veritas. Hoc modo exoratum velim tuam reuerentiam, ne quid temere credat Erasmiomastigibus. Nunc fato quodam suo saeuiunt; at breui illos sui morbi pudebit, vbi resipuerint, quemadmodum euenit Aiaci. Bene vale, Pater amplissime, et in Erasmum eum te praebere perge qui semper fuisti.

Antuuerpiae. Octauo Calen. Iunias. Anno M.D.XIX.

975_{984} TO ANTONY PAPINIUS.

Farrago p. 370. Louvain.
F. p. 460: HN: Lond. xi. 18: LB. 430. ⟨26? May⟩ 1519.

[In this letter is the first mention of Erasmus' edition of Cyprian; which was dedicated to Cardinal Pucci, 31 July 1519, and printed by Froben, Feb. 1520.

Gembloux was a Benedictine abbey about 23 miles SE. of Brussels, with a library which was already famous in the Middle Ages: for traces of its manuscripts see P. Lehmann, *F. Modius als Handschriftenforscher*, 1908, pp. 81–3. Besides the Cyprian Erasmus subsequently borrowed from it a MS. of Augustine (Horawitz v. 80).

Ant. Papinius (†c. 19 Aug. 1541) of Ath was received as Abbot 10 Feb. 1518. His house had joined the Bursfeld Congregation in 1505; and one of his first acts was to send some of his monks, at the request of Wm. Bollart, Abbot of St. Trond (cf. Ep. 761. 40 n.), to introduce there the reformed way of life. He built much at Gembloux and enlarged the library from which he was so ready to lend: see GC. iii. 566,7 and U. Berlière, *Monasticon Belge*, 1890, pp. 24, 162.

The dates of this letter and its answer conflict. The variant which appears in N² was perhaps an attempt to rectify this, but made in the wrong place. Leclerc emends Ep. 984; but thus makes the rather large interval of four weeks, 1–29 June, between the two letters. A simple correction is to suppose the disappearance of some figure after *Louanii*, perhaps *vii.*]

ERASMVS ROTERODAMVS R. P. ANTONIO PAPINIO, ABBATI GEMBLACENSI, S. D.

Ex indice bibliothecae vestrae, cuius mihi iampridem facta est copia, intelligo apud vos esse duos codices manu descriptos peruetustos, opuscula diui Cypriani continentes. Mihi certe gestit animus hunc autorem orbi tradere repurgatum a mendis, deinde discretum ab iis quae illi falso inscribuntur; quando non alium video inter eos qui Latine scripserunt, qui ad apostolici pectoris vigorem propius accedat. Vbique sentias loqui pastorem ac martyrio destinatum. Et huiusmodi viros theologi sinimus obsolescere, quo magis miremur

974. 8. tuam reuerentiam *E*: te *H*, *post* modo. 9. credas *H*. 13. Anno M.D.XIX *add. H.* 975. 5. iis *E*: his *F*.

974. 3. Paraphrasin] Ep. 956.
4. locus] Gal. 2. 11–4. In the second edition of the notes to the New Testament, completed 23 Aug. 1518, Erasmus inserts a long disquisition on this point. In the Paraphrase also he elaborates it very fully.
5. explicatus] Cf. Ep. 956. 35–9.

frigidas recentiorum naenias. Nihil autem dubito quin R. T. P., vt est verae religionis obseruantissima, faueat et piis studiis et Cypriano pietatis magistro. Neque tamen gratis hoc officium flagito. Redibit ad vos Cyprianus, et redibit non sine foenore; neque patiemur interim vt posteritas ignoret cui bonam huius beneficii partem debeat. Iamdudum pro ceruina missa debeo, sed longe plus debiturus pro misso Cypriano. Bene vale, Pater R., cum sancto fratrum tuorum collegio; quorum purissimis precationibus Christo commendari cupio. Louanii. † Calend. Iunii. Anno M.D.XIX.

953976. To John Faber.

Farrago p. 166. — Louvain.
F. p. 308: HN: Lond. vi. 33: LB. 483. — ⟨May fin.⟩ 1519.

[Shortly after Pace's visit on his way to Frankfort; cf. Ep. 968. 6 n.]

ERASMVS ROTERODAMVS ORNATISSIMO D. IOANNI FABRO, VICARIO EPISCOPI CONSTANTIENSIS, S. D.

O PECTVS amicitiae natum, nec tumultus negociorum quibus vndique distringeris, neque tanta locorum seiunctio potuit amiculi memoriam excutere, praesertim a quo sis tam indiligenter cultus. Etenim Basileae cum essem, adeo nullum mihi vacuum tempus faciebant aedendorum voluminum meorum curae, vt aliquando vix vacarit resalutare tam eximium amicum ac patronum, quem omni genere officiorum prosequi par erat. Egregiae cuiusdam humanitatis erat nostris fastidiis ignoscere; nunc etiam magnifice gratias agis. Sed vt sic ad tuam epistolam non minus eruditam quam prolixam respondeam, quemadmodum Basileae salutantem resalutare soleo: ex laudibus quas mihi tribuis effusissimas nihil decerpam praeter animum impendio maiore quam iudicio meo nomini fauentem.

Quod Beatus Rhenanus Methodum meam tuo nomini inscripsit, facile boni consulerem, si prius ille me de suo consilio certiorem fecisset quam ego hoc libelli reuerendissimo Presuli Maguntinensi dedicassem. At nostra dedicatio iam exierat in vulgus priusquam Beatus exemplar accepisset: cui tum non addideram epistolam nuncupatoriam, quod nollem in Nouo Testamento duas legi dedicationes, ne quis cauillaretur me de vna fidelia duos parietes linere voluisse. Atque ita temperaram libelli filum vt vel separatim legi

975. 9. R. T. P. *E*: amplitudo tua *F*. 15. R. *E*: reuerendissime *H*. 17. Cal. *F*: Calendis *H*. Iunii *EN*³: Iulii *N*². 976. 15. reuerendissimo *E*: Alberto *H*. Mogontinensi *FN*³: Moguntinensi *N*² *LB*.

975. 13. ignoret] It was perhaps for this purpose that these letters were selected for publication. In the preface and the notes to Cyprian Erasmus does not allude to the MSS. used.

976. 13. Methodum] See Ep. 745.

posset vel illius operis pars esse: quod quidem testor in ipso statim operis limine. Proinde consilium hoc, mea sententia, non satis auspicato venit in mentem Beato Rhenano, praesertim cum ipse premat in scriniis suas lucubrationes, quibus possit se pariter ac suos illustrare rectius quam alienis. Quanquam hic quoque laudarem etiam Beati studium, nisi fuisset infelix. Magis enim fortunae quam illius animo reor imputandum. Caeterum quod nunc parum ex animi sententia cecidit, alias nostra cura sarciemus. Neque prorsus committam vt nostram amicitiam ignoret posteritas, si quid tamen mearum naeniarum ad posteros vnquam perueniet.

Richardus Paceus bellissime valet, floret ac triumphat apud suos, optimo Regi longe charissimus; cui primus est a secretis, quod munus cum primis opimum est apud Anglos. Is nuper hac iter fecit, a Rege legatus vt salutatis D. Margarita et Ferdinando adesset electioni Caesaris: cuius conspectus mihi tam iucundus fuit vt nullius aeque multis iam annis. Thomas Morus est Regi a consiliis, atque item Coletus: Thomas Linacrus a cura valetudinis. Ipse Rex felicissime philosophatur. Regina literas amat, quas ab infantia feliciter didicit. Quis non cupiat in tali aula vitam agere?

Bene vale, vir eximie. Louanii. ANNO M.D.XIX.

977_{981} FROM GASPAR SCHALBE.

Farrago p. 137. Brussels.
F. p. 287: HN: Lond. vi. 5: LB. 424. 28 May 1519.

[The date is confirmed by the circumstances of this visit from Erfurt; cf. Ep. 963. 1 n.
Gaspar Schalbe or Schwalbe, of a good Eisenach family (cf. LE^{2}. 1. 53 n.), matriculated at Erfurt at Easter 1504, and was B.A. 1506, M.A. 1510; being therefore probably about the same age as Jonas (p. 413). By 1513 he had become a friend of Mutianus, perhaps through H. Urbanus, and presented him with a volume of Erasmus' writings, apparently the *De Copia* (MRE^{2}. 326, 345). Mutianus praises him as a 'iuuenis Latinus' and 'semigreculus', who ought to be at Rome profiting by Leo x's new college (ibid. 324), and in 1515 ranks him as a poet (ibid. 489) with Eobanus (p. 411) and Cordus (p. 533). The present visit was evidently undertaken in the infection of Eobanus' enthusiasm for Erasmus; but later, in common with Jonas and Draco (p. 406), Schalbe went over to the Lutherans (LE^{2}. 631; EE. 22), and, though a priest, married (see note in the Erfurt matriculation register). For a difficulty in which he found himself in 1526 see LE^{2}. 1084, 1109, 1114. He was still living in 1532 (EHE. p. 21, cf. p. 28). See Krause's life of Eobanus. Joachim Camerarius, *Narratio de Eobano*, 1553, f^{o}. B^{7} v^{o}., after mentioning this visit, says that Schalbe 'annis aliquot post mortuus fuit, tum etiam aetate grandior'.]

OMNIBVS MODIS MAXIMO ERASMO ROTEROD. GASPAR SCHALBVS S.

PER tot syluas latrocinio, per tot vrbes pestilentiae morbo iam infames, ad te grassati sumus, Erasme, Ionas et ego; et peruenimus, dii boni, quam in tempore, quam feliciter! Eius quantumuis longi

976. 34. D. *om. H.* *F*: Marigarita *E*. 977. TIT. *EN*^{3}: CASPAR *N*^{2}.

et molesti itineris tantum abest vt nos poenituerit, vt in itinere adhuc incerti vbi vnicum margaritum Christiani orbis delitesceres, sancte coniurauerimus te extrema India et vltima Thyle nos quaesituros, nedum in Brabantia aut Gallia. Desine tui contemptu laborare, vt contra omnes illi Aristotelici theologi superciliosa φιλαυτίᾳ. Si tu te ex ea parte nescis quam sis magnum huius seculi ab ipso Christo nobis datum munus, ego te in isto studiorum meorum silentio domi mecum ex operibus tuis didici: at nunc ex viuis vultibus, ex sermone tam sine affectatione zaccareo, tam mellito (quod miraberis, Erasme) tantundem pene fructus quantum alius quis ex aliquo librorum tuorum possit, hausi. Non tibi ingererem has meas ineptias, nisi non minus ardenter quam comes meus Ionas epistolam tuam habere optarem. Dispeream enim si a te, etiam si baculo mineris abigere, auelli possimus, nisi habeamus quod te nobis in itinere iam, et maxime tunc cum in istam nimis longinquam regionem nostram redierimus, praesentem referat. Quid multis verbis hic explicem quanti hanc profectionem nostram faciam? Vt me Deus bene amet, nollem eam mihi decem Pactolis aut solidis auri montibus commutatam. Vale, magne Erasme, et dignare nobis (vt diu etiam expectandus sis) solum rescribere. Iterum vale.

Bruxellae, a nato CHRISTO. ANNO M.D.XIX. Quinto Calen. Iunias.

978. TO GEORGE SPALATINUS.

Farrago p. 125. Louvain.
F. p. 278: HN: Lond. v. 35: LB. 425. 29 May 1519.

[Contemporary with Ep. 979.]

EXIMIO THEOLOGO GEORGIO SPALATINO, ILLVSTRISS. SAXONIAE DVCIS A SACRIS, ERASMVS ROTERODAMVS S. D.

MIHI vero nihil hactenus abs te redditum est literarum, neque tuo neque illustrissimi Ducis nomine, eoque † nonnulla ni delictum fuisset. Vides quanto locorum interuallo dirimamur, et, non secus atque in bello, literis intercipiendis aduigilant hostes meliorum studiorum: quo magis cauendum ne cuiuis committantur epistolae. Gratissimum mihi fuit nomisma optimi Ducis imaginem mihi referens viuae simillimam. Huius epistolam videre desyderabat

977. 9. tu te *F*: tu, te *E*: ?tute. 17. nobis *EN*[2]: in nobis *N*[1 3].
978. 2. *Post* eoque *videtur deesse aliquid, fortasse versus integer*: ?⟨nonnihil timeo ne perierint omnes: ex quibus aduenisset certe⟩ nonnulla,

978. 1. nihil hactenus] This cannot refer to the letter brought by Jonas (Ep. 963. 1 n.), but probably answers a message sent by him, inquiring about Ep. 711, which had not yet been delivered; cf. Ep. 501 introd. As to when Ep. 963 arrived I have no evidence.

6. nomisma] Cf. Ep. 872. 26 n.

7. epistolam] Ep. 963.

reuerendissimus Episcopus ac Princeps Leodiensis: eam vna cum nomismate ad illum misi, nec postea licuit hominem conuenire. Quicquid fauoris, quicquid benignitatis, quicquid praesidii illustrissimus Dux impendit euehendis optimis studiis, id in me peculiariter collatum arbitror. Nihil in Iona conspexi quod non vnice me delectarit. Ita me Deus bene amet, video delectum organum ad Christi gloriam illustrandam inter crassissimas horum temporum tenebras. Schalbi collegae dotes magis ex illius literis quam ex oratione licuit cognoscere. Ego posthac Georgium Spalatinum non solum inter praecipuos amicos verumetiam inter patronos meos obseruandos scripturus sum, non perinde in chartis atque ipso in pectore. Bene vale, Georgi charissime.

Louanii. IIII. Calend. Iunias. Anno M.D.XIX.

979. To Duke Frederick of Saxony.

Farrago p. 126. — Louvain.
F. p. 278: HN: Lond. v. 36: LB. 426. — 30 May 1519.

[Answering the letter mentioned in Ep. 963. 1.]

ILLVSTRISS. SAXONIAE DVCI FRIDERICO ERASMVS ROTEROD. S. P.

Illvstrissime Princeps, pro studio quo tuae celsitudini Caesarum vitas a me recognitas dedicaui, iam nunc abunde magnam gratiam relatam existimo, posteaquam amantissimis literis sibi non ingratum fuisse testatur. Nam cum id operis destinarem, nondum mihi perinde praedicatum erat atque nunc est, quanta animi propensione faueres bonis literis adhuc cum veteris inscitiae patronis digladiantibus, sed ita vt hostes nihil aliud assequantur reluctando quam quod et nostram illustrent victoriam et suam denobilitent stulticiam. Quicquid autem fauoris, quicquid benignitatis, quicquid subsidii tua nobilitas instaurandis honestis studiis et euehendis tuendisque studiorum assertoribus impendit, id totum in me collatum esse duco. Neque vero te poeniteat istius animi. Non erunt ingratae literae; quin magis trilingui facundia vindicem suum immortali gloriae consecrabunt. Erit olim Fridericus adiutis studiis quam stemmatum luce nobilior. Ego posthac non verebor et alios ingenii mei foetus tibi dicare, quando feliciter cessit haec mihi audacia. Celsitudinem tuam patriae, studiis ac pietati quam diutissime incolumem tueatur Christus Opt. Max. Louanii. III. Cal. Iunias. Anno M.D.XIX.

---

978. 8. Leodiensis] See p. 168.
12. Iona] Iod. Ionas Erfordiensis: E *in marg.*
979. 2. iam nunc] Cf. Ep. 939 introd.

[933]980. To Martin Luther.

Mosellani Oratio, f°. D[3]. Louvain.
E. p. 136: F. p. 286: HN: Lond. vi. 4: LB. 427. 30 May 1519.

[For the sources see Ep. 948. The text of α is so much the better that I have printed the letter almost exactly as it stands there; placing the occasional modifications that are made in E in the notes. This letter was also printed with that of 19 Oct. 1519 to the Abp. of Mainz, in an undated edition at Cologne; but the text there invariably follows E, and may therefore be presumed to have been printed from it.
The date is confirmed by the mention of Luther's Commentaries (l. 53 n.).]

ERASMVS ROTE. D. MARTINO LVTERIO.

S.P., frater in Christo charissime. Epistola tua mihi fuit gratissima, et ingenii arguciam prae se ferens et animum spirans Christianum. Nullo sermone consequi queam quas tragoedias hic excitarint tui libelli. Ne adhuc quidem ex animis illorum euelli potest falsissima suspicio, qua putant tuas lucubrationes meis auxiliis esse scriptas, meque huius factionis, vt vocant, vexilliferum esse. Existimabant sibi datam ansam qua et bonas literas opprimerent—quas capitaliter oderunt, velut offecturas maiestati theologicae, quam multo pluris faciunt quam Christum—simulque me, quem arbitrantur ad excitanda studia nonnihil afferre momenti. Tota res vociferationibus est acta, temeritate, strophis, obtrectationibus, sycophantiis; vt ni praesens haec spectassem, immo sensissem, nulli vnquam authori fuerim crediturus sic insanire theologos. Pestem fatalem esse diceres. Et tamen huius mali virus a paucis ortum in plures serpsit, adeo vt magna pars huius Academiae non infrequentis eius morbi contagio lymphata ferretur.

Testatus sum te mihi ignotissimum esse, libros tuos nondum esse lectos; proinde nec improbare quicquam nec probare. Tantum admonui ne libris tuis nondum lectis ad populum tam odiose vociferarentur: id ipsorum referre quorum iudicium oporteret esse grauissimum. Quin et illud perpenderent, an expediret ea traduci apud plebem promiscuam quae rectius libris editis refellerentur aut inter eruditos disputarentur, praesertim cum vno ore vita authoris praedicaretur. Nihil profectum est: hucusque insaniunt obliquis, immo famosis, suis disputationibus. Quoties inter nos de pace conuenit! quoties illi ex temere concepta suspiciuncula nouos tumultus excitarunt! Et ii theologi sibi videntur. Theologi sunt hic aulicis inuisi: quod ipsum mihi quoque imputant. Episcopos omnes

TIT. D. α: R. P. *E*: *om. H.* LVTHERIO β: LVTHERO *E.* 4. illorum α: istorum *E.* euelli α: reuelli *E.* 6. quidam *post* Existimabant *add. E.* 7. et *E*: vt α. 8. multo α: multi *F.* 15. eius *E*: huius α. 27. ii α: hii *E*: hi *N.* cum huiusmodi factis *post* ii *add. E.* Theologi sunt α: Est hoc hominum genus *E.* 28. inuisi α: fere inuisum *E.*

17. Testatus sum] Ep. 939. 66. 23. vita] Cf. Ep. 939. 69–71.

habeo mihi fauentissimos. Libris nihil fidunt. In solis sycophantiis victoriae spes illis sita est. Eas contemno, recti conscientia fretus. In te redduntur aliquanto mitiores. Meum calamum timent, sibi male conscii: quos ego sane suis pingerem coloribus, vt digni sunt, nisi me Christi tum doctrina tum exemplum alio vocarent. Immanes ferae mansuescunt officiis, isti benefactis efferantur.

Habes in Anglia qui de tuis scriptis optime sentiant, et sunt ii maximi. Sunt et hic, quorum est Episcopus Leodiensis, qui tuis fauent. Ego me, quoad licet, integrum seruo, quo magis prosim bonis literis reflorescentibus. Et mihi videtur plus profici ciuili modestia quam impetu. Sic Christus orbem in suam ditionem perduxit. Sic Paulus Iudaicam legem abrogauit, omnia trahens ad allegoriam. Magis expedit clamare in eos qui pontificum authoritate abutuntur quam in ipsos pontifices: idem de regibus faciundum censeo. Scholae non tam aspernandae sunt quam ad studia magis sobria reuocandae. De rebus receptioribus quam vt subito possint ex animis reuelli, disputandum est argumentis densis et efficacibus potius quam asseuerandum. Quorundam virulentas contentiones magis conducit contemnere quam refellere. Vbique cauendum ne quid arroganter aut factiose loquamur faciamusue: sic arbitror gratum esse spiritui Christi. Interea seruandus animus, ne vel ira vel odio vel gloria corrumpatur; nam haec in medio pietatis studio solet insidiari.

Haec non admoneo vt facias, sed vt quod facis perpetuo facias. Degustaui Commentarios tuos in Psalmos; vehementer arrident, et spero magnam vtilitatem allaturos. Est Antuerpiae Prior eius

29. fauentissimos *α*: satis aequos *F*. 30. ego *post* Eas *add. E*. 31. Meum calamum *α*: Eruditorum calamos *F*. fortasse *ante* timent *add. E*. 33. vocaret *E*. 35. ii *α*: hii *E*: hi *N*. 36. Episcopus Leodiensis *α*: eximius quidam *E*. 37. *E*: fauet *α*. quoad *α* N^2: quod FN^3.

36. Leodiensis] In writing to Leo x, 13 Sept. 1520 (Lond. xiv. 5, LB. 529), about the unauthorized divulgation of this letter, Erasmus almost succeeds in creating the impression that he had not mentioned the Bp.'s name; without, however, actually saying so. In the letter appended to Martens' second edition of the *Colloquiorum Formulae* ⟨1519 fin.⟩ he contents himself with remarking that the name is not in the text given in E (BEr[2]. *Colloq.* i. 65).

53. Commentarios] *Operationes in Psalmos*, a course of lectures delivered at Wittenberg and printed there ⟨by J. Grunenberg⟩, 1519, with a dedication to Duke Frederick of Saxony, 27 March 1519 (LE[2]. 166). A prefatory letter from Melanchthon (ME. 36) testifies the indebtedness of the learned world to Erasmus among others: 'Erasmo Roterodamo debemus cum Graecae tum Latinae linguae studium; debemus item, vt pleraque omittam, illustratam Noui Testamenti lectionem, debemus et Hieronymum.'

54. Prior] James Probst or Proost (Praepositus) of Ypres (1486—30 June 1562). At what date he had been Luther's pupil (ll. 55,6) is not known; but he perhaps came to Antwerp in 1513 with the band of Saxon Augustinians who founded there the convent (LE[2]. 191. n. 3) of which c. 1518 he became Prior. In 1521 he returned to complete his studies under Luther at Wittenberg; where he became Baccalareus Biblicus 13 May, and Licentiate

monasterii, vir pure Christianus, qui te vnice deamat, tuus olim discipulus, vt praedicat. Is omnium pene solus Christum praedicat: caeteri fere aut hominum fabulas aut suum quaestum praedicant. Melanchthoni scripsi. Dominus Ihesus tibi suum spiritum indies vberius impartiat ad ipsius gloriam et publicam vtilitatem. Cum haec scriberem, tua epistola ad manum non erat.

Vale Louanii, tertio kalendas Iunias. Anno. M.D.XIX.

[977]981. To Gaspar Schalbe.

Farrago p. 138. — Louvain.
F. p. 287: HN: Lond. vi. 6: LB. 428. — 30 May 1519.

ERASMVS ROTERODAMVS GASPARI SCHALBO SVO S. D.

Obsecro te, doctissime Schalbe, vtrum isthuc est rogare an cogere? Vides mihi vix ocium esse ad tuendam valetudinem, vides tot studiorum laboribus obrutum, et tamen efflagitas epistolam. Adeo violenta res est et impotens amor, praesertim Germanicus; cui si coner reluctari, nihil agam. Itaque respondeo tuis literis, sed ita vt verear ne dicas tibi nihil esse responsum. Quod si breuitatem hanc apud te non excusat misericordia nostri, saltem excusabit publicorum studiorum ratio, quorum iactura distrahor in haec officia: quae singulis, quibus praestantur, exigui momenti videntur, mihi tamen in quem vnum agminatim glomerantur, ingentem sarcinam addunt.

Quando tu Ionae non cedis in amando, par arbitror vt te non minus quam illum redamem. Deplorarem tam longinquam profectionem tuam totque periculis obnoxiam nostra causa susceptam, ni tu tibi tantopere gratulareris etiam. Id si iudicio facis, non inuideo fructum; sin imaginatione, remedii pars est non sentire malum. Illud autem quam Germanice! Negas te fustibus depelli posse, ni detur quod in patriam reuerso praesentem Erasmum referat. Os impudens, non tibi sat est oculos, aures et animum explesse nostri copia, mellitissima vti scribis, ni me totum tecum auferas? et auferas in tam procul dissitam regionem? Quantulum autem Erasmi

980. 57. fere *a F*: vero *E*.

---

in Theology 12 July. On returning to Antwerp he was attacked by the Inquisition and compelled to recant publicly, 9 Feb. 1522. In June he escaped to Wittenberg (LE². 567), where he married a young woman from Luther's household. In May 1524 he was chosen as Preacher at Bremen, and there the remainder of his life was spent. He was Superintendent 1534–59; and in 1549 he married again.

See P. Fredericq, *Corpus Inquisitionis Neerlandicae*, vol. iv (1900); P. Kalkoff, *Anfänge d. Gegenreformation in den Niederländen*, 1903–4; O. Clemen, *Beitr. z. Reformationsgesch.*, i (1900), pp. 33–9; Geldenhauer's *Collectanea*, ed. Prinsen, pp. 32–3; ADB; and BN. There are letters to him from Luther 1527–46, and from Melanchthon 1545–6. Krafft, pp. 45–8, prints a letter from his Collectanea in the Town Library at Bremen.

980. 58. Melanchthoni] Ep. 947.

981. 2. tot studiorum] Cf. Ep. 944. 25.

tecum auferes, si huius corpusculi imaginem pictam aut expressam ad tuos retuleris? Optimam Erasmi partem in libris videre licet, quoties libet, si quid tamen omnino nostri est quod sit visendum. Bene vale, Gaspar charissime.

Louanii. Tertio Calen. Iunias. ANNO M.D.XIX.

982. TO HELIUS EOBANUS.

Farrago p. 158. Louvain.
F. p. 302: HN: Lond. vi. 25: LB. 429. 30 May 1519.

ERASMVS ROT. EOBANO HESSO, POETAE CLARISS., S.

ADEO placuit tuum Ὁδοιπορικὸν vt, emendatis quae commiserant typographi, curarim hic rursus formulis excudendum. Ionae Schalbique conspectus mihi fuit multo gratissimus. Sed interim dum hos huc mittis, parum consulis meae famae; cuius nunquam non facio iacturam ex huiusmodi congressibus. At minitaris te plures etiam horum similes huc missurum. Quoniam hi contigerunt per quos maxime licuit scribere, ideo scribo parcius. Per alios non satis tuto scribitur, per hos frustra, qui melius omnia coram referent quam ego literis possim.

Nollem epistolas meas aeditas, quas adiunxisti tuo carmini; breui aediturus eram, sed locupletatas. Carmen ad Comitem de Nassau percupio videre. Fauet ille bonis literis, et harum gratia mihi quoque. Sed nostri principes laudare norunt, numerare non norunt. Quod tamen mea causa non dico, qui nihil ambio, sorte mea contentus. Bene vale, amicorum syncerissime.

Iam nunc circunspice ac delige tibi argumentum aliquod foecundum, in quo declares posteritati quantus sis. In hoc conferes paulatim quicquid egregium cotidiana lectio tibi suppeditabit. Sed haec plane memorem admoneo. Rursum vale.

Louanii. Tertio Cal. Iunias. ANNO M.D.XIX.

982. 1. *F*: ὁδοιπορυκὸν *E*.

---

982. 1. Ὁδοιπορικὸν] For this and the Louvain edition see pp. 405,6.

10. epistolas] Epp. 870–1, 873–4, 876.

11. Carmen] This seems not to be known. Krause suggests that the poem to Ct. Hermann of Neuenahr, composed c. 1518 (*Eobanus* i, pp. 298 n., 256), may be intended. If the name is correct, the reference is probably to one of the boys whom Erasmus had known in Paris in 1501 (Ep. 147. 58 n.): perhaps the younger, William (10 April 1487—6 Oct. 1559), who had already begun to indicate his sympathies by opposing the sale of indulgences in his dominions (ADB. xliii. 129).

983. To John Lang.

Gotha MS. chart. A. 399, f. 222 v°. Louvain.
Horawitz ii. 1. 30 May ⟨1519⟩.

[From the same source as Ep. 872, and plainly contemporary with the other letters of this date sent to Erfurt by Jonas and Schalbe.]

REVERENDO PATRI IOANNI LANGO, VICARIO AVGVSTINENSI, DOMINO AC FRATRI SINCERITER OBSERVANDO.

Reverende pater, illud etiam atque etiam peto, ne meum in te animum aestimes officio literarum: tot vndique literis obruor vt vix sit ocium legere. Maiorem in modum deamo tuum istum animum vere Christianum et Christianae pietatis assertorem. Spero fore vt Christus aspiret sanctissimis tuis tuique similium conatibus. Hic hactenus mire saeuiunt Papistae, nunc demum ad laedendum concordes; sed sunt aliquanto mitiores, speroque futurum vt illos aliquando suae pudeat insaniae. Optimi quique amant libertatem Lutheri; cuius prudentia non dubito quin cautura sit ne res exeat in factionem ac dissidium. Siquidem huc potius annitendum arbitror, vt instillemus Christum hominum mentibus quam vt cum personatis Christianis digladiemur; a quibus nunquam referetur gloria vel victoria nisi sublata Romanae sedis tyrannide et huius satellitibus, Praedicatoribus, Carmelitis et Minoritis: de improbis dumtaxat loquor. Id non video qui absque graui tumultu tentari queat. Bene vale, pater optime; cuius humanitati non sum nescius quantum debeam.

Louanii. 3. Calend. Iunias.

Eras. Roterodamus.

[975]984. From Antony Papinius.

Farrago p. 371. Gembloux.
F. p. 460: HN: Lond. xi. 19: LB. 440. 30 May ⟨1519⟩.

ANTONIVS PAPINIVS, ABBAS GEMBLACENSIS, ERASMO ROTERODAMO S. D.

Erasme multis modis amande, perquam lubens mitto volumina Cypriani, quaecunque reperimus in nostra bibliotheca; toto pectore fauens et gloriae sanctissimi viri et tuis irrequietis studiis ac laboribus, quos eruendis et castigandis sacris libris impendis. Christus tuam industriam nunquam satis laudatam bene fortunet ac prouehat: nam vt isti qui codices excudunt adeo corruptos vt nec intelligi nec legi possint, multorum animos alienant a sanctissimis studiis, ita tui labores complures inflammabunt ad eorundem lectionem. Proinde, doctissime Pater, si qua sunt apud nos tuo laudabili proposito conducibilia, nostra omnia tua sunto. Quin, si voles, vniuersa nostra

983. 10. huc *scripsi*: huic *MS.*

bibliotheca semel ad te commigrabit, tota tuae fidei committetur. Bene valeat tua dilectio, mihi longe charissima.

Ex Gemblaco. III. Calend. Iunii.

985. To Jodocus Jonas.

Farrago p. 118. Antwerp.
F. p. 273: HN: Lond. v. 27: LB. 431. 1 June 1519.

[This letter is clearly of the same period as Ep. 981; but an interesting light is thrown on the circumstances of its composition, and some doubt on the precision of the dates assigned, by a letter of Jonas to Melchior of Aachen, 29 March 1520 (JE. 36): 'Erasmus ille literarum rex potentissimus opus iam edidit magnum epistolarum, cui titulum fecit Farragini. Ibi plerasque epistolas ad Friderichum tuum, ideoque tibi charissimum, ad Regem Angliae inseruit, et post legati Heluetiorum epistolam. Sequitur vna prolixa ad me, in qua mira leges. Solum erratum est quod scriptum sit "IO. IONAE ERPHORDIENSI"; at id in secunda editione cauebitur. Scripserat ad me Erasmus, cum secum essem, breuem epistolam in eandem sententiam; at nunc, vbi amicos quosdam edito opere consecrare voluit, ad hanc meam epistolam plus altera parte accessit. Miror quod tantum adhuc in absentia adnexuerit. Si voles, mittam Farraginem. Venditur 18 sueb.'

The part of the letter added in printing was perhaps the second half: the general character of which suggests that Erasmus may already have had in his mind the *Opus Concionandi* (cf. Ep. 932. 18), of which he had jotted down some notes in 1523 (I. p. 34. 19–22), and which he published in 1535 as the *Ecclesiastes*.]

ERASMVS ROTERODAMVS IODOCO IONAE ERPHORDIENSI S. D.

Ne pro tam erudita tamque prolixa epistola nullas vices referam, doctissime Iona et inter candidos amicos praecipue, accipe quid mihi visum sit submonere tuam prudentiam. Cum Deo Opt. Max. esset in manu singulis quibusque mortalibus largiri omnia, tamen ad concordiam, quam vnice nobis voluit esse commendatam, illi magis visum est idoneum sic aliis alias dotes impartire vt necesse foret nos inuicem mutuis officiis subleuari: simulque fieret vt nec sibi quisquam plus satis fideret, cum sciret, quicquid vsquam posset, id totum benignitatis esse diuinae; nec alius alium contemneret, cum perpenderet Deum magnam beneficiorum suorum partem homini per hominem largiri voluisse; denique nec beneficium in alterum collatum quisquam aut arrogaret sibi aut exprobraret adiuto, non ignarus ministrum et organum esse se largitatis alienae, non autorem; et is qui officium sensisset, sic haberet gratiam homini vt Deo velut autori fontique bonorum omnium gratias ageret, non solum pro beneficio quod ab illo per hominem accepisset, verum etiam pro ipso beneficio: qui quod voluit, quod potuit benefacere proximo, totum muneris erat diuini.

Studium igitur omnium commune debet esse vt aliis alii vicissim

985. TIT. ERPHORDIENSI] Jonas (p. 413) was properly of Nordhausen; cf. introd.

benefaciamus, si quid possumus ; et ab aliis alii subleuari ne grauemur, si quid egemus. Verum cum variae sint dotes Dei, aliae in alios velut in eiusdem corporis diuersa membra distributae, in eam partem erit cuique potissimum incumbendum qua senserit se potissimum vsui esse posse. Nec enim sufficit si membrum sis non prorsus ociosum, nisi hac prosis corpori qua maxime prodesse queas: praesertim cum quicquid cuique contigit facultatis, in hoc ipsum a Deo sortitus sit, vt in communem conferat vtilitatem. Nec satis est talentorum modum expendere, quin et talenti cuiusque ratio qualitasque erit expendenda. Ita videlicet futurum est vt diues ille dominus, sed tamen huiusmodi lucrorum auidissimus, gaudeat domum suam fidelium seruorum vsuris magis ac magis locupletari. Qua quidem in re quorundam vel prudentiam vel felicitatem desydero, qui priusquam sibi satis noti sunt, in genus aliquod vitae se coniiciunt vbi nec sibi nec aliis possint vsui esse.

Haec cogitatio, mi charissime Iona, protinus incessit animo meo, vbi ex oratione moribusque tuis, demum et oris liniamentis habituque, mentis tuae simulacrum conieci. Quanquam arbitror te tibi non ignotum esse, tamen visum est admonere vt, quando Deus te non agitandis sordidis causis destinasse, sed velut organum quoddam electum finxisse videtur, ad illustrandam filii sui Iesu gloriam, ad mortalium animos in huius studium inflammandos, ad hanc omnium saluberrimam functionem omnia tua studia conferas, idque mature, dum corpus laborum patiens, dum viget animus. Bene fortunabit tuos conatus, mihi crede, is qui ad hoc muneris te tot egregiis dotibus instruxit. Qui pectus dedit verae pietatis amore flagrans, qui linguam dedit eruditam, vt dissipes, vt euellas, vt plantes, non deerit ista conanti, praesertim si non alio spectes quam ad Christi lucrum. Sit sane magnificum manu mota supplici bene dicere popello, sit res egregia ministrare sacramenta ecclesiastica: pulcherrimum certe vereque apostolicum atque episcopale munus est salutari doctrina multitudinem ad mentem moresque Christo dignos adducere.

Verum in hac omnium vt difficillima, ita pulcherrima, functione quos videmus hodie versari passim! quorum plerisque deest eruditio, nonnullis pectus, sine quo friget omnis eloquentia Christiana ; multis naturae facultas, veluti linguae plectrum vocale, latera aut corpus alioqui laborum huiusmodi patiens. Sed age, boni consulamus cum Paulo nostro quod isti moliuntur, modo Christus annuncietur ; si

24. *F*: prorsum *E*. 26. contingit *N*. 27. sit *F*: sis *E*. 36. lineamentis N^3.

29. diues ille dominus] Cf. Matt. 25. 14 seq., Luke 19. 12 seq.

56. plectrum] Cf. Cic. *N. D.* 2. 59. 149.

58. Paulo] Cf. Phil. 1. 15 seq.

tamen annuncietur. Bona pars non Christum sed homines, sed seipsos, praedicat. Verum haec deplorare non est huius instituti. Sunt qui Scotisticas subtilitates tractent apud imperitam multitudinem, delectis etiam in hoc argumentis quammaxime perplexis, quo magis miraculo sint auditoribus, si nihil omnium quae dicuntur intelligant: quid autem frigidius? imo quid inutilius? Alii praeter scholastica dogmata nihil adferunt in concionem: quorum aliquot eiusmodi sunt vt non referat ea nescire, quaedam eiusmodi vt extra scholas tractata frigeant. Nec desunt qui, quo curiosis auditoribus faciant satis, vndique congerunt et velut ex variis rhapsodiis centonem concinnant, ex iure ciuili, ex iure pontificio, ex variis doctoribus, ne quid non legisse videantur. Omnis humanus affectus ponendus ei qui studeat veram pietatem animis mortalium inserere.

Prudentior autem es quam vt sis mihi monendus efficacius esse ad inserendam hominum mentibus Christi philosophiam, si quis admirabilem illam et amabilem verae pietatis imaginem quam possit expressissimam ingerat, quam si insectandis vitiorum formis ac generibus vocem lateraque exerceat. Efficax quaedam res ipsa virtutis species, quae puris oculis ostensa mox rapit in amorem sui. Immensum est quot modis aberretur ab honesto persequi. Rectius ad propositum exemplar se quisque tacitus exigat; nisi quod fuerit huius generis vitium, vt fallat vmbra specieque pietatis. Ea conueniet suo loco nominatim etiam prodere, ne quis deceptus erret. Nunc quosdam videas ex arcanis illis hominum confessionibus concionari, sic monstra vitiorum depingentes vt doceant, sic insectantes vt aut inuidere dicas aut delectari. Quis autem fructus sit si quis enumeret quot modis peccetur libidine, si quis vociferetur adulteris plena esse omnia? Magis retulerit venerabilem illam castitatis imaginem pectoris oculis subiicere: quam vbi conspexisset Augustinus, ilico coepit execrari formas omnes inhonestae libidinis. Itidem in caeteris, quisquis ardere coeperit pulcherrimam Christianae pietatis ideam, simul odisse incipit quicquid ab hac viderit discrepare.

Nec mihi probantur isti qui, quo sibi sanctimoniae famam venentur apud plebeculam, seditiose vociferantur in episcoporum aut principum vitia: qui clamoribus huiusmodi magis etiam irritantur, cum admonitione tempestiua, modesta ciuilique saepenumero corrigantur. Est et pietati sua libertas, sed nunquam non condita melle charitatis. Quoad licet parcendum est iis qui summa publicaque funguntur autoritate. Si res poscet saeuitiam, magis saeuiendum in eos qui pontificum, episcoporum aut principum titulis ad suas cupiditates abutuntur, quam in ipsos proceres. Nec temere saeuiendum in

85. quot *EH* : quod *F*.

ordines hominum; aduersus illos magis clamandum qui suis vitiis ordines alioqui praeclaros dehonestant. Vtilius enim fuerit ostendere quantum absint a vera religione qui Benedicti, Francisci aut Augustini institutum profitentes, ventri, gulae, libidini, ambitioni, auariciae viuunt, quam ipsum vitae genus incessere. Inutilius sit damnare publicas scholas quam indicare quid ab his resecari conueniat aut quid expediat addi. Ita est humanum ingenium, citius ducitur ciuilitate quam austeritate pertrahitur.

Non parum autem ponderis addet orationi tuae si quae doces, potissimum ex arcanis voluminibus haurias, si vita doctrinae responderit, si docendi officium nulla gloriae, nulla quaestus suspicione vitietur. Vim atque ἐνέργειαν addet si quaecunque doces, amaris ex animo; si ad dicendum non a compotatione aut prophano colloquio, sed ab altissima precatione te contuleris, vt ad inflammandos aliorum animos ipse ardens accedas.

Sed nae ego haec nimis multa ad te, a quo magis eram ipse docendus. Bene vale, mi Iona.

Antuerpiae. Calend. Iuniis. Anno M.D.XIX.

[951]986. From Ulrich Hutten.

Ratio verae theologiae p. ⟨157⟩. Mainz.
Jortin ii. 369. 5 June ⟨1519⟩.

[First printed in an edition of Erasmus' *Ratio verae theologiae* (Ep. 661), Mainz, J. Scheffer, 1519 'interregni vero mense quinto', i.e. the first half of June (α). It comes at the very end of the book, on two unnumbered leaves which follow p. 156; and it obviously served the printer's necessity (cf. p. 496). It is not in Froben's edition of the *Ratio*, Feb. 1520, but appears in his of March 1520 (β) with a misprint corrected, of 1521, and of June 1522.

It refers to so many topics which are not in Ep. 951, that it may be taken to answer more than one letter. Hutten had heard from Erasmus shortly before 21 May (HE. 126).

Erasmus' reply, which he combined with his sketch of More (Lond. x. 30, LB. 447: 23 July 1519), shows that Hutten, in uncertainty as to Erasmus' movements (cf. ll. 39,40), committed it to Pace (cf. Ep. 968. 6 n.). In consequence it was delayed in arrival, and Erasmus read it first in print.]

HVTTENVS ERAS. SVO S.

Tvas infinitas ad me epistolas non vidi; nam vnam accepi in exercitu cum Tubingam obsideremus, eamque perbreuem: quod videre te oportet cui infinitas illas committas. Verum de eo quem huc cum libro Principi offerendo misisti, nihil est quod sollicitus

986. 1. in exercitu] Hutten had been serving in the army of the Swabian League which subdued Duke Ulrich of Wurtemberg, the murderer of his kinsman (cf. Ep. 365 introd.). The campaign began after the Duke's reduction of Reutlingen, 28 Jan. 1519; and ended 1 May, on the capture of Tubingen, which had been besieged since the middle of April. See HE. 116-7, 119-20; and M. Eifert's *Gesch. d. Stadt Tübingen*, ed. K. Klüpfel, 1849, i, pp. 108-11.

4. Principi] The Abp. of Mainz.

sis; omnia pertulit. Neque ego segnius rem curaui tuam, et Principem habui ad id negotium alacrem. Non egebat praeconio meo tuum munus, ornabat ipsum semet abunde. Vt legendo percurrerat, 'En dignam' inquit 'Erasmo rem! sic ille vt diu faciat, diu nobis supersit!' precatusque est felicitatem tibi omnem; plenus optimae de te spei, quippe intelligit quam tu lucem studiis, quod studiosis commodum inuehas. Venit post Stromer—nam in Saxonia vxorem duxerat, neque statim sequutus erat aulam; qui cum tua alioquin omnia magis quam credat aliquis admiretur, tum vel imprimis hoc opus adorat. Gregorium Coppum, alterum Principis medicum, fecisti totum Erasmicum; habet tuos labores in manibus semper, legitque vt vix alius auide. Hoc nomine irascuntur tibi multi, quod ex medicis aiunt theologos facere te. Iam et iureconsultis molestus es, quosdam a Bartholo transuersos agens; qui in tuis nunc otiantur, relicto penitus foro. Eandem cladem theologistarum studio cum intuleris, adhuc miraris quod te oderint? Faciunt ipsum hoc suo quodam iure; nam bene raro faciunt aliquid.

Fuit totum hic mensem rumor, et credo ad vos vsque peruenit, in bello occubuisse me. Hoc illi exultabant, hoc triumphabant. Quod siquid mihi accidisset, certum habeo a Christo hoc impetrasse se dicturos fuisse: iam scio enim male precari nobis. Legi dialogum Latomi et risi. Tu vero non debes putare te hoc perdidisse tempus quod scribendae Apologiae dedisti; nam id nobis magni lucri vice fuit.

Quod scribis de Ferdinando, mire placet studia nostra amare adolescentem. Erexisti animum mihi, speranti fore vt orbis capita aduersus barbariem nobiscum conspirent. Albertus Cardinalis strenue nos tuetur, meque adhuc habet liberaliter, et tui desyderio tenetur maximo. Inique facis qui te non offers illi, non credens mihi toties clamanti propensam illius erga te benignitatem. Mihi commisit munus quo te vicissim honorat. Patera est ex argento

---

11. Stromer] He had married Anna Hummelhain at Leipzig in March; see Ep. 578 introd.

14. Coppum] of Calw, s. of Pforzheim. With Stromer he was physician to Albert of Brandenburg; and thus was brought into contact with Hutten, whom he helped in the *De Guaiaco*, Mainz, J. Scheffer, April 1519 (HE. 98). His only published work is a letter to Stromer, discussing 'statum reipublicae Christianae hoc seculo degenerantis', written 31 Aug. 1520 from Magdeburg, whither he had temporarily retired from his duties in order to study Hebrew, and printed with one of Stromer (7 Jan. 1520, Aldenburg) on the same theme, by M. Lotther, Leipzig, c. Sept. 1520 (HE. 195). See G. Wustmann's life of Stromer, pp. 36–9.

18. Bartholo] See Ep. 134. 26 n.

25. dialogum Latomi] Cf. Ep. 934. 3 nn.

29. Ferdinando] Cf. Ep. 917. 10 n.

35. Patera] In the inventory of Erasmus' property made by Gilbert Cognatus, 10 April 1534 (Basle MS. C. VII. 19, p. 2), this is described as 'Poculum duplex ingens argenteum inauratum, vtrinque habens insignia Alberti Cardinalis Moguntini, qui dono dedit'. In his will, dated 12 Feb.

deaurato, praeter id quod pondere permagna est, arte adhuc commendabilis. Non iudicabis indignum Principe munus. Quanquam ipse dicat hoc se dare fugienti tibi: daturum, siquando accedas, ampliora multa; vocatque amoris hoc poculum. Ipse quo tibi mittam dubius sum: nam in Angliam aiunt abire te. Scribe quid fieri velis de patera primum, deinde quid tibi proponas.

Belli prospere omnia euenerunt. Magno Germaniam periculo, publico metu liberauimus. Quid magnopere curemus enim quod viuat ille? cui quia ademimus omnia, viuendum misere est. Totam aliquando rem leges. Studgardiae Capnionem conueni, positum magno in timore. Militares furores metuebat bonus pater. Sed ego Francisco ductore apud duces intercedente caueram, si vi capienda Studgardia esset, in exercitu vt proclamaretur Capnionis penatibus nequis noceret. Hoc nescis quantum ille et quale beneficium interpretetur, cum ego conscius mihi sim officii mei fuisse vt viderem nequid pateretur se indignum vir doctissimus atque optimus. Praecipue eo in negotio magnitudinem suam ostendit Franciscus, vir qualem diu non habuit Germania, et qui meretur vt eum tuis quoque literis posteritati commendes. Mihi quidem spes est magnam hoc ex viro laudem accessuram huic nationi. Nihil in antiquis admiramur quod non studiose imitetur ille. Viget in homine consilium, viget eloquentia, alacriter omnia adgreditur, industria est qualem in summo duce quaeras. Nihil humiliter dicit, nihil facit; et iam forte rem molitur longe pulcherrimam. Deus Opt. Max. fortissimi viri conatus adiuuet. Mecum ipse Capnionem affatus est perquam familiariter, qui nos salutando Flagellum Dei appellabat. Promisitque Franciscus opem nobis omnem suam. Quid multa? Intelligis quale nobis ex illo praesidium esse possit: imprimis Capnionem non patietur opprimi. Haec magna nobis fiducia esto.

Vale, mihique ocyssime scribe de rebus communibus copiose; quid enim breues tuas epistolas mihi obiicis? Iterum vale.

Moguntiae Nonis Iunii.

54. *β*: commendas *α*.

1536, Erasmus left it to Jerome Froben (Q. pp. 122,3). It is now in the Historical Museum at Basle.

40. in Angliam] Cf. Ep. 867. 86; and see also p. 578.

44. ille] Ulrich of Wurtemberg.

45. Studgardiae] The town surrendered to the Swabian army on 7 April 1519, but subsequently retired from the League. As the result of indignities suffered when Duke Ulrich re-entered Stuttgart later in the year, Reuchlin withdrew to Ingolstadt in Nov. See Geiger, *Reuchlin*, pp. 459-61.

46. timore] He had gone to the length of burying his more precious books; cf. RE. 282.

47. Francisco] of Sickingen; cf. Ep. 582. 27 n.

49. nequis noceret] That Hutten makes no reference to the example of Alexander with Pindar's house at Thebes, suggests that similar situations arose not infrequently.

930,954 987. FROM WILLIAM BUDAEUS.

Farrago p. 45. Paris.
F. p. 206: HN: Lond. iii. 64: LB. 432. 10 June ⟨1519⟩.

BVDAEVS ERASMO S. D.

Lodovicvs Viues, homo literarum bonarum feliciter studiosus, vt ex eius sermone intellexi, mire nomini tuo meoque fauere mihi visus est: cuius humanitas singularis et erudita glutinum, vt arbitror, tenacissimum esse poterit in posterum tuendae retinendaeque nostrae amicitiae, si, vt sunt humana, nonnihil simultatis vel suspiciunculae potius inter nos inciderit. Nam hactenus incidisse τό γε κατ' ἐμὲ nunquam fatebor, ne sacerdoti quidem apud quem animum curare solitus sum.

Vt obiter epistolae tuae respondeam (quam peregre agens accepi), in qua non necessariam contestationem facis te honorifice de me loqui solitum, simul illam tuam tibi περισσολόγον, mihi βραχυλόγον, epistolam eo demum nomine displicere tibi affirmas, quod me offendisse videatur—a qua suspicione vt semel te deducam, quando mihi nec inficianti nec affirmanti credis, bona mea gratia licet vt eam officinis tuis permittas, si tibi non displicet; ego enim eam sine animi offensione legi—si nondum me nosti, velim vt sero saltem nosse incipias subausteram ingenii mei naturam, qui nec obseruantias probem supparasitatrices nec amicitias ἀλληλοτριβούσας libenter exerceam, sicut amarulentam iracundiam stilo prodere non didici. Malim immodicus ioci minusque circunspectus videri quam alterius vitii insimulari. Eodem pertinere videtur illud, quod συγκρητίζειν ἡμᾶς opus esse dicis, scilicet ὡσπερεὶ τἀναντία σοι φρονοῦντος ἐμοῦ, ἢ οὐκ ἐνδιδόντος γε ἐμαυτὸν εὐχερῶς εἰς τὴν τούτου ἐπιτηδεύματος τοῦ σοῦ συναίνεσιν. Mihi vero iniquo quodam fato contigit vt bellum φιλοβαρβάροις istis olim indictum, ferociter etiam commissum, iam prosequi nequeam, nec in partes bonorum meo arbitratu incumbere, quarum tu auspicia regis: ac tanquam iam in partibus non sim, nec hos adiuuo nec illos infesto, tametsi alteros exosus sum et alteris bene cupio. Sed id quid est aliud quam ἐτώσιον ἄχθος ἀρούρης ad senectutem vergere, quasi in theatro sedentem? Quod autem ad id pertinet quod scire auebas, quid animi haberemus, vt quodam epistolio scripsisti: pudet

22. ἢ *om. N.* 23. *E Corrig.*: συναίρεσιν *E.*

1. Viues] For this visit to Paris cf. Ep. 991. 88 n.
9. peregre agens] Cf. Ep. 924. 18 n.
12. epistolam] Ep. 906.
displicere] Ep. 954. 3,4.
22. dicis] Ep. 930. 8–11.
29. ἐτώσιον] Hom. *Il.* 18. 104.
30. in theatro] Cf. Hor. *Ep.* 2. 2. 130.
31. epistolio] Written earlier in the year: cf. Ep. 929. 33–5.

me τὴν συνείδησιν τὴν ἡμετέραν ἐξομολογεῖν, tantum hoc opto, vt aliquando scire possis ὅπως μοι ἔχει τὰ περὶ τὴν συνηγορίαν τούτων οἳ συνερεῖν τῇ ἡμετέρᾳ φιλολογίᾳ ηὔχοντο. Tu velim ad me scribas, si quid ὁ ὑπεραγαπῶν σε Ἀρχιερεὺς ἐπέστειλέν σοι. Τοῦτο γὰρ κρύβδην ἐμοῦ ἐγένετο, εἴτε καλῶς ἔχει εἴτε μή. Τὰ δὲ τούτων ἐχόμενα τοιαῦτά ἐστιν ὥστε βέλτιον εἶναι ἡγοῦμαι ἐνταῦθα τοῦ γράφειν παυσάμενον ἔρρωσο σοὶ φάναι.

Parisiis quarto idus Iunias.

968988. From Albert of Brandenburg.

Farrago p. 357. Frankfort.
F. p. 454: HN: Lond. xi. 10: LB. 434. 13 June 1519.

[The date is confirmed by the impending Imperial election. Erasmus replied on 15 August.]

ALBERTVS MISERATIONE DIVINA SACROSANCTAE ROMANAE ECCLESIAE TT. S. CHRYSOGONI PRAESBYT. CARDINALIS, MOGVNTINEN. AC MAGDENBVRGEN. ARCHIEPISCOPVS, PRINCEPS ELECTOR, PRIMAS ET ADMINISTRATOR HALBERSTATEN., MARCHIO BRANDENBVRGEN., ETC., ERASMO ROT. S. D.

Qvanqvam grauissima sunt ac omnium nomine maxime necessaria quae nos cura et sollicitudine multum exercent hoc tempore, Erasme doctissime, vt qui non priuati alicuius negocii cura distineamur, sed deligendi totius orbis Imperatoris munere fungi cogamur, tui tamen interim sumus impigre ac libenter memores. Itaque nihil arduum adeo obuersari potest quod nobis eruditissimarum tuarum literarum, quoties illae et vbi vbi reddantur, lectionem interturbet. Teque oramus plurimum vt nos frequenter ad hunc modum interpelles. Iam enim tibi persuade toties exultare nos quoties tuam aliquam epistolam accipimus.

Id quanquam in te praecipue verum est, tamen non parum interim nobis placet doctorum hominum, vndecunque ea accesserit, noticia. Itaque Ricardum Paceum, inuictissimi Anglorum Regis oratorem, commendatum nobis sua primum virtute—quae nec prius fuerat

987. 32. *EF*: συνεύδησιν *E Corrig.* 33. ἔχει *E Lond.*: ἤχει *MS. E Corrig.*
988. TIT. MISERATIONE . . . ETC. *E*: CARDINALIS MOGVNTINEN. *H.* 1. ac *F*: at *E.* 7. *H*: interturbent *E.*

987. 32. συνείδησιν] The reading given in E Corrig. is probably of the same character as that on l. 33.
33. ἔχει] The note in E Corrig., 'ἤχει.) exemplar habet' was clearly intended to indicate that the reading of the MS. was wrong (probably a copyist's error; cf. Ep. 810. 460–2) and had been corrected in the text: but the editors of F treated it as a corrigendum, and all the subsequent xvi^c editors followed. Cf. l. 32 n.
35. Ἀρχιερεὺς] Poncher; cf. Ep. 924. 14 n.

incognita, nimirum eruditorum virorum oratione nobis saepe praedicata—, deinde Regis sui et Cardinalis Eboracen. literis, ac tuo postremo testimonio, charum habemus, complectimur cupidissime. Tu perge sacras literas et diuinam theologiam admirando illo tuo studio locupletare. Sic enim fiet vt barbara esse desinat, si qua maxime fuit natio. Ad quod felicitatem tibi omnem et ex animo successum optamus, nostram ad id opem operamque pollicentes.

Huttenum nostrum, vel idcirco quia amari abs te intelligimus, libenter diligimus. De libello nobis per te dicato nihil est quod turberis; haud aegre tulimus ab alio aliis adscriptum illum, quandoquidem nobis tu ante destinaueras. Remittemus et nostrum statim munusculum.

Tu interim vale ex ciuitate imperiali Francfurdia, die decimatertia mensis Iunii. Anno M.D.XIX.

989. From Nicholas Beraldus.

Farrago p. 364. Paris.
F. p. 456: HN: Lond. xi. 12: LB. 320. 20 June ⟨1519⟩.

[For the date cf. Ep. 925 introd.]

ELOQVENTISSIMO THEOLOGO ERASMO ROTERODAMO NICOLAVS BERALDVS S.

Dedi superioribus diebus optimo atque humanissimo viro Francisco Caluo Budaei, Deloini simul et meas ad te literas, Erasme doctissime: quas nihil dubito quin is tibi, etiam si serius, certo tamen fideliterque reddiderit. Nunc etsi nihil erat quod scriberem, proficiscenti tamen hinc ad vos huic tabellario non potui non aliquid literarum ad te dare; praesertim petente id a me atque adeo procaciter instante Guilielmo Neseno tuo: simul vt intelligas quantopere literae hic tuae a nobis expetantur, simul vt epistolam aliquam tuam ad optimum ac doctissimum virum Guilielmum Hueum, Parisiensis ecclesiae

989. TIT. ELOQVENTISSIMO THEOLOGO *om. H.*

988. 26. munusculum] See Ep. 986. 35 n.

989. 2. literas] From the repetition of *binas* in Ep. 994 it seems likely that both here and there Beraldus is thinking of the letters mentioned in Ep. 925. 1,2: though 'proximo biennio' has now become 'superioribus diebus'. Budaeus' letter would thus be Ep. 819: Deloynes' is lost.

5. tabellario] Probably Haio Hermann; see Erasmus' letter to Beraldus, 9 Aug. 1519.

9. Hueum] Wm. Hué (†30-1 July 1522) was at first a Benedictine in St. Aignan's at Orleans. In Oct. 1510, when Badius dedicated to him Holkot's (or Walleys') commentaries on the Proverbs of Solomon, he was B.D. and had become a Franciscan (Renouard, *Badius*, ii. 494). But his sympathies were liberal; for Beraldus, in addressing to Nic. Brachet an edition of Pliny's *N. H.*, 15 Oct. ⟨1516⟩, concludes: 'Vale, et Guielmum Hueum, optimum ac syncerissimae fidei virum, etiam atque

Decanum, euocarem. Is enim in hac, vt sic dixerim, palaestra prouocari abs te mauult quam te prouocare: vir alioqui in quouis scribendi genere non mediocriter antehac versatus, bonarumque omnium sed diuinarum praesertim literarum adeo studiosus, vt quem huic praeferamus habeamus profecto neminem. Eius nomine interim tibi salutem adscribo. Rogo insuper ne hominis integerrimi simul et humanissimi familiaritatem asperneris, qui cum multis nominibus tum hoc praecipue dignus est amicitia tua, quod eam tantopere tamque, prope dixerim, ambitiose expetit; quantouis precio empturus, nisi Erasmus cunctis obuius gratisque expositus esset. Salutat te Deloinus, Ruzaeus, omnes. Budaeus, cum haec scriberem, ruri cum vxore ac liberis agebat; propediem in vrbem rediturus, simulatque, vt puto, vxor parturiens pepererit Budaeique familiam auxerit. Vale.

Luteciae, XII. Calendas Iulias. [M. D. XVIII.]

990. TO JOHN CLAYMOND.

Farrago p. 64. Louvain.
F. p. 231: HN: Lond. iv. 11: LB. 438. 27 June 1519.

[Between the foundation of Corpus and the publication of the *Farrago* (E) 1519 is the only year in which Erasmus was at Louvain at this time.

John Claymond or Claimond (c. 1457 — 19 Nov. 1537) of Frampton in Lincolnshire, spent most of his life in Oxford. He was a Demy of Magdalen in 1483, Fellow 1488, and President 1504: B.D. 1508, D.D. 1510. About 1487 he became known to Foxe, who gave him the Mastership of St. Cross Hospital near Winchester 1505–24, and in 1517 persuaded him to leave Magdalen and preside over the new foundation, Corpus Christi. This office he held until his death; and during his life he also held benefices in the counties of Somerset, Hants, Durham, and Worcester. He was a man of exceptional public spirit and of great sincerity of character. Erasmus, who had perhaps met him in Oxford in 1499, speaks of him always as a theologian; but his only known work is some collections for notes on Pliny *N. H.*, which exist in ms. in the College library and also in duplicate in the Library at Basle: the former mostly autograph, the latter partially so. He is also credited with notes on Plautus and Gellius. Vives found him a friend and patron (Vi. E. ff. 14 v°, 25, 44). In Feb. 1526 Erasmus dedicated to him translations of Chrysostom's *De fato* and *De prouidentia Dei*. In the summer of 1531 Simon Grynaeus received assistance from him on a visit to Oxford in search of MSS. to be printed at Basle: see the preface to Plato and Proclus, Basle, J. Valder, March 1534, and Claymond's letter of 13 May ⟨1532⟩ in Grynaeus' *Epistolae*, Basle, J. Oporinus, Oct. 1556, f. 161. Among the Corpus MSS. (318. 23, ed. H. O. Coxe) is an autograph letter written by Linacre from London to Claymond when President of Magdalen, sending him a pupil and urging him to learn Greek.

11. alioquin *F. Sed cf. Erasmi Ep. ad Hueum.* 24. M.D.XVIII *add. H.*

etiam hortare vti et arcanas coelestesque literas, id est veram philosophiam, ita vt facit amare pergat, et Erasmum nostrum a fictis istis Scauris Areopagitisque quibusdam defendere.' On 15 Feb. 151$\frac{7}{8}$ he was made Dean of Paris (GC. vii. 216). Erasmus complied with the request made here by writing to Hué, 9 Aug. 1519.

989. 22. parturiens] The child born at this time probably was Budaeus' second daughter (BE^4. 134). For the growth of his family see BE^4. 6, 19, 103, and cf. Ep. 915. 6.

See DNB; T. Fowler, *Hist. of C. C. C.*, O.H.S. xxv (1893), pp. 79–89; and the *Pelican Record*, Oxford, vi (1902), pp. 81–6 and viii (1906), p. 102.]

ERASMVS ROTERODAMVS INSIGNI THEOLOGO D. IOANNI CLAYMONDO S. D.

EGREGIAM illam prudentiam suam, qua semper publicae famae praeconio commendatus fuit R. P. Ricardus episcopus Vuintoniensis, nullo certiore argumento nobis declarauit, Claymonde non infimum decus ordinis theologici, quam quod collegium magnificum, suis impendiis extructum, tribus praecipuis linguis ac melioribus literis vetustisque autoribus proprie consecrauit. Nam qua ratione melius mereri potuit de rebus humanis, aut quo monumento rectius nomen suum aeternae hominum memoriae dedicare? Isthuc profecto demum est Ecclesiae columen, isthuc est Episcopum agere. Maiorem autem in modum gaudeo R. D. Thomam Cardinalem Eboracensem, R. D. Cardinalem Champegium ac, ne caeteris commemorandis fiam prolixior, ipsum etiam Henricum octauum, Principem nullo huius aetatis vere regiis dotibus inferiorem, toto pectore huic fauere negocio. Quorum vt autoritas facile coercet oblatrantium improbitatem, ita benignitas abunde suppeditat quibus inuitatur industria professorum quaeque postulat ocium literarum.

Complures regiones vulgare monumentum aliquod nobilitauit. Ingenti Colosso Rhodus est celebris; Caria Mausoli sepulchro; Memphis pyramidibus; Cnidus sculptili Veneris signo; Thebae magico Memnone. Mihi praesagit animus futurum olim vt istud collegium, ceu templum sacrosanctum optimis literis dicatum, toto terrarum orbe inter praecipua decora Britanniae numeretur; pluresque futuros quos trilinguis istius bibliothecae spectaculum, quae nihil bonorum autorum non habeat, vnde nihil malorum non exulet, pertrahat Oxoniam quam olim tot miraculis visenda Roma ad sese pellexit.

Quin et illud mihi quidem sagax consilium optimi Praesulis arguit, quod te potissimum ex omnibus delectum, virum haud quaquam

TIT. D. IOANNI *add. F* (D. *om. H*). 2. R. P. *om. H*. 10, 11. R. D. *om. H*, *bis*. 11. Campegium *N*. 19. Gnidus *N*.

4. collegium] See Ep. 965. 9 n. But Corpus was not strictly trilingual (cf. l. 23 n.), as were Ximenes' college at Alcala and Busleiden's at Louvain, except in so far as Hebrew might be regarded as implicit in the study of Divinity: the choice of the three languages, indeed, being dictated by their importance for this object (see Ep. 934. 3 n., and cf. Hier. *adu. Ruffinum* 2. 22, cited by Enders, LE^2. 34. 33 n.).

11. Champegium] See p. 573. For a somewhat similar form cf. Ep. 970. 18.

14. coercet] Cf. Ep. 948. 182 seq.

23. bibliothecae] Foxe endowed the library of Corpus with a few MSS. and a rich collection of books, which comprises most of the Greek and Latin classics then in print, but no Hebrew. Some of the MSS. and books he had acquired from his predecessor in the see of Durham, John Shirwood (†1493); see EHR. xxv. 445–56. Claymond also was a great benefactor to the library.

noue sed iam olim notae perspectaeque probitatis, nouo collegio praefecerit; qui primum possis eas literas et cum dignitate profiteri, deinde possis vel vnus esse documento optimis literis cum optimis moribus maxime conuenire. Facit enim paucorum improbitas vt qui bonis literis parum bene volunt, calumnientur hoc studiorum genus corrumpere vitam humanam et auocare a pietate Christiana. Sunt autem apud nos, praecipue Germanos, iuuenes aliquot, vita quidem integra, sed qui sic asserant meliores literas vt in harum hostes magna libertate velut ἐξ ἁμαξῶν debacchentur.

Equidem non nego veniam dandam aetati, imo etiam genti, praesertim cum tam acerbis odiis irritentur vt in aduersarios nihil possit satis asperum dici. Sed tamen meà sententia longe plus adferet momenti tua modesta grauitas et erudita lenitas, hos etiam qui modo reclamabant, qui arma contra ferebant, in sua castra pertractura, ex infestissimis hostibus fidelissimos milites ac propugnatores futuros. Plus efficit qui sua moderatione omnibus commendat bonas literas, quam qui cum pertinacibus harum sycophantis assidue rixatur. Ego quod tandem contumeliae genus non sum passus ab istis philobarbaris! Quos tumultus excitarunt! quas mouere tragoedias! quas struxerunt insidias! Mihi sane nec vngues deerant nec dentes nec telum, si libuisset vti, neque sum ignarus quibus modis eiusmodi portenta tractanda sint; verum iudicaui non solum Christo esse gratius verumetiam ad prouehenda rectiora studia conducibilius, aut moderatis rationibus placare reclamantes, aut certe cedere, donec temporis progressu aut euanescat illis stolidi pectoris impetus aut ipsi resipiscant. Nec adhuc me huius consilii poenitet.

Non ausurus eram, doctissime Claymonde, te meis literis lacessere, nisi Cutbertus Tunstallus, Thomas Morus, Ricardus Paceus suis literis magno consensu morum tuorum τὸ εὔχρηστον ac facilitatem integritati parem praedicassent. Quibus autoribus fretus non veritus sum vel hac manu tibi scribere, qua soleo cogitationum mearum celeritatem aequare. Bene vale.

Louanii quinto Calen. Iulias. ANNO M. D. XIX.

991. To TRANQUILLUS ANDRONICUS.

Farrago p. 62. ⟨Louvain.⟩
F. p. 229: HN: Lond. iv. 10: LB. 439. 28 June 1519.

[The dates are corroborated by the movements of Erasmus and Andronicus.

Tranquillus Parthenius Andronicus was a native of Ragusa in Dalmatia, his second name being derived from the Partheni, who in ancient times inhabited that region. This witty and versatile adventurer, after a round of Italian Universities — Padua, Bologna, Siena, Perugia, Rome — appears ⟨c. 1517 at Vienna⟩ soliciting the aid of Vadianus and offering to lecture on Quintilian and

50. sint *E*: sunt *H*. 53. ille *N*. 54. ipsi *add. H*. 61. Iul. *F*: Iulii *H*.

Cicero (VE. s^3. 29). Perhaps c. Sept. 1517 he contributed some verses (f. 38) to Eck's edition of Dionysius the Areopagite's *De mystica theologia*, Augsburg, J. Miller, 25 May 1519 (see Wiedemann's *Eck*, pp. 495–9); and in Oct. others (f°. a^3) to Vadianus' edition of Pomponius Mela, Vienna, J. Singren, May 1518. Vadianus passed him on to Urban Regius at Ingolstadt in Nov. (VE. 107); and he was still there in March 1518, when he produced a poem against the Turks (Böcking, *Hutteni Opp.* v. 205–16). In May he was at Augsburg, where Miller printed an oration by him on the same theme, addressed to Maximilian (ibid. 217–228). Later he matriculated at Leipzig, and having made a name with an oration *De laudibus eloquentiae*, 23 Aug. (printed by Lotther c. 25 Aug.; Proctor ii. 11368), in which he describes himself (f°. A^2) as of 'immatura aetas', he was appointed to lecture through the winter on Quintilian: but for his reputation there see Ep. 911. 44–6. A letter from him to Pirckheimer, 3 Jan. 1519, thanks for hospitality shown at Nuremberg (Heumann li). In the spring he left Leipzig and came to visit Erasmus at Louvain; perhaps by way of Erfurt, if some verses addressed to him in Eobanus' *Syluae*, bk. iii, belong to this period. Missing Erasmus he went on, perhaps to Paris (cf. l. 88 n.).

After this his life can only be traced at intervals. He perhaps came again into Erasmus' circle: for there is a character named Parthenius in the *Conuiuium Poeticum*, first printed in Froben's edition of the Colloquies, Aug. 1523.

In 1527 he published a dialogue, *Sylla, s. l.*, in defence of Diocletian, addressed to John Lascaris. In June 1530 he was ambassador of John Zapolya, the claimant King of Hungary, employed at Constantinople (T. Wierzbowski, *Materyaly do Dziejów Piśmiennictwa Polskiego*, i, 1900, p. 39); and in Oct. 1531 he was still there (Brewer v. 471). By 1543 he was secretary to Ferdinand, and June–Aug. was sent by him to England to ask for aid against the Turks (ibid. xviii. i. 659, 894, 925, ii. 26); and in May 1545 he was in Cracow, perhaps on a similar mission, when he composed an *Admonitio* to the nobles of Poland, Cracow, H. Vietor, 1545, exhorting them to avoid the internal schisms which had caused the downfall of Hungary.]

ERASMVS ROTERODAMVS TRANQVILLO PARTHENIO DALMATAE S. D.

Scripseram ex Antuuerpia, doctissime Tranquille, vt, si nondum abisses, detinerent te Louanii dies aliquot in reditum meum; aut si id non possent, efficerent certe ne discederes, ni prius mecum collocutus: me meo sumptu sarturum eius morae dispendium. Sed abiturientis celeritas epistolam nostram anteuertit. Itaque Louanium reuersus pro Tranquillo meo geminum carmen reperi, vtrunque iuxta doctum sed vtrunque sane querulum; quorum alterum testatur abisse te iratum huic Academiae, alterum mihi. In illo nos omnis barbaricae cuiusdam inhumanitatis reos agis: cui volenti nobis edere specimen eruditionis tuae, literas nobis impartire, locus datus non sit, cum caeterae scholae premiis ad id inuitent quod tu gratis et sponte deferebas. In hoc me vt hominem Batauum et a Gratiis alienum incusas, qui repulerim a colloquio te quem amor videndi nostri e tam longinquo per itinera difficillima in regionem ignotam pertraxisset. Verum ego tibi vtriusque nomine respondebo; sed meam ipsius causam prius agam.

Primum vero verius est, optime Tranquille, quod id temporis Antuuerpiae versabar in negociis quibusdam mihi molestissimis.

TIT. PARTHENIO *add. F.* 8. omneis *F.*

18. negociis] See p. 492.

Sed nunquam adeo sum occupatus vt Tranquillum a colloquio fuerim exclusurus, si Tranquillum aut nouissem ipse, aut alius mihi simulachrum illius recte depinxisset. Pro iuuene docto, candido, modesto Dauum aut Getam quendam barbarum fastuosumque mihi descripserant ac circumforaneum ardelionem, a quo hominum genere vix credas quantum abhorream; et ab iis frequentius impetor quam velim aut quam ferat studiorum vtilitas. Id accidit errore personae: nam alter quispiam eiusmodi tum temporis sese venditabat Antuuerpiae. Huic igitur generi salutatorum et odioso et ocioso aliquoties domi non sum, interim non vaco, aliquando non vigilo, quemadmodum olim non omnibus dormiebatur. Quod si parum humanum videtur, ego arbitror non paulo inhumanius esse, dum horum naeniis aurem praebes, tot eruditorum hominum flagitationes negligere, semper aliquid poscentium a nobis quo iuuentur recta studia. Quod si quis mihi Tranquillum, non dicam suis pinxisset coloribus, sed vel deliniasset modo, vltro in tuos complexus aduolassem.

Atque hactenus quidem mihi patrocinatus sum. Superest vt pro Louaniensi quoque schola nonnihil respondeam. Scis esse maximum ac primum, si quid agas, adire in tempore. Tu non poteras magis ἀκαίρως venire Louanium bonas literas professurus, cum iam maxime ferueret recens conspiratio quorundam qui se deuouisse videntur diis manibus, ni politiores literas extinctas reddant. Sic enim sibi stultissime persuasere, si contingat his literis autoritas, suam autoritatem labefactatum iri. Vident autem passim toto orbe non iam scholas tantum verumetiam principum aulas infici hoc nouo genere studiorum: quo magis adnituntur vt Louanium ab hoc contagio tueantur incolume. Res optimo cuique non probatur. Nam tumultus hic ortus est ex initiis vanissimis, nimirum ex falsissima vnius aut alterius suspicione. Deinde vt non pudet etiam in male coeptis parum constantes videri, multo ineptioribus rationibus pergunt exequi quam instituerant. Porro tota fabula ab vno aut altero chorago pendet, ne mali huius inuidiam in totam Academiam

22. Danum *F*. 25. Id . . . 26. Antuuerpiae *add. F*. 34. delineasset *N*[3]. 47. non *E Corrig.*: nos *EF*.

22. Dauum] The misprint in F has obscured this reference to the outlandish slaves in Terence.

25. errore personae] This tardy explanation was required by courtesy.

29. dormiebatur] Cf. *Adag.* 504, citing Cic. *Fam.* 7. 24. 1.

39. recens conspiratio] A formal protest, led by the theologians, had been made, 8 March 1519, before the University against the irregularity of the professors of Busleiden's college in lecturing without authorization; and in particular against Alard (Ep. 433), who had announced, 7 March, that he would lecture on a theological book of Erasmus (de Jongh suggests the *Ratio verae theologiae*; Ep. 745). For the time being the professors were allowed to continue their courses; but Alard was inhibited. On 20 Sept. it was resolved to exact the usual authorization in all cases. See de Jongh, pp. 199–200, 11*–13*.

47. non pudet] The editors of F overlooked the corrections made in E, both here and in l. 77.

conferas. Horum pertinacia quibusdam persuasit, quosdam improbitas pertraxit: quidam ad gratiam obsequuntur, quidam spe commodi cuiuspiam aut incommodi metu fabulae non probatae partem agunt. Magna pars vociferatur, non ob aliud nisi quod multos vociferantes videt. Haec qui procul audiunt, rem publico consilio geri credunt, praesertim cum splendidi tituli praetexantur, Vniuersitatis, Rectoris, Facultatum. Qui propius spectant fabulam aut etiam intra proscenium versantur, intelligunt totam hanc machinam vnius atque alterius opera moueri. Ego tumultus huiusmodi vel Atae Homericae vel Pani deo poetico vel Tisiphonae aut furiarum cuilibet vel, quod astrologi faciunt, astris parum commode concurrentibus imputare malo quam multitudini.

Suspicor et illud obfuisse tibi, quod nimis ingenue prae te ferebas nostri studium. Et huius fabulae choragi se credunt vituperari, si laudetur Erasmus. Nec defuere fortassis qui suspicarentur te subornatum vt in theologos poetica libertate diceres. Nec vllum adhuc hominum genus vidi quod aeque indulgeat suis suspicionibus. Versiculus hic tuus adagii vice circumfertur Louanii:

Cernere non licuit facundum pectus Erasmi.

Quem cur rideant non satis intelligo: neque enim carmen adeo malum est vt rideri debeat, nec Erasmus vsqueadeo est infans vt prodigiosum sit si quis amicus ei tribuat eloquentiam. Neque enim opinor hic esse tam peruerse malos vt ex hoc ipso voluptatem capiant, quod tibi res parum ex animi sententia successerit. Verum age, fruantur per nos hac voluptate sua qualis qualis est. Te velim aequiorem esse huic nostrae scholae, cui nec ingenia desunt nec eruditi iuuenes, modo esset ingeniis honos, nec essent qui summa vi melioribus studiis obstreperent: quos semideos si tibi nominatim depingerem, non mirareris si tales habeat propugnatores pristina barbaries. In hos dictus es nescio quid inuectiuarum destinasse: quod quidem mihi adeo non probatur, mi Tranquille, vt nec verum esse libeat credere. Digni sunt, inquies. Esto sane, fac vel cruce dignos: at te meminisse volo quid his dignum sit qui literas eas profitentur quae humanitatis titulo commendantur.

Lodouicum Viuem fac meo nomine salutes: huic gratulor si nostri meminit, inuideo si non meminit. Nam audio hominem mire gestire gaudio quod elapsus ab hoc, vt ille ait, barbariei praesidio ad pristinam studiorum libertatem redierit. Bene vale, Tranquille charissime, Quarto Calen. Iuli. ANNO M. D. XIX.

69. facundi *F*. 77. nec *E Corrig.*: & ni *EF*. 89. Iulii *H*.

87. ille] Perhaps Hier. *adu. Iouin.* I. I. The description suggests that Erasmus supposed Vives to be free for a time from his duties to Croy (p. 68) and to be now in Paris, on the visit indicated in Epp. 987, 992.

992. From William Budaeus.

Farrago p. 363. Paris.
F. p. 207: HN: Lond. iii. 66: LB. 441. 30 June ⟨1519⟩.

[Shortly after Ep. 987. Erasmus replied in July: Lond. iii. 67, LB. 494.]

GVLIELMVS BVDAEVS ERASMO ROTEROD. S.

Scripseram ad te nuper per Ludouicum Viuem, hominem, vt mihi ex gemina congressione visus est, doctissimum et tibi amicissimum. Nunc ad me visendum quum Glareanus venisset, comite Iacobo Ceratino, vtraque lingua docto et profitenti, facere non potui quin ad te hoc epistolium darem, cum interim illi praestolari non nollent domi meae. Peregre agens duo a te epistolia accepi eodem pene exemplo, certe argumento non dissimili. Quod videre tu longam illam epistolam tuam eo demum nomine detestari ac despuere quasi *ἀφοδευτηρίου* dignam, quod tibi me infensum reddiderit, longe falleris opinione in hac re quoque, vt antehac in aliis falsus es, id quod ante discessum meum testatus sum, illa scilicet epistola cuius est initium 'Vidi enarrationem quam in epistolam meam scripsisti'. Quod si mihi ne nunc quidem credis, per me licet vt tuam measque simul chalcographis permittas, idque bona mea venia facturum te affirmo. Neque enim mihi ab hominum doctorum existimatione metuendum esse puto: quod quidem eo pertinet, vt inualescat illa apud acres candidosque lectores opinio, si haec palam fiant epistolarum argumenta, nos non satis bona fide amicitiam coluisse stilumque exercuisse. Nam vt iocis libenter vtor scribens, et immodice fortasse scribens, sic haud illibenti animo, aut certe non iniquo, ludicros taliones perfero, etiam ex ancipiti petitos. Nec cum sim natura *φιλοπαίγμων, πάνυ τοι παραιτοίμην ἂν μὴ ἀκούειν φιλοσκώμμων*. Quod si vir bonus existimari velim, *ἑπόμενον δήπου τούτου ἐστὶν οὐκ ἀχθομένως δὴ ἔχειν πρὸς τὰ εὐγνωμόνως τε καὶ δεξιῶς ἀντισκωπτόμενα.*

Atqui velim ita existimes, me huiuscemodi vicissitudines scribendi inter homines quidem rerum callentes in diuersam partem interpretari atque tu existimare solitus sis. Nam quibus tu labefactari fixam amicitiam putas, aut alios verere ne ita putaturi sint, iis ego confirmari *καὶ πάντῃ πάντως ἐπικυροῦσθαι* censeo. Caue quenquam existimes a literis alieniorem esse quam nunc sum. Quo fit vt vitam meam minoris dimidio aestimem; nec aliud opto quam vt ad ingenium

9. tibi me *H*: mihi te *E*. 22. *τοι E*: *οὐ F*. *F*: *παλαιτοίμην E*. 23. *πρὸς τὰ H*: *πρὸς τοὺς τὰ E*.

---

1. Scripseram] Ep. 987.
4. Ceratino] See Ep. 622. 31 n.
6. epistolia] Epp. 930, 954.
8. epistolam] Ep. 906.
11. epistola] Ep. 915.
28. amicitiam] Cf. Ep. 954. 2.

meum remigrare mihi liceat quocunque census mei intertrimento. Eximo tibi omnem scrupulum ὑπονοίας quasi ego subiratus sim, ne tu istas contestationes posthac facias parum necessarias, te de me honorifice loqui, et alias huiuscemodi. Vale.

Parisiis. pridie Cal. Iulii.

Vereor ne nimium morer Glareanum et comitem. Miror cur ad illam epistolam non responderis cuius superius memini.

---

35. honorifice] Cf. Epp. 930. 5–7, 987 10–1.

38. epistolam] Cf. l. 11 and Ep. 930. 1, 2.

APPENDIX XII

THE EPISTOLAE SELECTAE PER BARLANDVM, 1520

IN December 1520 Martens published at Louvain a volume entitled *Epistolae aliquot selectae ex Erasmicis per Hadrianum Barlandum.* In the preface Barland states that Martens had requested him to select some of the shorter letters 'ex magno epistolarum Erasmi volumine', for publication as a schoolbook. The 'magnum volumen' is, of course, the *Farrago* (E), which had appeared in October 1519. Of the 123 letters which the selection contains, 115 are derived from E, 6 are not in E but appear in the *Epistolae ad diuersos* (F), Aug. 1521, and 2 are not found elsewhere than in this volume of selections. We are indebted, as so often before, to the kindness of the late M. Vander Haeghen of Ghent; who by lending us a copy of Barland's volume has rendered possible a minute examination of its contents. And a careful collation by my wife of the variants between E and F has indicated clearly the position occupied by this book relatively to those two editions.

The date of the preparation of F has been involved in some obscurity, and it has been possible to infer that the printing of the book was far advanced at a time when in fact Erasmus had not yet begun the necessary work of revision. This obscurity has arisen from a wrong year-date, 1520, added in the *Opus Epistolarum* (H), 1529, to Erasmus' preface to F, addressed to Beatus Rhenanus from Louvain, 27 May. In this preface, Lond. i. 1, LB. 507, Erasmus says that he had revised the letters already published, and sent them to be printed by Froben; who at the time of writing 'iam . . ad xli. senionem peruenit'. E and its predecessors, C^1, B, D^1, as reprinted in F, reach p. 472,[1] including a few new letters, amongst them Epp. 361, 392, 540, 605, inserted out of place in order to be next the letters they answer; and the fortieth sheet ends on p. 478.[1] We may take it, therefore, that Froben's words, which Erasmus repeats, meant that he had completed the reprinting of E and its predecessors, and was ready to begin on the forty-first sheet.

Now on p. 478 of F a letter is printed (Lond. xii. 11, LB. 535) which bears date 4 Oct. 1520; and on p. 534 another (Lond. xiv. 3, LB. 591) with the date 24 Aug. 1521. Counting the time occupied in the transit of Froben's letter to Louvain, and of copies of Erasmus' letters to Basle—perhaps a fortnight each way—we may reckon that if Erasmus' preface to F is really to be dated in 1520, Froben must have waited about five months, May — Oct. 1520, before advancing six pages, 472–8; and nearly sixteen months, May 1520 — Sept. 1521, before printing 62 pages: a rate of progress which is not only

[1] The page-numbers 214, 215 are duplicated in F through an oversight.

most improbable in itself, but also quite at variance with his rapidity in printing the New Testament (Ep. 384 introd.). It may fairly be concluded, therefore, that Erasmus' preface to F is to be dated 1521; a conclusion which is supported by the fact that it is printed on the first and final sheet, *a*, with only two other letters, which are dated 13 Aug. and 14 Oct. 1521.

External evidence also is available to corroborate this result. In July 1520 Erasmus writes to Mosellanus that he is preparing a revision of the *Farrago*;[1] and on 30 Nov. he tells Barland that the work is done.[2] Further, in a letter of ⟨c. Jan.⟩ 1521, Froben[3] announces to Boniface Amerbach at Avignon that Erasmus has sent 'Epistolare suum'. Under these circumstances it is evident that Barland's volume is prior to F in time.

That Barland's collection was taken in the main from E is shown by the various readings. Of the 115 letters which it reprints from E, just half (58) have no variants in F; but of the remaining 57, 41 invariably follow E where it differs from F. Two letters, Epp. 279 and 821, appear in both D and E, and are in consequence twice reprinted in F. In each case Barland's text follows EF^2 nine times, as against DF^1 once: the single exceptions being, in Ep. 279. 13 *nauim* (f°. d^3) for *nauem*, in Ep. 821. 6 *iuuat* (f°. b^2) for *iuuet*, both perhaps merely accidental.

There are, however, two more categories, 4 letters in which Barland's text follows sometimes E and sometimes F, and 10 letters in which it follows F against E. In Ep. 56 (f°. k v°.) Barland follows E in ll. 16, 26, and F in ll. 14, 23, 35. In Ep. 123 (f°. k) Barland follows E in ll. 19, 23, and F in ll. 6, 8, 15, 18, 26. In Ep. 165 (f°. i v°.) E once and F once in l. 1 by reading *a Courtebourne*; and F in l. 3. In Ep. 264 (f°. k^4 v°.) E Corrig.[4] in l. 25, F in l. 2.

As to the final category, in Ep. 54 (f°. i^2 v°.) Barland has the readings introduced in F for ll. 10, 15, 19: in Epp. 62. 4 (f°. i^3), 151. 8 (f°. i^4) the easy corrections made in F: in Ep. 148 (f°. i^4) the readings of F for ll. 4, 5: in Ep. 163 (f°. i^4 v°.) the addition to the title: in Ep. 225 (f°. k^3 v°.) the correction in l. 20: in Ep. 252 (f°. k^4) the addition in l. 16: in Ep. 254 (f°. k^3 v°.) the addition to the title: in Ep. 415 (f°. k^3) the necessary addition for l. 7: and in Ep. 918 (f°. k^2 v°.) the variation in the opening word.

From the decided character of some of the changes in this last category it is clear that their agreement with F is not fortuitous: and this fact coupled with the inclusion in Barland's volume of six new letters which were subsequently printed in F, indicates that Erasmus must have sanctioned the undertaking. It may also be inferred that he did not begin to interest himself in the book until it was nearing completion. The new letters are all at the end, Nos. 117–123 on ff. l^3 v°. to m^4; except one, No. 2, which is on the last

1 Lond. xiii. 5, LB. 515.

2 f°. m in these *Epistolae selectae*: one of the two letters not found elsewhere.

3 A letter in the Basle volume G. II. 29. The date can be assigned from the contents: Froben says that he wrote last at Christmas, and that Erasmus is expected to return to Basle before Easter. As Boniface went to Avignon in May 1520 and Erasmus returned to Basle in Nov. 1521, the date is clear.

4 Barland sometimes follows and sometimes disregards E Corrig.; evidently quite haphazard. With F Corrig., as subsequent to the printing of F, he can clearly have had no dealings.

page of sheet a, the final sheet of the book. The earliest of the corrections, too, in which the text of F is followed rather than the text of E, is found on f°. i v°. in Ep. 165, which is Barland's No. 86.

It remains to enumerate a few cases, clearly fortuitous, in which Barland's text differs from E and all the subsequent editions. In Ep. 89. TIT. for SACRIS Barland (f°. b^4 v°.) reads SECRETIS: in Ep. 151. 13 for *vt*, (f°. i^4 v°.) *vti*: in Ep. 165. 16 he has *Courtenbournensi* (f°. i v°.): in Ep. 225. 13 for *reiuuenescam*, (f°. k^3 v°.) *reuiuiscam*: in Ep. 264. 22 for *perscripsero*, (f°. l) *scripsero*: in Ep. 416. 16 he omits *est* (f°. h^2): in Ep. 491. 10 he omits *vt* (f°. f^3): in Ep. 516. 10 for *immigrabo*, (f°. f^3) *migrabo*: in Ep. 584. 47 for *tabellam*, (f°. e^4 v°.) *tabellarium*: in Ep. 839. 7 for *Octobre*, (f°. f) *Octobri*: in Ep. 867. 100 he omits *aut* (f°. a^3 v°.): in l. 117 he has *Viceprepositi* (f°. a^3 v°.): in l. 160 for *vento*, (f°. a^4) *ventis*: in Ep. 968. 16 for *faciat*, (f°. d) *fiat*. These are examples of textual depravation arising through aberration, which in most cases would pass quite unsuspected by a subsequent editor. There is also one place (Ep. 869. 2) where Barland (f°. b) anticipates the necessary correction *reuectam*, which is not introduced until H. Other trifling divergences might be revealed by a collation of the whole book; but these are all that we have observed in examining the various readings.

From these details the story of Barland's *Epistolae selectae* may be deduced. He began to work with E, as Martens had suggested. But when two-thirds of the book was already complete, Erasmus allowed him to make use of the text he had just revised for F, also contributing a few of the new letters which he had selected for publication. Barland's book appeared eight months and more before F; and as it had Erasmus' concurrence, it is evident that for such new matter as it contains, it is the archetype.

APPENDIX XIII

THE COPENHAGEN MANUSCRIPT

The Royal Library at Copenhagen possesses a MS. (G. K. S. 95 fol.) of 253 folios, which is almost entirely in the handwriting of Erasmus. Very little information is available externally as to the history of the manuscript. It was presented to the library by Frederick III of Denmark (1648–1670); and its binding is probably of that period. Its contents also are so varied that they do not give any clear indication as to the mode of its composition.

They are as follows:—

ff. 1–3. A list of writings by Athanasius, with opening words: in Greek, in the hand of a secretary.

ff. 4–112 and 118–150. Rough drafts of Erasmus' *Ecclesiastes*, Book I, *De praeparatione ad mortem* and *Adagia*: in his autograph, somewhat hastily written; the leaves not always correctly arranged, as the following scheme will show:—

Ecclesiastes: ff. 4–9, 77–8, 10–57, 74–6.
De praeparatione: ff. 58–71, 79; 72–3 containing passages for insertion at various points.
Adagia: ff. 147–150; No. 1493.
ff. 118–144, 80–112; Nos. 3659–3935.
ff. 145–6; Nos. 4131–4140.

f. 113. Address sheet of a letter to Erasmus: recto blank; verso, 'Verae Theologiae et omnium bonarum litterarum instauratori Opt. Max. et patrono suo incomparabili D. Erasmo Roterodamo. Friburgi Brisgoiae.'

ff. 114–5. Index nouorum prouerbiorum; by a secretary, except for one entry by Erasmus and a few words hastily written by him.

ff. 116–7. A second index of proverbs; by a secretary, but with a number of entries by Erasmus.

Both indexes refer to the Adagia contained on the folios enumerated above.

ff. 151–2. Notes on Seneca; in Erasmus' autograph.

ff. 153–9. Notes on Augustine; in Erasmus' autograph.

ff. 160–252. 52 letters, all in Erasmus' autograph.

f. 253. A copy of Erasmus' last will, dated 12 Feb. 1536; written by a secretary.

With the exception of the letters, which are somewhat diverse in date, the manuscript belongs to only a few years of Erasmus' life. As to when he began to write the *Ecclesiastes*, there is no definite evidence to show. It had been asked for by his friends as far back as

1519 (Ep. 932. 16–8), and by Jan. 1523 he had made some notes which he hoped to work up before the close of the year (I. p. 34. 19–22 and crit. n.). After the publication of *Cat. Luc.* (1) the fulfilment of the promise was often claimed. But from the tribute paid to the memory of Warham († 22 Aug. 1532) it is clear that this draft at any rate—and there is no evidence to show that there was any other—cannot have been begun before 1532–3; for the passage occurs (f. 35) in continuous composition and cannot be considered as an insertion. It was not till the spring of 1535 that Erasmus began to print; but as there are five books, and as he suffered much from illness during his closing years, Book I, with which we are now concerned, may well have been begun at the time suggested. This conclusion is borne out by the paper used. In the *Ecclesiastes* there is only one watermark, and it occurs 30 times. The same occurs on 30 out of 38 sheets in the *Adagia*; on 2 out of 8 sheets in the *De praeparatione*; and in all the letters written in 1533.

The *De praeparatione ad mortem* was written in response to a letter (EE[2]. 109) from Thomas Boleyn, Earl of Wiltshire, dated 19 June ⟨1533⟩. The preface, which in the manuscript has no date, in the printed book (L) is dated 1 Dec. 1533.

The additions to the enlarged edition of the *Adagia*, Basle, Froben, and Episcopius, March 1533, number 3659–4146; and of these the manuscript contains rather more than half. The preface which precedes them on p. 989 of the printed volume, is dated 1 Oct. 1532; and in Q. 7, dated 15 Jan. ⟨1533⟩, Erasmus discusses the interpretation to be put on a phrase which was afterwards included as No. 4082. They were probably, therefore, composed for the most part in 1532–3. No. 1493 in the manuscript is a new version of the adage, which appears for the first time in the edition of 1536.

The notes on Seneca were made for the Froben edition of March 1529; those on Augustine I have not been able to trace. The Froben firm published Augustine's works in 1528–9 and 1540–3 with the aid of Erasmus; but I cannot find these notes in either edition.

Thus far there is very little difference of date between the component parts of the manuscript. But with the letters there is less uniformity, one quarter of them being prior to 1529, the earliest date yet reached in the other contents of the volume. They are distributed thus:—

1517 1.	1524 3.	1528 4.	1531 11.	1534 1.
1519 1.	1525 1.	1529 2.	1532 2.	1535 1.
1520 1.	1527 2.	1530 11.	1533 6.	1536 4.

and one uncertain, probably 1533.

The arrangement of the volume as it is now bound, shows little evidence of design. The letters are, indeed, placed together at the end; but the other compositions are in a confusion from which a very slight expenditure of trouble would have extricated them; and it may therefore be safely assumed that the manuscript collection —in whatever manner it was formed—was sent to the binder in the condition in which it happened to be. We may argue, therefore, that the collection was not made by any one interested in the papers for

their historical value; for in that case we might fairly expect to find them carefully sorted out and the letters especially placed in chronological order. It seems more as though it were a congeries brought together almost haphazard by some one desirous of gathering and yet hardly heeding what he gathered: as for instance Lambert Comannus, Erasmus' last secretary, might have laid his hands hastily on such papers as he could find after his master's death. For this suggestion there is some confirmation in the fact that, notwithstanding what has been said, there is a certain degree of arrangement about the papers. In the *Ecclesiastes* and other compositions the displacement which occurs is not of single sheets but, as has been shown above, of groups; and again among the letters there is some natural grouping. Thus the three letters which are printed in the *De Praeparatione*, 1534 (L), occur together at the beginning; and of the 18 which appear in the *Epistolae Floridae*, 1531 (J), 17 are found in a continuous series, which at times follows very closely the order in which they are printed in the book. This orderly and yet disordered arrangement is just what might be expected in a collection hurriedly gathered during the necessary dispositions which follow death; and it is not difficult to suppose that the papers may subsequently have passed from hand to hand without much scrutiny until they reached the protection of the Copenhagen Library.

The collection has considerable value in the light that it throws on Erasmus' practice in the writing and preservation of his correspondence. All the letters are rough drafts, not a single one having been actually dispatched, and a few being back to back on the same sheet. There is thus proof of a fact for which there is no other direct evidence, that Erasmus in his later years usually wrote rough drafts of his letters, and that these were copied fair by his secretaries for dispatch. A number of fair copies written by secretaries are of course in existence; but except for those under consideration here no rough drafts are known. This later practice is in direct contrast to that of the period 1516–8, which is represented by the Deventer Letter-book (App. 8), when he commonly wrote his letters for dispatch and his secretaries copied them for preservation.

The letters bear various marks of revision, besides the corrections naturally made at the time of first writing. Two of the letters of 1524 have been corrected. One, f. 243, was unquestionably revised by Erasmus, but as in one place there are two divergences from the *Opus Epistolarum*, 1529 (H), the edition in which it was first printed, it seems doubtful whether the corrections were made with a view to its publication there. More probably they were made a few years earlier, and subsequently improved at the time of printing. The other letter of 1524, f. 239, presents difficulties. There are six corrections by a contemporary hand, which might be Erasmus', but might equally well be that of his secretary. Here again the corrections cannot have been made with a view to H, for of the numerous changes made there none that are really important are found in these six. So that here too we may attribute them to a revision at an earlier time.

Three letters of 1528 show revision, of a different kind in each case. In one, f. 198, Erasmus is clearly the author of the changes,

which consist of slight polishings of phrase and also of substitutions of periphrases for proper names, publication of which would be likely to cause offence. But it is noticeable that two of the corrections made have been further altered before printing in H. In another, f. 196, a secretary has copied into the text a word written by Erasmus in the margin. But in the third, f. 180, the treatment is more thorough. There are a few corrections, mostly marginal, by Erasmus, which are probably of the time of first writing. But another hand, working with a finer pen, has improved the writing throughout the page to make it more legible; not introducing any changes, however, except in the alteration of -e to -ae by addition of the cedilla. It is hardly possible from its character that this should be the work of Erasmus. It is probably, however, contemporary, and may therefore be attributed to a secretary preparing the document for copying.

The most interesting case of revision is in ff. 207–220, which contain the letters of the years 1530–1. These have been clearly and definitely revised by Erasmus, with a finer pen and darker ink which is easily distinguishable. Beyond f. 220, though the letters are still of the same period and are printed in the same volume, J, the revision ceases. Of one of these letters, f. 217, the letter actually sent still survives; and by comparison of the texts it is clear that Erasmus' corrections were not made for reproduction in the letter sent. There can therefore be no doubt that the corrections in the whole series were made somewhat later, with a view to the publication of the letters in J. It is to be noticed, however, that, as with H, the corrections made by Erasmus on these leaves are by no means all those that appear in J. Besides Erasmus' revision there are also two cases, ff. 209–10, where improvement of the writing like that noticed on f. 180 has taken place.

Except in one case there is no sign that any part of the manuscript was ever used for printing. The exception is the first letter in the collection (f. 160), which is the final one in the *De puritate* (M). It is not, however, really a letter, but is of the nature of a preface; so that no fair copy of it would be needed for dispatch. It is moreover well and clearly written; and so it is not surprising that it should exhibit the familiar red chalk marks with which printers used to record on copy the divisions and numbers of pages—in this case those of M. But the chalk marks occur nowhere else, either among the compositions or the letters; and the manuscript as a whole is clean and free from folds or marks of use. It is clear therefore that it was not used for the press. The improvement noted above in various letters may accordingly be attributed to a preparation of the text for copying with a view to use in the press; and was perhaps done by one secretary for the guidance of another.

The work of secretaries is also shown in the names of persons addressed which are prefixed by them to some of the letters; by the entries 'Transcripta' (ff. 181 and 232) and 'Transcriptae sunt omnes' (f. 201); and by vertical lines drawn down the page in some cases, clearly conveying the same signification. In a few places too they have underlined words which they found difficult to read; and on one page (f. 218) an underlining pen seems to have drawn Erasmus' attention to two cases of repetition, which he subsequently corrected.

Indeed miswritings in the letters are not uncommon, many of them being very rapidly written; so that it is not surprising to find the printed version sometimes at fault.

In the two cases (ff. 184, 217) where we have the opportunity of comparing the rough drafts with the fair copies actually sent, it is noticeable that the secretary was not scrupulously accurate in his copying, as we have seen already with Ep. 326; writing for instance *cum* for *tum*, *quum* for *cum*, besides -ae for -e and making occasional differences of punctuation and order.

The manuscript volume presents us with ample material for an examination of Erasmus' orthography. It appears that he uses the form -e far more commonly than -ae; which rarely occurs except as -ę. In a few cases (ff. 213, 214, 219 v°.) in revising Erasmus adds a cedilla to an -e; but this is quite exceptional. The form *aeditio*, which with its kindred words is regularly printed by the Froben press, has hardly any authority in this manuscript, *editio* being Erasmus' almost invariable usage; though *aed-* occurs thrice, on ff. 160–1, and an improving hand, not Erasmus', has added a cedilla once, on f. 209. Again *litterae*—one of the words about which it is difficult to collect evidence, because in manuscript it is so frequently contracted—is almost always found instead of *literae*. *Prę* occurs only rarely, as also *pre*, the contracted form being usually adopted. Sometimes it is quite impossible to determine certainly what Erasmus wrote. The vowels are often so alike that the only guide is in the sense, and where this fails there is no arbiter. The same word, for example, might not infrequently be read either *possum*, *possim* or *possem*; *nolim* or *nolui*; and the terminations -is and -ius are often indistinguishable.

INDEX OF CORRESPONDENTS AND SOME BIOGRAPHICAL NOTICES

(A fuller Index will be provided at the end of the final volume.)

The references are to the numbers of the letters, unless p. is prefixed. The figures in larger type indicate letters of Erasmus, those in smaller type letters written to him, and a few others.